TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI

MODERN AKADEMİK BİLGİ ÜRETİM SÜRECİNİN DÖNÜŞÜMÜ VE DÖNÜŞTÜRDÜKLERİ: TÜRKİYE'DE AKADEMİK ETHOSUN OLANAKLARI

Doktora Tezi

Sevil BAL KIZILHAN

ANKARA - 2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI

MODERN AKADEMİK BİLGİ ÜRETİM SÜRECİNİN DÖNÜŞÜMÜ VE DÖNÜŞTÜRDÜKLERİ: TÜRKİYE'DE AKADEMİK ETHOSUN OLANAKLARI

Doktora Tezi

Sevil BAL KIZILHAN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Halise KARAASLAN ŞANLI

ANKARA - 2021

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI

MODERN AKADEMİK BİLGİ ÜRETİM SÜRECİNİN DÖNÜŞÜMÜ VE DÖNÜŞTÜRDÜKLERİ: TÜRKİYE'DE AKADEMİK ETHOSUN OLANAKLARI

DOKTORA TEZİ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Halise KARAASLAN ŞANLI

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı	**İmzası**
1-Prof. Dr. Lütfi Doğan TILIÇ	…….
2-Prof. Dr. Fatih KESKİN	…….
3-Doç. Dr. Halise KARAASLAN ŞANLI	…….
4-Dr. Öğr. Üyesi Jale ÖZATA DİRLİKYAPAN	……..
5-Dr. Öğr. Üyesi Deniz TANSEL İLİC	……...

Tez Savunması Tarihi: 30.4.2021

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Halise Karaaslan Şanlı'nın danışmanlığında hazırladığım "Modern Akademik Bilgi Üretim Sürecinin Dönüşümü ve Dönüştürdükleri: Türkiye'de Akademik Ethosun Olanakları" (Ankara-2021) başlıklı doktora tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallara uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih:

Adı-Soyadı ve İmza

ÖNSÖZ

Üniversite sıralarındayken Antropoloji dersinde hocam; "başkası için değil, kendiniz için çalışabileceğiniz tek meslek akademisyenliktir, sizi besler ve yetiştirir. Bu yüzden akademisyenliği tercih ettim" demişti. Merak, ilgi ve heyecanı besleyen ve yetiştiren, bilme isteğine eşlik eden ve "dertlerinin" peşinden gittiğin bu sürecin kendisi, takip edilmeye değer bir başlangıçtı benim için ve bu yolculuğun bir parçası oldum. Bu tez çalışması da kendi penceremden izlediğim; fakat izlemekle kalmayıp anlatmaya da çalıştığım bir "dertlenmenin" ürünüdür. Akademik ethos, içimde huzursuzlandığını ve kıpırdandığını bildiğim bir "ses"tir. Bu sesi hem tezimde hem de (akademik) hayatım boyunca duymaya "söz" verme çabamdır.

Doktora tezimin ilk aşamasından itibaren yol gösteren ve sonsuz desteğiyle yanımda olan danışmanım Doç. Dr. Halise Karaaslan Şanlı'ya teşekkürlerimi sunarım. Tez jürisinde bulunan öğretim üyelerine paylaştıkları kıymetli öneri ve katkılarından dolayı teşekkür ederim. 2211-E Doğrudan Yurt İçi Doktora Burs Programı kapsamındaki destekleri için TÜBİTAK'a teşekkür ederim.

Bal ailesinin biricik üyelerine sabır gösterdikleri ve yanımda oldukları için minnettarım. Eşim Taner Kızılhan'a, bu süreçte gösterdiği tüm incelik ve özveri için gönülden teşekkür ederim. İçinde bulunduğumuz pandemi koşullarında arkadaşlıklarından bir kez daha çok şey öğrendiğim kedi evlatlarım Sofie, Sokrat ve Vanilya'ya hayatımı kolaylaştırdıkları için bir teşekkür borçluyum. Son olarak; lisans tezimden bu yana geçen dokuz yılda doktora tezimle son aşamaya gelen –ve yeniden başlayan- akademik yolculuğumda bana eşlik eden, beni destekleyen, emek veren, içimdeki umudu yeşil tutan herkese, her şeye ve her deneyime teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER i
KISALTMALAR vi
GİRİŞ 1

I. BÖLÜM

DÜNYADA AKADEMİK BİLGİ ÜRETİM SÜRECİNİN DÖNÜŞÜMÜ:TEMEL KAVRAMLAR VE KURAMSAL TARTIŞMALAR

1. ÜNİVERSİTELERDE BİLGİ ÜRETİM SÜRECİNİN DÖNÜŞÜMÜ VE AKADEMİK KAPİTALİZM LİTERATÜRÜNÜ TEMELLENDİREN TEORİK TARTIŞMALAR 32
1.1. Kaynak Bağımlılığı Teorisi 35
1.2. Yeni Kurumsal Teori 41
1.3. Girişimci Üniversite Tartışması 51
1.4. Üçüncü Kuşak Üniversiteler 54
1.5. Bilgi Üretim Sürecinde "Sarmal" Modelleri 57
1.6. Bilgi Üretiminin "Mod"ları Tartışması 63
1.7. Kuramlara Temel Eleştiriler 72
2. AKADEMİK KAPİTALİZM KURAMI 73
2.1. Akademik Kapitalizm Kuramının Genel Çerçevesi 74
2.1.1. Kavram ve Kapsam 74
2.1.2. Güncel Yönelimler 79
2.1.3. Akademik Kapitalizm Kuramında Temel Kavramlar 87
2.1.3.1. Yeni Bilgi Devreleri 90
2.1.3.2. Yeni Fon Akışları 92
2.1.3.3. Aracı Kuruluşlar 94
2.1.3.4. Geçiş Örgütleri 96
2.1.3.5. Genişletilmiş Yönetim Kapasitesi 98
2.2. Akademik Kapitalizm ve Üniversitelerin Dönüşümü 100
2.2.1. Üniversitelerde Akademik Bilgi Üretim Sürecinin Dönüştürücü Faktörleri: Bilgiye Dayalı "Yeni" Ekonomi, Finansallaşma ve Devlet Bütçe Kısıtları 104
2.2.2. Üniversitelerde Akademik Bilgi Üretim Sürecinin Dönüşüm Aşamaları 109

2.2.3. Akademik Kapitalizm İkliminde Dünya Üniversiteleri 113
2.3. Akademik Kapitalizm Tartışmalarında Fen Bilimleri-Sosyal Bilimler Ayrımı 118
3. AKADEMİK ETHOS TARTIŞMASI 121
3.1. Etik ve Ethos İlişkisi 121
3.2. Akademik Ethosun Anlamı 122
3.3. Akademik Ethosun Dönüşümü 125
3.4. Akademik Ethos ve Normlar Tartışması 128
3.4.1. Merton Normları 128
3.4.2. Mitroff ve "Karşı-Normlar" 132
3.5. Post-Akademik Bilimin Ethosu 133

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI DÖNEMDE AKADEMİK BİLGİ ÜRETİM SÜRECİNİN DÖNÜŞÜMÜ

1. DARÜLFÜNUNDAN ÜNİVERSİTEYE: 1980 ÖNCESİ DÖNEMDE AKADEMİK BİLGİ ÜRETİM SÜRECİNİN KURUMSALLAŞMA ÇABASI
1.1. İlk Kurumsallaşma Yüzyılı (1846-1946) 137
1.2. Tasfiyeler ve Darbeler Dönemi (1948-1980) 139
2. ÜNİVERSİTELERDE KITA AVRUPASI VE AMERİKAN MODELİNİN YANSIMALARI 141
2.1. Humboldt Modeli ve "Araştırma" Odaklı Bilgi Üretim Süreci 141
2.2. Amerikan Modeli ve Bilgi Üretim Sürecinin Piyasalaşması 144
3. 1980 DÖNEMİ VE SONRASINDA AKADEMİK BİLGI ÜRETİM SÜRECİNİN DÖNÜŞÜMÜ VE DÖNÜŞTÜRDÜKLERİ 146
3.1. Yükseköğretimde "Özelleştirme" ve "Ticarileşme": Vakıf Üniversiteleri ve Devlet Üniversiteleri Tarafından Kurulan Vakıflar 149
3.2. Döner Sermaye İşletmeleri ve Araştırma Fonlarının Oluşturulması 152
3.3. Yükseköğretimde "Üniversite-Sanayi İşbirliği" ve Proje Merkezli Araştırma Süreci 155
3.4. Yükseköğretimde "Kalite": Toplam Kalite Yönetimi ve Akreditasyon Uygulamaları 157
3.5. Yükseköğretimde "Standartlaşma": Meslek Yüksek Okullarının Üniversiteler Kapsamına Alınması ve İkinci Öğretim Programlarının Açılması 161
3.5.1. Meslek Yüksekokullarının Kapsamı 162

3.5.2. İkinci Öğretim Uygulamaları 163
3.6. Yükseköğretimde "Verimlilik": Üniversite Sıralama Sistemleri 163
3.7. Öğretim Üyesi "Yetiştirme" Faaliyetleri ile Atama-Yükseltme Kriterlerinin Yeniden Yapılandırılması 166
3.8. Akademik Performans ve Teşvik Uygulamaları 169

III. BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ 1980 SONRASI AKADEMİK BİLGİ ÜRETİM SÜRECİNİN DÖNÜŞÜMÜ TARTIŞMASINDA AKADEMİSYENLERİN GÖRÜŞ VE DENEYİMLERİ

1. KATILIMCILARIN GENEL ÖZELLİKLERİ 172
1.1. Eğitim 174
1.2. Unvan 179
1.3. Üniversite ve İdari Yöneticilik Deneyimi 182
1.3.1. Üniversite Deneyimi 182
1.3.2. İdari Yöneticilik Deneyimi 185
1.4. Akademisyenlik ve Sektör Deneyimi 186
2. SOSYAL BİLİMLERDE AKADEMİK BİLGİ ÜRETİM SÜRECİ VE AKADEMİK KAPİTALİZM KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLER 189
2.1. Akademik Bilgi Üretimini Tanımlamak: Yeni ve Özgün Bir Üretim mi? Yoksa Bir Tekrar mı? 190
2.2. Akademik Bilgi Üretim Sürecinde Akademik Kapitalizm Kavram Setine Genel Bakış 205
2.2.1. Akademide Öne Çıkan Bir Bilgi Üretim Pratiği: Araştırma Projeleri 207
2.2.2. Akademik Bilgi Üretim Sürecinde Performans Sistemi ve Teşvik Uygulamaları 230
2.2.2.1. Akademik Performans Sistemi 231
2.2.2.2. Teşvik Uygulamaları 239
2.2.3. Akademisyenlerin Akademik Bilgi Üretiminde Verimlilik Kavrayışı 249
2.2.4. Akademik Bilgi Üretim Sürecinde Üniversite-Sanayi İşbirliği 260
2.2.5. Akademik Bilgi Üretim Sürecini Akreditasyon ve Ranking/Sıralama Sistemleriyle Yeniden Düşünmek 274
2.2.5.1. Akreditasyon Uygulamaları 274
2.2.5.2. Ranking Sistemleri 284
2.2.6. Akademik Bilgi Üretim Sürecinde Girişimci Akademisyen Olmak 293
2.2.7. Akademik Kariyer(izm) ve Akademik Rekabet İkiliği Üzerine 303
2.2.7.1. Akademik Kariyer(izm) 303

2.2.7.2. Akademik Rekabet ve Meslektaşlık 313
2.3. Akademik Bilgi Üretim Sürecinde "Dönüşümü" Tanımlamak 323
2.3.1. Dönüşüm ve "Ne"liği Üzerine 324
2.3.2. Sosyal Bilimlerden Dönüşüm "Beklentisi": Ne? ve Nasıl? 332
2.4. Akademik Bilgi Üretim Sürecinde Öne Çıkan Aktörler 344
2.5. Akademik Bilgi Üretim Sürecine Üniversite/Fakülte/Bölüm "Stratejileri" Üzerinden Bakmak 354
2.5.1. Devlet-Vakıf Üniversiteleri: Yeterli Bir Ayrım mı? 355
2.5.2. Fakültelerin Üniversitelerdeki "Stratejik" Konumları Üzerine 366
2.5.3. Performans Sistemi Teşvik Uygulamaları ve İdari İş Yükü Altında Akademik Bilgi Üretimi 379
3. AKADEMİK BİLGİ ÜRETİM SÜRECİ VE AKADEMİK ETHOS KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLER 390
3.1. Akademisyen Doğmak veya Olmak: Bir İdeal mi? Bir Sonuç mu? 391
3.2. Akademisyenlik: Bir Meslek mi? Yoksa Ötesi mi? 398
3.3. Akademik Bilgi Üretim Sürecinde İlgi Merak Heyecan ve Yaratıcılık 409
3.4. Akademik Bilgi Üretim Sürecinde "Ortak İyi" ve "Değerler" Tartışması 421
3.4.1. Akademik Üretimde Temel Değerler Üzerine 422
3.4.2. Sosyal Bilimciler Açısından Farklılaşan Değerler var mı? 430
3.4.3. Akademik Bilgi Üretim Sürecinde "Öz" Tartışması 432
3.4.4. Akademisyenin "Sorumluluğu" 436
3.5. Akademik Bilgi Üretimi ve Yazma Deneyiminde Özdüşünümsellik 441
3.5.1. Akademisyenlerin Yazma Deneyimleri 442
3.5.2. Akademik Metinle "Baş Başa" Kalmak 449
3.5.3. Akademik Üretim Sürecinde Amaç-Sonuç İlişkisi 455
3.6. Akademik Bilgi Üretim Sürecindeki Dönüşümün "Dönüşümü" Üzerine: "İdeal" Akademi ve Olanakları 462
3.6.1. Mevcut Durumun Genel-Geçerliği 462
3.6.2. "İdeal" Akademi ve Bilgi Üretimi Üzerine 469
3.6.3. Alternatif Bir Bilgi Üretim Sürecinin Olanakları 476
4. SOSYAL BİLİMLERDE AKADEMİNİN VE AKADEMİK BİLGİ ÜRETİM SÜRECİNİN ÖNCELİKLİ SORUNLARI 482
SONUÇ 494
KAYNAKÇA 513
ÖZET 542

ABSTRACT 543
EKLER 544
EK-1: Görüşme Bilgileri 544
EK-2: Görüşme Formu 546

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ACA	American Communication Association
AHCI	Arts and Humanities Citation Index
AKTS	Avrupa Kredi Transfer Sistemi
ALES	Akademik Personel ve Lisansüstü Eğitimi Giriş Sınavı
AR-GE	Araştırma Geliştirme
CERIF	Common European Research Classification Scheme
BAP	Bilimsel Araştırma Projeleri
BM	Birleşmiş Milletler
CV	Curriculum Vitae
CI	Citation Index
DB	Dünya Bankası
DTCF	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
EBYS	Elektronik Belge Yönetim Sistemi
FEDEK	Fen-Edebiyat Fakülteleri Akreditasyon Derneği
ICLA	Association of Collegiate Licensing Administrators
IECA	Independent Educational Consultants Association
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
KPSS	Kamu Personeli Seçme Sınavı
MA	Master of Arts
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MIT	Massachusetts Institute of Technology
MYO	Meslek Yüksekokulu
NPM	New Public Management

ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development
ÖSYM	Ölçme Seçme ve Yerleştirme Merkezi
ÖYP	Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı
PEB	Performans Esaslı Bütçeleme
Ph.D.	Doctor of Philosophy
PR	Public Relations
QS	Quacquarelli Symonds
SSCI	Social Science Citation Index
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
STEM	Science Technology Engineering Mathematics
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TAC	Transnational Academic Capitalism
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TC	Türkiye Cumhuriyeti
THE	Times Higher Education
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
ULAKBİM	Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi
URAP	University Ranking by Academic Performance
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
ÜAK	Üniversitelerarası Kurul
VET	Verimlilik Etkililik Tutumluluk
YDS	Yabancı Dil Sınavı
YÖK	Yükseköğretim Kurulu

GİRİŞ

Akademik bilgi üretim süreci[1]; Platon'un Antik Yunan'da öncülük ettiği "özgür düşünce toplulukları" olarak "akademia"[2] ile 12. yüzyılda tarihlendirilen "universitas"[3] geleneğinden bu yana, epistemolojik temellerini ve dönüşümünü üniversiteler bünyesinde "kurumsallaştırmıştır". Bu tarihsel referansla, üniversitelerin "kurumsal bir aklın inşası"[4] (Gasset, 1997) olarak kavranması; bilme, araştırma, sorgulama, anlama, yorumlama, açıklama, eleştiri gibi düşünsel aşamaların da bu inşa sürecine dahil edilmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla üniversiteler; özgür düşünce ve ancak onun bir sonucu olarak "fikir, düşünce, tartışma ve teoriyi üreten" bilimin; bir "insanlık lüksü" olarak (Kılıçbay, 1999: 18), gündelik yaşamın dışında, sosyal, kültürel ve doğrudan bir finansal getirisi bulunmayan alanlarda, müdahaleden uzak ve buna istekli-gayretli insanlarla birlikte örgütlendiği bir akademik bilgi üretim süreci "idealini" de tanımlamaktadır.

Üniversite-akademik bilgi üretim süreci ilişkisi, bu yönüyle bir "ideal"dir. Çünkü dünyada ve Türkiye'de neo-liberalizm ve küresel kapitalist ekonominin siyasi-bürokratik,

[1]Bu kavram, bilimsel nitelikli çalışmaların, araştırmaların ve düşünsel-eleştirel-sorgulayıcı faaliyetlerin kendisi ve üretim koşullarını birlikte tanımlayan bir kapsamda kullanılmaktadır.

[2]Buna göre "Akademos", Atina'da bir zeytinliğin adıdır ve Platon ile öğrencileri burada bir araya gelirler. Akademia kavramının isminin de buradan geldiği ifade edilir (Vergin, 1999: 43). Platon'un kurduğu Akademia'nın (M.Ö. 387) yanı sıra Aristoteles'in kurduğu Lyseum (lükaion) (M.Ö. 334) ve İskenderiye'de Büyük İskender'in (356-323) kurduğu Museum'da (M.Ö 330) benzer niteliklere sahip topluluklar olarak ifade edilebilir (Bernal, 1995; Gürüz, 1994 ve Günay, 2004:1-2). Bu tez kapsamında da akademi kavramı, bu bağlama referansla; akademik kapitalizmin kavram seti dışında kalan özgürleştirici araştırma, eğitim, düşünme, sorgulama pratiklerine ilişkin çabanın ve ilginin sürdürüldüğü yapı olarak kavranmakta ve kullanılmaktadır.

[3]Kavramının etimolojik kökeni Latince "universus" (uni+vertere) kelimesinden türetilmiştir. Unus+verto "tek bir bütünde birleşmiş" ve "tek'e dönüşmüş" anlamına gelmektedir (Nalçaoğlu, 1999: 91). Universitas; "evrensellik" tanımıyla birlikte; aynı amaca yönelik olarak bir araya gelmiş bağımsız ve tüzel kişiliğe sahip ortak çıkarları bulunan bir "lonca" olarak kavramsallaştırılabilir. Bir diğer ifadeyle universitas, Ortaçağ'da öğretmen ve öğrencilerin birliği [Universitas Magistrorum et Scholarium] olarak ifade edebileceğimiz bilim uğraşı çevresinde bir araya gelmiş bir grubu ifade etmektedir (Charle ve Verger, 2005). Kavram ayrıca; tek kelimeyle "evrensellik" olarak ifade edebileceğimiz "bütün, tüm, tüm dünyayı kapsayan" gibi bir anlamı Latince universium (evren), universial (genel), universas (topluca) gibi diğer kavramlarla köken olarak ilişkilidir.

[4]Batı'da 18. yüzyılın sonlarında, "bilim ve sanat heyetleri" olarak akademilerin hem niteliksel gelişimleri hem de işlevselliklerini sürdürebilmeleri açısından üniversiteler kapsamında kurumsallaşmaya başladıkları, bilim ve sanat faaliyetleriyle uğraşının da entelektüel düşünce topluluklarından ziyade, üniversitelerin bünyesine dahil olduğu görülmektedir (Vergin, 1999: 43-45).

sosyo-kültürel ve mekânsal ve dahası düşünsel alandaki sonuçları; üniversite ve akademik bilgi üretim süreci ilişkisinde "farklı" aktör, koşul, amaç ve pratikleri tanımlamaktadır. Üniversitelerin sermaye grupları tarafından finanse edilen ve onun gereksinimlerini karşılayan, kendisi ve ürettikleriyle doğrudan bir finans getirisine dönüşen bir kurum haline geldiği tartışması sürmektedir. Dolayısıyla, "academia" ile öncelenen bilgi ve rasyonalist düşünce[5] ile bilginin evrensel hakikat idealiyle birleştiği kurumlar olarak "universitas"ın günümüz üniversitelerinde bir anlam, kapsam ve bağlam yitimine maruz kaldığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda iki kavrayış arasındaki "mesafe" ise, "dönüşüm" olarak nitelendirilen durumu açıklamaktadır.

Bu tartışma, çalışmanın odak noktasını oluşturan akademik bilgi üretim süreci açısından da hayati bir önem taşır. Çünkü bilgi üretim sürecinin "ne'liği" (ideası) üzerine düşünmek bir anlamda bu sürecin "tekil", "meşru" ve "mutlak" bir anlam taşımadığını hatırlamak ve toplumdaki üretim ilişkileri ve koşulları çerçevesinde akademik bilgi üretim sürecindeki dönüşümü de farklı bağlamlardaki konumuyla irdelemek anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında üniversite/akademi, içinde bulunduğu toplumdan ve toplumsal üretim ilişkilerinden azade değildir. Onu etkiler ve ondan etkilenir. Bu nedenle "academia"nın, "universitas"ın ve günümüz üniversitelerinin tarihi, üretilen akademik bilgi üretim sürecinin "ne'liğine" ilişkin bir dönüşümün tarihidir. Bir anlamda onun özgünlüğünü ve devamlılığını mümkün kılan da bu bilgi üretim sürecinin kendisidir.

Akademik bilgi üretim süreci bu açıdan; içkin bir değeri iradi olarak sürdürme potansiyeli öngörüsü ile, tam da bu niteliğiyle onun doğrudan bir erk tarafından denetleneceği öngörüsü arasında da hegemonik bir mücadele olarak yorumlanabilir. Bununla birlikte; zaman içerisinde bilgi üretim sürecindeki dönüşüme bağlı olarak, hangi

[5]Martin Heidegger (1998), "Bilim Üzerine İki Ders" başlıklı çalışmasında Platon'un akademia'nın girişine yazdığı **Ageometretos medeis eisito!** (*Matematiksel-olanı kavramamış olan buraya girmesin*!) yazısı ile matematiksel ve rasyonalist düşünmeyi önceleyen anlayışı vurgularken; Immanuel Kant'ın da "…..herhangi bir tikel doğa öğretisinde, ancak onda matematik bulunduğu ölçüde öz bir bilim bulunabileceğini ileri sürüyorum" biçimindeki benzer ifadesine yer vermektedir.

bilginin bilimsel/akademik bir bilgi olma niteliğini taşıdığı[6] sorusuna verilen yanıt, "bilgi-iktidar" ilişkilerinin[7] (Foucault, 2012) de belirleyici olduğu ölçüde farklılaşmıştır. Tanıl Bora'nın *Toplum ve Bilim* Dergisi'ne yazdığı giriş paragrafında (2003: 4) "üniversitenin fıtratı" olarak tanımladığı ve "bilgiye ve öğrenmeye, uygulama uzmanlığı ile etik değerlerin/tercihlerin belirli bir eleştirel ilişkisi temelinde anlam atfeden; bilme biçimlerini böyle bir zeminde bir araya getirerek onların etkinliklerini ve 'ideallerini' geliştirmeyi hedefleyen; ve bu girişim için özerk (ve yüksek) bir toplumsal etkinlik statüsü talep eden bir "üniversite fikri"nin hemen peşi sıra "aynı fıtrat" içerisinde onun ideolojik bir aygıt olma konumunu da hatırlatması, bu alanda bir "hegemonya" ve "karşı-hegemonya" gerilimine işaret etmektedir:

> "…Öte yandan üniversite yine fıtraten ideolojik bir aygıttır… Üniversite, geniş ve evrensel anlamda egemen ideolojinin (özcesi, kapitalizmin) ve dar anlamda resmi ideolojinin/rejim ideolojisinin yeniden üretiminde işlevsel olan bir kurumdur… Bir ideolojik aygıt olarak üniversite, üniversite ideasını ideoloji edinmesi nedeniyle veya başka ideolojik saiklerle, egemen veya resmi ideolojilerle ihtilafa girebilir veya böylesi ihtilaflara kaynaklık edebilir. Ya da şu olabilir: Evrensel/ 'kozmopolit' egemen ideoloji ile rejim/resmi ideoloji arasındaki özgül telif sorunları (eşitsiz gelişme), üniversiteye –özel bir gerilimle- yansıyabilir" (Bora, 2003: 4).

Günümüzde akademik kapitalizm tartışmalarının en dikkate değer yanı, akademik kapitalizmin bu tür bir hegemonya sürecini, bilgi üretim sürecinin meydana gelme koşullarını da bizzat sil baştan inşa ederek, kendi lehinde daha uzun süreli bir dönüşüme uğratmasıdır. Onun yaptığı şey esasen, akademi ve akademik bilgi üretim süreci üzerine düşünmenin alaşağı edilmesidir. Akademiye dair olan özdüşünümselliğin, Habermas'ın

[6]Antik Yunan akademiasında, özgür düşünme, okuma ve tartışma pratiği olarak kavranan akademik bilgi üretim süreci, Rönesans Dönemi'nde bilim ve sanat çevrelerinin ilgi alanları doğrultusunda farklılaşan ve sayıca çoğalan kapalı toplulukların, yani elit ve entelektüel grupların meydana getirebilecekleri bir "üst" bilgi ve bilgi üretim sürecine dönüşmüştür. Aydınlanma Çağı'nın "rasyonel akıl" kavrayışı çerçevesinde 18. yüzyılın sonu ve özellikle 19. yüzyılda bir anlamda üniversiteler bünyesinde biçimlenen günümüz modern dönemdeki akademik bilgi üretim sürecinin temelleri oluşturulmuş ve "temel kültür"ün yanı sıra araştırma, mesleki eğitim ve eğitime ilişkin altyapı hizmetleri, kitle üniversiteleri gibi gelişmelere yanıt vermeye çalışan bir bilgi üretim süreci ortaya çıkmıştır. 20. yüzyılın son çeyreğinden başlayarak günümüze kadar gelen dönemde ise günümüz kapitalist ekonomi düzlemine eklemlenen bir dizi kavramla bir araya gelen (girişimcilik, üniversite-sanayi işbirliği, performans, kalite vb.), kapsamı ve işleyişi itibariyle söz konusu ekonomik, politik ve yönetsel erklerin gereksinimlerini karşılamaya yönelik "pratik bilgi"nin ilksel bir bilgi olarak kendini meşrulaştırdığı ve düşünsel sürecin de bizzat bu meşrulaştırma üzerinden biçimlendirildiği bir akademik bilgi üretim süreci söz konusudur.

[7]Bu durum bir anlamda sermayenin ihtiyaçlarına yanıt vermeyen bilginin 'bilgi olma meşruiyeti'nin sorgulanması ve meşru bir bilgi tanımının ve dahi bu bilginin üretim sürecinin farklı amaçlar ve kavramlar çerçevesinde yeniden konumlandırılmasını beraberinde getirmektedir.

(2007) de vurguladığı biçimiyle yönetsel olanın kavramlarıyla bir "tekniğe" indirgenmesidir. Bu durumda akademinin kendiliğine ve akademik bilgi üretim sürecine ilişkin sorgulamalarının yerini, belirli puan ve performans kaygılarıyla başa çıkmak ve "teşvik" uygulamasından yararlanmak üzere değeri niceliği üzerinden incelemeye tabi tutulan ve ücretlendirilen bir akademik bilgi üretim süreci, finansmanını çoğunlukla sermaye gruplarının üstlendiği ve bu nedenle de araştırma nesnesinin (ve hatta amacının) çoğunlukla bu grupların "pratik ihtiyaçları" doğrultusunda biçimlendiği bilimsel araştırmaların öne çıktığı bir bilgi üretim süreci ve nihayetinde "girişimci üniversitelerin, üniversiteler arası rekabet ve ulusal/uluslararası ranking kriterlerine uyum amacıyla, yönetsel hedefleri doğrultusunda 'kalite' hedefleri, fikri mülkiyet hakları çerçevesindeki 'işbirlikleri' ile sermaye ortaklıkları gibi pek çok hususun kendini birer nesnel koşul olarak dayattığı "yönetsel ve teknik" bir bilgi üretim süreci almıştır[8]. Bu kavram, kural, yapı ve pratikler bütünün kendini bir nesnel koşul olarak dayatması; piyasalaşan, ticarileşen ve metalaşan bir bilgi ve üretim sürecinin, akademinin farklı disiplinleri tarafından kabul görme, onaylanma, meşrulaştırma ve uyumlanma sonucuna işaret etmektedir. Bu durumda da çalışmanın bir diğer odak noktası olan "akademik ethos" üzerine düşünebilmenin koşulları ortadan kalkmaktadır. Dahası, bu sistemin herhangi bir alternatifinin üzerine düşünmek dahi zorlaşmaktadır. Çünkü akademik kapitalizm, kavramlarıyla ve devrede olan işleyişiyle tekil ve genel-geçer bir düzenmişçesine yeniden üretilmektedir. Tüm bu süreç ve beraberinde getirdiği yük, büyük oranda, çalışmanın

[8]Bu süreç hem öğrenciler, hem öğretim üyeleri hem de akademik üretimin kendisine dair eleştirel bir sorgulamayı öne çıkarır. Çünkü öğrenciler açısından aldıkları eğitimin kendisi, akademinin iş sahibi olmadan önce alınması gereken diploma kurumu haline gelmesine neden olmakta, alternatif bakış açıları, sorgulamaya yönelik derslerin ve bakış açılarının ise öğrenciler açısından ikincil planda kalmasıyla sonuçlanmaktadır. Öğretim üyeleri açısından yoğun ders yüklerine ve idari görevlerine ek olarak; akademide verimlilik söylemi, niceliksel verilere indirgenen ve atama yükseltme sistemleriyle zorunlu hale getirilen ve 'performans değerlendirme kriterleri' olarak tanımlanan bir dizi uygulamayı beraberinde getirmektedir. Eğitimde kalite anlayışının öngördüğü bu kriterler, akademik üretim açısından da, uzun vadede akademinin metodolojik özgünlüğünü, kuramsal çeşitliliğini erozyona uğratan ve niceliksel karşılığı üzerinden ilerleyen bir prosedür halini almaktadır.

üçüncü odağını oluşturan akademik bilgi üreticileri olarak nitelenen akademisyenlerin omuzlarına yüklenmektedir[9].

> "Üniversiteyi bir pazar yeri olarak algılamaya koşullanmış böyle bir zihniyetin varacağı nokta, kuşkusuz akademik kapitalizmdir. Bilimsel gerekçelerle gizlenmiş bir rekabet ortamının doğuşu, akademik kapitalizmin başlıca özelliklerindendir. Rekabet, elbette atâletle mâlul, kendini yinelemekten başka bir söylemsel gelişim kaydetmeyen, dünya bilim dağarına hiçbir katkı yapmayan, bi'at ve yetke düzeninde özgünlük üretmekten aciz bir akademik ortamın oluşmasını engelleyici güç olarak, çok temel bir uyarıcıdır. Ancak günümüz dünyasının *business* merceğinden kırılan üniversite algılayışındaki rekabet, böyle bir panzehir özelliğinin çok ötesinde, kapitalist mantığı akademik etkinliğin doğasına içkin kılmayı amaçlayan bir yönelime sahiptir. Akademiklerin genel davranış biçiminin kâr amaçlı şirketlerde olduğu gibi piyasa refleksleriyle donanmış olmasının beklenmesi, üniversitenin kapitalist ruh haline eklemlenmesi sonucunu doğurmuştur" (Ergur, 2003: 198).

Dolayısıyla günümüzde akademi/üniversite ve akademik bilgi üretim sürecini "piyasa etkisi" düzeyinde değerlendiren "dışsal" açıklamalarla birlikte, üniversitelerin kuruluş ve işleyişi itibariyle kendisini bir piyasa aktörü olarak konumlandırdığı "içeriden" tartışmalara da işaret etmek gerekmektedir. "artık söz konusu olan şey, üniversitede üretilen ve aktarılan bilginin, pazarın ihtiyaçlarına ve mesleki uzmanlıklar arasında gözettiği önceliklere göre biçimlenmesinden ziyade, üniversitenin bir pazar organizasyonu gibi yapılanışıdır" (Tekin, 2003:154).

Tam bu noktada, literatürde akademik bilgi üretim sürecindeki dönüşümünü tartışmaya alan kuram, model ve yaklaşımlarla ile temellendirilen[10], hem bir kavramsal hem de kuramsal ekseni tanımlayan "akademik kapitalizm"; "dışsal kaynakları güvence altına almaya yönelik her türlü kurumsal ve mesleki piyasa ve piyasa-benzeri çaba" (Slaughter ve Leslie, 1997a: 8) ve yüksek öğretim kurumlarının bilgi üretimi, araştırma, eğitim, araştırma ve çeşitli hizmet uygulamalarından kaynak/gelir sağladıkları bir "bilgi, öğrenme ve tüketim rejimi" (Slaughter ve Rhoades, 2004: 37) olarak üniversite ve akademik bilgi üretim sürecinin yapısal koşullarla birlikte ve bütünlüklü incelenebileceği

[9]"Oysa üniversite, bundan dört yüz yıl kadar önce yapılanırken; ürettiği bilim insanının aklı çok daha az karışıktı. O, en azından Ratio'nun temel ölçü alındığı bir bilgi üretme sürecinin bilimsellik ülkülerine samimi bir şekilde kendini adamış bir entelektüeldi; diğer bir deyişle, *düşüncenin içinde yaşayan insan*dı" (Ergur, 2003:186).

[10]Tezde bu çerçeve, "Kaynak Bağımlılığı Teorisi", "Kurumsal Teori", "Girişimci Üniversite Tartışması", "Üçüncü Kuşak Üniversite", "Sarmal Modelleri" ve Bilgi üretiminin 'Mod'ları Modeli" olarak açıklanmıştır.

ara kesiti sağlamaktadır. Diğer yandan kavram, içinde barındırdığı "kapitalizm" vurgusuyla, akademinin ve bilimin birer meta olarak piyasa içerisinde yeniden kurgulanan "değerler" yoluyla sermayenin bir girişim alanını[11] da tanımlar (Sayılan, 2007: 44 ve 49) "Günümüz kapitalizminde bilgi, hem sermaye hem de meta anlamında merkezi bir konumdadır" (Vatansever & Gezici Yalçın, 2015: 41). Bu nedenle, neo-liberal üretim ilişkilerinin akademik üretim ilişkilerine eklemlenerek doğallaşması akademik düşünde bir "alternatif" haline gelen eleştirel dönüşüm fikrinin "marjinal" olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır. (Hill, 2004: 504-505). Dolayısıyla bilgi (ve üretim süreci) bir anlamda, kâr ve maliyet kaygılarıyla onu üreten emeğin kendisini de metalaştıran; salt bir üretim sürecine ilişkin sermaye girdisi olarak üretilen bir 'kapitalist meta' niteliği kazanmaktadır. Akademik kapitalizm kuramı bu vurguyu taşımakla birlikte; sadece akademik bilgi üretim sürecindeki neo-liberal kapitalist düzenin "kalite", "ölçülebilirlik", "performans" ve "verimlilik" gibi argümanlarının salt piyasa koşullarına eklemlenerek metalaşması, ve buradan bir kar, rant, 'kültürel sermaye' elde edilmesi ve akademik bilgi üretim sürecinin bu büyük sistem içerisinde bir kaynak veya girdiye dönüşmesini açıklamamaktadır. Kuram aynı zamanda; kapitalist bir bilgi üretim sürecinin, "ne'liği"ni açıklayan "akademisyen ahlakı" "sorumluluk etiği", "bilgeliğin derinleştirilmesi", "üretimin amacı ve niteliği" gibi "akademik ethos"[12] biçiminde tanımlayabileceğimiz özdüşünümsel bir bilgi üretim deneyiminin ve bu tür bir deneyimin olanağı üzerine düşünebilme olanaklarının ortadan kalktığı ve akademide egemen kabul, norm ve pratiklerinin piyasalaştığı ve ticarileştiği bu sürecin a-priori biçimde kavrandığı

[11]Marksist bakış açısından hareketle piyasa ve onun dinamikleriyle örülü kapitalist sistem içerisinde, bir meta olarak üretilen bilginin akademi, akademisyen ve akademik üretimi kapsayacak bir formda yeniden yapılandırılmakta olduğu görülmektedir. Bu bağlamda akademi, "üretim için eğitim"i amaçlayan "fabrikalar" biçiminde tezahür etmektedir. Marx'ın (2010:181-182) maddi olmayan-zihinsel emek üzerinden yaptığı "emek verimliliği" değerlendirmesinden hareketle, buradaki kilit nokta, bilgi birikimi ile kapitalist sermaye birikimiyle bir araya gelebileceği koşulların oluşturulmasına yönelik eğilimdir.

[12]Akademik ethos kavramı bu tez çalışmasında bir meslek etiği tartışmasıyla birlikte "etik" kavramının kendisini önceleyen; akademisyen, üniversite ve bilgi üretim sürecinde "ortak iyi" temelindeki doğru-yanlış davranış ilkelerine işaret eden; hem de içinde bulunulan iktisadi siyasi, sosyo-kültürel, jeopolitik ve ideolojik koşullar içerisindeki yapı-pratik-ideal ile ilişkilenen ve onu betimleyen bir bağlama sahiptir. Kavram, her üç bağlamıyla da akademik kapitalizm tartışmasıyla yakından ilişkilidir.

bir mutlaklığın inşasına da işaret etmektedir. Oysa akademik kapitalizmin ve bilgi üretimine ilişkin olarak meşrulaştırdığı, yerleşikleştirdiği kavramların kendisi de içinde bulunulan tarihsel momentin bir ürünüdür ve esasen ilk ortaya çıkışından bu yana farklı tarihsel dönemlerde akademik bilgi üretim sürecinin yolu sürekli olarak; neyin, neden, nasıl ve kimin için yapıldığı sorgulamasından geçmektedir. Nitekim modern öncesi dönemde Platon'un Thaetetus diyaloğunda yer bulan "dalgın Thales" örneği[13], modern dönemde ise bilgi üretim süreciyle ilişkilendirebileceğimiz Kant ve Hegel'deki 'olan-olması gereken' ayrımından 'Weber'deki inanç-sorumluluk etiği' ve Frankfurt Okulu'nun "araçsal akıl" eleştirisi ve Gadamer'in "fikirlerle yaşamak" ifadesi, bu tür bir eleştirel sorgulamanın ve akademik ethosun dışavurumudur.

Tüm bu değerlendirmeleri tarihsel bağlamında da gözle görülür hale getirebilmek için üniversitelere ilişkin olarak yapılacak bir dönemlemeden yararlanılabilir. "Üniversite hakkında düşünmeye başlamak, her şeyden önce üniversitenin bir kurum olarak ortaya çıktığı koşulları düşünmekten ve elbette bu kurumun verili toplumsal yapı içerisindeki yerini anlamaktan geçmektedir" (Nalçaoğlu, 1999: 93). Literatürde üniversitelere ilişkin tarihsel bir dönemleme farklı başlıklarla; fakat benzer vurgular eşliğinde yapılmakla birlikte[14], "üniversitelerin işlevleri", buradaki dönüşümün temel belirleyicisidir:

> "Esasında üniversitenin işlevleri dizgesi, üniversitenin tarihsel gelişiminin değişik aşamalarını yansıtmaktadır. Kabaca bu tarih, üniversitenin bireysel ve kamusal aydınlanmayı hedef alan ve 1945'e kadar süren kültüralist kurumsallaşmasıyla, 1945'ten bu yana toplumsal işbölümünde üstlendiği işlevleri önceleyen yararcı kurumsallaşma olarak özetlenebilir. Bu tarihin çarpıcı yanı, kültüralist süreç içerisinde, üniversitenin toplumsal işbölümüne duyarlılığını sürdürmesine rağmen, yararcı kurumsallaşmanın ne üniversitenin moraliteyle eğitimsel ne de kültürel yeniden üretimle pratik ilişkisi konusunda yapıcı olduğu söylenebilir" (Çiğdem, 2003: 65).

[13]"Platon, bilgi konusunun işlendiği Thaetetus diyaloğunda Sokrates'in ağzından, Thales'in gökyüzünü incelerken önündeki kuyuyu görmeyip düştüğünü ve yanındaki hizmetçiyi güldürdüğü bir hikayeyi anlatır ve Sokrates'in bu tür bir dalgınlığın "erdem sevgisi" içinde olan herkes için geçerli olduğunu söyler; fakat Platon, bu derin dalgınlığın sebebini, insanın ve doğasının ne olduğuna ilişkin arayışıyla ilişkilendirir ve bu bilinçli seçişin bir yaşam biçimi uğraşısı olarak kavrandığını vurgular. Aynı bilinçli seçiş Aristoteles örneğinde de vardır" (Nalbantoğlu, 2009: 45-46). Dolayısıyla burada bilim uğraşına içkin coşkulu bir delilik hali devreye girmektedir. Merak, şaşkınlık, heyecan, yaratıcı başarı, bu bilim uğraşı içinde olan düşünürü etkileyen niteliklerdir.

[14]Bu kapsamda farklı dönemlemeler söz konusudur: Örneğin Charle ve Verger'in (2005); bölümlendirmesinde Orta Çağ Dönemi (IX-XI. yy), Modern Çağ Dönemi (XVI-XVIII. yy) ve 19.yüzyıldan 1945'e kadar olan üç dönem ele alınırken; Çiftçi, (2010: 341-343) "Orta Çağ Üniversitesi (Birinci Kuşak)", "Humboldt Tipi Üniversite (İkinci Kuşak)" ve "Üçüncü Kuşak Üniversite" biçiminde bir bölümlendirme yapmıştır. İlhan Tekeli (2003: 128) "Kilise Merkezli Üniversite" (12.yy-15.yy), "Ulus-devlet Üniversitesi" ve "Bilgi Toplumu Üniversitesi" olarak bir bölümlendirmeye gitmiştir.

Akademik bilgi üretim sürecindeki dönüşüm açısından da benzer bir "işlevselliği" vurgulayan tarihsel dönemleştirmeden yararlanılabilir. Bu kapsam, Ortaçağ'da "temel kültür", Aydınlanma Çağı ile rasyonelleşen araçsal aklın ve ulus-devlet anlayışının gerekliliklerine uygunluk gösteren bir "araştırma" nosyonu ve 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren bilgi ve üretim sürecinin "piyasa ilişkileri" temelinde yeniden örgütlenme biçimi olarak özetlenebilir (bkz. Tablo 1).

Tablo 1. Akademik Bilgi Üretim Sürecinin Niteliksel Dönüşümüne İlişkin Tarihsel Bir Dönemleme

	Kilise Merkezli Üniversite	**Ulus Devlet Üniversitesi** *(Von Humboldt Üniversitesi)*	**Bilgi Toplumu Üniversitesi** *(Multiversite)*
Bilgi Üretim Sürecinin Niteliği	Öğretim	Öğretim, araştırma ve kültürel dönüşüm işlevlerinin birlikteliği	Öğretim, araştırma ve toplum hizmeti sağlama işlevlerinin birbirinden ayrılması
Bilgi Üretim Sürecinin Odağı	Din adamlarının ve az sayıdaki düşük gelirli bireylerin eğitimi	Elitlere yönelik eğitim	Kitle eğitimi
Bilgi Üreticilerinin Örgütlenme Biçimleri	Öğrenci veya öğretim üyeleri loncaları türünde otonom örgütlenme	"Akademisyenler Komünitesi" biçiminde bilginin sosyalleşmiş üretimi	Üniversitenin iç ve dış sınırlarının muğlaklaştığı bir organizasyonlar kompleksi
Bilgi Üreticilerinin Yönetim Biçimleri	Kollegial (meslektaşlar arası) yönetim modeli	Kollegial yönetim modeline ek olarak kısa süreli rektör seçimi ve rektörün eşitler arası hiyerarşik konumu.	Kısmen Kollegial kısmen de toplam kalite anlayışında uzun süreli rektör seçimi ve girişimci bir yönetim
Bilgi Üretim Sürecinin Finansmanı	Büyük ölçüde öğrenci tarafından	Devlet tarafından	Azalan devlet payı nezdinde artan sermaye grupları ve öğrenciler tarafından
Bilgi Üretiminde Dil	Eğitim Dili Latince	Ulusal Dilde Eğitim	İngilizce'nin Lingua Franca Haline Gelmesi
Üretilen Bilginin Geçerliliği	Tüm Hristiyanlık dünyasında geçerli bir diploma	Ulus-devlet sınırları içinde geçerli bir diploma	Uluslararası geçerliliği olan bir diploma ve "yaşam boyu öğretim" ilkesinin yerleşmesi
Bilgi Üreticilerinin Uzmanlaşmayla İlişkisi	Öğretim üyelerinin herhangi bir uzmanlaşma alanı yok	Kürsü veya enstitü profesörlüğü düzeyinde uzmanlaşma	Yüksek uzmanlaşma ve araştırmacı profesör kategorisinin ortaya çıkışı
Bilgi Üretim Sürecinde Standardizasyon	Uzlaşılan her bölgede geçerli bir öğretim müfredatı	Her üniversitenin kendi bünyesinde düzenlenen ve mesleğe yönelik olmayan bir müfredat	Tüketici gereksinim ve eğilimlerine göre biçimlendirilen ucuz-modüler programlar
Bilgi Üretim Sürecinin Denetimi	Papalık Denetim Hakkı	Harcama denetimi dışında üniversite dışı bir denetim yok.	Üniversitelerin piyasa koşulları çerçevesinde dıştan denetimi: Akreditasyon, kalite standartları, performans değerlendirme sistemleri

Kaynak: Tekeli (2003: 128) den alınarak akademik bilgi üretim süreci tartışması çerçevesinde yazar tarafından yeniden düzenlenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında "Amerikan/kitle üniversiteleri", "Amerikan modeli", "multiversiteler" (Kerr, 1963) ve "üçüncü kuşak üniversite"[15] (Wissema, 2009) kavramlarıyla tanımlanan bu dönemin ve dönüşümün karakteristik özellikleri; üniversitelere ayrılan kaynak kısıtları ve devletin belirleyici rolündeki değişim ile üniversiteler "dışa açılarak" ve "bilim için bilim" idealinin yerine piyasanın taleplerine yönelik pratik sorunların çözümüne ilişkin olarak eğitim, araştırma ve topluma hizmet faaliyetleri yürütmeye başlamıştır. Üniversitenin iç ve dış denetimleri de piyasa koşulları doğrultusunda akreditasyon, kalite ve performans sistemleri çerçevesinde sağlanmıştır. Diploma ve "yaşam boyu öğretim" ilkesi, artan öğrenci sayısı nedeniyle kitleselleşen eğitimin bir sonucu olarak; "tüketici" gereksinimlerini karşılayan modüller biçimine dönüşmüş, mesleki eğitim veren teknik okullar üniversitelere dahil edilmiştir (Ergur, 2003: 190-192).

Kuşkusuz bu süreç, daha büyük ölçekli bir yapısal dönüşümün sonucudur. Tekeli (2003: 124-127) 1970'lerden günümüze bu yapısal dönüşümü üç geçiş aşamasıyla değerlendirerek; hem üniversitelerin hem de akademik bilgi üretim sürecinin "yeniden yapılanma" tartışmasına açıklık getirmiştir. İlk aşamada, "sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş"; bilginin toplumdaki anlam ve işlevini dönüştürerek onun emek, sermaye ve teknolojiyle birlikte bir üretim faktörü olarak değerlenmesine ve ticari bir meta halini almasına neden olmuş; bu bağlamda üniversite "bilgi için bilgi üretimi" parolasından sıyrılarak "bir ticari meta olarak bilginin üretimi" işlevini üstlenmiştir. İkinci aşama, sanayi toplumu ve Keynesçi politikaları uygulayan bir refah devletiyle

[15] Üniversitelerde yaşanan değişimi Wissema (2009) bilim odaklı Orta Çağ üniversitesi (Birinci Kuşak), eğitim ve araştırma odaklı Humboldt tipi üniversite (İkinci Kuşak) ve günümüzde üniversitelerin aldığı yeni şekli ifade eden girişimci ve toplumla bütünleşen (Üçüncü kuşak) üniversite olarak sınıflandırarak açıklamaktadır. Wissema (2009: XIII-XVI) Üçüncü Kuşak üniversitelerin ortaya çıkma gerekçelerini "finansman ihtiyacı", "üniversite-sanayi işbirliği", "küreselleşme", "ulusal hükümetlerin değişen bakış açıları", "disiplinlerarası ve çok disiplinli araştırmalar", "öğrenci sayısındaki artışa gösterilen tepki", "hükümetlerin özgül araştırma kuruluşlarını bünyesinde geliştirmesi" olarak ifade etmektedir.

birlikte düşünülmesi gereken fordist üretim biçiminden farklı alanlarda çok yönlü yetişmiş bir zihinsel emeğe işaret eden esnek üretim biçimine geçiştir. Bu dönüşüm, üniversitelerin değişen istihdam yapısının talebinin kitlesel olarak karşılandığı bir kurum olarak yeniden konumlandırılmasıyla sonuçlanmıştır. Üçüncü dönüşüm, güçlü refah devletini öngören ulus-devlet modelinden devletin "düzenleyici" konuma gerilediği küreselleşmeye geçiştir. Bu dönüşümle birlikte üniversite eğitim talebi artmakta; buna karşın devletin kaynaklarından ayırdığı pay azalmaktadır. Bunun ötesinde, üniversiteler ve genel itibariyle eğitim konusunda devletin tekil bir finansörlüğü yerine sermaye grupları yeni birer finansal aktör olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu çerçeve aynı zamanda, tanımlanan "yeni" koşulların, "üniversite fikri" ve akademik bilgi üretim sürecinin "anlamı", "amacı" ve "ideali" üzerindeki düşünsel dönüşüme[16] yönelik sonuçları da beraberinde getirmektedir:

> Burada ilk elde düşünülmesi gereken, üniversitenin içine düştüğü yeni koşullardır. Günümüz kitle üniversitesine özgü sözüm ona demokrasi altında eski "universitas scholarum" ve "universitas literarum" ile Von Humboldt'un despotik ulus-devlet boyunduruğunda da olsa hayata geçirilmesinde büyük rol oynadığı üniversite idealinin vazgeçilmez unsuru "fikirlerle yaşamak" (Gadamer) neredeyse çökerken, pazara indeksli yetkinlik sayılamayacak dar 'uzmanlaşma' ve pratik 'ne işe yarar' düşüncesinin yükselen değerler oluşturmasından sorumlu yeni koşullar üniversiteleri de pençesine almaya başladı… Yeni yetişen fikir işçilerinden giderek beklenen de onların bağımsız düşünmesi değil, çerçeveleri tanımlı ve çoğu zaman hem ulusal hem de uluslararası devlet ve özel teşebbüs çıkarlarına güdümlü araştırmaları gerçekleştiren insan-makineler ordusu saflarında yer alarak, sınırlı becerilerini bu ulvi amaçlar doğrultusunda seferber etmeleri (Nalbantoğlu, 2009: 59-60).

> "…Bu durum bir yanda tekno-bilimsel dünyanın gerektirdiği teknik yetkinlik ve becerileri –hem de mecazi anlamda belirli bir uzaklıktan bu süreci derinlemesine düşünmeyi unutturacak biçimde- öne çıkarırken, öte yanda da 'akademik bilgi' (daha doğrusu malumat) ile nitelikli (?) emek-gücünün 'mal' olarak alınıp satılmasını gerekli kılıyor" (Nalbantoğlu, 2009: 30-31).

Bu tespitler sonucunda günümüz üniversitelerinin tarihsel temelinde yer alan düşünsel bir ideal veya bir "model cemaat" olup olamayacağı tartışmaları da literatürde yer bulmuştur. Bu tartışmanın da bilgi üretiminin amacı ve biçimi üzerinden yapıldığı görülmektedir. Söz konusu tahakkümün bu bilgi üretim süreci üzerinden kurulduğu ve özdüşünümselliğe ilişkin bir olanağın da yine bu bilgi üretim sürecinin amaçları,

[16]Nalbantoğlu'na (2009:30) göre, 19. yüzyılda meşruiyetini ulus-devlet anlayışından alan sistemin devre-dışı kalması ve modern dönemin "yararcı felsefe" ile "pragmatist-araçsalcı bir akıl yürütme"yi gerektirmesi nedeniyle günümüzde akademik bilgi, bir "bilen özne nesnesi" olma konumunu aşarak, piyasa dolaşımına giren bir meta haline gelmiştir.

"tekniği" ve sonuçlarına odaklanan, dolayısıyla kendisine yönelen bir düşüncenin inşasıyla mümkün olabileceği yeniden ve yeniden hatırlatılmaktadır. Örneğin modern üniversite tarihini "Kantçı akıl üniversitesi", Humboldtçu kültür üniversitesi" ve "mükemmeliyet üniversitesi" olarak üç üniversite ideası düzleminde değerlendiren Bill Readings (1996), "üniversitelerin günümüz küresel ekonomi koşullarında bir "model cemaat" olma potansiyelini kaybettiğini ve bu koşullar altında üniversitenin toplumsal işlevinin bir evrensel bilgi idealiyle saf akıl ve bilgi için bilgi üretimi olamayacağını ifade eder[17]. Çünkü bugünün mükemmeliyet üniversiteleri, üniversite ideasını yerinden ederek bir "boş gösteren" halini almıştır. Şirketleşme ve sermaye adına üretilen bilgi bu yeni yapının tanımlayıcı karşılığı haline gelmiştir (Erdoğan, 2003: 47). Akademik bilgi üretim sürecine dair benzer bir olumsuz değerlendirme ve gerekçelendirme de Ahmet Çiğdem'in (2003) ve Cangızbay'ın (2003: 85) şu ifadelerinde yer alır:

> "Üniversitenin 'bilimsel bilgi' üreten kurum olarak işlevi sona ermiştir… Üniversitenin eğitim, öğretim ve araştırma etkinliklerinin hemen hepsinin dolaysız bir biçimde, yönetimlerin, devletlerin ve kapitalist pazarın bildirişim kanallarının merkezinde yer alması, içeriksiz bir hakikat arayışının sonucu olarak var olabilecek bir bilgi soyutlamasına bile imkan bırakmamaktadır. Dahası, "bilimsel bilgi"nin, akademisyenlerin bireysel kariyer istemi ve hırsının, daha fazla proje ve araştırma fırsatları yaratmaya yönelik kör rekabetin, sonuçta öğrenci hariç olmak üzere, nihai tüketicilerin yararına olduğu da açıktır; yani, mali ve endüstriyel sermayenin , teknokratik ve bürokratik örgütlenmenin, kısaca devletin ve pazarın. Üniversiteden devlete ve pazara bilgi ve enformasyon akışını zararlı kılan, üniversitelerin varoluşunu bizzat bu akış esnasında garanti edebilmelerinde yatıyor. Akış devlete gerçekleştiğinde, üniversiteyi garnizondan; pazara gerçekleştiğinde çok ortaklı bir şirketten ayırt etmek imkansız hale geliyor. Bu akış üzerinde düşünmeksizin ve dahası değiştirmeksizin, akademik faaliyetin geleceği konusunda ümit var olmak için hiçbir nedene sahip değiliz. Üniversitenin "Devlet" ve "Pazar" tarafından kolonizasyonunun, üniversitenin devlet aklına uygun biçimde düşünüp davranması, akademik faaliyetin 'esas' pazarın çerçevesini ölçüt kabul eden bir dönüşüm yaşaması olgusuyla tamamlandığını söyleyebiliriz (Çiğdem, 2003: 69-70).

> Bu haliyle üniversite, önce kendi dışından gelen darbelerle omurgası parçalanmış, ama daha sonra kendi içinden *yumuşakçalaşmış* bir varlıktır artık… Oysa üniversite, üniversite içindeki ağırlıkları üniversite dışı güç ve iktidar odaklarından kaynaklanan unsurların egemenliği altına girmekle, kendi kimliğini kendisi kurmak yerine, kendisini kendi varlık sebebiyle doğrudan bağlantısı olmayan bir varoluş biçimine kaptırıp, değişim değerine tabi bir meta durumuna düşmüş olmaktadır. Bu noktaya geldikten sonra üniversitenin yapacağı şey, bilimsel-akademik değer ve ölçütleri bir kenara bırakıp, her şeyini, yani kendisini yine kendi elleriyle, kim ki o an için en fazla satın alma/en yüksek pazarlık gücüne sahip, işte onun değerler skalasına göre ayarlamak olacaktır (Cangızbay, 2003: 85).

[17]Ali Ergur'un (2003: 194) aktarımıyla Readings (1993) bu durumun nedenini şu şekilde açıklar: "Eğitim ve araştırmanın günümüzde vardığı ticari aşamada, bilginin ironik bir şekilde özgürleşme söylemi üzerinden gelen serbestleşmesinin ya da tarih-dışılaşmasının, bilimsel merakın özüne dair köklü bir dönüşümü hazırlaması kaçınılmaz olmuştur. Artık bilimsel etkinliğin kavramsal çıkış noktası da, ondan beklenen sonuçların doğası da son derece hızlandırılmış bir teknik etkinliğe indirgenmiştir. Bu nedenle, günümüz üniversitesi Durkheim'ın görüşlerinin aksine, artık toplumun, kendi cemaatinin doğası üzerinde öz-muhakeme yaptığı bir ayrıcalıklı yer olmaktan çıkmıştır".

Hans-Georg Gadamer, (1992) günümüzde akademik bilgi üretim sürecinin koşullarına ilişkin sınırlar, akademik özgürlük ve özerklik tartışmalarıyla bütünleşen bir sorun alanıyla da yakından ilişkilidir. Gadamer'in (1992), Weber'in de vurguladığı biçimiyle, üniversitenin ortaya koyduğu "bilginin kendisi", bu "bilgiyi ortaya koyma biçimi" ve bu bilgiyi ortaya koyan "bilim insanları" açısından üniversitenin özerkliğinin yitimine sebep olan bir denetim kapsamındadır. Akademik özgürlük kavramının bağlamı da bizzat bu denetimci paradigma tarafından dönüştürülmekte ve egemen güçlerin her an ileri sürüp geri çekebilecekleri bir lütuf olarak düşünülmektedir. Bilim insanları, bilimin özgürlüğünü tehlikeye sokan bir bilgi üretim süreci karşısında, onu kendi "incelikleriyle" yaşatma kaygısı taşımalıdır.

"İki kültür" (Snow, 1959) tartışmasına üçüncü bir alternatif olarak öne çıkan "sosyal bilimler"in kavranışı ve epistemolojik-metodolojik yönelimindeki dönüşüm, üniversite ve akademik bilgi üretim sürecine yansımaları açısından önemlidir. Gulbenkian Komisyonu'nun "Sosyal Bilimleri Açın" başlıklı raporunda[18] (2011: 12) belirtildiği üzere "Sosyal bilim, modern dünyaya ait bir girişimdir. Kökleri 16.yy'dan beri tam olgunluğa erişen, gerçeklik hakkında, bir biçimde ampirik olarak doğrulanan sistemli, dünyevi bilgi üretme[19] çabasına dayanır. Bu çabaya 'scienta' bilgi/bilgi sevgisi

[18]Immanuel Wallerstein önderliğinde Haziran 1995'te tamamlanan bu raporu 18.yy'dan 1945'e kadar sosyal bilimlerin tarihsel kuruluşundan başlayarak, 1945'ten günümüze sosyal bilimler içinde yapılagelen tartışmaları ele almakta ve "şimdi nasıl bir sosyal bilim kurmalıyız?" sorusuna yanıt aramaktadır.

[19]Burada Cangızbay'ın (2003: 88, 91-92) bilim-bilgi tartışması ve bilimsel bilgi teknik bilgi ayrımı konusundaki tartışması ufuk açıcıdır:" Bilgi ve bilim sözcüklerinin aynı kökten türetilmişlikleri sayesinde- bilgi ile bilim arasında doğrudan ve zorunlu bir ilişki varmış gibi göstermenin de olağanüstü kolay olduğu bir ortamda, her bilginin bilimsel olmayacağını, bilimsel bilginin bilgi türlerinden sadece biri olduğunu, herhangi bir konuyla/alanla ilişkili –bu konu veya alan isterse bilimin kendisi olsun- bilgi/malumat edinmenin/sahibi olmanın, bu konuda veya alanda yapılıp edilen/olup bitenler hakkında –isterse en yoğun, en geniş, en hızlı biçimde- 'enforme/haberdar' olmanın bilimsel faaliyette bulunmak, yani bilimsel bilgi üretmek/bilim adamı olmak anlamına gelmeyeceğini gözlerden gizlemek/ kaçır(t)mak da yine aynı ölçüde kolay olacaktır…Üniversite/yükseköğretim ile, bir yandan bilim/bilimsel bilgi üretimi/öğretimi, diğer yandan da toplumsal gerçekliğin bütünü arasındaki ilişkiler üzerinde düşünülürken bir an dahi akıldan çıkartılmaması gereken ayrıca şu iki husus da vardır: Birincisi, bilimsel bilgi, genel olarak sanıldığı gibi teknik bilgiyle özdeş bir bilgi türü olmayıp, bu iki bilgi türünün birbirleriyle atbaşı gidiyor olması da bu bilgi türlerinin kendi bünyelerinden/varlık yapılarından kaynaklanıyor değil, sadece –en fazla yüz, yüz elli yıllık geçmişi olan- tarihsel bir durumdur…İkincisi, epistemolojik anlamda hiçbir bilgi türü diğerinden, (burada üzerinde durulan teknik-bilimsel bilgidir) daha değerlidir. Bilgi türleri arasındaki yegane hiyerarşi, bu türlerin farklı toplumlarda farklı önem ve ağırlık taşıyor olmalarına dayanan, dolayısıyla epistemolojik değil, doğrudan doğruya sosyolojik nitelikteki hiyerarşidir: sığır etini terbiye etme bilgisinin (teknik bilgi), Dünya'nın düz değil de yuvarlak olduğu bilgisinden (bilimsel bilgi) daha değerli/üstün ya da daha

denmektedir". Bir diğer ifadeyle sosyal bilimlerin tarihi 16. yüzyılda bir "bilgi sevgisi" idealinden; sonraki yüzyıllarda modern dünyanın bir gereği olarak; bir anlamda varoluş koşulları itibariyle dönüşüme uğrayarak doğa bilimlerinden ve felsefeden ayrışmasının tarihidir[20]. 19. yüzyılda pozitivizmin egemenliğinde "kabul görme" mücadelesi veren modern sosyal bilimlerin (Benton ve Craib, 2008: 39) "Newton Fiziği"ne yönelen ve bu bağlamda da doğa bilimlerine yaklaşan "nomotetik"[21] niteliğine uygun olarak yapılandırılan akademik bilgi üretim süreci 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın ilk yarısında üniversitelerde yer bulmuştur (Gulbenkian, 2011: 20-21). 1945 sonrasında ise; üniversitelerde Amerikan modelinin yükselmeye başlamasıyla paralel olarak, Amerika Birleşik Devletleri sosyal bilimlerin faaliyetin merkez ülkesi konumuna gelmiştir[22]. Ekonomik küreselleşmenin bir parçası olarak yatırım yapılarak tekelleşen bilimsel araştırma kurumları, vakıf-şirket yapılanmalarıyla bütünleşmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında nüfus ve üretime ilişkin yoğun artış ve üniversite sisteminin denetlenemeyen gelişimi, sosyal bilimcilerin sayısının artmasına ve sosyal bilimlerin "evrensellik", "epistemolojik tekillik", "devlet-merkezcilik" konularında eleştirilmesine neden olmuştur (Gulbenkian, 2011: 37-39).

Tüm bu tartışma çerçevesinde tarihsel uğrakları, yaşadıkları dönüşümler kapsamında üniversiteler ve sosyal bilimlerin özellikle 19. yüzyıldan günümüze, içinde

---

değersiz/düşük nitelikli bir bilgi olduğunu ileri sürmemize imkan verecek hiçbir evrensel ölçüt bulunmadığı gibi, söz konusu teknik bilginin doğrudan bir getirisi varken, Dünya'nın düz değil de yuvarlak olduğunu keşfetmenin insana doğrudan hiçbir getiri sağlayacak olmadığını hatırlamanın, 'bilimsel bilgi hasbi bir bilgidir'i anlamak açısından da yararlı olacağı açıktır".

[20] Bu ayrışmanın gerçekleştiği en önemli noktalardan biri de araştırma nesnelerine ilişkindir. Buna göre "Doğa bilimleri iki fenomen arasındaki (evrensel doğa yasalarını inşa ettiğimiz) koşullu düzenliliklerle ilgilenir. Sosyal bilimler, insanların dünya hakkındaki fikirleri, mantıksal ilişkiler ve kavramlar arasındaki ilişkilerle ilgilenir" (Benton ve Craib, 2008: 117).

[21]Nomotetik: Toplumsal yaşam hakkında daha genel, yasa benzeri saptamalar ortaya koymaya çalışır. (Doğa Bilimleri)

[22]"1945-1970 dönemi genel itibariyle, Avrupa ve Kuzey Amerika'da egemen olan sosyal bilim düşüncesinin Batı dışı dünyada da egemen olduğu söylenebilir. Bu bir anlamda, sosyal bilim uzmanlığının Batı dışı dünyaya, "evrensel bilim" idealiyle bizzat Batı aracılığıyla servis edilmesiyle yakından ilişkilidir…1960'ların sonu ve 70'lerde sosyal bilimlerin ne kadar Avrupa-merkezci olduğu, sosyal bilimler mirasının ne kadar yerel kabul edilebileceği sorusu önem kazanmıştır. Evrensellik iddiası, tüm akademik disiplinlerin varoluş gerekçelerindendir. Kurumsallaşabilmenin bir nedeni de budur. Çağdaş bilginin üç ana dalı (insan bilimleri, doğa bilimleri ve sosyal bilimler), evrensellik konusundaki çeşitli iddialarını koruyabilmek için farklı cephelerde savaş vermiştir" (Gulbenkian, 2011: 50-54).

bulundukları sosyo-kültürel koşullar, ortaya çıkan bilgi üretim süreci ve karşılaşılan sorunlar açısından bütünlüklü bir benzerlik taşıdığı göze çarpmaktadır. Daha önce de ifade edildiği üzere 19. yüzyılın yeniden yapılandırma misyonu üniversitelere yüklenmiştir ve sosyal bilimler de bu üniversiteler bünyesinde yer almıştır. Günümüzde ise, üniversitelerin bilimsel araştırmaların yürütüldüğü başlıca örgüt olarak bu misyonu sürdürüp sürdüremeyeceği ve sosyal bilimlerin var oluşu itibariyle kime/neye hizmet ettiği gibi sorular gündeme gelmektedir[23] (Readings 1996; Martin ve Etkowitz, 2000). Bu sorulara farklı düşünürler tarafından farklı düzlemlerde yanıtlar verilmektedir:

> Sosyal bilimler pratiğine ilişkin sorunlarla 'üniversite sorunu'nun kesişmesine dair, *pratik* kavramı bir ipucu veriyor. Akademik faaliyete atfedilen "salt düşünsel" etkinlik haliyle toplumsal pratik diye ondan kopuk bir etkinlikler alanını ayrıştırmadan, akademik pratiğin kendisini doğrudan doğruya toplumsal pratikler toplamı içinde mütalaa ederek düşünmeliyiz bu noktayı. Soru şu: sosyal bilimcinin akademik etkinliğini, *bizatihi bir toplumsal pratik olarak,* anlamlı kılan nedir? Örneğin bir sosyal bilimci niçin yazar? "Çalışacağı konuyu nasıl seçer? Ne gibi saiklerle? Ne gibi özlemlerle? Ne gibi karşılık beklentileriyle? Devamla: Bu sorulardaki araçsallaşma, yabancılaşma, "yozlaşma" imaları, YÖK'ün temsil ettiği resmi ideolojiye ve/veya piyasa hegemonyasının yaydığı neoliberal ideolojinin yol açtığı deformasyona atıfla tüketilebilir mi? Yoksa bunun ötesinde, içeriğine/konusuna kayıtsızlaşmış mekanik bir rutinle mi karşı karşıyayız-en azından kimi durumlarda? Hatta buna bağlı olarak, akademideki entelektüel emeğin kimi sektörlerindeki, kimi kompartımanlarındaki niteliksizleşmenin, onu "kültürel sermaye" iktisabına bağlı bir saygınlık talebinden de uzaklaştıran bir noktaya doğru yol alışından söz edilebilir mi?... (Bora, 2003: 5).

Dolayısıyla sosyal bilimlerdeki akademik bilgi üretim süreci de, kuşkusuz sosyal bilimlere ve üniversitelere ilişkin varoluşsal soru(n)lardan azade değildir. Sosyal bilimlerin ortaya çıktığı andan itibaren kendisini nomotetik bir yaklaşımla konumlandırmasından, epistemolojik olarak dönemin "pozitivist" eğilimlerine ayak uydurma çabasına ve özellikle 19. yüzyıldan bu yana, ulus-devlet ve ardından sermaye gibi iki başat aktörün "mühendislik" ve "işletmecilik" gereksinimlerini karşılama

[23]"Kaynak paylaşımı kavgası nedeniyle, yeni gelişen, neredeyse her biri bir disiplin olmuş dallar, üniversite kaynaklarından daha fazla pay almak ve yeni kadroların tahsisinde doğrudan söz sahibi olmak istedikleri için var olan yerleşik disiplinlerin gücünü tırtıklamaktadır. Sosyal bilimlerin yeniden yapılandırılması için başlıca örgütsel baskı, bu kaynak dağılımından az pay alan gruplar tarafından gelecektir. Burada bir yığın disiplin adının ortalığı kaplaması durumu da ortaya çıkabilir. (19.yy'ın 2. yarısında olduğu gibi) Mesele sadece sosyal bilim disiplinlerinin örgütsel sınırlarının yeniden çizilmesi değil, adına fakülte dediğimiz daha geniş yapıların yeniden oluşturulması meselesidir. (19.yy'ın başı gibi). Cevaplanması gereken soru, 20.yy'da böyle bir dönemin olup olmayacağıdır. Üniversitelerin bilimsel araştırmaların yürütüldüğü başlıca örgüt olmakta devam edip etmeyeceği sorusu da gündeme gelmektedir. Yeniden yapılanmanın gündeme geldiği üçüncü düzeyde, mesele sadece fakültenin içinde bölüm sınırlarının ve üniversiteler içinde fakülte sınırlarının nasıl çizileceği meselesi de değildir. 19.yy yeniden yapılanması sürecinde üniversiteler öne çıkmıştır ve entelektüel iletişimin gerçekleştiği düzey, ulusal bilimsel toplantılar ve dergilerdir ve ardından da kolokyumlar ve en son olarak elektronik konferanslardır" (Gulbenkian, 2011:69-71).

misyonu üstlenerek "inceleme nesneleri gereği bu duruma direnmesi beklenen 'insan bilimleri' ya da 'sosyal bilimler' de bu akışa ayak uydurmak zorunda kalarak birer 'insan mühendisliği' olduklarını ispat arayışı içine girmişlerdir" (Nalbantoğlu, 2009: 31). Bu öncelikler ve "yapay ihtiyaçlar" doğrultusunda sosyal bilimlerde; bilimin, bu bilim yoluyla üretilen bilginin niteliği de kökten bir dönüşüme uğramıştır.

Yukarıdaki tartışmalarda üniversite, akademik bilgi üretim süreci ve sosyal bilimler üçlüsüyle bir kesiti sunulan bütüncül bir "düşünümsellik" çabası, akademinin ethosunu ve bir anlamda da varoluş koşulunu tanımlar. Günümüz üniversitelerinin kendi ortaya çıkış koşulları, öncelikli kaygıları, akademik uğraşlarının anlamı, bilgi üretim sürecinin dönüşümü, neyin/kimin öncelikli konuma yerleştiği üzerine düşünmek, akademik ethosun yaratıcı özgünlüğünden ilham alarak bu uğraşın çıkış ve varış noktasını kendiliği üzerinden tanımlayan bir bilgi üretim sürecini yeniden inşa etmenin olanaklarını aramak, günümüzde akademiyi çepeçevre saran ve onun ethosunu köktenci biçimde dönüşüme uğratan akademik kapitalizm egemenliği karşısında yegane olanak olarak görünmektedir.

Türkiye, dünya örnekleriyle benzeşen ve kendi özgün iktisadi, politik, yasal, sosyo-kültürel koşullarıyla ayrışan bir çerçevede, dönemin akademik bilgi üretim sürecine yön veren tarihsel bir başlangıç noktası; Osmanlı'daki Darülfünun yapısının bir uzantısı ve modern ulus-devletin inşasının bir parçası olarak gelişen bir üniversite fikri ile 1900'lü yılların başlangıcına karşılık gelmektedir[24]. Malche Raporu ve 1933 Reformu, 1946'da çıkartılan 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu, 1948 DTCF Tasfiyesi, 1960 askeri darbesinin ardından çıkartılan 114 sayılı yasa ile tasfiyeler ve 12 Mart 1971 muhtırası sonrası 1973 tarihli 1739 sayılı Üniversiteler Kanunu gibi çoğaltılabilecek örneklerle; darbeler, tasfiyeler ve yasal süreçlerle işletilen "akademik ethos"-"akademik kapitalizm" gerilimi, Türkiye örneğinde değerlendirebilecek zemini oluşturan bir dizi dönüşümü

[24] Avrupa'da ve Osmanlı'da benzer dönemlerde ortaya çıkan kilise eğitimi ve medrese eğitimi ile darülfünun-üniversite tartışması için bkz. s.136-137.

beraberinde getirmiştir. Fakat bu iki kavrama ilişkin bir tartışmanın koşulları esas olarak dünyadaki yapısal uyum ve yeniden yapılanma süreçlerinin yansımalarıyla hazır hale geldiği 1980 dönemiyle birlikte Türkiye'de de karşılık bulan neo-liberalizmin[25] ve onun belirlediği piyasa koşullarının üniversiteler ve akademik bilgi üretim sürecindeki dönüşümü, ve akademik kapitalizm tartışmasının günümüzdeki karşılığının kavranması açısından önemli bir tarihsel momente işaret etmektedir. Nalbantoğlu açısından bu moment, Frankfurt Okulu'nun "araçsal akıl" eleştirisinin akademik bilgi üretim süreci özelinde Türkiye'deki tezahürü olarak da okunabilir:

> Seksenli yılları niteleyerek özallaştırıcı döneme yol açan, üniversiteyi hizaya getirici müdahale ve yasal düzenlemeler "Yasa" ve "Akıl" ın ne denli araçsallaştırılabileceğini ve tam karşıtlarına dönüşebileceklerini düşündürtmüyor mu? Sorun ulus-devletin üniversitede özgürce bilim üretimine olanak tanıması ya da bunun önünü tıkaması değildir yalnızca. Dıştan üniversiteye yapılan siyasi müdahale örtük bir başka boyutuyla da, söz gelimi sivil toplumun bağrında doğarak egemenlik kurmaya başlayan ve çelişemelerini devlet mekanına da taşıyan eğilimlerle de ilişkilendirilerek düşünülmelidir…80'li yıllarda yurttaşların vergilerinin bir kısmının aktarıldığı üniversitelerin var olan yasal düzeneklerinin değiştirilmesi sonucunda adı gene 'üniversite' olan eğitim şirketlerine yönlendirilen mali desteği ve bunu güden anlayışı anımsayalım. Bu sonuncu noktayla, artık meta olarak imal edilen 'malumat' ve gene meta olarak düşünülen 'insan kaynakları'nın piyasada dolaşıma girmesine indekslenmiş, kütüphaneleri artık birer veri bankasına dönüşmeye başlamış, küreselleşen dünyada kabuk değiştirmesinin artık kaçınılmaz ve bunun da ilerleme olduğu yolunda ideolojik telkinlerle devlet destekli varlıkları savunulan özel üniversiteleri kastediyorum elbette (Nalbantoğlu, 2009:41-42).

Küresel piyasa koşullarıyla Türkiye'ye de ihraç edilen neo-liberal söylemin kodları, akademi içerisinde de kariyer basamaklarını hızla tırmanmak, niceliksel yayın ve proje üretimi yoluyla toplanan puanlar üzerinden değer kazanan bir çalışkanlık ideolojisiyle bitiştirilmekte ve akademik verimlilik söylemi bu kriterler üzerinden inşa edilmektedir. Bunun sonucunda akademik emek, üretim sürecindeki bir maliyet unsuru ve buradan elde edilen bilginin kendisi de bir verimlilik ürünü olarak değerlendirilmeye başlanmaktadır. Bu bağlamda verimliliği mümkün kılan ve bunun denetimci geçerliliğini kuran; performans kriterleri ve "niceliksel üretim çıktıları" üzerinden gerçekleştirilen

[25] Dünya'da 19.yy'ın sonlarından itibaren Liberalizmin 'özgürlük', 'eşitlik' gibi kurucu nitelikteki kavramlarının 1980'lerden itibaren muhafazakarlaşan ve otoriterleşen bir hattın yanına yerleştiği ve kendilerini neo-liberal bakış açısına teslim ettiği görülmektedir. Bunun sonucunda, günümüzde neo-liberalizm, sürdürülen toplumsal yaşam rutininin pazar mekanizması üzerinden kavrandığı, piyasa fetişizmine eklemlenen bir tahakküm düzeni olarak tanımlandı. Bu süreç Türkiye'de 1980 sonrası dönemde, küresel kapitalizme eklemlenme sürecinde "öncelikle darbe eşliğinde başlatılan bir pasif devrim yoluyla yapısal uyum göstermeye zorlandı… Türkiye'de de yeni sağcı bir hükümet on yıla damgasını vurdu" (Özkazanç, 2005: 3).

teşvik uygulamaları, kamu kaynak kısıtları ile üniversite ve araştırmaların "sanayi işbirlikleri", "proje-hibe-fon kaynakları"na bağımlı hale gelmesi, "niteliğin" yerini alan "kalite" standartlarına uygunluk çalışmaları gibi uygulamalar, tıpkı Dünya'da olduğu gibi Türkiye'deki neo-liberal akademik bilgi üretim kavrayışının da odak noktasına yerleştirilmektedir. 12 Eylül 1980 sonrasında hazırlanan 2547 sayılı YÖK Yasası, 1402 Sayılı yasa ile yapılan ihraçlar ve geri dönüş, YÖK dönemi performansının tartışmaya konu olması, yeni üniversitelerin kurulması ve ikinci öğretim kanalının açılması, 28 Şubat sonrasında düzenlenen disiplin yönetmeliği, ULAKBİM'in kuruluşu, vakıf üniversitelerinin sayısının artışı, ve Kasım 2002 sonrasında AKP hükümeti döneminde yaşanan yükseköğretimde kalite geliştirme ve denetim sisteminin kurumsallaşması ve "Yeni YÖK"ün Türkiye'nin yükseköğretim stratejisini hazırlaması[26] gibi bir dizi dönüşümün (Tekeli, 2009) merkezinde, Türkiye'de 1980 sonrasına işaret eden ve bilgi üretim sürecine eklemlenen bir neo-liberal düzenin izlerini ve üniversitelerdeki akademik kapitalizm süreciyle yakından ilişkili "sessiz devrimin" sonuçlarını görebilmek mümkündür.

Bu tez çalışmasında Türkiye'de akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümü, akademik kapitalizm ve akademik ethos kavramları yoluyla, sosyal bilimler alanındaki akademisyenlerin görüş ve deneyimlerinden hareketle incelenmiştir. Çalışmanın temel amacı Türkiye'de 1980 sonrası dönemde üniversitelerdeki akademik bilgi üretim

[26]Akademik bilgi üretim sürecinde Etzkowitz'in (2002) işaret ettiği üniversite-sanayi(sermaye)-devlet işbirliği ile birlikte; Weber'in işaret ettiği "bürokrasi" kavramı bağlamında, yasal söylemin kurucu niteliği, hem "yeni kamu yönetimi anlayışı" hem de "yönetişim" tartışmaları bağlamında Türkiye açısından önemlidir. "Sessiz devrim" konusunda ise; 1 Temmuz 2017 tarihli Resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 7033 Sayılı Kanun'a ilişkin YÖK'ün yaptığı 12 maddelik açıklamada şöyledir: "Yükseköğretim sistemimiz için onlarca yıldır beklenen, dillendirilen ama gerçekleştirilemeyen, üniversitelerimizi her düzeyde daha rekabetçi bir ortama yöneltecek, kaliteyi yükseköğretimdeki büyümenin merkezine oturtacak, YÖK'ün bazı yetkilerinin devredilerek, kararlarının dış paydaşlara da açık, daha paylaşımcı bir şekilde alınmasını sağlayacak, üniversitelerimizin bilgi üretimi ve araştırmacı insan kaynağı yetiştirme süreçlerini teşvik edecek, üniversitelerimiz ile iş dünyası arasındaki ilişkileri geliştirecek, bu şekilde yükseköğretimde bir sıçrama meydana getirecek önemli düzenlemeler Sayın Cumhurbaşkanımızın tensipleri ile bugün Resmi Gazete'de yayınlandı. Mutluyuz, Yeni YÖK olarak önerilerimizin yasalaşmasından dolayı haklı bir gurur yaşıyoruz ve bu yapısal değişiklikleri yükseköğretimde sessiz devrim olarak adlandırıyoruz". Ayrıntılı açıklama için bkz. https://www.memurlar.net/haber/678164/yok-ten-yeni-kanun-icin-12-maddelik-aciklama.html

sürecinin dönüşümünü ve bu dönüşümün akademisyenlerin bilgi üretim süreçlerine yansımalarını, "akademik kapitalizm" ve akademik ethos" tartışması çerçevesinde incelemektir. Bu kapsamda üç temel araştırma sorusuna yanıt aranmaktadır:

- Akademik bilgi, üretim süreci, koşulları, dönüşümü, mevcut durumu ve ideali, akademisyenler tarafından nasıl tanımlanmakta ve açıklanmaktadır?

- Akademik kapitalizm tartışması, akademisyenler tarafından akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümüyle ilişkilendirilmekte midir? Nasıl?

- Akademik ethos yaklaşımı, akademik kapitalizm hegemonyası karşısında eleştirel, özgürlükçü ve egemen olana alternatif ve ideal bir bilgi üretim olanağı olarak değerlendirilmekte midir? Nasıl?

Bu bağlamda akademisyenlerin içerisinde bulunduğu yapısal koşullar ve sorunlar çerçevesinde akademik bilgi üretim sürecinin mevcut durumunu tanımlayan ve akademik kapitalizm tartışmalarıyla iç içe geçen performans, verimlilik, teşvik, kariyer, verimlilik, rekabet, kalite, üniversite-sanayi işbirliği gibi bir kavram seti ile örüntüsü üzerinden ele alınmıştır. Bununla birlikte akademik bilgi üretim sürecindeki dönüşümün bu tür bir kavramsal ve kuramsal çerçevede akademisyenlerin bilgi üretim pratiklerine yansımaları irdelenmiştir. Akademik ethos ve ideal akademi tartışmalarının sosyal bilim akademisyenleri tarafından "alternatif" bir bilgi üretim süreci ve bir "mücadele stratejisi" olarak değerlendirilme potansiyeli üzerinden yorumlanmıştır. Söz konusu dönüşümü anlamlandırma, açıklama, ilişkilendirme ve deneyim yoluyla örneklendirme açısından akademisyenlerin değerlendirmeleri hareket noktası olarak kabul edilmiş; saha araştırması yukarıda bir özeti sunulan teorik tartışma üzerinden akademisyenlerin akademik düşünme ve üretme pratikleri ve buna ilişkin görüşlerine odaklanılmıştır.

Tez çalışması özellikle sosyal bilimlerde akademik bilgi üretim sürecindeki "mevcut koşulları" ve dönüşümü akademik kapitalizm kuramıyla ilişkilendirmesi ve akademik ethosun bir olanak olarak görünürlüğünü tartışmaya açması bakımından literatüre özgün bir katkı sunmaktadır. Sosyal bilim akademisyenlerinin bu bağlamdaki

görüş ve deneyimlerinin kapsamlı bir saha araştırmasıyla incelenmesi ve aktarılması da çalışmanın bir diğer özgün katkısı olarak değerlendirilebilir.

Bu tezin saha araştırması; 24 üniversitede, sosyal bilimler kapsamındaki 3 alanda (sosyoloji, iletişim ve iktisadi idari bilimler) ve 4 unvan grubunda[27] (araştırma görevlisi, doktor öğretim üyesi, doçent, profesör) bulunan 41 akademisyenle gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerden oluşmaktadır. (Bkz: Ek 1). Nitel araştırma yöntemi, katılımcının bakış açısı ve deneyimlerinden hareketle; bir olgunun tanımlanması, açıklanması ve yorumlanmasına ilişkin ayrıntılı bilginin edinilmesini sağlayan etkili bir model olarak tanımlanmaktadır (Creswell, 2003). Çalışmanın konu amaç ve kapsamı göz önünde bulundurulduğunda, akademisyenlerin görüş, deneyim ve değerlendirmelerini detaylı ve ilişkisel bir şekilde ele almanın çalışmanın niteliği açısından öne çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte, katılımcıların yorumlama akışlarının da kesintiye uğramaksızın aktarabildiği bir görüşme süreci gözetilmiştir. Bu nedenle araştırma sürecinde nitel araştırma yöntemi ve derinlemesine mülakat tekniği tercih edilmiştir.

Saha araştırması kapsamına dahil edilecek araştırma grubunun oluşturulması; "ilgili üniversitelerin belirlenmesi", "sosyal bilim alanlarının belirlenmesi" ve "akademisyen katılımcıların belirlenmesi" üzerinden üç aşamalı olarak planlanmıştır.

İlk aşamada, akademik bilgi üretim sürecindeki dönüşüm ve akademik kapitalizm tartışmalarında ele alınan nicelik, sayısallaşma ve sıralama vurgularıyla paralellik göstermesi açısından saha araştırması planlanırken; ulusal ve uluslararası ranking (sıralama) sistemleri[28] üzerinden ikili bir değerlendirme yapılmıştır. Araştırma

[27] Öğretim görevlisi unvanı, görev tanımı, doktora derecesi ve diğer atama-yükseltme kurallarından muaf olması, kısmi çalışma yoluyla görevlendirilebilmesi ve ders verme odaklı bir iş tanımının bulunması gerekçeleriyle kendisinden ayrışan diğer dört unvanın ve çalışma kapsamının dışındadır.

[28]Dünyada ve Türkiye'de gittikçe görünürlüğü artan ve belirli ölçütler yoluyla üniversitelerin puanlar yoluyla derecelendirilmesi sıralanması biçiminde tanımlanabilecek ranking sistemleri akademik kapitalizm tartışmasında bilgi üretim sürecinin dönüşümü açısından öne çıkan bir konudur. Amerika'da ilk olarak üniversite yöneticilerinden en iyi üniversiteleri belirlemeleri istenerek 1983'te bir dergide yayımlanarak başlayan 1985'te devam eden bu sistemin 1987'de hukuk, tıp, mühendislik ve işletme alanlarını kapsayacak şekilde genişletilerek "Amerika'nın en iyi üniversiteleri" dergiden ayrı bir kitapçık olarak yayımlandığı ve

kapsamında belirlenen üniversiteler; dünyada öne çıkan ilk üniversite sıralama sistemleri arasında yer alan Birleşik Krallık kaynaklı "Times Higher Education World University Rankings 2021" (THE) ve "QS World University Rankings 2021" (QS) ile Türkiye'den uluslararası derecelendirme endekslerine dahil olan "University Ranking by Academic Performance 2020-2021" (URAP) olmak üzere Türkiye sıralamaları bulunan üç ranking sistemi kullanılarak çalışma kapsamına dahil edilmiştir.[29] (Bkz: Tablo 2) Araştırmada, bu üç sıralama sisteminin en az birinde olmak üzere ilk 10 içerisinde bulunan üniversiteler ile bu sıralama sistemlerinde ilk on dışında kalan veya hiç yer almayan üniversiteler birlikte yer almıştır. İlk 10 içerisinde yer alan üniversiteler, İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere üç büyük şehirde bulunan devlet ve vakıf üniversiteleri iken; ilk 10'un dışında kalan üniversiteler de hem üç büyük şehirde hem de farklı bölge ve şehirlerde bulunan devlet ve vakıf üniversitelerini kapsamaktadır. Böylece, akademik kapitalizm tartışması bağlamında, bir sıralama sistemi içerisinde yer alan ve bu sistemin görece dışında kalan üniversiteler arasında göreli olarak benzeşen ve farklılaşan hususları değerlendirmek mümkün olmaktadır. Sonuç olarak bu tez çalışmasına, ranking kriterlerine göre ilk 10'da yer alan 3 vakıf ve 6 devlet olmak üzere 9 üniversite; belirlenen ranking kriterleri dışında kalan 4 vakıf ve 11 devlet olmak üzere 15 üniversite; toplamda 24 üniversite (7 vakıf ve 17 devlet üniversitesi) dahil edilmiştir.

çeşitli üniversitelerle birlikte akademik fon şirketlerinin de dikkatlerini çektiği görülmüştür. Bunun sonucunda 1997'den itibaren sıralamalar internet üzerinden duyurulmuş ve tam erişim hizmeti karşısında para talep edilen bir piyasaya kavuşmuştur (Sanoff, 2007:9-10). Türkiye açısından yaklaşık on yıl gibi çok daha yakın tarihli bir geçmişi olmasına rağmen; küresel fon şirketlerinin gerek söz konusu sıralama sisteminin araştırma sürecine gerekse üst sıralarda yer alan üniversitelere sponsor olarak bunu teşvik etmesi ve üniversite tercih döneminde duyurulan "akademik üretim", "akademik kalite", "akademik performans" gibi kriterlerin üniversitenin kendisini bir pazar ilişkisinde nesneleştiren niteliği göz önüne alındığında, tam da akademik kapitalizm tartışmasıyla eklemlendiğini gelecek dönemde Türkiye'de de kendine daha fazla yer bulacağını söylemek mümkündür.

[29]Yukarıda yer alan sıralama, Türkiye üniversitelerinin kendi içindeki sıralama esas alınarak hazırlanmıştır. Bu üniversitelerin dünyadaki sıralamaları ilgili endekslerin kurumsal web sayfalarından incelenebilir. Tabloda URAP endeksi iki kez yer almaktadır. Çünkü URAP endeksi farklı kriterler doğrultusunda, Türkiye'deki üniversitelerin dünya sıralamalarını URAP Dünya sıralaması ile; Türkiye'deki üniversiteleri de kendi içlerinde URAP Türkiye sıralaması ile derecelendirmektedir. Bu açıdan, çalışmaya her iki sistem de dahil edilmiştir.

Tablo 2. Derecelendirme Endekslerine Göre Türkiye'deki Üniversite Sıralamaları

ÜNİVERSİTE DERECELENDİRME ENDEKSLERİ[30]				
SIRA	**THE**	**QS**	**URAP (Dünya)**	**URAP (Türkiye)**
1	Çankaya Üni.	Koç Üni.	Hacettepe Üni.	Hacettepe Üni.
2	Koç Üni.	Sabancı Üni.	İstanbul Üni.	Orta Doğu Teknik Üni.
3	Hacettepe Üni.	Bilkent Üni.	İstanbul Teknik Üni.	İstanbul Teknik Üni.
4	Sabancı Üni.	Orta Doğu Teknik Üni.	Orta Doğu Teknik Üni.	İstanbul Üni.
5	Bilkent Üni.	Boğaziçi Üni.	Ankara Üni.	Koç Üni.
6	Boğaziçi Üni.	İstanbul Teknik Üni.	Ege Üni.	Gazi Üni.
7	Özyeğin Üni.	Ankara Üni.	Gazi Üni.	Ankara Üni.
8	İstanbul Üni.	Hacettepe Üni.	Bilkent Üni.	Gebze Teknik Üni.
9	İstanbul Teknik Üni.	İstanbul Üni.	Dokuz Eylül Üni.	Bilkent Üni.
10	Karabük Üni.	-	Boğaziçi Üni.	Ege Üni.

Kaynak: Derecelendirme kuruluşlarının resmi web sayfaları incelenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi her bir derecelendirme endeksi doğrultusunda sıralamada üniversiteler yer değiştirmekte ve/veya farklı üniversiteler endekslere dahil olabilmektedir. Bu durum, derecelendirme kuruluşlarının belirledikleri kriterlerin birbirinden farklı olması ve bu kriterlerin oransal dağılımındaki bir takım değişikliklerden kaynaklanmaktadır. Bu çalışma açısından akademik performans değerlendirme kriterleri, akademik kalite ve verimliliğin ölçümlenmesi ve "üniversite-sermaye işbirliği" bağlamında düşünülebilecek bilgi transfer uygulamaları belirleyici olduğundan, seçilen endeks sistemlerinde bu kriterlerin gözlemlenebileceği göstergelerin

[30]"Times Higher Education (THE) World University Rankings 2021" sıralamasında Türkiye'den 43 üniversite bulunurken "QS World University Rankings 2021" sıralamasında 9 üniversite yer almıştır.; URAP University Ranking by Academic Performance" 2020-2021 sisteminde ise Dünya sıralamasında Türkiye'den 111 üniversitenin yer aldığı görülmüştür. URAP Türkiye 2020-2021 sıralamasında ise 166 üniversite bulunmaktadır. Yukarıdaki tabloda ise değerlendirmeye esas kriterler doğrultusunda toplam puanı en yüksek olan ve en üst sırada yer alan ilk on üniversiteye yer verilmiştir. THE Dünya 2021 sıralaması hakkında detaylı bilgi için https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/2021/world-ranking#!/page/1/length/25/locations/TR/sort_by/scores_overall/sort_order/asc/cols/scores, QS Dünya Sıralaması 2021 için https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2021 linkleri incelenebilir. URAP 2020-2021 Dünya sıralaması için https://www.urapcenter.org/Rankings/2020-2021/World_Ranking_2020-2021 ve URAP Türkiye 2020-2021 sıralamalarına ilişkin ayrıntılı bilgiler https://newtr.urapcenter.org/cdn/storage/PDFs/8b5oJkKg6TRe5zGqq/original/8b5oJkKg6TRe5zGqq.pdf linkinde bulunmaktadır.

bulunmasına dikkat edilmiştir. Üniversite derecelendirme endekslerinin göstergeleri Tablo 3 üzerinde karşılaştırmalı olarak verilmiştir[31].

Tablo 3. Üniversite Derecelendirme Endekslerinin Göstergeleri

	ÜNİVERSİTE DERECELENDİRME ENDEKSLERİ			
	THE	**QS**	**URAP (Dünya)**	**URAP (Türkiye)**
GÖSTERGELER	1.Eğitim (öğrenme ortamı) %30 2.Araştırma (hacim, gelir/ bütçe, itibar) %30 3.Atıflar (araştırma etkisi) %30 4.Uluslararası Görünüm (personel, öğrenciler ve araştırma) %7,5 5.Sanayi Geliri (Bilgi Transferi) %2,5	1.Akademik İtibar %40 2.İşveren İtibarı %10 3.Öğretim Üyesi/ Öğrenci Oranı %20 4.Araştırma Atıfları (her bir öğretim üyesi başına) %20 5.Uluslararası Öğretim Üyesi Oranı %5 6.Uluslararası Öğrenci Oranı %5	1.Makale Sayısı %21 2.Atıf Sayısı %21 3.Toplam Doküman %10 4.Toplam Makale Etkisi %18 5.Toplam Atıf Etkisi %15 6.Uluslararası İşbirliği %15	1.Makale Sayısı %11,11 2. Öğretim Üyesi Başına Düşen Makale Sayısı %11,11 3.Atıf Sayısı %11,11 4.Öğretim Üyesi Başına Düşen Atıf Sayısı %11,11 5.Toplam Bilimsel Doküman Sayısı %11,11 6.Öğretim Üyesi Başına Düşen Toplam Bilimsel Doküman Sayısı %11,11 7.Doktora Öğrenci Sayısı %11,11 8.Doktora Öğrenci Oranı %11,11 9.Öğretim Üyesi Başına Düşen Öğrenci Sayısı %11,11

Kaynak: Derecelendirme kuruluşlarının resmi web sayfaları incelenerek yazar tarafından hazırlanmıştır.

Sosyal bilimler (ve alanlarının) belirlendiği ikinci aşamada; sosyal bilimler, hem akademik kapitalizm tartışması çerçevesinde literatürde sınırlı şekilde yer bulması hem de araştırmacının gözlem, deneyim ve "erişilebilirliği" açısından bu alandaki hareket kabiliyeti ve aktarımı açısından çalışmaya iki yönlü katkı sunabileceği düşünülerek tercih

[31]"Times Higher Education World University Rankings 2021" derecelendirme sisteminde Eğitim kategorisinin altında itibar araştırması (%15), personel/öğrenci oranı, (%4,5), doktora/lisans oranı (%2,25), doktoralı personel/tüm personel oranı (%6) Kurumsal gelir (%2,25) bulunmaktadır. Araştırma kategorisinin altında; itibar araştırması (%18), araştırma geliri/bütçesi (%6), araştırma üretkenliği (%6) yer almıştır. Bu sistemde önemli bir kategoriyi atıflar (%30) oluşturmaktadır. Uluslararası Görünüm kategorisinin alt kategorileri ise; uluslararası öğrenci oranı (%2,5), uluslararası personel oranı (%2,5) ve uluslararası işbirliğidir (%2,5). Beşinci ve son kategori ise endüstriyel gelir (%2,5)dir. Ayrıntılı Bilgi ve sıralama metodolojisi için bkz: https://www.timeshighereducation.com/sites/default/files/breaking_news_files/the_2021_world_university_rankings_methodology_24082020final.pdf
"QS World University Rankings 2021" derecelendirme sisteminde ise akademik itibar kategorisi (%40), 100.000 akademik görüş anketi ile ölçülmüştür. İşveren itibarı (%10) ise 50.000 işveren anketi ile ölçümlenmiştir. Bununla birlikte; öğretim üyesi/öğrenci oranı (%20) Öğretim Üyesi Başına Atıf Sayısı (20), uluslararası öğretim üyesi oranı (%5) ve uluslararası öğrenci oranı (%5) esas alınmaktadır. Dolayısıyla çeşitli göstergeler altında ek göstergelerden de faydalanabilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: https://www.topuniversities.com/qs-world-university-rankings/methodology

edilmiştir. Bununla birlikte; araştırmanın odak noktasını oluşturan sosyal bilimler kapsamında yer alan bölümler arasında da tez çalışmasının kapsam ve sınırlılıkları açısından bir bölümlendirmeye gidilmiştir. Bu üniversitelerdeki alan araştırması, seçilen üç disiplin üzerinden gerçekleştirilmektedir. Sosyal bilimlerin bu üç alanı Ortak Avrupa Araştırma Sınıflandırma Şeması (Common European Research Classification Scheme-CERIF)[32]'na göre sosyal bilim olarak tanımlanan sosyoloji, iletişim bilimleri ve ekonomi (iktisadi idari bilimler) disiplinleri olarak belirlenmiştir. Sosyal bilimlerde akademik kapitalizm teorisi çerçevesinde yukarıda tartışılan dönüşüm dinamikleri ve piyasa uygulamalarına eğilimleri göz önünde bulundurularak; görece daha geleneksel bir eksende yer alan Sosyoloji, bu bağlamda daha uygulamalı bir alan olarak İletişim ve sosyal bilimler açısından piyasa süreçlerine eklemlenen uygulamalarıyla öne çıkan Ekonomi disiplinlerinin akademik kapitalizm sürecine "mesafe"leri açısından farklılıklarının bulunduğu varsayımından hareket edilmektedir. Bu çalışma kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler için; ağırlıklı olarak Fen Edebiyat Fakülteleri bünyesinde yer alan Sosyoloji, İletişim Bilimleri/Fakültesi çatısında değerlendirilebilecek, İletişim, Halkla İlişkiler, Radyo Televizyon ve Sinema ile Gazetecilik bölümleri ve İktisadi İdari Bilimler kapsamında değerlendirilebilecek, Ekonomi, işletme, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümleri olmak üzere kabaca üç fakülte ve sekiz bölümden farklı unvanlardaki akademisyenler belirlenmiştir.

Üçüncü aşama olan katılımcıların belirlenme sürecinde ise çalışmanın amaç ve kapsamı doğrultusunda birkaç temel kriter göz önünde bulundurularak; kartopu örneklem yoluyla akademisyenlere ulaşılmıştır. Bu kapsamdaki temel kriterler ise ranking sıralamasında ilk 10'da bulunan ve bu sıralamada ilk 10 dışında kalan üniversiteler, üç büyük şehir (İstanbul-Ankara İzmir) içinde ve dışında kalan üniversiteler, devlet ve vakıf üniversiteleri ile fakülte, unvan ve cinsiyet gibi başlıklar altında mümkün olabildiğince

[32] İlgili liste için bkz. https://www.arrs.si/en/gradivo/sifranti/inc/CERIF.pdf

adil bir dağılımın ve çeşitliliğin gözetilmesi olarak özetlenebilir. Burada öncelikle; fiziksel olarak erişilebilirlik durumu dikkate alınarak yüz yüze görüşme yapılan akademisyenlere, görüşme için önerebilecekleri katılımcı(ların) bulunup bulunmadığı sorulmuştur. Bu süreç, her bir görüşmede ve her katılımcı için tekrarlanmış ve oluşturulan görüşme listesindeki kriterlerin sağlanması bağlamında yeniden gözden geçirilmiştir. Farklı fakülte/bölüm, unvan, deneyim dağılımının gözetildiği ölçüde 41 akademisyene bu şekilde erişilmiştir.

Belirlenen katılımcıların tamamına tezin yazarı ve danışmanı, tez konusu ve amacı, yapılan saha araştırmasının gerekçesi ve sürecine ilişkin bir bilgilendirme maili gönderilerek; görüşme için uygun bir tarih ve saat talep edilmiştir. Pandemi süreci ve fiziksel/mekânsal kısıtlamalar nedeniyle görüşmelerin görece daha sınırlı bir bölümü yüz yüze (5 görüşme) önemli bir bölümü ise (36 görüşme) Zoom ve Google Meet gibi online görüşme platformları kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Görüşme sırasında da başlangıçta ve kısa süreli olarak; yazar, konu amaç, süreç ve ses kaydı bilgileri konusunda tekrar bir bilgilendirme yapılmış, katılımcılardan mümkün olduğu kadar kişisel görüş, deneyimleri ile tanık oldukları örnek olayları açıklıkla paylaşmaları istenmiştir. Katılımcılardan gelen sorular, bu süreç boyunca yazılı/sözlü olarak yanıtlanmıştır.

Görüşme sürecinde ifade edilen bilgilerin tam ve doğru bir biçimde açıklanabilmesi ve değerlendirilebilmesi, bulgular arasındaki ilişkisel bağlantıların da eksiksiz bir şekilde yorumlanabilmesi için görüşmeler akademisyenlerin tamamının bilgi ve onayı doğrultusunda ses kayıt cihazı kullanılarak kayıt altına alınmıştır. Bu süreçte bir akademisyenin, ses kaydının yalnızca bu tez çalışması kapsamında kullanılanılacağına dair imzalı bir yazı talebinin karşılanması dışında kalan diğer 40 akademisyenden bu konuda sözlü olarak rıza ve onay alınmıştır. Görüşme öncesi ve sırasında, ses kaydının araştırmacı tarafından transkript dökümünün ve bulgulara ilişkin deşifre sürecinin açık ve akıcı biçimde yürütülmesi açısından kullanılacağı, katılımcıyı doğrudan imleyen isim ve

kurum bilgilerinin yer almayacağı konusunda güvence verilmiştir. Bu yöndeki benzer talepler, kişisel verilerin korunması ve daha kapsamlı yanıtlar verilebilmesi açısından bizzat akademisyenler tarafından da ifade edilmiştir. Akademisyenlerin bir bölümü; ancak bu şekilde, görüş ve deneyimlerini açıklıkla ifade edebileceklerini belirtmiştir. Söz konusu güvence, alınan yanıtların samimiyeti ve geçerliğini artırıcı bir unsur olarak gözlemlenmiştir. Bu açıklamaya karşın, çok farklı unvan ve bölümlerden akademisyenle yapılan bazı görüşmeler sırasında, zaman zaman fazlaca duraksandığı, ifadelerin özenle seçildiği, özellikle ekonomi ve siyaset tartışmalarında konunun "hassasiyetinin" altının çizildiği ve isim-kurum bilgisi paylaşıldığına bu bilginin yer almaması konusunda ara ara hatırlatma yapıldığı da görüşme gözlemleri kapsamına dahil edilebilir. Diğer yandan bu atmosferin görüşmelerin tamamına yansımadığı, bu anlamda fikir ve görüşlerinin açıklıkla paylaşılması konusunda bir endişe taşımadıklarını beyan eden katılımcıların da bulunduğunu söylemek mümkündür. Görüşmelerin tamamına yakınının sonunda akademisyenler, bu tür konuları 'herkesle' konuşamadıklarını ve bunun kendilerine rahatlatıcı bir "terapi" niteliğinde olduğuna benzer ifadeler kullanmışlardır. Tüm bu gerekçeler doğrultusunda katılımcı bilgileri; görüşme sırası-cinsiyet, üniversite türü (devlet-vakıf), ranking sistemindeki durumu (ilk on içinde/ilk on dışı) ve alanı (Sosyoloji İletişim İİBF) olarak kodlanmıştır. Örneğin; (5E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim). Katılımcıların bulundukları bölüm bilgileri EK-1'de detaylandırılmıştır. Bununla birlikte; doğrudan imleyici tüm konu ve örnekler katılımcı bilgilerinin mahremiyeti gözetilerek aktarılmıştır.

Saha araştırması sırasında akademisyenlere yöneltilen yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme soruları (Bkz: Ek-2) mülakat öncesinde araştırma problemi ve bu probleme ilişkin alt sorular çerçevesinde kategorilendirilmiş ve ilk olarak 3 pilot görüşme yoluyla; açıklık, akıcılık, tekrar ve süre gibi unsurlar açısından test edilmiştir. Ardından çeşitli eklemeler ve düzeltmeler yoluyla son halini almıştır. Soruları hazırlarken;

akademisyenlerin demografik bilgi, görüş ve deneyimlerinin aynı hat üzerinden takip edilebileceği bir biçimlendirme yapılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak akademisyenlerden kendilerini kısaca tanıtmaları istenmiştir. Eğitim, unvan, yaş, kurum bilgileri, kaç yıldır akademisyen oldukları, akademiye hangi unvanla başladıkları, çalışma alanları, akademiye giriş süreçleri, idari yöneticilik görevleri, eğitim/araştırma süreçlerindeki yurt dışı tecrübeleri ve akademisyenlik öncesindeki iş/sektör deneyimleri konularında sorular yöneltilmiştir. Bu demografik bilgiler yoluyla akademisyenlerin kurumsal ve sektörel eğitim ve tecrübelerinin kaynakları ile sürecine ilişkin olarak sonraki bölümlere de katkı sunacak genel bir veri seti elde edilmiştir. Görüşme formunun ikinci bölümünde, akademisyenlerin akademik bilgi üretimi ile bu üretimin amacı ve sürecini nasıl tanımladığı, hangi kavramlar ve tarihsel dönemlerle ilişkilendirerek açıkladığı, genel olarak sosyal bilimlerde ve özel olarak kendi alanlarında bu dönüşüm süreci konusunu nasıl deneyimledikleri ve değerlendirdikleri, kendi üretim pratiklerinde akademik kapitalizm tartışmalarıyla iç içe geçen kavram seti ile (performans, teşvik, kalite, verimlilik, ranking, kariyer, rekabet, girişimcilik, üniversite-sanayi işbirliği vb.) karşılaşma biçimlerini ortaya çıkarmaya yönelik sorular yöneltilmiştir. Bu bölümde özellikle anlamlandırma ile uygulama/deneyimleme pratikleri arasındaki uyum veya ikilik üzerinde durulmuştur. Görüşme formunun üçüncü ve son bölümünde ise, sosyal bilim akademisyenlerinin kendi bilgi üretme pratikleri ve bilgi üretim sürecindeki dönüşüm arasında özdüşünümsel bir ilişki kurup kurmadığını netleştiren akademik ethos tartışmasına ilişkin sorular bulunmaktadır. Bu bağlamda da akademisyenlerin yapıp ettiklerini bir meslek veya yaşam biçimi olma noktasında araçsal veya amaçsal unsurların hangisine yaklaştırdığı, akademik bilgi üretme pratiğinde merak, ilgi, heyecan ve yaratıcılığın temel bir motivasyon kaynağı olarak kabul görme potansiyeli, bilgi üretim sürecinde ilke olarak benimsenmesi gereken "değerler"in ne şekilde yorumlandığı, akademik metinlerle "baş başa kalma" konusundaki ihtiyaç ve süreçlere nasıl bakıldığı

ve egemen akademik kapitalizm vurgularının karşısında alternatif bir bilgi üretim süreci ve "ideal" bir akademi tahayyülü konusundaki bakış açılarını serimleyen sorulara yer verilmiştir.

Görüşmeler sırasında formda yer alan soru akışı belirleyici olmakla birlikte; zaman zaman, alınan yanıtlar doğrultusunda tekrara düşmemek adına atlanan ve/veya çalışmaya katkı sunabileceği düşünülen noktalarda eklenen sorularla esnek bir görüşme süreci yürütülmüştür. Bu sayede ilişkisel ve derinlikli bilgiler elde etmek mümkün olmuştur. Çalışmada da bu duruma olanak tanıması gerekçesiyle de yarı-yapılandırılmış derinlemesine mülakat tekniği tercih edilmiştir.

Çalışmanın alan araştırması ve transkript dökümü süreci yaklaşık olarak Eylül-Aralık 2021 dönemi arasındaki 4 aylık süreçte tamamlanmıştır. Katılımcıların belirlenmesine ilişkin ön çalışma, katılımcılardan görüşme onayı ve tarihi alma ardından da görüşmelerin gerçekleştirilmesi gibi üç aşamalı bir süreç ile sonuçlandırılmıştır. Görüşmeler yapıldığı sırada eş zamanlı olarak transkript dökümleri de tamamlanmıştır.

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen 41 görüşmenin süreleri 45 dakika ile 2 saat 46 dakika arasında değişmekle birlikte; ortalama görüşme süresi yaklaşık 1 saat 45 dakika olarak ifade edilebilir[33]. Görüşmelerin tamamı tek oturumda tamamlanmış, gerek saha araştırması gerekse bulguların yorumlanması sürecinde, araştırmaya ilişkin ek soru ve yanıtlar için gereken durumlarda, katılımcılarla mail ve telefon yoluyla iletişim kurulmuştur. Akademisyenlerin tamamına yakınının yaş, cinsiyet, unvan vs. fark etmeksizin görüşme süresi ve erişilebilirlik konusunda genel itibariyle oldukça esnek bir yaklaşıma sahip oldukları ve görüş-deneyimlerini paylaşma konusunda da herhangi bir zaman kısıtının gözetilmediği söylenebilir. Akademisyenlerin araştırma ve yöntembilim konusundaki tecrübelerinin de görüşme sürecinde kolaylaştırıcı bir unsur olduğu ifade edilebilir.

[33] Gerçekleştirilen görüşmelerden 5 tanesi 45-59; 30 tanesi; 1 saat ile 1 saat 59 dakika; 6 tanesi ise 2 ile 2 saat 46 dakika arasındadır. Detaylar için EK-1'deki görüşme bilgileri tablosu incelenebilir.

Alan araştırması sonucunda elde edilen bulgular, niteliksel ve tematik içerik analizi tekniği kullanılarak incelenmiştir. Metinde öne çıkan ve/veya örtük olan anlamın ve bağlamın dil ve imgeler yoluyla değerlendirildiği niteliksel içerik analizi, yapılandırılmış bir sınıflandırma ile metindeki içeriğin kod, tema ve/veya örüntüler düzeyinde tanımlanması ve yorumlanması anlamına gelmektedir (Hsieh ve Shannon, 2005: 1278 ve 1286). Bu çerçevede tematik içerik analizi ise nitel araştırma bulgularının belirli anlam kalıpları ve temalar çerçevesinde yapılandırılması, normlar, sosyo-kültürel süreçler ve sonuçlarına ilişkin "sorun alanlarının" belirli temalar yoluyla tasniflenmesini ve teori ile ilişkilendirilerek açıklanmasını sağlamaktadır (Braun ve Clarke, 2013; 2019). Böylece akademik kapitalizm ve akademik ethos tartışmasına ilişkin bağlam ve koşulları ile akademisyenlerin bu tartışmaya ilişkin deneyimlerindeki açık/örtük karşılıklarını birlikte değerlendirmek mümkün olmuştur. Bulgular; görüşme yapılan akademisyenlerin genel- demografik özellikleri, akademik kapitalizm tartışmasına ilişkin görüş ve deneyimleri ile akademik ethos bağlamındaki fikir ve pratikleri olmak üzere üç temel başlık altında tematik olarak gruplandırılan açıklamalar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Tezin ilk bölümü, üç ana başlık çerçevesinde oluşturulmuştur. İlk ana başlıkta akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümü bağlamında akademik kapitalizm literatürüne işaret eden temel teorik tartışmalar ele alınmış ve bu dönüşümün, kaynak bağımlılığı, kurumsal bürokrasi, girişimcilik, kuşak yönelimi, üniversite-sanayi-devlet işbirliği gibi üretimin amaç, biçim ve aktörler temelindeki niceliksel ve niteliksel unsurları ortaya koyulmuştur. İkinci ana başlıkta; çalışmanın odak noktasını oluşturan akademik kapitalizm kuramı kavram-kapsam ve güncel yönelimler çerçevesinde ele alınmıştır. Ardından yine akademik kapitalizm kuramının tartışmaları kapsamında üniversitelerin dönüşüm süreçlerinde bilgi ekonomisi, finansallaşma ve devlet bütçe kısıtları olarak ifade edilebilecek üçlü bir tartışma ekseninde bu dönüşüm aşamaları tartışılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ve Japonya örnekleri yoluyla, söz konusu dönüşümün tarihsel

art alanı ve uygulanma biçimleri konusu da genel hatlarıyla aktarılmıştır. Bu bölümün devamında fen bilimleri-sosyal bilimler ayrımı üzerinde de durulmuş; akademik kapitalizm açısından alanların ticarileşme-piyasalaşma süreçlerinin ve beklentilerinin, "bilimlerin doğası", "bilimsel sınırlar" ve "bilimlere yönelik beklentiler" açısından benzeştiği ve ayrıştığı noktalar tartışmaya açılmıştır. Üçüncü ve son ana başlıkta ise, akademik kapitalizm tartışmalarına alternatif bir akademik bilgi üretim süreci konusunda özdüşünümsel bir öneri olarak; sosyal bilimlerde akademik ethos kavramı ve tartışmasına ilişkin kuramsal bir inceleme sunulmuştur. Bu kapsamda ilk olarak etik-ethos ilişkisi açıklanmış, akademik ethosun anlamı ve dönüşümü, literatürdeki kuramsal tartışmalardan hareketle incelenmiştir. Ardından akademik ethos ve normlar ilişkisi bağlamında Merton normları (1968), Mitroff'un (1974) karşı-normlar yorumu ve akademik kapitalizm vurgusu bağlamında Ziman'ın (1996) akademik ve post-akademik olarak ifade ettiği akademik ethos açıklamasına yer verilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde, Türkiye'deki akademik bilgi üretim süreci ve dönüşümünün iktisadi, siyasal, bürokratik ve sosyo-kültürel unsurları, dönemin kurucu tarihsel olay ve gelişmelerinden hareketle değerlendirilmiştir. Bu bağlamda 1980 dönemine kadar geçen sürece ilişkin genel bir giriş ve çerçeve oluşturmak üzere ilk olarak kısaca Osmanlı ve Darülfünun üzerinden bir bilgi üretim/aktarım geleneği tartışması yapılmıştır. Hemen ardından; 1933 Darülfünun İlgasından 1980 askeri darbesi ve 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun kabulüne kadar geçen dönemde yer alan belirleyici tarihsel gelişmelerden hareketle (Malche Raporu, 4936 Sayılı Üniversiteler Kanunu, 1948 Tasfiyesi, 1960 ve 1971 ihtilalleri ile 115 ve 1750 sayılı üniversite kanunları) Türkiye akademisindeki bilgi üretim sürecinin Avrupa merkezli Humboldt geleneğinden, ABD merkezli küresel ve kitlesel bilgi üretim sürecine doğru eğilimlerini saptayan genel bir değerlendirme sunulmuştur. Bu temel tartışmalardan yola çıkılarak Türkiye'deki 1980 sonrası dönemde akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümündeki yapısal koşullar ve

düzenlemeler (vakıf üniversiteleri ve kamu kurumlarında kurulan vakıflar, döner sermaye ve araştırma fonları, meslek yüksek okulları (MYO) ve ikinci öğretim süreçleri, kalite yönetimi ve akreditasyon uygulamaları, verimlilik ölçütleri ve ranking kriterleri) ile akademik bilgi üretim sürecinin aktör temelli dönüşümleri (öğretim üyesi yetişitirme faaliyetlerinin yeniden yapılandırılması, akademik performans ve teşvik uygulamaları, akademik girişimcilik) birlikte ele alınarak, akademisyenlerin görüş ve deneyimlerini aktaracağı bir tartışma çerçevesi oluşturulmuştur.

Tezin üçüncü ve son bölümünde saha araştırmasından elde edilen bulgular araştırma soruları ve literatür tartışmasındaki odak noktaları da göz önünde bulundurularak; dört temel kategori kapsamında bölümlendirilmiştir. İlk kategoride görüşme yapılan akademisyenlerin eğitim, unvan, yurt dışı tecrübesi, üniversite ve idari yöneticilik deneyimi ve sektör deneyimi gibi çeşitli demografik bilgilere ilişkin genel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu bölüm aynı zamanda diğer araştırma bulgularının temellendirilmesine de katkı sunmuştur. İkinci kategoride, akademik bilgi üretim süreci ve akademik kapitalizm bağlantısının görünür olduğu bir kavram setinden hareketle (performans-teşvik-üniversite sanayi işbirliği, girişimcilik, verimlilik, ranking, kariyer, rekabet) akademisyenler tarafından; akademik bilgi üretim sürecinin tanımlanma biçimi, bilgi üretim süreçlerindeki dönüşümün ilişkilendirildiği kavramlar ve tarihsel dönem(ler) ve söz konusu kavram setinin kendi deneyimleri ile benzeştiği ve farklılaştığı noktalar, akademik bilgi üretim süreçlerinde öne çıkan diğer aktörler konusundaki görüşleri ve bu dönüşümün fakülte/bölüm bağlamında çeşitlenen vurguları gibi çok yönlü, bütünsel ve ilişkisel bir tartışmanın yürütüldüğü bulgular sunulmuştur. Üçüncü kategori, akademik bilgi üretim süreci ve akademik kapitalizm tartışmasının devamı niteliğindedir. Bu kapsamda akademik ethos tartışmasına ilişkin olarak akademisyenlerin akademik bilgi üretim sürecindeki akademik kapitalizm unsurlarına duyarlılıkları, alternatif bir akademik bilgi üretim süreci konusundaki görüşleri ile ideal akademi ve kendi bilgi üretim

süreçlerine özdüşünümsel bakışları, bu bağlamdaki görüş ve deneyimleri incelenmiştir. Akademisyenliğin bir meslek veya bir "yaşam biçimi" olarak tanımlanışı, akademik bilgi üretiminde merak, ilgi ve yaratıcılık unsurlarının temel motivasyon kaynağı niteliği taşıyıp taşımadığı, bilgi üretiminde ilke olarak benimsenmesi gereken temel "değer" ve "sorumluluklar"a ilişkin bulgular da yine akademik ethos tartışması çerçevesinde akademisyenlerin açıklamaları ve pratikleri üzerinden irdelenmiştir. Bu bölümdeki dördüncü ve son kategoride de akademisyenlerin fakülte/bölüm/üniversitede, sosyal bilimlerde ve/veya genel olarak Türkiye akademiasında akademik bilgi üretim sürecine ilişkin olarak kendi öncelik sıralamalarına göre yorumladıkları temel sorunlar özetlenmiştir.

I. BÖLÜM

DÜNYADA AKADEMİK BİLGİ ÜRETİM SÜRECİNİN DÖNÜŞÜMÜ:TEMEL KAVRAMLAR VE KURAMSAL TARTIŞMALAR

1. ÜNİVERSİTELERDE BİLGİ ÜRETİM SÜRECİNİN DÖNÜŞÜMÜ VE AKADEMİK KAPİTALİZM LİTERATÜRÜNÜ TEMELLENDİREN TEORİK TARTIŞMALAR

Akademik bilgi üretim sürecindeki dönüşüm, bugün üniversitelerin fiziksel, örgütsel, kurumsal, "geleneksel" olarak kabul gören ilkelerindeki bütünlüklü bir değişimin sonucudur. Bu nedenle akademik kapitalizm tartışması ve üniversitelerdeki değişimi farklı vurgular üzerinden açıklayan kuramsal tartışmalardan hareket ederek akademik bilgi üretim sürecindeki dönüşümü anlamlandırmak gerekmektedir. "Akademik kapitalizm teorisi, yükseköğretimdeki 'modern' dönüşümlerin, yükseköğretim ve bilgi kapitalizmi arasındaki işlevsel bağlantıların derinleşmesine dayandığını savunmaktadır" (Kauppinen, 2013: 2). Bu tür bir bakış açısından hareket edildiğinde, bilginin kimin için, hangi amaçla, ne tür kaynaklarla, hangi biçimsel formda üretildiğini; bireysel olarak öğretim elemanlarından, departman, fakülte ve üniversite düzeyindeki yönetimlere, yapısal ekonomi ve politik koşulların belirleyiciliğinden makro teoriler ile "yönetimsellik" (governmentality) ve "aydınlanma" tartışmalarına uzanan bir kapsamda açıklamayı mümkün kılmaktadır. İzleyen bölümde de bu tür bakış açısından yola çıkılmıştır.

Kaynak Bağımlılığı Teorisi ve Kurumsal Teori, piyasadaki kâr amacı güden kurum/kuruluş, hükümet ve kâr amacı gütmeyen sivil insiyatifler arasındaki etkileşimli bağımlılık ilişkilerini ve her bir aktörün günümüzdeki örgütsel yapı ve uygulamalarında "piyasa davranışı" göstererek devamlılık sağlama zorunluluklarını vurgulayan ve bu

durumun neden gerçekleştiğine açıklama getiren iki kuramsal yorumu içermektedir (Eikenberry vd., 2004:133).

Kuruluşların kurumsal süreçlere ve kurumsal çevre ilişkilerine nasıl tepki verdikleri konusunda açıklamalar getiren kurumsal teori; devlet, toplumsal ve kültürel baskıların örgütsel davranış üzerindeki nedensel etkisine ve tarih, kurallar ve uzlaşı anlayışlarının çevresel kısıtlama ve kurumsal uyum üzerindeki etkilerine dikkat çekmektedir. Kurumsal teori perspektiften yapılan birçok ampirik çalışma; güç ve kontrol mücadelelerinin sıklıkla kurumsal süreçlerin altında olduğunu kaydetmiştir (Covaleski & Dirsmith, 1988; Rowan, 1982; Tolbert, 1985, 1988; Tolbert & Zucker, 1983). Bu bakış açısı aynı zamanda kurumlardaki "stratejik adaptasyon"un aksine, "pasif rıza" durumuna işaret etmekte; verimlilik, özerklik ve değişimden ziyade mitlerin, anlam ve değerlerin (alışkanlık, gelenek, sosyal yükümlülükler) birer dışsal baskılayıcı unsur olarak kurumları/kurumsal işleyişi nasıl biçimlendirip yönlendirebileceğini göstermektedir (Oliver 1991:151). Kurumların varlıklarını ve sürdürülebilirliklerini mevcut kaynakları ve bu kaynakları elde etme, koruma, denetleme ilişkilerinin belirlediği varsayımından hareket eden kaynak bağımlılığı teorisinde ise güç ilişkileri, "kaynak egemenliği" yoluyla tanımlanmaktadır (Pfeffer ve Salancik, 1978). Bu açıdan kaynak bağımlılığı teorisinde karar verme konusunda takdir veya özerklik sağlama yeteneği, yeni ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkan seçim ve karar verme esnekliği ve çevreyi organizasyonel amaçlara uygun olarak değiştirme veya kontrol etme tercihi gibi mücadele stratejileriyle öne çıkan aktif kurumlar (Oliver 1991; Jaffe, 2001) belirleyici olurken; söz konusu mücadele stratejileri ile piyasa (benzeri) davranışlar arasındaki kaynak bağımlı ilişki de tartışmaya açılmaktadır (Eikenberry, 2004). Kurumsal müdahale bu açıdan her iki kuramda da belirleyici olmaktadır.

Yukarıdaki tartışma çerçevesi göz önünde bulundurulduğunda Yükseköğretim kurumları olarak üniversiteler ve üniversite kurumundaki yapı, işleyiş ve bilgi üretim

süreci kapsamındaki araştırma ve faaliyetlerinin her biri, kaynak bağımlılığı teorisi ve yeni kurumsal teorinin bakış açısıyla incelenebilir. Bu bağlamda yükseköğretimdeki dönüşümü; aktörler, kaynak ihtiyacı ve kurumsal müdahaleyi gibi farklı dinamikler üzerinden açıklayarak akademik kapitalizm teorisinden ayrışan betimleyici yaklaşımlar (Gibbons vd., 1994; Etzkowitz ve Leydesdorff, 1995; Clark, 1998; Wissema, 2009) (bkz. Tablo 4) ile yükseköğretimde kaynak bağımlılığına ve kurumsal müdahalelere akademik kapitalizm eleştirisi temelinde karşı çıkan iki farklı değerlendirmenin (Slaughter ve Leslie, 1997; Slaughter ve Rhoades, 2004; Slaughter ve Cantwell, 2012; Kauppinen, 2012; Cantwell ve Kauppinen, 2014) ve bu iki teorik kutbun etrafında biçimlenen görüş ve modellerin öne çıktığı söylenebilir. Diğer yandan, sistemsel ve kurumsal değişim ile reform uygulamaları konusunda akademik topluluklar tarafından yapılan önerilerle, sermayedarlar veya politika yapıcılar tarafından bildirilen 'revizyonist' görüşler de birbirinden oldukça farklılık göstermektedir (Kwiek, 2016: 193).

Tablo 4. Üniversite/Bilgi Üretim Sürecindeki Dönüşümü Açıklayan Teoriler

Teorisyen(ler)	**Teori**	**Temel Araştırma Konusu**	**Akademik Kapitalizm Teorisinden Kilit Ayrışma Noktaları**
Pfeffer ve Salancik (1978)	Kaynak Bağımlılığı Teorisi	Kuruluşların ekonomi temelli kaynak egemen etkileşimi ve güç ilişkileri	Yükseköğretimi etkileyen yasal mevzuat, diğer kurumsal aktörler ve bürokrasi faktörlerine sınırlı bakış
DiMaggio ve Powell (1983)	Yeni Kurumsal Teori	Belirli bir alandaki kuruluşların benzer hale geldiği mekanizmalar	Bir yükseköğretim alanının oluşturulması, alt sistemlere sınırlı bakış
Clark (1998)	Girişimci Üniversite	Girişimci üniversitelerin tipik özellikleri ve faaliyetleri	Makro-yapısal sistemler (piyasa, devlet, üniversite) arasındaki net sınırlar
Wissema (2009)	Üçüncü Kuşak Üniversite	Üniversitelerde üçüncü bir misyon olarak bilginin ticari faaliyetler yoluyla yaygınlaştırılması	Tarihsel, doğrusal ve aşamalı bir üniversite kavrayışı
Etzkowitz ve Leydesdorff (1995)	Üçlü Sarmal Modeli	İnovasyon ve ekonomik kalkınma yönünde üniversite, firma ve hükümet arasındaki etkileşim	Kaçınılmaz bir olgu olarak girişimcilik ve üniversite, hükümet, endüstrinin rolü
Gibbons vd., (1994)	Bilgi Üretiminde Mod 2 yaklaşımı	Bilginin üretim biçimindeki değişiklikler	Bilim/üniversitenin dönüşüm biçimi, devlet ve kâr amacı gütmeyen sektörlerin rolü

Kaynak: (Sighai ve Saltorato, 2019: 10) kaynağından alınarak geliştirilmiş ve yazar tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Çalışmanın izleyen bölümlerinde de ilk olarak kaynak bağımlılığı ve yeni kurumsal teorinin temel argümanları tartışılmış; ardından bu iki teorik perspektif altındaki modeller ele alınarak; akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümü ve akademik kapitalizm tartışmasıyla ilişkilendirilmiştir.

1.1. Kaynak Bağımlılığı Teorisi

Kaynak bağımlılığı teorisi genel olarak; bir kurum/kuruluşun dış kaynak oluşturma süreci ve bu yolla elde ettiği birikimin, bu kurum/kuruluşun örgütsel yapı ve uygulamaları üzerinde ne tür etkileri olduğunu incelemektedir. Bu teori ilk olarak Jeffrey Pfeffer ve Gerald Salancik tarafından 1978'de yayınlanan "Organizasyonların Dışsal Kontrolü: Bir Kaynak Bağımlılığı Perspektifi" çalışmasında ortaya koyulmuştur. Bu çalışmada çerçevesi çizilen teoriye göre; bir kurum/kuruluş veya örgütün davranışını anlamak için, bu yapının içinde biçimlendiği ekolojiyi (bir kurumun sürdürülebilirliğini mümkün kılan işleyişi) kavramak gerekmektedir. Çünkü kurum/kuruluşlar, sürekli olarak diğer kurum/kuruluşlarla karşılıklı etkileşim ve değişim ilişkisi kurmaktadır ve bu değişim ilişkileri kapsamında fiziksel veya parasal kaynaklar, bilgi veya sosyal meşruiyet gibi farklı bileşenler yer almaktadır (Pfeffer ve Salancik, 1978: 43). Burada özellikle bir kuruluşun diğerine bağımlılığını; mevcut kaynaklar, kaynak tahsisi veya kullandırmaya ilişkin takdir yetkisi, kaynak kontrolü ve denetimi gibi unsurlar üzerinden ele alan sosyal meşruiyet veya sosyal kontrol unsuruna odaklanılmaktadır. Çünkü bağımlılık, örgütsel kararları etkilemekte ve bu asimetrik bağımlılık nedeniyle kurum/kuruluşların davranışlarında kısıtlamalar meydana gelmektedir (Pfeffer ve Salancik, 1978: 45-46).

Bu çerçevede kuramın temel varsayımları şu şekilde özetlenebilir: Kurum/kuruluşlar; yapıları itibariyle kaynakları temelinde var olabilmektedir ve varlıklarını sürdürülebilmeleri açısından da bu kaynaklara bağlı bulunmaktadırlar. Bu kaynaklar, bir kuruluşun çevresel ortamında bulunmaktadır. Bu çevrede aynı zamanda

diğer kurum/kuruluşlar da yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında; bir kurum/kuruluşun ihtiyacı olan çeşitli kaynakların genel olarak diğer kuruluşların elinde bulunduğu görülmektedir. Kaynaklar, kurum/kuruluşların güç kazanma ve sürdürmelerinin öncelikli koşuludur. Bu nedenle, güç ve kaynak bağımlılığı doğrudan bağlantılıdır ve kurum/kuruluşlar arasında da etkileşimli güven ilişkilerinin inşa edilmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla Kurum 1'in Kurum 2 üzerindeki gücü, aynı zamanda Kurum 2'nin, Kurum 1'in kaynaklarına bağımlılığı anlamına gelmektedir ve bu kaynaklar "üretim güçleri" olarak ifade edilebilecek; emek, sermaye, hammadde gibi çok çeşitli bileşenlerden meydana gelebilmektedir (Pfeffer ve Salancik, 1978: 108). Teori, kuruluşların devamlılıklarını sürdürebilmek için sahip olmaları gereken kaynakların kontrolüne sahip bulunan diğer kurum/kuruluşlarla etkileşimlerinin yanı sıra; örgütlerin ekolojik çevrelerindeki güç ve bağımlılık ilişkileri karşısında, kendilerini pasif olarak değil; proaktif stratejilerle konumlandırarak mücadele edilebileceklerini de vurgulamaktadır (Jaffee, 2001: 218). Bu bağlamda, Kaynak Bağımlılığı Teorisi Pfeffer ve Salancik'in (1978) kuruluşların çevresel bağımlılıklarını en aza indirebilmek için önerdiği "birleşme-dikey entegrasyon", "ortak girişimler-örgütler arası ilişkiler", "yönetim kurulları", "siyasi eylem" ve "yürütmenin yerine getirilmesi" tartışması sonrasında da çeşitli kuramcılar tarafından (Hillman vd, 2009; Davis ve Cobb, 2010; Drees ve Heugens, 2013; Sharif ve Yeoh, 2014) incelenerek; örgütün güç ve bağımlılık ilişkileri karşısındaki özerkliğini ve meşruiyetini geliştirmek adına yapılabilecek ittifak, ortak girişim, birleşme ve devralma gibi pratiklerin önemini tartışmaya açmaktadır.

Bu kapsamda Amy Hillman ve Michael Withers ve Brian Collins (2009), toplumu ve toplumsal etkileşimi anlama noktasında örgüt biriminin çekirdeği oluşturduğu, gerek örgüt içinde gerekse örgütler arasında gücün kaynağını oluşturan bağımlılık ilişkilerin stratejik olarak yönetilmesinin, denetiminin ve kontrolünün aynı zamanda örgütün davranış seçeneklerini belirleyen bir etkiye sahip olduğunu vurgulamaktadır (Hillman

vd., 2009). Gerald Davis ve Adam Cobb (2010) ise, teorinin güç ve çevresel etkileşim ile örülen bağımlılık ilişkileri ve yönetim sürecine ilişkin en kapsamlı art alanı sunduğunu ifade etmekle birlikte; kuramın ampirik araştırmalarla yeterince desteklenmediği ve küreselleşme, enformasyon teknolojileri ve finansal piyasalar gibi üç aktörü göz önünde bulunduran bir bakış açısıyla revize edilmesi gerektiği eleştirisini yöneltmektedir. Yazarlar bu nedenle, teorideki çevresel faktörler tarafından kuşatılmış bir örgüt kavrayışına alternatif olarak; içsel işleyişi doğrultusunda güç ve politik mücadeleye dahil olan bir örgüt bağlamına işaret etmektedir. Çünkü güç, örgütün içsel yapı ve kararları ile dış çevresindeki aktörlerle girdiği mücadele sürecindeki karar ve eylemlerle ortaya çıkmaktadır. Yazarlar bu noktada, kurum/kuruluşlarda örgütün ve çevrenin "ortak araştırma yapma", "kısıtlama yapan tedarikçi, kurum yatırımcısı, stratejik konumdaki bir kamu görevlisinin yönetim kurullarına davet edilmesi" (co-optation) gibi çeşitli taktiksel eylemlerini devreye sokmalarını önermektedir (Davis ve Cobb, 2010: 21-22 ve 24-25).

Kuramın ampirik sentezine yönelik eleştirilere katılan ve buna yönelik bir meta-analiz çalışması yapan Johannes Drees ve Pursey Heugens (2013), örgüt-çevre tartışmasında "örgütsel düzenleme ve "örgütsel performans" kavramlarına odaklanmaktadır. Yazarlara göre, kurum/kuruluşların ittifaklar, ortak girişimler, birleşme ve devralmalar gibi örgütler arası düzenlemelere yönelmelerinin temelinde yatan, özerkliğin ve meşruiyetin genişletilmesi arzusu varsayımını yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. Çünkü Drees ve Heugens (2013) yaptıkları çalışmada, meşruiyetin, kaynak bağımlılığına ilişkin örgütsel düzenlemeler ile performans ilişkisinde bir faktör olmadığını; buna karşın, özerkliğin, kaynak bağımlılığı temelindeki örgütler arası düzenlemeler ile örgütsel performansı birbiriyle ilişkilendiren kritik aracı unsur olduğunu göstermişlerdir. Burada özerkliğin özellikle örgütler arası güç dengesizliklerinin çözümlenmesi ve yaşamsal hakların tedarik edilmesi açısından önem taşıdığı ve örgütlerin, bu düzenlemeler yoluyla, sınırlarını yeniden ayarlamaya yöneldikleri ifade

edilmektedir. Buna ek olarak; ortak örgütler yoluyla bilgi ve diğer kaynaklara güvenilir ve kalıcı erişimin kolaylaşması beklendiğinden, örgütlerin ortak girişimler oluşturmaya yöneldiği savunulmaktadır. Yazarlar araştırmalarının sonucunda, kaynak bağımlılığı teorisinin aynı zamanda örgütsel bir performans teorisi olmadığını ve bu performansın tutarlı bir öngörüsünü sunamayacağını belirtmişlerdir (Drees ve Heugens, 2013: 1666). Saeed Pahlevan Sharif ve Yeoh Ken Kyid (2014) ise kurum/kuruluşların, özellikle kriz zamanlarında, devlet projelerini ve finansman desteklerini güvence altına alma eğilimi taşıdıklarını ve bu nedenle de, kendilerinde eksikliğinin bulunduğu belirli kaynaklara, yetkinliklere veya güçlü politik bağlantılara sahip olan örgütlerden, daha fazla bağımsız yönetici atamaya yönelik birleşmelerin gerçekleştirildiğini vurgulamaktadır (Sharif ve Kyid, 2014: 113).

Dolayısıyla Kaynak Bağımlılığı Teorisi, bu tez bağlamında odaklanılan bilgi üretim sürecinin dönüşümü ve akademik kapitalizm tartışmasını; kurumsal yapı, örgütsel işleyiş, güç ve politik ilişkiler dış kaynak temini, çevre kurum/kuruluşlara bağımlılık, çatışma, özerklik, meşruiyet, üretim güçleri ve üretim ilişkileri yoluyla etkileşim gibi daha makro başlıkların tartışıldığı bir zemine yerleştirmektedir. Bu tartışma ilk bakışta, kâr amacı güden organizasyonlar ile ilgili olarak görülmesine rağmen, bazı araştırmacılar kâr amacı gütmeyen kuruluşların da son zamanlarda gittikçe ticarileştirilmelerinin ana nedenleri arasında, kaynak bağımlılığı teorisindeki temel argümanlarının bulunduğunu savunmaktadır. Kâr amacı gütmeyen kurum/kuruluşlara aktarılan devlet fon/kaynaklarındaki kısıtlamalar, bu kurum/kuruluşların özel sektör ile işbirliği ve rekabet ilişkilerine dahil olmasına neden olmakta; bu durum, kaynakların korunması ve sürdürülmesi için özel sektörde kullanılan piyasa tekniklerinin takip edilmesiyle sonuçlanmaktadır (Eikenberry vd., 2004:133). Bu açıdan teori, kâr amacı gütmeyen kuruluşların da, hükümet ve sermaye ile olan ilişkilerini anlamak açısından faydalı bir model sunmaktadır.

Akademik kapitalizm tartışmasına kaynak bağımlılığı teorisinin argümanlarıyla bakıldığında; akademik kapitalizmin kurum/kuruluşlarda –bu tez açısından üniversitelerde- meşruiyet (kurumsallık) kazandığı, devlet fon ve destekleri açısından kâr amacı gütmeyen diğer kurumlarda da olduğu gibi piyasalaşan bir yapı ve davranış örüntüsünü takip ettiği, dış kaynakları elde etmek ve varlığını sürdürebilmek için sermaye odaklı kurum/kuruluşların kaynaklarına bağımlı hale geldiği üzerinde durulmaktadır. Bu açıdan akademik kapitalizmin meşruiyeti sonucunda bilgi, bilgi üretim süreci, eğitim ve araştırma faaliyetleri ve öğretim üyelerinin çalışma pratiği gibi pek çok dinamik, küresel piyasada metalaşma durumu ile karşı karşıya kalmaktadır (Bullard, 2007:46).

Bu bağlamda akademik kapitalizm teorisinin de, kaynak bağımlılığı teorisinin çeşitli vurguları üzerine temellendirildiği görülmektedir (Jaeger ve Thornton, 2005: 54). Bir diğer açıklamaya göre ise, üniversitelerde akademik kapitalizmin benimsenmesine ilişkin değerlendirmeler, kaynak bağımlılığı teorisi çatısında açıklanmaktadır (Nixon, 2004). Bu iki teorik çerçeveyi birleştiren veya çeşitli noktalarda eleştiren pek çok kuramcı bulunmaktadır (Slaughter ve Leslie, 1997; Awbery, 2002; Slaughter ve Rhoades, 2004; Nixon, 2004; Jaeger ve Thornton, 2005). Slaughter ve Leslie (1997) kaynak bağımlılığı teorisini üniversiteler, fakülteler, araştırma pratiği ve bilgi üretim sürecinin dönüşümü bağlamında ele almaktadır. Buna göre, kamu kaynaklarının sınırlandırılması sonucunda, "kritik kaynaklardan yoksun kuruluşların yeni kaynaklar arayacağı" bu durumun akademik kapitalizm olgusuyla eklemlenerek fakülte ve üyelerini rekabetçi araştırmalar için sürekli bir fon elde etme çabası ile meşgul eden ve "piyasa-benzeri davranışlar" göstermelerine neden olan bir dönüşüme yönlendireceği vurgulanmaktadır (Slaughter ve Leslie, 1997: 17). Dolayısıyla kaynak bağımlılığı teorisinde altı çizilen kıt kaynakları kontrol eden kurumların diğerleri üzerindeki denetim gücü, akademik kapitalizmin dahil olduğu ve bu yolla da üniversite, bilgi ve araştırma sürecinin sermaye, kar, rekabet, metalaşma gibi bir piyasalaşan bir bağlama dahil etmektedir. Audrey Jaeger ve Courtney

Thornton (2005) tam da bu bağlamda kaynak bağımlılığı ve akademik kapitalizmin birlikte etkilerinin bir sonucu olarak; sınırlı kamu kaynaklarıyla aktif bir işlerlik sürdüremeyen ve piyasaya yönelen üniversite, fakülte ve öğretim üyeleri açısından, "kamu hizmeti"ni yerine getirme ideali, kamusal uygulamaların oranı ve kalitesinde de bir düşüşe neden olduğunu ortaya koymuşlardır. Özellikle yeni fon kaynakları için uzmanlıklarını paylaşan akademisyenlerin piyasaya en yakın disiplinlere yoğunlaşan ve buraya aktarılan kaynaklardan faydalanmaları noktasında güç, kaynak, kamusal hizmet ve bağımlılık ilişkileri görünür olmaktadır (Jaeger ve Thornton, 2005: 60 ve 63-64). Akademik kapitalizmin araştırma ve eğitim alanlarındaki nüfuzuna odaklanan Slaughter ve Rhoades (2004) de benzer bir vurguyla; özellikle bu iki alanda kapitalist motivasyonların "kamu yararı"nın yerine geçtiğini belirtmektedir. Yazarlar çalışmalarında teorik zeminlerini kaynak bağımlılığının aksine; akademik kapitalizm çerçevesi üzerinde temellendirmekle birlikte; son kertede, fakülte ve finansman eğilimlerini anlamada hem kaynak bağımlılığının hem de akademik kapitalizmin önemini kabul etmektedir (Slaughter ve Rhoades, 2004).

Patricia Gumport ve Stuart Snydman (2002) bu çerçevede, hem kaynak bağımlılığı teorisi, hem de Slaughter ve Leslie'nin akademik kapitalizm tartışmasından hareketle; azalan finansman nedeniyle daha "endüstriyel" bir yoldan ilerlemek durumunda kalan yükseköğretim kurumlarının ve "bilginin biçimsel organizasyonu"nun nasıl yeniden yapılandırıldıklarını ortaya koymaktadır. Bu yeniden yapılanma, sosyal kurumsal mantığın, endüstriyel mantığa dönüşümüyle ilişkilendirilmektedir (Gumport ve Snydman, 2002: 400). Diğer yandan, Susan Awbery (2002) akademik kapitalizmi, üniversitelere yarar veya zarar verme potansiyeli bulunan bir "strateji" olarak tanımlamakta, bu nedenle de topluma daha iyi hizmet vermek ve kurumları dışsal bileşenlerle ilişkilendirmek için, üniversitelerin çağdaş organizasyonlarında bir takım değişikliklere ihtiyaç olduğunu ve akademik girişimciliğin gerekli olduğunu

savunmaktadır. Bu nedenle yazara göre kaynak bağımlılığı teorisini aşacak şekilde akademik kapitalizm teorisi, sadece yerel üniversite yöneticilerinin tercihi olmayan ve tüm dünyada gerçekleşen bir dönüşüme karşılık gelmektedir (Awbery, 2002: 6).

Sonuç olarak; Kaynak Bağımlılığı teorisi, üniversitelerdeki bilgi üretim sürecine alternatif bir bakış açısı sunmakla birlikte; hem kurama yöneltilen eleştiriler hem de akademik kapitalizm tartışmaları açısından değerlendirildiğinde; bir kurum/kuruluşun – bu çalışma açısından da üniversite, fakülte, araştırma ve bilgi üretim sürecinin çoklu, dinamik yapısını tek başına açıklayamamaktadır. Bu nedenle kendisine çeşitli noktalarda benzerlik gösteren ve akademik kapitalizm tartışmalarında da yer alan bir diğer çatı teori olan "kurumsal teori"nin temel argümanlarına da değinmek gerekmektedir.

1.2. Yeni Kurumsal Teori

20. yüzyılın son çeyreğinde sosyoloji, siyaset bilimi ve ekonomi gibi sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında öne çıkan ve kurumları sosyal yapılar olarak ele alan; kurumların etkileşimlerine ve toplumları nasıl etkilediklerine odaklanarak, geleneksel ekonomi merkezli açıklamaların aksine; kurumlar açısından bilişsel ve sosyolojik bakış açısı sunan bir kuram, Yeni Kurumsal[34] Teori'dir[35]. Yeni kurumsal kuramın öncüleri Meyer ve Rowan (1977), Zucker (1977), DiMaggio ve Powel (1983) ile Scott ve Meyer (1983) dir. Bu yazarların kaynak çalışmaları referans alındığında; Yeni Kurumsal Teoride

[34]Zucker (1977; 1987a) buradaki "kurumsal" ifadesini iki şekilde kavramsallaştırmaktadır. Bunlardan ilki "düzenli eylem örüntülerinden oluşan bir sosyal gerçeklik niteliği" dir ve bu sosyal gerçeklik kural-benzeri dışsal bir nitelik taşımaktadır. İkinci tanımda ise "bir aktör ve durumdan bağımsız olarak ve kişisel bir hedef olmaksızın, organizasyonların resmi yapılar içine yerleştirilerek kavranması" durumuna karşılık gelmektedir (Zucker, 1977: 728; 1987: 444).

[35]Yeni kurumsal teori öncesinde; Durkheim, Weber, Cooley, Parsons, Merton gibi kuramcıların kurumları sosyolojik olarak ve kültürel bileşenler (inançlar, semboller, değerler, toplumsal normlar vb.) yoluyla incelemeye yönelik bakış açıları ve çalışmalarının 20. yüzyılın ilk yarısının sonlarında Philip Selznick (1949; 1957) tarafından yeniden ele alınarak genişletilmesi ile bugün "eski kurumsal kuram" olarak kavramsallaştırılan kuramsal çerçeve ortaya çıkmıştır (DiMaggio ve Powell, 1991; Scott, 1995). 20. yy'ın ikinci yarısındaki ekonomik ve toplumsal gelişmeler doğrultusunda güncellenen ve 1967'de Berger ve Luckmann'ın "sosyal gerçeklik" ve "kurumsallaşmayı", "sosyal etkileşim" nosyonu üzerine inşa eden çalışması üzerine temellendiren kuramcıların araştırmaları da "yeni kurumsal kuram" kapsamında kavramsallaştırılmaktadır.

örgütlerin iç yapıları, uygulamaları ve dışsal etkileşimlerinin, kendilerinin de bizzat içerisinde yer aldıkları "kurumsal çevre"[36] ortamında ve bu ortamda birer kural, politika ve işleyiş normu haline gelen bir takım gerekliliklere uyum sağlamaları ile gerçekleştiği görülmektedir. Diğer bir deyişle, yeni kurumsal teoriye ilişkin yaklaşımlar, kurum/kuruluşların sahip olduğu meşruiyet ile karşı karşıya kaldıkları otorite arasındaki sınıra odaklanmaktadır (Meyer ve Rowan, 1977; Selznick, 1949). Bu açıdan, tıpkı kaynak bağımlılığı teorisinde de olduğu gibi, yeni kurumsal teoride de kurum/kuruluşların seçme ve karar verme davranışlarının dış baskılarla sınırlandırılması söz konusudur[37] (Oliver, 1991: 146).

Kurama göre; her bir kurum/kuruluş, diğer kurumların bulunduğu bir "kurumsal çevre"den etkilenmektedir. Bu kurum/kuruluşların temel amaçlarının hayatta kalmak ve meşruiyet kazanmak olduğu göz önünde bulundurulduğunda; bunu gerçekleştirebilmenin yolunun salt ekonomik bir başarıyı ve piyasa baskılarının etkisini aşarak bu "kurumsal çevre"de meşruiyet kazanmaktan geçtiği vurgulanmakta; bu destek ve meşruiyetin sağlanması için uyulması gereken kurallar ve gerekliliklerin söz konusu olduğuna işaret edilmektedir (Scott ve Meyer, 1983: 140). Suzanne Feeney (1997) bu nedenle, yeni kurumsal teorinin temel varsayımlarından biri olan, kurum/kuruluşların; siyasi sistemler, endüstriler, topluluklar veya örgütlerin düzenleyici alanları içerisinde gömülü olan yapı ve dinamiklerinin görünür kılınması ile en iyi şekilde anlaşılabileceğini öne sürmektedir (Feeney, 1997: 490).

Literatürde, yeni kurumsal kuramın, iki ana damar görüş çerçevesinde ile tartışıldığı görülmektedir. Bunlardan ilkinde; John Meyer, Brian Rowan ve Ronald

[36] "Kurumsal çevre", toplumsal olarak tanımlanan kural, değer ve inançların bulunduğu alandır. Kurumlar açısından; kurumsal çevrenin kaynaklarını devlet, bürokrasi, ticari işletmeler veya toplumda kabul gören bir genel inanç sistemi oluşturabilmektedir; bu toplumsal kurallara uyum sağlayan kurumlar, toplumsal olarak ödüllendirilmektedir (Scott ve Meyer, 1991: 123). Buna karşın; "teknik çevre"de kurumlar, piyasadaki ürün/hizmet süreçlerini etkili ve verimli bir biçimde sürdürdükleri için ödüllendirilmekte; piyasadaki üretim sürecinin niteliksel ve niceliksel çıktıları önemsenmektedir (Scott, 1991: 167). Yeni kurumsal teori tartışmalarında her iki çevre tanımından da yararlanılmaktadır.

[37] Yeni Kurumsal Teori ve Kaynak Bağımlılığı teorisine ilişkin kapsamlı bir karşılaştırma için Christine Oliver (1991: 147) tarafından hazırlanan tablo incelenebilir.

Jepperson, kurumların kendilerini yeniden üreten verili yapılar olarak kabul edilmesi gerektiğini, çünkü kurumlar ile bireysel ve örgütsel aktörlerin "pasif izleyiciler" haline getirildiklerinden rasyonel olmalarının söz konusu olmadığı görüşündedir (Meyer, 1983; Meyer ve Jepperson, 2000: 106-107). Bu nedenle de kurumsallaşma sürecinin mikro boyutlarına bir açıklama getirilemeyeceği, kurumsal çevrenin "belirli bir kurum/kuruluşu oluşturan ve çevreleyen sosyal davranış ve ilişki ağları tarafından üretilen etkiler"e indirgenemeyeceğini ve yeni kurumsal teorinin, kurumlar-arası ilişki ve bu ilişkinin nedenselliğine odaklanması gerekliliğini savunmaktadır (Meyer ve Rowan 1977:341). Lynne Zucker (1991) ise, yeni kurumsal teoride Meyer ve Rowan'ın mikro ve açıklanamaz buldukları "kurumların oluşum ve varlıklarını sürdürme"lerine ilişkin süreç ve faaliyetlerini analiz eden açıklamalar getirilmesini önermektedir. Yazara göre "kurumsallaşma" olarak tanımlanan süreç, bizzat kurumların oluşum süreci ve mikro faktörlerin kurumsallaşmaya etkisi ile ilgilidir; benzer şekilde kurumların hayatta kalabilmelerine yönelik çabaları ile bunu mümkün kılan veya engellen unsurlara odaklanılması gerekmektedir. Buna ek olarak Zucker; Meyer ve Rowan'ın rasyonel olamayacakları gerekçesiyle ihmal ettiği bireysel ve örgütsel aktörler arasındaki iletişim ve etkileşimin incelenmesi üzerinde durmaktadır (Zucker, 1991: 87; Tolbert ve Zucker, 1996: 175).

Meyer ve Rowan (1977) kurum/kuruluşlardaki homojenleşme ilişkilerine dikkat çekmektedir. Yazarlara göre pek çok kurum/kuruluş modern devlet ve toplumlardaki "rasyonel kurumsal kuralların bir yansıması" olarak ortaya çıkmaktadır[38]. Bu rasyonel kurumsal kurallar devlet ve dünya sistemi tarafından oluşturulduğundan dışsaldır ve hiyerarşik olarak kurum/kuruluşlardan üstündür (Thomas ve Meyer, 1984: 472). Diğer yandan yine bu kurallar, hangi kuruluşların kurumsal çevreye dahil olduğu, meşruiyeti,

[38]Meyer ve Rowan'a (1977) göre; "modern örgütlerin pozisyonları, politikaları, programları ve prosedürleri, son derece rasyonelleştirilmiş mitler olarak işlev gören güçlü kurumsal kuralların tezahürleridir" (Meyer ve Rowan, 1977: 343).

kaynakları, istikrarı ve hayatta kalma beklentisi elde ettiği gibi konular hakkında birer "mit" işlevi görmektedir (Meyer ve Rowan, 1977: 340). Buna göre kurum/kuruluşlar; belirli iş unvanları, prosedürleri ve organizasyonel roller gibi, çevrelerinde yaygın olan "yapısal bir kelime dağarcığı"nı benimsemektedir. Temelde, dışsal çevrede kurumsallaşan yapı ve eylemlerin örgüt tarafından benimsenmesi, bu homojenleşmeyi ve ritüel haline gelen konformizmi beraberinde getirmektedir. Burada, örgütün dışsal çevresinde mevcut olan güçlü bir kurumsal çevre bulunduğu varsayılmaktadır. Bu çevrede ortaya çıkan kurumsallaşmış "teknik", "politika ve "programlar" (Meyer, 1994: 132; Meyer ve Rowan, 1977:341) herhangi bir örgütün normalize ederek uygulaması gereken normlar olarak kavranmaktadır. Bu normları içselleştirmek hem meşruiyeti sağlamakta, hem de örgütün devamlılığını sürdürebilmesi açısından bir zorunluluk haline gelmektedir. Yapıları bu şekilde kurumsal çevrenin mitleri ile izomof (eş biçimli) hale gelen organizasyonlar, meşruiyetlerini koordinasyon ve kontrolü azaltarak sürdürmekte; iyi niyet ve güven prensibini, koordinasyon ve teftiş mantığı yerine kullanmaktadır (Meyer ve Rowan, 1977:348-349). Dolayısıyla kurum/kuruluşun yapısı, üretimin işlevsel ihtiyaçlarının yanı sıra; meşrulaştırılan dışsal sembolik baskılarla da yakından ilişkilidir ve bu nedenle bir kurum/kuruluşun varlığı, işlevi, yetkinliği, alternatiflerine ilişkin açıklamalar sunan "yerleşik kültürel hesaplar dizisi" devreye gitmektedir (Scott ve Meyer, 1983: 201).

Kurumsal örgüt teorilerinin kurum/kuruluşlara zengin ve karmaşık bir bakış açısı sağladığını belirten Lynne Zucker (1987a) bu teorilerde, örgütlerin hem kurumların kendilerinden hem de devlet gibi dışsal aktör ve faktörlerden kaynaklanan normatif baskılardan etkilendiğinin vurgulandığını ifade etmektedir. Bu baskılar, kurumların; prosedür, sertifika ve devlet bürokrasisi gibi genellikle dikkati görev performansından uzaklaştırma etkisi olan meşru araçlarla yönlendirilmesine neden olmaktadır. Bu bağlamda yeni kurumsal teori, örgütlerin özerk ve rasyonel oldukları varsayımının

aksine; örgütlerin kaynak ve meşruiyet elde etmek için kurumsal çevrede yerleşik ve bu çevrenin yapısıyla eş biçimli hale geldiğini ortaya koymaktadır. Buradaki eş biçimlilik ise, örgütün dış çevredeki toplumsal kurumlara adapte olmaları ve bu kurumlardaki egemen yapı ve işleyişi kendi kurumlarına uyarlamaları anlamına gelmektedir. Kurumsal çevre ile eş biçimlilik (izomorfizm) ile sonuçlanan bu meşru yönlendirmeye uyum sağlanması da kuruluşun hayatta kalma olasılığını artırmaktadır (Zucker, 1987a: 443). Bu değerlendirme aynı zamanda kurumsallaşma tartışmalarının odak noktasının, kurum/kuruluşun içsel yapısı ve karar verme yetkinliğinin yanı sıra, dışsal kurumsal normlar ve bu normlar çerçevesinde hareket eden kurumlar eksenine çevrilmesine neden olmaktadır (Towley, 2007: 104). Bu görüş çerçevesinde 1980'li yıllardan itibaren; devlet ve mesleki birliklerin normatif kurallar çerçevesinde uyguladığı yasal yaptırımların, diğer kurum/kuruluşlar üzerindeki etkileri ve kurum/kuruluşların bu yaptırımlar karşısındaki uyum ve mücadele stratejilerinin incelendiği çalışmalar da ortaya çıkmıştır (Tolbert ve Zucker, 1983; Dobbin vd., 1988).

Yeni kurumsal teori çerçevesinde analizlerini kurumların ortaya çıkışı ve kurumsallaşma sürecinin üzerine yoğunlaştıran ve kurumsal teoriyi daha erişilebilir bir konuma getirmeyi amaçlayan Lynne Zucker'a (1977) göre; kurumsallaşmaya ilişkin geleneksel yaklaşımlar, kültürel süreklilik ve kalıcılık durumuna ilişkin yeterli bir açıklama sunmamaktadır. Yazar tarafından; kurumsallaşmayı esas alan etnometodolojik bir değerlendirmenin, hem kurumsal hem de dışsal olan eylemleri kurumsallaşmış olarak tanımlamayı mümkün kılacağı belirtilmektedir. Zucker burada ilk olarak; kurumsallaşmanın kültürel süreklilik ve kalıcılık üzerindeki etkilerini incelemektedir. Kültürel sürekliliğin üç düzeyi, kültürel anlayışın "kuşak odaklı tekdüzeliği", "sürdürülebilirliği" ve "değişime karşı direnmesi" olarak tanımlanmıştır. Kültürel kalıcılığın bu yönlerini incelemek için yapılan üç ayrı deney sonucunda, kurumsallaşma derecesi büyüdükçe; kültürel anlayışın bu üç düzeyinin de (kuşaksal tekdüzelik,

sürdürülebilirlik ve değişime karşı direnç) o kadar arttığını destekleyen kanıtlara ulaşılmıştır (Zucker, 1977: 726). Bu çalışma yoluyla Zucker, kurumların oluşum sürecinde, kuşaklar arası aktarımın ve anlamı aktaran aktörlerin önemine dikkat çekmiştir. Bu kültürel süreklilik ve kalıcılık etrafında örülen sabit rutinlerin, kurumları tanımlayan bilincin zayıflamasına yol açtığı ve kurumların rasyonel kararlar alan, özgün bir işleyişi bulunan yapılar değil; örgütlenmenin gerçekleştiği ve yaygınlaştığı "görünmez kafesler" olarak faaliyet gösterdikleri vurgulanmaktadır (Lammers ve Garcia, 2017: 197).

DiMaggio ve Powell (1983; 1991; 1997) da yeni kurumsal teorinin rasyonel aktör ve örgüt merkezli yaklaşımın bir eleştirisini sunarak; kurum, örgüt ve çevresel aktörler açısından kültürel, sembolik ve bilişsel açıklamalara odaklanması gerektiği görüşünü paylaşmaktadır (DiMaggio ve Powell, 1991:8). Bu açıdan yazarların Zucker'in tartışmaya açtığı "kurumların oluşumu", "kültürel kalıcılık", "anlam aktarımı" ve "bilişsel süreçler" gibi bir kurumsal hattı takip ettikleri söylenebilir. Çalışmalarında, "kurumları bu denli benzer kılan nedir?" sorusundan hareketle; Max Weber'in (1952) bürokrasi tartışmasında yer alan "demir kafes" metaforuna atıfta bulunan DiMaggio ve Powell (1983) bu sorunun yanıtını, yeni kurumsal teori çerçevesinde aramaktadır. Onlara göre; 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren devlet ve mesleki örgütler gibi büyük kurumsal aktörler tarafından gerçekleştirilen bürokratikleşme ve rasyonelleşme süreçlerinde belirleyici olan unsur; rekabete dayalı bir piyasa mekanizması değil, "örgütsel alan"da yaşanan "eş biçimlilik" durumudur (DiMaggio ve Powell, 1983: 147). Burada, "Kurum/kuruluşların oluşturduğu çevrenin bütünü" örgütsel alan olarak tanımlanırken; bir kurum/kuruluşu bu örgütsel alanda benzer koşulları taşıyan diğer kurumlarla homojenleşmesi ve adapte olması da "eş biçimlilik" (isomorphism) olarak kavramsallaştırılmaktadır. Buna göre kurum/kuruluşlar "örgütsel alan"a ilk dahil olduklarında yapı ve işleyişlerinde bir çeşitliliğe sahiptir; ancak örgütsel alandaki etkileşimin artmasıyla birlikte örgütler yapısal bir değişim geçirerek; yapısal işleyiş,

kültür ve çıktılar açısından birbirleriyle "eş biçimli" hale gelmektedir (DiMaggio ve Powell, 1983: 149).

DiMaggio ve Powell (1983; 1991) ayrıca, farklı gelişim düzeylerine rağmen örgütsel alandaki etkileşimin artmasıyla birlikte kuruluşlar arasında görülen bu eş biçimlilik varsayımından hareket ederek; bir kurum/kuruluşun; bireyler, diğer kurum/kuruluşlar ve hükümetlerden oluşan aktörlerin davranışlarından nasıl etkilendiklerini araştırmışlardır. Yazarlar bu görüşlerini, kurumların bu aktörler tarafından karşı karşıya kaldıkları kurumsal baskılarla ilişkilendirerek; kurumsal baskıların en net etkisinin, kurumsal bir ortamda homojen örgütsel yapılanmanın artışında görüldüğünü belirtmişlerdir. Buna göre kurum/kuruluşlar, "zorlayıcı baskılar" (coercive forces) (yasal zorunluluklar veya bağlı bulunulan kurumların etkisi), "taklit baskılar" (mimetic forces) (yüksek belirsizlik sırasında başarılı örneklerin kopyalanması) ve profesyonelleşmeye ilişkin kural ve yöntemlere karşılık gelen "normatif baskılar" (normative forces) gibi üç tür baskı sonucunda eş biçimli yapıları benimsemektedir. Buna ek olarak; kurumlar büyük oranda kurumsal çevreye bağımlı hale geldiklerinde, kurumda yüksek oranda bir belirsizlik hakim olduğunda ve işleyiş büyük ölçüde profesyonellere bırakıldığında kurumsal benzeşmenin artacağına işaret etmektedir (DiMaggio ve Powell, 1983: 150-152; 1991: 67). Bu kurumsallaşma-eşbiçimlilik ilişkisi bağlamında bilişsel süreçler de önem taşımaktadır. Selznick'in (1996) sosyal olarak "yapılandırılmış biliş" ile inşa edilen rollerin egemen kültürel kodlar tarafından oluşturulduğu vurgusu, DiMaggio ve Powell'ın çalışmasında kurumların bilişsel niteliğini; gündelik, hızlı, sözsüz "otomatik biliş" ve yavaş, sözlü ve planlı olan "ihtiyatlı biliş" (deliberative cognition) ikiliği çerçevesinde tartışmakta ve bu kapsamda düşünce bilgi ve eylemleri şekillendirmede kurumsallaşmış bir kültüre atıfta bulunmaktadır (DiMaggio ve Powell, 1997: 266 ve 268; Scott, 1995).

Yeni kurumsal teori açısından, örgütlerin üniversitelere yönelik bakış açısı ve söylemi arasında ikircikli bir durum söz konusudur. Bu görüşe göre; modern bilim ve teknolojinin ve bilimsel bakış açısının rasyonel toplumdaki konumu söylemsel olarak yüceltilmekte iken; örgütsel aktörler düzeyindeki bakış açısına göre üniversiteler, bilgi üretimi ve akademisyenler için benzer bir takdir söz konusu değildir (Meyer ve Jepperson, 2000; Powell ve Colyvas, 2008). Üniversiteleri egemen bilgi formlarını inşa eden kurumlar biçiminde tanımlayan yorum ile üniversitelerin kurumsallaşma sürecindeki baskı ve meşruiyet unsurlarına odaklanan bakış açısındaki tezat da bu ikilikten hareketle incelenebilir. İlk durumda; kurumları içinde bulundukları kurumsal çevrede "rasyonel mitler" üreten yapılar olarak konumlandıran Meyer (1977) ve Meyer ve Rowan (1977) "bir kurum olarak eğitim" tartışmasından yola çıkıldığında üniversiteler ve genel olarak eğitim sistemi; meşrulaştırdığı ve rasyonelleştirdiği bilgi yoluyla diğer kurumlar üzerinde etkili olan kurumlar biçiminde tanımlamaktadır. Benzer şekilde DiMaggio ve Powell (1983; 1991) tarafından, kurumların homojenleşmesine neden olan eş biçimliliğe yol açan "normatif baskı"nın yayılmasını sağlayan unsurlar arasında; üniversiteler aracılığıyla sağlanan biçimsel eğitim ve yine üniversiteler yoluyla büyüyen meslek ağları gösterilmektedir (DiMaggio ve Powell, 1991: 71).

Ancak diğer yandan ikinci bir durumda ve yine yeni kurumsal teorinin argümanları çerçevesinde üniversiteler; içinde bulundukları kurumsal çevredeki diğer büyük kurumsal aktörler (devlet, meslek birlikleri, sermaye, bürokrasi vb). tarafından oluşturulan kurallar çerçevesinde davranmaya yönelen ve bu nedenle de yapısal dönüşümler geçiren kurumlar olarak da incelenebilir. Bu açıdan üniversiteler bizzat "zorlayıcı", "taklit" ve "normatif" baskıların uygulandığı kurumlar haline gelebilmektedir. Bir diğer nokta, yeni kurumsal teorideki kurumsallaşma sürecinin dinamizmidir. Buna göre; kurumsal unsurları meydana getiren yapı, eylem ve roller diğer unsurları da meşrulaştırma yetkisine sahip olduklarından; hem istikrarlı yapılardır hem

de yeni kurumsal unsurlar oluşturmakla sorumludurlar. "Meşruiyet bulaşması" yoluyla zaten kurumsallaşmış unsurlar, diğer unsurlara "bulaşmakta"dır (Zucker, 1987a: 446). Zucker (1987b) bu paradoksu üniversitelerin yeni bölümler oluşturması, eş zamanlı olarak yeni mekanlar yaratması, uzmanlık olarak tanımlanan yeni bilgileri ortaya koyması, ve bireylerin tahsis edildiği kategorik gruplar yoluyla yeni örgütsel yapılanmalar inşa etmesi gibi oldukça farklı beklentiler üzerinden açıklamaktadır (Zucker, 1987b). Burada özellikle "kurumsallaşma süreci" bağlamında ve "kurumsal baskı"ların bir tezahürü olarak üniversiteleri de kapsayacak şekilde; kâr amacı gütmeyen kurumların çeşitli beklentileri karşılamak veya meşruiyet sağlamak amacıyla farklı alandaki faaliyetleri üstlenmeleri durumu öne çıkmaktadır (Powell, 1985). Covaleski ve Dirsmith (1988) tarafından kurumsal teorinin bir bakış açısıyla, büyük bir devlet üniversitesi ile eyalet hükümeti arasında gerçekleştirilen bütçe müzakerelerinin incelendiği bir örnek olay çalışmasında, üniversitelerin bu dönüşen ve yazarlar tarafından "politik boyut"u tanımlayan bütçe sistemleri, kurumsal talepler ve kısıtlamalarla karşılamaları konusunda "kontrol taktikleri" yoluyla alternatif (direnişçi-karşıt) yanıtlar ürettiğini keşfeden bir çalışma ortaya koymuştur (Covaleski ve Dirsmith, 1988: 5-6). Benzer bir çalışmada; üniversitelerin akreditasyon standartlarının uygulanmasına ilişkin kurumsal baskılar karşısındaki tepkilerini inceleyen Janićijević (2015) söz konusu standartlara yönelik uygulama reddi ve sembolik kısmi uygulama tepkisinin verildiği; ancak genel olarak üniversitelerin, kurumsal çevrenin dayattığı işlevler doğrultusunda kurumsallaşmış yapı ve kalıplarını kabul etme ve uygulamaya zorlandıkları sonucuna ulaşmıştır (Janićijević, 2015: 1558-1559).

Üniversitelerin kurumsallaşma süreçleri ve meşruiyet ilişkileri bu açıdan; piyasa ve sermayenin beraberinde getirdiği yapısal dönüşümlerin yanı sıra; bürokrasi, yasal düzenlemeler, devlet yönetimi gibi pek çok pozisyon, kural ve politika içerisinde örülen ve toplumsal ve kültürel alanda yerleşik hale gelen normlarla da yakından ilişkilidir.

Gumport ve Snydman (2002) da yeni kurumsal kuramın gerek kurumsal çevre, gerekse kurum/kuruluşlardaki meşruiyet boyutu açısından, inanç ve değerlerin kurucu niteliği ve nasıl devrede olduğuna dair alternatif bir bakış açısı oluşturduğunu ve bu nedenle de günümüz üniversitelerindeki akademik yeniden yapılanmayı kavramaya imkan sunan bir kavramsal çerçeveye sahip olduğunu belirtir (Gumport ve Snydman, 2002: 52 ve 56). Burada özellikle akademik bilgi üretim süreci kapsamında üniversitelerde veya üniversiteler aracılığıyla gerçekleştirilen proje, yayın ve araştırma faaliyetlerindeki kurumsal ve idari baskıların egemen ve yönlendiriciliğine dikkat çekilmektedir. Yeni kurumsal teorinin tartıştığı çerçevede, üniversite kurumlarının varlıklarını sürdürebilmeleri açısından mevcut dışsal "kurumsal çevre"nin zorunlu yapısal koşul ve dayatmaları doğrultusunda ve bu çevredeki diğer kurumlarla benzeşen "rekabetçi, girişimci, stratejik, verimli" meşruiyet ve uyumlaşma sürecini geliştirmek durumunda kaldığı ve bunun bir zorunluluk haline geldiği gösterilmektedir (Bullard, 2007: 55). Bu bağlantı noktası aynı zamanda, akademik kapitalizm tartışmasında yer alan üniversitelerde ve akademik bilgi üretim sürecinde gerçekleşen dönüşümü anlamlandırmak açısından önemlidir.

Sonuç olarak; kurumsal müdahaleyi kısmen olumlayan veya destekleyen yaklaşım, üniversitelere yönelik piyasa-devlet merkezli müdahalenin bir denge çerçevesinde sürdürülmesinin, üniversitelerdeki eğitim ve araştırma faaliyetlerinin güncel gereksinimlere yanıt verebilecek şekilde canlandırılması, artırılması ve geliştirilmesi açısından gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Bu görüşe ve kurumsal müdahaleye karşıt olan bakış açısı ise, girişimcilik, piyasalaşma, rekabet ve metalaşma gibi unsurların akademik birer değer olarak kabul edilmesini eleştirmekte ve bu türlü bir kabulü, üniversitelere yönelik bir tehdit olarak yorumlamaktadır (Bullard, 2007: 31). Diğer yandan; örgütsel pasiflik varsayımı kurumsal çevrenin yapısal uygunluk ve izomorfizm üzerindeki etkilerine sınırlı ilgisi ve aktif-stratejik davranış ve direniş

pratiklerini ele almadaki başarısızlığı (Covaleski & Dirsmith, 1988; DiMaggio, 1988; Perrow, 1985; Powell, 1985) noktasındaki çeşitli eleştirilere rağmen yeni kurumsal teori (kaynak bağımlılığı teorisiyle birlikte) bu açıdan, izleyen başlıklarda ele alınan kuramlardaki kurumsal müdahalenin boyutlarını tartışmaya açan bir çatı teori olarak ifade edilebilir.

1.3. Girişimci Üniversite Tartışması

20. yüzyılın son on yılından itibaren öne çıkan üniversiteler ve girişimcilik tartışması da bu bağlamda değerlendirilebilir. İlk olarak Burton Robert Clark'ın 1998 yılında "Girişimci Üniversiteleri Yaratmak" kitabı ile literatürde öne çıkan ve yazarın diğer çalışmalarıyla birlikte (Clark; 2001; 2004) genişletilen "girişimci üniversiteler" tartışması; kendinden sonraki kuramcılara da kaynaklık eden "yeni" bir üniversite anlayışı öngörmektedir. Kitabının ilk bölümünde Clark, "üniversitelerdeki dönüşümün girişimci patikaları"ndan söz etmektedir. Bu çerçevede, girişimci üniversite tartışmasını oluşturan "girişimciliği", üniversitelerden fakültelere, bölümlerden araştırma merkezlerine yayılan bir "sosyal sistem karakteristiği" olarak tanımlamaktadır. Ardından; hem ulus ve devlet sistemleri, hem merkezi ve bölümlerdeki idari yöneticiler, hem de bireysel olarak öğretim üyeleri ve öğrencilerde olmak üzere tüm bu farklı düzeyleri kapsayan "kolektif girişimci eylem"i (collective entrepreneurial action) girişimci üniversiteler analizinin odak noktasına yerleştirmektedir. Clark, tüm bu düzeylerdeki ortak girişimci eylemin, üniversitelerin dönüşümünü sağlayacak temel fenomen olduğu görüşündedir (Clark, 1998: 4). Yazara göre; üniversitelerde olması beklenen "etkin kolektif girişimcilik", akademik meşruiyetin sınırlarının ötesine geçme veya piyasadaki mevcut itibar, kaynak ve kalkınma döngüsüne odaklanmayı/dahil olmayı hedefleyen bir başlangıç unsuru olmakla birlikte; bir üniversitenin sahip olacağının ötesinde yetenekler geliştiren kaynaklar ve altyapılar sağlayabilir, böylelikle kalite ve itibarda yukarı yönlü

bir tırmanış sübvanse etmesini ve yürürlüğe koymasını sağlar (Clark, 1998: 4-5). Dolayısıyla yazarın girişimci üniversiteleri, bireysel ve kurumsal düzeyde yönetsel değişiklikleri tanımlayan, dönüşen koşulları göz önünde bulundurarak talep ve ihtiyaçlara hızla yanıt veren "sosyal sistemler"in "kolektif girişimci eylemleri" biçiminde açıkladığı söylenebilir. Bir diğer deyişle 'girişimci üniversite' kavramı; "üçüncül kurumların genişleyerek, etkileşen talep akışlarıyla itildiği ve çekildiği, üniversitelerin müfredatlarını değiştirmeleri, fakültelerini değiştirmeleri konusunda baskı altında oldukları ve giderek daha pahalı olan fiziksel tesis ve ekipmanlarını modernize ettikleri" bir yapıya işaret etmek için kullanılmaktadır (Clark 1998: xiii).

Girişimci üniversite" teorisi öncesinde de Clark (1983) sınırları iyi tanımlanmış bir "piyasa", "devlet otoritesi" ve "akademik oligarşi"den oluşan "koordinasyon üçgeni" yapılanmasına işaret ederek; girişimci veya yenilikçi üniversitelerin tipik karakterini oluşturacak danışmanlık ve yayın faaliyetlerini kapsayan "ticarileştirme" ile bilgi ve teknolojinin metalaştırılmasını kolaylaştırmak için patent vb. stratejiler ve kurumsal konfigürasyonlar uygulayacak yükseköğretim kurumlarından söz etmektedir (Clark, 1983: 143).

Girişimci üniversiteyi; meslek, özerklik ve başarı için bölgesel, ulusal ve uluslararası alanda oluşturulan yeni temeller üzerinden tanımladığı bir yükseköğretim yönetimi çerçevesinde tartıştığı bir diğer çalışmasında ise; Clark (2001) girişimci üniversiteyi faaliyet gösterdiği ortamın belirsiz ve kompleks koşullarına direnen ve buna uyum sağlayabilen bir üniversite formu olarak açıklamaktadır. Bu nedenle de üniversitelerin birer girişimcilik kurumlarına dönüşmesi için, mevcut merkezi özelliklerini; hızlı büyüme, değişimi yakalama ve talepleri karşılama noktasında dönüştürmek üzere, bizzat kendilerinin adımlar atması ve faaliyetlerde bulunması gerekliliğinden söz etmektedir (Clark, 2001: 22-23). Bu tartışmanın devamında yazar; üniversitelerin, girişimci eylemler yoluyla kendilerini nasıl dönüştürebilecekleri sorusu

üzerinde durarak; beş faktör üzerinden bu dönüşümü açıklamaktadır. Bunlar; "güçlendirilmiş çekirdek yönetim", "genişletilmiş bir kalkınma çevresi", "çeşitlendirilmiş bir fonlama tabanı", "teşvik edilmiş/canlandırılmış bir kilit akademik kadro" ve "entegre edilmiş bir girişimcilik kültürü"dür (Clark, 1998: 5; 2001:12-15).

Girişimci üniversitenin karakteristik özelliklerine odaklanan ve 1998 tarihli ilk çalışmasındaki analizlerini genişlettiği bir çalışmasında ise Clark; dünyanın farklı ülkelerinde (Hollanda, Finlandiya, İngiltere, İskoçya, İsveç) girişimci üniversitelerin oluşturulduğu çeşitli örneklerden hareketle tarihsel olarak 20. yüzyılın ilk yıllarına kadar Avrupa'da üniversite girişimciliği ve bunun yönetimsel bir gereklilik olduğuna ilişkin sınırlı bir öngörünün olduğuna dikkat çekmiştir. Bir diğer görüşe göre bu çalışma, beş başarılı ve yenilikçi üniversitenin yeni finansal ve ideolojik baskılara nasıl tepki verdiğinin bir analizi olarak da değerlendirilebilir (Filippakou ve Williams, 2014: 71). Bununla birlikte; yine bu çalışmasında Clark, üniversiteleri birer girişimci üniversiteye dönüştürme noktasında tek bir çözüm yolunun bulunmadığı; aksine bu dönüşümün, her bir üniversitenin kendi durum, kaynak ve koşullarına en uygun dönüşüm dinamiklerini belirlemesini gerekli kıldığını ifade etmektedir (Clark 2004: 355-356). Yazara göre; bugün verimli ve etkin üniversitelerden söz edebilmenin yolu, toplumsal dönüşüme uyum sağlama ve değişimi bir norm olarak görme üzerine inşa edilen bir organizasyonel yapı ile mümkündür. Bunun için de üniversiteleri tanımlayan "geleneksel" yapının değişim merkezli dinamik davranış ve uygulamalara dönüştürülmesi gerekmektedir (Clark, 2004: 357). Clark (1998) artan girişimcilik faaliyetlerinin prensipte geleneksel akademik değerlerle çelişmediğine inanmaktadır. Bir yandan, üniversitelerin ve bölümlerin değişen dış koşullara uyum sağlaması ve pazar odaklı faaliyetlerde bulunmasının önemli olduğunu düşünmektedir. Ancak öte yandan, temel araştırmanın pozisyonunu ve üniversitenin bu temel işlevine bağlı olan değerleri ve ahlaki değerleri güvence altına almanın eşit derecede önemli olduğunu ifade etmektedir. Böylece Clark, akademik ve

piyasaya yönelik iki tür değer ve ahlakın akademi içinde bir arada bulunabilmesi için yerleştirilebileceğini savunmaktadır (Ylijoki, 2003: 309-310). Bu kapsamda iş dünyasında faaliyet gösteren özel kurum ve kuruluşların girişimleri ve yaratıcılıklarını destekleyecek bir girişimcilik faaliyeti ile üniversitelere atfedilen girişimcilik nosyonunun iç içe geçtiği görülmektedir. Buna ek olarak; Clark'ın üniversitelerin üstleneceği girişimcilik misyonunun "geleneksel kültür ve değerleri" etkilemeyeceği veya buna bir karşıtlık oluşturmayacağı (Clark, 1998:4) konusundaki yorumu da tartışmaya açık hale gelmektedir. Diğer yandan; girişimci üniversite anlayışının, piyasa yönelimli rekabeti teşvik eden ve kâr odaklı yönetsel-örgütsel dinamikleri pekiştiren bir akademik bilgi üretim sürecine karşılık geldiği söylenebilir (Özdem ve Sarı, 2008).

Clark'ın sunduğu tartışma çerçevesinin ardından Wissema'nın "üçüncü kuşak üniversite" kavramı üzerinden açıkladığı dönüşüm ve girişimcilik sürecinin bilgi üretim süreci ve sonuçları üzerindeki karşılıklarını ortaya koyabilmek açısından kapsamlı bir tartışma çerçevesi sunmaktadır.

1.4. Üçüncü Kuşak Üniversiteler

Clark'ın (1998) "girişimci üniversite" tartışma hattını takip eden bir diğer yaklaşım da, Hans Johan Gooitzen Wissema'nın "üçüncü kuşak üniversiteler" incelemesidir. Wissema bu tartışmayı, 2009 yılında aynı adla yayınladığı "Üçüncü Nesil Üniversiteye Doğru: Geçiş Sürecinde Üniversite Yönetimi" başlıklı çalışmasında; Napolyon döneminin ardından gelişen bilim temelli üniversitelerin "üçüncü kuşak üniversite"lere doğru ilerleyen bir dönüşüm sürecinde olduğu savı üzerinden açıklamaktadır (Wissema, 2009: xiii). Yazar bu bağlamda, üniversitelerin bilgi ile kurdukları ilişkinin ve bu yolla da akademik bilginin niteliğinin ve bilgi üretim sürecinin dönüşümünün dönemsel olarak izlenebildiği bir tartışma çerçevesi de sunmaktadır. Wissema'ya (2009) göre; dünyada üniversitelerin bilgi ile etkileşimleri ve bu kapsamda

oluşturdukları amaç, rol, yöntem, aktör, yönelim, örgütlenme ve yönetimsel dönüşüm süreci tarihsel olarak üç kategori üzerinden açıklanabilir. İlki, birinci kuşak üniversite olarak ifade edilen "Ortaçağ Üniversitesi", diğeri, ikinci kuşak üniversite olarak tanımlanan "Humboldt Üniversitesi" ve son olarak; içinde bulunduğumuz geçiş süreci ve sonrasındaki aşamayı tanımlayan "Üçüncü Kuşak Üniversite"dir[39] (bkz. Tablo 5).

Tablo 5: Kuşak Üniversitelerinin Karakteristik Niteliklerinin Dönüşümü

ÜNİVERSİTELERİN KARAKTERİSTİK NİTELİKLERİ			
	Birinci Kuşak Üniversite	İkinci Kuşak Üniversite	Üçüncü Kuşak Üniversite
Amaç	Eğitim	Eğitim ve Araştırma	Eğitim, Araştırma ve Teknik Bilginin İşletilmesi
Rol	Hakikati Savunma	Doğasını Keşfetme	Değer Yaratma
Yöntem	Skolastik	Modern Bilim, Tek Disiplinli	Modern Bilim, Disiplinlerarası
Aktör	Uzmanlar	Uzmanlar, bilim insanları	Uzmanlar, Bilim insanları ve Girişimciler
Yönelim	Evrensel	Ulusal	Küresel
Dil	Latince	Ulusal Diller	İngilizce
Örgütlenme	Uluslar,Fakülteler, Kolejler	Fakülteler	Üniversite Enstitüleri
Yönetim	Şansölye	Yarı-zamanlı Akademisyenler	Profesyonel Yönetim

Kaynak: Wissema'dan (2009: 23) alınarak yazar tarafından çevrilmiştir.

Bu değişime neden olan faktörler; "üniversitelerin araştırmaları için ihtiyaç duydukları finansman arayışı", "küreselleşmenin üniversite, akademisyenler ve öğrenciler açısından rekabetçi bir etkileşime neden olması"; "ticari faaliyetlerin köklerindeki değişim sonucunda üniversitelerin ekonomik büyümenin aracı ve ticari işletmelerin 'kuluçka makineleri' olarak değerlendirilmesi", "belirli araştırma ekipleriyle gerçekleştirilen disiplinlerarası çalışmalara odaklanılması ve bu durumun fakülteler ve üniversite yönetimini yeni yapılanma biçimleriyle dönüştürmesi", "1960'larda öğrenci sayısındaki artış sonucunda hükümet harcamaları ve denetimleri yoluyla üniversitelerin bürokratikleşmesi ve etkili yönetim açısından yeni yollar bulmak durumunda kalması",

[39]Wissema (2009), "Ortaçağ üniversitelerinin" kilise ve devlet merkezli olarak oluşan, bilgi ve bilimin üretiminden ziyade öğretim işlevi temelinde ve nüfuzlu zanaat-ticaret örgütlenmeleri biçiminde ortaya çıkan yapısını vurgularken; "Humboldt Üniversitesi" kapsamında, çağdaş bir misyon yüklenerek; "bilim için bilim" parolası çerçevesinde eğitim süreciyle bağlantılı olarak "araştırma" unsurunu öne çıkaran bir üniversite aşamasına işaret etmektedir. Üçüncü kuşak üniversitelerde ise eğitim ve araştırmanın yanı sıra; "teknik bilginin ticarileştirilmesinde endüstri ve diğer ortaklarla aktif olarak yapılan işbirliği" bu yeni yönelime ilişkin "kapsamlı eğitim ve operasyonel tesislere sahip olan" bir yapılanmanın altı çizilmektedir (Wissema, 2009: 5-7; 13-15 ve 45).

"kitlesel eğitimin bilimselliği tehdidine karşın alternatif bir yol arayışı", "üniversitelerin de bu yöndeki değişim arzuları", "sanayi ile işbirliği" ve "girişimciliğin yükselişi" yönündeki vurgularla yazar tarafından dokuz başlıkta ifade edilmiştir[40] (Wissema, 2009: 17-22).

Çalışmanın odak noktasını oluşturan üçüncü kuşak üniversitelerin ayırıcı niteliği ise, araştırma yoluyla üretilen bilginin doğrudan bir ticari faaliyete dönüştürülmesi yoluyla kullanımı ve yaygınlaştırılmasının sağlanması, üniversitelerin eğitim ve araştırma işlevlerine eklenmesi beklenen bir üçüncü işlev olarak tanımlanmaktadır. Buna ek olarak Wissema (2009) üçüncü kuşak üniversitelerin bilgi, araştırma, işbirliği, kaynaklar gibi konulara ilişkin 7 temel özelliğini tanımlamıştır. Bunlar: "kozmopolit üniversite", "(kaynak ve müdahalede) devlet serbestisi", "(eğitim-araştırma) iki yönlü üniversite", "uluslararası rekabet", "üçüncü bir amaç olarak işletme", "uyumluluk, yaratıcılık ve tasarım", "uluslararası 'know-how' merkezi" olarak ifade edilmektedir[41] (Wissema, 2009: 31-32 ve 43). Bu açıdan Wissema'nın (2009) "üçüncü kuşak üniversite"leri ile Clark'ın (1998) "girişimci üniversite"lerini tanımlayan benzer nitelikler olduğu görülmektedir.

[40]Wissema tarafından işaret edilen bu dokuz faktör; birinci ve ikinci aşamadan ziyade; üçüncü kuşak üniversiteleri ortaya çıkaran gelişmeleri referans almaktadır. Dolayısıyla Humboldt modeli olarak tanımlanan ikinci kuşak üniversitelerin karşı karşıya kaldıkları baskılayıcı unsurları referans alarak bu aşamadan itibaren çalışmanın odak noktasını oluşturan üçüncü kuşak üniversiteleri meydana getiren dönüştürücü dinamikler olarak kavranmalıdır (Wissema, 2009:17). Birinci kuşak üniversitelerden ikinci kuşak üniversitelere geçiş sürecinde ise "Rönesans" ve "Aydınlanma" dinamiklerinin belirleyici olduğu ifade edilmiştir (Wissema, 2009: 3 ve 12-13).

[41]Çalışmada ayrıca; "Model 1", "Model 2" ve "Model 3" olarak açıklanan birinci, ikinci ve üçüncü kuşak üniversitelerin yanı sıra; Model 2 (ikinci kuşak üniversite) ve Model 3 (üçüncü kuşak üniversite) birleşiminden meydana gelen "mükemmel versiyonlar" olarak "Model 4" ile "Model 5" biçiminde kavramsallaştırılan iki istisnai aşama da yer almaktadır. Wissema'ya göre Model 4; "en ileri araştırma ve mükemmel öğretim yeteneklerine sahip üniversiteler"dir ve Massachusetts Teknoloji Enstitüsü örneğinde olduğu gibi önemli finansal maliyetlere katlanılarak güçlendirilen araştırma üsleri yoluyla Model 4'e geçiş yapılabilir. Model 5 ise dış kaynak kullanımı, açık araştırma, değer yaratma, müşteri odaklılık gibi unsurlarla donanan "gelişmiş araştırma, eğitim ve güçlü bir ticarileştirme"nin hakim olduğu ideal versiyon olarak kavramsallaştırılmaktadır. Dolayısıyla Model 4 ve Model 5, üniversitelere ilişkin daha uzun vadeli aşamalar olarak kalırken; günümüzde üçüncü kuşak üniversite olma yolundaki pek çok üniversitenin Model 3'e geçiş sürecindeki Model 2 üniversiteleri olduğu vurgulanmaktadır (Wissema, 2009: 45). Üniversitelerin bu modeller çerçevesinde kategorilendirildiği örnek şekil için bkz: (Wissema, 2009: 46).

Bahsedilen bu kuramsal çerçevede üçüncü kuşak üniversitelere atfedilen "bilginin transferi yoluyla bir ticari değer oluşturma" misyonunun, üniversiteler arası rekabeti güçlendiren "doğal bir beklenti" halini alması gerektiğini savunan görüşler (Ernek Alan, 2016) veya küresel/bölgesel bir rekabet yerine bilgi toplumunun bir "yaşam biçimi/ felsefesi" olarak görülmesine ve uygulanmasına (Şahin ve Alkan, 2016: 302) yönelik değerlendirmeler bulunmaktadır. Üniversiteler açısından "çağın ihtiyaçları" ve "bu ihtiyaçlara cevap verme zorunluluğu" ile dönüşüm ikiliği üzerinden üretilen bu tür misyon, rol ve uygulamaların "neden", "kimin için" ve "hangi yollarla" gerçekleştirildiği sorularının yanıtlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu tür bir eleştiri noktasından hareketle; üniversitelerde hem akademik kapitalizm hem de bilgi üretim sürecinin dönüşümünde öne çıkan "aktörler" ve "misyonlar" tartışması, Etzkowitz ve Leydesdorff (1995) tarafından ortaya koyulan ve çeşitli kuramcılar tarafından geliştirilen "Sarmal Modelleri" ve Michael Gibbons ve arkadaşları'nın (1994) tartışmaya açtığı ve farklı çalışmalarla revize edilen "bilgi üretiminin modları" modelleriyle genişletilebilir.

1.5. Bilgi Üretim Sürecinde "Sarmal" Modelleri

Üçlü sarmal modeli öncesinde, Etzkowitz'in girişimci üniversite kavrayışının, akademik kapitalizm ve bilgi üretim sürecindeki dönüşümün kilit noktalarına işaret ettiği söylenebilir. 1983 yılında Amerikan akademisindeki girişimci bilim insanları ve girişimci üniversiteleri ele aldığı bir çalışmasında Etzkowitz; girişimci üniversiteleri, yeni finansman kaynaklarını patent, girişimci kurum/kuruluşlarla işbirlikçi faaliyetler ve bu temelde yapılması taahhüt edilen araştırma sözleşmeleri ile sermaye oluşturan üniversiteler biçiminde tanımlamaktadır (Etzkowitz, 1983: 198). Bir diğer çalışmasında ise Etzkowitz (2004); "bilgi ekonomisi" tartışmaları çerçevesinde, üniversiteler ve bilgi üretimi konusunda artan küresel rekabeti, 1970-1980 döneminde üniversitelere yönlendirilen kamu destekli fon kaynaklarındaki kısıtlamalara odaklanan vurguların

aksine, "üniversite-sanayi işbirliği" nosyonu üzerine inşa ederek, girişimci üniversite tartışmasında diğer yorumculardan ayrışmaktadır (Etzkowitz, 2004: 65). Buna göre, bilgi ekonomisinin beraberinde getirdiği dönüşüm ile hem sanayi hem de üniversitelere ilişkin finansal desteklerin azalması, hükümetler tarafından üniversiteleri sanayi ile bağlantılar kurmaya araştırma-geliştirme kapasitelerini artırmaya yönlendirmektedir (Etzkowitz ve Leydersdorff, 1997:132).

Etzkowitz'in üniversite ve bilgi üretim sürecindeki dönüşüm konusunda "akademik devrimler" tartışmasına da değinmek gerekmektedir. Buna göre; 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın başlangıcındaki "birinci akademik devrim", Humboldt geleneğine atıfla, şimdiye kadar bilginin korunmasına ve aktarılmasına (öğretim) adanmış olan üniversitelere bir "araştırma" misyonu eklenmesidir. Dünya genelinde üniversiteler bu değişimi geçirmeye devam ederken; kökleri birinci devrime dayanan, İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve Soğuk Savaş ardından belirginleşen "ikinci akademik devrim" mevcut öğretim ve araştırma misyonları devam ederken, üniversitelere "ekonomik ve sosyal kalkınma" olarak ifade edilebilecek yeni bir "üçüncü misyon"u eklemiştir (Etzkowitz, 2003: 110 ve 115). Bu bağlam, özellikle üniversitelerde akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümü açısından anlam kazanmaktadır. Çünkü, ikinci akademik devrim ile öne çıkan "girişimci üniversiteler"in üçüncüncü misyonu olan ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleri doğrultusunda bilgi ve araştırma; fikri mülkiyete, pazarlanabilir bir metaya ve ekonomi temelli bir organizasyona dönüştürülmekte (Etzkowitz ve Webster, 1998c: 21) ekonomik ve sosyal kalkınma temelinde eğitim ve araştırma rollerine ek olarak üniversitelerin çeşitli ticari faaliyetlere girişmeye başlamaları ile birlikte, ekonomi işlev ve faaliyetleri kurumsallaşmaktadır (Etzkowitz, 1996: 282). Bu açıklamalar, "üniversite misyonunun genişletilmesi" bağlamında öğretim, araştırma ve girişimcilik aşamaları üzerinden tartışılan akademik devrimler ve

üniversitelerin akademik rollerini ve bilgi üretim amaç ve biçimlerindeki dönüşümü ortaya koyması bakımından anlamlıdır (Bkz. Tablo 6).

Tablo 6: Bilgi-Araştırma Ekseninde Üniversitenin Dönüşümü

Üniversite Misyonunun	**Genişletilmesi**	
Öğretim	**Araştırma**	**Girişimci**
Bilginin Korunması ve Yaygınlaştırılması (Yeni Misyonlar Çıkar Çatışması Tartışmalarına Yol Açmaktadır)	**Birinci Akademik Devrim** İki Misyon: Öğretim ve Araştırma	**İkinci Akademik Devrim** Üçüncü Misyon: Ekonomik ve Sosyal Kalkınma (önceki – öğretim ve araştırma- misyonlar devam etmektedir)

Kaynak: Etzkowitz (2003: 110) çalışmasından alınan tablo, yazar tarafından Türkçeye çevrilerek düzenlenmiştir.

Dolayısıyla üçlü sarmal yaklaşımının da bu tür bir tartışma çerçevesinden hareketle oluşturulduğu görülmektedir. Üniversitelerdeki akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümü ve akademik kapitalizm tartışması çerçevesinde değerlendirilebilecek bir makro yaklaşım sunan "üçlü sarmal" (triple helix) modeli ilk olarak Henry Etzkowitz ve Loet Leydesdorff'un çalışmalarıyla (1995; 1996; 1998a; 1998b; 2000; 2002a; 2003, 2012) ortaya koyulmuş, ardından çeşitli kuramcılar tarafından geliştirilmiştir. Etzkowitz (2002b) üçlü sarmal modelini "bilginin kapitalistleşme"[42] sürecinin farklı noktalarında, çoklu ve karşılıklı etkileşimi yakalayan inovasyonun spiral bir modeli" (Etzkowitz, 2002b: 2) olarak tanımlamaktadır. Bu model çerçevesinde bilgi, bilginin amacı ve üretim biçimi; "üniversite-devlet ve sanayi" olarak ifade edilen, birbirleriyle kesişimsel ilişkileri bulunan ve ortak sorumluluklar üstlenen üç temel aktör açısından kilit bir konuma yerleştirilmektedir. Etzkowitz'e göre üçlü sarmal modelinin üç boyutu bulunmaktadır.

İlk boyut, her bir sarmaldaki içsel dönüşümdür. Buna şirketler arası stratejik ittifaklar yoluyla yatay bağlantıların geliştirilmesi veya üniversiteler tarafından bir ekonomik kalkınma misyonu örnek gösterilebilir. İkinci boyut, bir sarmalın diğeri

[42] Etzkowitz, Webster ve Healey'in (1998c) kitabına ismini veren "bilginin kapitalistleşmesi" tartışması, hem üçlü sarmal modeline, hem de girişimci üniversite tartışmalarına kaynaklık etmektedir. Bu kitapta söz konusu kavram; devlet desteğinin sınırlandırılmasının ardından "bilgi ekonomisi"nin bir gerekliliği olarak öne çıkan endüstri ve akademi arasındaki kesişim noktalarına işaret eden finansal, bürokratik, politik ilişkileri ele almakta ve "ikinci akademik devrim"le öne çıkan girişimci bilimin ürettiği bilginin ve bu bilginin üretim biçiminin ekonomik kalkınmaya uygun şekilde endüstrileştirilmesi ve sermayeleştirilmesi biçiminde kullanılmaktadır.

üzerindeki etkisidir. Bu duruma da ABD Federal hükümetinin 1980 Bayh-Dole Yasası ile dolaylı bir sanayi politikasını yapılandırmadaki rolü ve sanayi merkezli teknoloji transferi faaliyetlerinin üniversitelerde yaygınlaşması örnek gösterilebilir. Üçüncü boyut, üç sarmal arasındaki etkileşim sonucunda, teknoloji geliştirme için yeni fikir ve formların üretilmesi ve yaygınlaştırılmak üzere ortaya çıkan yeni bir üç boyutlu ağ ve organizasyon katmanının oluşturulmasıdır[43] (Etzkowitz, 2002b: 2). Modelin temelinde üniversitelerin dönüşümüne işaret eden üç aşamalı bir kategorilendirme bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla "devletçi model", "liberal model" ve üniversite-sanayi-devlet işbirlikli "üçlü sarmal modeli"dir[44] (Etzkowitz ve Leydesdorff, 1995). Dolayısıyla modele ismini veren üçüncü aşama, aynı zamanda üniversite-devlet ve sanayi üçlüsünü ifade etmektedir.

Buradaki ilk aşama; devlet merkezli olup, üniversite ve sanayinin devlet bünyesinde ve onun kural ve kararları doğrultusunda işlerliğini sürdürdüğü bir aşamayı ifade etmektedir. Modelde, sanayi ve üniversite, birbirlerinden ayrı yapılar olarak bulunmaktadır. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinde örnekleri bulunan bu ilk model, "devletçi model" olarak adlandırılmaktadır (Etzkowitz ve Leydesdorff, 2000: 114). Burada üniversite, doğrudan devlet ile etkileşimde bulunmakta ve sanayi faaliyetlerinden bağımsız bir kurum olarak eğitim-araştırma faaliyetlerini sürdürmektedir.

İkinci aşamada; devlet, sanayi ve üniversite olarak, birbiri ile kesişim noktası bulunmayan, katı sınırlarla ayrışmış dolayısıyla etkileşimleri de sınırlı olan üç ayrı aktörün bulunduğu bir yapılanma söz konusudur. Devletin merkezi konumunun yerini,

[43]Bir diğer çalışmasında Etzkowitz ve Leydesdorff (1998b) üçlü sarmal modelinin "dördüncü bir boyut"unu açıklamakta; "üçüncü aşamada bir araya getirilen varlık ve kaynakların, hem ortaya çıktıkları spiralde, hem de daha makro bağlamda toplum üzerindeki tekrarlayan etkisi" dördüncü boyut olarak tanımlanmaktadır. Buna ek olarak Etzkowitz, bu etkiler arasında akademi-endüstri işbirliğinin tarafsız bir uzmanlık kaynağı olarak üniversitelerin rolünü ne derece değiştirdiğinin incelenmesi gerekliliğini de vurgulamaktadır (Etzkowitz ve Leydesdorff, 1998b: 205).

[44] Bu üç modelin şekilsel açıklaması ve daha ayrıntılı bilgi için Etzkowitz'in (2002b) çalışma dosyası incelenebilir. Bkz. http://www.sister.nu/pdf/wp_11.pdf

bürokratik düzenleyici konumu almıştır. Bu bağlamda modelde "laissez-faire"[45] politikası izlenmektedir (Etzkowitz ve Leydesdorff, 2000: 115). İsveç ile örneklendirilen bu aşama "liberal model" olarak adlandırılmaktadır (Etzkowitz, 2002b: 3-4). Bu modelde üniversite, serbest piyasa ekonomisinin ve hem sanayi hem de hizmet sektörünün rekabetçi gereksinimlerine uygun olarak tanımlanan beceri ve yetkinliklere sahip insan kaynağını yetiştirmek; aynı zamanda da yine bu piyasa koşullarının ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde, kendi bünyesinde oluşturduğu bilgiyi sanayi için üretmek, dolayısıyla araştırma faaliyetlerini de bu noktaya yönlendirmek gibi işlevlerini birlikte yürütmektedir.

Üçüncü aşama modelin son aşamasıdır ve modelde sanayi, devlet, üniversite arasında dinamik organizasyonel ilişkilerin ve işbirliklerinin görüldüğü bir yapılanma söz konusudur. Burada, şirketleşen stratejik ittifaklar, akademik girişimcilik, devlet (laboratuvarları), şirket ve üniversite (akademik araştırma grupları) tesislerinin ortak kullanımını esastır ve kurumlar arası ağ yapılar ve yaratıcı organizasyonlarla çerçevelenmektedir (Etzkowitz ve Leydersdorff, 2000: 115). Bu modeldeki temel fark; her bir aktörün birbirinin görev, işleyiş ve sorumluluk alanına dahil olarak rollerini üstlenebilmesi durumudur. Üniversite, kuluçka merkezleri ve bünyesindeki spin-off firmaları ve burada yürütülen araştırma ve üretilen bilgi ile sanayiinin rolünü üstlenirken; devlet, finansal destek ve bürokratik kolaylaştırıcılık ve gerekli mevzuat düzenlemeleri ile sanayiinin rolünü alabilmektedir. Sanayi ise yüksek öğrenim kalitesinde ekonomik kalkınma hedeflerine odaklanan eğitim ve araştırmayı geliştirerek üniversitenin rolünü alabilmektedir (Leydesdorff ve Etzkowitz, 2001:340). Akademik araştırmacının aynı zamanda bir girişimci olması, işletmelerin üyelerinin üniversite kuluçka merkezleri, tekno-kentlerinde çalışması, kamu araştırmacılarının üniversitelerde veya işletmelerde

[45]"Laissez Faire" ifadesi, liberal sistemde devletim üretim ve ticarete minimum düzeyde müdahalesi ve piyasadaki işleyişin düzenleyici "gizli el" dengesi ile sürdürülmesine karşılık gelen bir düzeni ifade etmektedir. Kavram Türkçeye "bırakınız yapsınlar" biçiminde çevrilmiştir.

yer alması roller arasındaki bu tür bir geçişli dağılıma işaret etmektedir (Etzkowitz, 1996: 282-283). Dolayısıyla bu son aşamada devlet, sanayi ve üniversitelerin birbirleri ile kesişimleri, ağ benzeri yapılar ve yaratıcı organizasyonlar ile ileri teknolojik gelişmeler yoluyla, bu üç yapının etkileşimsel dolaşımında ortaya çıkmakta ve her bir aktörün hibrit roller aldığı bir form kazanmaktadır. Leydesdorff ve Etzkowitz (2000), söz konusu modelde üç aşamalı bir düz çizgisel gelişimi öngörmekte ve şu anda pek çok ülke ve bölgenin kendi özgün stratejileriyle bu son aşama olan üçlü sarmalın üçüncüsüne ulaşmaya çalıştığını belirtmektedir (Leydesdorff ve Etzkowitz, 2000: 115).

Özetle; 21. yüzyıl bilgi ekonomisinin ekonomik, politik ve sosyal bileşenlerini tanımlayan üçlü sarmal modeli, hem bilginin hem de bilgi üretim sürecinin sermayeye dönüştürülebildiği bir çoklu etkileşim sürecini merkeze koymaktadır. "Buradaki temel tez, bilginin toplumdaki, üniversitelerin de ekonomideki rolünün genişletilmesidir" (Etzkowitz, 2002a: 7). Üçlü sarmalın işleyişinde, bu amacı gerçekleştirmeye yönelik stratejik ortaklıklar, yoğun teknoloji kullanımı, yaratıcı ve düzenleyici faaliyetlerin her bir aktör tarafından üstlenilmesi beklenmektedir. Bu bağlamda devlet; firma ve üniversitelerin ihtiyaç duyduğu bürokratik kolaylıkları sağlayarak, destek sermaye sunarak ve iş geliştirme araştırmalarına katkı sağlamaktadır. Sanayi, piyasanın taleplerini yine buradaki koşullar içerisindeki gereklilikler doğrultusunda üretmek üzere sanayinin bilgi ve üretim gereklilikleri ile özdeşleşen eğitimli, yetenekli ve üretken bir beşeri sermaye oluşturmaktadır. Üniversiteler ise sanayinin ihtiyaç duyduğu araştırma olanakları ve bilgi kaynaklarını inovasyon temelinde, kuluçka merkezleri ve teknoloji transfer ofislerinde gerçekleştirilen araştırma geliştirme faaliyetleri (AR-GE) gibi özel sektörle eklemlenen bilgi üretim merkezleri yoluyla erişime açmaktadır (Etzkowitz, 2002b:2).

Üçlü Sarmal modeli daha sonra Carayannis, Barth ve Campbell (2012) tarafından; kamuoyunun, "medya ve kültür temelinde bir kamuoyu ve sivil toplum" olarak akademi-

sanayi-devlet aktörleri arasına dahil edildiği dörtlü sarmal modeliyle geliştirilmiştir (Carayannis vd., 2012: 3). Buradaki dördüncü sarmal, "medya, yaratıcı endüstriler, kültür, değerler, yaşam tarzı, sanat ve yaratıcı sınıflar nosyonuyla ilişkilendirilmektedir (Carayannis ve Campbell, 2009: 218). Ardından "doğal çevre" bu modele beşinci bir aktör olarak[46] dahil edilerek; sistemdeki aktörlerin "sürdürülebilir bir gelişme ve sosyal ekoloji" için doğa ile etkileşimine işaret eden beşli sarmal modeli yaklaşımı geliştirilmiştir (Carayannis ve Campbell, 2010:62). Ancak hem dörtlü hem de beşli sarmal modeli tartışmalarında; hem bilgi üretim süreci ve üniversiteler tartışması hem de üniversitelerin bilgi üretim sürecindeki konumu değerlendirmesi odak noktasında yer almamakta; bu tartışma, "eğitim sistemi" başlığı altında, 'akademi', 'üniversiteler', 'yükseköğretim sistemleri' ve 'diğer eğitim kurumları' gibi genel bir çerçevede sunulan ilk alt sistem olarak, "bir devletin (ulus-devlet) gerekli "insan sermayesi"nin (öğrenciler, öğretmenler, bilim adamları, araştırmacılar, akademik girişimciler, vb.) bilginin yayılması ve araştırılması ile oluşturulması (Carayannis vd., 2012: 5) bağlamında kalan ve yeterince detaylandırmayan bir paragrafla açıklanmaktadır. Bu açıdan yukarıda bir özeti sunulan, Etzkowitz ve Leydesdorff'un açıklamalarının, akademinin sarmal içerisindeki konumu ve "girişimci üniversite" tartışması açısından çok daha kapsamlı bir açıklama sunduğu söylenebilir.

1.6. Bilgi Üretiminin "Mod"ları Tartışması

Bilimsel bilginin üretilme biçimini ve dönüşümünü konu alan bilim sosyolojisi literatürü çerçevesinde, bilgi üretiminin "mod"ları tartışması da yer almaktadır. Bu tartışma ilk olarak; 1990'ların başında, sadece doğa bilimleri ve teknolojide değil, aynı

[46] Yazarlar tarafından "doğal çevre" öncesinde belirtilen diğer dört alt sistem; "eğitim sistemi, ekonomik sistem, (medya ve kültür temelindeki) kamuoyu ve sivil toplum ve siyasal sistem"dir (Carayannis ve Campbell, 2010: 46-48; Carayannis vd., 2012: 5).

zamanda sosyal bilimlerde ve beşeri bilimlerde de bilginin üretilme biçimindeki önemli değişiklikleri irdelemek amacıyla "Mod-1" ve "Mod-2" bilgi üretim biçimlerini tanımlayan ve karşılaştıran Michael Gibbons, Camille Limoges, Helga Nowotny, Simon Schwartzman, Peter Scott ve Martin Trow, tarafından "Yeni Bilgi Üretimi: Çağdaş Toplumlarda Bilimin ve Araştırmanın Dinamikleri"[47] (1994) çalışması ile ortaya koyulmuştur. Bu çalışmada bilgi üretim sürecindeki dönüşüm; "araştırmanın ticarileştirilmesi", "kitle yükseköğretiminin geliştirilmesi", "küreselleşme" ve "beşeri bilimlerin rolü" gibi tartışmalarla genişletilmiştir. Helga Nowotny, Peter Scott ve Michael Gibbons tarafından 2001 yılında, ilk çalışmadaki argümanları detaylandırmak, modele teorik bir art alan sunmak ve söz konusu eleştirilere yanıt vermek üzere "Bilimi Yeniden Düşünmek: Bir Belirsizlik Çağında Bilgi ve Toplum" kitabı yayınlanmıştır. Hem bu kitap, hem de 2003 yılındaki aynı yazarlı makalede, Mod-2 bilgi üretiminin toplumsal etkilerine yönelen bir inceleme ile yeniden gözden geçirilmiştir. Ardından söz konusu tartışma, pek çok kuramcı tarafından da ele alınmış (Etzkowitz ve Leydesdorff, 2000; Fuller, 2000) ve 2006'da Carayannis ve Campbell tarafından "Mod-3" katkısıyla genişletilmiştir. Tüm bu değerlendirmeleri kapsayan "mod"lar tartışması, çeşitli noktalarda eleştirilmekle birlikte (Ziman, 1996; Etzkowitz ve Leydesdorff, 2000; Shinn, 2002), bu çalışmanın odak noktasını oluşturan akademik bilgi üretim sürecindeki dönüşüm ve akademik kapitalizm tartışması açısından da irdelenebilecek, detaylandırılmış bir ara kesit sunmaktadır.

Gibbons ve arkadaşları (1994) tarafından yapılan çalışmada, Mod 1 olarak kavramsallaştırılan ilk bilgi üretim biçimi, bilgiyi bilimsel bilgi ile eş anlamlı olarak kavramakta; "temel araştırma" pratiğini yalnızca bilimsel bilginin ortaya çıkartılması noktasında esas almakta ve bilginin uygulamalı alanlar için üretiminin henüz söz konusu

[47] Helga Nowotny Peter Scott ve Michael Gibbons (2003) tarafından daha sonra yazılan bir makalede; bu çalışmanın temel tezi doğrudan, "bilgi üretiminin ve araştırma sürecinin kökten dönüştürüldüğü" argümanı çerçevesinde ifade edilmekte; bu dönüşümün hem araştırmacılar hem de politika yapıcılar açısından bağlayıcılığı üzerinde durulmaktadır (Nowotny vd., 2003: 179).

olmadığı bir bilgi üretim süreci anlamına gelmektedir. Mod 1 "Newtoncu bilim modelinin gittikçe daha fazla araştırma alanına yayılmasını kontrol etmek üzere geliştirilen ve sağlam bilimsel uygulama olarak kabul edilen unsurlarla örtüşen fikir, yöntem, norm ve değerler kompleksi" olarak tanımlanmaktadır (Gibbons vd, 1994: 167). Bir diğer ifadeyle Mod 1, "bir bilginin üretimi meşrulaştırılması ve yayılmasında izlenmesi gereken bilişsel ve sosyal normlar"ı özetlemektedir. Dolayısıyla Mod-1 ile 'geleneksel bilim' tarafından benzer normlar üzerinde durulduğu söylenebilir: Bunlar; "bilim açısından neyin bir 'sorunsal' niteliği taşıdığı ve sayılacağı", "bilimin kim tarafından uygulanabileceği" ve "'iyi bilim'i neyin oluşturduğu" gibi sorular etrafında biçimlenmektedir. Bu kurallara uygun biçimler, tanımı gereği 'bilimsel' iken; dışında kalanlar ise 'bilimsel olmayan' uygulamalar olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle Mod-1'de bilimi bu çerçevede algılayan ve bilim insanlarını özne konumuna yerleştiren bir yapı bulunmaktadır (Gibbons, 1994: 2-3). Bu bağlamda disiplin merkezli araştırmalar önemlidir ve disiplinler, bilgi üretimi açısından sınırları belirlenmiş bir akademik çerçevede çalışmalarını sürdürmektedir.

Mod 2 olarak kavramsallaştırılan ikinci aşama ise temelde Mod 1'in eleştirisi üzerine inşa edilmektedir. Buradaki bakış açısına göre; yeni çağın "bilgi toplumu"nda bilgi üretiminden sorumlu pek çok kurum bulunmaktadır. Üniversiteler de bu kurumlar arasında bulunmaktadır. Bu nedenle, geleneksel ve disiplin merkezli bir bilgi üretim yaklaşımının yerini alan, güncel problemlerin çözümüne odaklanan, yenilikçi ve disiplinler arası/ötesi yeni bir bilgi üretimi metodolojisiyle, diğer bilgi üretici kurumlarla kesişen yeni bir yapılanma ve çalışma pratiğini oluşturması gerekmektedir. Bu ikinci modda bilim kavramının "bilgi", bilim insanları öznesinin ise "uygulayıcılar" ile yer değiştirdiği görülmektedir. Dolayısıyla Mod 2 yeni bilgi üretim biçimi, bu dinamiklere aktif biçimde uyum sağlayan, disiplinler arası ve disiplinler ötesi bir nitelik taşıyan

"uygulamalı araştırma bağlamı"na dayanan (context of application) ve bu uygulama amacı için üretilen yeni bir bilgi türünü ortaya koymaktadır (Gibbons vd., 1994: 19-20).

Mod 2 yaklaşımı, akademik bilgi üretim sürecindeki dönüşümün temel özelliklerini "uygulama için üretilen bilgi", "disiplinler-ötesilik", "heterojenlik", "örgütsel heterarşi ve geçicilik", "sosyal hesap verebilirlik ve refleksivite" ile "kalite kontrol" olarak beş başlık altında açıklamaktadır (Gibbons vd., 1994: 167; bkz: Tablo 7). Burada "uygulama için üretilen bilgi", güncel bir sorunun çözümüne odaklanan ve belirli bir uygulama etrafında düzenlenmiş, araştırma geliştirme faaliyetleri ve soruna etki eden faktör, kurum ve uygulamaları da kapsamına alan, "teknoloji aktarımı" ile "bilgi yönetimi"nden meydana gelen bilgi (ve üretimi) olarak tanımlanmaktadır. "Disiplinler-ötesilik", belirli bir uygulama bağlamından, kendi farklı teorik yapıları, araştırma yöntemleri ve uygulama biçimleriyle ortaya çıkan, ancak bu formuyla mevcut disiplin haritasında yer alamayacak olan bilgi kastedilmektedir. "Heterojenlik" Mod-2 bilgi üretiminde, herhangi bir soruna birden fazla beceri ve deneyimin yönlendirilmesini ifade etmekte; buna ek olarak çoklu alan ve bağlantılar yoluyla bilgi üretimindeki farklılaşmayı içermektedir. "Örgütsel heterarşi ve geçicilik", örgütsel yapı içerisindeki hiyerarşik olmayan esnek yapılanma ve birimler arası anlık ve sorun kapsamında geçici etkileşimleri nitelendirmektedir. "Sosyal hesap verebilirlik ve refleksivite" insan arzuları ve eylemlerinde ima edilen değerler üzerine düşünülmesi ve bilgi üretimine katılan bireylerin faaliyetlerini bu sürecin tüm aktörleri açısından yürütmeye yönelik çaba sarf etmesine karşılık gelmektedir. Son olarak "kalite kontrol" belirli bir araştırma faaliyetinin mekânsal kurumsal yapı tarafından denetimi veya bilişsel olarak bir araştırmanın gerçekleştirildiği sosyal örgütler tarafından denetimini içermektedir[48] (Gibbons vd., 1994, 27-32 ve 167-168). Bu başlıklar yalnız fen ve teknoloji alanlarını değil bugünkü

[48] Bu yeni bilgi üretim karakteristiklerinin incelendiği bir diğer çalışma için bkz: (Nowotny vd., 2003:186-188).

beşeri ve sosyal bilimleri de kapsayacak bir bilgi üretimi çerçevesi sunmaktadır. Buna ek olarak; araştırma fonlarının akademik disiplinler arasındaki dağılımına ilişkin kriterler olarak da değerlendirilebilir.

Tablo 7. Bilginin Üretiminde Mod 1 ve Mod 2'nin Karşılaştırılması

Mod 1 Bilgi Üretimi	**Mod 2 Bilgi Üretimi**
Bilgiye ilişkin sorunlar, belirli bir topluluğun akademik uğraşı bağlamında belirlenir ve çözülür	Bilgi, 'uygulama' temelindeki bir bağlamda üretilir ve sürdürülür.
Tekil-Disiplin Merkezli	Disiplinler arası ve Disiplinler ötesi[49]
Homojenlik	Heterojenlik[50]
Hiyerarşik Yapı ve Formunu Koruma Eğilimli	Heterarşik[51] ve Geçici
Hakem Değerlendirmesine Göre Kalite Kontrolü	Sosyal Olarak Hesap Verebilir ve Dönüşlü

Kaynak: (Tjeldvoll, 2010:430)'dan alınarak; yazar tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Dolayısıyla Gibbons ve arkadaşlarının bu çalışması için genel referans çerçevesi, Mod-1 geleneksel ve disiplin temelli üretim biçiminin devam ettiği; ancak Mod-2 gibi yeni bir bilgi üretimi biçiminin ortaya çıktığı ve daha geniş ve kapsamlı bir bilgi üretim biçimi olarak yaygınlaştığı varsayımından hareket etmektedir. Araştırma amacı açısından, Mod 1 evrensel bilgi amacına yönelik bir disiplin içinde teori oluşturma ve test etme ile tanımlanırken, Mod 2 uygulama için üretilen bilgi ile karakterize edilir. Edinilen bilgi türünde, Mod 1 bilgisi genel olarak bilişseldir, Mod 2 bilgisi özel ve durumsaldır ve Mod 1'de veriler bağlamsızdır, ancak Mod 2'de bağlamsal olarak gömülüdür. Mod 1'de bilgi, tahmin ve kontrolün tutarlılığıyla birlikte mantık ve ölçümle, Mod 2'de ise deneyimsel, işbirlikçi ve disiplinler arası süreçlerle doğrulanır. Mod 1'de araştırmacının rolü bağımsız, tarafsız bir gözlemci olmakla birlikte, Mod 2'de araştırmacı sosyal olarak

[49]Tjeldvoll (2010) Mod 1 ve Mod 2 karşılaştırmasında birbirini kesen disiplinler ve kesişimsel disiplinler ve disiplinler ötesi (cross/trans disciplinary) ifadelerini şu şekilde ayrıntılandırmaktadır: "(1) Bilgi üretimi, teorik disiplin temelli problemlerden değil pratik problemlerden başlar. (2) Üretim, bir departman veya enstitü gibi sabit ve kalıcı bir yapıda olmayan bir 'proje organizasyonunda' gerçekleşir. Üretim bittiğinde kuruluş kapatılabilir. (3) Bilgi üretimi, bilgiyi ampirik olmasa da, hem ampirik hem de teorik bileşenler dahil olmak üzere problem çözmeyi ve dolayısıyla bilgi deposuna katkıları ima eder. (4) Sonuçların - yeni bilginin - yayılması doğrudan proje / üretim sürecine dahil olanlara yapılır. Bilgi üretimi mod 2, dinamiktir, hareket halindeyken bir problem çözme kapasitesi noktasında dinamiktir" (Tjeldvoll, 2010: 430).

[50]Burada heterojenlik, "bilginin üretilebileceği yerlerin sayısının artırılması" anlamında kullanılmıştır (Tjeldvoll, 2010:430).

[51]Heterarşik ifadesi Mod 2'de bilgi üretimi için proje organizasyonları oluşturulurken; ittifaklar ve bağlantıların, en azından elektronik ve iletişim teknolojileri açısından, prensip olarak hiçbir sınırlamaya sahip olmadıklarını ifade etmektedir. Bununla birlikte; eşzamanlı olarak, farklı yerlerde ve farklı aktiviteler içinde - giderek daha keskin uzmanlık alanlarında sürekli bir farklılaşma vardır (Tjeldvoll, 2010: 430).

hesap verebilir, ve dönüşlü bir aktör veya değişim unsurudur (Coghlan 2014: 540-542). Dolayısıyla bu iki mod arasında öne çıkan fark; Mod 1'in disiplin ve akademik aktörler tarafından belirlenen ve yönlendirilen geleneksel bilgi üretimini temsil ettiği, Mod 2'nin ise esnek bir organizasyon ile proje odaklı ve pratik alana yönelik uygulama için bilgi ürettiği yönündedir (Tjeldvoll, 2010: 430-431). Bir diğer deyişle; Mod-1 bilgi üretiminde, geleneksel bilim ve bilgi üretme tarzını (bilgi üretim biçiminde, temel bilim ve uygulamalı bilim arasında bir ayrımı vurgulayan) ifade eden akademi ve disiplin merkezli bir bağlam söz konusu iken; Mod-2, tasarım ve uygulama olarak ortaya konulan bilginin uygulama amacıyla üretildiği, sorun odaklı ve disiplinler ötesi bir kategorilendirmeye işaret etmektedir (Özuğurlu, 2017: 92 ve 95). Teorik art alanının geliştirildiği bir sonraki çalışmada (Nowotny vd., 2001) ise; halkın araştırma sürecine dahil olduğu, insanlar ve projeler yoluyla somutlaşan Mod 2 bilgisinin, üzerinde birincil bir bilgi üretim alanı olarak ortaya çıktığı "agora" kavramına yer verilmektedir. Bu bağlamda, Mod 2'nin, salt araştırma önceliklerinin tanımladığı ve finanse edildiği, uzmanlardan ve araştırma çıktılarından oluşan ticari veya politik bir alan olmadığı vurgulanmaktadır. Bu vurguyu desteklemek üzere agora kavramı, toplum ve bilimin birlikteliğini öngören, Mod 1 ile ifade edilen "topluma konuşan bilim" (science speaking to society) ile Mod 2 ile özdeşleştirilen "bilime yanıt veren toplum" (society speaking back to science) karşıtlığını tartışmaya açan yeni bir zemin oluşturmaktadır (Nowotny vd., 2001:247; Nowotny, 2003: 192-193).

Carayannis ve Campbell (2006; 2009) da Mod-3 modeli ile bu tartışmaları genişletmiştir. Mod 3; bilgi oluşturma, kullanma ve yaygınlaştırma uygulamaları için çok katmanlı, modlu ve aktörlü bir sistemdir ve karşılıklı olarak tamamlayıcı ve güçlendirici inovasyon ağları ile beşeri ve entelektüel sermayeden oluşan, sosyal sermaye tarafından şekillendirilen ve finansal sermaye tarafından desteklenen bilgi kümelerini kapsamaktadır (Carayannis ve Campbell, 2006). Bu açıdan Mod 3 modeli, farklı bilgi ve

yenilik paradigmaların eş zamanlı olarak birlikte bulunmasını ve evrimini mümkün kılmaktadır. Bir bilgi sisteminin rekabet edebilirliği ve üstünlüğü; farklı bilgi ve inovasyon modlarının birlikte çalışma, uzmanlaşma ve evrimi ile yakından ilişkilidir ve mevcut bilgi stoğunun uyarlanabilir kapasitesi ile mümkün hale gelmektedir (Carayannis ve Campbell, 2009: 201).

Yazarlara göre Mod-3 teorisinde; mikro-mezzo ve makro olmak üzere üç düzeyde ve birlikte gelişen bilgi ve yenilik modları tanımlanmaktadır. Mikro düzeyde bireysel veya yerel bağlamdaki yaratıcı ortam, girişimciler ve çalışanlar yer almaktadır. Mezzo düzeyde, örgütsel ve kurumsal yapılar olarak bilgi kümeleri, inovasyon ağları, girişimci üniversiteler ve akademik firmalar bulunmaktadır. Dolayısıyla bu modelde 'girişimcilik' nosyonu ile tanımlanan üniversiteler ve 'firmalaşan' akademik yapıların mezzo düzeydeki bir kurum-örgüt şeması içerisinde yer aldığı görülmektedir. Son olarak makro düzeyde, küresel veya sistemik olarak da ifade edilen demokrasi, kapitalizm gibi makro sistemlerde bütünlük içerisinde hareket eden dörtlü sarmal[52] ve beşli sarmal modellerine atıfta bulunulan 'bilgi demokrasisi' ve 'demokratik kapitalizm' üst yapıları bulunmaktadır (Carayannis ve Campbell, 2009; Campbell vd., 2015; Peris-Ortiz vd, 2016). Yazarlar burada kavramsal bir haritadan hareket etmektedir. Buna göre; "Mod 3"te bilginin entegrasyonu ve çok sayıdaki bilgi ve inovasyon modunun ortak evriminin artan etkisi vurgulanırken; "dörtlü sarmal", küresel bilgi ekonomisi ve toplumun yapı ve süreçlerini ifade etmektedir. "İnovasyon ekosistemi", akıcı ve heterojen inovasyon ağları ve bilgi kümeleri matrisine uygun olarak düzenlenmiş üniversiteler, küçük ve orta ölçekli işletmeler ve büyük şirketler gibi çok çeşitli aktör, faktör ve organizasyonların çoğulculuğunun önemini vurgulamaktadır. Tüm bu sistem, çok sayıda bilgi ve yeniliğin

[52]Yazarların Etzkowitz ve Leydedorff'un (2000:112) çalışmasından yola çıkarak oluşturduğu dörtlü sarmal modeli (üniversite-sanayi, devlet, medya ve kültür temelli halk) görseli için Carayannis ve Campbell (2009:207) çalışması incelenebilir.

ve bilgi modları için çok sayıda paradigmanın ortaklaşa yönlendirdiği bir "bilgi demokrasisi" ile sonuçlanabileceği belirtilmiştir[53] (Carayannis ve Campbell, 2009: 207).

Bu art alan çerçevesinde, Mod 3 inovasyon ekosisteminde üniversitelerde bilgi üretim sürecinin dönüşümü tartışması da yer almaktadır. Yazarlar burada üniversiteleri ticari ve akademik firmalarla birbirine bağlayan, doğrusal ve doğrusal olmayan iki yenilik modları modeli geliştirmiştir. Doğrusal yenilik modları modelinde; ilk olarak üniversitelerde temel araştırmanın sürdürüldüğü, ardından bu temel araştırmaların üniversiteler ile ilgili kuruluşlar gibi aracı kurumların uygulamalı araştırmalarına dönüştüğü ve son aşamada da firmaların bu uygulamalı araştırmaları alarak deneysel gelişim amacıyla kullandıkları ve ticari piyasa uygulamaları halini alan düz çizgisel bir form söz konusudur. Doğrusal olmayan yenilik modları modelinde ise, ilk modelin ayrık ve düz çizgisel yapısının aksine, temel araştırma, uygulamalı araştırma ve deneysel gelişimin daha esnek bir bileşimi öne çıkmaktadır. Mod-3 yenilik ekosistemi de bu modelin içerisinde yer alarak; doğrusal olmayan yenilik modlarının eş zamanlı birlikteliğini temsil etmektedir. Bu bağlamda üniversiteler (girişimci üniversiteler[54] ve yükseköğretim kurumları), firmalar (akademik firmalar[55] ve ticari firmalar) ve üniversite ile ilgili kuruluşlar, inovasyon ağları ve bilgi kümeleri oluşturmak üzere değişken

[53]Mod 3, Dörtlü Sarmal, inovasyon ekosistemi ve bilgi demokrasisi kavramlarının detaylandırılmış bir görseli için (Carayannis ve Campbell, 2009: 208) bölümüne bakılabilir.

[54]Yazarlara göre "girişimci üniversite" kavramı, üniversite araştırmalarını, firmaların AR-GE piyasası faaliyetleriyle daha yakından ilişkilendirme ihtiyacına ilişkindir (Carayannis ve Campbell, 2009: 211).

[55]"Akademik firma" kavramı, girişimci üniversite karşısında, tamamlayıcı iş organizasyonunu ve stratejisini temsil eden bir kavramdır. Bu kavram ilk olarak Campbell ve Güttel'in (2005) çalışmasında kullanılmıştır. Carayannis ve Campbell'in (2009) çalışmasında ise, bilginin yayılımı ve kullanımı amacıyla, ticari firmalar ile etkileşimli olarak faaliyet gösteren ve uygulamalı araştırmalar yürüten kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır. "Ekonomi ve üniversiteler arasındaki arayüzlerin desteklenmesi", "temel araştırma, uygulamalı araştırma ve deneysel gelişimin parallelleşmesine destek verilmesi", "çalışanların bilgiyi kodlamak için teşvik edilmesi", "ortak araştırma ve araştırma ağlarının desteklenmesi", "işletme AR-GE'sinin sınırlı bir bilimi" gibi nitelikler akademik firmaların özellikleri olarak belirtilmiştir (Campbell ve Güttel, 2005:17). Carayannis ve Campbell (2009) akademik firmalar ile girişimci üniversitelerin etkileşiminin, ileri bilgi tabanlı ekonomiler ve toplumlar için merkezi önemde olduğunu öne sürmektedirler. Çünkü Mod-3'ü de tanımlayan yenilik odaklı bir ekonomide ve ekosistemde ancak; üniversiteler ve akademik firmaların ağ iletişimi yoluyla gelen girdiler AR-GE faaliyetlerini desteklemekte ve mükemmelleştirmektedir. Akademik firmaların iş araştırmaları da yürütmeleri söz konusudur. Dolayısıyla akademik firmalar (firma genelinde veya firmanın bir alt bölüm, birim veya şubesi olarak) ticari gelir ve kârlılığı sürdürmekle ilgilenen ticari birimleri temsil ettiklerinden üniversitelerden farklılaşmaktadır (Carayannis ve Campbell, 2009: 211-212).

platformlarda bir araya gelmektedir. Burada akademik firmalar ve girişimci üniversiteler aracılığıyla üretilen temel ve uygulamalı araştırma ile bilginin yaratımı ve üretimi sağlanırken; ticari firmalar ve üniversite ile ilgili kuruluşlar yoluyla da, bilginin yayılımı ve kullanımı amacıyla uygulamalı araştırmalar ve deneysel gelişim çalışmaları döngüsel olarak sürdürülmektedir (Carayannis ve Campbell, 2009:210-211 bkz:Şekil 1).

Şekil 1. Bilgi Üretim Süreci Açısından Üniversiteleri Ticari ve Akademik Firmalara Bağlayan Doğrusal ve Doğrusal Olmayan Yenilik Modları

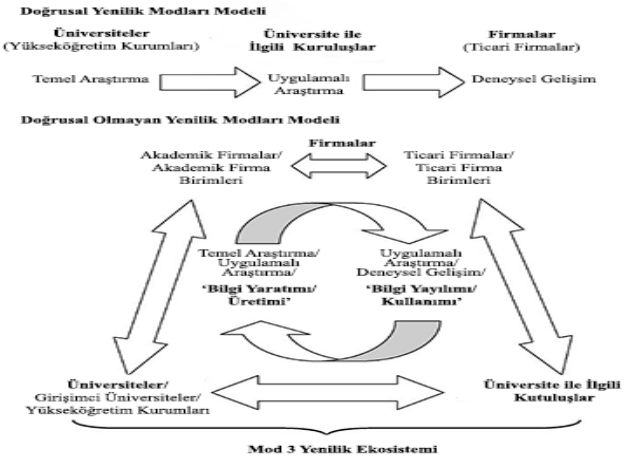

Kaynak: Carayannis ve Campbell (2009: 211)'den alınarak yazar tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Sonuç olarak, özellikle modlar tartışmasının temellendirildiği ilk çalışmadan bu yana söz konusu model, bilimsel atılımların tahmin edilebileceği ve bu nedenle de planlanabileceği yönündeki yanlış bir varsayım üzerine kurulan araştırma ve bilgi üretim sürecinin temelde, piyasa ve siyasi gündemlere tabi kılınması (Ziman, 1996); Mod 2 tartışmasının bilgi üretim sürecindeki dönüşüme ilişkin yeni ve özgün bir tartışma çerçevesi sunmaması (Etzkowitz ve Leydesdorff, 2000) ve 'politik bağlılıktan' azade olmayan bir bakış açısı sunması noktasında eleştirilmiştir. Diğer yandan; bilim, bilgi, bilim insanı, uygulayıcı, bilgi üretiminin mevcut ve yeni aktörleri arasında; küreselleşme, bilgi toplumu, yükseköğretim ve araştırma normları tartışmasına uzanan bir değerlendirme ile pek çok kuramcının ele aldığı bir tartışma odağı sunmaktadır.

Clark'ın (1998) girişimci üniversiteler ve Slaughter ile Leslie'nin (1997) akademik kapitalizm tartışmasında, bugün küresel olarak nitelendirilen üniversitelerdeki, bilgi, akademik emek süreçleri, örgütsel biçimler ve uygulamalar konusunda "yerel

boyut"un üniversitelerin küresel güçlere karşı verdiği tepkide bir farklılaşma yaratabileceği savunulmaktadır. Çünkü hem yerel koşullar, hem de genel ulusal politikaların etkinliği, akademik kapitalizm veya girişimciliğin gelişim derecesini etkileyebilir. Bu bağlamda, her iki yazarın da Gibbons'un (1998) savunduğu gibi, üniversitelerin uluslararası değil, ulusal ve bölgesel bir bağlamda tartışılmasını öneren benzer bir tartışma hattından ilerlediği görülmektedir (Deem, 2001: 18).

1.7. Kuramlara Temel Eleştiriler

Clark'ın girişimci üniversite modelinde öne çıkan sınırları belirgin bir piyasa, devlet ve yükseköğretim üçgeni, akademik kapitalizm kuramcıları tarafından sorgulanmaktadır (Sighai ve Saltorato, 2019:12). Buna göre söz konusu katı ayrımın kendisi ve sınırlarının, bizzat akademik kapitalizmin rekabetçi piyasa işleyiş kuralları ile eklemlenmesi noktasında iç içe geçtiğine işaret etmektedir (Slaughter ve Rhoades, 2004; Cantwell ve Kauppinen, 2014). Benzer şekilde Clark'ın üniversitelerin girişimciliği, geleneksel akademik değerlere zarar vermeksizin bünyesine dahil edebileceği ve bu değerlerle birlikte girişimcilik faaliyetlerini de birlikte sürdüren bir araştırma ve bilgi üretim sürecini sürdürebileceği yönündeki savunusu; akademisyenlerin bu konudaki görüşleri ve mevcut durumun tespiti konusunda yeterince kanıt sunmadığı gerekçesiyle eleştirilmektedir (Slaughter ve Cantwell, 2012). Akademik kapitalizm araştırmalarında performans değerlendirme sistemleri, kontrol mekanizmaları, araştırma ve bilgi üretim süreçleri, çalışma koşulları, akademik özerklik gibi pek çok konuda saha çalışmalarına da odaklanıldığından, söz konusu durumlara ilişkin tartışmanın inşa edilebileceği niteliksel ve niceliksel kanıtlar bulunmaktadır (Sighai ve Saltorato, 2019: 12).

Etzkowitz ve Leydesdorff tarafından ortaya koyulan ve diğer kuramcılar tarafından geliştirilen üçlü sarmal teorisindeki tüm değerlendirmelerin, girişimci üniversiteleri referans alan; üniversiteler, fakülteler, bölümler, araştırma merkezleri gibi

kurumsal/yönetsel yapılar ile öğretim üyeleri ve öğrencilerin iradi olarak piyasa koşullarına uygun hareket ettiği araştırma, eğitim süreçlerini de bu zemin üzerinden sürdürmeyi tercih ettiğine yönelik ön kabulleri, akademik kapitalizm teorisyenleri tarafından eleştirilmektedir (Slaughter ve Cantwell, 2012: 585-586). Diğer yandan, akademik bilginin kamu yararını amaçlarken; girişimcilik fikri üzerinden oluşturulan bilginin fikri mülkiyet haklarından dolayı sermayeleştirilen bir bilgi niteliği taşıdığı ve bu durumda üniversiteler açısından bilginin kamusal-özel ayrımına ilişkin bir dengenin gözetilmesi üzerinde durulmaktadır (Leydersdorf ve Etzkowitz, 2001). Bununla birlikte; üçlü sarmal modelinin açıklamalarının daha çok teknoloji transfer merkezleri sınırlarında kaldığı; devlet aktörünün ise destek fonu sağlamasıyla kısıtlanan rolüne ilişkin bakış açısı da eleştirilmektedir (Sighai ve Saltorato, 2019: 12-13). Üçlü sarmal modeline bir diğer eleştiri de disiplin-merkezli bakış açısı temelinde yöneltilebilir. Etzkowitz ve arkadaşları (1998c) üniversite-sanayi işbirliği tartışması bağlamındaki çalışmalarını özellikle tıp, biyoloji, genetik ve nöro-bilim gibi fen ve sağlık bilimleri alanlarına yoğunlaşarak gerçekleştirmiş; ancak modelindeki girişimci üniversite kavrayışını fen ve sosyal bilimler açısından farklılaşabilecek dinamikleri göz önünde bulundurmaksızın genelleyerek; sosyal bilimlere yönelik bir açıklamada bulunmamıştır.

2. AKADEMİK KAPİTALİZM KURAMI

Yukarıda yürütülen kuramsal tartışmalar; akademik kapitalizm kuramına öncül bir katkı sunmakla birlikte literatürdeki araştırmaların yönelimini akademik kapitalizm incelemelerine çevirmektedir. Bu kapsamda akademik kapitalizm kavramının ilk kullanımından itibaren gelişen kapsamı ve çeşitlenen kuramsal art alanına ilişkin bir çerçeve oluşturmak, hem akademik kapitalizm kuramı açısından üniversitelerdeki dönüşüm sürecini yorumlamak hem de akademik bilgi üretim süreci tartışmalarını irdelemek açısından anlamlıdır. Bu açıdan ilk olarak akademik kapitalizm kuramını

çevreleyen bir kavram ve kapsam tartışması yürütülmekte; ardından akademik kapitalizm kuramındaki temel kavramlara değinilerek; bireysel, kurumsal ve yapısal düzlemde doğrudan akademik kapitalizm kuramına odaklanan tartışmalara ilişkin bir değerlendirme sunulmaktadır.

2.1. Akademik Kapitalizm Kuramının Genel Çerçevesi

Akademik kapitalizm kuramına ilişkin bir genel çerçeve oluştururken; ilk olarak, akademik kapitalizm kavramı tanımlanmakta ve kapsamı açıklanmaktadır. Ardından, literatürde konuya ilişkin yakın tarihli çalışmalardan hareketle kurama ilişkin güncel yönelimler saptanmıştır. Bu bölümde son olarak; akademik kapitalizm kuramında öne çıkan kavramlar tespit edilerek tartışılmaktadır.

2.1.1. Kavram ve Kapsam

Akademik bilgi üretim sürecindeki mevcut dönüşüme ilişkin alternatif bir yol haritası oluştururken, literatürde yer alan "akademik kapitalizm" kavramı ve bu kavramın çerçevesinde gelişen akademik kapitalizm kuramının sunduğu izlekten hareket edilebilir. Akademik kapitalizm kavramı ve teorisi, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kamu araştırma üniversitelerinin özellikle 1970'li yılların sonundan günümüze kadar olan dönemde geçirdiği bütünlüklü bir dönüşümü açıklamada tercih edilen "piyasalaştırma" (marketization), "yönetimselleştirme" (manageralism), "kurumsal teori" (institutional theory) gibi çeşitli kavram ve teorilere alternatif olarak geliştirilen bir yaklaşıma karşılık gelmektedir[56] (Slaughter ve Leslie, 2001: 156).

[56]Kavramın ve kuramın diğer açıklamalarla karşılaştırıldığında özgün ve alternatif olarak değerlendirilmesini yazarlar; ve piyasanın ABD ile etkileşime girdiği eşitsizlik üreten durumlara işaret ettiği hangi birimlerin piyasaya girme olasılığını belirlediği için daha açıklayıcı ve değerli bulmaktadır. Bu kavram piyasa işleyiş mekanizmalarına odaklanmakta; direncin harekete geçirilebileceği stratejik değişim noktalarının tanımlanmasını sağlamaktadır. Kamu ve özel sektör kuruluşları arasındaki dramatik olarak

Akademik kapitalizm kavramı, literatüre ilk olarak 1990'ların ikinci yarısının sonunda araştırmacı Sheila Slaughter ve Larry Leslie (1997a; 2001) ile Sheila Slaughter ve Gary Rhoades'un (1997b; 2004) çalışmaları tarafından kazandırılmıştır[57] (Hoffman, 2012: 12). Başlangıç çalışmalarında Slaughter ve Leslie (1997a) küreselleşmeyi üniversitelerin çalışma modelini etkileyen bir unsur olarak işaretleyerek; 1955-1970 yılları arasında akademik emeğin yapısındaki dönüşümü ekonomi-politik bir bakış açısıyla ele almaktadır. Bu bağlamda yazarlar akademik kapitalizmi "dışsal kaynakları güvence altına almaya yönelik her türlü kurumsal ve mesleki piyasa ve piyasa-benzeri çaba" olarak tanımlamaktadır (Slaughter ve Leslie, 1997a: 8). Avustralya, Kanada, İngiltere ve ABD olmak üzere dört ülkede bulunan üniversiteler üzerinden gerçekleştirdikleri karşılaştırmalı bir analiz ile akademik kapitalizm kuramını; küresel piyasa, "kü-yerel" mevzuat ve politika, kaynak bağımlılığı ve üniversitelerin piyasa sürecine katılımlarıyla sonuçlanan girişimcilik uygulamalarıyla temellendirmektedir (Slaughter ve Leslie, 1997a: 11). Daha sonraki çalışmalarında Slaughter ve Leslie (2001) akademik kapitalizm kavramını, "yükseköğretimin piyasaya yakın alanlarının araştırılması" bağlamından; akademisyenler, idareciler, örgütsel yeniden yapılanma, teşvikler gibi unsurları çevreleyen ve bir "ideoloji" temelinde uyarlanan davranışlar bütünü olarak genişleterek ve detaylandırarak kurama katkı sunmuşlardır (Slaughter ve Leslie, 2001: 155).

değişen sınırlara değinmekte ve son olarak, kamu araştırma üniversitelerinin sürekli olarak faaliyet gösterdiği daha büyük politik ekonomideki organizasyonlarda ve pazarlarda, iktidardaki varyansı tartışma ve değerlendirmeye dahil etmektedir (Slaughter ve Leslie, 2001: 156).

[57]Akademik kapitalizm kavramı Harold Fromm tarafından yazılan 1991 yılına ait Academic Capitalism & Literary Value kitabında daha erken tarihli bir çalışmada yer almıştır; ancak bu çalışmada Fromm akademik kapitalizm kavrayışı, bu tezin ve burada ifade edilen akademik kapitalizm kavram ve kuramsal çerçevesinden oldukça farklılık göstermektedir. Fromm'a göre 1970'lerden itibaren eğitim sisteminde "liberal arts" olarak tanımlanan (öğrencilerin iş bulma odaklı bir eğitim yerine tarih, dil, edebiyat gibi genel eğitimlerini geliştirmeye yöneldikleri kolej ve üniversitelerdeki alanlarda egemen olan bir eleştirel bakış ve uygulamaların yükselişi durumu söz konusudur. Bu eleştirel uygulamaları devreye sokan Marksistler, feministler, yeni tarihçiler, Afro-Amerikalılar gibi "akademik kapitalistler" tarafından bu alanlarda "sözde reform" olarak tanımlanan bir tekelci kontrol sürdürülmekte ve bu durum akademik kapitalizme karşılık gelmektedir (Fromm, 1991).

Slaughter ve Rhoades'un (2004) çalışması ise akademik kapitalizm kuramını literatüre kalıcı olarak yerleştiren, kuramın disiplinler arası niteliğini ortaya koyan ve akademik kapitalizm sürecinin çoklu aktörlerine vurgu yapan bakış açısıyla tartışmaları yeni bir odak noktasına taşımaktadır. Yazarlar erken tarihli bir makalelerinde; küresel bölgesel, ulusal ve yerel olmak üzere; yükseköğretimin değişen ekonomi ve politik bağlamında akademik kapitalizmin giderek "yönetilen profesyonellerin arttığı", "ekonomik rekabete odaklanan arz yönlü uygulamaların öne çıktığı", "yarı-zamanlı ve esnek çalışma modelleri"nin gündeme geldiği ve giderek "piyasalaşan ve metalaşan öğretim üyeleri-lisansüstü öğrenci etkileşimi"nin görünür olduğu bir çerçevede yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini önermektedir (Rhoades ve Slaughter, 1997: 9-11). Bu noktadan hareketle 2004 tarihli çalışmalarında, Slaughter ve Leslie'nin (1997) "piyasa ve piyasa benzeri davranışlar" tanımını aşarak; akademik kapitalizm kavramını, yüksek öğretim kurumlarının bilgi üretimi, araştırma, eğitim ve çeşitli hizmet uygulamalarından kaynak/gelir sağladıkları bir "bilgi, öğrenme ve tüketim rejimi" olarak açıklamışlardır (Slaughter ve Rhoades, 2004: 37). Yazarlar, bir yandan mevcut akademik kapitalizm tartışmalarını "eğitim" (öğrenci kabulü, mali yardımlar, eğitim materyalleri, online programlar) ve "araştırma" (kaynak kısıtları, gelir hiyerarşisi, teknoloji transferi, patent, telif, idari yönetim, çalışma koşulları, vb.) olmak üzere iki ana eksende detaylandırırken; diğer yandan piyasa, devlet ve yükseköğretim arasında gittikçe kaybolan sınır çizgilerine ve bu sınırları aşan veya bulanıklaştıran koşul ve aktörlere odaklanmaktadır. Çalışmalarının temel konusu olan akademik kapitalizm ve "yeni ekonomi" bağlantısı da yazarlar tarafından bu çerçevede kurulmaktadır.

Slaughter ve Rhoades göre (2004) üniversiteler açısından sözü edilen bu "yeni ekonomi" rejimi; küreselleşme, teknoloji, fordist olmayan yeni bir üretim biçimiyle endüstriyel ekonomiden bilgiye dayalı ekonomiye geçiş, üniversitenin bu ekonomiye "agresif" katılımı ve bilginin mülk edinilip piyasada dolaşıma sunulabilecek bir

hammadde olarak kullanılması ile görünür olmaktadır (Slaughter ve Rhoades, 2004: 17-19). Özellikle bilgi ve bilgi üretim sürecindeki dönüşümü vurgulayan bu aşama, yazarlara göre; yükseköğretimde, kuşkusuz devletin konumuyla da özdeşleşen "kamu yararı" paradigmasından, piyasanın bir aktör olarak öne çıktığı "akademik kapitalizm" tartışmasına geçişin temel dinamiğini oluşturmaktadır (Slaughter ve Rhoades, 2004: 28). Çünkü politika ve uygulamalardaki değişiklikler, yeni sosyal ağlar, bilgi üretme ve yaygınlaştırma devreleri, yeni organizasyon yapıları ve yükseköğretim ile piyasayı birbirine bağlayan çoklu, karmaşık ve genişletilmiş bir yönetim kapasitesini ortaya koymaktadır. Diğer yandan Slaughter ve Rhoades'un (2004: 303) akademik kapitalizmi "piyasa ve piyasa benzeri davranışların yanı sıra yükseköğretime piyasa ideolojisinin dahil edilmesinin bir yolu ve aracı" biçiminde kavrayan ve ekonomi, ideoloji, politika ve sosyo-kültürel değerlerdeki eş zamanlı değişime odaklanan yaklaşımları, bu tezin de temel çıkış noktasını oluşturan; yükseköğretimin hem yapı ve işleyişinde hem de araştırma ve bilgi üretim süreci pratiklerinde bir "gereklilik" olarak normalize edilen ve kronikleşen mevcut dönüşümü sorgulamaya tabi tutmayı hatırlatan bir eleştiri yönelterek; akademik kapitalizm kuramına özgün bir katkı sunmaktadır. Dolayısıyla Slaughter ve Rhoades (2004) bir önceki çalışmalarına (1997) referansla; yükseköğretimin küreselleşme olgusu, bilgi üretimi/ekonomisi ve piyasa ile devlet aktörlerine yoğunlaşan sistematik ve disiplinler arası bir teorik çerçeve önererek; akademik kapitalizm kuramının geliştirilmesini sağlamıştır (Sigahi ve Saltorato; 2019: 3-4).

Yukarıda bir özeti sunulan kurucu çalışmaların ardından; akademik kapitalizm literatürünün farklı vurgularla geliştirildiği, kuramın disiplinler-arası çalışmalarla ve alan araştırmalarıyla pekiştirildiği ve bu alana odaklanan çalışmaların sayısında bir artışın meydana geldiği söylenebilir. Renault (2006) akademik kapitalizm tartışmasında "yerel ve bölgesel kalkınma misyonu" açısından, öğretim üyelerinin girişimciliği ve üniversite-sanayi işbirliği, patent ve şirketleşme süreçlerini kapsayan teknoloji transfer

uygulamalarına değinerek; 12 üniversiteden 98 profesör ile gerçekleştirdiği bir alan araştırması sonucunda üniversitelerde akademik kapitalizm bünyesindeki bu uygulamaların yaygınlaştırılmasında "teşvik" politikalarının belirleyiciliğini ortaya koyan "işlevsel" bir yaklaşım sunmaktadır. Bir diğer çalışmada Slaughter ve Cantwell (2012) ABD ve Avrupa'da üniversitelerin piyasa faaliyetlerine eklemlenme süreçlerinin "fikri mülkiyet", "finansman ve gelir payı/dağıtımı", "idari yönetim" ve "sosyal içerme" gibi konularda birbirinden farklılık gösterdiğini ortaya koyarak; akademik kapitalizm tartışmalarının ulus-devlet merkezli homojen kabulü ve yayılımına ilişkin karşılaştırmalı araştırma bulguları sunmakta ve eleştirel bir alternatiften söz etmektedir. Edward J. Hackett (2014) Max Weber'in [1918] (1946) "Bir Meslek Olarak Bilim" tartışmasından yola çıkarak (Hackett, 1990); "akademisyenlerin yabancılaşması", "araştırmalarından memnuniyetsizlikleri" ve "çalışma koşullarının aşınması" başlıkları üzerinden akademik kapitalizm ideolojisinin yükseköğretimdeki yansımalarını ve sermayenin araştırma yapısını, pratiğini ve özünü nasıl dönüştürdüğüne odaklanmakta ve literatürde oldukça kısıtlı olan bu vurguyu sürdüren alan araştırmaları ve ampirik bulguların önemine işaret etmektedir (Hackett, 2014: 635 ve 638).

Brendan Cantwell'in (2014) çalışması; akademik kapitalizm kuramının seyrini "yükseköğretimde piyasa davranışlarının etkisi" odağından, "bir piyasa olarak yükseköğretimin incelenmesi" odağına çevirmektedir. ABD'deki üç araştırma üniversitesinde gerçekleştirdiği alan araştırması bulguları doğrultusunda sadece araştırma çıktılarına karşılık gelen "akademik üretim"den, akademik çalışma sonucu ortaya çıkan eşzamanlı ve karmaşık bir girdi çıktı yönetimi olarak tanımlanan bir "bilgi üretim süreci"ne geçiş sürecini ve dönüşümü, üniversitelerin bulunduğu çevrenin yapı ve pratiği üzerinden değil; bizzat üniversiteler içerisinde yerleşen ve sürdürülen koşul ve faaliyetlere yönelik bir bakış açısıyla açıklamaktadır (Cantwell, 2014: 488). Benzer bir tartışmayı Sigahi ve Saltorato (2018) Brezilya örneği üzerinden, akademik kapitalizmin,

"yeni sermaye biçimleri" ve "insan yaşamının örgütlenmesi" bağlamında çoklu "sosyal ağlar", "likidite" ve heterojen-rekabetçi niteliğiyle ortaya çıkan "operasyonel üniversiteler" kavramı ile tartışmaya açmaktadır (Sigahi ve Saltorato, 2018: 523).

Richard Münch ise (2014) çalışmasında, küresel üstünlük sağlamaya odaklanan dünya üniversitelerinde "mükemmeliyet" mücadelesini araştırmaktadır. Bu bağlamda akademik kapitalizmin yükselişini girişimci üniversitelerin yükselişi ile eşzamanlı olarak ele alan Münch, "rekabet" unsuru üzerinde durmaktadır. Buna göre günümüzde üniversiteler ve araştırma süreci açısından akademik üretimin bolluğuna dayanan bir rekabet sürecinden ziyade; fon ve hibe kaynaklarının azlığından dolayı üniversitelerin talepleri ve üretim pratiklerine dayanan bir rekabet süreci devrededir. Bu tabakalaşma, hibelerin azalması karşısında rekabetçi fonlamanın yükselişi ve yeni kalite yönetim sistemleri ile ulusal-uluslararası sıralama endeks ve kuruluşlarının akademik araştırma ve öğretim üzerindeki artan etkisi yoluyla pekiştirilmekte; bu kaynaklara erişim amacıyla yoğun bir mücadele üretilmekte ve yeniden üretilmektedir (Münch, 2014: 157). Bu vurgu ile Münch, akademik kapitalizm kuramına kaynak bağımlılığı teorisi ile eklemlenen bir yaklaşımla katkı sunmaktadır.

2.1.2. Güncel Yönelimler

Akademik kapitalizm literatürü açısından daha yakın tarihli çalışmalar incelendiğinde kurama ilişkin üç temel eğilimin öne çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki; akademik kapitalizm teorisinin; tarihi, kavramları, aktörleri, metodolojisi ve gelecek dönem öngörüleri bağlamında yeniden gözden geçirilmesine odaklanan araştırmalardır. İkincisi, akademik kapitalizm araştırmalarını ABD ve Avrupa sınırları dışına taşıyarak "ulus-aşırı" perspektif ve deneyimler yoluyla, jeopolitik hegemonya, yoksulluk, "sembolik sermaye" gibi unsurlar açısından akademik kapitalizmin benzeşen ve farklılaşan biçim ve pratiklerini görünür kılan incelemelerdir. Üçüncü ve son eğilim ise,

yeni bir bilgi ve bilgi üretim rejimi olarak akademik kapitalizmin "ırk", "etnisite" ve "toplumsal cinsiyet" tartışmaları üzerinden öğrenci, akademisyen ve genel olarak yükseköğretim sistemine yansımalarını inceleyen çalışmalar olarak kategorilendirilebilir.

Slaughter ve Leslie (1997) ile Slaughter ve Rhoades'un (2004) literatüre yön veren iki kitabının ardından, bu metinlere referansla üçüncü bir kitap çalışması 2014 yılında Cantwell ve Kauppinen tarafından yapılan bir derleme yoluyla, bu alanda önde gelen araştırmacıları ve araştırmaları akademik kapitalizme ilişkin güncel eğilimleri aktarmak ve küreselleşme ile yükseköğretim ekseninde akademik kapitalizmi yeniden tartışmaya açmak üzere bir araya getirmiştir (Cantwell ve Kauppinen, 2014). Sheila Slaughter'ın (2014) bu kitap içerisinde bir bölüm olarak yer alan "Akademik Kapitalizmi Yeniden Teorileştirmek: Aktörler, Mekanizmalar, Alanlar ve Ağlar" başlıklı çalışması, akademik kapitalizm kuramına odaklanan bir çalışma yönelimine işaret etmektedir. Benzer şekilde Cantwell ve Kauppinen (2014), akademik kapitalizmi neo-liberal politika ve yönetişim unsurları gibi "yapısal" ve aktörler yoluyla piyasa ve piyasa-benzeri uygulamalarla ilişkilendirilen "davranışsal" unsurların eklektik bütünlüğü çerçevesinde teorik bir yeniden gözden geçirmeyi vurgulamaktadır. Kauppinen'in diğer çalışmalarında da öne çıkan (2012; 2013; 2015) ve literatüre ilişkin olarak işaret edilen bu "derinleşme" çağrısı, sistematik ve örgütsel bir analiz gereksinimine dikkat çekmektedir.

Bu bağlamda; akademik kapitalizmin ortaya çıkış koşullarının tarihsel aşamalar olarak kategorilendirilmesi ve kurama dahil edilmesi; bununla birlikte akademik kapitalizm kuramına katkı sunan çalışmaların bütüncül bir teorik-metodolojik yaklaşımla ele alınmasına ilişkin değerlendirmeler, son dönemde akademik kapitalizm literatüründe yer alan ampirik araştırmalarla birlikte öne çıkan temel bir çalışma eğilimi haline gelmiştir. Bu kapsamda; Jessop (2004; 2017; 2018), Kauppinen (2012; 2013; 2015) ile Sigahi ve Saltorato (2019) çalışmaları örnek gösterilebilir.

Bob Jessop, özellikle eğitim ve araştırma alanlarında akademik kapitalizme ve kâr odaklı girişimcilik uygulamalarına ilişkin artan eğilimi alternatif bir bakış açısıyla tartışmaya açmakta; üniversitelerin karşı karşıya oldukları finansal, ideolojik ve idari baskılar karşısında gelir ve kâr maksimizasyonunu ile alandaki rekabeti güçlendirecek şekilde araştırmaya odaklandıkları bir "bilgiye dayalı ekonomi" paradigmasının etkisinden söz etmektedir[58] (Jessop, 2004; [2017]-2019; 2018). Jessop [2017] (2019), akademik kapitalizmi; kapitalizmin 1970 krizine bir yanıt olarak değerlendirmekte; yükseköğretim ve araştırma pratiğinin, akademinin içinde ve dışında "bilgiye dayalı ekonominin" kurucu bileşeni olarak yeniden yapılandırılmasına odaklanmaktadır (Jessop, 2019: 137). Bu yeniden yapılandırma girişimini aynı zamanda "akademik kapitalizm üzerine yeni araştırma yolları" olarak değerlendiren Jessop bu bağlamda ilk olarak; ticarileşmeden finansallaşmaya "akademik kapitalizmin yükselişi"ni ardından, bilgi teknolojileri ve ekonomisi, neo-liberalizm ve post fordist ekonominin yükseköğretime ticarileşme, sermayeleşme ve finansallaşma olarak yansımalarını kavramsallaştıran "girişimci üniversiteleri" ve son olarak Weber'in "kazanım yönelimleri tipolojisi"nin akademik kapitalizmle ilişkisi bağlamında "akademik kapitalizm çeşitleri"ni yeniden düşünmeyi öngören "üç düşünce deneyi"ni tartışmaya açmaktadır[59] (Jessop, 2019: 143-155). Bir diğer çalışmasında da yazar, "yırtıcı" olarak tanımladığı akademik kapitalizmin (predatory academic capitalism) üniversitelerdeki yükselişini; küreselleşme, neo-liberalizm, deregülasyon, yeni bir finansal rejim ve bir fikri mülkiyet rejimi yoluyla bilginin ticarileşmesi, metalaşması ve zihinsel emeğin yarı-metalaşması

[58]Jessop'un (2004) bilgiye dayalı ekonomi yorumu, yazar tarafından sosyal oluşumları ekonomi, politika ve semiyotik unsurların eşliğinde açıklayan ve ekonomi-politik sorgulamada kültürel bir dönüşü benimseyen disiplinler ötesi olarak tanımladığı "kültürel politik ekonomi" yaklaşımıyla temellendirilmektedir. Bu açıdan kültürel politik ekonomi yorumu, "bilgiye dayalı ekonominin farklı ölçeklerde birikim stratejileri, devlet projeleri ve hegemonik vizyonlar, çeşitli fonksiyonel sistemler ve meslekler ve sivil toplum için bir ana söylem olarak ortaya çıkmasına" vurgu yapan çok boyutlu bir açıklama sunmaktadır (Jessop, 2004:159-160). Diğer yandan yazara göre akademik kapitalizm yöneliminin üç ana kaynağından biri olan "Fordizm sonrası yeni birikim rejimine geçiş", bilgiye dayalı ekonominin egemenliğinden kaynaklanmaktadır (Jessop 2004).

[59] İlgili tablo için Jessop [2017] (2019): 160-161. sayfalar incelenebilir.

yoluyla dönüşen aşamalı, etkileşimli ve bütünlüklü bir değerlendirme ile açıklamaktadır (Jessop, 2018: 104-105). Dolayısıyla Jessop'un akademik kapitalizm tartışmasına özgün katkısı, akademik kapitalizmi meydana getiren kaynaklar ve geliştirdiği "aşamalar" üzerinden bu kavramın ve kuramın anlamı, bağlamı, dönüşümü ve gelişim adımlarına yönelik tarihsel bir sorgulama yapmasıdır.

Akademik kapitalizm kuramını, küresel kapitalizm teorilerine yönelen bir hat üzerinden tartışmaya açan bir diğer çalışmada Kauppinen (2013), günümüzde yükseköğretimdeki dönüşümün, yükseköğretim ve "bilgi kapitalizmi" arasındaki küresel, ulus-aşırı etkileşimin ve işlevsel bağlantıların derinleşmesine dayandığını savunmaktadır. Bununla birlikte Kauppinen aynı zamanda, kapitalizmin ulus-aşırı evresine doğru ilerleyen dönüşümlerin, hem yükseköğretim çalışmaları hem de akademik kapitalizm kuramı açısından dikkate izlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu noktada, William Robinson'un "ulus-aşırı kapitalist sınıf" tartışmasından yararlanarak; akademik kapitalizm kuramının yükseköğretim ve "bilgi kapitalizmi" arasındaki somut ve çok yönlü entegrasyonunu kavramak için "küresel kapitalizmin kilit oyuncularına" (ulus-ötesi şirketler ve ulus ötesi kapitalist sınıf) işaret etmekte, yükseköğretim kurumları ile bu aktörler arasındaki bağlantılara dikkat çekerek; akademik kapitalizm teorisinin çerçevesini genişletmeye odaklanmaktadır (Kauppinen, 2013: 7-8).

Akademik kapitalizm literatüründe neo-liberal devlet, bilgi ekonomileri ve yükseköğretim arasındaki ilişki ağları, bilgi ve sermaye devreleri ile mevcut uygulamaların "ulus-devlet" odağında sınırlandırılarak incelenmesini eleştiren[60] (Kauppinen; 2012; 2013; 2015 ve Cantwell ve Kauppinen, 2014); bu aktörler ve

[60]Kauppinen (2015) bu noktada Slaughter ve Cantwell'in (2012) ABD ve Avrupa'nın akademik kapitalizm pratiğine ilişkin farklı deneyimlerini ulus-devlet sınırlarını aşan küresel bir bağlamda tartışmaya açtığı çalışmalarını bir istisna örnek olarak işaretlemekte ve akademik kapitalizmin ulus-devlet sınırları boyunca uzanmakla birlikte bu sınırlar çerçevesinde anlaşılamayacağının altını çizmektedir (Kauppinen, 2015: 339). Buna ek olarak; Cantwell ve Kauppinen'in 2014 tarihli derleme kitabı da ABD dışındaki ülke ve bölgelerin akademik kapitalizm etkileşimi ve yönelimleri konusunda da fikir sahibi olmayı mümkün kılan ufuk açıcı bir çalışma olma özelliği taşımaktadır.

uygulamalar arasında bulanıklaşan sınırlara alternatif, kapsamlı bir açıklama getiren teorik ve metodolojik bir yaklaşımın bulunmadığının altını çizen Ilkka Kauppinen (2015) küreselleşme ve yükseköğretim arasındaki karmaşık ilişkiyi anlamak ve açıklamak üzere yararlanılabilecek sistematik teorik çerçeveler geliştirmeyi önermektedir. Bu kapsamda yazarın "yükselen küresel bir yükseköğretim alanını incelemek ve bunun küresel kapitalizmle ilişkisini anlamaya başlamaya çalışmanın bir yolu" (Kauppinen, 2015: 342) olarak tanımladığı "ulus-ötesi akademik kapitalizm" (transnational academic capitalism-TAC) yaklaşımı, mevcut teorik ve ampirik çalışmaları ilerletmek üzere; akademik kapitalizm tanımı, TAC'ın kapsamı ve ampirik örnekleri, ilişkisellik ve ulus-aşırılık tartışmalarının kurama katkısı ve sonraki çalışmalar için önerilerde bulunduğu bir teorik ve metodolojik yol haritası sunmaktadır (Kauppinen, 2015: 336-337).

Kauppinen'in dikkat çektiği bu kuramsal ve metodolojik eleştiriye bir katkı, 2019 yılında Sigahi ve Saltorato'nun akademik kapitalizm kuramına yönelik detaylı bir tasnif çalışmasıyla gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalarında Sigahi ve Saltorato (2019) "devlet, yükseköğretim sistemi ve piyasa gibi "makro-yapısal"; üniversite, bölüm, araştırma merkezi, kuluçka merkezi ve ranking kuruluşları gibi "örgütsel" ve akademik personel, lisansüstü öğrenci, uzmanlar gibi "bireysel" olmak üzere üç farklı analitik düzeyde mevcut akademik kapitalizm kuramlarının karşılaştırmalı bir analizini, akademik kapitalizm kuramıyla ilişkili kuramları ve bu kurama ilişkin yeni eğilimleri bir "sınıflandırma şeması" metodolojisi üzerinden açıklamaktadır (Sigahi ve Saltorato, 2019:10). Dolayısıyla bu çalışma, akademik kapitalizm literatürünü kuramsal ve metodolojik olarak farklı katmanlarla irdeleyen ilk güncel derleyici ve bütünlüklü çalışma olma özelliğini taşımaktadır.

Akademik kapitalizm kuramına odaklanan çalışmaların yanı sıra yakın dönem çalışmalardaki bir diğer yönelim; Cantwell ve Kauppinen (2014) ve Kauppinen'in (2012; 2013; 2015) önerileriyle öne çıkan ulus-ötesi ve ampirik araştırma gereksinimi; özellikle

son on yılda; akademik kapitalizmi ABD ve Avrupa Birliği (AB) dışında kalan farklı ülkelerde ve eğitim, sosyoloji, coğrafya, siyaset bilimi, kamu yönetimi ve uluslararası ilişkiler gibi pek çok farklı disiplinden tartışmaya açan güncel çalışma eğilimleri ile sonuçlanmıştır. Örneğin Chan-Tiberghien (2010) 1980 sonrası dönem hükümetleri, bürokrasi ve reform uygulamaları üzerinden Japonya'daki üniversiteler ve bilgi üretim sürecinin akademik kapitalizme eklemlenmesini tartışmaya açarken; Kauppinen ve Kaidesoja (2014) 1990'lardan itibaren bilgiye dayalı ekonomiye entegrasyon süreci bağlamında Finlandiya yükseköğretiminin akademik kapitalizme geçiş sürecini incelemiştir. Bir diğer çalışmada Tang (2014) "Büyük Çin" olarak tanımladığı Çin, Hong-Kong, Makao ve Tayvan'ı kapsayan kıtada, Burton Clark'tan (1983) ödünç aldığı devlet, piyasa ve akademik/profesyonel meslekler olmak üzere üç düzeyde akademik kapitalizmin oluşum ve yayılma sürecine ilişkin karşılaştırmalı bir değerlendirme sunmaktadır. Paasi (2015) akademide küreselleşme ve araştırma kültüründeki dönüşümü tanımlayan girişimcilik tartışmasını "bilgi ekonomisi", "sembolik sermaye" ve Anglo-Amerikan hegemonya" üzerinden bir beşeri ve siyasi coğrafya tartışması ile genişleterek, akademik kapitalizm açısından bilginin oluşturulması ve uluslararasılaştırılmasında jeopolitik egemenliğin kurucu rolüne işaret etmektedir. Dayıoğlu-Öcal ve Kavak (2018) Türkiye'de akademik kapitalizmi ele alan ve üniversite-sanayi işbirliği için etkileşimli bir model önerisi sunarken; Stephenson ve Zanotti (2019) Haiti örneği üzerinden akademik kapitalizmin yoksul ülkelerdeki üniversiteler açısından koşul ve sonuçlarını ele almaktadır.

Akademik kapitalizm literatüründe yakın dönem çalışmalarda öne çıkan son eğilimin; eşitsizlik, adaletsizlik, azınlık ve ayrımcılık vurgularıyla öne çıkan "ırk", "etnisite" ve "toplumsal cinsiyet" konularının, bilgi ve bilginin yeniden üretim süreci üzerindeki koşul ve sonuçlarıyla ilişkilendirilerek kavranmasına odaklanan çalışmaları yoluyla görünür olduğu söylenebilir.

Irk ve etnisite tartışmaları bağlamında akademik kapitalizmle ilişkilendirilen yakın dönemli çalışmaların[61] büyük ölçüde "eleştirel ırk teorisi" bağlamında ele alındığı görülmektedir. Ross (2009: 517) "kamu yükseköğretim kurumlarının piyasa temelli girişimlere artan katılımı" olarak tanımladığı akademik kapitalist bilgi rejimi yoluyla farklı ırk ve etnisiteden akademisyen ve öğrenciler açısından eğitim/kadro olanaklarına erişim, kayıt ücreti/maaşlar, temsiliyet gibi konulardaki dezavantajlı durum sonucunda ortaya çıkan öğrenme ortamına dikkat çekerek; "eleştirel ırk teorisinin" akademik kapitalizm, demokratikleşme ve sosyal adalet rejiminin ele alınmasına yönelik alan açma yollarını tartışmaktadır. Bu açıdan Croom ve Marsh (2016) derleme çalışmalarında akademisyenlerin bir eğitimci, idareci ve öğretim üyesi olarak; yükseköğretim sistemi, öğrenciler ve kendi çalışma alan ve koşulları açısından eleştirel ırk teorisine dair nasıl bir praksis öngördüklerini incelerken; Fujimoto ve Medina (2016: 67-68) görüşme tanıklıklarından yola çıktıkları çalışmalarında, akademik kapitalizm ve yönetişim tartışmalarıyla öne çıkan yükseköğretimde hesap verebilirlik, verimlilik ve liderlik nosyonlarının, üniversitelerin misyonlarını nasıl belirlediği ve etkilediği, eğitim ve sosyal alandaki ırk ve sınıf temelli eşitsizliğin sürekliliğine nasıl katkıda bulunduğunu göstermektedir. Yazarlar bu bağlamda eleştirel ırk teorisini üniversitelerde eşitsizliği üreten ve yeniden üreten kurumsal kararların kesintiye uğratılması noktasında bir praksis olanağı olarak tanımlamaktadır. Akademik kapitalizmin dünyadaki yükseköğretim kurumlarını tek bir küresel pazarda birleştirdiğini savunan Su ve Harrison (2016: 907) ise ABD ve Avrupa ülkelerindeki üniversitelerde eğitim alan Çinli öğrenciler örneği üzerinden; yükseköğretimde bir "Çinli öğrenci piyasası" oluştuğu ve uluslararası

[61]Amerikan Eğitim Konseyi tarafından 2019 yılında yayınlanan "Yükseköğretimde Irk ve Etnisite" başlıklı kapsamlı rapor farklı ırk ve etnisiteye sahip grupların yükseköğretime erişimleri, kayıt oranları, eğitimlerinin finansman kaynakları ve akademik kadrodaki konumları gibi farklı faktörler üzerinden ayrıntılı istatistiksel veriler sunmaktadır. Rapor için bkz: https://1xfsu31b52d33idlp13twtos-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2019/02/Race-and-Ethnicity-in-Higher-Education.pdf

öğrencilerin ödedikleri yüksek eğitim ücretleri nedeniyle ev sahibi ülke ve üniversite ekonomileri açısından bir "finansal motivasyon" kaynağı oluşturduğunu belirtmişlerdir.

Toplumsal cinsiyet vurgusu bağlamında Ferree ve Zippel (2015) "akademik kapitalizm çağı"nda cinsiyet eşitliği politikalarının üniversitelerde "hesap verebilirlik" ve "mükemmelliyet" söylemi üzerine inşa edilen yönetişim vurgusu ve neo-liberal reform projeleri ile kesişim noktalarını sorgulamaktadır. O'Hagan ve arkadaşları (2016) dört Avrupa ülkesindeki dört üniversitede Fen, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik (STEM) alanlarında akademisyen ve araştırmacı olarak çalışan kadın ve erkeklerden oluşan 106 katılımcı ile gerçekleştirdikleri alan araştırması ile "mesleğin feminizasyonu" tartışmalarına karşın özellikle bu alanlarda akademik kapitalizmin üniversitelerdeki yapı, işleyiş, araştırma faaliyetlerinde yerleşik hale gelmesinin bu alanlarda mesleğin eril egemenliği ile sonuçlandığını ortaya koymaktadır. Veijola ve Jokinen (2018:535) küresel bilişsel kapitalizmle "kodlanan" yeni ölçülebilir göstergeler karşısında; üniversitelerde akademik kapitalizmin özellikle kadınlar açısından "emek sömürüsü ve reddi", "ücret/performans eşitsizliği" ve "üniversite cinsiyet eşitliği miti" olarak üç "toplumsal cinsiyet kodu" ile görünür olduğunu savunmaktadır. Thornham (2017:692) ise benzer bir vurguyu üniversitelerin yeniden yapılanma sürecinde rekabet edebilirlik, öncül finansal hedefler yoluyla şirketleşme ve metalaşması olarak tanımlanan akademik kapitalizmin; aynı zamanda hem üniversiteler/fakülteler/bölümler hem de akademisyenler açısından son derece cinsiyetlendirilmiş ölçütler tanımladığını öne sürmektedir. Yazar buradan Thornton'a (2013:138) atıfla; akademik kapitalizmin "ideal akademisyen" tipolojisini, piyasa ve endüstri ile entegrasyon bağlamında kilit roller üstlenenler biçiminde tekrardan tanımlayarak "Benchmark Man" gibi ifadelerle "yeniden maskülenleştirdiğini" bununla birlikte özellikle beşeri ve sosyal bilimler açısından zıt ve dezavantajlı bir kutupta bulunan bölümlerde kadın akademisyenlerin ideal olandan daha azını sunan bir öğretici veya destek personeli olarak konumlandırıldığının altını çizmektedir.

Dolayısıyla akademik kapitalizm kuramının kavram ve kapsamına ilişkin olarak oluşturulan bu genel çerçevenin, akademik kapitalizm tanımları ve bu tanımlamalarda öne çıkan yol gösterici kavramlar yoluyla genişletilmesi, bu kavram ve kuramın alt başlıklarında ne tür kurumsal, idari, akademik, yapısal faktör ve aktörlerden söz edildiğine ilişkin bütünlüklü bir açıklama sonraki bölümlerde ele alınacak olan tartışma başlıklarının kavranabilmesini kolaylaştıracaktır.

2.1.3. Akademik Kapitalizm Kuramında Temel Kavramlar

"Akademik kapitalizm", üniversitelerin eğitim, araştırma ve hizmetten dış gelir elde etmek için girdiği çok çeşitli pazar ve pazar benzeri faaliyetleri yakalamak için kullanılan bir şemsiye terim olarak tanımlanabilir (Hoffman, 2012: 12). Bu kavramın üzerinde uzlaşılmış tek bir tanımı bulunmamakla birlikte; Hackett (1990) Max Weber tarafından 1900'lerin başında Alman üniversite sistemindeki kökenlerinden hareket ederek tartışmaya açtığı dönüşümün koşullarını[62] Birleşik Devletler'de akademik mühendislik ve bilimin ortaya çıkan koşullarına kadar genişletmek için "akademik kapitalizm" terimini kullanmıştır (Hackett, 1990). Rhoades ve Slaughter (1997) ise "gittikçe yönetilen profesyonellerden oluşan ve iktisadi rekabetçiliğe odaklanan arz yönlü yüksek öğrenimin ortaya çıkışı ve büyümesi" olarak nitelendirmektedir. Kapsayıcı bir diğer tanımda ise; akademik kapitalizm, üniversite faaliyetlerinde, akademik araştırmalarda, eğitim-öğretimde piyasa davranışları (market behaviors) ve piyasa-

[62] Weber akademik kapitalizm konusundaki görüşlerini şu şekilde ifade eder: "Büyük tıp veya doğa bilimleri enstitüleri, çok önemli fonlar olmadan yönetilemeyen 'devlet kapitalist' işletmeleridir. Burada, kapitalist girişimin faaliyete geçtiği her yerde bulunan aynı koşulla karşılaşırız: 'işçinin (emeğinin) üretim araçlarından ayrılması'. İşçi, yani asistan, devletin emrinde olan uygulamalara bağımlıdır: dolayısıyla erkek [veya kadın] yönetime bağımlı bir fabrikadaki çalışan kadar enstitünün başkanına/kurumun başındaki kişiye da bağlıdır. Dolayısıyla, asistanın pozisyonu genellikle herhangi bir 'yarı-proleter' varlığınki kadar güvencesizdir…. Bu büyük kapitalist üniversite işletmelerinin şefi ile eski tarzın tam profesörü arasında dıştan ve içten olağanüstü geniş bir uçurum vardır. ... İçsel ve dışsal olarak, eski üniversite anayasası kurgusal hale gelmiştir" (Weber, 1946: 131).

benzeri davranışlarıyla (market-like behaviorus)[63] kurumsal ve fakülte katılımına hükmeden; onu etkileyen sermaye, ticarileşme ve girişimcilik mantığının ortaya çıktığı baskın bir rejim olarak ifade edilmektedir (Slaughter ve Leslie, 1997; Slaughter ve Rhoades, 2004). Kuramının zaman içerisinde genişlemesi ve çeşitlenmesi ile birlikte Kauppinen'in (2015) akademik kapitalizm kavramına ilişkin şu tanımı, hem kapsamlı bir açıklama sunmakta hem de kavramın temelini oluşturan anahtar bileşenleri vurgulamaktadır:

> Akademik kapitalizm teorisi üniversiteleri, bölümleri ve akademisyenleri bilgiye dayalı ekonomiye entegre eden bu piyasa ve piyasa benzeri faaliyetlere doğru kayma konusundaki anlayışımızı artırmayı amaçlamaktadır. Bu şekilde ele alındığında, "akademik kapitalizm" terimi, yüksek öğrenim ile bilgi temelli ekonomi arasında çok boyutlu bir entegrasyon sürecini ifade eder. Ayrıca, akademik kapitalizm teorisi, bu entegrasyonun yüksek öğretim, devletler ve piyasalar arasındaki sınırların bulanıklaşmasına dayandığını vurgulamakta ve akademik kapitalizmin ekonomik küreselleşme, yeni teknolojiler ve yükseköğretimin devlet finansmanının azaltılması ile ilişkili olduğunu kabul etmektedir. Akademik kapitalizmin somut örneklerinden bazıları, üniversiteler ve ticari dünya arasında teknoloji transferi ve araştırma işbirliğidir. Bunlar ve diğer faaliyet biçimleri, hem bireysel hem de kolektif aktörler tarafından dış finansmanı oluşturmak ve çeşitlendirmek için kullanılır (Kauppinen, 2015: 337).

Dolayısıyla akademik kapitalizm; üniversitelerin ve fakülte üyelerinin piyasa sistemiyle ilintili davranışlarının bütününe işaret eden bir kavramdır. Bu kapsamda harici hibeler veya sözleşmeler, bağış fonları, üniversite-endüstri ortaklıkları, öğretim üyelerinin kendi harici şirketlerine kurumsal yatırım, eğitim ücretleri, harçlar veya diğer bazı gelir getiren faktörler için üniversitelerin ve akademik personelin arasındaki rekabete dayanan bir dönüşüme ve yeni bir tür bilgi üretim sürecine işaret etmektedir (Slaughter ve Leslie, 2001). Söz konusu tanımlar göz önünde bulundurulduğunda; akademik kapitalizm literatürde "yeni bilgi devreleri" (new circuits of knowledge), "yeni fon akışları" (new funding streams), "aracı kuruluşlar" (intermediating organizations), "geçiş örgütleri" (interstitial organizations) ve "genişletilmiş yönetim kapasitesi" (extended managerial capacity) olmak üzere Tablo 8'de sıralanan beş anahtar kavramın öne çıktığı görülmektedir (Sighai ve Saltorato, 2019:4).

[63] Slaughter ve Leslie'nin (1997) ifade ettiği piyasa ve piyasa-benzeri davranışlar, ilerleyen bölümlerde detaylı olarak açıklanmaktadır.

Tablo 8. Akademik Kapitalizm Teorisinde Öne Çıkan Kavramlar

Anahtar Kavramlar	Örnekler
Yeni Bilgi Devreleri (New Circuits of Knowledge)	Araştırma (gruplar, merkezler, küresel lisansüstü öğrenci topluluğu), altyapının kurulması ve test edilmesi ve bilgi ekonomisi için ürün, süreç ve hizmetlerin geliştirilmesi.
Yeni Fon Akışları (New Funding Streams)	Patentler, lisanslama, telif hakları, yayıncılık, spin-off şirketler, teknoloji parkları, üniversite kuluçka merkezleri, danışmanlık hizmetleri, yeni eğitim biçimleri (örneğin, büyük açık çevrimiçi kurslar (MOOC)), yeni öğrenci pazarları (ör. MBA'lar, uzaktan eğitim) ve üniversite tesislerinin kullanımı (otopark, eğlenme/ dinlenme, bilişim hizmetleri vb.)
Aracı Kuruluşlar (Intermediating Organizations)	Patentler, telif hakları, fikri mülkiyet, araştırma, eğitim ve spor ürün ve hizmetleri gibi çeşitli faaliyetlerle ilgili meslek birlikleri, vakıflar, forumlar ve düşünce kuruluşları.
Geçiş Örgütleri (Interstitial Organizations)	Uzaktan eğitim hizmetleri, teknoloji transferi, kamu-özel sektör ortaklıkları, fikri mülkiyetin yönetimi, tanıtımı ve düzenlenmesine ayrılmış makam ve görevler ile büyük ticari şirketlerden üyelerin katılımıyla oluşturulan danışma kurulları.
Genişletilmiş Yönetim Kapasitesi (Extended Managerial Capacity)	Üniversite dışı profesyonellerin (genellikle geçiş örgütleri ve dış tedarik için çalışanlar), kayıt yönetimi görevi oluşturması, öğretim üyelerinin yöneticilere, fakültenin işletmeye ve rektörlerin CEO'lara dönüşümü.

Kaynak: Tablo, Sigahi ve Saltorato (2019: 4) tarafından; Slaughter ve Leslie (1997); Slaughter ve Rhoades (2004); Slaughter ve Cantwell 2012 ve Cantwell ve Kauppinen'in çalışmalarından derlenerek hazırlanmış, yazar tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Söz konusu kavramlar, akademik kapitalizm teorisinin farklı katmanlarında ve farklı yapı eylem ve aktörlere yönelik olarak kuramcılar tarafından çeşitli çalışmalarda işaret edilen dönüşümü açıklarken kullanılmaktadır. Buna göre akademinin piyasa yönelimini bilgi ekonomisi, ulus-ötesi kapitalizm ve neo-liberal devlet anlayışının beraberinde getirdiği "fırsatlar"ın genişlemesi çerçevesinde ele alan akademik kapitalizm kuramı, bilimsel soruların ticari kriterler ve ekonomik karşılıklar ile iç içe geçtiği, bilginin kamusal-ortak iyi anlayışından ziyade bir meta olarak kabul edildiği ve üniversiteler tarafından bu metanın lisanslama, yatırım faaliyetlerine entegrasyon, kâr sağlama gibi konularda kendisine sunulan yasal ve bürokratik izinler doğrultusunda sahip olduğu veya üstlendiği organizasyon kapasitesine işaret ederek bu dönüşüme açıklama getirmektedir (Slaughter ve Rhoades, 2004: 107). Diğer yandan, üniversiteleri daha rekabetçi alanlara taşımak için çoğalan ve derinleşen mekanizmalar yoluyla gerçekleşen değişiklikler, akademik kapitalist süreçleri güçlendirmekte ve hızlandırmaktadır. Bu mekanizmalar hem aktörleri, organizasyonları ve fırsat yapılarını bünyesinde barındırmakta hem de geleneksel araştırma, eğitim, çalışma rutinlerini aşarak; genellikle dışsal kaynaklı gelir elde etmek amacıyla verimlilik, etkililik ve rekabeti öne çıkaran bir yeniden yapılanma anlamına gelmektedir. Bu yeni bilgi ve üniversite ortamındaki "yeni standart" uygulama

ise, araştırmada başarı, endüstri ile girişimci katılım, finans ve bağış yönetimi alanlarında kritik hale gelen rekabeti arttırmaktır (Slaughter ve Taylor, 2016: 354).

Dolayısıyla akademik kapitalizm teorisi, üniversitelerde ve bilgi üretim sürecindeki değişimi, özellikle yükseköğretimin orta düzey örgütsel alanlarında görünür olan "mekanizmalar"a odaklanarak incelemektedir. Bu mekanizmalar da, kurumlar, örgütler, faaliyetler arasındaki ilişkileri geliştirmek üzere her türlü altyapının sağlanması amacıyla kurulan ve ürün-hizmet-süreç yönetimini içeren "yeni bilgi devreleri", bu ilişkilerin ekonomik akışkanlığını sağlamak ve sürdürmek amacıyla geliştirilen "yeni fonlama devreleri", bu yeni bilgi ve fonlama devrelerinin organizasyon ve işbirliklerini güçlendiren mevcut "aracı kuruluşlar" ve yeni "geçiş örgütleri" ile bu süreç sonucunda ortaya çıkan "stratejik pozisyonlarda" üniversite içinden ve dışından "stratejik" aktörlerin yönetime katılımını kapsayan "genişletilmiş yönetimsel kapasite" ile bu süreci kalıcı hale getirerek yaygınlaştıran "söylem ve sosyal teknolojiler"dir (Slaughter ve Rhoades, 2004; Slaughter, 2014a: 28).

Bu mekanizmalar, üniversite içerisindeki aktörleri "kamusal faydaya yönelik bir bilgi/öğrenme rejimi"nden (public good knowledge regime) "kapitalist bilgi/öğrenme rejimi"ne (capitalist knowledge/learning regime) taşımakta; akademisyenleri "piyasa fırsatları" ile yan yana getirmekte ve örgütsel süreçlerle ilişkilendirmektedir. (Slaughter, 2014b: vii). Üniversiteler de bu akademik kapitalizm mekanizmalarına erken dahil olma ve bu mekanizmaları sıklıkla uygulama yoluyla sağladıkları kaynakları kendi birikim rejimlerine dahil etmektedir (Slaughter ve Taylor, 2016: 354).

2.1.3.1. Yeni Bilgi Devreleri

Akademik kapitalizm kuramında; bilgiye dayalı ulusal ekonomilerin rekabet gücünün teşvik edilmesi amacıyla "dünya standartlarında" üniversiteler oluşturmak üzere; büyük yatırımlar yaparak bilimsel araştırmayı ve "eğitim endüstrisini" yeniden

organize eden, bu yeni "mükemmellik" hedefinde de içsel/özerk denetim ve mesleki muhakemeden uzaklaşarak mevcut geleneksel eğitim ve araştırma biçimlerine meydan okuyan, "yeni bilgi devreleri"nin gelişiminden (Slaughter ve Cantwell, 2012) söz edilmektedir. Bu bağlamda yeni bilgi devreleri; "ticari işletme ve sanayi, patentleme, lisanslama, start-up girişimleri, araştırma parklarının ve kuluçka merkezlerinin üniversite fonları/finansmanı ile eğitim müfredatı ve öğrenci piyasası etkinlikleri gibi diğer girişimcilik faaliyetlerinin (e-öğrenme ve uluslararası öğrencilere yönelik akademik turizm faaliyetleri vb.) bütünü" olarak tanımlanabilir. (Slaughter, 2014a: 12). Tüm bu uygulamalar, bilgi ve üniversitelerin dönüşümü ve akademik kapitalizm tartışmalarıyla yakından ilişkilidir. Çünkü yeni bilgi devreleri, bilginin egemenliğindeki yeni bir ekonomi sistemi ile iç içe geçen karmaşık bir organizasyon yapısına sahiptir. Bu açıdan yeni bilgi devreleri ticari ve sosyal olarak girişimci yükseköğretim kurumlarından beklenen bir inovasyondur ve bu inovasyonun genel sonucu "dahili kâr merkezleri ve girişimci franchise uygulamaları" olarak tanımlanabilecek "intrapreneurialism"e dayanan bir akademik kapitalizmdir (Jessop, 2017: 864). Dolayısıyla bu tartışma, bilgi, bilginin üretim biçimi ve bu bilgiyi üreten kurumların işleyişlerinin yapılandırılmasını kapsayan bir dönüşümü kavramayı gerektirmektedir.

Yeni bilgi devreleri, bilginin sınırlarını yeniden yapılandırmakta ve bunu "makro-yapısal", "örgütsel" ve "bireysel" olmak üzere yükseköğretim sisteminin çoklu düzeylerindeki aktörleri, girişimci ve piyasa odaklı araştırma ve eğitimi teşvik etmek için devlet kurumlarını, ticari işletmeleri ve üniversiteleri birbirine bağlayarak oluşturduğu ilişki ağlarını genişleterek sağlamaktadır (Sigahi ve Saltorato, 2019: 5). Diğer yandan yeni bilgi devreleri; çeşitli merkezler ve topluluklar yoluyla, araştırma, altyapı ve bilgi ekonomisinin geliştirilmesine hizmet eden ürün, hizmet ve süreçler yoluyla da üretilmekte ve yeniden üretilmektedir. Böylece yeni bilgi devreleri yoluyla üniversiteler, mütevelli heyetleri, patent uzmanları ve bilim şirketlerinin araştırma koşulları ve çalışma

alanları birbirine yakınlaşmakta, benzeşmekte ve ortaklaşan çalışma koşulları ve paylaşım mekanizmaları ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte söz konusu işbirliği, üniversiteler ve öğretim üyeleri açısından danışmanlık, sözleşme araştırması, test ve saha denemeleri, üniversite öğretim üyeleri ve fakülte ve şirket bilim adamlarının birlikte katıldığı ortak eğitim ve araştırma alanlarına yönelik özel konferanslar gibi bir dizi faaliyet alanı yaratmaktadır (Slaughter, 2014a: 20).

Slaughter ve Rhoades'un (2008:35) İşletme-Yükseköğretim Forumu (EDUCAUSE), Internet2 ve biyo-teknoloji konsorsiyumları gibi örnekler üzerinden açıkladığı gibi çeşitli aracı kuruluşlar yoluyla; altyapının araştırılması, ürün, hizmet ve süreç geliştirilmesine yönelik planlama faaliyetleri, yükseköğretim kurumlarını yeni ekonomiye bağlayan yeni bilgi devrelerini oluşturmaktadır. Bu yeni bilgi devreleri üniversiteler ve öğretim elemanlarının araştırma ve eğitim faaliyetlerini ticari ilişkilerin egemen olduğu piyasa koşullarına yönlendirmenin temelini atmakta; üniversitelerin ve öğretim üyelerinin "akademik kapitalist" olma fırsatlarını arttırmakta ve çeşitlendirmektedir. Buna ek olarak yeni bilgi devreleri aşamasının, küresel üretim ağları ile birlikte ele alınması ve ulus-ötesi işlerliğinin vurgulanması da (Kauppinen ve Cantwell, 2014: 152) akademik kapitalizm tartışmaları açısından önem kazanmaktadır. Yeni fon akışları kavramı bu noktada, küresel kapitalizmin ve bilgi ekonomisinin öngördüğü yeni finansal faaliyetleri ve yeni bilgi devrelerinin ekonomik akışkanlığına yönelik açıklamalar sunmaktadır.

2.1.3.2. Yeni Fon Akışları

Yeni bilgi devrelerinin finansal bir sistematik çerçevesinde işletilmesi ve düzenli bir gelir akışıyla desteklenmesi, bu alanlarda sürdürülebilir yeni fon akışlarının (new funding streams) oluşturulması ve kalıcı hale getirilmesiyle mümkün olmaktadır. Bu kapsamda, patent ve lisanslama faaliyetleri, telif hakları, yayıncılık, spin-off şirketler,

tekno-kentler, üniversite kuluçka merkezleri, danışmanlık hizmetleri, yaşam boyu öğrenme, online eğitim, uluslararası öğrenci piyasası ve üniversitelerin altyapı hizmetleri olarak tanımlanabilecek beslenme, konaklama, eğlenme, otopark vb. merkezlerin ticari kullanımına dönük çok çeşitli alanlarda hem bilgi (üretim biçimi) hem de üniversitelerin dönüşüm sürecinde "girişimcilik" vurgusuyla iç içe geçen yeni fon akışları yoluyla yeni bilgi devrelerindeki her bir bileşenin eş zamanlı olarak hem devlet hem de sermaye kuruluşları açısından "finansal bir değer" biçiminde yeniden tanımlanmasına yol açmaktadır (Sigahi ve Saltorato, 2019: 4). Yeni fon akışları, hem bu alan ve uygulamalara aktarılan mali kaynakları; hem de bu alan ve uygulamalar yoluyla elde edilen gelir kaynaklarını birlikte açıklamaktadır. Bu yönüyle de "özel şirketler, bölgesel endüstriler ve ulusal ekonomiler arasındaki ekonomik rekabet mekanizmaları yoluyla akademik kapitalizme doğru gelişmenin kilit faktörlerinden biri olarak düşünülebilir" (Kaidesoja ve Kauppinen, 2014: 174).

Dolayısıyla kaynakları devlet ve sermaye kuruluşları tarafından aktarılan ve yeni bir bilgi üretim süreci, yeni eğitim biçimleri, öğrenci turizmi, üniversite-sanayi işbirliği ve üniversite altyapısının kullanımına karşılık gelen yeni fon akışları sürecinde; özellikle fen, teknoloji, mühendislik ve matematik olarak tanımlanan STEM alanlarında piyasalara sıkı sıkıya bağlı yeni fonların oluşturulması konusunda devlet finansmanının yönlendirilmesi ve genişletilmesinin öne çıktığı vurgulanmaktadır (Slaughter, 2014a: 12-13). Ancak diğer yandan; üniversiteler ve bilgi üretim sürecinin dönüşümünün "yeni fon akışları" tartışmasına dahil olmasının ve bu yönde yaşanan dönüşümün temel gerekçesini, üniversite/fakülte/bölüm/öğretim üyeleri olmak üzere tüm birimlere yönelik olarak alınan "devlet fonlarının kısıtlanması", "fonların belirli alanlarda yoğunlaştırılması" durumu ile açıklamakta ve bunun sonucunda üniversite, fakülte, bölüm ve öğretim üyeleri açısından alternatif kaynaklar oluşturma veya özellikle beşeri ve sosyal bilimler açısından bu yeni fon akışları baskısı karşısında direnç göstererek mücadele etmek gibi mevcut kaynak

bağımlılığını azaltmaya yönelik iki temel refleksin ortaya çıktığı vurgulanmaktadır (Rubins, 2007: 6).

Bu açıdan yeni fon akışları ve bilgi devreleri yoluyla üniversite ve bilgi üretim sürecine nüfuz eden yeni yapılanmalar da söz konusudur. Üniversiteler, sadece devlet yoluyla veya güçlü siyasi koalisyonlarca yürütülen mevzuat ve politikalarla değil; akademik ve akademik olmayan aktörler tarafından oluşturulan "aracı kuruluşlar" ve "geçiş örgütleri" yoluyla yeni "yarı-akademik piyasalar" yaratarak veya fakülte/bölümler arasında akademik üretim açısından rekabete dayanan yeni tür finansman mekanizmaları oluşturarak; mevcut ve çok çeşitli piyasa koşullarında daha sorunsuz bir biçimde hareket etmektedir (Kaidesoja ve Kauppinen, 2014: 175). Dolayısıyla hem yeni bilgi devrelerinin oluşturulması hem de yeni fon akışlarının sağlanması noktasında ilişki ağlarını oluşturan ve sürdüren "aracı kuruluşlar" ve "geçiş örgütleri" önem kazanmaktadır.

2.1.3.3. Aracı Kuruluşlar

Yeni bilgi devreleri ve fon akışları, aracı kuruluşlar ve geçiş örgütlerinin karmaşık ağları tarafından yönetilmektedir. Bir diğer deyişle aracı kuruluşlar, girişimci araştırma ve eğitim faaliyetlerinde kamu kurumları, ticari şirketleri ve üniversiteleri birbirine bağlayan yeni bilgi devrelerini teşvik etmektedir (Sigahi ve Saltorato, 2019: 5).

Aracı kuruluşları, geçiş örgütleriyle birlikte yeni ekonominin beraberinde getirdiği fırsatlarla kesişen organizasyonel yapılar olarak tanımlayan Slaughter ve Rhoades (2008) geçiş örgütlerinden farklı olarak; aracı kuruluşların bizzat üniversitelerin bünyesinde bulunmadıklarının ve çeşitli üniversitelerdeki benzer profesyonelleri birbirine bağlayan yapılar olmadığının, bundan daha ziyade genellikle kamu kurumları, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar ve özel sektördeki kâr amaçlı şirketler arasındaki sınırları yeniden şekillendiren, bu yapıları birbirine bağlayan örgütsel amaçlarını yeniden yönlendirmek ve değerlendirmek üzere çalışan üst düzey yöneticilerden meydana

geldiğini belirtmektedir. Yazarlar, bu tür aracı kuruluşlarda görev alan "akademik yöneticiler"in piyasa ve piyasa benzeri faaliyetleri geliştirerek ve kolaylaştırarak yükseköğretim politikalarını etkileme ve akademik bilgi/öğrenme rejiminin geliştirilmesi rolünü üstlendiklerine işaret etmektedir (Slaughter ve Rhoades, 2008: 21).

"Üçlü Sarmal Modeli"nden hareketle aracı kuruluşların "aktörler", "kaynaklar" ve "ticari" ilişkilerin değiş tokuşu yoluyla akademi, sanayi ve devlet arasındaki etkileşimin oluşturulması, güçlendirilmesi ve sürdürülmesi noktasında aktif rol üstlendiğine işaret eden Metcalfe (2010) kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olarak ifade ettiği aracı kuruluşlara örnek olarak; mesleki dernekler, vakıflar, konsorsiyumlar, bağımsız araştırma destek kuruluşlarını göstermektedir (Metcalfe, 2010: 503).

Üniversite yönetimi ve öğretim üyeleri, teknoloji transfer görevlileri ve kurumsal lisans sahipleri veya ortakları birbirine bağlayan "İnternet2" gibi aracı kuruluşları örnek gösteren Slaughter ve Rhoades (2004) eğitim dernekleri, kolejler ve üniversiteler, diğer şirketler ve ABD Eğitim Bakanlığı arasında bir aracı kuruluş olarak öğrencilerin üniversite başvuru süreçleri ve denemeler yazma gibi konulardaki ihtiyaçlarına yönelik olarak çevrimiçi uygulama hizmetleri sunan kâr amaçlı "Xap" şirketi, Bağımsız Eğitim Danışmanları Derneği (Independent Educational Consultants Association-IECA) ve Üniversite Pazarlama Profesyonelleri Derneği (University Marketing Professional Association) ile kâr amacı gütmeyen "Kolej Kurulu" (College Board) ve Ulusal Akademik Danışmanlık Derneği (National Academic Advising Association) tarafından üniversite piyasasında kolaylaştırıcı bir aracılık hizmeti üstlenildiğini belirtmektedir (Slaughter ve Rhoades, 2004: 328). Buna ek olarak; akademik kapitalizm rejimini oluşturan bileşenlerden biri olan aracı kuruluşlara, Avrupa'da kamu ve özel sektör arasında aracılık görevi üstlenen Bilgi ve Yenilik Toplulukları (Knowledge and Innovation Communities) da örnek gösterilebilir (Kauppinen ve Kaidesoja, 2013; Kauppinen, 2015).

Bu noktada, akademik kapitalist bilgi/öğrenme rejiminde aracı kuruluşlarla kesişen ve farklılaşan vurgularıyla bir diğer örgütsel mekanizma olarn geçiş örgütlerine de değinmek gerekmektedir.

2.1.3.4. Geçiş Örgütleri

Aracı kuruluşların yanı sıra; yeni bilgi ve fon devrelerinin geliştirilmesi ve sürekli hale getirilmesi amacıyla çeşitli roller üstlenen bir diğer organizasyonel yapı, geçiş örgütleridir. Geçiş örgütleri, "kurumların henüz merkezinde bulunmayan konu ve alanlarda, karşılıklı çıkarları olan aktörlerin, kurumları için yeni amaç ve hedefleri doğrultusunda bir araya geldikleri ve yerleşik kurumların değişim potansiyellerine ilişkin örgütler" olarak tanımlanabilir (Slaughter ve Rhoades, 2008:21). Üniversiteler açısından ise geçiş örgütleri, yukarıda genel bir çerçevesi sunulan yeni bilgi ve fon devrelerinin geliştirilmesi sonucunda ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar, etkileşim süreçleri ve faaliyet alanları doğrultusunda gelişen, zaman zaman aracı kuruluşlarla da iç içe geçen ve uzaktan eğitim hizmetleri, teknoloji transferi, kamu-özel sektör ortaklıkları, fikri mülkiyetin yönetimi, tanıtımı ve düzenlenmesine ayrılmış makam ve görevler ile büyük ticari şirketlerden üyelerin katılımıyla oluşturulan danışma kurulları gibi bu yöndeki yeni boşlukları dolduran organizasyonel yapılar olarak işlev görmektedir (Sigahi ve Saltorato, 2019:4-5).

Akademik kapitalist bilgi/öğrenme rejiminde yer alan geçiş örgütleri, çoğunlukla öğretim üyesi veya yönetici olmayan, amacı genellikle fakültedeki çalışmaların pazar boyutlarını yönetmek olan üst dereceli profesyoneller tarafından organize edilmekte ve yeni ekonomi düzeninin kriterleri çerçevesinde kurumun görüş alanına giren yeni fırsat olanakları ile ilgilenmektedirler (Slaughter ve Rhoades, 2008: 21). Bu bağlamda geçiş örgütleri; arabulucu kuruluşlarla bağlantı kurmak, üniversite içinde ve dışında birbirleriyle bağlantılı aktörleri bir araya getirmek, yeni kariyer ve ödül alanları ve

formları oluşturmak için kaynak, materyal, işgücü ve enerjiyi yönetme ve dağıtma işlevlerini üstlenmektedir (Slaughter ve Cantwell 2012: 592).

Özel sektör yapı ve işleyişini üniversitelere dahil eden, bir diğer deyişle; üniversiteler ile özel şirketler arasında işbirliğini kolaylaştırmayı öngören bu geçiş örgütlerinin en belirgin örnekleri arasında Teknoloji Transfer Ofisleri yer almaktadır (Slaughter ve Rhoades, 2004: Kauppinen ve Kaidesoja, 2013; Kauppinen, 2015). Diğer yandan, Üniversite Lisanslama Yöneticileri Derneği (Association of Collegiate Licensing Administrators-ICLA) gibi ticari marka gruplarının 1980'lerden itibaren ortaya çıkan kendilerine ait geçiş örgütleri yoluyla daha kapsamlı faaliyetler gerçekleştirdiğini belirten Slaughter ve Rhoades (2004: 328) bu tür bir geçiş örgütü olarak ifade ettikleri üniversitelere yönelik lisanslama konusunda uygunluk ve inceleme hizmeti sunan ve eski bir Disney denetçisi tarafından yönetilen Lisans Yönetim Ortaklıkları'nın (Royalty Management Associates) ICLA'nın etkinliğini artırdığına ilişkin bir örnek olay üzerinden, geçiş örgütlerinin üniversitelerle etkileşimini bu "verimlilik" unsuru üzerinden açıklamaktadır.

Geçiş örgütleri, ortaya çıkış sürecindeki farklılıklar itibariyle aracı kuruluşlardan ayrılmakla birlikte çeşitli durumlarda bu iki yapının birbirleriyle çakıştığı durumlar da söz konusu olmaktadır. Bununla birlikte; geçiş örgütlerinin kendiliğinden ortaya çıkmadığı ve üniversitelerin akademik kapitalizmle uyumlu politika ve faaliyetlerini teşvik etmek üzere bilinçli olarak oluşturulduğu (Kaidesoja ve Kauppinen, 2014) görülmektedir. 1992 yılında çeşitli üniversiteler için logo lisanslayan bir şirketin (Colegiate Licensing Company) profesyonel spor liglerine katılarak Spor Logolarının Korunmasını Geliştirme Komisyonu (Advance the Protection of Sports Logos-CAPS) oluşturması ve bu geçiş örgütünün üniversitelerin ticari varlıklarını korumak üzere ticari marka ihlallerine karşı hukuki ve cezai işlemler gerektiren bir koruma ağı geliştirmesi (Slaughter ve Rhoades, 2004: 328) bu duruma örnek gösterilebilir.

Sonuç olarak akademik kapitalizmin yeni bilgi ve fon devreleri ile gelişen aracı ve geçiş aktörlerinin bir arada bulunduğu sistemde araştırma altyapısının geliştirilmesi ve dışsal kaynaklı fon akışının yönetilmesi gibi işlevleri üstlenen genişletilmiş yönetim kapasitesi kavramı ve işleyişinden söz edilebilir.

2.1.3.5. Genişletilmiş Yönetim Kapasitesi

Yeni bilgi ve fon devreleri, geçiş örgütleri ve aracı kuruluşların beraberinde getirdiği işgücü, mekan, faaliyet yoğunluğu ve söz konusu dinamiklerin koordineli bir biçimde sürdürülmesi gereksinimi, üniversitelerde gittikçe yönetim kapasitesine ilişkin olarak artan düzenlemeleri beraberinde getirmektedir. Bir diğer ifadeyle yöneticiler, yeni finansal kaynak akışını sağlamak ve güvence altına almak için kurumsal kaynaklardan yararlanma yetkisini artırmakta ve çeşitlendirmektedir (McClure, 2016: 521).

Bu bağlamda, genişletilmiş yönetim kapasitesinin, genişletilmiş ticari fırsatlara yakından ilişkilendiğinin ve bu fırsatları izleyen kampüs profesyonelleri için belirleyici bir katman oluşturduğunun altını çizen Slaughter ve Rhoades'a (2004) göre kolejler ve üniversiteler, öğrencileri kayıt yoluyla kampüs bünyesine dahil etmek ve eğitim süreleri boyunca beslenme, barınma, eğlenme vb. ilişkin olarak ürün/hizmet satmak için tesisler geliştirdiklerinde, yeni destek profesyonelleri işe almaktadır. Örneğin; üniversitelerin kayıt yönetimi birimlerindeki kapasitelerini arttırmaları, tıpkı ticari markalı logolarla ürün satışı yapmak üzere mağazaların açılması gibi, personel istihdamını zorunlu kılmaktadır. Üniversitelerdeki rekreasyon merkezleri ve mini alışveriş merkezleri de ek personel gerektirmektedir. İş fırsatları dış kaynaklı (Starbucks, McDonald's gibi) işletmelere verilse dahi üniversiteler; bu sürece ilişkin lisansları bürokratik işlemleri ve dış gelirleri yönetmek durumundadır (Slaughter ve Rhoades, 2004: 328-329).

Diğer yandan; genişletilmiş yönetim kapasitesi üniversitelerin araştırma alanları bilgi üretim süreçleri ve işbirliklerinde de öne çıkan bir konum arz etmektedir. Bu

kapsamda, üniversitelerde ortaya çıkan teknoloji-transfer ofisleri, kuluçka merkezleri, patent ofisleri gibi alanlarda çalışan hukuk müşavirleri, yönetim personeli ve bilgi teknolojisi ofislerine alt yapı sağlayan uzmanların artışı da söz konusu olmaktadır (Slaughter, 2014a: 20). Tüm bu gelişmeler, yeni bir finansal kontrol rejimine dahil olan üniversitelerin genişletilmiş bir yönetim kapasitesi ihtiyaçlarını zorunluluk haline getirmekte ve yükseköğretimde yeni kalite yönetim sistemi normlarıyla tanımlanan verimlilik kriterleri doğrultusunda belirlenen ve performans metrikleri (Münch, 2014) ile ölçümlenen yeni bir yapılanmanın yönetimsel karşılığı haline gelmektedir.

Sonuç olarak; "yeni bilgi devreleri" devlet, üniversiteler ve şirketleri "girişimci araştırma" çalışmaları temelinde birbirine bağlarken, "yeni fon devreleri" ve finansman akışları, bilgi kümelerini, yeni bilgi ekonomisi çerçevesinde yeniden düzenleyen ve geçiş örgütleri (teknoloji transferi ve marka ofisleri vb.) tarafından desteklenen finansal kaynaklar yoluyla yeni bilgi devrelerinin oluşum ve sürekliliğine katkı sağlamaktadır. Bu sürece, ABD'deki İşletme-Yükseköğretim Forumu ve Avrupa Birliği'ndeki Avrupa Araştırma Alanı gibi örnekleri bulunan aracı kuruluşlar da üniversitelerde girişimcilik faaliyetlerini hızlandırmak/kolaylaştırmak yoluyla dahil olmaktadır. Bununla birlikte; üniversiteler bu karmaşık ve çoklu yapı, süreç, aktör ve faaliyetlerin koordinasyonuna ilişkin olarak genişletilmiş bir yönetimsel kapasite konusunda adımlar atarak; akademik kapitalizmin tüm bu mekanizmalarının etkin ve işler hale geldiği bir form kazanmaktadır.

Diğer yandan, tüm bu dönüşümü rasyonel olarak gerekçelendiren ve normalize eden anlatılar ve söylemler, sosyal teknolojiler aracılığıyla dağıtılmaktadır (Slaughter ve Cantwell, 2012). Akademik kapitalizm kuramının sadece fen ve mühendislik alanlarında değil, pek çok fakülte ve departmanda söz konusu olan işleyiş mekanizmalarına ilişkin olarak detaylandırılan bu dört kavramın ortaya çıkışına yönelik olarak doğrusal bir düzen bulunmamakla birlikte; bu fenomenler birbirinden bağımsız, eşzamanlı ancak her durumda yinelemeli olarak gerçekleşebilirler (Slaughter ve Taylor, 2008: 2). Dolayısıyla

söz konusu anahtar kavramlar, akademik kapitalizm kuramından hareketle, üniversite, bilgi üretim süreci ve araştırma pratiğine ilişkin dönüşümleri beraberinde getiren potansiyel girişimci unsurlar olarak da değerlendirilebilir. Bu açıdan, söz konusu kavram ve mekanizmalar göz önünde bulundurularak bu dönüşüm sürecinin gerekçe ve aşamalarını ve üniversitelerdeki yansımalarını irdelemek, tartışmanın derinleştirilmesi noktasında önem kazanmaktadır.

2.2. Akademik Kapitalizm ve Üniversitelerin Dönüşümü

Literatürdeki akademik kapitalizm tartışmalarının önemli bir bölümü ABD ve Avrupa ülkelerindeki yükseköğretim sistemi ve araştırma pratiğine odaklanan bir eksene sahip olmakla birlikte; akademik bilgi üreticilerinin yabancılaşması, araştırma ve üretim sürecine ilişkin hoşnutsuzluk, çalışma koşullarının aşınması ve üniversitelerdeki geleneksel-kültürel ve "ideal" değerlerinin dönüşümü temel tartışma başlıklarını oluşturmaktadır (Slaughter ve Leslie 1997; Kleinman ve Vallas 2001; Rhoads 2004; Mirowski 2011). Dolayısıyla akademik kapitalizm kuramı çerçevesindeki pek çok yazar tarafından üniversiteler ve genel itibariyle yükseköğretim sistemindeki bir dizi değişikliğe ilişkin olarak çeşitli yönleriyle öne çıkan bir "dönüşüm" vurgusu ile karşılaşılmaktadır. Burada bahsedilen dönüşüm durumu, akademik kapitalizm kuramının salt bir "özelleştirme" tartışmasından daha ziyade; tartışmanın eksenini kamusal alan ve o alana uygun faaliyetlerin yeniden tanımlanmasını da kapsayacak şekilde genişletmeyi gerektirmektedir. Bir diğer deyişle; üniversitelerin amaç, biçim, işleyiş ve ilişkileri açısından kamusal alan ve özel sektör ikilemi arasında değişen konumlanma biçimleri ve sınırlar, 'kamusal'ın ne anlama geldiğine dair bir dönüşümü de beraberinde getirmektedir (Slaughter ve Rhoades, 2008: 20). Tam bu noktada akademik kapitalizm kuramının bir kutbunda yer alan kamu yararı amacıyla faaliyet gösteren üniversiteler tartışmasının karşısına, diğer kutuptaki "yeniden yapılanma" üzerinden "piyasa ve piyasa benzeri

davranışlar" ile açıklanan ve bu biçimiyle kamusal alanı aşındıran bilgi ekonomisi ve girişimlerinin üniversitelerde yerleşmeye başlaması ve süreklilik kazanması söz konusu dönüşüm biçimi ve süreci hakkında fikir vermektedir.

Bu kapsamda temel olarak; yükseköğretimde "yeniden yapılanma" başlığı altında ifade edilebilecek; üniversite-sanayi işbirliği, performans kriterleri, eğitim-öğretimin niteliği, "müşteri" olarak tanımlanan öğrenci, çalışma koşullarının güvencesizleşmesi, fon, hibe ve proje destekleriyle ilişkilenen piyasa işbirlikleri, bilginin ticarileşmesi ve fikri mülkiyeti gibi pek çok konu hem öğrenciler ve eğitim öğretim pratiği; hem de akademik bilgi üreticileri ve araştırma pratiği açısından bu kuramsal çerçevede ele alınmaktadır[64]. Akademik kapitalizm, üniversite ve fakülteler (ve üyeleri) üzerindeki piyasa ve piyasa-benzeri davranışlarla ilgilenir. Piyasa benzeri davranışlar, hibelerden sözleşmelere, bağış fonlarından, üniversite-sanayi işbirliklerine, profesörlerin şirketlerine yapılan kurumsal yatırımlardan öğrenci harçlarına ve gelir getirici çeşitli faaliyetlere kadar, finansal kaynak için kurumsal rekabete ve fakülte (üyelerinin) rekabetine karşılık gelir. Bu aktiviteleri piyasa benzeri yapan şey ise; harici kaynak sağlayıcılardan gelen fonlar için bir rekabeti içermesidir (Slaughter ve Leslie, 2001: 154).

[64]Bu kavram kuşkusuz, akademik bilgi üretim sürecinin ilişkilendiği; öğrenciler, öğretim üyeleri ve yaratılan akademik değerin niteliğine yönelik karşılıklarıyla anlam kazanmaktadır. Akademik kapitalizmin bakış açısıyla öğrenciler, "kariyer"lerini şekillendirecekleri ve diplomalarının doğrudan birer istihdam ve 'yatırım' belgesine dönüştüğü birer 'müşteri' olarak konumlanmaktadır. Öğrenci başarısı ise kapitalist üretim sürecinin en üst basamaklarında yer alan en prestijli mesleklerde iş bulması ve sistemin yeniden üretimi için çalışmasıdır. Dolayısıyla sınavlar, ödevler ve eğitim programı bu tür bir kaygı çerçevesinde biçimlendirilmektedir. Akademik kapitalizm, sömürü ilişkilerine dayanan üretim mantığının akademideki tezahürü olarak kavranabilir. Dolayısıyla öğretim üyeleri açısından; çok fazla sayıda ders verme, belirli unvan kriterleri nedeniyle niceliksel kaygıların öne çıktığı yayınlar ve projelerin üretilme zorunluluğu, bunun yanı sıra danışmanlık ve organizatör olarak idari görevleri de sürdürme durumu, bu tezahürün sonuçlarıdır (Hill, 2004: 509-510). Bu aynı zamanda çok fazla sayıdaki akademik ve idari iş yükünün emek sömürüsü dolayımıyla sınırlı sayıdaki akademik emek gücü tarafından karşılanması üzerinden uygulanan 'akademik değer' kaygısının ikinci plana itildiği ve bu biçimiyle piyasa politikalarıyla örtüşen bir nitelik de arz etmektedir. "Yükseköğretimde mevcut kaynakları en etkin biçimde kullanmak ve üstüne bir de kendine yeterli olmak için yeni kaynaklar yaratmanın dayandığı tek bir mantık var; o da düpedüz 'kârlılık'tan ibaret 'pazar mantığı'dır. Yatırımları, arazileri olan, hatta devlet desteğinin azaldığı koşullarda, bilimsel eğitimi besleyecek öz kaynakları yaratmak amacıyla kendi dışındaki firmalar, işletmeler, bankalarla işbirliğine girerek kâr ve faize yönelen, rant amaçlı arazi yatırımlarına girişen ve/veya kendi arazilerini bu maksatla kullanıma açan bir üniversite (hatta devlet üniversiteleri)" (Nalbantoğlu, 2009:63).

Piyasa davranışları, kurumların patentleme, devamındaki lisans süreci ve anlaşmaları, spin-off şirketleri, arms-length şirketler (bu şirketler, personel ve hedefler açısından üniversitelerle ilgilidir; ancak yasal olarak ayrı varlıklar biçiminde tanınır) ve üniversite-sanayi işbirlikleri gibi kâr amaçlı faaliyetlerine karşılık gelir. Piyasa faaliyeti ayrıca; ürünlerin satışı ve eğitim uğraşına yönelik hizmetler (örneğin; logolar, spor araç gereçleri, yemek hizmetleri ve kitapçılarla kâr paylaşımı gibi) daha sıradan işlemleri de kapsar (Slaughter ve Leslie, 2001: 154). Araştırma üniversitelerinin endüstri işbirliği, patent alma ve şirket kurmalarına ilişkin "teknoloji transfer" süreci de bu kapsamda incelenmektedir (Renault, 2006: 227). "Yükseköğretimin yeniden yapılandırılması", bu türden piyasa uygulamalarını takip eder. Bununla kastedilen ise; yükseköğretimde mevcut çeşitli akademik/idari bölüm/departmanların azaltılması veya kapatılması, diğer bölümlerin genişletilmesi veya oluşturulması, disiplinlerarası birimlerin kurulması; iç kaynak tahsislerinde ilişkin değişiklikler; akademik işbölümünde araştırma ve öğretime ilişkin önemli değişiklikler; güç dengesini koruyan görece özerk şirketler (arms-length) ve araştırma parkları gibi yeni organizasyon biçimlerinin oluşturulması; ve yeni idari ofislerin organizasyonu veya eskilerinin düzenlenmesi veya yeniden tasarlanması gibi çok çeşitli noktalardaki bir dizi dönüşüme işaret eder (Slaughter ve Leslie, 2001: 155). Dolaysıyla akademik kapitalizm, (profesyonellerin artan yönetimi ve arz yönlü yükseköğretim politikaları) demonte sistemler ve yapılar olarak kavranmak üniversitelerin bir yapısal ve kurucu unsuru haline gelen yaşam deneyimlerini kapsar ve insanların gündelik pratiklerine derinden gömülüdür (Rhoades ve Slaughter, 1997: 9).

Akademik kapitalizmin yukarıdaki tartışma başlıklarıyla şekillen kuramsal art alanı, küreselleşme, ekonomi ve politika alanındaki dönüşümler ve yapısal koşullar doğrultusunda zaman içinde değişkenlik göstermiş ve daha geniş bir kapsamda ele alınmaya başlanmıştır. Örneğin; akademik kapitalizm kavramını 1997'deki kitaplarında ilk olarak "piyasa ile çeşitli noktalarda ilişkilenen fakültelerin araştırılması"

doğrultusunda yapılan araştırmalar yoluyla kavramsallaştıran Leslie ve Slaughter; daha sonra, akademik kapitalizmi, esas olarak "tekno-bilim alanlarında yer alan belirli kaynak bağımlı akademisyen gruplarının davranışlarını tanımlayan bir kavramdan daha fazlası" olarak görmeye başlamışlardır. Dolayısıyla akademik kapitalizm kavramı, akademik profesyoneller ve idarecilerden oluşan birimler de dahil olmak üzere, araştırma üniversitelerinde çok çeşitli birimlerde ve kapsamda görünür olan bu davranışı açıklamanın bir yolu olarak genişletilmiştir (Slaughter ve Leslie, 2001: 155). Yazarlar akademik kapitalizmin tetikleyici faktörü olarak hala "azalmış devlet kaynakları"na işaret etmekle birlikte; akademik kapitalizmin somut aktörler tarafından kabulü veya uyarlanması ve yeni örgütlerin olarak ortaya çıkmasında kamusal ve özel ürünler, ön işlemler ve hizmetler ile bunların pazarları; yönetsel ödüller ve teşvikler, cezalar ve caydırıcılar; ve elbette ideoloji ile iç içe geçen "örgütsel yeniden yapılanma" (yeniden yapılanmanın örgütleniş biçimi) unsuruna odaklanmaya başlamıştır (Slaughter ve Leslie, 2001: 155). Hoffman (2012) da "akademik kapitalizm" üzerine ilk araştırma dalgasının, kâr güdüsünün kolejlerin ve üniversitelerin "kamu yararı" misyonuna zarar verdiği durumlara odaklanma eğiliminde olduğunu; ancak daha yeni çalışmaların bu "şirketleşme" veya "saldırı/zarar verme" tezinden uzaklaştığı ve bu kavramın güncel kullanımının tipik olarak endüstri tarafından yüksek öğrenimin sömürgeleştirilmesi veya ele geçirilmesi değil, akademik yaşamın maddi temeli ve normatif varsayımlarının dönüştürüldüğü kamu-özel sınırlarının daha derin bir şekilde bulanıklaştırılmasına işaret ettiğini vurgulamaktadır (Hoffman, 2012: 13).

2.2.1. Üniversitelerde Akademik Bilgi Üretim Sürecinin Dönüştürücü Faktörleri: Bilgiye Dayalı "Yeni" Ekonomi, Finansallaşma ve Devlet Bütçe Kısıtları

Söz konusu tartışmadan yola çıkarak; günümüzde akademik kapitalizme yönelim ile sonuçlanan eğilimlerin gerekçeleri ve/veya kaynakları Bob Jessop'un üç yönlü tipolojisinden hareketle incelenebilir. Bu değerlendirmeler aynı zamanda üniversitelerde akademik bilgi üretim sürecinin dönüştürücü faktörleri olarak da ifade edilebilir. Jessop (2018) akademik kapitalizme eğilimin üç ana kaynağından söz etmektedir: Bunlardan ilki; Fordizm sonrası yeni birikim rejimlerine geçişte 'bilgiye dayalı ekonomi' (knowledge-based economy) paradigmasının etkisinden ve üniversitelere yansımalarından kaynaklanmaktadır. Bu paradigma, özellikle araştırma ve eğitim uygulamalarının; değişen işgücü piyasasının ve ekonomisinin beşeri sermaye ihtiyaçlarını karşılamak, işletmelere altyapı ve hizmetler sağlamak ve bilgiyi sermaye birikimine katkıda bulunacak şekilde aktarmak üzere yeniden düzenlenmesini içermekte; bununla birlikte öğretim üyelerinin, araştırmacıların ve öğrencilerin, entelektüel sermayenin girişimci taşıyıcıları olmalarını önermektedir (Jessop, 2004: 160; 2018: 104).

Leydesdorff (2006); Marx'ın Grundrisse [1857] çalışmasında "bilginin gücünün somutlaştığı ve nesnelleştiği, insan eli tarafından yaratılan, beyninin bir organı formunu alan insan endüstrisi ürünleri yoluyla sosyal bilginin doğrudan bir üretim gücü haline gelerek sabit bir sermaye oluşturma süreci" olarak tanımladığı bilgiye dayalı ekonominin zaman içerisindeki dönüşümünde, Braverman (1974) ve Noble (1977) gibi Marksist tarihçiler tarafından vurgulanan 1870-1910 dönemi "bilimsel-teknik devrim"inin 17. yüzyılda gerçekleşen bilimsel devrimlerden farklı olarak bilgi üretimini endüstriyel üretim süreçlerine bağlayan kritik konumuna işaret etmektedir[65] (Leydesdorff, 2006:

[65]Leydesdorff (2006), 1870'ten itibaren gerçekleşen ve "bilimsel-teknik devrim" denilen sürecin, bilim-ekonomi arasında endüstriyel olarak oluşturulan ara yüzlerde gerçekleştiğini; Braverman'in (1974) de

230). Yakın dönem tartışmalarında ise; bilgiye dayalı ekonomiyi, küreselleşmenin ulaştığı en son aşama olarak açıklayan Peters (2003) bilgi ekonomisinin önemli bir bileşeni olarak yükseköğretimin ekonomi açısından önemine odaklanmaktadır. Ona göre küreselleşme, "bilginin kapitalistleşmesi", "enformasyonun yersiz yurtsuzlaşması" ve "eğitimin teknolojiyle bütünleşmesi olarak tanımlanan üç temel boyutuyla bilgnin anlamı ve değeri üzerinde yeni bir mücadeleyi beraberinde getirmektedir. Dünyadaki hükümetler ve politikaları açısından kilit bir konuma yerleşen yükseköğretim, geniş anlamda üniversitelerin bilgi ekonomisi açısından da yeni girişim ortaklıkları ve sermaye-endüstri işbirliklerinin geliştirilmesinde temel bir belirleyici faktör olarak görülmektedir. Bu noktada, eğitim ve bilgi üretimi konusundaki geleneksel işlevler ile bilgi üretimi ve teknoloji transferinde endüstri ile işbirliği yapma konusundaki yeni rollerin "uyumlaştırılması"na işaret edilmektedir (Peters, 2003:155 156).

Üniversiteler, bilim ve akademik bilgi üretim süreci ilişkisi açısından incelendiğinde Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'nün (Organization for Economic Co-operation and Development-OECD) 1996 yılındaki "Bilgiye Dayalı Ekonomi" başlıklı raporunda bilgiye dayalı ekonomideki eğilim ve uygulamaları, bilgiye dayalı ekonomide "bilim sistemi"nin (kamu araştırma laboratuvarları ve yükseköğretim kurumları) rolünü ve bilgiye dayalı göstergelerin ve istatistiklerin geliştirilmesini tartışmaktadır[66]. Bu raporda kavramın tanımı ve diğer kavramlarla ilişkisi şu şekilde özetlenmektedir:

---

vurguladığı üzere, yeniliği bir bilim veya teknolojinin oluşturduğu ürünle değil; bilimin sermayeye dönüşümüyle ilişkilendiren bu devrim sürecinin hiyerarşik ve bürokratik şirketlerin egemenliği ile karakterize edilen kurumsal kapitalizmin ortaya çıkmasına yol açtığını ifade etmektedir. Bilimsel devrim ve bilgi üretim süreci tartışması Leydesdorff'un (2006) "The Knowledge Based Economy: Modeled Measured Simulated" isimli kitabı incelenebilir.

[66]Rapordaki bilgiye dayalı ekonomiye ilişkin eğilimlerin tartışıldığı ilk başlıkta "bilgi-ekonomi", "bilgi-öğrenme", "bilgi-istihdam" ilişkisi, "bilginin kodlanması", "bilginin ağları" ve "devlet politikaları" başlıkları yer alırken; bilgiye dayalı ekonomide bilim sisteminin rolünün değerlendirildiği ikinci başlıkta; "bilgi üretimi", "bilginin yayılımı", "bilginin transferi" ele alınmaktadır. Son olarak; bilgiye dayalı ekonominin göstergeleri başlığında "bilginin", "bilgi girdilerinin", "bilgi stok ve dolaşımının", "bilgi çıktılarının", "bilgi ağlarının" ve bilgi-öğrenme ilişkisinin" ölçümlenmesi olarak ifade edilmektedir. Bu başlıklar incelendiğinde raporun, bilgi temelli ekonomiye karşılık gelen devlet, sanayi, üniversite arasındaki bilim-teknoloji merkezli bilgi dolaşım ve ilişkilerinden oluşan etkileşimi "yeni" bir inovasyon

> Bilgi artık verimliliğin ve ekonomik büyümenin itici gücü olarak kabul edilmektedir ve ekonomik performansta bilgi, teknoloji ve öğrenmenin rolüne yeni bir odaklanma getirmektedir. "Bilgiye dayalı ekonomi" terimi, modern ekonomilerinde bilgi ve teknolojinin yerinin daha iyi tanınmasından kaynaklanmaktadır. OECD analizi, "yeni büyüme teorisinde" yansıtıldığı gibi, giderek artan bir şekilde bilgiye dayalı ekonominin dinamiklerini ve geleneksel ekonomi ile ilişkisini anlamaya yönelmektedir. Bilginin artan kodlaması ve iletişim ve bilgisayar ağları üzerinden iletilmesi, bir "bilgi toplumu"nun ortaya çıkışına yol açmıştır. Çalışanların da bir dizi beceri edinmeleri ve bu becerileri sürekli olarak uyarlamaları "öğrenme ekonomisi" nin temelini oluşturmaktadır. Bilgi ve teknoloji yayılımının önemi, bilgi ağlarının ve "ulusal inovasyon sistemlerinin" daha iyi anlaşılmasını gerektirmektedir (OECD, 1996: 3).

Teichler (2019) OECD'nin (2008) daha yakın dönemde üniversitelerin yönetim ve yönetişim süreçlerinde yaşanan dönüşüm karşısındaki konumunu betimleyen ve hükümet temsilcileri, akademisyenler ve uzmanlardan oluşan "2030'a Doğru Yükseköğretim" "think-tank" projesine (2008; 2010) dikkat çekerek; bu projede "demografi", "teknoloji" ve "küreselleşme" olmak üzere üç tema etrafında tartışılan ve "açık ağ" (open networking), "yerel topluluklara hizmet sunma", "yeni kamu işletmeciliği" ve "Yükseköğretim A.Ş." olmak üzere "Yükseköğretim için Dört Gelecek Senaryosu" (2008) raporunda açıklanan öngörüler yoluyla üniversitelerin yükseköğretimin yapı ve işlevlerinin ne tür belirleyenler üzerinden ele alındığı konusunda fikir vermektedir[67] (Teichler, 2019: 38). Benzer şekilde Dünya Bankası'nın (2011) "Akademik Mükemmelliğe Giden Yol: Birinci Sınıf Araştırma Üniversitelerin Oluşturulması" (The Road to Academic Excellence: The Making of World-Class Research Universities) başlıklı raporunda da 21. yüzyıl üniversitelerini tanımlayan üç temel göstergenin "yetenekli akademisyen ve öğrencilerin birlikteliği", "kayda değer bütçeler" ve "stratejik vizyon ve liderlik" olduğu vurgulanmaktadır[68].

Bilgiye dayalı ekonomilerde bilginin ekonomik "refah" için yaratımı ve yaygınlaştırılması söyleminde üniversitelerden üstlenmesi beklenilen bu misyon ve rollerin, gerek kendi iç yapısında gerekse dış kaynaklarla etkileşimindeki finansallaşma

---

modeline dikkat çektiği görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=OCDE/GD%2896%29102&docLanguage=En

[67] Rapor için bkz: http://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/42241931.pdf

[68] P.G. Altbach ve J. Salmi editörlüğünde hazırlanan; Asya, Afrika, Latin Amerika ve Doğu Avrupa'daki dokuz ülkede bulunan 11 devlet ve özel araştırma üniversitesine ilişkin değerlendirmelerden oluşan raporun ayrıntıları için bkz: http://documents.worldbank.org/curated/en/688061468337210820/pdf/The-road-to-academic-excellence-the-making-of-world-class-research-universities.pdf

süreciyle iç içe geçmesi ve üniversitelerin bu misyon ve roller çerçevesinde teşvik edilmesi sürecinde devreye sokulan kamu politikaları ve kamu bütçe finansmanına ilişkin gelişmelerin neler olduğuna dair sorular önem kazanmaktadır (Conceiçao vd., 1998: 203). Bu değerlendirme, aynı zamanda Jessop'un tipolojisinde ifade ettiği üniversitelerdeki akademik kapitalizm eğilimini ve akademik bilgi üretim sürecindeki dönüşümü açıklayan ikinci faktör olarak finansallaşma ve üçüncü faktör olarak kamu harcamalarına ilişkin kısıtlara karşılık gelmektedir.

Üniversitelerdeki akademik kapitalizm eğilimini açıklayan ikinci faktör olarak "finansallaşma", eğitim ve akademik bilgi üretim süreci faaliyetleri üzerinde bir ekonomik sistemin egemenliği ve yerleşikleşmesiyle ilişkilendirilmektedir. Neo-liberalizmin beraberinde getirdiği finansallaşma ve finansal rekabet; kaynaklarını eğitim ve araştırma faaliyetlerine dayanan sermayenin genişletilmesi ve kârlılığının artırılması üzerine kuran bir ekonomik rejimin egemen olması ve üniversitelerin küresel pazar ekonomisine yeni "ürün", "piyasa", "kaynak", "örgütlenme biçimleri" ve "yöntemler" yoluyla entegrasyonu ile sonuçlanmıştır (Jessop, 2018:104 ve 106-107).

Jessop'un tipolojisindeki üçüncü ve son kritik eğilim ise; özellikle son dönemde yaşanan genel finansal/mali krizlerin sonucunda, neo-liberal devlet yöneticilerinin yükseköğretim, eğitim ve araştırma vb. alanlarda bu alanlarda kamu harcamaları kesintileri talep etmelerine neden olmasıdır. Bu tür mekanizmalar, küresel olarak rekabetçi araştırma üniversiteleri ve yerel veya bölgesel ölçeklerde kitlesel kimlik oluşturma ve yaşam boyu öğrenme imkanı sunan kurumlar arasında artan farklılaşmaya yol açmaktadır Aynı zamanda bilgi, araştırma ve eğitimi birer kamu yararı hizmeti olarak değerlendiren veya alternatif olarak kısıtlı dolaşımını potansiyel faydalarına tercih eden bir özel "meta" muamelesi görmesi arasındaki gerilimi de derinleştirmektedir (Jessop, 2018: 104).

Akademik kapitalizm kuramı açısından yükseköğretime aktarılan devlet kaynakları olarak ifade edilebilecek fon, hibe ve desteklerin sınırlandırılması ve bu kaynakların belirli fakülte ve bölümlerde yoğunlaşması durumu, pek çok yazar tarafından üniversitelerdeki dönüşümü açıklayan değerlendirmelerde temel bir itici faktör olarak sıklıkla dile getirilmektedir (Slaughter ve Leslie, 1997; 2001; Renault, 2006; Bullard, 2007). Söz konusu kısıtlamalar; kurumlara yönelik deregülasyon sürecine ilişkin yasal ve bürokratik mevzuatla birlikte yeni düzenlemelerin[69] devreye girmesiyle ilişkili olduğu gibi; doğrudan devlet bütçesinden üniversitelere aktarılan mali kaynakların kısıtlanması ve yeni bilgi ekonomisi çerçevesinde öne çıkan ihtiyaçların belirlediği alanlara yönlendirilmesi biçiminde de gerçekleşmektedir. Örneğin Ranault (2006) Ulusal Bilim Kurulu'nun verilerinden yararlanarak; üniversite araştırmaları için federal finansman kaynağının payının 1960'larda %73'lük bir orana sahipken 1980'de akademik AR-GE finansmanının üçte ikisine gerilediğini, 1997'de ise %59'a düştüğünü ve o zamandan beri de %59-%60 bandı arasında kaldığını belirtmiştir. Bu durumda küreselleşmenin dışsal koşulları üniversitelerin işleyiş ve faaliyetlerini devam ettirebilmelerini mümkün kılacak finansal kaynakları koruma ve genişletme zorunluluğu ile karşı karşıya kalmaktadır (Mendoza ve Berger, 2005).

Dolayısıyla söz konusu faktörlerin üniversiteler açısından beraberinde getirdiği değişikliklerle birlikte; eş zamanlı olarak üniversitelerde akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümünü aşamalı olarak kavramak ve detaylandırmak mümkün olmaktadır.

[69]Bu noktada, ABD'de 1972 yılındaki yükseköğretim reformu sonucunda yetkilendirilen ve devlet destekli mevcut desteklerin biçim ve kapsamının farklılaşan bir biçimde değiştirildiği "Temel Eğitim Fırsatı Hibeleri" (Basic Educational Opportunity Grants) ve "Tamamlayıcı Eğitim Fırsatı Hibeleri" (Supplementary Educational Opportunity Grants) ve yürürlükte olan iki büyük kredi programına ilişkin radikal değişimler, Federal düzeyde gerçekleşen deregülasyon sürecinin bir sonucu olarak piyasa sisteminde yükseköğretim kurumlarının ticarileşen yapılanmalarının bir örneği biçiminde ifade edilmektedir (Leslie ve Johnson, 1974; Slaughter ve Leslie, 2001: 156-157).

2.2.2. Üniversitelerde Akademik Bilgi Üretim Sürecinin Dönüşüm Aşamaları

Akademik kapitalizm tartışmaları çerçevesinde üniversitelerdeki akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümü çeşitli yazarlar tarafından farklı vurgularla açıklanmaktadır. Bu değerlendirmeler, akademik kapitalizm faktörlerinin üniversite yapısı, yönetimi, faaliyetleri, akademisyenler açısından çalışma koşulları ve araştırma süreçleri gibi pek çok alandaki yansımalarını görünür kılmak bakımından da önemlidir. Bu bağlamda, dönüşüm sürecini çeşitli aşamalar üzerinden açıklayan değerlendirmelere yer verilmiştir.

Örneğin Hoffman; akademik kapitalizm tartışmasını odak noktasına yerleştirerek; ABD merkezli yükseköğretim ve araştırma sisteminin dönüşümünde hibeler, politikalar, ekonomi sistemi, akademik işgücünün dönüşümü gibi çeşitli faktörleri göz önünde bulundurarak üç aşamalı bir açıklama modeli sunmaktadır. Bu kapsamdaki ilk aşama, yükseköğretim sistemine yönelen ekonomik kaynakların ve uygulamalara yön veren hükümet/eyalet politikalarının dönüşümüne ilişkindir. Bu bağlamda özellikle belirli fakülte/bölümlerde yoğunlaşan kaynak ve politikaların dönüşüm sürecinde belirleyici olduğu görülmektedir. ABD'deki üniversitelerin yeni "inovasyon ve ekonomi merkezleri" misyonu çerçevesinde konumlandırılmasına eşlik eden, yükseköğretime ve araştırmalarına ayrılan finansal hibelerin artışı ile sağlık, tıp, mühendislik gibi alanlardaki taşınabilir teknoloji, bilgi üretiminin ve araştırmaların temel unsuru olarak görülmektedir (Hoffman, 2012:2).

Araştırma politikası ortamının dönüşümü ile yakından ilişkili olan ikinci önemli aşama, akademi uygulamalarını ve kültürünü küresel "yeni ekonomiye" uydurma girişimidir. Örneğin, açık uçlu keşif yerine araştırmanın "alaka düzeyi", "etkisi" ve "çevirisi" ne daha fazla odaklanılmaktadır. Bazı akademisyenler, pedagojik uygulamada "pratik" eğitim ve öğrencileri medya tüketimi ve hizmet sunumuna dayalı ihtiyaçlara cevap veren kapitalist ekonomiye hazırlama yönünde bir baskı görmektedir. Buna ek olarak; devlet sübvansiyonları ve teşvik sistemleri, endüstri ve bölgeye özgü araştırma

sorunlarına odaklanan disiplinler arası araştırma enstitüleri (New York eyaletinde hidrofraking) gibi kamusal ve özel çıkarlar arasındaki çizgiyi bulanıklaştıran kampüs içi organizasyonların bir altyapısını desteklemektedir (Hoffman, 2012: 12). Üçüncü aşama ise, akademik işgücü piyasasının dönüşümüdür. Bu, yeni akademik kapitalist düzendeki en canlı eşitsizlik, sömürü ve güç mücadelesinin sürdüğü alandır. Öğrenim ücretleri artan öğrencilerin sayısının yükseltilmesi için sarf edilen yoğun bir çaba, çoğu araştırma kampüsünde kadrolu veya sözleşmeli görev yapan fakülte istihdamının sürmesi ve işe alımlarına yönelik çabanın önüne geçmektedir. Ortaya çıkan boşluğun büyük bir kısmı, ders bazında çalışan yarı zamanlı, yardımcı veya lisansüstü öğrenci eğitmenlerin dikkate bir artışıyla telafi edilmeye çalışılmıştır. Düşük ücretli ve koşullu emeğin bu artan oranının yanı sıra, yeni sosyal yardım programlarını denetlemek, hesap verebilirlik ve verimlilik planları oluşturmak ve gelir akışlarını yönetmek için idari personel de ciddi oranda artmıştır (Hoffman, 2012: 12-13).

Alternatif bir kuramsallaştırma çalışması da Jessop'un (2018) akademik kapitalizme ilişkin beş aşamalı yaklaşımından gelmektedir. Mevcut akademik kapitalizm literatürünün genel itibariyle iç örgütsel yönetimin değişimi, iç piyasa ve/veya yarı-piyasa niteliğindeki bağlantıların tanımlanması, kalite güvencesi ve kariyer izleme sistemlerine; araştırma sürecinde öne çıkan iç ve dış ortaklıkların kurulabilmesine yönelik yeni aracı kurumların oluşturulması gibi başlıklara odaklandığı (Slaughter ve Cantwell, 2012); buna karşın kavramın ve kuramsal artalanının, akademik kapitalizmin anlamı, değişkenliği ve dönüşümündeki adımlarının literatürde yeterince sorgulanmadığı eleştirisini yönelten Jessop (2017; 2018), bu noktaya odaklanarak akademik kapitalizmin birbiriyle örtüşen beş aşamalı bir gelişim sürecinden hareketle geliştiğini savunmaktadır. Bu beş aşama; finansal hale getirilmiş bir neoliberal distopyaya ulaşma yolundaki tüm aşamalarının tam geçişliliğini engelleyen bazı sınırlarını tanımlamaktadır (Jessop, 2018: 105).

İlk aşamada eğitim ve araştırma, satış ve pazarlamaya uygun bir ürün olarak ticarileşmekte; henüz kâr odaklı ve piyasa aracılı kapitalist üretimin rekabetçi baskılarına tabi olmayan bir basit meta üretim süreci devreye girmektedir. Ücretli üniversiteler, ticari araştırma ve uzaktan eğitim gibi örneklerden hareketle; bu erken aşamada bile öğrencilerin "mobil müşteriler" haline geldikleri, bilgi ve yaratıcılığın bir "meta değeri" ile anlamlandırıldığı ve fikri mülkiyet haklarının daha sonra alınıp-satılmak üzere talep edildiği bir başlangıç aşamasıdır. İkinci aşamada kapitalist piyasa ekonomisinin, yükseköğretim ve araştırma süreci içerisinde de bizzat geliştiği ve ticarileşme sürecini güçlendirdiği görülmektedir. Bilginin serbest ticareti, üretimin maliyetler üzerindeki sıkı bir kontrol ve geri kazanımına dayalı rasyonelleşmesi, üniversite ve araştırma enstitülerinin gelirlerini artırmak amacıyla kendi birikmiş sermayelerini kullanmaları ve/veya kredi kullanmaları, söz konusu kapitalizasyon sürecinin örnekleridir (Jessop, 2018: 105).

Üçüncü aşama, kapitalistleşme sürecine doğru daha radikal bir adıma ilişkindir. Zihinsel emeğin (entelektüel emeğin, entelektüel üretim araçlarından ayrılması da dahil olmak üzere) bir girdi olarak yarı-metalaşmasını içerir. Bu, entelektüel emeğin hiyerarşilendirilmesine, güvencesizleştirilmesine, mesleki statü kaybına ve maliyetlerin azaltılıp kâr maksimizasyonunun sağlanması için öğretim ve araştırma özgürlüğünün sınırlandırılmasına neden olmaktadır. Bu aşama ayrıca geleneksel bilginin sahiplenilmesini, entelektüel ortakların özelleştirilmesini, öğretim materyallerinin metalaştırılmasını, burs, bilimsel araştırma ve bilimsel yayınları ve daha yakın zamanda, derslerin sayısallaştırılması, tüketicileri erişim için ücretlendirirken neredeyse maliyetsiz yeniden üretim ve dolaşımlarını mümkün kılmaktadır. Aynı zamanda, özellikle güvencesiz öğretmenler ve araştırmacılarla karşılaştırıldığında, idari maaşların akademik maaşlardan daha hızlı artma eğilimini güçlendirmektedir (Jessop, 2018: 105). Akademik kapitalizmin kilit noktasını oluşturan ve zihinsel emeğin metalaşmasına işaret eden

üçüncü aşama, bu çalışmanın odak noktasını oluşturan akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümünü akademik bilginin üreticileri açısından kavramaya yönelik çabanın da kritik bir vurgusunu içermektedir. Bu bağlamda akademisyenler, özelleştirme, metalaşma, sayısallaştırma, güvencesiz çalışma koşulları ile örülen bir akademik bilgi üretim süreci aşaması içerisinde, sermayenin beklenti ve talepleri çerçevesinde (ve bizzat bu kaynaklar tarafından fonlanan) "girdiler" olarak bilgiyi üretmektedir. Bu aşama, dördüncü ve beşinci aşama için bir çıkış noktası oluşturmakta ve akademik kapitalizmin özellikle ABD ve Avrupa ülkelerinde günümüzdeki formunu açıklamaya uygun bir kuramsal çerçeve sunmaktadır.

Dördüncü Aşama, çift yönlü bir finansallaşma sürecidir. Burada ilk olarak; piyasa güçlerinin denetimindeki mobil sermaye; kârlı maddi yatırım olanakları sunduğu düşünülen üniversite ve araştırma alanlarında dahil olur; ve ardından da belirli üniversiteler, kolejler ve araştırma girişimleri ile bu ve diğer potansiyel yatırım alanları arasındaki kârı eşitler. Bu aşama özel üniversitelerle başlar; ancak son aşamaya yaklaştıkça tüm üniversiteleri ve araştırma merkezlerini etkiler. Yükseköğretimde 'kazanan hepsini alır' (winners-take-all) dinamikleri (Frank, 2004) veya 'Matthew etkisi' bilimi ile ünlü bilim adamları, benzer çalışmalar için bilinmeyen bilim adamlarından daha fazla kaynak ve hibe almaktadır (Merton, 1968). Beşinci ve son aşama ise; üniversitenin tüm varlık ve gelirlerinin menkul kıymetleştirilmesi ile birlikte üniversitenin finansal bir yapı olarak küresel piyasa ekonomisine entegre edilmesini içerir. Akademik kapitalizmin bu son aşamasına, finans-egemen bir sistemde; eğitim ve araştırma, "mülk olarak sermaye"nin kârlılık şartlarına tabi kılındığında ulaşılır (Jessop, 2018: 106). Örnekler arasında; yatırımcılar için giderek daha cazip finansal ürünler olan; Öğrenci Kredisi Varlık Temelli Menkul Kıymetler'deki küresel piyasada, üniversitelerin tüm üniversite varlıklarından (örneğin öğrenci ücretleri, öğrenci kiraları, alışveriş, spor ve eğlence tesisleri, araştırma fonları ve telif hakları) gelecekteki gelir akışları ile güvence altına

alınan fonlar için finansal piyasalara başvurması bulunmaktadır. Yükseköğretim temelindeki tüm eğitim ve araştırma etkinliklerine ilişkin varlıklar ve gelirlerin menkul kıymetleştirilmesi henüz gerçekleşmemekle birlikte; bu aşama, akademik kapitalizm kavram ve kuramına ilişkin gelecek öngörülerine işaret etmesi bakımından önem taşımaktadır (Jessop, 2018: 106).

Sonuç olarak; akademik kapitalizm tartışmasının çıkış noktasını oluşturan söz konusu koşul ve eğilimlerin farklı ülkelerdeki üniversiteler akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümüne yansımalarını değerlendirmek üzere; farklı ülke örnekleri üzerinden bir kesit sunulmaktadır.

2.2.3. Akademik Kapitalizm İkliminde Dünya Üniversiteleri

Akademik kapitalizm tartışmasında temel olarak Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'nın özgün tarihsel koşulları ve yükseköğretiminin piyasa faaliyetleriyle örülmesi noktasında devlet ve özel sektörün belirleyici olduğu birbirinden farklı yollar[70] izlemekle birlikte (Slaughter ve Cantwell, 2011: 583) üniversite ve akademik bilgi üretim sürecinin piyasalaşması ve ticarileşmesi noktasında "ortaklaştığı" söylenebilir. Daha kapsamlı olarak; ABD, İngiltere, Japonya, Kore, Şili, Avustralya gibi çeşitli ülkeler açısından özel sektör girişimleri, üniversitelerin idari/yönetim yapısı ve eğitim-araştırma faaliyetleri üzerinde söz sahibi olurken; İsveç, Norveç, Belçika ve Almanya gibi ülkelerde üniversitelerin kamusal niteliği, devlet finansmanı ve kamusal fayda anlayışı yerini korumaktadır[71] Bununla birlikte; ABD, Kanada, Avrupa ve Avustralya ile Yeni

[70]ABD'de federal mevzuat veya yetkilerden öncesinde üniversitelerin de dahil olduğu kâr amaçlı özel sektör ve kurumlarla ilişkisi yüksek olan çeşitli vakıfların rolü öne çıkmaktadır. Avrupa'da ise akademik kapitalizm sürecinin gelişimi, devlet aktörü ve kamusal kaynakların belirleyici olduğu bir yapı üzerinden vurgulanan "yönetişim" anlayışı çerçevesinde üniversitelerde karşılık bulmaktadır (Slaughter ve Cantwell, 2011: 583)

[71]Finansal kaynaklar ve ülkelere göre dağılım için ayrıntılı bilgi için OECD tarafından hazırlanan "Education at a Glance 2020" raporu incelenebilir. Bkz: https://www.oecd.org/education/education-at-a-glance-19991487.htm/?refcode=20190209ig

Zelanda'da bulunan üniversitelerde; liderlik, girişimcilik ve hesap verebilirliğe dayalı kurumsal performansa odaklanan Yeni Kamu Yönetimi (New Public Management-NPM) çerçevesine uygun ve kamusal alana ilişkin daha büyük bir dönüşümün parçası olan yapısal reformların önemli bir yer tuttuğu görülmektedir[72] (Harman 2001; Williams 2003; Talbot vd., 2005; Chan-Tiberghien, 2010).

Üniversitelerin devlet ve piyasa ile etkileşiminin akademik kapitalizm tartışması bir dizi ekonomik, politik, hukuki dönüşümle yakından ilişkilidir. ABD örneğinde hükümet, 1940'lı yıllardan itibaren ve 1950'lerde artacak şekilde, akademik araştırmaları her zamankinden daha fazla finanse etmeye başlamıştır[73]. Savaş politikasının bir unsuru olarak gelişen bilim-teknoloji anlayışı zamanla ABD tarafından Japonya ve Almanya ile arasındaki "teknoloji açığı"yla mücadele etmenin bir yolu olarak kavranmış ve bir "araştırma politikası" fikri çerçevesinde üniversiteler "yenilik ve ekonomik büyüme merkezleri" olarak görülmüştür (Hoffman, 2012: 12). Diğer yandan; ABD'deki araştırma üniversitelerinde özellikle 1980 sonrası dönemden itibaren yaşanan üniversitelere yönelik araştırmaların derecelendirilmesi ve kaynak kesintilerine gidilmesiyle federal fonlamadaki düşüş, 1980 Bayh-Dole Yasası, biyo-teknolojinin ortaya çıkışı ve Diamond v. Chakrabarty'de Yüksek Mahkeme kararı gibi önemli tarihsel olaylarla birlikte bir dönüşüm süreci gerçekleşmiştir. Bu durum üniversite federal finansman kaynaklarının düşüşü ve yeni finansal kaynak elde etme sürecini beraberinde getirmiştir. Finansman kaynaklarındaki bu değişiklik, üniversitelerin endüstriyel fonlama kaynaklarına yönelmesine ve özel sektör kaynaklarına artan bağımlılığın, üniversitelerin daha çok özel

[72]Bu çerçevede, Amerika Japonya ve Avrupa üzerinde durulmakla birlikte Kauppinen ve Kaidesoja'nın (2013) Finlandiya; Johnson ve Hirt'in (2011); Kenya, Sharonova ve arkadaşlarının (2015) Rusya; Costa ve Goulart'ın (2018) Brezilya örnekleri üzerinden benzer bir kapsamında incelediği akademik kapitalizm tartışmalarına da bakılabilir.

[73] Başlangıçta savaş çabası için harekete geçirilen ve daha sonra üniversite temelli temel bilim için büyük ölçüde genişleyen bu federal bağlılık, 1950'de Ulusal Bilim Vakfı'nın ve 1958'de ordunun Gelişmiş Araştırma Projeleri Ajansı'nın oluşturulmasıyla kurumsallaşmıştır. Hükümet, daha önce Ulusal Sağlık Enstitülerinin oluşturulmasıyla kurumsallaşan biyomedikal araştırmalardaki yenilikleri de önemli ölçüde geliştirmiştir. Bununla birlikte, 1970'lerin sonlarına doğru ABD ordusu, "dağıtılabilir/taşınabilir" teknolojilere odaklanarak açık uçlu bilime finansal desteğini daraltmıştır (Hoffman, 2012: 12).

sektöre benzeyecek şekilde değişmesini beraberinde getiren bir dönüşümle sonuçlanmıştır (Hackett, 1990). Bu gelişmenin ardından çıkarılan Bayh-Dole yasası, "federal olarak desteklenen araştırmalardan kaynaklanan icatların ticarileşmesi ve kamuya açık kullanımını teşvik etmek" için çıkarılmıştır. Kanun yoluyla federal kurumlar için tekdüze bir patent politikası oluşturularak; küçük işletmelerin ve üniversitelerin federal olarak finanse edilen araştırmalar yoluyla yapılan icatlara sahip olmalarını sağlamıştır. Bayh-Dole Yasası'nın üniversite patent faaliyeti üzerindeki etkileri geniş çapta belgelenmiş, üniversitelere verilen patent sayısı ve patent alan üniversite sayısı keskin bir şekilde artmıştır (Henderson ve ark., 1998 ve Mowery ve diğerleri, 2002). Dördüncü ve son gelişme, Yüksek Mahkeme'nin biyo-teknolojik bir ürünün patentlenebilir olduğuna ilişkin Chakrabarty kararı ile biyo-teknoloji, patent aktivitesinin artışının desteklenmesidir. 1980'deki bu dört olayın bir sonucu olarak, çoğu araştırma üniversitesi, yeni buluşların sanayiye transferini kolaylaştıran resmi bir teknoloji transfer sürecine sahip olarak günümüze kadar gelmiştir (Liebeskind, 2001; Reanult, 2006: 228). 1992 Eğitim Reformu Yasası (Educational Reform Act) bilgi ekonomisi ve piyasa dinamikleri çerçevesinde özel sektör ihtiyaç, talep, kaynak ve uygulamaları; üniversite, akademisyenler, yönetim, eğitim-araştırma faaliyetleri, fon kaynakları ve teşviklerinin yerleşikleşmesi sağlanmıştır (Slaughter ve Rhoades, 2010: 56). Akademik kapitalizmin kavram seti ile örtüşen (rekabet, girişimcilik, kalite, finansman sağlama, performans vb.) gelişmeler de bu piyasalaşma süreciyle yakından ilişkilidir.

Japonya'daki yükseköğretimin akademik kapitalizm tartışmasıyla eklemlenme süreci de benzer bir "yeniden yapılanma"nın ürünüdür. 1980'lerden bu yana Liberal Demokrat Parti'nin ideolojik baskısını ve Eğitim, Kültür, Spor, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı (MEXT) ile Ekonomi, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı (METI) arasındaki bürokratik çatışmasını izleyen bir reform süreci ile yakından ilişkilidir[74] (Chan-

[74] Meiji döneminde kurulan modern Japon yükseköğretim sistemi, güçlü devlet kontrolü ve "immobilist politika" ile karakterize edilen Alman ve Fransız sisteminden sonra modellenmiştir (Schoppa, 1990).

Tiberghien, 2010: 42). Japonya'da 1886 İmparatorluk Üniversitesi Sistemi kurulmuş; 1947'de Temel Eğitim Kanunu'nu kabul edilmiştir. 1998'de Üniversite Konseyi'nin aldığı kararla Japon üniversitelerinin uluslararasılaşma amacı çerçevesinde "21. yüzyılda Üniversiteler İçin Bir Vizyon ve Reform Tedbirleri: Rekabetçi Bir Ortamda Farklı Üniversiteler Olmak" başlıklı kapsamlı bir reform gündemi yayınlanmıştır (Chan-Tiberghien, 2010: 42). 2002 yılında ise Japon yükseköğretiminin akademik kapitalizm tartışmasıyla yakından ilişkilenen ve Temel Eğitim Kanunu'nun kabulünden bu yana en önemli eğitim reformu sayılabilecek yasası kabul edilmiştir. Ulusal Üniversite Şirketi Kanunu (National University Corporation Law) (2002) ile bir sektör ve bir şirket olarak üniversitelerin "özelleştirme" uygulamaları yasalaşmıştır. Bu kapsamda üniversitelerin yönetiminde piyasa kaynaklarıyla bütçeleme, devlet memuru olmayan personel alımı, müfredat, sektörden uzmanların üniversite yönetimlerinde yer alması kabul edilmiştir. 2003 yılında ise, Ulusal Üniversite Şirketi Kanunu'nu destekleyecek şekilde, Japon hükümeti, ulusal ekonomik büyüme için üniversite eğitimini canlandırmak amacıyla, Japonya'da serbest ticarete tabi "özel bölgelerde" üniversiteler kurmalarına izin veren Yapısal Reform Özel Bölgeleri Kanunu'nu (Law on Special Zones for Structural Reform) kabul etmiştir (Tiberghien, 2010: 42). Tüm bu gelişmeler üniversiteleri, akademik-idari görevlendirmeler, fon kısıtları, yenilikçi yönetişim yapılanmaları, esnek çalışma, performans ve rekabetin küreselleşmesi gibi konularla karşı karşıya getirmiştir. Bütçe kısıtları, akademisyenlerin çalışma koşullarını güvencesizleştirirken; dış kaynak

Üniversiteler (ulusal, kamu ve özel), genç kolejler, teknoloji kolejleri ve uzmanlaşmış eğitim kolejlerinden oluşur. Özel üniversiteler hem kurum hem de öğrenci kayıt sayıları bakımından% 70'in üzerinde yer alsa da, Japonya genelinde her ilçede kurulan ulusal ve devlet üniversiteleri geleneksel olarak ulusun erişimini sağlama, temel araştırmaları destekleme ve bürokratları, mühendisleri, doktorları ve öğretmenleri ulus için yetiştirmekle görevliydi. 1990'lara kadar, ulusal üniversite yönetişimi hakkında çok az toplumsal ya da politik tartışma vardı. "Üniversite özerkliği" savaş sonrası Japon yüksek öğreniminde öngörülen ilke ve uygulama olarak kabul edilmişti. Her aktörün rolü üzerine örtük bir düzenleme vardı. Milli Eğitim Bakanlığı politikayı ve bütçeyi kontrol etmekteydi. Üniversiteler fakülte konseyleri ve senato tarafından yönetiliyordu. Öğretim üyeleri araştırmalarını sürdürmekte özgürdüler. Endüstriler, genel becerilere sahip mezunlar dışındaki üniversitelerden hayat boyu kariyer boyunca şirket içi programlarla eğitilmesini beklemekteydi (Tiberghien, 2010: 43).

kullanımı zorunlu hale gelmekte; akademisyenler açısından eğitim ve araştırma faaliyetlerine dayalı performans ve idari iş yükü arasındaki gerilimli ilişki sürerken, Rektör seçimleri, Rektör Seçim Komitesi'ne devredilen yetki yoluyla gerçekleştirilmektedir. Özel sektör uzmanları artık üniversite kurullarında yer almakta ve meşru olarak piyasaya yönelik fikir ve faaliyetler sunabilmektedir. Böyle bir örnek Tokyo Üniversitesi çalışanlarının ve öğrenci kimlik kartlarının kredi kartı olarak geliştirilmesidir. "Yık ve İnşa Et" (Scrap and Build) ruhuyla, bazı üniversite yönetim ekipleri artık "kârlı veya kullanışlı" olmayan tüm fakülteleri ortadan kaldırmak ve onları daha pratik ve yerel olarak uyarlanmış disiplinlerle değiştirmek gibi bir bakış açısına sahip olmuştur (Tiberghien, 2010: 51). Dolayısıyla alanda ve aktörler arasında yaygın iktisadi-bürokratik-hukuki kural ve işleyişle de kronikleşen yapılanma söz konusudur.

Avrupa'daki üniversitelerin dönüşümü ise farklı olarak; devlet merkezli ekonomi ve kamu kaynaklarıyla finanse edilen bir eğitim sistemi çerçevesindeki yapısal farklılaşma temelinde açıklanabilir. Bir diğer deyişle üniversite yapı ve işleyişinde gözetilen kamusal fayda ve devletin rolü, ABD'nin aksine belirleyici olmakla birlikte; yeni kamu yönetimi (işletmeciliği) anlayışının devlet tarafından üstlenilmesi, kamu kaynak kısıtları ve mali kriz ile aktör üzerinden olmasa da koşullar üzerinden gerçekleşen performans-bütçe-teşvik-kalite-rekabet süreçleri çerçevesinde benzer bir akademik kapitalizm ve piyasalaşma süreci Avrupa açısından da geçerli olmuştur. Bu durum Avrupa ülkeleri arasında genel itibariyle benzerlik göstermekle birlikte çeşitli ülkeler arasında farklılıklar da bulunmaktadır. Örneğin İngiltere'de 1970 mali krizi sonrasında kaynak kısıtlarına bağlı olarak üniversitelerde özel sektör ve işleyişinin hakim olması ABD benzeri bir gelişim sürecini takip ederken; aynı kriz döneminde, Almanya, İsveç gibi örneklerde kamu finansman kaynakları ve/veya bu kaynaklara ek uygulamalar yoluyla yakın döneme kadar üniversitelerin özel sektörün görece dışındaki konumu varlığını sürdürebilmiştir. 19. yüzyıl Humboldt geleneği, 2. Dünya Savaşı sonrasındaki

Doğu-Batı Almanya sistemi, 1960'larda başlayarak 1980'lerden itibaren hız kazanan "nitelikli personel" ihtiyacı, "yeni kamu yönetimi anlayışı" ve "yönetişim" süreçlerinin bir parçası olarak federal çerçeve kanunları ve kalite süreçlerine ilişkin konsorsiyumlar, özellikle 20. yüzyılın sonundan bu yana geçen 30 yılda üniversitelerin finansmanının "çıktı odaklı bütçe sistemi" ve "performans kriterlerine uygunluk" doğrultusunda belirlenmesi ile sonuçlanmıştır (Ağdemir, 2020: 476-477). Bunun sonucunda da STEM alanlarında AR-GE faaliyetlerine dayalı üretim çıktıları üreten belirli şirket ve küresel fon kuruluşlarına bağ(ım)lı olarak faaliyet gösteren bir üniversite yapılanması ortaya çıkmaktadır. Tüm bu tartışma ekseninde sosyal bilimlerin "konumu" ve "var olma biçimleri" ise tartışmalı hale gelmektedir.

2.3. Akademik Kapitalizm Tartışmalarında Fen Bilimleri-Sosyal Bilimler Ayrımı

Literatürdeki tartışmalar ve genel eğilimler göz önünde bulundurulduğunda; akademik kapitalizm kavramı ve kuramsal kapsamının literatürde ağırlıklı olarak fen ve mühendislik alanlarına ilişkin bir çerçevede tartışıldığı görülmekle birlikte; (Renault, 2006) genellikle literatürde sınırlı yer bulan ve/veya "gözden kaçan" beşeri bilimler ve sosyal bilimlerin de akademik kapitalizm tartışmasıyla pek çok noktada ilişkilendirilmesine dair bir gereklilik öne çıkmaktadır. Hackett (2014) beşeri ve sosyal bilim alanları ile fen ve mühendislik alanlarındaki üniversite yatırımlarının desteklenmesi konusunu bir karşılaştırmaya tabi tutarak; disiplinlerin sermayeye kâr sağlayan bir ürün oluşturmaya yönelik girdilerin bu iki alan açısından farklı "değerler" taşıdıklarına işaret eder. Bu bağlamda üniversite yatırımlarına, mühendislik ve bilimlerde olduğu kadar cömertçe ödeme yapılmamakta ve bu nedenle iş ve kaynaklar buna göre tahsis edilmektedir (Hackett, 2014:636).

Slaughter ve Rhoades'da (1997) benzer şekilde, yarı-zamanlı öğretim üyeleri eğiliminin veya işten çıkarılmaların, pazardan daha uzak olduğu düşünülen ve dolayısıyla "daha az prestijli" alanlar kapsamına giren sosyal bilimler departmanlarında daha olası bir durum olduğu görüşündedir (Slaughter ve Rhoades, 1997: 11). Bu durumun beraberinde getirdiği sorun ise; tıp, fen bilimleri ve mühendislik gibi alanların sermaye ile bütünleşerek tanımladığı bir kâr odaklı araştırma ekonomisinin, temelde ekonomik performansı ve ulusal güvenliği artıran konularda araştırmalara odaklanırken, temel bilgileri derinleştiren veya insan yeteneklerini ve refahını artıran beşeri ve sosyal bilimler alanının varlığını sürdürebileceği bir araştırma sürecine dair kaynak ve ihtiyaçların oldukça kısıtlandığı bir egemen araştırma gündeminin oluşturulmasıdır (Hackett, 2014: 636).

Dolayısıyla bu bakış açısından hareketle; sermayenin kaynak ve girdileriyle dönüşüm geçiren bir sosyal bilimler tartışmasından önce; sermayenin; kârlılık getiren ve küresel olarak yaygınlaşabilen meta değeri bulunan alanlara (sağlık, mühendislik, fen bilimleri vb.) ve bu alanlarda bilgi üretimine kaynak ve hibe ayırması; buna ek olarak proje, teşvik vb. uygulamalar açısından da hem kamu hem de özel sektör kaynaklarının bu alana aktarılması sonucunda; sosyal bilimlerin kendi bilgi ve değer üretim biçimiyle ayakta kalamaması ve akademik kapitalizmin egemen olduğu sistemde sıkışması sonucu dönüşümü, dönüş(e)memesi veya "dönüşmeme tercihi" ile birlikte düşünülmesi gerekmektedir. Bu durumun temel nedeni, STEM alanlarındaki araştırma ürün ve çıktılarına konu olan, genel itibariyle de akademik kapitalizm kavram seti ile ifade edilebilecek terim, olgu, koşul ve sonuçların, sosyal bilimlerde eleştirel sorgulamaya tabi tutulan birer "araştırma nesnesi" olarak karşımıza çıkmasıdır (Boyer, 2007:10). Snow'un (1959) "iki kültür" olarak tanımladığı beşeri kültür (beşeri bilimler) ve bilim kültürü (fen bilimleri) arasında 19. yüzyıldan itibaren yer bulan sosyal bilimler alanı, bu iki kültürün "arasında kalan" ve onun tarafından "çekiştirilen" bir yapı kazanmakla birlikte (Lee ve

Wallerstein, 2007: 13); "bilim kültürünün" günümüzdeki egemenliğinin sosyal bilimlere yansımaları, akademik kapitalizm ve bilgi üretim sürecinin dönüşüm yönünü ortaya koyması bakımından anlamlıdır.

Üniversitelerin yapısal işleyişi itibariyle; bir yandan yarı-zamanlı çalışma, bölümlerin kapatılması, işten çıkarılma, güvencesiz çalışma koşulları söz konusu iken; diğer yandan sosyal bilimlerin sermaye ile eklemlenebileceği arakesitlere "uygun" hale getirilen çalışma alanları ve biçimleri, akademik kapitalizmin bilim ve akademik bilgi üretim sürecine ilişkin tekil egemen tanımlarına ve bu eksendeki bir dönüşümün veya dönüş(e)meme durumunun gerilimli ilişkisine işaret etmektedir. Hackett (2014) tarafından "sessiz devrim" olarak tanımlanan akademik kapitalizmin dönüştürücü mantığı çerçevesinde "akademik girişim", üretilen bir sermaye birikimi ve tahsisine giderek bağımlı hale geldikçe; özgürlüğü, amacı ve toplumda bağımsız bir ahlaki güç olarak hareket etme yeteneği ortadan kalkmaktadır (Hackett, 2014: 637). Bu nedenle, bu sessiz devrim; bilim, teknoloji ve insani değerler için acil bir konudur ve büyük resmi çizen bir dizi çalışmanın yanı sıra; sermayenin sorgulamanın yapısını, davranışını ve maddesini nasıl etkilediğini inceleyen - tarihsel ve çağdaş, analiz düzeylerini kapsayan ve çeşitli ulusal bağlamlarda yer alan araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun da ötesinde; araştırma öncelikleri ve sonuçları beşeri ve sosyal bilimlere odaklanan orta ölçekli teoriler, küresel eşitsizlik nosyonuna işaret eden çok bölgeli etnografiler, nicel ve nitel araştırma bulgularıyla desteklenen, titiz ampirik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır (Hackett, 2014: 637).

3. AKADEMİK ETHOS TARTIŞMASI

3.1. Etik ve Ethos İlişkisi

Etik ve Ethos Yunanca'da "ēthikós" sözcüğü ile aynı etimolojik kökene sahiptir ve "karakter, huy, alışkanlık, gelenek" gibi çeşitli anlamlara gelmektedir. Bu benzerlikle birlikte; kavramların tanım ve karşılıklarında bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Etik, genel bir ifadeyle, birey ve toplum için "ortak iyi nedir?" sorusuna yanıt arayan ve bu kapsamda erdem, suç, adalet gibi konularda evrensel olarak kabul gören doğru-yanlış davranış ilkelerini ve karşılıklı sorumlulukları irdeleyen bir düşünsel süreci tanımlamaktadır (Cevizci, 1999: 18). Ethos ise bir birey ve/veya toplumun (toplumsal grup ve kurumların) kimlik ve statüsüne referansla sahip oldukları ahlaki bilince dayalı tutum, sahip oldukları yaşam görüşlerini belirleyen geleneksel değerler, tercihler ve pratikler bütünü olarak açıklanabilir. Ethos, bu yönüyle etik tartışmasına konu olmaktadır. Bu bağlamda etik; Kant, Hegel, Spinoza gibi pek çok ismin dahil olduğu ahlaki ilkeler üzerinden kadim bir felsefi tartışma alanına işaret ederken; ethos, literatürde daha çok retorik tartışmalarının bir bileşeni olarak (pathos ve logos ile birlikte) etik kavrayışındaki ahlaki ilkelerle biçimlenen karakter ve geleneklere ilişkin tutum ve değerlere yönelik vurguyla karşımıza çıkmaktadır.

Ethos bu açıdan hem toplumun birliğini oluşturan, sınırlarını çizen ve belirginleştiren hem de bu toplumun içindeki bireylerin ahlaki davranışlarına ilişkin bir geleneği ve karakteristiği ifade etmektedir. Dolayısıyla ethos, sosyal topluluklar, kurumlar ve meslek dalları ile bu grup kurum veya meslek alanlarında bulunan bireylerin aynı kavram çerçevesinde ve etik tartışmasıyla ilişkilendirilerek gözlemlenmesine ve değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Akademik bilgi üretim süreci, akademisyen ve üniversite açısından da bu tür bir tartışma, alanın "sınırları", bilgi üretim sürecinin

“toplumsal bağlamı” ve “etik kaygılar” üzerine temellendirilen bu tür bir kapsamda “akademik ethos” kavramı çerçevesinde yürütülebilir.

3.2. Akademik Ethosun Anlamı

Ethos, bir topluluğun, meslek alanının, bireyin, ulusun veya ideolojinin karakteri ve temel değerlerini tanımlamaktadır. Bu yönüyle akademik ethos da kendi alanının sınırları içerisindeki birey (akademisyen)-kurum (üniversite)-ilişkileri (akademik bilgi üretim süreci) tanımlayan ve “bilimsel” niteliklerini belirleyen bir özgün karakteristiği ifade etmektedir. Akademik ethos tartışması bu anlamda hem akademisyen, üniversite ve bilgi üretim sürecinde “ortak iyi” temelindeki doğru-yanlış davranış ilkelerine işaret eden; hem de içinde bulunulan iktisadi siyasi, sosyo-kültürel, jeopolitik ve ideolojik koşullar içerisindeki yapı-pratik-ideal ile ilişkilenen ve onu betimleyen bir bağlama sahiptir. Akademik ethos, Walter Rüegg (1986:400) tarafından, "ileri bilginin takibi ve aktarımında yer alan yükümlülüklerin toplamı ve bu tür bilgiye gerçek veya varsayılan olarak sahip olunması ile edinilen rol ve davranışlara ilişkin yükümlülüklerin toplamı” olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamıyla akademik ethos, “boş zamanın normatif olarak düzenlenmiş bir kullanımı” için bir kurum olarak üniversitenin temel bileşeni ve ön koşuludur. Yazara göre; bir meslek etiği tartışmasından çok; entelektüel bir “ortak araştırma arayışına eleştirel katılım meslektaşlığı” ile şekillenen akademik ethos, akademisyenlerin araştırmalarını tartışmaya açması, meslektaşlarının ve öğrencilerinin çalışmalarına katkıda bulunması ile ilişkilidir. Bununla birlikte akademik ethosa temel oluşturan “rasyonellik”, “bilmenin sınırlılığı bilgisi”, “bireye ve Tanrı (imgesine) saygı”, “hakikate saygı”, “tarafsızlık”, “gönüllü dayanışma” ve “araştırmacıların eşitliği” biçiminde özetlenebilecek yedi postülat ifade edilmiştir (Rüegg, 1986: 407-410 ve 412).

Bu çerçevede bir akademik ethos tartışmasına ilişkin temel noktalar; Weber’in “Bir Meslek Olarak Bilim” konferansında değindiği “nitelikler”, Habermas’ın “tekniğin

bilimselleştirilmesi" vurgusu, Bourdieu'nun "düşünümsellik" ve "homo-academicus" katkısından hareketle özetlenebilir.

Max Weber bilimi (sosyal bilimleri de kapsayacak şekilde), disipliner "uzmanlaşma"[75] ve "rasyonelleşme"[76] sürecinin en önemli parçası haline gelerek örgütlenen bir "meslek" olarak tanımlamaktadır (Weber 2004:207). Buradan hareketle bilim ve akademisyenin nasıl olması gerektiğini; "heyecan", "adanmışlık", "yalnızlık", "entelektüel/düşünsel dürüstlük", "çilecilik", "tutku", "çalışma", "engelleri-riskleri göze alma", "hakikat ve bilgi arayışı", "özgünlük", "bilgi ve bilmenin kendinde değeri", "bilimin sınırlarına ilişkin sorumluluk bilinci" gibi çoklu bir yaklaşımla açıklayan Weber (2004: 207-209), bu kavram seti ile birlikte; akademik ethosa dair kapsamlı bir çerçeve oluşturmaktadır.

Habermas; Weber'in "rasyonalite" tartışması ve Marcuse'un tersine rasyonalite ile "politik iktidarın meşrulaştırılması" vurgusuna atıfla, bilimsel ve teknik ilerlemenin kurumsallaştığı ölçüde strateji-teknoloji ve sistem odaklı "toplumsal ilgilerin" ideolojik inşasıyla dönüştürücü ve tasfiye edici olduğunu ve politik iktidarı kurumsallaştırdığını vurgulamıştır (Habermas, 2007: 37). "Tekniğin bilimselleştirilmesi", bu kurumsallaşmayı teknokratik bilincin "yukarıdan rasyonelleştirme" ile pekiştirilen ideolojik gücü ve insanların bilime dair bilinçlerinin yanı sıra bizzat kendi bilinçlerinin yitimine dönüştürmektedir. "Düşünümselliğin belirgin kuvveti, teknik olarak değerlendirilebilir bilginin yaygınlaşmasıyla ikame edilemez" (Habermas, 2007: 61 ve 88). Akademik ethosa ilişkin sorgulama olanağının kaybı da bu bağlamda ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan; "yaşam praksisine" dahil olan teori ve ona kaynaklık eden bilgi, kendini ethosta yansıtmakta; bilgiyi yönlendiren ilgiler ampirik-analitik bilimlerde

[75]Weber'e göre: "Bilimsel araştırmacı, kalıcı bir iş başardığını ancak ve belki de ilk ve son kez, ince uzmanlaşma sayesinde düşünebilir. Bugün gerçekten olumlu ve tartışmasız bir katkı, başarısını mutlaka uzmanlaşmaya borçludur" (Weber, 2019: 131).
[76]Weber için "rasyonalizasyon" kavramı; bilimsel ilerlemenin etkileri ve modernizme ilişkin sonuçlarıyla ilişkilidir.

"teknik", tarihsel-yorumbilgisel bilimlerde "pratik" ve eleştirel yönelimli bilimlerde "özgürleştirici" olmak üzere birbirinden farklılaşmaktadır. Özgürleştirici bilgi ilgisine atfedilen ve eleştirel sosyal bilimlerin felsefeyle paylaştığı "özdüşünümsellik"[77] (Habermas, 2007:117) akademik ethosun referans noktaları olarak yorumlanabilir.

Bourdieu'nun sosyolojisinde düşünümsellik[78] kavramı, bilime (ve diğer yapı-koşul ve kurumlara) ilişkin radikal ve akılcı bir teorik-metodolojik eleştiri aracı; araştırma nesnesine ilişkin otorite yoluyla meşruiyet kazanan "ideal" durumun sorgulanmasıdır. Düşünümsellik kavrayışı bu bağlamda, mevcut durumda kabul gören akademik bilinç ve pratiğin dönüştürülmesine dair özgürlükçü ve aktif düşünsel bir çaba olarak (Bourdieu ve Wacquant, 2016: 200) akademik kapitalizmin egemen ve meşru normları karşısında akademik ethosun olanaklarını inşa eden kurucu bir yaklaşım haline gelmektedir. Bununla birlikte; sermayenin güç-iktidar ilişkilerinin bir alt-alanı olarak akademide, kendileriyle birlikte getirdikleri ve içinde dahil oldukları (akademik alana) habitusun, ekonomik-sosyal-kültürel sermayenin edinilmesine ilişkin çıkarlarını[79] önceleyen ve gözeten akademisyenleri "homo-academicus" kavramıyla tanımlayan Bourdieu (1990:39), akademik ethos tartışmasına alanın içinden bir özdüşünümsel eleştiriyle alternatif bir bakış açısı sunmaktadır.

Akademik ethosa ilişkin tanımlayıcı bir çerçevenin yanı sıra; literatürde akademik ethosun dönüşümünü vurgulayan değerlendirmeler, özellikle kavramın akademik kapitalizmle bağlantısının kurulması noktasında gözden geçirilmelidir.

[77]"Anlamı, eleştirel önermeler kategorisinin geçerliliğine bağlayan yöntemsel çerçeve, öz-düşünseme kavramında ölçülür. Bu kavram özneyi varsayılmış güçlere bağımlılıktan kurtarır" (Habermas, 2007:117)

[78] Bourdieu'nun ifadesiyele "düşünümselliği tatbik etmek, nesnelleştirme işinden gelişigüzel dışlanmış bilen bir "özne"nin ayrıcalığını sorgulamaktır… düşünme işinin gerçekleştiği koşulların analizi, bazen iddia edildiği gibi aklı değersizleştirmeye yönelik polemik bir eleştiri olmak şöyle dursun, *aklın polemiğinin ayrıcalıklı bir aracıdır*" (Bourdieu, 2019: 145-146).

[79] Söz konusu çıkarlara ilişkin kategoriler; ekonomik-sosyal ve kültürel sermayenin edinimi ve eğitime ilişkin kazanımlarla birlikte; akademik iktidar ve bilimsel iktidar sermayesi, saygınlık ve tanınırlık sermayesi, siyasal-ekonomik iktidar sermayesi ve siyasal yönelimler olmak üzere sekiz başlıkta özetlenebilir (Bourdieu, 1990: 39-40)

3.3. Akademik Ethosun Dönüşümü

Literatürdeki tartışmalar bağlamda öne çıkan temel bir diğer odak noktası, akademik ethosun "dönüşümü"ne ilişkindir. Piyasa ile özdeşleşen koşul-yapı ve pratikler bütünü, akademik ethosun mevcut sınırlarını, tanımlanışını ve kabullerini dönüştürmekte, bununla birlikte; kendini, kavramları, kuralları ve yaygınlaşan iktisadi, politik ve bürokratik işlerliği ile mutlak ve egemen ethos biçiminde konumlandırmaktadır. Akademik ethos ve akademik kapitalizm tartışmasının iç içe geçtiği değerlendirmeler de bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Shils (1975: 36) akademik disiplinlerin hakikatlerinin kurumsal olarak inşa edildiği topluma ve uygarlığa yönelik bir sorumluluk odağına da sahip olan akademik ethos[80] ve akademik vatandaşlığı[81], üniversitelerin kaderinde belirleyici bir faktör olarak değerlendirmektedir. Diğer yandan, üniversitelere çeşitli ekonomik üretim amaçlı kurumlarla "piyasa güdümlü" benzer bir muamele çabasının öne çıkması, üniversiteleri sadece "potansiyel müşterilerinin" gereksinimlerine uygun bilginin üretilmesi ve sunulması ile sonuçlanmaktadır (Shils, 1978: 168-169). Üniversitelerin "uzmanlaşma" temelindeki ayrışması; kaynak, performans ve yönetim anlayışı çerçevesinde "idari güç sahipliği", "keyfiyet" ve "çıkar" odaklı yaklaşımlarının, akademisyen ve akademik bilgi üretim sürecini de kapsayacak şekilde bütüncül bir akademik ethosun çözülmesine neden olduğu görülmektedir. Bu kapsamda "itaatkarlık", "müşteri memnuniyeti" anlayışı, "bireysel ilerleme", "nicelik", "yetersiz kaynaklar", akademik değerleri

[80]Yazarın akademik ethos kavrayışı şu paragrafıyla özetlenebilir: "Akademik ethos'un temel varsayımlarından biri ciddi şeylerle ilgili metodolojik olarak toplanan bilginin içsel değeri olmuştur. Bu varsayım akademik topluluk içerisinde sorgulanmaz… Akademik ethos tüm toplum için bir yaşama biçimi değildir. Toplumun hastalıkları için bir tedavi de değildir. Onun yetki alanı bilginin edinilmesi ve aktarılması ile sahiplerinin akademik dünyanın sınırlarının ötesinde davranışları alanında yatmaktadır. Bu kendi başına çok geniş çaplı bir eylem alanıdır" (Shils, 1978: 188).

[81]Shils (1975) akademik vatandaşlık ve akademik ethos kavramlarını birbirinin yerine kullanmakta; akademik vatandaşlık kavramı ile; üniversite, akademisyen ve araştırmalar açısından kamusal fayda ve sorumluluk bilincine işaret etmektedir. Yazar tarafından da zaman içerisinde akademik ethos kavramının ağırlık kazandığına işaret edilmektedir.

belirsizleştirmekte ve baskı altındaki akademik ethosa işaret etmektedir. Yazar bu durumu, "akademisyenlerin zihinlerinin tıkanması" ve "akademik yaşamın ahlakına bağlılığının zayıflaması" olarak tanımlamakta ve yaygın etkileri karşısında akademisyenlerin eğitim, deneyim ve vicdanlarıyla "izlerine" sahip oldukları bu gelenekleri güçlendirmeleri vurgusu yapmaktadır (Shils, 1975: 36-37).

Vostal ve arkadaşları (2011) ise, üniversitenin "akademik özgürlük, merak odaklı bilim, araştırma ve pedagoji" gibi temel ilkelerine ilişkin "öz"ün yeniden tanımlanma girişiminde, akademik kapitalizm tartışması ve "kapitalist ethos"un belirleyiciliğine işaret etmektedir. Yazarlara göre; üniversitelerin iktisadi konumu, sosyal girişimci niteliği ve ihtiyaç temelindeki sorunlara çözüm sunarak, "piyasa dalgalanmalarına maruz kalan" bir beşeri sermaye ve yüksek iş niteliği üretme nosyonları ile çevrelenen piyasa odaklı yaklaşım, Herbert Marcuse'a (1964) referansla "tek boyutlu" bir düşünce ve davranış modelini, akademik ethosun dönüşümünü ve kapitalist ethosun yükselişini açıklamaktadır. Bu anlamda felsefi bir ethos arayışı, sosyal bilimlerin, yorumlayıcı ve içsel eleştiri niteliğiyle birlikte; "dilde yerleşen, manipüle ve telkin edilmiş" egemen neoliberal ideolojinin ve akademik özne ve pratiklerine yansımalarını inceleme olanaklarını inşa eden politik bir görev haline gelmektedir (Vostal vd., 2011: 78).

Fassin (2014:533) üniversitelerin "kamusal" niteliğinin, üstlendiği iktisadi rol ile birlikte "ticari" yönelimi, üniversite-sermaye (işbirliği) çerçevesinde ve bizzat üniversite tarafından fon merkezli araştırma, tekno-park, tekno-kent ve teknoloji transfer ofisleri yapılanmalarına ilişkin "endüstriyel" hizmetlerin sunulası, fikri mülkiyet hakları, teşvik uygulamaları ve piyasada dolaşıma girebilecek bir "çıktı"nın ortaya koyulması gibi aşamaların, akademik özgürlük, özgünlük, tarafsızlık gibi ethosu çevreleyen değerlere ilişkin bir "sorunlu" farklılaşmaya işaret etmektedir (Fassin, 2014: 533). Kallio ve arkadaşları (2016) benzer bir dönüşümü, akademik bilgi üretim sürecinin "performans yönetimi" yoluyla işletme "piyasa benzeri davranışların" gerçekleştirilmesine uygun bir

işletme yönetimi anlayışıyla denetim altına alınması üzerinden tartışmaya açmaktadır. Yazarlara göre; performans yönetiminin yaygınlaşması ve akademik pratiğin egemen ölçütlerini tanımlar hale gelmesi yoluyla; üniversite, akademisyenlik ve akademik çalışmaların "ne'liğine yönelik özgürlük, özerklik ve özgünlük, bağımsız eleştiri yetkinliği, çalışmanın doğasını belirleme hakkı ve çalışma prensibine ilişkin kararlarına güveni kapsayan mevcut ethos, "rekabetçi alternatifiyle" değiştirilmektedir. Ethos'un dönüşümü hususu önemlidir; çünkü onu olanaklı kılan düşünsel koşulların biçimlendirilmesi ve sınırlandırılmasına karşılık gelir (Kallio vd., 2016: 702 ve 704).

Brunila ve Hannukainen (2017: 907 ve 917) uluslararası finansman kaynaklarıyla fonlanan bir "proje pazarı"nın gelişiminin akademisyen ve akademik bilgi üretim süreci açısından dönüştürücü ve yeniden düzenleyici etkisini "bilgi kapitalizminin" ethosu olarak açıklamaktadır. Yazarlar, bilgi kapitalizmini, Taylorist üretim zinciri üzerinden tanımlayarak; yükseköğretimin ekonomi-politiğe entegrasyonu ve piyasa-devlet-küreselleşme ara yüzüyle ilişkisinde akademik kapitalizm tartışmasının katkısını vurgulamıştır. Akademisyenlerin ve çalışmalarının "performatif" ve egemen bir bilgi kapitalizmi yoluyla tanımlanan "doğru bilgi türü ve üretimi"ne uygun hale getirilmesi karşısında eleştirel bir yaklaşım talebi güçleşmekle birlikte; öncelikli olarak, mevcut durum, fikir, bilgi, araştırma, akademisyen açısından yeniden gözden geçirilmesi gereken alternatif bir ethos tartışmasını zorunlu kılmaktadır.

Bahsedilen bu çerçevede akademik ethosun belirli "normlara" işaret ettiği ve bu anlamıyla da "toplumsal düzen" ile ilişkisi çerçevesinde ekonomi, bürokrasi, siyaset ve ideolojinin otoritesiyle çatışan ve bütünleşen kurumsal ve normatif kodların değerlendirildiği üçüncü bir tartışma alanı incelenmelidir.

3.4. Akademik Ethos ve Normlar Tartışması

Akademik ethosu betimleyen bir normlar tartışması; ethosun, etik ile yakınsadığı çerçevede, akademisyenlerle akademik üretim sürecine ilişkin evrensel ve ideal davranış ilkelerinin tanımlandığı bir kapsamda değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda, bölümde ilk olarak; Robert Merton (1968; 1973) tarafından literatüre kazandırılan "Merton Normları" üzerinde durulmakta; ardından, Mitroff'un (1974) Merton Normları'na eleştirisi ve karşı normlar açıklamasıyla bu ikili norm grubunun eş zamanlı ve birlikte değerlendirilme önerisi ile devam etmektedir. Bölüm, Ziman'ın (1996; 2003) akademik ve "post-akademik" bilimin ethosu olarak değerlendirdiği akademik bilgi üretim süreci ve akademisyenlerin çalışma pratiklerini biçimlendiren "endüstriyel normlar" tartışmasıyla sonlandırılmaktadır.

3.4.1. Merton Normları

Robert Merton akademik bilgi üretim sürecinde ethosu, "bilim sosyolojisi" tartışması çerçevesinde ele almakta; bilimsel (akademik) ethosu[82] bir kurumsal yapı olarak tanımladığı bilimin normatif niteliği ve toplumsal boyutu ile değerlendirmektedir[83]. Merton'a göre bilim ethosu, bilim insanının tabi olduğu kabul edilen informal ve yazısız; kural, değer, inanç, ön kabul yasak-emir gibi "kodlar"

[82]Merton için bilimsel ethos; bilim insanının "ortak iyi" temelinde ve genel-geçerlikle tabi olduğu ve içselleştirdiği varsayılan; aynı zamanda da siyasi, iktisadi, dini, toplumsal ve kurumsal otoritenin ve ideolojinin normlarıyla çakışan yazısız ve evrensel ön kabul, kural ve değerlerle ilişkilidir (Merton, 2010a: 147).

[83]Merton'a göre bilimsel ethos tartışmasının sosyal boyutu; işlevselcilik paradigması çerçevesindeki değerlendirmeleriyle yakından ilişkilidir. Buna göre; bilim ve bilgi anlayışının (ethosunun) toplumsal (siyasal-iktisadi-dini-kurumsal) yapı ve otoritenin değer ve ihtiyaç-beklentileri ile çeliştiği durumlarda baskılanması söz konusudur. Söz konusu baskı; bilim ve bilim insanlarına ilişkin özerkliğin sınırlandırılmasından; bilim dışındaki otorite tarafından ve bilime dışsal kriterlerle; akademik bilgi üretim sürecindeki değer ve işlerliğin, bilimsel gereklilik, geçerlik ve güvenirliğin tek yönlü bir tahakküm ilişkisiyle sorgulanması olarak değerlendirilebilir (Merton, 2010a: 146-147). Bilimsel ethosun toplumsal olana içkin işlevselliği de bu noktada ortaya çıkan gerilimli bir ilişkiye işaret etmektedir.

bütününe ilişkindir[84]. Söz konusu "kurumsallaşmış" normlar aynı zamanda bilimsel ethosun içerisinde kendini inşa ettiği özerk bir alanı da tanımlamaktadır. Bilim insanlarının belirli ve ortaklaşan bir etiği/ahlakı paylaştığı fikri, bilimin özerkliğine işaret etmektedir (Merton 1973: 265). Bilim insanları/akademisyenler[85] de ortak ve yaygın olarak kabul gören tutum ve uygulamalarına ilişkin bu tür bir bilimsel ethos kavrayışı üzerinden akademik faaliyetlerini biçimlendirmektedir. Dolayısıyla modern bilime ilişkin norm ve değerlerin "ne'liği" ve niteliği de buradan çıkarsanabilir. Bu bağlamda bilim ve akademik bilgi üretim süreç ve işleyiş ve sonuçlarına ilişkin olumsuzluk, sapma veya bizzat bilim/akademik bilgi üretim sürecinin koşullarını ortadan kaldıran temel etken; akademik ethos ile çatışan ideoloji ve sosyal yapı gibi "dışsal kodlar"dır (Merton, 2010: 154). Dolayısıyla akademik bilgi üretim süreci de bu bilimsel ethos kavrayışı çerçevesinde aynı anda ve birbiriyle iç içe geçen kurumsal-teknik ve ahlaki-etik "kod" ve normlarla çatışarak-bütünleşerek meşru bir zemin kazanmaktadır (Merton; 1973:268-270).

Dışsal-sosyal belirlenimi ile birlikte; akademisyenlerin kendi içlerinde de akademik ethosun nasıl tanımlanması ve sürdürülmesi gerektiği sorusuna yanıt olarak dört temel norm üzerinden bir bilimsel bilinç düzeyi (ideali) açıklamasına işaret eden Merton, bu normlar aracılığıyla, akademik bilgi üretim süreci ve bilimsel araştırmalara rehberlik etmesi gereken temel prensipler ile bilimsel toplulukların içsel denetim mekanizmalarını da açıklamaktadır (Merton, 2010b: 160). Buna göre akademik ethos; evrenselcilik (universalism), ortaklaşmacılık (communism), tarafsızlık (disinterestedness) ve sistematik şüphecilik (organised skepticism) değerleriyle

[84]Merton (1968), akademik ethosun bireysel olarak akademisyenler tarafından ne ölçüde benimsendiği üzerinde de durarak "bilimsel akıl" (scientific mind) ve "bilimsel vicdan" (scientific conscience) kavramlarına yer vermiştir.

[85]Macfarlane ve Cheng (2008: 68-69) Merton'un "Bilimin Sosyal Yapısı" (1942) çalışmasında bilim (science) ve bilim insanı (scientist) kavramlarını beşeri ve sosyal bilimleri ve akademisyenlerini kapsayacak şekilde daha geniş bir bağlama referansla kullandığına işaret ederek; akademisyen (academic) kavramını tercih etmişlerdir. Bu çalışmada da akademik ve akademisyenlik kavramları, benzer şekilde, Merton'un bilim/bilim insanı kavramının yerine tercih edilmiştir.

tanımlanmaktadır (Merton, 1973: 270-278). Söz konusu normlar literatürde "Merton Normları" (Mertonian Norms) olarak yer almaktadır[86] ve şu kapsamda incelenebilir:

Evrenselcilik (Universalism) normu; hem bilim ve bilim insanı hem de bilimsel bilgi üretim sürecinde, bireysel yaklaşım ve öznel değer yargılarını aşan verili kriterleri ve herhangi bir ayrım gözetmeksizin; tüm insanlığın erişimine ve katkısına açık olan bir evrenselliğin önkoşul olarak benimsendiği yaklaşımı ifade etmektedir. Dolayısıyla akademik bilgi üretimi son kertede kendisini ortaya koyan bilim insanı ve birey/toplum/koşuldan bağımsız olarak dolaşıma giren bir evrenselliğe tabidir ve tüm bilim adamları, ırk, milliyet, kültür veya cinsiyetten bağımsız olarak bilime ve akademik bilgi üretim süreçlerine katkıda bulunabilir (Merton, 1973:270). Bu açıdan evrenselcilik; hem bilimsel nesnellik tartışmalarını hem de merkez-çevre ülkelerdeki bilimsel egemenlik ilişkilerine yönelik bağımlılık, oryantalizm ve bilimsel özerklik açıklamalarını da kapsayan iki yönlü bir bağlama sahiptir.

Komünizm/Komünalizm (Communism/communalism[87]) normu, "dilsel ve tarihsel olarak taşıdığı çağrışımlarla" birlikte; (Macfarlane ve Cheng, 2008: 69) akademik ethos kapsamında, akademisyenlere odaklanan bir ortak bilimsel üretim katkısına erişim ve aynı zamanda ortak iyi/fayda anlayışı ile bilimsel üretme katkı sunma durumuna karşılık gelmektedir. Bir diğer ifadeyle; bilimsel bilgi, bireysel olarak bilim insanının veya herhangi bir egemen otoritenin tekelinde değildir. Bilimsel araştırma bulguları, ortaklaşa biçimde ortaya koyulan bir üründür ve bireysel (fikri) mülkiyet talebine karşın;

[86]İlk olarak Merton'un (1942) "Demokratik Düzende Bilim ve Teknoloji" başlıklı makalesinde Communism (Ortaklaşmacılık), Universalism (Evrenselcilik), Disinterestedness (Tarafsızlık) ve Organised Skepticism (Sistematik Şüphecilik) olarak dört başlıkta ifade edilen Merton Normları, literatürde baş harfleri birleştirilerek kavramsallaştırılan C.U.D.O.S kısaltmasıyla da yer bulmaktadır (Macfarlane ve Cheng, 2008: 69). Devam çalışmalarında ve farklı kaynaklarda C.U.D.O.S kısaltmasına Merton (1973) tarafından Originality (Özgünlük) kavramına beşinci başlık olarak işaret edildiği ve Organised Skepticism (Sistematik Şüphecilik) kavramının Şüphecilik kısaltması ile güncellendiği de belirtilmiştir (bkz: Ziman, 2000; Turner ve Mccreery, 2015). Dolayısıyla bu bilimsel normlar dizisi Merton ve diğer araştırmacılarla (Stehr, 1978; Barber, 1952; Ziman, 2000; Anderson vd., 2010) birlikte daha kapsamlı hale getirilmiştir (aktaran, Bieliński ve Tomczyńska, 2019: 155). Bu normları "Sosyal Bilimlerin Ethosu" başlığıyla ele alan metin için bkz: (Imber, 1998).

[87]Merton tarafından bu norm komünizm (communism) olarak adlandırılmakla birlikte; farklı araştırmacılar tarafından (Ziman, 2000) (communalism/communality) gibi kavramlar da tercih edilmiştir.

ortak paylaşımı esastır. Bu nedenle akademisyenlerin, bilimsel sonuç-ürün ve katkının (fikri mülkiyetine) erişiminde eşitliğe sahip olması ve ortak bir yarar amacıyla bir ortaklaşa üretim ve paylaşımı teşvik eden "ortak bilimsel miras" duygusunu içselleştirmesi vurgulanmaktadır (Merton, 1973: 273-275). Bu bağlamda akademik bilimin, bilgi ve üretim sürecinin "kamusallığı" öne çıkmaktadır.

Tarafsızlık (disinterestedness) normu, bilim adamlarının bilimsel üretim ve akademik bilgi üretim pratiği açısından temel hareket noktalarının bireysel fayda ve kişisel kazançtan bağımsız olarak ortak bir bilimsel kaygı/merak-ilgi doğrultusunda oluşturulması gerekliliğini bir değer olarak vurgulamaktadır. Bir diğer ifadeyle; akademik bilgi üretim sürecinde tikel çıkardan ziyade, "bilimsel fayda" için çalışmak esastır (Merton, 1973: 276). Bu konu, bilim insanının "tarafsızlığı" tartışmasını da kapsamakla birlikte; doğrudan bilimin -tarafsızlığı bağlamında- felsefi nesnelliğinin altını çizmesi bakımından kayda değerdir.

Sistematik şüphecilik (organized skepticism), bilimsel iddiaların ve bulguların kabul sürecinde ve sonrasında sorgulanarak eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutulması gerekliliğini vurgulayan epistemolojik değerdir (Merton, 1973: 277-278). Sistematik şüphecilik aynı zamanda; tüm yapı-kurum ve koşullara ilişkin her olgunun bir bilimsel araştırma nesnesi olarak ele alınabileceğini; dolayısıyla kendi alanı dışındaki alanların norm-kurallarını da bu eleştirel sorgulamaya dahil etmenin, bilim ve akademik bilgi üretim sürecine ilişkin temel bir nitelik ve bir ön koşul olarak değerlendirildiği görülmektedir. Söz konusu yaklaşım, sistematik bir felsefi septisizm veya sosyolojik görelilik çerçevesinin yanı sıra; akademik bilimin iddialarını olgusal ve mantıksal tutarlılık gibi rasyonel nitelikler açısından test etmeyi, akademik bilgi ve üretim süreçlerinin yeni ve özgün tartışma devinimini de mümkün kılmaktadır.

Özgünlük (originality), ilk normlar arasında bulunmamakla birlikte; John Ziman'ın yorumuyla, Merton'un (1973) "Bilimin Normatif Yapısı" gibi devam

çalışmalarında yer bulan; ancak literatürde özellikle Ziman tarafından vurgulanan normdur. Ona göre akademik ethosun bir bileşeni olarak özgünlük değeri; bilimsel bir araştırma problemi, yaklaşım, bulgu ve kuramda "yeni" olana ilişkin praksisi beraberinde getirmekte; bu yönde bir ilgi merak ve çabadan hareketle durgunluğu önlenen, gelişen ve çeşitlenen bir bilimsel olanağı mümkün kılmaktadır (Ziman, 1996: 68; 2003:182).

3.4.2. Mitroff ve "Karşı-Normlar"

Ian Mitroff (1974) "bilim ethosu" tartışmasına ilişkin olarak Robert Merton'un işaret ettiği normlar (CUDOS) açıklamasına farklı bir bakış açısı önererek; "karşı normlar" tartışmasını dahil etmiştir[88]. Merton'un, "bilim" ve "toplumsal düzen" arasındaki mesafe koşullarını, "ideal" bir genel-geçerliği bulunan "baskın (ve ardından çelişik) normlar" üzerinden açıklaması; bilim, bilimsel bilgi (üretim süreci) ve bilgi üreticilerine ilişkin mutlak bir nesnellik ve tarafsızlık ön kabulü, Mitroff tarafından eleştirilmiştir. Mitroff; Polanyi (1958) ve Popper'ın (1961; 1972) karşıt görüşlerinden hareketle; bilimin özünde ve yapısının tamamı üzerinde "kişisel karekteri"nin belirleyici olduğu, bilimsel fikirlerin keşfi, test edilmesi ve doğrulanmasının da bizzat bu karakterle yönetildiği ve normatif olarak da bu tür bir gerekliliğe işaret ettiğini vurgulamıştır (Mitroff, 1974: 579-580). Merton'un bu dört normu karşısında tanımladığı "tikelcilik" (particularism), "mülkiyetçilik" (solitariness), "tarafgirlik" (interestedness) ve "sistematik dogmatizm" (organized dogmatism) karşı-normları yoluyla da bilim ve akademik bilgi üretim sürecine ilişkin "sorun alanları"na dikkat çekmektedir[89].

Buna göre; Tikelcilik, bilgiye ve akademik bilgi üretim sürecine katkı ve "kabul görme" esnasında, araştırmacının iktisadi, sosyo-kültürel ve psikolojik karakteristiğinin

[88]Merton (1942) belirlediği normlarla çelişkili/karşı normlara işaret etmiş ve sonraki çalışmalarında da (1957) yer vermiştir; ancak kapsamlı bir karşı-normlar çalışması Mitroff (1974) tarafından yapılmıştır (Anderson vd., 2010; Kardash ve Edward, 2012: 878).

[89] Bazı ek karşı normlar (Barber, 1952) ve norm/karşı-norm tartışması ve tablosu için bkz. Mitroff, 1974:592).

belirleyici olduğuna işaret etmektedir. Bu nedenle bir takım akademik araştırma(cı)lar bir önceliğe tabidir. Mitroff tarafından "bilimin karakteristiğinin derinlerine işlediği" vurgulanan tikelcilik, "evrenselcilik"in karşı normu olarak belirtilmiştir. Mülkiyetçilik; bilimsel araştırma bulgularının, fikri mülkiyet haklarını/sahipliğini talep etmek ve yayın önceliği sağlamak üzere gizli tutulması anlamına gelir ve "commun(al)ism"in karşı normudur. Tarafgirlik; bilim insanları ve çevresinin kişisel ilgi ve çıkarlarının doğrudan bilimsel topluluğun ilgi ve çıkarlarına hizmet eden bir iş tatmini ve prestij algısıyla örtüşmesinin aksine; bu tatmin ve prestijin; bilim insanının kendi kişisel ilgi ve çıkar topluluklarına ve "görünmez meslektaşlarına" (finansman kaynakları, şirketler vb.) hizmet eden bir akademik bilgi üretim süreciyle örtüşmesi anlamına gelmektedir ve tarafsızlık normunun karşı normudur. Sistematik dogmatizm ise; bilim ve bilimsel üretimin, belirli bir ilksel/öncül teori üzerine kurulu olduğunu ve araştırmacıların da buradan hareketle teori, bulgu veya inovasyonlarını ortaya koyduklarını belirtir ve bilim-bilimsel üretime ilişkin mutlak bir kritisizmi öneren şüphecilik normunun ise karşı-normudur (Mitroff, 1974: 592). Sonuç olarak Mitroff'un özgün katkısı, bilimdeki normatif yapının, genel-geçer dört norm ile incelenmesinin ötesinde; bu ikili ve çelişik iki temel norm grubunun sunduğu tartışma zemininin birlikte değerlendirilmesi olarak özetlenebilir.

3.5. Post-Akademik Bilimin Ethosu

Akademik ethosa ilişkin değerlendirmeler, John Ziman'ın açıklamalarında doğrudan akademik bilgi üretim süreci ve koşullarının dönüşümüne işaret ederek tartışmaya açılmaktadır. Buna göre; akademik bilimin özgün varlığı, kar/çıkar odağından bağımsız ve kendi içinde değerli bir bilgi-anlam arayışına ilişkin ilgi, kaynak ve çabanın sarf edilmesinin kabulü ve devamlılığı ile mümkün olmaktadır. Ancak 20. yüzyıl modern

bilimi ve akademik bilgi üretim süreci, "Mod 2" tartışmasına referansla[90]; akademik bilime nüfuz eden, ondan ayrışan ve gittikçe baskın hale "endüstriyel bilim" yönelimiyle dönüşmektedir (Ziman, 2003: 188). Endüstriyel bilim; akademik bilgi ve bilgi üretim sürecinin mülkiyetleşmesi, ticarileşmesi ve uzmanlaşması çerçevesinde araştırma kaynaklarının finansmanının (dolayısıyla araştırma ve "çıktılarının") denetlenmesi, sanayi-sermaye gruplarının ilgi-ihtiyaçlarının belirleyici olması, "hesap verilebilirlik" ve "kalite-etki" gibi süreçlerin birer zorunlu kriter olarak öne çıkması, akademik bilim ethosunun dışında kalan normları tanımlamaktadır. Dolayısıyla Ziman'ın "değişen bilimin yerini ne alıyor?" sorusunun yanıtı olarak söz konusu dönüşüm, doğal ve teknik gelişmeler olarak nitelendirilse de birçok geleneksel tutum ve uygulamada "radikal değişiklikler" içermektedir (Ziman, 1996: 70). Tam anlamıyla akademik bilim ethosu veya endüstriyel bilim normları çerçevesinde tanımlanamayan bu melez yapı da Ziman tarafından "post-akademik" bilim olarak adlandırılmaktadır (Ziman, 2003: 206). Tüm bu gerekçelerle, geleneksel Merton normları, günümüz akademik bilgi üretim sürecini tam olarak açıklayamamaktadır (Ziman 1996; 2003).

Ziman, akademik ethos tartışması kapsamında Merton normlarının geçerliliği ve dönüşümüne yönelik eleştirilerini; "akademik bilim" (academic science) ve "endüstriyel bilim" (industrial science) ayrımını ve endüstriyel bilimin kendine özgü normlarını P.L.A.C.E kısaltmasıyla açıklamıştır. Buna göre; akademik bilgi fikri mülkiyet kapsamında "tescil" edildiğinden, ortak/kamusal dolaşımı ve paylaşımı mümkün olmamaktadır (Proprietary). Akademisyenler, evrensel bir bilimsel yaklaşımdan ziyade; sermaye kaynaklarıyla sınırlandırılmış "yerel" bir alanda, kendisi için tanımlanan pratik

[90]Ziman'ın "bilimde araştırma problemlerini kim belirliyor?" (2000: 144) sorusuyla işaret ettiği "Mod 2 bilgi üretimi", bu tartışmayı ortaya koyan ve "GLNSST" grubu olarak adlandırdılan meta-bilimciler (Gibbons vd, 1994; Nowotny vd, 2001) ile özel sektör, sanayi işbirlikleri, AR-GE faaliyetleri çerçevesinde gelişen (post) endüstriyel araştırma pratiklerine atıfta bulunmaktadır. Multidisipliner takım çalışmasının büyümesi ve kurumlar arası ağ oluşturma, istihdam koşulları, problem çözme, başarı kriterleri ve diğer önemli özelliklerle ilgili olarak akademik bilim geleneğinden farklılaşan noktalar vurgulanmaktadır (Ziman, 1996: 70). Ayrıntılı tartışma için ilgili tez bölümüne bkz: Bilgi Üretiminin Modları Tartışması.

ve teknik sorunlara odaklanmaktadır (Local). Bilim topluluğu ve/veya bireysel araştırmacının yerine, yönetimsel hiyerarşi "yetki" sahibidir ve yayın-araştırma-uygulama eylemleri dışsal olarak denetlenmektedir (Authority). Bilim ve bilimsel bilgiye keşfetme yoluyla katkıdan çok, sorun çözme yaklaşımının benimsendiği bir "görevlendirme" söz konusudur (Commisioned). Akademik topluluk; yaratıcılıkla özdeşleşen bir kaynak olmaktan ziyade; bir "uzman" olarak görülmektedir (Expert)[91]. (Ziman, 1996:71-79). Dolayısıyla bilimin kamusal dolaşımından, sermaye kuruluşlarınca belirlenen problem alanlarının egemenliğine; kamu kaynak kısıtlarıyla, araştırma-uygulama-yayın faaliyetlerinin artan dışsal (finansal) kontrolünden, akademik bilgi üretim sürecinde konu seçme özgürlüğünün sınırlanmasına kadar pek çok noktada ethosa ilişkin bir sorgulamayı gerekli kılmaktadır[92].

[91]Her bir norm; Merton'un normlarıyla bire bir karşılaştırılmaktadır. Buna göre tescil-kommün(al)izm, yerellik-evrenselcilik, yetkili olma-tarafsızlık, özgünlük-görevlendirilme ve uzmanlar-sistematik şüphecilik kavramları, bu ikilikler yoluyla açıklanmaktadır.
[92]İlgili tartışma için bkz: Bieliński ve Tomczyńska (2018: 156-157).

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI DÖNEMDE AKADEMİK BİLGİ ÜRETİM SÜRECİNİN DÖNÜŞÜMÜ

1. DARÜLFÜNUNDAN ÜNİVERSİTEYE: 1980 ÖNCESİ DÖNEMDE AKADEMİK BİLGİ ÜRETİM SÜRECİNİN KURUMSALLAŞMA ÇABASI

Türkiye'de üniversitelerin kurumsallaşması ve akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümü bağlamındaki başlangıç noktası, Avrupa'da Bilimsel Devrim[93], Aydınlanma, modernite ve sanayileşme süreçlerinin beraberinde getirdiği ilerleme ve gelişme düzeninin normlarıyla; Osmanlı İmparatorluğu'nda "çağın gerekliliklerine uygun" bireylerin yetiştirilmesi, eğitimin kademelendirilmesi ve Batı standartlarında bir yükseköğretim kurumu yapılanmasına kadar götürülebilir (Tekeli, 2007:20-21). Avrupa'daki kiliseler ve Osmanlı'daki medreselerde eğitim süreçleri benzer tarihsel dönemlere karşılık gelmektedir. Ancak; Avrupa'da bilgiye bakış açısının akıl öncülüğünde ve rasyonalizme yönelen bir düşünce biçimiyle kilise müdahaleleri karşısındaki mücadeleye evrilmesi, bilimsel, düşünsel ve teknik gelişmelere bir zemin oluşturması, eğitim sürecinin en alt kademeden başlayarak; gereksinimler doğrultusunda ve zaman içerisinde üniversitelerin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Osmanlı medreselerinde ise bilgiye ilişkin bakış açısı, eğitim tarzları ve bilimsel gelişmelere eşlik eden ve rasyonel düşünceyi destekleyen bu tür köktenci bir dönüşüm olmamış, belirli

[93]Bilimsel Devrim, 16. ve 17. yüzyılda Batı ve Orta Avrupa'da gerçekleştirilen bilimsel buluşları ifade etmektedir. Eski çağlardan bu yana kabul gören bilim ilkeleri bu dönemdeki Kepler, Galileo, Newton, Copernicus, Vesalius, Harvey gibi pek çok ismin araştırma ve buluşları ile değiştirilmiştir. Aristoteles fiziğinin yerini Galileo ve Newton'un mekanik ilkeleri; Ptolemaios'un Dünya merkezli sisteminin yerine Copernicus ve Kepler'in güneş merkezli sistemi almıştır. Vesalius'un açtığı anatomi yolunda ilerleyen Harvey kan dolaşımı buluşu ise insan vücudunun temel yapı ve isleyişini ortaya koymuştur (İnönü, 2004: 103).

ilimlerin tekrarı ve aktarımına dayanan medrese eğitimi, Avrupa örneğindeki gibi alt kademelerle gelişen benzer bir darülfünun[94]/üniversite yapılanmasını ortaya çıkarmamıştır (Sayılı, 1985:364). Dolayısıyla Avrupa'daki yatay dönüşümün aksine; Osmanlı'da hem eğitim sisteminin yapılandırılması hem de yükseköğretimin kurumsallaşma süreci, merkezi devlet otoritesi yoluyla ve beka esasıyla, yukarıdan aşağıya ve dikey biçimde gerçekleşmiştir[95].

1.1. İlk Kurumsallaşma Yüzyılı (1846-1946)

Darülfünun kurulması ilk kez 21 Temmuz 1846 tarihinde hazırlanan kapsamlı bir eğitim reformu raporu ile gündeme gelmiştir (Subaşı, 2011:756). Tanzimat Dönemi'nde başarısız olan Darülfünun girişimlerinin[96] ardından Batılı anlamda bir üniversiteye ilişkin ilk yapılanma, 20. yüzyılın hemen başında 1 Eylül 1900 tarihinde açılan "Darülfünun-u Şahane" adıyla ortaya konmuştur[97] (Arslan, 2018:55). II. Meşrutiyet dönemi Darülfünun

[94] *"Dar"* kelimesi Arapça'da "ev" anlamına gelmekle birlikte terim buradaki karşılığıyla "okul", "mektep" anlamı taşımaktadır. Fünun ifadesi ise "Fen" kelimesinin çoğul karşılığıdır. Buradan hareketle, *"Darülfünun", Fenler Evi* anlamına gelmekte ve bu isim, o günün koşullarında Darülfününun medreseden ayrı bir müessese olduğunu belirtmek üzere bu kuruma verilmiş; III. Selim, II. Mahmut gibi reform yanlısı sultanlar, medrese türündeki eğitime ve ulemalara bağlı olmayan bir yüksekokul (üniversite) tipinin gelişebilmesi amacıyla bu yönde hareket etmişlerdir. Bu gelişme, ilk önce askeri alanda, meslek okulları ve yüksekokul kuruluşlarıyla başlayarak; ardından tıp, ziraat, madencilik ve idari bilimler gibi alanlarla yaygınlaşmıştır. En sonunda 19. yüzyılın ortalarında batıdaki örneklerine göre bir üniversite kurma noktasına gelinmiştir (Widmann, 1981).

[95] Osmanlı yönetimi modernleşme sürecinin başlangıcında Mühendishane, Tıbbiye, Harbiye, Mülkiye vb. yükseköğretim okulları kurmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda 1780'lerde başlayan bu sürecin henüz başında, üniversite kavramının gündeme gelmesi söz konusu değildir. Bunun için bir eğitim alt yapısının oluşturulması ve belli bir birikimin sağlanmış olması gerekmektedir. Üniversite üzerine düşünülmesi 1845'lerde başlandığına göre, bu birikimin ancak 65 yılda sağlandığını söyleyebiliriz (Tekeli,2007: 21).

[96] Sırasıyla 1863, 1869 ve 1874 tarihlerinde üç kez art arda gerçekleşen Darülfünun girişimleri, donanımlı öğretim kadrosunun yetersizliği, alt eğitim kademelerindeki eksiklikler ve ortaöğretimi tamamlayan öğrencilerin bulunamamasından kaynaklanan nedenlerle başarısız olmuştur (Dölen, 2008).

[97] Darülfünun-ı Şahane (daha sonra Darülfünun-ı Osmani ve İstanbul Darülfününu olarak isimlendirilmiştir) bir üniversite olarak değerlendirilmesi konusu tartışmalıdır. Bir görüşe göre bu yapının daha çok bir meslek yüksekokulu niteliği taşıdığı, kendi özerkliğine sahip olmadığı, kuruluş nizamnamesinde bilim üretiminin ve yaygınlaştırılmasının gereğinden söz edilmediği ve üniversitenin temel niteliğini oluşturan bu faaliyetlere ilişkin ihtiyaç ve uygulamalara dair açıklamaların bulunmadığı belirtilmektedir (Faik Reşit Unat, 1964: 53-54; Ergin, 1977; Baltacıoğlu, 1998; 2008; Bahadır, 2007:69-70). Darülfününun ancak II. Meşrutiyet sonrasında ve özellikle 1919 Nizamnamesinde bilimsel özerkliğinin, 1922 kararnamesi ile de tüzel kişiliğinin tanınmasının ardından bu niteliği kazanabildiği savunulmaktadır (Ergin, 1977: 1040; Baltacıoğlu, 2008: 92). Widmann (1981), Dölen (2010) ise bu girişimin üniversitenin çekirdeğini oluşturduğunu, üniversitenin kök salmaya başladığını ileri sürmüştür.

nizamnamesinde ise "ilim ve fennin öğretim yoluyla yaygınlaştırılması" ile "ilim ve fennin ilerletilmesinin" birbirinden ayrı; fakat darülfünun için asli görevler olduğu belirtilmiştir[98] (Tekeli, 2007: 36-37). Ancak tüm bu gelişmelere karşın Darülfünun'un toplumun içsel dinamikleriyle "oluşmadığı", dini aktörlerden siyasi aktörlere aktarılarak "kurulan" ve sınırları müdahale ve denetimle belirlenen yapısı nedeniyle "çağdaş üniversitenin bilgi üretmeye dayalı işlevinin kurumsallaşamadığı" ifade edilmiştir (Bermek, 2007:8). Cumhuriyet döneminde 1920'lerden itibaren darülfünundan üniversiteye geçiş sürecindeki tartışmalar ve akademik bilgi üretim sürecinin kurumsallaşmasına ilişkin arayışlar sürmüştür[99]. Bunun sonucunda darülfününu "devlet denetiminde dönüştürme" insiyatifi öne çıkmış; 1932 Malche Raporu'nun ardından 2252 sayılı "yetki kanunu" ile 31 Temmuz 1933 tarihinde Darülfünun kapatılarak ve mevcut kadroları büyük ölçüde tasfiye edilerek İstanbul Üniversitesi kurulmuştur[100] (Dölen,

[98]Bu dönemde bir Darülfünun öğrencinin ifadeleri şöyledir: "Niçin darülfünun şubesine yazıldım? Doğa aşığı idim, onun sırlarını anlamak istiyordum, günlük hayattan uzak yaşıyordum, İlim ilim içindir diyordum. Asıl büyük albenisi şu: darülfününda hürriyet var! Diyorlardı. Bu hürriyeti çok seviyordum. Bu hürriyeti bana ne ailem, ne okullarım, ne de siyasi toplum vermişti. Darülfünun hayatım gerçekten bir hürriyet ve kişilik hayatı oldu. Bu kurumda ceza havası yoktu, her yerde bir ilim havası solunuyor, herkes bilim aşkıyla yanıyordu. Mahalle mektebi, bize usluluğu öğretmek için çalışmıştı. İdadi bizden 'efendi' idealini temsil etmemizi istemişti, darülfünun, bilimi her sosyal değerden üstün tutmamızı istiyordu" (Baltacıoğlu, 1998: 67-69).

[99]Dönemin Darülfünun Emini İsmail Hakkı Baltacıoğlu, üniversite tahayyülü ve darülfünun ıslahına yönelik değerlendirmelerini, "akademik bilgi üretim sürecinin olanaklarından yoksunluk" odağına yerleştirmektedir. Baltacıoğlu üniversiteyi bir "buluş evi" olarak tanımlamakta; bilim üretme işlevini temel alan bir üniversite fikri ortaya koymaktadır: "Bilim üretimi amacı için bilgi bir araçtır; aynı zamanda üniversitede bilginin öğretimi de öğrenme, bulma tekniğini öğretebilme amacı için bir araçtır. Bilimsel üretimin gerçekleştirilebilmesi için maddi ve manevi koşulların sağlanması olarak tanımlanabilecek özgürlük, bu üretimin kurucu koşuludur. Üniversite disiplini de; aile, mektep ve memuriyet disiplinlerinden daha farklı bir nitelik arz ettiğinden; ancak bu alanın özgürlük prensibi içerisinde ve kendiliğinden yetiştirilebilir. Bu anlamda darülfünun kendi özgül koşulları içerisinde ilerleme ve gelişme kaydeder; fakat bunu ancak ve ancak kendi içinde meydana gelecek aşamalarla gerçekleştirebilir. Bu nedenle dışarıdan bir müdahale ile bu gelişme zorlanamaz. Çeşitli bilim dalları konusunda uzmanlığı bulunan farklı ülkelere gidilerek; bu alandaki eğitim ve bilimsel araştırmalar öğrenilmeli, üniversite hocalığı da bağımsız bir meslek konumuna gelmelidir (Baltacıoğlu,1998:273-274).

[100]Dönemin Maarif Vekili Reşit Galip Bey'in darülfünun ile üniversite arasına net çizgi çizen ve üniversitelerde "milli ideolojinin gereksinimlerine uygunluk" talebini dile getirdiği demeci şöyledir: "Bugün kuruluşu başlayan *İstanbul Üniversitesi'nin dünkü İstanbul Darülfünunu ile hiçbir münasebeti yoktur. Üniversite yeni bir müessesedir*. Ananesi kendisi ile başlayacaktır. Müessese, T.D.T Cemiyetince öz Türkçe bir münasip bulununcaya kadar üniversite adını taşıyacaktır. İstanbul Üniversitesi, isminin asıl delaleti veçhile toplayıcı ve birleştirici bir müessese olacaktır. Yüksek ilim ve ihtisası kendi bünyesinde yaşatan ve yaratan bir uzviyet olacaktır. Bu uzviyet, kendisinden daha büyük uzviyetlerin, yani bir taraftan İstanbul şehrinin, diğer taraftan büyük vatanı teşkil eden büyük milli varlığın daima canlı, daima hassas bir tefekkür cihazı olacaktır… Yeni üniversitemiz *hakikatleri araştırmak ve derinleştirmek*, bilgiyi derlemek, yükseltmek ve yaymak gayelerini güder" (Hirş, 1950: 310-319).

2010c:173-174). Kıta Avrupası modelinin benimsendiği bu süreçte yönetsel denetim Maarif Vekaleti'ne bağlı bulunmakta, Alman profesörlerin de dahil olduğu eğitim ve ders materyallerinin hazırlanmasına ilişkin faaliyetler sürdürülmektedir. Darülfünun dönemindeki "yapısal sorunlar" ve eğitim-öğretime indirgenen üniversite anlayışı sürdürülmekte; bilimsel düşünce üretim deneyimini artırabilecek koşulların geliştirilmesi üniversite yönetimlerinde özerklik anlayışının özümsenmesi noktasındaki sınırlılıklar devam etmektedir (Dölen, 2010e: 232-233). 18 Haziran 1946 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 4936 Sayılı "Üniversiteler Kanunu" ile İstanbul Üniversitesi'ne idari-mali-bilimsel özerklik ve tüzel kişilik tanınması üniversi 1940'ların sonundan itibaren akademik bilgi üretim sürecine ilişkin kurumsallaşma tartışması; tasfiyeler ve darbeler döneminin gölgesinde kalmıştır.

1.2. Tasfiyeler ve Darbeler Dönemi (1948-1980)

1940'ların sonlarından itibaren üniversiteler, ideolojik kutuplaşmanın, siyasal müdahalelerin ve karşı müdahalelerin merkezi haline gelmiştir. Bu dönemde darbelerle öne çıkan iktisadi, politik ve sosyo-kültürel açıdan bir "yeniden inşa" süreci, üniversiteleri de kısa dönemler içerisinde birbiri ardına gelen kanunlar ve tasfiyeler yoluyla yeniden biçimlendirmiştir. 1948 Tasfiyesi[101] ile, 18 Haziran 1946 tarihinde üniversitelere özerklik tanıyan 4936 sayılı "Üniversiteler Kanunu"nun yürürlükte olmasına rağmen aynı iktidar döneminde TBMM tarafından çıkartılan bir yasa ile "politik gerekçeler" öne sürülerek; DTCF Felsefe ve Sosyoloji Bölümü öğretim üyeleri Boratav,

[101]1940'larda süren 2. Dünya Savaşı, Türkiye'deki mevcut ideolojik kutuplaşmayı ve 1948 Tasfiyesini kavramak açısından önemlidir. Türkiye'de bu dönemde aşırı sağ görüşlü öğrenci eylemlerinin artması ve sol görüşlü öğrencilerle karşı karşıya gelinmesi ve basının demokrasi cephesi ile Almanya faşizmini destekleyen ikili ideolojik kutuplaşma söz konusudur. Hükümet tarafından da engellenmeyen bu gerilim sonucunda ırkçı ve Turancı öğrencilerin, kendi görüşlerine karşıt ve muhalif buldukları aydınlara yönelik özellikle 1944-1947 tarihleri arasında yoğunlaşan Adliye Baskını, protesto mitingi, Tan Matbaası Baskını ve öğretim üyelerinin üniversiteden atılmalarına ilişkin eylemleri öne çıkmıştır (Çavdar, 2004: 445).

Berkes ve Boran açığa alınmıştır[102] (Karaaslan-Şanlı, 2011: 111-112). Demokrat Parti iktidarının son döneminde üniversiteye yönelik baskılar artmış[103], 1960[104] ihtilalinin ardından Milli Birlik Komitesi tarafından "önce tasfiye sonra müdahale" ilkesi çerçevesinde "147'ler Olayı" yaşanmıştır. 27 Ekim 1960'ta çıkartılan 114 sayılı Kanun ile 147 öğretim elemanı görevden uzaklaştırılmış; toplumsal tepkilerin artması sonucunda tasfiye edilenler görevlerine iade edilmiştir (Hatipoğlu, 2000: 459-460). 1960-70 dönemi üniversite özerkliği ve haklar açısından olanaklar sunmakla birlikte; 1971 darbesinin ardından yapılan Anayasa değişikliği ile üniversite özerkliği konusuna "devletin gözetim ve denetim hakkı" vurgusu eklenmiş; 20 Haziran 1973 tarih ve 1750 sayılı *Üniversiteler Kanunu*'nda fakültelerin özerklikleri ifadesi kaldırılarak pekiştirilmiştir[105] (Dölen, 2010e: 114).

1971 müdahalesi, bu dönemde özellikle Ankara'daki üniversitelerde yetişen sosyal bilim alanındaki geleneğin yıpratılmasında ve elde edilen bilimsel birikimin dağılması açısından yıkıcı sonuçları beraberinde getirmiştir (Kongar, 2017). Bilimsel üretim, öğretim üyelerinin yetiştirilmesi, bilimsel pratiğin özdüşünümsel niteliği, üniversitelerde özgür ve özerk bilim değerlerine ilişkin düşünce ve pratiğin kendi var oluş koşulları içerisinde henüz tam anlamıyla yerleşemeden ve içselleştirilemeden denetim altına alınması; üniversiteler ve akademik bilgi üretim sürecinin, dışsal yapı-koşul ve aktörler yoluyla talep ve inşa edilen diğer sistemlere açık hale gelmesine neden

[102]Bu dönemde üniversitelerin amacı ve işlevleri konusundaki tartışmaların yerini, üniversitelerin varlıklarının temel bir gereksinim olup olmadığı konusundaki çatışma ve görüşlerin aldığı görülmektedir.
[103]Çıkartılan kanunlar ve öğrenci olayları ile parti-üniversite gerilimi artarak sürmüştür. 1960'da DP mensubu on milletvekilinin Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin (SBF) Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir yükseköğretim kurumuna dönüştürülmesi hususunda meclise önerge vermeleri, dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in aynı tarihteki bir mitinginde bir bölüm öğretim üyesine yönelik olarak yaptığı "kara cübbeliler" benzetmesi ve Yassıada duruşmaları sırasında Demokrat Parti'nin son maarif vekili Benderlioğlu'nun üniversitenin kapatılarak sıfırdan ve yeniden kurulmasına yönelik baskıların olduğunu vurgulaması, bu gerilimin önemli örneklerindendir (Dölen, 2010e: 188).
[104]1960 dönemi daha "özgürlükçü" bir Anayasa'nın uzantısı olarak; üniversitelere ilişkin katılımcı demokrasi, bilimsel-idari özerklik gibi konular açısından destekleyici ve güçlendirici düzenlemeler getirmiştir (Dölen, 2010e: 189).
[105]Bu kanunda devletin üniversitelere yönelik gözetimi ve denetimi konusunda iki temel kurumun (Yükseköğretim Kurumu ve Üniversite Denetleme Kurulu) oluşturulması, 1980 sonrası dönem açısından dikkate değerdir. Ancak bu döneme mahsus olarak; 1750 Sayılı Kanunun bazı ifadeleri ve Yükseköğretim Kurumu'na ilişkin çeşitli maddeler de iptal edilerek devre dışı kalmıştır (Dölen, 2010e:114-115).

olmaktadır. Nitekim; 1980 darbesi sonrasında 1402 sayılı sıkı yönetim Kanunu çerçevesinde gerçekleştirilen 1402'likler tasfiyesi, 1981 Yükseköğretim Kanunu ve 1982 Anayasası ile başlayarak devam eden üniversitelerin "yeniden yapılandırılma" süreci, bu durumun göstergesidir.

2. ÜNİVERSİTELERDE KITA AVRUPASI VE AMERİKAN MODELİNİN YANSIMALARI

Üniversitelerin yapı, işleyiş ve eğitim ve bilgi üretim süreçlerine ilişkin nitelikleri bakımından tarihte farklı modellerin ortaya çıktığı görülmektedir[106]. Türkiye'deki tarihsel gelişmelere ilişkin genel tablo çerçevesinde, bilgi aktarımı ve devlet denetimini içeren "merkezi model" görünür olmakla birlikte; üniversite ve akademik bilgi üretim sürecindeki dönüşüm süreci Kıta Avrupası Modeli ve Humboldt geleneği ile günümüzde belirginleşen ABD Modeli tartışması çerçevesinde değerlendirilebilir.

2.1. Humboldt Modeli ve "Araştırma" Odaklı Bilgi Üretim Süreci

Avrupa'da 19. yüzyılda akademik bilgi üretim süreci, Humboldt Modeli'ni temsil eden "değerleri" (bilim için bilim, mesleki eğitimden ayrışan bir araştırma işlevi, akademik özgürlük, devlet müdahalesinden bağımsızlık) taşıyan "araştırma üniversiteleri" çerçevesinde örgütlenmiştir. 1.Dünya savaşı sırasında (1915) Darülfünun'a getirilen ve Humboldt geleneğinden gelen Alman ve Macar profesörlerin desteği ile kurulan araştırma enstitüleri (darülmesailer) bu modelin Osmanlı dönemindeki

[106] Bu modeller devlet merkezli, devlet kontrollü, Kıta Avrupası Modeli, Fransız Modeli, Humboldt Modeli, Amerikan Modeli olmak üzere farklılaşmakla birlikte (Ekinci vd., 2018: 778); bu çalışmada Türkiye açısından öne çıkan Kıta Avrupası ve Amerikan Modeli üzerinde durulmaktadır.

ilk somut örneği olarak değerlendirilebilir[107] (Tekeli, 2007:41). Darülmesailer savaş sonrasında Alman öğretim elemanlarının ülkelerine geri dönmesinin ardından kapanmıştır (Dölen, 2010b: 131). Benzer koşullar Hitler döneminde Almanya'dan iltica eden öğretim üyelerinin 1933 "üniversite reformu" sonucu İstanbul Üniversitesi'nin yeni akademik kadrosuna katılımlarıyla oluşmuştur. Ancak yabancı öğretim elemanlarının Türk öğretim elemanlarını doktora, araştırma ve yayın faaliyetlerinde destekleyerek yetiştirmeleri ve araştırma üniversiteleri temelinde bu bilimsel üretim sürecini yürütebilecekleri bir alt yapının hazırlanmasında yol gösterici olmalarına ilişkin bir süreç planlanmamış; bunun yerine, ders verme ve ders kitapları hazırlama gibi eğitim odaklı taleplerde bulunulmuştur. 1930'ların sonlarından itibaren ise öğretim elemanlarının yetiştirilmesine yönelik isteklerin gecikmeli olarak ortaya çıktığı; ancak yeterli olmadığı görülmektedir[108] (Dölen, 2010c:468-469).

Humboldt geleneğinde üniversitelerin öne çıkan bir bilimsel üretime dayalı araştırma kültürüyle biçimlendirilmesi ve kamusal olarak desteklenmesi; akademik özerklik ve politik iklime ilişkin çeşitli kaygıların bulunmadığı bir ortamın sağlanması ile yakından ilişkilidir. Akademik bilgi üretim sürecinin nitelikli araştırma, yayın ve bilimsel ilerleme zemini üzerine inşa edilmesi de ancak özgür bir üniversite ortamının oluşturulmasıyla mümkündür. Humboldtçu araştırma merkezli üniversiteler bu nedenle bilginin üretiminde ve yaygınlaştırılmasında merkezi role sahiptir (Gürüz, 2003:78-79). Türkiye'deki üniversitelerde Kıta Avrupası yaklaşımı[109] etkili olmakla birlikte; yakın

[107]Bu dönemle birlikte; öğretim üyelerinin yetkinliklerini pekiştirmeleri, yapılan araştırmalar ve verilen dersler konusunda oluşan birikim yoluyla, darülfununda araştırma ve bilgi üretim koşullarının yapılanması açısından aşama kaydedilmiştir (Dölen, 2010b: 131).

[108]Diğer yandan, öncelikli beklentinin bilimsel araştırma olmamasına karşın; bu dönemde Türkiye'ye gelen mülteci bilim adamlarından bir kısmının yaptıkları çeşitli araştırma ve uygulamalar yoluyla bilimsel normların gelişmesi ve kurumsallaşmasına öncülük ettikleri ve ilk doktora çalışmalarının da bu bilim insanlarının gelişinin ardından başlatıldığı görülmektedir (Günergun, 2007; Günergun ve Ata, 2007). Söz konusu mülteci öğretim üyelerinin bir bölümü, çalışmalarını Türkiye'de sürdürürken; bir bölümü ise, savaş sonrası sosyo-ekonomik koşulları, politik iklim ve bilimsel ortamına ilişkin memnuniyetsizlikler nedeniyle Türkiye'den ayrılmıştır (Bermek, 2007:10).

[109] Kıta Avrupası Modeli, üniversitelerin Eğitim Bakanlığı (eşdeğeri) bünyesinde yer aldığı, üniversite yönetiminin ve Rektör'ün kıdemli öğretim elemanlarının arasından seçilerek devlet bakanı/başkanı tarafından atandığı, bakanlığın denetim ve düzenleme yetkisinin Rektörün yetki alanından daha geniş

veya herhangi bir tarihsel dönemde doğrudan Humboldt geleneği ve bu bağlamdaki araştırma üniversitelerinin varlığından söz etmek zordur. Ancak bu modelin en kritik özelliğini oluşturan ve araştırma üniversiteleri ile akademik bilgi üretim sürecinin yapısal koşullarının başında gelen "üniversite özerkliği"nin , ilk olarak 1946 tarih ve 4936 sayılı *Üniversiteler Kanunu* ile birlikte üniversitelere özerklik ve tüzel kişilik verilmesi, Rektör ve Dekanların göreve seçim yoluyla getirilmesi ile sağlandığı görülmektedir. 1961 Anayasası ile birlikte; akademik özerklik sürecinde özgün ve önemli bir aşama kaydedilmiştir. Bir diğer deyişle; Türkiye'de Humboldt değerlerini esas alan bir üniversite modeline, üniversite özerkliğinin temel hak ve özgürlüklerle birlikte güvence altına alınması, araştırmanın doğası ve felsefi ilkelerini gözeten bir araştırma-yayın serbestisi, öğretim üyelerinin bu gerekçelerden kaynaklanan bir yaptırımla karşılaşmamaları gibi esasları düzenleyen 1961 Anayasası ile uygun bir zeminin oluşturulduğu söylenebilir (Ekinci vd., 2018:787). Bununla birlikte söz konusu dönem, benzer bir araştırma ve üniversite geleneğini ortaya çıkarmamış; ilk olarak 1973 tarih ve 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu, ardından da 1981 tarih 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu, akademik öz-yönetimin merkezi otoriteye devredilmesiyle Yükseköğretim Kurulu' nun (YÖK) kurulması ve 1982 Anayasası ile birlikte "akademik özerklik" koşulları ortadan kalkmıştır. Tüm bu gelişmeler, üniversiteler ve akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümünde Kıta Avrupası Modeli'nin yerine, öne çıkan "Amerikan Modeli"nin egemenliği (Timur, 2000: 240) ve 1980 sonrası dönemden itibaren Türkiye'deki sonuçları açısından değerlendirilmesi gerekliliğine işaret etmektedir.

olduğu bir devlet merkezli modeli tanımlamaktadır (Gürüz, 2003:247; Erdem, 2006: 301). Türkiye'de bu süreç özellikle YÖK öncesi dönemde öne çıkmakla birlikte; merkezi yönetim esasıyla birleşen özellikler günümüzde ABD Modelinin de etkisiyle iç içe geçerek güncellenmekte ve etkisini sürdürmektedir.

2.2. Amerikan Modeli ve Bilgi Üretim Sürecinin Piyasalaşması

Üniversitelerde Amerikan Modeli[110] yükseköğretimin karmaşıklaşması ve çeşitlenmesi, finansal kaynak sağlama/sürdürme gereksinimi ve akademik mesleğin "doğası"ndaki dönüşümün bir sonucu olarak; piyasa ve sermaye merkezli, kâr amaçlı yeni sektörel büyüme, akademik kurumların ve yönetimlerin verimlilik esasıyla dışsal kurumlar tarafından "işletilmesi" ve denetlenmesi, akademik bilgi üretim sürecinin de bu koşullar çerçevesinde yeniden yapılandırılmasına karşılık gelen bir örgütlenme biçimini ifade etmektedir (Altbach, 2019: 174). Türkiye'de Amerikan Modeli'nin ilk olarak; 1950'lerde Demokrat Parti döneminde Atatürk Üniversitesi ve ODTÜ'nün kuruluşuyla birlikte ortaya çıktığı söylenebilir[111] (Dölen, 2010e: 94). Özellikle 1980'lerin hemen başında Yükseköğretim Kanunu yoluyla bir aracı kuruluş olarak YÖK'ün oluşturulması, 1982 Anayasası'nın kabulü, vakıf üniversitelerinin kurulması; 1990'larla birlikte yükseköğretimin paralı hale gelmesi, devlet ve vakıf üniversitelerinin sayılarının artması, bölüm-anabilim dalı ve unvan yapılanmasındaki değişikliklerin Amerikan Modeli ile benzerlik gösterdiği ve yükseköğretimde neo-liberal dönüşüme uygun bir zeminin hazırlandığı görülmektedir (Yılmaz, 2016:155). Mart 2011'de YÖK tarafından yapılan

[110]Bu bölümde yükseköğretimde Amerikan Modeli tartışması üzerinde durulmuş; Türkiye'de 1980 sonrası dönemde akademik bilgi üretiminin koşul ve sürecindeki dönüşüm, sonraki bölümde detaylandırılmıştır.

[111]Atatürk Üniversitesi'nin kuruluş aşamasında 1953'te Amerikan İktisadi Kalkınma Teşkilatı'ndan yardım istenmiş 1954'te Amerika tarafından gönderilen dört uzman incelemelerde bulunmuştur. ODTÜ'nün ise 1954 tarihli BM tarafından görevlendirilen profesör Charles Abrams'ın hazırladığı raporda belirttiği Ankara'da bir mimarlık ve şehircilik okulu kurulması önerisi ve Pennsylvania Üniversitesi profesörü Holmes Perkins başkanlığındaki bir kurulun hazırladığı raporla da diğer örneklerinden bağımsız ve farklı bir statüde olması planlanan "İngilizce eğitim, Amerikan tipi yönetim ve öğretim sistemi ile Türkiye'nin yanı sıra Ortadoğu ülkelerinde de hizmet verme" esasları belirlenmiştir. Buna ek olarak ODTÜ; mali özerklik, profesör olmayanların Rektör olabilmesi, Mütevelli Heyet ile yönetilen bir devlet üniversitesi olarak yapılandırılmıştır. 20 Haziran 1973'te çıkartılan 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun 83. Maddesi ile "7307 sayılı Kanunla kurulan ODTÜ'nün kanuni hükümleri saklıdır" hükmü getirilerek bu üniversitenin ayrıcalıklarının önemli bir bölümü korunmuştur. Hacettepe Üniversitesi'nin kuruluş aşamasında da özellikle 1955 yılından itibaren çeşitli Amerikan vakıflarından (Rockefeller, Ford vb.) yardım alınmıştır. Boğaziçi Üniversitesi'nin temelini, 1863'te öğretime başlayan ve Dr. Cyrus Hamlin ile Christopher R. Robert tarafından kurulan bir Amerikan okulu olan Robert Koleji oluşturmaktadır. Bu örnekler üzerinden düşünüldüğünde; özellikle 1960'lara doğru gelindiğinde; kurulma aşamasında olan bu dört üniversitenin Amerikan tipi üniversite sisteminin Türkiye'deki başlangıcı olarak değerlendirmek mümkündür (Dölen, 2010e: 84, 89, 99, 101 ve 104).

yükseköğretimin yeniden yapılandırılması açıklamasında[112] "çeşitlilik", "kurumsal özerklik-hesap verebilirlik", "performans değerlendirmesi ve rekabet", "mali esneklik ve çok kaynaklı gelir yapısı" ve "kalite güvencesi" olarak öne çıkan beş başlık; yükseköğretimde Amerikan Modeli'nin ve piyasa gereksinimlerinin belirleyici olduğu bir yaklaşımın benimsendiğinin en belirgin örneğidir. Söz konusu hedefler, YÖK 2016-2020 Stratejik Planı'nın yapısal unsurları olarak da öne çıkmaktadır[113] (YÖK, 2015).

Türkiye'de son dönemde öne çıkan "yükseköğretimde ihtisaslaşma" ve "araştırma üniversiteleri" konusu da Humboldt Modeli'nde tanımlanan bilim için bilim esaslı ve bilimsel araştırma odaklı bir üniversite yaklaşımından ziyade; Amerikan Modeli'nde görülen piyasa aktörleri ile işbirliği çerçevesinde, piyasa gereksinimlerine yanıt veren, devlet garantörlüğünde finansal ve bürokratik olarak desteklenen bir düzenlemeye işaret etmektedir. Nitekim YÖK tarafından 2017 yılında Türkiye'de 11'i asil 5'i aday olmak üzere 16 "araştırma üniversitesi" belirlenerek; kadro tahsisi, lisansüstü eğitim, TÜBİTAK desteği ve araştırma ödenekleri verilmiş, performansları izlenmiştir. "Türkiye'de Araştırma Üniversiteleri Çalışmaları 2020 Raporu"nda da araştırma üniversitelerinde "kamu-özel sektör ile üniversite-sanayi sektörü arasında bütüncül bir araştırma ekosisteminin yaratılması"gerekliliği vurgulanmıştır (YÖK 2020a: 20-21, 40).

Günümüzde Amerikan modeli piyasa odaklı bir yükseköğretim sistemi ile bütünleşerek üniversitelerin dışsal kaynak ve denetim mekanizmalarıyla yönlendirildiği bir süreçle birlikte; kendi içsel yapı ve mekanizmalarıyla "piyasa ve benzeri davranış gösterdiği" bir dönüşüm yaşamaktadır. Ancak bu durum kaynak ve alt yapı noktasındaki konum ve Türkiye'deki merkezi yönetim anlayışının egemenliğinin bir sonucu olarak; yükseköğretimde, devlet ve piyasa odaklı bir karma model anlayışını ortaya

[112]İlgili haber için bkz: "Yükseköğretim Yeniden Yapılandırılıyor", *Cumhuriyet*, 3.2.2011. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/yuksekogretim-yeniden-yapilandiriliyor-218740
[113]Bkz:https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/strateji_dairesi/YOK_Stratejik_Plan_2016_2020.pdf

çıkarmaktadır (Bingöl, 2012: 66; Yılmaz, 2016: 169; YÖK 2020a). Akademik bilgi üretim sürecindeki dönüşüm ve bilimsel araştırmanın niteliği açısından 1980 sonrası dönemle birlikte yürütülecek tartışma da bu bağlamda anlam kazanmaktadır.

3. 1980 DÖNEMİ VE SONRASINDA AKADEMİK BİLGI ÜRETİM SÜRECİNİN DÖNÜŞÜMÜ VE DÖNÜŞTÜRDÜKLERİ

İkinci Dünya Savaşı'ndan 1970'lerin sonlarına kadar Türkiye'de "sosyal refah devleti" anlayışı olarak ifade edilen bir siyasal yönetim ve ekonomi politikası egemen olmuştur. 1970'lerin ikinci yarısıyla birlikte, etkileri artarak hissedilen kapitalizm krizinin[114] (Boratav, 2006) aşılması amacıyla çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönem aynı zamanda dünyada gelişen küreselleşme ve yönetişim sürecinin bir sonucu olarak Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (DB) gibi uluslararası fon kuruluşlarının "yapısal uyum politikaları" ve istikrar programlarının öngördüğü; sermaye serbestisi, özelleştirme, esnek üretim ve piyasa merkezli yeniden konumlanma esaslarının Türkiye'de etkin olmaya başladığı bir "yeniden yapılanma" sürecine işaret etmektedir (Hız, 2010:61). Türkiye'de de bu gelişmelerin bir sonucu olarak 24 Ocak 1980 kararları uygulanmış ve 12 Eylül 1980 askeri darbesi yaşanmıştır. 1980 döneminden itibaren yasal ve bürokratik denetim mekanizmalarının yanı sıra; kamusal kaynak kısıtları çerçevesinde Türkiye yükseköğretiminde yeni bir finansallaşma dönemi ağırlık kazanmaktadır (Erdem, 2012: 115). Piyasa ekonomisi ve sermaye aktörlerinin öne çıktığı bu süreçte, devlet bütçesinden yükseköğretime aktarılan kamusal finansmanın payı azalmış; üniversitelerin araştırma fon/proje merkezli dışsal-alternatif kaynak arayışı "girişimcilik" ile teşvik

[114]Türkiye açısından 1980'lerin hemen öncesindeki birkaç yılda en üst noktaya ulaşarak yaşanan bu ekonomik bunalım; hem günlük temel ihtiyaç rutinlerini karşılayamayan halk, hem enflasyon karşısında düştüğü üretim ve yaşam güçlüğü ile tarım emekçileri, hem örgütlü bir mücadele yoluyla mevcut ekonomik haklarını korumaya uğraşan işçi sınıfı hem de tüm bu gelişmelerin kendisi açısından olumsuzluklar yarattığını gören sermayenin bu durumun "denetim" altına alınması ve kendi refahı doğrultusunda yeniden düzenlenmesine yönelik taleplerini yüksek sesle dile getirmeye başlamasıyla farklı bir aşamaya geçmiştir (Boratav, 2006: 145-146).

edilen bir zorunluluk haline gelmiştir. 1990'larda ise "sınırlı kamu kaynaklarının etkin kullanımı" esası çerçevesinde üniversite özerkliği tartışmasının yerini "şeffaflık" ve "hesap verilebilirlik" ilkelerinin aldığı görülmektedir (Ulutürk, 2012; Erdem, 2012). 2000'lerden itibaren vakıf üniversitelerinin sayılarındaki artış; yükseköğretim kuruluşları bünyesinde kurulan vakıf ve döner sermaye işletmeleri ile ikinci öğretim başta olmak üzere sayıları giderek artan paralı programlar, son yıllarda yükseköğretimde gözlenen finansman değişiminin ve piyasalaşma sürecinin başında gelmektedir (Şenses, 2007). Üniversitelerin siyasal iktidarlar/devlet aracılığıyla piyasa koşulları içerisinde egemen aktör konumuna yerleşen sermaye ile teması ve finansal koşullarındaki değişiklikler; aynı zamanda piyasa ve piyasa benzeri düşünce ve davranışların üniversitelerde yerleşmeye başladığı bir dönüşüme ve bu dönüşümün üniversite ve akademik bilgi üretim sürecinde dönüştürdüklerine işaret etmektedir[115]. Üniversitelerin "katma değer bütçeli" kurumlar haline gelmeleri, üniversitelerde üretilen bilginin piyasa açısından bir "değişim değeri" yaratacak biçimde yeniden düzenlenmesi (bilginin metalaşması ve yükseköğretimin ticarileşmesi), kalite, küreselleşme, verimlilik gibi taleplerin karşılanması amacıyla "esnek üretim ve esnek istihdam biçimleri" olarak "üniversite-sanayi işbirliği" ve "yönetişim" uygulamalarının yerleşmesi ve yaygınlaştırılması, bu dönüşümün başlıca sonuçlarıdır (Kurul, 2010). Bu kapsamda küresel kuruluşlarla yapılan politika anlaşmaları kurucu niteliktedir.

Üniversiteler ve akademik bilgi üretim sürecindeki söz konusu dönüşüm, 1990'lardan itibaren artarak devam etmiştir. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) tarafından hazırlanan *Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)* çerçevesinde, kamu hizmetlerinin

[115]12 Eylül 1980 öncesinde yükseköğretim, 1960'lardan itibaren hızla "artan yükseköğretim talebi"nin bu talebi yeterince karşılamayan özel yüksekokulların kurulması, öğretim elemanı ve diğer kaynaklara yönelik uzun vadeli planlar yapılmaksızın farklı yükseköğretim kurumlarının sayılarının artırılması ve sınav sistemlerinin oluşturulması gibi önlemlerle çözümlenmeye çalışılması ve "1968 öğrenci hareketleri" karşısında yükseköğretim sisteminin kendisini niteliksel olarak dönüştürememesi ve mevcut sorunlarının fark edilmesinde geç kalınmasının beraberinde getirdiği mevcut problemlerle bu döneme ulaşmıştır (Tekeli, 2009: 57-59).

serbest dolaşıma sokularak özelleştirilmesi girişiminde bulunulmuştur. Dünya Ticaret Örgütü'nün kurucu üyesi olan Türkiye, bu anlaşmayı 1995 yılında onaylamış ve yükseköğretim sistemine ilişkin olarak öngörülen maddelerin tamamını kabul etmiştir (Alemdaroğlu, 2015: 128). DTÖ ve GATS'ın bağlayıcı niteliği ile Türkiye'de üniversitelerin ticarileşme süreci hız kazanmıştır. DB kapsamındaki Uluslararası Finans Kurumu (IFC) tarafından belirlenen "sektörel istihdama yönelik eğitim" odaklı yükseköğretim stratejisi kapsamında da benzer çalışmalar yürütülmekte; Türkiye'deki üniversiteler proje kaynaklı finansal yatırımlarla desteklenmektedir[116] (DB, 2015: 9).

2000'lerin başından itibaren üniversitelerin yeniden yapılanma sürecinde örgütsel yapı, işleyiş ve finansman kaynaklarını dönüştüren "uluslararasılaşma" yaklaşımı öne çıkmış (Eren ve Aydın, 2016: 226) AB, UNESCO ve OECD gibi küresel kuruluşlarla işbirlikleri temelinde hız kazanmıştır. Türkiye, Avrupa Yükseköğretim ve Araştırma Alanı'nın yeniden yapılandırılması çerçevesinde gelişen "Bologna süreci"ne, 2001 tarihli Prag Bildirgesi ile dahil olmuştur. Bu sürecin bir sonucu olarak hazırlanan strateji planları kapsamında "yeterlilik çerçevesi", "kalite güvence sistemi", "akreditasyon" ve "yaşam boyu öğrenme" olarak ifade edilen teknik ve bürokratik normlara uyum esaslı bir "entegrasyon süreci" ortaya çıkmıştır (Çelik, 2012:104). Avrupa'da yükseköğretim hareketliliğinin artırılması ve öğretim niteliklerinin tanınması amacıyla Avrupa Konseyi ve UNESCO tarafından hazırlanan Lizbon Tanıma Sözleşmesi de Türkiye'de 2004 yılında onaylanmış; 2007 yılında yürürlüğe koyulmuştur (Atalay ve Cangül, 2008: 47). Söz konusu gelişmeler bu bağlamda Avrupa merkezli sürdürülebilir ekonomik büyüme ile rekabetçi ve bilgiye dayalı ekonomi hedefleri çerçevesinde yükseköğretim ve bilginin (üretim sürecinin) piyasalaşma, ticarileşme ve metalaşmasının bir diğer boyutu olarak değerlendirilebilir.

[116]Bkz: https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/Turkey-Snapshot.pdf

Sonuç olarak; üniversitelerin bilgi arayışı-üretimi ve eğitim-öğretim olarak ifade edilebilecek iki temel niteliği, bir kamusal hak olma işlevini yitirerek; serbest piyasa ekonomisinin gereklilikleri doğrultusunda sermayenin kâr prensibiyle hareket eden ve ona bağımlı bir "meta" olarak değer gören bir bilgi üretimi ve eğitim işleviyle yeniden tanımlanmıştır (Kurul, 2004). 1980 sonrası dönemden günümüzde piyasa koşulları çerçevesinde "sermaye" olarak ifade edilebilecek bir "üst çıkar grubu"nun değerlerinin, üniversitenin mevcut bilgi üretim sürecinin var olma koşullarını inşa eden değerlerle çatışması, eleştirel düşünceyi mümkün kılan düşünsel-pratiğin olanaklarında bir "tıkanma" oluştururken; bu üst çıkar grubunun kendi değerlerini, üniversitenin mevcut bilgi üretim sürecinin "olağan" değerleri haline getirerek meşrulaştırması, buradaki eleştirel düşünsel-pratiğin olanaklarını suskunlaştırmakta; dahası kendisini verili ve genel-geçer bir norm ilan ederek; buna alternatif bir düşünce tahayyülünü ortadan kaldırmaktadır. Diğer alt başlıklar da bu çerçevede detaylandırılmaktadır.

3.1. Yükseköğretimde "Özelleştirme" ve "Ticarileşme": Vakıf Üniversiteleri ve Devlet Üniversiteleri Tarafından Kurulan Vakıflar

Yükseköğretimde 1980 sonrası dönemle birlikte; vakıflar[117] tarafından üniversite ve MYO'ların kurulabilmesi yasalaşmıştır[118]. 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu'nda bu konuda bir düzenleme bulunmazken; 1982 Anayasası'nın 130. maddesinde "kanunda gösterilen usul ve esaslara göre, kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar

[117]Vakıflar, bir malın belli bir amaç için kullanılmaya özgü hale getirilmesi prensibiyle hareket eden, dolayısıyla sunduğu hizmetleri karşılıksız olarak gerçekleştiren, bir kişi veya kuruluş tarafından oluşturulan kurumlardır (Hatipoğlu, 2015: 216).

[118]Vakıf üniversitelerine ilişkin bu sürecin öncesinde, Türkiye'de 1965 tarih ve 625 sayılı "Özel Öğretim Kurumları Yasası"nın gerçek ve tüzel kişilere özel öğretim kurumu açma yetkisi tanımasıyla, şirketler özel yüksekokullar açmaya başladığı ve kontrolsüz biçimde sayılarının arttığı bir dönemin yaşandığını belirtir. Bu durumu eleştiren öğrenci eylemleri ve kamuoyu desteğiyle Anayasa Mahkemesi'nin 12 Ocak 1971 tarihli kararıyla özel yüksekokullar, anayasaya aykırı bulunarak iptal edilmiş ve kapatılmıştır. Dolayısıyla vakıf üniversiteleri, bu öncül sürecin ardından, 12 Eylül darbesi sonrasında, şirketlerin "vakıflar" adıyla yeniden girişimde bulunmaları ile kurulmuştur (Hatipoğlu, 2015:216-217).

tarafından, devletin gözetim ve denetimine tabi yükseköğretim kurumları kurulabilir" ifadesi yer almıştır. Bu düzenlemenin ardından, Yükseköğretim Kanunu'na 17.8.1983 tarih ve 2880 sayılı kanunun eklenen maddeleriyle vakıfların üniversite kurabilmeleri mümkün hale gelmiştir (Hatipoğlu, 2015: 216-217). Bu dönemde ilk vakıf üniversitesi 12.12.1984 tarihinde YÖK kararı ile yükseköğretim kurumu olarak kurulan ve 1986-87 döneminde eğitime başlayan Bilkent Üniversitesi'dir[119] (Sargın, 2007:141-142). Ardından bu statüyle kurulan vakıf üniversitesi sayısı 1996'da 8, 2006'da 25'e ulaşmıştır (Hız, 2010: 65). Diğer yandan 1994-2007 döneminde Türkiye'nin üç büyükşehrinde bir "vakıf üniversiteleşme" sürecinin yaşandığı görülmektedir (Sargın, 2007). Özelleştirme faaliyetlerinin yükseköğretimdeki yansımalarının bir sonucu olarak kapsamında AKP hükümetinin iktidarda olduğu dönemde ve özellikle 2006-2013 yılları arasında ve vakıf üniversitelerinin sayılarının üçe katlanarak sayısının 73'e çıktığı ve tüm üniversiteler içerisindeki oranının %40'ına karşılık geldiği görülmektedir. Şubat 2021 itibariyle Türkiye'deki 207 üniversiteden 78'i (%37,7) vakıf üniversitesi statüsündedir[120]. Dolayısıyla mevcut üniversiteler içerisinde vakıf üniversitelerinin oranının zaman içerisinde artış gösterdiği ve devlet üniversiteleri sayısına yaklaştığı söylenebilir.

Yükseköğretim Kurulu'nun (2007a) "Vakıf Üniversiteleri" başlıklı raporunda; gelirlerin harcanması, eğitim harçları, öğrenci sayıları, bölümlerin açılmasında piyasa ve meslek odaklı yaklaşım, bütçe ve yönetimin kurumsallaş(ma)ması, mütevelli heyeti sistemi, ücretli-burslu öğrenci ikilemi, nitelik ve fırsat eşitliği sorununa dikkat çekilmektedir (YÖK, 2007a: 19-21). Bu açıdan bakıldığında vakıf üniversiteleri, günümüzde ifade edilen kuruluş amaçları arasında yer alan "üniversite eğitimine olan talebin hızla artması ve bunun devletin imkanları ile karşılanamayacak hale gelmesi"

[119]1982 Anayasası'nda açıkça belirtildiği üzere, bilimsel özerkliğe sahip olacak üniversitelerin kanun yoluyla kurulması gerekmektedir. Oysa Bilkent Üniversitesi 1984 tarihinde bir "Yükseköğretim Kurulu kararı" ile kurulmuş, bu konuda bir kanun çıkartılmamıştır. Anayasa mahkemesinin onayıyla bir kuruluşa YÖK kararıyla üniversite adı verilemeyeceği, vakıf üniversiteleri için de mutlaka bir kanun çıkartılması gerektiği açıklık kazanmış ve ilk yasa Bilkent Üniversitesi için çıkartılmıştır (Tekeli, 2009: 117).

[120] Güncellenen bilgiler için bkz: https://istatistik.yok.gov.tr/

konusunda sayısal olarak öğrenci eğitimine ve öğretim üyelerinin istihdamına bu açıdan bir katkı sunmakla birlikte; bilimsel bilginin üretimine ve eğitime yönelik bakış açısı, nitelik, yönetim ve öğretim kadrosu gibi pek çok konuda eleştirilmektedir.[121] "Vakıf Yükseköğretim Kurumları 2020" raporunda ise vakıf üniversitelerinin URAP dünya sıralamaları, toplam/öz kaynaklı araştırma proje bütçeleri ve TÜBİTAK-ARDEB tarafından desteklenen toplam proje bütçesi gibi sıralama göstergelerinin yer aldığı görülmektedir. Neo-liberal gereklilikler doğrultusunda biçimlenen yükseköğretim kurumlarında devletin, kamu üniversitelerine verdiği "kamusal" desteğin azalması karşısında paralı eğitimin bir özel girişim olarak kök saldığı vakıf üniversitelerine yönelik teşvikler de artmaktadır[122] (Gül ve Gül, 2015: 61). Bir diğer ifadeyle vakıf üniversitesinin gelir kaynakları, özellikle son dönemde üniversite-sanayi işbirlikleriyle artmakta ve çeşitlenmektedir[123].

Vakıf üniversiteleri dışındaki bir diğer yapılanma, devlet üniversiteleri tarafından kurulan vakıf, dernek, şirket ve kooperatiflerden bir döner sermaye işletmesi prensibiyle gelir elde edilmesine yönelik uygulamalara ilişkindir[124]. İhsan Doğramacı'nın Rektörlüğü döneminde Hacettepe Üniversitesi tarafından ilk kez bir devlet üniversitesinde başlayarak yaygınlaşan bu girişimin temel nedeni, sınırlı kamu kaynakları ve devlet denetiminden görece bağımsız bir finansman kaynağının oluşturulmasıdır (Hatipoğlu, 2015:220). Farklı örnekleri bulunmakla birlikte; bu sisteme son dönemde sayıları oldukça artan "üniversite

[121]Vakıf üniversiteleri Hatipoğlu'nun ifadesiyle ortaya çıkışından 25 yıl sonra bu sorunları kendilerine has şekilde çözümlemeye çalışmıştır. "Şirket evlilikleri" olarak bir jargon haline gelen ticari birleşmeler, vakıf üniversiteleri tarafından da dile getirilmiştir. Bir diğer çarpıcı durum, "satılık üniversite" başlıklı gazete ilanıdır. İlanda "Vakfımızı, üniversite kurabilme hakkı ile birlikte devretmeyi düşünüyoruz" şeklinde ifadeler yer almış ve bu süreçte satılan vakıf üniversiteleri de olmuştur. Bilgi Eğitim ve Kültür Vakfı'na ait Bilgi Üniversitesi, 2006'da ABD'li (Laureate Education Inc.) şirketine satılmıştır. Bu şirketin 2013'te dünyada 29 ülkede 71 yükseköğretim kurumu vardır. Satış, vakıf yapısında değişiklik yapılarak gerçekleştirilmiştir (Hatipoğlu, 2007:219).

[122]Vakıf üniversiteleri, üç ayrı finansman kaynağına sahiptirler. Bunlar: kurucu vakfın katkısı, öğrenci harçları ve devlet yardımıdır. Bu üç ayrı kaynaktan gelen gelirlerin oranları, vakıf üniversitelerine göre değişmektedir (Hız, 2010:65).

[123]2019 yılında 39 vakıf üniversitesi sanayi ortaklığı ile 816 proje yürütmüştür (YÖK, 2020:101).

[124] Üniversitelerin tüzel kişilikli ve katma bütçeli kurumlar olmaları ve mülk edinebilmeleri; bünyesindeki vakıflara aracılığıyla bu mülkleri kiralamaları, üniversite içinde vakıflara ait işletmeler ve bu kamu mallarından gelir elde edilmesi söz konusu uygulamalara örnektir.

hastaneleri" örnek gösterilebilir[125]. Dolayısıyla özelleştirme uygulamalarının ve ticari işletme mantığının üniversiteler içerisinde görünür olduğu bu iki örneğin -vakıf üniversiteleri ve döner sermaye işletmeleri ile katma değerli kuruluşlardan gelir elde eden devlet üniversiteleri- ortaya çıkışı, üniversitelerin alt yapı ve araştırmaya yönelik gereksinimlerinin karşılanmasından sorumlu bir aktör olarak devletin ve bütçe kaynaklarının devrede bulunmaması; bu kaynakları yaratma yükümlülüğünün üniversitelere bırakılması ve kendisini piyasa içerisinde bulan üniversitelerin bu ticari davranış pratiğini içselleştirmesi ve bizzat kendi bünyesinde yapılandırması biçiminde değerlendirilmelidir.

3.2. Döner Sermaye İşletmeleri ve Araştırma Fonlarının Oluşturulması

Döner sermaye işletmeleri; yükseköğretim kurumlarının esas faaliyetlerini aksatmayacak şekilde; bilimsel görüş, proje, araştırma-uygulama faaliyetlerini, eğitim-öğretim alanları içinde mal ve hizmet üretimini, üniversite hastanelerindeki sağlık işlemlerini yürütmek gibi amaçlarla oluşturulan işletmelerdir. Üniversitelerde 1980 sonrası dönemden başlayarak ve 2000'lerin başından itibaren hız kazanan Yükseköğretim Kurumları bünyesinde kurulan döner sermaye işletmelerine ilişkin usul ve esaslar; 6.11.1981 tarihinde yürürlüğe giren 2547 Sayılı *Yükseköğretim Kanunu*[126], 24.12.2003 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 5018 Sayılı *Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu*[127], 1.5.2007 tarih ve 26509 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan *Döner Sermayeli*

[125] Bir vakıf kuruluşuna ait özel hastane veya bir özel hastane ile sözleşme karşılığında bu kurumun bir üniversite hastanesi biçimine dönüştürülmesi sağlanabilmektedir.. Bu durumda "itibar" kazanılması, hasta ücretlerinin farklı tarifelere tabi olması, denetim serbestliği gibi bir takım avantajlardan yararlanılabilmektedir. YÖK Genel Kurulu tarafından alınan 19.04.2012 tarihli kararda, vakıf üniversitelerinin kendilerine ait bir hastanesi olmadan tıp fakültesi açabilmeleri kabul edilmiştir. Bu gelişmenin ardından pek çok vakıf üniversitesi tıp fakültesi açma girişiminde bulunmuş ve bu fakülte sayısında patlama yaşanmıştır. Yükseköğretim genel kurulu bu durumun ardından mevcut uygulamaya 28 mayıs 2015 tarihinde son vermiştir (Hatipoğlu, 2015:221).

[126]2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 58. maddesiyle, döner sermaye işletmeleri kurulması ve esasları düzenlenmiştir. Bkz: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf

[127]Bkz: http://www.tki.gov.tr/depo/2017/5018SayiliKamuMaliYonetimiveKo.pdf

İşletmeler Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği[128], 18.2.2011 tarih 27850 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan *Yükseköğretim Kurumlarında Döner Sermaye Gelirlerinden Yapılacak Ek Ödemenin Dağıtılmasında Uygulanacak Usul Ve Esaslara İlişkin Yönetmelik*, 18 Haziran 2020 tarih ve 31159 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan *Yükseköğretim Kurumları Döner Sermaye İşletmelerinin Kurulmasına İlişkin Yönetmelik*[129] çerçevesinde belirlenmiştir.[130]

YÖK'ün 2007 yılında yayımladığı "Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi" başlıklı raporda; 1990 öncesinde devlet üniversitelerinin gelir kaynakları içerisinde bütçe finansman payının %80, döner sermaye finansman ve gelirinin payı ise %20 olduğu; 2005 yılında ise bütçe payının % 57'ye gerilediği, üniversite döner sermayesinin payı % 38'e yükseldiği, öğrenci katkısının % 4, diğer gelirlerin ise % 2 payının olduğu görülmüştür. Döner sermaye işletmelerinin üniversitelerin ikinci büyük gelir kaynağı haline gelmesi aynı zamanda "üniversitelerin kendi ürettiği kaynaklarla bir başka ifadeyle özel finansmanla baş başa bırakılması eğilimine" işaret etmektedir (YÖK, 2007: 59). Şubat 2021'de yayımlanan "Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporu 2020" de ise 2019 mali yılında 171 üniversite (121 devlet, 50 vakıf) öz gelir (danışmanlık, proje ve araştırmalar dahil), döner sermaye, fon ve benzeri kaynaklardan merkezi bütçe dışı gelir elde etmiştir. Bu üniversitelerin merkezi bütçe dışı toplam gelirlerinin, yıllık bütçelerine oranının ortalaması yüzde 10,37'dir[131]. 171 üniversiteden yalnızca 18'i (14 vakıf, 4 devlet) merkezi bütçe dışı geliri olmadığını beyan etmiştir (YÖK, 2020b: 93). Dolayısıyla bu durum akademik kapitalizm tartışmasında yer alan; üniversitenin bizzat içerisinde kurulan ve sürdürülen "piyasa ve piyasa benzeri davranış" pratiklerine işaret etmekte;

[128]Bkz: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/05/20070501-8.htm
[129]Bkz: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/06/20200618-3.htm
[130]Üniversiteler bünyesinde, fakülteleri esas alan Döner Sermaye İşletmesi Yönetmeliği ve Üniversite Döner Sermaye İşletmesi Ek Ödeme Dağıtım Yönergeleri gibi ek yönetmelik ve yönergeler de bu kapsamda değerlendirilebilir.
[131] Merkezi bütçe dışı gelir oranı ortalamasının dağılımı; vakıf üniversitelerinde %16,1, devlet üniversitelerinde ise %8,5 olarak belirtilmiştir (YÖK, 2020: 93).

üniversiteler kurumsal yapıları itibariyle işletme yapıları ve döner sermayeyi yönetme dinamikleri yoluyla bu sürecin bir parçası haline gelmektedir.

Akademik bilgi üretim süreci açısından öne çıkan nokta ise; yükseköğretimde döner sermaye işletmelerinin gelirinden pay ayrılarak bilimsel araştırma fonlarının oluşturulmasıdır. Araştırma faaliyetlerinin finansal kaynakları konusunda kamu harcamalarının sınırlanması ve sermayenin belirli alanlardaki uygulamalı araştırmalara odaklanması gibi gerekçelerle, sosyal bilimler alanını da kapsayacak şekilde, araştırma kaynağı ve erişimi konusunda çeşitli zorluklar ortaya çıkmıştır[132]. Bu durumun sonucunda, üniversite bünyesindeki döner sermaye işletme gelirlerinden pay ayrılarak; "araştırma alt yapılarının kullanılmasına yönelik etkinliğin artırılması" ve "üniversitelerin yayın performanslarının gelişmesi" amacıyla araştırma fonu oluşturulmuştur[133] (Tekeli, 2009). Üniversitelerin döner sermayelerinden elde edilen gelirin bir bölümü, devlet tarafından üniversite bütçesine aktarılan ödenek ve üniversitelerin tüzel kişiliği gerekçesiyle elde ettiği bir önceki yıldan bağış yardım vb. sırasıyla üç kaynaktan elde edilen araştırma fonlarının yönetimi; rektör ve yardımcısı, enstitü müdürleri, rektör tarafından belirlenen üç öğretim üyesinden oluşan bir fon kurulu aracılığıyla sürdürülmektedir (Bermek, 2000:47-50). Döner sermaye işletmelerinin yasal yükümlülükleri arasında, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) hissesi oluşturularak; elde edilen gelirin %5'i oranında proje finansmanına kaynak ayrılması da düzenlenmiştir (Hanoğlu, 2018: 173). Tüm bu gelişmeler, akademik bilgi üretim sürecinin biçim ve koşullarını, üniversite döner sermaye işletmelerinin belirlenen performans kriterlerine

[132] DPT'nin üniversitelerin alt yapısını oluşturmaya yönelik ve teknoloji projeleri çerçevesinde bir fon katkısı sağlaması ve mevcut fon kuruluşu olarak TÜBİTAK'ın fon desteğinin sınırlılıkları; fen, mühendislik ve sağlık alanları ile uygulamalı projelere destek verilmesi; sosyal ve beşeri bilimler alanında bu tür bir fon kaynağına erişim zorlukları, finansal kaynak kısıtlarının örnekleridir.

[133] 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu'nda üniversitelerin döner sermayenin gelirlerinden yararlanılarak bir araştırma fonu oluşturulmasına yönelik bir ibare bulunmamakla birlikte, yapılan bir değişiklik sonucunda bu şekilde bir fonun sağlanması yasal bir çerçeve kazanmıştır. Bu durum, 17 Ağustos 1983 tarih ve 2880 sayılı yasadaki bir madde ile 2547 sayılı yasada ilgili değişikliğin yapılmasıyla sağlanmış ve bir araştırma fonu kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Bu gelişme üzerine "Araştırma Fonlarının Kullanım ve Yönetim Esaslarına İlişkin Yönetmelik" 20 Mayıs 1984 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanmıştır (Tekeli, 2009).

uygunluğun ve oluşturulan araştırma fonlarının da proje merkezli üretim biçiminin teşvik edilmesiyle yeniden yapılandırmaktadır.

3.3. Yükseköğretimde "Üniversite-Sanayi İşbirliği" ve Proje Merkezli Araştırma Süreci

Türkiye'de üniversite-sanayi işbirliği[134] konusunda 1963'ten itibaren hazırlanan "Beş Yıllık Kalkınma Planları" referans gösterilmektedir (Türkcan, 2010; Çelik 2018). 1980'lerin ilk yıllarına kadar bu alanda çeşitli ön gelişmelerin olduğu[135]; ancak 1980 sonrası ile birlikte üniversite-sanayi işbirliğinde üniversitelerin ihtisaslaşması, teknopark ve teknoloji merkezlerinin kurulması, üniversitelerde girişimcilik faaliyetlerinin geliştirilmesi, şirketlerin sürece dahil edilmesi, üniversitelerin özel sektörün AR-GE faaliyetlerinin işgücü ve altyapı merkezlerine dönüşmesi gibi somut sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir[136] (Erdil, vd., 2013:100-101). 11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023)

[134]Türkiye'de üniversite-sanayi işbirliği kapsamına dahil edilebilecek uygulamalar; "proje odaklı-kamu destekli işbirliği programları", "kamu programlarıyla kurumsal işbirliği yapıları", "üniversitelerce yürütülen sözleşme bazlı proje ve eğitim programları", "üniversitelerdeki işbirliği amaçlı hizmet merkezleri" ve "enformel işbirliği ağları ve diğer girişimler" olarak ifade edilmektedir (Kiper, 2010: 91).

[135]1980 öncesi dönemde üç nokta öne çıkmaktadır: İlk kalkınma planı (1963-1967) çerçevesinde 1965 yılında TÜBİTAK kurulmuştur. Dördüncü kalkınma planında (1979-1983), bilim teknoloji ve AR-GE politikasının belirlenmesi ve kamu kurumları ile özel kuruluşların AR-GE merkezi kurmalarına ilişkin esasların belirlenmesi amacıyla Türkiye Bilim Politikası (1983-2003) oluşturulmuş ve bu kapsamda 1983 yılında Bilim Teknoloji Yüksek Kurulu kurulmuştur (Bkz: DPT, 1963; 1968; 1973; 1979).

[136]Beşinci kalkınma planında (1985-1989) üniversitelerin belirli alanlarda ihtisaslaşması, DPT'nin teknoparkların kurulması ve üniversite AR-GE faaliyetlerini destekleyeceği belirtilmiştir. Altıncı kalkınma planında (1990-1994) teknopark ve teknoloji araştırma enstitüleri kurulmuş, söz konusu işbirliğinin yasal ve iktisadi mekanizmalarının geliştirilmesi ve üniversitelerdeki girişimcilik faaliyetlerinin artırılması önerilmiştir. Yedinci kalkınma planında (1996-2000) üniversite sanayi işbirliklerinde risk sermayesi, özel sektör AR-Ge faaliyetleri, teknoparklar ve teknoloji merkezleri ile bilgi ağları ve fikri mülkiyet konusunda yapılandırılmış hedefler öne çıkmaktadır. Sekizinci kalkınma planında (2001-2005) sanayinin önceliklerinin ve teknolojik donanımının geliştirilmesinin esas alındığı ve üniversite-sanayi işbirliğinin esaslarının şirketler temelinde genişletildiği görülmektedir. Dokuzuncu kalkınma planında (2007-2013) ise üniversite sanayi işbirliğinin güncel durumunu tanımlayacak şekilde "teknolojik gelişme ve inovasyon" başlığı çerçevesinde üniversiteler, AR-GE "işgücü ve alt yapısının" merkezleri olarak özel sektörün kullanımına sunulmakta; üniversitelerin eğitim araştırma ve hizmet faaliyetlerini iş dünyası ile etkileşim içerisinde yürütmesi bir gereklilik olarak ifade edilmektedir. Onuncu kalkınma planında (2014-2018) da üniversitelerin özel sektörle yakın işbirliği ve teknoloji-transferi yoluyla rekabetin güçlendirilmesine ilişkin rolü vurgulanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: DPT, 1963; 1968; 1973; 1979; 1985; 1990; 1996; 2001; 2007; 2014; 2019.

yer alan finansallaşma[137], piyasalaşma[138] ve ticarileşme[139] vurguları çerçevesinde "üniversitelerin, üretilen bilginin değere dönüştürülmesi sürecinde aktif rol aldığı, sanayi ve kamuyla yakın işbirliği içerisinde olduğu girişimci üniversite modeline doğru bir geçiş yaşandığı"[140] ifade edilmektedir (DPT, 2019:6).

Günümüzde hem mali kaynak kısıtları, hem de politikalar ve yasal mevzuatla yönlendirilen üniversiteler ve bilimsel araştırma süreçleri; STEM alanları ve uygulamalı çalışmaları "kar" prensibiyle öncelikli hale getirmekle birlikte; bu durum sosyal bilimler açısından da farklı sonuçlara işaret etmektedir. Sosyal bilimlerin söz konusu işbirliği sürecinin dışında kalması, araştırma kaynaklarına erişim konusunda sorunlarla karşılaşılmasına neden olmaktadır. Finansal kaynakları çoğaltan alan ve bölümlerin desteklenmesi; buna karşın üniversite "döner sermayesine" görece daha sınırlı katkı sağlayan sosyal bilim alanlarının sistemin dışında kalarak "işlevsizleştirilme" ve kapatılma durumu ortaya çıkmaktadır. Yapılan düzenlemelerde bölüm/birimlerden talep edilen performans-üretim-faaliyet raporları vb. dokümanlarda sosyal bilimlerden de

[137]Md. 350.7. "Yükseköğretim kurumları adına tescil edilmiş fikri hakların farklı statüdeki TTO'lar aracılığıyla ticarileştirilmesi, elde edilen gelirin üniversiteye dönüşü ve buluş sahibine ödeme yapılabilmesi ve TTO'ların finansal sürdürülebilirliğinin sağlanması konularında mevzuatta iyileştirmeler yapılacaktır". Md. 440.3. Üniversitelerin, yüksek katma değerli üretimi destekleyecek nitelikte Ar-Ge ve yenilik faaliyetleri gerçekleştirebilmeleri için araştırma üniversitesi programı güçlendirilecek, bu programa dâhil üniversitelerin özel desteklerle kapasiteleri artırılacaktır.

[138]Md. 349.1. Sanayide ihtiyaç duyulan doktora derecesine sahip nitelikli insan kaynağının üniversite sanayi işbirliği ile yetiştirilmesi sağlanacak ve sanayide doktoralı araştırmacı istihdamı teşvik edilecektir. 349.3. Üniversite ve sanayi işbirliğinde, öncelikli sektörler başta olmak üzere sanayinin ihtiyacına yönelik lisansüstü programlar oluşturulacak, bu programları açan üniversiteler teşvik edilecektir. 332.5. Öncelikli sektörlere yönelik ön lisans, lisans ve lisansüstü programların sayısı ve çeşitliliği artırılacak ve bu alandaki Ar-Ge faaliyetlerine üniversiteler nezdinde özel önem verilecektir. 561. Yükseköğretim sistemi küresel rekabet gücü olan, kalite odaklı ve dinamik bir yapıya kavuşturulacak; yükseköğretim kurumlarının niteliklerinin artırılmasına yönelik uygulamalara devam edilecektir.

[139]Md. 363.5. "Başta üniversitelerdeki araştırmacılara yönelik olmak üzere ilgililere ticarileşme sürecinin hızlandırılması için teşvik ve fikri mülkiyet hakları gibi konularda bilgilendirme programları düzenlenecektir". Md. 456.12. Üniversiteler bünyesinde ya da üniversiteler ile diğer kamu kurumları ya da özel sektör işbirliğinde geliştirilen sınai haklarla ilgili gelir paylaşımı ve ticarileşme aşamasının etkinliğini azaltan mevzuat kaynaklı engeller kaldırılacaktır. Md. 458.3. Üniversiteler dâhil kamu kurum ve kuruluşlarına ait patent, faydalı model, tasarım vb. fikri hakların envanteri çıkarılarak özel sektörün bu envanterden faydalanabilmesi için bilgilendirme çalışmaları yapılacak ve özel sektörün bu hakları talebi halinde ticarileştirmeye yönelik teşviklerde öncelik verilecektir.

[140]Çelik (2018) tarafından güncel üniversite-sanayi işbirliği uygulamaları çerçevesinde "teknoloji geliştirme merkezleri", "teknoloji transfer ofisleri", "kamu üniversite sanayi işbirliği strateji belgesi ve yol haritası", "YÖK bünyesinde kurulan üniversite-sanayi işbirliği daimi komisyonu", "100/2000 YÖK doktora burs programı" gibi geniş bir faaliyet alanını kapsamaktadır (Çelik, 2018: 20). Diğer uygulama detayları için bkz: https://www.yok.gov.tr/Dergi/YOK_Dergi_07/HTML/index.html#18-19

STEM alanlarındaki biçimiyle patent, faydalı model, TTO, işbirliğine yönelik proje bazlı üretim çıktıları talep edilmektedir. Dolayısıyla, sosyal bilimler açısından bu durum bir "var olma" problemi olarak öne çıkmakta ve sanayinin talep ve beklentilerini önceleyen "işbirliği" faaliyetleri bir bölümler arasında farklılaşan direnç-kabul dinamikleriyle bir zorunluluk haline gelmektedir (Demirer vd., 2000: 46; Dağtaş, 2011: 35).

Üniversite-sanayi işbirliğinin sosyal bilimlerdeki akademik bilgi üretim sürecini de, tüm bu tartışmalarla birlikte, "proje merkezli üretim" ve "projelere dayalı iş modellerinin ortaya koyulması" ekseninde dönüştürdüğü görülmektedir (DPT, 2019: 76). "Akademik girişimciliğin" bir parçası olarak tanımlanan proje faaliyetlerinin egemenliği (Cansız, 2016) sosyal bilimler alanında alternatif bir bilgi üretim sürecinin kaynak, koşul ve olanaklarını sınrlandırma eğilimi taşımaktadır.

3.4. Yükseköğretimde "Kalite": Toplam Kalite Yönetimi ve Akreditasyon Uygulamaları

Dünyada 1980'lerden itibaren başlayan yükseköğretimde dönüşüm temelinde küreselleşme finansal kısıtlar ve öğrenci sayısının artması "kalite" ve değerlendirme süreci, Türkiye'de 1990'ların ikinci yarısından itibaren yükseköğretim kalitesinin yükseltilmesi ve diğer ülkelerle karşılaştırılabilir bir biçimde dönüştürülebilmesi ile ortaya çıkmıştır. Üniversitelerde bu konudaki ilk arayışlar, özel sektörde mevcut bulunan toplam kalite yönetimi anlayışının yükseköğretime uyarlanmaya çalışılması şeklinde olmuştur[141]. Türkiye Kalite Derneği (KalDer), bu yaklaşımın kamu hizmetleri alanına girmesi yönünde girişimde bulunmuştur. Türkiye'deki yükseköğretim kurumları arasında Toplam Kalite Yönetimi ilk olarak 1995 yılından itibaren Marmara Üniversitesi

[141]Japonların toplam kalite yönetimiyle sağladığı başarılar Türkiye'deki özel sektörü ve uygulamalarını etkilemiştir. 1985'te Şişecam'da uygulanmaya başlanan toplam kalite yönetimi, Türkiye'de 1990'da KalDer'in kurulmasıyla ortaya çıkmış ve diğer Türk firmaları aracılığıyla yaygınlaşmıştır.

Mühendislik Fakültesi'nde uygulanmıştır (Tekeli, 2009). Ayrıca yine bu dönemde (1994), Amerika merkezli uluslararası akreditasyon kuruluşları (ABET vb.) tarafından da ODTÜ ve Bilkent gibi üniversitelerdeki mühendislik alanları eşdeğerlik almıştır. Dolayısıyla Türkiye Yükseköğretiminde fen bilimleri alanı ve toplam kalite yönetimi anlayışı çerçevesindeki bir başlangıç noktasının ardından kalite güvencesi ve akreditasyon uygulamaları işlerlik kazanmıştır (Tezsürücü ve Aybarç-Bursalıoğlu, 2013:102).

Türkiye'de yükseköğretim kurumlarındaki akreditasyon uygulamaları; uluslararası kuruluşlarla gerçekleştirilen kalite güvencesi çalışmaları ve özellikle 2001 yılında dahil olunan Bologna süreci sonrasındaki gelişmelerle birlikte hız kazanmıştır[142]. İlk olarak; üniversitelerin eğitim-öğretim programlarının Avrupa Yükseköğretim Alanı çerçevesinde yapılandırılması ve 1999 yılında Avrupa Üniversiteler Birliği'nin (EUA) "Kurumsal Değerlendirme Programı" çerçevesindeki faaliyetleri gerçekleşmiştir. Bu durum aynı zamanda Türkiye'de ulusal kalite değerlendirme sürecinin yapılandırılmasına yönelik çalışmaları da beraberinde getirmiştir[143]. Bir diğer aşama, 2002 yılından itibaren fakülteler bünyesinde değerlendirme kurulu ve akreditasyon derneklerinin kurulmaya başlamasıdır[144]. Yükseköğretim kurumlarında eğitim-öğretim, araştırma, idari hizmetlerin kalite düzeylerinin artırılması amacıyla 20.9.2005 tarihli Resmi Gazete'de *Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Yönetmeliği* yayımlanmıştır[145]. Türkiye Kalite Güvence Sisteminin esasları da bu yönetmelik içerisinde kurulan Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Komisyon (YÖDEK) tarafından hazırlanan Yükseköğretim Kurumlarında

[142]Yükseköğretimde Bologna süreci sonrası akreditasyon faaliyetleri konusunda kapsamlı bir çalışma için bkz. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/256231

[143]Kalite güvence çalışmalarının kapsamlı bir tarihçesi için bkz: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/quality-assurance-higher-education-86_tr

[144]2009 yılında Fen, Edebiyat, Fen-Edebiyat, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakülteleri Öğretim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (FEDEK) ve 1989'da kurulan İletişim Araştırmaları Derneği tarafından 2016 yılında kurulan İletişim Eğitimi Değerlendirme ve Akreditasyon Kurulu, bu sürecin sosyal bilimler alanındaki örnekleridir.

[145]Bkz: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/09/20050920-9.htm

"Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Rehberi" doğrultusunda yürütülmektedir[146].

Türkiye'de yükseköğretim kalite sürecine ilişkin gelişmelerin, YÖK tarafından "Kalite Güvence Sistemi"[147] çerçevesinde yapılandırıldığı ve son beş yılda sanayi işbirliklerine yönelik yasal düzenlemelerle bütünleştirildiği görülmektedir. Bu kapsamda yükseköğretimin yeniden yapılanma sürecinde, kalite konusunda koordinasyonunun sağlanması amacıyla Mayıs 2014 tarihinde Yükseköğretim Kurulu Yeterlilikler, Kalite Güvencesi ve Akreditasyon Komisyonu (YÖKAK) oluşturulmuştur[148]. 23 Temmuz 2015 tarih ve 29423 sayılı Resmi Gazetede *Yükseköğretim Kalite Güvencesi Yönetmeliği*[149] yayımlanmış ve idari-mali olarak özerk, kamu tüzel kişiliği bulunan özel bütçeli bir kuruluş olan "Yükseköğretim Kalite Kurulu" oluşturulmuştur[150]. Hemen ardından söz konusu yönetmelik ve kurulun faaliyetleri, 1 Temmuz 2017 tarih ve 7033 sayılı *Sanayinin Geliştirilmesi ve Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*[151] ile 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'na eklenen Ek Madde 35 hükümleri çerçevesinde güncellenmiştir. Akreditasyon süreci de Türkiye'de Toplam Kalite Yönetimi anlayışının ve Kalite Güvence Sistemi'nin bir alt başlığı olarak bu yasal metinler doğrultusunda tanımlanmıştır. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı akreditasyonu; "belirli bir alanda önceden belirlenmiş akademik ve

[146]YÖK Kalite Güvencesi konusundaki ayrıntılı bilgi için bkz: https://uluslararasi.yok.gov.tr/kalite-guvencesi

[147]7033 Sayılı kanunda Yükseköğretim Kalite Güvencesi Sistemi, "yükseköğretim kurumlarının eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetleri ile idari hizmetlerinin iç ve dış kalite güvencesi, akreditasyon süreçleri ve bağımsız dış değerlendirme kurumlarının yetkilendirilmesi süreçlerine ilişkin esasları içerir" şeklinde tanımlanmıştır.

[148]"YÖKAK'ın, Yükseköğretim Kurulu bünyesindeki idari ve işlevsel yapı ve faaliyetleri de dikkate alarak kalite başlığı altında toplanan bütün konularda koordinasyonu sağlaması ve yükseköğretimin yeniden yapılanma alanındaki ulusal ve uluslararası gelişmeleri, uygulamayı yönlendirecek politika tedbirlerine ve eylem başlıklarına dönüştürme işlevi görmesi öngörülmektedir". https://uluslararasi.yok.gov.tr/kalite-guvencesi

[149]Bkz: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/07/20150723-3.htm

[150]7033 Sayılı Kanun'da Kurulun amaç ve görevleri şöyle belirtilmiştir: "Yükseköğretim kurumlarının eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetleri ile idari hizmetlerinin kalite düzeylerine ilişkin ulusal ve uluslararası kalite standartlarına göre değerlendirmeler yapmak, iç ve dış kalite güvencesi, akreditasyon süreçleri ve bağımsız dış değerlendirme kurumlarının yetkilendirilmesi süreçlerini yürütmek üzere idari ve mali özerkliğe sahip, kamu tüzel kişiliğini haiz ve özel bütçeli Yükseköğretim Kalite Kurulu kurulmuştur".

[151] Bkz: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/07/20170701-21.htm

alana özgü standartların bir yükseköğretim programı ve yükseköğretim kurumu tarafından karşılanıp karşılanmadığını ölçen değerlendirme ve dış kalite güvence süreci" olarak tanımlamaktadır. Akreditasyon ilkeleri ise "akademik kalite", "saydamlık" ve "hesap verilebilirlik" esaslarına dayandırılmaktadır.[152] Çeşitli araştırmalarda (Gencel, 2001: 211-212; Aktan ve Gencel, 2010: 153; Özçiçek ve Karaca, 2019: 129) da toplam kalite yönetimi anlayışı ve akreditasyon uygulamaları yükseköğretim "sektöründe" yaşanan dönüşüm "trendinin" (özelleştirme, serbestleşme, "rantabilite" uluslararasılaşma vb.) bir sonucu ve bir gereği olarak değerlendirilmektedir.

Yükseköğretim Kalite Kurulu tarafından, kalite güvencesi kapsamındaki akreditasyon süreçleri ayrıntılı olarak; 23 Kasım 2018 tarih ve 30604 sayılı *Yükseköğretim Kalite Güvencesi ve Yükseköğretim Kalite Kurulu Yönetmeliği*[153] ile belirlenmiştir. Kurulun akreditasyona ilişkin faaliyetlerinde "Yükseköğretim kurumlarının eğitim-öğretim, araştırma ve toplumsal katkı faaliyetleri ile idari hizmetlerinin akreditasyon süreçleri", uygulamayı yürütmek üzere "bağımsız dış değerlendirme ve akreditasyon kuruluşlarının tanınması ve yetkilendirilmesi" ile "bu kuruluşlar tarafından belirli bir alanda önceden belirlenmiş akademik ve alana özgü standartların bir yükseköğretim programı tarafından karşılanıp karşılanmadığını ölçen dış değerlendirme ve kalite güvence süreci" esas alınmaktadır. Nisan 2019 itibariyle YÖKAK bünyesinde sosyal bilimler alanlarının da dahil olduğu[154] 11 ulusal akreditasyon kuruluşuna "Kalite Değerlendirme ve Tescil Belgesi" verilmiştir. Dönemin YÖK başkanı tarafından, akreditasyon sürecinin sosyal bilimleri kapsayacak şekilde ilerlemesinin önemsendiği ve bu yönde teşvik edildiği de ifade edilmiştir[155]. "Günümüzde YÖKAK,

[152]Bkz: https://denklik.yok.gov.tr/akreditasyon-tanima-denklik-nedir
[153] Bkz: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/11/20181123-16.htm
[154]Bu alanlar arasında, tez çalışması kapsamında bulunan İletişim Fakülteleri "İletişim Araştırmaları Derneği-İletişim Eğitimi Değerlendirme Akreditasyon Kurulu (İLAD-İLEDAK)", Sosyoloji Bölümleri ise Fen, Edebiyat, Fen-Edebiyat, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakülteleri Akreditasyon Derneği (FEDEK) bünyesinde akreditasyon sürecine dahil edilmiştir.
[155]İlgili açıklama metni için bkz: https://yokak.gov.tr/yokak-tan-11-ulusal-akreditasyon-kurulusuna-kalite-degerlendirme-tescil-belgesi-53

Avrupa Yükseköğretimde Kalite Güvencesi Birliği (ENQA), Asya-Pasifik Kalite Ağı (APQN), Yükseköğretim Kalite Güvence Ajansları Uluslararası Ağı (INQAAHE) ve Amerikan Yükseköğretim Akreditasyon Kurulu Uluslararası Kalite Grubu (CHEA/CIQG) üyelik süreçlerini tamamlamıştır"[156].

Sonuç olarak; Türkiye'de özellikle son dönemde hız kazanan Kalite Güvence Sistemi ve akreditasyon çalışmalarında "kalite" nosyonunun, yükseköğretimin farklı "paydaşları" tarafından farklı önceliklerle değerlendirilmesi, bu sürecin, üniversitelerden gelen bir talepten çok; yükseköğretimdeki merkezi yönetim yapısının Batı'daki uygulamaların aktartılarak yasal çerçevede birer zorunluluk haline getirilmesi ile üniversitelerin mevcut özerklik tartışmalarına işaret etmesi ve bürokratik bir iş yükü oluşturması noktasında potansiyel sorunlar taşımaktadır (Özer vd., 2010; 2011). Bu sorunlar aynı zamanda akademik kapitalizm tartışması ve akademik bilgi üretim sürecinin dönüşüm sürecinde de "piyasa benzeri davranış" örüntüsünü görünür kılmaktadır.

3.5. Yükseköğretimde "Standartlaşma": Meslek Yüksek Okullarının Üniversiteler Kapsamına Alınması ve İkinci Öğretim Programlarının Açılması

Türkiye'de 1980 öncesinde farklı amaç, kapsam, faaliyet ve statülerde bulunan eğitim kurumları arasında yer alan ve ön lisans eğitimi veren meslek yüksekokullarının 1980 sonrası dönemde üniversite bünyesine dahil edilmesi, 1990'lardan itibaren ise eğitim arz-talep dengesindeki sorunlara getirilen bir çözüm önerisi olarak ikinci öğretim programlarının açılması "üniversiteleştirme" "standartlaştırma" ve "kurumsallaştırma" süreçlerinin farklı örnekleri olarak ifade edilebilir.

[156] https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/quality-assurance-higher-education-86_tr

3.5.1. Meslek Yüksekokullarının Kapsamı

Türkiye'de özellikle sanayideki farklı iş kollarına ara işgücü yetiştirmeye yönelik mesleki ve teknik eğitim çalışmaları, 1954 tekniker okulları ile başlatılmıştır. Bu okulların 1973 tarihinde kapatılmasının ardından, Milli Eğitim Bakanlığı Yaygın Öğretim Başkanlığı tarafından iki yıllık meslek yüksekokulları açılmıştır. Bu okullar, 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu'nda "Belirli mesleklere yönelik ara insan gücü yetiştirmeyi amaçlayan dört yarıyıllık eğitim-öğretim sürdüren bir yükseköğretim kurumu" olarak (m.3/ı) tanımlanmıştır. 1982 tarih ve 41 Sayılı KHK ile bu kurumlar üniversitelerin bünyesine alınmıştır. İstanbul Ticaret Odası'nın 2008 yılında meslek yüksekokullarına yönelik olarak yaptığı araştırmanın sonucunda hazırlanan raporda bu kurumların, öğretim elemanları, fiziksel mekan ve yüksekokulların kuruldukları bölgeler, teknik alt yapı ve teçhizatlar ile uygulama alanlarına erişim gibi pek çok konuda sorunların bulunduğuna dikkat çekilmiştir. Öğrenci profili açısından da düşük gelirli aile gruplarının çocuklarının daha çok bu okulları tercih ettikleri sonucu paylaşılmıştır (Hatipoğlu, 2015:202-203). Benzer konu ve sorunlar, güncel çalışmalarda da ifade edilmiştir (Yıldırım vd., 2017; Çalışkan vd., 2018). Dolayısıyla, meslek yüksek okullarının üniversitelere dahil edilme sürecinin yasal olarak gerçekleştiği; ancak bu kurumlara fiili olarak üniversite içerisinde yeterli desteğin sağlanmadığı ve işlerliğin kazandırılamadığı görülmektedir. Bir başka açıdan; meslek yüksekokullarının mevcut koşul ve sorunları, mesleki-teknik ve uygulamalı becerilerin kazandırılması noktasında üniversiteleri birincil aktör haline getirmektedir. Üniversiteler, bilginin ve bilimin üretimine bakış açısının mesleki kaygıların giderilmesi-teknik becerilerin kazandırılması ile bunu aşan önceliklere sahip olması ikilemiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum akademik bilgi üretim sürecinin yapılandırılmasında da belirleyici olmaktadır.

3.5.2. İkinci Öğretim Uygulamaları

Yükseköğretime yönelik talebin yeterli ölçüde karşılanamaması karşısında "ikinci öğretim" eğitimi, 1990'ların ilk yıllarında bir "çözüm önerisi" olarak sunulmuştur. Öğrenci kapasitesini artırmaya yönelik altyapı ve öğretim üyesi maliyetlerine yönelik bir tasarruf ve koordinasyon kolaylığı sağlayacağı öngörüsüyle 27 Kasım 1992 tarihinde çıkartılan 3843 sayılı "Yükseköğretim Kurumlarında İkili Öğretim Yapılması" hakkında kanun[157] yürürlüğe girmiş; mevcut koşullardaki fiziksel imkanlar ve öğretim üyelerinden faydalanılarak; örgün eğitim tamamlandıktan sonra ikinci öğretim programıyla eğitim faaliyetleri sürdürülmüştür[158]. Günümüzde önlisans (MYO), lisans, yüksek lisans ve doktora programlarının ikinci öğretimleri bulunmaktadır.

İkinci öğretim faaliyetleri konusundaki bu uygulama, ilk bakışta üniversitelerin doğrudan eğitim-öğretim faaliyetlerine yönelik olarak değerlendirilebilir. Ancak yükseköğretim talebi sonucunda özellikle belirli fakülte ve bölümlere yapılan yoğun öğrenci alımları ve eğitim-öğretim faaliyetlerine ayrılan zamanın örgün öğretim süresiyle birlikte iki katına çıkması, esasen buradaki 'verimlilik' ve "tasarruf" hedeflerinin öğretim üyeleri açısından ek bir gelir kaynağı; fakat aynı zamanda ciddi bir ders yükü ve diğer akademik bilgi üretim faaliyetlerine zaman ayrılamaması gibi sonuçları bağlamında da değerlendirilmelidir (Tekeli, 2009: 154).

3.6. Yükseköğretimde "Verimlilik": Üniversite Sıralama Sistemleri

Üniversite sıralama (ranking) sistemleri, yükseköğretim kurumlarıyla etkileşimde bulunan birey, kurum ve kuruluşların (öğretim üyeleri, öğrenciler, şirketler, politika

[157] https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3843.pdf
[158] İlk kez 1992-93 yılında "paralı gece öğretimi" olarak bilinen ikinci öğretimdeki öğrenci sayısı, 1999-2004 yılındaki beş dönemde 188.325'ten 308.700'e ulaşarak, %64'lük bir artış göstermiştir (YÖK, 2004:45). 2014-2015 akademik yılında ise bu sayı 738.309 olarak belirtilmiştir. (https://www.hurriyet.com.tr/egitim/universitelerde-ikinci-ogretime-ilgi-artiyor-30068254)

yapıcılar, medya vb.) bilgilendirilmesi ve "evrensel kalite standartları" sunan üniversitelerin derecelendirilmesi amacıyla; eğitim-öğretim, araştırma-yayın, atıf, ticari gelir, uluslararasılaşma gibi farklı kriterler üzerinden sıralanmalarını ifade etmektedir. İlk olarak 1983 yılında US News & World Report tarafından ABD'deki kolej ve üniversitelerin belirlenmesi ile başlayan bu süreçte (Sanoff vd., 2007); 2021 yılı Şubat ayı itibariyle küresel üniversite sıralamaları listesinde uluslararası 23 ranking sisteminin bulunduğu ve 59 ulusal ranking sisteminin yer aldığı görülmektedir[159]. Bu durum, hem dünyada hem de Türkiye'de sıralama sistemlerinin üniversiteler açısından verimlilik ve kalite standartları açısından bir "başarı ölçütü" olarak değerlendirilmesi ve geliştirilmesine yönelik artan bir talebe de işaret etmektedir. Dünyada 1980'lerde belirginleşen ranking yaklaşımı, Türkiye'de 2000'lerin başlangıcıyla birlikte hız kazanmıştır. Söz konusu gelişmelerin Türkiye'deki yansımaları; uluslararası farklı sıralama sistemlerine dahil olmak/üst basamaklarda yer almak ve bu alanda küresel ranking kuruluşlarının ölçüt, kaynak ve gelişmelerini esas alarak[160] varlık gösterecek ulusal-uluslararası düzeyde bir sıralama ve endeks sistemi geliştirmek olarak iki temel eksende ortaya çıkmıştır.

İlk eksende; Türkiye'deki üniversitelerin sıralama sistemlerinde daha fazla yer alabilmesi konusunun Yükseköğretim Kurulu, üniversite yönetimleri ve basın aracılığıyla sıklıkla gündeme gelmesi, üniversitelerdeki atama-yükseltme ve teşvik uygulamalarında sıralama sistemlerinin referans gösterilmesi, farklı sıralama sistemlerde yer alan üniversitelerin resmi web sayfaları, televizyon ve sosyal medya kanalları aracılığıyla bir "prestij" göstergesi olarak duyurulması ve yaygınlaştırılması gözlemlenmektedir (Doğan ve Al, 2018: 584). Bu sistemler aynı zamanda akademik bilgi üretiminde "verimliliğin"

[159]Akademik Ranking ve Mükemmeliyet Merkezi IREG hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: https://ireg-observatory.org/en/initiatives/ireg-inventory-of-international-rankings/

[160]Üniversite ranking sistemlerinde farklılaşan ölçütlerdeki belirsizliklerin giderilmesi ve sıralamada kullanılacak temel kriterlerin belirlenmesi amacıyla UNESCO Avrupa Yüksek Eğitim Merkezi tarafından oluşturulan bir kurul (CEPES) 2006 yılında 16 maddelik Berlin Prensiplerini hazırlamıştır. www.ihep.org/ Publications/publications-detail.cfm.

ve "akademik üretkenliğin" ölçümlenmesi için de bir referans olarak gösterilmektedir (Damar vd, 2020). Ancak diğer yandan; hem ranking sistemlerine atfedilen mutlak değer hem de üniversite sıralamalarında üst basamaklarda bulunmanın belirli indekslerde taranan dergilerde makale üretiminin artışı biçiminde yorumlanması, akademik bilgi üretim süreci hem de etik boyutu açısından sorunlar taşımaktadır (Doğan ve Al, 2018: 584).

İkinci eksende ise, Türkiye'de özellikle son on yılda öne çıkan ulusal endekslerin, sıralama sistemlerinin oluşturulması ve uluslararası alanda yaygınlaştırılmasına ilişkin URAP Sistemi ve Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi çalışmaları yer almaktadır. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Enformatik Enstitüsü'nde 2009 yılında Akademik Performans Araştırma Laboratuvarı (URAP) kurulmuştur[161]. İlk aşamada Türkiye'deki üniversitelerin dünyadaki sıralamalarını ortaya koymayı amaçlayan bu sistemde ÖSYM ve Web of Science (WoS) veritabanlarından hareketle 125 üniversite ve 9 ölçüt üzerinden değerlendirme yapılmıştır. 2010 yılından itibaren hem Türkiye ulusal üniversite sıralamasını hem de yükseköğretim kurumları dünya sıralamasını ölçüt ve erişim kaynaklarını güncelleyerek sürdürmektedir (Alaşehir vd., 2011:1007).

Türkiye'deki üniversitelere ilişkin bir diğer sıralama sistemi ise 2012 yılından bu yana TÜBİTAK tarafından Yükseköğretim Kurumu, Üniversiteler, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türk Patent Enstitüsü, Kalkınma Bakanlığı, KOSGEB, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı ve Türkiye Bilimler Akademisi gibi kurumların işbirliğiyle hazırlanan "Türkiye Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi"dir. Endekste "bilimsel ve teknolojik araştırma", "fikri mülkiyet havuzu", "işbirliği ve etkileşim", "girişimcilik ve yenilikçilik kültürü", "ekonomik katkı ve ticarileşme" olmak üzere 5 boyut ve 23

[161] https://www.urapcenter.org/

gösterge bulunmaktadır. Söz konusu kriterler üzerinden "yetkin" bulunan ilk 50 üniversite belirlenmektedir[162].

Türkiye'de yapılan çalışmaların bir bölümünde söz konusu sıralama ve endeks sistemleri, yeni nesil üniversite gereksinimlerini, üniversitelerarası "rekabeti", üniversite-sanayi-diğer paydaş işbirlikleri ve üniversitelerin yenilikçilik ve girişimcilik süreçlerine ilişkin "başarılarının" bir ölçütü olarak değerlendirilmektedir (Er ve Yıldız, 2018; Damar vd., 2020: 109). Bu anlamda akademik kapitalizm tartışmasında küresel olarak öne çıkan kavram setine benzer süreçlerin verimlilik ve ranking aşamasında da Türkiye'de benzer bir aşama kaydettiği görülmektedir.

3.7. Öğretim Üyesi "Yetiştirme" Faaliyetleri ile Atama-Yükseltme Kriterlerinin Yeniden Yapılandırılması

Akademik bilgi üretim sürecindeki dönüşümde etkili olan 1980 sonrası döneme ilişkin bir diğer gelişme, akademisyenlerin atanma ve yükseltilme süreç ve kriterlerinin belirlenmesi ve güncellenmesidir. Bu hükümler ilk olarak 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu çerçevesinde ilk olarak 28.01.1982 tarih, 17588 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan *Öğretim Üyeliğine Yükseltilme ve Atanma Yönetmeliği* çerçevesinde oluşturulmuştur. Güncel hükümler, 12 Haziran 2018 tarih ve 30449 Sayılı Yönetmelik ile düzenlenmiştir[163]. Söz konusu atanma-yükseltilme kriterleri aynı zamanda öğretim üyesi yetiştirme faaliyetlerinin esaslarını da belirlediğinden, bir bütünlük arz etmektedir.

Öğretim üyelerinin yetiştirilmesi konusunda beklenen hedeflere ulaşılamaması gerekçesiyle, "Öğretim üyesi ve araştırmacı yetiştirme konusunda hedeflerin altında kalınması sonucu "Öğretim Üyesi ve Araştırıcı Yetiştirme Kurulu" oluşturulmuş[164] ve bu

[162]Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi bilgi notu ve gösterge seti için bkz: https://ulakbim.tubitak.gov.tr/?q=tr/haber/turkiyenin-en-girisimci-ve-yenilikci-universiteleri-aciklandi
[163] İlgili Yönetmelik için bkz: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/06/20180612-6.htm
[164]15 kişilik bu kurul, ilgili bürokratlar ve yükseköğretimin yönetiminde yer almış deneyimli akademisyenlerden oluşmaktadır. Kurul, yurt işinde ve dışında yeterli öğretim üyesi ve araştırıcı

konuda 3 Şubat 1996 tarih ve 22543 sayılı Resmi Gazete'de bir Yönetmelik yayımlamıştır. YÖK, öğretim üyesi yetiştirilmesi ve bu amaçla yürütülen faaliyetlerde karar verici merci olarak belirlenmiştir (Tekeli, 2009: 164).

Öğretim üyelerinin yurt dışında lisansüstü eğitim alması, dil ve araştırma becerilerini geliştirmesi gibi alanları içeren "yetiştirme" faaliyetleri; zaman içerisinde, bu sürecin yeni kurulan üniversitelerde çalışmak üzere "öğretim elemanı açığını gidermek" ve "nitelikli öğretim elemanı ihtiyacını karşılamak" biçiminde düzenlendiği görülmektedir[165]. Bu durum, cari usul atamalarına eklenen merkezi akademisyenlik atamaları yapısını beraberinde getirmiştir[166]. "Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı" ilk olarak 2002 yılından itibaren ODTÜ'de uygulanan ve ardından İstanbul Ankara ve İzmir'de belirlenen büyük üniversitelerde sürdürülen, ALES, KPDS-ÜDS-YDS gibi merkezi sınav sistemleri yoluyla seçilen adayların lisansüstü eğitim ve Anadolu üniversitelerinde görevlendirildikleri akademik kadroların oluşturulmasıyla düzenlenen bir sistemdir[167]. Söz konusu sistem; liyakati sağlama ve neopotizmi engelleme konusunda görece adil bir düzenleme önermekle birlikte (Halıcı vd., 2017); ölçme-değerlendirme, akademisyenlik çaba ve beklentilerinin belirleyici olduğu sürece ve akademik üretime dayanan bir yetiştirme prensibinin yerini alan, sınav başarısı, puan ve sıralama odaklı bir

yetiştirmek için programlama yapmak, koordinasyonu sağlamak ve öğrencileri izlemekle görevliydi. Maliye bakanlığı tarafından YÖK ve Milli Eğitim Bakanlığı'na tahsis edilen yurt dışına öğrenci gönderme kontenjanlarının üniversitelere dağılımı YÖK tarafından belirlenmeye başlanmıştır (Tekeli, 2009:164).

[165]YÖK'ün sayfasında ÖYP programının tarihçesine ilişkin metin için bkz: https://oyp.yok.gov.tr/oyp-tarihce

[166] Bu kapsamda ilk uygulama; 2547 sayılı yasanın 35. Maddesine göre yeni kurulan üniversitelerde görevlendirilen araştırma görevlilerinin Türkiye'deki büyük üniversitelerde lisansüstü eğitim almasına yönelik düzenlemedir. 1996'ya kadar etkin bir işlerliği bulunmayan 35. madde uygulaması, gerekli alt yapı olanaklarının gelişmesiyle 1997 sonrasında hız kazanmıştır (Tekeli, 2009: 165-166).

[167]Benzer bir uygulama, 1992 yılından itibaren yurt dışına gönderilecek adayların ve yabancı dil yetkinliklerinin belirlenmesi amacıyla yapılan YLS ve KPDS sınavlarında da görülmektedir. Ancak bu durum yurt dışı eğitim kabul koşulları esasıyla değerlendirilmelidir. 1992 yılından sonra 3837 sayılı yasa kapsamında kurulan yeni üniversiteler için sağlanan kontenjanlar içinde gönderilecek olanlar ÖSYM tarafından yapılan YLS sınavı ile belirlenmeye başlamıştır. Başvuru için aranan akademik ortalama yükseltilmiştir. Adayların yabancı dil yeterlilikleri ise KPDS sınavı ile test edilmeye başlanmıştır. 1996 tarihine kadar dil şartını sağlayamayan adayların yurt dışında bir yıla kadar dil eğitimi görmeleri ilkesi terkedilerek bir yıl içinde ABD için TOEFL, İngiltere için IELTS sınavlarından bir önceki dönemdekinden daha fazla bir puanı alması koşulu getirilmiştir. Bir yıl içinde bu koşulu yerine getirememesi durumunda aday yurt dışına gönderilmeyecek, lisansüstü eğitimine YÖK'ün belirlediği bir yüksek öğretim kurumunda devam edecektir (Tekeli, 2009:165).

akademik üretim sürecinin gelişmesi bağlamında da değerlendirilmelidir. Diğer yandan; 22 Eylül 2015 yılında YÖK tarafından yapılan bir basın açıklamasıyla[168] farklı bürokratik talep ve işleyiş sorunları öne sürülerek 2016 yılından itibaren geçerli olmak üzere 15 bin araştırma görevlisinin bulunduğu ÖYP sistemi kaldırılmıştır. Bu sistem kapsamında yer alan "proje ve seyahat desteği", "yurt içi/yurt dışı görevlendirme", "lisansüstü tez araştırma desteği"nin sağlanması konusunda da sorunlarla karşılaşan araştırma görevlilerinin (Tekkurşun-Demir ve Levent, 2016: 12; Er vd., 2019: 306) 15 Temmuz 2016 sonrasındaki 674 sayılı KHK ile 33/a olan daimi kadroları 50/d statüsüne çevrilerek, üniversite yönetimlerinin kararına devredilmiştir[169].

Atanma-yükseltme ile öğretim elemanı yetiştirme bağlamının akademik bilgi üretim sürecindeki dönüşümü noktasında, doçentlik süreci ve sınav sistemine ilişkin mevcut sorunlara[170] (Bülbül ve Tunç, 2011; Demir vd., 2017) ek olarak; özellikle son dönemde Üniversitelerarası Kurul Başkanlığı (ÜAK) ve üniversiteler tarafından farklı şekilde belirlenen ve çağın ihtiyaçlarına göre güncellenen "kriterler" konusu öne çıkmaktadır. Söz konusu süreçte öne çıkan değişiklik; ÜAK tarafından Aralık 2015 yılında yapılan ve Ekim 2016'dan itibaren geçerli olan "Doçentlik Sınav Yönetmeliği", "Doçentlik Sınavına Başvuru Şartları" ve "Doçentlik Sınavına İlişkin Esaslar" konusundaki değişiklik ve düzenlemelerin yürürlüğe girmesidir (Demircioğlu, 2016: 365). Bu kapsamda başvurulan doçentlik alanında bilimsel etkinliklerin türü ve birim ölçütleri dikkate alınarak bir "puan sistemi" koşulu geliştirilmiştir. Bu durumun sonucunda, yayın yapma sürecindeki temel motivasyon kaynağı, "doçentlik kriterlerinin sağlanması" haline gelmiştir (Demir vd., 2017:21). Uluslararası atıf indeksli dergilerde yayın yapma zorunluluğu, etki faktörü, makale etki puanı, atıf sayısı (H-Index) yükseltme

[168] Açıklama için bkz:
http://sablon.mu.edu.tr/Icerik/oyp.mu.edu.tr/Duyuru/Oyp_kaldirilma_karari_220915.pdf
[169]Konuya ilişkin haber için bkz: https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37383762
[170] Bülbül ve Tunç (2011) çalışmalarında doçentlik sürecindeki akademisyenlerin fiziki çalışma koşulları, kaynak kısıtları, çalışma izinleri ve yayın sürecindeki bürokratik engeller, yabancı dil ve uluslararası yayın koşullarına ilişkin sorunlarla karşılaştıkları sonucuna ulaşmıştır.

kriterleri ile çerçevesi çizilen "kaliteli ve nitelikli yayın" kriterleri olarak da tanımlanmıştır. Diğer yandan akademik yükseltme kriterlerinde ticari bir şirket tarafından belirlenen atıf dizininin esas alınması (Thomson Reuters-Web of Science) ve bu alanda rekabetin diğer ticari şirketlerle gelişmesi (Elsevier-Scopus) atanma yükseltme kriterleri bağlamında akademik bilgi üretim sürecinin kapitalizm ve piyasalaşma tartışmasının bir diğer boyutunu oluşturmaktadır (Al ve Soydal, 2014; Tonta, 2014). Benzer bir süreçle akademik performans ve teşvik uygulamalarında da karşılaşılmaktadır.

3.8. Akademik Performans ve Teşvik Uygulamaları

Türkiye'de akademisyenlere yönelik bütünlüklü ve sistematik bir performans değerlendirme uygulaması, görece yakın dönemdeki gelişmelerin bir sonucu olarak değerlendirilebilir. 2000 yılının hemen öncesi ve sonrasında gerçekleştirilen iki akademik çalışmada, örneklem olarak belirlenen üniversiteler arasında akademisyenlere yönelik performans değerlendirmesinin %32 (Köksoy, 1997) ve %21 (Çakır, 2008) oranında gerçekleştirildiği görülmüştür. Bununla birlikte; akademik performans uygulamasının Türkiye'deki gelişiminin 2000'li yıllardan itibaren başladığı ve 2000'lerin ilk çeyreğinden itibaren akademik teşvik sistemi ile birlikte hız kazandığı süreç üç aşamada değerlendirilebilir.

İlk aşama, OECD ülkelerindeki benzer gelişmelere bağlı olarak; Türkiye'de 2003 yılında "5018 Sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu" ile Performans Esaslı Bütçeleme (PEB) sistemine geçiş sürecinin başlamasıdır[171] (Bal, 2016:3). Bu kapsamda da kamu kaynaklarının "verimlilik", "etkililik", "tutumluluk" (VET) denetimi prensibine uygun kullanımı öngörülmektedir (Doğan, 2018:1). İkinci aşamada, bu kanun ve bütçeleme sisteminin bir sonucu olarak; Stratejik Planlamaya Dayalı PEB uygulaması ile

[171] Kanun ve esaslar hakkında detaylı bilgi için bkz: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5018.pdf

2006 yılından itibaren[172] üniversiteleri de kapsayacak şekilde, bütün kamu kurum ve kuruluşlarının vizyon-misyon, stratejik amaç ve hedefler ile performans sistemlerine ilişkin hedeflerini yapılandırdıkları bir stratejik plan çalışması yapma yükümlülüğü getirilmiştir (Aydın-Turan vd., 2019). Bu kapsamda üniversitelerin ayırdıkları bütçe ve kaynakları bu stratejik plan, yıllık amaç-hedefler ve performans göstergelerine dayandırma zorunlulukları da hükme bağlanmıştır.

Akademik performans sistemi ve teşvik uygulamasına ilişkin üçüncü aşama ise ilk olarak 5.11.2014 tarihinde kabul edilen ve personel kanununda değişiklikleri düzenleyen 6564 Sayılı Kanun[173] ile gündeme gelen "akademik teşvik ödeneği" ile çizilmektedir. *Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği*[174] 18.12.2015 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak; 15.2.2016 itibariyle akademisyenlerin unvanları ve elde edilen puan karşılığı üzerinden aylık 150-800 TL arasında değişen ödemeler gerçekleştirilmiştir[175]. Ardından, 14.05.2018 tarihli ve 2018/11834 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla 27.06.2018 tarih ve 30461 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliği esasları ile değiştirilmiştir[176]. Ocak 2020 itibariyle yönetmelikte bir revizyona daha gidilerek; "dergilerin Q değerleri üzerinden belirlenen katsayı uygulaması", "uluslararası etkinlik kabul esasları" ve "akademik faaliyet hesaplama tablosu" (atıf, araştırma, proje, yayın vb.) bölümlerinde değişiklikler yapılmıştır[177].

Dolayısıyla yaklaşık olarak son on yıl içerisinde Türkiye'deki üniversitelerde akademik performans ve teşvik uygulamalarına ilişkin bir yapılanma süreci geçerlilik

[172]Türkiye'de PEB sistemine 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile 2003 yılında geçilmiş ancak tüm kamu kurumlarında 2006 yılında uygulanmıştır (Bal, 2016: 12).
[173]"Yükseköğretim Personel Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun"un 2. ve 3. Maddesinde düzenlenen akademik teşvik ödeneği uygulamasının detayları için bkz: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/11/20141114-1.htm
[174]Yönetmelik için bkz: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/3.5.20158305.pdf
[175] https://www.hurriyet.com.tr/egitim/akademisyenlerin-tesvik-odemeleri-basladi-40054346
[176] Yönetmelik için bkz: https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.201811834.pdf
[177]17.01.2020 tarih ve 31011 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Akademik Teşvik Ödeneği Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" için bkz: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/01/20200117-9.pdf

kazanmakta; birçok devlet ve vakıf üniversitesi tarafından da hem Yükseköğretim Kurumu hem de üniversitelerin Senato kararları yoluyla belirlenen kendilerine özgü "atama ve yükseltme kriterleri" ve "akademik personel ve performans yönergeleri" yoluyla, hem kurumların mevzuatlarının hem de akademik bilgi üretim sürecinin bir parçası olarak tanımlanmaktadır[178].

[178]6 Mart 2018 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 7100 sayılı "Yükseköğretim Kanunu ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile 28/1/1982 tarihli ve 17588 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan "Öğretim Üyeliğine Yükseltilme ve Atanma Yönetmeliği" yürürlükten kaldırılmış ve atama yükseltme yönetmeliği değiştirilmiştir. Yapılan bu düzenlemede, yardımcı doçent unvanı yerine, doktor öğretim üyesi unvanıyla kadroların oluşturulması yasalaşmıştır.

III. BÖLÜM

TÜRKİYE'DEKİ 1980 SONRASI AKADEMİK BİLGİ ÜRETİM SÜRECİNİN DÖNÜŞÜMÜ TARTIŞMASINDA AKADEMİSYENLERİN GÖRÜŞ VE DENEYİMLERİ

1. KATILIMCILARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Tezin saha araştırması kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda farklı unvanlarda bulunan 41 akademisyene ulaşılmıştır. Bu öğretim üyelerinden 16'sı (%39) belirlenen ranking kriterleri kapsamında ilk on içerisinde[179] yer alan üniversitelerde bulunurken; 25'i (%61) bu sıralamada ilk on dışındaki bir üniversitede çalışmaktadır. Katılımcıların 28'i (%68) üç büyükşehirdeki (İstanbul-Ankara-İzmir) bir üniversitede yer alırken; 13'ü (%32) ise bu üç büyükşehir dışında kalan bir üniversitede bulunmaktadır. Öğretim üyelerinin çoğunluğu (29 akademisyen-%71) bir devlet üniversitesinde iken; daha sınırlı bir bölümü ise (12 akademisyen-%29) vakıf üniversitelerinde yer almaktadır (Bkz. Tablo 9).

Tablo 9: Katılımcıların Ranking Şehir ve Üniversite Dağılımı

	Ranking Sistemi		**Üç Büyük Şehir**		**Üniversite Türü**	
	İlk 10 İçinde	**İlk 10 Dışı**	**Kapsamda**	**Kapsam Dışı**	**Devlet**	**Vakıf**
Profesör	5	7	9	3	6	6
Doçent	3	4	3	4	7	-
Dr. Öğretim Üyesi	1	8	7	2	5	4
Araştırma Görevlisi	7	6	9	4	11	2
Toplam	**16**	**25**	**28**	**13**	**29**	**12**
	41		**41**		**41**	

Yapılan görüşmeler kapsamında; İletişim Bilimleri alanlarından 18 (katılımcıların %44'ü), Sosyoloji alanından 14 (katılımcıların %34'ü) ve İktisadi İdari Bilimler alanlarından 9 öğretim üyesi (katılımcıların %21'i) ile görüşülmüştür. Akademisyenlerin unvan dağılımlarına bakıldığında; 12 profesör (%29), 7 doçent (%17), 9 doktor öğretim

[179]Ranking sistemlerinde Türkiye'deki üniversitelerin kendi aralarındaki ilk 10 sıralaması esas alınmıştır.

üyesi (%22) ve 13 araştırma görevlisinin[180] (%32) bulunduğu görülmektedir. Görüşme yapılan 30 akademisyen (%73) doktor unvanını almıştır ve doktor öğretim üyeliği, doçentlik ve profesörlük olmak üzere farklı unvanlarda bulunmaktadır. 11 akademisyen (%27) ise henüz doktor unvanına sahip değildir ve yüksek lisans tez veya doktora eğitimlerinin ders, yeterlik ve tez olmak üzere farklı aşamalarına devam etmektedir (Bkz. Tablo 10).

Tablo 10: Katılımcıların Unvan Dağılımı

	Unvan							
	Profesör Dr.	**Doçent Dr.**	**Dr. Öğretim Üyesi**	**Araştırma Görevlisi**				
				Dr.	**Dr.Tez**	**Dr.Yeterlik**	**Dr.Ders**	**Yl.Tez**
Katılımcı Sayısı	12	7	9	2	6	1	2	2
Toplam		**28**				**13**		
	41							

Görüşme yapılan akademisyenlerin yaş grupları incelendiğinde, en fazla sayıdaki katılımcının (11 akademisyen-%27) 35-39 yaş grubu arasında olduğu görülmektedir. Bu sırayı, 9 akademisyen (%22) ile 55-60, 8 akademisyen (%20) ile 30-34 yaş grubu takip etmektedir. Daha sınırlı sayıda akademisyenin yer aldığı yaş grupları ise 45-49 yaş grubunda 4 katılımcı (%10), 50-54 yaş grubunda 3 katılımcı (%7), 40-44 yaş grubunda 3 katılımcı (%7) ve 25-29 yaş grubunda 3 katılımcı (%7) olarak özetlenebilir. Cinsiyet dağılımına bakıldığında 21 kadın (%51) ve 20 erkek (%49) akademisyen ile görüşülmüştür. Yaş grubu ve cinsiyet dağılımları Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11: Katılımcıların Yaş Grubu ve Cinsiyet Dağılımı

Unvan	**Yaş Grubu**							**Cinsiyet**	
	25-29	**30-34**	**35-39**	**40-44**	**45-49**	**50-54**	**55-60**	**Kadın**	**Erkek**
Profesör	-	-	-	-	1	3	8	5	7
Doçent	-	-	2	2	2	-	1	3	4
Dr. Öğr. Üyesi	-	2	5	1	1	-	-	7	2
Arş. Görevlisi	3	6	4	-	-	-	-	6	7
Toplam	**3**	**8**	**11**	**3**	**4**	**3**	**9**	**21**	**20**
	41							**41**	

[180]Bu araştırma görevlilerinden 2'si doktorasını tamamlamıştır; fakat araştırma görevlisi kadrosunda bulunmaktadır. Bu nedenle metinde araştırma görevlisi bölümü altında değerlendirilmiştir.

Bu genel çerçevenin yanı sıra; katılımcıların genel özellikleri daha kapsamlı olarak, eğitim, unvan, üniversite ve idari yöneticilik deneyimi ve sektör deneyimi gibi dört alt başlıkta incelenmiştir.

1.1. Eğitim

Çalışmanın amaç, konu ve araştırma süreci katılımcı profili göz önünde bulundurulduğunda katılımcıların genel özellikleri kapsamında ilk olarak eğitim alt başlığından söz etmek mümkündür. Eğitim alt başlığı çerçevesinde de gerçekleştirilen saha araştırmasında görüşülen akademisyenlerin mevcut durumdaki eğitim aşamaları (lisans-yüksek lisans-doktora), aldıkları eğitimlerin ve tamamlanan aşamaların fakülte ve bölüm düzeyindeki dağılımı, eğitim süreçlerindeki yurt dışı deneyimleri ve son olarak eğitim aldıkları bölümler ile aktif olarak çalıştıkları alanlar arasındaki benzerlik-farklılık konularına ilişkin bir değerlendirme yapılabilir.

Akademisyenlerin disiplinleri çerçevesinde edindikleri akademik yetkinlik ve yeterlikleri olarak tanımlanan akademik eğitim aşamalarına bakıldığında; görüşme yapılan akademisyenlerin çoğunluğunun (30 katılımcı-%73) doktoralarını tamamlamış farklı unvanlarda bulunan deneyimli öğretim üyelerinden oluştuğu; daha az sayıdaki öğretim elemanı grubunun ise (11 katılımcı-%27) henüz ağırlıklı olarak doktora sürecinin farklı aşamalarını deneyimleyen ve daha erken bir yaş grubunda bulunan akademisyenlerden meydana geldiği görülmektedir[181].

Akademisyenlerin lisans eğitimleri; Sosyoloji, İletişim, İktisat, İşletme, Radyo Televizyon ve Sinema, Halkla İlişkiler, Gazetecilik, Siyaset Bilimi, Antropoloji, Kamu Yönetimi, Coğrafya, Eğitim Bilimleri, Sosyal Hizmet, Amerikan Kültürü ve Edebiyatı,

[181]Tablo 2 referans alındığında; 30 akademisyenin (16 kadın, 14 erkek) doktor unvanının bulunduğu, 11 akademisyenin (5 kadın, 6 erkek) ise doktora öncesi farklı eğitim aşamalarında olduğu gözlemlenmiştir. Bu 11 akademisyenden 6'sı (1 kadın, 5 erkek) doktora tez aşamasında bulunurken, 1 kadın akademisyen doktora yeterlik, 1 erkek akademisyen doktora ders aşamasındadır. 1 kadın akademisyen, özel öğrenci statüsünde doktora dersleri almaktadır ve 2 kadın akademisyen de yüksek lisans tez aşamasındadır.

Matematik, Yönetim ve Organizasyon, Şehir ve Bölge Planlama, Uluslararası İlişkiler olmak üzere 18 farklı alan kapsamında özetlenebilir. Görüşme yapılan 27 akademisyenin (%66) tüm lisans ve lisansüstü eğitimini aynı alanda tamamladığı görülürken, 14 akademisyenin (%34) yüksek lisans ve/veya doktora aşamalarında lisans alanlarından farklı bir bölümde eğitim aldıkları saptanmıştır[182]. Dolayısıyla genel eğilim, akademisyenlerin çalıştıkları Fakülte/Bölümde lisans ve lisansüstü eğitim aldıkları yönündedir. İlgili dağılım, Tablo 12'de gösterilmiştir.

Tablo 12: Akademisyenlerin Bölüm Bazlı Lisans-Lisansüstü Eğitim Dağılımı

Akademisyenin Fakülte/Bölümü	**Alanında Lisans-Lisansüstü Eğitimi Alan**	**Alanından Farklı Bir Lisansüstü Eğitim Alan**	**Toplam**
İletişim Bilimleri	**10**	**8**	**18**
İletişim	6	-	6
Halkla İlişkiler	2	3	5
Radyo TV ve Sinema	3	-	3
Gazetecilik	1	3	4
İktisadi-İdari Bilimler	**6**	**3**	**9**
Siyaset Bilimi	3	1	4
İktisat	3	-	3
İşletme	-	2	2
Sosyoloji	**8**	**6**	**14**
Toplam	**27**	**14**	**41**

Fakülte/Bölüm dağılımlarına bakıldığında; İletişim Fakültesi'nde bulunan 18 öğretim üyesinin yarısından fazlasının (10 katılımcı-%56) iletişim alanlarında[183] lisans-yüksek lisans ve doktora eğitimini tamamladığı görülmüştür. Lisans ve/veya lisansüstü eğitimleri uluslararası ilişkiler, antropoloji, işletme, eğitim bilimleri ve sosyoloji gibi farklı alanlarda olan 8 akademisyen (%44) bulunmaktadır[184]. Sosyoloji alanında görüşme yapılan 14 katılımcı arasında lisans, yüksek lisans ve doktora eğitimini aynı alanda

[182]Bu 14 katılımcı içerisinde, lisans ve lisans üstü eğitimini birbirinden farklı iki alanda tamamlamış akademisyen sayısı 11; lisans-yüksek lisans ve doktora eğitimini üç farklı alanda tamamlamış akademisyen sayısı ise 4'tür.

[183]İletişim Bilimleri alanında çalışan 12 akademisyen lisans ve lisansüstü eğitimlerini aynı alanda tamamlamıştır. 2 akademisyenin lisans ve lisansüstü formasyonlarının tamamı, eğitim ve sosyoloji alanlarında iken; diğer 10 akademisyenin tamamı, lisans ve lisansüstü süreçleri boyunca, iletişim bilimlerinin ilgili alanlarında eğitim almıştır. Bu 10 katılımcının lisans-lisansüstü eğitim aldıkları alanlar şöyledir: 6 İletişim, 3 Radyo Televizyon ve Sinema, 2 Halkla İlişkiler, 1 Gazetecilik.

[184]Bu alanda lisans ve lisansüstü eğitimini aynı alanda almış 2 akademisyen (1 Gazetecilik, 1 İletişim), lisansüstü eğitiminin tamamını, lisans eğitiminden farklı bir alanda almış 3 akademisyen bulunmaktadır (2 Gazetecilik, 1 Halkla İlişkiler). İletişim bilimleri alanında lisans ve yüksek lisans alanından farklı bir bölümde doktora eğitimi almış 1 akademisyen (Halkla İlişkiler), lisans yüksek lisans ve doktora eğitimini üç farklı alanda tamamlamış 2 akademisyen (1 Gazetecilik, 1 Halkla İlişkiler) vardır.

tamamlamış akademisyen sayısı 8'dir (%57) ve bu akademisyenlerin tamamı Sosyoloji alanında eğitim almıştır. 6 akademisyen (%43) ise coğrafya, iktisat, matematik, siyaset bilimi, işletme gibi farklı alanlarda da lisans ve/veya lisanüstü eğitim almıştır[185]. İktisadi-İdari Bilimler alanlarında ise, görüşülen 9 akademisyenden 6'sının (%67) lisans ve lisansüstü eğitimini, çalıştığı alanda tamamladığı görülmüştür.[186] Sadece 3 akademisyenin benzer alanlarda olmakla birlikte, kendi alanından farklı departmanlarda lisans ve/veya lisansüstü eğitim aldığı saptanmıştır[187].

Bu kapsamda karşılaşılan dikkat çekici bir bulgu; görüşme yapılan akademisyenlerin yarısından fazlasının (24 katılımcı-%59), lisans eğitimlerinden kurum tecrübelerine kadar sabit bir bölüm ve alanda ilerlediği, yaklaşık olarak dörtte birinin (9 katılımcı-%22) lisansüstü eğitim alanıyla aynı bölümde devam ettiği, dolayısıyla lisans ve lisansüstü eğitim ile aynı alanda çalışma konusunun sosyal bilimler alanında belirgin bir eğilim olarak öne çıktığının gözlemlenmesidir. Buna karşın; doğrudan lisans ve lisansüstü eğitim almadığı bir bölümde çalışan 8 akademisyen (%20) bulunmaktadır[188] ve bu akademisyenlerden 6'sı İletişim Bilimleri alanındadır. Tümüyle alanından farklı bir fakültede çalışan 4 akademisyenden 3'ü de İletişim alanlarındadır. İletişim Fakülte ve bölümleri bu kapsamda alan dışı eğitim-kadro ilişkisinde disiplinlerarasılığın görece daha fazla karşılaşıldığı bir yapıya sahiptir.

Akademisyenlerin lisans ve/veya lisansüstü eğitimleri kapsamında uluslararası eğitim, öğretim ve araştırma pratiklerine ilişkin akademik formasyon tecrübeleri; bir diğer alt başlığı oluşturmaktadır. Görüşme yapılan öğretim üyelerinin neredeyse tamamı (40 katılımcı-%98) lisans eğitimlerini yurt içindeki bir devlet veya vakıf üniversitesinde

[185]Lisansüstü eğitiminin tamamını lisans eğitiminden farklı bir alanda almış 5 akademisyen bulunmaktadır. 1 akademisyen ise doktora eğitimini, lisans ve yüksek lisans bölümünden farklı bir alanda tamamlamıştır.
[186]Bu akademisyenlerin 3'ü Siyaset Bilimi, diğer 3'ü de İktisat alanındadır.
[187]Bu kapsamda, işletme alanında çalışan bir akademisyenin tüm lisans ve lisansüstü formasyonu iktisat alanındadır. İşletme departmanındaki bir diğer akademisyen, doktora eğitimini lisans ve yüksek lisans bölümünden farklı bir alanda tamamlamıştır. Siyaset Bilimi Bölümünde bir akademisyenin ise, lisans yüksek lisans ve doktora eğitimini üç farklı alandan aldığı saptanmıştır.
[188]Bu 8 akademisyenden 4'ünün aynı fakültede ve benzer bir alanda çalıştığı; diğer 4'ünün ise akademik eğitimlerini tamamladıkları alanın dışında bir fakülte ve alanda çalıştıkları görülmüştür.

tamamlamıştır. Lisans eğitimini yurt dışında tamamlayan tek akademisyen ise Sosyoloji alanında çalışmaktadır. Lisansüstü eğitim sürecinde ise, 16 akademisyenin[189] (%39) Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Hollanda, Fransa, İngiltere ve Kanada olmak üzere yurt dışındaki çeşitli ülkelerde kendi olanaklarıyla veya çeşitli burslar yoluyla farklı lisansüstü aşamalarda bir yurt dışı eğitim tecrübesinin olduğu görülmüştür[190]. Dolayısıyla akademisyenlerin büyük ölçüde lisans eğitimlerini (%98) ve lisansüstü eğitimlerini (%61) oranında, herhangi bir uluslararası eğitim tecrübesi bulunmaksızın yurt içinde tamamladıkları görülmektedir. 17 akademisyenin lisans-lisansüstü yurt dışı eğitim tecrübeleri Tablo 13'de gösterilmiştir.

Tablo 13: Akademisyenlerin Lisans ve Lisansüstü Eğitimlerindeki Yurt Dışı Deneyimi

Katılımcının Bulunduğu Fakülte/Bölüm	**Lisans**	**Lisansüstü**			**Toplam**
		Yl.	**Dr.**	**Yl. ve Dr.**	
İletişim Bilimleri		**2**	**1**	**1**	**4**
İletişim		-	1	-	1
Halkla İlişkiler	-	1	-	-	1
Radyo TV ve Sinema		-	-	-	-
Gazetecilik		1	-	1	2
İktisadi-İdari Bilimler		**2**	**2**	**4**	**8**
Siyaset Bilimi		1	1	2	4
İktisat	-	-	-	2	2
İşletme		1	1	-	2
Sosyoloji	**1**	**1**	**1**	**2**	**5**
Toplam	**1**	**5**	**4**	**7**	**17**

*Tablo, yurt dışı eğitim deneyimi bulunan 17 akademisyen üzerinden hazırlanmıştır.

Fakülte ve Bölüm bazlı bakıldığında; İletişim alanındaki 18 akademisyenden yalnızca 4'ünün (%22) alanlarında yurt dışında lisansüstü eğitim aldıkları sonucuna ulaşılmıştır.[191] Sosyoloji alanındaki 14 akademisyenin 4'ünün (%29) yurt dışında bir lisansüstü eğitim tecrübesi bulunurken[192]; İktisadi İdari Bilimler kapsamındaki bölümler esas alındığında, bu alanda görüşülen 9 akademisyenin önemli bir bölümünün (8 katılımcı-%89) alanlarında ve farklı aşamalarda lisansüstü eğitimlerinin olduğu

[189]Bu akademisyenlerden 7'si kadın 9'u erkektir.
[190]Bu 16 akademisyenden 5'inin (4 kadın 1 erkek) sadece yüksek lisans eğitimini, 4'ünün (4 erkek) sadece doktora eğitimini ve 7'sinin (3 kadın, 4 erkek) ise hem yüksek lisans hem de doktora eğitimini yurt dışında tamamladığı saptanmıştır.
[191]Bu 4 akademisyenin bölümleri ve cinsiyet dağılımı şöyledir: Gazetecilik (2 erkek) İletişim (1 erkek) ve Halkla İlişkiler (1 kadın).
[192]Sosyoloji bölümünde yurt dışı tecrübesi bulunan 4 akademisyenin 2'si kadın, 2'si erkektir.

görülmüştür[193]. Yurt dışı eğitim aşamalarına bakıldığında ise; akademisyenlerin çoğunluğunun (7 katılımcı-%44) hem yüksek lisans hem de doktora eğitimini yurt dışında tamamladıkları; ardından sadece yüksek lisans eğitimlerini yurt dışında alan akademisyenlerin öne çıktığı (5 katılımcı-%31); buna karşın 4 akademisyenin (%25) de sadece doktorasının yurt dışında olduğu saptanmıştır. İktisadi İdari Bilimler her üç kategoride de en fazla akademisyen sayısına sahiptir[194].

Buradan hareketle, lisansüstü yurt dışı eğitimi tecrübesi konusunda Sosyoloji ve İletişim alanları ile karşılaştırıldığında sayısal olarak daha öne çıkan fakülte ve bölümün, İktisadi İdari Bilimler (%89) ve Siyaset Bilimi (%100) olduğu söylenebilir[195]. Bir diğer ifadeyle, iktisadi idari bilimler alanlarında görüşme yapılan akademisyenlerin neredeyse tamamının bir yurt dışı tecrübesi olduğu görülmektedir. İkinci olarak Sosyoloji bölümünde görüşülen akademisyenlerin yaklaşık olarak üçte birinin (4 akademisyen-%29); üçüncü olarak ise, en fazla sayıda katılımcının bulunduğu İletişim alanında akademisyenlerin yaklaşık olarak beşte birinin (4 akademisyen-%22) bir yurt dışı lisansüstü eğitime sahip olduğu ifade edilebilir. Cinsiyet dağılımı açısından benzer bir dağılım gözlenmekle birlikte; (%47 kadın-%53 erkek) sadece yurt dışı doktora eğitimi alanların tamamı erkek akademisyenlerden oluşurken; sadece yurt dışı yüksek lisans eğitimi alan akademisyenlerin tamamına yakınının (5 akademisyenden 4'ü) kadınlardan oluştuğu da gözlemlenmiştir. Söz konusu değerlendirmeler, unvan ile ilişkisi bağlamında bir sonraki başlıkta detaylandırılmaktadır.

[193]İİBF Bölümlerinde yurt dışı tecrübesi bulunan 8 akademisyenin (4 kadın-4 erkek) bölüm ve cinsiyet dağılımı şöyledir: 4 Siyaset Bilimi (2 kadın-2 erkek), 2 İşletme (1 kadın-1 erkek), 2 İktisat (1 kadın-1 erkek)
[194]İletişim alanında yurt dışında sadece yüksek lisans eğitimi alan 2 (1 kadın-1 erkek); sadece doktora eğitimi alan 1 (erkek), hem yüksek lisans hem de doktora eğitimi alan 1 (erkek) bulunmaktadır. Sosyoloji alanındaki 4 akademisyenden; yurt dışında sadece yüksek lisans eğitimini alan 1 kadın; sadece doktora eğitimi alan 1 erkek; hem yüksek lisans hem doktora eğitimi alan 1 kadın ve 1 erkek öğretim üyesi bulunmaktadır. İktisadi İdari Bilimler kapsamındaki 9 akademisyenden yurt dışında sadece yüksek lisans eğitimi alan 2 kadın, sadece doktorasını tamamlayan 2 erkek, hem yüksek lisans hem de doktora eğitimini bitiren 2 kadın ve 2 erkek bulunmaktadır.
[195]Siyaset Bilimi alanında görüşme yapılan 4 akademisyenin tamamı en az bir lisansüstü eğitim aşamasını yurt dışında tamamlamıştır: Yüksek lisans (1 akademisyen), doktora (1 akademisyen) ve hem yüksek lisans hem de doktora (2 akademisyen).

1.2. Unvan

Katılımcıların genel özellikleri kapsamında, görüşme yapılan akademisyenlerin unvan dağılımları da incelenmektedir. 41 akademisyenin 12'si profesör (%29), 7'si doçent (%17), 9'u doktor öğretim üyesi (%22) ve 13'ü araştırma görevlisidir (%32). 30 akademisyen (%73) doktora sahibi olarak araştırma görevliliğinden profesörlüğe farklı unvanlarda yer alırken; henüz doktor unvanı almamış 11 araştırma görevlisi (%27) bulunmaktadır. Akademisyenlerin unvan dağılımı, dört aşamalı bir süreç olarak değerlendirildiğinde; katılımcıların 22'si (%54) bu sürecin ilk iki basamağında, 19'u (%46) ise son iki basamağında bulunmaktadır. Benzer şekilde en üst unvan basamağında bulunan Profesör sayısı (12 katılımcı-%29) ile ilk basamaktaki araştırma görevlisi (13 katılımcı-%32) sayısı arasında da dengeli bir dağılımın olduğu görülmektedir[196]. Ranking ve devlet-vakıf üniversitelerindeki unvan dağılımları için Tablo 9 incelenebilir.

Fakülte/Bölüm düzeyindeki dağılım çerçevesinde ise; İletişim alanında 5 profesör, 3 doçent, 2 doktor öğretim üyesi, 8 araştırma görevlisi[197]; Sosyoloji alanında 3 profesör, 4 doçent, 2 doktor öğretim üyesi, 5 araştırma görevlisi; İktisadi İdari Bilimler alanında ise 4 profesör ve 5 doktor öğretim üyesinin bulunduğu saptanmıştır.[198] Tablo 6 ve Tablo 14'de unvan dağılımı ayrıntılı olarak gösterilmektedir.

Tablo 14: Akademisyenlerin Unvanlarının Bulundukları Bölümlere Göre Dağılımı

Fakülte/Bölüm	**Toplam**
İletişim Bilimleri	**18**
İletişim	6
Halkla İlişkiler	5
Radyo TV ve Sinema	3
Gazetecilik	4
İktisadi-İdari Bilimler	**9**
Siyaset Bilimi	4
İktisat	3
İşletme	2

[196]Ayrıntılar için Tablo 10 incelenebilir.
[197]Gazetecilik bölümünden 2 profesör ve 2 doçent; İletişim bölümünden 1 profesör, 1 doçent, 4 araştırma görevlisi; Halkla İlişkiler bölümünden 2 profesör, 2 doktor öğretim üyesi, 1 araştırma görevlisi ve Radyo Televizyon Sinema bölümünden 3 araştırma görevlisi bulunmaktadır.
[198] İktisat bölümünden 2 profesör ve 1 doktor öğretim üyesi; İşletme Bölümünden 1 profesör ve 1 doktor öğretim üyesi, Siyaset Bilimi bölümünden 1 profesör ve 3 doktor öğretim üyesi bulunmaktadır.

Sosyoloji	**14**
Toplam	**41**

Görüşme yapılan öğretim üyelerinin unvan dağılımları ile yaş grupları arasındaki ilişkiye bakıldığında, araştırma görevlilerinin yaşlarının 25-37 gibi geniş bir aralığa yerleştiği görülmektedir. Dolayısıyla araştırma görevlilerinin, oluşturulan 7 yaş grubu kategorisi içerisinde, 25-28, 30-34 ve 35-39 olmak üzere en genç ilk üç yaş kategorisinde bulunduğu söylenebilir. Doktor öğretim üyelerinin yaşları 31 ile 45 arasında değişmekle birlikte 4 yaş kategorisinde (30-34, 35-39, 40-44 ve 45-49) geniş bir dağılıma sahip oldukları söylenebilir. Doçentlerin yaşları 35 ile 58 arasında değişkenlik gösterirken, 5 yaş kategorisinde (35-39, 40-44, 45-49, 50-54, 55-60) bu çalışma kapsamındaki en geniş yaş aralığı dağılımına sahiptir. Profesörlerin ise yaşları 46 ile 60 arasındadır ve 7 yaş grubu kategorisinde (45-49, 50-54, 55-59) en üst üç yaş grubunda yer almaktadır. Akademisyenlerin unvan ve cinsiyet dağılımlarına bakıldığında; unvanların neredeyse tamamında dengeli bir dağılım gözlenmektedir. 12 profesörden 5'i kadın 7'si erkek; 7 doçentten 3'ü kadın 4'ü erkek; 9 öğretim üyesinden 7'si kadın 2'si erkek ve 13 araştırma görevlisinden 6'sı kadın, 7'si erkektir[199].

Akademik unvanların, ranking sistemlerine dahil olan/dışında kalan üniversiteler ile Fakülte/Bölüm düzeyindeki dağılımları değerlendirildiğinde; ilk 10'da yer alan üniversitelerde bulunan 16 akademisyenlerin unvanları; 5 profesör, 3 doçent, 1 doktor öğretim üyesi ve 7 araştırma görevlisi iken; ilk 10 dışında kalan üniversitelerde yer alan 25 akademisyenin unvanları ise; 7 profesör, 4 doçent, 8 doktor öğretim üyesi ve 6 araştırma görevlisi olarak görülmektedir. Tablo 15'de ayrıntılı dağılım gösterilmiştir.

Tablo 15: Akademisyen Unvanlarının Bölüm ve Ranking Sistemine Göre Dağılımı

Katılımcının Bulunduğu Fakülte/Bölüm	**Ranking Sistemine Göre Üniversiteler**								**Toplam**
	İlk 10 İçinde				**İlk 10 Dışında**				
	Prof.	**Doç.**	**Dr.Ö.Üy.**	**Arş.Gör**	**Prof.**	**Doç.**	**Dr.Ö.Üy**	**Arş.Gör**	
İletişim Bilimleri	**-**	**1**	**-**	**3**	**5**	**2**	**2**	**5**	**18**
İletişim	-	-	-	-	1	1	-	4	6
Halkla İlişkiler	-	-	-	-	2	-	2	1	5
Radyo TV ve Sinema	-	-	-	3	-	-	-	-	3

[199]Unvan, yaş ve cinsiyet dağılımlarına ilişkin ayrıntılı bilgi için Tablo 11'e bakınız.

Gazetecilik	-	1	-	-	2	1	-	-	4
İktisadi-İdari Bilimler	**4**	**-**	**-**	**-**	**-**	**-**	**5**	**-**	**9**
Siyaset Bilimi	1	-	-	-	-	-	3	-	4
İktisat	2	-	-	-	-	-	1	-	3
İşletme	1	-	-	-	-	-	1	-	2
Sosyoloji	**1**	**2**	**1**	**4**	**2**	**2**	**1**	**1**	**14**
Toplam	**5**	**3**	**1**	**7**	**7**	**4**	**8**	**6**	**41**
			16				**25**		

Akademisyenlerin mevcut unvanlarının yanı sıra; akademisyenliğe başlangıç unvanları da ilerleyen bölümlerde yer verilecek üniversite ve sektör deneyimi ile diğer tartışmalar göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Akademisyenlerin araştırma görevliliğinden profesörlüğe kadar olan süreçte, üniversitede yetişerek akademisyenlik deneyimi kazanması ile, doçentlik sonrası bir aşamada farklı iş/sektör tecrübelerinin de kazanılabileceği göz önünde bulundurularak, başlangıç unvanına ilişkin söz konusu dağılım gözetilmiştir. Ayrıntılı bilgi Tablo 16'de gösterilmiştir.

Tablo 16: Akademiye Başlangıç Unvanlarının Dağılımı

	Başlangıç Unvanı					
Bulunduğu Fakülte/Bölüm	**Profesör**	**Doçent**	**Dr. Öğretim Üyesi**	**Öğretim Görevlisi**	**Araştırma Görevlisi**	**Toplam**
İletişim Bilimleri	**1**	**1**	**-**	**2**	**6**	**10**
İletişim	-	-	-	1	1	2
Halkla İlişkiler	1	1	-	1	1	4
Radyo TV ve Sinema	-	-	-	-	-	-
Gazetecilik	-	-	-	-	4	4
İktisadi-İdari Bilimler	**-**	**-**	**3**	**1**	**5**	**9**
Siyaset Bilimi	-	-	1	-	3	4
İktisat	-	-	2	-	1	3
İşletme	-	-	-	1	1	2
Sosyoloji	**-**	**-**	**4**	**1**	**4**	**9**
Toplam	**1**	**1**	**7**	**4**	**15**	**28**

*Araştırma görevlileri başlangıç unvanında bulundukları için dışarıda bırakılmıştır.

Bu kapsamda araştırma görevlileri hali hazırda başlangıç unvanında oldukları gerekçesiyle dışarıda bırakılarak; 28 akademisyen üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Söz konusu 28 akademisyenden 15'i, üniversiteye araştırma görevlisi unvanıyla başlamıştır. Diğer 13 akademisyenden 4'ü öğretim görevlisi, 7'si doktor öğretim üyesi, 1'i doçent ve 1'i de profesör unvanıyla üniversitede çalışmaya başlamıştır. Dolayısıyla görüşme yapılan akademisyenlerin yarısından fazlasının (%54) üniversiteye ilk kez, giriş unvanı olan araştırma görevliliği kadrosuyla dahil olduğu görülmüştür. Öğretim görevliliği bu çalışma açısından daha sınırlı olarak karşılaşılan (%14) bir giriş

unvanı olmakla birlikte; doktor öğretim üyeliği (%25) de bir başlangıç kadrosu olarak öne çıkmıştır. Doçentlik ve profesörlük unvanları ise oldukça nadir karşılaşılan bir başlangıç unvanı olmakla birlikte, bu çalışmada da iki akademisyenin (%7) bu kapsama dahil olduğu gözlemlenmiştir.[200]

1.3. Üniversite ve İdari Yöneticilik Deneyimi

Katılımcıların genel özelliklerine ilişkin olarak; üçüncü alt başlık kapsamında, akademisyenlerin üniversite deneyimleri ve idari yöneticilik tecrübeleri üzerinde durulmaktadır.

1.3.1. Üniversite Deneyimi

Üniversite deneyimi başlığında, akademisyenlerin bulundukları üniversiteler itibariyle görev süreleri değerlendirilmiştir. Görüşme yapılan öğretim üyelerinin yarısından fazlasının (22 akademisyen-%54) herhangi bir değişiklik yapmaksızın ilk olarak çalışmaya başladığı mevcut üniversitesinde devam ettiği görülmüştür[201]. Bunun yanı sıra, 19 öğretim üyesinin (%46) ise en az iki farklı üniversitede olmak üzere; çeşitli devlet ve/veya vakıf üniversitelerinde farklılaşan sürelerde akademisyenlik deneyimlerinin olduğu saptanmıştır[202]. Çalışma kapsamında bu 19 akademisyenin içerisinde profesörlük, doçentlik ve doktor öğretim üyeliği unvanlarında olan ve görev

[200] Mevcut unvanlar üzerinden bir başlangıç unvanı değerlendirmesi yapıldığında ise doktor öğretim üyesi unvanındaki 9 akademisyenden 5'i araştırma görevlisi, 2'si öğretim görevlisi ve 2'si doktor öğretim üyesi unvanı ile başlamıştır. Doçent unvanına sahip olan 7 akademisyenden 2'si araştırma görevlisi, 2'si öğretim görevlisi ve 1'i, doktor öğretim üyesi olarak başlamıştır. Profesör unvanındaki 12 akademisyenden 6'sının araştırma görevlisi, 4'ünün doktor öğretim üyesi, 1'inin doçent ve 1'inin de profesör olmak üzere, bu başlangıç unvanları ile üniversitelerde yer aldıkları görülmüştür.

[201] Bu kapsamda, ders verilen çeşitli üniversiteler değil; kadrolu olarak Türkiye'de bulunulan üniversite sayıları esas alınmıştır.

[202] 9 katılımcının 2; 7 katılımcının 3 ve 3 katılımcının 4 farklı üniversite tecrübesi bulunmaktadır. Bu 19 katılımcıdan 10 tanesinin aynı anda hem bir devlet hem de bir vakıf üniversitesi tecrübesi bulunmaktadır. Diğer 9 akademisyenin ise farklı devlet üniversitelerinde deneyimi söz konusudur.

süreleri en az 10 yıl ve üzerinde bulunan 11 öğretim üyesinin (%58) yer almasından hareketle; farklı üniversite deneyiminin, bir ölçüde görev yılı itibariyle daha deneyimli akademisyenler arasında daha öne çıkan bir eğilim olduğu söylenebilir.

Bu konuda, çeşitlenen üniversite deneyimi ile unvan ve yaş grubu ilişkisine bakıldığında ise daha farklı bir tablo söz konusudur. Beklenenin aksine; çalışmada en fazla araştırma görevliliği unvanının ve 35-39 yaş grubunun (ardından da 4 akademisyen ile 30-34 yaş grubunun) birden fazla üniversite deneyiminin olduğu saptanmıştır[203]. Bir diğer ifadeyle; bu bağlamda öne çıkan nokta, söz konusu üniversite deneyiminin özellikle, görece daha alt yaş ve deneyim grubunda sayılabilecek araştırma görevlileri arasında da ortaya çıkmasıdır. Bu durumun belirgin gerekçesi, Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı (ÖYP) çerçevesindeki kadro ve görevlendirme süreçleriyle ilişkilidir. Görüşme yapılan akademisyenlerin 11'i (%27) ÖYP kapsamında bulunmuştur ve bulunmaktadır[204]. Buna ek olarak; görüşülen 13 araştırma görevlisinden 10'u (%77) da ÖYP ile atanan araştırma görevlileridir. Bu programda araştırma görevlileri lisansüstü eğitimlerini, atandıkları kurumda ilgili alanda bir bölümün olmaması/izin verilmesi koşuluyla farklı üniversitelerde tamamlamaktadır. Dolayısıyla bu süreç sırasında araştırma görevlileri hem atandıkları, hem de eğitim aldıkları farklı üniversitelerde deneyim kazanmaktadır. Görüşmelerde 7 araştırma görevlisinin (%54) bu bağlamda farklı üniversite deneyimlerinin bulunduğu görülmüştür. Diğer yandan; akademisyenlerin farklı üniversite deneyimleri ve buradaki değişikliğin, kadro-atama ve yükseltme, ücret ve çalışma koşulları, üniversite deneyimi kazanmanın önemsenmesi ve kişisel gerekçeler gibi çok farklı nedenlerle ilişkili olduğu da yapılan görüşmelerde ifade edilmiştir.

[203] Farklı üniversitelerde görev yapmış 19 akademisyenin yaş gruplarının dağılımına bakıldığında 30-34 yaş grubunda 4, 35-39 yaş grubunda 8, 40-44 yaş grubunda 2, 45-49 ve 50-54 yaş gruplarında 1 ve 55-60 yaş grubunda 3 akademisyen yer almaktadır.

[204] Bu 11 öğretim üyesinden 8'i araştırma görevlisi; 2'si araştırma görevlisi doktor ve 1'i doktor öğretim üyesi kadrosundadır. 8 araştırma görevlisinden 4'ü kadrosunun bulunduğu üniversite dışındaki görevlendirildiği bir başka üniversitede bulunurken; 3'ü kadrolu olduğu mevcut üniversitede çalışmakta; 1'i ise yine kadrolu üniversitesinde 33a kadrosuyla yer almaktadır. ÖYP kapsamındaki 2 araştırma görevlisi doktor da, doktora sonrasında kadrolu oldukları kurumlara geri dönmüşlerdir. 1 doktor öğretim üyesi ise eğitim sürecinde ve sonrasında, sürekli olarak kadrosunun olduğu üniversitesinde bulunmuştur.

Fakülte/Bölüm düzeyinde ise İletişim alanlarında 11 (%61), Sosyoloji alanında 5 (%36) ve İktisadi İdari Bilimler alanlarında 3 akademisyenin (%33) birden fazla ve farklı üniversite deneyimi bulunmaktadır[205]. Bu kapsamda en fazla farklı üniversite deneyimine sahip akademisyenin İletişim alanlarında görüldüğü söylenebilir. Bölüm bazlı dağılım Tablo 17'da gösterilmiştir.

Tablo 17: Akademisyenlerin Farklı Üniversite Deneyimleri

	Çoklu Üniversite Deneyiminin Unvan Dağılımı				
Bulunduğu Fakülte/Bölüm	**Profesör**	**Doçent**	**Dr. Öğretim Üyesi**	**Araştırma Görevlisi**	**Toplam**
İletişim Bilimleri	**3**	**3**	**1**	**4**	**11**
İletişim	1	1	-	2	4
Halkla İlişkiler	-	-	1	1	2
Radyo TV ve Sinema	-	-	-	1	1
Gazetecilik	2	2	-	-	4
İktisadi-İdari Bilimler	**1**	**-**	**2**	**-**	**3**
Siyaset Bilimi	-	-	2	-	2
İktisat	-	-	-	-	-
İşletme	1	-	-	-	1
Sosyoloji	**1**	**-**	**1**	**3**	**5**
Toplam	**5**	**3**	**4**	**7**	**19**

*Tablo en az iki farklı üniversitede kadro deneyimi bulunan 19 akademisyen üzerinden hazırlanmıştır.

Çoklu üniversite deneyimine sahip 19 akademisyenin çoğunluğu (15 katılımcı-%79) devlet üniversitesinde, sınırlı bir bölümü ise (4 katılımcı-%21) vakıf üniversitesinde bulunmaktadır. Bununla birlikte; devlet üniversiteleri içerisinde farklı üniversite tecrübesi bulunan akademisyenlerin (%59) vakıf üniversitelerindeki farklı üniversite deneyimine sahip akademisyenlerden (%33) daha fazla olduğu görülmüştür.

Ranking sistemine göre üniversite deneyiminin dağılımına bakıldığında; farklı üniversitelerde deneyimi bulunan akademisyenlerin çoğunluğu (14 akademisyen-%74) sıralamada ilk 10 dışında kalan üniversitelerin birinde bulunmaktadır. İlk 10'da yer alan üniversitelerde, bu deneyime sahip 5 akademisyen (%26) vardır. Cinsiyet dağılımı itibariyle 8 kadın (%42) ve 11 erkek (%58) akademisyenin farklı üniversite deneyimleri söz konusudur.

[205]İletişim Bilimlerin alanlarında Gazetecilik 4, İletişim 4, Halkla İlişkiler 2 ve Radyo Televizyon ve Sinema bölümünden 1 akademisyen; İktisadi İdari Bilimler alanlarında ise, Siyaset Bilimi 2 ve İşletme bölümünden 1 akademisyenin en az iki ve üzeri üniversite deneyimi bulunmaktadır.

1.3.2. İdari Yöneticilik Deneyimi

İdari yöneticilik[206] konusu, akademik bilgi üretim süreci tartışması içerisinde akademisyenin iş planı, görev tanımı ve akademik yapıp-etme pratikleri üzerinde belirleyici bir unsur olarak göz önünde bulundurulmaktadır. Diğer yandan, bu tür bir idari yöneticilik görev tecrübesi bulunan ve henüz bu süreci deneyimlememiş akademisyenlerin akademik bilgi üretimi ve bu bilgi üretim sürecinin "yönetimi" konusunda da birbirinden farklı bakış açılarına sahip olabileceği düşünülmektedir. Bu tür bir çıkış noktasından hareketle; yapılan görüşmeler sırasında, akademisyenlere idari yöneticilik tecrübeleri de sorulmuştur. İlerleyen bölümlerde detaylandırılacak olan bu alt başlıkta, kısaca idari yöneticilik tecrübelerinin bir tasnifi sunulmuştur.

Görüşme yapılan akademisyenlerin yaklaşık olarak yarısının (20 katılımcı-%49) Dekanlık ve/veya Bölüm Başkanlığı düzeyinde en az bir idari yöneticilik görevi bulunmaktadır. 21 akademisyenin (%51) ise böyle bir idari görev almadığı saptanmıştır. Bu noktada, araştırma görevlilerinin toplam akademisyen sayısındaki ağırlığı göz önünde bulundurulmalıdır. İdari yöneticilik görevi ve unvan dağılımlarına bakıldığında, 9 profesör, 7 doçent, 4 doktor öğretim üyesinin en az bir idari yöneticilik görevinin bulunduğu, bu noktada da unvan yükseldikçe idari görev deneyiminin arttığı ve çeşitlendiği görülmüştür. İdari yöneticilik görevi yapan akademisyenler en fazla 55-60 yaş grubunda bulunmaktadır[207] ve cinsiyet dağılımı itibariyle bu 20 akademisyenden 11'i kadın (%55) 9'u erkektir (%45). İlgili dağılım Tablo 18'da gösterilmektedir.

Tablo 18: Akademisyenlerin Unvanlarına Göre İdari Yöneticilik Deneyimi

Unvan	İdari Yöneticilik Deneyimi Var	İdari Yöneticilik Deneyimi Yok	Toplam
Profesör	**9**	**3**	**12**

[206] Dekanlık (ve yardımcılığı), Bölüm Başkanlığı (ve yardımcılığı), Enstitü Müdürlüğü gibi idari yönetim kadroları yoluyla yürütülen görevler dahil edilmiştir.

[207] İdari yöneticilik görevi bulunan akademisyenlerin yaş grubu dağılımları şöyledir: 30-34 yaş grubunda 2, 35-39 yaş grubunda 3, 40-44 yaş grubunda 2, 45-49 yaş grubunda 4, 50-54 yaş grubunda 3 ve 55-60 yaş grubunda 6 akademisyen bulunmaktadır. Görev yılına bakıldığında ise 10-19 yıl akademisyenlik deneyimi bulunan 11 katılımcının bir idari yöneticilik görevi olduğu; 20-29 yıl deneyimi olan 2; 30 ve üzeri yıl deneyimi olan öğretim üyelerinden ise 6'sının bir idari görevi bulunduğu saptanmıştır.

Doçent	**7**	**-**	**7**
Dr. Öğretim Üyesi	**4**	**5**	**9**
Toplam	**20**	**8**	**28**

*Araştırma görevlileri idari yöneticilik görevi bulunmamaları gerekçesiyle dahil edilmemiştir.

İdari yöneticilik görevlerinin, ranking sistemlerindeki üniversiteler açısından dağılımlarına bakıldığında; ilk 10'da bulunan üniversitelerdeki 16 akademisyenden 6 sının (%38) en az bir idari yöneticilik görevi olduğu görülmüştür. Buna karşın; sıralamada ilk 10 dışında kalan üniversitelerdeki 25 akademisyenden 14'ünün (%56) bir idari yöneticilik deneyimine sahip olduğu saptanmıştır. Fakülte/Bölümler üzerinden değerlendirildiğinde ise, İletişim Bilimleri alanlarında 8 akademisyen (%44); Sosyoloji bölümünde 7 akademisyen (%50) ve İkitsadi İdari Bilimler alanlarındaki 5 akademisyenin (%56) en az bir idari yöneticilik görevi bulunmaktadır[208]. İdari yöneticilik görev dağılımlarına bölümler düzeyinde Tablo 19'de yer verilmiştir.

Tablo 19: Akademisyenlerin Bölümlerine Göre İdari Yöneticilik Deneyimi

Katılımcının Bulunduğu Fakülte/Bölüm	**İdari Yöneticilik Deneyimi Var**	**İdari Yöneticilik Deneyimi Yok**	**Toplam**
İletişim Bilimleri	**8**	**10**	**18**
İletişim	2	4	6
Halkla İlişkiler	2	3	5
Radyo TV ve Sinema	-	3	3
Gazetecilik	4	-	4
İktisadi-İdari Bilimler	**5**	**4**	**9**
Siyaset Bilimi	2	2	4
İktisat	2	1	3
İşletme	1	1	2
Sosyoloji	**7**	**7**	**14**
Toplam	**20**	**21**	**41**

*Araştırma görevlileri "idari yöneticilik deneyimi yok" bölümüne eklenmiştir.

Üniversite ve idari yöneticilik deneyimlerine ek olarak görüşme yapılan öğretim üyelerinin akademisyenlik deneyimi ve sektör deneyimleri incelenmiştir.

1.4. Akademisyenlik ve Sektör Deneyimi

Katılımcıların genel özelliklerine ilişkin dördüncü ve son alt başlıkta akademisyenlerin sektör deneyimleri yer almaktadır. Görüşme yapılan öğretim

[208]İletişim Bilimleri alanlarındaki 8 akademisyenin dağılımı; 4 Gazetecilik, 2 Halkla İlişkiler ve 2 iletişim iken; İktisadi İdari Bilimler alanındaki 5 akademisyenin dağılımında 2 Siyaset Bilimi, 2 İktisat ve 1 işletme alanı yer almıştır.

elemanların akademisyenlik öncesinde kamu, özel sektör ve/veya sivil toplum alanında sahip oldukları farklı iş/sektör deneyimlerinin bulunup bulunmadığı; sektör deneyimi bulunan akademisyenlerin dağılımı; ilerleyen bölümde, sektör deneyimine sahip olan ve olmayan akademisyenlerin akademik bilgi üretim süreci ve akademik ethos tartışmasındaki farklılaşabilecek değerlendirmeleri açısından anlam kazanmaktadır.

Yapılan görüşmeler sonucunda 41 akademisyenden 22'sinin (%54) akademisyenlik öncesinde kamu, özel kurum-kuruluş ve/veya sivil toplum kuruluşlarında herhangi bir iş/sektör deneyiminin olduğu; buna karşın 19 akademisyenin (%46) herhangi bir iş/sektör deneyiminin bulunmadığı ve ilk olarak akademisyenlik faaliyetlerinde bulundukları görülmüştür. Dolayısıyla katılımcıların yarısından fazlasının akademisyenlik öncesinde de belirli düzeylerde gelir ve deneyim kazandıkları farklı iş/sektör tecrübelerinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda ön plana çıkan nokta ise; akademisyenlerin doğrudan kendi eğitim alanlarına odaklanan bir iş tecrübesine sahip olup olmadıklarıdır. Çünkü yapılan görüşmelerde daha sınırlı sayıda olmakla birlikte (%12); akademisyenlerin garsonluk, teknik servis elemanlığı, anketörlük, kasiyerlik, sekreterlik, müşteri ilişkileri sorumlusu, reyon görevlisi, işçi, kütüphane sorumlusu, gibi doğrudan eğitim aldıkları bir alanda değil; gelir sağlamaya yönelik geçici işlerde kısa dönemli olarak çalıştıkları da gözlemlenmiştir. Şu anda bulundukları akademik kadrodan bağımsız olarak; doğrudan eğitim aldıkları alanlarında bir iş tecrübesi ve dolayısıyla sektör deneyimi olan akademisyenlerin sayısı ise 19'dur[209]. Bu tür bir deneyime sahip akademisyenlerle en yoğun şekilde İletişim Bilimleri alanlarında karşılaşılmıştır. Bu alanlardaki 10 akademisyen (%56); ajans, radyo, halkla ilişkiler şirketleri, kanal, dizi seti, gazetecilik öğretmenlik ve güvenlik sektörü gibi çeşitli alanlarda ve neredeyse tamamı özel sektörde olmak üzere sektör deneyimine sahiptir. Sosyoloji Bölümünde ise hem kamu, özel sektör ve STK'lara ilişkin olarak farklı

[209]İş deneyimi bulunan 22 akademisyenden 3'ünün doğrudan alanında bir iş tecrübesi bulunmamaktadır. 5 akademisyenin ise hem alan hem de alan dışı iş tecrübesi vardır.

alanlarda çevirmenlik, içerik üreticisi, STK çalışanı, çeşitli bakanlıklarda uzmanlık ve ithalat-ihracat gibi alanlarda 7 akademisyenin (%50) bir sektör tecrübesinin bulunduğu saptanmıştır. İktisadi İdari Bilimler alanlarında ise 2 akademisyenin (%22) kamu kurumlarında üst düzey yöneticilik görevlerinin olduğu belirlenmiştir.

Akademisyenlerin sektör deneyimleri, süreleri açısından incelendiğinde; 19 akademisyenin 4'ünün (%21) yaklaşık olarak 10 ile 35 yıl arasında bir kamu ve özel sektör deneyiminin olduğu görülmüştür. Diğer 15 akademisyenin (%79) ise 1 ile 3 yıl arasında değişen, daha kısa dönemli sektör tecrübelerinin bulunduğu gözlemlenmiştir.

Dikkat çeken bir bulgu; akademisyen olmak isteyen öğretim üyeleri açısından sektör deneyimlerinin durumudur. Yapılan görüşmeler kapsamında akademisyenlik hedefi/beklentisi olduğunu belirten akademisyenlerden (22 katılımcı-%54) 8'inin (%36) bir sektör tecrübesinin de olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu gruptaki öğretim üyelerinin çabalarını önemli oranda ALES, YDS gibi sınavlara hazırlanmak, üniversite kadro başvurularını takip etmek ve sınavlara girmek gibi bir noktaya yönlendirdikleri gözlemlenmiştir. Sektör deneyiminin ise daha çok; bu süreçteki gelir kayıplarını azaltmak; yaşamsal bir seçenek oluşturmakla ilişkili olduğu ifade edilmiştir. Doğrudan bir akademisyenlik hedefi bulunmayan 19 akademisyenden 11'inin (%58) ise farklı sektörlerde en az bir iş tecrübesine sahip olduğu; akademisyenliğin zaman içerisinde "alternatif" bir seçenek olarak ortaya çıktığı ve tercih edildiği yönünde değerlendirmelerde bulunulmuştur. Söz konusu değerlendirmeler, akademik bilgi üretim sürecindeki dönüşüm, akademik kapitalizm ve ethos tartışmasına ilişkin görüş ve deneyimler bağlamında anlam kazanmaktadır.

2. SOSYAL BİLİMLERDE AKADEMİK BİLGİ ÜRETİM SÜRECİ VE AKADEMİK KAPİTALİZM KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLER

Bulgularının ikinci bölümünde akademik kapitalizm tartışmasının sosyal bilimlere ve akademik bilgi üretim sürecine yansımaları, katılımcıların görüş ve deneyimlerinden hareketle ortaya koyulmaktadır. Bu kapsamda ilk olarak; bilgi, akademik bilgi ve bunun üretimi bağlamına odaklanılarak, akademik bilgi üretiminin akademisyenler açısından ne anlama geldiği sorgulanmıştır. Bunun hemen ardından, bu bölümün tartışma odağını oluşturan akademik kapitalizm tartışması kapsamında; performans ve teşvik sistemi, girişimcilik, üniversite-sanayi (sektör) işbirliği, proje uygulamaları, ücretli danışmanlık-eğitim faaliyetleri, akreditasyon ve ranking sistemleri gibi altbaşlıklar üzerinden oluşturulan bir "kavram seti" üzerinden yürütülmüştür. Akademisyenlerin akademik kapitalizm olgusuna ve bu bağlamda işaret edilen söz konusu kavram setine ilişkin görüş ve deneyimlerinin ağırlık kazandığı ve çeşitlilik gösterdiği noktalar; bizzat kendi anlamlandırma ve yorumlama pratiklerinden hareketle saptanmıştır. Üçüncü olarak; akademik bilgi üretim sürecinde bir dönüşümün olup olmadığı ve varsa, dönüşenin ne olduğu? Bu bağlamda hangi tarihsel momente işaret edildiği ve nasıl bir düşünme-yazma-söyleme ve eyleme süreciyle kendini var ettiği açıklanmaya çalışılmıştır. Burada özellikle sosyal bilimler alanına yönelik bir piyasalaşma-ticarileşme sürecinin ve akademik kapitalizm olgusunu tanımlayan "ticari işletme benzeri davranışlar"ın görünürlüğü konusundaki görüş ve deneyimleri ele alan bulgular da bir dönüşüm dinamiği olarak irdelenmiştir. Dördüncü başlıkta yine bu dönüşüm tartışması ekseninde, akademik bilgi üretim sürecinde öne çıkan aktörler ve çoklu aktörler yaklaşımının göreli olarak belirleyiciliği araştırılmıştır. Beşinci başlıkta, akademik kapitalizmin bir başka boyutu olarak akademik rekabet ve kariyerizm ilişkileri konusundaki değerlendirmeler incelenmiştir. Son olarak; üniversite/fakülte/bölüm düzeyindeki içsel dinamiklere ve işleyişe odaklanarak; akademik bilgi üretim sürecindeki

dönüşüm ve üretim biçimine ilişkin "beklentiler" noktasında üniversite varlıklarının yönetim biçimi üzerinden "devlet-vakıf" ikili ayrımının yeterliğinin sorunsallaştırılması, fakülte ve bölümlerin üniversite bünyesindeki "stratejik" konumları ve tartışmaya açılması ve fakülte ve bölüm düzeyinde akademisyenlerin kurumsal performans, teşvik ve idari iş yükleri bağlamında akademik bilgi üretim süreçlerini nasıl sürdürebildikleri ve bu çerçevede öne çıkan üretim pratiğine ilişkin bulguları sunmaktadır.

2.1. Akademik Bilgi Üretimini Tanımlamak: Yeni ve Özgün Bir Üretim mi? Yoksa Bir Tekrar mı?

Yapılan görüşmelerde akademik bilgi üretim sürecini, yeni ve özgün bir düşünme-yazma pratiği olarak değerlendiren 24 akademisyen (%59) bulunurken; 17 akademisyen (%47) bilgi üretim sürecini bir "tekrarın üretimi" olarak tanımlamıştır. Daha üst unvan grubunda bulunan (doçent-profesör) akademisyenler tarafından "özgünlük" öne çıkarılırken (13 katılımcı); araştırma görevlileri ve doktor öğretim üyeleri daha çok, bilgi üretim sürecini tekrar olarak değerlendiren bir görüş bildirmiştir[210] (11 katılımcı).

Akademik bilgi üretimine ilişkin görüşler üç temel yaklaşım çerçevesinde değerlendirilebilir. Bunlardan ilki; akademik bilgi üretim sürecinde özgünlük ve tekrar tartışmasını, bilgi, bilim, data, enformasyon gibi temel kavramlar üzerinden tartışmaya açan yaklaşımlardır. İkincisi, bu ikilik tartışmasını farklı eleştirel vurgularla, mevcut ve "ideal" durum üzerinden hem bir tekrar hem de bir özgün üretim pratiği olarak yorumlayan bakış açısıdır. Üçüncüsü ise, akademik bilgi üretimini "birikimsel" artalanı

[210]ÖYP deneyimi bulunan araştırma görevlileri de benzer bir görüşü paylaşmaktadır. Üç büyük şehirde "özgün ve yeni" vurgusu ağırlık kazanırken, diğer illerdeki üniversitelerde bilgi üretimini tekrarın bir üretimi olarak yorumlanmıştır. Vakıf-devlet, bölüm/fakülte, sektör deneyimi, teşvik alma ve idari yöneticilik tecrübesi açısından bu konuda anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Bu değişkenler özelinde katılımcıların çoğunluğunun akademik bilgi üretim sürecini özgün bir üretim süreci olarak yorumladıkları görülmüştür.

da gözeterek yeni ve özgün bir bilimsel üretim biçiminde değerlendiren görüşlerden oluşmaktadır.

Bu kapsamda ilk olarak; akademik bilgi üretim sürecinde bilgi, bilim, enformasyon, veri (data) ve eksenindeki temel kavramları tanımlayarak; sosyal bilimler alanında bu üretimi yeni bir bilginin ortaya konulmasından çok bir "uyarlama" biçiminde değerlendiren ve bir "bilgi yönetim" sürecine işaret eden betimleyici yaklaşımlara, aynı tanımlar üzerinden hümanist değerleri önceleyen, bilgelik ve erdemli insan olma yönünde evrensel doğru çabasıyla ifade edilen özgün bir "entelektüel yolculuk" olmak üzere birbirinden farklılaşan görüşler üzerinde durulabilir.

> Üniversiteye ilk başladığım zaman bizim iletişim fakültesinde bilgi yönetimi vardı. Akademik anlamda ilk bilgiyle tanışmam aslında o döneme denk geliyor. Çünkü bilgi yönetimi bölümündeki hocalarla ve bölüm başkanıyla olan diyaloglarımda, bilgi yönetilebilir mi gerçekten sorusunu hep soruyordum. O zaman da bana hep şunu söylediler. Şimdi İngilizceden gelen hani information management dediğimiz yani bilgi evet yönetilir. Çünkü bir işlemden geçmiş bilgidir o. Asıl data dediğimiz işlenmemiş bilgidir. Bu datayı alıp, insan bunu bilgiye çevirir ve bunu aktarır gerek topluma gerek piyasaya, bireylere. Bu o zaman yönetilmeye başlanır. Bilgiyle ilk tanışmam benim böyle oldu. Yani bilginin yönetilebileceğini ve işlenebileceğini görmüş oldum akademide. O zamanlar işte 20'li yaşların sonundaydım. Daha sonra akademiye atıldıkça, özellikle de teorik ders çerçevesinde çalışmaya başladıkça şunu gözlemledim ki, sosyal bilimlerde hani kuram derslerinde, bu herhangi bir hani sosyoloji olabilir psikoloji olabilir iletişim olabilir siyaset bilimi olabilir verilen her kuramın, şunu gördüm ki hep önceden yapılmış olan kuramlara, yani 1950'lerden günümüze gelen hani ben daha güncelleyerek söylüyorum bunu, var olan kuramlar üzerine yeni birkaç bilginin eklenmesiyle işlendiğini gördüm. Ne var? Yeni bilgi aslında yok. Yeni medya var ama yeni bilgi yok. Var olan bilgiyi yeniye uyarlamaya çalışmak var yani yoktan bir bilginin var olmadığını fark ettim… Bilginin sorgulanabileceğini öğrendim. Yani has, matematikteki gibi iki çarpı iki dört bilgisinin, sosyal bilimlerde olmadığını fark ettim. Bunun iki sebebi olduğunu düşünüyorum. biri sosyo-ekonomik biri de sosyo-kültürel alt yapıdan kaynaklanıyor. Çünkü toplumlar arasındaki o bilgi oluşumunu, eğer sosyo-ekonomik gücü yüksek olan bir toplumda bahsediyorsak bambaşka bir sonuç ortaya çıkabiliyor… Yani bilginin değişken, stabil olmayan ve biraz da yamuk bakarak belki de Zizek'in söylediği şeyle, kişiye göre anlam kazandığını düşünüyorum. Onun için de fen bilimlerinden ayrıştığına inanıyorum. Bilginin, yönetilebilmesi belki bence burada çok önemli bir kavram (4K, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim).

Bu açıdan bakıldığında "bilgi" daha çok pratik bağlamda anlaşılmakta; "yönetilebilir" bir yapı olarak yorumlanmakta ve sosyal bilimlerde üretilen bilginin doğa bilimlerinde üretilen bilgiden ayrıldığı görülmektedir. Öte yandan bu bakış açısının karşısına, bilgi kavramına daha felsefi ve hümanist bir bağlamda yaklaşan tartışmaları koymak; bilimi bilginin üzerine inşa edilmiş "entelektüel bir yolculuk" olarak tanımlayan bir odağı tartışmak mümkündür. Bu bağlamda öne çıkan bir tartışma da şöyledir:

> Şimdi benim bilgiye bakışım, referans olarak Ackoff'un felsefi bakışına çok paralel. Bilgi dediğimiz şey, bilim denen o temel kavramla çok ilintili. Türkçeyi o yüzden çok severim. Bilim

> dilidir aslında Türkçe. Hani bilgi ile bilim arasındaki ilişki; science ve knowledge arasında yoktur aslında. Hani bilim benim için veri temelli ve hümanist bir şeydir. Hümanist olmayan şey bilim değildir. Dolayısıyla bilgi kapsamı içerisinde olmaz. Verilerin insan becerisi ve algıları ile derlenip anlamlandırılması yani enformasyona çevrilmesi, bilimin ilk basamağı. Onun ardından da bu enformasyonun evrensel doğrular ve değerler üzerine bir anlam ifade etmesi de bilim. Dolayısıyla bilgi, bu 3. basamakta oluşuyor. Bilim dediğimiz bu üç basamaklı merdivenin en üst basamağında ise bilgelik denen bir kavram var ki o bilgelik de, wisdom, bu bilgelik yaparak insanın erdeme kavuşmuş hali diye tanımlıyorum. Dolayısıyla bilimi, ben veri yani herkesin 5 duyu organıyla tespit edebildikleri olgular üzerine inşa edilmiş entelektüel bir yolculuk gibi görüyorum. Bunun da 3-4 tane adımı var. (5E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim, Sektör Deneyimi var).

Benzer şekilde; sosyal bilimlerdeki akademik bilgi üretim sürecini hem toplumsal hem de etik bir sorumluluk çerçevesinde tanımlayarak; "doğruya sadakat" ve "estetik" ile birlikte; toplumsal alandaki gündelik yaşam pratikleriyle iç içe geçen epistemolojik, metodolojik ve politik bir tartışma alanına dayanan bir anlama-dönüştürme çabası üzerinde ilerleyen iki yönlü bir süreç olarak da vurgulanmıştır.

> Burada tabi akademik ve bilimsel bilginin temel hareket noktalarından bir tanesi doğruya sadakat. Yani bunu önemli buluyorum ama aynı ölçüde etik boyutu da önemsiyorum. Bir üçüncü boyut olarak da, bir estetik boyutu var bilginin. Onu da önemsiyorum. Yani, bir aynı mecrada olmasa bile doğru-yanlış, iyi-kötü, güzel-çirkinler arasında bir salınım var, Kantçı bir yerden bakarsak, bunlar hani bilgi üretiminin çeşitli referans noktaları. Dolayısıyla ama aslolan tabi doğruya ve gerçeğe sadakat, gerçeğe sadakat meselesi bilimsel bilgi açısından. Yani hani bunun tabi bir gerçeklik meselesinin kendisinin çok tartışmalı olduğu ölçüde, bilimsel bilginin bütün o sadakatine rağmen o bilginin üretilmesinin kendisi de başlı başına bir tartışma konusu ve hani biraz. Tartışmalı mı denir, bir contest diyebileceğimiz bir kavram var, her az meydan okumaya açık. Dolayısıyla hani burada bir mutlak doğru meselesinden çok, bir toplumsal olarak üretilen bilgi ve bu bilginin sürekli olarak sınanmasının kendisi. Pozitivist olmayan bir doğru çerçevesinde akademinin önemli görevlerinden birisi diye düşünüyorum. Aynı zamanda bilimsel alanında bir önemli sorumluluğu. (17E, Prof, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

Bilimsel bilginin toplumsal boyutlarının anlaşılması da önemli görünmektedir. Buna göre özellikle sosyal bilimlerin "araştırma nesnesi" toplumsal olgu ve olaylarla belirlenmektedir. Dolayısıyla "sosyal bilimlerde akademisyen hem toplumdan etkilenen hem de onu etkilenen şahıslar olarak varlıklarını sürdürmektedirler". Bu konu ile ilgili katılımcı görüşlerine bakıldığında hem bu tartışmaları özetlemesi ve derinlik kazandırması açısından şu tartışma anlamlıdır:

> …akademik bilgi toplumsal hayattan bağımsız, ondan azade bir bilgi üretme süreci söz konusu değildir özellikle sosyal bilimlerde, sosyolojide, biraz daha eleştirel sosyoloji geleneğinde, akademi bir uzay istasyonu değildir haliyle. Biz de bir astronot değiliz. Dolayısıyla bizatihi toplumun içerisine atılmış araştırmacılar olarak; öte yandan, alanın kendisinin toplumsal formasyonlar, yapılar, süreçler olmasından dolayı, sivil toplumla, toplumun bizzat kendisiyle, gündelik hayatın bizzat kendisiyle ilgili alanlarda çalıştığımız için, bizim bilgi üretme süreçleri hem toplumdan öğrenen hem onu etkileyen hem de ondan etkilenen şahıslar olarak araştırmacılar olarak bunu yani hem epistemolojik bir nokta olarak söylüyorum, hem de metodolojik bir nokta bu tabi ve aynı zamanda politik de bir nokta. Dolayısıyla epistemolojinin ötesinde biz neyi nasıl bilebiliriz? Ne kadar bilebiliriz? sorusu. Biz bir şeyi araştırırken ne kadar kendimiz, kendi öznel deneyimlerimizi katıyoruz? Ne kadar tırnak içinde pozitif, objektif bir yerden hakikati bilgiyi

> kurabiliyoruz meselesi, tartışması malum sosyal bilimlerde sosyolojide sosyal teoride önemli bir nokta. Dolayısıyla akademik bilgi üretme, sadece ve sadece bilgiyi, for the sake of knowledge, for the production sake of knowledge meselesinden dolayı değil, aynı zamanda kamusal bir sorumluluk, bir kamusal entelektüel sorumluluk gerektiren ve belki de bu yüzden hani bir nevi bir fayda üreten toplumsal süreçleri anlamak aynı zamanda biraz daha eleştirel sosyolojiden baktığın zaman toplumsal süreçleri ve yapıları dönüştürecek nitelikte bilgileri üretmek. Bu bilgiyi üretirken güçlü olanların değil, daha ziyade, zayıf olanların, dezavantajlı olanların lehine bilgi üretmek gibi bir etik bir pozisyonu da içerdiğini düşünüyorum özellikle bizim alanımızda da çalışanların. Ben gerçi bunun fizik alanında, kimya alanında da böyle olması gerektiğini düşünüyorum ama bunun ne kadar yaygın bir duruş bilemiyorum. (37E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Yapılan görüşmelerde akademik bilgi üretim sürecine ilişkin bir diğer tanımlayıcı yaklaşımın ise, "bilgi üretiminin kapsamı nedir?" sorusuna yanıt verdiği görülmektedir. Bir diğer deyişle burada, bilginin data, veri, enformasyon ve bilim gibi bir kavram seti içerisindeki sınırlarının belirlenmesinden ziyade; akademik bilgi üretiminin; araştırma, yayın, konferansa katılım, lisans ve lisansüstü ders hazırlığı, akademik topluluklarla grup çalışmaları, tez danışmanlığı, hakemlik gibi farklı alanlardan hangisine ve/veya hangilerine karşılık geldiği; tüm bu pratiklerin tamamının aynı zamanda bir üretim sürecine karşılık olarak değerlendirilmesi konularına ilişkin yanıtlar yer almaktadır. Böylesi bir bağlamda düşünüldüğünde mevcut bakış açısını özetlemesi bakımından aşağıdaki tartışma önemli görülmektedir:

> Bilgi üretimi ne yani? Aslında eğitimle birlikte, bizim ürettiğimiz yazı yayın, akademik faaliyet olarak da danışmanlık ama paralelinde de tabi ki araştırma da var ve ben çok sayıda araştırma da üstlendim. Yani o anlamda bunun hepsinin bir bütün olduğunu, yani bilgi üretimi öyle bir şey. Yani bu sadece tek kaynaklı değil, yani birçok farklı kaynaktan ve sadece tek başına akademik olarak yani okuyarak yaptığın bir şey de değil. Ben onu her zaman iletişim içerisinde görüyorum. Bu demek. Toplantılara katılmak, yani akademik konferanslara katılmak vesaire. Ama şey de var, örneğin dergilerde makale değerlendirmesi yazmaktan tut, yani çok çeşitli bir bilgi üretimi tabi ki sadece akademik platformlarda elde etmiyoruz. Yani bir akademisyenin tabi ki bir yandan hele de sosyal bilimde hiçbir zaman toplumdan kopuk olmasını zaten doğru görmüyorum. Yani daha bir open sociologyi bence savunuyorum, bu demek. Yani aslında bürokrasiyle de, sivil toplum kuruluşlarla, uluslararası kuruluşlarla vesaire yani iletişim içerisinde olmak. (6K, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Bununla birlikte; araştırma ve yayın odağı kapsamında da akademik çeviriler, bir kuramsal tartışmaya odaklanan metinler ile saha çalışması bulunan makaleler arasında da bir akademik bilgi üretimi tanımlamasının yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda özellikle, var olan bilginin derleme yoluyla tekrar edilmesinden ziyade saha çalışmaları aracılığıyla yeni bir bilginin üretilmesinin önemi vurgulanmıştır:

> Sosyal bilimler için bilgi üretimi var olan bilgilere işte içerik analizi yapıp, onları sınıflandırmak derlemek falan değildir. Yani birilerinin yazdığını çevirmek, yani çeviri bile benim için yani bana göre bir bilgi üretimi değildir veya işte çevrilmiş olan kaynakları değerlendirip de atıyorum işte

> Bourdieu'nun sınıf kavramı gibi bir makale düşünelim. Bunu bir bilgi üretimi olarak saymıyorum ben. Bilgi üretimi sahaya çıkıp gözlem yapmak görüşme yapmak anket yapmak nicel ve nitel veriler toplamak. Bu topladığın bilgilerin hani o sosyal bilimler teorisinin, çeşitli paradigmalar çerçevesinde bir iddiaya bir teoriye dönüştürebilmektir. Yani bir iddian olacak, o iddianı dayandırabileceğin verilerin olacak elinde. İşte bu bilgi üretimi. Yeni bir şeydir değil mi yani yeni bir malumat. Benim için bunu ifade ediyor. (10K, Arş. Gör. Dr., Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Burada özellikle lisansüstü eğitim süreçleri devam eden araştırma görevlilerinden farklı olarak; ders verme tecrübesi bulunan akademisyenler tarafından akademik bilgi üretim sürecinin araştırma ve yayın merkezli açıklamalardan ziyade; bütünlüklü bir faaliyet alanı olarak tanımlandığı da gözlemlenmiştir. Örneğin ders veren katılımcıların hem "ders verme hazırlık süreci" hem de "ders içerisinde gerçekleşen tartışmalardan esinlendiği" noktaları, akademik bilgi üretim sürecinin içerisine dahil ettikleri görülmüştür. Ders verme sürecinin kendilerini dönüştürdüğü ve akademik bilgi üretim sürecine bakış açılarını değiştirdiği yönünde bir vurguyla da karşılaşılmıştır.

> Ya buna geçen sene, sormuş olsaydın mesela bu soruyu, sadece araştırma derdim. Sadece işte bir proje yazmak derdim, bir makale yazmak derdim. Hani daha araştırma kısmıyla cevap verirdim ama son işte 2 senedir zaten ders veriyorum ama son 1 senedir daha böyle oturdu sanıyorum bende. Tam oturmuş değil ama bir tık daha olayın farkındayım. Bu sene mesela bilgi üretmeye, bir derse hazırlanmak, bir dersi anlatmak, işte öğrencilerle bir şeyler paylaşmak, onları da sanırım içine koyabilirim gibi geliyor. Sadece araştırma kısmı değil de o ders kısmı, o eğitim kısmı da sanki girer gibi hissediyorum bu sene. (29K, Dr. Öğr. Üyesi., Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

Lisansüstü eğitimi devam eden araştırma görevlileri açısından ise akademik bilgi üretimi genellikle, doktora sonrası ve daha üst unvanlardan itibaren akademisyenlerin gerçekleştirebileceği bir "ileri aşama" olarak tanımlanmıştır. Bulundukları dönemde bilgi kaynaklarına erişme, bilgiyi derleme ve bir kuramsal tartışma içerisinde düzenleme gibi süreçleri deneyimledikleri; ancak bunun yeni bir üretimden çok, bir tekrar biçiminde değerlendirildiği görülmüştür. Bu tartışmalar ekseninde katılımcıların temel kaygısının aşağıdaki gibi bir tartışma bağlamında somutluk kazandığı görülmektedir:

> Yani şu anki seviyemle bilgi üreticisi gibi hani tam hissetmiyorum tabi ki. Olan bilgiyi aktarma gibi oluyor. Hani belki de ne biliyim daha ileride, doktorada, o zaman hani bilgi üretirmişim gibi geliyor ama şu an hani böyle olan bilgileri birleştirip hani öyle bir şeyleri ortaya çıkarıyormuşum gibi geliyor bilgi üretimi olarak. Yani bence yapılması lazım yani hep aynı şeyleri öğretmemek, yeni farklı bilgilerle vermek lazım. Oluyor mu olmuyor her zaman. Hani bazı hocalar yine devam ediyor. Bu önceden de öğretilmiş, biz de aynısını öğretmeye devam edelim şeklinde oluyor. Yeni şeyler pek üretilmiyor gibi bazı zaman döngüye giriyor. Bazı zaman da yeni şeyler üretildi mi de pek uygun görülmüyor gibi. Eskiye alışılma açısından. (1K, Arş. Gör. Vakıf Üni, ilk on dışında, iletişim)

Buna karşın doktorasını tamamlamış, akademinin daha ileri basamaklarında olan katılımcılar arasında, Türkiye'deki akademik üretim pratiğinin bu "ileri aşamada" da benzer bir "tekrar pratiği" yoluyla sürdürüldüğüne ilişkin bir eleştiri bulunmaktadır:

> Türkiye'de akademisyenlerin yaptığı şey çok da bilgi üretimi değil, çünkü belirli bir çerçevede bir şablon var ve şablonu tekrar tekrar aynı şekilde uyguluyorlar. Ben de aynı şekilde uygulamak durumunda kalıyorum çünkü o bekleniyor. Dolayısıyla yani bence şu anda akademi, üniversite ve bilgi üretimi yan yana gitmiyor yani (gülüyor) hani öyle olmadığını düşünüyorum (33K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Akademik bilgi üretim sürecine ilişkin tanımlamaları üniversitenin mevcut durumunun eleştirisi üzerinden ifade eden değerlendirmelerde ise farklı noktaların öne çıktığı görülmektedir. Bu kapsamda ilk olarak akademik bilgi üretimini, onun özgür düşünce ile temellendirildiği ve akademik özgürlüğün kurumsallaştığı bir ortamda var olabilme koşulları üzerinden tanımlayan görüşler yer almaktadır. Sosyal bilimlerin farklı alanlarındaki konu ve sorunları görebilmek, kuramsal tartışma temelinde bir eleştirel sorgulama becerisine sahip olmak, bu alanlara ilişkin tanımlayıcı ve çözüm önerileri sunan yaklaşımlar geliştirmek, akademik bilgi üretim sürecini tanımlayan nitelikler olarak ifade edilmiştir. Akademik bilgi üretiminin özgünlüğü ve/veya tekrarına dayanan ikilik de bu bağlamda hem bilgi üretim süreci hem de akademisyenler üzerinden yorumlanan "ideal tip" tartışmasıyla açıklanmaktadır.

> Akademide bilgiyi üretmek, genel olarak bilgi üretmek her şeyden önce bir özgür ve eleştirel düşünce demek. Akademinin de üniversitenin de bu özgür ve eleştirel düşüncenin kurumlaşmış hali olması gerekir. Genel olarak dünyada, akademik bilginin üretildiği ve standartlarının çok yüksek bir şekilde üretildiği her nereye bakarsak bakalım bu ikisinin olduğunu görürüz. Yani özgürlük ve eleştirel düşüncede sınırların alabildiğine geniş olduğu. Türkiye'de üniversiteye baktığımızda, bu alanın daralmasıyla beraber, akademik bilgi üretiminde bir kısırlaşma olduğunu söylemek, gözlemlemek mümkün. Fakat yine küresel olarak baktığımızda akademide neo-liberalizmin hakim olmasıyla beraber, bir tür fonların nereye aktığı, akademisyenlerin de o fonların aktığı yerlere yöneldiği ve bir akademisyenin kendisine dert edindiği meseleler peşinde koşmasından çok, bir akademisyenin bir tür fonların akmasıyla beraber moda olan konular peşinde koşması şeklinde bir eğilimin geliştiğini söylemek mümkün. O yüzden ben bugün baktığımda iki tür akademisyen gördüğümü söyleyebilirim. Bir, sürekli moda olan ve fon bulunan alanlara ilgisini yoğunlaştıran insanlar, bir de kendisinin zaten akademik hayat girerken de dert edindiği konular peşinde koşan akademisyenler. Yoksulluğu dert edinmiştir ve bütün hayatı boyunca yoksulluk çalışır, kentleşmeyi dert edinmiştir bütün hayatı boyunca kent araştırır, göçü dert edinmiştir bütün hayatı boyunca göçü araştırır, kadın meselesini dert edinmiştir, bütün hayatı boyunca kadın araştırır. Bir böyle hayatı boyunca dertli akademisyen vardır ve araştırmacılığın temelinde de bence dertli olmak yatar. Bir de aslında pek bir derdi olmayan, hiç derdi olmayan, sürekli moda konuların peşinde koşan akademisyen tipi vardır ki bu neo-liberalizmin hakim olmasıyla beraber hemen her alanda bunun, bu ikinci tipin yaygınlaşmaya başladığını söyleyebilirim (7E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim).

Öte yandan akademik özgürlük tartışmalarına bakıldığında, mevcut durumda akademinin ve daha önemlisi akademisyenin varlığını sürdürebilmesi, hayatını idame ettirebilmesi için kurumsal bağlılığın bir gereklilik olması ve bu bağlamda akademisyenin çeşitli güç ilişkileri ve taraflarca kısıtlanması; akademik üretimin belirli sınırlar içerisinde gerçekleşiyor olması da önemli bir tartışma noktası olarak kendini göstermektedir:

> Şimdi bu soruyu yani evrensel standartlarla Türkiye standartlarında farklı cevaplamak gerekiyor sanırım. Çünkü hani bir zamandır, ben burada akademianın içinde olduğumuzdan çok şüpheliyim. Sanırım benimle aynı şeyleri paylaşan çok insan vardır. Akademik bilgi üretimi her şeyden önce, eleştirel bilgi üretimine dayalı olmalı. Eleştirel ve bence yani biraz aydınlanmacı bir perspektif olacak ama bu topluma bir şey katabilecek, toplumu bir şekilde ileriye götürebilecek. Ama bu katı pozitivist anlamda bilgilendirme değil, ama kendinizi sorgulayabilmek, kendimizi tanıyabilmek anlayabilmek, sosyal bilimler açısından. Bunları sağlayacak, eleştirel cesur çalışmaları içeriyor yani akademik çalışma, akademia. Çok düşünümsel bir şey olduğunu düşünüyorum ben. Dolayısıyla bence en kritik kavram, akademik özgürlük ortamı. Ama tabi, bu liyakat yoksa herhangi bir şey de ifade etmiyor. Dolayısıyla özgürlüğe sahip olup da yeterince donanıma sahip olmayan akademisyenler varsa, o zaman da bir sonuç elde edemiyoruz. Bizde bence, Türkiye için söyleyecek olursak akademik özgürlüğün açıkçası olduğunu düşünmüyorum. Bunu sadece son dönemle ilişkili değil, daha önce de pek olduğunu düşünmüyorum. Çünkü Türkiye her zaman o dönemki hem siyasal iktidarın hem genel anlamda Foucault'cu anlamda iktidarın çok gölgesinde kalan ve egemen olan ideoloji neyse bir şekilde ona paralel olmak zorunda olan bir yer. Bunun da temel nedeni, devlete bağlı kurumlar olarak düşünülmesi. Hani bağımsız değil, özerk değil. E siz bir devlet memuru olarak iş yapıyorsanız, o zaman sizi devletin sınırlaması kadar da, Türkiye şartlarında, doğal bir şey yok. Dolayısıyla şimdi bazı konuları çalışamıyoruz, evet. Ama önceden de başka bazı konuları çalışamıyorduk. Ondan önce de başka konuları çalışamıyorduk. Ya da dilimize dikkat etmemiz gerekiyordu işte lafları yuvarlatmamız gerekiyordu. Ha dile dikkat edersiniz ama, bu iktidarla ilgili bir endişeden kaynaklanmamalı. (12K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Söz konusu eleştirilerin odaklandığı bir diğer nokta; akademik bilgi üretim sürecinin, üniversitelerde farklı aşamalarda edinilen ve ilerletilen akademik kadrolar, tanımlanmış eğitim-öğretim süreçleri ve kongre-sempozyum, atölye, makale, proje gibi biçimlerde ortaya konulan somut katkılar üzerinden "kurumsal" düzeydeki karşılığı olarak yapılan tanımlardır. Bu açıdan günümüzde akademik bilgi üretim sürecinin salt metinler ve akademisyenin düşünsel art alanıyla temellendirilen bir yazma çabasından ziyade; bir kurum içerisinde yapılandırılan bir dizi kural ve koşulla birlikte biçimlendirilen bir üretim pratiğinin vurgulanması, hem akademik kapitalizm hem de akademik ethos tartışmasında vurgulanan özne, amaç ve sonuç ilişkisinin gözden geçirilmesine de katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda "kitabi olarak akademisyenin" ya da akademik bilgi üretim sürecinin, idealden farklı olduğu vurgulamakla birlikte; günümüz

akademisyeninin profili bağlamında akademik bilgi üretim süreci şu şekilde tanımlanmaktadır.

> Yani olandan mı bahsedeyim, olması gerekenden mi? Ya aslında bütün dünyada akademik bilgi üretimi dediğimiz şey, aslında akademisyenlik vasfını kazanmış olan ve bunun gerekliliklerini, bunun arka planını oluşturmuş olan insanların, özellikle üniversitelerde kalıcı bir pozisyon edinmek, ya da bu pozisyonlar içerisinde yukarıya doğru bir hareket gerçekleştirebilmek için yaptıkları araştırmaları, bilimsel mecralara taşımaları, bunları, bu platformlarda tanınmasını çalışmasını sağlama süreci diye söyleyebilirim. Çünkü bugünkü durum bu aslında. Yani, klasik, genel anlamıyla, akademisyen dediğimiz insan daha çok lisans, yüksek lisans, doktora düzeyinde elde ettiği bir takım eğitimsel sermayeyi, üniversite ya da araştırma kurumlarında, kendi pozisyonlarını korumak, kendi pozisyonlarını daha fazla iyileştirmek için, bir araştırma neticesinde elde ettiği bulguları ya da izlenimleri ya da çıkarımları, uluslararası ya da ulusal bilim camiasıyla paylaşması sürecine, bilgi üretimi süreci bu şekilde cereyan ediyor. Yani, kişisel olarak, kişisel motivasyonlarla ortaya konan, ondan beslenen ondan kışkırtılan bir bilgi üretim süreci var. Bugünkü durum böyle, yani bana klasik akademik bilgi üretim sürecini tarif et derseniz bunu söyleyebilirim. Tabi ki kitabi olarak, ya da ideal olarak tarif edilen akademisyen profili ya da akademisyenin yaptığı bilgi üretim sürecinin niteliği, ya da bunu nasıl karakterize edebileceği hakkında başka şeyler söyleyebiliriz. Fakat bugünkü durum, olgusal olarak bahsettiğim bu sürece tekabül ediyor. (11E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Bu tartışmalar, akademik bilgi üretim sürecine ilişkin amaç-araç ilişkisine işaret etmektedir. Bu aynı zamanda üretim süreci ve sonucu açısından da bir nicelik-nitelik tartışmasını beraberinde getirmektedir. "Akademik üretimin içsel-dışsal boyutu" ve "kurumsallaşmış belirli yapılar içerisinde somutlaşması" ifadeleri birlikte değerlendirildiğinde, akademisyen açısından da bulunduğu "kurum içerisinde var olan durumunu iyileştirmek ve bu yönde üretim yapmak odaklı" bir yaklaşımın belirleyici olduğu ve bilgi üretiminde amaç-araç ilişkisinin niteliğin önüne geçmeye başladığını söylemek mümkün hale gelmektedir.

Bu noktada, bilgi üretiminde amaç-araç ilişkisinin, üretimin biçim ve "sınırları" ile bir "meslek" olarak "maddi" karşılıkları gibi pek çok yönüyle sorgulamaya tabi tutulduğu görülmüştür. Bu bağlamda, akademisyenlerin hali hazırdaki pratiğe ilişkin deneyimleri ile bir "ideal" durum arasında karşılaştırma yaptıkları da gözlemlenmiştir. Bu çerçevede öne çıkan önemli eleştirilerden biri "akademik bilgi üretiminin ya da bilgi üretiminin, artık amaç olmaktan çıkıp bir araç haline gelmesi" ile ilişkilidir. Buna göre akademisyen "kendini sağlama almak, işinden olmamak için" niteliği olmayan bir bilgi üretimine yönelmektedir. Bu bağlamda bilgi üretimini Huizinga'nın "Oyun Oynayan İnsan" kavramı bağlamında değerlendiren bir yaklaşım şöyledir:

> Yapmamız karşılığında bize para verilen eylem, üniversitede bilgi üretmek. Günümüz koşullarına baktığımızda özellikle Türkiye'de, bilgi üretmek amaç olmaktan çıktı. Bilgi üretmek bir araç. Para kazanmanın bir aracı. Yani bizler hayatımızı idame ettirebilmek için bunu yapmak zorundayız…Yani benim için bilgi üretmek, kendi idealarımın peşinde giderken yapabileceğim bir eylem, bir araç…Amaç para kazanmak olabilir, daha iyi bir kariyer olabilir. Bir tık, üstü, altı olabilir. Toplumsal fayda sağlamak olabilir, ama bilgi üretmek değil… Türkiye'de ekonomik, siyasi, sosyolojik pek çok kriz var. Fakat biz bunlara hiç değinmeden; aa işte çok fazla oyun oynayan çocukların arkadaşlık seviyeleri diğer çocuklarla nasıl gibi, böyle yalandan bir şeyler üretiyoruz. Yani bana birazcık bu şeyi andırıyor. Huizinga'nın oyun oynayan insan teorisini andırıyor. Bizler şu anda hepimiz oyun oynayan akademisyenleriz. Bilgi üretiyoruz; fakat bu bilgiyi bizim için çizilen sınırlar içerisinde, rahatsız edilmemesi gereken insanları rahatsız etmeden üretmeye çalışıyoruz (3E, Arş. Gör., Devlet Üni, İlk on dışında, İletişim).

Akademik bilgi üretim sürecinin özneleri olarak akademisyenlerin, bir anlamda, maddi kaynaklarını sürdürebilmek ve hayatlarını devam ettirebilmek için bilgi üretimi özgürlüklerinden vazgeçtiklerini söylemek mümkündür. Akademisyenlerin bilgi üretim sürecinde belirli sınırlar içerisinde hareket etmesi tartışmaları, sadece "işini, kariyerini" riske atmamak için "özgürlüğünden" vazgeçmesi durumuyla da ilişkili değildir. Akademisyenler, aynı zamanda kurum içerisindeki varlıklarını devam ettirebilmek için kurdukları ya da kurmak zorunda kaldıkları "ilişkiler ağı" tarafından da sınırlandırılmaktadırlar:

> Biz bir kuruma onu inşa etmek üzerine girmiyoruz, inşa edilmiş bir şeyin içine dahil oluyoruz. Ve o inşa edilmiş şeyin içine de girdiğimizde aslında bizden beklentiler, tez çalışmamız, makale yazmamız, danışmanların editörlerin ya da başka hocaların çoğu zaman rehberliğinde gerçekleştiği için, çok da özgür olduğumuzu düşünmüyorum. Bu bazı açılardan bizim için iyi. Çünkü bir rehber her zaman gerekiyor…Dolayısıyla bir nevi köşe başları tutulmuş ve sizin de bilgiyi üretme biçiminiz, hem üniversitede kurduğunuz ilişkilerle, o ahbap çavuş ilişkileriyle birlikte oluyor hem de yayın yapma süreci de aslında bi nevi bundan çok bağımsız olmuyor (13E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim).

Akademik bilgi üretim sürecinin özgünlüğü ve/veya bir tekrar olarak değerlendirilmesi tartışmasındaki eleştiriler kapsamında dikkat çeken bir bulgu, akademisyenlerin aktardığı deneyimlerle yakından ilişkilidir. Sosyal bilim akademisyenlerinin bilgi üretim süreciyle kurdukları amaç-araç ilişkisi kadar; hem üniversiteler, hem de bu üretim sürecinde belirleyici aktör, yapı ve koşullar tarafından bu üretim sürecinin nasıl tanımladığı, yapılandırıldığı ve çerçevelendiği konusu da öne çıkmaktadır. Akademisyenlerin makale, tez yazım süreçleri, alan araştırması deneyimleri veya yayın faaliyetleri yoluyla edindikleri deneyimler de bu noktayı görünür kılmaktadır. Yapılan görüşmelerde iki akademisyen, kendi araştırma ve yayın süreçlerinin,

fakülte/bölüm olmak üzere birim yöneticileri tarafından "kişisel iş" olarak tanımlandığı ve "mesai saatleri dışında", "kamu kaynaklarının meşgul edilmediği ve diğer işleri aksatmadığı ölçüde" sürdürülmesi yönündeki eleştiriler dolayımıyla karşılaştıkları deneyimleri aktarmaktadır. Bir katılımcı tarafından verdiği örnek, akademideki bu bakış açısının anlaşılması ve akademisyenlerin böylesi bir üretim sürecine uyumlanma biçimlerinin görülmesi açısından dikkat çekicidir:

> Yani bir kitapta bölüm yazdığım için bölüm başkanı toplantı yapıp şey demişti. Bunlar sizin şahsi işleriniz, bundan sonra odanızdayken bir şey yazdığınızı görmeyeyim. Eğer bir şey yayınlayacaksanız da daha önce bana getireceksiniz, benden izin alacaksınız ve bakın işteyken yazamazsınız, evdeyken yazın. Burada yazamazsınız ve eğer ben onay verirsem yayınlatabilirsiniz gibi bir şey söyledi. Ben tabi o üç araştırma görevlisi arasında kendimi ortalara atıp nasıl yani? dedim. Böyle bir şey talep edemezsiniz falan. Diğer arkadaşlar da a tabi hocam getirebiliriz deyince tek başıma kaldım. Ama tabi ki götürmedim yani, götürmeyince tabi sonunu biliyorsunuz, cezalandırılıyorsunuz. Böyle bir şey olmuştu. Hatta tezimi dahi okulda yazmam yasaktı. Ben mesela tezimi akşamları geceleri evimde yazdım. Evet, çünkü eğer yanınızdaki arkadaşlarınız da tezinizi yazdığınızı görürlerse, bu malumatı hemen iletebiliyorlardı, öyle bir risk vardı maalesef. Ama tabi hani huzursuz edilmemek, mobbinge uğramamak ve artık hani çünkü dayanamayacak duruma geldiğiniz noktalar oluyor. O yüzden tartışmamak için bir süre sonra sessiz kalmaya başlıyorsunuz. O yüzden evimde yazıyordum, hiç uğraşmıyordum yani Oradaki bilgisayarlar devletin malıymış nasıl kullanırmışız onları işte kendi makalemizi tezimizi yazmak için falan (gülüyor) gibi saçma sapan şeylerle de karşılaştım maalesef. Bunu yazdıktan sonra da şöyle bir şeyle yani suçlamayla bunu başka bir arkadaş yoluyla kulağıma geldi. Bu ne zaman gitmiş de o saha araştırmalarını yapmış? Evet ben hafta sonlarımı tatillerimi tezim için saha araştırması yaparak kullanıyordum. Buradaki amacı anlıyor musunuz? Yaptırmamak. Ne zaman gitmiş de yapmış bu? Bence yapmamış gibi bir söylenti yayılarak orada sizin bütün akademik hayatınızla oynanmaya çalışıyor (10K, Arş. Gör. Dr., Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji).

Dolayısıyla akademik bilgi üretim sürecine ilişkin olarak yapılan tanımlamalar kadar; akademik bilgi "üretmemenin" nasıl ve hangi bağlamda tanımlandığına ilişkin görüş ve deneyimler de görünür olmaktadır. Bununla birlikte; söz konusu görüşler; bilgi üretim sürecinde akademik kapitalizm ve kurumsal bürokrasi vurgularıyla birlikte düşünülmesi gereken "denetim" tartışması açısından da alternatif bir noktaya işaret etmektedir. Yukarıda verilen örnek bu bağlamda tekil bir örnek olmaktan çıkmakta; akademide geçirdikleri süre bakımından daha tecrübeli ve üst unvan grubundaki akademisyenler de benzer sorunlarla karşılaşabilmektedir. Böylelikle aslında benzer bir bakış açısının akademinin her kademesinde olduğunu söylemek mümkün hale gelmektedir:

> Şimdi bilgi üretme işine akademisyenlerin bakışına bir göz atalım. Akademisyen bir araştırma yaptığında, bunu bir yayına dönüştürdüğünde, kendi yönetici arkadaşlarınız bile ne diyebiliyor? O senin kişisel işin. Neden kişisel işim olsun? Tam da mesleki işim benim bu. Yani benim en

> öncelikli işim üniversitede bir akademisyen olarak, araştırma yapmak. Yayın yapmak ve bunu evrensel ölçülere göre yapmak. Şimdi bu, bir akademisyenin özel işi gibi görüldüğünde, burada bir sorun var demektir. O zaman niçin var akademisyenler. Özel işlerini yapmak için mi var? Hani bu konulara girmek istemem ama devlet maaşı al sen özel işlerini yap diye mi veriyor? Hayır, özel iş değil araştırma. Yayın özel iş değil. Ders resmi bir iş, ders vermek. Birçok insanın gözünde. Onu aksatmayacaksınız ama araştırma yapmak isterseniz o özel iş. Onu ister yap ister yapma havasında olabiliyorlar. Öte yandan da bizden araştırma yapmamızı, bilime katkı sağlamamızı, bilgi üretmemizi hatta insan yetiştirmemizi istiyorlar. Üniversitenin temel işlevlerine baktığınızda, eğitim, araştırma, topluma hizmet deniliyor. E şimdi eğitim dedikleri de ders vermekle sınırlı büyük ölçüde. Gerçeği bu değil ama (23E, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim).

Benzer bir durum; akademisyenlerin araştırma ve yayın süreçlerinde seçtikleri "konulara" ilişkin olarak da benzer bir sınırlandırma ve damgalanma süreciyle karşı karşıya kaldıklarına yönelik değerlendirmelerinde görülmektedir. Bu noktada da akademik bilgi üretiminin tanımlamalarda, belirli yapı ve aktörlerce denetim altına alınan doğrudan bir fikir, düşünce ve üretim özgürlüğü konusunun ve "politik" bir sorun olarak öne çıktığı söylenebilir. "Cehennem" benzetmesiyle yurtdışı akademisyenlik tecrübesi bulunan bir akademisyen şunları söylemektedir:

> Şimdi akademik bilgi üretimi deyince benim ilk aklıma gelen, akademik özgürlük geliyor. Hangi konu olursa olsun, ben hiç yargılanmadan, o konuyu ister desteklerim ister desteklemem ama ilgi duyduğum bir konudur. Yani bunun ne siyasetle ne değerle ne bilmem ne ile atıyorum mesela, şu anda tarikatları merak ediyorum mesela. Hiçbir alakam yoktur ama ben o konuyu çalışabilmeliyim akademisyen olarak. Sonuçta ne diyoruz? Akademik özgürlük. Bu bir. İki, çalıştığım konulardan dolayı ben hiçbir zaman etiketlenmemeliyim, yargılanmamalıyım. Ben yurt dışında doktora tezimi, bu çevre sosyolojisini seçerken ve konuları seçerken, Türkiye'de politik olmayan bir konu seçmeye karar vermiştim. Yoksa ben din sosyolojisi hani merakım vardı aslında ama Türkiye'de hani o tarihler için her geldiğimde işte, yok şöyle oluyor yok böyle oluyor derken ben konu değiştirdim. Ve Türkiye'de hani politik olmayan bir konu olsun, Türkiye bağlamında, benim için hani her şey politik. Ama onların gözündeki politik ne ise, orada durmasın benim çalışma konum dedim. Güzel de bir tezim oldu o anlamda. Çok memnunum. Müthiş zevk alarak bunları yaptım. Tezim hiçbir revize almadan kabul edildi. Sonra ben yurt dışında 4 yıl çalıştım akademisyen olarak, ardından buraya gelip, X Üniversitesi'nde başladım. Benim cehennemim ondan sonra başlıyor burada. Yani ben ne anlatayım sana. Akademik özgürlüğüm yok benim. (35K, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji).

Söz konusu eleştirilerin, doğrudan akademik kapitalizm tartışmasına yöneldiği ve akademik bilgi üretim sürecinin de akademik kapitalizmin kavram setinden hareketle tanımlandığı noktada, "bilgi üretimi" ile "bilgi ve iktidar" tartışmasının iç içe geçtiği görüşlerle karşılaşılmıştır. Akademik bilgi üretim sürecinin "piyasa ve piyasa benzeri davranışlar" çerçevesinde örgütlenmesini vurgulayan değerlendirmeler de bu kapsamda özelleştirme süreçleri, lisans ve lisansüstü eğitimde kamusal fayda-kitlesel meta ikilemi, sermaye ve devlet aktörleri tarafından desteklenen ticari merkezler ve üretim pratikleri ile üniversitelerdeki akademik bilgi üretim sürecinin "entegrasyonu" ve "kâr

maksimizasyonu" prensibiyle yeniden tasarlanan ve üretilen bir bilgi, akademisyen ve üniversite formuna işaret edilmektedir. İktisadi-siyasi aktör ve iktidar yapılarının akademik bilgi üretimi ve akademisyen üzerindeki baskısı bir katılımcı tarafından şöyle ifade edilmektedir:

> Akademik bilgi üretimi biraz bizim ülkemizde daha çok adrese teslim bilgi üretimine dönüşmüş durumda. Yani, biz üniversiteyi genelde kafamızda işte özgür eğitimin, özgür düşüncenin var olduğu, işte belirli bir kesime değil de tüm topluma yarar sağlayabilecek bir eğitimin verildiği, bilginin üretildiği yer olarak görürüz. Ama uygulamada bu çok böyle değil. Özelleştirme süreçleri, yani 1980'den sonraki yapılan, eğitimdeki birçok değişiklikler sonrası, aslında akademinin boğazı sıkılmaya çalışılıyor. İşte üniversitenin yanında büyüyen tekno-kentler, ticarileşmeye daha dönük bölümlerin tercih edilmesi ama bunun yanında sosyal bilimlerin daha çok, nasıl buradan para kazanırıma dönüştürülmesi. Yani mesela sosyoloji bölümü için diyebiliriz, iletişim fakülteleri için diyebiliriz. Bunlarda daha çok, yani sen sosyoloji ama uygulamalı sosyoloji yap. Hani niye kuramsal, ya da neden başka türlü alanlara değil de uygulamalı sosyolojiye dönmüyorsun? İşte bizim için bilgi üret. Mesela göç sorunu var. Göç sorununu neden biz devletin bazı parametreleri içinde ele almayalım? İşte onun kullanabileceği şekilde bazı bilgiler üretmeyelim? Bu şekilde sorunlar var. Yani akademinin özgür olması gerektiğini söylüyoruz ama bu o kadar kolay değil. Çünkü hani demokrasinin kılıcı gibi yukarıda duran bir sistem sahipleri ya da onların yandaşları diyelim, işbirlikçileri, her bir dakika aslında seni gözetliyorlar. Yani şöyle de olabilir, maaşıyla korkutulabilir bir insan, ya da sözlerini fikirlerini söylediğinde başına geleceklerle korkutulabilir. Yani böyle bir süreç içinde aslında çok da özgür bir bilgi üretim süreci olduğunu söyleyemeyiz. (25E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji).

Bununla birlikte katılımcılar tarafından piyasanın yarattığı dönüşüm "sektör dinamiği" kavramı ile açıklanmakta ve bilginin üretimi için gerekli fonların sağlanması gerekliliği ile ilişkilendirilmektedir. Bu bağlamda bilgi üretimi konusunda projeler ve dolayısıyla fonlar son derece önemli hale gelmektedir.

> Valla bu kesinlikle teknoloji, dolayısıyla da fonla ilgili bir şeydir. Bilgi üretimi için proje lazımdır. Proje için de ihtiyaç lazımdır. Dolayısıyla sanayi ile üniversitenin bir araya gelmesi bu şekilde olur. Bilgi başka türlü üretilmez, yani oturduğunuz yerden bir şey üretemezsiniz. Sosyal bilimlerde tabi ki biraz daha farklı olabilir bu. Biz ekonomide ikisinin arası diyeyim ben, mühendislikle sosyal bilimlerin arası bir daldır. Çok fazla modelleme yaparız ama gerçek hayatla bağlantılıdır. Dolayısıyla bağlı bulunduğunuz şarttan, konjonktürden etkilenerek sosyal bilimlerde yeni şeyler üretebilirsiniz. Ürettiğiniz şeyler çok alanda fayda sağlayan teknik projeler çerçevesinde de oluyor ekonomide. Ama tabi başka alanları bilemeyeceğim. Yani tarihte bunun üretimi yoktur. Ama bilim üretimi demek araştırma demektir, inceleme demektir. Bilimsel merak açısından olsun, bir şeyi araştırma, önyargısız şekilde bir şeye yaklaşarak, objektif bir yaklaşımla işte bir takım sonuçlar çıkıyorsa, onu ilk söyleme, şey budur, bilim. (30E, Prof, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

Akademik kapitalizm ve ethos tartışmasının sosyal bilimler alanında akademik bilgi üretim sürecinin nasıl tanımlandığı üzerinden anlaşılma çabasında dikkate değer bir bulgu da, "bilginin ne'liği"ne odaklanan tartışmayla ortaya çıkmaktadır. Akademik bilgi bu noktada "teknik" ve/veya "stratejik" bilgi olarak ifade edilen diğer bilgi türlerinin farkında olmak gerekliliği ile yakından ilişkilidir. Bu "işlevselliği" de teknik bir ihtiyacın

karşılanmasından çok; soru üretimi, dert edinme, merakın kaynaklık ettiği özgürleştirici bir çaba ve fikir üretimi olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda Habermas'ın vurguladığı bilimsel bilgi-teknik bilgi ayrımı ve "tekniğin bilimselleştirmesi" yönünde bir "stratejik" hale gelen bir bilgi üretimi eleştirisini ortaya koymak mümkündür:

> Şimdi bir kere bunun tarihsel gelişimi içerisinde kazandığı bir anlam var. İkincisinde onun içinde yer aldığı toplumsal formasyon özelliklerinden dolayı buna kaçınılmaz olarak yüklenen bir takım görevler var, bir iş bölümü var. Tamam mı? İkisi de önemli bence. Yani bir tanesi şu. İçinde yer aldığı toplumun doğrudan önüne çıkan akademi dışındaki bir takım sorunları yansız tarafsız sorun edinmiştir insanlık bunu, inceleyerek teknik anlamda katkıda bulunacak güvenilir bilgi üretmesi gibi bir sorumluluğu var. Ama akademinin daha başından beri hatta ilk defa insanlar merak edip "bu nedir?" sorusunu sorduğundan beri, oradan geliyorsa, yani merakın kaynaklandırdığı bir araştırmaysa bu, hiç de öyle işlevsel olması gerekmeyen, herkesin, her akademisyen olup hayatını o çile odasında geçirmeye aday kişi, onları rahatsız eden soruları özgürce araştırdıkları, bu konuda ürettikleri fikirleri paylaştıkları bir cemaat topluluk olmalı bu akademiya… Fakat benim için asıl akademik bilgi üretimi, soru üretimidir. Öyle tanımlanır… Bir de bir şey daha söyleyeyim, bu süreçte stratejik bilgi üretiliyor. O yüzden, hani akademik bilginin ne olduğunu tanımladıktan sonra, diğer bilgiler yanlıştır eksiktir gibi bir şey değil, onların da ne anlamda bilgi olduklarını anlarsak, hani bu Habermas'ın üç tane bilgi ilgisi var ya, o anlamda anlarsak, o zaman onlar bilgi değildir demiyoruz, akademik değildir diyoruz. Ben akademik bilginin daha çok o ikinci, üçüncü Habermasçı bilgilerle alakalı olduğunu söyleyeyim kafamda. Teknik olan akademik midir? Değildir. Yani özgürleşmeyi kendisine ilke olarak seçmemiş bir insan ne kadar akademik bilgi üretebilir? Bilemiyorum**.** (34E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF).

Akademik bilgi üretimini tanımlayan bir diğer yaklaşımda, bilimsel çalışmadaki teorik ve metodolojik bilginin birikimsel olarak ilerlediği, bu anlamda bir bölümü tekrarlar ve harmanlama süreciyle oluşan; ancak seçilen konu, tartışma bağlamı, kuramlar, paradigmalar ve metodolojik çeşitlilik açısından farklılaşan ve özgünlüğü de mümkün kılan bir bütünlük olarak anlaşılması gerektiğine işaret edilmektedir. Bu çerçevede akademik bilgi ve üretimi, "bilimsel-evrensel bir merakı takip etmek", "içinde yaşanan dünyayı anlamak-açıklamak-dönüştürmek", "kuramsal ve metodolojik olarak sistemli ve analitik bir bilgi üretim sürecini takip etmek", "alandaki bilgi birikimine sürekli olarak, eleştiriye açık ve dönüştürülebilen bir katkı yapmak" gibi ifadelerle tanımlanmaktadır. Söz konusu görüşler aynı zamanda bilimsel nitelikteki bir akademik bilgi üretim faaliyetini diğer bilgi ve üretim formlarından ayırmanın bir göstergesi olarak da değerlendirilmiştir. Bu noktada özellikle genç akademisyenler tarafından, yaptıkları çalışmalarda ortaya koydukları bilginin yeni ve özgün olması ile bir tekrarı üretmesi noktasında bir "denge arayışı" dikkat çekmektedir:

> Yani hep akademinin şeyinden şikayet edilir ya, atıf yapıp ya da alıntı yapıp tezler üretiliyor bir noktada kendi düşüncemiz hiçbir şekilde olmuyor, kendi düşüncemiz fazlaca olduğu zaman bu akademik bir metin sayılmıyor. Mutlaka düşüncelerimizi bir yerlere dayandırmak zorundayız ama bir noktada da dersleri anlatırken de tamamen onları referans vererek anlatmıyoruz. Bir şekilde harmanladıklarımızı ortaya koyuyoruz. Belki bilginin aktarımı burada ortaya çıkıyor. Üretimi noktasında da yararlandığımız, referans gösterdiğimiz şeylerden bir noktada koptuğumuzda bence bir noktada bilgi ortaya çıkmış oluyor. Yeni bir şey ortaya koymak… Bilgi hani hep kümülatif bir şekilde ilerliyor. Hani insanlığın ilerleyişi de bu şekilde, her zaman komün bir şekilde var oluyoruz, ekleyerek ilerliyoruz ama bir noktada hep o çizgisel hatta ilerlerken başka yerlere de sapmak gerekiyor bence. Ya da işte biricik konular bulmamız, başkalarından daha değerli gördüğümüz konular bularak, kendimizde içselleştirerek o şekilde belki yeni arayışlara girebiliriz. (2K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim).

Bu noktada, akademik bilgi üretiminde yeni ve kıymetli bir "söz" söylemenin kıymeti de daha tecrübeli katılımcılar tarafından vurgulanmakta ve Türkiye'de yapılan çalışmalar, "malumun ilanı" ve tekrarı olması düzeyinde eleştirilmektedir. Bu konuda İletişim alanından bir doçent'in (8E) düşüncelerini "Yeni, tırnak içinde bilimsel açıdan tahrik edici heyecan verici bir şeyler söylemek çok kıymetli…" sözleri ile özetlemek mümkündür. Katılımcı, üretimin sınırları tartışmasına da farklı bir bağlamdan yaklaşarak; "Tabi ki bilgi üretiminden bugün bahsediyorsak, kendi oturduğumuz masanın sınırlarıyla değil de uluslararası bilim üretimi yöntemleri ve yaklaşımlar bütünü ile var olabilmek ve onun içinde de varlık göstermek çok kıymetli" sözleriyle "sınır" kavramını, erişilmesi gereken bir amaç ve bir ideali nitelemek için kullanmıştır.

Öte yandan akademik bilgi üretim sürecini doğrudan "yeni ve özgün bir üretim biçimi" olarak değerlendiren görüşlerde "bilgi üretimi" ve "bilgi tekrarı" arasındaki ayrım da vurgulanmakta, bu anlamda bilginin niteliği üzerinden bir tanımlama yapılmaktadır. Bu tartışmayı özetleyen bir ifade şöyledir:

> Bilgi tekrarıyla bilgi üretimini bence ayırmak gerekiyor. Siz üzerine yeni bir şeyler söylüyorsanız, yeni bir şeyler katıyorsanız ancak bilgiyi üretiyorsunuzdur. Yoksa ders anlatırken bile siz kitaptaki cümlelerin aynısını kuruyorsanız, slaytların aynısını ezberlemesini istiyorsanız ve siz de aynı şekilde bunları hatim etmişçesine karşı tarafa aktarıyorsanız bilgiyi üretmiş olmuyorsunuz, bir başkasının bilgisini aktarmış oluyorsunuz, aracılık etmiş oluyorsunuz. Dolayısıyla bilgi tekrar etmiş oluyorsunuz siz. O bakımdan akademide öğretmenlikten ayrılan yönün bilgi üretimi olması gerektiğine inananlardanım. (14K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bu noktada, akademik bilgi üretim süreci "ne/nasıl olmalı?" sorusunun yanı sıra; "ne/nasıl olmamalı?" üzerinden de yanıtlandığı söylenebilir. Düşünme, sorgulama, tarama, okuma, eleştirme, anlamlandırma ve tartışma süreçlerinin yerini alan yinelemeye dayalı üretim, kısa sürede ve hızlı yazılmış nitelik kaygısından yoksun metinler, unvan-

maaş/ücret motivasyonları ile nicelik esaslı yayın faaliyetleri de özgün üretimin koşullarını ortadan kaldıran ve akademik bilgi üretim sürecini tekrara yaklaştıran bir biçimde değerlendirilmektedir.

> Ne olmamalıdan yola çıkmak istiyorum. Bilgi üretimi bir şeyi sürekli tekrar etmek olmamalı bence, akademik bilgi üretmekten söz ediyorsak. Kesinlikle etik dışı olmamalı. Dürüst ve net olmalı. Böyle ben buna fast-food üretim diyorum. Yani gerçekten akademide de bence böyle bir şey var. Yani iki haftada makale yazıyor insanlar…Hızlı değildir bence akademik bilgi üretimi. Biraz yavaşlığı gerektirir, biraz derinleşmeyi gerektirir. Çok çok çok çalışmayı gerektirir. Bir bilgiyi üretmek için, yan bilgiler de üretmek gerekir. Hani gerçek, ana bilgiye ulaşmak için başka bilgilere de erişmen onları taraman ve bulman gerekir. Tek bir bilgi, aslında üretmezsin. Bir sürü bilginin bir parçasıdır asıl anlam üretimi. İşte tez mesela, ya da bir makale. Hani o makale sadece bir makale değildir esasen. İçinde birçok farklı yollar açan bilgiler vardır…Sadece işte kulaktan dolma bilgilerle ya da puan alayım efendim işte ilk başta bahsettiğimiz teşvik alırım aman işte teşvike koyarım. O yüzden dur ya şunu yazayım ne olacak herkes yazıyor ben de yazarım deyip üretilen şey, akademik bilgi üretimi değildir. Hatta puan almak için üretilen şey de akademik bilgi üretimi değildir. Yani evet, biz bu sisteme tabiyiz ne yazık ki, ne yazık ki hani işte doçentlik için, şu için bu için, teşvik için, teşvik de soru işareti nasıl bir teşvikse yani. Hani neyi teşvik ettiği zaten belli de (gülüyor). Akademik bilgiyi, akademik bilgi üretimini teşvik etmeyen bir teşvik sistemimiz var yani kısacası, maalesef. Tam tersi hatta. Niteliği değil, ne kadar çok yazarsan, niceliği öven bir sistemimiz var (21K, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Yapılan görüşmelerde akademik bilgi üretim sürecinin "merkez" ve "taşra" olarak nitelendirilen merkez konumdaki büyük şehirler ve gelişmekte olan daha küçük şehirlerde bulunan üniversiteler ve akademisyenler açısından da farklı şekillerde deneyimlendiği ve bu nedenle de farklı biçimlerde tanımlandığına ilişkin değerlendirmeler de bulunmaktadır.

> Doktorada ben bir yandan kendimi şanslı hissettim. Neden? Çünkü taşradaki eğitim hayatı nasıl onu gözlemleme şansım oldu diyordum ilk başta ama ne yazık ki öyle değilmiş. yani hani şey, belli bir temelde olmadığı sürece, hani o Batı temelini her zaman eleştiriyoruz elbette kabul ama belli şeyleri, normları onların öğrettiği de bir gerçeklik. Taşra üniversitelerinde ne yazık ki bu yok. Bilgi üretimi dediğimiz şey de hani buralarda ne yazık ki kısıtlı oluyor ve biraz da unvana liyakate bağlı şeyler oluyor. ve hani research dediğiniz tarafı da çok ciddi anlamda ket vuruluyor. Çünkü hani bu sadece burada değil, Batı'da da bu şekilde ama orada daha çok imkanlarınız var hibe anlamında. bilgi üretimi dediğinizde taşradaki olay bilgi üretimi değil. Oradaki, lisenin bir yüksek hali (gülüyor) diye düşünmek lazım esasında. (36K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet, İlk on dışında, İİBF)

Bu kapsamda sosyal bilimlerin fen bilimlerinden farklılaştığı ve sosyal bilimler içerisindeki alanların da kendi içerinde sınırlarını keskinleştirdiği dönemle ilişkisi üzerinden yapılan bir "dönüşümü anlamlandırma çabası" ve bir "düzen arayışı" bağlamında üretilen bilgi veya bilgi üretme süreci biçimindeki tanımlamalarla da karşılaşılmıştır. Bu arayış ve çabanın sosyal bilimlerde bir çatışma yarattığı da tartışmaya açılmıştır:

> Sosyal bilimlerle fen bilimlerinin bu dönemde bir ayrımı söz konusu aslında, akademik bilgi derken, ya nasıl diyeyim, yapay bir kalp takma durumunda olan veya yapay bir organ üreten bir bilimsel disiplinle sosyal bilimlere dair bir disiplin arasında fark var ve hani bu fark da aslında belki de bir yerde bu tanımı değiştirecek bir şey olacaktır…Kurumsallaşma aşamasına baktığınızda, yani daimi olarak aslında bir düzen arayışı, bir anlama arayışı söz konusu ve bir şeylerin nasıl değişip nasıl dönüştüğü çabası yani bu bireye de dair, topluma da dair aslında, bunu kurcalayan bir alan bu ve bunu kurcalama noktasında da aslında bir bakış açısında, en temel baştaki bakış açısında aslında biz bu düzeni nasıl sağlayabiliriz? Nasıl bir şeyleri anlamlandırarak bir şeyleri ön görebiliriz gibi bir çaba aslında başlangıçta. Ama burada da tabi işte devreye farklı çıkarlar, farklı boyutlar giriyor ve hani bunu nasıl anlamlandırdığın, nereden baktığına göre değişiyor ve bunu nasıl dönüştürdüğün ya da dönüştürmeye çalıştığın da konumlandığın yere göre değişiyor. Aslında biraz da çatışmalı bir alan yani akademik bilgi üretimi sosyal bilimler açısından bakarsak, baya baya çatışmayı barındıran, neyin iyi neyin doğru olduğunun çok fazlasıyla değişken olduğu bu durumdan dolayı da düşünsel çatışmaların çok yoğun olduğu bir alan diyebilirim (22E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni, İlk on içinde, Sosyoloji)

Sonuç olarak; akademik bilgi ve bilgi üretim süreci entelektüel merak, ilgiler ve etik boyut, akademik kariyer tartışması kapsamında özetlenebilecek kadro-maaş/ücret gibi motivasyon kaynaklarıyla ilişkisi ve piyasalaşma tartışması çerçevesinde ticari bir kaynak ve üretim süreciyle dolaşıma giren bilgi olmak üzere üç farklı ve aynı zamanda da iç içe geçen aşamada tanımlanmaktadır. Bu nedenle; elde edilen bulguların kapsamını ilk olarak akademik kapitalizmin kavram seti ile genişletmek; ardından da ethosun akademik bilgi üretim sürecindeki olanaklarını tartışan bir çerçeve takip edilmektedir.

2.2. Akademik Bilgi Üretim Sürecinde Akademik Kapitalizm Kavram Setine Genel Bakış

Akademik bilgi üretim sürecinin tanımlanması konusundaki değerlendirmelerin ardından; bu başlık kapsamında, gerek akademik kapitalizm tartışması bağlamındaki literatür araştırmasında gerekse dünyada ve Türkiye'deki akademik üretim sürecinin bir parçası haline gelen girişimcilik, verimlilik, akademik teşvik, performans, ranking, üniversite-sanayi işbirliği, projecilik, akreditasyon uygulamalarını kapsayan bir kavram seti üzerinden akademisyenlerin görüş ve deneyimlerine ilişkin bulgular incelenmiştir. Katılımcıların unvan, deneyim teşvik durumları fark etmeksizin, genel olarak bu kavram setini olumsuzlayan bir bakış açısına sahip oldukları görülmüştür (26 katılımcı-%63). Bununla birlikte 8 katılımcı (%20) bu kavram setine karşı olumlu bir tutuma sahip

olduklarını belirtirken, 7 katılımcı (17) daha mesafeli olduklarını ve olumlu veya olumsuz yönde bir tutuma sahip olmadıklarını belirtmişlerdir.

Belirtilen kavram setine ilişkin olumlu görüşler; akademik üretim sürecinde söz konusu kavramların içsel motivasyon kaynaklarını destekleyebileceği, çeşitli iyileştirmeler yapılması durumunda bu yönde hem akademisyen hem de üretim sürecine artan araştırma ve yayın faaliyetleriyle katkı sunacağı, bilginin üretimi ve yaygınlaştırılması açısından bu kavram setinin işlerliğine ihtiyaç duyulduğu, atama yükseltme ve birim bazlı değerlendirme süreçleriyle eklemlenmesi ile birlikte karşılanması gereken birer kriter haline gelmesiyle birlikte "uyumlanmanın" gerçekleştiği bir çerçevede ifade edilmiştir.

Bu kavram setini olumsuzlayan görüşler, ilerleyen bölümlerde detaylandırılmakla birlikte genel olarak şöyle özetlenebilir: Eleştirilerin ortak noktası; üniversitelerde akademik kapitalizm tartışmasını betimleyen kavram seti olarak öne çıkan performans, verimlilik, girişimcilik, kalite, üniversite-sanayi işbirliği, ranking gibi terimlerin esasen neoliberalizm, kapitalizm paradigmalarının tüm yapı ve kurumlara "sızan" başat kavramları haline gelmesine ilişkindir. Bu kavram setinin akademik bilgi üretim süreciyle yan yana gelmesi de bilginin "metalaşması", "piyasalaşması" ve "ticarileşmesi" kapsamında açıklanmaktadır. Burada hem üniversiteler, hem akademisyenler hem de akademik bilgi üretim süreci açısından kâr ve verimlilik prensibini esas alan, piyasa ve toplumun gündelik ihtiyaçlarını karşılayan, niceliksel ve ölçülebilir bir kriterler bütünü olarak normalize edilen ve bir "baskı" unsuru haline gelen düşünme-üretme sistemi sorunsallaştırılmaktadır. Aynı zamanda bilginin kimin için, hangi amaçla üretildiği konusunda da benzer bir farklılaşma süreci vurgulanmaktadır. Bahsedilen süreç bu anlamda, ilerleyen başlıkta yer alan bir "dönüşüm" tartışmasıyla da yakından ilişkilidir.

Olumlu ve olumsuz her iki görüşü de kapsayan değerlendirmelerde ise; söz konusu kriterlerin aynı zamanda birer araç olduğu ve akademisyenlerin içsel motivasyon

kaynakları ve üretim süreci açısından da bu yönüyle kavranması gerektiği; dolayısıyla araştırma kaynaklarına erişim, evrensel nitelikli araştırma ve yayınların ortaya çıkması gibi "başarılı" örnekleri kadar; rekabet, kariyerizm gibi noktalarda sayısallaşan bir üretim prensibini de beraberinde getiren ve bu bağlamda akademik kaygıların da öncelenmesini, göz önünde bulundurulmasını gerektiren bir denge durumuna işaret edilmiştir.

Son olarak; yapılan görüşmelerde dikkat çekici bir bulgu; akademisyenlerin neredeyse yarısının (20 katılımcı), bu kavram seti içerisinde görüşlerini veya eleştirilerini özellikle "performans sistemi" ve "teşvik kriterlerini" esas alan iki kavram çerçevesinde paylaşmalarıdır. Bir diğer ifadeyle, üniversitelerin bulundukları bölge, üniversitelerin türü, kurumsal yapı ve işleyiş mekanizmaları çerçevesinde değişiklik gösteren talep ve beklentilerle birlikte ranking, verimlilik, girişimcilik, projecilik ve üniversite sanayi işbirlikleri gibi kavramlar üzerinde değerlendirmeler yapılmakla birlikte; büyük ölçüde farklı üniversite, yaş, unvan, deneyim kategorilerinde bulunan akademisyenler açısından akademik kapitalizm tartışmasında performans ve teşvik uygulamaları tartışması etrafında şekillenen bir görece ortaklığın öne çıktığı söylenebilir.

2.2.1. Akademide Öne Çıkan Bir Bilgi Üretim Pratiği: Araştırma Projeleri

Yapılan görüşmelerde akademisyenlerin akademik bilgi üretim tanımları ve üretme biçimleri, yazma deneyimleri, akademik kapitalizm ve ethos tartışmalarının tamamında dışsal kaynaklarla fonlanan ulusal ve/veya uluslararası "proje" faaliyetlerinin öne çıkan bir başlık olduğu görülmüştür. Bu kapsamda öncelikle katılımcıların bir proje sürecine dahil olup olmadıkları ve proje uygulamalarını temel bir akademik bilgi üretim faaliyeti olup olmadığı konusundaki görüşleri değerlendirilmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar doğrultusunda öne çıkan proje türleri "Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP)", "TÜBİTAK Projeleri", "AB Projeleri" ve "Birleşmiş Milletler Projeleri"

olmakla birlikte; ünivesite dışındaki bir fon kaynağıyla sürdürülen projelerin ağırlık kazandığı gözlemlenmiştir.

Katılımcıların çoğunluğunun (27 kişi-%66) daha önce en az bir defa proje süreçleri içerisinde bulunduğu, 3 katılımcının ise (%7) proje yapmayı denediği ancak başarılı olamadığı, proje yapmayı istediği görülmüştür. Bununla birlikte, daha önce aktif olarak proje yaptığını belirten 27 katılımcının 8'i (%30) yer aldıkları projelerde en az bir defa yönetici rolünü üstlendiklerini belirtmişlerdir. Katılımcıların neredeyse yarısı (19 katılımcı-%47) proje yapmanın araştırmacıya "kaynaklara erişmek", "görünür olmak" ve "rekabette akademisyene avantaj sağlaması" açısından avantaj sağladığı görüşünü paylaşmaktadır. 13 katılımcı (%32), proje süreçleri hem avantajlı hem de dezavantajlı bir süreç olarak değerlendirmiştir. Sadece 9 katılımcının (%21) projeyi dezavantajlı bir olgu olarak gördüğü "bir sömürü ilişkisinin inşası", "akademik çeteleşme" ve özerkliğin kaybı vurgularıyla eleştirdiği gözlemlenmiştir. Daha önce proje deneyimi edinmiş olmanın, katılımcıların bu konudaki düşünceleri üzerinde bir etkisi olmadığı; hem proje yapan hem de yapmayan katılımcıların çoğunlukla projeyi avantajları bağlamında değerlendirdikleri görülmüştür.

Bununla birlikte deneyim ve unvanın bu konuda belirleyici olduğu; katılımcının akademide geçirdiği süre arttıkça ve unvanı yükseldikçe projeyi daha olumlu bir bağlamda değerlendirdiği görülmüştür. Son olarak ise, olanaklara erişebilir olmanın da bu konuda katılımcı düşüncelerini etkileyen bir faktör olduğu görülmüştür. Buna göre, proje olanaklarına erişimi daha kolay olan merkez üniversitelerde ve vakıf üniversitelerinde çalışan katılımcılar proje yapmayı genel olarak dezavantajları bağlamında değerlendirirken, aksi yönde olan taşra üniversitelerinde ve devlet üniversitelerinde çalışan katılımcıların ise proje yapmayı daha çok avantajları üzerinden açıkladıkları gözlemlenmiştir.

Proje sürecini bir "toplumsal örgütlenme" biçimi olarak değerlendiren yaklaşımda, bir sorunun çözümünün bireylerin gündelik yaşamlarındaki somut katkı olarak değerlendirilmesi ve bu sorunu çözerken ne şekilde biraraya gelindiğinin yanıtlarıyla ilişkili olduğu vurgulanmaktadır. Bilimsel yaklaşımlar ve akademik bilgi üretim noktasında da bu tür bir proje örgütlenme biçimi, farklı uzmanlık alanları bulunan bilim insanlarının çözüme odaklanan işbirlikleri olarak açıklanmaktadır. Proje yapılanmasının kaynak merkezli, disiplinlerarası ve belirli noktalara odaklanan üretim biçimini bu anlamda bir "zorunluluk" olarak değerlendiren bir profesörün bakış açısı şöyledir:

> O halde sorun şu: neden projelere ihtiyaç var? Neden proje tipi örgüt yapıyoruz? Çünkü tek başına üniversitedeki üç beş tane bilim insanının, toplumun yaşadığı problemleri anlama ve çözme şeyi yok. Çünkü Endüstri Devrimi'nden itibaren üniversite tamamen spesifik analitik alanlarda yabancılaştı. Yani bugün bir kalp cerrahı, örneğin bir beyin cerrahıyla anlaşamıyor. Neden? Çünkü ikisi de farklı uzmanlık alanlarında derinliğine girdiler ve o derinlik birbirlerine yabancılaşmaya neden oluyor. Toplumsal alanda da aynı bunun yansımaları var. Toplumsal alanda da örneğin işsizlik denen bir metaforun nasıl anlaşılması gerektiğini konuştuğunuz zaman, bunun içerisine endüstri mühendisinin, ekonomistin, sosyal psikoloğun, sosyoloğun, işletmecinin, fizik bilimcisinin girmesi gerekiyor. Ancak öyle çözebiliyoruz. Dolayısıyla problemleri çözmeye yönelik o bütünleşik anlayış ihtiyacı, beraberinde şeyi getiriyor… İşte bütün problemler, çağımızda böyle problemler olduğu için, proje tipi örgütlenmeler, proje tipi anlayış zorunludur. Üniversiteler de projeler de çok paydaşlı insanların bir odak sorun üzerine birleşmesi anlamına geliyor ve bunlar çok değerli. Çünkü baktığımız zaman projeyi veren kişi, makam, aslında toplumsal bir ihtiyacı size dayatıyor. Diyor ki, ben bu alanda donation yapacağım. Yani bu alanda sana para vereceğim. Bu problemi çözersen sana para vereceğim. Şimdi o problem muhtemelen de tek bir kişinin tek bir seferde bir masaya oturarak çözebileceği bir problem olmuyor. Başka disiplinlerden birinin de aynı zamanda desteğini alması gerekiyor. İşte, bir. Projeyi veren kişi toplumsal bir problemi yansıtıyor. Projeyi yürüten kişiler de her biri de, kendi disiplinlerinin arasında o probleme çözüm üretiyorlar (5E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim).

Proje faaliyetlerin akademik bilgi üretim süreci ve araştırmalarında ortaya çıkışı ve yaygınlaşma süreci açısından görünür olan nokta, fen bilimleri ve sosyal bilimler arasında finansal kaynak ve fon merkezli dağılımın farklılık göstermesi diğer yandan sosyal bilimlerin ihtiyaç duyduğu kaynakların devlet ve üniversitenin kendi içindeki destek mekanizmalarıyla çözümlenememesi noktasında bir dışsal kaynak gereksiniminin ortaya çıkması ile de bağlantılandırıldığı görülmektedir. Bu noktada akademisyenlerin projelere yaklaşımları farklılık göstermekle birlikte her iki görüş açısından da akademik bilgi üretim sürecine projelerin dahil edilmesi bir "bağımlılık" ilişkisi olarak gözlemlenmektedir. Buna göre temel sorun, akademisyenin üretebilmek için ihtiyaç

duyduğu fon ve kamusal sorumluluğu arasında sıkışmış görünmesidir. Bu bağlamda, katılımcılar arasında, "devletin ve üniversitenin sosyal bilimlere yeterli fon sağlamaması bu nedenle sosyal bilimcilerin dış kaynaklara ihtiyaç duyması ve bunun getirdiği bir "özerklik"[211] kaybı vurgusu bulunmaktadır. Katılımcılar bu özerklik kaybını özellikle eleştirel çalışmaların destek görmemesi ile ilişkilendirmekte; tartışmayı bu eksende değerlendirmektedirler:

> Yani buna da biraz şüpheyle yaklaşıyorum. Yani, işte bilimsel bilgi üretmek için çeşitli.. bunu bizim gibi düşünen insanlar da yapıyor, ona da şaşırıyorum. Yani kendim gibi düşünen insanlar da yapıyor. Çünkü üniversite size bazı noktalarda destek vermiyor. Yani bir yere gitmek istiyorsunuz, bilimsel bir yayın yapmak istiyorsunuz. Yurt dışına gitmek istiyorsunuz ama bunu büyük ölçüde kendi maddi imkanlarınızla karşılamak durumunda kalıyorsunuz ve dolayısıyla zorunlu olarak belki de, insanlar bu tarz projelere yönelmeye başlıyor. Özellikle, AB projeleri yapmaya yöneliyorlar. O da işte bir şekilde bir bağımlılık ilişkisi gibi geliyor bana yani o özgünlüğünüzü, o yaratıcılığınızı sınırlayan bir şeymiş gibi geliyor. Yani sonuçta biz kamuda çalışıyoruz. Kamusal bir sorumluluğumuz da var. Maaşımızı da aslında biz, ben her zaman şuna inandım yani hiçbir zaman devletten alıyor gibi düşünmedim, kamunun kendisinden alıyoruz. Dolayısıyla kamusal bir sorumluluğumuz var be bunu bize kamu sağlamalı. Kamunun kendisi sağlamalı. Ama maalesef böyle olmuyor. Özellikle daha iletişime, sosyal bilimlere eleştirel bir yerden bakıyorsanız, yapmak istediğiniz şeyler destek görmüyor ve yalnızsınız büyük ölçüde ve bu çok yaygın maalesef. Bilemiyorum ya, gerçekten üzücü. Bir gün belki ben de yapacağım bunu, bilemiyorum… (24E, Arş. Gör Dr (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bu durum aynı zamanda genel itibariyle akademisyenlerin mevcut sınıfsal konumları ve gelir düzeylerindeki sınırlılıklar açısından da akademisyenlerin asgari yaşam koşullarını sağlama noktasında birçok problemle karşı karşıya olmaları nedeniyle bir "adanmışlık" ile sürdürülen düşünsel, nitelikli, uzun erimli ve özenli araştırmaların ortaya konulması yönündeki ilgi ve çabayı da sınırlandırdığı; bu noktada kendi yaşamını idame ettirebilmek noktasında da katkı sağlayacak bir akademik araştırma sürecini kabul ve/veya talep ettiği bir üretim pratiği ortaya çıkmaktadır. Bu koşulların sonucunda akademisyenin proje faaliyetleri ve fonlar aracılığıyla elde edeceği finansal kaynaklar ile araştırma etiği ve araştırmacı sorumluluklarının çakıştığı bir durum da görünür olmaktadır.

> …Diyelim ki ben çok yüksek gelir elde ettiğim bir projedeyim ama akademik olarak uygun bulmadığım bir adım atıldı, ben hani maaşımdan olmamak için buna ses çıkartmamazlık eder miyim? Türkiye'de bence birçok insan yapar bunu. Yapar, çünkü maaşlar çok az. Bizim mesela şimdi dönerimizi de kestiler. Yapabilirler diye düşünüyorum Ben şahsen kendim çok, ben yapmazdım, ben etiğe bağlı kalırdım ama ben çok bu anlamda genellenebilecek birisi de değilim

[211]Erdem (2012:106) tarafından akademik özerklik; "bilimsel özgürlük" tartışmasına işaret ederken; üniversite özerkliği; idari, mali ve akademik özerkliği kapsayacak şekilde kullanımına işaret edilmektedir.

> çünkü ben mesela çocuk da yapmadım. Akademideki kimliğim benim, hayatımı çok büyük ölçüde oluşturdu. Dolayısıyla ben evet etik olarak hani bu kimliğimi zedelemesin diye, ben bu projeden maaştan vazgeçebilirdim çok da kesin söyleyemiyorum. Ama pek çok insan vazgeçmezdi, açıkçası onları da anlıyorum…Türkiye'de para her şeyi bozar. Çünkü yoksuluz yani hani söyleyecek bir şey yok. Şimdi, mesela Batı'daki akademisyenlerin geldiği sosyal background ile bizimkisi bir değil ki. Adamın babası da zengin, onun babası zengin yok çiftlikleri var bilmem neleri var. Köklü ailelerden geliyorlar. Hani bizde öyle değil yani ben İstanbul'da ortalama bir beyaz yakalı ailenin çocuğu olarak doğup büyüdüm. Çoğu yerde bu bile yüksek standart kaçıyor açıkçası ki İstanbul'un nasıl diyim, mütevazı semtlerinden birinde büyüdüm… Dolayısıyla, siz bir akademisyeni, karnımı nasıl doyuracağım, çocuğumun taksitini nasıl ödeyeceğim bu ay kirayı ödeyebilecek miyim derdine doğru iterseniz açıkçası, Batı'daki tuzu kuru akademisyenler gibi çok büyük işler de bekleyebileceğinizi zannetmiyorum hani. Şu bence bir mit, işte Edison sokak lambasının altında çalışmış. Tamam, okey. Çocukken bu olur, zorluklar insanı motive edebilir. Ama yetişkinliğe gelmiş bir insanın asıl derdi geçimse ve geçim problemini çözemediyse henüz. Bu çok ciddi bir problemdir ve masanın başına oturduğunda, o dosyayı açtığında geri planda o problem onun rahatça düşünmesine izin vermez. (12K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji).

Proje süreci bu bağlamda bir örgütlenme biçimi olduğu kadar; ekonomik, sosyal ve kültürel sermaye birikiminin artırılmasını destekleyen bir akademik "ilişki" biçimi olarak da değerlendirilebilir. Bu bağlamda proje ağlarına dahil olmak, bu yönde bir öncelik belirlemek ve akademik faaliyetlerini bu öncüle uygun olarak düzenlemek, proje ölçütleri konusunda yetkin olmak konusunda ortaklaşan akademisyenlerin "aynı dilde" konuştukları bir ilişki ve işbirliğini beraberinde getirmektedir. Bu noktada getirilen temel eleştiri ise; bu ilişkiler ağının zamanla çıkar amaçlı bir "ahbap ilişkisine", "çeteleşmeye" dönüştüğü üzerinedir.

> Önceki okulumda dekanın teşvikleriyle üç beş kişi böyle daha çok ahbap ilişkisiyle yürüyen, kişisel ilişkileriyle grubu bir araya toplayıp ya hadi böyle hiç belki de çalışma yapmaya asla değmez diyebileceğiniz bir konuda bir araya gelip, bunu bir sorun haline getirip sadece para alabilmek için ya da işte unvan atlayabilmek için böyle şeylerin yapıldığına çok şahit oldum ve o TÜBİTAK'ta böyle yine ahbap ilişkileriyle çok ciddi paraların döndüğünü, hani o tanıdığa bunu verelim de bunu vermeyelim işte bunu biz tanıyoruz gibi şeylerin olduğuna şahit oldum o konuşmaları da duydum hani bu çok kulaktan kulağa gelen bir şey değil. Ha burada şahit oldum mu? Burada karşılaşmadım. Hani buranın daha en azından duruşu belli olduğu için, ama o diğer okulda bunların çok bu şekilde, sadece para almak için olduğunu biliyorum… özellikle bu projelerde bir çeteleşme olduğunu düşündüğüm için benim için çok bir anlam, geçerlilik ve gerçeklik ifade etmiyor. (18K, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Bu durum aynı zamanda bir atanma veya yükseltme kriteri olarak da belirlendiğinde rekabet ilişkileri de meydana getirmekte ve "pastadan pay almak" biçiminde belirtilen, daha kapalı, sınırlı ve çatışan bir ilişki biçimi olarak da ortaya çıkabilmektedir. Söz konusu bağlamda projecilik konusundaki görüşler, akademik kapitalizm ve akademik özgürlük-özerklik tartışmasını da birleştirmektedir:

> Sorun şu, bu hepimize eşit olarak sağlanan bir proje değil ki, sadece belli alanlarda çalışan insanlara sıklıkla verilen projeler bunlar. Tıp alanında ya da iletişim alanında bile siz sadece yeni medya alanına yönelmişseniz bunlara ulaşmanız daha kolay ve şöyle de bir şey var aslında dikkat

> ettiğimiz zaman bu projeleri de Türkiye'de hep belirli akademisyenlerin topladığını görüyoruz. Yani siz onlardan bağımsız uzak kendi halinizde bir şey yapamıyorsunuz. Bir yerden ucundan kıyısından o insanlarla yine o ahbap çavuş ilişkisini kurarak bir yerden oraya tutunmanız gerekiyor ve şöyle bir sıkıntı var. Kendi okulumda bu yeni yapıldı bilmiyorum sizin üniversitenizde nasıldır, mezun olduktan sonra, yani yar doçluk da değil artık, daha üst yere gelmek için atanma kriteri olarak bizim fakültemiz TÜBİTAK bursuna ya da projesine dahil olma şartı getirdi. Şimdi siz iletişim alanına sanki bu kadar kolaymış gibi her insan oturduğu yerden rahatça bir projeye dahil olabilirmiş gibi bu şartı getirdiğiniz zaman, bu bence iyi niyetli bir şart değil. Bu sadece belirli insanları oraya toplayabilme amaçlı yapılan bir şey. Dolayısıyla siz akademiyi aslında sadece proje temelli çalışan insanların mekanı olarak aslında görüyorsunuz ve önümüzdeki süreçte de buna sebep olacağını düşünüyorum ben projelerin. Şu an için yeni yeni Türkiye'de TÜBİTAK projeleri, yeni projeler işte başka yerlerden alınan projeler belki popüler olmaya başladı ama 20 yıl sonrasını düşünelim. Herhangi bir projeye dahil olmadan, herhangi birinin ekibinde yer almadan, bireysel olarak çalışmanızın hiçbir anlamı yok. Onlara bir yerden dahil olmanız gerekiyor ve bu da akademiyi çok benzer bir noktaya getirmiyor mu? Size birisi para verdiği zaman bir finansman sağladığı zaman ne kadar özgürce araştırma yapabilirsiniz? (13E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni, İlk on içinde, İletişim)

Tüm bu süreçlerle birlikte değerlendirildiğinde akademisyenin kendisi ve/veya çalıştığı kuruma dışsal bir finansal fon kaynağı ile desteklenen "projecilik" merkezli bakış açısının akademik kapitalizm tartışmaları çerçevesinde akademik bilgi üretim sürecinin doğrudan piyasa sistemine dahil olan ve/veya ticari-işletme benzeri davranış pratiğiyle iç içe geçen bir durum arz ettiği görülmektedir[212]. Bu kapsamda; Batı'da da benzer bir eğilimin söz konusu olduğu; Türkiye'de de bu yönde bir dönüşümün söz konusu olduğu ve devlet üniversitelerinin de vakıf üniversitelerinde öne çıkan bu eğilimi benzer bir biçimde izlediği vurguları bulunmaktadır.

> Yani işte proje üretmek de biraz önce bahsettiğimiz o şirketleşme piyasalaşma süreci içerisinde, üniversitelerin de bundan nasibini alması ve üniversitelerin, özellikle kamu üniversitelerinin de

[212]İncilay Cangöz'ün (2014) "Neo-liberal Politikalar İkliminde Üniversite: 1980 Sonrasında Üniversitelerin Üretim, Yönetim ve İstihdam Politikaları" başlıklı bir çalışmasında Neşe Özgen tarafından bu durum şu şekilde açıklanmaktadır: "Önceleri bu projelerin içine araştırmacı alarak bunların üniversitelerde görevlendirilmesine çok sıcak baktık ve destekledik. Zira üniversitenin genç araştırmacı yetiştirme sorumluluğunu yeterince yerine getiremiyorduk. Böylece birlikte çalışabileceğimiz gençleri ve elbette istediğimiz araştırmaları bütçelendirme fırsatı bulduğumuza çok sevinmiştik. Ancak, hızla bütün araştırmalar sadece projelere ve bütün kadrolar da sadece her dönemde yeniden ve geçici olarak istihdam edilen proje asistanlıklarına dönüştü. Böylece gençler arasındaki rekabet arttı ama bunun bilimsel ilerlemeye yarardan çok zararı oluyordu. Ardından bizlerin uygun ve yerinde gördüğü araştırma konularına değil, bize önerilen dayatılan ve çoğunlukla firmalarca önerilmiş, kârlılık amacı taşıyan araştırma projelerine yönelmeye başladık; zira daha çok araştırmacı buradan ücretli olarak iş bulabilecekti. Böylece ilk beş yıl sonunda rapor sonuçlarını halka açıklayamadığımız ve gençlerle birlikte akademik gelişim içinde asla olamadığımız bir projecilik zincirinin içinde bulduk kendimizi. Şimdi geldiğimiz nokta: Yazmadığımız ama ücretli olarak çalıştığımız projeler; kamuyla paylaşılmayan araştırma sonuçları ve tüm kadrolar için geçici işçilik… Yine de elbette bu projeler CV'lerde sayılabilir rakamlar olarak yer alıyor ve aslında bu yüzden pek kimse de sesini çıkartmıyor." (Cangöz, 2014: 160-161). Çalışma için bkz: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1034

> özel üniversiteler gibi yeniden yapılandırılması. Kamunun yani devletin, yani kamu herkesin malı olan bilgi üretim süreçleri ve üniversiteler, herkesin eğitimden faydalanabilme şartlarının ortadan kaldırıldığı bir bağlam içerisinde, aslında kamunun üstlenmesi gereken sorumlulukları piyasadaki şirketlere devreden ve üniversitenin bütçesinde kendi kamunun bütçesinden ayrılmaktansa, üniversitenin sorumluluğundan hocanın sorumluluğuna bırakılan ve bu şekilde yeniden yapılandırılan, çok daha, biraz önce söylediğim gibi, sahiden girişimci şirket mantığıyla hareket etmesi beklenen bir akademisyene dönüştürüyor. Akademisyen bir şirket mantalitesiyle artık düşünmek zorunda. Eğer gelirini artıracaksa, eğer akademik kariyer yapacaksa, eğer daha fazla görünür olacaksa, bir müteşebbis gibi nerede kaynak var? Nerede para var? Nasıl olur da işte daha fazla para kazanabilir? Çünkü sonuçta en azından kamu devlet üniversitelerinde çalışan hocaların maaşlarına da baktığınız zaman bugün itibariyle, sizin onunla geçinebilmenizin imkanı da kalkıyor. Kalktığında, size bir opsiyon, bir seçenek olarak önerilen şey, sizin bu durumda yapacağınız şeyin, üçüncü kaynaklar denilen yerlerden para bulmanız ve kendi kendinizi finanse etmeniz. Mümkünse işte bu maaşa ekstra bir şey olarak. Yayınlar üzerinden, projeler üzerinden… Fakat tabi bu mesela Amerika'da çok daha fazla, Avrupa da kısmen bu yöne doğru evriliyor. Türkiye'deki rejimin mentalitesi de üniversiteleri bu şekilde kurguluyor. (37E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Katılımcılar, araştırmacının kaynak ihtiyacının karşılanması ile ilgili olarak günümüzde gelinen noktanın araştırmacıyı bir yarış ortamına ittiğini, bu yartışta ayakta kalabilmek için, var olabilmek için de proje yapmanın bir mecburiyet olduğunu düşündüklerini belirtmektedirler. Bu mecburiyet ise belirli bir noktadan itibaren "araştırmacının hayatının bir parçası haline geliyor" görünmektedir. Bir diğer deyişle, akademisyenlik ile "projecilik" eş anlamlı kavramlar olmaya başlamaktadır.

> …Akademi artık sadece projeye kanalize olmuş bir şey haline geliyor. Gelmeye başlıyor ve gelmesi için de zorlanıyor aslında bir anlamda, yani kriterleri artık böyle koymaya başlıyor. Bir yerden sonra şöyle bir şey haline de geliyor yine akademik bilgi üretimi meselesine dönecek olursak, bu bir kolaylık aslında, bir projede yer almak aslında kolay bir şey, konforlu bir şey, çok da çıktısı olmasını gerektirecek bir durum da yok aslında baktığımızda binlerce proje var. Bakanlığın desteklediği, uluslararası kuruluşların desteklediği… Ama hiçbirinin bir çıktısı yok. … Bu iş buraya doğru dönmeye başlıyor yani nicelleşmeye başladı zaten bu mesele. Aslında bir akademik bilgi üretimi değil proje. Ya sadece bir amacı sonuçlandırmaya yönelik bir şey aslında baktığımızda, orada teorik düzey çok yüksek değil, yüksek olmasına da gerek yok zaten böyle bir şey de beklenmiyor. Ve bu bahsettiğimiz proje meselesi de aslında oldukça köreltici, sığ böyle yavan bir akademiye döndürmeye başladı, üniversiteyi de böyle bir çukurun içine atmaya başlıyor. (22E, Arş. Gör (ÖYP), Devlet Üni, İlk on içinde, Sosyoloji).

Projecilik bu bağlamda akademik üretim sürecindeki ticari-işletme ve benzeri davranışa yönelen bir düşünsel dönüşüme karşılık gelirken; diğer yandan ideal tip olarak "projeci akademisyen"i de tanımlamakta ve hem kapitalizm ve neoliberalizmin yapısal koşulları hem de üniversitede yukarıdan aşağı ilerleyen hiyerarşi içerisindeki koşul ve kurallarla birlikte bu yeni "nitelikleri" taşıyan akademisyenin kabul gördüğü ve egemen kılındığı bir duruma neden olmaktadır. Diğer yandan aşağıdan yukarı olacak şekilde de bu koşullar çerçevesinde normalleştirilen ve öncül olarak tanımlanan bu akademik üretim

biçiminin akademisyenler tarafından benimsendiği ve içselleştirildiği vurgulanmaktadır. Bu konuda farklı bakış açılarına sahip iki akademisyenin görüşleri şöyledir:

> Hangi proje yapma, yazma biçimi daha kabul edilebilir gibi böyle bir tasnif süreçleri de var. Sosyoloji içerisinde var, sosyal bilimlerin genel olarak içerisinde var. Mesela siyaset biliminde çok açık olarak belirli tür projeler yazma biçimi veya projecilik diye bir akım var. Projeci akademisyen, projeyi nasıl yazan, nasıl yazacağını bilen ve buradan nasıl ürünler çıkaracağını bilen insan demek. O ürünün nerede, hangi dergilerde yayımlanacağını bilen akademisyen demek ve böyle bir tür, gerçekten bir ürün üreten, bilgi üretmekten ziyade meta üreten bir akademisyen habitusu veya akademisyen öznelliği oluşmuş vaziyette zaten hali hazırda, üniversitenin içerisinde embedded olmuş. Ve gerçekten bu neo-liberal hakikati olduğu gibi içselleştirmiş, bunu doğru bulan akademisyen sayısı çok yaygın. Dolayısıyla benim naçizane önerim, bu meseleyi sırf böyle dışarıdan böyle başka birileri, bize böyle akademiye yabancı bir bilgiyi ya da davranış biçimini düşünme biçimini empoze eden bir yapıdan çok, hali hazırda akademinin içerisinde rektörler, dekanlar, danışmanlar, hocalar vesaire, bunu doğru bilgi üretme süreci olarak, kaçınılmaz bir bilgi üretim süreci olarak gören sayısız akademisyen, sayısız önce olduğu için, daha içeriden zaten hali hazırda bunu incorporate eden, bunu embody eden bunu bu şekilde üniversiteye çağıran sayısız ve bence çoğunlukta akademisyen var. (37E, Doçent, Devlet Üni, İlk on içinde, Sosyoloji)

> Ben zaten projede çalışıyordum. Projede çalıştığım sürede üniversiteye entegre oldum. Ben üniversite hayatında o zamana kadar lisans yüksek lisans eğitiminde görmediğim kadar uygulama deneyimine ve gerçekte nelerin var olduğunu o alan ve o projelerden aldım. Elde edemediğim kadar networkü o projeden elde ettim. Haliyle artıları çok fazla olan bir alan ama akademiye girdikten sonra mecburi sebeplerden dolayı, o hani proje tarafı birazcık daha geride kaldı. Onun dışında dışarıdan freelance şeklinde çalıştım ama onlar daha çok online olduğu için böyle bir etkileşim çok mümkün değildi. Hani bir rapor tamamlama ya da işte bir kitapçık hazırlama şeklindeydi haliyle bu proje çok fazla değildi ama ilk başta dediğim gibi, uygulamayı görme bakımından bana çok ciddi katkıları olduğunu söyleyebilirim. Ya çünkü şey, sizin ürettiğiniz bilgi evet kabul. Teoride çok güzel ama onun gerçek hayattaki uygulanabilirliğini görmenin de size bir artı kattığını düşünüyorum. Bir de hani oradaki, benchmarking deniyor ya, gerçekle şey, ideal arasındaki farkı görünce o sizi daha böyle yetkin ve daha dolduran bir insan yapıyor diye düşünüyorum.Ben başlarda çok hevesliydim; fakat çok ciddi de şey var hani idari anlamda ve rekabet anlamında, aynı seviyede olan kişiler arasındaki rekabet anlamında bilgi üretiminde proje olayı sizi bir level atlatan bir şey mesela. Ama onu gösteremiyorsunuz, götüremiyorsunuz çünkü sürekli bir şey var. Baskı var, psikolojik baskı var. Ders sıkıntısı var. (36K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni, İlk on dışında, İİBF/Siyaset Bilimi)

Sosyal bilimlerin araştırma konuları itibariyle sahip olduğu "eleştirellik" vurgusunun, yapılan araştırmaların sonuçlarında ortaya çıkan sonuçların kuramsal tartışmalara dayalı düşünsel eylem ile birer üretim "çıktısı" olarak değerlendirmesi açısından da bir farklılıktan söz edilebilir. Bu açıdan farklı bölümlerde de ifade edilen fen bilimleri ile sosyal bilimler arasındaki araştırma nesneleri temelindeki farklılaşmanın proje süreçleri açısından da öne çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda özellikle, "sansür", "baskı" ve "oto-sansür" kavramları çerçevesinde eleştirelliğin sosyal bilimler açısından kaybedilmeye başlandığı gerek siyasi yönetimlerce, gerekse üniversite yönetimlerince akademisyenin üzerinde bu yönde bir baskı kurulduğu yönündeki eleştiriler öne çıkmaktadır:

> Ya şöyle bence bunu sosyal bilimler ve fen bilimleri diye biraz ayırmak lazım. Ben fen bilimlerinin evet, o sanayi-işbirlikleriyle, projelerle, performansla biraz daha verimli olabileceğini düşünüyorum, çünkü istediğiniz kadar yani üniversite içinde bir çalışma yapın, bunun bir şekilde toplumsallaşması lazım fen bilimlerinde. Ama sosyal bilimlere geldiği zaman bu iş, özellikle tabi ki Türkiye'nin o iktidar yapısını, o kurumların yapılaşmasını unutmadan, onu her zaman böyle aklımızın bir köşesinde tutarak, sosyal bilimlerin o eleştirel tarafını öldürdüğünü düşünüyorum. Ha çok eleştirel perspektifli düşünüyorum çünkü ben kendim bu şekilde bakıyorum. Hani bu şekilde de bakılmayabilir, yani başkaları da buna evet tabi ki olacak yani biz verileri alacağız piyasaya vereceğiz onlar bunu değerlendirecek de diyebilir ama ben bu eleştirelliğin her zaman akademik çalışmalarda ve sosyal bilimlerde olması gerektiğini düşündüğüm için çok da olumlu bakmıyorum. (18K, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Bununla birlikte; araştırma görevlilerinin proje süreçlerinde içinde bulundukları lisansüstü eğitim süreci, unvanları, bu yönde herhangi bir faaliyetin bulunmaması veya kendilerinin dahil olmaması/edilmemesi gibi gerekçelerle daha az yer aldıkları veya "sembolik" biçimde dahil olabildikleri de görülmüştür. Bir projede sadece isminin yer aldığını söyleyen bir araştırma görevlisinin deneyimi şöyledir:

> Olmadı şu ana kadar galiba anladığım kadarıyla. Ama Dekan hocamızın bir projesinin altına proje yürütücüsü olarak benim ismim yazıldı ama ben projeyle ilgili… ben hatta sordum hatta hani bununla ilgili bir şey yapacak mıyız? Yok dedi hocanın zaten sadece hazır her şeyi dedi, sadece isim eklenmesi gerektiğini söylediler. O yüzden hani bir tane de araştırma görevlisi olarak beni eklediğini söylediler. (1K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Daha önce bir avantaj olarak ifade edilen görüşlerin aksine görüşme yapılan akademisyenlerin bir bölümü; hem projeye dahil edilen öğrenciler hem de araştırma görevlileri açısından sürecin bir emek sömürüsü biçiminde ifade edildiği tecrübe ve yorumlarla da karşılaşılmıştır. Öğrencilerin "deneyim" adı altında ücretsiz olarak çalıştırılmaları, araştırma görevlilerinin ise analiz ve raporlama süreçlerindeki katkılarına rağmen isimlerinin bu projelerde yer almadığı yönünde değerlendirmeler de bulunmaktadır. Araştırma görevlisi doktorlar açısından da ders, danışmanlık ve idari işlere yönelik olarak tanınan sorumluluklara karşın; proje faaliyetlerinde yönetici olma koşulu olarak belirlenen doktor öğretim üyesi olma durumunun beraberinde getirdiği dezavantajlı durum vurgulanmıştır. Bir araştırma görevlisi doktor, kendi deneyimlerinden hareketle karşılaştığı sorunları şöyle özetlemektedir:

> Ben şimdi araştırma görevlisi olduğum için, benim hiçbir proje önerme, yönetici olma gibi bir hakkım bulunmuyor. Zaten biz de araştırma görevlisi doktorlar olarak buna itiraz ediyoruz yani biz derse giriyoruz, idari işleri yapıyoruz. Bir proje yapılacağı zaman o projenin önerisini de biz yapıyoruz ama hiçbir şekilde bu tarz şeylere başvurma, yönetici olma gibi bir olanağımız yok… Öğrenciler, yani aslında bu akademik sömürü sürecine, bu skor yapmak için öğrencilerin de dahil edildiğini görüyoruz. Öğrencilere de işte deneyiminiz olacak, heveslendiriyorlar yani. İlerde

> yüksek lisansa gireceksiniz. Belki de akademiye alınacaksınız vaatleriyle sahaya çıkartılıyorlar işte anketör olarak parasız olarak kullanılıyorlar. Daha sonra o veriler araştırma görevlilerine geliyor. Araştırma görevlileri işte SPSS'e giriyor, çapraz tablolar yapıyor KiKare testleri yapıyor tablolar oluştuktan sonra da tabloların altına iki üç satırlık yorumlar döşeniyor ve bir üniversitenin bilmem kaç tane bastığı bir kitaba dönüştürülüyor…Doktor olmadan önce demin bahsettiğim gibi iki tane BAP projesinin yazımına ve araştırmasına katıldım fakat ikisinde de ismimi projeye yazmadılar yani bi nevi intihal yaptılar… Daha sonra galiba itiraz etmediğimiz için, projenin kapak fotoğrafını benim çektiğim bir fotoğrafı kullanmışlardı. Fotoğrafın altına ismimi yazmışlar sağolsunlar, öyle bir katkım var. Ha, bir BAP projesini de yüksek lisansımı ve doktoramı yaptığım üniversitede yaptım. O zaman araştırma görevlisi değildim, kullanıldım. Bir kere, bakın burada da aslında bir sıkıntı var. Projenin neredeyse her aşamasında çalışmama rağmen, çünkü şey bir çalışmaydı, sözlü tarih çalışmasıydı. Yaklaşık 50-60 kişiyle belgesel çekimleri de yapılmıştı ve bu 50-60 kişinin ve her birinin yaklaşık bir buçuk saat görüşmesi vardı, hepsinin deşifresini yapmıştım yaklaşık bir yıl boyunca işte biyografilerini düzenlemiştim ve işte normalde 4B'li sanırım, proje çalışanı olarak istihdam edilmem gerekiyordu ama onu yapmadılar onun yerine sanki hani dışarıdan iş yapan biriymiş gibi göstererek bir ücret verdiler; fakat proje bittiğinde projenin yapımında hiç alakasız bir şekilde Dekan'ın, Dekan Yardımcısının işte projeyi yapan bölüm hocasının ve onun hiçbir şekilde katkıda bulunmayan asistanının araştırma görevlisinin ismi vardı. Bana ise Önsöz'de şu şu kişiye de katkılarından dolayı teşekkür ederiz gibi bir ibare bulunuyordu. Bu yani bana gerçekten çok dokundu (sesi titriyor) çünkü yani kitabı alıp baktığımda kocaman bir kitap ve iyi bir yayınevinden basıldı prestijli bir yayınevinden. Gördüğüm zaman çok şey oldum ya, üzüldüm. Çünkü o 600-700 sayfayı ben kendi yüksek lisans tezimi bir yıl öteleyerek, çünkü danışman hocamındı.Yazdığım şeyleri görüp de ismimin olmadığını görünce bu durum bana çok dokundu. Hatta hocam yoldan geçen odasının önünden geçen herkese bu kitabı verirken, benim emeğimi hani görünmez kılmak adına, bana o kitaptan bir tane dahi vermedi. Ben gider o kitabı alırdım ama onun vermesi önemliydi (sesi titriyor) ve emeğimi baya yok saydı yani bunu da o şekilde somutlaştırdı. (10K, Arş. Gör. Dr., Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Akademisyenlerin tamamının proje pratiklerinde araştırma sürecine ve sonuçlarına ilişkin bir müdahale noktasında olumsuz deneyimler yaşamadıklarını da belirtmek gerekir. Özellikle proje deneyimleri bulunan akademisyenler açısından tamamlanması gereken prosedürlerin ve bürokratik işlemlerinin karmaşık ve zorlu yapısı ve "hesap verilebilir" bir sürekliliğin sağlanması yönünde emek harcandığını vurgulamıştır. Ancak daha ön plana çıkan deneyim, özellikle sosyal bilimlerde bilgi üretilebilmesi için dışsal kaynaklara bağımlı hale gelinmesi, akademisyenlerin kişisel çıkar, hayatlarını devam ettirebilme, işten atılma korkusu, yükselme ve kazanç sağlama gibi amaçlarla bu bağımlılık ilişkisine uyum göstermeleri, özellikle genç akademisyenlerin ve öğrencilere yönelik emek sömürüsü biçiminde özetlenebilir. Diğer yandan, sağlanan "toplumsal fayda", eleştirelliğin azalması/kaybolması ve otosansür açısından düşünüldüğünde sosyal bilimlerde yaygınlaşan proje uygulamalarının dezavantajları olarak açıklanabilir.

Proje uygulamalarına ilişkin bu değerlendirmelerin ardından; katılımcıların, projeyi temel bir akademik üretim faaliyeti olarak görüp görmedikleri sorgulanmıştır.

Buna göre, 26 katılımcı (%63) proje yapmayı temel bir akademik faaliyet olarak gördüğünü belirtirken; geri kalan 15 katılımcı (%37) böyle görmediklerini belirtmiştir. Burada önemli olan bir ayrım daha önce proje yapmış ve yapmamış olan katılımcıların konuya ilişkin bakış açılarında oluşan farklılıktır. Buna göre daha önce en az bir defa proje faaliyeti içerisinde bulunmuş katılımcıların yoğun olarak proje faaliyetini bir akademik üretim biçimi olarak gördükleri (%73), daha önce proje yapmamış olanların ise çoğunluğunun (%64) projeyi temel bir akademik faaliyet olarak görmedikleri bulunmuştur.

Proje yapmanın akademik üretim faaliyeti olmasıyla ilgili katılımcı görüşlerine derinlemesine incelendiğinde; katılımcıların proje yapımını bir bilgi üretimi süreci olarak görmekle birlikte; aslında pek çok akademisyenin proje yapmaktaki temel amacının bilgi üretmek olmadığını, projelerin "çıktılarından elde edilecek imkanlar" nedeniyle yapıldıklarını belirtmektedirler. Bu noktada üniversitelerin sosyal bilimlere ayırdıkları kaynakların yetersizliği önemli bir neden olarak görülmektedir. İletişim alanından bir araştırma görevlisinin konuya ilişkin görüşü şöyledir:

> Aslında proje yapmak, bir akademik bilgi üretim faaliyetidir. Çünkü, evet biz teorik olarak pek çok makale üretiyoruz. Teorik bilgi üretiyoruz. Hani bugün en kötü akademisyenin senede 1 makalesi vardır teorik anlamda. Fakat projeler, bizlerin teoride ürettiğimiz bilginin, pratiğe dökülmesine ve bir amaca hizmet etmesine yardımcı olacak araçlar. Ancak bunu söylerken şunu da söyleyeyim, hani hiç kimse, yani hiç kimse demeyeyim, çok abartılı konuşmayayım ama pek çok akademisyen, asla bu projeleri, evet bizim ürettiğimiz teorik bilgiyi pratiğe dökelim, evet daha fazla bilgi üretelim gibi amaçlarla yapmıyorlar. Yani şöyle, kendimden örnek vereyim. BAP projesi yazmaya çalıştım tez araştırmamda, yani çünkü amacım yurt dışına gitmekti. Bunun için bana bir gelir gerekiyordu. Eğer amacım yurt dışına gitmek olmasaydı ve oradan bana bir gelir gelme vaadi olmasaydı, ben bu projeyi yazmazdım. Bununla birlikte, işte bakıyorsunuz bugün projelerde yerleşim planlanırken işte hani ilk başta şuna bakılıyor. Aaa araştırmacıya aylık 3 bin euro veriliyormuş. Proje yöneticisine aylık 5 bin euro veriliyormuş. Biz buna göre kendimizi şey yapalım, konumlandıralım. Projeyi buna göre yazalım. İşte kaliteli bilgisayara ihtiyacımız var, bu proje bize bilgisayar alıyormuş, bu bilgisayarı almak için bu projeyi yazalım gibi daha çok maddi amaçla yapılıyor. Ha, bu bir suç mudur? bu bir günah mıdır? Buna da katılmıyorum. Çünkü maalesef mevcut koşullarda biz bunları yapmazsak, ya da akademisyenler bunları yapmazlarsa sahip olamıyoruz yani. Evet devlet mesela ben tasarım bölümündeyim, devlet bana bir bilgisayar veriyor ama ben proje yazıp daha iyisini almazsam, devletin bana verdiği bilgisayar word dosyasını zor açıyor. Ben nasıl tasarım yapacağım? Nasıl öğrencilere tasarım anlatacağım? Bu ya benim cebimden çıkacak, ya da ben bunu projelendireceğim. (3E, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Farklı alanlarda ve özellikle kapsamlı saha çalışmalarına yönelik teşvik ve kaynak sağladığı ve akademik çalışmaların yapılmasına katkıda bulunması noktasında da

akademisyenler açısından bir bilgi üretim faaliyeti olarak değerlendirilmiştir. Katılımcılar, özellikle üniversitelerin yeterli kaynağı sağlayamadığı durumlarda, geniş çaplı, çok insanın katıldığı çalışmalarda, büyük kuruluşların sağladığı yüklü hibelerin önemine vurgu yapmışlardır. Bu bağlamda fen bilimleri ile sosyal bilimler arasındaki proje kaynakları ve niceliksel yoğunluğu arasındaki farklılık sıkılıkla vurgulanmakla birlikte; yakın dönemde sosyal bilimler arasında da sıklaşan bir proje merkezli araştırma sürecinin söz konusu olduğu vurgulanmaktadır.

> …Şöyle düşünelim yani Türkiye çapında bir araştırma yapmaya kalksanız bunun gerçekten ciddi bir maliyeti var. Yani üniversitelerin kendi imkanlarıyla bunu karşılamaları mümkün olmayabilir ama fonlar araştırma fonları TÜBİTAK fonları veya işte AB fonları ile bunları finanse etmek daha kolay aslında. Bu ne demek? Bu aslında sizin işte o alandaki bilgi üretiminize de ciddi anlamda bir katkı sağlıyor. Çünkü sadece araştırma yapmıyorsunuz. Araştırmanın sonucunda makale üretiyorsunuz, gerekirse işte bunları sunuyorsunuz konferanslarda, sonra işte kitap haline belki getiriyorsunuz falan. Bu şekilde üretilmiş çok sayıda makale var, çok sayıda kitap var, bunlar da önemli diye düşünüyorum. Sonuçta, Amerikan üniversitelerinin mesela en büyük özelliği budur yani, araştırmalara fon temin etmeleri. Daha çok hani hocalardan beklenir bu fonları bulmak ama olsun. Gine de orada hani o şeylerin açık olması. Türkiye'de de mesela o arttı yani üniversitelerde. Türkiye'de tabi sosyal bilimler alanı daha, diğer alanlara göre daha geriden gidiyor bu konuda yani proje üretmek konusunda. Mesela TÜBİTAK falan hani şikayetçi proje gelmiyor bize doğru düzgün diye. Zor çünkü yani, proje yazmak zor, onları işte kotarmak kolay değil. Dolayısıyla hani mühendislik gibi alanlarda, sağlık bilimleri, tıp alanlarında daha kolay sanki bu tip projeleri kotarmak gibi görünüyor, sosyal bilimler biraz daha zor yani bu anlamda ama, tabi ki sosyal bilimler alanı da epey gelişti bu proje üretiminde. (16E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Öte yandan, katılımcılar tarafından vurgulanan, öne çıkarılan bir diğer vurgu noktası da akademik bilgi üretim sürecinin doğrudan proje üretimiyle yapısal bir ilişkisinin bulunduğu, dolayısıyla da proje üretmenin temel bir bilgi üretim faaliyeti olduğudur. Bu durum öncelikli olarak, "bilim üretebilmek için akademisyenin literatüre, çalıştığı alandaki bilgi birikimine hakim olabilmesi için bir paylaşım sürecinde olması gerekliliği ve projenin de bunu sağlayan temel araçlardan biri olmasıyla (8E)" ilişkilendirilmiştir. Öte yandan bu durum projenin ideal, olması gereken bir tanımı olarak da görülmektedir. Esasında proje bağlamında öne çıkan bu avantajın temel yaratanı "piyasa dinamikleri olarak görülmektedir:

> …Bugün işte ne kadar projeciysen o kadar kıymetli hocasın, çünkü işte orada kuruma katkı payı yaratıyorsun, bir yandan da işte dikkat çekiyorsun bir yandan da işte x üniversitesinin gelişmesini sağlıyorsun gibi şeyler, dönüp de şu performans, kalite verimlilik kriterlerinde konuştuğumuz bakış açısına dayandığında kötü. (8E, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bu konuya alternatif bir bakış açısı, projeciliği, mevcut sistemde "bilim üretmenin" yolu olarak değerlendirmelerde görülmektedir. Yaklaşıma göre akademisyen, odasında bilim üretemez ve sahaya çıkmalı, saha araştırması yapmalıdır. "Akademisyenin saha araştırması yapmadan ürettiği yapı ise bilgiye değil, bir "felsefeye" işaret etmektedir. Sahaya çıkabilmek için ise belirli fonlara ihtiyacı vardır. Akademisyenin görevi ise bir "bağımlılık ilişkisine" düşmeden hem fonlardan yararlanmak hem de nesnel bilgi üretmektir" (38K). Benzer bir bağlamda, akademik bilgi üretim sürecindeki özgünlük ile projelerde talep edilen "özgün değer" üzerinden bir benzetim ilişkisi kurularak iki alanın ortaklaştığı ve benzer bir araştırma sürecini tanımladığı yönündeki değerlendirme ise şöyledir:

> Evet proje üretmeyi bilgi üretme faaliyeti olarak tanımlarım. Çünkü projelerin ana maddesi bildiğim kadarıyla özgün değer ve özgün değer başlı başına bir bilgi üretimidir bana göre. Kendinize ait, orijinal, farklı, diğerlerinden ayrışmış bir şey ortaya koymaktır. Dolayısıyla proje üretmek bir aslında bilgi üretimidir diyebilirim. Bizim daha önce bir TÜBİTAK başvurumuz oldu ama olumlu sonuçlanmadı. Onun içerisinde yer almıştım. En önemli konulardan birinin bu olduğunu o yüzden hani çok net orada da gördüm. Zaten o yüzden reddedildik. Özgün değeri yeterli bulmadığı için TÜBİTAK kabul etmedi projeyi. Çevre ile ilgili bir projedeydi. İçinde yer aldık ama olumlu sonuçlanmadı. Bu bakımdan ben açıkçası hani bilgi üretimi olarak kesinlikle değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Kolay da değil zaten. Çünkü özgün bir şey bulabilmek için şu anda çok fazla beyin fırtınası yapılıyor ve açıklar çok ciddi bir şekilde.. Türk milletinin öyle bir zekası var. Açıkları hemen fark edebilen fırsatçı bir zihniyeti var yani bence. O yüzden açık bulmak da zor. Artık yapılmayanı yapmak onu keşfetmek onu en iyi nitelikli hale getirecek projeyle taçlandırmak çok zor. O bakımdan evet. Yani hani araştırma projesi bir bilgi olarak değerlendirilir, değerlendirilmelidir. (14K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni, İlk on dışında, İletişim)

Yapılan görüşmelerde projeleri akademik bilgi üretim sürecinin temel bir işlevi olarak değerlendiren yaklaşımların çoğunlukla projelerin avantajları üzerinden açıklamalarını sürdürdükleri söylenebilir. Akademisyenlerin bireysel ve grup çalışması yönündeki mevcut pariklerini grup çalışması biçiminde teşvik etmek, bireysel olarak ve kısıtlı kaynaklarla gerçekleştirilemeyecek büyük bütçeli araştırmaların maliyetlerinin karşılanması, araştırma görevlisi olarak istihdam edilemeyen lisansüstü öğrencilerinin ve araştırma görevlilerinin araştırma, bulguları yorumlama, yazım süreçleri gibi farklı aşamalarda deneyim kazanabilmeleri ve bundan belirli bir oranda maddi destek de kazanabilmeleri noktasında bilgi üretim sürecinin bir nosyonu olarak ifade edilmektedir. Deneyimli akademisyenler açısından da araştırma süreçlerinin projenin kabul edildiği

kurum tarafından desteklenmesinin bir "itibar", araştırma yapılacak gruplara/kurumlara erişimde "kolaylık" ve "özgüveni destekleyici" avantajlar sağladığı da belirtilmiştir.

Proje yapmanın temel bir akademik bilgi üretim faaliyeti olarak değerlendirildiği yaklaşımda; akademik bilgi üretim süreci amacı ile proje çağrıları arasındaki bir "öncelik" sıralamasına işaret edilmektedir. Bir diğer ifadeyle burada akademisyenin çalıştığı bir alanda planladığı bir araştırmaya kaynak araması ile, proje çağrılarının konu, biçim, beklentileri ve bütçe kalemleri üzerinden bir araştırmanın ortaya çıkması veya belirli kurum/kuruluşlar yoluyla "ısmarlama" çalışmaların ortaya çıkması gibi noktalarda hangi unsurun belirleyici olduğu sorusunun yanıtları noktasında bir eleştiri ortaya çıkmaktadır:

> Şimdi, kaynaksız bir şey yapmaya imkan yok, dolayısıyla bir şey yapmanız için kaynak şart. Ama burada senin soruna verebileceğim en net cevap, o kaynak, senin derdinle ne ölçüde örtüşüyor?...Yani önceliğin benim derdim olması ve o derde de deva olacak bir kaynak bulmak. Tersi değil, hani bir yerlerde kaynaklar var, bir yerlerde projeler var, ilan edilmiş, aman benim ilgi duyup duymamam benim derdim olup olmaması önemli değil, koşturayım oraya bir proje yapayım. Bu, bence bilimsel üretimin ya da akademik faaliyetin samimiyetten uzak, sahte ve yapay bir hale gelmesine yol açan bir süreç. (7E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Bence hani kriter şudur bu tür şeylerde, sizi bir araştırmaya empoze etmek üzere para veriliyorsa, bu problemdir. Yani bu benim yapabileceğim bir iş değildir. Ama benim kafamdaki bir araştırma için bir yerden başvurup da fon alıyorsan, bu benim açımdan çok problemli bir şey değil. Çünkü aldığım belli, kaydı kuydu belli, harcanan yer belli… (26E, Doçent, Devlet Üni, İlk on içinde, Sosyoloji)

Sosyal bilimlerde "ısmarlama proje" konusu katılımcılar tarafından etik sorunlar doğurabilecek bir olgu olarak görülmektedir. Bir araştırma görevlisinin bölümünde yürütülen proje faaliyetlerine ilişkin deneyimi, yukarıda ifade edilen durumun sosyal bilimlerde de benzer bir biçimde yürütülebildiği ve araştırmacı açısından yarattığı sorunlar noktasında dikkate değer bir bulgu olarak görülmektedir:

> İlk başladığımda bir belediyeyle ilgili bir proje vardı. Yani belediyenin fonladığı bir proje vardı…. Bence proje meselesi, kişiye bağlı br şey. Yani eğer kişi projede çalışmak istiyorsa olabilir. Verimli de çalışabilir belki. … sonra tabi kurumla da ilgili. Benim o ilk çalıştığım belediye projesinde konuyu belediye belirliyordu. Aradığı şey belliydi. Bulunmasını istediği şey belliydi. ve ondan sonra da hocaya bunu akademik olarak nasıl yapabiliriz hani senin de ismini koyarsak bu iş çok prestijli olur gibi bir yaklaşımla yapılmıştı o proje. Ben başından sonuna kadar çok nefret ederek çalıştım o projede zaten. Çünkü, hani o etikten bahsedeceksek, ki hoca da bu konuda çalışan sonra ayrıldı akademiden ama ben itiraz ettikçe etik patik bırakacaksın bu işleri diyordu. Hani akademik etik yani ara ki bulasın! Genç birisin, birinin göstermesi güzel olurdu. Bir yerlerde bir etik olmalı diye aranırken, canım ne etiği arıyorsun denmesi… (28K, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Diğer yandan hem dışsal kaynaklar hem de proje süreçlerinin akademik bilgi üretim faaliyetleri açısından kurucu ve temel bir nosyon olarak değerlendirilemeyeceğini ifade eden görüşlerde de; akademisyenlerin öz kaynaklar ve bağlı bulundukları üniversitelerde bu yönde kaynakların bulunmayışı nedeniyle dışsal kaynaklara yönelme durumunda kalınması durumu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda proje kaynaklarının akademisyenler ve akademik üretim üzerinde bir müdahale aracına dönüşme nosyonuna da işaret edilerek; üniversitelerin de akademisyenlerin dahil oldukları proje faaliyetlerinden belirli ölçüde fon almaları nedeniyle akademisyenlerden bu yönde artan taleplerinin bir diğer baskı unsuru haline geldiği ifade edilmektedir.

> Normalde bir projenin fonlanmasıyla, üniversitelere dışsal, üniversite dışındaki kurumların fonlamasıyla yürütülen araştırma süreci, aslında akademik bilgi üretiminin olmazsa olmaz bir parçası olmak zorunda değil. Normalde bu tür araştırmaların, üniversitelerin kendileri tarafından fonlanıyor olması lazım. Ya da akademisyenlerin araştırma yapabilecekleri kendi bütçelerinin olması lazım ki bunlar, dışarıdan herhangi bir kuruma ihtiyaç duymaksızın sürdürülebilsin. Fakat günümüzde Türkiye'de özellikle, üniversitelerin böyle bütçeleri olmadığı için, kendi iç bütçeleri olmadığı için, akademisyenlerin de belirli bir araştırmanın masrafını sağlayabilecek kendilerine özel olarak tahsis edilmiş araştırma fonları olmadığı için mutlaka küçük çapta da olsa, başlangıç aşamasında bile olsa, keşif mahiyetinde bir çalışma yürütecek bile olsanız, dışarıdan fon bulmak zorundasınız. Yani bir desteğe ihtiyacınız oluyor. Bunu da sağlayan belirli kuruluşlar var, bunun sağladığı bir sürü avantaj var tabi ki, sonuçta siz araştırmanızı yapabilir hale geliyorsunuz ve araştırmanıza destek aldığınız kurumun politikasına göre de eğer, kurum sizin yapacağınız araştırmaya bir müdahale yapma niyeti taşımıyorsa, onun sınırlarını çok katı bir şekilde belirlememişse, bir, daha çok bilimsel üretimin kendi mecrasında bu araştırmanın akmasını teşvik ediyorsa, aynı zamanda belli bir serbestlik içerisinde bunu yapıyorsanız, bu açıdan belirli avantajları var elbette. Fakat bir yandan da şöyle bir şey var, projeler aynı zamanda akçeli işler olduğu için, finansal boyutları olan işler olduğu için ve üniversiteler de buradan aslında belirli bir miktar gelir elde ettikleri için, akademisyenler üzerinde, öğretim üyeleri üzerinde proje bazlı, proje temelli akademik çalışma ve üretim yapmak yönünde bir baskı oluşuyor. Halbuki her araştırma, ya da her bilimsel üretim, mutlaka belirli bir proje kapsamı içerisinde, proje temelinde gelişmek durumunda değil. Bugün sosyal bilimler içerisinde çok saygın, hala bütün kitapları, yazıları, pek çok akademisyene, pek çok bilim insanına ilham vermiş olan saygın pek çok profesör, pek çok düşünür, kitaplarını, çalışmalarını, bir araştırma projesine bağlı kalmadan üretiyorlar. (11E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Bununla birlikte akademik üretimin mutlak yolu ve "başarı" koşulunun projelerle ilişkilendirilmesi, proje süreçlerine dahil olmayan akademisyenler ile başarısız sonuçlanan proje bazlı akademik çalışmalardan alternatif örneklerle açıklanarak eleştirilmektedir. Proje faaliyetlerinin nitelikli bilgi üretmek amacını taşımadığı; maddi amaçlarla "suiistimal edildiği" yönünde eleştiriler ile atama-yükseltme süreci ve performans sistemlerinde bir kriter olarak yer bulmasının yarattığı baskı ve "sistemin içinde kalma gerilimi" üzerinde durulmaktadır.

> Ben kendi üniversitemde kriter koyacaklar mesela proje kriteri, yani kriter olarak var. O yüzden hani, dış kaynaklı proje olsun, mesela istiyor üniversiteler… Hiç değilim. o bürokrasisine baktığım zaman zaten hani fena oluyorum. Dediğim gibi şey, o konularda birilerine göbekten bağlı olmak da beni açıkçası stres ediyor. Bir de onun ilgili fikir üretmek işte şöyle yaparsam işte şuradan para sağlarım, hiç öyle düşünemiyorum yani hani. Çok var olamayacağım bir sistem bu benim için, gerçekten zorlanıyorum yani. (40K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Bununla birlikte, proje üretimi sürecinde yeterli denetimin olmaması, sadece amaca yönelik, pragmatik bir bağlamda hazırlanmış olan proje raporları üretilmesi ve bu raporları kimsenin okumadığı eleştirisi de proje yapımının nitelikli bilgi üretimi olarak görülmemesinde etkili bir sebep olarak görünmektedir. Avrupa Birliği proje değerlendiricilik deneyimi bulunan ve yine bu çerçevede desteklenen büyük bir projede yer alan bir akademisyenin proje sonucunda üretilen bilgi veya elde edilen sonuç, durum tespiti veya politika önerisi, katkısı konusundaki görüşleri de dikkate değerdir:

> Şimdi şöyle bir avantajı var, birçok böyle bambaşka düşünen insanın, farklı disiplinden, farklı ülkeden, farklı perspektiflerini görmek onun üzerine konuşmak, ben bunu zaten şeyi seviyorum ben, çok böyle aynı şey içinde kalmayı sevmiyorum, çok böyle çeşitlilik olduğu zaman seviyorum. O anlamda bir avantajı var. Ama herhangi bir şey üretilmediğini çok net olarak söyleyebilirim (gülüyor). Yani öyle yani bir kere orada ben çok şaşırdım. Bir tek ben okuyorum projeleri, kimse okumuyor bile projeleri. Hani böyle baya ciddi projelerden bahsediyoruz, çok büyük. Ben mesela baya oturdum 200 sayfalık proje. Ya o proje nasıl kabul edilmiş onu bile anlamıyorum ve bu Brüksel merkezli projeler. Yani tekrarlar var. Çünkü belli ki hiç kimse başından alıp bunu sonuna kadar okumamış. Yani bütün bence akademide ya böyle hani, tarayarak. Herkes tarıyor yani aradığını çekiyor, varsa yoksa falan. Böyle bir mekanizma işlediği için bütünle kimse ilgilenmiyor. Dolayısıyla aslında bir şey yapılmıyor, bence bir şey yapılmıyor. Ben içindeyim. maddi olarak tabi Euro üzerinden ücretlendirmesi olduğu için normalde zaten bizim her zaman yaptığımız şeylere bir de para veriyor olmuş oluyorlar. Böyle bir avantajı da var. Çünkü biz zaten saatlerce bu işlerle uğraşıyoruz. Bir de bunun için para veriliyor olması ayrı bir enteresan geliyor ve hani yani onun böyle bir maddi karşılığı var. Manevi olarak da sadece çeşitlilik farklılık falan o açıdan. Yoksa bilgi üretimi anlamında bence hiçbir yararı yok. (33K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Proje üretiminin temel bir akademik bilgi üretim süreci olarak değerlendirilemeyeceğine yönelik tartışmalarda öne çıkan bir diğer vurgu noktası da yine proje yapımının bu pragmatik boyutu ile ilgilidir. Buna göre, proje-teşvik sistemi ilişkisi ve teşvik uygulamasının puan dağılımında proje kaleminin belirgin bir yer tutması akademisyenlerin nitelikli bilgi üretmek amacıyla değil; teşvikin getirilerinden faydalanmak amacıyla proje üretmelerini beraberinde getirmektedir.

> … Şöyle birşey de var, bir proje sonuçta size bir kaynak ayırıyorsa, bu projenin sizden bazı bekledikleri de olacaktır. Sadece sizin özgürce çalışma yapmanız için ya da keyfi istekleriniz doğrultusunda size verilen şeyler değil bunlar büyük oranda. Dolayısıyla sizin bir çalışma yapmanız ekip olarak, o ekipte sizinle birlikte diğer insanların da arzularını aslında bi nevi önden kabul etmenizi gerektirecek. Kimi bunu unvan için yapıyor, ya da çünkü biliyoruz akademik teşvikten bağımsız değil. Bir TÜBİTAK projesi, direkt akademik teşvik almanızı sağlıyor ama üç tane makale yazmanız size bunu vermiyor. Dolayısıyla her şey burada projeye indirgeniş oluyor.

> Bir puanlama sistemi var çünkü. Belki Tıp Fakültelerinde uygulanan performans sistemi, bizim açımızdan da akademik teşvik olarak. (13E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Akademik bilgi üretim faaliyetlerinde proje odaklı bir formun gelişmesi yönündeki dikkate değer bir nokta da, akademik metinlerde kullanılan dil ile proje metinlerinde tercih edilen dilin birbirinden farklı dayanaklar ve çıkış noktalarından beslenmesidir. Kuramsal tartışmanın, literatür incelemesinin ve çeşitli kavramlar üzerinden yapılan değerlendirmelerin öne çıktığı bir akademik üretim ve yazım pratiği ile, görece bu bağlamın seyreltildiği, farklı çıkar gruplarının beklentileri doğrultusunda biçimlendirildiği ve farklı bir okuyucuya hitap etme noktasında önemli farklılara işaret etmek gerekmektedir. Bu farklılıklar katılımcıların deyimiyle "proje diliyle akademik dil arasında bir uyumsuzluk" yaratmaktadır (34E; 39K) ve sosyal bilimciler için bu bağlamda bir sorun oluşturmaktadır.

> … Avrupa Birliği araştırmalarına baktığımda şöyle bir şey düşünüyorum, ne kadar doğru ifade edebileceğim bilmiyorum ama o araştırmacıların ve o projeciliğin bir dili var. Yani kendine ait bir dili var ve o dil sizi, siz hani ben tabi ki bir sosyolog olarak bulundum o araştırmada ve dediğim gibi yani kendi alanımla ilgiliydi, yapmak istediklerimizi kendimiz belirledik ekipçe filan da, ama böyle evet, o hani, Avrupa Birliği dili mi diyelim ona, bu işte uluslararası projecilik dili mi diyelim ona, o dilin sizi belirlediğini, o dilin içerisinde aslında raporu yazarken konuştuğumuzu hissediyorum bugün. Sonra biz ama o araştırmadan kendimiz bir makale yaptık ekip arkadaşlarımdan bir tanesiyle. Orada ben hani oranın bilgisini, oradaki veriyi kullanarak bir makale yazarken böyle bir şey hissetmedim. (39K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Akademik yazım dili ve "projecilik dili" arasında sadece kullanılan kavram setleri açısından değil; aynı zamanda oluştural metnin "yapısal özellikleri" bağlamında da çok ciddi farklılıklar oluştuğu katılımcılar tarafından vurgulanan bir diğer noktadır. Bu biçimsel farklılık akademisyenin düşünme biçimleri ve yazma pratiklerinde bir farklılığı beraberinde getirmektedir:

> Yani şimdi senin biraz önce kullandığın kavramları aslında birçok çalışmamız, daha önce de söylediğim gibi, örneğin bir AB projesinin ihalesine neyse başvurduğum zaman tam bunları veriyor. Oysa outcome yani işte bu wordpackege gibi çıktısı nedir? dissemination nasıl yapacaksınız? Bilmem ne falan. Division of labor ve tabi ki işin de bölünmesi var. Tabi şimdi bu şekilde düşünmeye ve cevap vermeyi öğrendik. Biliyoruz. Yazabiliyoruz. Bu şekilde bir proje yazarı. Ama adı üstünde, proje. Akademik çalışmam, yani benim başka bir alanda bir makale üretmek, ben ona proje demiyorum. Proje için ben sana bu çıktı girdi packagelar zaman tablosunu bütçesini bilmem nesini kim çalışacak hangi sorular sorulacak dökerim. Bunun dökümünü yapıyorum. Yapabiliyorum. Dediğim gibi benim akademik faaliyetlerimi ben sadece proje olarak tanımlamak istemiyorum ve tanımlamıyorum da. Ve o zaman ben bu tarz çıktı girdi bilmem ne kullanmıyorum yani. Proje için yapabiliyorum. Profesyonel olarak yapabiliyorum ama iyi de yapabiliyorum. Öğrendim. Çünkü öğrenilebilecek bir şey. Yazarım yani düzgün de yazarım ama its my procekt. Ve onu gerçekten para kazanmak için yazarsın. Ha ben her zaman çok ön planda kendimi koymayabilirim ama en azından bir master bir doktora öğrencime bir iş olanağı sağlamış

> olarak görebilirim. Yani bu amaçla birçok proje yapıldı. Yani ben burada zengin mi olacağım yani o düzeyde bir çabam yok zaten. Yani benim şahsi yani çabamda yok. (6K, Profesör, Devlet Üniversitesi, İlk on içinde, Sosyoloji)

Özetle bakıldığında, katılımcıların proje yapmanın temel bir bilgi üretim süreci olup olmadığına ilişkin bakış açılarının – olumlayan katılımcılar olmakla birlikte- daha çok akademisyenin ve dolayısıyla ürettiği bilginin özerkliğini kaybetmesi; maddi gelir, yükselme, çeşitli ilişkiler ağına dahil olma gibi çıkara dayalı niteliksiz bilgi üretimi, itibar beklentisi ve bütün bu sebeplerle "ısmarlama proje" üretimi noktalarında eleştirel bir çerçevede odaklandığı görülmüştür.

Katılımcıların proje deneyimlerinin ve projenin temel bir bilgi üretim süreci olup olmadığına ilişkin bakış açılarının değerlendirilmesinin ardından, proje yapmanın araştırmacıya ve bilgi üretim sürecine sağladığı avantajlar ve dezavantajlar üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda öncelikle projeyi avantaj getiren bir süreç olarak gören katılımcıların görüşlerine odaklanılmıştır. İlk olarak; kuruma bağlı kalmayıp dışarıdan fonlanan bir projeyle alınan teknik ekipman ve materyallerin kontrolüne sahip olmak; böylece sonraki araştırma sürecini yönlendirmek açısından bir avantaj olarak değerlendirilmektedir. Bir akademisyen kendi deneyimi üzerinden bu durumu şöyle açıklamaktadır:

> Şöyle bir örnek vereyim mesela, nasıl bu dışsal fonlamalarla yapılan araştırmaların daha özgürleştirici olabileceği ile ilgili. Biraz önce bahsettiğim bir e-spor takımımız var demiştim ve bizim çok kaliteli beş tane bilgisayarımız var. Bu bilgisayarları biz dışarıdan bir ödenekle almadık. Rektörlük sağladı fakülte özelinde. Yani bu bilgisayarlar özellikle çok önemli. Çünkü e-spor öyle bir şey ki, bilgisayardaki bir milisaniyelik bir gecikme, yani tıkladınız, komut alana kadar çok küçük bir lack yaptı, bir boşluk yaptı. Kupa kaybettirir. Bu derece önemli ve bu bilgisayarların başka bir amaç için kullanılmaması gerekiyor… Şimdi laboratuvara bir gidiyoruz, bilgisayarlardan bir tanesi eksik. Ama dediğim gibi bu kurumsal olarak bize geldiği için kurumun malı ve bir şey yapamıyoruz. Yani biz alsaydık bunu koruyabilirdik. Mesela işte göz takip cihazını hoca kendisi dışsal bir fonla almış ve kimse dokunamıyor. Yani hoca izin verdiği ölçüde, hocanın ekibi. Ya işte ben bugün dediğim gibi işte kanalda render alacağız diyip bilgisayarı götürebiliyorlar ama ya işte biz şunu yapacağız diyip gözlüğü alıp gidemiyorlar. Yani onun formalitesini hoca belirliyor, prosedürlerini. Bu anlamda özgürleştirici bir şey olarak görüyorum hani kuruma bağlı kalmayıp dışarıdan fonlamayı almak için. (3E, Arş. Gör, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Proje yapmanın bir diğer avantajı olarak da "disiplinlerarasılığı" sağlaması gösterilmektedir. Buna göre, proje faaliyetlerinin akademik bilgi üretim sürecinde hem sosyal bilimler alanları arasında hem de sosyal bilimler fen bilimleri açısından

disiplinlerarası ortak çalışmaların yapılması ve akademisyenlerin bir araya gelmeleri açısından bir katkısı olduğu yönünde değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu durumun aman zaman projeyi başarısızlığa götüren zorluklar (disiplinlerarası çatışma, anlaşma zorlukları gibi) bulunsa da alanlararası bilgi alışverişi ve üretilen bilginin niteliği açısından önemli görülmektedir. Uluslararasılaşma ve evrensel akademik konular ve sorunlar üzerinde farklı deneyimleri ve bilgi aktarımlarını mümkün kılmak ve ortak çözüm önerileri geliştirmek amacıyla bir araya gelme durumu da proje süreçlerinin temel bir avantajı olarak ifade edilmiştir.

> Şöyle, aslına bakarsanız inanılmaz ben faydalı olduğunu düşünüyorum bu tip projelerin. Çünkü daha evvel kontak kurmadığınız insanlarla kontak kurmanızı sağlayabiliyor ya da kontakta olduğunuz kişilerle kontağınızın daha da artmasına, interaktif bir şekilde çalışmaya ve hatta ülkeler üstü aslında belki bir çalışma yapmaya yani sınırları aşarak yani aynı ortamı paylaşmadan internet ortamında aslında yaptığınız toplantılarla da işi yürütebiliyor olduğunuzu da aslında idrak ederek; yani akademinin de aslında sınırlarının, ülke olarak çalışma ortamı anlamında sınırlarının olmadığını kişi keşfetmeye başlıyor. Bu anlamda yani projeler, hakikaten hem dediğim gibi bilgi üretme aslında, çünkü ortak iş yaptığınız zaman biriyle nihayetinde belki sıfırdan hiçbir şeyden başlamayacaksınız da bildiğiniz bir şey üzerine ekibin içerisindeki diğer kişilerden belki bazı bilgiler ya da direktifler alacaksınız, ilgili alanda belki daha yoğun çalışacaksınız da yeni alanlara kendinizi yönlendireceksiniz. O konuda bilgi sahibi olacaksınız. Bu hani bilgi aslında, akademik bilgiye katkı. Diğeri, dediğim gibi hani o interaktif yapının artması, daha fazla aslında korelasyon yapmaya izin verme, diğeri ise son söyleyebileceğim şey ise, katkısı, motivasyon bence. Yani tamamen şahsi aslında hani tecrübelerden hareketle söyleyebilirim ki, beraber çalıştığım elbette ekip de önemli, bu gerçekten de motivasyonu çok artırıyor ve oradan aslında aldığım motivasyonla ben başka çalışmalara da zemin yaratabiliyor oluyorum. Dolayısıyla bunun ciddi anlamda be bir katkısı olduğunu düşünüyorum açıkçası. (32K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Katılımcılar proje üretiminin bir diğer getirisi olarak da genç akademisyenlerin ve öğrencilerin çalışma hayatında deneyim kazanmalarını sağlama konusunda önemli bir uygulama alanı sunmasını göstermektedirler. Bu tartışmayla ilintili olarak, bir katılımcı (4K) derslerinde öğrencilerini piyasadaki koşulları öğrenmeleri konusunda "sektöre" yetiştirdiğini ve projenin bu noktada akademisyenler açısından önemli hale geldiğini vurgulamıştır.

Ranking sistemlerinde üst sıralarda yer alan büyükşehirdeki vakıf üniversitelerinde uluslararası proje merkezli bir araştırma pratiğinin; diğer üniversiteler ve akademisyen görüşleriyle karşılaştırıldığında çok daha öncelikli bir akademik üretim faaliyeti olarak konumlandırıldığı görülmüştür. Bu kapsamda ulusal fonların yanı sıra; uluslararası fonların döviz kuru itibariyle daha sürdürülebilir bir araştırma olanağı

sunduğu, akademisyenler ve akademik üretim açısından daha "küresel" sonuçların elde edilmesi gibi noktalarda daha öncelikli olarak tercih edildiği söylenebilir. Buna ek olarak; söz konusu üniversitelerde bulunan akademisyenlerin aktif pratikleri itibariyle uluslararası "proje terminolojisi"ne görünür biçimde hakim oldukları da saptanmıştır.

Özetle bakıldığında, proje yapmayı araştıracıya sağladığı avantajlar bağlamında değerlendiren katılımcıların bunu, "proje ile alınan teçhizatın kontrolünün kurumda değil akademisyende olması, disiplinlerarasılık, uluslararasılaşma, projenin getirdiği maddi kazancın sağladığı hareket alanı ve özgürlük ve yapılan projeler aracılığı ile genç akademisyenlerin ve öğrencilerin tecrübe kazanması" gibi bağlamlarla desteklediklerini görülmüştür.

Proje yapmanın akademisyen için ve bilgi üretim sürecinlerinde avantajdan çok bir dezavantaj yarattığını vurgulayan katılımcıların fikirleri ele alındığında ise ilk öne çıkan vurgu noktası şudur: Projelerin prosedürleri, kapsamlı finansal bütçe kalemleri ve faaliyet planları açısından gerekçelendirilmiş bir raporla sunulmakta ve katı biçimde bu rapordaki aşama ve kaynak dağılımına uygun biçimde hareket edilmesi beklenmektedir. Yapılan görüşmelerde proje süreçlerindeki biçimsel bir dezavantaj da buradaki bürokratik iş yükü olarak ifade edilmiştir.

> … Örneğin kız çocuklarının eğitimi ile ilgili bir proje vardır. Bunu önemseyen bir kuruluşla yaptığınız zaman bu size avantaj getirecektir diye düşünüyorum ama işte çok fazla işin içine prosedür girdiği için, aslında yine de sizi bağlayacak bazı şeyler oluyor prosedür anlamında. Yani proje dosyası hazırlamada bile belli şekilsel şeyler var örneğin. Çok fazla prosedür iş var. Devlet kurumunda çalışıyorsanız özellikle, devletinizi de ikna etmeniz gerekiyor. ya da işte projeden bütçe alıyorsunuz bir kısmını onlar alıyor vesaire, bir sürü ilişkiler var. Halletmeniz gerekiyor, bunlara da odaklanmanız gerekiyor bir yandan ama ben olumlu olduğunu düşünüyorum proje yapmanın, eğer bu sosyal sorumluluk niteliği taşıyorsa. (15E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademisyenlerin belirli "sınırlar" çerçevesinde ve "yönlendirilmiş" bir süreç üzerinden araştırma yapması, elde edilen sonuçlar üzerine kurum ve/veya şirketin bir fikri mülkiyet hakkı talep etmesi veya belirli gerekçelerle raporda yer alan ifadelere sansür uygulanabilmesi ve kamusal yaygınlaştırma ilkelerinin göz ardı edilebilmesi gibi konularda çeşitli dezavantajlardan söz edildiği görülmektedir. Bu durumu hem şirket hem

kamu kurumu hem de sivil toplum kuruluşları ile yapılan projelerin tamamında deneyimleyen bir profesörün konuya ilişkin görüşleri şöyledir:

> Yani inanılmaz bir denetleme mekanizması var, kullanmak istediğim kavramları, kullanmak istediğim yöntemler konusunda müdahaleler oldu. Çok ciddi bir biçimde müdahaleler de yaşadım. Yani onları ne kadar ayrıntılı anlatayım bilemiyorum ama yani…Yani çok şu anda ilk çalışmalarımdan bir tanesi, onu şimdi belki rahatlıkla söyleyebilirim. İlk çalışmalarımız çünkü aslında hep mız demem lazım. Çünkü proje bir ekip… Şimdi bu ilk projelerden bir tanesinde, bundan aslında bir kitap da çıktı. Ev hizmetinde çalışan kadınlar. Bu ev hizmetinde çalışan kadınlar yani o proje içerisinde, örneğin bakanlık tarafından destek alıyor. Biz işte orada dedik, özellikle bu ev hizmetinde çalışan kadınların arasında alevi nüfusu yüksek dedik. Yani şimdi bunu rahatlıkla söyleyebileceğimiz bir dönemdi ama yirmi bilmem ne sene öncesinde bunu o kadar rahat söyleyemiyordun. Yani alevi dediğin zaman otomatik olarak sanki bir etnik ayrımcılığa doğru falan giden bir söyle olarak düşünülmüş ve çok engel gördük. Yani öyle bir noktaya gelindi ki, siz bütün aleviyi nerede yazdıysanız silin raporunuzda. Bunu kabul etmedik, sonuç olarak farklı bir şekilde yayın oldu. Bu tür şeyleri yakın zamanda da yaşadık. Yani bu kavramı kullanmayınız, bunu yapmayınız, şu soruyu sormayınız. Hele ki bizimki yani biz bir yandan çok nadir, daha çok kalitatif, yani daha böyle göreceli küçük gruplarla ve derinlemesine veya daha kalitatif yöntemleri kullandığımız çalışmaları yaptığımız için, bazı özellikle devletin veya bazı kişilerin duymak istemediklerini duyuyorsun ve aktarılıyor tabi ki, mülakatlarla. Örneğin, göreceli yakın zamanda, çok da yakın değil, birkaç sene öncesinde refakatsiz göçmen çocukları ile ilgili bir çalışmamızda, yani baya devleti, hükümeti, özellikle yönetimi eleştiren görüşler ortaya atıldı. Yani bizden bu mülakatlara müdahale edilmesi istenildi yani yorumlarında veya tümüyle ekarte edilmesi. Yani bu tür şeyler oluyor. Orada, bilim insanı olarak; bizim tavrımız çok önemli. Yani benim şahsen (gülüyor) yayımlanmamış birçok raporum var. Ama şöyle bir şey demem lazım. Bu sadece şimdi diyelim şu anki hükümetle olan ya da hükümet ve devlet kurumlarıyla olan, yani sadece ondan bahsetmiyorum. Bu örneğin STK'yla da olur, o da IOM'la oluyor. United Nations gibi başka kurumlarla da olabiliyor. (6K, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Bir araştırma görevlisi tez sürecindeki deneyiminden yola çıkarak; uluslararası alanda da akademisyenlerin dahil oldukları proje süreçlerinde karşılaştıkları benzer olumsuz deneyimleri şu şekilde açıklamaktadır:

> Bunun üzerine bir çalışma yaptım ve orada şunu gördüm. Google, o kadar güçlü ki, muhalif akademisyenlerin sesini kesebiliyor. İşte onlara fon vermiyor, söylediklerini göz ardı edebiliyor vesaire. Dolayısıyla muhalif akademisyenler çok fazla bu projeye dahil olmuyorlar. Projeye dahil olanlara da diyor ki, ya şu konuda çalışırsanız, bu projenin şu ayağıyla ilgili çalışırsanız ben size fon vereceğim. Ama bunu yaparken gizlilik sözleşmesi imzalatıyor. Yani siz bulgularınızı vatandaşlara Google'ın izni olmadan yayamıyorsunuz. Dışarıdan fonlanarak yaptığınız araştırma, çok rahat koşullarda yapıyorsunuz, bütün ekipmanlarınız araştırma süresinceki bütün harcamalarınız karşılanıyor ama araştırma sonuçlarınız Google'ın malı oluyor. Fikri mülkiyetine sahip oluyor ve siz bunu dışarıya yayarsanız ya da onların istemediği bir sonuç çıkartırsanız, size milyonlarca dolarlık tazminatlar açabiliyor. Hani bu anlamda bunun bağlayıcı bir boyutunun da olduğunu düşünüyorum. Yani bu biraz tercih meselesi. Yani hangi fonu kullanacaksınız, ne kadar kullanacaksınız, nerede kullanacaksınız biraz bununla ilgili olduğunu düşünüyorum. (3E, Arş. Gör., Devlet Üni, İlk on dışında, İletişim)

Dezavantajlı gruplara ilişkin mevcut durumu ve sorunları tespit eden araştırmaların toplumsal fayda "amacına uygun" bir biçimde yürütülememesi; bu bağlamda araştırma şirketleri gibi piyasa kuruluşlarının da akademik araştırma süreçlerine, kaynaklarına ve işleyişine dahil olması gibi bir sorun söz konusudur. Bu noktada projelerin sundukları kaynaklar açısından bir akademik kapitalizm tartışmasının

konusu olması kadar; proje süreçlerinin yürütülmesinde ve kaynakların işletilmesinde öne çıkan aktörler arası ilişkiler de akademik kapitalizm tartışması açısından anlamlıdır. Bu konuya ilişkin çarpıcı bir deneyim şu şekilde aktarılmaktadır:

> Benim burada çalıştığım yerde mesela bir proje vardı. Dış kaynak için kalkınma ajansı ile görüşmüştük vereceklerini söylemişlerdi. Biz de şey yaptık, pilot çalışmayı yaptık. Yalnız pilot çalışmayı yapıp, hani o araştırma problemini netleştirdikten sonra şöyle bir şey oluştu. Bu da sorduğunuz soruya tam denk düşebilir bunun dezavantajı nedir diye. Bu kalkınma ajansı, şöyle anlatayım, üniversiteye gönderilen bir danışmanın hani araya girmesiyle birlikte, yani bir bürokrat aslında ve üniversiteye Rektör danışmanı olarak bir nedenden ötürü gönderilmiş, o kısımları bilmiyoruz. Onun aracı olduğu bir araştırma şirketine, bizim hani pilot çalışmamızda tespit ettiğimiz bir konuda, Romanlar hakkında, biz sosyal ve ekonomik dışlanma üzerine bir araştırma problemi belirledik pilot çalışmayı yaptığımızda. Bunun da işte şeyi vardı kentsel olarak işte bir mutenalaştırma sonucu Romanların sürülmesi gibi bir mesele vardı, o bağlamda tartışıyorduk. Çok güzel görüntüler aldık görüşmeler yaptık. Ama daha sonra işte danışman şey yaptı, işte tanıdığı olduğu bir araştırma şirketine kalkınma ajansının işte ödeneği vermesi sonucu araştırma problemimizi yaklaşık bir hafta içerisinde gidip, kentte, Romanlarla da değil enteresan bir şekilde, yaptıkları anketler ve bu anketlerin sonuçları şeklinde kalkınma ajansından bir araştırma şirketine para transfer etmek için bu çalışmamızı şey yaptı yani, nasıl ifade edebilirim bilmiyorum ama bu şekilde kullandı…Hem araştırma şirketine para kazandırdı hem kendine para kazandırdı ve sonuçta Romanlar için hiçbir şey ifade etmeyen, Romanların sosyal-ekonomik dışlanmasına karşı bir politika geliştirilmesi için de hiçbir faydası olmayan bir çalışma çıktı. (10K, Arş. Gör. Dr., Devlet Üni, İlk on dışında, Sosyoloji)

Tüm bu değerlendirmeler üzerinden; projeler yoluyla üretilen akademik bilgi üretimi ve sürecinin de amaç, konu, kapsam, biçim ve sonuçlar açısından belirlenmiş, yönlendirilmiş ve belirli çağrılarda yer alan odaklanmış sınırlarla karşı karşıya olma durumu söz konusudur. Bu durumda üretilen bilginin amaç ve niteliğinin de ne yönde dönüştüğünü kavramak ve burada akademik kapitalizmin kavram setinden hareketle gerek performans ve teşvik sistemleri, gerekse üniversitelerin beklenti ve talepleri göz önünde bulundurulduğunda, bilim insanları olarak akademisyenlerin akademik üretim faaliyetlerine ilişkin iradi kararları ve özgürlükleri açısından da üzerinde durulması gereken bir durum arz etmektedir. Katılımcılar tarafından bu "bilgiye ket vuran" (25E) bir durum olarak belirtilmiş ve araştırmacının sadece ürettiği yeni bilginin değil; bu bilgiyi üretmek için "sorduğu sorunun dahi bir erke teslimi" olarak yorumlanmıştır.

> Proje, aslında birçok hani çok kullanılan bir sözcükle paydaşın bir araya geldiği, ama sonunda da afedersin parayı basanın araştırma konularını tanımladığı bir dünya proje dünyası. Ama öyle bir dünya ki hani tümüyle de parayı basan her şeyi söyleyemiyor. Çünkü söyleyeyebilseydi bu projeleri yaptıramazdı yapmazdı, bu çok basit bir parayı vereyim benim istediğimi yap benim istediğimi söyle dünyası değil. Bu, sorunun parayı elinde tutanlar tarafından tanımladığı, ama yanıtların ne kadar detaylı ne kadar iyi düşünülmüş olursa o kadar iyi olacağını bildiği bir dünya. Para sahiplerinin gelişmiş olduğu bir toplumda olduğu bir dünya bu. Bilginin de önemini biliyorlar bunlar. Ama burada bilgi üretiminin özerkliği de ortadan kalkmış oluyor. Çünkü ben bilgi üretiminde yanıttan çok sorunun önemli olduğunu düşünüyorum. Bu ne demek? Soruyu sorma

> özerkliğinizi ya da özgürlüğünüzü yani Faustian anlamda Faustian bir şeytana teslim ediyorsunuz yani. Bir bakarsınız ki ben burada iyi para da varmış bu araştırmada bir tane yapayım dersin, sonunda bir bakarsın ki çok tatlı bir şey para çünkü çok fena, ben iktisatçıyım. Ondan sonra bakalım hangi sabah hangi proje çıkmış? biz bunu yapabilir miyiz? Orada ekip girer devreye. (34E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF)

Çarpıcı bir bulgu; projelerin sahip olduğu bu bürokratik işlem yoğunluğu nedeniyle belirli araştırma şirketleriyle para karşılığında sürecin yürütülmesi noktasında devredilmesinin yanı sıra; özellikle saha araştırması olan projelerde yoğun akademik faaliyetlerin ve akademisyenlerin sürdürdüğü bir araştırma pratiğinin de söz konusu araştırma şirketleri tarafından ücret karşılığı üstlenilmesidir. Bu bir anlamda akademik bilgi üretiminin "taşreonlaşması" bağlamında akademik kapitalizmin bir başka yönüne işaret etmektedir.

> Şimdi bazı araştırmalar bizde pahalı. Çok pahalı değil ama pahalı. Yani bizim ölçeğimize göre pahalı… Onun da işleri çok bürokratiktir çok uzundur. Bir iş yani bu. Hani araştırma yapayım, araştırmam için fon bulayım falan dediğinizde, aslına bakarsanız bu gerçekten bir iştir ve bunu yapan firmalar var şu anda, firmaya veriyorsun, onlar senin için yapıyorlar bu işi. Ha sosyal bilimlerde çok yapan var mı? ki var muhtemelen. Ama şey dar, araştırmaya ayrılan para Türkiye'de zaten çok az. (26E, Doçent, Devlet Üni, İlk on içinde, Sosyoloji)

Bu kapsamda son olarak akademisyenlerin danışmanlık ve eğitim faaliyetlerinden de kısaca söz edilebilir. Yapılan görüşmelerde öğretim üyelerinin yarıya yakının (18 katılımcı) kamu kurumu, özel sektör veya sivil toplum kuruluşlarının en az birine ücretli ve/veya ücretsiz olarak danışmanlık yaptığı, 23 akademisyenin ise herhangi bir danışmanlık faaliyetinde bulunmadığı görülmüştür. Burada özellikle üstlenilen proje süreçlerinin bir parçası olarak; proje danışmanlık faaliyetlerinin de sürdürüldüğü gözlemlenmiştir. Bölüm dağılımlarına bakıldığında her bölümden doktor öğretim üyeleri ve profeörler ağılıklı olmak üzere danışmanlık faaliyetlerinin yürütüldüğü söylenebilir[213]. Diğer yandan 9 akademisyenin de üniversitelerine bağlı veya dışında kalan işbirlikleri yoluyla ücretli eğitim faaliyetlerinde bulundukları söylenebilir. Söz konusu eğitimlerin de önemli bir bölümü yine proje uygulamaları çerçevesinde odaklanan faaliyetlere uygun olarak düzenlenen ve gerçekleştirilen eğitimler olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla

[213] Danışmanlık faaliyeti yürüttüğünü belirten 18 akademisyenin 7'si Sosyoloji (3 profesör, 2 doçent, 2 doktor öğretim üyesi), 6'sı İktisadi İdari Bilimler (3 profesör, 3 doktor öğretim üyesi), 5'i İletişim (3 profesör, 1 doçent, 2 doktor öğretim üyesi) alanında bulunmaktadır.

danışmanlık ve eğitim faaliyetlerinin de günümüzde finansal olarak fonlanan ve çoğunlukla uluslararası projeler çerçevesine dahil edildiği çıkarımı yapılabilir.

2.2.2. Akademik Bilgi Üretim Sürecinde Performans Sistemi ve Teşvik Uygulamaları

Akademik kapitalizm literatürüne ilişkin olarak öne çıkan tartışma noktalarından biri de akademik bilgi üretim sürecinin "performans sistemi" ve çeşitli "teşvik uygulamaları" yoluyla yeniden biçimlendirilen içerik ve kriterlerine yöneliktir. Özellikle piyasalaşma ve ticarileşme tartışmaları çerçevesinde eğitim, idari görevler, akademik yayın ve ilgili diğer uygulama alanları üzerinden belirlenen ve puanlanan, bu yönüyle de bir ölçüde niceliksel biçimde görünür olan akademi, akademisyenlik ve akademik bilgi üretim süreci konusu gündeme gelmektedir. Bu yönüyle performans ve teşvik uygulamalarının artalanındaki sistemsel prensibin, örnekleri sermaye tarafından belirlenen, ve kâr maksimizasyonu ile hareket eden özel sektör şirketleri ile benzerlik göstermesi biçiminde de değerlendirilebilir. Dolayısıyla akademisyenlerin üniversitelerdeki akademik faaliyet alanları ve deneyimlerinde de doğrudan karşılık bulan bu iki pratiği nasıl tanımladığı, konuya ilişkin deneyimlerinin nasıl olduğu ve bu yönde bir eleştirel bakış açısına sahip olup olmadıkları gibi soruların yanıtları önem kazanmaktadır. Bu başlıkta genel itibariyle performans sistemi ve teşvik uygulamalarının nasıl değerlendirildiği üzerinde durulmakta; bu iki unsurun akademik bilgi üretim sürecine yansımaları ve akademisyenlerin görüş ve deneyimlerine ilişkin kapsamlı açıklamalara dördüncü başlık kapsamında değinilmektedir.

2.2.2.1. Akademik Performans Sistemi

Akademik kapitalizm tartışmasında katılımcıların en fazla üzerinde durdukları kavramın akademik performans sistemi olduğu görülmüştür. Özellikle akademisyenlerin akademik bilgi üretim süreçlerinde performans sisteminin rolü üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda "kuşak farkı", "nitelikli yayınların kaybolması", "oto-kontrol", "akademiyi özel sektörle benzeşen bir yapıya dönüşmesi", "sadece yayın odaklı bakılması", "nitelikten niceliğe olan dönüşüm", " özellikle iş güvencesi üzerinden bir ceza ve mobbing aracı olarak kullanılması", "hatalı ölçütlerle ölçülmesi" gibi farklı noktalara odaklanan eleştirilerin ağırlık kazandığı gözlemlenmiştir. Olumlu görüşler ise; performans sistemi yoluyla "asgari şartların getirilmesinin bilgi üretimindeki kaliteyi arttıracağı", "akademisyenin motivasyonunu arttıracağı" ve "iş yerindeki kaliteyi arttıracağı" biçiminde açıklanmıştır.

Akademik performans sisteminin bilgi üretim sürecine etkisi ile ilgili olarak katılımcılar arasında vurgulanan ve önemli görünen konulardan biri, "performans sisteminin kuşakların akademik yükselmesi" üzerindeki etkisidir. Buna göre, performans ve benzeri sistemlerin görece daha yeni uygulanmaya başlaması ve bir atama yükseltme kriteri olarak belirlenmesi görece yeni bir durumdur ve daha genç katılımcılar arasında "akademideki yaşlı kuşağın" sahip oldukları unvanları "hiçbir şey yapmadan" aldıklarına ilişkin bir algı bulunmaktadır. Ancak, yeni kuşak açısından bakıldığında da, performans sisteminin olumlu bir etki yaratmakta ziyade "akademik bigi üretimi sürecinin içini boşalttığı" ve "yapılan yayınlarda niteliğin ortadan kaybolmasına neden olduğunun" düşünüldüğü görülmektedir. Bu bağlamda, akademik performans sisteminin bölümlerine geliş sürecini, akademik kuşaklar arasındaki farklılıkları ve sonrasındaki işleyişini aktaran bir akademisyenin konuya ilişkin deneyimi şöyledir:

> Bu performansın bize ne yaptığını düşündüğümde ilk başta şöyle gelmişti bana. İşte üniversitede seniorlar var yani benden daha işte bir kuşak daha yaşlılar var. Onlar profesörlerdi, doçentlerdi ve onlar gerçekten çok tırnak içinde bir şey yapmadan doçent ve profesör olmuş gözüküyorlardı.

> Çünkü bize uygulanan işte benim yardımcı doçent olmam için gerekli kriterler, sonra doçentlik için kriterlerime baktığımda, benden önce olanların, aa bunların hiçbirini yapmadan olmuşlar olarak bakınca, performansın bizi böyle bir şekle hani, onlar ortaya çıkacak yani. Hiçbir şey yapamayanlar performans alamayacak ve ben bir şey yapan olarak, hani daha junior olarak diyelim, performansla görüneceğim yani yaptığım, çünkü öbür türlü görünmüyoruz ki diye düşünmüştüm ve o ayrışmanın, yani çok tırnaklar içinde, çalışkanlarla bir şey yapmadan profesör olanların ortaya çıktığı bir evet yer olduğunu ilk başta düşündüm. Bir de para da veriyorlar, iyi bir şey bu falan. Ama sonrasında yani hala iyi bir şey bence para almak kötü bir şey değil ama, sonrasında baktığımda, onu tırnak içinde çalışkan olmayan akademisyenlerin, çok çabuk oraya ayak uydurduğunu, ve işte aslında benim çok da saygı duymadığım akademik dergilerle efendime söyleyeyim yerlerin, bir anda popülerleşip işte orayı, içeriği boşaltılan bir yere dönüştüğünü gördüm ve buraya da dedim ki yani bununla, çalışkanlarla tırnak içinde tembeller ayrıştırılmıyormuş. Evet, bugün baktığım yerden, eğer sistem size böyle bir alan sunuyorsa, orası çok çabucak, efendime söyleyeyim, içerikten bağımsız bir yere dönüştürülebiliyor. Yani gerçekten ben hani bazen öğrencilerime de diyorum. Aynı alanda okuyoruz ve siz nerden buluyorsunuz bu kaynakları ben bunları hani duymadım bile hani, bu alanın aşağı yukarı iyi bir okuyucusuyum ama bana öyle böyle tezlerle geliyorlar, bakıyorsun kaynakçada bir tane kaynağı tanımıyorum ya, nasıl olur diye. benim okumadığım ya da benim hiç görmediğim ve ciddiye de almadığım bir yerde bir bilgi birikiyor ve o sayılıyor yani filan. Bu başka bir ikilileşme, başka bir ikinci sınıf hal üretiyor. (39K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Akademik performans sistemi konusunda öne çıkan bir başka nokta; akademik faaliyetler açısından akademisyenin iradesi ve denetiminde olan daha öznel bir "otokontrol" ile kurum/birim tarafından belirlenen ve denetlenen dışsal kaynaklı ve daha yapısal bir kontrol sistemi[214] arasındaki farklılıklardan ve bu duruma yönelik olumlayıcı görüşlerin ve/veya eleştirilerin ortaya çıkmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum aynı zamanda, diğer başlıklarda da görünür olan ve özdenetimini sağlayan veya bu bağlamda kurumsal bir otoriteye ihtiyaç duyan farklı akademisyen "ideal tip"leri üzerinden yapılan açıklamalarla da yorumlanmaktadır.

> Ya hani genelde hep böyle şey vardır ya iki çeşit akademisyen vardır. Yatan akademisyen ve çalışan akademisyen diye hani... Bu noktada aslında çalışma saatlerimiz esnek bakıldığında, hani kendimizi geliştirmemiz için ayrılan vakit diğer mesleklerden çok daha fazla. Özel sektörde hani insanlar buna hiç fırsat bulamazlarken. Bizim zaten buna çok ihtiyacımız var, özel sektörde çalışan bir insandan ziyade, daima o gelişimi takip etmeliyiz. Hele ki teknolojiyle yakından ilişkili alanlar için bu durum daha da söz konusu ve çalıştığımız kurum bize bu vakti sağlamalı bence. Hani ders saatlerimiz dışında biz de zaten hayatımızı akademisyen olan insanlar, hayatını bir şekilde o çalışma disiplinine oturtarak çalışıyor. Hani biliyor ki, hayat boyu ben gelişmeye devam edeceğim. Hatta bence durmaktan korkan insanlar akademisyen oluyor. Benim akademiye yönelme sebebim de buydu. Buraya geçmemin, buradanın korunaklı sınırları içerisinde olmak istememin amacı, bu zamanı kendime ayırabilmekti. Ama işte insanlar belki benim gibi düşünmüyor. Ya da herkesin çalışma disiplini farklı olduğu için, verilen zaman çoğu öğrencinin de her zaman aleyhinedir. Öğrenciye 3 ay zaman verilir ama çoğu öğrenci her zaman 1 haftada bir şey yapar. Akademide de böyle bir durum geçerli olduğu için belki kurumlar da bu gerilemeden korkuyorlar. belirli bir işte bir standarda oturtmak istiyorlar tüm çalışanları. O yüzden böyle bir performans şeyi konuluyor.

[214]Atalay (2019) sosyal bilimlerde akademik performans sistemini "Taylorizm" kavramıyla tartışmaya açmakta; devlet ve vakıf üniversitelerindeki farklı unvanlarda bulunan 28 akademisyenle gerçekleştirilen niteliksel araştırmanın sonucunda akademik bilgi üretim süreciyle temellendirilen "akademik faaliyetlerin standartlaştırılması", "ölçümlenebilir hale getirilmesi", "iş güvencesinin azaltılması" noktasında görünür olan bir akademik performans denetimine işaret edilmektedir.

> Ama tabi bilinçli akademisyenlerin bence böyle bir değerlendirme sistemine ihtiyacı yok. Yani, biz çoğu zaman kahve içerken de vicdan azabı çekiyoruz zaten (gülüyor). (2K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bu açıdan performans sistemini, akademisyenler arasında bir asgari standart oluşturulması noktasında gerekli olarak değerlendiren görüşlerle de karşılaşılmaktadır. Hem Batı üniversiteleri ile Türkiye üniversiteleri açısından, hem de Türkiye'deki üniversiteler arasında performans uygulamalarının, yapılan çalışmalara, araştırmalara, meslek pratiklerine ilişkin "özen"in gösterilmesi ve iş tanımları düzleminde evrensel olarak belirlenen işleyişe uygun akademik faaliyetlerin gerçekleştirilmesine yönelik "niteliği" açısından da bir denetim mekanizmasının oluşturulmasının gerekliliği biçiminde ifade edilmektedir.

> Ha, şimdi performans ölçülsün mü ölçülmesin mi diye eğer sorarsanız tamam bu piyasa terimidir ama şimdi ben kendi açımdan şimdi gene iki sistemi karşılaştırma açısından, şimdi yurt dışındaki hem öğrenciliği hem hocalığı hem de işte bu yönetici kesim, işini şöyle, nasıl diyeyim, öylesine lalettayin yapmıyor. Gerçekten emek sarf ederek yapıyor. Orada da şu an çok bozulma var. Yok değil. Yani bir şekilde jenerasyon farkı var. Oradaki hocalar da aynı şekilde, performans düştü öğrenci çalışmıyor okumak istemiyor falan filan. Ama buradaki yani bizim (üniversiteyi) görüyorum ben, özellerde ne oluyordur bilemem. Ben benim üniversitemi temel alarak buna bakıyorum. 10 yıl içinde müthiş böyle şey oldu… Amerika'daki hocalar da çok iyi hazırlanıp derse gidiyor. Anlatabiliyor muyum? Buraya geldim, burada şimdi, her hoca için değil ama millet ders yapmıyor. Ders vermeyi bilmiyor ya da vermek istemiyor. O yüzden performans şart bizim hocalara (gülüyor). Bizim buradaki üniversitelerde, devlet üniversiteleri için konuşuyorum, özellerde farklı işliyordur. Ha nasıl olsa diyor ben doçentliğini aldım, profesörlüğümü aldım, neden ders anlatacağım? Ben bunu yediremiyorum kendime. Sen sonuçta maaş alıyorsun. Ne demek yani bu? Öyle değil mi? Yani kesinlikle ben denetlenmesi taraftarıyım. Beni denetleyin, ben denetleniyorum, bizim gibiler denetliyor. (35K, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Yapılan görüşmelerde akademik performans sistemi ile özel sektördeki performans-prim uygulamaları arasında da bir benzerliğin kurulduğu görülmüştür. Bu durumu olumlayan ve eleştiren görüşler bulunmakla birlikte; ortak nokta, akademik bilgi üretim süreci ile sermaye merkezli özel sektör şirketlerinin üretim bazlı çalışma biçimleri ve elde edilen "çıktılar" üzerinden tanımlanan bir ödül sistemi konusunda bir benzeşim ilişkisinin kurulmasıdır. Bu kapsamda sektör deneyimi bulunan öğretim üyeleri ile sadece akademisyenlik deneyimi bulunan öğretim üyeleri arasında da bir farklılığın görüldüğü söylenebilir. Benzer şekilde akademisyenlerin bir bölümünün kendi çalışma ve faaliyetlerini de "performans" olarak ifade ettikleri, dolayısıyla bu kavramı kendi

akademik pratikleri açısından da bir "prim" uygulaması olarak içselleştirdikleri söylenebilir:

> Performansım arttığında beni ödüllendirmesini seviyorum. Bu güzel bir şey, prim bu aslında. Ama akademisyenler ne diyor? Ayy yazdığım kadar mı para alacağım? Bu aslında iyi bir şey. Senin çalışmanı üniversite takdir ettiğini gösteriyor. Sana bunu dayatmıyor da. Performansına. Ne diyor? Değil mi? Hani illa 1. kategori olacaksın demiyor. Ama şunu demeli bence. Şimdi ben burada pazardan geldiğim için yönetici...10 yıldır bir şey yazmadıysam da ne oluyor demeli. E etrafımızda var öyle hocalar. 20 yıldır yazmayan var. Eee o zaman? Hani nerede rankim benim. Gençlere mi dayayacağım sırtımı. E gençlerin önünde böyle bir örnek var. Oo ne güzel, profesör olmuş yazmıyor çizmiyor. Böyle mi olacaklar? (4K, Dr. Öğr. Üyesi., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Performans sistemini olumlu ve gerekli olarak değerlendiren; ancak mevcut sistemin iyileştirilmesi yönünde görüş bildiren akademisyenlerin ise, eğitim-öğretim süreçleri ve öğrenci geri bildirimleri gibi çeşitli başlıkların da bu sisteme dahil edilmesini önerdikleri gözlemlenmiştir. Mevcut durumda "en iyi seçenek/ölçüt" olarak ifade edilen sistemin hem akademik faaliyetler, hem de akademik yükseltmeler açısından "neye göre yapılacak" sorusunun yanıtını bir ölçüde veren; buna karşın geliştirilmesi gereken bir yapıda olduğu da vurgulanmaktadır:

> Dediğim gibi performansı önemsiyorum. Biz iyi ders vermek zorundayız, üretmek zorundayız. Öğrencilerimizin ne ise durumu, onları yakalamak ve ama bunlar okumuyor bilmem ne kolaycılığa kaçmadan, öğrencilerimizin bizim hakkımızdaki değerlendirmelerini, bütün bunları önemli buluyorum. Bütün bu şeyleri, sorgulamaları da kabul ediyorum. Ama performansı, akademik yükseltmeler için de önemli buluyorum. Hani bir şey bulmamız, işte dergiler hani şöyle bundan 20 yıl önce de kitaptı. Bundan 15 sene sonra da başka bir şey olacak, normal. Elimizde, evrensel hani bir şey yazacağımızda, bir şey okuyacağımızda, böyle belirli şarlatan olmayan, çalıp çırpmayan, paralı olmayan yerleri doğru tespit etmek ve oralarda yayın yapmayı önemsiyorum. Cliental ilişkilerin dışında üretim sürecinde olayım… Yani ben çok iyi hocayım ama yayın yapmıyorum. Böyle bir şey yok. Araştırma yapmadan ya da yayın yapmadan, çok iyi hoca falan olamazsınız… Dolayısıyla hesap verilebilirliğe açık bir akademisyenlikten yanayım. Öyle bunların hiçbirinden muaf değil bence akademi. Ama bunun ücretle ilişkilendirilmesini doğru bulmam. Ama akademik yükseltmeler için kriterlerimiz olacak. Performans göstergelerimiz de olacak. Diğer türlü çünkü neye göre bunları yapacağımızın şeylerini, en azından şu anda benim önerebileceğim daha iyi bir sistem yok yani hani bölüm başkanının, dekanın ya da bilmem neyin, kliental ilişkilere düşmeyecek, stand… ölçülebilir, elbette ölçülemeyen bir sürü kıymetli çabamız var bizim, atıyorum ben bir doktora jürisinde üye oluyorum. Bir doktora tezini okumak en minimum 9 saattir. 9 saatimi veriyorum ama bunun hiçbir karşılığı yok akademide. Yani performansta da yok, hiçbir şeyde yok. Ama ben yılda 20 tane jüriye giriyorum. Diyorum ki, ben öğreniyorum. Benim bildiklerimden, girdiğim insanlara katkım oluyor. Dolayısıyla bu benim işim. Ama bunu hani ölçülemiyor diye yapmıyor değiliz. Ama bunların hepsi bir bütün. Yani, hesap verebilir, transparrent ve question edilebilir bir şey akademisyenlik. Yani bu sorular sorulduğunda azalan bir şey değil. Yani hani çok piyasalaştı bilmem ne, hayır yani gerçekten bazı ölçütleri tartışabiliriz ama ölçütsüz olmaktan iyidir. (38K, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Çarpıcı bir bulgu, akademik performans ve teşvik sistemlerini, akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümü ile ilişkilendiren ve buradan hareketle açıklayan yaklaşımlarda ortaya çıkmaktadır. Özellikle elde edilen bilginin kullanım "amacı ve

pratiği" açısından toplumsal ve sınai "değeri" konusunda da bir farklılığın bulunduğuna ve bu durumun da performans temelindeki sistemsel bir bakış açısını ve bir performans ölçütü olarak da finansal kaynak teşvik uygulamalarını beraberinde getirdiği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla fen bilimleri ile sosyal bilimler arasında "performansa dayalı üretim" açısından da "icat" ve "yenilikçilik" temelinde farklı sonuçların ortaya çıktığı ifade edilmektedir:

> Niye performans denilen kriterin içerisine, eskiden ne kadar çok öğrenciye sirayet edebiliyorsun, ne kadar çok mürid dediğimiz öğrenci tipi yetiştirebiliyorsun varken, şimdi ne kadar çok fazla öğrenciyi iş hayatına adapte edebiliyorsun arasındaki ilişki, tam da toplumsal beklenti. İşte Roma Dönemi'nde toplumsal beklenti, olgun insan. Düşünen insan. Ya da felsefe bilen insanken, toplumun beklentisi bu yönde insan iken, ilişkilerini bu yönde geliştirirken. Şimdi, doğrudan teknoloji ve inovasyona yetkin insan. Çünkü, toplumun sıradan average bir insanının hayat kalitesini en çok ne etkiliyor diye düşünürseniz, üniversiteden beklentiyi de görürsünüz… Üniversitelerdeki üretim nedir? Diyor ki, en iyi üretim, insanlara en çok faydası olandır. İnsanlığa en çok faydası olan nedir? Fikri sınai mülkiyet değeri yüksek olandır. En değerli toplumsal katkı da odur. Şimdi bu ahlaki çerçeveden baktığınızda, üniversitelerden hangisi fikri-sınai mülki haklar havuzunu zenginleştiriyorsa, hangisi projelere en çok para topluyorsa, dolayısıyla burada para, performans ölçütüdür bu ahlaki anlayışta… Eğer innovationsa odak, o zaman çok basit. Neden tıp alanında çok büyük yayınlar yapılıyor? Çünkü Tıp alanı, pratiği innovationa bağlı. Adam, klinik deney, zaten her gün geliyor, 1000 tane hasta geliyor, onları istatistiksel olarak anlamlandırıp yani inovatif bir ürüne o bilgileri çevirdiğiniz anda çok yapıyorsunuz zaten. O yüzden Tıp Fakülteleri'nin üretim performansı ile bu performans kriterleri içerisinde Citation Index dediğimiz üretim şeyi ile, örneğin sosyal bilimlerde örneğin iletişim fakültesinde üretim performansı asla bir değil. Çünkü bir tanesi inovatif ürünü icat etmiş ve onu kullanıyor. Ötekisi inovatif ürünü hala reddediyor. Kendi bilimsel ahlak yapısı, dinamikleri nedeniyle. Sosyal bilim buna en çok direnen bilim dalıdır. Yani sizin sosyal bilim dediğiniz, toplumla ilgili olan, toplumun daha doğrusu kavramsal verileriyle uğraşan alanlar. Bunu reddediyor. (5E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Performans sistemini akademik faaliyetler açısından sınırlandırıcı bir uygulama olarak değerlendiren ve eleştiren bir profesör, fen ve sosyal bilimler alanlarından verdiği karşılaştırmalı örneklerle bu sürecin her iki alanda da benzeşen yönlerine vurgu yapmaktadır. Diğer yandan artan ölçüde nicelikselleşen, sayısallaşan ve standartlaştırılan üretim karşısında ciddi bir zaman sorununun söz konusu olduğu; burada bir "nitelik" probleminin görünür hale geldiği ve akademik bilgi üretim sürecinin ortaya çıktığı yönündeki görüşler ağırlık kazanmaktadır.

> Şimdi, performans vesaire deyip de belli bir kanala sokup orada koşturmaya başladığın zaman insanları, orada yarıştırmaya başladığın zaman, kalite çıtasını aslında gün be gün aşağıya düşürüyorsun. Nicelik belki artıyor ama nitelik kesinlikle düşüyor. Buna en güzel örnek yine bu performans, tıp alanından geldi, ne oldu? Bir hekim günde 100 hasta bakmaya başladı, işte biz onu alkışladık, bravo! Performansı yüksek; ama 100 hastaya bakan bir hekim, 100 hastasını da hasta eden, iyileştirmeyen bir hekim haline geliyor. Oysa her bir hastaya 2 saat 3 saat ayırabilse, her bir hastayı dinleyebilse, bambaşka bir sonuç ortaya çıkacak. Bu akademide de öyle, ben yani inanılmaz şeyler görüyorum. Bir taşra üniversitesinde senin gibi bir akademisyen arkadaşım haftada 40 saat ders veriyor. Geçen birinin bu atama dosyasına bakıyordum, aman Allahım verdiği

> derslere baktım, 10 tane ders veriyor. Şimdi ne yapacak o? Hangi araştırmayı yapacak? Hangi derdin peşinden koşacak? O zaman üniversite olmaktan çıkıyor, Skolastik eğitim yapılan, var olan bilginin tekrar edildiği; ama yeni bir bilginin üretilmediği bir yer haline dönüşüyor. (7E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Dikkat çeken bir bulgu, akademisyenlere yönelik performans sistemini gerekli bulan bir diğer akademisyen tarafından da aynı örnek olay üzerinden yapılan değerlendirmedir. Bu açıdan nitelik-nicelik tartışması kadar; bu performansın nasıl ve hangi ölçütler üzerinden tanımlandığı sorusunun, "akademi açısından nihai amaç nedir?" sorusuyla yan yana getirilerek yanıtlanması gibi alternatif bir noktaya işaret etmektedir. Bu açıdan performans sistemi, akademik araştırma, yayın, eğitim-öğretim ve danışmanlık gibi pek çok faaliyetin ve bilimsel üretimin evrensel düzeyde standartlarını ve işleyişini belirleyen, hem nicel hem de nitel ölçütlere karşılık gelen bir biçimde de açıklanmaktadır. Akademik faaliyetler açısından enformal ilişkilerin yaygınlaşması yoluyla istismar, iltimas ve ihmal merkezli, çift yönlü ihlallerin önlenmesi açısından da bu standartların ve ölçütlerin belirlenmesinin önemi vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bu bağlamda eleştiri, bir performans sisteminin olmasından çok; performans ölçümündeki hatalar eksiklikler olarak öne çıkmaktadır[215]. Diğer yandan, yetkinlikler ve yeterlikler açısından da akademisyenlerin bu yöndeki performans geribildirimleri ile ilerlemesi de bir gereklilik olarak ifade edilmektedir:

> …Örneğin devlet hastanesindeki doktorlara performans getirdiler değil mi? Ne demek oldu bu uygulamada? Günde kaç hasta baktın kardeşim? 50 hasta baktıysan, "performans ölçütünü karşıladıysam iyi bir doktorum". Peki ben hastaya ne kadar zaman ayırdım? Hastanın gerçekten derdini anladım mı? Ona uygun tedaviyi önerebildim mi? Onunla yeterince ilgilendim mi? Yoksa o hasta tekrar tekrar hastane kapılarında sürünecek mi başka doktorlara gidip gelerek. Şimdi performans bu değil bana göre. Performans görevle ilgili bir şeydir. Doktorun görevi hastayı iyileştirmektir. Performans, bunu yapabiliyor mu yapamıyor mu bu olmalıdır. Yani nihai amacı gerçekleştirebiliyor muyuz? Akademisyenler açısından döndüğümüzde ne dedik? En ileri düzeyde, eğitim yapacağız üniversite olarak. Yapıyor muyuz sorusunu sorduğumuzda, 200'ü aşkın üniversitemiz var ama elle tutulur 10'da 1'i yok. 20 tane çok iyi üniversite yok bu ülkede. O zaman kamu kaynaklarını biz boşa harcamıyor muyuz? Sokaktaki vatandaş benim vergimi nereye harcıyorsun? ne kadar üniversitesin? ne kadar bilim üretiyorsun? dediğinde. Bak. Benim performans puanım bu. Şu kadar yayın yaptım. Ölçütlere vurduğumda da şu kadar puan aldım demenizin bir anlamı var mı? Performansı nasıl tanımladığınız önemli. Performansı hem nicel boyutuyla hem de nitel boyutuyla tanımlayacaksınız. Örneğin kaliteli yayınların koşullarını koyacaksınız, kaliteli danışmanlığın ölçütlerini belirleyeceksiniz. Kaliteli ders vermenin de ölçütlerini ona göre yapacaksınız. Öğrenci öğretim üyesini puanlıyor. Kimse, öğrenci dahil, öğretim üyesi dahil, yönetici dahil bu sistemi ciddiye almıyor. Çok kötü, dönemde 1 sefer 2 sefer

[215]Yılmaz ve Memişoğlu'nun (2019:551) akademik performans konusunda akademisyen görüşlerini devlet üniversitesinde 21 öğretim elemanı üzerinden incelediği çalışmada da performans sisteminde "niteliğin" yerine "sayısal verilerin değerlendirilmesi" noktasında benzer bir sonuca işaret edilmektedir.

> ders yapan öğretim üyelerinin puanları 5 üzerinden 4.95 çıkabiliyor. Ama işini layıkıyla yapan, öğrenciyi zorlayan, sıkıştıran ama onu da yetiştiren insanların performans puanı 3-3.5 bandında çıkabiliyor. Şimdi hangisi doğru? Bizim performans ölçme sistemimiz yanlış…Şimdi performans dediğimizde, ben ne olduğunu bilmiyorum. Bu güne kadar ben 85 yılından 2020'ye 35 yıldır öğretim elemanıyım, hiç kimse bana senin performansın şu olmalı, şurada şöyle bir eksiğin var, şuraları iyileştir, buralar zayıf alanların, burası güçlü alanların demedi. Kimseye dendiğini de düşünmüyorum. Bu nasıl bir kurumdur. Bir fabrikada işçi olarak çalışsanız bile bu geri bildirim size veriliyor yöneticileriniz tarafından… (23E, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Performans sisteminin kurumsal niteliği ve denetiminin en görünür olduğu noktalardan birisi de iş güvencesi(zliği)nin doğrudan bir ölçütü ve/veya sonucu olarak ortaya çıkmasıdır. Bir başka ifadeyle; eğitim, araştırma, yayın, idari görevler gibi alanlarda "hızlı ve kullanışlı sonuçlar" elde etmeye yönelen ve "normatif" olanın tanımlandığı performans sistemi, bu normlara uygun ve dolayısıyla akademide kalması gereken "muteber" akademisyeni de aynı standartlarla puanlaştırmakta; akademide çalışmaya "uygunluğu" da yine bu çerçevede denetim altına almaktadır. Performans kriterlerini sağlayamamak, bu anlamda meşru bir işten çıkarma gerekçesi olarak ortaya çıkabilmektedir. Bu açıdan kendi içlerinde farklılıklar göstermekle birlikte; devlet üniversiteleri ile vakıf üniversiteleri arasındaki farklılıklara da akademisyenlerin bireysel deneyimleri üzerinden işaret edilmektedir:

> Üstelik sürekli bir performansı da yani çalışma performansını da belirli bir şeyde tutmanız lazım. Çünkü sürekli bir kalite, şey yenileme… Yani hayat gailesi dediğimiz şeyi çok derinden hissettiğiniz bir yer orası. Yani her yıl Şubat ayında başlar sözleşme yenileme, yenilendi, yenileniyor, yenilenmeyecek, şöyle olacak diye o tevatür o tarihte yayılmaya başlar, Haziran gibi falan imzalarsın. İşte çeşitli söylentiler falan detayı çok ama 4 sene çalıştım ben galiba orada, belki 5 sene çalıştım. Zorlu koşulları olduğunu söyleyebilirim. Dolayısıyla ben doktora çalışmamı mesela öyle bir ortamda tamamladım. O anlamda özel üniversiteyle devlet üniversitesi arasında, yine her özel üniversite ile her devlet üniversitesini karşılaştırmayayım ben kendi özelim üzerinden gideyim, gerçekten çok ciddi fark var. (9K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Performans sisteminin bir "ödüllendirme" sistemi olmasından çok bir cezalandırma sistemi olarak kullanılması da katılımcılar tarafından oldukça eleştirilmektedir. Ranking sistemlerinde ilk on sıralamasında yer alan üniversitelerdeki akademisyenlerin ifadelerinde de benzer bir durumla karşılaşılmaktadır. Sosyoloji alanından bir akademisyen bu durumun "sözleşme yenileme" süreciyle ilişkisini şu şekilde aktarmaktadır:

> Hayır bizde yok öyle şey. Şöyle, yayın şöyle, yani zaten hakkında konuşulmuyor ama bunlar herkesin bildiği bir performans kriteri var yani. Her sene 2 makale basmak zorundasınız. Basmazsanız nolur? Sorun olabilir yani. (gülüyor) Anlatabiliyor muyum? ama sen gittin Journal

> of Ethnic and Migration Studies'de bastın diye okul sana bir şey vermiyor. Sadece yıl, her yıl sonu performans, yani şöyle söyleyeyim, yani 3 yıllık kontratlar bizde, ama her yılın sonunda değerlendirme var. Her yılın sonunda zam oranı belirleniyor. İşte belki bu sizin sorduğunuz, o zam oranı da neye göre belirleniyor? Yayın, teaching, service. Yani yayın ama en önemli kalemi tabi ki. (31E, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Performans sistemi üzerinden "denetim" vurgusuna ilişkin çarpıcı bir örnek ise; yukarıda vakıf üniversiteleri odağında ifade edilen ve devlet üniversiteleri açısından "yaptırımlar" konusunda farklı sonuçlar doğurabilen bu sistemin, araştırma görevlileri açısından bir mobbing unsuruna dönüştürülebilmesi ve mikro-iktidar alanlarını oluşturabilmesi noktasında ortaya çıkmaktadır. Bu noktada özel sektörde ve piyasalaşma-ticarileşme tartışmalarını da aşan bir düzlemde uygulamaların söz konusu olduğu görülmektedir. Üniversitede geçerli performans sistemini, bölüm düzeyinde aylık olarak ve 24 saat üzerinden bildirmek durumunda kalan ve atama formlarının da bu şekilde değerlendirileceğini öğrenen bir araştırma görevlisi, bu konudaki deneyimini şöyle aktarmaktadır:

> Ben araştırma görevlisi olarak, yani bu hiyerarşinin en altında olan birisi olarak, bizden mesela bölüm yönetimi aylık performans raporu istedi. Bu aslında bir mobbing yani hani çünkü zaten senede bir akademik personel yeniden atama formu var ve orada zaten o performans kalemleri var. Yani senelik o değerlendirme zaten atama sırasında yapılıyor. Aylık bir performans değerlendirmesi çok mümkün değil. Kaldı ki oradaki iş kalemlerinin %80 falan yine idari iş kalemi, bu arada resmi işler danışmanlık idari göreve girer mi? o benim üstümde mesela. Ben hani direkt böyle Bolognadır Erasmustur koordinatörlükleri düşünerek cevap vermiştim. Koordinatörlükler bende değil ama işlerini ben yapıyorum işte. Ne diyordum? Hani o raporla ilgili mesela, onlar kendileri bir kalem istediler. Ben uzunca bir süre huzursuz olmuştum. Çünkü hani bir de bizden istedikleri sadece mesai saatleri içindeki bir rapor da değildi. 24 saatinin ne kadarını işe veriyorsun bunu görmek istiyoruz diye bunu yazılı olarak da yazdılar, istediler. Diyorum yani hocam ben onu hesaplayamam yani hani ya da bunun hesabını vermek zaten çok onur kırıcı. Bir de dört kişiyiz, herkes ayrı ayrı yazacak hangi saat ne kadar vermiş, kim daha az verdiyse onun başka bir kıyaslama…ya orada kötü niyet olduğu böyle çok belli de konuşulamıyor tabi biz o hiyerarşinin altındayız…Mesela o performans değerlendirme raporunda bize o sebeple söylediler. Nasıl olsa zaten senede bir kere bize bölümden isteniyor. Biz de sizin atama formlarınızı bize verdiğiniz raporlara göre değerlendireceğiz. Çünkü hani, yani bu mesela Rektörlüğün onlardan istediği şey, sonra kendi bölüm içinde başka bir performans değerlendirme üretti onun için anlatmak istedim. Halbuki hani böyle bir şey var mı? Hepimiz işte devlet memuruyuz. Herkes hani kimse aslında birbirinin patronu değil, herkes sadece birlikte çalışıyor. Amirin var yöneticin var hani belli bir hiyerarşi var ama o kapitalizmi o kadar böyle mesela benim eşim özel sektörde ben ilk ona sordum. Dedim hani böyle bir uygulama sizde var mı? Performans raporu yapıyor musun? Yok canım hani mümkün mü öyle bir şey 24 saatinin raporunu annene vermezsin hani yani bu zaten mobbing dedi…(28K, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Diğer yandan performans sistemini bir baskı unsuru olarak değerlendirmeyen ve "bireysel motivasyona" ve kurumun "kalite süreçlerine katkı sunduğunu" düşünen görüşlerin de bulunduğunu söylemek gerekmektedir. Çalışma kapsamında ve yapılan

görüşmelerin sınırlılıkları çerçevesinde, özellikle doçentlik ve profesörlük aşamasında bu yönde bir görüşün ağırlık kazandığı söylenebilir:

> Yani ben kendi işimi en doğru şekilde performans ölçülerinde yaptığımı düşünüyorum kendim açısından. Yani büyük bir baskı da hissetmiyorum. Zaman zaman motivasyonum çok dağılıyor ama zaman zaman da işte çalışıyorum. Dolayısıyla da hani bu yükseltmeler falan biraz da bu konsantrasyonu olan dönemlere mecburen getirmeye çalışıyorsunuz. Hani faydası da oluyor diye düşünüyorum yani. (30E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

Akademisyenlerin performans uygulamalarını, teşvik sistemi ile birlikte değerlendirmeleri, teşvik uygulamasının, akademik kapitalizm tartışması bağlamında nasıl bir noktaya yerleştirilebileceğinin açıklanması ihtiyacını beraberinde getirmektedir.

2.2.2.2. Teşvik Uygulamaları

Akademik bilgi üretim sürecinde öne çıkan tartışma başlıklarından biri de teşvik uygulamalarıdır. Özellikle akademik faaliyetlere ilişkin olarak belirlenen çeşitli kriterler veya gerçekleştirilecek bilimsel çalışmalara yönelik olarak akademisyenlerin çeşitli finansal kaynaklarla motive edilmesi ve desteklenmesi biçiminde tanımlanan teşvik prensibinin uygulama alanları açısından sosyal bilimlerde nasıl karşılık bulduğu ve akademisyenlerin deneyimleri üzerinden nasıl tanımlandığı da önem kazanmaktadır. Yapılan görüşmelerde "teşvik" uygulamalarının araştırma öncesi, yayın sonrası, proje süreci ve YÖK nezdinde performansa dayalı olmak üzere birden fazla, farklı kaynaklarla desteklenen ve farklı biçimlerde başvuru süreci gerektiren çoklu bir yapıda ifade edildiği de görülmüştür. Bu bağlamda 41 akademisyenlerden 19'unun, yukarıda ifade edilen herhangi bir teşvik uygulamasından yararlanmadığı; diğer 22 akademisyenden ise 14'ünün YÖK'ün performans kriterlerine dayanan "akademik teşvik" olarak ifade edilen uygulama kapsamındaki teşvikten en az bir kez faydalandığı, 8 akademisyenin ise proje, araştırma ve/veya yayın süreçlerine ilişkin teşvik uygulamalarında en az bir kez olumlu sonuçlanan başvurusunun bulunduğu saptanmıştır. Bu bulgulardan hareketle; özellikle devlet üniversitelerinde bulunan akademisyenler arasında akademik teşvik

uygulamasının öne çıktığı; buna karşın vakıf üniversitelerinde teşvikin daha çok proje araştırma ve yayın ve faaliyetleri üzerinden gerçekleştirildiği görülmüştür. Dolayısıyla ifade edilen görüşler bir anlamda genel bir teşvik sistemine yöneltilmekle birlikte; akademisyenlerin ağırlıklı deneyimlerinin performans temelindeki "akademik teşvik" odağında olduğu görülmektedir[216]. Bir akademisyen bu bağlamda farklılaşan uygulamaları ve görüşlerini şöyle ifade etmektedir:

> Almadım ben, çünkü çalıştığım kurum bazında söyleyebilirim. Bizde bir yere kadar, yani ben asistanken teşvik vardı, akademik teşvik vardı daha sonra o işte kaldırıldı ama şöyle bir akademik teşvikten bahsediyorum, ya benim çalıştığım kurum bir performans sistemi ile çalışıyor. Her senenin sonunda belirli kriterler var onlara göre belirli bir puan ortaya çıkıyor ve işte siz ona göre maaşınıza zam alıyorsunuz gibi. Ama bir yandan akademik teşvik de var, işte üst grupta çıkan, performansları üst grupta çıkan hocalar kendileri yine ayrı bir kriterler listesine göre bir puan hesabı yapıp, bir akademik teşvik alıyorlar ek olarak buna. Bunda mesela, atıflar var işte SSCI'da basılmış makaleler, projeler var hani her şeyi kapsamıyor. Bunun içinde mesela hiç teşvik almadım. bir yandan da işte SCI veya SSCI dergide basılınca alınan akademik teşvikler vardı bir yere kadar bizde, çalıştığım kurumda. O mesela kaldırıldı ama yeniden işte geldi, yürürlüğe girdi. Onda sanırım bir tane başvurum olacak ama daha önceden hiç almadım. Asistanlığımda da almadım. Çünkü sanıyorum ki ona öğretim üyeleri başvurabiliyor. Yani işte dediğim gibi o teşvikin nasıl ölçüldüğü ile ilgili bir takım soru işaretlerim var. Yani nasıl işte yayınlar kalitede yayınlar ortaya çıktı? Hangi endekslerde basıldı? İşte kaç kişi basıldı işte ne bilim idari işi olmayan birinin idari işi olan biriyle karşılaştırılması ne kadar doğru oldu bu hani ölçütte, bunlarla ilgili soru işaretlerim olduğu için çok şey değilim. Ama benim kendi kişisel motivasyonumla ilgili, yani hani şey değilim. O teşvik okey olabilir. Önemli olan benim kendi başarım. Yani doçentlikte kullanabilecek miyim? Ne biliyim işte kendi CV'me yazacağım, belki başka bir yere gideceğim bir gün. O benim için daha önemli mesela. (29K, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

Akademik faaliyetlere yönelik olarak ve özellikle yayın sürecinde görünür olan teşvik uygulamalarının son beş yıl içerisinde üniversitelerin stratejik planlarına dahil olduğu; ancak belirlenen kriterler, ödenen ücret ve sürecin takip "yoğunluğu" açısından devlet ve vakıf üniversitelerinde ve vakıf üniversitelerinin de kendi içinde farklılaştığı görülmektedir. Yapılan görüşmelerde özellikle ranking sistemlerinde Türkiye'de ön sırada yer alan büyükşehirlerdeki üniversitelerde bu geçiş döneminin ve dönüşümün akademisyenlerin tercih ve kararlarına bırakılmaksızın daha keskin bir biçimde gerçekleştiği de gözlemlenmiştir. Bu üniversitelerden birinde bulunan bir profesör, son 1 yıl içinde yaşadığı yayın teşvik sürecindeki dönüşümü şöyle aktarmaktadır:

> Şimdi bu çok yeni, ya çok küçük cüzi bir teşvik, teşvikler vardı, işte o projeleri alanlara teşvikler veriyorlardı ama ben ona bağlanmadım. Bizde işte o atıf endeksinde yayın yapanlara da teşvik

[216] 3 doçent ve 2 profesör olmak üzere 5 akademisyenin 3 ile 5 yıl arasında düzenli olarak bu akademik teşvik uygulamasından faydalandığı söylenebilir. 13 araştırma görevlisinden 4'ü herhangi bir teşvik uygulamasından yararlanırken; bu rakam 9 doktor öğretim üyesinde 3; 7 doçentte 6 ve 12 profesörde 6 olarak ifade edilebilir.

> veriyorlardı ama daha 1 yıl öncesine kadar sürdürülen ödemeyi söyleyeyim teşviklerde. Ulusal yayın olursa, kitap bölümü 220 lira, uluslararası olursa 420 liraydı yayın. Bu teşvikse, e yaptığım yayınlar için benim hesabıma 450 lira için (gülüyor) bir Web of Science yazısı yazmak herhalde çok akıl karı bir şey değil. Ama şimdi bunları kaldırdılar, biliyorsundur sen benden iyi biliyorsundur… Bir de scopus diye bir şey çıktı şimdi. Scopus ve bütün bu dergiler q1 q2 q3 q4 diye bir sıralamaya girdiler. Bizim üniversitemiz q1 yayınlarını bize dayatmaya başladı. Ben inanılmaz son 5 yılda bir web of science temelli uluslararası kitabevlerinden kitaplar kitap bölümleri yazdım. 120 alanın muhteşem başarılı olduğu bir sistem bu. İşte 60 olursan filan tamam oğlum çalışmışsın beş yıl içinde falan gibi bir değerlendirme var. Teşvik de işte maaşına biraz %5 herkese maaş artışı sana %8 yapıyor yani allami cihan bir şey değil yani neyse ben 300 filan topladım. Ben şimdi bekliyorum hocam yani ne büyük bir başarı diye. Ben yetersiz bulundum (gülüyor). Ya ne oldu filan dedim? Ya dediler biz değerlendirmeyi değiştirdik… Ya şunu söylemeye çalışıyorum. Q1'i getirdiler. Beni bir kağıt imzalamaya zorladılar. Bundan sonra ben Q1 yayın yapacağım ve seneye size bir tane yayını getireceğim 2 tane de Q1 makalesini dergiye sunmuş olacağım. Bununla ilgili editörden yazı getireceğim diye bir kağıt imzalattılar. Ben dedim ki bunu imzalamam emekli oluyorum. Aman hocam emekli olma, bir gariplikler oluyor. Sonuçta bu gelişmeleri şunun için anlatıyorum. Teşvik sistemi değişti. O 250-450- lira oldu şimdi 4 bin 5 bin 10 bin 20 bin filan. Burada bir köklü değişiklik oldu (üniversitede). X Üniversitesi geç katıldı bu kervana. daha yeni oldu bu. Çünkü zaten öğretim üyesi kadrosu çok kaliteli, zaten iyi götürüyordu. Ama demek ki baskı o kadar büyük, o kadar ileri gitmek zorunda kaldılar veya arkadan gelenler o kadar ciddi adımlar attılar ki bunlar yapıldı. (34E., Profesör, Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF)

Akademik bilgi üretim süreci kapsamında ve yapılan yayınlar açısından özellikle devlet üniversitelerinde performans merkezli akademik teşvik uygulamalarının "popüler" konularda, kısa sürede, hızlı, çok sayıda, daha "kolay" hazırlanabilen, minör değişikliklerle çoğaltılabilen yayınları beraberinde getirdiği görüşmelerde sıklıkla belirtilmektedir. Bu açıdan akademisyenlerin de yayın pratiklerini, doğrudan teşvike odaklanan bir yayın süreci, teşvik merkezli yayın ve ilgi alanlarına uygun yayınları bölümlendirerek birlikte yürütme ve teşvikten kaçınarak yayın üretme gibi üç farklı biçimde dönüştürdüğü ortaya çıkmaktadır. Akademik yayın faaliyetlerini teşvike yönelik ve teşvik dışında ilgi alanlarına göre bölümlendirerek planladığını belirten bir araştırma görevlisi, "teşvike uygun yayın" kriterlerini şu şekilde açıklamaktadır:

> Benim her sene yaptığım yayınları ben 3'e bölerim. Birinde, bana prestij kazandırabilecek, beni bir adım daha ileri götürebilecek kariyer anlamında. Bu genelde danışman hocamla ya da daha tecrübeli bir başka hocamla çıkardığım daha saygın dergilerde olan yayınlar. Biri, tamamen bu teşvik biliyorsunuz YÖK'ün akademisyenlere sağladığı bir teşvik süreci var. O teşvik sürecinden faydalanabilmek için, çerez yayınlar diyorum ben onlara, hani böyle hızlı, kolay, erişilebilir örneklemler üzerinden yaptığım yayınlar. Öbürü de, tamamen böyle benim merak ettiğim konular üzerine yayınlar. Zaten onlar başlıklarda çok belli oluyor. Öte yandan mesela popüler olan, prestij kazandıracak, işte dijital sağlık üzerine bağımlılık çalışmaları o dönemde çok popüler. Danışmanımın gözetiminde öyle bir makale yazdım ve gerçekten inanılmaz atıf alıyorum. O makalem. Öbürü de işte ya işte bir hocam sempozyum varmış katılır mısın dediğinde ayıp olmasın diye hızlı bir şeyler yazıyorum. İşte teşvik için puan gerekiyor. Ondan hemen böyle çok detay aramayan dergilerde sempozyumlarda bir yayın yapıyorum. Ha bu ne kadar idealdir tartışılır. Ama Türkiye'deki sistem var olabilmek için mecburen bizi bunla yönlendiriyor. Çünkü tamamen niceliğe önem veriyorlar ve niteliğin hiçbir önemi yok. Nitelik olarak önem verdiğim çalışmalar, dediğim gibi kendi merak ettiklerim, ondan senede bir tane çıkartıyorum. Ama işte çerez çalışmalar dediğim, işte nedir, biraz önce söylediğim gibi, istek üzerine, puan teşvik üzerine olan

> çalışmalardan 4-5 tane çıkartıyorum. Onların beş tanesi, bir tane öbür makaleden yapmaz. (3E, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Dolayısıyla akademik teşvik uygulamasının akademik bilgi üretim sürecinde akademisyen açısından bir amaç konumuna yerleşmesinin, buna uygun bir çalışma pratiğini beraberinde getirdiği görülmektedir. Bu çalışma pratiğine uygun bir düşünsel sürecin işletilmesi, araştırma ve yayın planının teşvik kriterlerini bir önkoşul olarak belirleyen biçimde yapılması da bir anlamda, akademik bilgi üretim süreci açısından farklı bir organizasyon yapısını, daha pragmatik ve sonuç odaklı bir düşünme biçiminin teşvik edilmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu tür bir dönüşüme işaret eden ve kendi akademik pratiğini bu sürece adapte edemediğini ifade eden bir doktor öğretim üyesi, daha uzun süre ve çaba sarf edilen, titizlikle planlanan ve niteliği ön plana alınarak hazırlanan yayınlara dayalı düşünsel faaliyetleri ve akademik yayın pratiğini şöyle karşılaştırmaktadır:

> Ben hiç almadım. (gülüyor). Ben onu hiç almadım bir kere benim kafam öyle çalışmıyor. Yani, ben onu o başka bir, bence o hani hakikaten başka bir kafa o. Yani sizin zaten, ben ne yapsam zaten o kriterler üzerinden düşünemiyorum. hani bu ben çok iyiyim falan anlamında değil. bu gerçekten başka bir tür organizasyon yeteneği de aynı zamanda. ben yapan insanları da kesinlikle küçümsemiyorum. Ama bu başka yani şey olması gerekiyor yani böyle kapat aç kapat aç gibi böyle yani kafanın senin daha böyle hızlı bir şekilde bir yerde böyle sonlandırabiliyor olman lazım birçok meseleye bakarken. Böyle çok büyük bakıyorsan resme, ondan sonra böyle bir derdin varsa, o tarz böyle, zor yani bu tarz şey yapmak. Şimdi şöyle mesela, diyorlar ki, bir sene içerisinde Citation Index'te 5 tane makale yazdı beş kişi, ya bu şu, böyle bir şey söz konusu olamaz yani ve CI diye bu zaten hani şey anlamına gelmiyor bence iyi olduğu anlamına gelmiyor. Ama bu kolay olduğu için öyle deniyor. Tamam. Ama ben şimdiye kadar bir kere yazdım CI'da bir makale, eşimle yazdık yani beş sene sürdü yani (gülüyor) yayınlanmasıyla beraber. Çünkü yani bilmiyorum, her cümle için düşündük. Biz ya da beceremiyoruz, dediğim gibi ben yani akademik teşvike şimdiye kadar hiç başvurmadım. Hani zaten o kriterleri de muhtemelen sağlamıyorum da zaten, hani şöyle bir baktım, bana olmuyor zaten o dedikleri bir sürü böyle bir şey istiyor ayrı ayrı falan. Öyle, yani bence akademik teşvik beni teşvik etmiyor yani beni o teşvik etmiyor çok net. Ama bazı insanları teşvik ediyor, farkındayım yani onun. Ben başkası söylüyor diye daha da beni rahatsız ediyor aslında bu. Yani bunun bu şekilde olması beni çok rahatsız ediyor. Çünkü, beni yönlendiriyor gibi geliyor. Bana hani mesela bir şeyi yapmaya yönlendiriyor gibi geliyor. Ben bana karışılmasını istemiyorum. Yani ben şu anda doçentliğe başvuruyorum, mesela tek motivasyonum, eğer bunu şey yaparsam, doçentlik aradan çıkarsa, daha canımın istediği gibi çalışma yapabileceğim ve iş güvencesi anlamında. Başka hiçbir motivasyonum yok. Yani çünkü ya iş güvencesi çok sıkıntılı. Doçentlikte de garantisi yok ama gene biraz daha şey, ve sürekli olarak kriterler değişiyor ve hani ben ya ben bu kriterleri düşünerek yazı yazmak istemiyorum. Ben canımın istediğini yazmak istiyorum. Yani ben muhtemelen bu çıksa daha çok üreteceğim, bu zorunlu şeyler. Yani mecburi yapmam gereken şeyler çıksa daha rahat üreteceğimi düşünüyorum. (33K., Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Akademik teşvik uygulamaları bu anlamda performans kriterlerine ilişkin bir belirlenimin yanı sıra[217], yayın sayısı, yayın formatı ve bu yayının hangi mecralarda yayımlanacağına ilişkin bir protip üzerinde de belirleyici olmakta ve bu uygulamadan yararlanmak isteyen akademisyenlerin belirlenen bu biçimsel süreç üzerinden "disipline edilerek" ilerlemeleri zorunlu hale gelmektedir. Akademik üretim sürecinde teşvikten kaçınma pratiği ile yayın faaliyetlerini sürdüren iki akademisyenin konuya ilişkin görüşleri şöyledir:

> İndeksli dergi makalelerinin saha dışında çalışanlar veya toplumun geniş kesimleri tarafından okunmadığını, onlara hitap etmediğini düşündüğüm için kitap ve kitap bölümü yazmaya odaklandım. Her yıl akademik teşvik puanı elde etmek için, yazması uzun bir araştırma süreci gerektiren kitap veya kitap bölümleri yeterli olmuyor. Bu nedenle akademik teşvik alamıyorum. Akademik teşvik için kısa sürede, yapılmış yayınların, teorilerin vs. özetlenerek makaleleştirilip yayınlanmasının oldukça komik ve literatüre katkısı olmayan şeyler olduğunu düşünüyorum. (10K., Arş. Gör. Dr., Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

> Teşvik almıyorum. Teşvik konusunun araştırmaları nicelik bakımından oldukça artırdığını gözlemliyorum. Bu kararın bu kaygıyla alındığını düşünüyorum. Dekanlık, Rektörlük, YÖK gibi idari makamların bu artıştan genel olarak memnun olduğunu görüyorum. Fakat bunun niteliğe yansımasının olumsuz olduğunu düşünüyorum. Teşvik alabilmek amacıyla çok özenilmeden yapılan yayınlar, çalışmalara katkı sağlamadığı halde birbirinin ismini yazan araştırmacılar, bilimsel kaygı taşınmaması gibi yansımaları oldu. Maddiyata önem veren meslektaşlarımın -ki bunların sayısı oldukça yüksek- eskiye göre çok fazla yayın yaptığını görüyorum. Teşvik verilmesi beni bireysel olarak hiç motive edemiyor. Maddi bir yoldan ziyade, amir konumundaki insanların akademik hayatımı zorlaştırmak yerine kolaylaştırmaları ve objektif şekilde geri bildirimde bulunmaları beni daha fazla teşvik edebilirdi. (15E., Arş. Gör (ÖYP), Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Görüşme yapılan akademisyenlerin bir bölümü tarafından ifade edilen teşvik uygulamaları ve niceliksel akademik üretim ilişkisi; özellikle "yağmacı dergilerde" yayın ve/veya para karşılığı yayın gibi bir takım etik dışı üretim faaliyetlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayabilmekte; bu yönüyle de sürecin amaç-araç ilişkisi çerçevesinde yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğini öne çıkarmaktadır.

> Akademik teşvik daha önce hiç almadım açıkçası. Yani alabilme durumum şöyle, başvuruyu kaçırdım. Ya da puan tutmama durumları oldu. Bu sene tekrar başvuru yapma planım var çünkü yayın sayım baya yüksek, eğer olur da tarihi kaçırmazsam (gülüyor). Çünkü tarihi kaçırma durumundan dolayı alamama durumu oldu, ama bildiğim kadarıyla şöyle, yani ciddi anlamda bir parasal katkı olduğunu söyleyemem açıkçası yani. Elbette bir katkı var ama böyle dramatik bir katkı değil. Ama ne olabilir hani akademik teşvik altında? Ben çok çok kaliteli dergilerde yayın yapıyor olduğum zaman, hani bunun da bir teşvik anlamında bir geri ödemesi var. TÜBİTAK üzerinden aslında teknik olarak. Ama mesela oradaki fonlar belki çok yükseltilebilir o zaman, onlar yükseltildiği zaman, çok prestijli dergilerde kişilerin yayın yapması anlamında ciddi bir belki

[217] Konuya ilişkin Bobat ve Çakılcı'nın (2017) tartışması için bkz: https://www.calismatoplum.org/Content/pdf/calisma-toplum-1738-cd1e4d5a.pdf

> etki olabilir ama burada benim bahsettiğim, yine böyle orta klasmanda eğer dergiler belirli fonları arıtırırsa, kastettiğim böyle en top dergiler olmalı. Öyle ki bu dergiler hiçbir şekilde hani yağmacı yayın dediğimiz şeyi aslında hiçbir şekilde maruz kalmayacak bir yapıda olmalı. Çünkü gördüğümüz belki SSCI dergilerin bile bir kısmında, yağmacılık durumunun olduğunu kimi zaman görebiliyoruz. Dolayısıyla o çok prestijli e en üst düzeyde olan dergiler için belki verilen fonların ciddi anlamda artırılması, iyi anlamda bir akademik teşvik olarak düşünülebilir. Ama söylediğim gibi hani belirli bir puanın doldurulmasından ziyade, yani elbette daha çok çalışanın daha çok ödüllendirilmesi mekanizması güzel bir şey elbette ama. Yani nihayetinde o puanı, yağmacı yayınlar üzerinden de sağlayabiliyorsunuz yani orada çok adaletli bir sistem olduğunu ben açıkçası düşünmüyorum. Bu sistemin yeni baştan kurgulanması gerekiyor diye düşünüyorum akademik teşvik sisteminin. (32K., Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni, İlk on dışında, İİBF)

Akademisyenler arasında yaygın olarak deneyimlenen proje faaliyetlerinin hazırlık araştırma ve yazım süreçleri açısından da yine belirlenen biçimsel kriterlerle örtüşen ve öncelikli olarak desteklenen bir uygulama biçiminde öne çıktığı görülmektedir. Kendi akademik teşvik deneyimini bir proje süreci üzerinden açıklayan bir araştırma görevlisi, performans sistemi, proje faaliyetleri ve puan karşılığı ilişkisini şöyle aktarmaktadır:

> Yani mesela ben de teşvikin ilk çıktığı yıl teşvikten yararlanan bir akademisyenim o da nasıl oldu? Yine bizim Fakülte NATO ile bir proje imzalıyor. Bir tatbikat yapılıyor. NATO bir tatbikat yapacak. Biz onun medya ayağıyız işte ben orada muhabirim güya. O projenin içinde, işte o tatbikat süresince ben haber muhabiri olarak görev aldım ve bu proje sonra güya ödül aldı falan. Hani danışıklı dövüş. Bize böyle ödül belgeleri falan geldi. Sonra o belgeleri kullanıp biz teşvikte baya 30 puan proje için, 30 puan ödül için zaten tek bir proje 60 puan oldu ve o dönem baya bir sağlam teşvik almıştık yani. Ben bilmiyordum da üstelik. Bana şey dediler. Ya getirsene o evrakları. Bak, teşvik alacaksın. Ha efendim? Gerçekten mi? Niye? Ya o kadar acayip ki niye alacağım ya böyle bir şey miymiş teşvik falan diyorum. Yani çok acayip. Böyle bunu da yaşadım yani hani o teşvikten de neredeyse haberim bile olmayacaktı. Allahtan hani hoca söyledi de yararlandım ama bu ne ya bu muymuş dedim? Teşvik bu muymuş? Ben de sanıyorum ki ohoo insanlar böyle çalışmalar yapıyor falan, onların karşılığında bu para ödeniyor. (21K., Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Ranking sistemlerinde ilk oda bulunan vakıf üniversitelerinde "üniversiteye getirilen fon miktarı" üzerinden bir "AR-GE" bütçesinin sağlanması yoluyla (31E) teşvik uygulaması ifade edilirken; temel eleştiri noktasının "akademisyenlerin maddiyat odaklı düşünen, puan peşinde koşan aktörlere dönüşmesi" ve bu durumun beraberinde getirdiği olumsuzluklar vurgulanmaktadır. Bu durum, akademik bilgi üretim sürecinde nitelik tartışmasıyla birlikte, kurum içindeki "meslektaşlık etiği"nin yerini rekabet ilişkilerinin aldığına da işaret etmektedir. "Kıdemli hocaların teşvik puanlarını hesapladığını" belirten bir araştırma görevlisi bu konuyla ilgili olarak "baya kavga çıkıyor akademik teşvik için" (28K) ifadelerini kullanmıştır.

Teşvik uygulamasının akademik bilgi üretim sürecindeki dönüşümünü değerlendiren görüşlere referansla, yayınların biçimsel formatları kadar; nitelik-nicelik tartışması, benzeşen bir seri ve kitlesel akademik üretim, entelektüel çaba ve uzun soluklu araştırmaya dayalı çalışmaların bu hız ve zaman mefhumu karşısında ikincilleşmesi ve dolayısıyla "ölçülebilir akademisyen ölçülebilir bilgi" prensibini öne çıkaran, bu yönüyle de hem akademik kapitalizm hem de neoliberalizm tartışmalarıyla iç içe geçen daha yapısal koşulların ve disipline edici bir sürecin parçası olarak da değerlendirilebilir. Bilimsel bilginin ve akademik bilgi üretim sürecinin de bu anlamda piyasada hızla dolaşıma sokulan, bu biçimde tasarlanan ve çıktı, finansal kaynak gibi sonuçlar üreten, bu anlamda niceliği, sayısı ve süresi itibariyle ölçülebilen ve denetlenebilen bir "meta" olarak kavramsallaştırılmasına neden olmaktadır.

> Akademik teşvik denilen şeyi ben komik buluyorum. Yani yanılmıyorsam Davutoğlu döneminde geldi bu akademik teşvik, daha önce hatırlamıyorum yoktu galiba. Bunun hani şu kadar makale yazarsan aylık 300-500 lira alırsın, evet, o yüzden çok kalitesiz şeyler yayınlanmaya başladı. Ben kendi alanımdan bakıyorum, artık içimiz dışımız sinemada temsil oldu. Farklı alanlar çalışılmıyor. Bu akademik teşvik alma mantığı ve bunun da aslında nitelik değil sadece niceliğe indirgenmiş olması aslında akademide bir benzeşme yarattı. Tam da neoliberalizmin istediği gibi, ölçülebilen akademisyen ölçülebilen bilgi. Bunu yarattı aslında. Artık bir fakültede ya da akademide siz aşağı yukarı insanların ne üreteceğini biliyorsunuz. Önümüzdeki on ya da yirmi yıl içerisinde insanların neye yönelip neleri üreteceğini biliyorsunuz. Hangi alanda çalışmalar yapılacağını biliyorsunuz ama sorun şu: teknolojinin, iletişimin, internetin vasıtasıyla bugün çok hızlı her şeyin değiştiği dönüştüğü bir dünyada yaşıyoruz; ancak siz bu hızı, aslında bu teşviklerle olabildiğince basit şeylere indirgeyerek hep aynı çalışmaların yapılmasına sebep oluyorsunuz…Biz bunları görüyoruz ama, bilmiyorum şuna dikkat ediliyor mu? Sosyal bilimlerde arşiv falan kalmadı. Kütüphane kalmadı, belge toplama kalmadı. Ya kimse artık uzun uzun ya bir yılımı vereyim de şu kütüphaneye gireyim ve bunu yapayım derdine düşmedi. Niye? Çünkü uzun saatler boyu okumalar, kütüphanede ya da arşivde bir şeylerle cebelleşme, benim de entelektüel olarak belki gelişmemi sağlıyor ama ben en fazla bir yayın yapıyorum ya da nitelikli bir şey yapmaya çalışıyorum ama o sırada herkesin zaten elinizi bilgisayarla tıka yanlışlıkla bassanız bulacağınız akademik çalışmaları bütün ekip arkadaşlarını çalışıyor. Onun dört beş makalesi varken sizin bir makaleniz olmasını kimse şu şekilde değerlendirmiyor yani beş tane aynı makale yazmaktansa, bu diğer insan, bu diğer akademisyen, daha önce yapılmayan bir şey bulmuş. Bunu ortaya koymuş ya da alana inmiş, sahaya inmiş. Bir şeylere emek vererek aslında ekiple bir şeyleri yürütmüş. … Bu da neye sebep oluyor? Akademisyenlerin de bence hep benzer şeyler çalışmasına ve tamamen piyasaya indirgenmesine sebep oluyor. Maalesef karamsarım bu konuda… (13E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Akademik kapitalizm tartışması açısından akademik bilgi üretim sürecinin yayın boyutu kadar; bu yayını ortaya koyan akademisyenlerin entelektüel çaba, kamu yararı, kar, sosyal sermaye gibi unsurlara yaklaşımı noktasında piyasa dinamikleri ile akademisyenin içsel motivasyon kaynakları yan yana gelmektedir. Akademik teşvik uygulamasını bu bağlamda eleştiren bir akademisyen, söz konusu ikiliği "montaj hattı"

benzetmesi ile açıklamakta, "Taylorist modelin üniversiteye geldiğini belirtmekte, ve 'mesleğe bir saldırı'" olarak nitelemektedir:

> Yani o teşvik ve performans dediğimiz şey bizde bir montaj hattı deriz, orada teşvik gelir işçilere çalışmada. Mesela diyelim işte bir kalem üreten fabrikadasınız. Kalemin diyelim ki sadece içini takıyorsunuz, sizin önünüze geliyor. Diyorlar ki mesela şöyle bir ritimde 100 tane yapabiliyorsan, 105'i yaparsan o beş için ekstra para veririm. Yani teşvik. O %5'e çıkarttığınızda, gerçekten o beş için teşvik alıyorsunuz ve daha hızlı çalışmaya başlıyorsunuz ve siz hızlandıkça herkes hızlanmak zorunda kalıyor. Montaj hattının özelliği odur. Yani bir yerde tıkandı mı herkes tıkanır, bir yerde tempo arttı mı hep o gelir. Şimdi bütün bu teşvik, performans, tempo vesaire işleri aslında bu Fordist Sanayi modeli dediğimiz model vardır belki derslerde görmüşsünüzdür bir yerinden, bununla gelen şeylerdir. Şimdi bu aşağı yukarı 100 yıl sonra, bunu da getiren ve bunun şeyini yapan da bir mühendistir Taylor diye, buna biz sosyolojide biliyorsunuz Taylorist model deriz. O taylorist model, bir 100 yıl sonra üniversiteye geldi. O anlamda dışsal diyorum. Anlatabildim mi? Hani şimdi bize de teşvik performans vesaire o yetmiyor, her sene daha fazlasını yapman gerekiyor. Şu anda tam bir vahim noktada değiliz ama böyle bir sürece girmiş durumdayız (26E, Doçent, Devlet Üniversitesi, İlk on içinde, Sosyoloji)

Teşvik uygulamasına yöneltilen bir diğer eleştiri, akademisyenlerin faaliyet ve sorumluluk alanları itibariyle zaten eğitim araştırma ve yayın çalışmalarını birlikte sürdürmek durumunda oldukları ve bu sürecin sonucunda da bir maaş/ücret aldıkları teşvik uygulamasının burada ceza sisteminin alternatifi olarak ödül biçiminde devreye sokulduğu ve mevcut sorumlulukları zayıflattığı ve araçsallaştırdığı yönündedir. Bir diğer deyişle, akademik performans sistemi üzerinden ve/veya yayın faaliyetlerindeki "başarı" kriterlerinin sağlanmasının ekstra bir finansal karşılığının bulunması sorunsallaştırılmaktadır. Bu açıdan özel sektördeki prim uygulamasına benzetilen teşvik sisteminin, akademisyenin mevcut eğitim araştırma ve yayın sorumlulukları açısından problemli bir alan yaratacağı görüşü paylaşılmaktadır. Bu konuya ilişkin olarak hiç teşvik almayan ve teşvik uygulaması başladığından bu yana her sene düzenli olarak teşvik alan iki akademisyenin görüşleri şöyledir:

> Bir de şöyle bir şey var, akademik teşvik var. Akademik teşvik insanları yani para karşılığı açıkçası, bir noktada belki karşı çıkanlar olabilecek, ama ben bilgi üretiyorum nihayetinde, her yere makale yazıyorum kitap bölümü yazıyorum bunun sonucunda da verilebilir problem değil diyebilirler. Ben bu akademik teşvikin daha çok insanları belirli bir düzeyde tutarak, üniversite performansını bunun üzerinden, hani cezalandıramayacakları için bir teşvik veriyorlar aslında. Bir ödül veriyorlar. Bu ödülde de işte para yani, nihayetinde belirli aylar boyunca senin hesabına işte bin liradan kaç? Ücretini tam olarak hatırlamıyorum ama işte 100 liradan 1000 liraya kadar bir iyileştirme yapıyorlar maaşında. Bunu ben şey olduğunu düşünüyorum. Yani teşvik adı altında, adı teşvik ama, bunun çok ahlaki olmadığını düşünüyorum. Yani bilim insanının görevi tam da bilgi üretimi olmalı ve bunun karşısında bir teşvik, bir para almamalı bence. (25E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

> …Ben her dönem teşvik aldım açıkçası. O da neyle alakalı? Benim yurtdışı yayınlarım, kitap editörlüğüm var vesaire. Ya da atıflarım var işte o şekliyle almış oldum. Ben zaten çalışıyordum

> hani üretiyordum. Onlara işte, ürettiğime böyle bir dışarıdan kaynak geldi. Benim kişisel şeyim hani ben bu şekilde yorumlayabilirim. Ama genele bakıldığında sanırım, bu problemli bir şey bana göre…Gözlemlediğim kadarıyla mesela millet, yalap şalap yine hani bir ekip oluşturup, böyle bir çalışma yapalım da puanları toplayalım da hani bir kitap bölümü yapalım işte bir makale çıkaralım. Anlatabiliyor muyum? Standartların hani altında olacak şekilde, böyle şeyler dönmeye başladı. O buna atıf yapsın, sen bana yap işte falan gibi hem duydum ben bunları hem de yakın çevremde biraz gözlemledim diyeyim. O anlamda hoş değil, yani bu akademik o nasıl diyeyim, etik ilkesini bence zedeleyici bir şey…dediğim gibi yani bu akademik olarak; benim öğrendiğim o akademik ahlaka ters. Uymayan bir şey açıkçası. (35K, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Teşvik uygulamasının akademik kapitalizm kavram seti ile eklemlendiği bir diğer nokta da piyasadaki biçimiyle benzerlik gösteren "rekabet" vurgusuyla ilişkilendirilmesidir. Akademisyenler arasında yayın sayısı ve teşvik alma durumu üzerinden zaman zaman bir başarı ve performans karşılaştırmasının yapıldığı; böyle bir durumla karşı karşıya kalan akademisyenlerin bir bölümünün bu nedenle de teşvik uygulamasına başvurduklarını ifade ettikleri görülmektedir. Farklı unvanlarda da görünür olmakla birlikte; bu durumla özellikle araştırma görevlileri ve doktor öğretim üyeleri gibi daha erken unvanlarda belirgin biçimde karşılaştığı söylenebilir.

Yapılan görüşmelerde öne çıkan bir diğer bulgu, akademisyenlerin bir bölümünün doğrudan teşvik uygulamasına yönelik olmaktan çok; bu uygulamanın işlerliğine yönelik eleştirilerde bulunması noktasındaki değerlendirmelerdir. Yayın kriterlerinde "atıf" başlığının öne çıkması, hali hazırda bir fonla desteklenen "proje" kaleminin puanı itibariyle yayınların yerini alması ve teşvik uygulamasında da önemli bir alan tutuması konusunda ve uygulamanın karmaşıklaştığı "yıl sonu KDV fişleri" benzetmesi üzerinden eleştirilmektedir. Özellikle teşvikten alınan ücretin de akademik kongrelere katılım masrafları, araştırma materyalleri, saha çalışması masrafları gibi maliyet unsurları ile birlikte düşünüldüğünde ancak bir "telafi" olabildiği yönünde de eleştiriler bulunmaktadır.

> Valla Türkiye'de uygulanmış haliyle teşvik, hiçbir işe yaramayan, ek bin lira beş yüz lira öğretim üyesine kazandırmak için, eskiden hani KDV fişleri doldurulurdu. Yıl sonu itibariyle falan. Ölümcül bir işti üç kuruş için. Yani ona dönmüş durumda. Çok mesela önünüzde bir kriter var. Diyebilirsiniz ki şu kadar yayın yapmanız gerekiyor. Şuralarda, şu indeksli dergilerde bunları yayınlatmanız gerekiyor. Şunu şu kadar yaparsanız şöyle bir teşvik. Ama mesela öyle bir şey ki, içinde atıf, içinde şu, içinde bu. Mesela projenizi koymazsanız, hiçbir işe yaramıyor. 4 tane yayın yapın yine teşvik alamıyorsunuz. İlla bir içinde proje olacak. Proje zaten fonlanmış ve oradan bir gelir elde edilmiş. Teşvik veriyorsanız bunun için veremezsiniz ki. Projenin kendisi zaten bir teşvik. O fonu almak için o projeyi yapıyor kişiler. Yani hiç anlam ifade etmeyen bir şey. O yüzden cingöz bazı arkadaşlar işte, o kendini bölüyor, ufacık derslere bölüyor, ondan sonra bir tane proje

> mutlaka işte TÜBİTAK'tan falan 1001'den bir şey alıyor. Böylece şeyi dolduruyor. Bir tane de yayın yaparsa o teşvike hak kazanıyor. Yani ben buna hiç şey yapmadım, bakmadım yani. Bu iş gerçek bir teşvik değil yani, dilencilik gibi bir şey. Herkes buna göre çalışmaya başlıyor. Teşvik almak için hangi alanlara girmek zorundasın, 4 yayın yapacağınıza bir yayın yapın bir de proje bulun. Yani sizi böyle şeylere zorluyor. Böyle bir teşvik anlayışı olamaz yani. Akademide en önemli şey yayındır. Yani, yayın çok önemlidir. Bir de kuruma getirdiğiniz paradır. O paradan siz de faydalandığınız için ona ayrıca teşvik vermenize gerek yoktur. Ama bunun dışında bu işlere girmeyen insanların da yüksek yayın kalitesine sahip olacağını, dolayısıyla da onların esas teşvik edilmesi gerektiğini söylemek isterim… Dolayısıyla da hani ben epeydir para kazanmak için bir iş yapmıyorum. Onu bir ilke edindim kendime. Ha en yüksek yaptığınız şey en yüksek parayı almak isteyebilir. Ama sırf paraya çalışmak ve bunun için de bütün triklere oyunlara katlanmak ne bileyim artık belirli bir yaşa geldikten sonra insan şey yapıyor. İstemiyor yani yeterli para kazanıyorum diye düşünüyorum ben. Devletin verdiği maaş yetiyor. (30E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

Akademik teşvik sistemini kendi yaşamsal ihtiyaçları bağlamında gerekli bulan akademisyenlerin özellikle büyükşehirlerdeki yaşam şartları ve bunun karşılığında aldıkları ücretlerin düşük olması gerekçesiyle zaten sınırlı bir katkıda bulunan teşvik uygulamasından da yararlanmak durumunda kaldıkları ve pragmatik anlamda gelir kaynaklarının desteklenmesi bağlamında akademisyenin de buna uygun bir davranış pratiği sergilemesiyle sonuçlandığı görülmektedir. Buna ek olarak; üniversitelerin kendi iç dinamikleriyle kurulan ve sürdürülen vakıflar üzerinden sağlanan teşvik uygulamaları ile üniversite haricinde diğer dışsal kaynaklı teşvik mekanizmaları arasında da bu açıdan bir farklılığın emeğin görünür olması ve takdir edilmesi biçiminde bir "tanınma" unsuru olarak değerlendirildiği vurgulanmıştır.

> Yani bu tabi, akademik teşvik alıyorum evet. Bu sene bölümde en yüksek teşviki ben alıyorum, bu kadar konuştuktan sonra. Çünkü 2019 yılında yaptığım yayınlar itibariyle böyle bu. Şimdi, İstanbul'da yaşayan bir akademisyenin eğer kendi geçimiyle ilgili bir sıkıntısı varsa, artık hani, burada biraz daha pragmatist düşünerek buradan ne çıkar? değil, zaten o performans kriterlerine göre dağıtılan akademik teşvik ki, zaten büyük ciddi bir para değil biliyorsunuz. Yani en fazla 1000 lira alabiliyorsunuz. Eğer çok her şeyi, proje yaptınız araştırma yaptınız paper yayımladınız ders.. ders de yok. Yok işte bilmem ne yaptınız, bir sürü çeşitli kalemler var. İşte yayınınız atıf aldı, 100 puan üzerinden 1000 lira alabiliyorsunuz, 30 puan toplarsanız 300-400 lira alıyorsunuz. Yani böyle bir ciddi rakam değil ama bu rakam bile bu şartlar altında bizim maaşlarımızın çok düşük olmasından dolayı bir şey haline geliyor. Yani bu akademisyeni, belirli bir şekilde davranmaya itiyor gerçekten. Öte yandan, yayın meselesinde, yayınlar bizim üniversitenin TÜBİTAK dışında ki çok gülünç rakamların olduğunu söylemek lazım. Bizim vakfımızın akademik destek şeysi var. Oradan tabi yayın yaptıysak faydalanıyoruz. Bunu da bir yani performanstan ziyade bir recognition olarak görüyorum. Bunu yapılan bunca emeğin, zaten tamamiyle bilgi üretmek için yapılmış, belki kısmi, yani sembolik olarak da akademik bilgi üretmek makale yayımlamak, bir akademisyenin simgesel olarak tanınması anlamına gelir. Özellikle iyi dergilerde, journallarda çıkmışsa bu kendi başına bir tanınma anlamına gelir. Öte yandan bu tanınmayı sembolize eden para da veya teşvik de bunu sembolize eder. Emeğin tanınmasını, emeğin kabul edilmesini, onun değerli kılınmasını. Bu anlamda teşvik edilmesini sağladığı için bu anlamda piyasa koşulları içerisinde değerlendirmiyorum. Yani üniversitenin kendi içindeki bütçeleriyle, kendi hocalarıyla bu simgesel diyebileceğimiz ölçekteki şeylerini, yani aynı kategoriye koymuyorum diyeyim. (37E., Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Son olarak çarpıcı bir bulgu; teşvik uygulamalarının akademisyenlerin kadro, atama ve yükseltme süreçleri ile olan ilişkisi ve eş zamanlılığına ilişkindir. Yapılan görüşmelerde "ücret" unsurunun bir motivasyon kaynağı olmasının yanı sıra; özellikle doçentlik sürecinde yapılan yayınlar nedeniyle teşvike başvurulması ve bu süreçten yararlanılması durumu bu anlamda yayın sürekliliği ve dolayısıyla teşvik sürekliliğinin unvan alma süresi ile sınırlı olabildiği de görülmektedir.

> Evet, ben son, yani tam hatırlamıyorum ama son 5 yıldır ise bu, yani akademik teşvik son beş yıldır var ise ilk iki yılında alabildim. Sonrasında alamadım. Bu da çünkü benim doçentlik sürecime denk geldi, o zaman çok verimliydim hani yani hep makalelerim şeylerim vardı. O anlamıyla o iki yıl gerçekten yararlanabildim diyeyim. Sonrasında, puanlarım yetmedi ya da tutturamadım. Çünkü bir de şunu da gördüm, dediğim gibi ben dediğim gibi o ara çok iyi çalışmıştım, o anlamda tabi yararlandım ama sonrasında çok fazla bir şey yapmak gerektiğini gördüm. Yani, hani bir yılda ben o kadar işi de zaten yapamazmışımı da anlayıp aslında biraz da oraya son yılda mesela hiç bakmadım yani hani bir dakika tutuyor mu? Bir dakika puanım var mı diye bakmadım dahi. Çünkü en son baktıklarımda, yok burası beni epey aşmış yani çok fazla şey istiyor diye düşündüm. (39K, Doçent, Devlet Üni, İlk on dışında, Sosyoloji)

Bütün bu tartışmalara özetle bakıldığında, teşvik uygulamasının özellikle akademisyenlerin yaşadığı geçim sıkıntısı hafifletmek anlamında olumlu görüldüğü noktalar olsa da; katılımcıların bu nosyonu genel olarak olumsuzladıkları görülmektedir. Teşvik sürecine getirilen bu eleştirilerin ise yoğun olarak, "akademiyanın piyasalaşması bağlamında akademisyenin niteliksiz, popüler ve basit konularda maddiyat odaklı düşünerek bilgi üretmesi", "proje yapmanın diğer bilgi üretimi biçimlerine göre daha değerli hale getirilmesi" ve "yağmacı dergilerin sayılarının artması" olarak görülmektedir.

2.2.3. Akademisyenlerin Akademik Bilgi Üretiminde Verimlilik Kavrayışı

Yapılan görüşmelerde farklı unvanlardan öğretim üyelerinin akademik bilgi üretim sürecinde verimli olmanın ne anlama geldiği konusundaki görüş ve deneyimlerinin birbirinden farklılaştığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda çok kabaca, iki temel eğilimin öne çıktığı söylenebilir. İlk olarak, akademik bilgi üretimi bağlamında verimlilik kavrayışı, bu kavramın akademia içerisinde yer alma biçimine ve gerekçesine

ilişkin herhangi bir sorgulamanın yer almadığı; ancak içerisinde de verimliliğin koşulları, biçimi, anlamı üzerinde yatay olarak farklılaşabilen yanıtlardır. Görüşmelerde 31 akademisyenin (%76) verimlilik kavramını eleştirmeksizin onayladığı veya bu kavramın kapsam ve bağlamına ilişkin herhangi bir eleştiri yöneltmediği görülmüştür[218]. Bunun yerine akademik bilgi üretimi açısından verimlilik kavrayışının; "değer katmak", "içi dolu iş yapmak", "problem çözmek", "kendini geliştirmek", "ürettiklerinden tatmin olmak" gibi daha bireysel ve içselleştirilmiş bir pratik olarak değerlendirildiği söylenebilir. Akademisyenlerin mevcut durumda geçerli olduğunu düşündükleri bir verimlilik kavrayışı ile kendileri açısından tanımladıkları verimlilik kavrayışlarının da birbirinden farklılık gösterdiği görülmektedir. Bir diğer deyişle; verimliliğin niceliksel yayın sayı ve oranları ile yukarıda tırnak içinde ifade edilen nitel boyutlarıyla kavrandığına işaret etmek gerekmektedir:

> …Verimli lafı, verim, benim için o verimlilik lafı şey değil yani niceliksel bir verimlilik değil. Çok saf hala bakıyorum yani ben bu işe. Yani hakikaten hala birisi kitabıma baktığımda ne hissedecek acaba ne düşünecek, akademik olarak nasıl değerlendirecek? Nerelere takılacak? Nereleri eksik bulacak? heyecanını hissediyorum gerçekten ve o heyecanla çalışıyorum. Bütün bilimsel çalışmalarımızın hepsi çok iyi, nitelikli diyemeyiz asla. Onu da biliyorum bir yandan da ama içimde hissettiğim şey hep o özgünlüğün peşinde olma motivasyonu var yani. Öyle söyleyeyim. Asla verimlilik, böyle niceliksel bir verimlilik geliyor açıkça söyleyeyim kelime anlamını sorarsan bana. Yılda 6 tane makale, işte 2 tane kitap. Böyle çalışan hocalar da var. Hani gerçekten buna çok ciddi üretim yapıp böyle yazan hocalar da var. Buna saygım sonsuz, ama hani benim için birazcık daha o, içerikle doğru orantılı. Keşke tabi bunu biraz daha nicelik olarak da artırabilsem, sürekli yayın yapmaya devam edebilsem. Ama işte dediğim gibi hayatın getirdikleri, (çocuklarım) var. Yapmam gereken başka görevler var. Dolayısıyla orada bölünmek hakikaten çok zor oluyor. Daha konsantrasyonumun belki %40'ını ayırabiliyorum…(9K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademik bilgi üretim süreci açısından verimliliğin yukarıda ifade edilen çeşitli bireysel pratiklerle ilişkilendirilmesinin yanı sıra; dışsal bir verimlilik sistematiği yerine akademi içerisinde özdenetime ve kişisel çalışma disiplinine uyumlu olabilmesi noktasında da ancak bireysel bir ölçüt olabileceği yönünde değerlendirmeler de bulunmaktadır. Bu bireysel verimlilik ölçütü; "meraklı olmak sizden önce söylenenleri

[218] Katılımcıların unvanları, sıralamada sistemlerindeki durumları, proje-teşvik deneyimleri ve diğer bütün kriterler bağlamında, verimlilik olgusuna ilişkin bakış açılarında öne çıkan bir farklılık gözlemlenmemiştir. Tüm kategorilerde akademisyenlerin çoğunluğu, verimlilik kavramına olumlu bir bağlamda yaklaşmaktadırlar.

araştırmak, sizden öne yapılanları takdir edecek kadar belirli bir birikime sahip olmak ve kendi alanınız dışında gelişmelerin, kendi alanınızla bağlantılarını görebilmek, geniş bir bakış açısına sahip olabilmek" (34E) gibi unsurlara karşılık gelmektedir. Akademisyenliğin ve akademinin içinde bulunmanın kendisinin bu tür bir "öz verimlilik" sürecini ideal durumda devreye soktuğunu ve akademisyenlerin de bu çerçevede üretim pratiklerini içsel ve bireysel motivasyonlarıyla birleştirmeleri gerekliliği farklı akademisyenler tarafından şöyle ifade edilmiştir:

> Benim fikrim bu işin bireysel olduğu. Herkes kendi verimliliğini kendi daha iyi belirler. Nasıl çalışacağını daha iyi bilir. Atıyorum bu mevsimsel bile olabilir hani. Belki baharları daha üretkendir. Ama senenin 9 ayı o kadar da şey değildir. Ayırıyordur. 9 ay okuyordur ama oturup ilkbaharda yazı yazıyordur. Hani bu da mümkün. Bunlar bence çok herkese göre bir şablona oturulabilecek şeyler değil. Kişi kendi verimliliğini kendi belirleyebilmeli bence. Akademi de bence bunu tercih eden insanlar genelde zaten bunu kendi için ölçebilen insanlarmış gibi geliyor bana. Hala ideal konuşuyor olabilirim ama (gülüyor). Üniversitede sonuçta bilim insanı olmak için çalışıyorsun. Evet bu bir iş ama bir yandan böyle de bir tarihi var. Bu iş de bunu gerektiriyor. Hani bunu biliyorsan, biraz verimli olmaya zaten kendi etiğinde bireysel olarak hani, tamam ben bu işi yapıyorsam bir şeyler üretmem lazım. Bir şeyler okuduğumda bunu aktarabilmem lazım. Bilgiyi üretmek illaki hani somut olarak bir yayın çıkarmak olmayabilir. Bir öğrenciye aktarımı da bilginin üretimi bence. Hani bunu öğrenciye iyi aktarıyorsa, o da verimli bence. O yüzden o verim şeyinde, otorite ben olmayabilirim. Bana göre çünkü hani farklı verimlilik yöntemleri olurdu herhalde. (28K, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

> Verimlilik, ya şöyle, mesela, buna hep şöyle bakılıyor mesela işte kaç tane CI'li yayın şu bu falan gibi. Ben aslında yani bizim esas üniversitedeki bizden beklenen şeyin aslında ders vermek ve öğrencilere yol göstermek olduğunu düşünüyorum ve buradaki mesela, bu meselenin hiç düşünülmeden sadece sürekli olarak akademik verimliliğin yayın üzerinden bakılması. Ama şimdi bunu da çok dillendirmek istemiyorum, bu sefer de öğrenci değerlendirmeleri, mesela dersin verimli olup olmadığını, hadi bakalım öğrenciler ne kadar sana iyi not vermişler? Çünkü şey vardı ekonomide, yani seni beğeniyor beğenmiyor falan gibi böyle, şeyler yazıyorlar. Seni değerlendiriyor, o zaman yani sen verimli olmuş oluyorsun, verimlisin çünkü öğrenci seni mesela senden verim almış, senin dediğini anlıyor gibi (gülüyor). Ama bilgi üretimi anlamında, verimlilikten bahsedecek olursak, onun nasıl ölçülebileceği yani bence ölçülemez ya, işte diyorum ya hakikaten sadece bu işi yapmak isteyenler, böyle yapsa, o zaman zaten böyle bir kaygı kalmayacak ki, yani içerik çünkü o zaman zaten bir şey için yapmayacak, gerçekten onu yapmak isteyecek yapacak. Ama zaten yapmak istemediği için, ha başka bir iş yapmış, ha buradaki işi yapmış aynı şey oluyor. Yani üniversitede çalışmakla başka bir şirkette çalışmak arasında herhangi bir farklılık olmamış oluyor ama üniversite böyle bir şey değil yani. Bence olmaması gerekiyor.

Özellikle sosyal bilimler açısından, akademik üretim noktasında verimliliğin kamusal fayda ile ilişkisi ve tarih ilerledikçe akademik öngörülerin ve/veya öne sürülen savların geçerliğinin devamlılığını sürdürmesi gibi noktalarda da daha alternatif verimlilik tanımları öne sürülmektedir. Verimliliğe ilişkin nicel-nitel tartışmasını bu bağlamda yorumlayan bir profesörün görüşleri şu şekildedir:

> …verimlilik de onun için ben kendim de, ya ben işte yurt dışından döndüm doktoradan. Ya bir yılda 20 tane makale yazmışım. Ha bu makalelerden çıkarttığım kitap hala ortalıklarda hala baskılar yapıyor. Bilmem ne, kötü şeyler değildi ama bugün daha zor yazıyorum. Daha çok

> biliyorum ama daha az yazıyorum. Dolayısıyla, bir yetkinlik meselesi, verimlilik meselesinin ölçümü. Hani ben şunu daha çok önemsiyorum. Bir kitap yazmışım 2001 yılında ne etmiş 20 yıl etmiş. E bugün yayınevi 3. baskısını yapmak istiyor. Diyorum ki hani yayınevine orada yazdığım şeylerin bazıları bugün yani hani bir aradan yirmi yıl geçti, ya olsun öğrenciler işte bilmem neler okuyor diyor. Bu benim için şöyle bir şey, yani hani çıktığı zaman dışarıdan, toplumdan talep bulmasını, okunuyor olmasını önemli buluyorum. Yüzlerce şey yazabilirsiniz. Bir yerlerde kalıyorsa, önemi yok. Ama toplumsal alanda karşılığı varsa, cite ediliyorsa, okunuyorsa, sizin işte e-mailinize hocam bu kitabı bulamıyoruz. İşte yeni baskısı ne zaman çıkacak? diye soruyorlarsa, bu bence bunu önemsiyorum. Ama bakın, onlar benim araştırma görevlisi, yardımcı doçentken yazdığım şeyler. Mesele biraz da hani gerçeklik dediğin şey, yaşamla, pratiğin kendisiyle test ediliyor ama söylediğiniz şey yaşam tarafından yanlışlanmışsa kim okur ki onu ondan sonra? Siz okunmasını istemezsiniz, bir an önce baskısı ortadan kalksın istersiniz vesaire. Ben hani o açıdan verimliliği şeyle ölçmüyorum. Sayılarla değil, daha yazdıklarınızın ayakta kalabilme kapasitesiyle ilgili bir şeydir. (17E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

Benzer şekilde, akademik bilgi üretim sürecindeki verimliliğin niceliksel ve niteliksel ölçütlerini, kamu yararı perspektifindeki dönüşüm üzerinden açıklayan Siyaset Bilimi alanından bir doktor öğretim üyesi ise verimliliği, "bir senede 9 SSCI basmak yerine; belli etik kriterler bağlamında, kamu yararına bir şekilde kullanılabilecek, kamu yararına bir şekilde kullanılabilecek, yaşadığımız dünyayı bir noktada açıklayabilecek ya da farklılık kazandırabilecek her türlü bilgi girişi, bilgi üretimi" (27E) olarak tanımlamaktadır.

Akademik verimlilik bu anlamda yalnızca makale, tez vb. aktif akademik bilgi üretim faaliyetleri ile ilişkilendirilmemektedir. Bunun yanı sıra; ders anlatımı, öğrencilerle ve akademik çevre ile etkileşim konusuyla da iç içe geçen bir verimlilik tanımı da karşımıza çıkmaktadır. Akademisyenler içersinde zaman zaman ortaya çıkan ders verme ve eğitim odaklı açıklamalar ile araştırma ve yayın odaklı yorumlar bu başlıkta da benzer şekilde ortaya çıkmaktadır. Verimlilik kavramını olumlu yönde değerlendiren akademisyenlerin bir bölümü nitelikli bir akademisyenin öğrenci ve ders merkezli katkılarını öncelerken; yine aynı olumlu görüşlerini araştırma faaliyetleri ve makale kitap çalışmaları gibi yayın faaliyetleri ile yan yana getiren akademisyenler bulunmaktadır. Bu ikisi arasında bir denge durumunu gözeten akademisyenlerden de söz edilebilir. Bu bağlamda birbiriyle benzeşen ve farklılaşan noktalarda iletişim alanında sırasıyla genç iki araştırma görevlisi ve bir doçent şunları söylemektedir:

> Verimli olmak demek bence değer katmak demek. Öğrenciye çalıştığın kuruma kendine ekip arkadaşlarına. Hepsine değer kattığın zaman, başkalarına bir şey verdiğin ve onlardan bir şeyler

> aldığın zaman yanına bir artı eklenmiş oluyor. Değer katan akademisyen de bence böyle olur. hakikaten öğrenci o derse o bir saat girdiği zaman, o bir saatin boşuna geçmediğini sonuna kadar hissederse, o dersten bir şey aldığını. Ya da ekip arkadaşlarıyla bilgilerini paylaştığı zaman değer katmış olur. Değer böyle aslında süreç içerisinde bir oraya giren bir buraya giren, alan, veren, hareket eden bir şey bence. (2K, Arş. Gör. Vakıf Üni., İlk 10 dışında, İletişim)

> Üniversitenin temel taşının öğrenci olduğunu düşünüyorum ben. Yani araştırma yönümüz de var, araştırmacı yönümüz de var ama biz orada bence öğrenciler olduğu için bulunuyoruz. Verimliliği de öğrencilerin hayatına dokunmak olarak görüyorum. Yani bu onları iş sahibi yapmak gibi değil de, ufuklarını açmak, onların bir konuda işte bir şeyi teşvik etmek işte bir kitabı okumasını sağlamak, ya da onlarla tartışarak tabi bir yandan siz de öğreniyorsunuz, hatta benim mesela en sevdiğim akademi ile ilgili konu bu…Verimliliği de bu anlamda değerlendiriyorum. (15E, Arş. Gör. (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

> …bu olumlu bir şey, verimlilik de he keza öyle yani bir akademisyen yıllar boyunca sadece ders veriyorsa burada da bir soru işareti var. Ben dersimi vermeyi iyi yapmayı sürdürmem için, alanımla ilgili araştırma yapmaya, sahada olmaya, kendi üstüme bir şeyler koymaya ihtiyacım var. Yani verimlilik bence burada. bir bilim insanı, sahada bir şeyleri deşmeli, ileriye dönük kendine bir şeyler koyabilmeli ki dönüp dersinde anlatabilsin. Burada zaman dengesi ciddi anlamda bir verim meselesi. Sizin de malumunuzdur yani biz öğretmenler gibi sanki yaz tatiline giriyoruz birçok üniversitede… Bu tabi yanlış, yani o sürede belki sahada bir üretimde olmaya daha verimli olmaya yönelik bir şeyler tasarlayıp içinde olmayı sürdürmek lazım. Zaten bunu böyle yapan bir sürü üniversite ekolü ve hocası var. Onların da ne kadar yayın ürettiklerini, nerelerde olduklarını görüyoruz zaten… (8E, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademisyenlerin bir bölümü kendi üretim süreçlerindeki verimlilik unsurunu, doğrudan kendileriyle değil; kendilerine sunulan fon, fiziksel ortam, çalışma koşulları gibi çeşitli motivasyon kaynakları üzerinden açıklamaktadır. Bu konuda fen bilimleri ile sosyal bilimler arasında da benzer bir sürecin olduğu savunan, diğer yandan da akademide verimli olmayı "motivasyon unsurları" ile birlikte değerlendiren iki doktor öğretim üyesinin görüşleri şöyledir:

> Kurumun sana ne kadar sahip çıktıysa, bu çok sosyal bilimlerle bağdaştığını düşünmüyorum, çok netim bu konuda. Çalıştığın kurum senin ne kadar arkandaysa, sen o kadar verimli üretim yapıyorsundur. Senin arkanda yer alıyorsa, seni destekliyorsa, sana araştırma alanı yaratıyorsa fon yaratıyorsa seni anlıyorsa seni dinliyorsa sana fiziksel alan sağlayabiliyorsa materyal sağlayabiliyorsa, yani kişiye sadece yazmak kalıyorsa, bunlarla uğraşmıyorsan o zaman üretim muhteşem oluyor. O hani rankte ne dedik, bazı üniversiteler en çok yayın yapanlar. Hiç dikkat ettin mi en çok yayın yapan üniversitenin adlarına… (4K, Dr. Öğr. Üyesi., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Verimlilik dediğiniz şey bir de biraz motivasyonla da ilgili bana göre. Motive olmayan bir akademisyenden verimli olmasını bekleyemezsiniz. Verimlilik yani hani motivasyon da sadece parayla sağlanacak bir şey kuşkusuz değildir. Sosyal kültürel motivasyon araçlarının da kurum tarafından kullanılması gerekir… Hani şimdi gerçekten garip uygulamalar ve yani vermeden almak Allah'a mahsustur. Yani siz şimdi imkan vermeden verim bekliyorsunuz. Desteklemeden teşvik bekliyorsunuz. Pek mümkün değil… (14K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Söz konusu koşullar belirli noktalarda akademisyenlerin düşünce ve fikirlerini özgürce ifade edebilecekleri daha yapısal koşullarla da iç içe geçmektedir. Disiplinlerarası ortak çalışmalar ile akademik verimliliği ilişkilendiren bir araştırma

görevlisi, akademik yazım ve yayın sürecinin otosansür bağlamındaki sınırlarını, verimlilik açısından şu şekilde değerlendirmektedir:

> Yazmak istediğin şeyi, otosansür dahi uygulamadan yazabiliyorsan. Zamanı gerçekten doğru yönetebiliyorsan ve gerçekten odaklanabiliyorsan yaptığın çalışmaya. Tabi senin bu çalışmaların da teşvik adı altında değil de gerçekten niteliği bağlamında destekleniyorsa. Ve hatta bence birkaç kişiyle ortak doğru bir üretim gerçekleştirebiliyorsan ki bu Türkiye'de çok büyük bir problem. Rekabet de bununla ilişkili. Ortak üretim yapabiliyorsan, bence verimli bir akademisyen olarak devam ettirebiliyorsun mesleğini. (21K, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni, İlk on içinde, İletişim)

Zaman zaman da söz konusu koşullar, güncel bir tartışma konusu olan pandemi süreciyle genişlemekte ve farklılaşmaktadır. Bu açıdan akademisyenlerin özellikle bu dönemde gündelik yaşamla akademik üretim faaliyetlerinin aynı mekanda ve zamanda "sıkışması"nın verimlilik üzerine olumlu veya olumsuz bir değerlendirme yapmanın kendisini de güçleştirdiği görülmektedir. Bir doçent, pandemi sürecinde akademik bilgi üretim süreciyle gündelik yaşamına ilişkin rollerin çatıştığı yönündeki verimlilik değerlendirmesini şu şekilde aktarmaktadır:

> Verimlilik evet yani online eğitim uzaktan eğitim işte akademisyen miyim ben unuttuğum bir dönem bu dönem. Hani evden yapıyorum ben derslerimi aynen bu masada, İşte burada ders veriyorum sonra kalkıp benim kıza köfte kızartıyorum. Sonra dönüyorum, ya hani hakikaten çok kafamın karışık olduğu gerçekten ben bazen unutuyorum hani benim bir işim var mıydı ya aa doğru vardı…Bu anlamda verimlilik tartışması hakikaten son beş altı aydır cevapsız bırakabileceğim bir tartışma, yani ne yaptığım, hani dersin gerçekten birileri tarafından dinlenip dinlenmediğini falan düşünecek kadar burası bir yalan dünya benim için… O anlamıyla yani son dönemler günü kurtarıcı işler yaptığımı düşünüyorum. Hiç verimlilikle alakalı soruyu ya da düşünceyi bile taşımadığımı fark ediyorum. (39K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Akademisyenler açısından verimlilik yalnızca kendilerine sunulan kaynaklar noktasında bir motivasyon eksikliğinden ziyade; tam tersine bizzat kendilerine sunulan kaynak ve imkanlar nedeniyle verilmesi gereken bir "karşılık" biçiminde de değerlendirilmektedir. Burada akademisyenliğin bir "meslek" olarak öne çıkması, maaş olarak bir maddi karşılığının bulunması ve bu nedenle de akademisyenin üretme pratiği açısından doğrudan bir karşılığı ve bu yönde bir sorumluluğunun olduğu vurgusu yer almaktadır. Bu durum bir araştırma görevlisi (18K) tarafından, "aldıkları maaşın hakkının verilebilmesi için" zorunlu olarak verimli olunması gerektiği biçiminde açıklanmıştır.

Akademik bilgi üretim süreci tartışmasında verimlilik konusu performansa dayalı bir dizi uygulamayla birlikte de değerlendirilmektedir. Çeşitli fonlarla finanse edilen daha büyük çaplı projelere dahil olmak ve/veya ulusal A sınıfı, uluslararası alan indekslerinde

taranan temel dergilerde yayın yapmak gibi çeşitli kişisel amaçların da doğrudan akademik bilgi üretiminde verimliliği tanımlayan unsurlar haline geldiği söylenebilir. Bir akademisyen bu konuda şunları söylemektedir:

> Şimdi akademik verimlilikten sanırım benim anladığım, dediğim gibi, yani işte makale kitap işte proje, projeden kastım araştırma. İlla bir yerden finans bularak değil de, araştırma yapıyorum. Benim akademiden anladığım verimlilik bunlar oluyor. İlla para karşılığı yapılan, parayla finanse edilenlerden bahsetmiyorum. Onlar hani sonradan bize eklemlendi diye düşünüyorum. E olursa tabi ki daha iyi olur. Dediğim gibi daha büyük projeleri yönetebilirsiniz, devam ettirebilirsiniz. Benim aynı zamanda benim kendi deneyimim ve bakışım açısından yurt dışında yayın yapmak. İngilizce yayın yapmak…Ben önce kendimi öyle verimli görüyorum. Diğer türlü hani verimli gibi hissetmiyorum açıkçası. Bir de öğrencilerime hani, şey anlamında, dersleri dolu dolu hani götürüyor olmak… Akademik verimlilik bana göre bu. Verimlilik, başka türlü nasıl verimli olunur? Akademik verimlilik bana göre bu aslında. Öyle söyleyeyim. Şimdi bu verimliliğim düşmüyor mu benim? Düşüyor. Çünkü ne diyeyim. İlköğretimde, ikinci öğretimde sabah öğle akşam şey yapıyorum. Aynı dersleri tekrar ediyor oluyorum ben. Ha yani 8 yıldır neredeyse bunu yapıyorum. Benim verimliliğim düşüyor şey anlamında, öğrenciye katkı anlamında. Mesela ilk dönemlerde ben dersi şöyle anlatıyordum. İşte kitaptaki bilginin yanına, benim kendi yaptığım çalışmalardan, kitaptakilere yönelik bilgi, oraya ekleme yapıyordum. Kendi araştırmalarımdan hani. Onu yapamıyorum artık. Çünkü yoruldum. Yani 8 yıldır çalışıyorsam, ben 16 yıldır çalışmış oldum. 2 program yürütüyorum çünkü. Verimliliğim de haliyle düşüyor. Yazma anlamında. Hani makale, kitap. Daha fazla olabilirdi benim için. Ama olamadı. Çünkü ikinci öğretimde de ders veriyorum. Bir de yüksek lisansımız, doktoramız var. Onları zaten hiç saymıyorum… (35K, Profesör, Devlet Üni, İlk on dışında, Sosyoloji)

Performansa dayalı uygulamaların yanı sıra; verimlilik aynı zamanda, akademisyenlerin üretim faaliyetlerini zamansal ve/veya dönemsel olarak biçimlendirmenin bir aracı olarak da tanımlanmaktadır. Bir diğer ifadeyle verimlilik, çeşitli akademisyenler tarafından; bilgi üretim süreçlerini niceliksel ve niteliksel olarak geliştirecekleri/geliştirmeleri gereken bir akademik zaman dilimiyle de ilişkilendirilmektedir. Akademik verimliliği, kendi "zihinsel olgunlaşma" süreci üzerinden açıklayan bir araştırma görevlisi bu durumu bireysel yazma pratiği üzerinden şu şekilde ifade etmektedir.

> Ya verimlilik akademide çok çarpıtılmış bir kavram diye düşünüyorum ben. Çünkü bize hep şu öğretilirdi yani ben öyle düşünürdüm. Bizim en verimli çağımız, profesör olduktan sonra gelecek olan çağ. Çünkü yaptığımız iş fiziksel bir iş olmadığı için, zihinsel olgunluğa eriştiğimiz çağ biraz daha ileri yaşlarımız olduğundan, verimliliğimizin o zaman artacağını bekleriz nitelik anlamında. Daha iyi öğrenciler yetiştirmek, daha kaliteli yazılar yazmak, daha iyi yayınlar yapmak gibi nitelik anlamında. Fakat, mevcut sistem bize sürekli daha çok yaz, daha çok kazan üzerinden telkin ettiği için, bu süreç tersine işliyor. Hepimiz işte yaşımız gençken, Allah ne verdiyse, doğru düzgün bir şey bilmeden yarım yamalak yayınlar yapıp, gerçekten o zihinsel olgunluğa ulaştığımızda, yazacak çizecek dermanımızın kalmayıp, bıkıp kabuğuna çekilen insanlar oluyoruz yani ben daha yolun çok başındayım, 7 sene oldu akademiye başlayalı. Zorunda olmasam yazıp çizmek istemiyorum yani, çünkü yıldım, tükendim. Ne yapıyorum mesela bu konuda kendimi teşvik etmek için? İnsanlara söz veriyorum. Diyorum ki işte, birisi diyor ki, yayın yapılacak. İşte kitap bölümü yetişmesi lazım. Şurada şöyle bir makale lazım, yardım eder misin? Yazar mısın? Yazarım diye söz veriyorum. Çoğu zaman üretmeyi gerçekten istediğimden değil, sözümü tutmak için o yayını

> yapıyorum. Ha niteliğine de tabi ki olan ölçüde özen gösteriyorum ama böyle yani. (3E, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Yukarıdaki değerlendirmeden farklı olarak; verimlilik kavramı akademik üretim faaliyetlerin "yoğunluğu" ve "hızı" ile orantılı olarak da tanımlanabilmektedir. Ders, danışmanlık, makale üretimi ve idari sorumlulukların iç içe geçtiği bir akademik ortamda verimlilik, bu ihtiyaçların tamamına en kısa sürede cevap verebilme gereksiniminin de bir sonucu olarak; akademisyenlerin üretim faaliyetleri üzerinde doğrudan belirleyici olabilmektedir. Zaman-üretim ve verimlilik ilişkisi, bir akademisyenin gözünden şu şekilde açıklanmaktadır:

> Yani aslında verimlilikte de tabi zaman sürecini belki çok iyi yönetmek önemli olabilir o noktada. Şöyle yani kendimden hareketle söyleyebilirim, idari işle derslerin yoğun olduğu dönemi düşündüğüm zaman gerçekten de verimliliğim azalıyor. Daha yeni başladı dersler, derslerin başlamasından iki hafta kadar önce, konferans vardı. Yani yaz döneminde aslında, dersler olmadığından dolayı yine tabi idari iş vardı ama, oldukça hani az zaman gidiyordu elbette. Dolayısıyla hani mümkün olduğu kadar yoğun bir şekilde geçirmeye çalıştım, verimli bir şekilde de geçti aslında. Çünkü kafamda yapmak istediğim bir sürü şey vardı ve aslında ders dönemi söz konusu olduğu zaman gerçekten de verimlilik eğer tabi yükünüz fazlaysa, hani yükünüz azsa ya da derslere hazırlanmanıza gerek yoksa o zaman daha fazla zaman kalıyor. Ama dediğim gibi ben birazcık daha yine kişisel durumumdan hareketle söyleyebilirim ki her derse hazırlık yaparak giriyorum. Dolayısıyla bu da bende ekstra zaman kaybı yaratıyor… O yüzden de zamansızlık olması verimlilik anlamında sorun yaratıyor ve o anlamda da aslında kafamda tasarladığım şeyleri gerçekleştiremiyor olmak da elbette biraz motivasyon kırıcı oluyor ama yine o noktada elbette ortak çalışma hani yeni keşfettiğim ve belki de hani çıkış olarak bu konudan bu girdaptan hatta çıkmayı sağlayacak bir şey olarak tutunduğum bir dal diyebilirim. Şu aşamada sanki hissiyat anlamında diyebilirim, ortak çalışma yapmak, doğru kişiyle, doğru dili konuştuğunuz kişiyle, sanırım verimliliğimi arttıracak gibi görünüyor en azından kendi durumumdan hareketle söylersem. (32K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni, İlk on dışında, İİBF)

Verimlilik tartışmasında bu kavrama yönelik eleştirel bir bakış açısı bulunan akademisyenlerin ise, özellikle kavramın sermaye merkezli bir üretim pratiğini çağrıştıran; akademi alanında ve akademik bilgi üretim süreci açısından doğrudan bir karşılığı bulunmayan niteliğine vurgu yaparak; ilk andan itibaren kavramın kendisini; konumu, amacı ve gerekçesi itibariyle incelemeye tabi tuttukları gözlemlenmektedir. İletişim alanında bir profesörün, "piyasa-verimlilik", "akademia-etkililik" ikiliği üzerinden konuya ilişkin görüşleri şöyledir:

> Şimdi 2 tane tabir var. Biri afficiency, biri effectiveness.Şimdi yani, etkili olmak verimli olmak. Verimlilik tamamen sanayi kavramıdır ve akademiada etkililiktir. Akademianın başarı performansı etkililiktir. Verimlilik, kaynak bölü çıktı olarak düşünürsek, o zaman hocaya ne kadar az kaynak verirsem, hoca ne kadar çok üretim yaparsa o kadar iyi bir şeye dönüştürülür ki bu saçma bir şeydir. Bilim öyle çalışmaz. Bilimde verimlilik diye bir şey yok. Bilimde etkililik diye bir şey yok. Dolayısıyla verimlilik sanayi kavramıdır. Verimlilik, biraz önce başka kavramlarla

> ilgili konuşurkenki düşüncelerimin aynısını o konuda da söylerim. Bunlar bilim dünyasından derhal atılması gereken kavramlardır. (5E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Benzer şekilde, daha önce içinde bulunduğu akademik alanı verimlilik gibi bir kavram üzerinden değerlendirmediğini ve kendi akademik faaliyetlerini de bir verimlilik "süzgecinden" geçirmediğini ifade eden bir profesörün ifadelerini yapılandırma sürecinden hareketle; verimlilik kavramı ile "dışsallık" vurgusunun bir noktada pekiştiği söylenebilir:

> Verimlilik, evet yani, bu kavramla birlikte hiç düşünmedim yaptığım şeyi… Yani içerisinde bulunduğum yapıyla bu kavramı birlikte hiç düşünmedim. Çünkü hani, rekabet ve benzeri şeyler ile ilgili yine bir takım şeyler söyleyebilir ama verimlilik…sadece, belki, yani tabi bağlam da çok belirliyor, pandemi nedeniyle içerisinde yaşadığımız süreci aktarabilirim. Bütün bu akademia içerisindeki, kurumsal yapı içerisindeki süreçler bir parça daha nasıl söyleyeyim, tırnak içerisinde benim adıma daha "vahşi" geçti, daha zorlaştırıcı oldu. Çok açıkçası pozitif bir şeyim yok ama hani dediğim gibi, kendi pozisyonumla bu bağlamda hiç değerlendirmedim hani içinde bulunduğum süreçleri de. Yani bu süreç verimli mi? Ya da daha verimli olması için ne yapılabilir? Geçenlerde uzaktan eğitimle ilgili bir araştırma projesine beni de görüşmek için dahil ettiler. Orada da bu soruldu, aslında şimdi düşünce, yani içerisinde bulunduğumuz sistemi daha verimli nasıl kullanabiliriz diye. Hiç bu kavramla düşünmedim, yani o yüzden. (19K, Profesör, Devlet Üni, İlk on dışında, İletişim)

Eleştirileri bulunan 10 akademisyenin (%24) önemli bir bölümü, akademik verimliliği; doğrudan niceliksel akademik bilgi üretim sürecinin teşvik edilmesi, yayınların sayılar üzerinden tanımlanması ve bu durumun akademik performans açısından geçerli bir koşul haline gelmesi nedeniyle, "sistemle uyumlaşan" biçim ve kriterlerle yapılan üretimin kendisi olarak değerlendirmektedir. Eleştirilerin odaklandığı noktada, akademide mevcut sistem ile ilişkilendirilen verimlilik ile akademisyenlerin kendi verimlilik tanımı arasındaki ayrım görünür olmaktadır. Genel itibariyle yayınların üretimindeki, derslerdeki veya çeşitli akademik/idari görevlerdeki sayısal yoğunluk ilk durumu; sayı belirlenimi olmaksızın daha sınırlı olarak üretilen; fakat nitelikli ve derinlikli metinler ise ikinci durumdaki verimlilik tanımına karşılık gelmektedir. Bir doktor öğretim üyesinin şu ifadeleri bu durumu net bir biçimde açıklamaktadır:

> Ya verimlilik dediğimiz şey, dedim ya, artık tamamen 21. yy'ın muhabbetine girdi. Haliyle her şey sayısal olarak pozitivist olarak 3-5-7… işte sen onu yaptın ben bunu yaptım. O nasıldı? vesaire gibi şeylere girdi. Haliyle son dönemde biz şeyi tartışıyoruz… mindfullness denilen bir olay var ya, ya bunu gerçekleştiremiyoruz ya. Yani gerçekten, gerçekleştirsek o kadar güzel tatmin alacağız ki. Belki hayat enerjimiz bile değişecek ama ne yazık ki gerçekleştiremiyoruz. Haliyle verimlilik dediğimiz şey öyle, bir yandan da onu tamamlamaya çalışıyoruz... (36K, Dr. Öğr. Üyesi., Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

Bu vurgu üzerinden bakıldığında; akademik bilgi üretim sürecinin piyasalaşması tartışmasında da öne çıktığı şekliyle; piyasanın çıkar ve gereksinimlerine uygun davranışlar bütününü tanımlayan verimlilik; akademia içerisinde de piyasalaşan bir akademik bilgi üretim sürecine uygun davranışlar bütününü tanımlar hale gelmektedir. Verimlilik bu anlamda hem biçimsel, hem de işleyiş unsurları itibariyle gerek üniversite yönetimlerine ilişkin kurumsal metinlerde; gerekse birim yöneticileri tarafından hazırlanan rapor ve planlarda da böyle bir çerçeve ile yer almaktadır. Fakat bundan daha daha fazla öne çıkan durum, akademisyenlerin de bizzat kendileri tarafından bu verimlilik nosyonunun kendi üretim pratiklerinde piyasalaşması ve bunun içselleştirilmesine yöneliktir. Verimlilik kavramına mesafeli görüşlerini paylaşan bir doçent, akademisyenlerin, ürettiklerinin ve üretme biçimlerinin verimlilik tartışması ve piyasalaşma süreci ile iç içe geçen durumunu şu şekilde açıklamaktadır:

> …Akademik üretim süreçleri içerisinde, bilgi üretim süreçleri içerisinde aslında bana kalırsa, ideal olarak, verimliliği ifade eden şeyin şu olması lazım. Ürettiğiniz bilginin, toplumsal yansımalarının olması, toplumun bütününde ilerletici bir sonuç doğurması. Bence verimliliğin ölçütünün bu olması gerekir. Yani yaptığınız bir, ürettiğiniz bir makalenin, yaptığınız bir araştırmanın düşünsel düzeyde ve hatta aynı zamanda maddi iktisadi ekonomik düzeyde toplumda bir yansıması olması gerekir. İyileştirici, derinleştirici bir etkisinin olması gerekir. Eğer felsefi bir metin, teorik bir metin ortaya koyuyorsanız, bugüne kadar yapılmış teorik tartışmalar içerisinde insanların ufkunun genişlemesine yol açan ürünler ortaya koymak, tartışılır hale getirebilmek. Bilgi ne kadar kamusallaşırsa ve kamusal fayda ile ilişkilenirse, o kadar verimli olur bence. Fakat bugün tanımlanan verimlilik denilen şey aslında sanki her bir akademisyen birer şirket, kendilerinin isimlerinden oluşan birer markası var ve bu markanın da her üretilen makaleyle, her gidilen konferansla biriken bir sermayesi var. Sonra bu sermayenin bir yatırıma dönüştürülmesi var. Nasıl yatırımlar? Siz ne yapıyorsunuz aslında? Aslında üniversite akademisyenleri verimlilik esası güden bir şirket gibi davranıyor. Her bir akademisyen. Kendisinin adından müsemma birer şirket gibi. Ne yapıyorsunuz? Sizin bir sermayeniz var, ilk sermayeniz nedir? Master, doktora döneminde elde ettiğiniz bilgi birikimi, eğitimsel sermaye, yazma becerisi, kaynak arama becerisi vesaire. Yani akademik kaynakları bulma becerisi, bunları sentezleme becerisi ve bir akademik makalenin organizasyonunu yazma becerisi. Bunları alıyorsunuz siz, ne yapıyorsunuz, herhangi bir kamusal, ya da bilimsel bir entelektüel bir motivasyon olmaksızın, yükselme gayesiyle bir bilimsel üretime dönüştürüyorsunuz. Makaleye dönüştürüyorsunuz, araştırma metnine dönüştürüyorsunuz veya bir konferans metnine dönüştürüyorsunuz. Bu üretim sonucunda siz, bu üretimin, ürettiğiniz şeyi, piyasaya bir ürün olarak, bir meta olarak sunmuyorsunuz aslında. Ne yapıyorsunuz? Her ürettiğiniz akademik bilimsel ürün, sizin sermayenize yeni şeyler katıyor. Diyorsunuz ki, ben bu makaleyi üretiyorum. Ben bundan şu an para kazanmayacağım ama bu benim yarın bir gün belli maddi kazançlar belli ayrıcalıklar belli iltimaslar elde etmem için, benim ismimi parlatacak, beni önemli kılacak, beni tanınır kılacak olan malzemeler. Verimlilik olarak tabir edilen şey de aslında bugün bir akademisyenin kendisini daha itibarlı, maddi anlamda da daha kazançlı olmasını sağlayabilecek, buna hizmet edecek ürünleri, en kısa süre içerisinde, en çabuk şekilde ortaya koyabilmesi. Verimlilik diye tabir edilen şey bu bugün. (11E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Dolayısıyla akademik bilgi üretiminde verimlilik tartışmasında verimliliği, bireysel üretim pratiklerinden dışsal olarak bir yapı, kurum, birimin talepleri ve bu taleplerin biçimlendiği sistemler üzerinden değerlendiren bir bakış açısının da daha sınırlı olduğu görülebilir. Bir diğer ifadeyle; akademisyenlerin bilgi üretim sürecinde verimlilik kriterinin kim/ne tarafından ve nasıl/ne tür amaçlarla belirlendiği üzerinden yürütülebilecek daha kısıtlı sayıda bir tartışma gözlemlenmiştir. Ancak diğer yandan; bilimsel üretim faaliyetinin değerlendirilmesi açısından bir ölçüt olarak verimlilik ile yine niceliksel sınırlarından kurtarılmış daha alternatif bir bilgi üretim süreci açısından bir "boş gösteren" haline gelen verimlilik gibi bir ikiliği tartışmaya açması bakımından bu vurgu anlamlıdır. Bu değerlendirmeler, akademisyenlerin görüşlerinde de karşılık bulmaktadır:

> Yani verimlilik de dediğim gibi böyle tek bir noktayla ölçülebilecek bir şey değil ki, tarlayı ektim de geçen sene şu mahsulü aldım bu sene bu mahsulü aldım. Hani şunu kullandım da verimli oldu ya da bu sene 3 yayınım çıktı verimli.. hani bu bir kesintili bir şey değil. Ben 2016'da 15 Temmuz'dan sonra, yani ondan parça parça okuyordum. Şimdiye kadar baya bir ciddi bir Osmanlı tarihi okudum hani bu din-devlet ilişkileri, din sosyolojisi açısından baktım, hani anlamaya çalışıyorum. Şimdi o arada bir şey yazmadım. Yani ne oldu? Verimsiz mi geçti? Yoo benim için gayet verimli geçti yani şu an yazacaklarım açısından da çok kritik oldu. Hani bir sürü yeni çalışma okudum Osmanlı tarihiyle ilgili ve çok çok güzel de özellikle Amerika'daki tarihçi arkadaşlar gayet güzel çalışmalar yapmışlar, çok güzel makaleler, çok güzel kitaplar basmışlar. Beni çok aydınlattı. Düşündüğüm birçok şeyi.. Hani çünkü biraz böyledir, önce bir düşünce olarak gelir size ama biraz temellendirmeniz gerekir. Bir sürü şeyi temellendirmemi sağladılar. Hani önce kendi açımdan ben aydınlandım. Yani böyle düşünürseniz, verimliliği nereye koyacağız? (26E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Burada fark edilen önemli bir nokta da; akademik performans, girişimcilik, rekabet gibi çeşitli kavramları eleştirel bir perspektifle değerlendiren akademisyenlerin de verimlilik kavramı konusunda olumlu şekilde ve/veya herhangi bir eleştirel değerlendirmede bulunmaksızın görüş belirtmesidir. Yapılan görüşmelerin önemli bir bölümünde verimliliğin "bireysel" bir akademik bilgi üretim pratiği ile ilişkilendirildiği de göz önünde bulundurulduğunda; bu kavramda dışsal bir piyasa aktörünün beklentilerinin belirleyici olduğu yönündeki bakış açısının yerini akademia içerisinde bireyler olarak akademisyenler ve onlardan beklenen üretim biçimine uyumlaşma noktasına daha yakın olduğu çıkarımı yapılabilir.

2.2.4. Akademik Bilgi Üretim Sürecinde Üniversite-Sanayi İşbirliği

Bu bölümde üniversite sanayi işbirliği konusu, sosyal bilimler alanında patent, kuluçka merkezleri, tekno-park gibi çeşitli aracı kuruluş ve fikri mülkiyet süreçleri yoluyla üniversitelerde girişimcilik faaliyetlerinin yürütülmesi, şirket kurulması, bu kapsamda işler projelerin üretilmesi, buradan bir kâr elde edilmesi veya bu tür ilişki ağlarına sosyal bilimcilerin ne derece dahil oldukları veya bu konudaki görüş ve deneyimleri üzerinden ele alınmıştır. Üniversitelerden beklenen proje bazlı araştırma ve yenilikçi üretim gereksinimlerinin hızlı ve sonuç odaklı bir biçimde karşılanması konusunda çeşitli hibe programları aracılığıyla devletin ve aktardığı kamu kaynaklarının yanı sıra, sanayicilerin de kendi şirketleri aracılığıyla sponsor oldukları ve/veya üniversitenin ihtiyaç duyduğu kaynakları finanse etmeleri söz konusudur. Dolayısıyla üniversite-devlet-sanayi işbirliği de bu noktada piyasa talepleri doğrultusunda ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanmasına yönelik fikir veya araştırma faaliyetlerinin projelendirilmesi yoluyla desteklenmesi ve sürekli olarak karşılanması anlamına gelmektedir.

Bu bağlamda akademisyenlere fakülte/bölümlerinde herhangi bir üniversite-sanayi işbirliği faaliyeti bulunup bulunmadığı; ardından da üniversite-sanayi işbirliğini akademik bilgi üretim süreci açısından gerekliliği konusundaki görüşleri sorulmuştur. Öncelikle 24 katılımcının (%59) fakülte/bölümlerinde bir üniversite sanayi iş birliği faaliyetinin bulunduğunu; 16 katılımcı (%39) ise fakülte/bölümlerinde böyle bir uygulamanın bulunmadığını dile getirmiştir. 1 katılımcı (%2) ise konu ile ilgili bilgisi olmadığını söylemiştir. Buna ek olarak; katılımcıların çoğunluğu (25 katılımcı-%61) üniversite-sanayi işbirliğini akademik bilgi üretim süreci açısından gerekli bulurken; 12 katılımcının (%30) bu tür faaliyetlerin doğrudan sosyal bilimler alanında ve

üniversitelerde öne çıkması konusunda eleştiriler yönelttiği görülmüştür. 4 katılımcı ise (%9) konu hakkında fikirlerinin olmadığını söylemiştir[219].

Üniversite-sanayi işbirliğine yönelik farklılık gösteren yaklaşımların bu alana ilişkin tanımlamaları ve bu alanın işleyiş sürecine ilişkin değerlendirmelerinin nasıl oluştuğu konusu da araştırma bulgularının işaret ettiği önemli bir noktadır. Bununla birlikte; akademisyenlerin bu mekanizmalarla "temas"larının da üniversite-sanayi işbirliği konusundaki görüşlerini biçimlendirdiği söylenebilir. Üniversite-sanayi işbirliği çerçevesinde, üniversite bünyesinde bir sanayi şirketinin finansal kaynakları ile kurulan bir araştırma merkezinin müdürlüğünü sürdüren, yine üniversitede kurulan bir şirket sahibi olan ve hali hazırda üniversite-sanayi işbirliği projeleri yürüten bir akademisyenin konuya ilişkin değerlendirmeleri, sosyal bilimler alanında da bu tür "girişimlerin" sürdürüldüğünü göstermektedir:

> Yani benim hali hazırda sanayi üniversite işbirliği projelerim var. Yürütüyoruz. İşte müdürlüğünü yaptığım merkezde bir takım şeyler yürütüyoruz. Dolayısıyla evet var ve bunların gerekçesi de var… şimdi sanayinin beklediği bir şey var, bir ürün. Toplumun ihtiyacını karşılayacak bir ürün ve onun çok hızlı geliştirilmesi lazım. Bir adım önde giden, herkesten daha fazla kazanıyor. Bu sosyal realite, beraberinde şunu getiriyor. Üniversite, eskisi gibi 20 yıl sonraya yönelik bir invention icat peşinde koşarsa eğer ve bunun 20 yıl sonra topluma yansımasını beklersek, toplumun faydası kısıtlı kalıyor. Toplumun beklentisi ne? Buradaki fikrin, kendi hayat kalitesine çok daha hızlı aktarılması. Sanayicinin beklentisi ne? Ona kendisinin aracı olması. Ona başka bir şirketin değil de, kendisinin aracı olması. Dolayısıyla da bu herkeste yüksek gerilim yaratıyor. Üniversite herkesten daha hızlı çözüm üretmeye çalışıyor, diğer üniversitelerden daha hızlı çözüm üretmeye çalışıyor. Devlet aktörü de bu ölçüde hepsini şemsiyesi altında tutan aktör. Neden? Çünkü kamu iradesini temsil ediyor… Şimdi devletler ne yapıyor? Üniversite sanayi işbirliğini kendi bünyesinde yaratmaya çalışıyor ki, devlet olarak diğer devletlerden daha üstün ve katma değeri yüksek bir noktaya gelebilelim. Dolayısıyla üniversite eskisi gibi böyle 20-30 yılda icatlar çıkartıp, böyle onların şeye yansımasını beklemek için bir sabır gösteremiyor. Devletler bunu hızlandırıyor… Sanayici bu çıkacak olan süreci, kendisinin sahiplenmesini bekliyor. Üniversite de bütün o beklentilere karşı, bir an önce diğer üniversitelerden daha hızlı ve daha etkili çözümler üretmeye çalışıyor. O zaman da inovatif yaklaşımlar ortaya çıkıyor. İnovatif yaklaşımlar toplumun hayat kalitesini çok arttırıyor. Baktığınız zaman, inovasyona sahip olan, ki onun göstergesi ne? Fikri sınai mülki haklar, şimdi inovasyona sahip olan yani fikri sınai mülki haklar bankası çok zengin olan ülkelerin toplumların refah seviyesi de çok yüksek. Şimdi böylece devletler ne yapmaya çalışıyor? Fikri sınai mülki haklar havuzunu zenginleştirmeye çalışıyor. Bir yandan üniversiteyi zorluyor, bir yandan sanayiyi zorluyor ki toplumun yaşam kalitesi artsın. İşte bu yarış, ülkelerin içerisindeki bu yarış ve beraberinde üniversite personelini de inventiona değil innovationa doğru kanalize ediyor. İşte o yüzden de hocaya diyoruz ki, hocam sen tamam eğitim-öğretim yapıyorsun. Tamam sen çok çalışırsan 20 sonrası için icatlar da bulacaksın ama şimdi o devir değil. Sen şimdi gel bir tane şirket kur bizim bahçemizde… innovation yap, invention yapma.

[219]Burada dikkat çekici bir unsur; ranking sistemlerinde ilk 10'da olan üniversitelerden araştırmaya dahil olan katılımcıların çoğunluğunun bu işbirliğini gerekli görmediği; öte yandan ilk onda olmayan üniversitelerde bulunan katılımcıların çoğunluğunun ise böyle bir işbirliğini gerekli görmeleridir. Bununla birlikte, araştırma görevlileri ve ÖYP geçmişi olan katılımcılar böyle bir iş birliğini gerekli görmezken; diğer unvanlardaki katılımcılar ise bunu gerekli bulmuştur. Diğer faktörlerin katılımcıların bu konudaki düşünceleri üzerinde belirgin bir farklılık göstermediği görülmüştür.

> Böylece, üniversitenin şapkası değişiyor, üniversitenin kimliği biraz daha şeye dönüşüyor, ticarete yaklaşıyor. (5E, Prof, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bu girişimler bağlamında ele alındığında, akademisyenlerin üniversite sanayi işbirliği kapsamında proje faaliyetlerinin geliştirildiği ve hazırlık sürecinin yürütüldüğü aracı kuruluşlar arasında özellikle kuluçka merkezleriyle daha yakın ilişkilerinin de öne çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte, katılımcılar arasında bu kuluçka merkezlerinin yeterince etkili kullanılmadığına ve "sektörün bu merkezlerden yeterince haberdar olmadığı"na ilişkin bir eleştiri (4K) de bulunmaktadır.

> Yani belki sondan, bizim sosyal inovasyon merkezi ve kuluçka merkezi var. Şimdi sosyal girişimciliği ben çok önemsiyorum. ve hatta British Council ile birlikte Türkiye'de sosyal girişim baz çalışmasını yani hani, amacı kâr etmek olmayan ama sürdürülebilirliği kendine takan ve sosyal nitelikli sorunları çözmek isteyen yeni bir sektör çıktı 2000'li yıllarda birlikte, hızla da büyüyor aslında bu hani melek yatırımcılar, sosyal girişimciler, bu alan çok renkli çok hareketli, çok güzel. Ben hani çok heyecan verici hatta böyle hani mevcut kapitalizme küçük de olsa bir alternatif yaratabilen bir yerde hani. Ben de hani bu inovasyon merkezleriyle birlikteyim. Yani bizim mesela kuluçkadan Suriyeli kadınlarla birlikte üreten çok başarılı ya da teyit.org gibi bir proje çıktı. Dolayısıyla çok iyi sosyal girişimler, girişimciler, sosyal girişim fikirleri var ve ben bunlardan çok heyecan duyuyorum. Bunların içerisinde de oluyorum yani… Evet bu tür işbirliklerine, sosyal girişim işbirliklerine açığım. Benim çalıştığım üniversite de bu konuda çok iyi ve şey yapıyorum, siyaset bilimciler, işletmeciler, ekonomistlerle bir araya geliyorum psikologlarla bir araya geliyorum ve disiplinler üstü girişim çalışmalarında yer alıyorum. Ha zaman zaman bunların karşılığında küçük ücretler aldığımız oluyor hepimizin bir fon kaynağı çerçevesinde. Ama dediğim gibi ben her zaman süreç odaklı birisiyim. Yani para almak için yapmak, şey yapmıyorum, bilgi üretmek için yaptım, heyecan duyduğum için yaptım, pragmatik olarak bir gruba faydalı olacağını düşündüğüm için yaptım… Yani şeyde hani bu tür tekno-kentlerden de, bu tür merkezlerden de iyi işbirliklerinin çıktığını görüyorum bazen de hani ve bunun yeniden bilginin üretim merkezini teknoparklar aracılığıyla en azından mekansal olarak üniversitede tutmasını önemli buluyorum aslında yani. Üniversite sanayinin içinde bir yere gitseydi daha kötü olurdu gibi geliyor hani. Tekno-kentler üniversiteler içerisinde, belki mekansal yakınlık, yeni öğrenciler, yeni işler anlamında. Ben orada ancak hani bireysel şeyimi söylerim. Bir akademisyenin hani para kazanmak amacıyla böyle sertifika programları, eğitimler falan vermesini çiğ bulurum, doğru bulmam. Ama bu hepten ürettiği bir şeyi, hani emeğini satmasını da ahlaksız bulmam. Bilmiyorum anlatabildim mi? (38K, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Yapılan görüşmelerde, üniversite-sanayi işbirliği kavramının ve buradaki "sanayi" ifadesinin nasıl anlamlandırılması gerektiği konusunda da tarihsel olarak 1980-1990 dönemi üzerinde durulmakta; planlı kalkınma, kamu kaynaklarının işletmeler olmak üzere çeşitli piyasa aktörlerine aktarımı ve bir kamusal fayda prensibiyle akademik bilginin "mülkiyeti" tartışmasının akademik kapitalizm olgusuyla iç içe geçtiği görülmektedir. Dolayısıyla üniversite sanayi işbirliği tartışmasının tarihsel artalanında hem Türkiye'de hem de dünyada üniversite sınırları dışında süregelen yapısal koşulların da belirleyici olduğu vurgusu da görece daha sınırlı olmakla birlikte, görüşmelerde yer

bulmuştur. Bu bağlamda da genel itibariyle; üretim güçleri ve ilişkilerindeki kitlesel, teknolojik, esnek biçimlerin gelişmesi ve yaygınlaşmasının, üniversitelerin bilgi üretim süreçlerini ve bilgiyi üreten aktörler olarak akademisyenlerin bu alana doğru yönlendirilmesi gibi yansımaların da bu tür işbirliklerinin desteklenmesi yoluyla ortaya çıktığına işaret edilmektedir:

> … Soru sorma özgürlüğünüzü siz Faust'un şeytana yaptığı gibi, veriyorsanız, artık sizin orada sanayi üniversite işbirliğinden çok, o sanayiden kastedilen businnesstır, para sınıfıdır. Ben öyle tanımlıyorum. Onların işbirliklerini araştırırsınız, onların siyasi kültürel gündeminin içine girersiniz ve ister istemez diliniz üzerinde tahakküm kurarlar. Kullanacağınız sözler üzerinde tahakküm kurarlar ve siz artık kendi alanınızdan öğrendiklerinizi değil, onların sizin söylemenizi istediklerini söyleyen bir kişiye dönüşürsünüz. Ben hep şunu düşünürüm. Kurumun kamusal ya da özel olması değil, akademinin kamusal kalması gerekir. Ne demek o? Yani burası hangi tür kurum olursa olsun özel bir vakıf ya da özel bir şahsın böyle servetini bağışlayarak kurduğu özel statüde bir kurum ya da devletin işletmesi anlamında, burada böyle sanayi akademi işbirliği olmaz. Olmamalıdır. Çünkü oradaki sanayi-üniversite işbirliği sözcüğü bizi yanıltıyor. Nerden yanıltıyor? Biz 1980 ya da 1990 öncesi diyelim, 80'de tam geçiş olmadı. Planlı kalkınmadan geliyoruz. Planlı kalkınmadan gelince hani sanayileşme var sanayiye destek oluyorsun gibi, orada sanayi filan yok o araştırmaların hiçbirinde. Ya o iş dünyası ve üniversite desen biraz daha piyasa ve akademi desen daha anlamlı olacak bir şey.. Oradaki sözcük bile politik olarak yanıltıcı olarak seçiliyor. Kamu-özel, ben bunun tamamen karşısındayım. Çünkü biliyorsunuz orada kamu kaynaklarının özel kaynaklara transferi meselesi o. Kamu-özel demek. Aslında özel sektör para kazanamıyor. O zaman kamu-özel ortaklık kuralım. Bu başka bir uygulama, oradan da kamunun kaynaklarını özel cebine aktaralım demek. Burada sanayi üniversite işbirliğinde, bilginin, kamuya ait olması gereken bilginin, bir mülkiyet şeklinde istediği biçimiyle verilmesi oluyor yani özel kesime. Olmaz ki yani akademinin tarihine ters, bilginin tarihine ters ve bu yürümeyecektir zaten böyle görüyorum ben. (34E, Profesör., Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF)

Batı ülkelerindeki işleyiş ile Türkiye'deki mevcut durum arasında bu sürecin nasıl "anlaşıldığı" ve sürdürüldüğü konusunda bir farklılığa dikkat çeken bir profesör ise, sektörle işbirliğini; öğrencilerin iş yaşamında yer bulabilmeleri, sektörün koşullarını öğrenebilmeleri ve bu durumu dönüştürebilmeleri açısından önemli bulduğunu şöyle ifade etmektedir:

> Şimdi şöyle, ya sanayi de bizde daha çok medya kuruluşları bağlamında, sanayi daha çok mühendislik için herhalde kullanılan bir kavram. Şöyle, şimdi mesela burada da şöyle bir şey var, mesela sanayi, Amerika'daki sanayinin üniversiteye bakışıyla Türkiye'deki sanayinin üniversiteye bakışı çok farklı ve Batı'daki. Batı'daki, üniversiteyi nasıl görüyor? Üniversitenin mesela kendi gelişimini sağlayacak bilgiyi üretecek bir yer olarak görüyor üniversiteleri ve onları teşvik ediyor bu tür araştırmalar yapmaya teşvik ediyor. Birçok fon da veriyor aslında üniversiteye. Bizde mesela sanayi, bu şekilde görmüyor diye düşünüyorum üniversiteleri. Biraz böyle üniversiteler sanki sanayiyi zorluyorlar sanki beraber bir şey yapalım falan diye yani biraz tersinden işliyor gibi geliyor Türkiye'de üniversite-sanayi işbirliği…Sektörle işbirliği bence çok önemli. Sonuçta ben hep şunu, şimdi bize mesela öğrenci geliyor… Bize gelen öğrenci ne istiyor? Bize gelen öğrenci buradan mezun olduğunda işte iş bulmak istiyor yani sonuçta, iyi bir iş bulmak istiyor. Şimdi biz, öğrenciye bu alt yapıyı veremiyorsak, mezun olduğunda iş bulabilecek donanımlara sahip değilse, demek ki biz orada aslında iyi bir eğitim vermiyoruz bence. Dolayısıyla bizim mesela sektörün içinde olduğu koşulları bilen ve gerekirse bunu düzeltmek için çaba gösteren veya işte o açıklığı görebilen bir alt yapıya sahip mezunlara ihtiyacımız var. bizim o şekilde yetiştirmemiz gerek mezunları. Tabi ki hani o çarkın içinde eriyip gitsinler diye değil, o çarka müdahale edebilecek donanıma da sahip olsun. (16E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Çalışma sonucunda bu başlıkta elde edilen en yaygın ve dikkat çekici bir bulgu da, üniversite sanayi işbirliklerinin yaygınlaşması konusunda, teknokent ve teknoparklar gibi proje merkezli üretim alanlarının fen bilimleri ve sosyal bilimler açısından "uygunluk" tartışmasına ilişkindir. Katılımcılar bu faaliyetlerin daha çok Fen Bilimlerinde yoğunlaştığı; ancak sosyal bilimlerin çeşitli alanlarında da, akademisyenlerin bireysel motivasyonları, merakları ve çabaları yoluyla hem üniversite sanayi işbirliği hem de bu kapsamdaki merkezlerle ilişkilerin faaliyetlerin yürütüldüğünü belirtmişlerdir[220]. Bu noktada temel vurgu, sosyal bilimlerin uygulamalı alanlarının öne çıkması, teori çalışmalarının ise; talep edilen "çıktı" bakımından bu sistemin dışında kalmasıdır[221]. Bu süreçlerle aktif olarak ilgilendiğini belirten bir akademisyen konuyla ilgili olarak şunları söylemiştir:

> Üniversitemizde yaklaşık 2 yıldır falan tekno-kent yapılanması söz konusu ve başladı. Tekno-kentte 40'ın üzerinde firma var. Tekno-kentte çok sayıda üniversiteden öğretim üyesinin de şirketi, şirket ortaklığı ya da danışmanlığı bulunuyor. Bu konuyu çok önemsiyorum. Ben de ileriye dönük böyle bir yapı içinde bulunmak istiyorum herhangi bir rolle…Teknoloji transfer ofisi yok; fakat dediğim gibi tekno-kent yapısı söz konusu ve işlemekte, onun haricinde ben son üç yıldır X Bakanlığı'nın denetçisi olarak görev yapıyorum… Şu sıralar tekno-kentte yer alabilmek için kovaladığım fikirler var… Teknopark işi biraz aslında AR-GE, mühendislik, yazılım taraflarına falan fazla kayan bir iş. Biz alanımız gereği içinde olabiliyoruz ama tam bir teorik sosyal bilimciyseniz, tekno-kentlerde olmanız çok zor yani mümkün değil neredeyse, ama sizin de hibeye işte şeye ihtiyacınız oluyor teorik bile çalışsanız… (8E, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim, sektör deneyimi var)

Sosyal bilimler alanlarının üniversite-sanayi işbirliğini sürecinde, "doğası gereği" fen bilimlerinde doğrudan bir "çıktı" olarak ortaya koyulan ürün, buluş, patent ve/veya faydalı model geliştirmekten ziyade; bir iddia, fikir ve/veya politika geliştirmeye odaklanması nedeniyle temelde bir farklılık gösterdiğine işaret eden akademisyenler; bu bağlamda sosyal bilimler alanının göreli olarak, fen bilimleri kadar piyasa ilişkileri içeresine yerleşmediği; ancak ürettiği bilginin bir nesnel-maddi-teknik ürün olmasına

[220]Dağtaş'ın (2011:35) çalışmasında benzer bir vurgu "son dönemlerde sosyal bilimleri de sanayi ile işbirliği yönünde ortak projeler yürütme ve sanayinin beklentilerine entegre olma yönünde doğrudan olmasa da bir refleks ya da zorunluluk ile karşı karşıya bırakmıştır" ifadeleriyle özetlenmektedir.
[221]Özbudun (2014:119) da benzer şekilde kuramsal ve uygulamalı sosyal bilimler ikilemine işaret etmekte; "uygulamalı sosyal bilimler" yaklaşımının egemenliği karşısında "katılımcı ve kamusal bir sosyal bilim" anlayışına vurgu yapmaktadır.

ilişkin "sorgulanabilirliği" noktasında da yine bu piyasa ilişkileri açısından "korunaksız" hale geldiği görüşünü paylaşmaktadırlar.

> Üniversitede var ama ağırlıkla fen bilimleri mühendislik vs. ye yönelik olduğu için bizimle pek işleri olmuyor. Ama mesela, mühendislikteki hocaların sanayi ile işbirliği kapsamında kişisel olarak daha fazla gelir elde ettiklerini biliyorum. Yani dışarıya iş yapabilme gibi bir şansları oluyor. Benim şahsi görüşüm üniversite sanayi işbirliğinde, yani üniversitelerin belki de hani sosyal bilimler üniversitesinin belki ayrılması gerekiyor diye söyleyeyim. Çünkü bir mühendislik fakültesinin amacı critical studies falan değil sonuçta yani. Bir şey daha kolay nasıl yapılır? Bir araba 100 km'lik bir hıza nasıl ulaşır? Böyleyse eğer, tamamen endüstriye hizmet ediyor demektir. Bence bu tip bölümlerin o işi yapan endüstrilerin altında yer alması bence daha mantıklı olurdu. Yani kendi AR-GE departmanlarında yapması gereken bir işi kamu üniversitelerine paslıyorlar açıkçası. Üstelik de bunu fen bilimleri gibi temel yani temel bilimlerin kapatılması tartışılırken yapıyor. Efendim devlet okullarında kimya fizik olmayacak. Neden? Çünkü para getirmiyor, tercih edilmiyor, ama mühendislik olsun, her şeyin mühendisliği olsun. Ama mühendislik toplum için mi çalışıyor? Yoksa endüstri firmaları için mi? Bence endüstri firmaları için çalışıyor. Dolayısıyla aralarında böyle organik bir ilişki var ve ben bu bölümlerin aslında üniversitelerin kendi AR-GE departmanlarında olması, onlar tarafından fonlanması gerektiğini düşünüyorum… Ama endüstri ve üniversite işbirliği de tamamen, neo-liberalizmin bu piyasalaştırma şeyinin bir uzantısı başka bir şey değil… Şimdi bu fakülteler, endüstrilerin dışarıdaki uzantısı gibi oldular. Şey gibi, bazı özel tıp merkezlerinin, özel hastane zincirlerinin kendi Tıp Fakülteleri var. Mesela burada çok ciddi etik problemler var yani gerçekten. İşte burada akademinin zemini çatırdıyor açıkçası. Bizim işimiz bu değil, bu olmamalı. Fakat işte neo-liberalizm şey gibi yani, her tarafı sarıp sarmalayan jel şeklinde bir virüs gibi yani nefes alacak yer bırakmıyor. Her şey artık parasal değeri üstünden, değişim değeri üstünden ölçülür hale geldi. Zaten o yüzden temel bilimlerin kapatılması söz konusu. (12K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Üniversitesinin teknopark benzeri bir çalışmayı sosyal bilimler alanına odaklanan bir "sosyo-park" kurma aşamasında bulunduğunu belirten ve bu alanı takip eden bir araştırma görevlisi ise bu süreci ve gerekçesini şöyle aktarmaktadır:

> Şöyle anlatayım. Üniversitemizin bildiğim kadarıyla bir teknoparkı var. Fakat içeriğinde ne var bilmiyorum. bununla beraber Rektör hocayla bir görüşme şansım olmuştu. Bir sosyo-park açacağını söyledi sosyal bilimleri bu işlere dahil etmek için. Çok detay vermedi ama işte biliyorsunuz teknoparklarda daha çok sayısal bölümlerden, mühendisliklerden özellikle şirket kurulup işte teknoloji danışmanlık şirketleri, oyun şirketleri, AR-GE şirketleri gibi, üniversiteye para sağlanıyor, ayrıca bazı ürünler üretiliyor. Sosyo-parkta da anladığım kadarıyla hocanın açıklamalarından, var olan işte bu uygulamaları kente nasıl adapte ederiz biz nasıl adapte oluruz gibi daha böyle pragmatik bir sosyal bilimler ayağı kurulmaya çalışılacak. Okulun bildiğim kadarıyla şeyleri bunlar. (3E, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Üniversitelerin sosyal bilimler alanındaki üniversite sanayi işbirliği odaklı çalışmalarını destekleyen ve kendilerinin de bu merkezler ve/veya projeler aracılığıyla bu sürecin bir parçası olmak istediğini belirten akademisyenler, bunun nedenini büyük ölçüde üniversite ve devletin sahip olduğu kaynakların kısıtlılığı üzerinden açıklamaktadır. Dolayısıyla bir anlamda üniversite sanayi işbirliği farklı "paydaşlar" arasında ilişkisel bir ağın oluşturulmasının yanı sıra; akademisyenin ihtiyaç duyduğu bireysel veya araştırma merkezli finansal kaynak arayışıyla yakından ilişkilidir. Sürece

olumlu bakan bir akademisyen, hem kamusal kaynak kısıtları hem de maaş kaynağı ile araştırma süreci için ihtiyaçların karşılanması konusundaki üniversite-sanayi işbirliği sürecini bir "destek mekanizması" olarak şu şekilde değerlendirmektedir:

> Ya niyetle çok ilgili olduğunu düşünüyorum. Çünkü biraz önce söylediğim şeye geleceğim. Yani devlet bize çok az şey veriyor maddi anlamda ve bizim dünyadaki iyi üniversitelerle yarışabilmemiz için kendimize bir fon sağlamamız gerekiyor. Dolayısıyla teknoloji transferi, telif ya da biraz önceki örnekte bahsettiğim gibi sektör-üni işbirliğinde, akademisyenler düzeyinde, kurumlar düzeyinde harekete geçmenin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Ama bunun aynı zamanda çok tehlikeli olduğunu da düşünüyorum. Çünkü yine biraz önce söylediğim konuya gelirsek, bu çok ciddi bir rant alanı olmaya da müsait. Hani biraz daha dedikodu düzeyinde ama işte şunu duymuşluğumuz var. İşte bilmem kim hoca, tek bir projeyle altına X5 çekti. Ha böyle örnekleri de duyuyoruz. Aslı astarı var mıdır bilmiyorum ama bir örnek daha vereyim. Ben teknoloji alanında çalışıyorum. Türkçe doğru düzgün kaynak yok. İngilizce kaynaklara internetten erişebildiklerim sınırlı. İşte Amazon'dan veya benzer platformlardan kitap satın almam gerekiyor. E bugün baktığımız zaman 50 dolarla 500 dolar arası değişiyor, benim işime yarayacak beni ilerletecek kitaplar. E şimdi benim 100 dolar verdiğimi varsayın, altı bin lira maaş alıyorum. Bunun 6'da birini tek bir kitaba harcamış olacağım. Ama bir proje yapıp, bu kitabı proje üzerinden aldığımda hem kendi hayatımı idame ettirmem daha kolay olacak, hem akademik çalışmalarımı yapmam. Dolayısıyla çok da karşı değilim ben bu proje meselelerine. (3E, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Söz konusu işbirliklerine olumlu olumsuz bakan; bu tür girişimlerin sosyal bilimler alanında sınırlı olmakla birlikte sürdürüldüğünü belirten; ancak burada akademik önceliklerin ve özerkliğin, çalışmanın amacı ve süreci boyunca göz önünde bulundurulması gerekliliğini vurgulayan akademisyenlerin, bilgi arayışının üniversite dışındaki kaynakları, aktörleri ve bu bağlamdaki akademik-etik sorumluluklara işaret ettikleri görülmektedir. Üniversite sanayi işbirliği ve etik tartışması bir profesör ve bir doktor öğretim üyesi tarafından şu ifadelerle açıklanmaktadır:

> …Asıl soru, bilimsel bilgiyi üretebilecek özerkliğinizi, bu tür işbirliklerinde koruyabiliyor musunuz? Koruyamıyor musunuz? Kriter bu. Çünkü, yani ben bu tür işbirliklerini önemsiyorum. Şöyle önemsiyorum. Bir biçimde biz bilgiyle uğraşıyoruz ve bu bilgi sadece üniversiteye ait bir şey değil. Dinamik bir bilgi. Yaşama ait. O bilgiye ihtiyacı olan başka kurumlar var. Örneğin bir sendika araştırması, araştırma isteyebilir sizden. Dolayısıyla ben burada yani onun için sadece hani bilimsel doğruluk değil, etik boyutun da önemli olduğunu düşünüyorum. yani ürettiğiniz bilginin nasıl kullanılacağı kimler tarafından kullanılacağı ve kime hizmet edeceği bilgisi de aynı ölçüde doğruya sadakat kadar önemli. O anlamda da bu işbirliklerine varım. (17E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

> Üniversite sanayi işbirliği ile alakalı şöyle söyleyeyim bir kere karşı değilim öncelikle onu söyleyeyim…Belli başlı noktalarda tabi sakıncalarım var. Çünkü iş bir noktadan sonra üretimin iyi olması, işte sanayi işbirliğinin iyi olmasıyla biraz daha bilginin ticarileşmesi dediğimiz ya da o bilgilerin pazarda bir takım avantajlar sağlamak için kullanılması gibi işin amacından oldukça saptırıldığı bir yöne doğru da gidilebiliyor. Bu bir sektör oldu anladığım kadarıyla zaten. (27E, Dr. Öğr. Üyesi., Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

Üniversitelerin ve sosyal bilimler içerisindeki alanların üniversite sanayi işbirliğine dahil olmaları konusuna daha olumlu bakan akademisyenler üniversitenin

sanayi (sermaye) ve devlet aktörleri arasında karar verici veya özerk bir konumda bulunmadığına da işaret etmektedir. Burada ilerleyen piyasa ve bürokratik ilişkilerin üniversiteler açısından "kaçınılmaz" sahaları beraberinde getirdiği ve hem akademisyenlerin hem de akademik bilgi üretim süreçlerinin bu "yeniden yapılanmaya" uygun hale gelmek durumunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla üç aktör üzerinden ele alınan üniversite-sanayi-devlet işbirliği tartışmasında üniversiteler açısından ve onun üzerinde belirlenimci ilişkilerin sürdürüldüğüne işaret edilmektedir. Bu açıdan da üniversite sanayi işbirliği konusunda kuramsal bölümde akademik kapitalizm kuramının beslendiği, "kaynak bağımlılığı" bakış açısı öne çıkmaktadır. Finansal kaynaklar ve bürokratik hiyerarşi bağlamında bu konuda bir profesör ve bir araştırma görevlisi şunları söylemektedir:

> Araştırma konusunda yani örneğin sanayi ve işte üniversite işbirliği, yani çok böyle sempatiyle baktığım bir kavram değil, ama tabi ki gerçeklikler de var. Yani sonuç olarak, pragmatik olarak yani bir para bulmak istiyorsan bir proje için, küçücük bir üniversite BAP projesi ile çok zor bunu yapabilirsin. Yani onun için gerçekten öyle bir para kaynağı bilmem ne ihtiyacı var. Bunun çirkin bir nosyonu var. Yani biz para için araştırma yapıyoruz ama tabi ki ondan birazcık da arındırman lazım yani bir şekilde çalıştırman lazım yani asistanları vesaire. Yani bir para ihtiyacı da var, yani o bir gerçek. Kendin üretemediğin için yani başka bir şekilde, tabi ki bu türlü tırnak içerisinde böyle bir, neyse, böyle bir işbirliği yapmak zorundasın. (6K, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

> Ya burada şöyle bir şey var, baştan şunu kabul etmek lazım üniversiteler için. Biz bir işbirliği sürecine girsek de girmesek de, özerk bir konum alabilecek durumda değiliz. Ne sermayeye karşı, ne devlete karşı. Hani devletten örnek vereyim. Başınızda bir kere YÖK diye bir kurum var. ve siz devletle işbirliği yaparak bireysel düzeyde de kurumsal düzeyde de bir üretim faaliyetine girmeseniz bile devletin kontrolünde olmanızı sağlıyor bu kurum sizin. Hani dolayısıyla burada bir sınır çizmenin çok da zaten kurumların elinde değil. Kurumların elinde olmayan bir şey, akademisyenlerin bireysel olarak nasıl ellerinde olsun?.. Yani dolayısıyla özellikle devlet ayağında zaten bir sınır çizmek gibi bir şeyimiz yok. Sektör ayağı için de, benzer şekilde düşünüyorum. Yani çok Türkiye'den bir örnek değil hani Türkiye'deki bu akademik ortama çok hakim değilim. Yine doktora tezimden ve Kanada'dan bir örnek vereyim. Ya şimdi, aylık 4000 dolar 5000 dolar alan akademisyenlerden bahsediyoruz bilgi üretim sürecinde. Karşı tarafta milyarlarca dolarlık bir AR-GE sermayesi olan dünyanın en büyük teknoloji şirketinden bahsediyoruz. Hani ben onunla işbirliği yapsam da yapmasam da nasıl onun ezici, üretim anlamında, bilgi üretimi anlamında konuşuyorum, AR-GE anlamında konuşuyorum. Ezici gücü karşısında, kendime bir sınır çizip ya da onunla mücadele içerisine girebilirim ki? (3E, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademisyenlerin bir bölümü ise doğrudan üniversitelerin amaç ve işlevleri üzerinde bir baskı mekanizması oluşturduğu, akademik bilgi üretim sürecini ve biçimini tek tipleştirdiği, kaynak merkezli bir üretim sürecini sosyal bilimler alanında da mutlak ve tekil bir üretim pratiği olarak tanımladığı gibi gerekçelerle üniversite sanayi işbirliği konusunda olumsuz değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Bir diğer ifadeyle, üniversite-

sanayi işbirliği eleştirisi kadar, bu işbirlikleriyle üretilen bir bilgi biçimi ve sürecinin dayatılması konusu da eleştirilmektedir. Bu nedenle akademisyenler içerisinde de bilinçli olarak bu süreç ve ilişkilerden uzak kalmayı tercih eden, akademik pratiklerini daha çok kendi bireysel kaynakları ve ilişkileri doğrultusunda sürdürmeye çalışan; böylece bu alandaki "bağlayıcı" yapıların yönetim ve denetiminden de uzak durabildiklerini ifade eden öğretim üyeleri bulunmaktadır:

> …Bence şöyle, yani genel olarak karşı değilim ama hani bunun olabileceği alanlar var, olamayacağı alanlar var. Yani herkesi aynı formata sokmaya çalışıp, herkes sanayi ile işbirliği yapsın ya böyle bir şey, yani bu çok yanlış bence çünkü benim yaptığım her şeyin sanayide bir karşılığının olması gerekmiyor ki, ben zaten bilsem, yani iş hayatı nasıl işliyor, ben orada çalışırım, ben bilmiyorum. Ama mesela bazı işler buna müsait. Mesela işletmecilerin çoğu zaten şey yapıyorlar, danışmanlık da veriyorlar, zaten iç içeler. Ama benim çalıştığım şeylerde, gün gelir ben öyle bir şey de çalışabilirim ve sanayiyi merak edip gidebilirim araştırma yapabilirim ve o zaman, yani bunun ben dayatılmasını doğru bulmuyorum. Yoksa şey olabilir yani dediğim gibi fikir olarak kesinlikle işte üniversite sanayiyle asla yan yana gelmemeli değil, ama bunun bir zorunluluk olarak dayatıldığı noktada her yerin böyle şey olması söz konusu olacak. Böyle kâr odaklı, işte şey getiriyorsan, üniversiteye kaynak getiriyorsan işte iyisin yoksa değilsin gibi böyle çok çok kötü bir yere gider yani bu, şey değil, doğru bulmuyorum ben bunu. (33K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Bu görüşün yanı sıra, üniversite sanayi işbirliği konusunun genel olarak bir neo-liberal sistem, özel olarak da üniversitelerdeki akademik kapitalizm tartışmaları açısından "kaçınılmaz" bir sonuç olarak ortaya çıktığının da altı çizilmektedir.

> Hayır yok, yani hiçbir ortaklığımız yok. Biz bu üniversite-sanayi işbirliği meselesine benim gördüğüm kadarıyla da bölüm itibariyle de benim çok benzer düşündüğüm insan var. Biraz bizim bölümün, sosyolojinin kendisine dair bir şey bu… Bizim şeyimiz yok yani buna bir angaje olma biçimimiz söz konusu değil. Çıkar muhtemelen yani 1-2 hocamız da bunu çok olumlu bulabilir. Çok daha faydacı bir yerden bakanlar, eğer bu üniversiteyi daha da güçlendirecekse, bütçesini artıracaksa, öğrencisine burs sağlayacaksa, hocasına lojman sağlayacaksa böyle işbirlikleri, bu şekilde görebilecek çok insan olacağını tahmin ediyorum ama bizim şahsen böyle bir şeyimiz yok. Bana sorarsanız dürüst olmak lazım gelirse zaten engelleyemeyeceğim bir süreç olarak insanlar değerlendirdiği için ben de bu neo-liberalleşme sürecini biraz önlenemez, şu anda önlenemez yani mümkün olduğu kadar korumak işte kendimiz konumlanırken oradan konuşmak mecburiyetinde hissediyoruz ama öte yandan oldukça yapısal ve konjonktürel bir şey bu ve dolayısıyla üniversite işbirliği, dışarıdaki kaynaklarla şirketlerle işbirliğinin önlenemez olmasından dolayı acaba buradan bize yine kamusal bir fayda nasıl üretilebilir diye düşünmek mümkün. O kamusal fayda da işte bahsettiğim gibi, öğrencilere burs olarak dönüyor mu bu? Bu hocalara kampüste veya kampüs dışında bir lojman olarak dönüyor mu? Bu üniversitedeki akademik ortamı rahatlatıyor mu? yoksa daha da kıstırıyor mu? üzerine bakılabilir belki. Yani topyekün olarak kamu iyidir, özel şirket… veyahut kamu devlet ortaklığı tamamıyla kötüdür anlamında bir binary kurmak istemem ama o şirketle yapılan ortaklıkların da kamusal fayda üretmesi anlamında önemli olduğunu düşünüyorum en azından oradan da bakmak gerektiğini düşünüyorum. (37E, Doçent, Devlet Üni, İlk on içinde, Sosyoloji)

Üniversite sanayi işbirliği tartışmaları bağlamında; kaynak bağımlılığı, bürokratik hiyerarşi ve diğer bağlayıcı unsurların üniversitelerdeki karşılığı ve akademik bilgi üretim

sürecinin dönüşümü açısından nasıl değerlendirildiği konusunda sosyoloji alanından bir akademisyen şu noktalara işaret etmektedir:

> Ya ben sanayi işbirliği meselesi, sosyoloji özelinde bu işler biraz yavaş yavaş gidiyor aslında. Sosyal bilimlerde hala bu sanayi-üniversite işbirliğinin işlerliği çok söz konusu değil aslında baktığımızda, şu an doktoramın devam ettiği üniversitede de bu gibi atılımlar söz konusu ama içinde bulunduğum disipline yönelik böyle bir şey söz konusu değil. Ya orada da yine şöyle bir durum var yani sosyal bilim neye yönelik bilgi üretecek dediğimizde yani üniversite sanayi işbirliği aslında yine burada da şeyi ortaya çıkartıyor yani bilgiye aslında üretimin nasıl olabileceğine yönelik bir şeye döndürmeye başlıyorsunuz ve aslında sosyal bilim de sosyal bilimliğini bir yerde yitirmeye başlıyor. Yani aslında bir kurumun, bir sınıfın ya da bir iş yerinin çerçevesi içerisinde bir bilgi üretme çabasına dönüyor ama aslında sosyal bilimin yapması gereken biraz da o uzak durma, o mesafeyi koruma durumu. Ama bu birliktelikler ve bu birlikteliklerin yeni gelen nesile çok, olması gereken bir şeymiş gibi anlatılması, ya bundan birkaç yıl sonra hani herhangi bir sorgulamayı da aslında ortada bırakmayacak gibi bir durum söz konusu. (22E, Arş Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Eleştirel bakış açısına sahip akademisyenler tarafından işaret edilen bir diğer nokta da, üniversite-sanayi işbirliği olarak tanımlanan kaynak ve ilişki ağında, taraflar arası sürecin gerçekten de ne kadar ve ne tür bir "işbirliği" içerdiğine ilişkindir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, üniversite sanayi işbirliklerinin akademisyenler tarafından gerekli veya zorunlu bulunmasının önemli bir nedeni, finansal olarak bir kaynak bağımlılığı ve hiyerarşik-bürokratik olarak yönetim erkinin belirlediği kural ve işleyişin üniversiteler açısından da belirli ölçüde benimsendiği bir ilişkiler bütününe karşılık gelmesidir. Dolayısıyla üniversitelerin piyasa dinamikleri içerisinde ve ticari işletme benzeri davranışlarına uyumlaşması açısından da, kaynak ve erk sahibi olan ile olmayan aktörler arasındaki bu zorunlu "işbirliği"nin altındaki yapısal ve "asimetrik" ilişkilerin çözümlenmesi anlam kazanmaktadır. Bu konuda bir doçent şunları söylemektedir:

> Bizim üniversitede bu tür çalışmalar teşvik ediliyor ama fakültemizde özel olarak üniversite-sanayi işbirliğine yönelik çalışmalar yürütülmüyor…Ben de kendi çalışmalarımda hiç böyle bir nosyon üzerinden, bir araştırma süreci içerisinde yer almadım açıkçası. Ne düşünüyorum bu konuda? Üniversite-sanayi işbirliği demek aslında, burada asimetrik bir ilişkinin varlığından söz edebiliriz, çünkü bir yerde bilgi üretim süreci içerisinde yer almak zorunda olan, sermaye, kendisine ait bir sermayeye sahip olmayan ve aynı zamanda mevcut güç ilişkilerinin, iktidar ilişkilerinin seyrini tek başına dönüştürebilecek bir kudrete sahip olmayan bir kurum olarak üniversiteyle, aslında sermayenin kendisine sahip olan, mevcut güç ilişkileri içerisinde hiyerarşik olarak üstte olan ve mevcut iktisadi-siyasal yaşamı belirleme kapasitesine sahip sanayi grupları ya da sanayi alanı ya da bunun içerisinde yer alan şirketlerden bahsediyoruz. Burada asimetrik bir ilişki olduğu için ben buna çok fazla işbirliği diyemem yani. Burada bir işbirliğinden ziyade, aslında güç sahibi olanın, bilgi üretim süreçlerine bir çerçeve çizmesi, bir sınırlama getirmesi ve kendi ihtiyaçları üzerinden bilimsel üretim süreçlerini bu ihtiyaçlara uygun hale getirmesi süreci olarak tarif edebilirim…Yani sanayinin, eğer sanayi dediğimiz şey şirketlerse sadece, fiziksel mal üretim süreçleri içerisinde değil, hizmet üretim süreçleri içerisinde yer alan şirketlerden bahsediyorsak, bu şirketlerin, kısa vadeli, orta vadeli hedeflerine uygun bir şekilde ihtiyaçlarına uygun bir şekilde insan yetiştirmek, bilgi üretme süreçlerinin şekillenmesi. Bu da aslında esas hedefi, evrensel bilgi üretim ve birikim süreçlerine katkıda bulunması gereken ve bütün bir halkı

> kamuyu ilgilendiren ve onun yararına olacak bilgiyi üretmesi beklenen üniversitelerin aslında sanayinin ya da şirketlerin kısa vadeli çıkarları üzerine seferber olması anlamına geliyor. Bu açıdan da aslında ilk sorunuza da bağlı olarak; genel bir toplumsal siyasal dönüşümün veçhelerinden tezahürlerinden birisi olarak görmek gerekiyor (11E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Üniversite-sanayi işbirliği konusunu bir sosyal sorumluluk "vaadi" olarak değerlendiren bir doktor öğretim üyesi ise, yapılan işbirliklerini bir "menfaat ilişkisi" olarak değerlendiren şu açıklamaları yapmaktadır:

> …Üniversite-sanayi işbirliğini çok sahte buluyorum. Karşılıklı menfaat üzerine kurulu ilişkiler yumağı olarak değerlendiriyorum çünkü geçmişteki dönemlerde ne zaman bir sanayi firmasından bir destek talebimiz olsa, onların biz bunun karşılığında ne alacağız gibi böyle direkt çirkin söylemleriyle karşılaştım. Protokoller imzaladık karşılıklı birbirimize destek olmak adına söz verdik ve bazı sanayi kuruluşlarıyla işbirliği yaptığımız dönemler oldu ama ilişkilerin çok çirkin ve sahte yürütüldüğünü, menfaat ilişkisi koktuğunu ve insanların menfaati dışına sosyal sorumluluk adına hiçbir şey yapmadıklarını gördüm ve bu görüşümdendir ki sosyal sorumluluğu resmen şu anda bir safsata olarak görmek üzereyim…Yani işletmeler kaşıkla veriyorsa arkadaş kepçeyle alır. Bugün alamıyorsa, yarın alır. Yarın alamıyorsa bir beklentisi vardır onu alacaktır. O yüzden işbirliklerinin biraz daha aslına bakarsan bencillikten uzak, uzun vadeli düşünülmesi gerektiğini düşünüyorum. Bir işletme ile işbirliği yapıyorsunuz, ne zaman karşılığını alacağını soruyor yüzsüzce. Yani bırak, şimdi bunun karşılığını hemen almak zorunda mısın?...Bu da bizde sosyal sorumluluk bilincinin yaygın olmamasından kaynaklanıyor. (14K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Sosyal bilimlerde üniversite-sanayi işbirliği konusuna yöneltilen eleştiriler arasında; sosyal bilimler alanlarındaki disiplinlerin, düşünme ve üretme biçimlerinin, belirli bir ekonomik-bürokratik sistem içerisindeki yapı, süreç ve uygulamaların "eleştirel bir sorgulamaya tabi tutulması"nın, aynı zamanda sosyal bilimlerin "özsel niteliği"nin bir sonucu olduğu; dolayısıyla aslında ilk andan itibaren bu işbirliğinin söz konusu sosyal bilimler alanlarında mevcut durumun iyileştirilmesi ve yeniden üretimi gibi bir yaklaşımdan ziyade, eleştirel bir sorgulamaya tabi tutarak dönüştürmek noktasında farklı bir "misyon" üstlendiği değerlendirmeleri yer almıştır. Bu bağlamda, sosyal bilimler alanlarının üniversite-sanayi işbirliği amaç ve süreçlerinden, sosyal bilimlerin bu özsel niteliği nedeniyle-"dışarıda bırakıldıkları" gibi bir bakış açısı da görülmektedir. Bu tartışma bağlamında bir araştırma görevlisi şunları söylemiştir:

> YÖK'ün öncelik vereceği alanlar açıklandı ve bu alanlar içerisinde de belirli bölümler açıklanarak, bu alanda çalışan asistanların doğrudan atanması ile ilgili bir şey yayınlandı. Belki siz de görmüşsünüzdür, bunlar neler? Nanoteknoloji bölümü işte uçak mühendisliği, ya da başka mühendislik alanları tamamen buna indirgenmiş durumda. Sanki bunun dışında insanların işbirliği yapabileceği bir şey olamaz gibi. … Sosyal bilimleri aslında biraz bunlardan uzak tutuyorlar. Çünkü sosyal bilimlerin yapması gereken şey en azından bana göre, zaten bu ilişkileri irdelemek ve eleştirmektir. Sosyal bilimler ve sanayinin çok fazla sadece belli alanlarda işbirliğinin olduğunu düşünüyorum. Medya, iletişim, yeni medya çalışmaları, bu sanayiden ya da dev şirketlerin burslarından bağımsız değil. Çünkü, dünyanın bugün en büyük şirketleri, silah sanayileri ya da

> başka yerler değil. Dev entertainmentlar. Yani eğlence üzerine şirketler, Hollywood üretimleri. Bunların aslında dev sermayelere sahip olduğunu görüyoruz ve gidişat da bu yönde…Dolayısıyla bunu bana sorduğunuz zaman kendi alanınızda bunun yapılmasını ister misiniz diye. Ben kendi alanımda daha çok keşke üniversitelerin biraz daha özerk kurumlar olarak; en azından YÖK'ün dışında özerk olarak yapılanmış olmasını ve daha büyük kaynaklarla iş yapmasını isterdim. Bu durumda biz sadece sanayiye muhtaç olmazdık…(13E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Bu tartışmalar bağlamında değerlendirildiğinde, katılımcılar arasında sosyal bilimlerin ve sosyal bilimcinin üniversite sanayi işbirliklerinde "muhatap" olarak görülmedikleri de katılımcılar tarafından vurgulanan bir diğer noktadır. Katılımcılar, üniversite sanayi işbirliğine dayalı projelerin duyurulmasından itibaren aslında hedef kitlenin "kendileri değil mühendislik gibi daha uygulamalı bölümlerden akademisyenler" olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. İktisat bölümünden araştırmaya dahil olan bir profesörün ifadeleri, bu bağlamda konuyu açıklar görünmektedir:

> Bununla bağlantılı sorduğunuz üniversite sanayi işbirliği şöyle. Biz İktisat Bölümüyüz. Bizim bürokrasi ile işbirliği yapıyor, devletle, devlet politikaları, para politikası işte maliye politikası konusunda gelip bize danışılıyor olması lazım. Biz böyle devlet politikaları yani makro-ekonomik politikalar ya da mikro-ekonomik politikalar, danışmanlıklar devletle de olmalı. Özel sektörle de, mikro konusundaki belki finans konusundaki arkadaşlar danışmanlık yapıyor olabilir. Ben kendi açımdan konuştuğumda, benim alanımda devletin gelip de benim birikimimden faydalandığı hiçbir durum olmadı ki çok aslında devlet politikalarıyla yani kalkınma politikalarıyla mesela çok bağlantılı işler yaptığım halde konferanslara konuşmacı olarak çağrılmıyorum. Yani sanayi işbirliği değil, şöyle bakarsak olaya, yani iktisadi politikaları belirlemede, hani mühendis olmadığınız için sanayi deyince o biraz bize uzak bir konu. Finans ya da devlet politikaları filan bu konularda danışmanlıklar diye düşünülürse, maliye, para politikaları ya da rekabet işte mikro anlamda proje yaptıkça belki o arkadaşlar tanınıp çağrılıyor olabilir. Ben 20 sene önce mesela Merkez Bankası'na seminer için çağrılırdım ama çok uzun süredir, hiçbir böyle kendi alanımda gelin de şurada konuşun, bize bir işte danışmanlık yapın ya da bilgilendirin diye bir yaklaşım görmedim duymadım. (41K, Profesör, Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF)

Bu yoruma ek olarak; akademik bilgi üretim sürecinin "kamu yararı" ilkesinin yerini alan piyasa aktörlerinin amaç ve taleplerine uygun bir kâr faaliyeti olarak yeniden konumlandırılması ve somut ürün arayışı yönündeki üretimi önceleyen bir dönüşümün karşısında, sosyal bilimlerin ve belirli alanların kapanmasına işaret eden bir doktor öğretim üyesi, "çağın ideolojisi" olarak tanımladığı bu dönüşümü bir "yükseköğretim krizi" olarak tanımlamakta ve şu şekilde açıklamaktadır:

> Bu, işte özelleşme, piyasanın dönüşümü, bununla ilgili bir şey. Bilginin kamusal niteliğinin yitmesi, her şeyin girişimciliğe dönük, para getirici, kâr getirici bir faaliyete yani akademik aktivitenin buna dönüşmesi. Buna paralel olarak felsefe ve sosyoloji bölümlerinin kapatılması. Japonya'da kapatılıyor çoğu. Almanya'yı ben biliyorum. Political Science departmanları açık tutuluyor çünkü onun somut etkisi var diye düşünülüyor ama sosyoloji felsefe kapatılıyor genelde. Yani bu tabi ideolojik bir şey yani şöyle düşünün, pratik çıktısı olmayan diye düşünülüyor yani yok diye düşünülüyor. Bu tür bilgiyi üretenler ve bunlar gereksiz görülüyor…Yani bu total bir

> ideoloji, çağın ideolojisi bu. Herkesi şöyle mutlaka bilginin pratik bir çıktısı olması lazım, yani o işte başka bir ortamda başka bir şey demek, akademide de para getirecek, patent getirecek vesaire. Bunun ilerlemeci bir yönü var mı? Ya kısmen elbette vardır. Herkesi baskı altına alıyor çalışmak için ama totalde bence yok. Yani bu çok gerici yani. Muhafazakar bir ideoloji yani birçok açıdan… Bu tabi yükseköğretimin kriziyle de ilgili bir şey. Yükseköğretim nedir? İşlevi nedir? Bunların hepsi bulanıklaştı. Çok daha büyük bir resimle ilgili bu söylediğiniz şey. (31E, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Bu noktada sosyal bilimlerin de söz konusu akademik kapitalizm tartışmaları bağlamında üniversite-toplum ve bilim ekseninde gerçekleştirilen akademik bilgi üretiminin "öncelikli "aktörleri olarak sanayi işbirliğine ilişkin amaç, süreç ve sonuç ilişkilerinin gözden geçirilmesi ve akademinin özgün ve özerk değerlerini önceleyen durumlarda da yine bizzat sosyal bilimler tarafından dışarıda bırakılabilmesinin önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bu konuda bir araştırma görevlisinin görüşleri şöyledir:

> Ya ben sanayi-üniversite işbirliğinin tam olarak bir aldatmaca olduğunu düşünüyorum. Bunun içinde aslında direkt ticarileştirme durumu var. Üniversitenin ticarileştirilme sürecinin bir parçası olduğunu düşünüyorum. Bu süreçte aslında öğrencilerin tabi ki bilgi üretimi meselesinde bir sanayici ne ister orada? Teknolojiyi daha da verimli kullanabilmek için üniversitenin bilgisini almak ister. Biz burada ürettiğimiz bilginin nasıl bir amaç için kullanılacağıyla ilgili aslında bazı sonuçlara varmamız gerekiyor. Bazı ilke kararlar almamız gerekiyor. Bu meselede bir ilkesizlik olduğunu düşünüyorum ben. Yani etik değerler bir kenara bırakılıyor. Topluma mesela verilmesi gereken bilgiler var. Bazı bilgiler saklanıyor olabilir, ben buna eminim. Çok yakın zamanda bir tıpçının, halk sağlığı uzmanının bir bölgeyle ilgili işte çok basit bir örnek vereyim, mesela sanayi kuruluşu işte bir işletme, nasıl bir işletme, kömürden enerji üretimi yapan bir işletme. Üniversite ile ortaklığı var. Ama aynı zamanda verdiği gazla, karbon monoksitle birçok insanın sağlığına zararlı olan bir ortam yarattığı ile ilgili bir halk sağlığı uzmanı açıklama yaptı. İşte buradaki kanser vakalarının belirli bir kısmı bu şirketten kaynaklanıyor diye. Dava edildi. Yani halka bunu açıkladığı için raporu açıkladığı için dava edildi. Hatta sonrasında da beraat etti. Böyle sonuçlar doğurabilir. Yani üniversite öğretim üyesi sanayi ile uyum içinde gitseydi, bilim insanı sorumluluğunu yerine getiremeyebilirdi. Yani bu sorunlar yaratırdı. Üniversite toplum ve bilim insanı arasında belirli bir dengenin olması gerekiyor, yani sanayiyi dışında bırakarak. (25E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Üniversite-sanayi işbirliği konusundaki görüş ve deneyimlerdeki çeşitliliği görece daha büyük ölçekli üniversiteler ile küçük ölçekli illerde açılan üniversitelerde bu üniversite sanayi işbirliği süreçlerinin yapılandırılması konusuyla da ilişkilidir. Bu noktada, üniversitelerde, sanayi ve veya finansal kurum kuruluşlarla ortaklık konusundaki bir "paydaş" etkileşimi kadar; üniversiteler bünyesinde yapılandırılan tekno-mekanlar ve proje ofisleri yoluyla da akademik bilgi üretiminin bu yönde "kanalize edilmesi" söz konusudur. Üniversite sanayi işbirliğinin doğrudan akademik bilgi üretim sürecine bağlandığı "proje" üretimi konusunda bir araştırma görevlisinin hem "merkez

ve taşra" değerlendirmesi hem de yapılandırılmış proje merkezlerine ilişkin değerlendirmeler şöyledir:

> Tecrübelerim var, şöyle, taşra üniversitesinde, şehirde aslında hiçbir sanayi kuruluşu olmadığı için, bu tarz çalışmalar yapılamıyor ve böyle bir birim henüz aktif değil veya yok. Yani olduğundan emin değilim. Ama büyük üniversite dediğim üniversitede gerçekten çok aktif, üniversitenin içinde bir birimleri var ve profesyonel dediğimiz beyaz yakalı insanlar çalışıyor, proje yöneticileri. işte proje nasıl yazılır? Nasıl takip edilir? İşte bildiğiniz özel bir şirket gibi üniversitenin içinde çalışıyorlar. Hatta sürekli mailler geliyor, bu maillerden de hani gözlemlediğim kadarıyla, bir de toplantılar vesaireler oluyor, bizim de katılmamız isteniyor. Tamamen sektöre yönelik, aslında kapitalist sisteme böyle akademiyi dahil etmek, işte akademik bilgiyi kullanmak, hocalara da birazcık gelir yaratarak bilgiyi metalaştırmak tarzında çalışıyorlar. Bütün bakış açıları bu yönde. Maillerdeki cümleler bile bunu ele veriyor, öyle görüyorum ben. Çoğunluk aktif çalışıyor, hani şey görevi görüyor. Sizin belli bir bilgi birikiminiz var ama proje yazmayı bilmiyorsunuz. Biz aracı olarak o işi halledeceğiz, lütfen sanayi ile işbirliği yapın. Bu tarz bir nitelik taşıyor. (15E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Küçük ölçekli illerde bulunan üniversitelerde üniversite sanayi işbirliği süreçleri ve çalışmaları görece yeni olmakla birlikte; yönetim süreci açısından sosyal bilimler alanında da yer bulmaya başladığı ve özellikle üniversitelerin üst yönetimler tarafından da sıklıkla vurgulanan bir süreç haline geldiği konusunda da görüşler bildirilmiştir. İletişim alanında bir araştırma görevlisi bu konuda şunları söylemektedir:

> Şimdi benim bölümüm geçen sene aktif oldu, şu an bizim böyle bir anlaşmamız yok ama çok yoğun bir şekilde Rektörlükten, Rektör Yardımcılarından, bu tarz şeylerin yapılmasına yönelik bir baskı var. Yapın, bunları yapın, sanayi işbirliklerini kurun. Öğrencilerinizi buraya gönderin, anlaşmalarınızı muhakkak gerçekleştirin gibi şeyleri bize şimdi yavaş yavaş söylemeye başladılar. Hissettiriyorlar. Çünkü olması gereken bu diye gösteriliyor… (24E, Arş. Gör. Dr (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Katılımcıların üniversite-sanayi konusundaki görüşlerine özetle bakıldığında, bu tür işbirliklerini özellikle "kaynak sağlamak" ve paydaş etkileşimi bağlamında ağırlıklı olarak olumladıkları görülmüştür. Daha sınırlı olarak karşılaşılan eleştirilerde "sahip olunan kaynaklardaki asimetriden kaynaklı olarak sanayinin akademi üzerinde hegemonya kurması ve bu anlamda bu işbirliklerinin bir aldatmacadan ibaret olması", "bu tarz işbirliklerinde kamu yararının gözden kaçırılması", "sosyal bilimlerin ve eleşirel akımın göz ardı edilmesi" ve "bir menfaat, çıkar ilişkisi üzerine kurulu olması" vurgulanmıştır.

2.2.5. Akademik Bilgi Üretim Sürecini Akreditasyon ve Ranking/Sıralama Sistemleriyle Yeniden Düşünmek

Türkiye'de yakın dönemde ön plana çıkan çeşitli uluslararası ve ulusal ranking/sıralama sistemlerine uyum ve akademik eğitim-öğretim-araştırma-üretim faaliyetlerinin üniversite/fakülte/bölüm temelinde belirlenen ortak ve kriterlerle yürütülmesine ilişkin akreditasyon uygulamaları, sosyal bilimlerde de görünür olmaktadır. Bu anlamda akreditasyon sosyal bilimler alanındaki akademik bilgi üretim sürecini de kapsayan bir "standartlaşma"; ranking sistemleri ise, kurumların "dünya standartlarında üniversiteler" olmalarının bir meşruiyet kaynağı olması ve bu yöndeki bir "derecelendirmenin" de kabul görmesi tartışması açısından önem kazanmaktadır.

2.2.5.1. Akreditasyon Uygulamaları

Sosyal bilimlerin farklı alanlarında bulunan akademisyenlerin akreditasyon uygulamaları konusundaki genel bakış açıları ve görüşlerine değinilebilir. Yapılan görüşmelerde akademisyenlerin 21'i (%51) çeşitli fakülte ve bölümlerindeki akreditasyon uygulamalarını gerekli ve olumlu olarak değerlendirirken; 18 akademisyenin (%44) bu uygulamaları çeşitli gerekçelerle eleştirdikleri görülmüştür. 2 katılımcı ise, sisteme ilişkin yeterli bilgiye sahip olmadıklarını belirtmişlerdir[222]. Olumlu görüşler "standartlaşma", "uluslararasılaşma", "kalitenin denetlenmesini sağlayan bir mekanizma" oluşturması bağlamında değerlendirilirken; eleştirilerin "göstermelik

[222] Araştırma görevlisi unvanına sahip katılımcıların çoğunluğu bu uygulamayı eleştirirken (9 katılımcı-%69), diğer unvan gruplarında olumlu görüşler ağırlık kazanmaktadır. Ranking sistemlerinde ilk onda bulunan katılımcıların genel olarak akreditasyon sistemini eleştirdikleri (%62,5); diğer üniversitedeki katılımcıların ise olumlu görüş bildirdiği (%64) görülmüştür. Benzer bir şekilde, üç büyük şehir dışında kalan üniversitelerde bulunan akademisyenler bu sistemi olumlarken (%69); üç büyük şehirde bulunan üniversitelerde çalışanlar tarafından eleştirilmektedir (%54).

olması", "akademik çeşitliliği ortadan kaldırması" ve "niteliğin göz ardı edilmesi" noktalarında yoğunlaştığı söylenebilir.

Akreditasyon konusuna ilişkin olarak ilk aşamada, bu uygulamaların akademisyenler tarafından nasıl tanımlandığı ve karşılandığı konusundaki değerlendirmelerden söz edilebilir. Akreditasyon faaliyetlerine ilişkin olumlu görüş bildiren ve aynı zamanda alanındaki akreditasyon kuruluşunda da görev alan bir profesör, bu uygulamaların nasıl yorumlanması gerektiği konusundaki görüşünü şu ifadelerle paylaşmaktadır:

> Evet, kesinlikle önemli. Çünkü şöyle, mesela ben akreditasyonu çok önemseyen birisiyim. Yani, Türkiye'de mesela akreditasyon çalışmaları çok yenidir aslında bizim alanda çok yeni başka alanlarda mühendislikte falan epey oldu başlayalı ama şimdi ben Dekanlık da yaptığım için, bu konuyu gündemde tutan akademisyenlerden biriyim. Hatta X üniversitesindeyken, Amerikan akreditasyon kuruluşlarından bir tanesi, ACA'ya (American Communication Association) başvuru yaptık ve geldiler, bizi akredite edip gittiler yani orada biz o süreçlere girdik. Şimdi akreditasyon aslında nedir? Akreditasyon şu aslında böyle herkesi bir standarda uydurmak değil aslında. O, öyle bir şey görünüyor ama öyle değil. Akreditasyon, şu demek. Siz bir eğitim veriyorsanız eğer, o verdiğiniz eğitimin kalitesi nedir? Hangi düzeyde eğitim veriyorsunuz? Yani standartlarınız nedir? Yani diyoruz ki, sen akreditasyona başvurabilmen için bu kriterlere sahip olmalısın…Bütün bunları bir de belgelemen gerekiyor yani gerçekten mesela akreditasyon aslında bir röntgen çekme işi. Kurum öncelikle kendi röntgenini çekiyor. Diyor ki ben nasılım, neye benziyorum ve o kriterlere göre kendisini bir analiz ediyor. İkincisi akredite verecek kurum geliyor bir röntgen de o çekiyor, onun çektiği röntgenle senin çektiğin röntgen uyuşuyor mu uyuşmuyor mu ona bakıyor. Yani senin söylediğinle dışarıdan gelenlerin gördüğü aynı şey mi? …Bir kurumun kendisini denetime açması bence çok önemli. Denetlenebilir olmayı getiriyor bir kere, yani her şeyi belgelemek zorundasın. Yani ben şunu yaptım bunu yaptım diye söylemenizin hiçbir anlamı yok. Onu belgelemek zorundasın…hep böyle kanıtlar üzerinden giden bir sistem aslında akreditasyon o anlamda çok kurumların kendilerini geliştirmelerine çok büyük katkısı olduğunu düşünüyorum.(16E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Genel kapsamda üniversiteler, özel olarak da fakülte ve bölümler düzeyinde akreditasyon faaliyetlerinin olumlu ve gerekli bulan akademisyenlerin, mevcut durumda karşılaştıkları ve bir ölçüde de "sorunlu" buldukları eğitim-araştırma-üretim-yayın-idari işleyiş gibi konulardaki "olumsuz" akademik tecrübeleri nedeniyle, tüm bu alanlara ilişkin olarak mutlak ve katı bir standarttan ziyade; temel prensipleri tanımlayan bir "asgari standardın" oluşturulması konusundaki ihtiyaca dikkat çektikleri görülmektedir.

> Ben çalıştığım yerden ötürü böyle standardizayonların aslında gerekli olduğunu düşünmeye başladım. Çünkü o kadar kurumsal hafıza denilen, o da bir kavram ya, yani kurum olarak hiçbir sistematiği yok ki. O yüzden Bologna gelince ya da işte başka bir standardizasyon işte akreditasyon hani bir AKTS hesaplaması bir öğretim planını tekrar… mesela kendi girdiğim bölüm için konuşayım, öğretim planını başka bir yerden copy-paste almışlar. Yani oturup böyle benim öğretim elemanım kim? Ne çalışmış? Biz bu ekiple hangi dersleri verebiliriz? Nasıl bir bölüm istiyoruz? Hani buradan mezun olan bir öğrenci neleri bilsin? falan hani bunlar hiç düşünülmemiş. Bir yerin planına bakışlar, almışlar yapıştırmışlar. Sonra o bütün öğretim elemanı

> da dağıldığı zaman, dersi verecek kimse yoktu. Hani işte dışarıdan isteniyor ama istenen dersin de isteyen kişi o dersin neden koyulduğunu bilmiyor falan. O kadar salla pati yapılmış ki düşünülmeden, altı doldurulmadan… Şimdi mesela bir standardizasyon gelince en azından bununla ilgili bir düşünmeleri gerekiyor. Bir şey yapmaları gerekiyor. Göstermelik de olsa bir form doldurmaları gerekiyor. Dersin amacı, çıktısı, kazanımları. Ya da işte o lisans programı için bir bilgi paketi hazırlıyor ki bir öğrenci neyle mezun olsun şöyle olsun. Şimdi hiç bunları düşünmeyen yerler için bu standardizasyon iyi bence ve hani bizim oralar düşünmemiş. Öyle kurulmuş, öyle ilerliyor. Ama zaten mesela böyle bir kendi içinde standardizasyonu olan bir kurum için, o başka türlü bir rekabet fikri, o zaman karşı çıkıyorum hani. Duyduğum zaman diyorum ki üniversitede buna ne gerek var hani bu bir bilgi fabrikası değil, daha insan üzerine ilerleyen bir şey. Buna gerek yok diye düşünüyorum. Ama sonra işte bu standardizasyon mesela akreditasyon olmasaydı, belki bu ranking hevesi olmasaydı, bizim buralar daha kötü olurdu. Hani ona da eminim. Öyle düşünüyorum. (28K, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Uluslararasılaşma tartışması bağlamında da Batı'daki mevcut akademik eğitim ve araştırma faaliyetlerinin "niteliğinin" bir referans noktası olduğuna işaret edilmekte; Türkiye'deki akreditasyon faaliyetlerinin de bu anlamda uluslararası alanda kabul gören üniversiteler olma ve daha iyi bir eğitim-araştırma standardına sahip olma anlamına geldiği de yapılan görüşmelerde öne çıkan bir değerlendirmedir. Burada özellikle yayın kriterleri, indeksli dergilerdeki yayın konusunu ele alan ve akademide akreditasyonu, öznellik-nesnellik tartışması üzerinden inceleyerek İletişim alanı üzerinden akreditasyon uygulamaların "bilimsel fayda" açısından gerekliliğini savunan bir doçent şunları söylemektedir:

> Ya şöyle, şimdi bizim alan üzerinden konuşalım. Sana göre bana göre bilgisi çok, ama uluslararası alana çıkmak istediğin zaman sana göre diyorsun da nasıl sana göre sorusunu yapıştırıveriyorlar. o zaman da işte akredite olmak, uluslararası olmak belirli standartlarda olmanın aslında uzun vadedeki faydalarını yaşayacağınızı hissediyor oluyorsunuz. Ben bunu tamamen bilimsel iyi niyet çerçevesinde söylüyorum bu arada olayın hiç ticari tarafını düşünmeden. Çünkü hani şey var, yani sizin kurumsallaşmanız ve bu anlamda bir çeşit akreditasyonunuz, aslında yayın kalitenize ve yayın üretim biçimlerinize de belli aslında standartlar getiriyor yani bu açıdan önemli. Şimdi ben atıyorum, indeks dışı yayın yapmıyorsam artık bir noktadan sonra bunu becerebilir bir ekipteysem, başka bir şey konuşuyorum demektir. Yani ben bugün bir tane yayın sahibiyim uluslararası indeksli, tezimin yayını. O yayınım sayesinde tanışmadığım insan kalmadı uluslararası. Çağrılmadığım editoryal board kalmadı işte yapmadığım hakemlik kalmadı falan. Yani bir tane yayın bile sizi bu kadar uluslararası dolaşıma sokabiliyorsa, o standardın getirisi var hakikaten demek ki uluslararası alanda ama bunu hep dediğim gibi tırnak içinde bilimsel iyilikten konuşarak söylüyorum (8E, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akreditasyon tartışmasının Türkiye'deki üniversitelerin uluslararasılaşması ve ders, denklik, kredi sistemleri gibi daha eğitim programları ve öğrencilerin uluslararası erişimleri ve "uyum sürecinin hızlandırılması" açısından faydalı bulan bir doktor öğretim üyesi, bu uygulamaların akademisyenlerin tamamının bilgilendirildiği ve sorumluluk aldığı bir biçimde yürütülmesi konusuna şu ifadelerle dikkat çekmektedir:

> Akreditasyon evet son zamanlarda üniversitelerin yurt dışındaki üniversitelerde daha ilişkili olanı söylüyorsunuz hani çalışmalarına hız verdiğini görüyoruz. Olması gerekendir bence. Çünkü artık ülke çapında yaptıklarınız bir yere kadar, ülke dışı da hani dolaşımın çok daha fazla önem kazandığını artık günümüzde görüyoruz. Gençlerimizin de yurt dışı deneyimi edinmeleri konusunda, yurt dışındaki üniversitelerde eğitimlerine devam etmeleri konusunda teşvik edilmesi gerektiğini biliyorum. Akreditasyon o yüzden çok önemli çünkü uyum süreçlerini hızlandırabilecek bir şey bu. Daha fazla onları teşvik edecek bir şey bu. çünkü pek çok öğrencinin kafasındaki en büyük sorun oraya gittiğimde bu dersleri tanıyacaklar mı? O derslerin karşılığı orada olacak mı? ya da işte diplomam burada geçerli olacak mı şeklinde bir sürü soru ve sorunlarla gidiyorlar. Bence önemli ama bunu da bir eziyete dönüştürmemek gerekiyor. Gözlemlediğim kadarıyla akreditasyon sürecini katılımcı bir politikayla yürütmüyorlar üniversitelerde. Yani belirli bir grup üstleniyor ve eziyetini o çekiyor gibi geliyor. Zaten hareket edildiğinde de herkes kendi sorumluluğunu yerine getirmediği için kabak birilerinin başına patlıyor. Bu da bence yaygınlaştırılması gereken bir hani düşünce. Hani katılımın artırılması, yükün daha eşit şartlarda paylaştırılması… Yapmacık birçok uygulama da var bunun içerisinde siz de biliyorsunuz. İçi doldurulamayan yapmacık işte öyle gösterelim sonra biz istediğimizi yaparız şeklinde. Yani hani gerçekçi ve eşit yük içeren bir sistemle akreditasyon çalışmaları bence olması gereken çalışmalar… Bu ikilemleri ortadan kaldırmak için bir standardizayona ihtiyaç var ve o standardizasyonun adı bence akreditasyon şu anda. Olması gerekiyor ama dediğim gibi hani üslup, yapılış şekli bana göre eleştirilebilir. (14K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akreditasyon uygulamalarını görece daha olumlu bir yaklaşımla değerlendiren akademisyenlerin vurguladıkları bir nokta da bu tür sistem ve kriterlerin akademisyenler açısından bir motivasyon kaynağı olarak yorumlanmasıdır. Bu durumun aynı zamanda standartlaşan bir denetim mekanizması oluşturmayı da sağladığını, bu nedenle de özellikle idari yöneticiler tarafından farklı ve ast unvanlara sahip akademisyenlerin bir denetim yoluyla motive edilebileceğini öngören bir araştırma görevlisi ve bir doktor öğretim üyesinin ifadeleri şöyledir:

> Ya tabi ki böyle bir denetlemeye tabi tutulması bir noktada gerekli. Hani, ben buradaki hiyerarşik sistemin en altındaki biri olarak, en üstünde olduğumu düşündüğüm zaman bunların bir şekilde denetlenmesi gerekiyor. Bir şekilde bakılması gerekiyor ama işte o mış gibi yapılması durumu olmadığı sürece. Hani sadece o standardizasyona varmak amacıyla öylesine işler üretilmediği, öylesine yayınlar yapılmadığı sürece insanları olumlu bir yere taşıyabilecek ya da yöneticilerin işte alt kadrodaki insanları daha dinamik tutması için bir araç olabilir. Onları bu noktada yüreklendirmesi amaçlı. Çünkü, dediğim gibi, akademideki her hocanın karakteri birbirinden farklı. Hepsinin motivasyonu farklı. çoğu insan da belki böyle bir denetim mekanizmasıyla motive olabilir. Onlar açısından belki olumlu bir şey. (2K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Bence gerekli ve önemli, ama işte daha önce de dediğim gibi o standartlaştırma işini yaparken ne kadar aynı fırsatlardan aynı hakkaniyetten bahsediyoruz o biraz şey. Olasılıklar olanaklar. Ama şey açısından hani Avrupa'ya Bologna'ya akredite olmak ya da ne biliyim, uluslararasılaşmada bir Avrupa standardına ya da Amerika'da Ivy League'deki okullara akredite olmak ya da onlar kadar olmak önemli. Çünkü, o hem akademisyenin motivasyonunu bence yükseltiyor, hem de öğrenciler için de yani öğrencilerin derse gelişinden tutun da işte hani o akademik yılı nasıl geçirdiğiyle de bence şey oluyor, iyi oluyor. Hani hem öğrenci hem akademisyen anlamında bir motivasyon sağlıyor bence. Ama bu ne kadar, hani nasıl denir, adaletli bir şekilde yapılıyor belli değil. Çünkü bir taşra üniversitesiyle ne biliyim işte çok daha iyi bir vakıf üniversitesini o açıdan nasıl bir tutarız bilemiyorum. (29K, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

Sosyal bilimler alanında akreditasyon uygulamalarını daha "mesafeli" bir bakış açısıyla değerlendiren akademisyenler ise, bu tür bir standartlaşma sonucunda

üniversitelerin birbirinden farklılık gösteren, özgün ve öne çıkan teori ve/veya uygulamalı niteliklerini, eğitim öğretim ve akademisyen ve araştırma unsurları arasında da bir benzeşmenin söz konusu olacağı gerekçesiyle eleştirmektedir. İletişim alanında bir akademisyen bu değerlendirmeyi şu örnek üzerinden açıklamaktadır:

> Ya ben ona karşıyım, ben ona neden karşıyım? Kurumun kendi iç hedefleri doğrultusunda belli şeyleri verilirse, hem daha fazla çeşitlilik olabileceğini düşünüyorum bilgi üretimi anlamında, fiziki üretim anlamında. Hem de daha iyi olacağını düşünüyorum. Şöyle örnek vereyim. Biz ne biliyoruz gençliğimizden beri? X Üniversitesi, teori üzerine Türkiye'nin en iyi üniversitelerinden biridir İletişim Fakültesi'nden bahsediyorum. İşte Y Üniversitesi, sektöre adam yetiştirmek anlamında, Türkiye'nin en iyilerinden bir tanesiydi. Son zamanlarda bu bozuldu ama. Şimdi üniversiteler böyle isim yaptığı zaman, akademisyen olmak isteyen, işte işin daha çok kültürel üretim boyutunda kalmak isteyen çocuklar, X İletişim Fakültesi'ni tercih ederken, piyasaya iş yapmak isteyen, bu anlamda bir kariyer hedefi olan çocuklar Y'yi tercih edebiliyorlar. Ama şimdi bu standartlar, ikisini de aynı hale getirdiğinde ben buradan şunu anlarım, ikisi de yarım yamalak teori verecek, ikisi de yarım yamalak pratik verecek. Yani ne tam pratik fakültesi olacak ne tam teori fakültesi olacak. Böyle olduğunda, çocuk için oraya gitmekle buraya gitmenin bir anlamı olmayacak ve yetişen personel de tek boyutlu olacak. Standart böyle, damga basmış gibi hepsi aynı bilgiyle yetişecek, hepsi aynı düzeyde aynı bilgiye sahip olacak. E bu sefer akademisyen olmaya kalktığında, teori bilgisinden eziyet çekecek. Pratiğe gittiğinde, ben bu teoriyi niye öğrenmişim, bana buranın tekniği lazımmış deyip oradan acı çekecek yani öğrenci. (3E, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bu bağlamdaki eleştirilerini "standartlaşma" ve "tek tipleştirme" vurgusuyla hem akreditasyon hem de ranking sistemine ortak olarak yönelten akademisyenlerin ise doğrudan akademi-sanayi, akademik bilgi-meta, özgün üretim-standart üretim, kamusal fayda/nitelik-verim/ölçülebilirlik gibi ikilikler üzerinden akademiye dayatılan koşullara işaret ettikleri görülmektedir. Bu durumu üniversitelerin varlık ve özgün üretim koşulları açısından "tehlikeli" bir durum olarak değerlendiren iki profesör şu şekilde yorumlamaktadır:

> Bence bu standartlaşma süreçleri yani akreditasyon olsun, ranking olsun işte ranking dediğiniz şeylerin ölçümleri olsun falan, bunların hepsi, toplum devlet sanayi ve üniversite paydaşlarının içerisinde, sanayinin dikte ettiği ve üniversiteyi yozlaştıran ve en büyük tehlike yaratan süreçlerden bir tanesi. Sanayi kendi paradigması içerisinde endüstrileşmeden itibaren şunu savunmuştur ve çok da yararlı olmuştur kendi içerisinde. Ne kadar standart ürün üretirseniz, o kadar verimli ürün üretirsiniz. Dolayısıyla her ürün bir öncekinin standardı olursa, o kadar geliştirilmeye açıktır. O kadar verimli üretilebilir, ölçü de konulabilir üzerine, o kadar da açıktır. Dolayısıyla sanayi bu paradigma ile büyümüş ve bu paradigmayı dünya hakimi kılmış bir paydaş. Üniversite ile ilişkilerinde de aynı paradigmayı üniversiteye dayatıyor ve toplum şu anda onu desteklediği için, üniversiteler de bunun altında eziliyor. Benim gördüğüm senaryo bu. Bir fakülteyi, bir üniversiteyi standartlaştırmaya çalışmak, onu öldürmek demek…Öğretim kurumu olmak niteliğini kaybedip eğitim kurumu olmak niteliği gelişiyor. Dolayısıyla bir şekilde işte K12'deki olduğu gibi, standart insan üretme fabrikaları haline geliyor. Bu paradigma çok tehlikeli bir paradigma ve üniversitelerin kaçınması gereken bir paradigma. Çünkü biz, standart insan üretme fabrikası olarak çalışmaya başlarsak eğer, o zaman orijinal fikir üretme imkanımız kalmayacak. Ranking eğer olacaksa, bu farklılaşmayı ölçen bir ranking olması lazım. Halbuki rankinglere baktığımız zaman, standartlaşmayı ölçmeye çalışıyor. Burada bir paradigmal hata, sanayinin bize dikte etmesinden geliyor. Sanayinin parasal gücü ve devlet üzerindeki siyasal gücü,

> bunu yapabilir hale getirdi ve üniversitelerin gelecekteki en büyük tehdidi de bu. (5E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

> …Neo-liberal sosyal kontratın küresel düzlemdeki sonucu bu. Yani şimdi neo-liberalizmi ben emperyalizm olarak tanımlıyorum. Ne demek bu? Neoliberalizmin bir emperyalizm olması? Dünya piyasasının Amerika'nın girişimlerine açık haline getirildiği bir durumdur ve burada bütün oyunun ticaret payını artırma yönünde rekabettir… Yani neo-liberalizm her aktörün, bakın sadece iş yapan ya da businnesçı ya da şirket demiyorum. Her aktörün piyasada payını artırabildiği, piyasadan kendisine aldığı payın miktarını artırabildiği bir oyunu başlatmıştır, rekabeti başlatmıştır. Üniversite de bunun içerisindedir… Artık ortada küreselleşmenin yarattığı bir uluslararası öğrenci ve bunun hareketliliği söz konusu, bu hareketlilik bu öğrencileri aynen bir alışveriş merkezine gidip nike mı alayım adidas mı alayım bir genç çocuk kafasıyla, müşteri kafasıyla markalara bakıyorsun, üniversitelere de ülkelere de öyle bakılıyor. Dolayısıyla bir bunu çekecek, iki bir de uluslararası araştırma fonları var. Uluslararası neoliberalizmin emperyalizm olarak bize dayattığı bak kardeşim burada yaşamak istiyorsan bunları yapacaksın. E bunun en kolay yolu ne? Biz seni akredite ederiz. Orada akreditasyon aslında asli oyunun kaçınılmaz bir sonucu olarak geliyor ve buradan da şunu görüyorsunuz, onların da rankingi var. Kim tarafından akredite edildi? Sonunda siz rankingde en önemli noktalarda bulunan bir kuruluştan akredite edilirseniz çıkıp şunu söylüyorsunuz biz dünyanın sayılı üniversiteleri, bilmem ne tarafından akredite edildik, şu sıralamada buradayız, buyrun gelin. Şimdi sen şöyle düşün, öğrenci de aynı mantığa göre alışveriş yapmaya eğitim alışverişi yapmaya hazırlanıyor. Yani o uluslararası eğitim mücadelesine rekabetine katılıp yükselme arayışı bence bunun arkasında. bunun arkasında bilgi falan yok, yüce değerler yok onu söyleyeyim sana. (34E, Profesör,Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF)

Benzer bir eleştiriyi, akademi içerisindeki bürokrasiyi artıran, yaratıcılığı "körelten" bir akademik bilgi üretim süreci üzerinden yapan Siyaset Bilimi alanından bir doktor öğretim üyesi ise şunları söylemektedir:

> Bence bunlar çok gereksiz iki hareket. Yani hem ranking hem akreditasyon dediğimiz hadiselerin birincisi niteliğine bu kadar süre akademinin içinde kaldım 10 yılı geçti doktoramı da sayarsam artık 15 yıl oldu yani. Hiçbir zaman itibar etmedim ve akademide kaldığım bu süreç boyunca da neden itibar etmemem gerektiğini birçok kez gördüm. Öncelikle onu söyleyeyim. Bu bence son derece merkeziyetçi son derece bürokratik ve aynı zamanda da bir takım disiplinleri, ilim-bilim dallarını kendi içinde tek tipleştiren ve o tek tipleştirmeyi de bir sertifikayla böyle, evet eşiği atladın artık 1. ligdesin gibi bir şeyle belgeleme yöntemi, akreditasyondan bahsediyorum. Veya rankingde işte ilk 10 ilk 100 neye göre? Impact factor şu bu falan. Bunların kesinlikle bir, üniversitelerin hakkını verir nitelikte olmadığını, kurdukları matrix, index nasıl çalışıyorsa o tipoloji, o tipolojinin bir nitelik kazandırmadığını düşünüyorum. Hatta yaratıcılığı ve inovasyonu ortadan kaldırıp, merkeziyetçi ve bürokratik bir yapı içerisinde bence üniversiteye ve akademiye zarar veren bir şey bu. Bir kere bürokrasiyi artırıyor. Birçok özerk diyebileceğimiz departmanın tepesinde, bir takım kriterleri uygulamaya zorlayan bir merkezi yapıya bürünüyor. Dekanlık veya ne diyorsanız artık o tepedeki çevreye. Çünkü böyle bir yaptırım var ve bu YÖK'e kadar uzanıyor. İşte İngiltere de Higher Education Council'e kadar gidiyor. Söyleyeceğim budur yani. Bu tip merkezileşme ve bürokratikleşme hareketleri, yeniliği içersemekte ticari bir değeri yoksa çok yavaş kalıyorlar. Ayrıca bilginin niteliğini kendisine göre anlamlandıran bir grup insanın ortaya koyduğu tanıma göre biz kendimizi adapte etmek durumunda kalıyoruz. Bence bu yanlış. (27E, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

Bu vurguya ek olarak; akademik üretim biçiminin merkezi olarak denetlenmesi, YÖK ve ulusal-uluslararası akreditasyon ve ranking kuruluşlarının, akademisyenlerin belirleyici oldukları akademik üretim ve öz-denetimin koşullarını tanımlayan "kural koyucular" olarak öne çıkması ve bu ranking ve akreditasyon gibi daha yakın tarihlerde görünür olan kavram setinin daha öncesinde, sosyal bilimlerdeki akademisyenler ve

akademik üretim konusuna ilişkin olarak yaptığı karşılaştırmada bir profesör şunları söylemektedir:

> Uluslararası standartları yakalamak tabi ki çok önemli ama bu bir tezat aslında, çelişki… Onu yakala diye belirli şeylere zorlayıp akademisyenin özgürlük alanını daralttığında, onu yakalamak daha da zorlaşıyor. Senin bu dediğin şeyler, kriterler, YÖK'ün getirdiği şeyler, hayatımıza son yıllarda ne kadar fazla artan ölçüde girdiyse biz o uluslararası sıralamalarda o kadar geriye gittik. Bunların olmadığı dönemlerde çok daha iyiydik… Bunların tümü, bu kavramların tümü, biraz önce anlattığım eğilimin ortaya çıkarttığı kavramlar. Bir anlamda da akademisyeni, bilim insanını kendi derdinden uzaklaştırıp belirli alanlara zorlayan ve o alanlarda denetim altına alan kavramlar. Dolayısıyla benim öğrenci olduğum zamandaki profesörlere Türkiye'nin ilk eski sosyologlarına falan baktığımda hiç böyle dertleri olmadan belli bir ilgi alanında son derece özgür çalıştıklarını görüyorum. Memlekette işte bir Mübeccel Kıray'lar bir İbrahim Yasa'lar varken; ve Türkiye uluslararası düzeyde sosyal bilimciler çıkarttığında, hiç de böyle kavramlar yoktu. Ama şimdi tam da böyle çıtayı yükselten pek çok sınırlama ve ölçünün dayatıldığı yerde biz ne yazık ki o uluslararası standartlarda bilgi üretimine katılan ve orada isimleri duyulan bilim insanları göremiyoruz. (7E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akreditasyon uygulamalarının, hem üniversitelerin finansal kaynaklarının oluşturulması ve geliştirilmesi konusunda kendisinden talep edilen hem de sosyal bilimler alanının içine yerleşen ve mevcut akademik bilgi üretim sürecinin de bir parçası haline gelen, bu anlamda "kaçınılmaz" olarak değerlendirildiği bir eleştirel kabulün de görüşme yapılan akademisyenler tarafından dile getirildiği söylenebilir. Bir araştırma görevlisinin akreditasyon uygulamalarını mevcut ekonomik sistem, finansal kaynaklar, akademik bilgi üretimi ve üniversite sanayi-işbirliği ilişkilerinin beraberinde getirdiği zorunlu sonuç olarak değerlendirdiği bu konuya ilişkin görüşü şöyledir:

> Yani tabi şahsi bir şey değil bu yani benim için belki bunun çok bir önemi olmayabilir ama üniversiteler için olmak zorunda. Çünkü bir kaynak ve bütçeyle çalışıyorsunuz. Sonuçta devletten bile bir bütçe alırken, sizde yazılan makale sayısı, kaç tane öğrenci olduğu, lisansüstü programda kaç kişinin olduğu, bunlar önemli şeyler. Sadece üniversitedeki öğrenci sayısına bakılmıyor bir kaynak ayırırken; bunun yanında ben mesela bu akreditasyon ekibindeydim, bir komisyon kurulmuştu (fakültemde). Ben hani çok fazla durmadım aslında belirli bir kaç benden bir iş istenmişti. Kendi bölümümle ilgili ne yapılıyor? Tarihi bunun neydi? niçin buna bir akredite edilmenin getireceği bir avantaj var bunları yazın gibi bir görev verilmişti bana. Ben daha çok kendi tezimle de ilgili olduğu için aslında seçilmiştim buna… Ben bundan kaçabileceğimizi düşünmüyorum. Dünyadaki bütün üniversitelerin aslında ben giderek çok fazla sayıda yeni üniversite açılmakla birlikte her geçen gün, belirli bir ağ ve sistem üzerinden, finansal bir biçimde ve aslında bu akademik bir politikayla da ilgili, bunların hepsinin bir ağ gibi birbirine bağlandığını görüyorum. Akreditasyondan hiçbir üniversitenin kaçabileceğini düşünmüyorum bu açıdan ya da bahsini ettiğimiz o projelerden ya da işte belirli tepedeki çatı politik kuruluşların verdikleri şeylerden. Bu bir yandan iyi olabilir, şu açıdan. Biz hala kendi aldığımız diplomaların aslında başka yerlerde geçerli oluşunu göremiyoruz. Hala Türkiye bu konuda çok ciddi sıkıntılar yaşıyor. Benim (üniversitemden) alacağım bir diploma, belki İngiltere'de bir üniversiteye gittiğim zaman belki mırın kırınla kabul edilecek bir diploma. Bunlar çünkü kendilerince bazı kıstaslar belirliyor işte belli bir sayıda yabancı dille bu eğitimin görülmemesi, ya da işte belli alanlara yönelme durumunun olmayıp da sadece belli alanlarda ders verilmesi gibi. Soru şu aslında, bu sorduğunuz soru bence şununla ilgili. Ekonomik sistemin gidişatı içerisinde biz akreditasyondan ya da sanayi-üniversite işbirliğinden bağımsız bir şey yapabilir miyiz? Bence hayır. Yapamayız. (13E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Akreditasyon uygulamaları sadece, Türkiye'deki üniversitelerin kendi ilgili fakülte/bölümlerinden öğretim üyeleri tarafından oluşturulan bir üst denetleme kurumu yoluyla yürütülmemektedir. Özellikle belirli üniversitelerin daha erken dönemlerde de Amerika ve Avrupa ülkelerinde yer alan uluslararası akreditasyon kuruluşları tarafından denetlendikleri görülmektedir. Dolayısıyla günümüzde artan ulusal akreditasyon faaliyetleri bu anlamda ve öncesinde de bu konuyu "önemseyen" üniversite yönetimleri tarafından daha sınırlı sayıdaki üniversitede olmakla birlikte hayata geçirilmiştir. Yapılan görüşmelerde bu tür örnekler veren sınırlı sayıdaki akademisyenlerin, günümüz sıralama sistemlerinde de ilk on içerisinde bulunan üniversitelerde yer aldığını ve bir "standartlaşma" eleştirisinin yanı sıra, yapılan akademik üretim süreci faaliyetlerinin küresel ve uluslararası akademik çevredeki uygulamalarla ne ölçüde örtüştüğü yönünde bir değerlendirmeyi önemli buldukları gözlemlenmiştir. Bölümlerinde uluslararası bir akreditasyon süreci deneyimi bulunan bir profesör, bu konuda şunları söylemektedir.

> Şimdi akreditasyon eğer bu bir standartlaşma olarak sadece düşünülüyorsa tehlikeli diye düşünüyorum. Çünkü standartlar güzeldir ama yine aynı standartlar seni bir kalıba sokuyor ve oradan çıkmanı da engelleyebiliyor. Yani bunun dengeli yapılması çok önemli. Ben hatırlıyorum baya uzun zaman önce, tam senesini hatırlamıyorum. İngiltere'den, oradaki önemli üniversitelerden bir tanesi, sosyoloji bölümü bize gelmiş ve bir akreditasyon sürecinden geçmişiz. Çok öğrendim, yani çok öğrendik. Şöyle bir şeyi de öğrendik, aslında akademik olarak da çok kötü bir durumda olmadığımızı öğrendik. Çok önemli bir şey. Yani çünkü her zaman 3. dünya kompleksiyle acaba biz doğru işi üretiyor muyuz yapıyor muyuz falan diye, çok ciddi hatırlıyorum. Bizim örneğin ders içeriklerimiz, okumalarımız, hepsi rahatlıkla akredite oldu. Nerede zayıflık var? Gerçekten alt yapıda. Derslikler, öğrenci hoca sayısı vesaire. Ama aslında niteliğe baktığın zaman, biz akreditasyon, o da en yüksek 4'tü, biz 3.5-4.0 arasındaydık. Bu çok önemli bir şeydi bizim için. Yani özgüven açısından. Çünkü tabi ki bu önemli bir boyut. Akreditasyondan birçok şey öğrenebiliriz ama tabi ki ölçeklerin çok iyi değerlendirilmesi lazım ve orada dediğin gibi, akreditasyon değerlerini sadece ölçülebilir, tırnak içerisinde kantitatif olarak düşünülürse çok riskli gidiyoruz. Yani kalitatif içeriklerini, syllabus örneğin şeyi hatırlıyorum, oradan gelen heyet, derslere giriyordu, ders dinliyordu, seminerlere katılıyordu vesaire. Ha, akreditasyon aynı zamanda bir denetim tabi ki. Yani bunu dengeli tutmak, bu demek, mümkün olduğu kadar bunu tek birilerinin eline bırakmamak; farklı düzlemlerde örneğin akreditasyon süreci içerisinde tabi ki hocaların görüşleri çok önemliydi ama dediğim gibi, peer-review, öğrencilerin görüşleri, undergraduate ve graduate öğrencilerin görüşleri daha iyi olmak üzere, böyle bir süreci dahil edersek en azından daha dengeli tutuyoruz. Standartlar önemli, yani ben standartlara önemsiz demiyorum. Var da. Yani her bilim alanında da vardır. Ama yani dediğim gibi bunu kalitatife yani böyle daha çok boyutlu, multiple dimension olarak; ancak bu şekilde denetleyebiliyoruz. Yoksa tamamen yukarıdan aşağı bir denetim haline dönüşürse çok tehlikeli. Çünkü o zaman ders içeriklerimizi de belirleyecekler yakın zamanda yani, ondan da çok haz etmeyiz. (6K, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Vakıf üniversitelerinin akreditasyon süreçlerini farklı lisans/lisansüstü programların açılmasına yönelik bir "uygunluk tescili" olarak değerlendiren, Amerika

Birleşik Devletleri'ndeki mesleki eğitim ve araştırma üniversiteleri ayrımı bir diğer uluslararası akreditasyon tecrübesi bulunan profesör ise şu değerlendirmelerde bulunmaktadır:

> Şimdi bu rankingden başlayayım.. Ben, yani Almanlarla da Türk bazı üniversitelerin, bazı bölümlerin akreditasyon işinde de bulundum. Yani Alman ajanslarının o işi yapan Almanya'daki dünya çapında bu işi yapan adamlar. Ya çok faydalı olduğunu düşünüyorum ama işin içine para girince her şey değişiyor diye düşünüyorum aynı zamanda. Yani incelemeden, özellikle de farklı sistemlerden gelip de burayı anlamadan bu işleri yapmak öyle kolay olmuyor. O iş de sadece paraya bakıyor. Akreditasyon şöyle gerekli. Yani benim kanımca Türkiye'de üniversite diyebileceğiniz işte 20'ye yakın kuruluş var, enstitü var diyeyim ya da kurum var diyeyim. Gerisinin adı aslında Amerika'daki gibi, dürüstçe, kolej dedikleri yani 4 yıllık eğitim veren kurumlar. Bunları biz çok abartıyoruz. Mesela bu üniversitede bu eğitimi alanlar yani şöyle söyleyeyim. İktisat yani kendi alanım olduğu için söyleyeyim. Yeterli hoca sayısı, yeterli competitive eğitim verecek master ve doktora programı olabilecek Türkiye'de işte 25'i geçmez yani. Yaklaşık 100 üzeri iktisat bölümü var… Dolayısıyla dürüstçe, özellikle bu yeni kurulan ticari diyim amaçlarla kurulan bir vakıf bünyesinde kuruluyor ama resmen bu işi ticarethaneye dökmüş şeylerin, akredite olup da ne bileyim kendi başlarına master yapmaya, doktora programları açmaya, buradan doktor yetiştirmeye falan bence hiç girmemeleri lazım… Amerika'da 3 çeşit okul vardır. Birisi college dedikleri bu dört yıllık eğitim verirler. Bunların master programları dahi yoktur. Sadece bunlar teaching college lardır. Yani 2 yıllık community college ların dışında 4 yıllık eğitim verirler…Bir alanda neyi nasıl araştırması gerektiğini bilen insanlar yetiştiren kurumlardır bunlar. Mastera gelince, bunların bazıları masterli onlara üniversite college diyorlar. 4 yıl eğitim veren ama master da veren kurumlar oluyor. Bir de esas bizim yani önemsediğimiz, research universities dedikleri okullar oluyor. Bunlar doktora programları olan hatta toplam master doktora öğrenci sayısı, neredeyse lisans öğrencisi kadar olan önemli merkezler. İşte sizin o bilgi üretimi dediğiniz merkezler işte onlar. Yani işte Ivy League School'ları işte Harvard işte UPenn işte buna bir sürü büyük devlet üniversitelerini de katabilirsiniz işte Ohio State'den California State'e kadar. Yani bu okullar ayrıdır. Bu okulların doktora programları vardır. Mesela doktora derecesi veren yani Amerika'da yaklaşık 1500-2000'e yakın üniversite college vardır. Bunlardan sadece İktisat eğitimi veren 80-90 okul var. Akreditasyon işte gelir bunları denetler… (30E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

Akreditasyon konusunda görüşme yapılan akademisyenlerin tamamının bu konuya ilişkin bir bilgisinin olmadığı da görülmüştür. Özellikle bu faaliyetlere ilişkin çalışma gruplarında yer alan öğretim üyelerinin deneyimleri ölçüsünde konu hakkında bilgi sahibi oldukları saptanmıştır. Bu tür bir akreditasyon uygulamasına hazırlık çalışması yapan bir doçent, akreditasyon uygulamasının kendisine yönelik eleştirilerin yanı sıra; üniversitelerde akreditasyon uygulamaları kapsamında talep edilen evrak ve işletilen sürece yönelik bir takım sorunlara dikkat çeken şu değerlendirmelerde bulunmaktadır:

> Şimdi ben bu akreditasyonun çok içindeydim. Yani dosyayı hazırlayan iki kişi hazırladık yani bölüm başkanı ile birlikte biz hazırladık... Dolayısıyla akreditasyonun bazı açılardan işlevsel ama genel olarak fos bir şey olduğunu çok iyi biliyorum. Akreditasyonun işlevsel olduğu nokta şu, gerçekten bütün üniversitelerde bir temel vasatlık standardı oluşturmaya faydası olabilecek bir fikir bu. Yani çok aşağıya düşmemelerini sağlayacak bir şey veya en azından buradaki sınav kağıtlarının depolanması fikri bazı hocalara belki yapıyorlarsa hani daha az lakayıt davranmaları yönünde motive edebilir. Bu kriterlere bakarak sahip olmayan üniversiteler, nelere sahip olmaları

> gerektiği konusunda fikir edinebilir. Ama Türkiye'de her şeyde olduğu gibi bu da yalapşap yapılıyor. YÖK belli bir tarih verdi ve o zamana kadar akredite olunması gerektiğini söyledi. Büyük bir kısmında kimse yapmadı. Sonra, bir çoğu da bizim üniversitenin, hani bizim bölümün akreditasyon yani ilk önce biz hazırladığımız için, bizimkini alıp kopyaladılar mesela kendi okulum için söyleyebilirim pek çok böyle, bizimkinde isimleri değiştirip yaptı, yani listeleri değiştirdi. Sonra başka üniversiteler de yine bölüm isimlerini, yine ders isimlerini ve üniversite isimlerini değiştirerek aynı belgeden yapmaya başladılar. Yani Türkiye'de şu anda bir sürü aynı akreditasyon dosyası var. Ama gerekiyor mu? Evet gerekiyor. Çünkü en ölçülemez şeyi bile bir noktada ölçmeniz gerekiyor bir taraftan da. Yani mesela nitel araştırmada güven duyulabilirlik kriterleri gibi yani, ölçecek bir şey yoksa ortada yani en azından iki şeyi birbiriyle kıyaslamak için bir kritere ihtiyacımız var. Bu kriterin ne olduğunu akreditasyon şu anda gösteriyor. Ha arkası kof, içi kof diyorum, çünkü uyan da uymayan da uymuş gibi bence belgeyi bir şekilde aldı. Çünkü YÖK sizi akreditasyon belgesi almaya zorunlu tutuyor bunun kendisi şey zaten, ironik. Yani akredite olanlarla olmayanların ayrımı üzerinden yapılacak bir değerlendirmede YÖK'ün herkesi bunu almaya mecbur kılması demek, aslında bunun bir değerlendirme kriteri olarak kullanılamayacağı anlamına geliyor. Ama ideal bir evrende, YÖK bunu zorunlu tutmasaydı eğer, atıyorum, ODTÜ'nün veya Mimar Sinan'ın ne bileyim işte iyi üniversitelerin bizim çok daha kötü olan, atıyorum yeni açılmış, iki tane hocası var, bir tane kıytırık binada hani ne bileyim 500 öğrenciye bir tuvalet düşüyor hani bu okulla bu okul arasındaki farkın kağıt üzerinde yansıtılabileceği bir değerlendirme kriterine de ihtiyacımız var diye düşünüyorum. (12K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Çalışma kapsamında yine bu noktada öne çıkan bir bulgu, özellikle görüşme yapılan araştırma görevlilerinin de önemli bir bölümünün, akreditasyon konusu, bu çerçevede yerine getirilmesi gereken talepler, ilgili formlar ve sürecin işleyişi konusunda görece daha güncel bilgi ve deneyime sahip olduğunun gözlemlenmesidir. Fakülte ve bölümler kapsamında oluşturulan komisyonlar yoluyla akreditasyon hazırlık çalışmaları yapıldığından, araştırma görevlilerinin bu komisyonlarda yer alması ve evrak çalışmaları konusunda aldıkları görevlendirmeler, bu deneyimin bir gerekçesi olarak ifade edilebilir. Ancak diğer yandan, akreditasyon süreçlerinin sunduğu fayda tartışması bir kenara bırakıldığında, bu çalışmanın dikkat ve titizlikle yürütülmesi veya görüşmelerde ifade edildiği biçimiyle "göstermelik" bir durum arz etmesi ve bir "idari yük" olarak en alt unvandaki araştırma görevlilerinin omuzlarına yüklenmesi konusu da önem kazanmaktadır. Bu konuda farklı bir araştırma görevlisinin aktardıkları şöyledir:

> O akreditasyonların hiçbirinin geçerliliğinin ve gerçekliğinin olduğunu düşünmüyorum. Çünkü yine bir önceki üniversitemde o dosyaları hazırlayan ekibin içindeydim ve hocaların derslerinde göstermedikleri kitapları o dosyaların içine koydular, anlatmadıkları şeyleri o dosyaların içine koydular. Bunu benim size yönlendireceğim arkadaşlarım çok daha iyi anlatacaklardır. Çok sahte dosyalar çünkü o dosyalar o yüzden hiçbir önemi yok benim için… Ranking meselesi için de aynı şeyi düşünüyorum, çok farklı bir şey düşünmüyorum yani çok bilmiyorum ya çok büyük bir kontrol mekanizması olmadığı için ve çok, bir çeteleşme olduğunu düşünüyorum ben akademinin içinde özellikle bu projelerde, TÜBİTAK projelerinde ya da BAP projelerinde bir çeteleşme olduğunu düşündüğüm için benim için çok bir anlam, geçerlilik ve gerçeklik ifade etmiyor. Ne akreditasyon ne ranking, hiçbir şey. ikisi de. Tabi bu benim kötü deneyimlerimle de ilgili. (18K, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Araştırma görevlilerinin bu değerlendirmeleri, kendilerinin ifade ettiği biçimiyle bir "merkez-taşra" üniversitesi ayrımının da akreditasyon çalışmalarında ortak katılım ve uygulama süreçleri açısından yerleşik bir işleyiş konusunda belirleyici olabildiğine işaret etmektedir. Farklı bölümlerden ve üç büyük şehir dışındaki farklı üniversitelerde akreditasyon çalışmalarında yer almış bir akademisyenin ifadesi şöyledir:

> Önce taşra üniversitesi çalışanı olarak cevap vermek istiyorum. Orada bu tarz akredite programları şöyle yürütülüyor. Örneğin işte dedim ya, görev veriliyor bazılarına diye fazla. Bir gün işte amir tarafından çağrılıyorsunuz, işte Bologna Süreci vesaire diye bir şey var, akredite programı, sen bizim bölümün şeylerini yap. İşte bütün şeylerini oluştur. Sonra işte yeni bir bölüm açılacak, ortada bina bile yok söyleyebilirim yani binaya kadar bin tane şey yapılması lazım. Akademik kadrodan fiziksel ortamlara kadar bir sürü şey lazım. Bölüm açılmasına karar veriliyor, çünkü tek dertleri işte şehre öğrenci çekmek, üst yönetimlerine biz bölüm açtık, şu kadar sınıf açtık, şu kadar öğrenci geldi yine sayılarla bir takım güzellemeler yapmak. Bu işler de tamamen dediğim gibi, böyle kişilere görev olarak veriliyor, o yüzden bir geçerliliği yok orada. Ama öğrenci olarak büyük üniversiteden bahsedersem, derslerin kalitesizliğinden bahsetmiştim. Bu standartlaşmanın yani hiç olmamasına göre sanki olsa, belki bu sorunlar çözülür gibi düşünüyorum; fakat kağıt üstünde hepsi var, yani öyle bir şey de var, kağıt üstünde derslere bakıyorsunuz işte bu dersin amacı şuna hizmet etmektedir. Bizim yetiştirmek istediğimiz öğrenci profili şudur ve biz işte bu derslerle şu ortamlarla bunu sağlıyoruz. Yani kağıt üstüne baktığınızda zaten her şey mükemmel görünüyor. (15E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Sonuç olarak akreditasyon konusunda olumlu görüşler ağırlık kazanmakla birlikte; "standartlaştırma yoluyla denetim" öne çıkan temel eleştiri olarak değerlendirilebilir. Akreditasyon görüşleri sırasında ranking sistemlerine ilişkin yapılan değerlendirmeler dikkat çekmektedir.

2.2.5.2. Ranking Sistemleri

Akreditasyon tartışmalarının ardından, katılımcılar akreditasyon ile iç içe geçen bir izlekte ranking sistemlerine ilişkin düşüncelerini de paylaşmışlardır. Bu bağlamda, katılımcıların büyük çoğunluğunun kavrama eleştirel yaklaştığı görülmektedir (24 katılımcı-%59). Bununla birlikte 17 katılımcı (%41) ise ranking sistemini akademik bilgi üretim süreci açısından gerekli/olumlu yönde değerlendirmiştir. Unvan dağılımlarında; araştırma görevlileri ve profesörlerin çoğunluğunun sistemi eleştirdiği, doktor öğretim

üyeleri ve doçentlerin ise olumlu görüşlerinin ağırlık kazandığı görülmüştür[223]. Bu durum, araştırma görevlileri ve profesörlerin bulundukları aşama itibariyle sisteme "uyum" konusundaki yaklaşımları olarak değerlendirilebilir. Dikkat çeken bir diğer bulgu, İletişim ve İktisadi İdari Bilimler alanlarında çalışan akademisyenler tarafından sistemi olumsuzlayan görüşlere karşın; Sosyoloji bölümünde konuya ilişkin olumlu yaklaşımlar öne çıkmaktadır[224].

Üniversitelere yönelik ulusal ve uluslararası sıralama sistemleri konusunda da akreditasyon tartışmasında olduğu gibi olumlu ve olumsuz görüşlerin birlikte yer aldığı görülmektedir. Olumlu yaklaşımlarda, başta uluslararası olmak üzere ulusal sıralama sistemlerinde üst sıralarda yer almanın "verimlilik", "rekabet edebilirlik", "başarı" gibi bir takım sonuçların "göstergeleri" olarak değerlendirildiği gözlemlenmektedir. Bu çalışma kapsamında belirlenen ranking kriterlerine göre ilk on içerisinde yer alan bir üniversitede bulunan ve bu ranking çalışmalarını da yürüten bir profesör, kendi üniversitesinin bu konudaki başarısını şu şekilde aktarmaktadır:

> Rankingle ilgili bir şey söyleyeceğim. Şöyle bir şey, hani fal gibi bir şey. Falan inanma ama falsız kalma diye bir şey vardır ya ama size bir şey anlatır. Ne kadar yanlış ölçse de yani bozuk bir terazi sizin değerinizi tam ölçmez 50 bin tane bunun numarası var. İngilizlerin farklı önem verdiği kriterler baz alınarak ranking yapılır. Bir şirket başka bir şekilde yapar. Her kritere itiraz edebilirsiniz ama ortalama yayın sayısı atıf sayısı kişi başına alırsınız toplam alırsınız. Öğrenci-öğretmen ilişkisi, oranları koyarsanız bunlar bir şey gösterir. Mesela QS'de %48 falan kendi bir survey yapıyor. O survey sonuçları önemli. Mesela Türkiye'deki üniversiteleri sırala diye 25 kişiye şey gönderiyor. Onun algısına göre. O zaman ben burada perceptionu ben burada ranking olarak koyuyorum diye açıkça söylüyor. Dolayısıyla doğru değil ama yine de bir şey göstermesi açısından o ilan edildikçe biz kaçıncıyız demenin size bir rekabetçi olma dolayısıyla yeni şeyleri izleme herkesten önce bir şeyler yapabilme arzusunu doğuruyor. Mesela biz üniversitemizde böyle çalıştık. Özellikle önceki Rektörümüz benle bire bir çalıştı bunları. Yani buna her gün benden önce o bakıyordu. Açıklanmış mı? Kaçıncı olmuşuz? E bu tabi en önemli şey yani bir Rektör için en güzel şey nedir? Üniversitenizi ne bileyim 7. sırada gösterilen bir rankingde bir bakıyorsunuz 1. sıraya gelmişsiniz. Bu sizin başarınız değil tabi ki. Yani bütün çalışanların ortak. Ama bir huzur ortamını gösteriyor size. Yani demek ki insanlar bir takım teşviklerle bir şey olmuş. E şimdi her gün başınızda, işte şunu yapma bunu yapma bu suç bu soruşturma böyle bir ortamda çalışma

[223]Araştırma görevlilerinin (13 katılımcının 10'u) ve profesörlerin çoğunluğunun (14 katılımcının 8'i) ranking sistemini eleştirdiği görülmüştür. Öte yandan ara basamaklarda bulunan doktor öğretim üyelerinin (9 katılımcının 5'i) ve doçentlerin çoğunluğu (5 katılımcının 3'ü) bu sistemi olumlamaktadır. Üç büyük şehirde çalışan katılımcıların çoğunluğu (28 katılımcının 19'u) ranking sisteminin olumsuz yanlarını öne çıkarırken; diğer üniversitelerde görev yapan katılımcıların çoğunluğu (13 katılımcının 8'i) ise olumlu yönlerini ön plana çıkarmaktadır.

[224]Katılımcıların bölümlerine göre bakıldığında İletişim alanında (17 katılımcının 10'u) çalışan ve İktisadi İdari Bilimler alanlarında çalışan (16 katılımcının 11'i) çeşitli sebeplerle ranking sistemini eleştirmektedir. Öte yandan Sosyoloji alanında çalışan katılımcıların çoğunluğunun ise (8 katılımcının 5'i) bu sistemden olumlu bahsettikleri görülmüştür.

> şevkiniz düşüyor. Rektörün görevi bu ortamı sağlamak. E ortam sağlanınca, iyi de adamları almışsanız, hocaları iyi, projecileri iyi, işte yüksek atıflı insanları iyi. Yani böyle bir şey olmuşsa da çok hoşuna gidiyor insanın. Demek ki başarılı olmuşum diyorsunuz. Ben de mesela işte başarılı olduğumu şöyle düşünüyorum. Yani bu dataları toplayıp derleyip bu kuruluşlara vermek. Orada da her yıl continuous bir şekilde sıralamada yükselmek, ne bileyim X Üniversitesinin kendi bazı triklerle onu da söyleyeyim (gülüyor) yaptığı rankingde bizi 3.-4. sıradan aldığımız bir rankingde 1. sıraya kendi elleriyle koymaları, yani yapacak bir şey kalmıyor. Yani bu hoş bir şey bence yani. Falda ne çıkarsa gibi değil tabi itiraz edebilirsiniz bu kriter doğru değil ama sonuçta bir şey gösteriyor bence. (30E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

Bu konuda olumlu görüş bildiren, idari yöneticilik tecrübesi bulunan İktisat alanında bir doktor öğretim üyesi ise, üniversitelerinin araştırma üniversitesi olma sürecinde ve uluslararasılaşma hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi ve rekabetin sağlanması açısından ranking kriterleri konusuna uygun bir akademik bilgi üretim sürecinin organize edilmesini şöyle değerlendirmektedir:

> Şöyle yani aslında mantıklı bir şey, şöyle yani ülke içerisinde aslında temelde olan bir durum değil bu aslında temelleri yurt dışına dayanan böyle daha çok Amerika çıkışlı bir şey gibi görünüyor. Çünkü, ciddi anlamda bütün dünya üzerinde aslında, üniversitenin sıralanması gibi bir durum söz konusu. Bunlar yapılırken de aslında belirli kıstaslar var. Daha çok öğretim üyelerinin aldığı atıflar, yapmış olduğu yayınlar gibi, ya da yapılan proje sayıları gibi…Bu tip sıralamaların ben olması gerektiğini düşünüyorum. Yani tabi elbette şöyle, dediğim gibi bunun temelleri biraz yurt dışına dayanıyor. Yani yurt dışında böyle bir sistem varken neden Türkiye'de olmasın? Yani dediğim gibi tamamen pragmatik bakarak aslında bu yorumu yapabilirim. Dolayısıyla hani sistem içerisine entegre olmak da gerekiyor. Çünkü üniversite sonuçta yurt dışıyla da bağlantılı olmak durumunda, dolayısıyla o sıralama süreci yurt dışında devam ediyorsa, iyi üniversitelerde oluyorsa, kendi üniversitelerimiz için de geçerli olmalı ve bu ciddi anlamda aslında rekabeti üniversiteler arasında sağlayabilir. Yani o açıdan ben faydalı olduğunu düşünüyorum ama dediğim gibi burada hassas olan nokta, kurum içerisindeki iletişimin sağlıklı şekilde yürüyor olması ki, o hedef doğru şekilde aslında canlı gitsin diyebilirim. (32K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Bu bağlamda zaman zaman ölçümlenme kriterleri ve meşrulaşan bir zeminde, üniversitelerin birbirlerine yönelik "kim daha iyi?" tartışmaları da öne çıkmaktadır. Dolayısıyla genel itibariyle bu olumlayıcı yaklaşımlarda, sistemin kendisine yönelik bir eleştiriden ziyade; işleyişine ilişkin bir takım olumsuzlukların dile getirildiği görülmektedir. Böyle bir açıdan söz konusu sistemler serbest piyasa ekonomisi içerisinde arz-talep ilişkilerini belirleyen bir ölçüt veya bir borsa sistemi içerisindeki sürekli yeniden tanımlanan bir "değer" üzerinden kazanç veya kayıplarının izlendiği bir "ekran verisi"ne dönüşmektedir.

> Daha dün yayımlandı. Boğaziçi dünyanın ilk 197. üniversitesi olmuş. ve bilmiyorum nasıl olduysa geçen sene ilk 500'e girebilmişti ODTÜ ve Boğaziçi. Bu nasıl oldu onu bilmiyorum. Yani kriterleri bilmiyorum. İşte kütüphanedeki kitap sayısı, hoca başına düşen öğrenci sayısı, yayın sayısı, araştırma sayısı, hani bu görece.. Yani şöyle bir şey söyleyebilirim, bazen, objektif kriterlere göre üniversitelerin ürettiği hizmetlerin metaların ya da okuttuğu öğrenci sayısının hoca sayısının filan bunlar tabi karşılaştırmalı olarak bakınabilir bir ölçekte. Kendi piyasadaki dünyadaki yani, yerini

> daha iyi anlayabilmek için nerede konumlandığını nerede olduğunu anlamak açısından. Özellikle Türkiye gibi yerlerde, üniversitelerin arasındaki bu kadar büyük uçurumların olduğu bir yerde ve bu fark tabi sadece imkanlar farkı değil, zihinsel anlamda bir fark yani üniversite olabilme, olamama açısından söylüyorum. Bir yandan kendisini çok inanılmaz güçlü, bambaşka yerde gören, sayılarla işte şu kadar üniversitemiz, şu kadar üniversite öğrencimiz var diyip böbürlenen bir tavır varken, öbür taraftan da bu kurumların içinin boş olduğu, kütüphanelerin içinin boş olduğu, kaynakların çok sınırlı olduğu, hocaların hoca olma, üniversitede akademisyen olma kriterlerini yerine getiremediği, zihinsel anlamda tamamiyle bir devlet memuru gibi iş yapan hocaların olduğu ortamda bence uluslararası bazı global ölçeklerin olması önemli. ve en azından buna göre bizim elimizde bir ölçüm olması lazım… Öte yandan bu ölçünün de çok fazla Batı'daki üniversitedekilerin model olarak alınıp, taşranın tamamıyla sürekli, başından itibaren dezavantajlı olabileceği ölçekler üzerinden yapılması da hep zaten malum, tarihsel olarak baktığımız zaman tarihsel olarak bizi hep dezavantajlı duruma düşürüyor. Ya tabi ki mesela Harvard Üniversitesinin bütçesi ile Boğaziçi Üniversitesinin bütçesini karşılaştırdığınız zaman gülünç bir rakam ortaya çıkıyor. Bu şartlar altında siz Boğaziçi'ni ben örnek olarak söylüyorum veyahut Çankırı Üniversitesi'ni, bütçesi, ancak bir bölümün bir fakültenin bütçesine denk geliyor koca üniversitenin bütçesi. Dolayısıyla bu şartlar altında siz nasıl olacak ki o üniversiteyle yarışabilesiniz. Nasıl yapacaksınız yani? Ama böyle bir karşılaştırma gerekiyor, kendimizin nerede olduğunu, biraz boyumuzun ölçüsünü almak açısından önemli olduğunu düşünüyorum. (37E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Bir başka akademisyen ise dünya üniversitelerinin tamamının mevcut yapı, koşul, işleyiş, görev-sorumluluk uygulamalarının aynı olarak kabul edilmesi ve ekonomi ayrımının yanı sıra bu açılardan da bir Batı ve üçüncü dünya ülkeleri ikilemine değinilmesi ve buradaki farklılıkların da görünür kılınması noktasında eleştirilerini şu şekilde aktarmaktadır:

> Rankinglerin de bir mantığı vardır herhalde ama dünya çapında olması biraz garip. Yani benim emeğimle, böyle tenure almış böyle Amerika'da bilmem Harvard'daki bir hocanın bir hocanın şeyi karşılaştırılamaz yani biz o kadar farklı mesleklerdeyiz ki, başka yani ikimiz akademisyeniz de. Bir dersten fazla ders vermeyecek, idari işleri o yapmayacak başkaları yapacak. Zaten dersleri orada yarı zamanlı öğretim üyeleri veriyor Tek işi yayın yapmak proje patent vb. kendiliğinden zaten böyle insanlar o sistemde tutuluyorlar öyle insanların ürettikleri de üniversiteleri de rankingleri de onun üzerine. Bizde ne istedikleri belli değil. Hani yani ders mi vereceksiniz? İdari iş mi yapacaksınız? Dediğim gibi rehber öğretmenliği mi yapacaksınız? Yaşam koçluğu mu? Okulu mu tanıtacaksınız? O da var. Çok fena bir şey o yani tanıtım istiyor herkes, tanıtılmak istiyor yani. E özel üniversite işte zaten öyle yeni kurulan üniversiteler de hani öyle devlet olsa da, kendini tanıtmak istiyor. Yayın mı yapacaksınız? ya orada patentmiş şeymiş, bu biraz dürtmeyle değil kendiliğinden çıkması gereken şeyler bunlar. Onlar ondan da yani çok zor bu ortamdan onların çıkması. (40K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Dikkat çekici bir bulgu, akademisyenlerin bir bölümünün daha geleneksel anlamda kabul gören "üniversite ekolleri" ile günümüzde ranking sistemleri ile öne çıkan "Top 10 Üniversiteler" arasında bir dönüşüme işaret etmesidir. Bir araştırma görevlisi bu ekolleşme sürecinin yerini alan sıralama önceliklerine işaret ederek; üniversitelerin ranking sistemleri üzerinden tanımladığı başarı "trendini" dershanelerin başarılı öğrencileri için hazırladığı afiş benzetmesi üzerinden şu şekilde eleştirmektedir:

> Ya böyle bir zirve amacıyla gerçekleştirildiği için (ranking) anlamlı gelmiyor… Hani her üniversitenin bir ekolü vardır ve o ekol oluştuğu zaman, her gelen hoca oranın bir parçası olmaya başlar. Belli bir ideolojisi de olabilir. Ve oradan mezun çıkan insan da o ideolojiyi o ekolü biraz da temsil eder. Bence o ana şeyi kurmak bu anlamda önemli. Yoksa o sirkülasyon hep olduğu için, bu şeye benziyor. Dershaneler her yıl ilk 10 bizden çıktı diye afişler asıyor. Ertesi yıl başka bir dershane asıyor, öbür yıl başka biri. Hani oradaki öğrenciler gibi, aslında kaygan bir zemin var akademide de sürekli. O da işte kemikleşmiş hocalarla, yöneticilerle, yetiştirilen hedeflenen öğrenci profiliyle ya da oluşturulmuş eğitim anlayışıyla falan belki dışarıya daha iyi yansıtılabilir bir şey olur. (2K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Sıralama sistemleri konusunda görüşme yapılan akademisyenlerin değerlendirmelerinde öne çıkan bir diğer başlık, günümüz üniversitelerinin karşısına getirilen ranking sistemleri ve kriterlerinin kendisinin piyasada arz-talep ilişkilerini belirleyen ve üniversitelerin küresel bir sektörün parçası olarak sahip olduğu sermayenin yeniden üretimi ve "öğrenci-müşteri" elde etme ile "kar" sağlama potansiyeli noktasında, akademik kapitalizm tartışması açısından sonuçlarına ilişkindir.

> Ya bu rankingler, şirket dili bunlar. Yani bunlar performans gibi, böyle ranking, bir de şimdi şöyle, aslında herkesin üzerine agree ettiği, kabul ettiği bir ranking olsun o yapsın, ben ona da karşıyım ayrı konu da, bir de öyle bir şey de yok. Yani bir ton ranking var ve bu rankinglerin neye göre olduğu da belli değil. Yani, en genç üniversitelerin, uzak doğuluların işte bilmem neyse, bunla tabi total olarak piyasa dili ve şöyle, öğrenci çekmek için, yani burada öğrenci kim? Müşteri falan. Yani tam bir şirketleşme sürecine giriyor durum ve elit diploma üretebilme kapasitesi. Size şöyle bir şey söyleyeyim, örneğin Harvard Üniversitesi ya da Princeton şu bu falan, Columbia, şimdi bunlara bakıyoruz. Bunlar niye böyle çok.. ya paraları çok. Yani herkes bağış yapıyor, bütün silah sanayi şu bu hani, herkes bağış yapıyor. Orası bir şirket. Yani gerçekten bunu şey için söylemiyorum yani. Mesela ben bir yıl kaldım orada, Harvard'da. Bir şirket orası. Yani orayla sizin baş etmeniz mümkün değil. Orası bir eğitim kurumu ama değil yani bir yönüyle de. İnanılmaz bir makina. Yani herkes oraya gelmeye çalışıyor, herkes oradan geçmeye çalışıyor falan. Çünkü neden? Çünkü sembolik kapital dağıtıyor. Yani işte bence bütün bu rankinglerin içine X'i koyun Y'yi de koyun… Z de, devlet üniversitesi olmasına rağmen yani öyle şeyler yapmaya çalışıyor falan. Öğrenciyi çekmek. Öğrenciyi çekme, oradan sembolik değeri yüksek olan bir diploma verdiğine hani inandırma. Çünkü iş piyasasında da olay böyle dönüyor hani yani anlatabiliyor muyum? Yani bu bir marketing ama bu böyle olmayan bir şey değil, zaten böyle dönüyor. Böyle dönüyor piyasa yani. Siz işe alım süreçlerine de baktığınızda, gerçekten diplomaların nereden olduğu çok büyük bir rol oynuyor… tamamen sembolik diploma yani gibi. (31E, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni, İlk on içinde, Sosyoloji)

Bu durum özellikle Türkiye açısından devlet üniversiteleri ve vakıf üniversiteleri arasında da farklılık gösteren bir durum arz etmektedir. Amerika Birleşik Devletleri veya Kanada gibi örneklerde oldukça yüksek eğitim ücretleri bulunan ve yapı itibariyle özel üniversite statüsündeki kurumsal işleyişin yoğunluğunun aksine; Türkiye'de devlet üniversitelerinin daha ağırlıkta olduğu ve katkı payları arasında da rakamsal olarak ciddi bir farklılığın bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla ranking konusu, devlet üniversiteleri açısından da bir referans noktası oluşturmakla birlikte; özellikle üç büyük şehirdeki belli

başlı bir takım özel üniversiteler nezdinde, öğrenciler tarafından bir "tercih kriteri" olması açısından önemli hale gelmektedir. Yapılan görüşmelerde de akademisyenlerin özellikle bu bağlamda bir ranking tartışması yaptıkları söylenebilir. Bir araştırma görevlisi bu konuda şunları söylemektedir:

> Yani çok piyasa oyunu gibi geliyor bunlar bana. Yani şöyle anlatayım, işte Türkiye'de üniversiteler devlet üniversiteleri büyük çoğunlukta. Evet üniversiteler son zamanlarda baya atağa geçtiler fakat işte senelik 200-300 lira öğrencilerin para ödediği; buna karşın büyük oranda devletten aldığı destekle işlerini yürütmeye çalışan devlet kurumları üniversiteler Türkiye'de. Fakat bu akreditasyon süreçlerinde daha çok dünya çapında yapılan şeyler ve dünyadaki çok büyük tırnak içinde söylüyorum üniversiteler gibi olan Harvard, MIT gibi olan üniversiteler… bu ranking sistemleri dünyanın önde gelen üniversitelerini belirlediği zaman, bir Harvard veya Oxford ilk 3'te olduğu zaman, oraya daha fazla öğrenci gelmek istiyor. Daha fazla öğrenci gelmek istediğinde. Bu okullar zaten 25 bin sterlin olan eğitim ücretlerini, 30 bine 35 bine çekiyorlar. Devletten de buna göre para alıyorlar. Hem de daha fazla "müşteri" çektikleri için daha fazla kazanıyorlar. Yani o ranking sistemleri bu anlamda anlamlı hale geliyor… ya dediğim gibi, biraz daha piyasa oyunu olarak görüyorum ben bunları çünkü öğrenciler bu belki, bakmazlar ya, çünkü bizde maalesef puanı nereye yetiyorsa oraya gidiyor çocuklar. Ama hani belki ilk 5000'deki ilk 10000'deki çocuklar bu standartlara bakıp, yani bu üniversitede iyiymiş deyip onları tercih ederse, hem onların prestijini artıran hem de gelirlerini artıran özellikle dediğim gibi son senelerde X gibi Y gibi özel üniversiteler baya atağa geçtiler diye biliyorum bu konularda. Tırnak içinde söyleyeyim, "müşteri çekmek" için bu standartlara uyum sağlamaya ihtiyaçları var. (3E, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bununla birlikte, sıralama sistemleri konusuna ilişkin olarak; bir "kriter tartışması" da ön plana çıkmaktadır. Söz konusu kriterlerin ne olduğu kadar, hangi amaçla ve öğrenci, akademisyen, yönetici, piyasa, ve/veya değerlendirme kuruluşları açısından hangi aktörleri kapsayacak şekilde oluşturulduğu da dikkat çeken bir odak noktası haline gelmektedir. Sosyoloji alanında bu durumu ve öğrencilerin ranking dışındaki belirleyici "tercih kriterlerini" bir doçent şöyle değerlendirmektedir:

> O ranking meselesinde de mesela bizim bölümümüz geçen sene, ben bu sene tanıtım videolarında kullandım. Bizim bölümümüz dünyadaki en iyi X. (ilk 100 içinde) Sosyoloji bölümü. Şimdi biz bunu gördük çok sevindik ama herkeste soru şu, acaba hangi kritere bakıp yaptılar? E tamam, biz iyi bir sosyoloji bölümüyüz ama hani dünyadaki X. olabilir miyiz ondan emin değilim açıkçası. Çünkü hani gerçekten çok sayıda sosyoloji bölümü var. Dolayısıyla ranking meselesi, yani istatistikleri kullanmayı bilen, bunlarla yalan söylemeyi bilen insanlar tarafından istenildiği gibi kullanılabilecek bir meseledir açıkçası. Ya o yüzden rankingin, ha bi de ranking Türkiye'de mesela, üniversiteye bu şekilde girilen bir ülkede ne anlam ifade ediyor? Çocuklar üniversiteye bakarak girmiyor ki bir kere. Aa (şu şehirde) öğrencilik güzel gideyim. Bu oluyor. işte puanı Hukuk'a yetmiyor, nereye yetiyor? Sosyolojiye, işte bakıyor (şu şehir) olabilir, yok (orası) güzel değil, (bu şehir) olsun. Ya bizim rankingimizin bununla çok ilgisi yok. Bir de sosyoloji bölümüyüz, sosyal bilimlerin geneli için söyleyebilirim, bizim öğrencilerimizde bir işsizlik problemi var çok ciddi. her ne kadar hani tanıtım videolarında biz de piyasa diliyle konuşuyoruz, hani siz kendinizi geliştirirseniz işsiz kalmazsınız vesaire ama biz meslek erbabı yetiştirmiyoruz. Bir sertifikasyon sağlamıyoruz. Sadece sosyoloğun yapabileceği, başkalarının yapamayacağı herhangi bir şey yok. Bu beni şeyden çok geri tutuyor, ya yine aynı şeye dönüyoruz işte. Batı'daki akademi ile buradaki akademi. Buradaki çocuk buraya sosyoloji öğrenmeye gelmiyor ki. Yani üçü beşi onun için geliyor seksen kişinin. 4 yıllık fakülte mezunu olmaya geliyor. (12K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Üniversitelerin sıralama sistemlerine ilişkin tartışma kuşkusuz sadece öğrenciler boyutunda değil, akademisyenler ve akademik bilgi üretim süreci açısından da bir değerlendirmeyi beraberinde getirmektedir. Söz konusu sıralama sistemlerinin kriterleri, yeşil kampüsten, akademik yayın ve atıf sayısına, öğrenci başına düşen öğretim üyesi oranından, uluslararasılaşma göstergelerine, üniversite sanayi (piyasa/sermaye) işbirliği gelirlerinden, memnuniyet anketlerine kadar oldukça farklı göstergelerle bir "en" tanımlamaktadır. Dolayısıyla bu piyasa içerisinde "en fazla sayıda" ve "en iyi" öğrenci kadar, en iyi akademisyen, en iyi üretim, en iyi üretim biçimi ve tüm bu "en"lere sahip meşru zeminde bir "en iyi üniversite" miti ortaya konulmaktadır. Akademik bilgi üretim süreci açısından da, belirlenen bu ranking kriterlerine ilişkin başlıklar bir referans noktası haline gelmekte; Q1 düzey dergilerde yayın sayısı, atıf sayısı, "star akademisyen" sayısı, doçent, profesör akademisyen sayısı, proje sayısı, üniversiteye getirilen fon miktarı gibi doğrudan akademik üretimle iç içe geçen ve geleneksel akademik düşünme ve üretme pratiklerinden farklı ön koşulların devrede olduğu bir tabloyu beraberinde getirmektedir. Tam da bu noktada akademik kapitalizm tartışmasıyla iç içe geçecek şekilde bilginin hızlı, kullanışlı ve ölçülebilir olması noktasında tanımlanan bir "en iyi" ile karşı karşıya gelen üniversiteler ve akademisyenlerin rekabetinin bir "verimlilik" esasıyla değerlendirildiği tartışma odağı öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, evrensel bilimsel üretim standartlarının belirlenmesi tartışması da, yine akademik bilgi üretim sürecine sirayet eden hiyerarşik ve hegemonik iktidar ilişkilerinin belirleyici olma öngörüsü bağlamında bir anlam kazanmaktadır. Bu açıdan "piyasalaşan" bir eğitim, "şirketleşen" bir üniversite, "müşteri-öğrenci" ve "niceliksel üretim makinaları"na dönüşen akademisyenler tartışması ekseninde bir doçent bu bağlantıları şu şekilde açıklamaktadır:

> Ya bence, bilimsel üretim dediğimiz şey, belirli kriterleri, ölçütleri, belirli prensipleri yerine getirmesi gereken, belirli bir seviyeyi ve bilimsel üretimin evrensel normlarını özümsemesi gereken kurumlar üniversiteler, bilim insanları da öyle. Standartsız, standardı olmayan, belirli referans noktaları, evrensel referans noktaları olmayan bilimsel üretimden bahsedemeyiz. O yüzden standartlar kesinlikle önemli. Hele ki, herhangi bir uluslararası standardın, bazen yok sayıldığı ya da göze alınmadığı ve sadece belirli çıkar ağlarının belirli siyasal ideolojik motivasyonların ve belli hesapların, belli ağların, kendi hedeflerine uygun bir şekilde kadrolaştığı ve bilimsel kurumları bunun üzerinden dönüştürmeye çalıştığı ortamlarda, ülkelerde diyelim,

> belirli standartların bütün üniversiteler için, bütün bilim insanları için geçerli olması demek, aslında hayati bir şey. Sonuçta, siz bir standart koymadığınızda, bir ölçüt oluşturmadığınızda, belli norm, evrensel, ülkeleri ve üniversiteleri, hem üniversiteyi spesifik olarak, hem de ülkeyi aşan evrensel belli standartlar, normlar geliştirmediğinizde, burayı tamamen boş bıraktığınızda, burada sadece dediğimiz gibi belli ideolojik motivasyonlar, belli çıkar motivasyonları devreye girer ve üniversite içerisindeki, bilimsel üretim faaliyetleri içerisindeki süreçler sıradanlaşır. Toplumun, hayatın her alanında olduğu gibi bu alanda da kayırmacılık, enformal ilişkiler üzerinden belirli çıkar ya da belirli iltimasların sunulduğu bir ortama döner. O yüzden, standartlar, ölçütler kesinlikle gereklidir ve bunların evrensel düzeyde bir referans noktası olması gerekir. O yüzden de bu university ranking system'lar ya da bir akademisyenin kendi performansının değerlendirilmesinde kullanılan ölçütler, tamamen elimizle bir kenara atabileceğimiz, bırakabileceğimiz yüzümüzü çevireceğimiz şeyler değildir. Fakat bu ranking sistemlerinin, bu standartların hangi esaslara göre belirlendiği, hangi ölçütlerle oluşturulduğu, nasıl bir mantık üzerinden şekillendiği de çok önemli. Baktığımızda bu standartların şöyle bir mantık üzerine kurulu olduğunu görüyoruz. Sanki üniversiteler birer şirket verimlilik esasına dayanan, efendime söyleyeyim, kârlılık esasına dayanan ve müşteri memnuniyeti esasına dayanan birer şirketler ve bu şirketler, bu bahsettiğimiz sadece bilimsel bilgi üretim süreçlerine niteliğine ya da kalitesine göre değil, sanki, şirketler ve aynı zamanda birer müşteri gibi görünen, algılanan, öğrencilere verdiği hizmetin niteliği ya da yararlılığı üzerinden değerlendirilen yerler haline dönüşüyorlar. Bu kriterler üniversite ranking sistemlerindeki önemli kriterlerin bir kısmı örneğin üniversite öğrencisine sunulan belirli olanakların (spor salonu, otopark vb.) oluşturduğu parametrelerden de şekilleniyor. Bir de bu ranking sistemleri, sadece üniversiteleri birbirleriyle kıyaslayıp rekabet haline sokmuyor. Bir de akademisyenleri de birbirleriyle sanki birer şirketmişçesine rekabet altına sokuyor. Bence üniversite öğretim üyelerinin de bu öğretim üyeliği vasfını devam ettirebilmek için, bu kamu hizmetini layıkıyla sağlayabilmeleri için belirli kriterleri karşılamaları gerekiyor kesinlikle ve bu kriterler de evrensel olmalı; fakat baktığınızda gene, üniversitede faaliyet gösteren akademisyenlerin performansı, kendi ürettikleri bilginin niteliğine, kamusal yararına göre değil, bu bilginin dediğimiz gibi, hızlı, çabuk ve aynı zamanda kısa sürede kullanışlı olmasına göre değerlendiriliyor. Bu açıdan da problem, belirli standartlar koymak değil, bu standartları hangi mantık üzerinden ve ne tür ölçütlerle geliştirdiğimiz diye düşünüyorum. (11E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Ranking sistemleri ve sıralama konusunu üniversiteler ve akademik bilgi üretim sürecine yönelik bir piyasalaşma tartışmasıyla genel bir çerçevede açıklayan ve eleştiren akademisyenlerin "seçme", "derecelendirme" mantığı ile sosyal bilimler alanlarında "uzmanlaşma" temelli meşruiyeti vurgulanmaktadır. Ranking bu açıdan, piyasa içerisinde "hakim olan ve rağbet gören" eğilimi, üniversiteyi, akademisyeni ve üretim biçimini tanımlar hale gelmektedir.

> Ya bu akreditasyonla bütün bu mantık iç içe. İşte bu ranking yapma bir sıralama, sınıflandırma ile ilgili bir şey. Yani şöyle düşünebiliriz. Bir dikey yönü var. Yani yukarıdan aşağıya üniversiteleri sıralıyorsun. Bu dünyadaki işte ilk 500 falan diye çıktı. Bu da aynen işte bu piyasa mantığını şey yapmak ile ilgili, ranking dediğimiz de ona göre piyasada ya da bir şöhreti olacak. Ya da sektörde bir şöhreti olacak. Bir buradan çıkan, yani bu mantığı iyi anlamak lazım. Bu bir sıralamaya sokma mantığını anlamak lazım. Akreditasyon da bununla geliyor. Yani akredite olup belirli kurallarla belirli şeyleri yaptıysan, o tescil edildiyse, bu sıralama içinde bir rolü oluyor. Ama buradaki mesele şu, bizim sosyal bilimler açısından ve genel olarak diğer dallar açısından da ciddi bir problem var. Yine bu 45 sonrası genelde Amerikan Üniversitesi ile ilgili bir yön var. Şimdi bunlar özellikle sosyal bilimlerde dalları ayırdılar. Yani şimdi bir sosyoloji, tarih, iktisat, psikoloji, siyaset bilimi hani işletme finans herhangi bir dal sayılmaz bence ama sonradan işletme çıktı. İşletme gerçekten bir şey değil. Şimdi bunları ayırmak çok kolay değil… İşte departman da böyle bir şey. Şimdi bu ayrılma, akreditasyonda zaten bunlara bakıyorlar. Ne kadar yeterli? Neyi var? neyi yok? bilmem ne. Bölüm olarak sizi sonra belki fakülte vesaire olarak akredite ediyorlar. Şimdi bu, parçalanmaya doğru gidiyor. Şimdi tarih bilmeyen sosyolog, sosyoloji bilmeyen tarihçi falana gidiyor… Hani o açıdan bu akreditasyon, ranking işleri problemli. Ranking yaparken de onu yüceltiyorsun… Şimdi

> bu sıraya sokma, rank etme yani bir yukarıdan aşağıya hani şey yapma işinin kendisi problemli. (26E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Bu noktada sosyoloji alanında ve çalışma kapsamında belirlenen üç ranking sisteminde de ilk on içerisinde bulunan bir üniversitedeki profesör, bu kriterlerin "niteliği", fen ve sosyal bilimler açısından farklılaştığı noktalar, "ölçülebilirlik" ve "güvenirlik" tartışması bağlamında şunları söylemektedir:

> Örneğin bu rankingler konusunda gerçekten yani çok büyük soru işaretlerimiz var. Hepimizin var. Tamam, bazı şeyler ölçülebilir ama çok kolaylıkla, çok kolay fake rankingler de yaratılabilir. Bunu hepimiz biliyoruz yani. Onun için orada mümkün olduğu kadar tekrar söylediğim gibi tek bir kriter değil, birçok kriteri değerlendireceğiz. Ama yani örneğin ben şimdi kendi üniversiteme baktığım zaman, yani şimdi 1. 2. 3. sırada denmesi başka bir şey, ama yani hala (üniversitemizin) bilgi üretiminde ve öğretiminde önemli bir yer tuttuğunu ölçebileceğimizi düşünüyorum yani. Bunlar sadece yurt dışı projeler değil ama bir aktivite. Örneğin kendi bölümüme baktığım zaman, bizim bölümün bir aktivitesi var, yani görüyorum. Projeler de yapılıyor, uluslararası bağlantıları var, yerel bağlantıları var, öğrenci sayılarımız, danışmanlık yaptıklarımız, yani o ölçekler vardı yani kullanırız. Ama bunların sadece ana kriter olması tehlikeli. Hele de (üniversitemizde), sosyal bilim ve antropoloji veya etnografyaya daha yakın olan, mimarlık da daha yakın olmak üzere, yani değerlendirme kriterlerinin kesinlikle ve kesinlikle farklı olması lazım. Yani ben bir tane yayını yapmak için bir buçuk iki senedir bir uluslararası dergisinde çabalanırken; e tabi ki biyoloji bölümünde 4-5-6 tane yayın yapabiliyor. Yani farklı standartları var. Bu demek onlar daha iyi daha kötü, öyle bir derdim de yok. Yani ama farklıdır.. (6K, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Ranking konusunu üniversite ve bölümlerin "görünürlüğü" üzerinden değerlendiren bir diğer akademisyen ise buradaki kriterler ve sıralamaya ilişkin "güvenirlik" tartışmasını "PR faaliyeti" ve "ekonomik kaygılarla" farklılaşabilecek sonuçlar oluşabilmesi noktasında şu şekilde eleştirmektedir:

> Ranking ayrı bir olay, uluslararası ranking başka, yani kriterler orada, onlara bakmak lazım. Güya işte görünürlük şu bu, bir sürü şeye bakıyorlar yani bunlar elbette bir şeyi vardır, bir değeri vardır yani üretkenlik falan anlamında ama ranking o kadar çok önemli değil. Çünkü orada başka şeylerin de döndüğünü düşünüyorum. Yani üniversitelerin işte PR faaliyetleri bağlamında kendim biliyorum aslında bazılarının mesela gerçekten hani para versen o ranking sistemlerinde daha iyi bir yerlere gelebiliyorsun. O ayrı bir şey ama akreditasyon öyle değil, orada gerçekten akreditasyon verecek kurumun şeyi var yani, gelip işte saha ziyareti vesairesi söz konusu. Dolayısıyla hani daha böyle daha çok değerli diye düşünüyorum. (16E, Profesör, Vâkıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bu bağlamda ranking sistemini ve üniversitelerin bu yöndeki çabalarını olumlu olarak değerlendiren yaklaşımlarda, "asgari standartlar" gereksinimi yenilenmekle birlikte; akademik bilgi üretim sürecinin bu sistemlerin talepleri ile sosyal bilimlerin özgün doğası arasındaki uyum ve dengenin gözetilmesi yoluyla uyumlu ve kapsayıcı bir bakış açısının geliştirilmesi yönünde önerilerin sunulduğu da gözlemlenmiştir. Bu konuda bir profesör şunları söylemektedir:

> Tabi yani iki tane mesele yine biraz önce yaptığım değerlendirme. Makro ölçekte baktığımızda bunun gerçekten neo-liberal pratiklerle çok iç içe geçmiş, üniversiteleri böyle gittikçe sayılara indirgeyen, her şeyi kalıplaştıran, her şeyi ölçülebilir hale getirmeye çalışan bir yönü var ve bu çok negatif bir biçimde karşımıza çıkıyor. Yani ama öbür taraftan, diğer taraftan bir üniversitenin bir bölümün kendisini yeniden düşünmesi, yaptığı işleri gözden geçirmesi, belirli uluslararası sistemler içinde yaptığı şeylerin ne derece anlamlı olduğunu görmesinin bir başka türlü pozitif yanı da var. Bu daha alt ölçekte bir değerlendirme ama. Yani daha makro ölçekte karşımıza çıkan bu işte akreditasyon, işte ranking vesaire bilmem ne türlü şeyler, bizi tabi gerçekten bir yarışmacılığa ve belirli bir hiyerarşi biçimine itiyor… (17E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

Ranking tartışmalarına özetle bakıldığında eleştirilerin; ticari "tercih edilebilirlik" kaygılarıyla ilişkilendiği, bir arz-talep ilişkisiyle Türkiye üniversitelerine entegre edilmeye çalışıldığına odaklandığı söylenebilir.

2.2.6. Akademik Bilgi Üretim Sürecinde Girişimci Akademisyen Olmak

Akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümü ve piyasalaşma tartışması çerçevesinde akademisyenlere yöneltilen bir diğer soru, girişimcilik kavramına ilişkindir. Görüşme yapılan öğretim üyelerinin kendilerini girişimci bir akademisyen olarak tanımlamaları veya girişimcilik kavramının kendisini üniversite ve bilgi üretim süreçleri açısından nasıl yorumladıkları ele alınmıştır. Akademik kapitalizm tartışmalarına yönelik performans, verimlilik, teşvik, üniversite-sanayi işbirliği gibi bir kavram setinin içerisine dahil edilen girişimcilik nosyonunun hangi dinamiklerle ilişkilendirildiği de saptanmaya çalışılmıştır. Yapılan görüşmelerde 14 (%34) akademisyenin kendini girişimci bir akademisyen olarak tanımladığı; buna karşın 27 (%66) akademisyenin ise kendini çeşitli nedenlerle girişimci olarak nitelendiremeyeceği ifade edilmiştir.[225] "Bir akademisyen girişimci olmalı mıdır?" sorusuna verilen yanıt ise ilkinden farklıdır. 27 katılımcı (%66)

[225]Bu bağlamda önemli bir ayrım devlet-vakıf üniversitelerinde ve idari yöneticilik tecrübesinde ortaya çıkmıştır. Buna göre devlet üniversitesinde çalışan katılımcıların çoğu kendilerini girişimci akademisyen olarak tanımlarken (21 katılımcı); vakıf üniversitesinde çalışan akademisyenlerin görüşleri dengeli dağılmıştır (%50-50). Bununla birlikte, idari yöneticilik yapmış katılımcıların kendilerini girişimci olarak tanımladıkları (10 katılımcı); deneyimi bulunmayanların ise (18 katılımcı) böyle tanımlamadıkları görülmüştür. Üç büyük şehir dışında bulunan üniversitelerde akademisyenin girişimci olması gerektiği görüşü hakimken (20 katılımcı); üç büyük şehirde bulunan akademisyenler aksi yönde görüş sahibidir (9 katılımcı-%56).

bu soruya "evet" yanıtı verirken; 14 katılımcı (%44) ise "hayır" demiştir. Çarpıcı bir bulgu, araştırma görevlileri ve doktor öğretim üyelerinin "akademisyen girişimci olmalıdır" görüşlerinin öne çıkmasıdır. Katılımcıların girişimciliği "fırsatları kovalamak", "kaynaklara sahip olmak", "ağa sahip olmak", "yenilikçi olmak", "çıktılar için üretim", ve "üniversite dışına iş üretmek" gibi ifadelerle açıkladığı görülmektedir.

Girişim kavramının kendisi özellikle küresel piyasa dinamikleri içerisinde bir sermaye yoluyla kâr amacıyla üstlenilen risklerin bütünü olarak tanımlandığında; girişimci, bu olayın aktörü, girişimcilik ise bu pratiği tanımlamaktadır. Bu açıdan üniversitelerdeki akademik bilgi üretim sürecinin, akademik kapitalizm tartışmasının işaret ettiği gibi "piyasa ve benzeri davranışlar" göstermesi noktasında girişimcilik tartışması ve akademisyenlerin bu kavrama bakışlarının irdelenmesi anlamlıdır. Çünkü kuşkusuz buradaki dönüşüm, üniversitelerde üretilen bilginin amacı, biçimi, niteliği, aktörleri ve muhatapları açısından da bir dönüşümü açıklar niteliktedir. Burada Marcuse'un "gerçek-yaratılmış" ihtiyaçlar tartışmasından hareketle; eğitim ve araştırmanın insanlığa dair kadim tartışmalar üzerinde derinleşmesi, zamandan bağımsız bir merak ve çaba ile buradaki değişimi anlamlandırması gibi bir "kamusal" ihtiyaç olması ile bu iki unsurun sermaye yoluyla dolaşıma girdiği ve bir değişim değeri kazanarak; gündelik sorunları piyasa ihtiyaçlarını tanımlar hale geldiği noktada, kendisini yaratılmış bir ihtiyaç olarak dayatması söz konusudur. Kendisini girişimci olarak tanımlayan ve üniversite bünyesinde bir şirket sahibi olan bir akademisyen buradaki "kaçınılmaz" dönüşüm ve "savrulmayı" şu şekilde açıklamaktadır.

> Girişimci dediğiniz zaman üniversiteyi zorlayan bu yapı, yani inventiondan innovationa doğru görevlendiren, üniversitenin şapkasını değiştiren bu yapı, en çok gerilimi üniversite hocalarına veya üyelerine yapıyor. Üniversite üyeleri de, eski Humboldt tipi, işte felsefeye dayalı, Ph.D. diyoruz ya Philosophy of Doctorate, ona dayalı bir yaşam anlayışını terk edip, ömrü boyunca bir şeyin peşinde koşup, merak ettiği, bilimsel alanda gerçekten tatmin edici ve insanlığı değiştirici bir takım etkileri terk edip, günlük sorunlara cevap verme veya toplumun o anki ihtiyaçlarına cevap vermeye yönelik innovationa yenilikçiliklere doğru kayıyor. Bu gerilim ve yönlendirme, bir. performans kriterleriyle oluyor, performansı bir sopa gibi düşünelim. Bir de işte tekno-parklarda orada burada üniversite hocasına bir takım ödüller şeklinde oluyor. Yani finansla özgürlük, bilimsel çalışma özgürlüğü, ekip kurma özgürlüğü, o ekiple birlikte hayalinde gerçekleştirmeye çalıştığın ürünü bir an önce gerçekleştirme gücü gibi. Bu daha uç. Dolayısıyla sopa ve havuç ikilemi var. Bir, bunu tercih etmeyen, geleneksel işte bir bilim insanlığını tercih

> eden insan için bir performans sopası, peki madem benim böyle bir görevim var beklentim var o zaman ona soyunayım diyen insanlar için de bir havuç. O da işte şirketleşme vesaire ve girişim. Üniversite hocalarını girişime sevk etmek, beraberinde onların akıllarına gelen projeleri hızlı yapmak, güçlü bir ekiple yapmak ve özgür, yani üniversitelerin kuralları baskıları dışında özgür bir ortamda gerçekleştirilmesi önemli. Benim üniversitemizde kurduğum bir şirketim de var. Dolayısıyla girişimci olduğumu da söyleyebiliriz. Evet, bu nedenlerle işte, hem bir sopa hem de bir havuç. Dolayısıyla biz de ortadakiyiz. Yani gidiyoruz bir tarafa. Bu kaçınılmaz da bir şey. (5E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Üniversitelerdeki akademik üretim pratikleri açısından kendisini girişimci olarak tanımlamayan bir başka akademisyen ise aynı konuda benzer bir vurguyu, kavrama yönelik eleştirileri çerçevesinde şöyle ifade etmektedir.

> Girişimci akademisyen falan ya da neyse işte deniyorsa, burada da sorun şu. Bu girişimciye pozitif bir anlam ve tek yönlü bir anlam yükleniyor…Şimdi girişimciliğin bir sürü tanımı var. Eski tanımlarından bir tanesi, herhangi bir konuda bilgisi yeteneği ve cesaretiyle bir inovasyon veya organizasyonel bir şey bulmak falan diye gidiyor. Şimdi böyle bakınca girişimci fena bir şey değil. Ama bu kullanılan anlamıyla girişimci, doğrudan hani bir piyasa aktörüne gönderme yapıyor. Şimdi piyasa aktörü de kâr peşinde koşan birisi. O anlamda girişimci bir akademisyen olması, mesleğiyle doğrudan çelişen bir şey. Çünkü burada ortada bir meta yok. Yani ne yapacağız. Şimdi piyasada bir meta var. Mal ve hizmet satıyorsun, hizmet kısmını bir kenara koyalım da, hizmeti de bir meta olarak satıyorsun. Şimdi bizimki bu tür bir meta değil ve bilgi mesela şu an biz bir şey mi yaptık? alım satım mı yaptık? Ben mi çok kâr ettim? sen mi çok kâr ettin? Burada piyasa değeriyle ölçebileceğimiz bir şey var mı?...Dolayısıyla hani burada bizim işimiz bir meta değil. Bir commodity ile uğraşmıyoruz. Hizmet anlamında da bu tür parasallaştırılabilecek bir hizmet değil…yani bizim meslek açısından düşünelim. Şimdi bunu yaptığında zaten kendi mesleğinin altını oymaya başlıyorsun. Şimdi bu bizim hani üniversite öncesinde ve tabiki vakıf üniversiteleriyle de biraz bu sistem geldi, paralı derslerle şunlarla bunlarla falan da geldi ama, orada bile bunun bir sınırı vardı. O sınırdan fazla bir yere gittiğinde bütün kurguyu yıkmaya başlıyorsun. Ben onun çok olabilir yapılabilir bir şey olduğunu zannetmiyorum. Olursa da zaten hepimiz için felaket oluyor (26E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Bir diğer nokta, akademisyenlerin girişimcilik kavramını ne zamandan beri üniversitede ve bizzat kendi akademik bilgi üretim faaliyetlerinin içerisinde yer alan bir kavram olarak konuşmaya başladıklarına yöneliktir. Yapılan görüşmelerde özellikle bu zamansal vurguya işaret eden akademisyenler tarafından üniversitelerdeki girişimcilik tartışmasının son 10-20 yılda artan şekilde görünür ve "moda" olduğu ifade edilmektedir. Bir doçent ve bir profesör, hem üniversitelerdeki hem de kendi akademik pratiklerindeki bu yakın zamanlı dönüşümü, girişimcilik kavramı merkezinde şu şekilde yorumlamaktadır:

> …Çok girişimci olduğumu söyleyemeyeceğim. Daha doğrusu yeni yeni girişimci olmaya niyet ediyorum. Biraz şeyle de alakalı. Yani işte kadrolarda ilerlemekle de alakalı muhtemelen bu… Biraz bu hikayeler de yani son yılların daha çok dile gelen hikayeleri. Yani bundan 10 yıl önce hakikaten çok fazla konuşulmuyordu. Yani o anlamda daha içe kapalı bir yapı vardı. Son yıllarda çok konuşulur oldu ve çok cazip hale geldi. Benim için de keza öyle. Ha bugüne kadarki süreçte çok girişimci olmadım; fakat bundan sonrası için çok niyetliyim. Yani üniversitenin kendi içinde bilgi ürettiği, fikir ürettiği, düşünce ürettiği bir yapı içerisinden gelip, son yıllarda böyle bir değişimin içine girdik açıkçası. O anlamda hani geldiğim köken itibariyle de biraz uzağım belki

> ama dediğim gibi yani şuna çok inanıyorum…hani bizim bugüne kadar eksik bıraktığımız o girişimcilik tarafının da… işte birazcık daha dışarıya bakan, dışarıya dönük, ekibini kuvvetlendirecek profilde duran yapıyı önemsiyorum açıkçası…Gerçekten bütçe bulmak çok kolay bir şey değil bazen, ikna etmek…Dolayısıyla uygulama alanları birimleri, öğrencilerin o anlamda yetişebileceği, yeşerebileceği daha edebi tanımla alanlar oluşturmak gerektiğini düşünüyorum. Bunun da herhalde yolu, daha girişimci bir bakış açısından kaynaklanıyor. O bakış açısına sahip olmaktan kaynaklanıyor. (9K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Yani ben tanımlarım. Oyunun kurallarını en azından biliyorum. Hoşuma gidiyor mu? Gitmiyor, stres yapıyor mu? Yapıyor. Yani ben isterim ki oturayım kitabımı yazayım. Yani hani ama işte oyunun kuralları değişti yani, böyle. (31E, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Girişimcilik tartışmasını olumlayan görüşler arasında; özellikle üniversite, fakülte ve bölümlere katkı sağlama, kamu, şirket ve/veya STK'lardan çeşitli "paydaşlarla" işbirliğine yönelik bir ağ oluşturmak, buradaki ayni ve/veya maddi fon, kaynak, materyallerden yararlanmak, çeşitli bölüm ve dersler yoluyla bu ağ ilişkilerini üniversitenin ve akademik bilgi üretim sürecinin bir parçası haline getirmek, ve üniversitelerinin faaliyet alanlarını tanımlayan araştırma ve eğitim konularında da akademisyen ve öğrencileri bu dolaşım ilişkilerinin içerisine yerleştirerek bir sirkülasyon sağlama amacı da öne çıkmaktadır. Sektör deneyimi olan ve kendisini "hibrit akademisyen" olarak tanımlayan bir doktor öğretim üyesi; girişimcilik kavrayışını ve bunun alanına yansımalarını şu şekilde aktarmaktadır:

> Evet. Belki de o hibritliğin içinde bu var. Çünkü bence geleneksel akademisyen, girişimci akademisyen değildir. Girişimci akademisyen, geleneksel sınırları zorlayan, yenilikleri takip eden, çok okuyan, ama eskileri değil yenileri çok fazla.. dijital dünyaya hakim, etrafında neler olup bittiğini gören, yorumlayan yazan ve bunu kesinlikle görünür hale getiren kişidir. Girişimci miyim evet. Çünkü şundan dolayı, girişimci mi evet. … dersini Türkiye'de ilk biz açtık fakültede. Girişimcilik bu mu? Evet. Çünkü 13-14 yıl önce bunu görebilmek demek. Kriz gelmeden önce, pandeminin olmasını beklemeden önce. Bir bölümün açılması için, bir şeylerin olması gerektiğini görebilmek. Tıpkı şu an dijital iletişim bölümünün açılması gerektiğini savunduğum gibi. Oyun iletişiminin açılmasını savunduğum gibi. Çünkü oyun mühendisliği şu an korkunç Dünya VR'a doğru gidiyor değil mi? Sanal gerçeklik. Gençler oyun oynuyor değil mi? ve biz bunlara burun kıvırıyoruz, akademisyenler. Niye kıvırıyorsun? Geçen sene sadece Amerika'daki oyunlar sayesinde 18 milyar dolar kâr etti şirketler. Türkiye bunun içine girdi. E-Spor tanınıyor artık. E-Spor için ne yapıyorsun? E-Spor demek var ya iletişim demek, eşittir iletişim. Aman ne var işte konsolun başında oynuyorlar. Beslenme uzmanları çalışmaya başladı e-sporcular için. Ben iletişimci olarak çalışmaya başlamadıysam bir şeylere geç kaldım. Bir. Girişimci, çok sevdiğim bir arkadaşım yapay zeka çalışıyor, hem de iletişim ayağıyla, o kadar hoşuma gidiyor ki; fakat çok eleştiriliyor. Yapay zekayla iletişimin ne bağlantısı var diye... (4K, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni, İlk on dışında, İletişim)

Özellikle proje üretimi ve proje merkezli akademik bilgi üretim faaliyetlerinin, görüşme yapılan akademisyenlerin bir bölümü tarafından doğrudan girişimcilikle eş anlamlı biçimde kullanıldığı gözlemlenmiştir. Sosyoloji alanından bir doçent ve profesör,

kendilerini girişimci bir akademisyen olarak tanımlayıp tanımlamama konusundaki görüşlerini, proje deneyimleri üzerinden şu şekilde aktarmaktadır:

> (Girişimcilik) Orta düzey. Yani, çok iyi değilim, daha benden girişimci arkadaşlarımı tanıyorum. Ben mesela işte üniversiteden BAP projesi almış bir hocayım. Hani o anlamda evet bu bir girişim, bir tane … Üniversitesi'nin bir araştırma merkezinin proje yarışmasına katılıp oradan bir işte bütçeyle bir proje yapmış biriyim ama çok iyi değilim bu konuda yani. Mesela bir TÜBİTAK projesinde hali hazırda çalışıyorum hali hazırda çalıştığımız bir proje var ama ben mesela hani oranın yalnızca akademik yazımında oldum, bütün o ilişkileri kurma ve, oralarda yokum. Hani çok da kötü diyemem ama orta düzey diyelim yani kendi çapımda hani girişimciyim. Daha iyi akademisyenler tanıyorum yani gerçekten buraları çok daha iyi kurgulayabilen. Onlardan biri değilim galiba.(39K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

> Tanımlarım. Yani şey olarak hani, dediğim gibi, benim kendi çalışma alanımda fonlar bulmak için uğraşırım, çabalarım, oraya giderim buraya giderim ama mutlaka ona bir kaynak bulurum… Mesela ben hani kadına yönelik şiddeti önemsiyorum. TÜBİTAK'ın böyle bir çağrısı varsa derhal ekibimi toplarım, proje yazarım, 1003'te kabul alamazsam 1001'e giderim, orada olmazsa başka bir yere giderim. Evet girişimciyim. Ben kafama koyduğumu yaparım, mutlaka da o fonu bulurum. Hiç yapamadım, küçük bir prototipini kendi kaynağımla yaparım ve başka bir kaynakla elde ettiğim parayı oraya aktarırım. Yaparım, ben hani sahacıyım, mutlaka sahaya giderim. Bir yolunu bulurum ve bunun fonunu da bulurum. Girişimciyim, bulurum. Ve çok da buldum hiç zorlanmadım. Çünkü inandığım şeyleri yazdım. (38K, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Üniversiteye ilişkin kurumsal katkı bağlamında üniversitenin dışındaki ve içerisindeki "ilişki ağlarına dahil olma" vurgusu girişimcilik konusunda altı çizilmesi gereken bir noktadır. Çünkü akademisyenlerin bir bölümü, kendilerini girişimci olarak tanımlamamalarını, bu kurumsal ilişki ağlarına dahil olamama durumuyla da ilişkilendirerek açıklamaktadır. Akademide girişimciliğin nasıl tanımlandığı, unvan ve yaş durumuyla ne şekilde ilişkilendirildiği ve üniversite ile bilgi üretim süreçleri açısından nasıl olumlandığı konusunda, iletişim alanında bir araştırma görevlisi şunları söylemektedir:

> Yani yok öyle bir pek tanımlamıyorum. Girişimcilik deyince ne bileyim hani daha çok işte aklıma bağlantıları olan, böyle hani fakülte için bir şeyler sağlayabilen, o insanlarla iletişime geçip hani bir projeler yaratabilen akademisyenler geliyor. Ama onlar da zaten ilerlemiş bir seviyeye gelmiş hocalar oluyor. Ben şu an hani kendi başıma öyle bir şey yapar mıyım? Belki çok uğraşırsam yaparım ama hani bunun için de zamanım olduğunu pek hissetmiyorum. O yüzden de pek, yani girişimci olarak tanımlamıyorum kendimi. Olmalı tabi. Yani o fakültenin, şeyin bir yere gelmesini hani sağlamak için, biraz daha ilerlemesi için… Hani girişimcilik o da olabilir aslında… Hani sırf fakülteye katkı ya da ödenek, böyle şey tarzı yani, ya da ne bileyim mesela malzeme lazımdır o malzemeyle ilgili, o da olur da, şey açısından, öğrenciyi teşvik etmek açısından o da bir girişimcilik olabilir. (1K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Diğer yandan, yalnızca kurumsal fayda olarak tanımlanabilecek üniversite, fakülte ve bölüme ilişkin bir yarar amacının yanı sıra, akademisyenler açısından girişimciliğin daha bireysel düzlemde tanımlanan bir yönünden de söz etmek

gerekmektedir. Girişimcilik, akademik bilgi üretim süreci açısından, akademisyenin yapmak istediği araştırma ve projelere yönelik fon, kaynakları "kovalamak" ve buna odaklanan bir çaba sarf etmek olarak tanımlanabildiği gibi, bu maddi kaynaklar dışında, kendi alanında da güncel araştırma konularına uygun "kritik" boşlukları görüp buraya ilişkin çalışmalar yapmak gibi ikili bir eksende de değerlendirilebilmektedir. Kendini bu iki yönde de girişimci bir akademisyen olarak tanımlayan araştırma görevlisi, şunları söylemektedir:

> Evet. Yani girişimci akademisyen olarak kendimi tanımlıyorum, evet. Girişimciliğin daha bireysel düzeyde olduğunu düşünüyorum. Onu söyleyeyim. Hani ya kurum kazansın, fakülte kazansın değil de, ben kendi çalışmama, kendime nasıl fon yaratabilirim gibi olduğunu düşünüyorum ve girişimciliğin hani evet maddi bir boyutu var ama teorik anlamda da bir akademisyen hiçbir maddiyat kazanmadan da çok fazla araştırma yaparak ya da çok iyi araştırmalar yaparak çok böyle kritik noktaları görüp, oralara odaklanarak da girişimci olabilir hani bu para getirmese bile. Ben kendimi iki anlamda da girişimci olarak görüyorum. Çünkü yüksek lisans tezim dijital vatandaşlık üzerine ve iletişim bilimleri alanında yazılan ilk tez bu konuyla ilgili. Doktora tezim şu anda akıllı şehirlerle ilgili ve yine iletişim bilimleri alanında, benim.. ya bir tane yazılmış ama hiç benim baktığım gibi değil, çok böyle hi. kampanyası yani, akıllı şehirler tezi denilemez ona. Yine ilklerden bir tanesi diyim, maddi anlamda da işte şu anda mesela post-doc için bir kadro kovalıyorum ve bunun için sürekli olarak çeşitli kurumlarla fon kazanabilmek amacıyla görüşmeler yapıyorum. Bu anlamda girişimciyim ve girişimcilik de dediğim gibi, maddi ya da manevi diyim, o olanakları kovalayıp elde etmeye çalışmakla ilgili. (3E, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademik deneyim ve unvanların yükselmesi süreci açısından da girişimcilik tartışması konusundaki görüşler farklılaşabilmektedir. Akademisyenlerin yaşam ve çalışma koşullarının da girişimcilik konusundaki bakış açılarında zaman içerisinde bir dönüşüme neden olabildiği görülmektedir. Kendini artık girişimci bir akademisyen olarak tanımlamadığını; ancak daha erken unvanlar aşamasındaki pratiklerini aktaran iki akademisyen, kendi bireysel girişimcilik kavrayışındaki dönüşümü şu şekilde ifade etmektedir:

> Hayır tanımlamam. (gülüyor) Yok öyle değil. Ben biraz tembel olmasam çok büyük şeyler olabilirdi ama, biraz tembelim galiba. Bir de işte insanın özel şeyleri giderek önem kazanıyor bazı zamanlarda. Ne bileyim up lar down lar falan, insan hayatında oluyor. İşte başınıza bir şey gelince, bazı şeylerden şey yapıyorsunuz ama çok fazla girişimci olduğum söylenemez. Fakat döndüğümde hakikaten öyleydi. En az 500 televizyon programına gitmiş diye düşünüyorum kendimi yani birer saatlik ikişer saatlik programlar bunlar. Ne bileyim oradan da doyunca, başka bir şeylerden de doyunca, insan işte belirli de yaşı alınca, başka şeyler daha önemliymiş gibi geliyor. (30E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

> Ben kendimi, motivasyonum bakımından daha çok böyle proje kaynaklı ve girişimci ruhlu görüyordum öncesinde ama yani bu perspektifiniz tamamen değişiyor. Hem bulunduğunuz yerde taşrada öğretim görevlisi olmak, öğretim elemanı olmak hem işte bulunduğunuz pozisyon ve konjonktürel sebeplerden dolayı hem de işte bir kadın olmanızdan dolayı. Pek çok şeyi böyle bir

> araya getirdiğimizde o belki 3. 4. seviyede kalıyor ama hep bir pişmanlık olarak kalıyor kafanızda. Ama, kendinizi tamamlamanız denilen olay var ya, belki de hani böylece kendimi tamamladığımı düşünüyorum. Yani onu zaman zaman düşünüyorum, aklıma da geliyor hani acaba projelerle Ankara'da kalsaydım hani birçok arkadaşım orada kaldı. Hani nasıl bir hayatım olurdu? Nasıl bir şeye girerdim? diye. Eminim ki hani o şey dedik ya bilgi üretiminin kapitalistleşmesi (gülüyor) orada çok daha fazla kullanırdım gibi geliyor. Burada da çok kullanan hocalar var Profesörler vesaire gibi. Haliyle böyle bir durum söz konusu biraz daha hayatım şu an rölantide. (36K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Dolayısıyla hem bireysel hem de kurumsal katkı açısından girişimcilik tartışmasının "kaynaklara erişim" ile doğrudan ilişkilenen bir nosyonu öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, kendisini girişimci olarak tanımlayan akademisyenler açısından hem ekonomi hem de sosyo-kültürel açıdan bir "beşeri sermaye"nin itici gücüyle iç içe geçen bir girişimcilik gereksiniminden söz edilmektedir. Bizzat sosyal bilimler alanındaki akademik bilgi üretim süreci açısından da, beşeri sermaye kaynaklarını yönetebilme ve yönlendirebilme becerisi girişimcilik olarak tanımlanmakta; bu kaynak kısıtlarının oluştuğu noktada ise girişimciliğin sınırlı kaldığı bir süreç devrede olmaktadır. Bu durumu bir akademisyen şu şekilde açıklamaktadır.

> Tanımlarım. Şöyle tanımlarım, yapmaya çalıştığım şeyler mesela İstanbul'daki büyük üniversitelerde bir arada çalışan işte ekol hoca ekipleri falan tarafından takdir görüyor. Bence onların "ya oralarda da neler yapıyorsunuz? Neler becerdiniz?" gibi şaşırmaları yeterince olumlu bir şey, çıktı. Öyle düşünüyorum. Fakat yetersiz kalıyor. Mesela ben işte yine bir kitaptan davet aldım mesela İngiltere kaynaklı bir yayıneviydi. Türk lirasına çevirdiğinizde, davet almanıza rağmen bir katılım bedeli talep ediyorlar. Yaklaşık 12-13 bin liraya denk gelen bir katılım bedeli vardı. Projenin içinde olmak istedim ama böyle bir kaynağım olmadığı için yazdım mesela prodüktörlere, ya dediler ki, bizim buralarda üniversitelerin kütüphanelerine söylüyorsunuz kütüphanelerin genellikle böyle kaynakları var, veriveriyorlar size yani çok basit bir şey gidip söylesenize falan. Ben bizim kütüphaneyle görüştüm, bırakın ilk kez böyle bir şey duymayı, neredeyse dalga geçerek gönderdiler beni. Ya hocam olur mu böyle şey? Ne kaynağı falan filan yani hani. Ya tabi şey çok zor. Üniversite sizi destekleme çalışıyor uluslararası konferanslarda işte yolluktu, gidişti, şuydu buydu falan yani hani prensipte her üniversitenin böyle bir kararı var. Ama size sağlanabilen kaynak tabi ki yeterli gelmiyor bugünün koşullarını da göz önünde bulundurduğumuzda. Ya ben şeyi çok isterim, uluslararası bir yayınevi ile anlaştığım zaman o ürünün baskı bedelini falan karşılamayı düşünmemeyi çok isterim. Ya da işte iletişim hocaları olarak, kitap alımları, kitaplara daha kolay erişmeyi… biz şimdi eşim de akademisyen, iki kişiyiz, doçent olana kadar geçirdiğimiz süreçte ciddi bir yatırım yaptık kendimize ekonomik olarak ve bu çok zor bir şey. Ne bileyim işte bir fotokopi ya da bir şeyi çoğaltma kısmında daha az dertsiz olmak isterim. Ne bileyim sinemaya tiyatroya ben niye ücretsiz gidemiyorum? Hani beslendiğim kaynak bunlar, ben niye sergiye gidemiyorum? Falan gibi temel dertlerim var tabi Bu sizin girişimci olmanızı engelliyor da. Ekonominiz kadar yaşayabilirsiniz bazı şeyleri çünkü… (8E, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında İletişim)

Yukarıda özetlenen görece daha olumlayıcı görüşlerin karşısında, yapılan görüşmelerde girişimcilik kavramına daha ilk andan itibaren mesafeli olan, doğrudan kavramın kendisine, alanına ve sınırlarına eleştiriler yönelten, bu kavramın yerine üniversite içerisinde ve akademik bilgi üretim süreci pratiklerine ilişkin olarak;

"girişkenlik", "özgünlük", "fikir üretmek" gibi farklı kavramlarla yanıt veren akademisyenlerin görüşleri de yer almaktadır. Dolayısıyla burada daha önce farklı vurgularla piyasalaşma bağlamında tartışılan "fırsatları" yakalamak gibi bir değerlendirmenin bulunmadığı, girişimciliğin bu anlamıyla sosyal bilimler alanındaki bir tartışmanın dışında kaldığına yönelik bir değerlendirmenin söz konusu olduğu görülmektedir.

> Yani girişimci, önce tabi ki insan hele de böyle birazcık daha eleştirel bir perspektif varsa, girişimci biraz olumsuz bir şeyi var, nosyonu var. Girişimci olarak daha böyle gerçekten daha nötr algılanırsa, mümkün değil, olduğu kadar… yenilikçi falan gibi yorumlarsam belli bir kısma kadar evet. Ama benim kendi alanlarım içerisinde, örneğin farklı yöntemlere, farklı yaklaşımlara açık olmaya, bu da demek farklı, işte artık video veya görselliğe veya farklı yöntemleri zenginleştirerek evet. Girişimcilik anlamında inovasyon ama burada dediğim gibi çok böyle pazara yönelik kavramlar. Ama bir akademisyen olarak tabi ki yeni bir fikir üretmek bizim görevimizdir bence. Yani yeni bir şey bulmak, birikimimizin üzerine farklı yeni bir şeylerle kapı açmak. Ona özgünlük mü dersin, belki onu dersin. Onu daha tercih ederim. Yani özgün olmak, yaratıcı olmak. (6K, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

> Tanımlamam. Yani bu eğer neoliberal çerçeveyi çizdiğin girişimcilik türü bir şeyse hani o anlamda tanımlamam. Yani tam tersine, o tür pratiklerden uzak durmaya çalışan biriyim dediğim gibi özellikle maddi boyutu olan şeylerde çok fazla yer almıyorum. Ama öbür taraftan da yani hani girişken bir akademisyen olabilirim. Yani toplumsal alana yönelik açılımları veya o türden rolleri üstlenmek konusunda hiç şeyim yok. Çünkü üniversitenin kendisi, belli bir bilginin üretilmesi için idealize edilmiş bir ortam olabilir. Ama bilgi başka yerde. O bilgiyi, özellikle sosyal bilimlerde laboratuvar ortamına çekemiyorsunuz. Siz o alana çıkıyorsunuz. Dolayısıyla, o alana çıkış, sadece fon bularak falan olmaz. Yani işte ben gidiyorum mesela şimdi belediye çağırıyor beni, diyor ki biz bir ulaşım ana planı yapıyoruz ya da bir ulaşım politikası belirliyoruz hoca bize bir şey söyle diyor. Mesela giriyorum o tür süreçlerin içine. O süreçte işte o bilimsel alana yönelik 50 tane fonun sağlamayacağı türden bir bilgi ediniyorum yani çeşitli taraflarıyla, değerlendirmeler yaparak onu yaparak bunu yaparak. Dolayısıyla bir diyalektik ilişki olarak karşımıza çıkıyor. Bir yandan bir düşünsel süreç ama bir yandan da yaşamın kendisi. Dolayısıyla çeşitli araçlar da kullanarak, o alana girip o tür bir bilgiyi aktive etmek, sadece basitçe bir gözlem olarak gözlemek değil de, toplumsal sürecin içinde aktif bir biçimde üretmek, başlı başına bir araştırma süreci. Dolayısıyla benim o etkinliklerimde, o tür bir toplumsal alana ve kurumlara yönelik olarak aktif biçimde var olduğum ve müdahil olduğum bir takım ilişkiler de oluyor. Dolayısıyla o anlamda, klasik anlamda bir girişimci akademisyen değilim ama girişken bir akademisyen olduğumu söyleyebilirim. (17E., Profesör, Devlet Üni, İlk on içinde, İİBF)

Sosyal bilimler alanı içerisinde üniversitelerin piyasa ve sektör işbirlikleri konusunda girişimcilik tartışmasına eleştiri yönelten akademisyenlerde ise; bu kavramların kâr odaklı işletmelerin çalışma prensipleri açısından işler olduğu üniversite içerisinde de bu tür bir sürecin hem yönetim hem de özellikle proje merkezli üretim pratiklerinde öne çıktığı; ancak kendilerinin bu alanın "dışında" kalma tercihleriyle akademisyenlik yaptıkları ve üniversitelerin bu yapı ve işleyişinde bir mesafe vurgusu öne çıkmaktadır. Bu süreçte, herhangi bir proje deneyimi veya şirket girişimi bulunmayan

bir araştırma görevlisi ile farklı kurumlarla proje çalışmaları ve piyasa deneyimi olan profesörün karşılaştırmalı değerlendirmeleri şöyledir:

> Yok hayır, yani buradaki girişimcilikten kasıt sektör ve piyasayla ilişkili bir şeyse tabi ki de hayır. Çünkü öyle bir bağlantım ya da öyle bir çalışma alanım yok. Yani buna hayır diyorum çünkü ben ne piyasayla iş yapıyorum ne de piyasaya yönelik bir çalışma alanım var. Bu alanın içerisinde piyasaya yönelik iş yapılabilir. Yapanları da görüyoruz. Pek çok profesör zaten tamamen akademide artık TÜBİTAK'tan oradan buradan ya da piyasadan, belirli şirketlerden, danışmanlık şirketleri kuran hocalar gördük. Oralardan aldıkları parayla aslında akademik bilgiyi sırf bilgi olarak bir köşeye atıp, piyasaya yönelik çalışıyorlar. Ben bunu bu şekilde istemiyorum. Neden? Ben akademiye zaten akademik bilgi üretmek için girdim, piyasaya bilgi üretmek için girmedim. Bunu yapmak istesem zaten şirketlerde çalışırdım ya da doğrudan pazarda piyasada çalışırdım…Yaptığım kendi işim, alanımda yapılmayan şeyler üzerineyse evet girişimciyim, kendimce tek başıma çırpınıp bir şeyler yapmaya çalışıyorum ama piyasayla ilgili bir soru olduğunu düşündüğüm için hayır değilim. (13E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

> …ben önce kendi meraklarımın peşinde koşuyorum. Ve hiçbir şekilde para, ne kadar kamçı da vursalar ne kadar tehdit de etseler, son zamanlarda ciddi boyutlara geldi bu, Allahtan bizim … Üniversitesi'nde kuruluşundan son yıllara kadar yokmuş bu, öyle yaşayabilmişim. Hiçbir şekilde kendimi ilgilendirmeyen kendimin merakını cezbetmeyen bir konuda araştırma yapmadım. Yani piyasaya bakmam ben. Ama şöyle oluyor. Daha bir şeyler duymaya başlıyorsun, Ya bunlar bunu başka yerden tartışıyor, biz de buradan tartışalım diye gündemdeki bazı şeyleri araştırıyoruz ama bu girişimcilik değil. Ben girişimcilikten şunu anlıyorum benim sorum değil, neyin gideceğini tespit ederek, ben onun üzerine gideyim. Ben o zaman giderdim şirket yöneticisi olurdum. CEO olurdum ya da businessçı olurdum. Benim derdim kendi merak ettiğim bir türlü tatmin edemediğim öğrenme isteğim. Nedir bunun nedeni? Ben öyle girişimci falan olamam yani. Değilim (gülüyor). (34E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF)

Akademide girişimcilik kavramına daha temkinli yaklaşan bir araştırma görevlisi ve bir doktor öğretim üyesi; üniversitelerde girişimciliği temel alan bir düşünce sistemini benimsemenin, bireysel ve kurumsal akademik eylemler açısından "araçsal" ve "amaçsal" olarak farklılık gösterebileceğini şu şekilde açıklamaktadır:

> Girişimcilik kelimesi benim pek hoşuma gitmiyor (gülüyor). Yani sürekli günümüzde de bu kelimenin bu kadar popüler olup her şeyin bunun üzerine kurulması ve işte sürekli zaten medyada böyle girişimci gençler pompalanıyor ve hani bunların biraz arkası boş gibi geliyor bana. Hani YouTuber'ların hepsi girişimci aslına bakarsan. Yani o yüzden o böyle sanki sadece fiziksel bir eylemmiş gibi geliyor. Bir anda ortaya atılmak, ne söylediğin önemli olmadan o an orada bir şey söyleme cesaretini göstermekmiş gibi geliyor bana biraz girişimcilik. Ya girişimci akademisyen dediğimiz zaman da benim aklıma gelen, kurum dışında başka bir işle de uğraşan, o işe de vakit ayırmış, onun için çabalayan, ya orada da bunu ne kaygılarla ve amaçlarla yaptığı birazcık ön planda aslında. Sadece akademi dışında bir gelir kapısı olarak mı görüyor? Yoksa bir şekilde bunu işiyle birleştirmiş, öğrencilere istihdam sağlamak amacıyla oluşturulmuş bir şey mi? Kendi üzerimden düşünüyorum. İleride bir reklam ajansım olsa, bu burayla bağlantılı yürütebileceğim bir şey olur. Yani çalıştığım kurumdaki müşterilerle, öğrencileri tanıştırabilirim. Öğrencilere istihdam sağlayabilirim ama bunun dışında çok kel alaka bir pastane açmamın bence bir akademisyenin girişimciliğiyle pek de bir bağlantısı yok gibi.(2K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Yani ben yaptığım şeyleri daha çok kendim için yaptığım için herhâlde tanımlayamam. Çünkü ben yaparken onu sonucu üzerinden bu nasıl bir çıktı yaratır üzerinden yapmıyorum ne olacağını düşünmüyorum aslında. Yani ben sadece, mesela herhangi bir bilgi üretim sürecinde de ben bir şeyi merak ediyorum, bu benim kafamı çok meşgul ediyor ve sonrasında da bakıyorum araştırıyorum ve sonrasında onu üretiyorum. Mesela bir üniversite mesela kütüphaneye bir şeyin alınmasının önemli olduğunu düşünüyorum yazı yazıyorum şey yapıyorum. Ama böyle hani bu

> çok kişisel. Kurum odaklı onu böyle daha iyileştirme, öyle bir şey söyleyemem yani. (33K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Son olarak; girişimcilik faaliyetlerinin üniversitelerde yalnızca bir kavram değil, bir sistemsel işlerliği ve beraberinde de belirli kriterler, zorunluluklar ile birlikte tanımlanması nedeniyle akademisyenlerin bilgi üretim faaliyetleri açısından karşılarına bir "gereklilik" olarak çıkmasının gerilimli bir durum yaratmakta olduğuna ilişkin görüşlerdir. Araştırmalarına dair fon sağlama, uluslararası işbirlikleri yapma, çeşitli proje bazlı veya burslu akademik faaliyetleri gerçekleştirmek adına ortaya çıkan bir dizi prosedür ve bu prosedürleri yerine getirmek üzere akademisyenin sahip olması gereken "taktik" ve "stratejiler" olarak konumlandırılan girişimcilik, bu açıdan akademisyenlerin tıpkı piyasa içerisinde kaynak elde etmeye dönük çabayı ve riski üstlenen bir iş insanı gibi davranmak, düşünmek ve üretmek durumunda kalmalarıyla sonuçlanmaktadır. Sosyoloji alanından bir doçent ve bir doktor öğretim üyesinin konuya ilişkin görüşleri şöyledir:

> Bir burs olarak düşünün mesela. İşte bir senelik araştırma bursu ve bununla ilgili proje beklentilerini de, o beklentileri de yerine getirmek konusunda içimde bir direnç oluşuyor. Yani her seferinde bir akademisyenin bir şey yapabilmesi için sürekli sınava tabi tutulması, sürekli kendisini o market, piyasa koşullarına göre present etmesi meselesi, bende sürekli bir direnç ve apati yaratıyor… (37E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

> Hiç… hiç değilim. Çok zorlanıyorum ben… son zamanlarda da onu, yani gerçekten öyle bir şeye girdim. Çünkü, birçok yerin derdi var. Ben kendi üniversitemde kriter koyacaklar mesela proje kriteri, yani kriter olarak var. O yüzden hani, dış kaynaklı proje olsun, mesela istiyor üniversiteler… Hiç değilim. o bürokrasisine baktığım zaman zaten hani fena oluyorum. Dediğim gibi şey, o konularda birilerine göbekten bağlı olmak da beni açıkçası stres ediyor. Bir de onunla ilgili fikir üretmek işte şöyle yaparsam işte şuradan para sağlarım, hiç öyle düşünemiyorum yani hani. Çok var olamayacağım bir sistem bu benim için, gerçekten zorlanıyorum yani. (40K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Özetle bakıldığında akademide girişimciliğin özellikle kaynak sağlama ve bir ağa dahil olma boyutlarında olumlandığı; ancak öte yandan, kavramı, akademik kapitalizm kavram seti içerisinde eleştiren görüşlerin "girişkenlik" tanımını tercih ettikleri/önerdikleri görülmüştür.

2.2.7. Akademik Kariyer(izm) ve Akademik Rekabet İkiliği Üzerine

Araştırmanın bu bölümünde öncelikle katılımcıların akademik kariyer tanımlarının akademik bilgi üretim süreci faaliyetleriyle nasıl ilişkilendiği ele alınmıştır. Bir kariyer(izm) biçimi olarak akademik unvan ve akademik bilgi üretim süreci ilişkisi üzerinde durulmuştur. Ardından, benzer bir kapsamda katılımcıların "rekabete" ve rekabetin akademik bilgi üretim süreçleri üzerindeki etkisine ilişkin görüşleri değerlendirilmiş ve bu bağlamda akademik kariyer-rekabet ikiliği üzerinden tartışmalar yapılmıştır.

2.2.7.1. Akademik Kariyer(izm)

Akademik kariyer kavramı, akademik bilgi üretim süreçleri çerçevesinde ele alındığında, öncelikle, 25 katılımcının (%61) kavramı olumlu bir çerçevede değerlendirdiği, buna karşın 2 katılımcının (%5) ise olumsuz bir çerçevede değerlendirdiği görülmüştür. Geri kalan 14 katılımcı ise (%44) kavramı geleneksel anlamda olumlayan ya da olumlamayan bir anlamda daha nötr yaklaşan alternatif bir kariyer tanımından söz ettiği görülmüştür. Kavramı olumlu bir bağlamda ele alan katılımcılara bakıldığında "bireysel kazanımlar" veya "kişisel bir tatmin, yaptığı işten haz alma" bağlamlarının öne çıktığı; ancak, bu ayrımda çoğunluğun bireysel kazanımlar üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. 25 katılımcının 15'i (%60) bu yönde açıklamada bulunmuştur. Bununla birlikte; akademik kariyer ile akademik unvan arasında bir bağlantı kurularak; kavramın "sosyal statü kazandırma işlevi"nin vurgulandığı gözlemlenmiştir. Yöneltilen eleştirilerde de "araçsallaşma" ve "kariyerizm" vurguları bulunmaktadır.

İlgili tartışmalara derinlemesine bakıldığında, alınan yanıtlarda, genel olarak, akademik bilgi üretimine, buradaki derinlik ve birikime odaklanan bir açıklamanın

sınırlılığı da göze çarpmaktadır. Kariyer ifadesinin, çalışılan bir alanda zaman içerisinde kaydedilen aşama ve elde edilen uzmanlık olarak tanımlanmasından hareketle; akademik kariyer kavramının akademik bilgi üretimi ve birikim temelinden unvan odağına doğru yaklaştırılarak tartışılması[226], "yüksek amacın" akademisyenlerin düşünsel devinimi, derinliği ve yazdıklarının ön planda olduğu bir sürecin; bu üretimin kendisinin unvan elde etmek üzere "araçsallaştırılması" yönünde yer değiştirmesidir. Dolayısıyla bu noktada temel eleştiri, akademik kariyer kavramının, kariyer yapmayı önceleyen bir yüksek amaç olarak ideal duruma yerleştiren "kariyerizm" biçiminde tanımlanması ve bu öğretiye bağlanan akademisyenlerin "kariyerist" tutumlarının piyasalaşma tartışması çerçevesinde incelenmesi gerekliliğidir. Bir doktor öğretim üyesi Türkiye'de ve sosyal bilimler alanında bu tartışmaya ilişkin olarak şunları söylemektedir:

> Akademik kariyer meselesi, yani şu anda biz zaten, profesyonel, öyle bir şeye dönüş durumda yani kariyerizm. Şu anda çoğu kişi zaten var olan pozisyonlarını korumak için bunu bu şekilde şey yapıyor. Yani benim için, ben şöyle diyorum öğrencilere, bilmiyorum belki de yanlış oluyor ama, yani işte diyorum çalışkansanız illa akademisyen olmanız gerekmiyor. Çalışkansanız bu sizin zaten yani sorumluluk sahibi ve size verilen işleri yapacağınızı gösteriyor. Ya başka türlüsünü olamıyorsanız, yok ben yapamıyorum yani ben akademisyen olmalıyım diye böyle, yaptınız çıkamıyorsunuz işin içinden ama hala akademisyen olmakta ısrarlıysanız o zaman olun diyorum. Çünkü ben başka türlüsünü çok anlamsız buluyorum bu Türkiye koşullarında. Ya genel olarak dünyada da bence gittikçe anlamsızlaşıyor da, Türkiye'de hele sosyal bilimlerde yapılan şeyin ben hiçbir karşılığının olmadığını, birbirimizi eğlediğimizi düşünüyorum. O yüzden de ama gerçekten bunu başka türlü kendini var edemiyorsa ve hani bu böyle, benliğinin bir parçası hani o öyle yaşıyor zaten o zaman hani, o zaman zaten olması gerekiyor akademisyen. O yüzden ben akademik kariyer meselesine daha çok o şekilde bakıyorum kendisinin bir parçası olması anlamında. (33K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Yapılan görüşmelerde akademik kariyer kavramının doğrudan kendisine yönelik bir eleştiriye odaklanmayan değerlendirmelerde; kariyer ifadesinin, daha çok alınan doktor öğretim üyeliği, doçentlik ve profesörlük gibi "akademik unvanlarla" ve bu unvanları elde etmeye yönelik bir atama-yükselme durumuyla ilişkilendirildiği; bununla

[226] Bu bağlamda Karataş ve arkadaşlarının "Akademisyenlerin Kariyer Basamakları ve Yükseltme Ölçütlerine İlişkin Görüşleri" makalesinde yer verdiği tartışma için bkz: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/596858

birlikte bölüm başkanlığı ve dekanlık gibi idari görev ve pozisyonların da akademik kariyer tanımlarına dahil edildiği görülmektedir.

> Akademik kariyer ya bana çok böyle olumsuz çağrışımı olan bir ifade olarak gelmiyor. Akademik kariyer.. hatta gayet olumlu da geliyor yani… Hatta akademik kariyer yapıyorum, olumlu da bir cümle gibi geliyor bilmiyorum. Akademik kariyer ifadesini, akademide sürekli bir titrini yükseltme olarak tanımlarım. (18K, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

> Bölüm başkanı olmak, bölüm başkan yardımcısı olmak (gülüyor). İlk böyle duyduğum zaman, akademik kariyer yapacağım dediğim zaman, hani kariyer böyle şey gibi bir şey ya, böyle daha zirvelerde. Yani kimse şey demiyor, işte ne bileyim, ne desem? Tesisat konusunda kariyer yapacağım. Hani kariyer dediğimiz zaman şeye bakılmıyor. O meslekte bir yere gelmiş olarak bakılmıyor yani. En toptaki (yüksek) daha dışarıdan şey görünen, insanlara böyle önünü ilikletecek bir şeymiş gibi görünen bir şey geliyor. Bir yandan da işte maddi açıdan da iyi bir konumda olmak gibi de hedeflenebiliyor. Hiyerarşik sistem içerisinde, kariyer denildiği zaman bana o hiyerarşinin tepelerine doğru tırmanmaya çalışan, bunu planlayan bir insan gibi geliyor hangi meslekte olursa olsun. Hani akademiyi düşünüldüğünde de benim aklıma gelen ilk şey bu. Planladığım, kendi akademik kariyerimde planladığım bu değil. Bakış açım da böyle değil ama başka biri akademik kariyer yapmak istediği zaman, akademideyse de eğer, atıyorum öğretim görevlisi ise ya da dr. ise, onların daha yukarısına çıkmayı hedefliyormuş gibi geliyor bana. (2K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademik kariyer konusundaki tanımlamaların önemli bir bölümünde akademik hiyerarşiyi tanımlayan unvanlar ve bu unvanların elde edilmesi vurgusu öne çıkmaktadır. Akademik kariyer konusundaki değerlendirmelerin kapsamı, tam da bu noktada, söz konusu unvanların elde edilmesinin akademisyenler açısından ne anlama geldiği tartışmasıyla genişletilebilir. Bir doktor öğretim üyesi kariyer-unvan ilişkisi bağlamındaki görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

> Sosyal statü demek tek kelimeyle. Hiç uzatmayacağım. Maddi hiçbir karşılığı yok. Hiçbir. Dışarıda, şu kampüsün dışına çıktığın an, ne iş yapıyorsun? Hocayım. İnsanlar sana hocam diyor. Tamamen ego işidir. Kariyer demek de, egonun daha da çok parlatılıp cilalanması, şıkır şıkır marka şeylerle süslenmesidir. (4K, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademik kariyer tartışması açısından öne çıkan bir diğer nokta da, akademisyenlerin bu konuya ilişkin tanımlarının üniversitedeki mevcut atama-yükseltme sistemi içerisinde ve kendi dışında gelişen koşullar karşısında "mecburen" uyumlanmak durumunda kaldıkları bir süreç olarak değerlendirilmesidir. Yapılan görüşmelerden hareketle akademik kariyer yapmak; "ciddiye alınmak", "yaptıklarının değer görmesi" ve "daha özgürce üretim yapmanın" zorunlu koşulu olarak da gerekçelendirilmektedir. Bu konuda en üst unvan grubunda yer alan bir profesör ile en alt unvan grubunda bulunan bir araştırma görevlisinin benzer değerlendirmeleri şöyledir:

> Akademik kariyer şöyle yani aslında sonuçta bu süreçleri bir biçimde siz zaten basamak çıkıyorsunuz ve bir süre sonra zaten eğer siz o şeyi hak ediyorsanız, oraya gelmeyi, oraya da geliyorsunuz aslında. Çok da kariyerist bakmamak lazım meseleye ama akademinin de şöyle bir şeyi var. Eğer siz bu süreçleri yaşamazsanız, bu aşamaları geçmezseniz bir şeyi de olmuyor yani diyelim ki doktorasını bitirmiş birisi hiçbir şey yapmadan orada kalıyor veya akademik çalışma yapıp da diyelim başvurmadı doçentliğe, öyle örnekler de var, o zaman hani o süreçlerde yer alamıyorsun, karar alma süreçlerinde yer alamıyorsun, işte jürilerde yer alamıyorsunuz falan. Alanın mesela gidişatına müdahale edebilmek için, oralarda yer almak zorundasınız. Dekanlık yapmak zorundasınız, bu jürilerde yer almak zorundasınız. Aksi takdirde alanda akıp gidiyor zaten sizin dışınızda bir akışı var alanın, oralarda yer almalısınız ki eğer alan için iyi şeyler düşünüyorsanız, iyi öngörüleriniz varsa, onları hayata geçirebilecek şeyler yapabilirsiniz, bir program açarsınız orada öğrenci yetiştirirsiniz, jürilerde yer alırsınız bir işte dergi çıkartırsınız falan bunların hepsi aslında unvanlarla da ilişkili bir şey bu çok kötü bir şey değil yani sonuçta. Ben teşvik ediyorum arkadaşları, diyorum bu süreçleri hani çok uzatmadan geçin bir an önce doçent olacaksanız doçentliğe başvurun. Profesörlüğünüz yaklaştığında profesörlüğünüze odaklanın, bitirin bu süreçleri ki, başkalarına da faydanız olsun sadece kendinize değil. Ben biraz böyle düşünüyorum.(16E, Profesör,Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Yani tanımı gereği, akademi içerisinde akademinin elverdiği ölçüde yükselmek unvansal anlamda. İşte nedir bu? Bizdeki kariyerin doruk noktası, profesör olmak. Ha bence değil, ama sistem böyle. Bence, akademi kariyer meselesi olmamalı ya işte. Zaten şu anda temelde yaşadığımız sorun da bundan kaynaklı. Akademiyi bir kariyer meselesi yapmış olmamızdan kaynaklı. Ha bunu söylüyorum, diyeceksiniz ki sizin de verdiğiniz cevaplar çelişiyor belki; farkındayım ben çok kariyer odaklı bir insanım ama sistem beni buna itiyor. Yani ister sistemde daha rahat bir pozisyona geçebilmek için kendi ürettiklerimi daha rahat üretmek anlamında, ister bu sistemin içerisinden çıkıp daha farklı bir sisteme geçebilmek için, mecburen kariyer odaklı olmak zorunda kalıyoruz yani. . Dolayısıyla, kariyer anlamında o hedefleri bir bir aşıp, yükselip, sözünüzün geçtiği noktaya gelemezseniz, ne yazdığınızın bir anlamı kalıyor ne ürettiğiniz bilginin bir anlamı kalıyor çünkü kimse sizi ciddiye almıyor… İşte dolayısıyla o kariyeri kovalamak zorundayız. (3E, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Dolayısıyla akademik kariyer tartışmasının zaman zaman "kariyerist akademisyen" tanımlarına evrildiği ve bunun da ekonomik ve kültürel sermayeye sahip olma amacıyla ilişkisinin görünür olduğu değerlendirmelerden de söz edilmelidir. Akademik kariyerizm ve Bourdieu'nun ifade ettiği "homo-academicus"u tanımlayan ekonomik-sosyal sermaye sahibi akademisyen tanımı bir doçent tarafından özce şöyle açıklanmakta; bir diğer akademisyenin yaşam deneyimine ise şöyle yansımaktadır:

> Kariyer ise, işte aslında her biri birer sermayedara dönüşmüş olan akademisyenin sürekli kendisine yatırım yapan akademisyenin, ömrü boyunca bu yatırımı artırma, genişletme, kendisini büyütme süreci, kendi ismiyle büyütme süreci aslında, kariyer de bu. (11E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

> Kariyer dediğiniz, akademik kariyer dediğiniz kavramı da, yani çok kabaca yardımcı doçentsem doçent olmak, doçentsem profesör olmak olarak anlıyorum ve bunun bizi teşvik eden yanının da para olduğunu düşünüyorum yani kendi adıma. Ben yardımcı doçentken doçent olmayı, gerçekten maaşımın artmasını istediğim için yaptım. Bundan da hani hiç utanmıyorum yani niye öyle türden para için? Hayır. Bu benim işim, ve daha çok para kazanmanın yolu olarak sunulmuş yolu yürüdüm. İşte profesörlük için de gerekli olanı işte var, yapmam gerekenler, bunları yapmayı, akademik kariyer olarak da bu yolu yürümeyi anlıyorum. Hani evet doçentsem, profesör olmak benim bundan sonraki kariyer hedefim gibi düşünüyorum. (39K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Yine bu bağlamda akademik kariyerin maddi olanaklar ve statü/prestij kavramları açısından bütünlüklü bir yapıda değerlendirilmesi gerekliliği de öne çıkmaktadır. Özellikle yaşamsal ve sosyal ihtiyaçların karşılanması ve/veya "tatmini" konusunda akademik kariyer tartışmasının konuya kapsamlı bir art alan sunduğu söylenebilir. Bir akademisyen kariyer basamaklarında bir üst aşamada yer almanın maddi-yaşamsal alandaki karşılığını, buradaki ekonomik zorunlulukların özellikle farklı gelir düzeylerine sahip akademisyenler arasında belirleyici bir faktör olarak ortaya çıkabileceğini; diğer yandan ekonomik sıkıntıları görece aşmış bir akademisyen açısından akademik kariyerin statü kavramıyla yan yana gelişini, bununla birlikte de daha "özgür" bir üretimin koşullarının sağlanması biçiminde bir taktik ve strateji olarak tanımlanabileceğine ilişkin alternatif bir yorumunda şunları söylemektedir:

> Akademik kariyer meselesi, eğer dediğim gibi akademik kariyer yapıyoruz biz kendi içinde olduğumuz hayatı nasıl inkar edebiliriz? Ben niye doçent oldum ki o zaman? Niye birkaç sene sonra belki profesör olacağım? Biraz maaşım artacak evet, özellikle profesör olunca maaş daha ciddi artıyor. Bunun akademik kariyerden daha önemli olduğunu söyleyebilirim şu anda size. Bir deyim yerindeyse biraz daha bir alt sınıftan gelen bir akademisyen olmakla ilgili bir şey bu muhtemelen. Daha üst sınıftaki akademisyenlerin herhalde o rekabeti daha prestij üzerinden görebileceklerini varsayabiliriz birazcık Pierre Bourdieu sosyolojisinden bakarsak. Öte yandan akademik kariyer eğer sizi bir özne pozisyonunda konuşan bir özne olarak güçlendirecek ve daha koruyacaksa, bunun bu şartlarda gerekli olduğunu görüyorum. Çünkü sonuçta akademisyenlik insana görece sembolik bir korunaklı alan veren, kalın bir kabuk mu diyeyim, hani şimdi aklıma gelmiyor armor gibi yani bir… tabi bu koruma nihai olarak akademisyenin eleştirel bilgi üretebilmesini mümkün kılan bir şeyse ve bu anlamda koruyacaksa, daha da güçlendirecekse, bu şartlar altında akademisyen olmanın ve kariyer yapmanın gerekli olduğunu söyleyebilirim. Yani bu yüzden ben kendim biraz buradan bakıyorum yani. Benim söyleyeceğim sözü daha güçlü kılacaksa evet kariyer. Benim sözümü daha güçlü kılacaksa daha prestijli bir üniversite olsun isterim. (37E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Akademik kariyer tartışmasında unvanlar arasındaki bakış açıları ve farklı unvanlardaki akademisyenlerin, bir başka unvandaki akademisyenlere ilişkin değerlendirmelerinin de çeşitlilik gösterdiği gözlemlenmiştir. Bir doçentin bakış açısıyla, araştırma görevlileri açısından akademik kariyer konusunun ne anlama geldiği şu şekilde açıklanmaktadır:

> Akademik kariyer yapmaya çalışan insanların hiçbirinin bu konuda en ufak bir fikrinin olmadığını düşünüyorum. Son birkaç yıldır gerçekten yani (gülüyor). Ben akademisyen olacağım. Peki. Neyle karşılaşacaksın? Hiçbir fikri yok yani, ya çok acayip, çok enteresan araştırma görevlileri görüyoruz yani, adı üstünde, araştırmakla görevli kişi. Lisansüstü çalışma yapacak falan. Bakıyorsun adamın yüksek lisansta beşinci senesi, doktorada 12. Senesi, ha tamam olsun, 5. 12. Senesi olsun üretim, yayın, birikim? Sıfır. Hiçbir şey yok. Ne bileyim bu olmamalı. Ya da işte lisans öğrencisi, yüksek lisans yapmak istiyor. Bugün moda olduğu için. Sen niye yl yapmak

> istiyorsun? Niye dr yapmak istiyorsun? Hele, doktoraya gelen insanın akademik hayatta olmak gibi bir niyeti yoksa niye doktora yapar? O da ilginç bir nokta. Bugün doktora yapıp da özel bir şirkete gittiğinizde 3 katı maaş vermiyor kimse. Hatta doktoralısınız diye işe alınmadığınız çok oluyor tam tersine. Ne bileyim bence oralarda sıkıntı var yani benim öyle çok öğrencim oldu. Hele sen şu kitaplarla bir başla bakalım okuyabilecek misin falan dediğim. Ondan sonra 2-3 seferden sonra kapıma uğramayan çünkü şeyi göstermeye çalıştım hayatının bununla geçecek, buna hazır mısın? Belki buralarda bizim erken müdahalemiz, farkındalık yaratmamız falan genel-totalde bir işe yarar ama bunu bir ar.gör'de gördüğünüzde ya da doktor öğretim üyesi birinde gördüğünüzde biraz geçmiş olsun oluyor yani. Buralardan hemen döndürmek lazım. (8E, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Buna karşın; bir araştırma görevlisi de kariyer ve rekabet tartışması ekseninde kendi yön arayış sürecini ve bu konuda daha üst unvanlara sahip akademisyenlerin "katkıları" konusundaki eleştirilerini şöyle ifade etmektedir:

> Akademik kariyer meselesinde akademik kariyeri bizim kalite olarak ölçebileceğimiz ölçütler yok ki sıkıntımız bu zaten. Biz akademik kariyeri bugün bir yere başvuracağımız zaman kaç tane konferansa gitmiş kaç tane sunum yapmış bunu ölçüyoruz. Şimdi böyle bir ortamda ben akademisyenlerin kendilerini çok zorladıklarını düşünmüyorum. Şöyle bir sıkıntı da var. Yani, tepemizde bulunan hocalar ne kadar kaliteli işler yapıyor? Yani sonuçta onlar bana referans oluyor, onlar bana kadroları açıyorlar… Akademik kariyerde ben maalesef Türkiye'deki durumun fazlasıyla bireysele indirgendiğini düşünüyorum. Yani ben akademik kariyerimi şu an X olarak tek başıma inşa etmezsem nasıl inşa edeceğim? Hangi? Projelerin hepsi piyasa tabanlı hemen hemen, nasıl onlara dahil olacağım? Benim 5 tane makalem olacağına bir tane projem olması beni akademik olarak daha kariyerli daha kaliteli yapıyorken ben nasıl bir rekabete girerek daha kaliteli bir akademisyen olacağım ki? Bu açıdan bence tamamen niceliksel… Ben akademinin akademik bilgi üretim sürecinin kariyer için yapılması gerektiğine kesinlikle karşıyım. Kariyer peşindeyseniz gidin başka işler yapın. (13E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Kariyer kavramının akademide ve akademisyenler açısından yukarıda tartışılan bağlamın dışında ve farklı bir çerçevede ifade edildiği değerlendirmelerde ise, akademisyenin "kendi özgün üretimlerine odaklanmak", "bilime katkı sağlamak", "alanında birikim sahibi bir bilim insanı ve bir öğretici olmak", "öğrenciler yetiştirmek", "üretimleriyle anılmak" gibi pratiklerin akademik kariyer olarak kavramsallaştırıldığı görülmektedir. Bu yönüyle akademik kariyer tanımını piyasa ile ilişkisinden koparark açıklayan bir profesör şunları söylemektedir:

> Şimdi, bir. Türkiye'de akademide bir insan iki sıfatla bulunuyor. Bir. Bilim adamı sıfatı. 2. hoca sıfatı, öğretmen sıfatı. Bunun için de biz değişik isimler altında unvanlar alıyoruz. Mesela bilim adamı için konuşursak, bilim adamı olmanın iki basamağı var. Bir, uzman ki yüksek lisansta onu sağlıyoruz. İki, doktor ki doktorayla onu sağlıyoruz. Bu iki aşamadan sonra bilim adamı olmuşsunuzdur zaten, bilim adamlığının bir üst basamağı yok. Doktor oldun bitti. Dolayısıyla bilim insanının kariyer dediğiniz şeyi, doktoradan sonra bitmiştir. Ondan sonra üretimdir kariyer… Kariyer dediğimiz zaman o halde Türkiye'deki paterni, ilk önce bilim insanı ol, sonra hoca ol. İyi bilim insanı, iyi hoca. Peki bunun ötesi var mı? Bunun ötesi yok. Yani bir insanın, akademiada, bir akademisyenin son noktası profesör doktordur. Kıdemli bilim insanı ve kıdemli… zaten bilim adamının unvanla kariyerle onunla bununla yani bir business ifadesiyle iş tanımıyla işi yoktur. Benim zaten unvana bir kariyere bir patterne bir hedefe ihtiyacım olsa ben iş hayatına girerdim. Orada acayip kariyer imkanları var ve orada kendimi koştururdum falan. Buraya gelirken zaten diyor ki adam sana bir kere bilim adamı ol, en üst seviyede bilim adamı oluyorsun, doktor oluyorsun. Daha üst seviyede bilim adamı yok ki, neyin kariyeri? Onun üstüne de diyor ki,

> kardeşim ilk önce çömez hoca ol, sonra da kıdemli hoca ol. Doçent oldun profesör oldun profesör doktor. Şimdi hani sizin gibi yetenekli gençler, 45'inde falan 40'larında, 30'lu yaşlarında bu işi oluyor bitiyor. E şimdi ondan sonra kariyer mi kaldı? Bir bilim insanının kariyeri üretimleridir, bir bilim insanın kariyeri, bilime katkısıdır. Bir bilim insanının kariyeri öğrencileridir… İşte bilim insanının kariyeri budur. Bilim insanının kariyeri öldükten sonraki etkisidir. (5E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Diğer iki akademisyen ise, kariyer kavramının hiyerarşi ve unvanlara dayanan bir "özgeçmiş bilgisi" olarak ifade edilmesi ile "dönüşen bir birikim süreci" olarak tanımlanması arasındaki farklılığı iki yönlü bir yorumlama ile şu şekilde özetlemektedir:

> Ya şöyle iki anlamda tanımlanabilir akademik kariyer. Yani, dışarıdan baktığımızda, basittir yani yardımcı doçentsinizdir, doçentsinizdir, profesörsünüzdür, bir bölümün başkanısınızdır ya da bilmem ne falan gibi başlıklar, unvanlar üzerinden bir kariyer tanımı yapılabilir. bunun yanında bireysel de bir akademik kariyer tanımı yapılabilir ama yani kendi hayat hikayenizle de bağlantılı olan bir akademik kariyer tanımı yapılabilir. Yani neredeydim, ne oldum nasıl değişiyorum dönüşüyorum sorusu aslında çok önemli. (22E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

> Yani bir yandan iki tane tanım yapabilirim aslında. Bir yandan bir konunun uzmanı olmak, o alanda akla gelen isimlerden biri olmak, kendini o konuya adamak, bilgi üretmek, bu merakı çok doksan yaşına bile gelsen belirli araştırmaları yapıp sürdürmek diyebilirim. Bir taraftan da aklıma unvanlar geliyor. İşte akademik kariyer bana bunları çağrıştırıyor. İşte profesör olmak için şunları yapacaksın, doçent olacaksın vesaire. İş gibi görüyorum bunu biraz daha. (15E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademik unvan hiyerarşisi ile birlikte yorumlanan bir akademik kariyer eleştirisinde, akademik unvanlar ve akademik bilgi üretimin kendisi/niteliği arasındaki bir "öncelik" tartışması da görünür olmaktadır. Bu bağlamda akademisyenin unvan sahibi olmak için üretme motivasyonu ile zaten içinde olduğu bir üretim sürecini sürdürürken unvan sahibi olmak arasındaki amaç-araç ilişkisini şu şekilde açıklanmaktadır:

> Akademik kariyer kısmı da, evet bu böyle çok sevimli bir sözcük gibi gelmiyor bana, sadece akademik kariyer aslında, şey, daha çok böyle kurumsal aidiyetin, bir şey, nasıl söyleyeyim, kronolojik olarak serimlenmesi gibi bir şeyi çağrıştırıyor. Bunun dışında akademik kariyer, işe başladığınızda da, lisans öğrencisiyseniz de yani sadece hep merakla, kişisel merakla başlıyor herhalde sonlandığında da asıl daimi olan şey, hep o kişisel merak. Yani kariyer diye tanımladığımız şey kurumsal yapı içerisinde, yani dolaylı olarak, sizinle birlikte ilerleyen boyutu. Onun da dediğim gibi benim için hani kronolojik bir şey, hani, bir dizge dışında çok da bir anlamı yok. Çok nitelikli, bunlar, yani merak ettiğiniz şey ne ise o alanda çalışan kişilerin hani akademik kariyeri elbette önemli. Yani birikimle ilgili. Yani o deneyimiyle ilgili. Ama nitelikle her zaman eş ya da düz oranlı değil. (19K, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademik bilgi üretim pratiğinin daha bireysel bir çabayla veya doğrudan kamusal bir amaçla gerçekleştirilmesi yönünde akademisyenler arasında ortaya çıkan yaklaşım farklılarının da akademik kariyer kavramına ilişin tanımlamaları çeşitlendirdiği söylenebilir. Bu bağlamda, sosyal bilimlerdeki akademik bilgi üretimini

kamusal fayda amacı üzerinden açıklayan bir akademisyenin akademik kariyer kavramına ilişkin bireysellik eleştirisi şöyledir:

> Yani kariyer… ya bu kavramlar benim çok hoşlandığım kavramlar değil, yani kariyer bireysel… Çünkü bunlar hep bireyselliği, rekabet, kariyer, bunların hepsi bireyselliğe vurgu yapan kavramlar ve akademinin, bireyselliğe boğulmuş bir akademik sürecin çok da doğru bir yere götüreceğini, sosyal bilim üretim sürecini çok da doğru bir yere götüreceğini düşünmüyorum. Dolayısıyla buna akademik kariyer değil de akademik bilgi üretim süreci diyebiliriz. Yani dolayısıyla ben kavramı bu şekilde değerlendirebilirim. Bir bilgi üretim sürecindeyiz ve akademik bilgi üretmeye çalışıyoruz elimizden geldiğince. Geçmişten gelen bilgileri alıyoruz, onları yoğuruyoruz, kendi süzgecimizden geçiriyoruz ve ortaya yeni, daha ufuk açıcı şeyler çıkartmaya çalışıyoruz. Sosyal bilimler mecrasına yeni tartışmalar katmaya çalışıyoruz. Ve katabildiğimiz bu tartışmalar toplumu anlamamıza, açıklamamıza ne kadar katkı sağladığına göre de değerlendiriliyor akademik camia tarafından ve takdir görüyor diyelim, görmesi gerekiyor. Esas akademik üretim sürecinin belki de buna göre değerlendirilmesi gerekiyor. (20E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Tüm bu tartışmaların akademik bilgi üretim sürecine yansımalarına bakıldığında, özellikle unvan merkezli akademik kariyer tanımlarının bir baskı ve tahakküm ilişkisini dayatması; akademik anlamdaki birikimsel donanım ve üretim pratikleri ile bu unvanların "hak edilmesi" arasındaki nedensel bağın araçsallaşması yoluyla bir "kopuşu" beraberinde getirmesine dair bir durumun görünür olduğu söylenebilir. Dolayısıyla günümüzde unvanların akademik olgunlaşma ve birikim süreçlerinin mutlak ve/veya doğrudan bir karşılığı olarak değerlendirilemeyeceği ve "adanmışlık" ve üretimin amaçsal niteliğindeki "aşınma" vurgulanmaktadır. Burada piyasa ilişkilerinin belirleyiciliği ve liyakat konusundaki tartışmalar da bu bağlamda ortaya çıkmaktadır:

> Akademik kariyer derken, bilgi üretimine katkıda bulunmak için insanın sürekli kendini geliştirmeye çalışması diye tanımlayabilirim ancak. Titr almak benim için gerçekten dediğim gibi, özellikle böyle bir ortamda standardizasyon yokken artık bir değeri yok diye düşünüyorum. Ama tabi haklı bir şekilde verilirse gayet o da sonuçta insanın yaşam boyu emeğinin karşılığı bir teşvik şeklinde görülebilir neden olmasın yani, orada bir… Ama insanın aynası iştir kişinin, bunu ancak kendi alanındakiler takdir edebildiği için. Yani sonuçta işin uzmanı mıyım? konusunun karşılığı titr olmuş oluyor. Dolayısıyla akademik kariyer bence önce insanın gerçekten o katma değeri alanında üretmesi ile ilgili bir şey. Ona yönelik kendini sürekli geliştiren bir kişi, üretim olarak bence işte bilime katkı ve öğrenci. Bu hayat görüşünü etkileyebildiği öğrenciyi de kapsıyor bence. Maalesef ülkemizde eğitim özellikle son yıllarda çok sekteye uğratıldığı için, lisans düzeyinde bile hayat görüşünü profesyonel düzeyini etkileyebiliyorsanız o da bence o da çok değerli bir üretim olabiliyor. Onun ötesinde lisansüstünde de yine hayat görüşüyle beraber bilime katkı sunabilecek insanlar üretebiliyorsanız bence bu da akademik kariyerin başarısı şeklinde gözlenmeli. (41K, Profesör, Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF)

Akademik kariyer tartışmalarının akademisyenler üzerinde yarattığı baskı koşullarına odaklanan değerlendirmeler de söz konusudur. Doçentlik aşamasına hazırlanan bir doktor öğretim üyesi ile doktoraya giriş sürecinde belirli bir süre ara

vermek durumunda kalmış bir araştırma görevlisi "kariyer planı" konusunda akademik ve sosyal çevreleriyle bu konuda karşılaştıkları zorlukları şöyle aktarmışlardır:

> Akademik kariyer kısmına gelirsek, yani aslında bu biraz bazen yanlış da algılanabiliyor yani akademik kariyer kısmı, yani biraz titre atfedilen bir şey var gibi sanki. Kimi zaman benim üstümde de aynı baskı var yani oradan hareketle söyleyebilirim. İşte 6 sene oldu hadi artık doçentlik, doçentliğe başvuru yap diye, yani tabi bu tür baskılar geldiği zaman benim kafamda şey, akademik kariyerden anladığım şey titri ilerletmekten ziyade, benim içime sinen yayın sayısını artırmaya çalışmak. Aslında şu an puan anlamında tutturma durumum söz konusu ama günün sonunda mesela bir jüri karşısına çıkacak olmak ve aynı zamanda eserlerimin de değerlendirilecek olması bende bir stres yarattığından dolayı daha iyi daha iyi aslında daha kaliteli yayın yapmak ve yaptıkça da aslında daha fazla keyif almak ve bir şeyleri de aslında daha derin düşünerek ortaya verimli bir şeyler koyma çabamın üstün geldiğini söyleyebilirim aslında akademik kariyer kavramı altında. Daha çok bu gibi yani bir titr peşinde koşmaktan ziyade. (32K, Dr. Öğr. Üyesi., Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

> …Mesela dışarıdan birine anlatırken, bu iş tabi akademik kariyer. Çünkü hep bir aşama var yani. İşte lisansı bitireceksin, hemen yl yapacaksın yl biter bitmez dr. ya başlayacaksın. Yeterliğini vereceksin tiklerini düzgün vereceksin, tezin bitecek. Yapabilirsen post-doc yapacaksın. O arada hani zaten işte pozisyonun gereği araştırma görevlisiysen doktor öğretim üyeliği ya da doçentliğe çalışacaksan belirli kriterleri hazırlayacaksın. E doçent oldun bitti yok… E fonda böyle bir kariyer var… O yüzden mesela ben yıllarca doktoraya başlayamadığımda herkes e ne yapacaksın? Bu kariyerde devam etmen için bunu yapman lazım… Bu mesela herkes için çok büyük bir sorun ve bana sürekli ara ara hatırlatılan bir şey. Çok ara verdin sen… İyi de, ee? Yani hani ara verdim de, çalışmaya da devam ettim. Doktora vardı da ben mi yapmadım? Yapsam ne olacak yapmasam ne olacak? Ben doktoramı bitirmiş olsaydım da araştırma görevlisiydim hala. O da kesin. Çünkü onu da çok belirtirler. Kadro istemeyeceğiz yani 33'a lısın sen doçentliğe hazırlanacaksın. E tamam sen zaten bana söylüyorsun kariyerimi böyle olacak diye… (28K, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Akademik kariyer kavramının daha alternatif tanımlarına bakıldığında, akademisyenlerin bir bölümü tarafından üniversitenin sınırlarından bağımsız olarak da sürdürülebilen, bu nedenle de bir "meslek" olma durumundan bağımsız olarak, kişinin bireysel ilgi ve motivasyonu ile ilerleyen bir süreç olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bir başka ifadeyle, kapsamı mutlak olarak akademinin mekânsal sınırlarıyla çizilmeyen; aksine akademik düşünme ve üretme faaliyetlerinin sürdürüldüğü bir "yol" ve/veya "yolculuk" olarak da tanımlanmaktadır (9K).Bir doçentin konuya ilişkin görüşü şöyledir:

> Şöyle, ben hani pek de önemli değil yani kullanılabilir de kullanılmayabilir de akademik kariyer hani çok yerleştiği için bazı şeyler hani artık bir şey diyemiyorsun. Ama özellikle bu akademik işler, bu entelektüel yönüyle de birleştiğinde de zaten bir hayat meselesi oluyor. Yani hayatını nasıl yaşayacağın, nasıl değerlendireceğin ile ilgili bir şey oluyor. Onun için, böyle bir sonu olan bir şey değil hani kariyer deyince bir yerde biten bir şey diye düşünüyorsun. Biraz önce X hocayı söyledim. Başka hocaların da öyle, onlar için bir kariyer değil, o bir yaşam artık. Bu, kendi hayatını nasıl kuracağın ile ilgili bir şey. Yani neyi tercih ettiğin, nasıl yaşamak istediğin ile ilgili bir şey. O yüzden hani kariyer falan gibi bir şeyi pek, yani hiç sevmiyorum. Kullanılır yani çok önemli değil tabi ama bir gerçekliği var. Bu işe girdiysen, oyunda maksat kazanmaktır. Hani kazanmak derken başkasını yenmek için değil ama onun kurallarını da artık bir şekilde yerine getirmen gerekiyor… Bu işle uğraşıyorsan zaten yapacaksın. Ama şimdi bunu bir dışsal faktöre, dediğim gibi teşvik vesaireye indirgediğinde ve bununla bunun artacağını düşündüğünde, işin temelini kaybediyorsun. Orada problem başlıyor. Yani 10 tane yaptım parayı kaptım şurada da profesör oldum. Tamam. Zaten bir sürü insan da bu yeni sistemde profesörlükten sonra bir iş yapmıyor…

> Bunu bir yaşam biçimi olarak düşünürsen, bunun çok bir önemi kalmıyor, kafanda bir şey varsa, onları yapıyorsun… (26E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Akademik kariyer kavramına ilişkin bir başka alternatif tanımda; merak ve ilgiler doğrultusuna yapılan araştırma ve üretim faaliyetlerinin de alternatif bir akademik kariyer vurgusunu öne çıkardığı görülmektedir. Bu bağlamda, "araştırma odaklı, araştırmanın merak ve sorgulamadan doğduğu bir tahayyül" (36K) den söz edilmektedir. Bununla birlikte akademik üretimin tanımını, üniversite içinde veya dışında bilgi üretimine dair sürdürülebilir bir akademik ilgi ile ilişkilendiren bir araştırma görevlisinin konuya ilişkin görüşleri ise şöyledir:

> Yani akademik kariyer, yani akademide çalışmadan da olabilir diye düşünüyorum. Yani mesela benim bir arkadaşım devlette başka bir işte çalışıyor ama aynı zamanda doktorasını yapıyor. Hani güzel tezini yazdı ondan sonra güzel makaleler çıkardı... O bana akademik bir kariyer gibi geliyor hani başında unvanı olmasa bile, bir şey üretmek. Akademik kariyer o şekilde de olabilir ama işte genelde unvana bakıyorlar…mesela hani şey quality of quantity diyorlar ya o bana böyle şey geliyor. Yoksa kaç yıl çalışıp, engellerden dolayı hani ya işte bürokrasi olarak ya da başka şeylerden dolayı olamayan insanlar da var ama bu onların akademik kariyerinin olmadığını mı gösteriyor? Bunun tabi onunla alakası yok. (1K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademik kariyer tartışmasında çalışma koşulları ve edinilen olumsuz tecrübeler yoluyla daha karamsar bir bakış açısına sahip akademisyenlerin görüşleri de dikkate değerdir. Bir araştırma görevlisi doktor ve bir profesör, bu kavramın kendi akademik deneyimi açısından nasıl bir dönüşüme uğradığını ve "mesleği bırakmak", "emekliliğini istemek" noktasındaki durumlarını şu şekilde aktarmaktadır:

> Şöyle benim için gerçekten hani akademiye girmeden önce, hatta şöyle söyleyeyim doktoraya kadar benim için bir şeyler ifade ediyordu yani değerliydi. Fakat yani hem doktora yaptığım üniversitede, hem de araştırma görevliliği yaptığım bu üniversiteden sonra Türkiye'deki akademisyenliğin ben artık saygı duyduğum bir meslek kodu olmaktan çıktı benim için. Ya düşünün ki çok saygı duyduğunuz bir danışmanınız dahi, sizin yazdığınız şeyleri alıp kendi yazmış gibi yayın yapabiliyor bununla dahi karşılaştım. O yüzden yani ve hatta eşitlik özgürlük liyakat gibi değerleri savunan hocalarımızın yukarıdan gelen bir telefonla araştırma görevlisi aldığına da şahit oldum. Yani yurtdışında nasıldır bilmiyorum ama Türkiye'deki akademisyenlik mesleğine olan saygım tamamen tükendi, bitti ve ben de aslında yani daha fazla işte borçlarım açıkçası bittikten sonra bu mesleğe devam etmeyi pek düşünmüyorum. (10K, Arş. Gör. Dr., Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

> Akademik kariyer, akademinin getirdiği her şeyi herhalde, her şeyden kastım, işte doçentlik yardımcı doçentlik bilmem neden, yayınlarla birlikte işte öğrenciye faydalı olarak hani o basamaklar neyse herhalde onları tamamlamak bana göre… En azından somutta ben öyle yaptım. Şu anda misyonumu tamamladığımı düşünüyorum açıkçası… 2 yıla kadar emekliliğimi planlıyorum ben. Niye? Ortamım çünkü. Yani ortamın bana saygısı yok. Benim ürettiğim bilgiye saygısı yok. Akademisyen olarak, çalışan olarak bana bir saygı yok. Saygıdan kastım, el pençe durmaktan bahsetmiyorum. Ben yok sayılıyorum. Yokum ben. Herhangi bir işte birisiyim ben orada. Ben yurt dışında da çalıştım diyorum ya ve ben yabancıydım o ülkede. Ben orada öyle hissetmedim ama burada öyle hissediyorum. Kendi ülkemde yabancıyım ben. Çok ilginç... (35K, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Özetle bakıldığında katılımcıların akademik kariyer kavramını genel itibariyle unvan hiyerarşisi üzerinden açıklayarak olumladıkları görülmektedir. Diğer yandan kavramın anlamını dönüşüme uğratarak akademisyenin "birikimsel yolculuğu" olarak değerlendirildiği de gözlemlenmektedir. Bu noktada en önemli eleştiri "akademisyenin üzerindeki ilerleme baskısının, akademik bilgi üretim sürecinde yarattığı olumsuzluklar üzerinden ortaya çıkmaktadır.

2.2.7.2. Akademik Rekabet ve Meslektaşlık

Akademik bilgi üretim sürecinde tartışmaya açılan bir diğer kavram, rekabettir. Akademik rekabeti, bilgi üretim sürecinin temel bir faktörü olarak değerlendiren 19 akademisyen (%46); rekabetin kendi akademik üretim motivasyonları üzerinde teşvik edici ve itici bir faktör olarak olumlu yönde değerlendirmiştir. Diğer yandan akademisyenlerin çoğunluğu (22 katılımcı-%54), akademi içerisindeki rekabetin, bireysel motivasyonlarını olumsuz etkilediğini ve yaptıkları işin disiplinlerarası ve grup çalışmasını da gerektiren niteliğinden dolayı rekabet yerine "işbirliği" veya "ortak akıl" gibi daha olumlu bir yaklaşıma evrilmesi gerektiği yönündeki görüşlerini paylaşmıştır. Sınırlı biçimde öne çıkan vurgu ise, "rekabet" kavramının kendisinin bir piyasa kavramı olduğu ve akademinin içerisinde var olmaması gerektiği görüşüdür.

Akademik rekabet konusundaki görüşler, katılımcıların deneyimleri ile yakından ilişkilidir. Bu durumda rekabet deneyimi ile kavrama yönelik eleştiriler arasında bir karşıtlık görülmektedir. Nitekim; üç büyük şehirde, vakıf üniversitelerinde ve ranking sıralamalarındaki ilk on üniversitede rekabet konusundaki deneyimlerini aktaran akademisyenlerin kavrama eleştirel yaklaştığı görülmektedir. Buna karşın üç büyük şehir dışında, devlet üniversitelerinde ve ranking sıralamasında ilk on dışında kalan üniversitelerdeki akademisyenlerin –alternatifi bulunmakla birlikte- rekabet sürecine dair

olumlu görüş bildirdikleri görülmüştür. Sektör deneyimi bulunan akademisyenler (11 katılımcı) açısından da rekabet kavramına olan "mesafe" dikkat çekmektedir.

Bu kapsamda ilk olarak akademik rekabet kavramının farklılaşan tanımları ve bu tanımlamalar altında ağırlık kazanan vurgular üzerinde durulabilir. Buradaki temel ayrım, akademi içerisinde rekabet kavramının olanakları ve piyasa rekabeti olarak tanımlanan bir rekabet biçiminin akademi, akademisyen ve akademik bilgi üretim sürecine yansımalarının bir eleştirisi olarak özetlenebilir. Bu nedenle akademi içerisindeki düşünsel faaliyetlerin "ortak iyi"yi referans alan bir etik kaygıyla ifade edilmesi kadar; bu kavramın kendisinin doğrudan piyasa çağrışımlarıyla ilişkilendirildiği bir ikilik ortaya çıkmaktadır.

> Benim için rekabetin bir etik boyutu var. Bir de nasıl söyleyeyim, kariyer basamaklarına endeksli bir boyutu var. Ben rekabetin etik olduğu her yerde rekabetin geliştirici olacağını düşünüyorum. Ne demek rekabetin etik olması. Sofistleri bilir misiniz ta eski dönemlerden? Mesela bence bu güzel bir rekabet. Çünkü belirli bir takım değerler var. Herkesin asgari müştereklerde buluştuğu, adalet gibi, iyi yönetim gibi bir takım hepsinin merak ettiği meseleler var. Tabi ki de birbirleriyle de rekabet içindeler. Onlar, bir şekilde formüle etmek, anlamlandırmak ve iyi bir şekilde kullanabilmek istiyorlar bunu…Dolayısıyla düşünsel anlamda ki akademi buna çok uygun bir yer, düşünsel anlamda, düşüncelerimizin birbiriyle alışveriş sürecinde ortaya çıkan bir rekabet süreci bence herkesi geliştirir ve çok iyi bir şey…Başka türlü zaten özellikle sosyal bilim de gelişmez bence. Onu da söyleyeyim. Sadece sahaya git, veriyi gör, gözlemle, formüle et, bas. Ama o bastığın şeye bir geri dönüş alabil ki kendini yeniden ifade edebil. Bu ne kadar çoksa, o kadar geliştirici…Ama öbür türlü rekabet, yani tıpkı özel sektörde olduğu gibi böyle, işte kariyer basamaklarının altındaki kişilerin işte falan böyle bir takım daha farklı vizyonlar üzerinden bir rekabet içine girmesi, dekan olacağım işte ben bölüm başkanı olacağım falan filan tarzı rekabet anlayışı, benim için akademi anlamında hiçbir verimi yok. Tam aksine akademiyi şirketleştiren bir zihniyet. (27E, Dr. Öğr. Üyesi., Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

İletişim alanında bir doçent, akademik rekabet kavramının öğretim üyeleri, üniversiteler ve akademik bilgi üretim süreci açısından farklı bağlamları üzerinden rekabete ilişkin bu tür bir tanımsal tartışmayı şu şekilde yürütmektedir:

> Akademik rekabet dediğimiz şey eğer, tek tek akademisyenlerin veya akademik kurumların birbirleriyle bir yarış halinde olması ve bu yarışla öne çıkmanın bir maddi kazanç getirmesi ve öne çıkmayı mümkün kılması ise, buradan maddi bir fayda söz konusuysa, ortaya çıkan rekabetin arkasındaki temel motivasyon buysa, bunun nitelikli bilgi üretimine katkıda bulunacağını düşünmüyorum açıkçası…Bunun yaratacağı sonuç, aslında çürümedir bana kalırsa. Bunun da örneklerini görüyoruz. Pek çok işte bu predatory journallar var işte paralı yayın yapan yerler, fake konferanslar, sahte bilimsel etkinlik düzenleme mekanizmaları, bu işin aslında ne kadar arızi sonuçlara da yol açabileceğini gösteren örnekler. Bu yüzden de bu akademik rekabetin bence bilimsel bilgi üretimine bu şekilde tanımlanmış bir akademik rekabetin bilimsel bilgi üretimine nitelik katıcı bir özelliği yok. Tersine ortaya çıkabilecek niteliğe ket vurma gibi bir etkisi var. Fakat rekabetten şunu anlıyorsak, yani rekabet demeyiz ona aslında, tarif edeceğim şeye, bir bilimsel alanda, bilgi üretiminden, o bilgi üretimi sürecinde öne çıkmaktan, ona katkı koymaktan ona niteliksel olarak bir şekil vermekten, biçim vermekten haz duymak, bunun coşkusunu yaşamaksa ve bunu kimsenin düşünemediği şeyi düşünmenin ya da o katkıyı koymanın coşkusuna biz rekabet diyorsak ki buna rekabet denmez bence, onun niteliksel anlamda öne çekici, ileri çekici bir etkisi

> olabilir diye düşünüyorum. Fakat bunu bireysel olarak da düşünmemek gerekiyor. Kolektif olarak insanlar bunu yaptıkları zaman hem bunu daha verimli bir şekilde ortaya koyarlar hem daha çabuk ortaya koyarlar hem de beraber bir şey üretmenin öğreticiliğinden faydalanırlar. Kendilerini daha fazla geliştirirler. Bu tür kolektif bilgi üretim süreçlerinin aslında bahsettiğimiz bireysel rekabet ortamından dolayı sekteye uğradığını da düşünüyorum. (11E., Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

İktisadi İdari Bilimler alanında bir profesör ise, yapıcı-yıkıcı eylem ve ilişkiler ikiliğinden hareketle; "Asya tipi" ve "Avrupa tipi" olmak üzere; farklılaşan iki rekabet tanımını ve rekabet-verimlilik ilişkisini şöyle özetlemektedir:

> Rekabet çok gerekli bir şey. Ama bildiğiniz gibi iki çeşit rekabet var. Biri Asya tipi biri Avrupa tipi. Asya tipi adamı nasıl yok ederimle alakalı. Avrupa tipi de onu nasıl geçerimle alakalı. Dolayısıyla rekabet olduğu zaman verimlilik ciddi şekilde artar. Bu tabi kötü rekabet ve kötü anlayışla birlikte kötü sonuçlar da doğurabilir. Çünkü bu strese sokar insanı başka bir şey yapabilir ama tatlı rekabet her zaman iyidir. Özellikle de bazı kuralların gelmesi lazımdır zaten. Rekabeti aslında kendinizle yapmanız lazım. (30E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

Yapılan görüşmelerde akademik rekabet konusundaki görüşlerin önemli bir bölümünün, akademik kariyer tartışmasında işaret edilen unvanları elde etme, atama-yükseltme kriterlerini sağlama ve kadro alma gibi konularla ilişkilendirilerek açıklandığı gözlemlenmiştir. Bir diğer ifadeyle; akademik rekabet, akademik kariyer basamaklarının aşılması ve kariyerizm odaklı düşünce biçiminin yaygınlaşması noktasında akademik bilgi üretim sürecinde hızlı ve niceliksel yayın, proje odaklı bir eylem pratiği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktaya ve bu eksende kurulan rekabetçi "ilişki ağlarına" işaret eden bir araştırma görevlisi doktorun görüşleri şöyledir:

> Bilgi, ortak bir fayda sağlamak için üretilir. Ancak akademide bilgi üretimi statü, maaş, titre yükseltmek için yapılan bir faaliyet. Gerçekten anlamlı ve bir politika geliştirilmesine yardımcı olarak veya bir gerçekliği tüm ayrıntılarıyla analiz edecek bilgi akademik networkler ve kolektif şekilde üretilebilir. Ancak bu networkler ve kolektiflik de akademik skor elde etmek amacıyla kullanılıyor…Bu da aslında bize bireysel rekabetten ziyade, kurulu networkler/kolektifler arasında bir rekabet olduğunu ve bunun sayesinde elde edilen faydanın daha yüksek olduğunu gösteriyor. Mevcut "kapitalist akademik skor sistemi" içinde ancak network/kolektifler rekabetine katılarak yükselebilirsiniz. Bireysel çaba veya rekabetin çok katkısı olduğunu düşünmüyorum. İdeal bilgi üretim sürecinde ise bana göre rekabet değil, dayanışma gerekir. Mevcut sistemde ise dayanışma grupları arasında rekabet var. Henüz bu pratiğin sonucu olarak oluşturulan yayınlar/bilginin de toplumsal bir faydası olduğunu veya keşfedici nitelikte bir bilgi sunduğunu görmedim. Demek ki dayanışma içinde olsa da rekabetle fast-food bilgi üretiminin de bir faydası yok. (10K, Arş. Gör. Dr., Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Bir serbest piyasa ekonomisinin işleyişi örneğinde olduğu gibi, üniversite ve buradaki olanakların sınırlılığı açısından bir "kıt kaynaklar" ve "sınırsız ihtiyaçlar" ikiliği devreye girmekte ve "en çok yayını yapmak", "belirlenen kriterlere uygun yayın yapmak", "belirlenen sürede yayın yapmak", "bütçe-fon-kaynak eksenindeki çerçeveyi

gözeten bir biçimde yayın yapmak" gibi dinamiklerin kendisine en "uygun" hareket eden, unvan-kadro ve fon-hibe vb. konularda karşı karşıya gelinen bir rekabet süreci ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu durum yalnızca dışarıdan üniversitelere sirayet eden sermaye ve piyasa koşulları yoluyla değil; bizzat üniversitenin içinden ve akademisyenlerin pratiklerinin piyasa dinamikleriyle benzeşmesi yoluyla ya türetilen ve yeniden üretilen bir yapı arz etmektedir. Akademik rekabet ve bilgi üretim süreci ilişkisine dayalı bu "kıt kaynak hiyerarşisi" bir araştırma görevlisi tarafından şu ifadelerle açıklanmaktadır:

> Ya benim deneyimlediğim kadarıyla, Türkiye'de üretim üzerinden rekabet diye bir şey yok. Yani ben böyle deneyimledim en azından. Türkiye'de Ali Cengiz Oyunları üzerinden rekabet var. Üreteni kimse sevmez Türkiye'de… Olmaması gerekiyor öncelikle onu söyleyeyim. Çünkü, Platon'un devlet kitabında anlatıyordu… Özünde akademinin sahip olması gereken şey, bir hakikate ulaşma çabası ve bizim ürettiğimiz her bilgi, o hakikatin aslında parçaları olmalı ve o parçaları birleştirerek biz ilerlemeliyiz diye düşünüyorum. O anekdot da onunla ilgiliydi. Ama şöyle bir şey var öte yandan, sağlanan kaynak kıt kaynak ve o kaynaktan faydalanabilecek insan sayısı sınırlı. Dolayısıyla ister istemez o kaynaktan faydalanabilmek için bir rekabet oluşuyor. Örnek veriyorum TÜBİTAK diyor ki (X ile) ilgili bir proje için sosyal bilimcilere fon dağıtacağım ama 10 kişiye bu fonu verebileceğim. Çünkü benim bu kadar param var. Dolayısıyla o fona erişebilmek için bir rekabet ortamı doğuyor ve işte o biraz önce sizin söylediğiniz o bütün standartlar burada devreye giriyor. O standartlara en uygun projeyi yazabilen, o rekabette bir adım öne geçiyor. Bu anlamda bir rekabet oluşuyor ama tekrar söyleyeyim. Bu rekabet, fakülteler bazında, kurumlar bazında, akademisyenler bazında hani bir fona sahip olmak için değil de örneğin yükselmek için vesaire gibi durumlarda ya da iş ortamındaki daha rahat pozisyon alma anlamında, üretim üzerinden gerçekleşmiyor. Türlü farklı olaylar üzerinden gerçekleşiyor. Önemli olan biraz önce de söylemiştim, bağlantılar. (3E, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim).

Akademik rekabetin akademik bilgi üretim süreci açısından ve akademisyenler arasında olumlu ve motive eden bir yönünün olduğunu belirten öğretim üyeleri açısından ise, statü ve ekonomik teşvik uygulamalarının da söz konusu rekabeti öne çıkaran "motivasyon kaynakları" olduğu görülmektedir. Bir akademisyen, üniversite içinde yayınların, derslerin ve çeşitli akademik-idari faaliyetlerin veri girişlerinin yapıldığı performans-teşvik sistemi ve rekabet ilişkisi konusunda bizzat kendi deneyimi üzerinden şöyle bir örnek vermektedir:

> Ben bugüne kadar (sistemi) hiç doldurmadım. Çok gereksiz vakit öldürücü, şu, tembelliğim işte hiç hoşlanmadığım şeyler. Yazdığım çizdiğim şeyin reklamını yapmayı sevmiyorum. Hoşlanmıyorum. Sonra bana Dekanım dedi ki, (sisteme) girmekle yükümlüsün, zorunlusun dedi. Bak dedi kategori 1'e kategori 2'ye para veriliyor dedi ve ben o an gözlerimde dolar işareti oluşarak nasıl yani dedim. Bugüne kadar bilmiyormuşum ben bunu, nasıl yani hocam dedim. Dedi işte, bir maaş veriliyor dedi. Ekonomik koşul benim en büyük, çok net bunu da her zaman dürüstçe söylüyorum. Ekonomik koşul beni her zaman motive etmiştir. Bu çalışırken de böyleydi, akademisyenken de böyle. Her zaman. Ekonomik koşul motive ediyor. Ve oturdum, girdim. 3 gün falan sürdü yani kabus gibi bir şeydi sana anlatamam. Şeyi görmek istiyorum para alabiliyor muyum? Aaa ben kategori bir oldum. Üniversitedeki en iyi hocaların içine girdim. Ekonomik getiri var da. Egosal hazzı sana anlatamam. Ego tavan yaptı. Düşünsene, o hocalardan birisin. Yazmışsın

> çizmişsin üretmişsin. Şimdi rekabetin devreye girdiği, bence akademisyenleri asıl kamçılayan şey rekabet ve bence hayatın her alanında rekabet olmalı… Şeye baktım. İlk 10'da ne yapmışlar? Yani ilk 10 nasıl almış? Çünkü benim 2-3 katı puan. Ben X'nci olmuşum… Yani, X kişiye para verilecek. Bir maaş. Ne zaman verilecek o Allah kerim de önemli olan alacağım ben onu. Dün de Rektör yazı göndermiş, üstün başarınızdan dolayı tebrik ederiz… Şimdiki hedef ne? Şimdi bu sene dinlenme. Gelecek sene ilk 60'a girme. (4K, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bununla birlikte, rekabet kavramını akademisyenlerin üretim süreçlerini daha "hızlı" ve "kısa sürede" ilerletmeleri konusunda faydalı ve harekete geçiren bir unsur olarak olumlu bulan bir diğer öğretim üyesi şunları söylemektedir:

> Rekabet, hakikaten aslında bence belirli bir düzeyde gerekiyor diye düşünüyorum. Ben rekabetin faydalı olduğunu düşünüyorum. Sonuçta, dediğim gibi, insanız ve elbette tabi kişisel yaşadığımız sorunları bir tarafa bırakırsak, başka bir takım nedenlerden dolayı da kimi zaman motivasyonumuz düşebiliyor ve akademide ciddi anlamda bir rekabetin aslında, bilgi yaratma anlamında ben faydalı olduğunu düşünüyorum. Yani aslında bu şu an için de olan bir şey değil. Tarihe gidip bakıyor olduğunuzda, ne bileyim hani soğuk savaş döneminde Amerika ile Rusya arasındaki rekabetin, bilgi üretim sürecine ne kadar büyük katkı sağladığını düşünebiliriz. Daha geriye gittiğimizde bilimlerle alakalı yapılan çalışmaların yine rekabet ortamında hani kim daha önce bunu bulacak? Yani ortada aslında bulunmaya çalışılan belki icat edilmeye çalışılan belki bir şey var ve o aslında rekabetle birlikte daha hızlı bir şekilde aslında yani süreci kısaltacak şekilde aslında ortaya bir takım bilgiler bir takım değerler konabiliyor. O açıdan, yani şu andaki sosyal yapı, geçmişte ortaya çıkan yapılardan biraz daha farklı ama günün sonunda ben rekabetin yine tetikleyici bir şey olduğunu düşünüyorum. (32K, Dr. Öğr. Üyesi., Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Diğer yandan, akademik rekabet ilişkileri içerisinde performans-teşvik-unvan vb. merkezli bir akademik bilgi üretim sürecine dahil olma durumu, tüm akademisyenler tarafından aynı şekilde kabul görmemektedir. Burada maddi ve/veya statüyle ilişkili dışsal motivasyon kaynaklarının "yıpratıcı" niteliği ve merak ve ilgilere odaklanan içsel motivasyonun öncelendiği bir "tercih" noktasında da farklı yaklaşımların söz konusu olduğu söylenebilir. Bu nedenle, akademik üretimin niceliği ve hız yönünde desteklenen rekabet kadar, özellikle nitelikli üretim ve daha geniş bir süreçte ortaya çıkan yayınlar açısından bazı akademisyenlerin, rekabetle ilişkili bu hızlı ve seri üretim motivasyonuna eleştirileri de ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda rekabet, akademik üretimin nasıl anlamlandırıldığı ve pratikte nasıl sürdürüldüğü gibi konularla yakından ilişkili hale gelmektedir:

> Akademik rekabet, yani şimdi ben çok farklı örneklerle de konuştuğum için ya gerçekten bazı insanlar için rekabet olmadığı sürece ben motive olamıyorum diyorlar. Yani bunun bende hiçbir karşılığı yok çok net bir şekilde. Beni hiç ilgilendirmiyor bu sadece şöyle bir şey aslında bir etkisi varsa da motivasyon kırıcı oluyor. Çünkü ben o kadar hızlı üretemiyorum. O üretilen şeyin aslında içerik olarak çok iyi olmadığını bilsem dahi benim moralimi bozuyor yani o kadar çok yayının yapılıyor olmuş olması. Ve sizin aslında yaptığınızın içeriğine bile aslında bakılamayacak noktada olunması. Yani bir etkisi varsa da o rekabet, beni böyle daha çok çalışmaya değil, küsmeme neden oluyor. (33K, Dr. Öğr. Üyesi., Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Rekabet kavramına ilişkin olumlu görüşler kapsamında "kurum kültürü" olarak ifade edilebilecek farklı akademik birimler arasındaki beklenti, talep ve işleyişin de akademik bilgi üretim sürecinin teşvik edilmesi açısından belirleyici nitelik taşıdığı söylenebilir. Alanında hem bir meslek yüksekokulu (MYO) hem de fakülte tecrübesi bulunan bir akademisyen, üniversite içerisindeki bu iki akademik birimin rekabet ve kariyer unsurları ve akademik bilgi üretimi açısından önemli ölçüde ayrışan beklentilerini şu şekilde değerlendirmektedir:

> Şimdi rekabetin yıkıcı olmamak kaydıyla motivasyonel bir gücü olduğuna inanırım. Ama yıkıcı ve haksız bir rekabet olmamak kaydıyla. Bunun dozu önemli burada. Hani bir tetikleyici olabilir bulunduğunuz ortam tetikleyici olarak değerlendirilebilir. Bunu şöyle ifade edeyim. MYO'larda akademik bir rekabet yoktur. Yani insanlar yazmaz çizmez bunun kaygısına girmez. Çok fazla bunları düşünmez yani ve ben hayatımın en genç en verimli dönemlerini MYO'larda geçirdiğim için bir süre bunun rehavetini yaşadığımı da mesela şu an geriye dönüp baktığımda görüyorum. Çünkü insanların kaygısı ne kadar hep aynı dersleri anlatıp, ceplerine paraları doldurup, zaten kariyer yapma zorunluluğu da olmadığı için, hani bir MYO'da doktora yapma zorunluluğu yoktur yani bu böyle kişisel bir istek gibi görülür, akademik kariyerin bir parçası değildir. O bakımdan mesela oradaki rekabetsizliğin beni olumsuz etkilediğini şu an geriye bakıp özeleştiri yaptığımda görüyorum. Çünkü çok ıvır zıvır işlerle uğraşıyorsunuz, öğrenci sayısı fazla ve çevrenizdeki kimse bu işlerle uğraşmıyor ve bu olumsuz bir hava yaratıyor. Yani tamamen rekabetsiz bir ortam gerçekten sizin kariyer basamaklarında atalete kapılmanıza sebep olabiliyor. Ama fakültelerde durum biraz daha farklı. Fakültelerde biraz daha fazla rekabet ortamı var bence. Bilimsel olarak da bu değerlendirilebilir bir süreçtir benim düşünceme göre… O bakımdan hani birimlerin kendi içindeki iklimi, öyle söyleyeyim, örgütsel iklimin, bu süreci olumlu veya olumsuz etkileyebildiğini düşünüyorum. (14K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademik bilgi üretim süreci açısından rekabet kavramının bir diğer boyutu, rekabet ilişkilerinin neyi amaçladığına yöneliktir. Buradaki temel eleştiri akademisyenlerin ve/veya ürettiklerinin ne tür bir amaçla karşı karşıya getirildiğine yöneliktir. Bu konuda rekabetin amacını farklı bakış açılarıyla sorgulayan ve akademide rekabetin olanakları konusunda ayrı görüşler bildiren akademisyenler bulunmaktadır. Nitelikli bir akademik üretime odaklanan bir rekabetin bu açıdan "kabul görebileceği"; bunun karşısında ise "akademik tartışma" nosyonununun öne çıktığı şu ifadelerde görünür olmaktadır:

> Akademik rekabet dediğimiz şey, aslında neyi amaçladığınızla ilgili bir soru olması gerekiyor rekabet, neyin rekabeti mesela? Biz yanımdaki bir araştırma görevlisiyle neye oynuyoruz? İşte bölüm başkanlığına mı oynuyoruz? İşte dr. öğr. üyesi olmak için evet kıstaslar var. Bununla ilgili aslında rekabete de sokuyor üniversiteler bir noktada insanları. Ama genelde rekabet kavramı çok benim hoşuma gitmeyen bir kavram ama tatlı bir yarışın aslında iyi olduğunu düşünüyorum. Tabi ki bunu işte bir yere gelmek için birinin ayağına basmak ya da onu ekarte etmek olarak görmemek gerekiyor bence. Ben şöyle düşünüyorum. Evet bir yarışma ortamı içinde olabiliriz toplum olarak, işte bir yerlere gelmeye çalışıyorsun. Ama ben akademik rekabetin çok etik olmadığını düşünüyorum. Yine aynı kelimeleri kullandığımı düşüneceksiniz ama rekabeti yapman için bir

> amaç gerekir. Bu amacın, senin araştırmacı olarak bir bilim insanı olarak ne olabilir mesela? Daha çok bilgi yayıp ulaşmak, daha çok bunu topluma vermek, kendini gerçekleştirmek. Bu noktada senin önünde duran bir şey yok aslında. Eğer bu araştırmacı ya da bilim insanı değilsen, sen bir bürokratik bir mesele için eğer savaşıyorsan bu noktada rekabet olabilir ama buna akademik rekabet demeyelim. (25E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Bir diğer öne çıkan bulgu ise, akademik bilgi üretim sürecine "katkısı" açısından rekabet tartışmasının "hangi akademisyen?" sorusu üzerinden yeniden düşünülmesi önerisidir. Üniversitelerde farklı amaç ve motivasyonlara sahip akademisyen profillerine ve akademik rekabet yaklaşımlarına işaret eden bu değerlendirme, Sosyoloji alanında bir doçent tarafından kapsamlı olarak üç temel "ideal tip" üzerinden şu şekilde açıklanmaktadır.

> Akademik rekabeti puan bazında ya belli bir dereceye kadar evet bilgi üretimini artırabilir. O da nedir, işte yakınsanız mesela hani insanlar profesör olmuş, siz de olabilecek kapasitedesiniz, var yayınınız ve yakınsınız. Mesela çok çalışırsam 8 ayda ben bu yayınları yaparım 1 yılda 2 yılda yaparım başvururum evet, böyle bir durumda, akademik rekabetten kasıt buysa motive edebilir. Ama ben etik olarak hani şu pozisyona düşmekten çok korkarım. Bir tane kadro var, iki tane kişi başvuracak öbürü de benim bölüm arkadaşım. Yani ben böyle bir durumda inşallah kalmam. Kalacağız ama yani son gelene kadro yok bizde de ama beni de açıkçası motive etmedi.. Orada önemli olan bence şu, akademik üretim, hani bilgi üretimini kadro için yapanlar bir küme, bunun için yapmayanlar var. Bir de kadroyu almış, bilgi üretimini, nasıl diyim, yani bir, tam neo-liberalizmin istediği gibi sistemik tipler var. Yapayım, puan alayım, gideyim kadrom olsun tamam. İkinci grup evet yapayım ama kadro için yapmıyorum. Bir de üçüncü grup var, onlar genel anlamda yapmak istemiyorlar akademik çalışma. Yani bunu yok sayamayız hani. Ne gereği var? Yapıyorsa da zorla yapıyor. Yani birinci gruptaki gibi hani sistemli bir şekilde, evet, sisteme entegre olmuş ve bunun sonucunda belirli bir kadro bekliyor ama sistemli bir şekilde de çalışıyor o kişi. Üçüncü gruptakiler öyle değil. Ne kadar az çalışma yaparsa, hani bunu bir avantaj olarak düşünüyor. Sanki biz burada ne bileyim amelelik yapıyormuşuz da, daha az çimento taşırsak daha iyi olacakmış gibi, yani ne kadar az iş yaparsa o kadar memnun olan da bir kitle var. Bunu çok çeşitli üniversitelerde, çok çeşitli unvan düzeylerinde ben gözlemledim yani. Hani yaptım diyor işte bilmem ne oldum diyor x titrini almış, istemiyor yani öyle bir şey yapmak. O yüzden rekabetin sadece belli bir kısmı için etkili olduğunu düşünüyorum. Bence bütün bunlarda asıl mesele, akademide kim var? meselesi. Yani akademik üretimi ne belirliyor sorusu… akademiye gelen herkes akademisyen olmak için gelmiyor ki. Şu Nazım'ın şiirindeki gibi, "akademide bir koltuk ve bir de çek defteri" meselesi yani. Bazıları sadece sosyal statü için geliyor hani, MEB'de öğretmen değil de üniversitede hoca. Havalı bir meslek diye geliyor… (12K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Akademik rekabet kavramına ilişkin olumsuzluklara ve/veya kavramın kendisine eleştirilerde bulunan akademisyenlerin ise önemli bir bölümünün, rekabeti, kendi akademik çalışma ortamlarında bireysel olarak zarar gördükleri ilişki ağları olarak tanımladıkları öne çıkmaktadır. Bir diğer ifadeyle bazı akademisyenler tarafından akademik rekabetin kendisinin sorunsallaştırılmasından çok, bunun "kişiler arası bir rekabete" dönüştüğü noktada çeşitli problemleri beraberinde getirdiği fikri vurgulanmaktadır. Yapılan görüşmelerde akademisyenlerin bu durumu rekabet

kavramıyla birlikte; "mobbing", "yok sayılma", "küçümsenme", "moral-motivasyon kırma", "dedikodu" gibi ifadelerle ilişkilendirdiği ve bu konudaki rahatsızlıklarını dile getirdikleri gözlemlenmiştir. Amerika'da akademik eğitim ve araştırma deneyimi bulunan bir akademisyen, karşılaştırmalı olarak çalışma ortamı ve rekabet ilişkileri konusundaki deneyimini şöyle aktarmaktadır:

> Rekabet, şimdi yine ben Amerika'yla karşılaştırmalı bunu yapacağım. Rekabet denen şey Amerika'da, evet var. Amerika, kapitalist sistem sonuçta bunu teşvik eden sistemlerden bir tanesi; fakat orada bir düzey, bir seviye var yine… Sonra ben buraya geldiğimde, birileri benimle rekabet etmeye başladı mesela. Ama o kadar böyle üzerime basarak, hakaretler ederek, işte ne bileyim. Yüzüme belirli şeyleri söyleyerek… Türkiye'de her türlü rekabette yine aynı. Ne düzeyi var ne seviyesi var. Kişiler, nasıl diyeyim, bunu bile yapmayı bilmiyor. Aslında rekabet değil de bunun adına da, ne diyebiliriz bilmiyorum, çelme takma herhalde. Çelme takma. Yani rekabetin ne olduğunu bilmiyoruz biz aslında. Öyle söyleyeyim. Benim gözümde rekabet aslında şudur. Ben işte öyle bir makale yazacağım ki, ya da öyle bir araştırma yapacağım ki, atıyorum senin yaptığından daha fazla, hani eksik bıraktığın şeye katkı sağlayacağım. Benim anladığım akademide özellikle, rekabet budur. Hani öyle karşılıklı geçip de hani atışma değil yani. Moral bozma, dedikodu yapma ya da ne bileyim işte seni böyle psikolojik olarak aşağıya çekme değil. Bizim yaptığımız burada bu oluyor bana göre. Biraz mobbinge giriyor. (35K, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Kuşkusuz bu noktada, akademisyenlerin de sıklıkla vurguladığı liyakat konusundaki sorunlar, nitelikli üretimin yerini alan bireysel-araçsal üretim ilişkilerine işaret edilmektedir. Buna karşın; kavramı üniversitelerin piyasalaşması veya ticarileşmesi gibi hususlarla ilişkilendirerek; akademik kapitalizm tartışmasında yer verilen kavram setinin bir parçası olarak değerlendiren akademisyen sayısının görece daha sınırlı olduğu söylenebilir. Bu tür bir bakış açısını savunan bir akademisyen, bilim ve bilimsel üretimin "sınırlarının" serbest piyasa ekonomisi koşulları içerisine yerleştirilmesinin beraberinde getireceği sorunları ve sonuçları, rekabet tartışması çerçevesinde şu şekilde açıklamaktadır:

> Akademik rekabet bence olmamalıdır. Akademik rekabet tamamen dediğim gibi, bol kaynağı ve kaynakların verimliliği üzerine kurgulanmış bir paradigmadır. Bu serbest piyasa ekonomisi gibi bir şeydir. Serbest piyasa ekonomisinde ne kadar çok corpus üretiliyorsa, bilimde de o kadar corpusu göze alıyorsanız faydalı olabilir. Ama bilim öyle bir şey değil ki. Zaten bilim Türkiye açısından çok kısıtlı kaynaklarımız var ve zaten çok dar bir alanda bilim yapmaya çalışıyoruz. Dolayısıyla her bilim adamının bir diğer bilim adamına borcu var ve ihtiyacı var. Şimdi bu borç-ihtiyaç ilişkisinde zaten corpus yaratacak.. Amerika fabrikaları Amerika'da araba ihtiyacı kadar mı kuruluyor? Batan batıyor, çıkan çıkıyor. E bilim adamlarını da o zaman ihtiyaç, ölsün.. bizim zaten bir bilim adamına bile ihtiyacımız var yani hani o da şeyden, akademiadan düşsün, düşen düşsün kalan sağlar bizimdir diyebileceğimiz kaynağımız yok ki. Bu rekabet denen olgu tekrar kapitalist ötesi toplumlarda, kapitalizm temelinde, kaynakların bol olduğu ve ihtiyacın kazanç getirdiği alanlar için geçerlidir. Akademia öyle bir yer değildir ve ben akademik rekabet denilen şeyin saçma bir şey olduğunu ve bu paradigma içerisinde yine sanayinin bize dikte ettiği hastalıklı düşüncelerden birisi olduğunu zannediyorum. (5E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bu değerlendirmelerden yola çıkıldığında, akademik rekabet ve piyasa rekabetini bir araya getiren saptamalarda; akademik rekabeti bilimsel paradigmalar ve kuramsal tartışmaların genişletilmesi, derinleştirilmesi açısından yorumlayan; buna karşın akademide piyasa rekabetini ise bundan farklı bir amaç-davranış örüntüsü olarak tanımlayan bir ayrıma da işaret edildiği görülmektedir. Piyasa davranışı da bu bağlamda, rekabetin niceliksel üretimi teşvik etmesi ile ilişkilendirilmektedir. Bir profesörün akademik rekabete ilişkin olarak bu tür bir ayrıma değindiği açıklamaları ve piyasalaşma-rekabet-üretim ilişkisini yorumladığı ifadeleri şöyledir:

> Ya şöyle, akademik rekabet, bu işin en azından bizim yaşadığımız toplumlarda özünde var galiba, bizim yaşadığımız toplumlarda en azından. Ama o rekabeti bir piyasa rekabetinden çok, yani onu topluluk temelli rekabetin bir parçası olarak görmek isterim. Yani hani mesela birileri bir araştırma yapıyor. E bazen diyorum ki, çok iyi yapmışlar hani. Bunu biz yapamadık vesaire hani böyle bir şeyi aslında yapmayı isterdim diyorum bu da bir şey yani. Ama bu hani şöyle yırtıcı bir kıskançlık değil, daha çok bir hakikaten belirli ölçülerde bilgi de biraz meydan okuyarak yapılan bir şey. Yani hani biraz Lacathosh falan okuduysanız, bilimsel paradigmalar üzerine, Thomas Kuhn'dan bahsetmiyorum. O Kuhn'cu paradigmayı alıp biraz daha Lacatosh'çu bir çerçeveye oturttuğunuzda oralarda hani biraz daha böyle, aslında bir rekabet meselesi, paradigmaların aşınması, yanlışlanması ya da paradigmaların başka bir düzlemde kendisini daha üstte bulması açısından önemli. O tür bir rekabeti ya da karşı karşıya gelişi önemsiyorum. Bu ama, bilginin üretimine ilişkin bir rekabet, piyasacılığın getirdiği bir rekabet değil… E şimdi bu bir rekabet! Bu bir mücadele, siz ona onu söylüyorsunuz o size… Böyle gelişiyor bilim. Karşınızdakini zaafa uğratarak gelişiyor farklı paradigmalarla. E ama bu piyasa rekabetinden farklı bir şey. Bu rekabete varım, piyasa rekabetine değil ama. (17E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

Rekabet kavramına mesafeli olan akademisyenler, bu kavramın yerine önerdikleri "etkileşim", "iletişim", "dayanışma", "işbirliği", "fikir-öneri tartışması", "ortak çalışma kültürü oluşturma" ve "üretime katkı sağlama" gibi farklı pratikler yoluyla motivasyonlarını sürdürmelerinin önemli olduğu görüşünü paylaşmaktadırlar. Özellikle akademik bilgi üretim sürecinde, bu tür bir düşünme biçiminin kendisinin de akademik kapitalizme karşılık gelen bir işletme mantığının talepleri dışında tanımlanan ve üretimin niteliğine odaklanan bir bakış açısı sunma biçimi olarak ifade edilebilir. Diğer bir ifadeyle; rekabet-kalite ve/veya rekabet-başarı gibi doğru orantılı varsayılan nedensellik biçimlerinin de sorgulanabilirliği tartışması, akademik bilgi üretiminin biçim ve koşulları açısından yeniden ele alınmalıdır. Kavramların bu yönde dönüştürülmesi gerekliliğini vurgulayan farklı unvanlara sahip akademisyenler; akademik rekabet konusunda şunları söylemektedir:

> Yani şimdi böyle şey business administration mantığıyla rekabet iyidir denilebilir. Belirli bir dereceye kadar. Ben, yani bu kavramı gerçekten çok tercih etmiyorum. Rekabet gerçekten böyle bir şirket veya öyle bir mantık. Ben öyle algılamıyorum fakat şöyle bir şey var. Ben ona rekabet demek istemiyorum ama birbirimizle etkileşim. Bunu şey anlamında da diyorum, şey anlamında da etkili. Ya hocam sen niçin oraya bakmadın? Hocam niçin bu kaynaklara da bakmıyorsun? Yani bunu ne için değerlendirmiyorsun? Yok. Senin dediğin fikir benim hoşuma gitmiyor. Yani bu çerçeve içerisinde etkileşimi önemsiyorum. Ben buna rekabet, yani X, beş yayın yaptı, Y dört yayın yaptı meselesi değil yani. Rekabet o anlamda, yani birbirimizle bir iletişim, neler yapabileceğimizi görmek, yani o da rekabetin bir boyutu. Yani faydalı olabileceğini ama kavram olarak aslında reddediyorum yani bu şekilde reddediyorum. Ama birbirimizden öğrenmek bir fayda. Ha, ben bunu da yapabilirdim denmesi bence çok önemli bir şey. (6K, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

> Akademik rekabet çok böyle pis bir şey yani. böyle, tam böyle neo-liberal ideolojinin böyle insanları işte yap, üret, kadronu al! Kariyer! İşte yayınlar vesaire. Rekabet olmamalı bence zaten akademide. Akademide olması gereken bence işbirliği. İşbirliği içerisinde olmalıyız. Birbirimizi bireysel olarak, ha daha çok düşünmeye daha çok araştırmaya daha çok sorgulamaya teşvik etmeliyiz. Bence gerçek teşvik böyle bir şey. Rekabetin olmadığı, işbirliğinin olduğu bir yer olmalı akademi. Ama evet, bu ciddi bir ayrım. (24E, Arş. Gör. Dr (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Ben rekabetten yana birisi değilim. Rekabetin illa kaliteyi getirdiğini düşünen de birisi değilim. … Dolayısıyla rekabetçi bir ilişkiden çok, dayanışmacı bir ilişkinin ben tam tersine daha da bizi ileri götürebileceğini düşünenlerdenim. Her ne kadar bu hakim düşünce değilse de. (7E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Buradaki amaç-araç ilişkisini öne çıkan bir dönüşüm olarak nitelendiren bir akademisyen ise; akademi ve akademisyenliğin "öz"üne ilişkin olarak tanımladığı "değerlerin" korunması; bununla birlikte akademik bilgi üretim sürecinde rekabet ilişkilerin bir önkoşul olmaması yönündeki "değerler" düşüncesinin yitirilmemesi konusundaki görüşünü şöyle ifade etmektedir:

> Rekabetin kendisiyle olması lazım. Yani insan kendisiyle rekabet etmeli. Ama bu dünyada iyi niyetle başlayıp kendisiyle rekabet eden insanlar da ben bunu oyunun bir parçası olarak görüyorum, yani bu işin böyle yapılması gerekir anlamında değil, karşılıklı çekememezlikler, kıskançlıklar, hasıl durumlar olacaktır her zaman. Ama bu, bilgi üretiminin ön koşulu ya da çerçevesi olmamalı. Ama o olacaktır. Onu özendirmemek lazımdır. Ama bunu doğal karşılamak lazım bu olursa diye. Çatışma yani birbirini sevmemek, akademik dünyaya gelip de akademisyen olan... bir denizde açılacaksın, gideceksin ve hiçbir şeyi de belki sonunda bulamayacaksın ama bir bakacaksın ki amma çok şey düşünmüşüm bu hayatta. Bu dünyada o kaçınılmaz. Çünkü senin doğru bildiğinin bir şeyi sana yanlış gösterirse, yanlış olduğunu gösterirse bunu kabul etmek çok zor, bana kızarsın yani… (gülüyor) Rekabet olmamalıdır bence. Rekabet, insanın kendisiyle rekabeti insanın sürdürmesi gereken rekabeti ortadan kaldırır. Bu da mesleğin olması gereken bana göre değer anlamında özüne aykırıdır. (34E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF)

Özellikle profesörlük unvanına sahip akademisyenler arasında, yapılan görüşmelerde kendilerinin unvan hiyerarşisinde en üst basamakta bulunduğu ve bu nedenle de bir rekabet gereksinimi duymadığı yönündeki ifadelerle de karşılaşılmıştır. Bu bağlamda akademik rekabetin, söz konusu unvan hiyerarşisinin daha alt basamaklarında

yer alan akademisyenler arasında ve açısından daha öne çıkan bir tartışma konusu olabileceği belirtilmiştir:

> Şimdi akademik rekabet konusunda açıkçası, ya ben mesela, kişisel olarak kimseyle rekabete girmedim. Böyle bir şeyi de hep şey gördüm, doğru bulmadım yani. Ha şöyle, üretkenlik ha zaten sizi alandaki insanlar bir biçimde değerlendiriyor nasıl biri olduğunuzu… Yani ben mesela şeye hiçbir zaman, akademik rekabet tabi ki mesela çok hani benim gibi üretken olan arkadaşlarımız var. Ben onları da söylüyorum yani gerçekten bu hani bazı insanlar daha üretken, bunu kabul ediyorum yani onlarla da hiç rekabete girmedim yani sonuçta onlar benim arkadaşlarım nasıl rekabete gireyim? Bu mesela teşvik edici bir şey yani birlikte çalışma yapmak falan iyi bir şey ama rekabet konusunda hani ben kişisel bir şeye girmedim. Zaten hani akademik unvanların hepsini de aldığımız için, kiminle ne rekabetini yapayım? (16E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Sonuç olarak; Yapılan görüşmelerde, akademik kariyer ve akademik rekabet tartışması konusundaki görüşlerin, akademisyenlerin kendi kariyer tanımlamaları ile akademide "unvana" dayalı mevcut bir kariyer tanımı arasında özetlendiği görülmüştür. Akademik unvanlar temelindeki atama ve yükseltme uygulamaları, hem kariyer hem de rekabet tartışmasının temelinde yer alan temel itici faktör olarak değerlendirilmektedir.

2.3. Akademik Bilgi Üretim Sürecinde "Dönüşümü" Tanımlamak

Akademik kapitalizm tartışmasında yukarıda açıklanan bir kavram seti üzerinden ilerleyen değerlendirmelerin aynı zamanda bir "dönüşüm" perspektifi üzerinden incelenmesi, akademik kapitalizm tartışmasının kavram ve koşullarına ilişkin tarihsel bir art alanın tanımlanması ve buna ilişkin alternatif bir bakış açısının kazandırılması noktası da önem taşımaktadır. Bu açıdan Türkiye'de sosyal bilimler, üniversiteler, akademisyenler ve akademik bilgi üretim süreci açısından bir dönüşümden söz edilip edilemeyeceği, bu dönüşümün nasıl ve hangi kavram-koşullarla tanımlandığı, açıklandığı, hangi ulusal ve ulus-aşırı tarihsel olay ve olgularla ilişkilendirildiği ve sosyal bilimlerdeki akademik üretim açısından dönüşümün özgün koşullarının olup olmadığı gibi soruların yanıtlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bulguların bu başlık çerçevesinde yer alan bölümleri de söz konusu akış üzerinden tartışılmaktadır.

2.3.1. Dönüşüm ve "Ne"liği Üzerine

Katılımcılara ilk olarak; geçmişten günümüze akademik bilgi üretim süreçlerinde ve bir bütün olarak akademinin, üniversitenin yapı, işlev, amaç ve anlamında bir dönüşüm olup olmadığı, eğer varsa bunun nasıl açıklanabileceği sorulmuştur. Akademisyenlerin tamamına yakını, bu tür bir dönüşümün yaşandığı konusunda fikir birliğine sahipken (38 katılımcı-%93) 3 katılımcı (%7), akademinin bir dönüşüm geçirdiğini düşünmediklerini belirtmişlerdir[227]. Söz konusu dönüşümün nasıl tanımlandığı, hangi tarihsel süreç olay ve olgularla ilişkilendirildiği konusundaki görüşlerin ise Türkiye'de "neo-liberal politikaların" uygulanması, "YÖK"ün kurulması ile 1980 dönemine odaklandığı görülmüştür. Buna ek olarak; "yaşanan teknolojik dönüşümün ve dijitalleşmenin de bilgi üretim süreçlerinde köklü değişimler yaratması" noktasında yakın döneme de işaret edilmektedir.

Dolayısıyla Türkiye'de 1980 ve sonrası dönem gelişmeleri, neoliberalizm anlayışının yapılandırılması, devlet kaynaklarının azalması ve piyasanın bir aktör olarak ortaya çıkması akademik kapitalizm tartışmasını temellendiren gelişmeleri ortaya koyması bakımından, katılımcılar tarafından da vurgulanmıştır. Bununla birlikte; 1980 dönemi bir başlangıç noktası olmakla birlikte, sistemin yerleşiklik kazanarak kurumsallaşması 90'larla birlikte söz konusu olmakta; 2000'li yıllardan itibaren ise merkezi otoriteyle piyasa kavramlarının devlet eliyle üniversite ve üretim kriterlerine dönüştürülmesi sürecinin yaygınlaştığı tartışılmaktadır. Bahsedilen bu "dönüşüm" katılımcıların önemli bir bölümü (39 katılımcı %95) tarafından sosyal bilimler alanında da "alanın piyasaya uygun hale getirilmesi/dışarıda bırakılması", "üniversitelerin inovasyon merkezi haline gelmeye zorlanması", "akademinin derinliğini kaybetmesi",

[227]Diğer bağımsız değişkenlerin katılımcıların bu konudaki düşünceleri üzerinde belirgin bir farklılık yaratmadığı görülmüştür.

"niceliğin, niteliğin önüne geçmesi" ve "akademinin amacından sapması" gibi ifadelerle eleştirilmektedir. Bu eleştiriler bir anlamda, mevcut durumda Türkiye üniversitelerindeki mevcut durumun ifadesi ve akademik kapitalizm tartışmasının göstergeleri olarak da değerlendirilebilir.

Bu kapsamda dönüşümü, üniversiteler, sosyal bilimler ve akademisyen profili üzerinden de açıklamak mümkündür. İlk olarak üniversitelerde, hem neoliberalizm hem de kapitalizm tartışmalarıyla iç içe geçen bir piyasalaşma; bunun da ötesinde kendini doğrudan sektörel bir piyasa alanı olarak tanımlama durumu/sorunluluğu görünür olmaktadır. "Yaşam boyu öğrenme", "yenilikçilik merkezleri", "yeniden yapılanma" gibi nosyonlarla tanımlayan bir üniversitenin ortaya çıkmasıdır.

> Ya evet ben tabi 13-14 yıl az bir zaman değil, elbette akademide oluş için. Bir de ben geç akademiye girenlerdenim. Lisansı bitirdim yüksek lisans yaptım doktora yaptım bu süreçleri hani akademi içerisinde yaşamadım. O anlamda biraz dışarıdan gelen biri olarak ve işte şöyle düşünüyorum yani ben içinde bulunduğum süre boyunca esasında bir dönüşüm meselesi vardı yani, yeniden yapılanıyorduk işte hani bu Bologna süreciyle başlayan işte kalite ile devam eden. Yani bu hani, bunun olmadığı dönemler var mıydı bilmiyorum. ama benim hani son 10-15 yıla baktığımda evet hızlıca gelen bir süreç olarak bunu tespit edebiliriz. Yani, 15 yıl aslında insanlığın ya da toplumsal bir tarih olarak kısa bir tarih ve ben birkaç efendime söyleyeyim müfredat değişikliği, birkaç işte yeniden sayfayı düzenleme yaptım. Demek ki çok hızlıca aslında oluveriyor bu dönüşüm, öyle düşünüyorum. (39K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Bu kapsamda ikinci dönüşüm tüm şehirlerde "her ile bir üniversite" politikasıyla üniversite sayısının artırılmasıdır[228]. Üniversiteler bu açıdan ekonomi temelli ilişkileri geliştirme temelinde daha küçük ölçekli şehirleri ve bölgeleri "kalkındırma" misyonu da üstlenmektedir. Üçüncü bir dönüşüm ise öğrenci sayısındaki artışla birlikte; uygulamalar itibariyle de "ikinci öğretim" ve benzer alanlarda "lisansüstü programların açılması" gibi durumlarla üniversitenin artan talepleri karşılaması; buna karşın, öne çıkan sayısal yoğunluk ve artan iş yükü konusundadır.

> Ya ben kendimizden örnek vereyim. Bizim fakültemiz 3-4 tane bölümü olan, gerçekten disiplin dediğimiz iktisat gibi kamu yönetimi gibi bir yerde maliye gibi, maliye bir alt dalı olarak da değerlendirenler var, son dönemde biz insan kaynakları yönetimini açtık. Biz son dönemlerde sağlık yönetimini açtık. Health management dediğiniz şey nedir ya? Tourism manegement dediğimiz şey nedir yani? En son uluslararası ticaret ve lojistik. Elbette bunun rasyonel olan tarafı daha iyi yapılabilecek bir tarafı vardır ve bunu bilimsel biçimde araştırabilirsiniz ama onlar bir teknikler bütünüdür benim gözümde. Bilim değildir yani. O yüzden hani bu bağlamda bir hareketlenme var yani. (36K, Dr. Öğr. Üyesi., Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

[228] Yalçıntaş ve Akkaya (2019) tarafından konuyu ele alan "Türkiye'de Akademik Enflasyon: 'Her İle Bir Üniversite Politikası'" başlıklı makale için bkz: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/691300

Üçüncü bir dönüşüm ise üniversitelerdeki akademisyen profili ve akademik bilgi üretim sürecine ilişkin beklentiler konusunda ortaya çıkmıştır. Tüm bu dönüşüm süreci, üniversiteleri, değişen iktisadi, siyasi ve sosyo-kültürel koşullara "uyum" çerçevesinde yeniden yapılandırmakta; bu durum YÖK ile birlikte üniversitelerin merkezi bir otorite ile standartlarının oluşturulmasına ilişkin bir süreci de beraberinde getirmektedir. Yapılan görüşmelerde de ifade edildiği üzere; akademisyen, akademik üretim ve üniversiteler üzerinden başlayarak aşağıdan yukarıya doğru ilerleyen bir yapılanma sürecinden çok; söz konusu devlet, YÖK ve yakın dönemde de ulusal ve uluslararası olmak üzere artan sermaye aktörleri tarafından yukarıdan aşağıya doğru bir dönüşüm sürecine neden olmaktadır.

> Elbette bir dönüşümün sonucunda, yani üniversite, özellikle 2000'li yıllardan sonra, hani çok genel anlamda, zaten literatürü okuduğumuzda bütün bu kavramlara ilişkin tartışmaları değerlendirdiğimizde 2000'li yıllardan itibaren başlayan bir süreç var, özellikle 80'lerden sonra, 90'lardan itibaren üniversitelerin, daha doğrusu eğitimin ticarileşmesi, çeşitli sermayelerin bu alanda faaliyet göstermeye başlaması, kamunun dönüşmesi yani tırnak içerisinde devlet dediğimiz şeyin de anlamının, içeriğinin değişmesi, dönüşmesi bence üniversiteye de yansıyor. Türkiye gibi oldukça büyük, geniş yapılarda 200 üniversite demek çok ciddi bir sayı. Bu 200 üniversitenin hem dönüşen kamuyla hem ticarileşmeyle vb. etkenlerle dönüşmesi, üniversitelerin taşrada birer ticari patron haline gelmesi, bütün bu kavramların da belirgin bir biçimde herhalde, sürece dahil olmasını sağlıyor. (19K., Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Akademi anlamında, üniversiteler anlamında ciddi bir ticarileşme olduğunu düşünüyorum. Öğrencilerin neredeyse artık bir müşteri, para ve gelir kaynağı olarak görüldüğüne inanıyorum. Eskiden ücretsiz olan pek çok formun bile şu anda bedelli bir şekilde dağıtıldığını görüyoruz. Üniversitelerde açılan gereksiz programların; yüksek lisans olsun doktora olsun uzaktan öğretim olsun 2. öğretim olsun pek çoğunun akademik kaygılarla açıldığını düşünüyorum. Yine akademik kaygılarla hiç uzmanlığı yetkinliği olmayan insanların kendilerini aşan şekillerde paraya ulaştırıldığını düşünüyorum bilmiyorum yeterince açık oldu mu? (14K, Dr. Öğr. Üyesi., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Burada önemli bir nokta üniversitelerdeki eğitim faaliyetlerin meslek kazandırma odağıyla yeniden biçimlendirilmesi ve öğrenci yoğunluğu ile birlikte kitlesel bir mesleki eğitime diploma yoluyla aracılık etme gibi misyonlarla çevrelenmesi durumu da eşlik etmektedir. Bu anlamda üniversiteler ve meslek yüksekokulları arasındaki sınırlar da ortadan kaybolmaktadır. Akademik bilgi üretim süreci açısından bu gelişmelerin sonucu, akademisyenlerin zamanlarının önemli bir bölümünü eğitim, danışmanlık, uygulama, sınav süreçlerinden oluşan ve ikinci öğretim ve lisansüstü programlar ile birlikte sayısı gittikçe artan ders yükleri doğrultusunda planlamak durumunda kalmalarıdır. Dolayısıyla

akademik üretim faaliyetleri kapsamında araştırma, yazım ve yayın süreçleri görece ikincil bir konuma yerleşebilmekte ve bu faaliyetlere ayrılan zaman planlaması konusunda sorunlar yaşanabilmektedir. Üniversitelerin piyasalaşması tartışmasında, eğitimin kitleselleşmesi bu bağlamda doğrudan akademik bilgi üretim sürecinin kapsamını ve niteliğini belirleyen bir konuma yerleşmektedir. Bu durum, üniversiteler arasında da akademisyenlerin eğitim ve araştırma odaklarını belirleyen "eğitim üniversiteleri" ve "araştırma üniversiteleri" gibi ikili bir ayrımın ortaya çıkmasına ve çeşitli devlet ve vakıf üniversiteleri arasında da ders sayısı ve araştırma faaliyetleri ağırlıklı çalışma pratiğinin farklılaşmasıyla sonuçlanmıştır. Bu konuya ilişkin iki görüş şöyledir:

> Bu dönüşüm dediğimiz şeye 80'lerden sonra özellikle özel üniversitelerin açılması söz konusu oluyor. Özel üniversitelerde özellikle böyle akademik standartlarda yurt dışı kriterleri bir miktar daha öne çıkmaya başladı. Daha öncesinde yayın yapmak tabi ki bilim insanının her zaman yapması gereken bir şey. Ama özel okulların gelişiyle özellikle bu yayın yapma ve küresel bilim üretimine katkı konusu daha çok böyle bilim insanının değerlendirilmesine ilişkin kriterlerde daha fazla yer almaya başladı. Tabi ki bu, mesela devlet okullarında çok fazla ders veren hocalarla, özel okullarda daha az sayıda ders veren ve dolayısıyla araştırmaya daha çok imkanı olan ve imkan yaratılan, fonlara erişimi olan hocalar arasında da ciddi bir farklılığa yol açmaya başladı…çünkü hani çok ders veren devlet okullarında ders veren hocalarla, özel okul şartlarında daha iyi imkanlarla yayın yapması daha çok teşvik edilen hocalar arasındaki dengesizlik, aslında belki de değerlendirme kriterlerinde de rekabet, yani aynı fırsatlara erişimin olmadığı iki ayrı bilim üretimi arasında fark yaratmaya başladı ya da bilim insanları arasında. (41K, Profesör, Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF)

> Yani hani neo-liberal politikaların üniversitelere de hani etkisi var yani çok net, sonra işte çok fazla sayıda üniversite işte, şöyle aslında üniversite bitirmekle iş bulma arasındaki bağlantı, bunu birbiriyle bağlantılandırmakta sorun var. Yani üniversite iş bulma kurumuna dönmüş durumda, her yerde yani bu rekabeti sağlayabilmek için. O zaman aslında üniversite bir MYO gibi bir şeye dönüşüyor. Yani siz meslek kazandırıyor ya da meslek kazandırması bekleniyor. Yani öğrenci de sana diyor ki ben bunu ne yapacağım iş yaşantısında? O zaman da zaten böyle bir beklentiyle ya mesela bir üniversite diyor ki, ben öğrenci odaklıyım aynı zamanda da araştırma üniversitesi olmak istiyorum. Bu nasıl olacak? Yani ikisi birbiriyle alakası yok yani öğrenci odaklı, yani başka kafalar bence kafalar çok karışık zaten. Yani üniversitenin böyle bir illa şey sağlayacağım illa böyle bir, pozitif bir çıktı sağlayacağım ürün çıkaracağım gibi bir derdinin olmaması gerekiyor. Çıkarsa çıkar. Ama işte üniversite böyle görülüyor. Böyle görülünce çok fazla kişi üniversiteye gidiyor, çok fazla üniversite açılıyor. Bu sefer akademisyenlerin işte birbirleriyle hani şey sağlayabilmek için aralarındaki, daha hani şey kriterler getiriliyor, daha kantitatif kriterler (33K, Dr. Öğr. Üyesi., Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Bu tartışmalar çerçevesinde dünyadaki gelişmelerle de bağlantılı olarak Türkiye'de üniversitelerin bu yöndeki dönüşümüne tarihsel olarak eşlik eden başlangıç noktası 12 Eylül darbesi ve 1980'lerden itibaren iktisadi alandaki bir yeniden

yapılanmanın sonucu olarak üniversitelerde de bu zemine uygun bir dönüşümün söz konusu olduğu vurgulanmıştır.

> Bizler 80 sonrasının akademisyenleriyiz ben 87'de akademiye katıldım. E şimdi o girdiğimiz dönemden bu yana yani hiyerarşi ve piyasa ilişkilerinin bir sentezi, akademiyi giderek ağırlaşan bir biçimde belirliyor. Biz o döneme şahit olduk ve değişimi kendi içinde görüyoruz. Yani hani başladığımız yerden itibaren o değişim yeni başlamıştı 87 yılı, aslında tam da o şeylerin organize olduğu bir dönem YÖK vesaire gibi yapıların işte yeni formüle edildiği bir dönemdi. Akademi böyle derinleşen bir biçimde, piyasacılığın ve hiyerarşinin daha fazla parçası haline geldi ve o dönem içinde özerkliğini de önemli ölçüde yitirdi ben onu önemsiyorum. Yani hem genel olarak akademi hem de üniversiteler, teker teker farklı dozlarda da olsa bu ilişkiler karşısında, daha genel iktidar ilişkileri karşısında özerkliklerini yitiriyorlar onu gözlemliyorum. O özerkliğin önemli bir bölümü de işte o neo-liberal, piyasacı, girişimci ama bir yandan da hiyerarşiye de boyun eğen bir akademi ve akademisyen türü yarattı. Bunu kendi içinde alt dönemler olarak okumak da mümkün. Yani şu anda bir dönemleme yapamayacağım ama baktığım zaman hani 87'den bu yana geçen işte neredeyse 33 yıllık bir dönem içinde yani farklı üniversitelerin farklı biçimlerde parçası haline geldiği ama genel olarak üniversite alanının ve eğitimin boyun eğdiği ya da özerkliklerini büyük ölçüde yitirdikleri bir dönem yaşadık diye düşünüyorum. (17E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

> Neo-liberal dalganın dünya genelinde de hakim olması açısından 1980'ler hem dünya hem Türkiye açısından kritik bir eşik. Türkiye'de zaten bir anlamda onun iktisadi temelleri 12 Eylül darbesiyle atıldı. 12 Eylül darbesi sayesinde iktisadi temelleri yerleştirildi. Dolayısıyla hani ne zaman'a cevap, bu neo-liberal dalga Türkiye'yi etkisi altına 1980'lerden sonra aldı. Dolayısıyla akademideki bu değişimin de 1980'ler sonrasına denk geldiğini söylemek mümkün. Zaten, hani bugün gördüğümüz üniversitedeki özgürlük alanlarının daralması falan büyük ölçüde 80 darbesinin sonucu ve onun ortaya çıkarttığı yapıların sonucu. (7E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Özellikle sosyal bilimlerde akademik bilgi üretim sürecinde lisansüstü aşamadan itibaren düşünme, okuma, anlamlandırma, tarihsel ilişkisel bağlantıları oluşturma, sorgulama ve yazma gibi uzun dönemli bir çalışma pratiği gerektiren hazırlık aşamasının ve bununla birlikte yazma sürecinin de metodoloji, kuramsal tartışma, araştırma aşamalarındaki "çileci" yönü özgün bir değer olarak vurgulanmaktadır. Yapılan görüşmelerde sosyal bilimlerin farklı alanlarından ve farklı unvanlardan akademisyenlerin de ifade ettikleri biçimde akademik bilgi üretim sürecinin bu bağlamdaki "çileci" yönünün söz konusu düşünsel ve yazınsal çabanın dışındaki yaşamsal ve pragmatik kaynakların temini ile araçsallaşarak seyreltildiği; ücret/maaş, unvan, tatil, statü, sosyal ilişkiler, tüketim gibi pek çok ihtiyacın karşılanması için konu ve biçimi itibariyle "hızlı", "kolay", "kriterlere uygun" olarak üretilebilen metinlerin artışının öne çıkan akademik bilgi üretim süreci pratiği olduğu ve bu yönde çilecilik anlayışına atfedilen değer noktasında da bir dönüşümün yaşandığı vurgulanmaktadır.

> Hem zorunluluklar, hem maddi hem bireysel zorunluluklar. Hem de biraz böyle artık sistemin bizi getirdiği noktada, bireysel tatmin ama bireysel tatmin de bilgi üretmiş olmak için olan bireysel tatmin değil. Yani işte sempozyumlardan örnek vereyim. Bugün pek çok akademisyen sempozyumlara gitmek istiyor ama o sempozyumlardaki akademik ortamın getireceği yararlardan faydalanmak için değil, ya işte şurada sempozyum varmış gideyim de iki hafta tatil yapayım diye. Yani dolayısıyla yine genelleme yapmak istemiyorum ama büyük oranda Türk akademisyeninin bilgi üretme meselesi, çok da umurunda olduğunu düşünmüyorum hani. minimum zorunluluklarımızı yerine getirelim, maaşımızı alalım. Dünyayı ben mi kurtaracağım? Yani bizde böyle bir bakış açısı hakim. Çok daha basitleştiğini, değerlerin kaybolduğunu, çilecilik anlayışının konformizme evrildiğini söyleyebilirim işte o sempozyum örneğinde verdiğim gibi. Tez konularında mesela ya işte bu zaten işte eskiden teze atfedilen şey, işte onun bizim hayatımız boyunca peşimizden gelecek olan çocuğumuz olması iken, ya bugün yani işte tez, yükseltmede memur olarak, memur kafasıyla düşündüğünüzde, yükseltmede bizim aşmamız gereken bir adım. Hani bunu en basit şekilde nasıl aşarız diye tartışılıyor ve bu anlamda çile kısmı, çünkü aslında öğrenmenin gerekliliği de çile çekmek. Bu bir kenara atılıp tamamen en kolay biçimde hedef odaklı bir hale gelmiş durumdayız. (3E, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Neo-liberal politikalar rekabet ya kapitalist sistemin zaten yani aslında gündelik hayatın her alanına zaten nüfuz etmesi, aslında belki de bir hız meselesi. bu kadar hız talebi, ya kaçınılmaz olarak böyle bir sonuç getiriyor. Yani içerik, ya belki işte bu hayatın hızıyla da ilgili. Yani nasıl ki fast food, işte burada da fast production. Zaten adı da o, hani parasını veriyorsun daha hızlı yayınlanıyor falan. Yani mümkün olduğunca daha çok daha hızlı daha çok daha hızlı. Yani bu sistemle de ilgili bir şey. İşte genel olarak hani belki teknolojik alt yapıyla da ilgili. Gittikçe bu hızlanması her sürecin. Yani çok fazla boyutu var herhalde bu sorunun. (33K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Benzer bir tartışma akademisyenlerin kendi lisans-lisansüstü deneyimleri ile günümüzdeki durum karşılaştırması üzerinden, akademik kapitalizm tartışmasına ilişkin kavram setinin (performans, girişimcilik, kalite, teşvik, üniversite sanayi işbirliği, ranking vb.) görünürlük kazanması ve içselleştirilmesi noktasında da vurgulanmıştır. Bahsedilen "dönüşüm" süreci; özellikle teşvik, performans, atıfçılık ve projecilik faaliyetleri üzerinden şöyle aktarılmaktadır:

> Güzel soru, yani daha öncesinde bu kadar var mıydı? Hani ben o kadar geriye, kendi öğrenciliğime gidip bakarsam, bu kadar işin içinde değildim tabi ki hani akademinin içinde neler oluyor? İşte hani bu bilgi üretimi nasıl oluyor? Hocalar ne yapıyorlar? Onlarda performans var mı gibi bir bilgim yoktu. Ama hani bu akredite olmak, ranking gibi şeylere baktığımda, hani ben mesela beş sene öncesine gittiğimde bile, ilk başladığım zamanda bile bu kadar değildi, sanki hani şimdilerde daha hani önemsiyoruz işte akredite olalım, uluslararasılaşalım. Ne bileyim Bologna kriterlerine en basitinden uyduralım kendimizi. Hani böyle şeyleri sanki son zamanlarda daha fazla yapıyoruz. (29K, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

> Bu, öğrenci olduğum dönemde, yani uzun bir süre önce, lisans öğrencisi olduğum dönemde hiç duymadığım kavramlardı. Şöyle bir şey vardı. Yani akademik araştırmalar yapmak isteyenler tamamen içsel motivasyonlarla bunu yapıyordu. Yapmayanlara herhangi bir baskı ya da böyle teşvik vesaire olmadığı için de, bir şey denmediği için de onlar da çok üretmiyorlardı. Ama işte son dönemlerde bunun yasal olarak hani önümüze geldiği teşvik vs. kararları alındıktan sonra çok bariz biçimde ortaya çıktı…(15E, Arş. Gör. (ÖYP), Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Bir dönüşüm oldu… Ben kendi akademik kariyerimde çok net bunu deneyimledim. Bir de benim akademik kariyerim bu arada 11 yıl. Çok uzun bir süreç değil. Ya ben ama şöyle diyim, benim girdiğim, lisans okuduğum, öyle düşünürsek, uzun bir süreç. Yani benim lisans işte 99'da girdim 2003'te bitirdim…21 yıllık sürece bakabilirim yani benim okuduğum okulla şu an çalıştığım okul arasında tamamen başka şeyler yani. Akademisyenlerin konumu, çalışma şekilleri, akademisyenlerin kendileri, çok başka yani. O dönüşüm yani tabi ki de var. Hani özel sektörde

> çalıştım, geldim, ben akademisyen olacağım diye. E aynı, yani özel üniversitede başladım. Aynı şeyler yani işte o performanslar, ölçümler, rankingler vesaire aynı şeyler. E devlete geçince biraz daha farklıydı hani kurumlar arası çok farklar var bu arada bu süreç içerisindeki yerleri açısından…Yeni kurulanlar, eskiler, bulunduğu şehir, bir taşra ve şey var yani İzmir Ankara İstanbul meselesi var. Var. bu farklar var ama hani bu farkları da bir tarafa koyuyorum. Bir dönüşüm olmadığını söylemek mümkün değil. Kesinlikle çok var hem de. (40K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

> Atıf kovalayan, makale zorlayan, yani bir de gelen mailler de zaten o yönde yani, yayınevlerinden hepimizin aldığı bu yıl bitmeden işte teşvik dönemine yetişecek genel bir kitap çıkartıyoruz gibi bir mail geliyor aslında ve mesela buna çok alıştık ya da bir bölüm başkanı, bir şey yazmaya çalışıyor ki puanı işte otuza tamamlasın ve para gelsin oradan. Yani temel olay para. Yani yine baktığımızda da proje dediğimiz meselede de aslında böyle bir dünya var yani. Projeler çoğalıyor ama projeler sadece akademik bilgi için çoğalmıyor, yani çok büyük paralar dönüyor aslında orada. Yani bir hocanın bir imza başına 10 milyar 20 milyar aldığı bir dünyadan bahsediyoruz yani o yüzden o ticari davranış, çok net belirgin aslında. (22E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Bu bağlamda akademik üretimin mantalitesini dönüştüren ve burada yerleşik hale gelen hız, kolaylık, pratiklik gibi araçsal unsurlar, kuşkusuz bu üretim tarzında yeni bir amacın tanımlanmasını da beraberinde getirmektedir. Araştırma sürecine konu olan araştırma sorusunun, akademisyenin bireysel ve toplumsal kaygıları ile ilişkilenmesi, kamusal fayda prensibinin bir amaç olarak içselleştirilmesi noktasında bir dönüşüme işaret edilmektedir. Akademik bilgi üretim sürecinin "kriterlerinin" tanımlanması, bu anlamda buradaki üretim amacına da bir müdahaleyi tanımlamaktadır. Bir diğer nokta, yalnızca akademik üretimin değil, belirli kaynaklarla ve biçimlerde gerçekleştirilecek bir akademik üretimin zorunlu kılınmasıdır. Farklı kurum ve şirketlerin "teklif çağrıları" üzerinden belirlenen ve ücret/maaş/teşvik/fon yoluyla finansal olarak desteklenen araştırmaların birer "proje" merkezinde tanımlanması, "seri üretim" talebi ve akademik bilgi üretim sürecinin "iş güvencesi" yoluyla denetimi bu bağlamda da görünür olmaktadır:

> Bence şöyle, çok büyük bir değişim var tabi. Dijital dönemde yaşıyoruz. Makalelere çok hızlı ulaşıyoruz. Yani bence bilgiye çok hızlı ulaşıyoruz. Şimdi bir yeni kitap bölümü yazıyorum. Pandemi döneminde dünya sağlık örgütünün yeni medya kullanımını inceliyorum. O kadar kolay ki benim için. Biriyle röportaj yapmama bile gerek yok. Sadece yeni medya sayfalarına bakmam yeterli. Ama benim bunu hep benim bir şeye dayandırmam lazım değil mi? Yani bir kurama dayandırmam lazım. Akademik dünyada benden istenen şey, benim araştırmamı bir kurama dayandırmam lazım. Ben şunu gözlemliyorum, kuramları çok eski görüyorum. Çünkü toplum değişti yaşamımız değişti bakış açımız değişti. Yani şimdi ben 75 doğumluyum. 80'lerde yazılan hiçbir şeyi hatırlamıyorum. Ama hep bana Frankfurt Okulu okutuldu. Üniversitede okudum. Yüksek lisansta okudum. Doktorada okudum. Frankfurt okulunu hep okudum. Post modernizmi çok seviyorum. Her şeyi tırnak içine almayı seviyorum. Çünkü sorgulamayı seviyorum. Şimdi, değişti mi? Evet. Amacı değişti mi? Evet. (4K, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Mesela bizim özel üniversitede doktorayı bitirme çabamızın, deli gibi, arkasında işte birazcık daha maaş almak vardı. Ya da birazcık daha az iş kaybetme korkusu yaşamak vardı. Yani çünkü işte yardımcı doçent olduğunda senden daha zor vazgeçiyordu ama öğretim görevlisiyken daha kolay vazgeçiyordu senden. Ya da 1000 lira daha maaşın artacak demek oluyor bu, atıyorum, farazi söylüyorum rakamı ama yani şimdi bu çok ciddi bir mantık hatası. Dolayısıyla sen orada akademisyeni de bir şeye zorluyorsun aslında. Devlette başka, özelde başka şekilde bir şeye zorluyorsun. Bu anlamda yapının tamamen değişmesi bence şart. Yani bu şuralara da varıyor. Yani yayınların yetersiz olması niteliksiz olması, doktora tezlerinin yetersiz niteliksiz olması, dolayısıyla işte akademik çalışma camiasının ve o içeriğin yetersiz olmasına varıyor hikaye. (9K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademik bilgi üretim süreçlerinin araçsallaşması ve üretimde kullanılacak kaynaklara erişmenin daha kolay hale gelmesi gibi tartışmalar beraberinde akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümü açısından "niteliğin dönüşümü" tartışmalarını getirmiştir. Bu bağlamda bakıldığında, katılımcılara göre, nitelikli akademik yayın üretimi veya bunun da ötesinde "nitelikli akademisyen" olmanın anlamında bir dönüşüm yaşanmıştır. Katılımcıları paylaştığı üzere artık bir anlamda nitelik kaybolmakta; yerini niceliğe bırakmaktadır.

> Ya bu teşvikti projeydi işte bilmem neydi bu puan sistemiydi, aslında akademiyi akademik olmaktan o kadar çıkartmış ve o kadar hani başka bir noktaya evriltmiş ki bu süreçler, akademi hani niye çöküyor diyoruz ya, hani aslında sebebi bu. Öncesinde ben lisansta okurken, hocalarımı düşünüyorum. O hocalarım, yani kapanırlardı ya, bir makaleye çalışacakları zaman bize de söylerlerdi, bakın çocuklar bu ara birazcık yoğunum, şöyle bir makale üzerine çalışıyorum, şöyle bir proje üzerine çalışıyorum. Deli gibi üzerine eğilirlerdi ve hani 5 aylarını 6 aylarını alırdı ve son kertede de bizimle paylaşırlardı bunu. Hayran olurdum onların o çalışma biçimine, derste mesela tartışmaya açarlardı, bizi bir şekilde sorgulatırlardı, bizden aldıkları yanıtları hatta evet haklısın bir de bu yönden bakalım derlerdi. Şimdi görüyorum. Bir kere hocaların zaten böyle bir derdi yok. O kadar hani fazla dergi var ki şu an. Mesela makale yazacak, bastıracak. Zaten sadece puana bakıyor. Derginin ne kadar kaliteli olup olmadığı, işte kimlerin oraya ne yolladığı, kimlerin editörlüğünü yaptığının zaten hiçbir önemi yok kimse için. Dolayısıyla bu arttıkça bence işte dergiler onlar bunlar… o arttı nitelik azaldı. (21K, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Özetle, akademik bilgi üretim sürecinin yönü tartışmaya açıldığında katılımcıların bu dönüşümü, "akademik çileciliğin yerini pragmatist bir bilgi üretimine bıraktığı bir nitelik kaybı", "Üniversite sayılarının artırılması ve bununla birlikte üniversitelerin meslek edindirme kurumları haline dönüştürülmesi", "bu bağlamda gerçekleşen diğer yapısal dönüşümlerle üniversitenin ve akademisyenin özünü yitirmesi" tartışmaları görünür olmaktadır.

2.3.2. Sosyal Bilimlerden Dönüşüm "Beklentisi": Ne? ve Nasıl?

Üniversitelerde akademik bilgi üretim sürecindeki dönüşümün, 1980'ler sonrası özellikle neoliberal politikalar güdümünde gerçekleşen niteliği incelendikten sonra, bu dönüşüm içerisinde sosyal bilimlerden ne beklendiği; ve bu politikalar kapsamında sosyal bilimler alanından piyasalaşma/ticarileşme yönünde bir beklenti olup olmadığı tartışmaya açılmıştır. Buna göre; katılımcıların neredeyse tamamı (39 katılımcı-%95) sosyal bilimlerden bu yönde bir beklenti olduğunu düşündüklerini belirtirken sadece 2 katılımcı (%5) böyle düşünmediklerini belirtmişlerdir.[229]

Bununla birlikte, yapılan görüşmelerde sosyal bilimlerde akademik bilgi üretim sürecine ilişkin bir piyasalaşma-ticarileşme tartışmasının iki açıdan değerlendirildiği görülmüştür. Bunlardan ilki; sosyal bilimler alanına ve akademik bilgi üretim sürecine dışsal olan bu kavramların her birinin koşulları ve kavramları yoluyla doğrudan yukarıdan aşağıya hiyerarşik bir biçimde alanı, üretme biçimini ve üreten aktörü baskıladığı, bu yönüyle de eleştiriye tabi tutulması ve engellenmesi gereken bir davranış pratiğini dayattığını vurgulayan bakış açısıdır. İkincisi ise, sosyal bilimler alanının, akademik bilgi üretim sürecinin ve akademisyenin pratiğinin içinde kurulan ve bu bağlamda yukarıdan aşağıya hiyerarşik olarak dayatılmaktan çok; her üç bağlamda da aktörlerin-kurumların ve ilişkilerin bir parçası olarak kabul edilen ve bir ölçüde de içselleştirilen bir piyasalaşma-ticarileşme tartışmasıdır.

Sosyal bilimlerde akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümüne işaret eden piyasalaşma ve ticarileşme tartışmasında akademisyenlere, üniversitelere ve üretim pratiğine yönelik bu tür talep ve beklentilerin artışı konusundaki görüşleri sorulmuştur. Ancak alınan yanıtlarda özellikle iş güvencesi açısından, akademik üretim tartışmasını

[229]Katılımcıların bu konudaki düşünceleri unvan, okul niteliği vb. faktörler bağlamında incelendiğinde bağımsız değişkenlerin katılımcıların bu konudaki düşünceleri üzerinde fark yaratıcı bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür.

doğrudan etkileyen ve onun önüne geçen değerlendirmelerle karşılaşılmıştır. Bu açıdan sosyal bilimlerde piyasalaşma ve ticarileşme tartışması, akademisyenlerin yaşam koşullarıyla doğrudan kesişen çalışma standartlarının piyasalaşması ve ticarileşmesi tartışmasıyla yakından ilişkilidir. Bu kapsamda mevcut durumda vakıf üniversiteleri ile devlet üniversiteleri arasındaki farklı ücret ve sosyal güvence uygulamaları ile COVID-19 sürecinde de kısa çalışma ödeneği, iş sağlığı ve güvenliği, çalışma koşulları-izinler gibi pek çok konuda karşılaşılan "güvencesizlik" konusu öne çıkmaktadır.

> Sosyal bilimleri bu şekilde ticari üretmeye çalışan işletmenin adı vakıf üniversitesi. Bunun böyle olması gerekliliği de bu işletmenin önce para kazanma hedefi. Para kazanma hedefli bir işletme idare ettiğinizde, çalışanlarınızın niteliği her zaman çalışan oluyor. Yani dediğim gibi onlarda da bir akademik derinliği kaybediyoruz. E öğrencileriniz de müşteri oluyor. Müşteri ile çalışanı da bir araya getirdiğiniz bir ortam da müşteri memnuniyeti birinci hedef oluyor klasik şey ticari mantık. (8E, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Ben şöyle bir şey görüyorum. Bu mühendislik ideolojisi, bu işte neo-liberalleşmeyle birlikte gelen özelleşme, performans ölçümleri, marketization, convertialization, bunlar bence daha da gidecek. Ama tabi burada, reaksiyonlar da var buna yani. Onu da not etmek lazım, yani mesela bir çok yerde insanlar artık sınırlı süreli kontratlarla çalışıyor. Az önce dedim ya, bizim de 3 yıl. Tamam yani, her an bitirebilir. Hiçbir güvenceniz yok. Burada temel problem güvencesizleştirme. Siz güvencesizleştirdiğiniz zaman, insanlar numerik olarak performans üretmeye başlıyor. Derinliği kayboluyor, temel problem bu… bu akademi ile ilgili bir şey değil, akademi çok secondary bir şey burada. Yani insanların gündelik hayatlarını mahvediyor güvencesizlik. Yani işçilerin, herkesin yani. Gerçekten çok büyük bir kriz var, ekonomik krizden bahsetmiyorum, neo-liberal bir kriz var yani bu gidişat şey yani, bunun sonu belli değil yani bu bir yerde çok kötü halk hareketlerine neden olacak. Belki de savaşlara neden olacak. Akademi de ona göre bir pozisyon alacak. Yoksa akademinin bir belirleyiciliği pek yok yani bana sorarsanız. (31E, Dr. Öğr. Üyesi., Vakıf Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Buna ek olarak; yukarıda vakıf üniversiteleri ve piyasa davranışı ilişkisi çerçevesinde aktarılan durumun aynı zamanda hem devlet hem de vakıf üniversitelerini kapsayan bir biçimde piyasa koşul ve ilişkileri açısından benzeşen bir davranış pratiği ile standartlaştırıldığına da işaret dilmektedir. Yapılan görüşmelerde fakültelerin ve bölümlerin bu anlamda "proje işletmeleri", "iletişim ajansları" ve "araştırma şirketleri" biçiminde faaliyet gösterdiklerine yönelik ifadelerle de karşılaşılmıştır:

> Ben çalıştığım yerle alakalı bunu söyleyebilirim. Bizde tamamen böyle işliyor. Yani tamamen o bir özel üniversite mantığında işliyor. Devlet üniversitesi gibi değil aslında. Bu da nasıl? İşte Dekanlık toplantı yapıyor ve asistanlardan şunu rica ediyor. Arkadaşlar, proje yapalım. Bırakın tez yazmaları bırakın makaleyi artık proje yapacağız proje çağındayız. Yok mu ya böyle işte tanıdık yapımcılar onlar bunlar yani bunu bir şekilde akademik kılıfa uydurup, esasen işte ne biliyim bir dijital ajans mantığında çalışmamız isteniyor. Gazetecilik bölümünün haber ajansı var. Baya hani orada asistan arkadaşlar ve akademik üretim yapamıyorlar. Tam bir haber ajansı mantığında öğrencilere, işte habere koşturuyorlar onu yapıyorlar bunu yapıyorlar. İşte mesela web (kanalı için) işte biz asistanların sorumlu olduğu programlar vardı. Her hafta bir bölüm çekmek zorundaydık. Biz şey diyorduk. Ya biz neyiz? Biz hani baya ulusal bir kanal mıyız yani? Çünkü gece 10'da bile koordinatör hocamızdan bize mesaj geliyordu. Sizin programın izlenme sayısı

> düşük onu yükseltelim diye. Tabi, mantık bu artık ne yazık ki. Bir de şöyle bir şey var. Makale üretmek artık ikinci planda. İnsanlar artık bunu çok önemsemiyorlar. Yöneticiler artık bunu çok önemsemiyorlar. Elle tutulur somut o fakülteye ne kattın? Hani ticari anlamda ne kattın? Ne gibi bir proje yaptın? Nasıl reklamımızı yaptın ona bakıyorlar. Sen tutup da uluslararası alanda başarı sağlamış bir ne biliyim, üniversitede orada burada bir sunum yaptın bir şey yaptın, onun mesela hiçbir değeri yok. Onun haberi bile yapılmaz. Ama nedir? Bir belgesel çekersin, o belgeselin atıyorum işte (bir kanalda) yayınlandı, onun hemen reklamı yapılır falan. Ooo işte hocamızın belgeseli bilmem nede yayın… Evet tabi ki bunlar yapılmalı. Hani yapılmamalı demiyorum. Hele hele böyle bizim gibi teknik alanlarda da biz sadece teorik değiliz, teknik birikimimiz de olmalı zaten. Öğrenciye çünkü bunları da vermek durumundayız. Ama sadece teknik olduğunda ve teorik olmadığında işte orada sıkıntı oluyor. Yani pratik bilgiyle bir yere kadar gidebilirsin. Çünkü başka bir şeye evrilmiyor. Bu sefer ne oluyor. Bu şey sinema stüdyoları, sinema atölyelerinden farksız bir hale geliyor. (21K., Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Görüşme yapılan fakülte ve bölümler düzeyinde de devlet-vakıf üniversitelerinde piyasalaşma tartışmasına benzer bir durum söz konusudur. Bu kapsamda yapılan görüşmelerde özellikle İletişim Fakültelerinin özel sektör ve ticari işletmelerle ilişkilenen bir piyasa arayüzüne sahip olma durumu vurgulanmakta; İktisadi İdari Bilimler alanlarında da farklılaşan çalışma konuları itibariyle sermaye ve piyasa ilişkilerinin hem akademisyenler hem de üretim süreci açısından kurulması bir gereklilik olarak vurgulanmaktadır. Sosyoloji alanında, diğer iki alana oranla daha sınırlı bir biçimde karşılaşılmakla birlikte; özellikle birim idari yöneticileri tarafından yapılan proje ve işbirlikleri yoluyla bu sürece dahil olma yönünde bir çabanın sarf edildiği örneklerle de karşılaşılmaktadır. Sosyal bilimlerin bu üç alanında da bahsedilen biçimde bir piyasalaşma-ticarileşme pratiğinin dışında kalmaya çalışan akademisyenler bulunmakla birlikte sosyal bilimler alanında hakim eğilimin bir düşünsel ve eylemsel bir uyum çerçevesinde gerçekleştirildiği ifade edilmektedir.

> Tabi, bence o sınırları herhâlde en çok sosyal bilimler hissediyordur. Yani bence bir tıp bilimleri işte ya da ne biliyim, Tıp bilimleri onların da vardır da işte hani bir fen bilimleri, mühendislik doğa bilimlerindeki o şey kadar bence sosyal bilimlerdeki kadar o sınırlamaları hissetmiyorlardır gibi geliyor bana. Bence daha karşısında değil, daha kabullenici bir yerdeyiz. Yani benim çalışma alanım için bunu söyleyebilirim. (29K, Dr. Öğr. Üyesi., Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

> Ya sosyal bilimler, yani evet. uyum gösterecek gibi geliyor bana. Yani bu dönüşüme, bu değişime uyum göstereceğini düşünüyorum. Hayat memat meselesi gibi yani biraz hayatta kalmak zorlaşmaya başladı. Biraz sosyal bilimlere şey yükü verildi, o zaman siz eğitimle uğraşın, ders verin gibi. Yani bilgi üretme… başka işlevlere kanalize etmeye başladılar ama tabi hala bilgi de üretilmeye çalışılıyor. Bu bilginin eleştirelliği azalmaya başladı. Bence o anlamda uyum sağlıyor sosyal bilimler. Yani bizim eleştirel bir şeyler üretmemiz gerekiyor yani, işimizin bu olduğunu düşünüyorum. Diğerini herkes üretiyor, yani nasıl sistemin devamlılığını sağlarıza yönelik çok bilgi üretiliyor zaten. Bir kere o dediğiniz alanlardan üretiliyor bu. Bizim şeyimiz, durum bir dakika o bu anlama geliyor dememiz gerekiyor, onları demez olmaya başladık. Biz de ona dair bir şeyler söylüyoruz, ya da söylememeye başladık gibi, öyle şeyler oldu. Eleştirelliğimizi kaybettik çok. Onun dışında da çok var öyle proje vs. gibi şeylere yönelen böyle ne yapabilirim? Hani nereden fon sağlayabilirim deyip. Çok daha böyle, nedir işte? tutum.. ölçekler vesaire, onlara

> böyle, pozitivist çerçeveye daha çok yönelen sosyal bilimler içinde bir şey de var, bir akım da var, o yöne doğru bir gidiş de var. O da bir gerçek. Bizi dediğim gibi daha çok böyle üniversitenin sınırları içerisinde evcilleştirmiş ve ders verir hale geldik biz gibi yani. Ben kendimi öyle görüyorum. Çünkü bakıyorum mesela her bölüm bizden ders istiyor. Hobi gibi... sosyoloji bir hobi, yani benim mesela annem açıköğretimde okuyor sosyoloji, çünkü öyle yani, öyle gibi görülüyor, işte açıp iki tane bir şey okuduğunuzda sosyolojiyi de öğrenmiş oluyorsunuz ne olursa olsun. Bir sürü bölüm bizden, hani biraz ben şey niyetlerle olduğunu düşünmüyorum işte sosyoloji de öğrensin öğrencilerimiz gibi değil. Hiç öyle olduğunu sanmıyorum çünkü hani biraz ders yükünü üzerlerinden almamız yönünde böyle öyle bir şey oluyor. Herkes sosyoloji bölümünden, sosyolojiye giriş verin, ya da kendi bölümünüz neyse onun sosyolojisini verin gibi böyle şeyler var. Yani o yönde uyum sağlıyoruz biz de napalım işte (gülüyor). (40K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Bununla birlikte, sosyal bilimlerdeki akademik bilgi üretim süreci açısından piyasalaşma tartışmasının görünür olduğu başka bir nokta da sosyal bilim akademisyenlerinin üniversite dışındaki özel sektör alanlarında araştırma şirketlerinde, danışmanlık ve eğitim faaliyetlerinde bulunması ve bu anlamda piyasayla etkileşimli biçimde çalışarak buradan da gelir elde etmenin arttığına yönelik olan vurguda kendini göstermektedir. Bahsi geçen bu gelir elde etme faaliyetleri, akademisyenin hem üniversite bünyesindeki aktivitelerinde, hem de kurum dışındaki çalışmalarında kendini göstermektedir. Halkla ilişkiler Bölümü'nden bir doktor öğretim üyesi, kendi alanı ile ilgili olarak bu faaliyetlerin dağılımını şu şekilde anlatmaktadır:

> …Hani ticarileştirme boyutu, hocaların ekonomik olarak beslendikleri bir boyut olduğu için, hemen hemen bütün birimlerde bu var. Mesela üniversitenin genelinde döner sermaye konusunda da var. O parsayı kimin toplayacağı kısmı ve çok net söylüyorum hayatım boyunca yaşadığım için biliyorum. Ben mesela yıllarca hiç haberim olmadı. Bir sürü halkla ilişkiler eğitimi falan geliyormuş okula. Ben halkla ilişkilerciyim, hiç duymadım. Onlar kendileri verip geçmişler bu eğitimleri. Neden? Bir-iki teklif geldi bana görüşmüştüm, döner sermayeyi araya sokmayalım hocam, biz kendi aramızda halledelim dediler. Ben olmaz dedim. Ben resmi olmayan işe girmem. Ben akademik kariyerimi 3-5 kuruş için harcamam. Dedim yazın yazınızı, ondan sonra benimle bir daha iletişim kurmadılar. Sonraki işleri bana hiç söylemediler. Çünkü ben etik çerçevede yapıyordum. Ondan sonra bir zenginleşme oldu böyle bütün hocalarda. Ama alakasız bütün hocalar halkla ilişkiler eğitimi vermiş. Adamın alanı büro yönetimi, halkla ilişkiler eğitimi veriyor, iletişim eğitimi veriyor. Stres yönetimi, zaman yönetimi. Ne büyük cevherler varmış gerçekten! Yani para uğruna ticarileştirilebilir her şeyi yönetimdeki insanların tekelinde bulundurması da, bu ticarileşmeyi artıran bir unsur. Çünkü bu ticarileşmeden en büyük parsayı yönetimdekiler topluyor. (14K, Dr. Öğr. Üyesi., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Kamu kurumları ve çeşitli ulusal uluslararası sermaye kuruluşlarının veya vakıfların sosyal bilimler alanındaki herhangi bir konuda bir araştırmanın talep edilmesi ve bu konuda üniversitelerdeki akademisyenlerden bu yönde bir talebin ortaya çıkması yoluyla gerçekleştirilen üretim faaliyetleri de bu kapsamda vurgulanmıştır. Bu tür süreçlere dahil ol(a)mayan bölümler açısından ise araştırma kaynaklarından yoksunluk

ve talep edilirlik ölçüsünde "geri çekilmeler" ve son kertede "kapatılma" durumları söz konusu olmaktadır. Tıp, fen, mühendislik disiplinlerinin alanı domine etmesi ve teknik kavramları ile işleyiş pratiklerinin sosyal bilimlere çeşitli özdeğerlendirme raporları, kalite güvence sistemi, performans kriterleri, fikri mülkiyet bağlamı gibi farklı aşamalarda aktarılması, "uyumlaştırma" talebinin bir diğer boyutunu oluşturmaktadır:

> Kesinlikle düşünüyorum. Özellikle yine bizim alanımızla ilgili medya sektörünün bu kadar büyümesi ve bilgiye ihtiyaç duyması, bunu da akademisyenlerden, anket şirketleri ve akademisyenlerden sağlamak istemesi ve buna da bizim hocalarımızın çanak tutması sonucunda, çok fazla piyasalaştığını alanın düşünüyorum. Özellikle Halkla İlişkiler Reklamcılık ve Radyo Televizyon Sinema alanlarının. Gazeteciliği belki biraz daha dışarıda tutabilirim ama özellikle bu alanların kesinlikle… (18K, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

> Belirli noktalarda bir ticarileşme süreci olduğunu görüyorum. Yani görüyorum derken şöyle, sosyal bilimlerin kapsamıyla da alakalı ama iletişim medya telekomünikasyon vb. hadiselerin tamamında bir ticarileşme durumu söz konusu. Çünkü orada zaten ticarileşme olanağı yüksek, devasa bir sektör var…Bu konuda belki en gariban kalanlar, bence en temelde faaliyet gösteren alanlar. Felsefe mesela oldukça göz ardı ediliyor. Çünkü işte ne biliyim hala Sokratik bir yani var. Güzel bir yanı var felsefenin ama para etmiyor çünkü yani. O yüzden de pek fazla ticarileştiğini göremiyoruz…Bir de bizim alanlar herhalde yani, siyasal teori siyaset biliminin daha sivil toplum bağlamında çalışanların, işte onlar ancak sivil toplumlarda görev alma ve benzeri…Belirli trendlerden bir ticarileşme durumu var sosyal bilimlerde. Ticarileşemeyenlerin de biraz daha artık böyle marjinlere itilmesi ile karşı karşıya geliyoruz. (27E, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

> Ya mesela benim gördüğüm, örneğin sosyolojide bir mikrodan makroya doğru gidelim. Sosyolojide şu tür etkileri oluyor. Mesela Kıta felsefesiyle bu Almanya yani İngiltere ve Fransa tabi oradan gelen sosyolojinin mesela zayıfladığını görüyorsunuz. Daha metrik, daha numerical. Mesela böyle bir pragmatik bir sosyoloji yükseliyor mesela. Siz onu görebiliyorsunuz. Yani bir, bence paradigma olarak bu tür şeyler hissediyorum ben. Fakat onun dışında, teknik, yani şöyle bir problem var. Sosyal bilimler geriye çekiliyor biraz bence. Mesela ben size bir soru sorayım. Sizin rektörünüz hangi bölümden? (Yanıt:Tıp). E yani işte.. mesela hiç sosyal bilimlerden rektör.. hiç demeyeyim vardır belki hani ama şöyle biraz aklı başında yerlerde tırnak içinde kullanıyorum. Yok. Yani bunlar geride kalıyor. Ya da şöyle, mesela sosyal bilimlerdeki skiller beceriler çabucak öğrenilebilirmiş gibi yani. Ama bu, eleştirel perspektifin ortadan kalkması, sadece profesyonelleşme, teknikleşme bunların öne çıkması, mesela performansın numerik ölçümlenmesini gerektiriyor. Örneğin ben size bir şey söyledim az önce, dedim ki, bizde hakkında konuşulmayan ama işte herkes iki makale basacak SSCI'da mesela. Yani şimdi bunu numerik bir şey, tamam ben basarım sorun, yani zor, kolay değil ama, diyelim bastım. Ya ama şey böyle bir şey değil ki, yani hani bir şey yazarsınız, çok ses getirir. Yani bu ölçülmesi zor bir şey yani, kolay bir şey değil. Ya da farklı ölçümler geliştirilebilir. (31E, Dr. Öğr. Üyesi., Vakıf Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Daha küçük ölçekli şehirlerde bulunan üniversiteler açısından ise piyasa tarafından ihtiyaç duyulan ve talep edilen bilginin merkez şehir ve üniversitelerde konumlandığı; buna karşın diğer bölge ve şehirlerde kalan üniversitelerde aynı yönde ve oranda bir piyasa talebinin bulunmadığı; ancak üniversite ve akademisyenlerin bir bölümü tarafından da bu tür taleplerin bir temenni olarak dile getirildiği yönündeki ifadeler görünür olmaktadır.

> Sosyolojiye baktığımızda özellikle Türkiye'de ve özellikle ben bir taşra üniversitesinde tekrarlarım söylediğimi. Bir bilgi ya da piyasanın ihtiyaç duyacağı sosyolojik bilgi merkezde üretiliyor. Yani İstanbul'da ve Ankara'daki üniversiteler ve sosyoloji bölümleri ve velev ki piyasanın bir sosyolojik bilgiye ihtiyacı varsa, oralarla üreteceğini veya oralarla ilişki kurulacağını düşünüyorum. Bu anlamda hani taşradaki sosyoloji bölümünde ben kendi adıma kendi gördüğüm yerden, bu durumun bize kadar gelmesinin çok imkanlı olmadığını düşünüyorum. İyi ki de öyle diyorum bir taraftan da, yani bir taraftan o yere kapılmamak için de ama şu da var hani sosyoloji bölümü umut vadeden bir bölüm değil… Buradaki ruh şöyle oluyor, keşke bizi de piyasaya isteseler. Yani anlatabiliyor muyum? Keşke piyasa bizden de bir şey istese yani, ben bu duyguda değilim ama arkadaşlarımın, buradaki hocaların ve öğrencilerin tam da bunu talep ettiklerini görüyorum yani. Ya evet bize de gelseler ve deseler ki ya işte atıyorum bir şirket gelse ve dese ki işte biz şunun araştırılmasını istiyoruz, ne kadar kendimizi değerli hissederiz diye düşünüyorlar. Ben onun dışındayım. Yani öyle hani, evet akademinin bu anlamıyla piyasadaki hikayesinin beni heyecanlandırmayan bir bilgi üretimi olacağını ya da işte para için yapılacaksa, benim o kadar paraya ihtiyacım yokmuş gibi yani. (39K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Bahsi geçen bu dönüşüm sürecinde disiplerarasılığın, bir disiplinin diğerini nasıl işgal ettiği bağlamındaki görüşler daha önce tartışılmıştır. Buna karşın; disiplinlerarasılığın önemini vurgulayan bir diğer bakış açısı kendini göstermektedir. İlgili düşünceye göre, bir disiplin içerisinde bulunmak temel olmakla birlikte; disiplinlerarası çalışmaların yapılması, işbirliklerinin oluşturulması önemli görülmektedir. Bir katılımcı bu konu ile ilgili düşüncelerini şöyle açıklamıştır:

> Ya şey vardır ya hani Gulbenkian Komisyonu vardır Wallerstein'ların hazırladığı, Sosyal Bilimleri Açın diye, yani hani gerçekten de incecik bir kitaptır ama çok kıymetlidir. Derslerimde de mutlaka okuturum öğrencilerime. Yani hani bu sosyal bilimler dediğimiz şeyin disiplinlere ayrılması 19.yy. ve biz gerçekten 21. yy'ın başına kadar bu disiplinlere ayrılmanın, bu disiplinlerin derinleşmesinin faydasını gördük. Ama ne diyelim hani 80'lerden sonra dünya, bir sürü bir sürü, post modern dünya, hani kavramsal olarak adını nasıl koyduğumuz önemli değil ama gerçekten toplumsal olanın dinamiği, yani daha önceki gibi sadece kendi sınırları içerisinde ulus-devlet çerçevesinde değerlendirebileceğimiz bir dünya yok hani. Sosyal bilimler, siyasetiyle sosyolojisiyle psikolojisiyle yani hepsiyle birlikte baktığımızda daha kompleks ve çok da hızla değişen bir dünya var elimizde. Yani sosyal bilimlerin yeniden hani bu değişimi bu complexityi daha simplify edebilmesi için birlikte çalışmaya ihtiyacı var. Hani gerçekten belki hani Wallerstein'ların Gulbenkian Komisyonunda dediği gibi 19.yy'da başlayan, fordist üretim verimliliği çok arttırdı. Yani bilimlerin uzmanlaşmasını da verimliliği de çok arttırdı. Ama şimdi mesele verimlilik değil galiba. Hani tam da bu verimliliğin içerisinde nasıl yaşayacağımız meselesi. O anlamda, yani han ben hani disiplinsiz olmak demek istemiyorum hani öyle bir şey yok çünkü. İnterdisipliner ya da disiplinler üstü, transdisipliner çalışmalar yapılabilmesi için sağlam disipliner bilgiye hala ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum. Ama yine de bütün bu hızlı değişim ve bu complexity içersinde bir disiplinerliğe de inanıyorum ama bu disiplinerlik de buraya kapatalım değil yani. Birlikte çalışma, yani disiplinlerarası olmak disiplinsiz olmak demek değil. Dolayısıyla ben hani buranın bir baze olduğunu, disiplinerliğin bir base olduğunu ama disiplinler arası bir araya gelişlerin önemli olduğunu düşünüyorum. Yani fark yaratabileceğimiz yerlerin oralar olacağını düşünüyorum. (38K, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Devlet ve/veya vakıf-sermaye kurumları olarak üniversiteler ve bu açıdan sosyal bilimlerde piyasalaşma ve ticarileşme tartışması açısından bireysel ve kurumsal denetim mekanizması da önem kazanmaktadır. Akademisyenlerin de hem kendi üretim süreçlerini hem de bir noktada kendilerini bu kurumların işleyiş talep ve beklentileri doğrultusunda

biçimlendirdikleri bir süreç söz konusu olmaktadır. Bir ücret alıyor olmak, mekânsal sınırlılıklar, görev tanımları, bürokratik süreçler, insan ilişkileri bu çoklu denetim alanının unsurlarını da beraberinde getirmektedir. Bu denetim mekanizmalarıyla mutlak bir uyum sürecinin gerçekleşmediği, belirli noktalarda mücadelenin de bir çatışmayı beraberinde getirdiği durumlar söz konusudur. Denetim mekanizmaları karşısında akademisyenlerin bir aktör olarak konumlarını farklı bakış açılarıyla değerlendiren iki akademisyenin konuya ilişkin görüşleri şöyledir:

> Ya tabi ki, devlet yapılanması, kurumlar, bütün insanların üstünde oluşan bir yapı olduğu için, biz hep bir şekilde o duvarların o yapıların altında şekillenmeye çalışıyoruz. Her kurumun bir işleyişi var, her kurumun olmazları, işte aşılamayan kapıları var. Doğal olarak biz de artık girdiğimiz kurumlara bir şekilde uyum sağlayarak bunları gerçekleştirmek zorunda oluyoruz. Ya Antik Yunan kadar tabi ki bir özgürlüğümüz yok. (gülüyor). Sadece… sonuçta bir ücret alıyoruz, söylediğimiz her söz, yaptığımız her şey bir yere varıyor. Bunlar bir şekilde denetleniyor. Hani bu denetim mekanizması, kurumlar tarafından konulmasa bile en mini kurumlar, işte ofislerde sigara odalarında zaten bunlar gerçekleştiriliyor. Gossiplerle. Hani her şekilde o 84'teki gibi komşun zaten seni ele verdiği için, oda arkadaşın tarafından en basiti denetleniyorsun bir noktada. O mekanizma da zaten hep içimizde yani. (2K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Beni şu an bıraksanız ve akademi nereye döndü deseniz, bürokratik bir merkez üzerinde herkes yolunu bulsun, sistem dönsün, eğitimin kalitesi niteliği düşen, aynı zamanda herkes yayınları belirli sayıları yapmak zorunda olduğu için yapan kötü ticarileşmiş oldukça sermayenin içine girdiği bir şey gibi ilk olarak gözümde beliriyor. Böyle düşünürsek tabi ki bir dönüşüm var yani ve bu olumsuz bir dönüşüm. Çünkü bu akademik bilgiyi itibarsızlaştıran bir şey, dolayısıyla üniversiteyi itibarsızlaştıran bir şey ve akademisyeni de açıkçası yaptığı işten yabancılaştıran bir noktaya varmış oluyor. Öte taraftan, bunu sadece böyle tanımladığımız zaman da, sistem buna dönmüş olsa bile, bu sistemin içinde hala daha fazla, en başta bahsettiğim, yaşadığımız dünyayı açıklama, anlamlandırabilme, daha iyi bir yer yapabileceksek onun yollarının ne olduğu üzerine tartışmaların olması, daha kamu yararına diyim, bir şekilde faaliyet göstermek adına hareket eden yüzlerce meslektaşımızı da görmezden gelmiş gibi oluyoruz. Bunu da tespit ettim şu anda bu düşünce fırtınası içerisinde. O yüzden cevabımı şu şekilde veriyorum. Sistematik olarak evet bir dönüşüm olabilir. Türkiye'de akademinin ve akademisyenlerin maalesef biraz politik olarak itibarsızlaştırıldığı bir dönemi de yaşıyoruz bence. Daha fazla kontrol altına alındığını düşünüyorum bu itibarsızlaştırma süreciyle birlikte. Fakat aynı zamanda bir çatışma ekseni belki adı konmamış veya fiili olarak tarafları kendilerini taraf ilan etmemiş bir çatışma süreci olduğunu da düşünüyorum. Bilgiyi sistem adına ve sistemin sınırları içerisinde yaparak, bu bürokratik rolünü doldurmak isteyenler, kamu yararına bir şekilde faaliyetini götüren diğer akademisyenler diye. Böyle bir eksende ben kendimi, kamu yararına olan tarafta tanımlamayı tercih ederim. (27E, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

Piyasalaşma ve ticarileşme tartışmasına ilişkin bir diğer bulgu; üniversitede akademisyenler tarafından yürütülen eğitim-öğretim, araştırma-yayın ve diğer akademik-idari görevler arasındaki dağılım ve akademik üretim sürecinin tüm bu faaliyet alanı içerisindeki konumuna ilişkindir. Bu noktada akademisyenlerin performans sistemi çerçevesindeki tanımlı kriterlere uygunluk sağlaması yönündeki beklentiler kadar; akademisyenin bağlı bulunduğu kurum içerisinde kendisinden "maksimum verim"

alınacak şekilde görevlendirilmesi ve bu anlamda kendini içinde bir "çark dişlisi" olarak tanımladığı yapının ortaya çıktığı bir durum söz konusudur.

> Kurum sadece hani, şey gibi bir amacı da yok hani idarecilerin sonuçta. İşte en iyi makaleleri üretsinler. Zaten öyle bir amaç olsa bizi bir odaya toplayıp herhalde sadece buradan çıkmayın yazın derlerdi. Hani başka yaptığımız bir sürü iş, farklı şeyler de olduğu için, biz aslında başka süreçlerin de parçasıyız. Başka süreçleri ilerleten taşlarız, çarklarız yani onları da bir şekilde devam ettiriyoruz. O yüzden kurumun bizden 2 yönlü beklentileri var. Hem işleyişin devam etmesi, kurumun bir parçası olarak o işleyişteki görevlerimizi sürdürmemiz. Hem de öbür taraf. Asıl bizi akademisyen yapan kısım. (2K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademisyenler tarafından verilen ders sayısı ve derslerin belirlenmesi konusunda da akademisyenin ilgi alanları ve iradi kararını aşan uygulamalarla da yine bu kapsamda karşılaşılmaktadır:

> Şöyle ben şimdi nasıl ders vereceğimi bilemiyorum açıkçası. Öyle bir ders programımız var ki, işte itibar yönetimi, işte kriz iletişimi. Ya ben ne yapacağımı gerçekten bilemiyorum üniversitede. Yani kendim olamıyorum açıkçası. Çok az sayıda akademik personelimiz var ve bu dersleri birilerinin vermesi gerekiyor. Büyük bir yabancılaşma içerisindeyim. Yani ilk böyle hayalini kurduğum bir akademi maalesef şu an yok. Yani ben şu an nasıl müdahale edebilirim? Yani ben bu tarz dersler vermek istemiyorum… şimdi çocuklar da ben mezun olduğumda ne olacak? diyor ya da işte ben neden bu dersi alıyorum diyor? Neden Felsefe dersi neden antropoloji dersi alıyoruz sosyal bilimlere dair? Hani bana işte pazarlamayı öğret, reklamı çok iyi öğret ki bu alanda mezun olduğumda işsiz kalmayayım… Ya bu bir kısır döngü ve bir çark yani ve bunun içinden nasıl çıkacağımızı bilemiyorum açıkçası.. Hani ben siyasal iletişim vereyim, tüketim toplumu tartışmaları vereyim, işte iletişim bilimine dair temel bir şeyler vereyim istiyorum. Kitle iletişim kuramları vereyim istiyorum. Ama peki bu dersleri kim verecek? Benim de üzerimde şu an çok yoğun bir baskı var. Hani öyle bir eşgüdümlü hale gelmiş ki o ders programları falan AB'nin uyum şeyleriyle vesaire bu ders içerikleri hazırlanırken hani siz de biliyorsunuz, bu AKTS'ler vesaireler. Yani böyle bir şeyin içinden geçiyoruz. Bunlar belirlenmiş ve ben buna müdahale edemiyorum. Sizden ülke olarak Avrupa'ya o ders programlarını, ders içeriklerini, Bologna süreci mi diyorlar onlara çok bilemiyorum ben çok dahil olmadım. Bunlara uyumlu hale getirmenizi istiyor. Aynı şey Ankara Üniversitesi için de geçerli, Gazi Üniversitesi için de geçerli, taşradaki diğer üniversiteler için de geçerli. Şimdi biz buraya ne kadar müdahale edebiliriz ki? Müdahale edecek gücüm yok. Çünkü o yapısal bir problem, hani onu aşamıyoruz. Bunlara da ben mecburum, bir şekilde maruz kalacağım. Vermek zorundayım diye düşünüyorum. Hani değiştirebilir miyim? Yok değiştiremem. Hani elimden geldiğince kaçmaya çalışacağım ama bu sorunu çözüyor mu? Çözmüyor, sadece kendi alanımı korumuş oluyorum. (24E, Arş. Gör. Dr (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademik bilgi üretim süreci ve yayın faaliyetleri de bu bağlamda hem bürokratik normlar açısından kurumsal hem de piyasa davranışlarıyla ilişkisi ölçüsünde ticari olarak iki yönlü denetim altına alınmaktadır. Bu durum hem yayınların "güvenli sınırlar" içerisinde hazırlanması hem de ranking, teşvik, performans standartları yoluyla üniversitelerde yerleşikleşen bir piyasa mantığına uygun çerçevede oluşturulması noktasındadır.

> Mesela biz özel bir yayınevinden, işte bulunduğumuz kentle ilgili bir araştırma yapıyorduk. Kitap olarak da bastırılacak. Yani editörlü, içinde saha hakkında çeşitli makaleler var. Bu kitap basılmadan önce şey oldu. O dönemki bölüm başkanımız kendisinin de makalesi olacaktı

> içerisinde, kitap basılmadan önce işte rektör yardımcısına gösterin onay alın diye tutturdu. Hani diyoruz ki neden gösterelim de onay alalım ki? Mesela İletişim Yayınları'ndan basılacak hani. Üniversitenin bir katkısı bir şeyi yok ki yani. Ben gitmişim kişisel olarak saha araştırmamı yapmışım, makalemi yazmışım. Yayınevine göndermişim, oradaki editörlerden geçmiş, okey almış, basılacak kitap. Neden böyle bir şey yapalım? İşte tutturdu böyle yapın diye. Gitti kitap, izin alındı falan. O şekilde basıldı. Hani şey var mı acaba? içinde sakıncalı bir şey varsa hani sonra zarar görürüz endişesi duydu büyük ihtimalle. (10K, Arş. Gör. Dr., Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Diğer yandan sosyal bilimlerde sürdürülen akademik üretimin fikri mülkiyet bağlamında bir "çıktı" üretimi olarak yeniden tanımlanması ve bu noktada fen bilimleri ve mühendislik alanlarında öne çıkan kuluçka merkezleri, teknoloji transfer ofisleri gibi alt kuruluşlar ile marka, patent, faydalı model gibi sayısallaştırılan teknik uygulamalar terminolojisinin sosyal bilimler alanlarında da benzer şekilde biçimlendirilmesi yönünde bölüm, fakülte ve üniversitelerde bir yapılanma sürecinden söz edilmektedir.

> Sadece bir somutlama, sayısallaştırma. Şöyle bir şey söyleyeyim, belirli dönemlerde, üniversitelerin tamamında vardır tabi, ciddi, böyle sorgulayıcı excell dökümanları dayatılıyor alt birimlere, bunları doldurun. Hani işte, sayısallaştırın. İnsanlar böyle gözüne böyle fener tutulmuş tavşan gibi kalıyorlar. Çünkü bizim yaptığımız iş, elbette ki idari kısmı ayrı ama, akademik kısım böyle bir şey değil. Mesela, çok bunun da bir tür terör olduğunu düşünüyorum açıkçası, mütemadiyen sosyal bilimler alanında çalışan fakültelere kaç tane markan var, kaç tane patent ürettin, kaç tane faydalı model geliştirdin sorusu ve sürekli o sorulara sıfır rakamlarının yazılması, nasıl ki araştırmanız desteklendiğinde size bir özgüven sağlıyor? Bu soruların karşılığında da ben hiçbir şey yapmadım yanıtı, bu yanıta tırnak içinde değer vermesiniz de, incitici bir durum bence. Çok topyekün bir kavrayış var. Bakış açısı var, ben biraz daha dediğim gibi, her kurum düzeyinde özerkleşmesi gerektiğini düşünüyorum. (19K, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Bu performans raporları bize geliyor. Mesela Rektörlük senede bir kere bölüm bazında performans raporu istiyor. Ondan herhalde takriben bir hafta sonra da akademik hedef raporu isteniyor. Oradaki kalemlerin çok az kısmı ben sosyal bilimci olduğum için hani bahsettiğiniz o işte sanayi ile işbirliği, başka kurumlarla yapılan işbirlikleri işte ticari katkı alınan fonlar hani maddi kısmı ayrı, bir de teknik kısmı falan. Sosyal bilimcilerin o kısmı doldurma ihtimali yok gibi bir şey ama o şablon bütün bölümlere geliyor. Bu demek oluyor ki hani üniversite tek bir birim olarak görülebilir belki YÖK tarafından belki üniversite yönetimi tarafından ama. Ayrı ayrı birimler, farklı şekilde bilgi üretir, farklı disiplinler kendi yöntemiyle bilgi üretir. O farkı çok ölçebildiğini düşünmüyorum o raporların. O yüzden yazarken de çok şikayet ederim yani hani mühendislik miyiz biz? Hani nasıl yazacağım ben? Şimdi benim teknokentle bir alakam yok ki ya da benim bir sosyolog olarak gidip çalışacağım kurum yine sınırlı oluyor bu durumda. (28K, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Yapılan görüşmelerde teknolojik gelişmeler ve yeni medya araçları yoluyla akademik üretim ve erişim konusu da dönüşüme ilişkin temel bir başlık olarak ifade edilmiştir. Buna göre, özellikle bu süreçleri olumlu gören katılımcılar arasında yaşanan teknolojik gelişmeler ve bu gelişmelerin getirdiği dönüşümler "kapasite geliştirmek" bağlamında olumlu bir çerçevede ele alınmaktadır. Bu konu ile ilgili kendi anlattığı derslerden örnek veren bir katılımcı şunları söylemiştir:

> Geçen bahar döneminde başladık mesela bu pandemi dönemi ile beraber online derslere. Tabi o zaman daha tecrübesizlik elbette vardı yeni böyle bir sisteme geçiyoruz, yüz yüze eğitimden online eğitime geçmenin getirdiği tabi bir bilgisizlik süreci vardı. Ancak bilinçli bir şekilde başladık sürece ne kadar süreceği belli olmaz ama online eğitime dönüşümün ben yani tabi dediğim gibi bazı hocalar daha iyi adapte olmuş olabilir sürece yani ben iyi adapte olduğumu düşünüyorum ve derslerin çoğunu yüz yüze eğitimle kıyasladığımızda daha verimli hale dönüştüğünü düşünüyorum. Benim dersim özetinde şu anda online sistemin daha verimli olduğunu söyleyebilirim… Şu anda artık biliyoruz ki aslında her üniversite neredeyse bu sisteme en azından bir giriş yaptı, dolayısıyla bu sistemde aslında belli bir kapasiteye de sahip oldu. Dolayısıyla neden olmasın yani, bundan sonra en azından talep eden hocalar veya bazı uygulama dersleri açısından belki bu şekilde kurgulanabilir. Yani bu dönüşümlerden biri olabilir gibi düşünüyorum şu anda online eğitimle alakalı. (32K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Akademik üretimin internet mecraları üzerinden kurumsal akademik platformlar ve/veya sosyal medya kanalları yoluyla da erişime açılması, açık erişim kapsamında desteklenmekle birlikte; akademisyenlerin eleştirel olarak ele aldığı ve sorgulayarak değerlendirdikleri konu ve/veya sorunlar karşısında kendilerinin bu yolla da denetlenmeleri gibi bir durum ortaya çıkmaktadır. Pek çok akademisyen, bu noktada da yayın süreçlerinde oto-sansür mekanizmasını devreye sokmak durumunda kaldıklarını ifade etmektedir:

> Burada yeni bir şey olarak, zorluk, aşılması gereken bir engel olarak ya da baskılayıcı bir unsur olarak neyin geldiğini sorarsanız, artık hayatımızın diğer pek çok boyutu gibi, akademi de çok göz önünde. Özellikle sosyal medya ve internetle birlikte. Yaptığınız her iş, internette...yüklüyoruz bir şekilde biz yüklemesek bile birileri yüklüyor ve bir parmak izi bırakıyor, dijital bir parmak izi bırakıyor. Bu da akademisyenleri biraz daha baskıya açık hale getiriyor çünkü daha görünür oldukları için. Bu nedenle bir oto-sansür mekanizmasının daha fazla geliştiğini düşünüyorum. Bilgi yayılımı arttıkça, o anlamda bilgi yayılımın artmasının bir olumsuz etki yarattığını düşünüyorum. Çok göz önünde oluyoruz. Ha, bunun olumlu yanları da var olumsuz yanları da var. Yani temel şeyin bundan kaynaklı bir sorun olduğunu düşünüyorum. (3E, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bu noktada en çarpıcı bulgu, akademik bilgi üretim sürecindeki beklenti ve taleplere ilişkin görüşlerin, akademisyenler tarafından akademik kapitalizme ilişkin dışsal yapısal koşullara referans vererek değil; bu sürecin, bizzat kendilerinin içselleştirdikleri kavram ve pratikler olarak akademik dile dahil edilerek yeniden üretilmesi noktasındadır. Dolayısıyla ticari-işletme benzeri davranış olarak tanımlanan akademik kapitalizmin, akademik bir mantalite olarak akademik bilgi üretim sürecinde ve bilgiyi üreten özneler arasında içselleştirilmesi, bu noktadaki dönüşümün temel sonucudur:

> Şimdi, Türkiye'deki bence akademisyenlerin en büyük karşılaştığı özellikle de sosyal bilimcilerin zorluk şu. Piyasayla iç içe çalışmayı beceremiyoruz daha. Öğrenemediğimizi düşünüyorum. Bu, sen de eminim tezinde bunları yapacaksındır. 2. kuşak üniversite 3. kuşak üniversite, biz 3. kuşak üniversite olmaya Türkiye'de çabalıyoruz, çalışıyoruz ama dünya 4. kuşağa hazırlanıyor. Biz daha 4. kuşağın ne olduğunu bilmiyoruz. 3. kuşağa hazırlanırken, üniversite kendisi de 3. kuşağın ne

> olduğunu bilmiyor. Bilgiyi üretecek, bilgiyi verecek, bilgiyi tasarlayacak. Ama 4. kuşak da diyor, bilgiyi sat, bir de bundan da para kazan diyor. Yani sektörle akademik dünyayı aslında entegre bir hale getiriyor. Ben olması taraftarı olan, yeni nesil, yaş olarak olmasa da kafa olarak yeni nesil akademisyenlerdenim. Ama Türkiye'de bu o kadar eleştirilen bir kavram ki, çünkü akademik dünyanın bilgi üretmek olduğunu söylüyorlar, güzel. E peki ben bilgiyi ürettikten sonra nerede kullanacağım? Bilgiyi ne için üretiyorum? Kendim için mi üretiyorum? Kendim için üretiyorsam o zaman benim akademisyen olmaya ihtiyacım yok ki. Akademisyenin bence en önemli özelliği şu olmalı. Ürettiği bilgiyi toplum nezdinde yararlı bir şeye çevirebilmesi önemli. (4K, Dr. Öğr. Üyesi., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Bir bilgi bir şeyi kapsayacak şekilde diyelim, eğer piyasada bir değeri varsa o bir şekilde ortaya çıkar. Dolayısıyla mühendislik ne ise sosyal bilim o. Ben çok fazla ayırmıyorum. Dolayısıyla da projelendirme, kitaplaştırma, oradan para kazanma. Bu eskiden beri zaten sosyal bilimlerde daha çok olan bir şey. Dolayısıyla şaşırtıcı bir şey değil, yani o yöne gelişmeden kastettiğiniz bu mudur.. İnsanlar özellikle fikri haklarını, telif haklarını şunlarını bunlarını tabi ki daha güvence altına alıp bunları da satabilir hale geliyorlar. Yani bu sadece akademiyle de alakalı değil yani filozof olabilir şu olabilir bu olabilir. Sonuçta bir döngü sağlamaya yönelik bir çaba olarak; ne bileyim her türlü mühendislik dahil sosyal bilimler dahil, alan uygundur yani. (30E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

Buna ek olarak; sosyal bilimlerde akademik bilgi üretim sürecine doğrudan projeler aracılığıyla dahil olan, yaygınlaşan ve bu anlamda hem başlangıcında "ihaleler" yoluyla kazanılan piyasa ilişkilerinin hakim olduğu bir alanda, finansal kaynak aktarımı yoluyla üretilen yazım biçimi hem de kullanılan dil açısından "projecilik" konusunun sosyal bilimler alanında temel bir üretim biçimi olarak kendini konumlandırması yönünde bir dönüşümden de söz edilmektedir:

> Artık örneğin ihalelerle çalışıyoruz ve orada zaten talepler var. Yani bir şirket olacak bilmem ne olacak şu olacak diye talepleriyle zaten geliyor ihaleler diyelim yani proje ihalelerinden bahsediyorum. Bu sadece ulusal değil, uluslararası için de geçerli. Herhangi bir European Union projesini yaparsan artık stakeholderdan bahsediliyor, work packegestan bahsediliyor. Yani aslında sizin ürettiğiniz şeylerinle bir bölünme yapılıyor. Classic work process is divided. Yani bu sociology of working organizasion aslında bize bunun hepsini anlatıyor. Yani sonuç olarak division of uzmanlık isteniyor. Yani kaç kişi uzman? Expert olarak çalışıyor? Kaç kişi danışman olarak çalışıyor? Yani farklarıyla bütün tasarımı ama tabiki bu bir yandan da piyasaya açılma da var. (6K, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

> Benim bahsettiğim itme şuydu. Bunun içinde yer almayı reddediyorsanız, akademide zaten yeni yapılanma, o yüzden dedim 20 yıl sonrasını da konuşmak lazım, her şeyin projelere bağlı olduğu bir yerde siz zaten iş bulmayacaksınız ki. Ben atanmak istediğimde kimse bana, bu adam ne güzel arşivlere kütüphanelere girmiş demeyecek. Kaç tane ulusal ulusalararası projeye girmişsiniz diyecek. Dolayısıyla ben, sosyal bilimlerin bundan bağımsız kalabileceğini düşünmüyorum. Ama sosyal bilimler, sosyal bilimler olarak kendi bağımsızlığını koruyacak belki bazı açılardan, çalışmalar açısından ama, sonuçta biz maaşla ya da proje bazlı parayla çalışan insanlarız. Akademinin ben istediğim kadar bağımsız olayım, benim Dekanım projelerle iş yapan biriyse, benim üniversitemdeki Bölüm Başkanları TÜBİTAK projeleriyle iş yapan insanlarsa bana yer kalmayacak ki... (13E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Görece daha genç akademisyenler ve farklı unvanlarda olmakla birlikte proje deneyimi bulunmayan öğretim üyeleri tarafından da, üniversitelerin sosyal bilimler alanlarında ticari işletme benzeri davranış pratiğinin en belirgin olduğu ve bu anlamda bir

dönüşümü ifade eden durumun, üniversitelerde bir özel şirket yaklaşımıyla çalışan proje merkezlerinin akademisyenlere sürekli olarak proje çağrılarını bildirdiği, katılımı zorunlu tutulan toplantıların gerçekleştirildiği ve bu yönde yoğunluğu artan faaliyetlerinden de söz edilmektedir:

> Dediğiniz şeyi en bariz o üniversite içinde proje ile ilgili çalışan birimler konusunda yaşıyorum. Özellikle bizimle toplantı yaptıklarında ilk dile getirdikleri şeyler, tamamen para eden şeylerin, işte sanayinin önem verdiği konuların doğa bilimleri olduğunu düşünmeyin, lütfen siz de bilgi sahibi olduğunuz alanları bize bildirin, neler yapabilirsiniz? Hangi dersleri verebilirsiniz? Hangi konulardan anlıyorsunuz? Biz sizi yönlendiririz şeklinde. Yani böyle bir inanış, akademisyenlerde de var aslında sanayide de var. Sosyal bilimler bizim işimize pek yaramaz gibi bir şey. Somut ürünlerle daha çok ilgileniyorlar, örneğin işte bir uçak parçası üretmek çok daha onlar için kontrollü bariz fayda getirecek bir şey gibi görülüyor. Hocalar tarafından da böyle bir bakış açısı var. İşte ben somut bir şey üretmiyorum ki zaten hani ders veriyorum bunun da maaş olarak karşılığını alıyorum gibi bir şey var. Ama bu aracı kuruluşlar hocaları ve sanayiyi buna ikna etmeye çalışıyor ve daha çok bunlar da ne olarak sonuçlanıyor şöyle söyleyeyim, kişisel gelişim tarzında belli işte Amerikan zihniyetine sahip işte on adımda girişimcilik, bireyler arası iletişim gibi böyle şeylere varıyor olay. (15E., Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bir diğer nokta sosyal bilimlerde tercih edilen konuların, araştırma fonlarının egemen olarak aktarıldığı konular çerçevesinde yönlendirilmesi, biçimlendirilmesi; yapılan araştırmaların de bununla birlikte ilgili alanlarda ve çalışılan konuda mevcut iktisadi, politik koşulları veya bütünüyle bir sistem eleştirisinden hareketle dönüşüm/değişiklik yönünde bir praksise işaret etmekten çok, sistemi olumlayan ve bireysel olarak aktörleri, münferit koşullar ve olaylar üzerinden tekilleştirerek "güvenli alan" inşa eden çalışmaların ortaya konulması noktasında da piyasa dinamikleri ve davranışlarına uygun bir egemen üretim pratiğinin ortaya çıkması eleştirilmektedir. Çalışmalarını bu yönde sürdürmek isteyen akademisyenlerin gerek araştırma süreç ve kaynakları gerekse araştırmaların yapılacağı kurum, gruplara ve bilgiye erişim noktasında belirli sınırlar ve engellerle karşılaşılmakta; dönüşüm, bu anlamda bir "daralma" olarak da ifade edilmektedir.

> Kesinlikle etkiliyor çünkü siz çok fazla şey sunamadığınız sürece, biz mesela, alternatif düşünen, daha muhalif düşünen insanlar olarak, insanlara hani çok böyle pırıltılı yollar sunamıyoruz böyle çok geniş olanaklar sunamıyoruz belki işte araştırma fonu çıkmıyor, kendi cebimizden karşılamak zorunda kalıyoruz araştırma giderlerimizi veya işte baskılara maruz kalıyoruz. Yerel yöneticilerle iletişim kuramıyoruz araştırma yapmak istediğimizde. Bir fabrikaya gittiğimizde araştırmalarımız engelleniyor buna izin verilmiyor. Sahada bunun ciddi problemlerini yaşıyoruz ve sürekli baltalanan bir akademik üretim sürecindeyiz ve bunlar gerçekten yıpratıcı sonuçlar doğuruyor. Dolayısıyla hani bunlarla yüzleşmek istemeyen, daha konformist yaklaşan bir akademisyen kesimi de dolayısıyla oluşuyor. Ve hani bu profil de gittikçe daha hakim hale gelmeye başlıyor gerçekçi olmak gerekirse. Çünkü, şey sunamıyorsunuz yani siz işte daha bilim insanlarını, araştırmacıları,

> sizinle yürümek isteyen araştırmacılara böyle çok şey, dikensiz bir gül bahçesi sunamıyorsunuz. Sürekli böyle baskılarla yüzleşmek istemeyen bir sürü insan var ve bir nebze de anlayışla karşılayabiliyoruz tabi ki, yapacak bir şey yok yani, insanlar bu baskıyla yüzleşmek istemiyor belki yani işte daha refah içerisinde yaşamak istiyorlar ve öyle bir yolu tercih ediyorlar. Ama ben akademik üretim sürecinin böyle yürümeyeceğini düşünüyorum. Ve yani o üretim sürecinin, öyle bir akademik üretim süreci benim motivasyonum değil. Ben sosyal bilimlere geçerken, böyle bir üretim sürecini hayal etmedim. Ve dolayısıyla öyle bir sürecin içerisinde de yer almak istemiyorum. Bu ticari bir gözle görmek istemiyorum hiçbir zaman. (20E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Sosyal bilimlerde fikirler üzerinden eleştirel olarak üretilen bilimsel bilgi ile tekniğin kendisinin aktarıldığı bilgi de bu dönüşümü ve "güvenli alanı" tanımlayan bir diğer noktadır. Akademik kapitalizmin kavram seti yoluyla işlerlik kazanan sosyal bilimlerdeki akademik bilgi üretim sürecine dair dönüşüm bu noktada eleştirel bir sorgulamaya tabi tutulan bilginin yerini tekniğin bilgisine bırakarak ortadan kalkmasıdır.

> Evet, moderleşme işte akredite olma, uluslararasılaşma falan çok önemli kriterler. Onu zaten hayat deneyimleriyle birleştiren bilgi üretiminin olduğu yerde biz farklı bir şeylerin olduğunu görebiliyoruz. E tabi, uluslararasılaşacağız, akredite olacağız şöyle böyle falan derken, bazı tartıştığımız fikir düzeyindeki şeyleri söylemekten vazgeçtik bazı şeyleri yöntemsel olarak iyice tekniğe dönüştürdük, çünkü tekniği konuşmak güvenlidir. Herhangi bir yönelimle sosyal bilimlerle hareket etmediğinizde adam da ne güzel kırmızıyı anlatmış E kırmızıyı anlattım işte, kırmızının renk ısısını anlattım, tonunu anlattım, ne işe yaradığını anlattım tasarım açısından diyelim. Bu başka bir şeye tekabül etmediğinde de tırnak içinde bir işe yarıyor ama başka birçok işe de yaramıyor. Yani hani o renkler hala var ama, tonlarını konuşmayı kaybettik öyle izah edebilirim. Benim için böyle ifade etmek kolay, öyle söyleyeyim. Üzücü, ona da söyleyecek bir şey yok yani. (8E, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Özetle bakıldığında, bu başlık altında yapılan tartışmaların ve eleştirilerin de genel olarak, nitelik kaybı, iş güvencesizliği, kaynaklara erişim sorunu gibi katılımcıların diğer sorularda da verdikleri yanıtlarla ilişkili olduğu görülmüştür. Ancak burada farklı olan ve üzerine düşünülmesi gereken nokta, bu durumun bireysel ya da kurumsal bir tavır olmasının ötesinde sosyal bilimlerde değişen ve içselleştirilen "mentalitenin" hem bir durum tespiti, hem de bir sonuç olarak ortaya çıkmasıdır.

2.4. Akademik Bilgi Üretim Sürecinde Öne Çıkan Aktörler

Akademik bilgi üretim sürecinde yapısal olay olgu ve unsurlar kadar; aktörlere ilişkin bir bakış açısının yansıtılması da özellikle bilgi üretim eyleminin öznesi, amacı, biçimi ve dönüşümüne ilişkin bütünlüklü bir değerlendirme yapabilmek noktasında önem

taşımaktadır. Bu bağlamda akademisyen, devlet, sermaye, araştırma merkezleri, think-tank/düşünce kuruluşları, sivil toplum örgütleri, küresel fon kuruluşları teknoloji transfer merkezleri, tekno-kentler/parkların günümüz akademik bilgi üretim sürecine bir yönüyle dahil olan farklı aktörler olarak varlık gösterdikleri söylenebilir. Söz konusu aktörlerin, akademik bilgi üretim sürecinde ağırlık kazandığı ve "belirleyici" oldukları süreç; bir noktada, akademik bilgi üretim sürecinin gerekçesi, kaynakları, niteliği, beklentileri ve ortaya koyulan sonuçlar üzerinde de belirleyici olması anlamını taşımaktadır. Bu nedenle, üniversitelerde akademik bilgi üretim sürecinin öne çıkan aktörü olarak akademisyenin hem kendine hem de diğer aktörlerin belirleyiciliğine ilişkin görüş ve deneyimleri de bu bağlamda önem kazanmaktadır.

Yapılan görüşmelerde 22 akademisyenin (%54) akademik bilgi üretim sürecinde öne çıkan tek bir aktör tanımlarken; 19 akademisyenin (%46), bu süreci belirleyen ve dönüştüren çok aktörlü bir yapıya işaret ettiği görülmektedir. Tek aktör yaklaşımında baskın aktör akademisyenin kendisi olarak değerlendirilirken[230] (15 katılımcı-%68); bilgi üretim sürecini bir güç mücadelesi alanı olarak "çoklu aktörler" biçiminde değerlendiren yaklaşımlarda üniversite-sanayi(sermaye)-devlet işbirliği vurgusu ağırlık kazanmaktadır[231].Akademik bilgi üretim sürecinde ihtiyaç duyulan kaynağın sağlanması noktasında "sermaye"nin rolüne işaret edilirken; "devletin sistemde köklü değişimler yaratabilme gücü olduğu için öne çıkan aktör olduğu"nun altı çizilmektedir. Bilgi üretim sürecinde temel aktörün akademisyen olduğunu savunan

[230]Akademik bilgi üretim süreci açısından tekil bir aktör yaklaşımına sahip 4 katılımcı (%18) sermayenin baskın aktör olduğunu, 3 katılımcı (%14) ise devletin baskın aktör olduğu görüşündedir.

[231] Buna göre her üç aktör de (diğer aktörlerle birlikte) bilgi üretim sürecinde temel aktör haline gelmek, bilgiyi elinde tutan taraf olabilmek için sürekli bir mücadele içerisindedirler. Bu konuda öne çıkan bir diğer görüş de baskın aktörlerin "corporate" yapılar olmaları nedeniyle devlet ve sermaye olduğu ve akademisyen geri planda kaldığı yönündedir. Bu bağlamda öne çıkan son vurgu ise duruma göre değişkenlik göstermekle birlikte her üç aktörün de zaman zaman ön plana çıktığı bir yapının oluşmasıdır.

katılımcılar ise bunun temelinde "bilginin temel üreticisinin akademisyen olması"nın bulunduğunu belirtmişlerdir[232].

Akademisyenlerin önemli bir bölümünün üniversitelerin kamusal kaynak kısıtları gerekçesiyle akademik araştırma, proje, yurt dışı akademik toplantılara katılıma yönelik bilgi üretim faaliyetlerinin sürdürülebilmesi noktasında bir bağımlılık ilişkisi içerisinde olduğu, bu noktada da kaynağın temin edilebileceği çeşitli aktörler üzerinden, akademik bilgi üretim sürecinin ve ilişkisinin de bağımlı ve zorunlu biçimde yeniden tanımladığı görülmüştür. Bu bağlamda yapılan görüşmelerde katılımcılar tarafından, "sermaye" olarak ifade edilen her türlü piyasa odaklı, kâr amaçlı şirket, kurum ve kuruluş, yatırımcılar, aracı kuruluşlar, özel fon kuruluşları gibi finansal-ticari yapıların, akademik bilgi üretim sürecinde bilgiyi, kaynağı, amacı, kapsamı, işleyişi ve sonuçları biçimlendirme konusunda akademisyenlerin de önünde yer alan temel aktör konumuna yerleştirildiği gözlemlenmiştir.

> Çok genel bir şey söyleyebilirim, yani parayı veren düdüğü çalıyor. Şimdiye kadar söylediğimiz şeyler, sosyal bilimler alanının da kendi olduğumuz alana baktığımızda çok büyük paraların olduğu bir alan değil. Ama üniversiteyi ve akademiyi bütün diğer sektörlerle ve alanlarla birlikte düşündüğümüzde, kimyasından fiziğine, tıbbına kadar, herhalde yani tek cümleyle parayı veren düdüğü çalıyor diye ifade etmek mümkün. (7E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Ben sermaye diye düşünüyorum. Yani çünkü o üretim hani belirli bir ödenek belirli bir şey olmadan tek başına üniversite yapamayacaksa hani o yüzden önce bir hani kaynağı bulmak lazım ki o araştırma yapılsın. Hani araştırmayı düşünürsün ama hayata geçirmek için tabi ki de o şey lazım. (1K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Aktörler yere, bölgeye göre değişiyor yani bence hani. Böyle çok genelleyemeyiz ama şöyle bir şey var yani, sanayi dediğimiz, işbirliği dediğimiz meseleler ya da günümüz üniversite anlayışının değişmesi, dönüşmesi, aslında bilginin tekelinin biraz daha o şirketlere doğru aktığını da gösteren bir şey diye düşünüyorum. Yani daha aktör, daha belirgin aktör olmaya hani belki de daha o şirketler dediğimiz dünyada başlıyor. (22E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Öte yandan devleti akademik bilgi üretim sürecinde tekil ve belirleyici aktörü olarak değerlendiren katılımcılara bakıldığında şöyle bir vurgunun ortaya çıktığı görülmektedir: Burada kural koyucular, YÖK ve akademik üretimi de kapsayan bir mevzuat, yasal aktörler ve bürokratik devlet kurumları, üniversite sanayi işbirliği gibi

[232]Bununla birlikte bu katılımcılar arasında bir "fikir özgürlüğü ve özerklik" vurgusu ve "mücadele" vurgusu da ön plana çıkmıştır. Böyle düşünen katılımcılara göre "hükümetler değişir, sermaye el değiştirir ancak insan baki kalır" dolayısıyla temel aktör akademisyen olmalıdır.

mekanizmalar yoluyla devlet-üniversite-sermaye arasındaki kaynak transferi ve Rektörlerin Cumhurbaşkanlığı yoluyla seçimsiz ve doğrudan atama yolu ile görev yapmaları gibi pek çok konuda doğrudan ve "köktenci" bir biçimde öne çıkan otoriterleşme eğilimine ve devlet aktörüne vurgu yapılmaktadır. Bununla birlikte doğrudan akademik bilgi üretim sürecine yansımaları açısından söz konusu siyasi iktidar yapısının, akademisyenlerin yazma ve üretme pratikleri üzerinde de bir "oto-sansür" yoluyla sınırlandırma ve denetim mekanizması oluşturduğu oldukça sınırlı sayıdaki akademisyen tarafından vurgulanmakla birlikte araştırmada karşılaşılan bir bulgudur.

> Ya aslında, yani erk tamamen, siyasi ortamdan bağımsız bir şey üretemiyorsun. Tam sizinle görüşmemizden önce bir arkadaşımla konuşuyordum. O bana şey dedi, ben aslında siyasal iletişim çalışmak istiyordum anayasal haklar çalışmak istiyordum falan ama çalışamıyorum. Çünkü şeydi, imzacı akademisyenlerdendi ama sıkıntı yaşamadı bir şekilde geri çekti falan ama sonuçta mimlendi ve şu anda dedi çalışamıyorum ben böyle şeyleri, çünkü zaten izin vermiyorlar dedi böyle bir şey çalışmama. Yayınlanmıyor, hani bir şekilde sansür uygulanıyor ve ben de oto-sansür uyguluyorum kendime maalesef dedi. Bizim dışımızda maalesef bir güç var, iktidar erki ve biz buna uyumlanmak zorundayız. Çünkü hani tamamen işte bizim kim yöneticimiz? Dekan, Dekanlık kime bağlı? Rektörlük. Rektörlük kime bağlı? Cumhurbaşkanlığı. Yani bunlardan bağımsız bir şey yapmamız söz konusu dahi değil, yapmak istesek de izin verilmiyor zaten. Dolayısıyla kısır döngü. Sen hep aynı çerçevede, işte kendi kelimelerine sözcüklerine ve atıf yaptığın insanlara dikkat ederek çalışmalar yapıyorsun. Şöyle, yüksek lisans tezimde ben X Üniversitesi'ndeki hocalarımdan çok işte alıntılar yapmıştım atıflar yapmıştım. Hani benim yl. tezim KHK ile atılan hocalarla dolu. İlk böyle o dönem şey dedim, acaba dedim ilerde benim tezime baksalar, bunları görseler beni de fişlerler mi falan diye düşünüyorsun yani ne kadar utanç verici. Bunu düşünüyor olmanız gerçekten çok utanç verici ama zaten eğer bunu düşünüyorsam zaten belli, sistemin, bizi kimin yönettiği neyin yönettiği belli zaten hani hepimizin içinde işte maalesef. İçselleştirmişiz yani bu durumu. (21K, Arş Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Akademik bilginin üretimi noktasında öne çıkan ve belirleyici aktörün kim olduğu konusunda bir diğer bakış açısı ise; Akademisyenlerin kendilerini bu sürecin temel aktörü olarak yorumladıkları değerlendirmelerde karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşıma göre, akademik bilgi üretim sürecinin günümüzde de belirleyici temel aktörü üniversiteler ve akademisyenlerdir. Bu durumun gerekçeleri ise; akademik yazma pratiği ve üretme süreçlerinin bilimsel araştırma süreçleri, teori ve yöntembilim gibi özgün bir yapıda gerçekleştirilmesi, diğer üretici aktörlerle ve kaynaklarla bir araya gelme ve değişiklik yapma konusunda iradi tutumlarının bulunması; devlet, sermaye, sivil toplum kuruluşları, düşünce örgütleri yoluyla üretilen bilginin bu bağlamda akademik bilgi üretimiyle iç içe geçebilen; fakat onu doğrudan tanımlamayan bir sürece karşılık gelmesi

ve diğer aktörlerin, akademisyenlerin varlıklarına ve birikimlerine bu bağlamda ihtiyaç duyması üzerinden açıklanmaktadır.

> Bence akademisyendir. Yani çünkü, bilgiyi üretecek olan kişi akademisyendir ve konu da onunla doğrudan bağlantılı. Çevresindeki etmenlerden sürekli etkileniyor. Negatif olarak da etkilenebilir ama diğer faktörler etkileyen faktörler. Etkileyenler onlar olduğu için bence sonucu da pek değiştirmezler ama etkilenen faktör sonucu değiştirir. Çünkü etkilenen faktörün gitme ihtimali de vardır. Hani burada uygun şartları bulamazsa başka bir üniversiteye kurum içinde ya da ülke dışına çıkarak bu işi gerçekleştirebilir. Ya da bağımsız olarak da bir araştırmacı olarak da hayatına devam edebilir bilgi üretim sürecini sürdürebilir diye düşünüyorum. O yüzden akademisyendir bence. (2K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Yani bence akademisyen. Sadece şey gibi geliyor bana, akademisyenin bunu yapış şekli, yapış süresi ve yapış motivasyonu diğer az önce saydığın devletti, sermayeydi, işverendir gibi kavramlardan sadece etkileniyor gibi geliyor bana. Yine akademisyen ama bunun işte ne zaman olacağı, nasıl olacağı, ne zorlukla olacağı nasıl bir destekle olacağı, bunlardan etkileniyor. (29K, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

Akademisyenleri temel aktörler olarak tanımlayan bakış açısının da belirli ölçüde farklı aktörler ile birlikte bir arada olduklarını göz önünde bulunduran öğretim üyeleri, akademisyenlerin özgün konumlarını "düşünen insan" ve "bağımsız araştırmacılar" olmaları ekseninde karar ve eylem "iradeleri" yoluyla açıklamaktadır. Akademisyen bu bağlamda "özgün, bağımsız bilimsel üretim ve eleştirel düşünsel sorgulama potansiyeli" üzerinden değerlendirilmektedir. Bu vurgu, farklı alanlardan bir profesör ve bir doçentin değerlendirmelerinde şu şekilde karşılık bulmaktadır:

> Sermaye-devlet-akademisyen hiçbir zaman birbirinden kopuk değildi yani her zaman vardı. Yani şimdi tabi ki şöyle bir şey diyebilirim işte son yirmi senede özellikle neo-liberalizmle birlikte tabi ki özellikle yani artık ezberin de söylediği işte public-private corporation, devlet sanayi ve akademisyenlerin işbirliği bizim ana kavramlarımız oldu. Yani son 20 senede. Yani böyle bir parçası olarak yani yeniden üretiliyor. Ama tabi ki buna daha eleştirel bir perspektifle bakma olanağımız var. Yani örneğin biraz önce de söylediğim gibi, ben kolay kolay bir özel sektörle çalışmam. Ben örneğin hala tırnak içerisinde devletçi yani sivil toplumcu bir pozisyonu tercih ediyorum. Ha, o da bir tabi ki orada da gene dengesiz belki bir ilişki olabilir ama yani sonuç olarak bazı şeyleri tercih edebiliriz. Ama tabi ki genel son 10 yani en az 20 sene belki daha da fazla, yani özellikle bu projelerinizi yazarken bile bunun önemsendiğine kesinlikle siz işte bir sivil toplum kuruluşunu da dahil edin demelerinden tut ve bu şekilde proje tasarımlarımızı geliştirdiğimizi tabi ki bir gerçek. Ama orada da şöyle bir gerçek var. Her STK'yı tercih etmem, her kuruluşa gitmem, her bakanlıkla da çalışmam. Her bakanlığın alt birimiyle de çalışmam. Yani hala bir sınırlama var ama sonuç olarak evet, şu anda bilim her zaman böyleydi ama özellikle son 15-20 senedir pazara çok dahil, entegre edilmiş. Yani bu sadece Türkiye için değil, belki yurt dışında daha da fazla. Yaşadığımız bir olay yani, bir gerçek. Burada kendi çalışma etiğimizi, kendi doğru gördüğümüz şeyleri hala var. Yani ben tümüyle her şeyin yapısal olarak belirlendiğine dair zaten hiçbir zaman tümüyle onu öyle düşünmüyorum. Yani bir sosyal agent ya da bir aktör olarak hala orada bir tırnak içerisinde direniş veya çaba potansiyeline, farklılaşma potansiyeline sahip olduğumuzu düşünüyorum. Bunu sadece (bireysel) olarak değil ama, mümkün olduğu kadar belki de bunu daha örgütsel, daha kurumsal olarak belki geliştirmemiz lazım. (6K, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

> Yani bilgi üretiminde demin saydığınız ana akım etki ediciler işte devlet sermaye bunlar her zaman el değiştirir her zaman biçim ve yönelim değiştirir. Ama bilgi üreten temel aktör, merak eden her zaman bir kişidir. O değişmez yani, sonuçta sosyal bilimlerin temelinde de düşünen insan var.

> Yani onun adına ne derseniz deyin o değişmiyor. Yazar deyin, akademisyen deyin, manyak diyin, hani sonuçta bir tane düşünen insanla birikim ve ifade başlıyor. Etrafındaki şeyler değişir. Bir gün sermaye işinize yarar, bir gün kötüdür. Bir gün hakim yönelim, siyasi yönelim işinize yarar, bir gün yaramaz. Bir gün işte siyah düşünürsünüz, bir gün beyaz düşünürsünüz. Hiçbir zaman gri yoktur ama. O düşünen kişi aracılığıyla aralar vardır yani, düşünce biraz o işe de yarar. O gri alanlarda dolaşan, disiplinlerarası olan falan insanlar üzerinden de şekillenir. O taraftaki kaynağın kişide olduğunu düşünüyorum. O yüzden tanımı insan, akademisyen insan yani ne diyecekseniz ona. (8E, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Görüşme yapılan akademisyenler söz konusu belirleyici aktör tartışması konusunda da fen bilimleri ve sosyal bilimler arasında bu aktörün değişiklik gösterebileceğine ilişkin değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bir akademisyen bu durumu "'habitusun patenti" örneğiyle şu şekilde ifade etmektedir:

> Akademisyendir, bilgiyi üreten akademisyendir ve belki, yani araştırmacıdır öyle söyleyeyim, ama mesela araştırma için, nasıl söyleyeyim, makinanın yaptığı bir şeyi akademisyen yapamıyorsa, mesela mühendislikte veya fen bilimlerinde öyle makinalar var ki, o olmadan o bilgiyi elde edemiyorsunuz. Bir ölçüm aracı var. O zaman, biraz işin içine sermaye, ya da onu kim alıyorsa, o da yani, bilemiyorum ya. Sonuçta topun sahibi o oluyor, o da değil, orada da yine akademisyen. Bilgiyi üreten yine akademisyen. Ama şeyle fark var işte. Kağıt kalemle üretilen bilgi ile gözlem ve anket ile üretilen bilgi ile, pahalı makinalar yoluyla üretilen bilgi arasında fark olduğunu düşünüyorum. O yüzden bu patent mevzularında kendilerini daha haklı görüyorlar. Sonuçta Bourdieu çıkıp da işte ne bileyim, Habitus'un patentini falan almıyor yani, kavramlara sadece atıf vermekle yetiniyoruz. Oradan bir para elde etmiyor. Ama fen bilimlerinde çok para döndüğü için, orada işler biraz daha karmaşık diye düşünüyorum. (12K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Akademik bilgi üretim sürecinin belirleyici aktörü tartışmasında yukarıda çerçevesi çizilen bir "tekil-merkezi aktör" değerlendirmesinin yanı sıra öne çıkan bir bulgu da, bilgi üretim sürecindeki dönüşümlü dinamikleri göreli olarak belirleyici aktörler ve ilişkiler üzerinden tartışmaya açan yaklaşımlardır. Çoklu aktörler olarak tanımlanan bu bakış açısında tekil ve bir anlamda da "mutlak" olarak ifade edilen devlet, sermaye, üniversite ve akademisyen gibi aktörlerin tarihsel süreç içerisinde dönüşüme uğradığı ve bir heterojenliğe sahip olduğu, diğer yandan da devlet ve sermaye arasındaki kurumsallaşan güçlü ilişki ve işbirliği ağlarının ve örgütlü iktisadi-bürokratik yapının da üniversite akademisyen ve akademik bilgi üretim sürecinde hiyerarşik, çoklu bir belirlenim sürecini beraberinde getirdiğine işaret edilmektedir. Bunun karşısında üniversite ve akademisyenler açısından bu tür bir kurumsal yapılanma ve akademik bilgi üretim sürecinin amaç, biçim ve işleyişini belirleyecek bir örgütlü konumsal bağlamının bulunmadığı ifade edilmektedir.

> Ya tabi bu çok zor bir şey. Yani hani bir başat aktör tanımlamak, şudur demek vesaire, ama biraz önce onu söylemeye çalıştım. Yani bir yandan hani piyasa…yani bir tekil aktörlerden çok, belirli mantıkların baskın hale geldiği bir durumdan söz ediyoruz. Dolayısıyla şimdi burada hani devlet var devlet var hani 70'lerin 80'lerin 90'ların devletleri ile bugünün devleti de çok farklı. Sermaye ilişkileri açısından da, sermayenin konumlanışı, yani şimdi 70'lerin 80'lerin sermayesine bak, 90'ların 2000'lerin sermayesine bak. Koç'a ve Sabancı'ya baktığın zaman, 2000'lere geldiğimizde Koç ve Sabancı artık bir üniversite sahibi sermaye. Dolayısıyla hani dışarıdan üniversitelerle ilişkilenen bir sermaye biçiminden, kendisi üniversiteleşen, üniversitenin bir parçası haline gelen sermaye biçimine, ilişkisine ve aktörlerine rastlamaya başlıyoruz. Ve bunlar yani deve dişi gibi sermayedar grupları yani. Büyük Holding sermayeleri ve bunlar da işte süreçlerin içine giriyor. İşte bir takım vakıf üniversiteleri biçiminde, Bilkent'iyle Başkent'iyle onlarla bunlarla karşımıza çıkıyor. Bir yandan hani bir bakıyorsunuz öbür tarafta işte direkt Sabancı Koç gibi üniversiteler, ama bir biçimde üniversitelerin kendisinin bir yandan sermayeyle olan ilişkisinin değiştiği ama devletin YÖK vb. bir takım mekanizmalarla da üniversitelere her gün biraz daha fazla müdahale ettiği bir durumla karşı karşıya. Şimdi bunun karşısında, hani özerklik korumak dediğimizde, bunlar kadar makro nitelikte akademisyenler tarafında bir şey göremiyoruz. Mesela hani geçmiş dönemde işte öğretim elemanları dernekleri, sendikaları vesaire bir takım şeyleri, işte denemeleri oldu. Belirli ölçülerde bir takım sendikalar… ama bunlarin temsiliyeti corporate değil. Karşımızda corporate aktörler var. Yani devletiyle YÖK'üyle sermayesiyle ve bunun karşısında daha fregmented dağınık biçimde akademisyen grupları var yani. Orada tabi bizler daha çok, hani belli bir toplumsallık ya da siyasallık içinde kendi özerkliğimizi, geçmişten gelen kazanımlarımızı korumaya çalışıyoruz ama burada son derece güçsüz aktörler olarak, bulunduğumuz üniversitenin konumuna da bağlı biçimde, bir biçimde özerkliğimizi korumaya çalışıyoruz. İşte mesela Barış Akademisyenleri çok sayıda akademisyen bir anda işte o hiyerarşi tarafından budanıyor yani. Buna imza atanlar üniversitede olamaz diyor. Ya da işte son pandemi sürecinde gördük. Çeşitli sermaye grupları, özel üniversiteler, çok sayıda akademisyeni işten çıkarttılar. Evden çalışma koşullarında verdiği onlara olanaklarla. Dolayısıyla, karşımızda giderek artan bir sermaye ve devlet aktörü, corporate aktörler olarak üniversite alanını çok daha ayrı ayrı kendi başlarına ve işbirliği içinde belirliyorlar. Bunun karşısında da hani akademik dünyanın çeşitli bileşenleri, emekçileri diyim, ama bu emekçiler de aynen hani bir fabrika düzenindekine benzer bir biçimde daha hiyerarşik açıdan işte bir profesör olduğunuz zaman, o hiyerarşinin içinde araştırma görevlisi olduğunuz zaman başka bir yerdesiniz. İşte bir üniversite çalışanı olduğunuzda başka bir yerdesiniz, öğrenci olduğunuzda başka bir yerdesiniz. Ama bir biçimde aldığınız pozisyonlara göre işte daha bir biçimde sistemin madunları haline geliyorsunuz ya da kaybedenleri ya da çalışan sınıflar olarak sistemin içinde varsınız. Ama bir biçimde o hiyerarşi karşınıza devlet ve sermaye olarak geliyor ve giderek onların gücünü daha fazla hissediyoruz. Çünkü onların örgütlülüğü ve gücü karşısında daha güçsüz, dağınık bir hal arz ediyor kaybedenler kulübü. (17E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

Yapılan görüşmelerde çoklu aktörlerin belirleyiciliği yaklaşımını benimseyen ve akademisyen aktörünü; sermaye, devlet ve üniversitelerle birlikte değerlendiren öğretim üyelerinin, buradaki akademik bilgi üretim ilişkisini kendi "etki alanları" ölçüsünde bir "güç mücadelesi" ve işleyişi itibariyle de bir "üretim bandı" prensibi üzerinden açıkladıkları gözlemlenmiştir. Özellikle akademisyenlerin ürettiklerine, üretim amacına ve üretim biçimine yabancılaşması ve üretim sürecindeki zihinsel emeğinin karşılığını alamaması, bununla birlikte de ürettiklerinin piyasalaşması, ticarileşmesi noktasında da kamusal sahiplik noktasında gücü ve belirleyiciliğinin bulunmaması gibi vurgular öne çıkmaktadır. Bir akademisyen bu durumu şöyle açıklamaktadır:

> Ya ben akademisyeni burada biraz daha şeye benzetiyorum, fabrikadaki bant işçisine benzetiyorum. Hani üretim yapan o, ama ürettiği şeyle ilgili yeterli bir faydaya sahip olabilen kişi

> o değil. Yani üretimi yapan akademisyenin kendisi, ama temel kazanç üniversite ve devlette diye düşünüyorum. Yani çünkü yine şunu söyleyeyim bunu söylerken tabi ki. Fen bilimlerine çok hakim değilim ama sosyal bilimlere baktığımızda sermayenin kara dönüştürebileceği çok ciddi bir bilginin devşirildiğini düşünmüyorum. Ya, üretimin aktörü akademisyen. Ama ürettiğinin sahibi akademisyen değil. Devlet ve üniversiteler. Ama yine sosyal bilimler bağlamında konuşuyorum. Fen bilimlerine baktığımızda büyük ölçüde sermaye derim. (3E, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Söz konusu çoklu aktörler yaklaşımında mutlak bir belirlenim ilişkisinin bulunmadığı ve aktörlerin birbirleri üzerinde çoklu bir belirlenim ilişkisinin olduğu ifade edilmekle birlikte; akademisyenlerin bilgi üretim süreçlerinde bu aktörlerle nasıl bir ilişki içerisinde olacağı ve bu etkileşimin "sınırlarının" nasıl belirleneceğine ilişkin yorumlarla da karşılaşılmıştır. Bu kapsamda akademisyenin aktör olarak konumu, "manevra" seçenekleri, mevcut akademik bilgi üretim süreci ve eğilimlerine uyum sağlama, sorgulama ve değiştirmeye yönelik farklı yaklaşımlara ve "motivasyonlara" sahip "akademisyen profilleri üzerinden" değerlendirilmektedir. Bu konuda İletişim alanından bir doçent şu açıklamayı yapmaktadır:

> Eğer bir birey olarak akademisyenin bilimsel üretim süreçlerinin arkasındaki motivasyonunu belirleyen nedir diye sorarsanız, elbette şunu söyleyebilirim. Aslında burada, her türlü etkinliğin, faaliyetin piyasalaşması gibi bir sürecin yaşandığı dünyada, üniversitedeki bilimsel üretimin de piyasa mekanizmalarının, piyasanın hakim mantığının bir parçası haline geldiğini görüyoruz. O yüzden de temelde burada esas belirleyenin sermaye olduğunu söyleyebiliriz. Sermayenin genel yönelimleri, eğilimleri ve sermaye birikim süreçlerinin temel mantığı ne ise, bilimsel bilgi üretim süreçlerinin içerisine de bu mantıkla ilişkili belirli ögeler giriyor. Fakat burada tamamen akademisyenlerin, sermayenin ve devletin belirleniminde birer ne bileyim bir taşıyıcı konumunda olduklarını söyleyemeyiz. Bir yandan da, üniversitedeki bilim insanları burada, bu çerçeveyi kabullenmek, bununla didişmek, bununla müzakere etmek ya da bunu aşmaya çalışmak gibi seçeneklere de sahipler. Önlerinde bu tür seçenekler de var. En kolayı tabi ki bunu kabullenmek ve bunun mantığına uyumlu bir şekilde bahsettiğimiz piyasa mekanizmalarına uyumlu bir bilimsel üretim sürecine tabi olmak. Ağırlıklı olarak bu tercih ediliyor; fakat aynı zamanda; daha riskli olan, belki daha da zahmetli olan ikinci ve üçüncü seçenekler de var yani, bu piyasa mekanizmalarının belirlediği, daha çok sermaye ve devlet bağlantısıyla belirlenen bir çerçeve olsa da bu çerçevenin içerisinde kalarak onun sınırlarını zorlamaya, ona daha eleştirel bir mesafe almaya ve bu eleştirel mesafe üzerinden yaptığı bilginin de aslında sınırlı olduğunu kabullenerek bunun nasıl aşılacağına dair kafa yormaya çalışan akademisyenler de var. Bir de üçüncü bir yol var. tamamen bu oluşturulan çerçeveyi radikal bir şekilde aşmaya çalışarak; piyasa mekanizmalarından tamamen azade, bilimsel üretimi hem kendine özgü esasları olan, usulleri olan bir entelektüel faaliyet olarak gören, hem de bilgi üretim sürecinin aynı zamanda kamusal yarar için nasıl yapılması gerektiğini savunan akademisyenler de var, bilim insanları da var. Bunlar üniversitelerde ne yazık ki çok fazla yer tutamıyorlar. Fakat burada bir tercih de söz konusu, tamamen bir belirlenim ilişkisinden söz edemeyiz bence. (11E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Yukarıdaki tartışmada vurgulanan devlet, sermaye, akademi gibi çoklu aktörlerin birbirlerine karşı göreli belirlenim ilişkileri vurgusunun yanı sıra, yapılan görüşmelerde, bu çok aktörlü bakış açısıyla akademisyenlerin bizzat bu aktörler tarafından

yönlendirildikleri ve akademik bilgi üretim sürecinin doğrudan değil "temsili" aktörleri haline geldikleri yönündeki eleştirilerle de karşılaşılmıştır. Bu durumun gerekçesi olarak da akademik bilgi üretim süreçlerinin ÇED raporları, televizyon programları, hükümet ve/veya şirket danışmanlık faaliyetleri gibi çok farklı alanlarla genişlemesi ve akademik aktörlerin de bu yönde "uyumlaştırılması" ile ilişkilendirilmektedir. Bir akademisyen bu konuda şunları söylemektedir:

> Yani aslında görünürde akademisyenler üretiyor. Ama bu akademisyenlerin üretim süreçlerine büyük dahiller var. Baya bir dahil olan var. Bu üretim sürecinin içine giren nasıl diyim, etkenler, bazen o sürece o kadar rengini veriyor ki, bazen akademisyen mi diyebilirsiniz buna. Bir şirket yöneticisi mi? Bir akademisyen mi? Yoksa bir devlet görevlisi mi? diyebilirsiniz. Bir örnek vereyim, bazen haber programlarını izlediğim zaman genelde işte profesör doktor, belirli bir yerin rektörü, nedense bunlar daha çok artmaya başladı. Bilgi üretimi meselesinde güzel bir örnek bence. Yani tamam. Bir konu hakkında bir bilim insanının görüşlerine değer verilir ve bu kişi gelip orada beyanatlar verir ama artık yavaş yavaş bunun bir siyaset sürecine dahil olma, bilgi üretiminin de siyasete dahil olması olarak, belirli bir… Yani siyasete dahil olabilir, ben bununla ilgili bir sıkıntı yaşamıyorum bu olabilir tabi ki ama, belirli bir partinin ya da iktidarın bu noktada işte herhangi bir partinin paralel bir görüşlerini söyleyebileceği, anlatabileceği alanlar yaratması ve bu noktada, mesela o üniversitenin artık bilim, toplum açısından, o partinin ya da o görüşün üniversitesi olarak görünmesi bir skandal bence, bir kriz. Üniversite hangi üniversite olursa olsun toplum açısından bilginin üretildiği ve yanlı bilginin üretilmediği bir yer olarak görülmeli bir noktada. Yani çok temel noktalarda, diğer noktalarda farklılıklar olabilir. Ama bu noktada bir erozyona uğradığını düşünüyorum bilim insanının. Yani bu televizyon programları sadece bir örnekti aslında birçok yerde bu var. Yani ÇED projesinin altında ismi olanları da koyabiliriz. Aslında hiçbir bilimsel yanı olmayan bir projenin, bir raporun altında imzasının olması bence bir krizdir. (25E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Çoklu aktör bakış açısıyla üniversite, devlet sermaye ve akademisyen olmak üzere daha çok bu temel birkaç aktör çerçevesinde yapılan değerlendirmelerin yanı sıra; akademik bilgi üretim sürecini alternatif mecralarda yeniden üreten ve yaygınlaştıran bir takım farklı aktörler üzerinde duran değerlendirmeler de bulunmaktadır. Bu bağlamda devlet, sermaye, üniversite, akademisyen odağından ziyade; "stratejik" düşünce kuruluşları, araştırma merkezleri/şirketleri, STK'lar, medya ve iletişim kaynak ve kanalları ile fon ve/veya finansal kaynağın kendisinin de öne çıktığı mecraların diğer aktörler olarak ifade edildikleri gözlemlenmiştir. Bu konuya ilişkin olarak; üç farklı alan ve unvandan akademisyen şunları söylemektedir:

> Valla akademi içerisinde akademisyenler olmalıdır ama daha genele yayacak olursak bence en büyük bilgi üreticisi günümüz koşullarında medyadır. Yani doğru-yanlış, kasıtlı-kasıtsız her nerede-ne şekilde olursa olsun akademi kapsamında değerlendirdiğinizde evet akademisyendir. Ama akademisyen de şu anda bence medyayı üretim için kullanıyor yoğun bir şekilde. Medyadan besleniyor. Dolayısıyla aslında akademisyen üretse bile bilginin üreticisi konumundaki en büyük kaynaklardan biri medyadır. Yani bugün hani hangi bilgiyi üretmek için neye elimi atsam bir teknolojik aygıta veya araca ulaşmak zorundayım. O bakımdan şu anda düşünseneze ülkelerin

> hayatını teknoloji kurtarıyor şu anda. Sürdürülebilirliğimizi pandemi sürecinde teknolojiye borçluyuz. O bakımdan bilgi üretiminde teknolojinin çok büyük bir artısının olduğunu düşünüyorum. Ki bu teknolojiyi de ekonomiden ayıramazsınız. Ekonominin gelişmiş olduğu güçler medyayı kullandığı için. Bu resmen bir iktidar yönetimine doğru da o konu ilerler yan. Gücü elinde tutan medyanın elinde tutar. Medya, gücün istediği bilgiyi üretir. (14K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Valla güzel soru yani, ama ben bizim bölüm açısından söyleyebilirim. Örneğin bizde laboratuvar yok atıyorum ekipman şunlar bunlar.. yani ben nasıl yapmaya çalıştığımı söyleyeyim belki oradan bir şey çıkartırız. Yani ben şöyle yapmaya çalışıyorum. Ya bir kere fonsuz olmuyor. Paranız olması lazım. Para olmadan bilimsel faaliyet üretmek çok zor. Surveyi var, software programları var. Data analiz için falan. Yani bunları da tabi size devletler sağlıyor ya da şirketler sağlıyor ya da vakıflar sağlıyor yani hakkınız var. Bunlar olmazsa zor. Yani benim yaptığım, ben tabi ki küçük takımlar kuruyorum. Onlara fon bulmaya çalışıyorum. M.A işte Ph.D. onlarla kapalı bir şekilde üretiyoruz. Ama ürettiğimiz, bilmiyorum yine sorunuzla alakalı mı ama, ürettiğimiz bilginin yayılımı kısıtlı. Yani tabi onda bizim de suçumuz var. Yani Türkçe az yazıyoruz. Mesela o da bence önemli bir sorun. Mesela ben akademiyada bakıyorum Türkçe yazdığım şey deli gibi okunmuş falan ama hani ingilizce yazdığım şey hani orda.. Bence hani benim Türkçe yazdığım çok kötü mesela hani diğerine göre. Ama yayılımı az. Dolayısıyla valla yani zor soru, ben o açıdan pek düşünmemiştim açıkçası, güzel bir soru. Ben mi üretiyorum? Kim üretiyor? Ben orada belki bir aracıyım, bilemiyorum yani gerçekten. Tabi ki fikirlerimle, şeyimle hani sürekli düşünüyorsunuz yapıyorsunuz falan ama. Hani para olmazsa yapamazsınız yani. (31E, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

> Şimdi şöyle, öncelikle aktörleri söyleyeyim. Think-tanklar var. Bunlar önemli akademik bilgi açısından. Üretim sürecinde yer alıyorlar. Merkezler var. İşte mesela üniversitelere bağlı oluyorlar bunların bir kısmı. Bir kısmı ise bazı vakıflara bağlı oluyor. Onun dışında, sivil toplum kuruluşları var. STK'lar sosyal hareketlerle bağlantılı olarak akademik bilgi üretimine katılıyor. Başka da benim gözlediğim, bir de böyle yakın zamanlarda gördüğüm benim, kooperatif gibi diyeyim sana bir Asos Felsefe grubu gibi yani akademik komün yaratarak artık akademia akademinin içinde öldü, biraz da anarşist ruhlu insanlar bunlar. Hiçbir iktidara teslim olmadan kendimiz üretelim. Mesela Karaburun var bizde. İşte Asos Felsefe, yani aklıma gelenleri söylüyorum. Ben biraz da böyle münferit ve münzevi bir adam olduğumdan bunlara katıldım ama unutuyorum isimlerini. Karaburuncularla çok mesela kuruluşunda gelişmesinde daha gençtik o zamanlar katkımız oldu. Şimdi bütün bunlara göre akademik bilginin üretilmesi şuna bağlı, şu grup olursa bunlar bugün üretiyor bunlar üretmiyor diyemeyiz. Akademik bilgi bu geniş çaplı baktığımızda gördüğümüz aktörler tarafından hep öyle ya da böyle üretiliyor. (34E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF)

"Şeffaflık" eleştirisi de çoklu aktörler bu aktörlerin ilişki ağları kaynak transferleri ve akademik bilgi üretim süreci açısından çalışma kapsamında karşımıza çıkan bulgulardan biridir. Bahsedilen husus; aktörler arası etkileşim ve ilişkilerin bir "bilim politikası" "tarihsel dönemlere ayrılmış aşamalı akademik çalışmalar, şeffaflıkla açıklanan kaynak aktarımı ve akademik üretim sürecinden elde edilen katkı ve sonuçlara erişilebilirlik gibi konularda temel bir erişim sorunuyla karşılaşılması biçiminde özetlenebilir. Bir profesör bu konuyu şöyle değerlendirmektedir:

> Şöyle, tabi bunların şeffaf olup olmamasıyla da ilişkili yani. Bütün bu desteklerin ne kadarı? İşte devletin yani işte kamu kurumlarının, örneğin TÜBİTAK özelinde söyleyebilirim. Yaptıkları destekler ya da işte açıkladığı destekler, şeffaf işliyor. Ama şunu biliyoruz. Özel sektörde pek çok farklı alanda üniversitelere destek sağlandığını ve bunun şeffaf biçimde açıklanmadığını, ciddi kaynakların aktarıldığını, hangi alanlara yönelik bu alana ilişkin kaynakların aktarıldığında ilişkin açıkçası sadece tahminlerimiz var. Bunun hani somutlanmış, alenileştirilmiş olmadığını düşünüyorum. Elbette çeşitli, kamu ve kamunun üniversite dışındaki alanlarıyla, üniversitenin ortak çalışma konuları var. Ama benim için şöyle bir şey var, tüm bunların şeffaf olmaması bir

> yana, bir yandan da tabi benim gözlemim, tabi böyle ilan edilmiş bir öncelikler politikası, bir bilim politikası ya da herhangi bir işte öncelikli alan ilanı bence yok. Hani nereye nasıl bir kaynak aktarılıyor? Ne tür sonuçları ortaya çıkıyor? Bunu izleyebileceğimiz, çok böyle şey, kendi ilgi alanımız doğrultusunda belki bazı şeylerden söz ediyoruz ama şurada şöyle bir grup var ve bu on yıllar boyunca şunu çalışıyor ve böyle üretim yaptılar diyebileceğimiz böyle gelenekselleşmiş çalışma alanları yok diye düşünüyorum. Bunu tabi, sosyal bilimler için söyleyebilirim…Sistematik biçimde araştırma yapan ve bu alanı besleyen kurumlar var dersem çok yani net bir hedef ya da adres gösteremem. Dernekler var, çeşitli sivil toplum örgütleri var ama bu coğrafyada çok dağınık bir yapı, bence benim en azından sınırlı deneyimim gözlemim bu tür yapıların olmadığı. (19K, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademik bilgi üretim sürecinde "aktörler" tartışmasına genel olarak bakıldığında; farklı görüşler bulunmakla birlikte, "akademisyenin ve akademinin bir noktadan itibaren devlet ve sermaye tarafından sınırlandığı veya sınırlanma tehlikesi bulunduğu eleştirisinin bütün bakış açılarında baskın olduğu görülmüştür. Eleştiriler bu bağlamda ele alındığında, bu çalışmanın amaçları ve sonuçları açısından önemli bir bulgu seti sağlamaktadır.

2.5. Akademik Bilgi Üretim Sürecine Üniversite/Fakülte/Bölüm "Stratejileri" Üzerinden Bakmak

İktisadi, siyasi, sosyo-kültürel yapı ve koşullar çerçevesindeki bir dönüşümle ilişkilendirilen akademik kapitalizm tartışmasıyla birlikte; söz konusu tartışmanın akademik bilgi üretim sürecine yansımalarının görünürlüğü açısından üniversite, fakülte ve bölüm yapılanmaları çerçevesindeki mevcut durum ve işleyiş konusunda da bilgi edinmek önem taşımaktadır. Bu açıdan yapılan görüşmelerden hareketle; akademisyenlerin bilgi üretme pratiği ve akademik bilgi üretme süreci ilk olarak; üniversitelerin "varlıklarının" yönetim biçimi üzerinden bir patronaj değerlendirmesi de göz önünde bulundurularak "devlet" ve "vakıf" üniversiteleri ikiliğinin "yeterli" bir ayrım sunup sunmadığı ve bu ikiliğin hangi açılardan sorunsallaştırılabileceği üzerinde durulmaktadır. İkinci alt başlık; fakülte ve bölümler düzeyinde farklılaşan sosyal bilimler alanlarının, üniversite kaynakları, hedefleri, misyonları ve akademik üretim beklentileri açısından "stratejik" bir konumda olup olmadıkları veya bu konuda kendilerini nasıl

değerlendirdiklerine ilişkindir. Üçüncü altbaşlık ise; yukarıdaki iki tartışma noktasını da kapsayacak şekilde; üniversite, fakülte ve bölüm düzeyinde akademisyenlerin kurumsal performans, teşvik ve idari iş yükleri bağlamında akademik bilgi üretim süreçlerini nasıl sürdürebildikleri ve bu çerçevede nasıl bir üretim pratiğinin öne çıktığına yöneliktir.

2.5.1. Devlet-Vakıf Üniversiteleri: Yeterli Bir Ayrım mı?

Akademik bilgi üretim sürecinde üzerinde durulması gereken alt başlıklardan ilki, üniversitelerin kurumsal yapısı ve bu yapının "homojenliği" tartışmasıdır. Bir diğer ifadeyle; tarihsel dönemler içerisinde bakıldığında üniversitelerin kuruluş aşamalarının amaç, kapsam, süreç, yasal boyutları açısından farklılaşan ve çeşitlenen bir biçimde geliştiği gözlemlenmektedir. Söz konusu heterojenlik, bu bağlamıyla akademik bilgi üretim sürecinin koşullarını da çeşitlendirmekte; akademisyenlerin bulundukları coğrafi bölge, çalışma koşulları, akademik bilgi üretimi konusundaki talep ve beklentiler, eğitim-yayın-idari iş yükü konusundaki dağılım, araştırma kaynak ve destekleri, ücretlendirme politikaları gibi pek çok noktada karşılık bulmaktadır. Bu nedenle, çok temelde "devlet ve vakıf üniversiteleri" olarak ifade edilen ikili bir ayrımın; "vakıf üniversiteleşen devlet üniversiteleri", "heterojen devlet üniversiteleri" ve "heterojen vakıf üniversiteleri" olarak üç temel başlıkta genişletilerek akademik bilgi üretim süreci açısından da yeniden tartışmaya açılması gerekmektedir.

Yapılan görüşmelerde de akademik üretim süreci ve bu süreçte akademisyenlerden beklenenler açısından, devlet ve vakıf üniversitelerinde bir farklılığın olup olmadığı sorusuna 28 öğretim üyesi bu ikili ayrım üzerinden görüş belirtirken; 13 öğretim üyesinin devlet-vakıf üniversitesi ayrımı üzerinden bu tür bir değerlendirmenin yapılamayacağı ve heterojen üniversite biçimleri üzerinden yanıtlanan bir akademik bilgi

üretim sürecinin söz konusu olduğu sonucuna ulaşılmıştır[233]. Bir diğer vurgu da, tüm farklı alan ve unvandan akademisyenlerin devlet ve vakıf üniversitesi tartışmasını büyük ölçüde, doğrudan akademik bilgi üretimi meselesi üzerinden değil; çalışma koşulları ve yapısal koşulların akademik bilgi üretim sürecine yansımalarına değinerek açıklamalarıdır. Katılımcıların konuya ilişkin fikirleri ele alındığında öne çıkan noktaların, "vakıf üniversitelerindeki ticari kaygı kaynaklı üretim baskısı", "vakıf üniversitelerindeki iş güvencesizliği", "vakıf üniversitelerindeki gelir sıkıntısı", "devlet üniversitelerindeki altyapı sorunu", "devlet üniversitelerindeki bürokrasi kaynaklı hantal yapı" ve "vakıf üniversitelerinde akademisyen üzerinde oluşan sermaye kaynaklı baskının devlet üniversitelerinde devlet kaynaklı olarak kuruluyor olması" olduğu görülmüştür.

Devlet ve vakıf üniversitesi ayrımını herhangi bir sorgulamaya tabi tutmaksızın yeterli bulan veya yanıtlarını bu ikili ayrım üzerinden veren akademisyenlerin bir bölümü, vakıf üniversitelerinin devlet üniversiteleri ile karşılaştırıldığında kamu bütçesinden finanse edilmesi noktasında önemli bir farklılığın bulunduğu, bu noktada "maksimum fayda" ve "kar" prensibinin öne çıktığı ve akademisyen ve akademik bilgi üretim sürecinden "performans" temelindeki beklentilerin de arttığı yönünde değerlendirmelerde bulunmaktadır. Bu noktada, sırasıyla herhangi bir devlet üniversitesi tecrübesi bulunmayan bir araştırma görevlisi ile daha önce vakıf üniversitesi tecrübesi olmayan bir doktor öğretim üyesinin karşılaştırmalı ifadeleri arasındaki benzerlik göze çarpmaktadır.

> Ya tabi ki vardır. Tamam hani ikisi de üniversite ama bir yerde mali kaygılar, ekonomi, sonuçta burası bir noktada özel bir ticari kurum aslında bakıldığı zaman. O yüzden işte kaynakları farklı,

[233] Profesör unvanına sahip katılımcıların genel olarak bu ayrımı yeterli bulmadıkları (8 katılımcı- %57) diğer unvan gruplarının ise genel olarak yeterli buldukları görülmüştür. Benzer bir şekilde, idari yöneticilik yapmamış katılımcılar genel olarak bu ayrımı yeterli buluyor iken (19 katılımcı-%86); idari yönetim tecrübesi olan katılımcılar ise yetersiz bulduklarını belirtmişlerdir (10 katılımcı-%53). Son olarak bölüm bazında bakıldığında, İİBF ve İletişim fakültelerinden araştırmaya dahil olan katılımcıların bu ayrımı yeterli gördükleri, Sosyoloji bölümü öğretim elemanlarının düşüncelerinin ise dengeli dağıldığı görülmüştür (%50-%50). Diğer değişkenler açısından anlamlı bir farklılığın bulunmadığı ve genel olarak devlet üniversitesi ve vakıf üniversitesi arasındaki ayrımı yeterli buldukları görülmektedir.

> ekonomisini kendi ne derler, onları döndürme sistemi farklı olduğu için, akademisyenlere üniversitelerin bakış açıları da farklı olabilir. Bakış açıları ve onları kafalarında konumlandırdıkları yerler farklı olduğu için, desteklerken de, çalışma koşulları noktasında da her üniversitenin de farklı stratejileri olabilir. Tabi ben şu an devlet üniversitesini deneyimlemediğim için bilmiyorum. (2K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Ben hiç özel üniversite vakıf üniversitesinde çalışmadım ama çalışan arkadaşlarımın serzenişlerini çok fazla dinlediğim için birkaç örnekle söylemek isterim. Vakıf üniversitesindeki arkadaşlarımın motivasyonlarının oldukça bozuk olduğunu düşünüyorum. Çünkü ödeme dengeleri çok kötü. Paralarını alamama kaygıları içindeler ve atılma korkusu içindeler. Bir garantiye sahip olmadıkları için onlar her anlarını devlete nasıl geçerim planları ile geçiriyorlar. Bu çok ciddi bir güven eksikliği ve verimsizlik kaynağı onlar için. Görebildiğim kadarıyla bu. O yüzden üretimlerini etkiliyor. bu ciddi bir motivasyonsuzluktur diyebilirim. Bütün bu motivasyonsuzluklar zaten insanları devlette çalışmaya itiyor ve patronaj ilişkilerini de kamçılıyor. (14K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Yapılan görüşmelerde yalnızca devlet üniversitesi tecrübesi bulunan akademisyenlerin vakıf üniversiteleri konusundaki görüşlerini büyük ölçüde, bu üniversitelerde çalışan meslektaşlarının görüş ve deneyimlerinden yararlanarak yanıtladıkları gözlemlenmiştir. Bu noktada akademisyenlerin doğrudan tecrübelerinden ziyade ikincil kaynağa dayalı görüşlerin aktarıldığı ve belli ortak vurguların öne çıktığı söylenebilir.

> Yani benim özel üniversitelerde çalışan arkadaşlarım oldu. Hani kimisi ders vermeye devam ediyor, kimisi kadrolu devam etti. Sonra devlete geçmek isteyenler de oldu, geçebilen geçti. Yani özel üniversitelerde çalışma bakımından bence performans baskısı biraz daha fazla olabilir. Bizde de var ama en nihayetinde günün sonunda herkes devlet memuru hani. Beş buçuk olunca memuru bulamayınca geri döner gibi. Benim kişisel deneyimim öyle değil. Ben 7/24 çalışıyorum da (gülüyor) hani şey olarak kimse seni işten atamaz. Atar ama uğraşırsın ve belki geri dönersin. Öyle bir alt bilgi de var bir yerlerde. Ama özel üniversitede öyle değil ki. O işini kaybedebilirsin gerçekten. Yani senin o performansı sağlamadığını düşünürlerse ya da belirli vermen gereken ders sayısını vermezse sen oradan ayrılırsın. Ya da verilen ücretler farklı benim bildiğim kadarıyla. Yani devletteki ile özeldeki bir değil. Zaten emeğinin karşılığını çok zor alıyorsun. Bir de öyle daha sıkı olabilir diye düşünüyorum. O yüzden de bilgi üretimi kısmında bence özel üniversite de ihya etmiyordur araştırmacıyı, hani al sana para veriyorum git şunu yap demiyordur bence o kısımlarda işler değişiyor. Ben özel üniversitelerin de yani belki birkaç özel üniversite farklıdır o konuda, onların da devlet üniversiteleri kadar kötü olduğunu düşünüyorum çalışma ortamı bakımından. (28K, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Hem devlet hem vakıf üniversitesi tecrübesi bulunan ve bu iki üniversite arasındaki farklılıklara değinen akademisyenler açısından ise vakıf üniversitelerinin ağırlık kazandığı açıklamalarda, "maksimum verimlilik" prensibi ile performans sürecine işaret edildiği, akademik bilgi üretim süreci açısından ise "yayın baskısı" konusunun gündeme geldiği görülmektedir:

> Tabi, çok farklı yani X (vakıf) üniversitesinde mesela yani oradaki doz gittikçe artmıştı beklenti düzeyinde. Çünkü orası tam bir hani şey olduğu için, yani orası bir ticarethane. Şey değil orası herhangi bir, ya ben kendi isteğimle ayrıldım zaten belki kalsam kalırdım 10 sene çalıştım orada ama. Hayır, ben ya akademisyenliği bırakacaktım ya yani ayrılacaktım yani devam edilebilir

> boyutu benim için geçmişti. Hakikaten bambaşka bir iş yapmak bile benim için daha kabul edilebilir hale gelmişti. Çünkü orada beklenti, sizin hani şey gibi, maksimum, yapabildiğiniz her şeyin maksimumu. Yani maksimum yayın, maksimum öğrenciye hizmet, maksimum nasıl diyelim halkla ilişkiler. Her şey, her şeyden maksimum şey gibi. Dersler bitti, o zaman biraz da tanıtım yapalım falan. Hani bu böyle bir şey değil ya, evet yapalım yani yapılabilir mi yapılamaz mı meselesi değil, yapılması gerekmiyor olması gerekiyor. Yapılabilir evet yani ama neden ki hani ne olacak yani niye böyle bu kadar çok yapmak gerekiyor. Devlette, aslında şöyle, şeye göre de değişiyor bence. Sizin olduğunuz üniversiteye göre de değişiyor. Yani mesela bölüme bağlı. Yani devlet üniversitesi de daha kabus hale gelebilir aslında. Yani, tamamen oradaki yapıya bağlı olarak… ama mesela şeyi farklı, nasıl diyim, beklentisi farklı. Yani, şeyde mesela 2006'dan 2011'e kadar X (vakıf) üniversitesi daha iyiydi. Çünkü başka şartlardan. Ama genel olarak vakıf üniversitelerinde çalışmak ve onların beklentisi çok daha fazla ve çok daha zor. Çok net bu yani. (33K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

> Vakıflarda evet öyle bir, özellikle bir yayın baskısı var işte o performansa dayalı bir sonraki sene sözleşmem yenilenecek mi baskısı var. Sonra işte o yayın baskısına böyle son zamanlarda, son birkaç senedir işte SSCI olacak, Q1 olacak Q2 olacak, yok işte ULAKBİM olacak ama işte birden fazla ULAKBİM olacak, tek yazarlı ULAKBİM olacak gibi böyle baskılar var. Hani devlette de vardır belki ama hani bunu sanki böyle vakıfta çok çok hissediyoruz. (29K, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

Vakıf üniversitesinin "kaynakları", "amacı" ve "ortaya çıkış süreci" itibariyle ilk andan itibaren devlet üniversitesi yapılanmasından farklı olduğunu vurgulayarak bu durumun kaçınılmaz bir sonuç olduğunu belirten bir araştırma görevlisi, günümüzde vakıf üniversitelerine benzeyen devlet üniversitelerinin dönüşümünü şöyle açıklamaktadır:

> Ya farklılık elbette var. Çünkü şöyle, yani zaten vakıf üniversitelerinin kendisi zaten aslında yani o farklılığı var eden bir şey. Yani üniversite diyebilir miyiz aslında onun bile sorgulanması gerekiyor. Bir vakfa bağlı bir şeye bağlı ve sadece para söz konusu olarak bir şeyler üretmeye çalışan bir alandan bahsediyoruz o yüzden elbette büyük farklılıklar var ama işte zaman geçtikçe de işte devlet üniversitelerinin zaten vakıf üniversitelerine benzemeye başlıyor. Yine orada da vakıf üniversitelerinin yaptığı şeyler günümüzün reklam dünyası gibi aslında yani hocaları pazarlama, işte öğrencileri pazarlama, mekanı pazarlama, yani işte binasının yeni olmasının, tuvaletlerimiz şöyle gibi şeyler var yani, bina yeni, yani burası üniversite… Yani, bu söz konusu bile olmaması lazım aslında yani. Ama, işte şöyle bir dünya da var, yine öyle bir şekillendiriliyor ki yani biraz önce de söylediğim gibi, ya amaç zaten para kazanmak, yani temel amaç para kazanmak. Yani hani tamamen ticari tamamen beklentilere yönelik, tamamen pragmatik bir şey söz konusu aslında. Ama zamanla da devlet üniversiteleri de vakıf üniversitelerine benziyor. Ya farklı olmaya çalışabilen bir üniversite duruşu söz konusu değil yani. (22E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Devlet ve vakıf üniversiteleri arasındaki farklılıklara odaklanan yaklaşımlarda, devlet üniversitelerindeki kadro-unvan ve ücret düzenlemelerindeki görece iyi koşulların, akademik üretim teşviki ve bu konudaki motivasyonu olumsuz yönde de etkileyebildiğini, "hantal" bir üretim pratiğini yerleştirdiği yönündeki değerlendirmelerle de karşılaşılmaktadır. Bu noktada, akademik bilgi üretimine ilişkin içsel motivasyon

kaynakları kadar, akademik grup etkileşimi ve dışsal kaynak ve koşulların belirleyiciliği de öne çıkmaktadır.

> Şimdi böyle yaptığımız karşılaştırma çok sağlıklı olmayabilir aslında biliyor musun? Çünkü vakıf üniversiteleriyle ilgili bire bir şeyim yok açıkçası. Arkadaşlarım da çok yok. Onlar ne yaşıyorlardır çok fazla bilmiyorum. Ama tabi ki şöyle düşünüyorum açıkçası. Oralar özel, hani özel, adı üstünde. Sözleşmeli vesaire çalıştırdığı için, kişilerin biraz daha özen gösterdiğini düşünüyorum yapabildikleri kadar herhalde. Daha çalışabilir elemanlar belki oraya alınıyor. İşine hani özen gösterebilecek ve bunu gerçekten hani sergileyen insanlar olarak hani oralara bakarak o kişiler alınıyordur diye düşünüyorum. O anlamda oraların biraz daha kaliteli, hani nitelikli, etik midir onu bilemem. Hani o etik kısmı ile ilgili bir şey söyleyemem, ama daha üretken olmaları gerektiği kuşkusuz vakıf üniversiteleri için. Bizim devlet üniversiteleri için illa üretken olmanız gerekmiyor. Derslerinize girer çıkarsınız işte, ta ki atılana kadar. Sorun yok. Yani öyle bir şey var. Yayın yapmaları gerekmi… yani hani şu son zamana kadar 2 yıl, 2018'e kadar ben size söyleyeyim bu da benim için tuhaf bir durumdu. Amerika çünkü, hani daha vakıf, özel sektör, özel üniversiteler hep çalışıyor. Geldiğimde böyle işte 10 yıl geçmiş, daha yardımcı doçent. Hiçbir yayını yok. Allahallah, ben böyle: nasıl yani? Hala nasıl üniversitede kalabiliyor? diye ben şaşırmıştım açıkçası ve hala da öyle gidenlerimiz var. (35K, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Sosyal bilimlerdeki akademisyenlerden bilgi üretim süreçleri konusundaki beklentiler bağlamında hem devlet hem de vakıf üniversitelerinin "avantajlı" ve "dezavantajlı" niteliklerini karşılaştırmalı olarak değerlendiren bir diğer yaklaşımda ise, "altyapı sorunları", "iş güvencesi" olarak ifade edilebilecek kadrolu-sözleşmeli çalışma biçimi, "kamu kurumu-özel işletme ikilemi", "fikir üretiminde motivasyon kaynakları" ve başarı ödüllendirme sistemleri" açısından farklılıkları öne çıkaran değerlendirmeler vurgulanmaktadır.

> Şimdi sosyal bilim için şöyle bir şey, bir yandan paraya ihtiyacımız var tabi ki proje yapmak için ama bizim örneğin çok büyük laboratuvarlar alt yapı bilmem ne falan gibi ihtiyaçlarımız yok. Bu önemli bir fark… Yani özellikle alt yapı konusunda, özellikle devlet üniversitelerinde sıkıntılar var. Her alanda değil ama var yani özellikle alt yapı konusunda ciddi ciddi sıkıntılar var. Sosyal bilimlerde bu tabi ki birazcık daha muallak. Yani yapısal olarak, ekipman olarak, çok da o kadar büyük ihtiyaçlarımız olmuyor yani, yok. Devlet ve vakıf tabi ki farklı daha önce de söylediğim gibi. Vakıfta kontratlısın. Yani sonuç olarak memur değilsin. Yani memuriyetin getirdiği bir yandan güven, bir yandan şey de deniliyor, memur tembeldir bilmem nedir. Öyle bir şey de denilebilir. İstiraat eder, öyle denilir. Ama yani sonuç olarak yine de vakıf üniversitesinde yaşamış olan ve özel şirket baskısı tabi ki yok yani devlet üniversitelerinde. Bunun olumlu ve olumsuz yanları var. Bu çerçeve içerisinde tabi ki hocaların, öğretim üyelerinin kendi etiği, çalışma etiği, disipline olan saygı veya saygısızlığı, neyse, çok önemlidir. Sen çok verimli kendince yani çalışabilirsin bir devlet üniversitesinde. Yani bu profesyonelliğini nasıl tanımladığını, sorumluluklarını nasıl tanımladığını, bunların tabi ki resmi olarak verilmiş olan standartları var. Çalışma saatleri ve görevleri var. Kriterleri var. Ama bunun ötesinde de tabi ki bir özveri gerekiyor. Onun için ben böyle otomatik olarak devlet üniversiteleri durağan diyemem. Ama rahatlıkları da var, bir devlet üniversitesinin sunduğu rahatlıkları var. Ama bence bilim ve fikir üretmenin çok önemli, sadece baskıdan dolayı değil, tam tersine, rahatlığı da fikir üretiminde çok önemli bir görev alır, biliyorum, yer tutar. Vakıf üniversiteleri, yani gerçekten baskı çok yoğun ama ödül de alıyorsun yani, maddi ödüller alıyorsun. Bu da tabi ki birçok insan için gerçekten çok ön planda. Yani akademisyenler için de ön planda. (6K., Profesör, Devlet Üniv., İlk on içinde, Sosyoloji)

Farklı bir bulgu, devlet ve vakıf üniversiteleri arasında, "vakıf üniversiteleşen devlet üniversitesi" bir diğer ifadeyle "vakıf" kavramının dönüşümü ve "üniversitelerin ticarileşmesi" tartışmalarına ilişkin bir benzerliğin görülmeye başladığı yönündeki değerlendirmelerdir. Yapılan görüşmelerde bu görüşü ifade eden akademisyenlerin bilgi üretim süreçleri, öğrencilerle kurulan ilişkiler, öğretim elemanları arasındaki performans ve teşvik yaklaşımları gibi farklı süreçler açısından bir "popüler", "faydacı", "masrafsız", "kazanç sağlayan"; dolayısıyla piyasa ihtiyaçlarına uygun olarak "şirketleşen" ve öncelikleri farklılaşan üniversitelerden söz edilmektedir. Bir doçent bu vurguyu şu şekilde açıklamaktadır:

> Yani tabi şimdi vakıf üniversiteleri ile devlet üniversiteleri arasında yani, şimdi birbirlerine benziyorlar. Daha doğrusu devlet üniversiteleri gitgide vakıf üniversitelerine benziyorlar. Vakıf üniversiteleri de vakıf üniversitesi değil malum. Burada aslında vakıf da zihinsel olarak ve tarihsel olarak bir kamusal fayda üreten kurum. Dolayısıyla vakfı sırf formal kriterler üzerinden vakıf, kamu, devlet üniversitesi diyip ayırıp birisini diğerinden daha ayrıcalıklı bir yere koymuyorum. Ben devlet üniversitelerinin çoğunun vakıf üniversitelerinden çok daha dipte olduğunu biliyorum. İlerleme biçimleri, öğrencilerle kurulan ilişkiler hocalar arası ilişkiler, hocalara yapılan mobbing, öğrencilere falan birçok anlamda devlet üniversitelerinin ezici çoğunluğunun bazı vakıf üniversitelerinden çok daha berbat olduğunu düşünebilirim. Ve orada daha geleneksel otorite biçimleri de söz konusu olabiliyor. Vakıf üniversitelerinin bazılarında çok daha gerçekten ilerici diyebileceğim ölçekte gelenekler oluşmuş, kurumsallaşma biçimleri oluşmuş olduğunu da gözlemliyoruz. Fakat Türkiye'de vakıf üniversitesi olarak adlandırılan birçok üniversitenin de artık vakıf üniversitesi olmadığını, bir çoğunun, biliyoruz. Mesela X, Y üniversitesi vakıf üniversitesi midir? Mesela Z üniversitesi bir vakıf mıdır bir şirket midir? Yani çalışanlarına davranma biçimi, öğrencilerini yetiştirme biçimi vakıf mıdır, ürettiği bilgiler bir vakıf üniversitesinin üretebileceği, bir bilgi üretme.. bunlar kamusal fayda mı üretirler? Yoksa sadece daha piyasa oriented… yani yeni açılan bölümlere bile baktığınızda açılan bölümlerin ezici çoğunluğu işte hiçbir masraf gerektirmeyen Hukuk Fakültesi çok kazanç getirebilecek Tıp Fakültesi gibi işte daha popüler ve faydacı anlamda iş getirecek, vakfı tırnak içerisinde üniversiteyi güçlendirecek kâr getirecek bölümler olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla biz bu vakıf-devlet üniversitesinin kendisini biraz yine aynı şekilde bozmamız gerekir. Devlet iyi vakıf kötü değil ama var olanlar ne kadar vakıf var olanlar ne kadar devlet-kamu üniversitesi?... (37E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Bu noktada, yeni açılan devlet üniversiteleri ile "kurumsallaşmış" devlet üniversiteleri arasında da işleyiş prensibi açısından bir farklılığın vurgulandığı ve üniversitelerin piyasalaşması ve "vakıf üniversiteleşen devlet üniversiteleri" olarak ifade edilen sürecin devlet üniversiteleri arasında da farklılık gösterdiği konusunda değerlendirmelerle karşılaşılmıştır. Bir doktor öğretim üyesi devlet ve vakıf üniversiteleri arasında akademik bilgi üretim süreci açısından bir farklılık bulunup bulunmadığına ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

> Çok, bir daha vurgulayayım, kurumlar arasında çok büyük farklılıklar olduğunu düşünüyorum burada. Ama şey yani, temel olarak devletle vakıf farklı birbirinden yani. Temel. Farklı. Ama mesela benim çalıştığım devletle vakıf çok farklı değil. Bu da mesela sonradan bu piyasaya, Yükseköğretim piyasasına dahil olduğu için vakıf gibi davranıyor. Müşteri gibi görüyor öğrenciyi. Ondan sonra şey, hani, yayın meselesini de öyle görüyor vesaire işte o ranking, istiyorlar işte ne yaptınız bu sene diye, onları yayınlarken mesela, öyle şeylere bakıyor. Ne kadar aktifiz, o böyle rakamlarla onu göstermeye çalışmak. Aynı yani, çok böyle vakıftan bir farkı yok. Ama mesela X Üniversitesi temelinde düşündüğümüz zaman, daha büyük bir üniversite olarak düşündüğümüz zaman, orası gerçekten farklı vakıftan. Ama vakıfın ders yükü ve tanıtım anlamında çok yoğun şeyleri oluyor, yoğun istekleri. Hani yayın anlamında hepsi çok farklılaşıyor birbirinden. Ya benim A tipi dediğim Koç Sabancı tipi üniversiteler var. Orada gerçekten onun üzerine dönüyor çoğu şey, zaten az öğrencileri var mesela işte 2 ders maksimum verdiriyorlar yani öyle sözleşme temelli bir şey var ve yayın bekliyor. B Tipi hani daha işte nedir? Ekonomi üniversitesi gibi bir üniversitede hani yayın, bir tane işte kriter olarak belirlenen bir şeye dair yayın bekleniyor. Yani o birincil öncelik değil, yani, böyle yayın birincil öncelik değil. Birincil öncelik öğrenci orada. Çünkü oradan para kazanılıyor. C'yi zaten saymıyorum. Orada tamamen öğrenci yani ben hani görüştüğümde o kadarını bilmiyordum. 24 saat ders veren insanlar olduğunu gördüm ki yani yeni ders hazırlayan. 24 saat ders veriyorsunuz, bir de ders hazırlıyorsunuz 45 saat ediyor hani, başka bir şey zaten mümkün değil. O yüzden başka bir şey üreten de... üretmeleri de mümkün değil yani o çerçevede. Ama temelde şey açısından farklılıklar var ama şu an bence çok birbirine benzemeye başladı devletle. Gittikçe bence X Üniversitesi'ni de zorluyor bu, hani daha büyük kurumlar, kurumsallaşmış yapılarını fazla kolay kolay dönüştürmüyorlar. Mesela X Üniversitesi'nde ne oluyor? Mesela rektör değişiyor, yeni kriterler getiriyor, işte atama kriterleri, o kriterler üzerinden o dönüşüm gerçekleşiyor. Orada da oluyor, olacak yani. Ama buradaki hızda olmayacak. burası böyle, atama, hemen oluyor burada, mesela bu benim üniversitem, aynı bir vakıf gibi. Ama şu an var hani hala var, gittikçe azalacağını düşündüğüm farklılıklar var. (40K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Değerlendirmelerini, devlet ve vakıf üniversiteleri arasındaki net ayrımların çözüldüğü ve birbirine benzeyen yapı ve işleyişlerin ortaya çıkmaya başladığı yönünde ifade eden akademisyenler ise, hem "devlet memurluğu" bağlamında sağlanan maaş, sosyal güvence ve pasaport gibi özlük ve temel hakları, hem de doğrudan akademik bilgi üretimi açısından nitelikli yayın yapma, araştırma ve proje faaliyetleri noktasında da net bir ayrımın söz konusu olmadığının altını çizmektedir:

> Var. Olmalı. Birçok açıdan, özellikle de ekonomik açısından ve hitap ettikleri ulaştıkları çerçeve açısından var. Eskiden devlet daha geleneksel düşünürken vakıfın oyun alanı daha genişti. Bence bu roller şimdi mix oldu, karıştı birbirine. Bir. devlet üniversitesinde maaş almak daha düşüktü. Vakıfta almak daha yüksekti akademisyen açısından şu an birçok kişi devlete geçmeye çalışıyor. Hükümet bunu düzenlemeye çalışıyor. Maaşla yeşil pasaportla vesaire. Mesela ben devlete geçmeyi yeşil pasaport için isterken; şimdi yeşil pasaporta başvurabileceğimi duymak benim için harika bir şey. İşte maaş düzenlemeleri olacak vesaire. Onun için, devletle vakıf bence terazide, akademisyenin ekonomik geliri açısından bir dengeye ulaşıyor. O ayrım eskisi kadar net değil. Şu hataya düşmeyeceğim. Devlet daha geleneksel düşünüyor hatasına düşmeyeceğim. Çünkü Türkiye'de herkes bunu söylüyor. Ama ben öyle devlet üniversitelerinin öyle araştırmalarını gördüm ki, benim diyen vakıf üniversitesi o araştırmayı yapamaz. Transseksüel araştırması gibi. Öyle vakıf üniversiteleri de gördüm ki, benim diyen, dünyanın en iyi 100 üniversitesine girmiş ODTÜ'nün başvuramadığı, üniversitenin adını unuttum şimdi hatırlayınca söyleyeceğim, ya da başvurup reddedildiği projeleri aldığını gördüm… Benim naçizane düşüncem. Daha esnek olduk. Amaçlar daha bireysel oldu. Toplumdan ayrıldı. Daha kendine odaklı oldu. Komisyonlar daha toplumun sorunlarına odaklanmadan ziyade hep popüler konular oldu. Konuşulacak çok konu var ama araştırılacak az. O yüzden, devletle vakfın ben çok ayrıştığını düşünüyor musun dersen hayır. Ayrım var mı? Tabi ki var. (4K, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Doğrudan akademik bilgi üretim süreci açısından ise "nitelikli araştırmacı" olmakla ilişkilendirilen, yabancı dil becerileri, uluslararası yayın faaliyetleri, küresel görünürlük gibi konularda da özellikle öne çıkan belli başlı devlet ve vakıf üniversitelerinin isimleri tekrarlanmakta; bu açıdan da devlet-vakıf ikiliğini aşan bir değerlendirme ortaya çıkmaktadır:

> Ha şöyle, yani bütün vakıf üniversitelerini sayamam ama mesela İstanbul'daki ne bileyim? Koç Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi belki Ankara'daki, işte Sabancı Üniversitesi gibi okullarda en azından bizim bölümümüz açısından isimlerini duyurmuş, Koç'ta ve özellikle şeyde var yani Sabancı'da falan. Hani yurt dışında eğitim görmüş olmayı çok vasıflı olmak için bir kriter olarak görmüyorum ama en azından o perspektifleri, dünya görüşleri, teorik bilgileri, saha çalışması pratikleri falan gelişmiş hocalar bulunuyor. O yüzden onların yaptıkları çalışmalar da bence hani dil bildikleri için yaptıkları çalışmaların uluslararası görünürlüğü de çok fazla. Referans alan hocalar yani, çalışmalar demek ki bir şekilde işe yarıyor insanların araştırma problemlerini vs. şekillendirirken. Olduğunu düşünüyorum ama aynı şekilde atıyorum Boğaziçi Üniversitesi'nde de var böyle hocalar. Ankara Üniversitesi'nde de var. Bizim bölümümüz açısından mesela ODTÜ'de olduğunu düşünmüyorum artık eski hocalardan vardı. Yani ikisinde de hem gerçekten bilgi, benim hani bilgi olarak tanımladığım şeyi üretmeyenler de var, üretenler de var. O anlamda şeyler yani, eş düzeydeler bana göre. (10K, Arş. Gör. Dr., Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Yukarıda ifade edilen devlet-vakıf üniversitesi ikiliği temelindeki ayrımın çözülmesini daha yapısal koşullarla ilişkilendiren akademisyenler açısından ise; egemen iktisadi siyasal iklimin baskılayıcı unsurları ve YÖK'ün üniversiteler üzerinde belirleyici bir aktör olarak kurumsallaşması gibi değerlendirmeler öne çıkmaktadır.

> Belki belli bir zaman önce, bir farklılıktan söz edilebilirdi. Ama şimdi "YÖK" aslında birbirimizden farkımız, yani bütün bu üniversiteleri aşağı yukarı aynı potaya sokan bir YÖK sistemi var, dahası tam tersi bir şekilde Türkiye'de ekonomik dinamiklerin önüne geçen bir siyasal dinamik, Cumhurbaşkanlığı sistemi ve bütün kamu üniversitelerinin, devlet üniversitelerinin rektörlerinin doğrudan bir merkezden, bir siyasal düşünce çerçevesinde atanıyor olması, bu daha önce var olduğunu söylediğimiz ilişkiyi tersine de çevirdi diye söyleyebiliriz. Yani, devlet üniversiteleri bir taraftan iktisadi bir sıkıştırma yanında öbür taraftan, siyasi bir sıkıştırmanın etkisi altında özgürlük alanının daha da daraldığı yerler haline gelebildi son yıllarda. (7E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Yapılan görüşmelerde ortaya çıkan bir diğer bulgu ise, üniversitelerin devlet ve vakıf olmak üzere temelde ikili bir ayrım üzerinden incelenmesinin mümkün olmadığı yönündedir. Bu bağlamda akademisyenler, akademik bilgi üretim sürecinin devlet ve vakıf üniversitelerinde bir farklılık gösterip göstermemesinin ötesinde, finansal varlık ve kaynaklar üzerinden yapılan devlet-vakıf üniversitesi ayrımının kendisini sorunsallaştırmaktadır.

> Türkiye özelinde şey, ne derler? farklılık var. Bu farklılık, patronajdan kaynaklanan bir farklılık. Ben vakıf üniversitelerinin de homojen bir bütünlük olduğunu düşünmüyorum. Devletin de homojen bir bütünlük, temsil olduğunu düşünmüyorum. Şimdi siz devlet veya vakıf dediğiniz

> zaman aslında bir patronaj tanımı yapıyorsunuz. Üniversitenin varlıklarını yöneten bir vakıfsa vakıf üniversitesi, devletse devlet üniversitesi diyorsunuz. Ama onun içinde aslında baktığınız zaman homojen bir bütünlük de yok. Devlet üniversiteleri dediğiniz zaman o devlet üniversitelerine, üniversitelerin her birine yansıyan, devletin iradesi ve kaynakları, devletin yönlendirmesi farklı farklı oluyor. Dolayısıyla öyle homojenite yok. Bazı yerlere devlet çok daha, siyaseten, sivil toplum olarak işte başka bir takım yapılarla sirayet edebilirken, bazı yerlere daha az sirayet edebiliyor. Bazı yerlerde bilimsel kaygılar daha fazla iken, bazı yerlerde toplumsal kaygılar daha fazla oluyor. Dolayısıyla üniversitelerin misyonu, devlet tarafından kurulmuş olsa da birbirinden farklı oluyor. Bazı üniversitelerin misyonu aynı devlet tarafından kurulmuş olmasına rağmen, bilim üretmek veya bilim merkezi olmakken, bazı üniversitelerin misyonu sosyal destek olmak gibi bir pratiğe dönüşebiliyor. Dolayısıyla bu başka bir tartışma yani üniversite neden kurulur tartışmasına götürüyor. Üniversitenin kuruluş amaçları birbirinden farklı. Patron aynı olmasına rağmen yani devlet kuruyor olmasına rağmen, her bir üniversiteyi farklı amaçla kuruyor olabilir (5E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Burada hem devlet hem de vakıf üniversitelerinin "kuruluş amaçları" ve "odaklandıkları akademik faaliyet alanları"nın belirleyici olduğuna işaret eden akademisyenler, söz konusu farklılıkların, akademik bilgi üretimine ilişkin koşullar ve beklentiler açısından da çeşitli segmentlere ayrıldığını ifade etmektedir. Çalışma koşullarının ve fikir-düşünce ve yazma özgürlüğünün akademik bilgi üretim sürecinde nitelikli yayınların öncül aşaması olduğunu, devlet ve vakıf üniversitesi ayrımı fark etmeksizin; bu yönde bir dengenin kurulması gerekliliğini vurgulamaktadır:

> …Kimi vakıf üniversiteleri, vakıf üniversiteleri de kendi içinde derecelendiriliyor ya işte A Takımı okullar B Takımı okullar, C Takımı okullar. Vakıf bile olsa, A Takımı okullarda görüyorsunuz ki bilgi üretimi kıymetli hala ve insanların üzerinde çok tırnak içinde proje, ders işte yayın üretim baskısı olmasına rağmen, hala nitelikli bir şeylerin çıkabildiğini görüyorsunuz. Demek ki onlar olması gerekene daha yakın bir sistem tutturuyorlar. C sınıfı denilen vakıf üniversitelerindekiler müşteri de onlarınki değil mi yani? Onlarınki de müşteri ama, burada belki de işin dengesi önemlidir yani. Öğrenci her zaman memnun edilmesi gereken ve haklı olan kişi değildir yani eğitim yapısı gereği. Oralardan belki hareketle, belli bir denge tutturuyorlar ve onların nasıl bir modelde bunu tutturduklarına belki bakmak lazım ama ben biliyorum…İsim verebilirim hani, X Üniversitesi'nde İki ders veriyorlar sadece. Gayet böyle çok üst standartlarda tek başlarına çalıştıkları odaları var. İçlerinde kütüphaneleri kanepeleri olan çok şık ortamlar, ondan sonra iki ders veriyorlar böyle bir ortamdalar ama en azından dönemde bir nitelikli yayın standartları var. Hani, bir akademisyenden bir dönem içerisinde gerçekleşmeye yönelik bir nitelikli yayın talep etmek adil. Yani tecrübemiz üzerinden baktığımızda, ama o kişiden bunu talep ederken iki ders verdirmek de adil. Demek ki bir denge söz konusu. Beklentiler ve karşılık beklentilerini doğru dengede kurduğunuzda, vakıf da olsanız, devlet de olsanız bir şeye tekabül ediyor demek ki kalite anlamında. Ama kişiye beş ders ver, 200 öğrenciye danışmanlık yap, akşama kadar debelen bir de üstüne bir tane de nitelikli yayın yap dediğinizde yapamaz çok basit bir şey yani. Orada herhalde öyle bir denge var, tabi devlet üniversitesinde size bunu diyen yok yani belli bir zorunluluklarınız var. Girmeniz gereken ders saati sayısı, sorumluluğunu almanız gereken öğrenci, tabi ki atama yükseltme kriterlerine göre belirli standartlar da var. Ama, onları nispeten yaklaşarak elde etmek daha kolay. Onun dışında, kimse size atıyorum niye geç kaldın, ofisinden bir saat erken çıktın haa, kampüsün neresinde geziyorsun? Bir öğrenciye işte kötü not verdin niye verdin? falan demiyor, diyemiyor. İşin içinde para olmayınca, daha rahat hareket ettiğiniz bir alana denk geliyor. (8E, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Çalışmada karşılaşılan bir diğer bulgu da ranking sıralamalarında ilk ona giren üniversiteler ile bu sıralamaların dışında kalan hem devlet hem de vakıf üniversitelerinde

bulunan akademisyenlerin birbirlerine yönelik olarak vurguladıkları farklılıklardır. Üst sıralarda yer alan vakıf üniversitelerindeki çalışma koşulları, ders sayısı, idari iş yükünün görece daha uygun dağılımı gibi konular diğer devlet ve/veya vakıf üniversitelerindeki akademisyenler tarafından dile getirilmekte; buna karşın aynı üniversitelerin nitelikli yayın talebi yönündeki beklenti, fon merkezli araştırma süreci, hız, küresel rekabet ile birlikte akademik bilgi üretim süreci açısından baskı unsuru oluşturabilecek yönlerine de dikkat çekilmektedir: Sıralama sistemlerinde ilk 10 dışında bulunan bir üniversitenin İletişim alanında yer alan doçentin yorumuyla, bu iki üniversite yapılanması arasındaki fark şu şekilde ifade edilmektedir:

> Yani hasretle baktığımız işte Koç gibi Sabancı gibi üniversitelere baktığımızda, oranın içinden insanlarla konuştuğumuzda, ya perişanız proje peşinde koşmaktan heder olduk, felaket durumdayız diyorlar. Belki de orada çok ciddi bir şey var ne diyeyim? Çok sert bir yarışma koşulu var ya da yarış var ya da hız var. Ama diğer tarafa da baktığınız zaman inanılmaz bir ağırlık, bir atalet var. Açıkçası hani kendimle ilgili de özeleştiri yapmam gerekirse; biraz böyle… (9K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademisyenlerin kendi ifadelerinde "merkez-taşra" olarak tanımladıkları üniversiteler konusunda da devlet ve vakıf üniversitesi tartışmasına ilişkin ilginç bir bulgu ortaya çıkmaktadır. Daha küçük ölçekli illerde bulunan üniversitelerin bir bölümü açısından da vakıf üniversiteleri ile büyük ölçüde yan yana getirilen "piyasa merkezli yaklaşım ve akademik üretim" sürecinin geçerli olduğu ve "rol model" olarak benimsendiği vurgulanmaktadır. Tam bu noktada üniversitelerin bağlı bulundukları gelenekselleşen yapıları ile "ekoller" üzerinden tanımlanmaları da akademik bilgi üretim sürecinin niteliği ile yakından ilişkilendirilmektedir:

> Kendi alanımdan bakarsam, aslında benzeşmeler var. Şimdi benim üniversitem de çok piyasacı bir şeyler yapmaya çalışıyor. İşte birkaç eleştirel ekol dışında, yani Ankara Üniversitesi, Bilgi Üniversitesi'ndeki bazı çalışan iletişimciler var. İzmir Ekonomi Üniversitesi'nden bildiğim birkaç isim var…Hani iyi akademisyenler vardı da orada. Var hani eleştirel bir şeyler yapmaya çalışan ama büyük ölçüde benzeşiyorlar. Yani hani belki Ankara Üniversitesi elinden geldiğince direnmeye çalışıyor ama o da büyük ölçüde kendi kadrosunu kaybetti. Siyasalda da çok iyi hocalar vardı, büyük ölçüde yoklar şu anda yani. Dil Tarih için de geçerli bu. Orada da pek çok tanıdığımız insan şu anda yok. Evet o bilgi üretiminde o benzeşen insanlar kaldı, yani aslında o ayrımlar büyük ölçüde silindi gibi bir şey. Yani benzer çalışmaları yapan, devlet üniversitelerinde vakıf üniversitelerinde o tarz bir eğilim yaygınlaşmaya başlıyor diyebilirim. (24E, Arş. Gör. Dr (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bir başka küçük ölçekli illerde bulunan devlet üniversitesinde ise yukarıdaki değerlendirmenin ve "süper mario" benzetmesi üzerinden puan toplayan akademisyen açıklaması karşısında öne çıkan "atalet" vurgusu hem unvan-kadro ve çalışma koşulları hem de akademik bilgi üretim süreci açısından şu şekilde aktarılmaktadır.

> …En nihayetinde bizim buradaki konumumuz çok daha hani atalet yaratan bir konum çünkü profesörlüğe kadar devam edebilecek rekabetçi bir ortam yok. Sizin en fazla rekabet edebileceğiniz alan dersler konusundadır yani bir yerden sonra. Hangi dersi kim aldı? İkinci öğretimde kimde daha fazla ders var? vesaire gibi. E bu tabi bilimsel çalışmalara da yansıyor. Ama vakıf üniversitesinde sürekli bir şey var, bir güdüleme ya da sürekli kamçılama ya kamçılama var yani. ve bunu mühendislikler de sürekli görüyorsunuz. Hani yani devlet ister istemez bunu biz Hollanda'daki hocamla da konuşmuştuk mesela, orada zaten devlet vakıf farkı yok. Bizde rekabetçilik inanılmaz derecede demişti. Hani bizim de vakıf üniversitelerinde öyle bir durum var. Ha bunu artı olarak mı görürsünüz eksi olarak mı görürsünüz? yerine göre yani avantajları da var dezavantajları da var. Yani akademisyen üzerinde inanılmaz bir baskı da yaratabilir. Yani bu Süper marioluk işini artık hani, bir de sürekli böyle bir networking, marketing sürekli… ya ben son 4-5 aydan beri ders veriyorum. Ben research tarafını daha çok seven bir insanmışım. Ama bunu devlet üniversitelerinde devam ettirebilmek gerçekten şey istiyor. Ya taşrada şöyle bir sıkıntı var. Bir sinerji yok, iki üç insan bir araya gel..ya belki de sizde de öyledir bilemiyorum. vakıf üniversitesinde inanılmaz derecede bireysel rekabetten kaynaklanan bir şey vardır belki ama, 2-3 insan farklı konulardan bir araya gelip de multi-disipliner düşünüp bağımsız bir şey çıkartamıyor. Çıkartmaya çalışsa eleştirilere maruz kalıyor. Neden? Hani şey yapılıyor, önüne ket vurabilmek için her şey yapılabiliyor. haliyle devlet üniversiteleri bence taşra devlet üniversiteleri çok daha kötü. Ama vakıf tarafında da işte ben şeyi biliyorum, toplantılara katılmıştım onlarda da durum çok ciddi. Yani onlarda da insan psikolojisi namına bir şey kalmıyor yani. (36K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Vakıf üniversitesi ve devlet üniversitesi tartışmalarına özetle bakıldığında, eleştirilerin genel olarak vakıf üniversitelerinin piyasa dinamiklerinden kaynaklı yüksek "rekabetçi" yapısı ve bu durumun akademik bilgi üretim sürecine performans ve yayın baskısı konusunda yansıdığı görülmektedir. Öte yandan, özellikle A tipi vakıf üniversitelerinin bilgi üretim anlayışını olumlayan katılımcıların, devlet üniversitelerini yoğun bir şekilde "altyapı ve kaynak eksikliği" ve "rekabet eksikliğinin akademisyende yarattığı atalet durumu"na vurgu yapan bir noktada eleştirdikleri görülmektedir. Son olarak, çeşitli olumlamalar ve eleştiriler üzerinden açıklanan devlet-vakıf ikiliği karşısında her ne katılımcıların ortak paydada buluştuğu nokta, bu ayrımın ortadan kalkmaya başladığı, devlet üniversitelerinin giderek vakıf üniversitelerine benzediği ve bu durumun potansiyel olumsuz sonuçlarında ortaklaşmaktadır.

2.5.2. Fakültelerin Üniversitelerdeki "Stratejik" Konumları Üzerine

Akademik bilgi üretim sürecindeki dönüşüme ilişkin yapısal unsurları incelerken değinilebilecek bir nokta da üniversitelerin yönetim, işleyiş, denetim ve değerlendirme kural ve kriterlerine uygun olarak; YÖK'ün de öngördüğü belirli ölçütler çerçevesinde hazırlanan "stratejik" planlar ve bu kapsamda öne çıkan hedeflere hızlı ve verimli bir şekilde yanıt veren "stratejik" fakülte ve bölümlerdir. Söz konusu "strateji" planlarında ve "stratejik" bakış açısında da girişimcilik, girdi-çıktı yönetimi, teknoloji-inovasyon, STEM alanları, küresel rekabet, işgücü piyasasının ihtiyaçları, fikri mülkiyet birikimi, ticarileşme, sektör ile işbirliği gibi akademik kapitalizm tartışmasında bir "kavram seti" olarak tanımladığımız vurgularla örtüşmektedir. Bu açıdan fakülte ve bölümlerin stratejik yapılanmaları; bir anlamda bu departmanlarda bilgi üretim sürecindeki yapı ve işleyiş konusuna bir artalan sunmakta; aynı zamanda da sosyal bilimler açısından bu tür bir "stratejik" sürecin ne tür bir aşamadan geçtiği konusunda akademisyenlerin görüş ve deneyimlerinden hareketle bilgi sahibi olabilmeyi mümkün kılmaktadır. Bu anlamda "stratejik" beklentilerin fen bilimlerinden ziyade; sosyal bilimlerdeki karşılığı açısından da bir değerlendirme yapabilmek mümkün hale gelmektedir.

Fakülte ve bölümlerinin, üniversitelerinin misyon-vizyon, hedef, plan ve uygulamaları doğrultusunda yukarıda ifade edilen kavram seti eşliğinde, "stratejik" bir konumda olup olmadığı sorusuna akademisyenlerin 20'si olumlu, 20'si ise olumsuz yanıt vermiştir. 1 katılımcı ise bu konuda bir fikrinin olmadığını belirtmiştir. Bir diğer ifadeyle; akademisyenlerin yarısı (%49), bölümlerini ve fakültelerini stratejik hedefler doğrultusunda yapılandırılmış biçimde tanımlarken; diğer yarısı ise (%49) fakülte ve bölümünün bu tür bir stratejik konumda bulunmadığı değerlendirmesini yapmıştır. Yapılan görüşmelerde akademisyenlerin bölümlerine ilişkin strateji değerlendirmelerini de çoğunlukla kendi akademik bilgi üretim süreçlerine, yazma pratiklerine yönelik olarak değil; bölümlerinin kaynak ve olanakları, kalite süreçleri, öğretim mekanizmalarının

iyileştirilmesi, bölüme ilişkin "talep yoğunluğu" gibi unsurlar üzerinden açıkladıkları görülmektedir.

Bölümler açısından bu soruya verilen yanıtlarda da farklılık gözlemlenmiştir. Sosyoloji Bölümü'nün üniversitede stratejik bir konumda bulunmadığı görüşü ağırlık kazanırken (15 katılımcı-%94); İletişim (14 katılımcı-%82) ve İktisadi-İdari Bilimler alanlarında (5 katılımcı-%62,5) ise fakülte ve bölümlerinin stratejik olarak değerlendirildiği söylenebilir. Bununla birlikte yine -Sosyoloji dışında- İletişim ve İktisadi İdari Bilimler alanlarında bölümler açısından "stratejik" konumda olmak, bir "gereklilik" olarak vurgulanmıştır[234].

Akademisyenlerin strateji konusundaki tanımlamaları ve değerlendirmeleri de büyük ölçüde akademik kapitalizm tartışmasında tanımlanan kavram setiyle örtüşmektedir. İletişim alanında bir araştırma görevlisi, araştırma geliştirme faaliyetleri, üniversite-sanayi işbirliği gibi kavramlarla ilişkilendirerek açıkladığı strateji değerlendirmeleri ve bunun bölümüne yansımalarını şu şekilde değerlendirmektedir.

> Ben bunun bireylerle ilgili olduğunu düşünüyorum. Benim bölümüm çok da AR-GE anlamında üniversite sektör işbirliği anlamında bir şey ifade etmeyen ve bu anlamda stratejik olmayan bir bölüm. Ama, bireylerle ilgili dememin sebebi şu, bizim bir teknoloji anabilim dalımız var ve ben de o anabilim dalında çalışıyorum ve bölüm başkanım bu anabilim dalına çok önem verip, teknoloji alanında çok aktif olarak çalışıyor özellikle insan-bilgisayar etkileşimi konusunda. Dolayısıyla bireysel çabayla, bölümü bu anlamda bütün üniversite çapında olmasa bile fakülte çapında çok stratejik bir konuma getiriyor… Mesela sektörü fakülteye bağlayabilecek çalışmalar yapmaya çalışıyor işte e-spor onun sadece bir boyutu. Bunun dışında işte hastanelerle biz çalışıyoruz. Hastanelerin müşterilere ya da hastalara nasıl daha hasta odaklı ve kullanım kolaylığı getirebileceği konusunda onlara paketler hazırlanıyor. İşte reklam şirketlerine yaptıkları reklamlar üzerinden değerlendirmeler yapılıp, çeşitli paketler hazırlanıp, bu paketler aracılığıyla onlara gelin biz size eğitim verelim bakın teknolojiyi bu anlamda kullanıp sizin markanızın bilinirliğini kalitesini artırabiliriz gibi çalışmalar yapılmaya çalışıyor. Yine bu başarısız olan AB projesinde bir arayüz tasarlayıp, doktor-hasta etkileşiminin kalitesini artırıp bu arayüz sayesinde özellikle hastaneye o anlamda daha fazla hasta çekme konusunda katkı sağlamaya yönelik çalışmalar yapılıyor. Ama dediğim gibi, bu tamamen işte başta bölüm başkanımın çok bu şekilde odaklanmış ve çalışan bir insan olması ve ikincisi de benim böyle çalışmayı seven bir insan olmamdan kaynaklanıyor. Yoksa hani geleneksel anlamda baktığımızda, bölümün bu anlamda hiçbir şeyi yok, önemi. (3E, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

---

[234]23 katılımcı (%56) bu soruya "evet" yanıtını verirken; 18 Katılımcı (%44) aksi yönde görüş belirtmiştir. Bölüm dağılımına bakıldığında İletişim Fakültesi'nden araştırmaya dahil olan katılımcıların çoğunluğunu (21 katılımcı- %67) bu soruya "evet" yanıtı verdiği görülmüştür. İİBF bağlamında bakıldığında ise yine çoğunluğun (6 katılımcı %75) benzer bir şekilde bölümlerinin üniversite sanayi işbirliğinde stratejik bir önemde olması gerektiğini dile getirmişlerdir. Öte yandan, Sosyoloji Bölümü akademisyenlerinin verdiği cevaplar ele alındığında ise çoğunluğunun bu soruya olumsuz yanıt verdiği görülmüştür (11 katılımcı-%69).

Fakülte ve bölümünü stratejik konumda değerlendiren ve bu gerekliliği savunan bir doktor öğretim üyesi ise "kalite standartları" konusu üzerinden strateji konusunu şu şekilde açıklamaktadır:

> Bence kalite "dosyasına bakan kişinin rolü" burada çok önemli. Çünkü kaliteden ne anladığını orada görürsünüz. Kaliteye tepkili dosyalara da gittiğim için görüyorum. Ya kurallara uygun karar veriyorsundur ve sorgulamıyorsundur. Şimdi sektörden gelmenin avantajını görüyorum ben burada. Çünkü sektörde ne olduğunu biliyorum. Halkla ilişkiler şirketinde çalışırken, şu an danışmanlık yaptığım projeler ve firmalar bireylere baktığım zaman, hep sorduğum sorum şu. Birinci sorum. Bir. Kendini nerede görmek istiyorsun? Stratejik plan bu. Uzun hali. Hala biz toplumda, taktikle strateji arasındaki farkı bilmiyoruz ki. Futbol izleyenler biliyor da, ben bilmiyorum. Ne acı bir şey ya. Böyle bir şey var mı? Akademisyen SWOT analizi yapmak istemiyor sosyal bilimde. Diyor ki ölçülemem diyor. Ölçülme zaten, sana diyor ki SWOT yap diyor SWOT. Kendinin güçlü yanını zayıf yanını bul diyor. Diyor ki, sosyal bilimde böyle bir şey olmaz diyor. Olmaz olur mu? Bir akademisyen bence kendi SWOT analizini kendi yapabilmeli. Bence her akademisyen, çalıştığı fakültenin SWOT analizini yapabilmeli. Bir tek zayıf noktaları değil, güçlü noktaları da. Bunu yaparsak, üniversite içinde birim olarak yükseliriz. Fakat üniversite yükselmediği sürece, sen istediğin kadar yüksel. Melting pot. Tavada erir giderim. (4K, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

YÖK'ün ülkede performans ve üretim ihtiyaçlarına göre belirlenen ve yaygınlaştırılmasına yönelik destek mekanizmaları oluşturulan bölüm ve çalışma konularının tespit edilmesine yönelik "öncelikli alan" uygulamasını strateji tartışmasıyla ilişkilendiren bir araştırma görevlisi ise, kendi bölümü ve çalışma alanının bu öncelikler bağlamına kısmen dahil olabildiğini şu ifadelerle açıklamaktadır:

> Yani şöyle söylemek doğru olur, yani üniversite, öncelikli alanlar oluyor mesela YÖK'ün açıkladığı, bunları da katabiliriz. Ama sosyoloji de dönem dönem bu öncelikli alanlar içerisine katılıyor ama sosyolojinin belli alanları. Bütün alanlarda bu tarz öncelikli alanlara katıldığını söylemek zor. Özellikle hani emek çalışmaları bu kapsamda öncelikli alanlara girebilen alanlardan değil. Ama dönem dönem sosyolojinin belli dalları bu programlara dahil oluyorlar. (20E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Sosyoloji bölümünden bir profesör, bölümünün üniversite açısından öncelikli olarak hedeflenen stratejik ölçülebilirlik beklentilerini karşılama noktasında fen bilimleri ile sosyal bilimlerin "yayın performansı" konusundaki farklılıklarına dikkat çekerek şunları söylemektedir:

> Şimdi bu çok komik bir şey. Çünkü yani bir anlamda şu anda bizim bölüm, bizim üniversitede çok ilginç bir şeyden geçiyor. Aslında sosyal bilime, bilime diyorum inanılmaz derecede yönetimde yer almış bir durumdayız şu anda, neyse o ayrı bir hikayesi var. Tabi ki bütün kriterler, şimdi senin dediğin kalite, performans, bilmem ne hep şöyle bir şey.. performans olarak üniversite içerisinde örneğin makale üretiminde proje üretiminde tabi ki biz işte bunları karşılamıyoruz yani aynı düzeyde karşılamıyoruz. Ama kalite konusunda bize hala bence saygı var. Yani üretiyorlar, kendi alanlarında iyiler. Anlatabiliyor muyum? Yani o olmasaydı, zaten bir üniversite ortamında, hani çalışamazsın yani. Yani senin yaptığın işe olan bir saygınlığını yitirirsen yani olamaz. Bu tarz ifadeleri duyamazsın. Yani örneğin bölümde tembeldir, çalışmıyordur, üretmiyordur, kalitesizdir. Ha Yok. O düzeyde hayır yani o düzeyde değil. Ama istatistiklere döküldüğü zaman tabi ki görüyorsun. Atıyorum Biyoloji bölümünün 200 makalesi, bilmem ne bir senede, Sosyoloji

> bölümünün beş. Anlatabiliyor muyum? Toplantılarındaki görünüm, istatistiklerdeki görünüm, tabi ki biz hiçbir zaman o topu çekemiyoruz, yani sosyal bilim. Ama tabi ki saygınlığı açısından bunu diyemem… (6K, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Çalışma kapsamında öne çıkan bulgu, akademisyenlerin bölümleri ve fakültelerinin "stratejik" konumlarını "PR faaliyetleri" ile ilişkilendirerek tanımlamasıdır. Özellikle iletişim alanında çalışan akademisyenler, kanal, radyo vb. çeşitli medya kanalları yoluyla hem üniversitenin kendisine yönelik tanıtım faaliyetleri hem de diğer paydaşları arasında medya kaynaklarına sahip bir kurum/bölüm olarak buradaki "stratejik işbirliklerinin" yürütülmesi ve piyasa kaynaklarına iş üretilmesi noktasında halkla ilişkiler uygulamalarına yaklaşan bir rol üstlendiğine ilişkin değerlendirmelerde bulunulmaktadır. Hem üç büyük şehir hem de bunun dışında kalan üniversitelere ilişkin olarak benzer bir değerlendirme yapılmaktadır:

> Stratejik bir konuma sahip. Çünkü dışarıya açılan yüzü olmalı İletişim Fakülteleri. Vizyonunu gösteren temsil yeteneği olan üniversiteyi dışarıya açan, tüm hedef kitlelere bilgi akışını sağlayan imaj aktarımını sağlayan aslında pek çok hatasını örtebilecek pek çok ortaya çıkarması, açıklaması gereken şeyi ortaya koymasını sağlayabilecek bir özelliğe sahip. O yüzden stratejik olarak tabi ki görüyorum. Ama bunun yanlış ellerde olduğunda propaganda aracı olacağını da düşünüyorum. Bu bakımdan rektörlerin ya da üniversitedeki yönetimin, aslına bakarsanız kendileri için iletişim fakültesini ön plana çıkaracak uygulamalar yaptıklarına da inanıyorum. Defalarca bunu gördüm. Her çalıştığım fakültede aynı şeyi yaşadım. Burada da benzer şeyler oluyor. Bu bir propaganda aracına dönüştürüldüğünde stratejik önem olmaktan çıkıp, bambaşka bir boyuta taşınıyor. Ama kuşkusuz bütün hedef kitleler için kurumu tanımak adına, kurumla ilgili bilgi almak adına, kurumun diğer kurumlardan farkını anlamak adına ve kurumun tercih edilebilirliğini aslında sorgulamak adına çok önemli bir bilgi kaynağı ve imaj deposu diyebilirim yani. Ama işte dediğim gibi bunu dozunda ve yerli yerinde kullanmak gerekiyor. Yani bu stratejik önem dendiğinde genelde insanların aklına bu propaganda aracı olması konumu geliyor. İşte şunu da duyuralım, bunu da duyuralım… (14K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bahsi geçen teknik-uygulamalı alandaki uzmanlıkları ve mekânsal olanakları (kanal, radyo vb.) nedeniyle özellikle İletişim Fakültelerindeki akademisyen iş gücünün, hem kurum içerisindeki görevlendirmelerle gerekse hem de üniversite dışına yaptığı işlere yönlendirildiği ve stratejik konumunu bu şekilde konumlandırdığı ifade edilmiştir. Ancak bu durum, "akademisyenin para-piyasa odaklı çalışması", özellikle asistanlar üzerinden "bir sömürü sistemi kurulması" ve "egemen söylemin akademisyen tarafından kamusal alanda tekrar üretilmesi" gibi sorunları beraberinde getiriyor görünmektedir. Özellikle egemen söylemin yeniden üretilmesi bağlamındaki tartışmalara bakıldığında İletişim Fakültelerinin bir "propaganda aracına" dönüştüğüne işaret edilmektedir:

> Evet, tam olarak böyle. Çünkü, siz bir iletişim fakültesi kurarak oraya bir radyo kurarak, bir televizyon kurarak, işte Rektörü Rektör yardımcılarını, özellikle taşra için söylüyorum bunu. Milletvekillerini getirterek aslında büyük bir propaganda gücü elde etmiş oluyorsunuz. Yani onun orada o kadar işlevsel bir yeri var ki. Hani iletişim fakültesi burada olmayacak da nerede olacak? Geliyor herhangi bir şey için, bir açıklama yapıyor orada Yozgat halkına vesaire, hani çok dinleyicisi olmasa bile orada fotoğraflar çekiliyor. Web sitelerine konuluyor. Dolayısıyla o aslında üniversitenin yapmak istediği şeyleri aktarmasında büyük bir işlevsel pozisyona sahip oluyor iletişim fakülteleri ve taşrada özellikle neden bu kadar iletişim fakültesi açmak istiyorlar? Bence 5 tane 6 tane iletişim fakültesi Türkiye'de yeter. Bir, açılması çok kolay. İki, üniversitenin dışa açılan kapısı olduğu için bir aparat işlevi görmesi nedeniyle, özellikle bu radyo televizyon sinema bölümleri, bu şeyde bulunuyor ve gerçekten oradaki şeyi de biraz tuhaf buluyorum. Akademisyen, Radyo Televizyon'dan bir akademisyen orada bir yayını yapıyor. Karşısında işte devletin atadığı önemli bir isim var ve o söylemi üretmek zorunda. Yani karşısındaki işte şöyle yaptık böyle yaptık… Ne kadar güzel şeyler yapıyorsunuz hocalarım, öyle değil mi? Muhteşem! Kentimize öğrencilerimiz geliyor! Daha da güzelleş, bu! o kendisi de inanmıyor ona! Çünkü yarım saat önce bana yani bak çok kötü şeyler oluyor burada çok kötü şeyler yaşıyoruz diyor. Ama yayına girdiği zaman yani (gülüyor) bambaşka bir kişiliğe bürünmek zorunda kalıyorsunuz. (24E, Arş. Gör. Dr (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

İletişim Fakültelerinin üniversitenin imaj ve itibar yönetimi açısından önemli bir kaynak olarak, söz konusu "stratejik" amaçlara uygunluğu ve kritik önemi konusunda bir doçent ise şu değerlendirmede bulunmaktadır:

> Tabi, yani şöyle, fakülte düzeyinde söyleyeyim, İletişim Fakültesi'nin iyi işleyebilmesi, bir üniversitenin her zaman avantajına. Çünkü üniversite çeşitli birimlerden meydana geliyor. Bu birimlerin başarı ve becerilerini, üniversitenin total imaj ve itibar yönetimi meselesini bir İletişim Fakültesi kökeni üzerinden kurgulayabilirseniz, çok kuvvetli imgeler üretebilirsiniz. Sesinizi çok temiz ve doğru bir kanaldan duyurabilirsiniz bizim uzmanlığımız bu olduğu için, neyin nasıl gösterilmesi gerektiğini biliyoruz. Bazen çok başarılı olursunuz, gösteremezsiniz, uluslararası bilinirliğiniz düşer. Bazen de hiçbir şey beceremeden iyi bir laf edersiniz, bir şeye tekabül eder falan. İletişim Fakültesi adına bunun yetkinliği önemli tabi yani İletişim Fakültesi'nin iyi çalışmasıyla. Ben bizim üniversitenin televizyonundan söyleyeyim. Biz koordineli yürütüyoruz. Tabi ciddi anlamda yayın yapabiliyoruz, bu paydaşlarla ilişkileri sıklaştırıyor. Öğrencilere her zaman ulaşabilecekleri aktif bir kaynağı açıyor falan, oradan bile en basitinden iyi bir şeye denk geliyor yani. (8E, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

İletişim Fakültelerinin stratejik medya kanalları ve bu kanalların işleyişinin diğer sosyal bilim disiplinleri ile karşılaştırıldığında daha "uygulama" merkezli yapısı itibariyle akademik bilgi üretimi konusuna ayrılan zaman ve emek sürecinin denetimini zorlaştırdığı vurgusuyla bir diğer akademisyenin görüşleri şöyledir:

> Yani sonuçta İletişim Fakültesi göz önünde olan bir fakülte. İşleyiş bakımından da, bir kere işlevsel olduğu ayak çok fazla. Yine kendi tecrübemiz üzerinden, mesela işleyen bir televizyonun olması, çıkan bir gazetenin olması, diğer taraftan diğer bölümlerin de işler halde olması bir görünürlük kazandırıyor. Dolayısıyla bu anlamda, hani bir yandan bir belki konsantrasyon azalmasına neden olabiliyor. Bu anlamda işte daha üretimsel çalışma. Belki o anlamda akademik ayağı biraz daha zorlaştırıyor. Yani sadece o tarafa adapte olan konsantre olan bir bölümden, iş bir miktar daha zor. (9K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademik bilgi üretim süreci açısından bir diğer tartışma noktası stratejik planlarda yazan uygulamaların işlerliğine yönelik bir denetim mekanizması oluşturulmamasına ilişkindir. Üniversitelerdeki stratejik uygulamalar ve bunun

akademisyenlerin yazma ve üretme deneyimlerine yansımaları, görüşme yapılan öğretim üyelerinin oldukça sınırlı bir bölümü tarafından ifade edilmiştir. Stratejik planlarda akademik bilgi üretim faaliyetlerine ilişkin olarak belirlenen yayın sayısı ve kriterleri gibi hedeflerin devlet üniversiteleri açısından sürdürülebilirliği konusunda eleştirilerini yönelten İktisat alanından bir profesör, bu konuda şunları söylemektedir:

> Valla ben çok önemli görmüyorum. O stratejik planda yazılan hiçbir şey de o sadece plan yapılma aşamasında biz de bir şey yazalım diye geçiyor. Çünkü şöyle bir şey var. Yaptırım yok. Yani mesela devlet üniversitelerinin en açmaz tarafı bu. Bir şey yapıyorsunuz ama yapmayana yaptırım yok. Yani üniversiteden atamazsınız, gönderemezsiniz, ceza veremezsiniz, maaşını azaltamazsınız. Öyle bir şey. Yani bunlar demin söylediğim gibi özel okullarda daha kolay oluyor. Şu kadar yayın yaparsan, şu şu dergilerde basarsan al sana 5 bin lira diyebiliyorsunuz bunu izleyebiliyorsunuz. Yapmayana da mesela yani ben New York'tayken yardımcı doçent olarak dünyanın en önde gelen üniversitelerinden 15'e yakın genç akademisyen aldılar. Hemen hemen hepsini 3 yılda gönderdiler. Çünkü yeterli yayın kriteri, yayının nerede çıkacağına dair commitmentları gerçekleştirme, bölüme katkı, bölümün sosyal yapısına bile katkı bir kriter olarak Dekan tarafından değerlendiriliyor. E şimdi yani bunları baştan koyarsanız, nerede duyacağınızı, ne yapacağınızı bir şekilde biliyorsunuz. Türkiye'de işte yaptırım yok, bir şeye girdikten sonra.. Ama tabi bu özel okullarda daha kolay olabiliyor. Yani sözleşmesini uzatmıyorsunuz, orada da öyle, size tenure vermeyeceğim diyorsunuz, 2 yıl da mühlet veriyorsunuz o kendine yeni bir yer bulana kadar. Ondan sonra gönderiyorsunuz, yerine başka birini alıyorsunuz…(30E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

Sosyoloji bölümü temelinde ise, İletişim alanından daha farklı bir durum öne çıkmaktadır. İletişim Fakültesinin üniversitenin "vitrini" olarak değerlendirildiği ve stratejik bir konum atfedildiği değerlendirmelerin aksine Sosyoloji bölümlerinde kaynak-fiziksel mekan ve materyal konusundaki alt yapı sorunları, bölüme kaynak aktarılmaması, bölümün "önemsenmemesi" ve hatta bölümün "kapatılması"na varan ifadelerle söz konusu strateji tartışmasının "dışında bırakılan" bir tablo ile karşılaşılmıştır. Bir araştırma görevlisi doktor, bölümündeki bu durumu, bölümünün üniversite ve bulunduğu şehir açısından "kaynaklar" temelinde nasıl bir "stratejik" konumda bulunduğu ve bu strateji amacını vurguladığı bir tartışmayla ilişkilendirerek şöyle açıklamaktadır:

> Zannetmiyorum yani, stratejik konumda… Ya şöyle söyleyeyim bizim bölümümüz aslında şey yani, yatırım yapılmayan eğitim için, işte hoca sayısı yetersiz olduğu halde ikinci öğretimi bulunan… araştırma görevlileri doktor öğretim üyesi yapılmıyor. Yani tezlerimizi bitirmemize ve birçok derse girmemize rağmen. Çünkü, şey, hocalar derslere yetemiyor. E bölüm dışından talepler var mesela sosyoloji derslerine girilmesi için. Atıyorum psikolojide, İktisadi İdari Bilimler Fakültesinde, mühendislikten bile talep ediyorlar. Ama ders veremiyoruz. Çünkü, hocamız yok. Yatırım derken ve yani şey, bir örnek vereyim. Şimdi uzaktan eğitime geçtik ya, dersleri ZOOM'la yapmamız lazım. Bu konuda karar alınmış fakültede. Ama Fen-Edebiyat Fakültesi'ne sadece 3 ZOOM üyeliği alınmış ve bize verilmiyor. Kendimiz aramızda para toplayıp mesela almamızı istedi bölüm başkanlığı. Yani mesela dediğim gibi, uzaktan öğretim değil de hani yüz yüze öğretim yaptığımızda da mesela ders yapacak anfi-sınıf bulamıyorduk. Böyle sıkıntılarımız vardı. Yani hiçbir şekilde yatırım yapmayıp sadece döner sermayeye katkıda bulunacak, üniversitelerin şey

> oluyor ya hani her YKS sınavından sonra şu kadar kontenjanı doldu gibi, kutlanıyor ya hani mesela, o bizim mesela kontenjanlarımız hep doluyor hem birinci hem ikinci öğretim kontenjanlarımız. Hani çok fazla öğrenci geliyor kente aslında sanayisi bitmiş bir kent burası ve üretimin artık yapılamadığı, insanların çok fazla işsizlik yaşadığı bir kent. Tabi bu tarz kentlerde üniversite öğrencinin artması kente de paranın dönmesini sağlıyor. İşte hizmet sektörü biraz gelişiyor. Bizim bölümümüz de aslında buna hizmet eden bir şey gibi görülüyor bence… (10K, Arş. Gör. Dr., Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Bu bağlamda sosyoloji açısından öne çıkan bir vurgu da, bölümün akademik kapitalizm tartışmasına ilişkin kavram seti ve ticarileşme tartışmalarına uyum sağlama konusundaki göreli direnci ve eleştirel bir bakış açısıyla bu tartışmanın sorunsallaştırılmasına olanak sunabilmesi açısından "sorunlu", "tehlikeli" ve "tekinsiz" olarak yorumlanmaktadır. Hem sosyoloji bölümü hem de sosyal bilimler alanına yönelik olarak strateji söyleminin genişlemesine karşın; sosyal bilimlerde sosyoloji alanının kapsamında bir daralmanın söz konusu olduğunu vurgulayan akademisyenler özellikle içinde bulunulan egemen iktidar ilişkileri ve ekonomik-siyasi yapısal koşulların da bu daralmayı beraberinde getirdiğine işaret etmektedir. Sıralama sistemlerinde ilk on içerisinde yer alan üniversitede bulunan bir doçent, Sosyoloji bölümünün stratejik bir konumda olmadığını, stratejik alanın tanımladığı ve belirlediği kriterler içerisinde bölümünün bir "fazlalık" ve bir "karın ağrısı" olarak görüldüğü yönündeki değerlendirmelerini şu şekilde açıklamaktadır:

> Hayır değil. Bölümümüz üniversitemizin bir fazlalığı olarak görülüyor desem çok da yanılmam herhalde. Yani X Üniversitesi gibi bir yerde, bu konjonktürün içerisinde, bukalemun gibi kendini arazi şartlarına uyduran bir kurumsal yapı olarak, kendi konfor alanlarını sağlamaya ve onu güvence altına almaya çalışan bir yapı olarak, sosyoloji bölümünü ve belki bu bölümün bazı hocalarını olsa olsa zaman zaman cıngır (kavgaya yol açmak) çıkaracak mı ona Türkçesini bilmiyorum. Bir potansiyel en azından, problem alanı olarak görülüyor desem acaba çok mu kendi çalıştığım kuruma haksızlık yapmış olurum bilmiyorum. Şu anda biraz daha karamsarım bu noktada. Yine de bunu söylemekle beraber daha genel bir resme baktığım zaman üniversitelerin içerisinde X ve Y üniversiteleri gibi çok bizim nadir, Türkiye'de olduğuna bazen insanın şaşırdığı, hani bu üniversite Türkiye'de mi? bu hocalar bu bölümler bu paperlar makaleler öğrenciler buradan mı yetişti bu paperlar burada mı yazıldı diye insanı şaşırtacak kadar da teskin eden, teselli eden kurumlar bunlar. Dolayısıyla, hani bir yandan bu içinden geçtiğimiz konjonktürden dolayı belki çok başka zamanlarda farklı biçimlerde üniversitelerin otorite ile kurduğu ilişki biçimlerinde bu otoriter yapılara sıkıntısız uyum sağlama süreçleri zaman zaman. Aslında birkaç sene önce (üniversitemiz) çok daha bambaşka bir yerdeydi. Şu anda içinden geçtiğimiz süreçten bahsediyorum. Yani bu genel Türkiye'deki karamsarlıkla da çok ilgili bir şey. Üniversitenin ya da bir bölümün de tek başına başa çıkabileceği bir durum söz konusu değil. Dolayısıyla karamsarlığın bir etkisi olarak görülebilir. Ama nihai olarak sosyoloji bölümü genel olarak Türkiye'de X ve Y şunun bunun üniversitesinde olan Sosyoloji bölümleri zaten genel olarak biraz, bunlar bilimsel bilgi mi üretiyor? Yoksa başka bir şey mi yapıyorlar? Bu sosyoloji bir bilim alanı mı? Yoksa burası bir araya gelinip konuşma, metin yazma bir gazetecilik okulu mu ya da başka bir şey mi konusunda derin bir kuşku var. Bu, üniversiteye mahsus da değil sırf. Sosyolojinin, sosyal bilimlerin genel bir zan altında bırakılmışlığıyla ilgili… Üniversitede sosyoloji bölümleri genelde stratejik bir konumda olmazlar. Daha çok bir problem alanı olarak görülürler. Bazı üniversitelerde daha fazla,

> bazı üniversitelerde daha az. Bazı hocalar da bu üniversitelerde biraz daha o bilimsel akademik eşiğin ötesinde veya tam eşiğinde olarak görülürler. Dolayısıyla biraz daha bir karın ağrısı olarak görülüyorlar bunu söyleyebilirim. (37E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Sıralama sisteminde üst sıralarda yer alan bir üniversitenin Sosyoloji bölümündeki bir doktor öğretim üyesi ise bölümünün piyasa dinamikleri açısından fon miktarı, patent sayısı gibi ölçütler üzerinden diğer fakülte ve bölümlerle karşılaştırıldığında stratejik yetkinlik ve yeterliklere sahip olmadığını şu ifadelerle açıklamaktadır:

> Değil, yani değil. Çok daha önemli alanlar var yani okul için. İş piyasasıyla etkileşimi daha çok olan, daha çok fon getiren, daha çok patent alan, işte tıp, genetik, mikrobiyoloji efendime söyleyeyim mühendislik. Yani biz yok, bizde öyle bir şey yok yani (gülüyor) (31E, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

İktisadi İdari Bilimler alanına bakıldığında, sıralama sistemlerinde ilk onda bulunan bir vakıf üniversitesinden profesör, "para kazandırma" misyonunun, bölümler açısından stratejik olmayı belirleyen temel unsur olduğunu ve bu kriterin yüksek harç uygulamaları üzerinden kendi bölümüne yansımalarını şu şekilde değerlendirmektedir:

> Valla var ama şöyle, biz öyleydik, hala da önemliyiz; fakat bence artık benim üniversitem teknik alanlarda mühendislik ve doğa bilimlerde atılıma geçiyor. Stratejiyi oraya kaydırıyor. İşletme bile bir servis bölümüne dönüşüyor. Fakat işletme, çok para kazanan okula çok para getiren bir şey, üniversitenin kendi içerisinde stratejik önemi var. Üniversitenin toplamda akademik anlamdaki stratejik gelişmedeki stratejisinde arka planda. Bilmem anlatabildim mi? Şimdi işletme para kazandırır. MBA yaptırır, executive MBA yaptırır, finans masterı yaptırır envai çeşit masterı kuruyorlar. Bu anlamda, bu okulun rankingi işte şusu busu, yani bu benim fakültenin bizimki fakülte, bölüm değil, bizde bölüm yok üniversitede yani. Ama buna fakülte-bölüm diyeceksen o anlamda çok da üzerinde titizlikle uğraşıyorlar. Ne bileyim inanılmaz performans değerlendirme sistemleri getiriyorlar. Ama dediğim gibi daha yüksek bir tuition fee yani okul harcı almak için. Bizimkisi böyle bir fakülte. (34E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF)

Vakıf üniversiteleri açısından fakülte ve bölümlerin stratejik olarak konumlandırılması noktasında kârlılık prensibinin temel bir belirleyen olarak öne çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda, bölümlerin açılma kararlarında dahi söz konusu talep yoğunluğu kâr marjı, yapılan görüşmelerde devlet üniversitelerinde çalışan akademisyenler tarafından da belirli ölçülerde ifade edilmekle birlikte; vakıf üniversiteleri açısından doğrudan öne çıkan bir stratejik değerlendirme kriteri haline gelmektedir. Bu strateji değerlendirmesi üzerinden Sosyoloji bölümünden bir profesör şunları söylemektedir:

> Yani stratejik bir konumda değildir ama reputasyon anlamında bir vakıf üniversitesine sosyoloji bölümü açabilmek havalı bir şey. Çünkü para getirmeyeceğini bile bile sosyoloji bölümü açmak demek, reputasyona oynamak demek. Yani hani o anlamda stratejik dersek belki evet. Ama vizyon misyon anlamında evet yani o anlamda şey yapabilir. Kârlı bir bölüm olmayacağı çok açıktır. Vakıf üniversitesinde parayla sosyoloji okuyacak öğrenci sayısı da çok azdır. Dolayısıyla hani burs oranlarını yüksek tutup az öğrenciyle bir bölüm yaşatmaya çalışmak önemli bir karar ve çoğunda da yok biliyorsunuz. Çoğu vakıf üniversitesinde sosyoloji bölümü yoktur zaten. (38K, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Sosyoloji bölümünün üniversite yönetimi ve ilişki ağları kapsamında "stratejik" bir konum üstlenmesi gerektiği görüşünde olmayan; fakat bölüm başkanlığı, dekanlık ve rektörlük gibi kadrolarda görevleri bulunan yöneticilerin bu tür bir çerçevede "talepkar" olduklarını ve bölümleri açısından bu tür bir gereksinimin karşılanması yönünde bir bölüm stratejik planı hazırlanmasına ilişkin çabanın sarf edildiğini vurgulayan bir araştırma görevlisinin görüşleri şöyledir:

> (Gülüyor) kullandığınız bütün kavramları benim hocam belki de bu yüzden kullanıyor diye düşünüyorum sizinle konuştukça direkt o keywordlerle geliyor yani. Benim deneyimimde bizim işte değişen yönetimden sonra yeni gelen hocamız, o böyle düşünüyor. O diyor ki Sosyoloji stratejik olarak fakültede de okulda da çok özel bir yeri var ve biz hani akademiye değil, alana devlete işte kamu menfaatine insanlar yetiştiriyoruz. O yüzden de zaten bu proje çabaları, performans… bizim kendi bölümümüze ait stratejik planımızı da çünkü yapmak istediler bir ara. Bu şekilde açtık doktora programını, böyle savundu. İşe de yaradı herhalde YÖK'te yani. Dedi ki çünkü bizim dedi hem bu kadar, bizde hem örgün öğretim hem de ikinci öğretim vardı bu arada, zaten çok fazla mezun veriliyor. İşte yüksek lisans var. Ama sonradan işte X, Y açmış doktora ama onlar çok yeni üniversiteler hani bir tanesi devşirme zaten hani yeni oturuyor gibi. İşte Z' de de açılmaması şeyiyle, bizimki gibi bir üniversitede, bu kadar işte hani, şimdi üniversitenin bir de Tıp Fakültesi olduğu için, iyidir de yani öyle bilinir, hukuku da iyidir, mühendisliği de iyidir. O fakülteler arasında edebiyat fakültesi sönük kalıyor denilebilir. Çünkü o üçe yakın bölüm var sanırım bazıları aktif değil ve kim çalışır Psikoloji çalışır. Psikoloji çünkü Tıpla ortak çalışır nörobilimlerle, işte geriye biz, sosyoloji olarak niye psikoloji gibi olmayalım? Biz de valilikle çalışalım, biz de proje yazalım, şunu yapalım bunu yapalım, cezaevlerine gidelim işte yardımlaşma derneklerine gidelim, mülteciler konusunu kimselere bırakmayalım biz çalışalım gibi. Öyle bir yaklaşımla hani stratejik olarak biz de öyle bir entegrasyon sürecindeyiz işte. İstiyor hocamız biz de öyle olalım diye. Bizim tıptan neyimiz eksik diye. Benim bölüm başkanıma göre mümkün sosyolojiden bunu yapmak. Ben emin değilim kendim kişisel olarak. Yani sosyoloji yani o yerlere faydası olabileceğini düşünüyorum tamamen de böyle o pure teorik ya da işte sadece alanda çalışılmasın akademik kalsın diye düşünmüyorum ama bu kadar da her şeyin çözümü olduğuna da emin değilim yani. Her projede mutlaka bir sosyolog olursa bu iş biter diye düşünemiyorum. (28K, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Fakülte ve bölümlerine ilişkin "strateji" tartışmasını daha yapısal bir bakış açısıyla değerlendiren bir başka araştırma görevlisi ise, bulunduğu İletişim Fakültelerinin sayısal yoğunluğu-uzmanlaşma-işsizlik ilişkisi ile bir iktidar unsuru olarak medya kaynağı-siyaset bağlamı konusunda şunları söylemektedir:

> Piyasa ve siyasetin gidişatı açısından öyle olduğunu düşünmüyorum. Yani bambaşka alanlar fakülteler varken İletişim Fakültesinin burada o en tepelere çıkacağını ben düşünmüyorum o anlamda ama Türkiye özelinde konuşursam, aslında her fakülte bence gidişatta çok önemli. Çünkü bütün Rektör atamalarının tepeden olduğu, üniversite içi kendi teamül ve demokrasinin olmadığı bir dönemde biz hiçbir şeyin stratejik olmadığını düşünemeyiz. İletişim Fakültelerinin bu kadar

> fazla açılma sebebi de bir strateji değil mi? Ben 2017'de tezimi yazdığımda 60 tane vardı enstitü ve fakülte, İletişim Fakültesi. Şu an belki 80-90 olmuştur bilmiyorum sayıyı. Bunun bu kadar yayılması bir kere üniversitenin kendisinin bu kadar fazla açılması bir diplomalı işsizler ordusu yaratarak insanların belli şeylerde maaş arzularını kırma, geniş bir böyle okumuş etmiş ama her işi yapabilecek potansiyelde çok da kalifiye olmayan insanlar yaratma süreci ama stratejik mi? Evet, bazı açılardan stratejik. Mesela YÖK'ün verdiği yurtdışı burslarına baktığınız zaman, şu an son listeyi hatırlamıyorum ama bu yıla kadar öyleydi, yeni medya çalışan insanlara veriliyordu bu. Bunun kendisi stratejiye dahil olmasa İletişim Fakültelerine hiç verilmezdi bu. Yani ne gerek vardı ki? Ama siz yeni medya ile ilgili bunu yapıyorsanız, çünkü siyasetin kendisi Türkiye'de fazlasıyla yeni medyaya kaymış durumda. Her şeyin anlık olarak sosyal medya üzerinden atıldığı, imajların, bu Ulus Baker'in de bahsettiği gibi, imajların dünyasında aslında biz yaşıyorsak, kesinlikle bundan bağımsız değil ve şunu da görüyoruz biz, İletişim Fakültelerinin bazılarında en tepede yer alan insanlar, siyasal danışmanlık da yapıyorlar. Partilerine aslında yeni kurulan da bazı partilerin siyasal iletişim stratejilerini belirliyorlar. Projeler de bence zaten bunun için var iletişim alanındaki o projelerle bazıları bir araya gelebilsin ve belli alanlarda belli şeyler üretebilsin diye varlar. Yani asıl stratejik yer İletişim Fakülteleri mi değil ama bundan uzak kendi haline bırakılmış mı o da değil. (13E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Strateji tartışmasının İletişim alanında bölüm ve fakülte düzeylerinde farklılık gösterdiği durumlar da söz konusudur. Bölümünü stratejik olarak görmeyen; ancak fakültesini böyle bir konumda değerlendiren bir akademisyen şunları söylemektedir:

> Tam tersi bir durum var aslında. Hiç stratejik bir bölüm değil, bölüm, şöyle söyleyebilirim, kendi alanında klasik bölümler var biliyorsunuz her alanın ilk akla gelen bölümleri olur. Bizim içinde bulunduğumuz bölüm hiçbir yerde olmayan ya da işte farklı isme sahip bir bölüm. Üç temel bölüm var dördüncü bölüm olarak uygulamaya konulmuş ve o büyük üniversite dediğim yerde, tamamen bölüm hocalarının uzmanlık alanları bambaşka. İletişim alanı bile değil çoğu. Bu, akademik kadro verilmek için uydurulmuş bir bölüm gibi hayata konulmuş büyük üniversitede. Yani hiç stratejik değil aslında. Fakültemiz de sosyal bilimler içinde oldukça stratejik olarak görülen bir bölüm. özellikle üniversitelerin rektörlük nezdinde ilk istekleri öğrencileri üniversitemize çekebilmek. İlk dolan bölümler oluyor. Yani o anlamda çok stratejik. Öğrencilerin de çok tercih ettiği, bu konuda ben makaleler de okumuştum bölümümle ilgili. İletişim eğitimi ile ilgili. Öğrencilerin bu bölümleri eğlendirici buldukları, kolay buldukları ve birçok şey öğreneceklerini düşündükleri ortaya konulmuş bu araştırmalarda, o yüzden bunu şeyde de görüyoruz zaten taşra üniversitesinde de, üniversitenin bazı bölümleri işte yüz kontenjanın üçü doluyorsa bizim hepsi doluyor. Yüzde yüz doluyor yani sıralamada başarı işte bu ÖSYM'nin sınavlarında en düşük puanlarla gelen öğrencilere sahip bu üniversitemiz, taşra üniversitemiz. Fakat üniversite içinde en dolu olan bölümler. Bu anlamda stratejik görülüyor. (15E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

İktisadi İdari Bilimler alanında ise bölümlerin piyasa ile etkileşim, üniversite-sanayi işbirlikleri ve akademik bilgi üretim süreci açısından iktisadi alan ve kaynaklarla yakından ilişkilenmesi, yönetim bilimleri ile ilişkisi ve bu hususların aynı zamanda birer araştırma konusu olması itibariyle, stratejik konumları açısından daha farklı bir durum söz konusudur. İktisat alanında bir doktor öğretim üyesi, bölümünün önceki 10 yılda daha stratejik bir konumda iken; üniversite sayısının artması, vakıf üniversiteleri, meslek odaklı işsizlik sorunu gibi faktörler üzerinden alana duyulan talebin azalması üzerinden

bir "stratejik" konumun kaybedilmesine yönelik değerlendirmesini şu şekilde yapmaktadır.

> Şöyle, aslında stratejik bir konumda idi, diye düşünüyorum. Bundan belki 10-15 sene kadar önce. Fakat, yıllar içerisinde şöyle bir, birkaç aslında farklı durum söz konusu oldu. Bir tanesi, Türkiye'de üniversite sayısı, ben kendi öğrencilik zamanımdan hareketle söyleyebilirim. 50 tane üniversite varken şu an 200 küsür tane üniversite var. Bunların büyük bir kısmı böyle butik özel üniversite diyebileceğimiz belki üniversiteler. ve birçok aslında öğrenciyi de bizim eski aslında potansiyel öğrencilerimizi de kaptırmış olduğumuz üniversiteler bunlar. Çünkü işte lojman vereceğiz bilgisayar vereceğiz mezun olduğunda işin hazır gibi bir takım cazibe merkezleri haline geldi öğrenciler tarafından bu kurumlar. Dolayısıyla da biz yüksek puanlı olan öğrencilerimizi kaybettik. Öyle olunca da puan yıllar içerisinde düştü, bu var. İkinci şey, bölüm iktisat ve iktisat yıllar içerisinde aslında tabi bu elbette demografik de bir şey bir yandan aslında işgücü piyasasıyla da biraz bağlantılı bir şey. Dönem bazı alanlarda bazı mesleklere yönelik bir ilgi bir yoğunluk oluyor. Takip eden yıllarda da oralara daha az bir talep oluyor, başka alanlara daha yüksek rağbet söz konusu oluyor. İktisat da son 10 yıldır diyebilirim aslında böyle bir durumun içerisine girdi. Ben hep birinci sınıflara ders veriyorum ve ders öncesinde öğrencilerle oryantasyon yaparken ilk tercihleri miydi değil miydi diye soruyorum ve yıllar içinde de aslında giderek ilk tercihleri olma rakamları azalıyor oluyor. Dolayısıyla şu aşamada şunu belki gözlemden hareketle söyleyebilirim; bu sadece benim değil, bölümdeki diğer hocaların da gözlemlediği bir şey, hukuk, son bir 5-6 yıldır özellikle daha ön plana çıktı. Dolayısıyla bizim ekonomiye gelen öğrencilerin ya da gelmeyi düşünen öğrencilerin daha çok hukuk konusuyla ilgilendiği için oradan da bir darbe yedik. Yani sadece üniversite ve bölüm bazında bir değer kaybı ya da stratejik kaybı değil, aslında ülke genelinde ekonominin aslında bir değer kaybı, düşüşü, geri plana gidişi söz konusu oldu. (32K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Yine bu çerçevede İktisat alanında bir profesör, bölümünün stratejik konumda olduğu ve stratejik olmanın tanımladığı rol ve işlevleri şöyle aktaraktadır:

> Evet, yani vizyonu misyonu çünkü uluslararası rankinglerde olmak. O açıdan hani yani, ben özel bir üniversitedeyim. Dolayısıyla o tür bir hani… küresel üniversiteler sisteminde işte benzer şekilde küresel dille eğitim yapan, bölümüne yurt dışından exchange öğrencisi alan gönderen iletişimde bulunan, fakültesine Amerika'dan mezun Avrupa'dan mezun öğrencileri alan, içerideki mezunlara pek de yüz vermeyen, iç piyasadan değil dış piyasadan kaynak bulan ve bu kaynak içinde fakülte de var, daha çok yani dışarıdaki projeler. Çünkü dış yayın yapmak zaten dışarının belirlediği konular üzerinde çalışmakla oluyor esas olarak. Üniversitenin vizyonu bu. O konuda stratejik bir yerde, ha ama bu benim için doğru bir misyon ve vizyon mu o ayrı bir konu. (41K, Profesör, Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF)

Kendi bölümlerini bu tartışma bağlamında "stratejik" konumda değerlendirmeyen akademisyenlerin görüşleri ise, Türkiye'de söz konusu kavram seti ile doğrudan iç içe geçen özellikle fen bilimleri ve sağlık bilimleri alanlarındaki belli başlı bölümler bulunduğu ve sosyal bilimlerin bu nedenle daha ilk andan itibaren bu tartışma dışında kaldığı yönündedir.

> Bence Türkiye özelinde iki veya üç tane fakülte vardır ki bunlar şey, biraz sükseli. Tıp Fakültesi, Hukuk Fakültesi ve kimi yerlerde Mühendislik Fakültesi. Bence İİBF bu sükseli fakülteler içerisinde değil ya da 4. sırada 5. sırada sayacağınız fakülteler. Böyle düşünüyorum. Bununla ilgili de ne kadar bilgili ve yetkinim onu da bilmiyorum ama böyle ön görmüşüm 15 senelik meslek hayatımda. Böyle gördüğümü düşünüyorum. Siyaset biliminin şöyle ki, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler bölümlerinin tabi ki de stratejik rol oynayabilecekleri, üniversiteler için bir odak olabilecekleri veya bu şekilde görülebilmelerini sağlayabilecek bir potansiyeli var. O da şöyle oluyor. Ben bununla İngiltere'de karşılaşmıştım ve çok hoşuma gitmişti. Sadece enstitüleri

> ve merkezleri kurmamak, aynı zamanda o spesifikleşmiş yani belirli konularda çalışmalar yapan bir merkez, ya da onları konu alan, sadece enstitüleri merkezleri değil, aynı zamanda oraları birer akademik diyalog ve haftalık olarak düzenlenebilecek bir bilgi alışverişi ortamlarına çevrildiği zaman oralar konuyla ilgili insanların bir çekim merkezi haline dönüşüyor. Dolayısıyla bu tip sosyal politik meselelerde genelde bir kitle var yani sonuçta bununla çok fazla ilgilenen ve interdisipliner de bir bölüm artık. İkisi de siyaset bilimi de uluslararası ilişkiler de. Dolayısıyla etkin akademik faaliyetlerin yürüdüğü merkezlerle bir takım stratejik odak noktalarına dönüşebilirler ama Türkiye'de şu haliyle dediğim gibi benim sayacağım üç fakülte içine girmez. (27E, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

Siyaset bilimi alanındaki bir diğer akademisyen, İletişim Fakültesi örneğinde vurgulanan üniversitenin görünür yüzü olma durumu ve üniversiteye kaynak sağlama yönündeki iki temel nokta üzerinden bir "strateji" saptaması yapmakta ve bu stratejik kodlar dışında kalan sosyal bilim alanlarının "sessiz ve etkisiz bölümler" haline geldiğini şu ifadelerle anlatmaktadır:

> Hayır değil. Çünkü yani bir kere para kazandırması gerekiyor ya da görünür yüzü olması gerekiyor. Yani mesela illa para kazandırmayabilirdi, ama mesela bizim bölüm televizyona çıkıp mesela devlet politikalarını destekleyici yayınlarda işte tartışmalara katılıyor olabilirdi ya da devletin yapmak istediği vermek istediği o konuyla ilişkili sürekli böyle destek yayınlar yapıyor olabilirdi hani öyle şeyler yapıyor olmuş olsaydı belki olabilirdi ama bizim bölümün öyle bir şeyi yok. O yüzden de yani kapatılsak kimsenin umurunda olacağını zannetmiyorum yani (gülüyor) yani farkında bile olmayabilirler. (33K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Sosyoloji Bölümünden bir profesörün, bölümünün bu strateji tartışması ve alanının dışında kaldığı yönündeki değerlendirmeleri şöyledir:

> Hayır. Hiçbir geçerliliğimiz yok. Hatta yokuz biz. Yok sayılıyoruz. Yani bunun çeşitli nedenleri var. Kişiler arası husumetten tut. Bir sürü ıvır zıvır yani ne anlatayım ben size. Yok yani. Öyle stratejik bilmem ne. Olması gerekir, olabilir, çok şey katabilir sosyoloji o sosyolojik bilgiyle kuruma, bölüme, dekanlığa, her yere. Düzenleme anlamında. Benim çok fazla fikrim var belli sorunların nasıl aşılabileceği konusunda var. Hani, biraz önce saydığım bir sürü şeyi ben istersem kendim kendi başıma başarabilirim oraları yeniden dizayn etmek için. Ama buna fırsat tanınmıyor. Onlar çünkü en iyisini biliyorlar. Bilenlere fırsat tanıma yok bu ülkede. Bana hep şu söylendi yurtdışından geldiğimde. Alternatif bir şey söylediğimde ya da böyle bir sorun var bu sorunu şöyle halledebiliriz dediğimde, hoca sen bu sistemi bilmezsin (taklit sesi yapıyor) dediler. Ben hep susturuldum. Sosyoloji budur işte şeylerin gözünden. Sosyolog da aynı şekilde. Sus deniliyor yani. öyle. (35K, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Benzer bir vurgu, vakıf üniversitesinde idari yöneticilik deneyimi bulunan ve İktisadi İdari Bilimler alanından bir doktor öğretim üyesi tarafından, küresel rekabet, iş olanakları, uluslararasılaşma, sanayi işbirliği ve ders müfredatlarındaki uygulamalı derslerin artırılması gibi faaliyetler üzerinden yukarıdan aşağıya inen ve "bir zorunluluk olarak stratejik olmak" durumu şu ifadelerle açıklanmaktadır:

> Ya tabi ki çok daha bu işte bahsettiğim işte stratejik konumda olan bölümler var yani işte baktığımızda Hukuk, Psikoloji, Tıp, Eczacılık, Diş gibi. Sonuçta bir vakıf üniversitesindeyiz ve hani konuştuğumuz konu daha üniversite bazında baktığımızda daha hani böyle poüler işte Tıp gibi, Hukuk gibi bölümler, ama eğer sosyal bilimler anlamında bakarsak, hani İktisadi İdari

> Bilimler Fakültesi, İşletme Fakültesi olarak bakarsak bence evet. Çünkü işte uluslararası ticaret, uluslararasılaşma şey anlamında söylüyorum bunu, iş olanakları, hani bu küreselleşme anlamında söylüyorum. O anlamda baya stratejik bir konumda. Özellikle işte iktisat işletme gibi bu tarz bölümlere bakıldığında, işte bir yandan bizim bunu hem işte çıkarttığımız seviyede tutmak için, ya da işte hani o stratejik seviyeye gelebilmek için yaptığımız şeyler de var işte atıyorum bir gümrük müşavirliği ile ortak bir ders açmak, ne biliyim işte hani o tarz şeylerle sanayi işbirlikleri yapmak gibi. Hani bir yerde evet, o noktada ama o noktaya da işte stratejik olabilmek için gelmek durumunda kalmak var. (29K, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

Üç büyük şehir dışındaki bir üniversitenin siyaset bilimi alanındaki bir doktor öğretim üyesi, fakülte ve bölümlerdeki strateji vurgularının piyasa ve sermaye ile ilişkisinin yanı sıra; akademik birimlerin üst idari yöneticilerin siyasi ve bürokratik kaygıları doğrultusunda yönetim kriterleri olarak belirlenen bir stratejinin akademik üretim ve eğitim-öğretim süreçlerini olanaksızlaştırması yönündedir.

> Biz 2-3 sene öncesine kadar 90 bin nüfuslu, öğrenci nüfuslu bir üniversiteydik. Şu anda X Uygulamalı Bilimler olarak meslek yüksekokullarını alan başka bir üniversite daha var ikiye bölündük. Bizim Rektörümüz 90 bin kişinin olmasını bir meziyet sayıyordu. Yani hani ve aynı zamanda da işte İktisat Fakültesi bizim işte 12 bin tane öğrencimiz var bunun 6 bin tanesi ikinci öğretim ben bütçeye şu kadar para kazandırdım. Haliyle bu benim hakkım. Ben en masrafsız fakültelerden biriyim, ne laboratuvara ihtiyacım var ne şuna ihtiyacım var, ben sürekli kazandırıyorum. 13 tane bölüm açtım. Uluslararası ticaret açtım, Uluslararası lojistik açtım. Sürekli insanlara uzaktan eğitime yüksek lisansla, tezsiz yüksek lisansla doktorayla alıyorum. Yani bir fabrikaya dönüştürdük zaten! dönüştü. Ve hani bunu kişisel çıkarlarını maksimize etmek anlamında da dönüştürdüler. Hem de hani şey, prestiji çok fazla öğrenci sayısı almakta görenler de oldu. Yani nitelikten ziyade nicelik tarafı şey oldu. Yani hani bizim fakültenin üniversiteye bir kazanç olarak görüldüğü bir anlayış uzunca bir süre hakim oldu. Şu aralar çok fazla değil ama bence oralarda biraz liderlerin de şeyi var. Dekan, benim danışmanım dediğim kişi, o sürekli şey yapardı toplantılarda, benim fakültem benim fakültem hani kendisini bir işletme sahibi gibi görüp öyle hareket eden ve en fazla networking ve mevcut hükümet yanlısı kişileri getirerek veya onlarla işbirliği yaparak kendisini göstermeye çalışan bir kişilikti. Bunun tarafında şey de var aslında, hani en nihayetinde bir taşrada en fazla bilinen kişi kimdir Validir. İşte ordudan en yüksek makamdaki kişidir. Üçüncü kişi de rektördür. Haliyle rektörlük yarışı, öyle bir hale geldi ki, kendinizi yukarıya benimsetmek durumundasınız. E onu ne yapacaksın? Onların adamlarıyla, onların networküyle hareket etmeye çalışacaksın…Adamın tek kaygısı oydu yani en nihayetinde. ben kendimi Rektörlüğe aday göstereceğim, Ankara'yla ne kadar bağlantı kurabilirim? Ankara'nın yandaşı olduğu kişilerle ne kadar hani özelde de şeyde de. Haliyle onun yansımasını biz fakültelerde inanılmaz hissettik. Sırf YÖK'e iyi gözükmek için fazladan bölümler açıldı. İkinci öğretimler dayatıldı. Böyle çok şey var mesela sosyal hizmet bölümü var bir sene boyunca son senede olanların staj yapması lazım. Haliyle siz oraya 200 kişi alamazsınız. Haliyle 200 kişi aldığınız kişinin stajını nasıl takip edebileceksiniz? Mantıksız yani, sürekli bir kontrol durumu var…Dediğim gibi öğrencilerimizi, sayımızı artıralım işte 2. öğretim açalım. İşte uzaktan tezsiz yapalım onu yapalım bunu yapalım demekten, hani kendi şeyine dönemiyorsun. Var ama ben bunu her zaman diyorum. Ama akademi ne yazık ki one man show haline gelmiş. (36K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Sonuç olarak hem İletişim Fakülteleri hem de İktisadi İdari Bilimler alanındaki bölümler, bahsedilen strateji tartışması açısından daha ön planda bulunurken; Sosyoloji bölümünün üniversitelerde bu tür bir stratejik rolünün olmadığı ve "bir yük", "bir karın ağrısı" olarak ifade edildiği görülmüştür. Ancak esasen tüm bölümlerin –sosyal bilimler çatısı altında- fen bilimleri karşısında tutunamadığı; İletişim Fakülteleri'nin

üniversitelerin/fakültelerin/bölümlerin "propaganda" araçları haline geldiği ve hem İktisadi İdari Bilimler alanı hem de Sosyoloji Bölümlerinde maliyetsiz "çok öğrenci çeken" nitelikleri "stratejik" hale gelmektedir.

2.5.3. Performans Sistemi Teşvik Uygulamaları ve İdari İş Yükü Altında Akademik Bilgi Üretimi

Öğretim üyelerinin kurumsal performans sistemi, teşvik uygulamaları ve idari iş yükünün akademik bilgi üretim süreci açısından kendilerini nasıl etkilediği ve bu bağlamda hangi unsurların belirleyici olduğu konusunda birbirinden farklı görüşlere sahip oldukları görülmüştür. 16 katılımcı (%39), bu uygulamaların üzerlerindeki olumsuz etkilerine ilişkin görüş bildirirken; 12 katılımcı (%29) bu süreçlerin kendisi üzerinde herhangi bir etkisi olmadığını belirtmiştir. 13 katılımcı ise (%32) hem olumlu hem de olumsuz değerlendirmelerde bulunmuştur. Genel olarak bakıldığında; olumsuz etkilenen akademisyenlerin en yoğun olarak "idari iş yükü ve ders yoğunluğundan ötürü yayın yapmaya, akademik üretime ve hatta tezlerini yazmaya fırsat bulamadıkları" vurgulanmıştır. Burada dikkat çeken bir nokta, bu sistemlerin kendilerini çok da etkilemediğini belirten akademisyenlerin aynı zamanda "zaten kurumlarında kendilerinden böyle bir beklentinin olmadığını" belirtmeleridir. Öte yandan, kendilerinden bu yönde bir performans bekleyen kurumlarda çalıştıklarını ifade eden katılımcıların, bu durumdan olumsuz etkilendiklerini dile getirdikleri de görülmüştür.

Katılımcıların konuya ilişkin yaptıkları paylaşımlar derinlemesine incelendiğinde, performans konusundan çok, idari iş yükü hususuna odaklanan akademisyenler arasında da "zaman yönetimi" yapabilme becerisi durumu öne çıkmaktadır. Akademisyenlerin bir bölümü bu nedenle idari iş yükü altında kendi akademik üretimlerini gerçekleştirme konusunda zorluk yaşadıklarını ifade ederken; bir bölümü ise, bu durumun kendi akademik üretimlerine planlanmış bir zaman ayırma zorunluluğunu beraberinde

getirdiğini ve bu planlamayı uygun yaptıklarında akademik çalışmaları açısından "nitelikli ve "verimli" bir aşama kaydedebildiklerini ifade etmişlerdir.

> Yani çoğu zaman, bazı zaman idari işte ne bileyim, başka vakıf üniversitelerine göre daha iyi olduğu da söyleniyor ama daha çok böyle sekreterlerin olan görevler araştırma görevlilerine veriliyor. Ya da hoca ben şunu yapamadım yetişemedim diyor sana geliyor. O şekilde olunca, evet etkiliyor mesela. Bence ağır yani bazıları şey yapıyor, bunu ayarlayabiliyor ama tabi zorluk çekiyor yani. Bazıları onu kaldırabiliyor bazıları kaldıramıyor o da farklı bir durum. (1K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Ha onu tabi ki etkiler. Hani gün içerisinde ne kadar sorumluluğun varsa, her şey o tez yazım sürecini etkiliyor. En basiti, arkadaşlarım bile o sürece etkili oluyor yani 5 tane arkadaşın varsa daha az yazıyorsun 1 tane arkadaşın varsa daha çok yazmaya oturuyorsun yani. O süreci zaten her şey etkiliyor. Tabi ki idari işler de etkiliyor. Ama bir yandan da zaman planlaması konusunda olumlu oluyor benim açımdan. Ne kadar çok idari işim varsa, ben aslında o kadar verimli çalışıyorum. Bu benimle alakalı bir durum. Çünkü o zamanımı planlamam gerekiyor. Öbür türlü o zamanı planlama ihtiyacı duymuyorum ve planlama ihtiyacı duymadığım zaman da zaman aslında planlanmış gibi. Diyorum ki bugün hiçbir işim yok. Bugün günüm tezde. Halbuki o günü planlamıyorum. kafamda tezdeymiş gibi. Bir zaman aralığı da koymadığım için kendime, o gün gerçekten boş geçiyor. Ama idari iş geldiği zaman, 4'e kadar idari işleri bitirip o bir saat çalışmam gerekiyoru koyup gerçekten bir saat verimli çalışıyorum. (2K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Yapılan görüşmelerde özellikle araştırma görevlilerinin, kendi akademik faaliyetleri üzerinde idari iş yükü konusunun dezavantajlı etkilerine yönelik açıklamalarda bulunmaları dikkat çekmektedir. Araştırma görevlilerin lisansüstü ders süreçleri, yeterlik ve tez gibi akademik yaşamları açısından önemli aşamalarda "sekreterlik" işleri olarak ifade ettikleri çeşitli idari görevleri yoğun bir biçimde üstlendikleri ve bu durumun da henüz başında oldukları akademik yaşamlarında eğitim, araştırma, yazma gibi süreçleri öğrenmeleri ve bu konuda deneyim kazanmalarını güçleştirdiği gibi yorumlarla karşılaşılmıştır.

> Keskinlikle bana ket vuruyor, vurdu. Şöyle söyleyeyim, ben yüksek lisansı 3 yılda bitirdim. Nedenini söyleyeyim, idari görevler muazzam derecedeydi. Yani taşrada eğer iki kişiyseniz ya da 3 kişiyseniz genelde baya bir sağlam çalıştırıyorlar sizi. Yani 8-5 her gün, onun dışında bu çalışma sürecinizde zaten hiçbir şey yapamıyorsunuz. Onun dışındaki zamanlarda da genellikle okulla ilgili işler devam ediyor. Yine bu dediğiniz akreditasyon meselelerini de yine size paslıyorlar. Sadece bir örnek bu…(25E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

> Yani resmi olarak koordinatör hocadır ama ben size şöyle söyleyeyim. %90 idari işleri biz yaparız yani. Hoca koordinatördür de hocanın şifresi sendedir, işte imzası sendedir. EBYS kullanıyorsun, sen bilirsin. Onun yerine sen yaparsın hoca yapmaz. İdari işler hani yönetici de olsa bölüm başkanı da olsa. Bir de ben bir süre de tek başıma çalıştım bölümde şimdi dört kişiyiz ama o tek başına çalışırken tamamen her şeyi ben yapıyordum… Motive etmez. Hani onun cevabı çok net, motive etmez. Ben ama zaten şeyden de bellidir ki kaç sene doktora bile yapamadım bu idari işlerden. Bırakın oturup bir şeyler yazmayı ya da bir şeyler okumayı… O yüzden mesela ben uzaktan çalıştığım her anı kendim için hani ayırmaya çalışıyorum ama fiilen çalıştığımda o çok mümkün değil. Yazma sürecinde yani performans kaygısı zaten bence çok tam tersi etki yapacak bir şey. İdari işler zaten onu paralize ediyor. Pek bir şey yazmak da mümkün olmuyor. Öte yandan zaten mesela, bir araştırma görevlisinden kimse de bir şey yazmasını beklemiyor. Yani bir şey yazıyorum desen gülerler sana. Hadi canım bırak onu gel burada benim işim var onu yapacaksın

derler. Hani sen kimsin ki bir şey yazıyorsun ya da yazmaya çalışıyorsun? genelde öyledir…(28K, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Bu durum; doktorasını tamamlamış, araştırma görevlisi doktor unvanına sahip akademisyenler açısından da bir "akademik ikilem" olarak değerlendirilerek; hem araştırma görevlileri tarafından eleştirilen söz konusu görevleri yapan hem de yoğun bir ders sürecini eş zamanlı olarak yürütmek durumunda kalan bu nedenle de akademik üretime fırsat bulamadıklarını belirten değerlendirmeler söz konusudur.

…Ben doktorum ama araştırma görevlisi olduğum için bölümde yani sekreterlerin dahi yapmadığı işleri hala yapıyorum bakın derse girdiğim halde. Tüm sınavlara da ben giriyorum, öğrenciler zaten bir şey yapıyorlar yani afallıyorlar. Hoca mı? Sekreter mi? Yoksa araştırma görevlisi mi? Asistan mı? Ne bu? Yani saygı duysam mı duymasam mı ikilemi içerisindeler öğrenciler hani, bazıları zaten ödev verirken araştırma görevlisi yazıyor. Bazıları (adımı) yazıp geçiyor bazıları doktor öğretim üyesi diyor yani normal çünkü öğrencinin kafasında bize dair net bir şey yok. Şimdi şöyle de bir şey var. Araştırma görevlisiyseniz, zaten bir şey yazmaya vaktiniz kalmıyor. Çünkü bir doktorsunuz, diğerleriyle aynı konumdasınız ama kimse kendine verilen, gönderilen o EBYS sistemleri var ya, hani her biri bir komisyonun yöneticisi, yapmaları gereken işi sadece şey yapıyorlar, mail yoluyla forward ediyorlar yap! diye. Emrivaki şeklinde. E siz o kadar çok işle uğraşıyorsunuz ki mesela ben yaklaşık güya 2 aydır makale yazıyorum ama ne yazdığımı unuttum yani. Tam da bir cümle yazıyorum, whatsapp'tan iş gönderiliyor. Tam oturuyorum bir şey yazıyorum, yani akşam bile vaktimiz yok. Şunu yap diye mail geliyor, ne yazdığımı unuttum yani bir türlü odaklanamıyorum çalışma yapmaya bir şeyler okumaya yazmaya vakit bırakmıyorlar. (10K, Arş. Gör. Dr., Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Ancak ÖYP kapsamındaki araştırma görevlilerinin idari iş yükü konusunda farklılaşan tecrübelerinin olduğu da gözlemlenmiştir. Bağlı bulundukları ve/veya görevlendirildikleri üniversitelerin tutumlarına göre idari görevleri belirlenen araştırma görevlilerinden bazıları herhangi bir idari görevlerinin bulunmadığı veya kısa süreli ve yoğun olmayan görevlerin zaman zaman talep edildiğini ifade ederken; bazı ÖYP'li akademisyenler ise, kendi durum ve koşulları nedeniyle diğer araştırma görevlilerinden daha fazla idari iş yükü ile karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Bir diğer durumda da her akademisyenin akademik üretim açısından bir içsel motivasyona sahip olmadığı ve bunun bir ölçüde disipline edilmesi gerektiği görüşü de paylaşılmaktadır. Bu noktada akademisyenlerin bireysel görüş ve deneyimlerinin öne çıktığı söylenebilir. Farklı ÖYP deneyimleri bulunan araştırma görevlilerinin konuya ilişkin ifadeleri şöyledir:

…Ben biraz bu konuda şanslıyım. X Üniversitesi'nin ben asistanlarını çok zorladığını düşünmüyorum ben bu konuda. Biz yani çok fazla başka üniversitelerden arkadaşlarım var, tıpkı onlar da benim gibi ÖYP'li özellikle Y Üniversitesi'nde eşim vasıtasıyla onun arkadaşlarını tanıyıp biliyorum. Onların sahip olduğu yükün yirmide birine bile ben sahip değilim. Dolayısıyla

ben bu sorunun aslında üniversite ve bölüme göre de değiştiğini düşünüyorum… (13E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Çok önemli, yani çalıştığın ortam çok önemli. Odaklanabilmek çok önemli. Başka bir iş yaparken bir makale yazmak hiç kolay değil. Yazamazsın, yazsan da o iyi bir şey olmaz muhtemelen. Eğer ben bir şey yazıyorsam tamamen ona odaklanmalıyım ya. Başka bir şey düşünmemeliyim. Bu gerçekten çok önemli. Bir akademisyen için bence lüks olmamalı bu zaten. Bir lüks değil zorunluluk bu bana kalırsa…Benim için önemli olan ben onu yaparken bana başka bir iş veriliyor olması. Ve maalesef, biz bunlara çok maruz kalıyoruz, hani buna engel olamıyoruz. Bu sefer buna uyumlanmak zorunda kalıyoruz. Başka bir işi yaparken akademik üretimini gerçekleştirmek zorunda kalmaya uyumlanıyorsun. Bu da çok stresli bir şey…O anlamda Türkiye'de akademisyenliğin özellikle ilk başları bence çok zor meşakkatli. (21K, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Akademik unvan hiyerarşisinin en üst basamağı olan profesörlük açısından performans ve idari iş yükü konusundaki eğilim göz önünde bulundurulduğunda ise; her iki konuda da profesörlerin bireysel tercihlerine de bağlı olarak; büyük ölçüde, kendilerini akademik bilgi üretim süreci açısından zorlayan ve/veya sınırlandıran bir durumun söz konusu olmadığı gözlemlenmiştir. Akademik üretim açısından içsel motivasyon kaynaklarının daha belirleyici olduğu ve öne çıktığı aşama da yine profesörlük durumuyla yan yana gelmektedir.

Ben bulunduğum konum itibariyle bu ortalamayı vermiyor olabilirim. Çünkü ben profesörüm. O tip baskılardan büyük ölçüde sıyrılmış durumdayım ve açıkçası geçmişe göre, geçmişte çok daha, bu nedenle değil ama hani, şu olayım bu olayım diye değil. Geçmişte daha fazla yazıyordum. Şimdi daha az yazıyorum. Çünkü yani şu anda baktığım yerden, yazarken, daha zorlanıyorum. Çünkü daha seçiciyim. Yani yazdığım şeyin çok daha kalıcı olmasını istiyorum. Dolayısıyla ben öbür piyasa baskıları yarışmacılık gibi dinamiklerle şey değilim, şöyle söyleyeyim. Zamanı gereğinden fazla kullanan biriyim. Elimde bitmemiş makaleler topluluğu var yani hani olgunluğa gelmiş ama tam da bir türlü ikna olmadığım için bir türlü sonuçlandıramadığım, en az 5-6 tane ama böyle çok da hani klasik haline gelecek makale var elimde ama bitiremiyorum. Bitirememin nedeni, yani yazdığım şeylerin geçmişe göre çok daha böyle sofistike, çok daha böyle kalıcı olması gerektiğine yönelik bir inanç taşıyorum artık. (17E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

Bununla birlikte profesörler ve doçentler gibi üst unvanlara sahip akademisyenlerin konuya ilişkin görüşleri farklılaşmakla birlikte; onların genç akademisyenlerin özellikle idari iş yükü konusundaki yaklaşımları, akademik bilgi üretimlerinin desteklenmesi ve teşvik edilmesi konusundaki katkıları ve eleştirileri de önem kazanmaktadır. Bu konuda bir profesörün değerlendirmesi şöyledir:

Yani özellikle genç akademisyenlerin üzerine yönetim görevlerinin yıkılması çok doğru değil. En az iki açıdan doğru değil. Başka boyutları da olabilir ama. Birincisi bu insanlar daha akademisyenliğe yeni başlamışlar, onlar bilim nedir? Nasıl yapılır? Bilgi nasıl üretilir? Nasıl yayımlanır? Nasıl paylaşılır? Nasıl politikalara dönüştürülür? Uygulamalara nasıl etkileri sağlanabilir gibi konularda yetiştirilmek durumunda olan insanlar. Zaman çok kıt ve çok değerli. İnsan beyninin sınırlılıkları var. Her şeye birden dağılamıyorusunuz. Bu genç insanların öncelikle bilim insanı olma yönünde görevleri olmalıdır. Yöneticilik görevleri, makamlar, odalar, statüler

> çekici gelebiliyor insanlara. Genç insanları yönetici yapan daha kıdemli daha ileri yaşlardaki, aklı başında, ne yaptığını bilen akademisyenlerin ben herkes için söyleyemem ama bu işi biraz suistimal ettiklerini düşünüyorum. Yani genç insanların yönetici olması, o insanların bir bilim insanı olarak yetişmesini engelleme bakımından çok olumlu karşıladığım bir şey değil. (23E, Profesör, Devlet üni., İlk on dışında, İletişim)

Bir diğer yaklaşımda; akademik bilgi üretim sürecinin temelinde yatan bireysel ve içsel motivasyon kaynaklarının tanımladığı alan ve pratikler ile performans, teşvik ve idari görevlerle tanımlanan bir standartlaştırma motivasyonunun karşılık geldiği alan ve pratiklerin iç içe geçtiğine işaret eden değerlendirmeler referans alınmaktadır. Bu durum, akademisyenin akademik üretimini tam anlamıyla bu ikili durumdan hangisi üzerinden sürdürdüğü ve üretme kaygı ve çabasında olma durumunun, yayın kriterleri, performans sistemi, idari sorumluluklar ve atama yükseltme süreci gibi çeşitli mekanizmalar yoluyla biçimlendirildiği bir bağlama da işaret etmektedir.

> Ya şimdi masa başına oturduğumda, hakikaten de dünyaya karşı hayata karşı ve topluma karşı merakımı gidermek, kendi fikirlerimi oluşturmak, çerçevelendirmek, formüle etmek ve yaymak gibi bir motivasyondan bahsediyorsak, bu motivasyon bende bağımsız olarak var olan bir motivasyon. Yani üniversite kurumunun varlığını gerektirmeyen bir motivasyon. Fakat böyle bir motivasyonun disiplinli bir çalışmaya evrilmesi her zaman mümkün olmayabilir. İnsanın entelektüel merakı olabilir, üretme arzusu içerisinde olabilir. Toplum hakkında, insanlık hakkında, doğa hakkında sürekli düşünüyor olabilir. Fakat bunun standart bir çalışma temposuna aktarılması için, böyle bir heves böyle bir motivasyon yeterli değildir aslında. O yüzden de belirli bir disipline edici mekanizmalar ortaya çıkar. Aslında bunun kendiliğinden ortaya çıktığı zaman, peyda olan ürün, içsel bir motivasyonun ürünü olduğu için çok daha nitelikli, çok daha derinlikli olabilir; fakat benim gördüğüm şey bugünkü akademik bilgi üretim süreçleri içerisinde hali hazırda böyle bir motivasyona, entelektüel bir motivasyona sahip olan insanların, bu motivasyonlarının bir ürüne dönüşme süreçlerinin belirli idari mekanizmalarla veya teşvik mekanizmalarıyla disipline edilmesi süreci. Şimdi böyle bir disipline etme süreci ortaya çıktığında o zaman sizi masaya oturtan şeyin gerçekten kendi entelektüel merakınız mı, yoksa belli bir standartlara, ideal akademik insan profiline uyum sağlama motivasyonu mu olduğunu çok fazla ayırt edemiyorsunuz, o yüzden de ben masanın başına oturduğumda kafam karışıyor. Onu söyleyebilirim. Yani yazma sürecinde bir yandan fikirlerimi düşüncelerimi formüle etmenin başka insanların fikirleriyle kendi çıkarımlarımı sentezlemenin heyecanını yaşarken, bir yandan da bunu yetiştirmem gereken belli bir zamanın olması, ya da bunun yayınlanabileceği mecranın iyi seçilmesi, bunun akademik yükselme kriterleri ve süreçleri içerisinde neye denk düştüğüne dair düşünceler aslında, bende içsel olarak var olan entelektüel motivasyonu kesintiye uğratan unsurlar genellikle. O yüzden de kafa karışıklığı yaratan şeyler. (11E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Performans teşvik ve idari görevlerin birer "dayatıcı" unsur olarak akademik bilgi üretiminin sınırlarına dahil olması/edilmesi konusunda, akademisyenlerin kendi çalışma ortamlarında bulunan diğer akademisyenlerin durum ve pratiklerine ilişkin deneyimleri ve değerlendirmeleri de önem kazanmaktadır. Akademisyenler açısından bu konuda bir "kuşak farkı"ndan söz edilmektedir. Özellikle daha tecrübeli öğretim elemanları, yaptıkları akademik çalışmanın sonrasında doğal olarak ve süreç içerisinde gelen

kadroların olduğu, akademik araştırma ve çalışmaların zaten akademisyenliğin bir parçası biçiminde kavrandığı ve bir "teşvik" mekanizmasına ihtiyaç duyulmadığı bir dönemden; daha genç akademisyenler açısından "teşvik" ve "kadro" gibi zorunlu ön koşullar üzerinden ilerleyen bir akademik üretim sürecine geçiş ve buna uyumlanma süreci de vurgulanmaktadır.

> Şöyle, benim deneyimlediğim süreç içerisinde, 2000'li yıllardan bu yana, ben aslında akademik çalışma yaparken hiçbir zaman bu tür işte kriterler için ve çeşitli unvanlar için bu çalışmaları yapmadım. Yani önceliğim benim akademik çalışmayı yapmaktı, o çalışmaların sonucunda zaten bu işte unvanlar kadrolar ve benzeri şeyler geldi. Eğer onların karşılığında bir, şey de bu akademik teşvik de bana çok anlamlı gelmiyor zaten hani 2017 yılına kadar ben bir vakıf üniversitesindeydim. Bu tür şeyleri hiç deneyimlememiştim. Bu, devlet üniversitesine geçtikten sonra da, şu da çok anlamlı gelmiyor zaten yapmak durumunda olduğumuz şeyler için bize artı bir şey verilmesi, yani maddi kaynak ayrılması fikri de açıkçası çok anlamlı gelmiyor. Yani şimdiye kadar yaptığım çalışmaları bunlar için yapmadım. Yani bir aşamada da aslında şöyle bir şey, bunları yapmak durumunda da değilim. Bu benim motivasyonum değil. Hani bunları yaparsam… Çok daha hani böyle genç arkadaşlardan duyuyorum, şey diyorlar, işte bu yılın sonuna kadar şu makale de çıkarsa, teşvike başvurabileceğim ya da şu da şöyle olabilecek. Hani bunun sayısallaştırıldığını, bir hedef olarak konulduğunu gözlemleyebiliyorum. Şu aşama o konumda değilim, hani bunun için de mutluyum elbette. Hani ihtiyaç duysaydım açıkçası nasıl yapardım onu bilmiyorum. Şöyle, benim yazma motivasyonumu belirlemiyor bu destekler ve benzeri şeyler. Ama şu belirliyor. Yetememe mutsuzluğu elbette var. Ben 2017 yılından bu yana, zannederim tanırsın, epeyce yoğun biçimde girmek zorunda kaldım. Hem idari görevler işte hem çeşitli komisyon üyelikleri vesaire, ne yazık ki benim bütün zamanımı, yaşam sürecimi doğrudan domine ediyor. Bana çok az vakit kalıyor. (19K, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademik teşvik konusunda da farklı görüşler bulunmakla birlikte öne çıkan yaklaşım, akademisyenler tarafından performansa dayalı teşvik uygulamalarının kendilerini motive etmediği, bununla birlikte rekabeti artıran, üretimi hızlandıran ve stres yaratan bir konu olarak yorumladıkları yönündedir.

> …Bence, motivasyon kırıcı unsurlar bu söylediğiniz şeyler, ama bir yandan, şimdi ben bunları daha çok işte idareciler vs.vs. rekabetçi bir akademik üretim ortamı diyelim, böyle bir ortam var artık yani. Onu da yaptınız, onu da yaptınız ama onun, hani eninde sonunda hangi yayını yaptınız diye bakılan bir ortam var yani bunları yapmanın, yani bunlara kimse bakmıyor ama buraya bakıyorlar hepsi diyelim. Yani bazı yerlerde kriter olarak mesela işte atama kriteri olarak oluyor idari işleri soruyorlar ama o kadar yani böyle karşılık gelmeyecek şeyler ki onlar. Çok zaman alan, çok insanı yıpratan… Bence daha yıpratıcı bir şey var, böyle bir şey var ortamda, sırf benim üniversitemde olduğunu sanmıyorum genel olarak var. E sen ne yaptın? gibi birbirimize karşı, böyle bir bakışımız. İşte o onu yeterince yayını olmadığı için, işte öbürü onu SSCI yayını olmadığı için, öbürü onu projesi olmadığı için, yani böyle herkesin kendi içinde kendi yaptıklarını öncelediği böyle bir rekabet ortamı var. Bu beni şey anlamında, üretmeye teşvik ediyor beni. Hani böyle şey oluyorsunuz, hani benim neyim eksik yani (gülüyor) gerçekten de öyle düşünüyorum. Yani hani mesele buysa, ben de bunu yapabilirim; ama tabi öyle yapamıyorum. Ben hani sonrasında oturuyorum, aa buna da bakmam lazım, buna da bakmam lazım, işte yapamadım, o zaman bunu bu şekilde yayınlayamam ben, hani öyle bi, dediğim gibi, o zanaatkarın kendi içsel bir mükemmeliyetçi şeyi olması lazım, vardır zaten, beni rahatsız ediyor. İstediğim kadar yoğunlaşıyor muyum derinlemesine? Hayır. Daha fazla yoğunlaşmak istiyorum yani daha derinlemesine okumak istiyorum ben ama yoğunlaşamıyorum. Öyle bir zamanım gerçekten yok. Beni o derinlikten çıkarmak üzerine kurulu gibi sistem yani, derinleştiğim an şey oluyorum, artık burada dur, çünkü biraz şu konulara da bakman lazım, bitiremezsin yazdığın şeyi sonra. Nitekim çok oluyor, yazıyorum kalıyor bir noktadan sonra, bitiremiyorum, sonucu yazamıyorum ama şey,

> idari işler vesaire eğitimin kendisi değil bence yorucu olan. bence, sizin yaptığınız şeyin çok değersiz olduğunun size hissetirilmesi çok yorucu bir şey yani…(40K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Akademik performans ve idari iş yükü konusunu birbiriyle ilişkili ifadelerle ve bütünlüklü bir biçimde değerlendiren akademisyenlerin bu konudaki tecrübeleri, üniversiteler arasında da farklılık göstermektedir. Diğer yandan yapılan görüşmelerden yola çıkılarak; idari iş yükünün arttığı durumda akademik araştırma ve çalışmalara ayrılan zamandan taviz verilebildiği, ve idari iş yükü arttıkça akademik faaliyetlerin sınırlandırılması veya bireysel çalışma performansının hızlandırılması ve/veya artırılması gibi sonuçların ortaya çıktığı görülmüştür.

> Şöyle söyleyeyim ben artık tam olarak yedi yıldır akademisyenim. Bunun dört yılını farklı bir üniversitede geçirdim. Benim orada şöyle bir avantajım vardı. Ben hiç idari iş yapmadım orada dört sene boyunca ve sadece bölüm başkanım beni biraz önce bahsettiğim gibi akademik iş yapmaya teşvik ederek çalıştırdı. O süreçte senede ortalama 6-7 yayın yapıyordum. Yani çok verimli ve iyi gidiyordu. Fakat şu anda bulunduğum fakülte yeni kurulan bir fakülte ve yeterli personele sahip değil. Örneğin, ben bölümdeki tek asistanım. Dolayısıyla idari anlamda üzerimde çok fazla iş yükü var. Hocalar yapmak istemiyorlar. Bir de benim yine kişisel özelliklerimden ötürü, takıntılıyım. Birisi yarım iş yaptığında çok sinirlendiğim için kendi başıma üstlenme gibi şeyler yapıyorum. Dolayısıyla bu beni biraz yavaşlatıyor. Ama yine bölüm başkanım bu anlamda da dinamik bir insan. Sağolsun beni sadece idari işlerle yormuyor, bolca akademik süreçlere de dahil etmeye çalışıyor ama performans anlamında önceki kurumuma göre 2 kat çalışmam gerekiyor. Çünkü artık yoğun biçimde idari iş de yapıyorum. Eksiltti mi? Eksiltmedi akademik performansımı, ama çalışma ritmimi hızlandırmak zorunda kaldım, bu şekilde eksiltmedi. Yani eskisi gibi çalışıyor olsam, şu anda hiç makale yazamam, hiç bildiri hazırlayamam. (3E, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bir diğer çarpıcı bulgu, performans teşvik ve idari iş yükü olarak tanımlanan durumların akademik bilgi üretim sürecine yönelik etkileri konusunu, "ne tür bir bilgi üretiliyor?" sorusuyla genişleten ve burada alınan yanıtı, öne çıkan farklı paradigmalar üzerinden değerlendiren yaklaşımdır. Akademik bilgi üretiminin "icat" olarak tanımlanan ve geleneksel bir üretim pratiğiyle özdeşleşen yapısı ile "inovasyon" temelinde yeni teknoloji ve çoklu aktörlere dayalı ağ ilişkileriyle gelişen bir düzlemde anlamlandırmak konusundaki ikili ayrım sonucunda, bu sorunun yanıtının da bir avantaj veya bir dezavantaj olarak yanıtlanabilmesinin mümkün hale geleceği vurgulanmaktadır. Özellikle performans yönündeki beklentiler ve akademik üretim süreci ilişkisine işaret eden bir akademisyen ise; Einstein örneği ile fen bilimleri-sosyal bilimler arasındaki farklılaşma üzerinden bu durumu şu şekilde açıklamaktadır.

> Paradigmal bir sorgu bu. Felsefe açısından cevaplandırmak istiyorum. Bilim insanının ne ürettiğine bağlı. Eğer bilim insanı invention üretmeye çalışıyorsa çok büyük engeldir. Eğer bilim insanı innovation yapmaya çalışıyorsa çok büyük destektir… Çok yayın yapan insanların aynı zamanda çok iyi girişimci olduklarını görüyoruz. Neden? Çünkü yayın dediğiniz şey, bilimin inovatif tarafı. Yani invention dediğin zaman, hayatın boyunca 1-2 tane… Einstein'ın şu anda bizim üniversitemizde öğretim üyesi olması durumunda işten atılması gerekiyor. Çünkü hayatı boyunca 12 tane makale yazmış. Doğru düzgün ders vermemiş. Hiçbir performans kriterine uygun değil verdiği derslerin çalıştığı alanın standardı yok. Hiçbir toplumsal ihtiyacı da karşılamıyor. Şu anda hangi üniversitede olursa olsun, Einstein şu anda üniversitede iş bulamazdı. O halde neyi ürettiği ile ilgili o sorunuz. Yani diyorsan ki, ya invention üreten bir adam için. O zaman çok büyük bir engeldir. İnventionun şu anda çağımızda yaratılamayaşının sebeplerinden en önemlisi de budur. Ama innovation bir product olarak tanımlanıyorsa, o zaman hepsi birbirini destekliyor ki istatistikler onu gösteriyor. Çok publication yapan, yani bu uluslararası performans kriterlerine uygun, H Indexı yüksek sayısı çok fazla insanlara baktığımız zaman aynı zamanda girişimci olduklarını aynı zamanda sanayi-toplum işbirlikleri çalışmalarının çok olduğunu aynı zamanda da çok ders verdiklerini görürsünüz. Neden? Çünkü burada odak noktası çok önemlidir…. O yüzden Tıp Fakülteleri'nin üretim performansı ile bu performans kriterleri içerisinde Citation Index dediğimiz üretim şeyi ile, örneğin sosyal bilimlerde örneğin İletişim Fakültesinde üretim performansı asla bir değil. Çünkü bir tanesi inovatif ürünü icat etmiş ve onu kullanıyor. Ötekisi inovatif ürünü hala reddediyor. Kendi bilimsel ahlak yapısı, dinamikleri nedeniyle. Sosyal bilim buna en çok direnen bilim dalıdır. Yani sizin sosyal bilim dediğiniz, toplumla ilgili olan, toplumun daha doğrusu kavramsal verileriyle uğraşan alanlar. Bunu reddediyor. Mesela temel bilimler dediğimiz alanlar bunu reddediyor. O yüzden temel bilimlere öğrenci bulamıyorsunuz. Çünkü hayatın realitesine aykırı. O yüzden astronomidir işte fen, fizik, pure science dediğimiz, kimya, matematik.. Matematik öğretmenliği doluyor, matematik bölümü boş kalıyor. Niye? İşte bu realiteyi göstermesi açısından. Çünkü oraya gideceksin bilim yapacaksın. Hayır diyor. İcat istemiyorum ben senden, innovation istiyorum. Yani dolayısıyla da innovationu destekler inventionu desteklemez. (5E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Yine bu bağlamda performans teşvik ve idari iş yükü konusuna ilişkin benzer bir vurgu, akademik kaygılar ve akademik öncelikler açısından beklentileri farklılaşan iki akademisyen "ideal tip"i üzerinden şu şekilde ifade edilmektedir:

> Bir akademisyen yok aslında ve ben konuşmamın başında iki tipten söz ettim. Eğer bu iki tipten 'dertli' olansa söz konusu olan, dert sahibi olansa, tam tersine onu motive etmez ve uzaklaştırır. Soğutur üniversiteden ve akademik çalışmadan. Ama dertsiz biriyseniz ve başarı dediğiniz şeyi, hatta mesleki tatmin dediğiniz şeyi derde deva olmakta değil de işte sistemin tanımladığı başarı ölçütlerini yakalamakta görüyorsanız öylesini de motive edebilir. Dolayısıyla tek bir akademisyen (yok) ve bunun da tek bir akademisyen için tek bir cevabı yok bu sorunun. (7E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Özellikle idari iş yükü konusundaki "yoğunluk" ile akademik üretim süreci açısından ihtiyaç duyulan "yoğunlaşma" süreçlerinin karşı karşıya geldiği görülmektedir. Akademisyenlerin üretim faaliyetlerinin yanı sıra yürütmek durumunda oldukları eğitim, danışmanlık ve çeşitli ölçeklerdeki idari görevlerin bu anlamda akademik dönem içerisinde önemli bir zamanı aldığı; bu faaliyetlerin dışında kalan zamanlarda ve dönemlerde, gerekli odaklanmanın sağlanabildiği durumlarda üretken olunabildiği belirtilmektedir.

> Tabi ki etkiliyor, eğer idari bir göreviniz varsa, başka kısıt ve zorunluluklarınız varsa, bir yazın üretimi içerisinde olmanız mümkün değil. Yani, zaten hayatınızın bir sürü şeyi var, engeli,

> konsantrasyon dağıtacak alanı var. Bir de okulda bulunduğunuz alanda sadece bir idari işle veya ders süreciyle yoğun ilgileniyorsanız, hani yazı çizi üretebilmek için beslenmek lazım. Bizim beslenme kaynaklarımız yayınlar. O yayınları oturup okuyacak vaktiniz bile olamıyorsa, vaktiniz ve konsantrasyonunuz, bir şeye dönüştürmeniz de çok zor. Hani kendi adıma ben bunu mesela çok zorlanarak yaşıyorum. Şimdi bölüm başkanlığım var ki nispeten daha rahat bir süreç ama, yaklaşık işte aktif olarak ne kadar oldu bilmiyorum yaklaşık 4-5 ay olmuştur. Dekan yardımcılığı pozisyonundaki üstlendiğim görev ve tam da bu konusunu ettiğimiz kalite performans süreçleriyle ilgili bir iyileştirme sürecinin içindeyiz üniversite olarak. Bunun fakültemize birim olarak yansımaları, YÖK'ün koordinasyonu falan, ciddi bir zaman yönetimi sorunu ortaya çıkartıyor. Benim şu an yazmak istediğim iki tane çalışma var mesela aktif, sıcak. Onunla ilgili iki arkadaşımla görüşme halindeyim, fakat tabi zorlanıyorum iki satır bir şey oturup yazamıyorum… İşte eşim öyle mesela, geçen sene bir kitap yazdı. Baya böyle 2-3 aya yakın, günde 18 saat aralıksız konsantrasyonunu hiç bozmadan yapabildi bunu…Ha şeyi özlüyor insan yani hani o gün bir saat kurumum için iş yaptım da iki saat de kendime ayırdım falan, keşke öyle bir dünya olsa ama olmuyor tabi… (8E, Doçent, Devlet Üni., İlk onun dışında, Sosyoloji)

Devlet üniversitelerinde bulunan akademisyenler tarafından ifade edilen söz konusu değerlendirmeler, vakıf üniversiteleri akademisyenleri tarafından da benzer vurgularla ifade edilmektedir. Bu bağlamda bir profesörün kişisel deneyimi, konuyu açıklaması bakımından önemli görünmektedir:

> Şimdi işte bu vakit ayırabilme, bu yazabilmek için vakit ayırabilmek bence çok önemli. Benim en büyük sıkıntılarımdan birisi o yani. Mesela bugün sizinle 2'de görüşme ayarladık değil mi? saat 3'e bir toplantı koydular, bugün bir öğrencim aradı dedi ki hocam bir evrak imzalatmam lazım size dedi, ben de durumu bildiğim için saat 1'de gel dedim. Öğrenci 2'ye 20 vardı geldiğinde. Yani peki o arada ben herhangi bir şey üretebilir miydim? (gülüyor) O arada bir şey yazmaya çalışıyorum onu da söyleyeyim. Ama gerçekten o kadar şey ki, zaman yönetimi konusunda belki de iyi değiliz, onu da kabul etmek lazım. Daha mesela şey zaman ayırabiliriz kendimize diye düşünüyorum. Ya ben bunun, bu konuda kendimi eleştiriyorum. Sonuçta zaman, ders yüklerimiz çok, bizde mesela 13 saat ders yükü var benim artı danışmanlık yapıyorum falan aslında normalden daha fazla çalışıyoruz bu anlamda. Eğer bir insanı alabildiğinden daha fazla bir yükün altına sokarsanız, ben açıkçası şey yapmıyorum yani çalışmaktan, başka şeylerden vakit ayırmaktan dolayı herhangi bir şikayetim yok. Ben mutlu oluyorum aslında bir şeyler yapmaktan, sürekli meşgul olmak lazım diye düşünüyorum ya yazarak, ya okuyarak ya işte öğrencilerle bir şeyler yaparak. Dolayısıyla yani o şekilde düşünüyorum. Tabi zaman daha az oluyor, bir şey yapabilmek için. Mesela kafamda 1-2 tane kitap projesi var bir türlü onlara odaklanamıyorum. Çünkü, dediğim gibi benim şöyle bir sorunum var, psikolojik bir sınırım yani, ben bir şeye başladığımda başka şeylerle ilgilenemiyorum. Hani bazı şeyler vardır ya bazı insanlar aynı anda 3-4 işi bir arada yaparlar. Ben öyle yapamıyorum yani. O yüzden mesela bir yazıyı yazarken çok düşünüyorum. Öncesi. oturup yazmaya başlayana kadar çok zaman geçiyor. Onlar mesela, o problem benim için. Kendimi sürece hazır hissetmem lazım bir şeyler yazabilmem için falan. Bir de hani belki bedene de ona ihtiyaç duyuyorsun, yoruluyorsun falan hani, yorulunca da bir şeye girişmek hani o kadar kolay değil. Dediğiniz anlamda evet daha az zaman ayırabildiğimi görüyorum. (16E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademik bilgi üretim süreci açısından akademisyenlerin bir bölümü tarafından daha uzun bir zaman dilimine yayılan ve konsantrasyon gerektiren bir süreç olarak görüldüğünden, özellikle odaklanma konusunun alınan yanıtlar arasında öne çıkan bir nokta olduğu vurgulanmalıdır. Bu noktada çarpıcı bir bulgu da akademisyenlerin, akademik üretim yapabilmek için akademiyi bırakmaları gerektiği yönündeki özeleştirilerde ortaya çıkmaktadır.

> Yani şöyle geriye dönüp baktığımda, 10 işte 11 yıldır ben buradayım. Yardımcı doçent, 11 yılda ben profesör oldum mesela. Artık sen şey biç buna, 5-6-7-8 tane dersle birlikte yayın da yaptım. Doçent oldum. Doçentlikten sonra profesörlüğü de almış oldum. Şimdi bakıldığında hani ben aslında yüksek performanslı bir insanım, bakıldığında akademisyenim, birçok insana göre. Millet 25. yılında, hala yardımcı doçent, biraz önce söyledim. Bazıları doçent, ama ben 11 yıl içinde her şeyi hallettim. Şimdi bunu nasıl yaptın diye, yani yazma anlamında, şimdi bizim 2. öğretimimiz de var canım benim. 2. öğretim olduğu için benim bütün enerjim derslere gitti, gidiyor. İlk 1-2 yıl falan ben rahattım hani kafa rahatlığım vardı öyle söyleyeyim. Sonrasın 2. öğretim programı başladı bizim bölümde. Ondan sonra artık bende ipler koptu açıkçası. Bir an önce doçent olup, bir an önce profesör olup, yurt dışındaki, oradaki işte 8-9 yılımın da parasını da ödeyip, 20 yılımı tamamlayıp, bir an önce emekli olma peşindeyim ben. Yazma hani benim için zevkti araştırma yapmak, yazmak, şu bu. Ama şu anda benim için şey, yani şey bulamıyorum, kelime bulamıyorum ona. Üniversiteden ayrılmam gerekiyor ki ben yazmaktan tekrar zevk alayım. Öyle söyleyeyim. (35K, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Çalışma kapsamında belirlenen ranking kriterleri arasında ilk onda yer alan devlet ve vakıf üniversitelerinde çalışan akademisyenler açısından ise daha farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Özellikle sınırlı ders sayıları ve idari iş yüküne ilişkin dengeli bir dağılımın bulunması konusunda bir sorun ifade edilmezken ve "kurum kültürü" vurgulanırken; performans ve teşvik uygulamalarına yönelik akademik faaliyetler konusunda oldukça yoğun talep ve beklentilerin öne çıktığı ve "zorlayıcı" olabildiği yönündeki açıklamalarla karşılaşılmıştır. Ranking sisteminde ilk onda bulunan farklı vakıf üniversitelerinden akademisyenlerin ifadeleri dikkat çekicidir:

> Ya açıkçası biz burada biraz şanslıyız. Yani bu konuda şanslıyız. Çünkü bizim ders yükümüz, biz haftada iki ders veriyoruz. Yani ve okulumuzun her şey bir yana, yaklaşımı daha liberal. Yani makaleni basıp, belirli bir araştırma programı oluşturuyorsan ne ala, kimse sana bir şey demez yani. Dedikodu yok falan. Herkes kendi işine bakıyor. Hani o açıdan gerçekten şanslıyız… E şimdi okulun baya bir desteği var ya bir zararı yok. Şimdi kötüleyemem yani çünkü okul idari işlerde bir kere liberal. Ben gidip de şunu desem, hocam, ya ast üst ilişkisi zayıf yani daha hiyerarşi o kadar sert değil. Elbette ki performans şeyleri var, o ayrı bir konu ama yani mesela gözetiyor. Yani kime ne vereceğini gözetiyor, bir. İkincisi, kurum kültürü. Şimdi burada kurum kültürü çok önemli. Şimdi bizim okulda herkes, özellikle büyük çoğunluğu yurt dışından gelme ve yurt dışında da tırnak içinde kullanıyorum iyi yerlerden gelme. Şimdi şeyi biliyor yani üretim sürecinin nasıl sancılı olur, disiplinli çalışma, rutin ya siz öyle yazarken bir rutininiz olması lazım yani. Rutininiz olmazsa öyle yazamazsınız. Bunu herkes biliyor, bildiği için de bu bir şey üretiyor. Bir sinerji üretiyor yani herkes birbirini gözetiyor. Bir de şöyle söyleyeyim, diğer üniversitelerde, devlette özellikle, bazen duyuyorum yani arkadaşlarımdan. Mesela siz gidip de bir böyle yönetimde falan. Ya burada makbul değil bizim okulda bu. Yani gittiniz de bir yerde müdür yardımcısı oldunuz, bir şeyi yok yani. Devlet okulunda bir şey getirebilir o, bir güç alanı oluşturur. Bizim burada öyle bir şey yok. Tamamen angarya. Dolayısıyla beni besliyor, dolayısıyla biz şanslıyız. (31E, Dr. Öğr. Üyesi., Vakıf Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

> Şimdi ben şöyle söyleyeyim bir kere beni engelleyen, bana kesinlikle motivasyon sağlayan değil demotive eden, beni strese sokup ya ben bunu nasıl yapacağım şeklinde başka alanda düşünmeye kaygılanmaya itiyor konunun kendisinden bağımsız olarak…Yani bugün mesela sıcak bakmadıkları biz onu saymıyoruz filan abuk subuk nedenlerle dergileri saymıyorlar işte. Ama benim kariyerim boyunca bu dergi şu dergi ayrımı yapmadık; fakat geldik geldik oraya geldik. Bence şöyle bir şey, ben sanıyorum bu mesleği sürdüremezdim ya. Ya da çok kötü olurdum diye düşünüyorum. Kendim arzu ettiğim serbestlik içerisinde araştırıp yazmasaydım. Delirirdim herhalde yani nitekim şu anda öyle hissediyorum. Bugün gelinen noktada ben kariyerimin sonundayım, ben de bu kervana yenik düştüm geldi beni buldu yani ve artık çıkış istiyorum, emekli

> olmak istiyorum ben bu dünyada akademisyen olmak istemiyorum…maddi sıkıntım olsaydı, o zaman belki mecburen sürdürecektim ama yok ya ben buradan kazanacağıma kaybedeceğime baktım, ben bunu sürdürmem dediğim noktaya geldim yani sırf bu nedenden. (34E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF)

Son olarak; akademik üretimi açısından hem performans ve teşvik uygulamalarının hem de idari iş yükü konusundaki görev dağılım politikalarının kendilerini olumsuz yönde etkilemediğini belirten akademisyenlerin, teşvike yönelik çalışmamaları, performans konusunda kendilerinden beklenen üretimi "asgari" düzeyde sağlamaları ve bulundukları üniversite, bölüm ve unvan durumlarına göre farklılık gösterecek şekilde yoğun bir idari iş yüküne sahip olmadıkları, tam aksine bu unsurların kendilerini motive ettiği veya eğitim araştırma ve yazma faaliyetlerinin bir bütün olduğu ve eş zamanlı olarak sürdürülmesine ilişkin bir sorumluluğun alınması gerektiği gibi ifadelerle değerlendirmişlerdir.

> Ben yani şeye inanmıyorum. Yani ders yükünden dolayı yazamıyorum. Şundan dolayı yaz… hayır. Bu bir bence akademisyenliğin ayrılmaz bir parçası. Bunlar bence, araştırma, eğitim ve yazma, üçü birlikte yapılabilir. Ha zaman zaman birisi, bir müddet yazmaya ara verebilirsin, yazmaya ara verdiğinde araştırmaya da ara verebilirsin. Ya da hani ben bu konuda yeterince yazdım artık hani bu kabul edilebilir bir şey benim açımdan. Bile isteye ara vermek işte bir müddet yazmak istememek. Bütün bu publish meselesinin için şey… ama toplamda ben akademisyenliğin apayrı bir parçası olarak görmüyorum. Kendim de gerçekten şey yani, böyle düşündüklerimi de yazdım. Yani 5 ders verirken de yazdım 2 ders verirken de yazdım ve yazabilenleri de gördüm. Ben kadın akademisyenler benim konum, erkek akademisyenlerle ilgilenmiyorum. Ama ben kadın arkadaşlarımdan görüyorum. Bu meseleye böyle bütünsel bakanların hepsinin düzgün ders verdiklerini, öyle bir şey yok hani. Çok kötü araştırma yapar ama harika ders verir. Çok iyi yazar ama iyi anlatamaz. Böyle bir dünya yok, yani bence burası toplam bir şey. Bizi biz yapan bunun üçü. (38K, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

İş yükü, teşvik ve performans tartışmalarına ilişkin görüşler; "rekabet süreci", "idari işlerin gölgesinde yayın yapma çabası", "maddi kazanç beklentileri" gibi nedenlerle akademik bilgi üretim sürecine ket vuran bir bağlamda değerlendirilebilir. Bu süreçlerden etkilenmediğini belirten akademisyenlerin de özellikle performans süreçlerini göz ardı ettikleri ve iş yükü bağlamında; akademiyi ders, yayın ve idari görevlerin tamamından oluşan bütüncül bir bakış açısıyla kavradıkları görülmektedir.

3. AKADEMİK BİLGİ ÜRETİM SÜRECİ VE AKADEMİK ETHOS KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLER

Akademik bilgi üretim süreci konusunda çeşitli başlıklarla irdelenen bulgular; "dönüşüm" tartışmasının yalnızca akademik kapitalizmin kavram seti ile değil, akademisyen öznelerin düşünce ve eyleyişlerine ilişkin bir "özdüşünümsellik" tartışmasıyla birlikte yürütülmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bir diğer ifadeyle; akademik bilgi üretim sürecinde işaret edilen dönüşümün akademik kapitalizm yönünde seyreden koşul ve kriterlerinin belirleyiciliği tartışması kadar; akademisyenlerin akademik düşünme, yazma, üretme, anlama, sorgulama, ve dönüştürmeye yönelik faaliyetlerinin üzerinde "derinleşmesi", burada bir "ortak iyi" idealinin potansiyeli, "akademik öz" ve "değerler", akademisyenliğin bir "meslek" olarak kavranışı, yazma deneyimi üzerine düşünmek, ideal akademi tartışması gibi sosyal bilimlerin ve akademik bilgiyi üretenin kendisi üzerine odaklanarak irdeleyen bütünlüklü bir bakış açısına da ihtiyaç duyulmaktadır. Akademik ethos, akademisyen özne ve üretim pratiklerine dönen, bu anlamda özdüşünümsel bir refleksi temsil eden bu bakış açısının kavramsallaştırılması olarak ifade edilebilir. Ethos bu anlamda, sosyal bilimler ve akademik bilgi üretim süreci açısından bir etik kaygıya karşılık gelmekle birlikte; bunun aynı zamanda üniversitelerde akademik kapitalizm tartışması ile yerleşen ve kendisini egemen-mutlak üretme pratiği olarak inşa eden piyasalaşma ve ticarileşme tartışmasına ilişkin bir alternatif üzerine düşünmeyi de zorlaştırdığı noktada; bir "ideal" ve bir potansiyel "olanak" olarak; eleştirel, sorgulayan, alternatifler üzerine düşünen, üreten, çoklu bakış açılarına açık bir düşünsel olanağı da temsil etmektedir. Bu bağlamda, bulgular bölümünde yer verilen altı temel başlık da, akademik bilgi üretim süreci üzerine "özdüşünümselliği" bu tür bir genel çerçeveden hareketle tartışmaya açmaktadır.

3.1. Akademisyen Doğmak veya Olmak: Bir İdeal mi? Bir Sonuç mu?

Akademik ethos tartışmasında bir başlangıç noktası; "akademisyen olma" durumu veya hem akademisyenliğe hem de "akademisyen olma" sürecine nasıl bir anlam atfedildiğine ilişkin olarak değerlendirilebilir. Burada da kuşkusuz akademiye/akademisyenliğe başlangıç hikayelerinden yola çıkılabilir. Bu tartışma mutlak anlamda daha önce akademisyenlik ideali/hedefi olmayan kişilerin akademik üretimlerinin "sorunsallaştırılması" gerekliliğini vurgulamaktan ziyade; akademisyen olma istek ve iradesinin motivasyon kaynakları konusundaki içsel ve dışsal belirleyenlere işaret etmesi ve farklı akademisyen olma biçimlerinin bir başlangıç noktası olarak ortaya koyulabilmesi bakımından anlam taşımaktadır.

Yapılan görüşmelerde 22 akademisyenin (%54) üniversite öncesinde ve/veya sırasında kendileri ve/veya çevrelerindeki tavsiyeler doğrultusunda bir şekilde akademisyen olma plan ve hedeflerinin bulunduğu görülmüştür. Buna karşın; 19 akademisyenin (%46) ise; doğrudan bir akademisyen olma ideal/hedefine sahip olmadığı, akademisyenliğin kendileri için daha çok, bir "sonuç" olarak ortaya çıktığı görüşünü ifade ettikleri gözlemlenmiştir. Ranking sisteminde ilk on içerisinde yer alan üniversitelerdeki akademisyenlerin çoğunluğu (10 katılımcı %62.5) ve devlet üniversitelerinde bulunan akademisyenlerin yarısından fazlası (17 katılımcı-%59) akademisyenlik ideallerinin olduğunu belirtmiştir[235]. Sektör deneyimi olan katılımcıların çoğunluğu (12 katılımcı-%55) ise akademisyenliği belirli koşullar nedeniyle tercih ettiklerini belirtmiştir. Bir diğer bulgu; görüşmelerin önemli bir bölümünde akademisyenlik idealinin lisans ve lisansüstü süreçte belirginleştiği ve bu yönde çabaların yoğunlaştığı bir döneme karşılık gelmesidir.

[235] Ranking sistemlerinde ilk 10'da olmayan kurumlarda çalışan akademisyenler (13 katılımcı-%52) vakıf üniversitelerinde çalışan katılımcılar ise bu mesleği seçmelerini bir "sonuç" olarak değerlendirmektedirler (7 katılımcı-%58).

Daha sınırlı sayıdaki akademisyenin herhangi bir iş tecrübesinden sonra akademisyenlik kararı vererek bu yönde bir değişiklik yaptığı görülmüştür.

Akademisyenlik mesleğini bir ideal olarak niteleyen katılımcılara bakıldığında, bu kişilerin "akademisyenliği çocukluk hayalleri olarak niteledikleri, öğrencilik zamanlarından (lise, üniversite ve lisansüstü dönemlerinde) itibaren bu mesleğe yöneldikleri ve bu yönde çaba harcadıkları" görülmektedir. Katılımcıların mesleğe başlama süreçleri ise bir tesadüften ziyade bir mücadele ve çabanın sonucunda gerçekleşmiştir. Örneğin, 1 katılımcı kadrolu bir akademisyen olmadan önce part-time çalışan olarak dersler verdiğini, bir diğeri sürekli araştırıp kovalayarak işe girdiğini belirtirken; 1 katılımcı da mesleğe başlama sürecini "işim için, kadrom için çok mücadele ettim" diyerek özetlemektedir. Diğer yandan, böyle bir planı olmaksızın, koşulların kendilerini yönlendirmesi sonucu akademiye giriş/geçiş yaptığını belirten katılımcılar ise "hocalarının yönlendirmesi", "esas olarak icra ettikleri mesleğe yakınsaması" ve "ilgili puanları hazır olduğu için ÖYP ile önlerine çıkan şansı değerlendirmeleri" gibi etkenlerle akademisyenliğe başladıklarını belirtmişlerdir.

Katılımcılarla yapılan görüşmeler detaylı olarak ele alındığında, akademisyenliği kendi yaşamları açısından bir "ideal" olarak değerlendiren; görüşmeler sırasında "akademisyen olma hayali" olarak da ifade edilen, özellikle hem üniversite öncesindeki erken yaşlarda hem de üniversite sürecinde öne çıkan ve bir ölçüde daha "duygusal" bir değerin atfedildiği yorumların da yer aldığı bir bakış açısından söz etmek mümkündür. Burada özellikle akademisyen olma isteği, bunun kendileri açısından anlamı ve önemi gibi noktaların akademisyenler tarafından kapsamlı olarak anlatıldığı da gözlemlenmiştir. Bu alana yönelik eğilimlerini keşfeden akademisyenlerin ise daha sınırlı bir bölümünün, özellikle üniversite öncesi dönemde veya liseden itibaren daha erken yaşlarında da bu yönde bir beklentiye sahip oldukları da görülmüştür.

> Evet, bu kesinlikle benim hayalimdi üniversite birinci sınıftan beri. O da benim 16-17 yaşlarındayken bir tane çok yakın kız arkadaşım vardı ve onun annesi ile babası akademisyendi. Böyle her evlerine gittiğimde işte kocaman kitaplıklar, işte çok böyle seviyeli bir konuşma ortamı

> böyle çocuklarıyla bile sizli bizli tabi bu beni cezbeden şey değildi ama, o farklı yapılanma çok hoşuma gidiyordu. Evin içindeki farklı bürokrasi çok garip bir şekilde hoşuma gidiyordu bir de böyle kitaplarla dergilerle çevrili, sürekli okulla ilgili bir şeylerin konuşulduğu… Aslında beni cezbeden şey bu oldu, çünkü ben de kitap okumayı çok sevdiğim için, demek dedim kitap okuyanlar böyle bir hayat yaşıyorlar, benim de çok hoşuma gitti. Ondan sonra, iki tane üniversite değiştirmek zorunda kaldım ama hiç de sapmadım yani hep akademisyen olmak istedim. Hani bizim bölümlerimiz daha çok alana yöneliktir ya işte ben yönetmen olacağım, ben şunu olacağım bunu olacağım falan, hiç öyle bir talebim olmadı, hep akademisyen olmak istedim. 2015 yılında mezun oldum 2 yıl bekledim. 2 yıl sonra da atandım. Bu süre zarfında 6 ay kadar piyasada çalışma deneyimim oldu ama hiçbir şekilde memnun kalmadım. 2017 yılında atandım, o dönemden beri de çalışıyorum. (18K, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Akademisyenlik idealini akademik anlamda bir lisansüstü eğitim, araştırma yolunu seçmek üzerinden tanımlayan öğretim üyeleri açısından ise, hem "öğrenme" süreçlerinin, hem de bireysel ilgi alanları ve meraklarının, dünyaya ve geleceğe dair akademik "kaygılarla" örtüşmesi ve bu yönde çaba sarf etmenin kendisinin öncelikli bir motivasyon kaynağı olarak öne çıktığı görülmüştür:

> Ben lisans 2. sınıftayken karar vermiştim. Hatta bununla ilgili girişimlerde de bulunmuştum. Yüksek lisansta özellikle kadın çalışmaları, ya bunlar hep anlattığım bir hikayedir, lise yıllarında işte ortaokul lise yıllarında annemin kadınca dergileri, duygu Asena'nın romanlarıyla böyle, toplumsal cinsiyet meselesi, feminizme ilişkin bir merak, bir ilgim vardı. Lisansta okurken de sosyoloji dersinde gender diye bir kavramla tanışınca, bunun akademik anlamda da bir karşılığının olduğunu fark ettim. Arkasından, Türkiye'deki ikinci yüksek lisans programı, ya da birinci de olabilir ODTÜ ve Ankara üniversitesi böyle eş zamanlı birer yıl arayla da açılmış olabilirler açıkçası tarihçesini şu an çok net hatırlamıyorum. Feride Acar'dı o yüksek lisans programını yürüten kişi. İkinci sınıfta sosyoloji hocamdı benim de. Gidip yanına konuştum. Ben hem akademisyen olmak istiyorum hem de bu alanda ilerlemek istiyorum diye. O da böyle hafif böyle bir gülümsemeyle daha iki yıl var bu akademik başarıyla da, işte transkriptime baktı a dersler çok iyiymiş, böyle devam ederse neden olmasın dedi. Gerçekten de öyle devam etti. Yani ben alternatif herhangi bir şey düşünmedim hiç. (19K, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Vardı. Çünkü, yani hani aslında bir alt gelir grubundan gelmekle birlikte, okumayı akademik kariyeri, akademik kariyerin biraz daha dünyayı değiştirmeye aracı olmasını vesaireyi çok küçük yaşta benimsemiş biri olarak, üniversiteye girdiğim tarihten başlayarak, öncesi için tabi çok bir şey diyemem ama üniversiteye başladığımdan itibaren akademisyenlik kafamdaki ana hedefti. Dolayısıyla çok aşırı bir bilinçli olmasa bile, bilinçli bir şekilde üniversiteye başladığım andan itibaren akademisyen olmayı hedefledim. (17E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

Bu ifadelere ek olarak; öğretim üyelerinin bir bölümü tarafından akademisyenlik; kendi yaşamlarına ve beklentilerine uygun "tek seçenek" ve öne çıkan çalışma/üretme pratiği olarak da açıklanmıştır. Burada ortak olarak katılımcıların sıklıkla kendilerini kamu kurumlarında veya özel sektörde başka bir iş yaparken hayal edemedikleri, hayata ilişkin bakış açılarına "uygun" bir çalışma potansiyeli sunması ve akademisyenliğe ilişkin olarak duydukları bireysel haz ve mutluluk duygusunun da sıklıkla ifade edildiği gözlemlenmiştir.

> Ya aslında benim için yani neredeyse tek seçenek gibiydi hani. Şöyle diyeyim, akademik kariyer demeyelim de çünkü akademik kariyerin de ne olacağını bilemiyorsunuz yani baştan öğrenciyken isteseniz bile ne olacağını bilmiyorsunuz. Ama bir akademik, entelektüel bir iş yapacağımı biliyordum. Başka bir işi de pek becerebileceğimi düşünmüyordum. Hani beceriksizlikten değil, mutlu olup olmamakla yani kendinize biçtiğiniz rolle ilgili bir şey ya da kendinizi görmek istediğiniz rolle ilgili bir şey. O yüzden de lisanstan beri düşündüğüm şey böyle bir şeydi. Ama dediğim gibi tüm akademik unvanlar vesaireler, pozisyonlar, kadrolar başka bir konu. Onlar her zaman sizin isteğinizle ve planlarınızla yürüyen bir şey değil ama ne bileyim, bir master yapmak bir doktora yapmak sizin çabanızla doğrudan iç içe. Zaten bunu da kapsaması lazım akademik faaliyet veya akademi dediğimiz şey bunları da içeriyor. Yani o nedenle planlanmış da diyebilirsiniz. İstediğim bir şeydi, çaba gösterip de elde edilebilecek bir şey olarak görüyordum zaten, baştan beri de öyleydi. (26E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Akademisyenlik beklentileri sürecinde farklı gerekçelerle çalışma deneyimleri de bulunan öğretim üyelerinin akademiye giriş hikayelerinin "uzun soluklu" ve "aşamalı" bir zaman diliminde gerçekleştiği, bu anlamda da akademisyenlik hedefinin bir direnç durumuyla da ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte; görüşme yapılan akademisyenlerin bir bölümünün bu soruyu yanıtlarken; zaten mevcut durumda, okuma, araştırma, yazma üzerine belli başlı düşünsel faaliyetleri de sürdürdüklerini ifade ettikleri söylenebilir. Diğer yandan; akademik yaşamdaki "iş güvencesi" konusu özellikle genç akademisyenler tarafından akademiye giriş hikayelerinin baş rolü haline gelebilmektedir.

> Şöyle, ben yüksek lisansa başlarken aslında kafamda zaten hep lisansta da daha doğrusu akademide devam etmek vardı. İsteğim, hayatımı şekillendirme isteğim de o minvalde gerçekleşti. Yüksek lisansı yaparken atandım ama kolay atanmadım tabi (gülüyor) çok başka yerlere başvurmuştum, olmadı. Hatta bir ara umudumu da kaybetmiştim, yani, çok fazla da aslında okumayı, yazıp çizmeyi seven biriydim ama akademide bir yerde sonuçta mesleki olarak kendinizi geçindirmeniz gereken bir alan ve sadece akademide değil, akademiye girmeden önce de başka işlerde de uzun süre çalıştım zaten. Hem harçlığımı çıkarmak hem de bir yandan eğitimime devam etmek için. Aslında ben umudumu kaybettiğim zamanda atandım. Yani pek gül bahçesi gibi değildi ortam ama bir yandan da iyi oldu tam yüksek lisansın tez dönemindeyken ben atandım… 50d'li olarak atandım yani ihtisaslaştırılmış ÖYP olarak geçiyor bizimki. Kötü olan, bize kadro verilmedi. Bu 15 Temmuz sürecinden sonra ben atanmıştım dolayısıyla 33a kimseye verilmiyordu 50d olarak açılmıştı ilan. Ama sonra bu mağdur edilen 33a'lıların aslında hakları tekrar verildiğinde bizim üniversitemiz, biz evet, bir hak gaspına uğramadık belki ama bize bunu vermeyi reddetti. Siz doktoranızı yaptıktan sonra eğer ihtiyaç varsa sizinle böyle bir şey yaparız dediler. Dolayısıyla ben aslında güvencesiz bir akademisyenim… Ha başka bir üniversitede belki ihtiyaç olursa devam edebilirim mesleki hayatıma ama şu an böyle bir belirsizlik de var. Şu an sadece benim doktorayı bitirene kadar bir iş garantim var. Dolayısıyla biraz girişim gibi devam edişim de aynı minvalde devam ediyor. Ne olacağını ben de bilmiyorum. (gülüyor). (13E, Arş. Gör (ÖYP) Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Yapılan görüşmelerde bazı akademisyenlerin akademiye giriş sürecinde doğrudan kendi istek, irade ve çabalarıyla birlikte; ders aldıkları öğretim üyelerinin yönlendirmelerinin de belirleyici olduğu gözlemlenmiştir. 35 yıllık akademisyenlik deneyimi bulunan İletişim alanında bir profesör, başlangıç hikayesini, kendisini

yetiştiren, yönlendiren ve destekleyen öğretim üyelerinin katkılarını ve "akademisyen olma" durumuna atfedilen anlamı şöyle ifade etmektedir:

> Üniversiteye gidinceye kadar ne olduğunu bile bilmiyordum. Ancak 1980 yılında Ankara Üniversitesi'nde lisans 1. sınıfa başladığımızda, doçentler, profesörler dersimize gelmeye başladı. Biz de doçentleri profesörleri kafamızda çok önemli bir yere oturtmuştuk. Üniversiteye geldiğimizde, üniversitenin ne olduğunu anlamaya başlayınca, gerçekten çok önemli bir kurum olduğunu, orada yapılan işin, kutsal demeyeyim ama neredeyse dünyanın en değerli, en önemli, en kritik işi olduğunu algılamaya başladık. Bir yandan kuramlar geliştirmek, bir yandan araştırmalar yapmak, diğer taraftan uygulamaları iyileştirmek, bir taraftan politikalar üretmek, bir taraftan sorunları irdelemek onlara çözümler üretmek, bir taraftan ilgili kurumları harekete geçirmeye çalışmak. Bilgiyi yaymak, kullanımını sağlamak gibi çok ciddi işlevlerinin olduğunu görmeye başladık akademisyenlerin. Bu nedenle de ben üniversite 1. sınıfta akademisyen olmayı kafama koydum. Bütün çalışmalarımı, kişisel çabalarımı, elimdeki çok sınırlı kaynakları hani köyden gelen bir çocuk olarak çok da kaynaklarınız yok ama, o kaynakları var gücümle, özellikle zihinsel alt yapımı oraya odakladım. Benim 1. Sınıf, 2. dönemden itibaren akademisyen olmak istediğimi bütün arkadaşlarım biliyordur. Bilmeyenler öğretim üyeleriydi. Fakat 3. sınıfa doğru yaklaşınca, bütün öğretim üyeleri sanki tırnak içinde söylüyorum tabi benim dışımda bir şey, bir cevher keşfettiklerini düşünmeye başladılar. Daha bir odaklandılar, daha çok görevler vermeye başladılar. Önerilerde bulunmaya başladılar. Örneğin yabancı dilimi geliştirmem konusunda öğretim üyeleri telkinlerde bulundular. Zaten çok okuyan bir insandım. Kendi kütüphanelerini açtılar. Verdikleri derslerle ilgili ders kitapları ve ders için önerdiklerinin dışında, başka kitaplar önerdiler bana. Odalarına davet ettiler sürekli çay, kahve içmeye. Orada benim kafama iyice birçok öğretim üyesi, çok değerli insanlardı. Birçoğu alanın kurucularıydı Türkiye'de, onlar çalıştılar üzerimizde. Emekleri çoktur. İyice pekiştirdiler benim kafamda akademisyen olma işini ve ben o andan itibaren başka hiçbir şey düşünmez oldum… Ben akademisyen olmak istiyorum, üniversitede devam etmek istiyorum dedim. Zaten bitirir bitirmez de fakültemizdeki dört bölümün üçünden asistanlık teklifi geldi… Nitekim benim öyküm böyle başladı. (23E, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Doğrudan akademisyen olma hedefi bulunmayan; ancak hocalarının yönlendirmesinin bu yöndeki tercihi üzerinde belirleyici olduğunu belirten Siyaset Bilimi alanından bir doktor öğretim üyesinin konuya ilişkin açıklaması şöyledir:

> …Öyle lisede veya üniversitede bölüme ilk geçtiğim zamanlarda falan bir merakım yoktu akademiye aksine biraz haylaz bir öğrenciydim…Daha sonra yavaş yavaş siyaset bilimiyle ilgilenmeye başlayınca özellikle yazı yazma yani bir şeyler üretme kısmını, fikir üretme okuduğumu anlama, anladığımı aksettirebilmek falan bu tip meselelerden de keyif almaya başladım. Daha fazla okumaya başladım. İster istemez üniversite ortamı, insan çaba gösterdiği zaman, ne kadar iyi veya kötü olursa olsun kendini geliştirecek bir alan bulabiliyor. Yani kendinizi yetiştirebiliyorsunuz bence üniversitede eğer özellikle ilginiz varsa. Üniversite 2 nin sonlarına doğru bir tane hocam benim akademik kariyer yavaş yavaş düşünebileceğimi, öyle bir yönümün de olabileceğini bana söylemişti. Üniversite 3'te ve 4'te de başka birkaç tane hocamdan aynı şeyi duydum. Bir iki tanesi benimle özel olarak ilgilendiler. Yazdığım şeyleri daha dikkatli okuduklarını daha çok benimle görüşmek istediklerini söylediler. Bu tip şeyler duyunca hocalarımdan, zaten yani öyle ticarettir falan pek anladığım şeyler değildir benim. öyle de bir boyutu vardı işin. Biraz daha bu yöne doğru evrildim…Tam benim kararımdı bu benim idealimdi diyemem. Daha çok bu yönlendirmeler belki benim oraya doğru konstantre olmamı sağladı öyle söyleyebilirim. (27E, Dr. Öğr. Üyesi., Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

İletişim ve İktisadi İdari Bilimlerin farklılaşan alanlarında akademisyenlik öncesinde bir "sektör deneyimi" kazanmak konusuna ilişkin görüşler de ağırlık kazanmaktadır. Sektör deneyiminin, bu noktada akademisyenliği destekleyici bir katkı

sunacağı görüşü paylaşılmaktadır. Bölümlerin uygulamalı niteliği, özellikle bu iki alandaki öğretim üyelerinin mesleki becerilerini geliştirmek açısından öncelikli bir hedef olarak da ifade edilmiştir.

> Ben Ankara Üniversitesi mezunuyum ve ben okurken hocalarım hep şey derdi. Sektöre girme, sen akademisyen ol. Şimdi hocalardan böyle bir şey duyunca zaten ister istemez bir pencere açılıyor. Bir dakika ya, evet ben de onlar gibi olabilirim. Ama benim içimde de her zaman şey vardı. Ben mezun olduktan sonra kesinlikle sektörde çalışacağım. İşte radyo televizyon sinema. Haber spikeri olmayı çok istiyorum falan, deneyeceğim şansımı diyorum ve zaten 2 yıl ben baya sektörde çalıştım. Zorladım, TRT'yi zorladım işte Ankara'da ailemle yaşıyordum ben o ara İstanbul'a geldim 8 ay İstanbul'da süründüm işte dizi setleri, dergiler yani bir sürü şey yaptım ama süründüm. Ciddi anlamda süründüm ama en azından sektörü görmüş oldum. Sektöre hiç girmeden akademiye girmiş olsaydım bence her şey çok eksik olacaktı ve aklımda hep kalacaktı yani ne yapacağım ne edeceğim. Bir de sektörde o 2 yıl sürünmem, öğrencilerle olan iletişimimi de çok etkiledi. Yani öğrenci sektöre dair bir şey sorduğunda, çok daha doğru cevap verebiliyorum. Çünkü gördüm nasıl olduğunu ve ne kadar zor olduğunu. (21K, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Akademisyenliğe başlangıcın sadece araştırma görevliliği aşamasında ve buradaki yazılı sınav/sözlü mülakat sistemleri yoluyla gerçekleşmediği, özellikle üniversitelerde yarı zamanlı olarak çalışma, öğretim görevlisi veya doçent olarak farklı statülerde başlayarak ardından kadrolu olarak devam etmek gibi birbirinden farklı aşamalarda akademiye giriş süreçlerinin söz konusu olduğu görülmektedir. Buna ek olarak; bölüm konusunda da "açık pozisyon" prensibinin daha ön planda olduğu; bir diğer ifadeyle; bireylerin doğrudan lisans ve/veya lisansüstü eğitim aldıkları alan ve bölümlerde, bulunmak istemeleri durumunda dahi, uygun kadronun bulunduğu bölüm/fakültenin yerleşmede belirleyici unsur olarak öne çıktığı gözlemlenmiştir.

> Vardı, liseden beri… Şimdi ben doktora çalışmalarım sırasında X Üniversitesi İşletme bölümünde derslere girmeye başlamıştım, doktora tez aşamasından sonra burada part-time derslere giriyordum dışarıdan. Fakat yıllar geçtikten ve doçent olduktan sonra daimi olarak, kadrolu olarak başkente geçme fikri oluştu. Zaten çok alışkın olduğum bir ortam ve kültür. O yüzden de hani burada bir şey imkanı olunca, halkla ilişkiler ve tanıtım bölümünde bir kadro imkanı olunca buraya girmeye karar verdim. Ondan sonra, iletişim disiplini benim için özel bir disiplin. Tam da biraz önce bilimsel perspektifini anlattığım bir alan bence iletişim bilimi. O yüzden İletişim Fakültesinin altında halkla ilişkiler konusu, kendisini besleyen, interdisipliner olan, hani sanattan bilime kadar uzanan o geniş yelpazeyi temsil eden bir fakülte olarak düşündüm ve dolayısıyla da burada kadroya başvurdum. Doçent olarak başvurdum. Bir 2-3 yıl içinde de profesör kadrosuna atandım. Ondan beridir de işte bir 8-10 yıldır da burada çalışıyorum. (5E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bir diğer bakış açısı ise; akademisyenliği öncelikli bir ideal ve/veya hedef olarak konumlandırmayan; çeşitli deneyimler, tesadüfler ve süreçlerin ardından bir "sonuç" olarak ortaya çıkan durum biçiminde değerlendiren görüş ve deneyimlerden oluşmaktadır. Yapılan görüşmelerde bu yanıtların; farklı kişisel temaslar, öncelikler,

mevcut durumda sürdürülen meslekler gibi çeşitli unsurlarla ilişkilendirildiği gözlemlenmiştir:

> Şimdi aslında ben akademisyenliği düşünmüyordum. Çünkü ben aslında Eğitim Fakültesi mezunuydum daha önceden. Öğretmenlik yapıyordum aslında, ilkokul öğretmenliği. Hocalık bana göre değil deyip üniversiteye gittim (gülüyor). Sonra gene hocalık bizi bırakmadı yani. Aslında hocalığı seviyorum tabi, hocalık güzel bence hani öğretmek, bir şeyler paylaşmak bence çok güzel dolayısıyla belki biraz hani koşullar sizi başka yerlere götürüyor. Ben mezun olduğumda iki sınava girmiştim ikisini de kazanmıştım. Birisi asistanlık sınavıydı, birisi de Tarih Kurumu'nda uzmanlık sınavıydı. Aslında oraya da gidebilirdim ama işte nedense bunu herhalde bildiğim yer diye, bildiğim yerde devam edeyim diye. Gerçi insanın mezun olduğu yerde hocalığa başlaması çok iyi değil çünkü herkes sizi hala öğrenci gözüyle görüyor uzun bir süre (gülüyor) yani öğrenci işleri şefi falan bile öğrenci gibi muamele etmişti, öyle bir şey oldu yani kararımı o yönde vermiş oldum. Şey değilim, hocalık yapmak gerçekten çok keyifli. Bir şeyler paylaşmak, birilerin yetişmesine katkıda bulunmak akademinin bence en güzel tarafı bu. Yani, manevi tatmin diyoruz biz buna, yani yetiştirdiğin öğrenciler mesela bazen jürilerde bir araya geliyoruz, mesela o da profesör olmuş, öğrencin. Birlikte işte jürilerde falan görev yapıyoruz. Bunlar çok güzel şeyler tabi. (16E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademisyenlik hedefi bulunmayan öğretim üyeleri arasında, akademisyenliğin "iş arama" süreçlerinde diğer mesleklere göre hem maddi hem de statü kaynakları anlamında olumlu bir "alternatif" olarak da değerlendirildiği; dolayısıyla meslek tercihlerinde akademisyen olmanın ekonomik ve sosyal sermaye açısından belirleyici bir faktör olarak öne çıktığı görülmektedir.

> Yani ben fazla bakmıyordum şeylere, ilanlara. Bana bir arkadaşım söyledi, onun da arkadaşı burada olduğu için hani aranıyor diye söylemiş. Ben de hani oradan şey yapıp bir başvurayım dedim. Hani aklımda öyle bir şey yoktu. Yani iş arıyordum ama hani daha çok ders dönemini bitirdikten sonra bakayım diye düşünmüştüm. Teze geçtiğimde hani. Daha bitmemişti, uzamıştı daha doğrusu. O yüzden, öyle olunca bir hani deneyeyim diye girdim. Yani pek hayalim miydi? Yani iş yani. Öyle biraz genelde. Hani illa X Üniversitesi'nde çalışmak istiyorum falan hayalim?. Akademisyenlik, evet yani. akademisyenlik gene iyi yani diğer birçok hani yapılacak işe göre bu alanda hani ajans majans. Daha cazip gelen bir şey. Hani işte öğrencilere öğretmek bunları, uğraşmak hani. Yani ilk başta sever miyim diye düşündüm ama yaptıkça insan sevmeye başlıyor… Hiç önceden çalışmadığım için, görünce orada bir işe girdiğini hem de araştırma görevlisi. Mutlu oldum tabi ki. Bütün arkadaşlarıma söyledim zaten hani oldu diye. O bana öneren arkadaşa da söylemiştim. Çünkü hani ilk girer girmez olabileceğini düşünmemiştim pek. İnsanlar hani birçok kez giriyor olmuyor. Ama yani girmiş oldum sonuçta. (1K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Doğrudan akademisyenlik hedefi bulunmayan ve/veya çeşitli gerekçelerle (liyakat sorunu, beceri ve yetkinlikler vs.) akademisyen olmanın kendileri açısından mümkün olmadığını düşünen öğretim üyelerinin bir bölümü açısından da Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı (ÖYP) yoluyla akademisyenlik konusu dile getirilmiştir. Özellikle ALES ve YDS gibi puanlar yoluyla bir "merkezi atama" usulünün aynı zamanda bir "seçim kriteri" olarak öne çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla ÖYP sistemi üzerinden bir

planlı akademisyenlik hedefi bulunan akademisyenlerle birlikte; doğrudan bu tür bir hedef/beklentinin bulunmadığı bir durumda da alternatif bir başvuru kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır:

> Aslında benim akademiye giriş hikayem biraz trajikomik. Başlangıçta, üniversiteye başlarken aklımda akademik kariyer yoktu. Fakat daha sonra, ilgi duymaya başladım. Üniversitedeyken ALES YDS gibi puanlarımı bir kenara koymuştum. Sonrasında Amerika'ya gittim Work and Travel için. Niyetin aslında orada kalmaktı; fakat devletin Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı isimli programını duydum. Puanlarım da var olduğu için hazır, başvurdum. (3E, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Eğitim, hayatımın ilk noktasını oluşturuyordu aslında çok küçük yaşlardan itibaren. Sonuna kadar eğitim almak istiyordum. Oldukça motive şekilde ilerledim. Fakat lisanstan sonra bu sisteme (akademiye giriş) asla dahil olamam diye düşünüyordum. Çünkü işe alış biçimleri aşamayacağım engellerden oluşuyordu. Zaten onu bahsettim, askerden döndüğümde böyle bir sistemin (ÖYP) olduğunu duydum. Bunu da kesinlikle kazanırım, dahil olurum diye düşündüğüm için zaten girdim. Yani o sistem olmasaydı açıkça söyleyeyim, böyle bir umudum da olmazdı çabam da olmazdı. Çünkü, birçok üniversiteye gidip, başvurup, reddedilirsem zaten çok kötü etkilenirdim öyle tahmin ediyorum zaten öyle olmasını…(15E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Farklı mesleklerde bulunurken lisansüstü eğitime devam eden; zaman içerisindeki gelişmeler sonucunda akademisyenlik kararı veren ve çalışmalarını bu alana yönlendiren akademisyenlerle de karşılaşılmıştır. Burada özellikle mevcut mesleki tatminsizlik, olumsuz koşullar, önceki mesleğin maddi-statü vb. konumu, akademisyenliğin görece daha bireysel bir çabalar bütünü olduğu yönündeki ifadeler görünür olmaktadır:

> Öncesinde hep vardı. Ama biraz sürecin de tetiklemesi etkili oldu diyebiliriz. Yani ilk başta bir memur olarak bir sürecim var. O süreç içerisinde aslında memurluk seni yavaş yavaş akademiye itiyor. Yani memurluk sürecindeki gördüğünüz, yaptıklarınız. Oradaki durum buradan daha kötü, onu söyleyeyim (gülüyor). Yani biraz kendini geliştirmek isteyen, daha fazla şey yapmak isteyen biri biraz daha akademiye yöneliyor diyebiliriz. (25E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Dolayısıyla, katılımcıların akademiye giriş hikayelerinin her birinin belirli ortak noktalarda kesişen; ancak kendi öznel dinamiklerini de içeren süreçler olduğu görülmüştür. Bu bağlamda, ilgili tartışmayı daha da derinleştirmek için bir sonraki başlıkta akademisyenliğe bakış açıları sorgulanmıştır.

3.2. Akademisyenlik: Bir Meslek mi? Yoksa Ötesi mi?

Akademik ethos tartışması bağlamında tartışmaya açılan bir alt başlık da, "akademisyenlik" durumunun belirli iş tanımları ve akademik-idari görev ve

sorumluluklardan oluşan, ekonomik ve sosyal sermaye kaynakları bulunan ve bu anlamda da kamu veya özel sektörle benzeşen bir iş-ücret prensibiyle yaklaşılan bir "meslek" olarak değerlendirilmesi ile yaşam boyu süren, zamandan ve mekandan bağımsız ve bireysel olarak içselleştirilen ve özdeşlik kurulan, bu anlamda da içsel bir motivasyon kaynağı ve tatmin duygusu yaratan, bütünsel bir düşünsel-üretimsel pratik olarak bir "düşünsel uğraş" biçiminde değerlendirilmesine ilişkin ifadeler çerçevesinde özetlenebilir.

Bu tartışma bağlamında katılımcılara**,** akademisyenliğin kendileri açısından bir "meslek" veya bunun ötesinde "düşünsel bir uğraş" biçiminden hangisine daha yakın olduğu ve bunun gerekçesi sorulmuştur. Akademisyenlerin çoğunluğu (19 katılımcı-%46) akademisyenliği bir meslek olarak değerlendirirken; 15 öğretim üyesi (%37) bunu meslek olmanın ötesinde bir uğraş olarak yorumlamıştır. 7 katılımcı (%17) için ise akademisyenlik hem bir meslek hem de bir düşünsel uğraş olarak açıklanmıştır. Unvan**,** deneyim, üniversite türü ve diğer unsurlar açısından öne çıkan görüş, "bir meslek olarak akademisyenlik" vurgusudur. Buna karşın; sektör deneyimi olmayan katılımcıların çoğunluğunun (10 katılımcı-%53) akademisyenliği bir meslek olarak; sektör deneyimi olan katılımcıların çoğunluğunun ise (11 katılımcı-%50) akademisyenliği mesleğin ötesinde bir uğraş olarak değerlendirmesi dikkat çeken bir bulgu olmuştur.

Akademisyenliği bir "meslek" olarak değerlendiren katılımcılar arasında "akademisyenliğin eskiden bir uğraş olduğu ancak ekonomik dönüşümlerle birlikte uğraşın mesleğe dönüştüğü" vurgusu ile "akademisyenliğin; öğretmenlik, memurluk gibi yüksek statülü ve yüksek maaşlı bir meslek" olarak tanımlandığı farklı iki yaklaşım ortaya çıkmaktadır. "Sistemin bir akademisyenliği bir meslek olarak dayattığı" ve akademisyenin "bilim düşüneni değil; bilim emekçisi" rolünü üstlendiği yönünde değerlendirmelerle de karşılaşılmıştır. Meslek olarak akademisyenliğin sistem dayatması olduğunu savunan katılımcılardan biri mevcut durumu "Çalışmaya başlarken

üniversiteye biz yapmak istediğimiz işi uyumlandırmadık, o bizi mevcut işe uygun olarak dönüştürdü" diyerek açıklamaktadır. Akademisyenliği bir uğraş olarak gören katılımcıların düşüncelerine bakıldığında ise, akademisyenliğin şüphecilik ve sorgulama üzerine kurulu bir "yaşam biçimi" olduğu vurgusunun ön plana çıktığı ve akademik ethos tartışmasında yer verilen "değerler" ve "etik anlayışının" burada da yer bulduğu görülmektedir. Son olarak akademisyenliği hem bir meslek hem de bir uğraş olarak gören katılımcıların görüşleri doğrultusunda akademisyenliğin her iki yönde de geliştiği ve iç içe geçerek bütünleştiği ifade edilmektedir.

Bu noktada, yapılan görüşmelerde öne çıkan bulgulardan ilki, akademisyenliği bir meslek olarak değerlendiren görüşler kapsamında ifade edilebilir. Özellikle ekonomik ve sosyal sermaye unsurları açısından "prestijli" ve "yüksek maaşlı" olarak "değer gören" akademisyenliğin ücret ve statü olmak üzere iki temel unsur üzerinden hem akademisyenlerin kendisi hem de bulundukları yakın çevre tarafından çeşitli olanaklara sahip "üst düzey" bir meslek olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu açıdan akademisyenliğin öğretmenliğe benzer bir meslek olduğu değerlendirmesiyle de karşılaşılmıştır:

> Günümüzde kesinlikle bir iş, öğretmenlik gibi görülüyor hani hem çalışanlar tarafından hem de çalışanların işte ailesi çevresi arkadaşları tarafından. İşte o şurada çalışıyor, şu işi kazanmış, bu kadroyu kazanmış gibi bir şey söyleniyor işte şu kadar maaş alınıyor. Hep iş üzerinden tanımlanıyor. İnsanlar buna nasıl bakıyor dersek? Hani akademisyenler. onlar da çoğunlukla böyle bakıyor. Yani kariyer sahibiyim ben, şu unvana sahibim, şu kadar maaşım var. Şu üniversite şu kadar imkanlarım var gibi bakıyorlar olaya. Diğer şeyi daha çok, özellikle hani sosyal bilimlerde, böyle çok fazla akademik bilgi üretiyorum işte kendimi adadım, buluş yapacağım gibi bir bakış açısı çok görmüyorum. Sadece şöyle bir küçük grup tarafından şunu görebiliyorum. İşte örneğin şu an yaşadığımız ülkede şöyle bir olgu var. Bunun arka planındaki sosyolojik değişkenleri çok merak ediyorum. Bunu işte mesela düşünen, uğraşan çalışan kişiler olabiliyor. Bunlar da yine şeye varıyor olay, kişilerle ilgili. Az sayıda kişi tarafından kariyer olarak değil de bilgi üretimi, işte merak, bilginin peşinde koşmak diyebileceğimiz şekilde algılanıyor. Bilmiyorum bana bu çok zor geliyor yani böyle bir değişim olması, hani kariyerden, iş olarak algılanmasından böyle bir yere doğru dönüş çok zor gibi geliyor bana. Hangisi olmalı derseniz de, yani bunu ben şöyle söyleyebilirim. Bunu bir iş olarak bile görseniz, işinizi çok iyi yapmanız, böyle bir çaba olursa, bu bile yeterli olabilir. (15E, Arş. Gör (ÖYP), Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademisyenliğin bir meslek olduğu yönünde görüş bildiren öğretim üyelerinin değerlendirmelerinde, akademik bilgi üretim sürecine ilişkin olarak görünür hale gelen bir "yabancılaşma" durumu da dikkat çekmektedir. Özellikle akademisyenlerin akademik

ve idari iş yükleri ve yoğunlukları arasındaki dağılıma ilişkin olarak ifade edilen sorunlar nedeniyle; akademik üretimi ikincilleştiren ve akademisyenliği daha çok idari görevler, eğitim süreçlerindeki yoğunluk, ders yükleri ile çerçeveleyen ve zaman baskısı, rekabet, ve akademik faaliyetlerin yürütülmesine ilişkin gerekliliklerle birleşen bir sürecin ortaya çıktığı, bunun sonucunda da istek ve merakla çaba sarf edilen bir süreçten, "zorunlukla yerine getirilen görevler silsilesi" olarak değerlendirildiği gözlemlenmiştir.

> Şu an ikinci seçenek daha çok (meslek). Birinci seçenek biraz daha uzak. Özellikle vakıf üniversitelerinde diye düşünüyorum. Devletle ilgili pek şeyim yok ama biraz öyle gibi. Yani biraz daha hani hocaların boş zamanı olsa belki öyle bir şeyler yapabilirler. Ya da dışarıdan yapacakları işleri başka birine yük atmadan yapabilecek bir durumda olsalar belki daha iyi olabilir. Hem onu hem onu yapabilecek bir durumda olsa daha iyi olabilir. Yoksa hani sonuçta ben buna şu işi vereyim ki ben kendi işimle uğraşayım dendiği zaman da o da hani diğer insanın başını yakmış oluyor. Onunla alakası olmayan bir şeyin ortasına düşmüş oluyor. Bu hani iş bölümüyle alakalı bu kadar çok iş ve görev verilmesi akademisyene, evet onunla ilgili oluyor. Bu meslek, uğraş değil yani. Uğraş yani bu kadar (gülüyor) ne bileyim yani yorar insanı ama yorulunca mutlu olursun uğraşını yaparken ama bu pek öyle değil yani. Hem uğraşıyorsun hem de diyorsun ki ben bu işi niye yaptım? buna gelecekte ihtiyacım olacak mıydı diyorsun. (1K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Dolayısıyla akademisyenliğin bir meslek olarak değerlendirilmesi; bir ölçüde onun kurumsal bir yapı ve işleyiş sınırı çerçevesinde bulunması ve yine bu kurumsallaşma içerisinde tanımlanan "akademik kaygının" ne olduğu ve/veya buradaki akademik önceliklerin yerini ne tür görev biçimlerinin aldığı sorusuna verilecek yanıtlarla yakından ilişkilidir. Merak ve ilgiler doğrultusunda yürütülen bir düşünsel uğraş olarak akademisyenlik ile belirlenen görev tanımları doğrultusunda yürütülen bir meslek olarak akademisyenlik ikiliği konusunda Sosyoloji alanından bir doçentin bu bağlamdaki deneyimi ve görüşleri şöyledir:

> Yani akademi bir akademik merak ve ilgiyle mi olur meselesinde ya kendi adıma, buranın bireysel bir motivasyon olduğunu, kurumsal olanın, hali hazırda işleyenin burayı talep etmediğini düşünüyorum. Yani talep etmiyor ama benim böyle bir merakım varsa da burayı yok etmiyor kendi adıma. Ama kurumum içinde bulunduğum bölüm ya da benim bütün gündelik yaşamımı bu anlamda akademik ilgim ve oradaki iddialarımla görüyor ve beni o anlamda tanımlıyor mu diye sorarsanız, hayır tanımlamıyor. Bu kesin, bunun şeyini alıyorum yani böyle bir şey istemiyor benden. Ama ben buna rağmen bireysel olarak böyle bir derdim varsa hani içinde bulunabileceğim bir yer olarak düşünüyorum akademiyi. ve yani bugün 21. yy, işte post-truthlar, neo-liberalizmler içerisinde o söylediğiniz akademik işte ilkeler ve işte idealler kısmını, söylemesi bizi bir ideale bağlayacak kadar ütopik buluyorum. Yani, söylememiz gerekiyor birbirimize, tekrar etmemiz gerekiyor. Ben de söylüyorum öğrencilerime ama bir söylemden öteye geçmemiş, söyleyerek de, bir şey oluyor yani hani bunu birbirimize söyleyince de bir şey oluyor ama bu gerçekliğe uygun olmadığını düşünüyorum kendi adıma. Akademiyi de yani gerçekten hani bir akademik bilginin yalnızca akademik bir merakla yürütülen bir yer değil, öyle bir an yok bence akademide artık. Evet akademisyenlik bir meslek ve o mesleğin belirleyeni, kurumun geldiği yerle, kurumun işleyişiyle çokça örtüşüyor. Yani siz orada kendiniz, kendinize bir meslek tanımı tarifi yapamazsınız, içinde

> olduğunuz kurum ya da işte o dönem sizin o mesleğinizi tarif eder ve siz de ona hani uyumlulaşırsınız. (39K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

İdari görevlerin akademisyenliğin bir parçası olduğunu kabul eden öğretim üyeleri açısından ise akademisyen açısından bir "öncelik" hiyerarşisinin devrede tutulması yönünde çaba sarf edilmesi önerisi öne çıkmaktadır. Söz konusu idari görevlerin asgari şekilde sorunsuz ve hızlı olarak tamamlanması; ancak "asıl hedef" olarak merak, istek, araştırma, okuma, yazma faaliyetlerinin sürdürülmesi ve bu konuda etkili bir zaman yönetimi yapılmasının, akademisyenliği memuriyetten ve/veya bir şirketten ayırabilme noktasında doğrudan akademisyene bağlı bir pratik olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bununla birlikte üniversitelerdeki kurumsal ve bürokratik yapının gerekliliklerinin bir sonucu olarak; akademisyenler içerisinde de idari yöneticilik görevlerine eğilimli ve istekli öğretim üyeleri ile araştırma-eğitim odaklı öğretim üyelerinin ilgili kanallara yönlendirilebilmesi konusundaki öneriler de paylaşılmıştır.

> Şöyle, benim için ilk tanıma daha yakın tabi ki, daha uygun. Ama içerisinde bulunduğumuz kurumsal yapılar bir yandan da bürokratik yapılar hani Weber üzerinden söyleyecek olursak. Bu bürokratik yapılar içerisinde de çeşitli sorumluluklar var yürütülmesi, sürdürülmesi gereken işler var. Bunlar, tırnak içerisinde ikisini de hakkıyla yapmaya karar verirseniz ya da yapmak isterseniz, elbette yıpratıcı ve zorlayıcı. Bu hep şöyle söylenen bir şey vardır, birileri için, yani keşke işte üniversiteler içerisindeki akademik kadroyu böyle ikiye bölebilsek. Birileri daha bu idari işleri yürütebilecek nitelikte ve yapıda kişiler, biri de daha araştırma ayağında görev alacak, derslerde daha bu anlamda etkili olabilecek gruplar. O da ne kadar yapılabilir açıkçası çok emin değilim ama benim için ilki tabi ki Ben hep bunu söylüyorum, geçenlerde başka bir eski benim birlikte çalıştığım bir rektör vardı işte daha sonra istifa etti şimdi başka bir rektör üniversitede görevli, o hocayla karşılaştığımızda, hocam var mı bir idari görev diyince, ben maalesef diyip böyle bir sürü şey yapmışım. Çok güldü maalesef dememe. Ya da işte, geçenlerde anabilim dalına ben benim sürem bitti lütfen başka birini atayın diye dilekçe yazdım. Enstitüden aradılar, kendi isteğinizle mi bırakıyorsunuz, bu mümkün değil hiç kimse bırakmadı niye bırakıyorsunuz diye. E çünkü yani benim istemediğim şeyler bunlar ama başka birileri için, çok anlamlı ve olmak istedikleri yerler. Keşke bunu sezinleyebilecek daha üst yönetimler söz konusu olsa. Bence X Üniversitesi bu konuda çok başarılı. Yani bunu ölçümleyebiliyorlar, sezinleyebiliyorlar ve insan kaynağını da böyle kullanabilmeyi beceriyorlar diye düşünüyorum. Tabi ideal değil, ama olabildiğince. (19K, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bir başka bakış açısına göre ise akademisyenliği bir meslek olarak değerlendirmeye yakınlaştıran temel nokta; zihinsel emek süreçleri ve üretim ilişkileri bağlamında akademisyenliğin "bilim düşünürlüğü"nden ziyade "bilim emekçiliği" olarak değer görmesi ve akademik üretimde, öğrencilerle etkileşimde zaman zaman ilk durum gerçekleşmekle birlikte esas olarak mesleki etik değerler ve bu çerçevede gerçekleştirilen görev ve sorumluklarla bağımlı olduğu görüşü paylaşılmaktadır:

> Akademisyen aslında bir çalışan, bir meslek olarak da algılayabiliriz. Biraz önce söylediğim gibi akademik kariyeri ben sana bu şekilde sıralayabilirdim yani, yardımcı doçentlikten profesörlüğe kadar. Yani benim hayalimdeki akademisyen, bunu sadece bir meslek tanımı olarak değil yani bunun daha ulvi bir şey olarak görmek ama o da bence de bizim kendi (gülüyor) hayalimizdir, bilemiyorum. Yani sanki biz onun ötesine gidebileceğimiz, daha büyük düşünür, neyse, kategorisine geçebilir miyiz? Zannediyorum o da çok gerçekçi değil. Yani bizim işimiz büyük oranda, ben zaten dedim. Ben bir çalışanım, ben emek veriyorum, çalışanım. Bunun ötesine gidebilir miyiz? Belirli noktalarda bazen bir şeyleri yakalayabiliyoruz, öyle hissedebiliyoruz. Belki de özellikle öğrencilerimizle birlikte exchange ile etkileşim içerisinde gerçekten orada bazı noktada farklı bir şeyleri aktarabiliyorsun. Sadece mekanik olarak değil, duygusal olarak da bazı şeyleri aktarabiliyoruz. Bir de bence de önemli olan belli etik kriterleri de aktarabiliyoruz. Çünkü her meslekte ama akademisyenlerin çok büyük üçkağıtçıları var. Yani her zaman var. Yani işten kaçanlardan tut, onlar da var, yani bunları tembellik tanımı içerisinde yerleştirebiliriz ama onun dışında nasıl en fazla citationı alabilirim. Pleasurizme kadar giden yolları var. Yani bunlar belki bambaşka bir şey. Yani ben her mesleğin işte sonuç olarak böyle bir etiğe sahip olması gerekliliğini de düşünüyorum. Gene belki birazcık eski kafalı düşünülebilir ama yani sonuç olarak; akademisyenliğin, bizim yaptığımız akademisyenliğin çoğu, bir çalışanız. Bunun da belirli kurallarını yapıyoruz. Ha, onun ötesine gitmeyi arzuluyorum. Belli oranlarda bazen yakalayabileceğimi ben düşünüyorum ama yani çok da yani, akademisyenlik dediğim gibi, bilim düşüneninden farklı. (6K, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Akademisyenliğin yaşam boyu süren bir düşünsel-üretimsel uğraşı olmaktan ücreti karşılığında yerine getirilen görevlerin toplamından oluşan bir meslek ve bir "görev" olmaya doğru "dönüştüğü" görüşünü paylaşan akademisyen görüşleriyle karşılaşılmıştır. Bu bulgu, akademik bilgi üretim sürecindeki "dönüşüm" tartışmasında vurgulanan, üretimin amacı, ne/kim için yapıldığı, üretime ilişkin motivasyon kaynaklarına ilişkin sorulara verilen yanıtlarla benzer şekilde, akademisyenlik olgusu ve kapsamına ilişkin bir dönüşümle ilişkisinin aktartılması açısından önem taşımaktadır. Bir diğer ifadeyle akademisyenliğin bir uğraş olarak değerlendirilmesi "ideal" duruma yaklaştırılırken; günümüzde ve mevcut durumda akademisyenliğin daha çok bir meslek olarak görüldüğü ifade edilmektedir.

> Şimdi açıkçası ben ne yapıyorum bu konuda bilmiyor idim. Öyle söyleyeyim. Çünkü o kadar çok yoğunum ki bunları düşünmeye bile vaktim benim olmamış şu son yıllarda. Ben aslında hani nasıl diyeyim, bir meslek olarak görmüyordum başta öyle söyleyeyim. Ama şu an biraz önce anlattığım şeyle bir mesleğe dönüştü, bir işe dönüştü. Hatta göreve dönüştü öyle söyleyeyim. Zorunlu yapılması gereken bir göreve dönüştü maalesef. Hani böyle bilgi üretme, işte felsefe, oraları geçtik canım benim, onlar bitti. O yüzden belki mutsuzum, gerçekten. Belki ben öyle gördüm, ilk başlarda hani öyle yaşadım ama şu an itibariyle onu bulamıyorum. Tamamen zorunlu yapılması gereken bir göreve indirgendi içinde bulunduğum koşullardan kaynaklı. Ha ben bundan sürekli kendimi kurtarmaya çalışıyorum ama, o gelgiti yaşıyor olmak, çok hoş bir durum değil. İnsanın kafasında onu yaşıyor olmak. Bazıları için kolay. Hani belirli örnekler verdim, yayın bile yapmıyor. E tamam işte. Bu, meslek diyor. (35K, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

> Bugün hakim eğilim ikincisi (meslek) yönünde; fakat olması gereken ise birinci tarif ettiğiniz şey (uğraş). Sadece şunu söyleyebiliriz. Birinci, bir entelektüel merak ve bilimsel bilgi üretiminin yarattığı heves ve coşkuyla bu işe dahil olmak ve bunun gerektirdiği evrensel prensiplere uyum sağlamak diye tarif edilen akademisyen profili ile bunu bir kazanç getirici, bir maddi çıkar sağlayıcı, kendi geçimini sağlamanın uygun ve kolay yollarından birisi olarak bir akademisyenlik arasındaki açı gittikçe açılıyor diyebiliriz. (11E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Bu tartışmaya ek olarak akademisyenliğin bir meslek olarak değerlendirilmesinde, lisans ve lisansüstü eğitimde "tercih" edilen bölümler, akademisyenliğe atanma sürecindeki "sınav sistemleri" gibi karar mekanizmalarının ve standartlaştıran koşulların da daha ilk andan itibaren burada belirleyici olduğuna işaret etmektedir.

> Meslektir günümüzde bence. Valla gönlümüz ilkinden yana olsa da, sistem bizi bundan uzaklaştırıyor. İçinde bulunduğumuz sistem. Çünkü eğer birincisi olsaydı (düşünsel uğraş), her merak ettiğini araştıran buna gönül veren tutkuyla çalışan her kişinin akademisyen olması gerekirdi. Maalesef şu anda bu mümkün değil. Bir de şunun sorgulanması gerekir. Acaba kaç kişi üniversitede okurken mezun olduğu bölümün kariyerini yapıyor. Acaba kaç kişi lisansta akademik kariyer istiyordu da şu anda akademik kariyer yapıyor? Ben çok çarpıcı bir örnek vereyim Ben 4 yıllık fakülteyi 5 yılda bitirdim. Neden? Çünkü ben istemediğim bir bölümde okudum. Arkadaşlarımın notlarıyla falan geçtim. O notlarıyla geçtiğim arkadaşlarım tezgahtar oldu. Ben akademisyen oldum. Yani demek istediğimi anlatabiliyor muyum? Sizin meraklarınız.. Ha, babam bana izin vermiş olsaydı, ben şu anda rts merakımı gideriyor olurdum. Yani hani sinemaya çok merakım yok ama o alanda okumak istiyordum. Bu yola çok daha erken girerdim. Yani insanlar istekleri için ilk kavşaktan dönerler. (14K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bulguların öne çıktığı ikinci yaklaşımda ise akademisyenliğin, içselleştirilmiş bir kültür, yaşam boyu süren yerleşik bir düşünsel pratik ve bir uğraş olarak tipik bir meslek kavrayışının ötesinde anlamlandırıldığı görülmüştür. Bir diğer ifadeyle akademisyenliğin bir istihdam biçimi olmasının ötesinde, metaforik olarak bir "yaşam biçimi"ne yakınlaştırılarak açıklandığı söylenebilir. Bu açıdan akademisyenliğin bir öğrenme süreci olduğu, merak-ilgi-"dert edinme" durumuyla sürekli bir ilişkisinin bulunduğu, disiplinli bir düşünme ve üretme sürecine ihtiyaç duyulduğu; ancak kariyerist bir bağlamdan görece uzak ve sıradanlaşmamış bir özgünlüğe de sahip olması noktasında birbirine bağlı ve bütünlüklü bir tablo aktarılmaktadır.

> Ya tabi şöyle, birincisine yakın olmakla birlikte (uğraş) sadece felsefi değil aynı zamanda bilimsel de yani. Çünkü hani hem bilimsel hem felsefi anlamda, yaşamı anlamak ve yaşamı dönüştürmek açısından önemsiyorum yani. Dolayısıyla burada yani kriter şu benim açımdan. Ben dünyayı anlamak ve dönüştürmek istiyorum ve akademik etkinliği bunun bir parçası olarak şey yapıyorum. Bunun bir, buna bağlı bir durum olarak kariyeri görüyorum. Kariyeri bağımsız bir değişken olarak görüp bunu ona eklemiyorum. Öncelikli kriterim yaşamı anlamak ve dönüştürmek. Ama o aktivite içinde bulunurken de işte yaşamı yeniden üretmek üniversitenin içinde olmak. Onun sağladığı bir takım unvanlara sahip olmak falan, onun içinde belirlenen bir şey. Yani onun için hani, dünyayı değiştirmek için profesörlüğümü veririm yani. (17E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

> Kesinlikle birinci şık (uğraş) yani kesinlikle birinci şık. Benim için öyle. Yani belki bir süre sonra bu fikrim geçerliliğini kaybedecek ama benim için öyle. Yani daha doğrusu hayatın kendisi öyle, öğrenme motivasyonunun onun üzerine kurulu olduğunu düşünüyorum. Yani merak etmiyorsanız, o anlamda bir derdiniz, bir meselaniz yoksa, o anlamda çok yavan bir şey oluyor akademisyenlik. İşte yazılmış olsun diye yazılan, sıradan bir sürü makale, tez, kaynak.. Ben merak üzerine inşa edilmesi gerektiğini düşünüyorum. Hatta ve hatta birçok sorunun, akademi anlamındaki birçok

> sorunun da, bunun tam tersi üzerine inşa edildiği için oluştuğunu düşünüyorum... (9K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademisyenliğin bir "uğraş" olarak tanımlanmasını onun aynı zamanda bilgiye ve onun artalanına ilişkin bir şüpheciliği ve merakı, Antik Yunan'dan bu yana süregelen ve sınırları üniversite dışına da çıkan bir bilgiyi, kaynaklarını ve üretim sürecini sorgulama biçimi olarak daha felsefi vurgularla genişleten bir değerlendirmede bu düşünsel alanın aynı zamanda özdüşünümsel ve eleştirel bağlamı da vurgulanmaktadır:

> Ben akademisyenin, araştırmacı da diyebilirsin, akademisyen, soru soran filozoftur felsefecidir. Zaten doktorada "doctor of philosophy" diyoruz değil mi? Yani sonuç itibariyle şu; bilginin arkasındaki bilgiyi merak eden insandır akademisyen. Ben sokağa çıktığım zaman herkes bir şey biliyor. Bu neden bunu söylüyor? Ben bunu araştırıyorum. Dolayısıyla ben asla ne araştırmacıya indirgiyorum ne teknik konuda bir sorunu çözen bir uzmana indirgiyorum, bunlar değil, bunları yapıyorsa, ona üniversitede çalışan ne bileyim bir araştırmacı, üniversite akademi yeri değildir ya. Yani akademi ortaya başından beri eski Yunan'daki gelenekte akademiadan giden çizgide, şüpheyi şüpheciliği temel alan, dolayısıyla bilgiyi sorgulayan insan. Ben buna inanıyorum. O yüzden de kişinin kendisiyle kavgalı olması gerekir diyorum. Akademisyen önce kendisiyle kavga edebilsin. Ama bence uzman olursa kendisiyle kavga edebilir mi? Geldiğimiz noktada biz bunu biliyoruz. Ya ben bana her soru sorulduğunda şok oluyorum, ya şimdi benim söylediğim doğru olmayabilir diyorum. O zaman dinlemiyorlar beni. Akademisyeni ben yaşam biçiminden çok, bir tür nasıl söyleyeyim? Aklının nasıl çalışacağı üzerinde kendisine emir veren kişidir. Ağzından çıkanın doğru olmayabileceğini düşünür müsün? o zaman sen akademisyensindir. (34E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF)

Akademik deneyim boyunca üstlenilen "gönüllü fedakarlıkların" da söz konusu akademik uğraşın bir parçası olarak değerlendirildiği, akademisyenlikle öğrencilerle birlikte yürütülen eğitim faaliyetlerinin akademik tatmininin vurgulandığı, "mesai" olarak ifade edilen bir zamana bağlı iş prensibinin söz konusu olmaması, akademisyenliğin bu anlamda da bir "yaşam biçimi" olarak yorumlanmasına ilişkin ifadelerle de karşılaşılmıştır.

> Akademisyenlik bir yana, bilim insanı olmak, bilim yapmak bir meslek değildir. Bir uğraş da değildir. Bu bir kültürdür. Bilim bir yaşam biçimidir. Belirli değerleri vardır. İlkeleri vardır kuralları vardır. Belirli tutumlara dayanır. Varsayımları vardır. Bütün bunlarla birlikte değerlendirildiğinde, araştırmacı olmak, illa üniversitede olmak zorunda değil, başka kurumlarda da araştırmacılar var. Ama bilimsel araştırmadan söz ediyorsak, oralarda yapıldığı şekliyle söyleyeceklerim geçerlidir. Bilimsel bir araştırma yapıyorsanız bu bir yaşam biçimi. Araştırmacı gibi düşünmek, araştırmacı gibi sormak, araştırmacı gibi konuşmak, araştırmacı gibi yaşamak zorundasınız. Örneğin, araştırmacılar, zaman konusunda kendilerine insafsızlık eden insanlardır. Acımasızdırlar. Bazılarına göre, dışarıdan bakanlara göre zaman kullanımı konusunda bilim insanları çok bencildir… Bunu bir meslek olarak gördüğünde, bir geçim kaynağı olarak gördüğünde benim gözlemlerim o ki, çok iyi bir araştırmacı çıkmaz oradan… Bu yayını bitireyim şu kitabı tamamlayayım, öğrencimin tezi var bununla uğraşayım derken zaten akşamı sabahı yok cumartesi pazarı yok. Ben aşağı yukarı 20 yıl, hiç yıllık izin kullanmamıştım. Hiç izin yapmamıştım. Bir gün üniversitemizin rektör yardımcılarından biriyle sohbet ederken, izne ne zaman çıkıyorsun? dedi. Ben de dedim ki, ben hiç yıllık izin kullanmadım ki, izne nasıl çıkılır onu bile bilmiyorum yani bir formu varmış dolduruluyormuş filan o zaman öğrendim. O da döndü bana dedi ki marifet mi bu? Devletin işi belli, her zaman yürür. Sen olsan da yürür olmasan da yürür

(gülüyor). Onunun için dedi, yıllık iznini kullan, herkes kullanıyor beyin işi yapıyorsun yorulmuyor musun falan dedi. O andan itibaren ben yıllık iznimi kullanmaya başladım. (23E, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bu açıdan yapılan görüşmelerde, akademisyenliğin aynı zamanda yaşam boyu okumaya, öğrenmeye, anlamaya, açıklamaya, düşünmeye ve yazmaya odaklanan "gönüllü bir sözleşme sorumluluğu"nu da beraberinde getirdiğine dair bir vurgu da yer almaktadır.

…Mesela bunu işte yazdığım çalışmalarda falan da dile getiriyorum aslında. Bu akademik sorumluluk bilinciyle yazılmaktadır gibi. Çünkü gerçekten bir sorumluluk olduğunu düşünüyorum. Şimdi evet bir meslek ama bu mesleği tercih ederken de aslında büyük bir sorumluluğun altına girdiğinizi düşünüyorum ben. Bu sorumluluk bilincinde olmadığınız zaman zaten bence bilgi üretiminde işte bu eksiklikler ve niteliksizlikler ortaya çıkıyor diye düşünüyorum. Bence en baştan böyle görülmeli akademisyenlik yani biz ciddi anlamda bir sorumluluğa sahibiz. Herkes akademisyen olmamalı ama akademisyen olanlar da, bu sorumluluğun bilincinde devam ettirmeli mesleğini, işini. Her zaman okumak zorunda olduğunu bilmeli. Hiçbir zaman ben en iyiyim ben biliyorum dememeli. Hep öğreneceğinin farkında olmalı. O öğrenme sürecinin hiç bitmeyeceğinin farkında olmalı. Yani yaşam biçimi haline gelmeli kısacası. Ya ben dışarı çıktığımda bile, istemsizce insanları gözlemlerken buluyorum, bu o kadar hani yerleşmiş ki artık bende. Tezim de yeni medyayla ilgili bir ya, sosyal medyayla ilgili bir şey konuştuklarında hemen kulak kabartıyorum. Hımm böyle de olabilir gibi. Yani bunu nasıl kullanabilirimi düşünüyorum, nasıl desteklerim çalışmalarımda. Yani sürekli aslında böyle bir algı var bende. Tabi ki idari iş de yaptığınız için, ben her fakülteye ya da rektörlüğe gittiğimde o yaşam biçimi halinden biraz kopuyorum. Arkadaş ortamında falan insanları görüyorum. Bunu çok kişiliği haline getirip, akademisyenliği bütün hayatı haline getirip ama çalıştığı işlerle kazandığı statülerle alakalı bunu kullanan hayatını böyle idame ettiren insanları görüyorum mesela. Böyle idame ettirenler, akademisyenliği tam olarak bir meslek olarak görenler esasen. Hani yaşam biçimi olarak gören insan, zaten bunu insanların gözüne de sokmamaya başlıyor. Tamamen kendi için aslında kullanıyor yani bunu. (21K, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Bu noktada akademisyenliği bir uğraş ve bir yaşam biçimi olarak değerlendirilen öğretim üyeleri açısından da zaman zaman hem idari görev ve sorumlulukların hem de akademik üretim açısından talep edilen çeşitli "kurumsal" koşul ve beklentilerin bu yaşam biçimi ile çakışan bir "meslek" vurgusunu beraberinde getirdiği görülmektedir. Bireysel akademik üretim sürecinin, niceliksel yayın ve teşvik sistemleri gibi "motivasyon kaynakları" ile akademik üretime dair bir "öz eleştiri" olmak üzere farklılaşan "bireysel tercihler"le ve "özdüşünümsellikle" ilişkili olduğu ve tam da bu noktada uğraş-meslek arasında bir "denge" ve/veya uyumlaş(tır)ma ihtiyacının öne çıktığı bir akademisyenin görüşlerine şöyle yansımaktadır:

Yani tabi ki benim, yani bence akademisyenlik bir yaşam biçimi aslında olması gerekiyor. Benim için öyle, ya ben zaten hep böyleydim ve hala bütün yaşam biçimim de o şekilde. Yani, hani evim de o şekilde, uyumam kalkmam yemek yemem izlediğim şeyler, sevdiğim şeyler yani hayatımın her alanı, tamamen benim yaptığım işle çok ilişkili. Bundan bağımsız değil. Ama yani mesela mümkün olduğunca, o beklentiler anlamında onları karşılamaya çalışıyorum ama bir yere kadar yani hani mesela işte belirli konularda bir şeyler yapılması isteniyor. Ya şöyle bir sistemle

> uzlaşmam söz konusu, o zorunlu istenen şeyi yapmam gerekiyorsa yapıyorum, ama ben o yaptığım şeyle kendimi büyülemiyorum ay ne kadar güzel oldu diye. Yani en azından yaptığım şeyin farkındayım, kendi kendimi kandırmıyorum ne kadar süper bir şey yapıyoruz ne kadar iyi oldu değil mi? Bilime çok katkı sağladık yani kendimi o şeyin içerisine, hülyaya dalmaya bırakmıyorum. Ben üzülüyorum. Çünkü bazı insanlar çevremde çünkü hani zaten bir şey yapılmıyor, bir de bir şey yapılıyormuş gibi herkes birbirini tebrik ediyor falan yani. Tamam, ben de çok matah bir şey yapmıyorum, ama en azından bunun farkında olmak gerekiyor yani düşünmeye devam etmek istiyorum ve bunun, yapabileceğim meslek olarak bu var, o mesleğin gerektirdiği ve benden talep ettiği şeylerin çok dışına çıkmadan, mesela evet işimi devam ettirmek için mesela bir tane gerekiyorsa o şey, o bir tanesini yapıyorum. Ama bunun daha fazlasını yapıp teşvik alacağım diye bunu yapmıyorum. Çünkü burada bir artık tercih yapmış oluyorsunuz siz yani korumak başka bir şey, korumaya çalışmak başka bir şey ama bunu artık e ne yapalım canım deyip bundan böyle kâr sağlamaya çalışmak o başka bir şey. En azından o insana dönüşmemeye çalışıyorum. Kendime, çünkü kendime dönüp şey yapamayacak bir hale gelmek istemiyorum. Mesela yani, rahatsız olacağım, kendimden hoşlanmayacağım bir hale dönüşmek istemiyorum. Ama yapıyorum yani bir sürü şeyi de yapıyorum yani mesela ULAKBİM diyorlar ULAKBİM'de yayın yapıyorum yani… Ama bir tane diyorlarsa bir tane yapıyorum yani ikincisini yapmıyorum. (33K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Akademik üretim açısından ise bir uğraş olarak akademisyenliğin, daha çok kendine dönen bu anlamda "içine kapanan" bir "fildişi kule" olmaktan ziyade, toplumun içinde ve toplumsal gerçeklikle yan yana gelen bir "praksis" vurgusuna da işaret edilmektedir. Buna ek olarak; akademi ve akademisyenin özerkliği bağlamında, temelde bir bilimsel etik kavrayışının geçerli ve belirleyici olması, burada bürokratik veya iktisadi aktörler tarafından tanımlanan ihtiyaçlara değil, araştırma nesnesine odaklanan bir akademik bilgi üretim sürecinin sürdürülmesinin gerekliliği de vurgulanmaktadır. Akademisyenliği bir meslek olma durumundan ve bir şirket çalışanından ayıran özgün yanın da bu bileşenlerden meydana geldiği belirtilmektedir:

> Bunu sadece felsefi bir uğraş olarak görmüyorum. Bunun toplumla beraber yoğrulacak bir süreç olduğunu düşünüyorum ve dolayısıyla sadece işte böyle kendi içine kapanmış, odasına kapanmış bir akademisyen prototipinin sadece işte felsefe ile ilgilenen bir akademisyen profilinin doğru bir yere götüreceğini düşünmüyorum. Dolayısıyla hani bütün o toplumsal mekanizma ile iç içe geçtiği noktada akademisyenin ürettiklerinin değerli olacağını düşünüyorum. Tabi, aslında yaşamın tümünü kapsayan bir şey bu, yaşama bakışınızla, bütün her şeyle bir bütün yani pratiğiyle… yani sadece şey değil sadece oturup yazan çizen üreten değil, o sosyal gerçekliğin içerisinde olan, yaşamın içerisinde olan bir kişidir aynı zamanda akademisyen. O yaşamın içerisinde değilse ve sadece işte kitaplara boğularak, kitaplar üzerinden yaptığı değerlendirmelerle bir pratik sergileyen akademisyenin de çok olumlu bir noktaya evrilebileceğini düşünmüyorum. (20E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Son olarak akademisyenliği hem bir meslek hem de bir uğraş olarak iç içe geçen bir pratikler bütünü olarak değerlendiren 7 akademisyenin görüşlerinden de söz etmek gerekmektedir. Bu kapsamda alınan yanıtlarda da özellikle lisans eğitiminden itibaren akademisyenlerin üniversite tercihleri, aldıkları ücret-teşvik vb. standartların doğrudan

akademisyenin tercihlerinden çok farklı belirlenim ilişkisiyle yönlendirilmesi ile akademisyenliğin "eğitim-öğretim boyutu" onun daha çok bir meslek olarak kavranmasıyla ilişkilidir. Ancak bilimsel katkı kaygısı ve bu yöndeki çabaların ise daha çok düşünsel bir uğraş noktasına yakınlaştırılarak ifade edildiği ve bu sürecin bir bütün olduğuna dair yorumlar ağırlık kazanmaktadır. Buna ek olarak; söz konusu ikiliğin farklı yaş ve deneyim gruplarında ve dolayısıyla da farklı kuşaklardaki akademisyenler tarafından çeşitli şekillerde yanıtlanabileceği yönündeki ifadelerle de karşılaşılmıştır.

> Hani ilki pek öne çıkmıyor. Çünkü dediğim gibi, çok fazla yönlendirme var. Yani işte teşvikler açısından olsun alacağımız maaş, gideceğimiz üniversite açısından olsun, o genel geçer akımlara uymak gerekliliği, sizin o tercihlerinize ilgilerinize göre değil, yani çok fazla baştan yönlendirmelere göre gidiyor. Valla uğraş olmalı ama aynı zamanda bir meslek. Çünkü bu biraz öğretim de var bunun içinde. çünkü tek başına yaptıklarınızın dediğim gibi iki yönü var yani biri bilime katkı, biri de bilime katkıda bulunabilecek ya da bunu uygulamaya koyabilecek birikimli öğrenci yetiştirmek. O ikincisi bir meslek bence. Dolayısıyla, ama ilki, daha çok akademik bir uğraşa giriyor. Dolayısıyla ikisinin birleşimi bence tam olarak. Diğer taraftan da öğrencilerle çalışmaktan ve uğraşmaktan dolayı aldığınız fikirler olunca, ikisi bir bileşim şekline giriyor. (41K, Profesör, Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF)

> Yani böyle çok yaşam biçimi demek istiyorum bir yerde. Çünkü, hani hep konuşuruz ya bizim gecemiz gündüzümüz haftasonumuz yok biz hafta sonu da oturup çalışıyoruz falan gibi. Hakikaten de öyle hani, işte okula gidiyoruz ders veriyoruz ya da okuldaki idari işlerimizi yapıyoruz işte böyle 9-6 çalışıyoruz gibi bir şey değil. Hani ben evet, akademide çalışan herkesin böyle olduğunu düşünüyorum ayrıca. Yani profesörü de bence böyle, araştırma görevlisi de öyle, doçenti de öyle. Bence bir yaşam biçimi, ama işte bu nerede çalıştığımız, kimle çalıştığımız işte hangi üst yönetimle çalıştığımız, ya da işte ne bileyim o performans sistemine ne şekilde girmeye zorlandığımız, mesela bunu biraz mesleğe dönüştürüyor. Mesleğin içine sokuyor yani belki benim için evet bu bir yaşam biçimi diyorum ama bir yandan da hani bunu bir meslek olarak gördüğüm zamanlar da oluyor. (29K, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

Burada özellikle mevcut durumda akademisyenlik açısından meslek ve uğraş tartışmasını birbirinden ayırmanın mümkün olmadığı görüşünü paylaşan bir akademisyen, "fikir işçiliği" tartışması ile mevcut durumdaki akademik yapı ve alan içerişimdeki unvan-kadro ve atama/yükseltme işleyişi açısından mevcut ve süregiden bir durumun da "şeffaflıkla" düzenlenmesi konusundaki ilişkiyi şöyle açıklamaktadır:

> Yani bence ikisidir ya. Birincisi fikir işçiliğidir. Yani gerçekten siz hani bir şeyler yapıyorsunuz. İkincisi kariyer basamakları da organize edilebilir. Yani olmadan nasıl olacak? Yani bir structure etmeyince nasıl olacak yani? Çünkü şöyle, bu antropolojik açıdan söyleyecek olursak, rights of passage, yani şöyle, siz bir alana girdiğinizde, yine akademinin diğer alanlardan farkı yok, orada bir statü dağıtım merkezi olması lazım değil mi? Yani kapitalist açıdan düşünüyorum. Çünkü, şöyle yani siz yani alanı bir field olarak yani statülerin dağıtıldığı güç oyunlarının oynandığı, değil mi? hayatın her alanı öyle. Şimdi siz oraya gidiyorsunuz ve orada köşe tutucular var. Bu her alanda var. Fabrikaya gidin orada da var, akademiye gidin orada da var, hükümete gidin orada da var. Şimdi burada bir dağıtılan bir semboller sistemi var. Bu diploma olabilir, asistant professorlükten associate profesörlüğe geçiş olabilir, profesörlüğe geçiş olabilir. Şimdi bu tür bir yapının buna verilmesi, gayet normal ben bunda öyle bir şey görmüyorum öyle unstructure bırakılamaz bir field.

> Ama bunların saydam, herkesin gözü önünde konsensüsle yapılması lazım yani, anlatabiliyor muyum? yani bence o anlamda ikisidir. (31E, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Özetle bakıldığında, günümüzde akademisyenliğin (ve bu bağlamda da akademik bilgi üretim sürecinin) bir meslek olarak görüldüğü; ancak ideal durumda bir düşünsel uğraş ve bir yaşam biçimi olarak kavrandığı söylenebilir. Meslek olarak akademisyenlik fikri bu bağlamda "akademisyenliğin meslekleştiği" vurgusuyla kabul görmektedir.

3.3. Akademik Bilgi Üretim Sürecinde İlgi Merak Heyecan ve Yaratıcılık

Akademik bilgi üretim sürecinde ilgi, merak ve yaratıcılık kavramlarına bakış ve akademisyenlerin günümüzde bu ilkelerle yazabilmeleri ve çalışabilmelerine ilişkin olanaklar, bu başlığın odak noktasını oluşturmaktadır. Yapılan görüşmelerde genel olarak, ilgi ve merakın bilimsel üretimde temel faktörler olduğu görüşü ağırlık kazanırken (31 katılımcı-%76); ilgili kavramları akademik bilgi üretim süreci açısından bu tür bir belirleyici faktör olarak değerlendirmeyen 10 katılımcı (%24) olduğu görülmüştür. Unvan, akademik-idari tecrübe, üniversite türü ve ranking sistemleri gibi kategoriler açısından da genel eğilimin, bu kavramları akademik bilgi üretim sürecine ilişkin öncelikli unsurlar olduğu söylenebilir.

Akademisyenlerin bu ilgi, merak, heyecan ve yaratıcılık yoluyla üretim faaliyetlerini gerçekleştirebilmelerinin günümüzde mümkün olup olmadığı konusunda ise olumlu görüşler daha öne çıkmaktadır. 21 katılımcı (%51) bu durumun olanaklı olduğunu belirtmiştir. 16 katılımcı (%39) bu kavramların öncelikli olduğu bir akademik bilgi üretim sürecinin günümüzde olanaklı olmadığını vurgularken; 4 katılımcı bu durumun kısmen mümkün olduğunu ifade etmiştir. Bu noktada çarpıcı bir bulgu ve farklaşma, "unvan" ve "akademik deneyim" ayrımlarında ortaya çıkmaktadır. Araştırma görevlisi ve doktor öğretim üyesi unvanına sahip katılımcıların (13 Katılımcı %59) günümüzde bu yönde bir üretim yapmanın mümkün olmadığı yönünde görüş belirttikleri;

buna karşın doçent ve profesör unvanına sahip katılımcıların (15 katılımcı %79) ise bunu mümkün gördükleri görülmüştür. Katılımcıların akademide geçirdikleri çalışma süresi de bu durumu desteklemektedir[236].

Bir diğer önemli farklılık ise; bu "olanaklar" tartışmasının "ranking durumu" ve "merkez-periferi konumu" açısından üniversiteler ve bu üniversitelerde bulunan akademisyenler biçiminde genişletilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Ranking sistemlerinde ilk 10'da yer alan üniversitelerde çalışan akademisyenlerin çoğunluğu (10 katılımcı-%62,5) açısından merak ilgi heyecan ve yaratıcılık bilgi üretim sürecindeki temel faktörler olarak değerlendirilirken; bu sıralama sistemlerinde ilk on dışındaki üniversitelerde bulunan akademisyenler arasında ağırlık kazanan görüş (12 katılımcı-%48), bunun mümkün olmadığı yönündedir. Üç büyükşehirdeki üniversite akademisyenlerin (16 katılımcı-%57) konuya ilişkin olumlu görüşüne karşın; üç büyük şehir dışındaki üniversite akademisyenlerinin (7 katılımcı-%54) "mümkün değildir" görüşü öne çıkmaktadır.

Bu tartışmada en çarpıcı olan nokta ise, bilimsel ilgi ve merakın bilimsel üretimin temeli olduğunu düşünmelerine rağmen günümüzde kişisel merak ve ilgi bağlamında üretim yapmanın mümkün olmadığını düşünen akademisyenlerin (8 katılımcı-%20) bulunmasıdır. Katılımcılardan biri bu konuyu "eğer akademik ilgin ve merakın doğrultusunda çalışmazsan çürürsün" yorumuyla özetlemiştir. Bununla birlikte, "sistemsel baskı", "çeşitli akademik yönlendirmeler", "popüler konuların daha çok atıf alması" gibi gerekçelerle akademisyenlerin bilgi üretim süreçlerinde merak, ilgi heyecan ve yaratıcılığın yerini alan "dışsal faktörlerin" zorlayıcı koşullarına dikkat çekilmektedir.

Bu genel çerçevenin ardından, akademisyenler tarafından ilgi merak ve yaratıcılık kavramlarının akademik bilgi üretim süreci açısından birbirinden farklılaşan anlamlar

[236]Nitekim çalışma süresi 15 yılın altında olan katılımcıların çoğunluğu (11 katılımcı-%49) bunun mümkün olmadığını düşünürken;15 yılın üzerinde çalışma süresine sahip katılımcıların (13 katılımcı-%78) bunu mümkün gördükleri söylenebilir.

taşıdığının gözlemlendiği ifade edilmelidir. Dolayısıyla diğer bulgular öncesinde bu farklı tanımların neler olduğuna yer verilmektedir. Özellikle akademik ilgi ve merak konusunda akademisyenlerin bir bölümü tarafından "ekonomi-siyaset-sosyo-kültürel alan ve koşulların beraberinde getirdiği toplumsal sorunlar" ile bu tür bir durumun söz konusu olmadığı ve bireysel akademik ilgi ve merakın bu toplumsal kaygılardan bağımsız olarak kişisel haz, tatmin ve mutluluk duygularının belirleyici olduğu alan ve piyasa koşul ve ilişkilerinin referans kaynağı olduğu ve onun beklentileriyle farklı kâr/çıkar mekanizmalarıyla örtüşen bir merak ve girişim olmak üzere üç düzeyde özetlenebilir: Dolayısıyla "kişisel ilgi ve merak" ile "toplumsal merak/fayda" ve ticarileşme ve piyasalaşma bağlamında bir "girişimci merak" temelinde işaretlenebilecek bir üçlü yapının ortaya çıktığı görülmektedir.

> E kuşkusuz yani hem bir merakınızın olması çok önemli, şimdi ben tabi merak ve ilgiyi çok yakın görüyorum yani hani bir sosyal bilimci olarak neyi merak ettiğiniz sorusu, benim açımdan kişisel bir curiosity meselesi değil, toplumsalın önüme koyduğu bir şey. Yani şunu söylemek istiyorum. Bugün yaşadığım dünyada, bugün karşılaştığım dünyada yani örneğin kentlerin bu derece metalaşması ve bu metalaşmanın kentlerde yarattığı dönüşümü anlamanın kendisi basitçe bir kişisel merak konusu değil. Bu toplumsal bir merak. O toplumsal merakı kendi merakınız ölçüsünde bir araya getirebildiğiniz zaman, bireysel bir akademisyen olmaktan çıkıp, toplumsal bir varlık olmaya başlıyorsunuz. Dolayısıyla hani merakların tanımlanması da toplumsal olarak üretilen bir şey. Ben öğrenciye diyorum, niye bunu yapmıyorsun? Bana diyor ki, ya hocam beni heyecanlandırmıyor diyor. Bu son derece bireysel bir şey. Ya ben şöyle bakıyorum. Toplumu heyecanlandırabilecek bir şey, eğer akademisyeni heyecanlandırıyorsa akademisyen doğru bir iş yapıyordur. Yani popülist bir biçimde değil ama gerçek anlamda toplumsal sorunlar üzerinden hareket ederek söylüyorum. Dolayısıyla şimdi burada ikinci bir boyut olarak, tabi bence yaratıcılık yani çok önemli çünkü çok doğru kaygılar duyuyor olabilirsiniz, çok önemli sorular soruyor olabilirsiniz ama bilgi ile desteklenmiş, onu da yani merak ile ilgiyi birlikte ilişkilendirdim ama yaratıcılıkla da şey önemli yani, bilginin bir araya gelmesi. Çünkü, yani bilginiz varsa yaratabiliyorsunuz. Bilgi hammaddesi yani şimdi adam ampulü yaratıyor da hani ya da şey yapıyor ortaya çıkarıyor ama elinde bir madde var bir bilgi var. Bununla birlikte yaratıyor. O anlamda hani yaratıcı, bütün o ilgi, elinizdeki malzeme ve bilgi ancak yaratıcılıkla bir araya geldiğinde bir şeye yarıyor. Ama tam da bu nedenle bak bir kez daha senin soruna dönüyorum. En başta bu girişimcilik meselesi değil ama. Çünkü girişimcilik, size belirli şeyleri ancak merak etme fırsatı veriyor. O da piyasanın ya da hiyerarşinin ilgi duyduğu şeyler. Ben toplumsal alana bakıyorum yani o meraklar için. Çünkü o meraklarım daha çok topluma ilişkin şeyler, toplumun sorunlarına ilişkin şeyler. Oradan beslendiği zaman anlamlı. (17E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

Merakın kişisel-kamusal bağlamı ise, farklı görüşlere sahip iki akademisyen tarafından şöyle ifade edilmektedir:

> Birincisi toplumsal fayda, o günün dünyasında o günün Türkiyesi'nde o günün mahallesinde neyi yapmak, neyi çalışmak, neyi araştırmak anlamlı olacak ve insanların hayatına dokunacak, nerden bir toplumsal fayda sağlanacak diye düşünüyorsam birincisi bu. İkincisi, tabi ki her toplumsal fayda sağlayacak şey, sizin ilgilerinizle örtüşüyor olmayabilir. Benim ilgimin, benim keyif alacağım bir şeyin, keyif almayacağım bir şeyin yapılması da mümkün değil. O toplumsal faydayla da örtüşüyor olması lazım, ikincisi de bu. Üçüncüsü, benim için, yani akademisyenlik diyorsan akademisyenlik… ya da daha çok bizim mesleğimiz açısından usta-çırak ilişkisi epeyce uzun bir

> zamandır benden çok başkası…ya ben bir şey olayımdan çok o bir şey olsun…Dolayısıyla, benim için bu üç şey önemli, bir toplumsal fayda olması lazım. İkincisi, o toplumsal faydayla benim ilgi alanımın, keyif aldığım şeyin örtüşmesi lazım. Üçüncüsü, o yaptığımız şeyin, benim dışımda birine de faydası olması lazım. Bu üçü bir arada. (7E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Temel olarak kendim için yapıyorum. Yani akademik bilgi üretimimin temel nedeni bu. Diğer türlü yapanlara da minnettarım çünkü onlar bunu yaptığı için biz dersliklerde bir takım malzemeleri materyalleri kullanabiliyoruz ve de bu bilgiyi aktarabiliyoruz. Ona da çok saygı duyuyorum ama benimki gayet kişisel…Samimi merakla, yani bir araştırmacının yaşı, deneyimi, çok da o anlamda çok, elbette belirleyici ama, bazen çok genç, çok deneyimsiz bir araştırmacının samimi merakı ve o merak doğrultusunda ürettikleri çok daha kıymetli oluyor bence. Daha heyecan verici ve yeni oluyor açıkçası... (19K, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademik merak ilgi ve yaratıcılık kavramları aynı zamanda akademik bir araştırma pratiğinin kendisiyle iç içe geçen bir süreci de tanımlamaktadır. Burada söz konusu üç unsur; bir sorun tespit etme, buna uygun yöntemsel bir izlek geliştirme, araştırma, bulgular, tartışma, sonuçlar, kapsam-sınırlılıklar ve öneriler bölümünde olmak üzere sürecin tamamını ilerleten, genişleten ve zenginleştiren unsurlar olarak da değerlendirilmiştir.

> Şimdi, araştırma bir merakla başlar. Bir belirsizlik saptarsınız. Bu belirsizliğin çözümünü ya da yanıtını merak edersiniz. Okursunuz alan yazını. Sizin kafanızdaki soruların yanıtı verilmemişse orada bir araştırma gereksinimi vardır. Siz bu gereksinimi karşılamak üzere, bir araştırma başlatırsınız. Ancak araştırma başlayınca merak bitmez. Araştırmanın her aşamasında merak gerekir, sorgulama gerekir… Her birimiz de bunu yapacağız. Merakımızı gidermek için araştırmalara başlayacağız, önerilerle bitireceğiz. Sonra birbirlerimizin önerilerine bakacağız ve bir başlangıç noktası bulabilir miyiz diye düşüneceğiz. O nedenle merak her aşamada olması gereken bir şey. İlgi de, sürdürülebilir bir ilgi olmak zorunda. Merakla, daha doğrusu bir şeye dikkat etmekle o şeye ilgi göstermek arasında fark vardır. Dikkat geçicidir. Ama ilgi, kalıcıdır. Sürdürülen bir şeydir. Seçtiğiniz konuya sürdürülebilir bir ilginizin olması gerekir. (23E, Profesör, Devlet Üni, İlk on dışında, İletişim)

Akademik merak ilgi ve yaratıcılık bu açıdan akademik alanı tanıma, alanda yeni olan ve öne çıkanı keşfetme ve öğrenme, bir tartışmayı, konuyu veya kavramı kendi çalışma pratiğine dahil etme ve bununla ilgili olarak üretmeyi mümkün kılan kaynaklar olarak da tanımlanmaktadır:

> …Ben çok meraklıyım aslında yeni bir şey öğrenmeye yeni bir kavram duyduğumda aa bu kavram çok ilginçmiş, dur biraz bir şey okuyayım bununla ilgili. Hatta mesela Türkçesi yoksa Türkçeleştirmeye çalışıyorum falan öyle de baya bir üretimde bulundum yani. Bu tabi hani sizin gene işte merakınızla ilgili bir şey yani o alanı tanıma, o alandaki yeni bir şeyleri bilme, bunlar çok önemli şeyler akademide bence. Bunun şeyi yok çünkü artık benim bilmediğim şey bilgi değildir tarzı hani şey bence doğru değil. Sonuçta her gün yeni şeyler öğreniyoruz ve yeni yeni, hele bizim alanda, çok hızlı bir değişim var o değişime ayak uydurmak zorundasınız işte yeni mecralar, podcastler daha hiç deneyimlemedim ama bir sürü bir şeyler yani bilseniz iyi olacak şeyler. Ben öğrencilere diyorum mesela, toplantılar falan oluyor, ya benim katılacak vaktim olmuyor ama siz katılın bakalım hatta gelip bana anlatırsınız falan diye şey yapıyorum öğrencileri teşvik ediyorum. Bence çok önemli yani akademide ilgi merak ve yaratıcılık bunlar çok önemli. (16E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Yapılan görüşmelerde öne çıkan ilk yaklaşım, bilim ve akademik bilgi üretim sürecinde merak ilgi ve yaratıcılık kavramlarını mutlak ve öncelikli koşullar olarak değerlendiren, nitelikli ve özgün bir akademik bilgi üretim sürecinin de ancak bu motivasyon kaynaklarının devrede olduğu durumda söz konusu olabileceğine işaret eden bakış açısıdır. Bu yaklaşım aynı zamanda hem "nasıl bir ilgi, merak ve yaratıcılık?" sorusuna yanıtlar aramak; hem de bilim-mühendislik/teknik, bilim-sanat gibi ilişkilerin akademisyenler tarafından nasıl yorumlandığını ve açıklandığını görünür kılmak bakımından anlamlıdır.

> Ben bilimin merakla yapılması gerektiğini düşünen bir insanım. Bilim bir merak sürecidir. Bilimin eş anlamlı kelimesi nedir diye sorarsanız, benim için bilim eşittir meraktır. Merak olmadan bilim yapılmaz… Merak, bilim insanının içindeki motivasyondur. Merak olmadan sadece birinin ihtiyacını karşılamak için yapılan sürece mühendislik denir, bilim denmez. Bilim içinde mutlaka merakın olduğu ve merakla başlayan bir süreç. Ben böyle düşünüyorum. Yani evet, toplum bizden çok büyük bir beklenti içerisinde, toplum bize çok büyük bir baskı uyguluyor ve ihtiyaçlarını ve hayat kalitesini yükseltmemizi bekliyor ama bunun nasıl olacağını, bunun adımlarının nasıl gelişeceğine biz karar veriyoruz üniversite olarak. Dolayısıyla işte orada merak ortaya çıkıyor. Toplumun ızdırap çektiği pek çok alanlar var. Bunlardan merak ettiğimizi, bunlardan gerçekten bizi motive eden, bir merak yaratan kısmını ele alıyorum. Topluma katkı sağlayacağız ama ben ilk önce biraz hedonist bir yaklaşım da olsa, merak üzerinden gidiyorum. Kendi merak etmediğim hiçbir konuyu çalışmıyorum. Dolayısıyla benim için bilimsel süreç merakla başlıyor. İki, disiplin. Bilimsel sürecin çok önemli bir etmeni de bence disiplindir. Bilimsel süreç, mutlaka kuramsal bakışların sizden önceki bilim insanlarının katkılarının, her alanda, onun vermiş olduğu disipliner yapı içerisinde geliştirilir. Yani bu aksi takdirde sanatkarlık olur. Değil mi? Çok hayran olduğum bir şeydir, bir müzik ya da resim ya da plastik sanatlar vesaire falan. İnsan oturuyor. Bir şeyi yaratıyor, o yaratının içerisinde olmayan şey, bir, bilimsel disiplin. O çünkü özgürlüğü seviyor o yaratı ama bu yaratı merakla birlikte disiplini seviyor. Yani bilim bir şekilde sizden önceki bilim alanlarına saygıyı, onsan beslenmeyi ve onu aşmayı gerektiriyor. Ne onları aynen taklit etmeyi veya reddetmeyi kabul etmiyor. O yüzden bilim hümanist bir yaklaşımdır. Yani şimdiye kadar bilim insanları tarafından yapılan duvarın üzerine bir tuğla koyabilmektir öze baktığınız zaman. O nedenle çok önem verdiğim bir laftır Yüce Atatürk'ün söylediği. Bilim, tetkik ile olur, tercüme ile olmaz. Yani sen o merakı alana sokacaksın, diğer insanların bilgi birikimleri ile besleneceksin ve o beslenmenin sonucunda bir üretim gerçekleştireceksin o da uniqe bir şey olacak. Unique olmayan bir şey de bilim değildir. O yüzden ben olayı böyle görüyorum. Merakla başlayan, disiplinle devam eden, unique bir süreçle sonlanan bir yapı. Dolayısıyla bilim dediğiniz zaman şu, o unique şey topluma ne kadar katkı sağlıyorsa toplumun beklentilerini o kadar gerçekleştiriyorsunuz. Ben çoğu zaman topluma veya işte sanayicilere falan işte bunu anlatamıyorum. O yüzden benim üretimlerim çok şey olmuyor (gülüyor) Ama bilim insanları ne kadar çok bunları yapıyorsa, o kadar başarılı oluyor. (5E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Merak ilgi ve yaratıcılığı akademik bilgi üretim sürecinin bir önkoşulu olarak değerlendiren bakış açısına ilişkin bir vurgu da ilk andan itibaren günümüze kadar bu kavramların akademik üretimin belirgin bir parçası olarak korunması ve üretimin "niteliği", "başarısı", "katkısı" gibi noktalarda "iyi" olarak tanımlanmasına karşılık gelmesi noktasındadır. Bir diğer ifadeyle "iyi" okuma yapma, araştırma yapma,

sentezleme, yazma ve yorumlama gibi tüm akademik faaliyetlere ilişkin beceriler açısından da bu üç kavramın devrede olması gerekliliği ifade edilmiştir.

> … Yani merak ve ilgi bence bizim temel motivasyonumuz olduğu zaman biz daha başarılı ya da daha önce ortaya konmayan şeyleri ortaya koyuyoruz bence temel motivasyonumuzun bu olması gerekiyor ama çok iyi akademisyenlerin çok iyi yazdığı eserlerde bazen yaratıcılık görmeyebiliyorsunuz. Bir şeyi çok iyi derleyip toplayıp ortaya koymuş olabiliyor ama yaratıcılıktan kastım ne? Sosyal bilimlerde benim kendi gördüğüm şey şu iyi bir edebi dil bence çok önemli. Bazen yani bu biraz evet belki Tanrı vergisi olacak biraz ya da sizin üzerine okuyup çalışmanız olacak ama iyi bir edebiyat okuru değilseniz, bence sosyal bilimlerde çok rahat anlaşılıyor sizin yazdığınız şeyler. Çünkü içinde duygu kırıntısı barındırmayan, sözüm ona objektiflik adı altında bir şeyleri vakanüvist gibi yazıp geçiyorsunuz. İyi de o bana neyi ifade edecek? Buna yönelik hiçbir teziniz yok. Bence bugün gelinen noktada bir sıkıntımız da şu. Çok fazla akademik çalışma yapıyoruz ama hiçbirimizin bir tezi yok. Yani herkes bir kitap yazıyor ya da herkes makale yazıyor ama senin tezin ne dendiği zaman bir cevap yok. Zaten çok rahat orada burada bulabileceğiniz ya da bir tezi yazarken başında neyi bulacağınızı biliyorsunuz, tezinizin başlığında bile ben sizin neyi bulacağınızı biliyorum…Bilgiye temel motivasyon olmalı merak ama yaratıcılık bana göre şudur aynı belgelere bakıyoruz, kendi yaptığım çalışmalara bakıyorum, aynı kitapları okuyoruz aynı üniversitede belki bulunuyoruz ama siz onu bambaşka bir şekilde değerlendirebiliyorsunuz. Bu sizin yaratıcılığınızı gösterir. Daha önce bakılmayan bir biçimde bir şeyi ortaya koymanızı gösterir. (13E, Arş. Gör (ÖYP)., İlk on içinde, İletişim)

Akademik özgünlük ve özgürlüğün koşullarını, bu iki kriterin üretim pratiklerinde de geçerli olmasıyla ilişkilendiren benzer bir bakış açısında da merak ilgi ve yaratıcılık kavramlarının merkezi bir konuma yerleştirildiği ve akademide "tekdüze", "tekrara dayalı", "öznesine ve araştırma nesnesine yabancılaşmış", "körelmiş", "emeğin görünmez hale geldiği" ve "bıkkınlık" yaratan egemen üretim pratiğinin dönüştürülmesi noktasında ve "Başka türlü nasıl o enerjiyi yaratıp da yani yıllarca kimsenin okumayacağı bir makale için uğraşabilirsin?" (35K) sorusuna bir yanıt olarak "hayati" bir önemde olduğu, bunun aynı zamanda mutluluk ve mesleki tatmin gibi duygularla da iç içe geçtiğine ilişkin görüşler ifade edilmiştir:

> … yani akademisyenliğin içerisinde çünkü belki de başka mesleklerden daha fazla ama onu da ayrı belki düşünmem lazım ama, tırnak içerisinde şöyle bir şey alanı var. Yani kimse sen bunu çalış kolay kolay bana söylemiyor. Yani o anlamda belirli bir özgürlüğü ve özgünlüğü orada kalıyor. Merak ve heyecan olmasa bence bu çok driving bir mode. Yani ciddi anlamda önemli bu. Ama biraz önce de başka bir şey söyledim. Örneğin dedim ki, son zamanlarda artık okadar çok araştırma, araştırma yapmak çok da istemiyorum. Çünkü tekrarlanıyor ve var olan şey içerisinde de çok farklı açılımları görmediğim için. Ama örneğin benim okuma, yeni bir şey keşfetme merakım, hayır. O körelmedi. Tam tersine devam ediyor ve belki de daha da artıyor ama yani kesinlikle körelmiyor. Yani bir yeni bir şek okumak, yeni bir değerlendirme yapmak, eskilere dönüp onları yeniden düşünmek dahil olmak üzere. Yok, o var. O merak, heyecan da var. Çünkü heyecan ve merak mutluluk da getiriyor. Tatmin de gerektiriyor. Bu haz var. Yani öyle bir boyut var. Ama bu da tabi ki emek. Yani sonuç olarak literatürünü takip etmek. 20 tane makale buluyorsun, 20'sini okuyacak mıyım yani yarısı çöp diyebilirim. Ha, yani o zaman bazen benim disiplinim ağır basıyor, hepsini okurum. Sonradan demek için 10 tane zaten çöp… Ya ben birazcık belki de fazla şeyim (gülüyor) optimistim yani o konuda. Yaratıcılığın mümkün olabileceğini hala düşünüyorum. Ama tabi ki yani var olan ritim ve rutinlerin içerisinde bir tıkanıklık var. Buna yabancılaşma diyebilirsin ama yani belki de böyle everyday life resistance tarzındaki bir şeyin

> hala önemli olduğunu düşünüyorum. Bu demek, yani kendi gündelik pratiklerimizde, eğitim faaliyetlerimizde, derslerimizde, continuous olarak aslında yenilikler yaratabileceğime inancımı yitirmedim. Yani o anlamda küçük, mikro düzlemdeki direniş potansiyelinin hala var olduğunu düşünüyorum. Akademisyenlerde de var… Ama bir şekilde orada bir yaratıcılığın tümüyle köreldiğini düşünmüyorum. Yani yabancılaşma hepimizin belirli bir düzeyde bıkkınlığı da var. Ama rutinin getirildiği farklı yaratıcı potansiyeline de sahip olduğunu düşünüyorum. (6K, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Diğer yandan, merak ilgi ve yaratıcılık kavramlarının farklılaşan tanımlamaları ve açıklamaları kadar, tüm akademisyenlerin bu yönde mutlak bir yönelimlerinin olmasına dair öngörünün de yapılan görüşmelerin bir bölümünde "sorunsallaştırıldığı" görülmektedir. Bu açıdan farklı akademisyen "ideal tipleri" ve onların farklılaşan motivasyon kaynakları açısından da bir değerlendirmenin yapılması gerekliliği öne çıkmaktadır. Bir diğer ifadeyle; akademisyenlerin bir bölümü açısından merak ilgi ve yaratıcılık özgün ve nitelikli bir akademik bilgi üretim sürecinin ilk aşaması iken; bu durum bazı akademisyenler için zamanla azalmakta veya kaybolmakta; kimi akademisyen açısından ise en başından itibaren profesyonel bir akademik kariyer doğrultusunda hiçbir aşamada doğrudan bir başlangıç noktası olarak işlev görmemektedir.

> Ya şöyle aslında, işin temel noktasının merak olması lazım. Yani, hani merak ve heyecan dediğimiz nokta yani sizi var eden temel güdüleyici nokta bu aslında yani sizi yaratıcı kılacak nokta da bu ama bununla ilgili bir genelleme yapmanın da bir anlamı yok yani herkes merak için burada değil. Ya da herkes sadece merakıyla veya heyecanıyla burada var olmuyor ya da merak ya da heyecanla giren bir insanda birkaç yıl sonra bu da kalmayabiliyor. Yani hani bu yüzden genelleme yapmanın bir anlamı yok ama merak önemli. Merakın üzerine gitmek ve bu merakı teşvik edecek hocaların söz konusu olması aslında burada çok önemli. Yani sizin merakınız olsa da, şu yapılabilir mi bu yapılabilir mi sorusunda, aslında yapılabilir olduğunu düşündüğünüz bir noktada, yani engelleyici çok fazla şey var. O makaleyi gönderdiğiniz dergiden danışman hocanıza kadar. Çok farklı bir şey haline geliyor yani o nicel dünyası burada da ortaya çıkıyor. Ya bu şekilde de aslında, şey de merak aslında yaratıcılığı da… yaratıcılık aslında olmak zorunda olan bir şey, yani yaratıcılık olmadı mı bilgi aktarımından başka bir şey söz konusu değil. Yani müezzin gibi bir şeysiniz aslında ve buna gerek yok. Yani bir şeyi aktarmanızın bir anlamı da yok aslında. O zaten var ve bu basit bir şekilde aktarılabilir. Yani yaratıcılık dediğimiz noktada, hem ders anlatımı noktasında hem bir şeyler üretme noktasında önemli olan nokta da bu biraz da. Farklı bir şey söylemek lazım. Yani her makalenin içinde, her dersin içinde aslında kendimize dair bir şey olması lazım. Şu ana kadar da baktığımızda akademideki en büyük eksiklik de bu. Her üretildi, söylenecek her şey, söz söylendi demek aslında çok basite kaçmak… Yani biri A kişisinden bakmaya çalışıyor mesela birisi B kişisinden, yani entelektüel bir holiganlık söz konusu aslında. Entelektüel dünyada olmaması gereken bir kavram, entelektüellikle birleşmeye başlıyor… Yaratıcılık tam da aslında hani tırnak içinde iki ismi de okumayı gerektirir, iki isme de bakmayı gerektirir yani aktarıcılıktan uzak olmayı gerektirir. Ama alanlar öyle bir kuruluyor ki bunun önüne geçmenin imkanı yok.. bilme yok, bakma yok, merak… İşte merak dediğiniz zaten bu bireysel hikaye de burada çok önemli. Yani bireysel dünyan da burada çok önemli aslında. (22E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Akademik üretimde ilgi merak ve yaratıcılığı öncül faktörler olarak değerlendiren akademisyenlerin bir bölümü ise üretimde söz konusu kavramların "ideal" bir duruma işaret ettiği ve akademik bütün üretim süreçlerinde bu tür bir hareket noktasının bulunmadığı görüşündedir. Burada kuşkusuz mesleki tatminsizlik duygusu, statü-kadro belirlenimci kurallar, yapı ve sistemin yönlendirici olduğu gibi değerlendirmeler öne çıkmaktadır:

> Yani bence bir kere kesinlikle olmalı ama bu idealde böyle. Niye kesinlikle olmalı? Çünkü siz ilgi ve merak duyduğunuz şeyleri çalışmıyorsanız, işte benim gibi 5-6 sene sonra, daha asistanlığınız bile bitmeden, ya ben bu işi bıraksam da aşçı mı olsam diye yemek programları izlerken buluyorsunuz kendinizi. Ya da işte ben bu işi gidip yurt dışında mı yapsam daha mı rahat ederim diye farklı şeyler kovalıyor olarak buluyorsunuz. Ah keşke bir fırsatım olsa da üniversiteden çıksam diye, geceleri uyku öncesinde saatlerce uykunuzu kaçıran düşüncelerin içinde buluyorsunuz. Ve maalesef Türkiye'de bence pek mümkün değil. İmkansız demeyeceğim ama pek mümkün değil. İlla ki yapanlar vardır, onların da yaşam koşulları benimkinden farklıdır. (3E, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Hayır. Yani yapmak isteseler de yapamıyorlar. Çünkü karşılarında bir kurallar silsilesi var. Yani o engelleri atlamalı. Sen de yaşayacaksın bunu, senden sonrakiler de yaşayacaklar. Çünkü, akademik dünyada kalmak istiyorsan bu doçentliği ya vereceksin ya vereceksin. Bu doktora tezini ya bitireceksin ya bitireceksin. Yoksa akademik kariyer zaten başlamadan bitiyor… Gelelim kendime. 45 yaşında doçentliğe başvurmak yeterli bir cevap olur mu? Demek ki duygularımı ve tutkularımı takip edebilmişim diyebiliyorum ve sadece bir tane ortak yayınım var. (4K, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademik bilgi üretim süreci tartışması açısından yapılan görüşmelerde karşılaşılan önemli bir bulgu da, merak ilgi ve yaratıcılık tartışmasının içsel birer motivasyon kaynağı olmasının yanı sıra, bunun bizzat harekete geçme ve eyleme pratiğini oluşturması açısından sahip olduğu dinamik potansiyele ilişkin değerlendirmelerdir. Bir diğer ifadeyle; akademik ilgi, merak ve yaratıcılık; ancak pratikte bir üretim eylemini ortaya çıkarabildiğinde anlam kazanmaktadır. Bu konuda iletişim alanında bir araştırma görevlisi şunları söylemektedir:

> Şimdi ilgi ve merak herkesde var ve her konu için var. Kimisi işte bir konuya ilgi duyarken diğer bir konuya hiç ilgi duymayabilir. Bu ilgi ve merakın, karakterinin bir parçası ve seni sen yapan şey haline gelmiş olması bence önemli. Merak etmeyen insan yoktur ama bu merak duygusunu nasıl tatmin ettiğine bağlı ya da merakının ne kadar peşine düştüğüne bağlı. Yani şu arkadaki kuşu merak ediyorum ama o kuşa bakmak için ayağa kalktığım zaman o merakım anlamlı bir hale gelmiş oluyor, bir eyleme dönüşmüş oluyor. Akademide de bu zaten ilgiyle ve merakla bu işi yapan insanlar çok net anlaşılıyor. Yani öğrencilerin gözünden de anlaşılıyor, o merak zaten mutlaka bir eyleme dönüştürüldüğü için özellikle bizde, bizde hocaların yaptıkları işlere bakılır genellikle. Hani konuda tamam merak etmiş, örneğin hoca merak etmiş çalışmış, tarihçesine bakmış, ama o merak duygusundan sonra nasıl bir eyleme dönüştürmüş bunu? Kendisiyle nasıl harmanlamış? Çünkü zaten günümüzde bilgiye ulaşmak gibi bir zorlukla karşı karşıya değiliz. Tümüyle bizim alanımızda da yeni bir şey üretmek, uygulamayla gerçekleşiyor. Bizim en büyük şansımız o. En biricik ve sonsuz, tükenmeyen bir kaynak yani. Asla bir benzeriyle karşılaşamıyoruz zaten yaptığımız hiçbir çalışmanın. Hani yazınsal alanda bu durum tabi ki söz

> konusu değil. Mutlaka bizden daha iyi yazanlar olmuştur ama bizde böyle bir durum yani biraz karakterinin bir parçası olması gerekiyor herhalde. (2K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademik bilgi üretiminde ilgi merak ve yaratıcılık tartışmasında bir diğer konu; günümüzde akademisyenlerin araştırma ve üretim süreçlerini bu üç odak noktasından hareketle sürdürebilmesinin "koşulları" ve bunun mümkün olup olmadığına ilişkin olarak görüşlerini ele almaktadır. Burada akademisyenlerin akademik ilgi ve meraklarının çalıştıkları alanlar ve bu alanların ihtiyaç duyduğu ekonomik kaynaklarla, bir diğer ifadeyle akademik bilgi üretiminin "maliyeti" ile yakından ilişkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum sosyal bilimler alanları içinde de görünür olmakta ve fakülte/bölümler ve çalışma konuları açısından da farklılık göstermektedir. Özellikle teorik çalışmalar ile saha araştırması veya uygulama geliştirmeye yönelik çalışmalar ve bu çalışmaları yapan akademisyenlerin ifadelerinin de birbirinden farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir.

> Yani neyle ilgilendiklerine bağlı. Yani şöyle, ilgilendikleri konunun yeterli sayıda kaynakçası vardır dijital olarak ve kütüphanelerinde. Çok fazla para harcamadan bu kitaplara erişebiliyorlardır ya da yazılı kaynaklara. Bunları okuyabiliyorlardır. Çok fazla saha araştırması gerektirmiyordur. Daha zihinsel düşünsel veya felsefi bir şey yazıyorlardır, maaşları onu kotaracak ölçüdedir, yeterli olabilir. Ama mesela daha yeni bir alanda çalışıyorlardır, sahaya çıkmaları gerekiyordur. Farklı bir şey yapmanın peşindelerdir ve bununla ilgileniyorlardır. Farklı bir şeyi burada şey anlamında kullanıyorum yanlış anlamayın, imkansız. Kendimden yine örnek vereyim, ben doktora tezimi yazabilmek için 40 bin lira kredi çektim. İşte uçak masrafları bunun dışında. Zihinsel yorgunluğum bunun dışında. Kanada'ya gittim, orada bu 40 bin lira yetmeyecekti ama işte oradaki danışman hocam bana bir bin dolar kadar falan fon sağladı. Çünkü bir etkinliğe katılmam gerekiyor Kanada'da, 250 dolar. Nasıl katılayım? Zaten işte 40 bin liram benim yapmış 4000-4500 dolar para, o 4500 dolar paranın 1500 doları kira, e 1500 dolara karnımı doyuruyorum. Geriye araştırma için 1000 dolar para kalıyor. E ben bu 1000 dolarla kitap mı alayım, etkinliğe mi katılayım, sürekli şehir değiştirmem gerekiyor yolculuk yapmam gerekiyor, yolculuk masraflarımı mı karşılayayım? Olabilir, ama ne ürettiğinize bağlı. Normal şartlarda, şu tez bağlamında konuştuğumuz sanayi işbirliğine yönelik vesaire işler yapabiliyorsanız imkansız, ama daha teoride kalan akademisyenlerseniz, belki. (3E, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Havet olur… Yani çünkü kaynak noktasında tıkanırsın. Bugün pek çok insan, aman ben çok iyiyim, ben çok özelim ben çok güzelim de böyle yapıyor değilim. Kaynak noktasında pek çok insan sıkıntılı. Dolayısıyla. Hani bana sağlanan özgürlük, başka imkanlarımın olmasından kaynaklanıyor. Ben her üniversiteye, herhangi bir üniversiteye, nerede olursam olayım, bir taraftan da başka bir iş yapıyor olmanın verdiği güvence ve rahatlıkla, hadi eyvallah ben gidiyorum diyebilecek durumdayım. Ama bu herkesten beklenebilecek bir durum değil, nasıl bunu bekleyebilirsin herkesten? Tek hayatı, tek geçim kaynağı orası olan birisi, kendisini mutlaka oranın koşullarına uymaya, biat etmeye mecbur hissedecektir sistem de sana biat et diyorsa… Bu, gazetecilik açısından da böyle, gazetecilikte de biraz kendi derdi peşinde koşan adam olabilmemin nedeni, benim aman aman çok cesur çok iyi kahraman olmamdan kaynaklanmıyor. Uluslararası bir alanda, bir mecrada kendime bir imkan yarattığım için buradaki şeylere, mecralara eyvallah etmez bir hale gelebildim. Ne bileyim, bana ana akım medyada genel yayın yönetmenliği önerildiğinde de daha büyük pozisyonlar da önerildiğinde, önerenlerin şok olduğu şeyler söyleyebildim. Dedim ki tamam, ben size bir dosya vereyim bak böyle bir gazete yapacaksanız

> ben onda olurum. Bunu diyebilmemin nedeni, zaten sen başka bir yerde çorbanı kaynatabilmiş hale gelmişsin. Onun için, şimdi bırak para almayı, üstüne para vererek kendi kafama uygun bir gazetede gazetecilik yapıyorum. Bu, dediğim gibi bir meziyet değil, bu anormal bir durum. Bu patolojik bir durum. (7E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Söz konusu koşullar, ekonomik kaynakların yanı sıra, iş yükü konusundaki görev dağılım politikaları, bürokratik süreçler ve akademik "protokoller" gibi konularda da ortaya çıkmakta ve akademik merak, ilgi, yaratıcılık durumunu olumsuz yönde etkileyen faktörler olarak ifade edilmektedir:

> Tabi tabi, elbette,, bunlar tabi şey, bunlar psikolojik kişisel özellikler değil. Bunlar alışkanlıklar, belli bir kurum kültürü ve eğitim kültürü içerisinde ortaya çıkan şeyler. Kesinlikle önemlidir. Yani tabi, kendine dert edinmekle ilgilidir. Yoksa kim ne yapsın hani? Bazen insanlar doktoralarında öyle konular üzerine çalışıyorlar ki yani kimsenin umurunda olmayacak şeylere siz 4-5 yılınızı veriyorsunuz gibi. Bu tabi merakla ilgiyle çok alakalı. Bence kesinlikle alakalı. Ama bunlar da yapılandırılan şeyler. Şimdi ben çok meraklıyım tamam falan ama hani okulda, okul beni işleyişiyle sürekli ketliyor. E şimdi tabi o ölür yani. Ya da okula gidiyorsunuz, sınıftan kimin ders vereceğini, hangi sınıfı kimin alacağının kavgası yapılıyor, öyle şeyler duydum mesela devlet üniversitesinde. Ya da önünüzü ilikleyip giriyorsunuz sağa sola. Yani şimdi bunlar merakı öldüren yapılar olur yani onu söylemek istiyorum. (31E, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

> Olmadan da yapılabilir elbette ya da çoğumuz olmadan yapmak durumunda kalıyoruz (gülüyor) çünkü dediğim gibi yoğun stres faktöründen kurtulmak teknik olarak mümkün olmuyor. Ama yaz döneminde ne kadar zaman alacağını umursamadan aslında çalışmamı yapıyorum ve dolayısıyla da merak ve aslında ortaya çıkan yaratıcılık sonuçta yine beni besliyor ve en çok mutlu eden kısım bu oluyor. Ama tekrar dediğim gibi, başka bir döneme geçiyoruz o yayın baskısı o stres faktörüyle beraber, o yaratıcılığa zaten ket vuruluyor, çünkü stres faktörü bilgi üretimini de yaratıcılığı da engelliyor aslında, diğer taraftan da zaten kafanızdaki soru dediğiniz şey aslında nihayetinde belirli bir elbette düşünmeyi ve zamanı da gerektiriyor. Dolayısıyla sorulara cevap vermek, yaratıcılığı kullanmak iyi bir şey, bertaraf ediliyor ve direkt olarak kişi mecbur kalarak bir şeyleri yapmak durumunda kalıyor oluyor. (32K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Akademik bilgi üretim sürecinde yaratıcılık kavramına odaklanıldığında da tıpkı ilgi ve merak kavramlarında olduğu gibi farklı tanımlamaların ortaya çıktığı görülmektedir. Akademisyenlerin bir bölümü tarafından sosyal yaratıcı zeka, yeni ve farklı bir fikri bulmak, onu takip etmek, farklı sanatsal-kültürel-toplumsal kaynak ve kanallardan beslenmek, yenilikçi olmak, devingen bir araştırma ve bağlamsallaştırma becerisine sahip olmak gibi oldukça farklı şekillerde ifade edildiği ve akademik üretim sürecinin kurucu motivasyon kaynakları arasına doğrudan yerleştirildiği söylenebilir:

> Tabi ki. Yani bazı insanların gerçekten ben şeyi olduğunu düşünüyorum. Sadece çok çalışmakla akademisyen olunamayacağını düşünüyorum yani bir yaratıcı zekaya o sosyal yaratıcı zekaya da sahip olmak lazım yani o ilişkiselliği, bağlantıları görebilecek, daha değişik bir.. kafasının daha değişik şekilde çalışan insanlar olduğunu düşünüyorum o benim düşündüğüm ideal akademisyenin. Yani mesela bir öğrenci bana şey demişti, ya hocam bizim bölümün hocaları hepsi mesela odalarına girince bankacı gibiler. Yani evet böyle düz renksiz kıyafetler giymişler, hepsi masasının başında dimdik bir banka veznedarı gibi oturuyor odalarında. Yani hani zaten o yaratıcı insanların o yaratıcılıkları, bedenlerine de bence yansıyor. Konuşmalarına, hareketlerine, saçlarına

> ve onların zaten ürettiği şeylere baktığınız zaman farklılığı da görebiliyorsunuz. İki nokta üst üste bilmem ne bilmem ne örneği iki kent örneği iki köy örneği gibi çalışmalar yapmıyorlar. Ben de yaptım tabi ki danışman zorlamasıyla kendi tezimin ismini hiçbir zaman seçemedim. Yani yazım biçimlerinde, makalelerinin çalışmalarının başlıklarında bile o yaratıcılığın izlerini bulabiliyorsunuz bu tarz insanların. O ilişkileri kurmak. Yani bir kere değişik bir fikir üzerinden gitmek di mi? Yazılmış olanlar üzerinden değil de. Bu ayrıca şeyi de yani sadece yaratıcılık değil o yaratıcılığı ama besleyen şey de akademinin dışındalar yani. Hem sahada var hem filmlerde var belgesellerde var internette var. Sosyal medya ortamlarında var. Yani bir akademisyenin yaratıcı zekasının yanında o yaratıcı zekayı elde etmek için beslenmesi gereken farklı kanallar var yani ona da girmiş olması lazım. (10K, Arş. Gör. Dr. Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Yaratıcılık ve sanat ilişkilisi de görece daha sınırlı olmakla birlikte akademisyenler tarafından değinilmiştir. Burada özellikle akademik bilgi üretiminde tekrar ve yeni olan arasındaki ikilik öne çıkmakta; akademik üretiminin üniversite sınırları dışına taşan, yapılan işe "kuş bakışı" bakabilmeyi sağlayan, düşünme ve yazma pratiğini besleyen ve bu anlamda "malumun ilanı" olarak ifade edilen ve üretimde "çürümeyi" önleme potansiyeli vurgulanan ifadelerle karşılaşılmıştır.

> … Sosyal bilimlerde olmazsa olmaz diye düşünüyorum. Yaratıcı olunmadığında yeni bir şey üretilmiyor çünkü. Hep birbirinin aynısı. Copy paste içeriklerle dolu her şey. Hani bir şey yazmaya başladığımda ben hep şey düşünüyorum. Hani buradan ele almış ama başka nasıl ele alınabilirdi? Bunu bence sürekli sorgulamak lazım. Yaratıcılık, hem akademisyen olarak seni geliştiren bir şey, hem de ürettiğin içeriği geliştiren bir şey. Ama bu bence sadece yaptığın işe odaklanarak olabilecek bir şey değil. Yani yaratıcı olmak biraz ne bileyim işte sanatla uğraşmayı da gerektirir. Sadece akademide olmak bence yaratıcılığı yok eden bir şey. Çünkü o bir, ne bileyim insanı biraz kurutan, gerçekten kurutan bir şey, hep aynı yerde döndüren bir şey. Birazcık hayatın içinde olmak lazım. İnsanlarla akademi dışında da sohbet etmek lazım. Sanatla kesinlikle bence ilgilenmek lazım. Sanat her meslekte insanı bence geliştiren, değiştiren ve bence mesleğini daha doğru yapmasına teşvik eden bir şey. Sanat çok kurtarıcı bir şey bence. Ben bu anlamda mesela sanatın çok desteğini alıyorum. Yani tiyatroyla ilgileniyor olmam beni çok değiştiriyor. Hem o akademik ortamdan biraz uzaklaştırıyor. Hem yaptığım işe dışarıdan bakmamı kolaylaştırıyor. Dolayısıyla yaratıcı olmak öyle pat diye olan bir şey değil, onun için de uğraşmak gerekiyor ve bu sürekli bence göz ardı ediliyor ama akademik üretimin hep içinde olması gereken bir şey. Yeni bir şey söyleyebilmek için. Yoksa hep aynı şeyler söylenir durur yani. (21K, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Yapılan görüşmeler sırasında karşılaşılan dikkat çekici bir bulgu ise, yaratıcılığın bireysel yönünün dışında "kolektif bir pratik" olarak da yorumlanmasına ilişkindir. Sosyal bilimler nezdindeki akademik bilgi üretim süreci açısından birikimsel olarak ilerleyen ve akademisyenlerin birlikte bir araştırmayı, bir metni ortaya koymalarına işaret eden "kolektif yaratıcılık" vurgusu ise bir akademisyen tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

> Yaratıcılık aslında biraz da kişinin kendi özel ortamında, işte danışmanıyla hocalarıyla, bir ortak bir şey olduğunu düşünüyorum ben yani, bir şey, tek başına bir şey değildir. Yani benim işte fikrim geldi, işte ben bunu yarattım değil. Biz aslında bütün adımlarımızı atarken bir öncekinin birikimleriyle atıyoruz değil mi?.. Kastettiğim şey şu, ben kolektif bir yaratıcılık olduğunu düşünüyorum. Yani bireyin kendi kolektif, bireyin yaratıcılığı elbete var, öznel durumlar tabi ki

> var ama, bizim kaçırdığımız da bir taraf var. Kolektif yaratıcılık. Biz bir şeyi yaparken, üretirken, yaratırken aslında yaşadığımız toplumun içinden bir şeyler üzerinden yaratıyoruz. Ona tabi ki öznel durumlarımızı katıyoruz, ama ben yaratıcılığı biraz daha böyle görüyorum. Akademide de böyle…Yani insanlarla iletişim, o üniversite çevresi, akademik ilişkiler seni ya bir yüceltiyor, ya da indiriyor yerin dibine. Çünkü senin ilişkilerin, konuştuğun şey, sensin aslında…Bu noktada da çevrenin çok etkili olduğunu düşünüyorum ben yaratıcılığa da. (25E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Yaratıcılık konusunda, akademik ilgi ve merak konusundan farklı olarak ise; bilimsel üretimin belirli teorik ve metodolojik kurallar çerçevesinde gerçekleştirildiği hususu hatırlatılarak; bu noktada yaratıcılığın daha çok "özgün konu seçimi" ve "akıcı bir dille" ifade edilmesi noktasında, daha sınırlı bir çerçevede mümkün olduğuna dair değerlendirmelerle de karşılaşılmıştır. Bir diğer deyişle yaratıcılık, doğrudan değil; ancak belirli ölçülerde sosyal bilimlerde üretim sürecinin bir parçası olarak görülmektedir. Bu görüşe sahip akademisyenler açısından yaratıcılık, akademik bilgi üretim sürecinde yeni ve alternatif bir bakış açısı ortaya koymayı hedefleyen düşünsel bir bağlamı değil; yazma sürecinde biçimsel olanı çeşitlendirme veya farklılaştırmaya yoğunlaşan bir noktayı referans almaktadır.

> Bir araştırma makalesine bakmaya başladığında bir akademisyen okuyucu, yayınlanmış bir makaleden söz ediyorum. Orada arayacağı şeyler var. Bakacağı şeyler var. Örneğin örneklem kimlerden oluşmuş? Nasıl seçilmiş? Onu bulmak zorunda. Araştırma hangi modelde yapılmış? Kullandığı istatistiksel teknikler hangileri? Bunlar uygun mu? Ya da alan yazına baktığında, kendisi de o alanda olduğu için, kendisi de o kaynakları görmek ister orada. Kilometre taşı niteliğinde, alana katkı sağlayan çalışmalar, alan yazında yoksa, iyi bir alan yazın taraması yapılmamış der. Ya da işte amaçlarına baktığında, amaçlar ya sorular şeklinde yazılacak, ya da denenceler şeklinde yazılacak. Acaba alt amaçları sorular şeklinde mi yazmış araştırmacı, yoksa test edilecek denenceler, hipotezler şeklinde mi yazmış? Ona bakar. Şimdi burada ne kadar özgür olabilirsiniz? Sizden istenen format, anlatım dilinizi belirli ölçülerde sınırlıyor. Ama dile çok hakimseniz, çok yaratıcı işler yapabilirsiniz. Yaratıcılık, konu seçmede yaratıcılık yöntemde yaratıcılık ve yayımlamada yaratıcılık-raporlamada yaratıcılık. Yöntemde yaratıcılık şansınız daha yüksek. Ama sunumda yaratıcılık şansımız o kadar yok. Onu söyleyebilirim. (23E, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademik ilgi ve merak konusunda akademisyenlerin tamamı ideal durumda da olsa bir ölçüde, üretim süreci açısından bu iki kavramı temel motivasyon kaynakları olarak değerlendirirken; akademisyenlerden bazılarının sosyal bilimler alanında ve akademik bilgi üretim sürecinde yaratıcılığı, diğer iki kavram kadar belirleyici ve merkezi bir unsur olarak değerlendirmediklerini belirtmişlerdir. Burada fen bilimleri-sosyal bilimler ayrımı, "araştırma nesnesi" konusundaki farklılıklar ve yaratıcılığın sanatsal çağrışımı gibi gerekçelerin ifade edildiği görülmüştür.

> Şimdi, yaratıcılık şöyle, sosyal bilimi nasıl anladığınıza göre değişir yine, yani bu sizin bakış açınıza göre değişen bir şey. Ya biz… yaratıcılık biraz geniş bir konu. Biz bilim dediğimizde hani illa ki şeyin kavramlarını da işe koşmamız gerekiyor. Sayısal bilimlerin, işte daha fen bilimlerinin kavramlarını da işe koşmamız gerekiyor. Yaratıcılık biraz daha aslında fen bilimleriyle kafamızda özdeşleşen bir kavram. Dolayısıyla hani, sosyal bilimin olgularıyla, sosyal bilimlerin gerçekleriyle şeyi çok birbirine karıştırmamak gerekiyor aslında. Fen bilimlerinin gerçeklerini, metodolojisini çok birbirine karıştırmamak gerekiyor. Çünkü sosyal bilimin ele aldığı temel şey insan, insana yaklaşım, bir maddeye yaklaşım ile aynı şey değil temelde. Dolayısıyla bir maddeye yaklaşırken bir maddeyi değerlendirirken yaratıcılık, işte ortaya yeni bir şeyler koyma, onun üzerinden üretim süreci daha farklı bir şeye tekabül ederken; insan üzerinde yapacağınız değerlendirmelerde yaratıcılığın ben çok merkezi bir değer olacağını düşünmüyorum. Ya elbette, yaratıcılığı şöyle belki değerlendirebiliriz, yeni olasılıklara açık olma, hani böyle değerlendirirsek bir sorun yok. Sosyal bilimleri, hani sosyal gerçekliği değerlendirirken yeni olasılıklara açık olmak gerekir ve hani bu yönde değerlendirme yapmak gerekir ama olmayan bir şeyi yaratmak gibi bir şeyimiz yok yani. Sosyal gerçeklik bizim elimizle yaratabileceğimiz bir şey değil. Onun için yaratıcılık kavramı çok bana şey gelmiyor yani sosyal bilimler açısından için yerine oturan bir kavram olarak gelmiyor. Hani fen bilimlerinde bir maddeyi alırsınız, çok farklı düşünürsünüz, çok farklı bir noktaya taşırsınız o maddeyi ama insanı böyle kişisel müdahalelerle farklı bir yere taşımak, farklı değerlendirmelerde bulunmak çok şey gelmiyor bana, insan mühendisliği yapmıyoruz biz yani yaptığımız şey bu değil. (20E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Özetle bakıldığında; ilgi, merak ve yaratıcılığı akademik yaşamın ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmekte; içerisinde bu üç faktörün bulunmadığı yayınların ise akademik bilgi üretim süreci açısından bir "tekrarın üretimine" dönüştüğü ifade edilmektedir. Bununla birlikte, günümüzde bu ilkeler doğrultusunda akademik üretim yapabilmenin olanakları, özellikle "iş yükü", "kariyerizm" ve "atama-yükseltme/ performans kriterleri" gibi zorunluluklar nedeniyle mümkün görülmemektedir.

3.4. Akademik Bilgi Üretim Sürecinde "Ortak İyi" ve "Değerler" Tartışması

Akademik bilgi üretim sürecine yönelik bir ortak iyi ve değerler tartışması; kuşkusuz Kant'ın terminolojisinden hareketle; tüm farklılıklarına rağmen insan aklının evrensel olarak ve kendi başına "iyi" kabul ettiği ve "erdemliliğin" bir parçası olmakla da oydaşan genel-geçer bir "ortak iyi"nin talep edilmesi vurgusuyla yakından ilişkilidir[237]. Değerler ise, erdemli olma durumunun da bir parçası olarak; etik olan eylemi mümkün kılan olanak üzerine düşünmeyi; daha ötesinde de buna dair bir istenci ifade etmektedir. Bilimsel üretimin kendisinin de bu tartışma noktasından hareketle

[237] Bu tartışma için Kant'ın (1785) "Ahlak Metafiziğinin Temellendirilmesi" başlıklı eseri incelenebilir.

kamusallık, adalet gibi ortak iyi temelindeki değerler karşısındaki konumu ve akademisyenlerin kendi ürettikleri metinlere ilişkin bu yöndeki kaygıları, değerlendirmeleri ve hatta bizzat bu konu üzerine kafa yorup yormadıkları sorusu da yine bu bağlamda önem kazanmaktadır.

3.4.1. Akademik Üretimde Temel Değerler Üzerine

Akademik bilgi üretim sürecinde benimsenmesi gereken temel değerler konusunda, katılımcıların tamamının belirli kavramlar çerçevesinde ilke olarak vurguladığı ve akademik ethos tartışmasında yer verilen "etik" ve "mesleki normlar" çerçevesinde görüşlerini ifade ettikleri görülmektedir. Katılımcıların konuya ilişkin görüşleri detaylı olarak ele alındığında, çalışma kapsamında elde edilen bulgulardan ilki, hem akademisyenler hem de akademik bilgi üretim süreci açısından değerler tartışmasını oluşturan başlangıç noktası, "dünyayı anlama" çabası ile ilişkisi ve doğaya, insanlığa ve topluma yönelik "adil", "barışçıl", "eşitlikçi", "erdemli" olmak üzere ortak olarak olumlu ve "iyi" olarak kabul edilen değerlerle, iyi ve olumlu yönde değiştirilmesi, dönüştürülmesi olarak kavranması gerekliliğine işaret eden hem felsefi hem de bilimsel bakış açısıdır:

> Ya, bütün bir entelektüel faaliyeti aslında, her türlü entelektüel faaliyetin arkasındaki bence temel prensibin, ilkenin öncelikle dünyayı daha iyi anlamak, daha sonra da onu daha iyi bir yer haline getirmeye çalışmak gibi bir temel kaidesi olması lazım, bu temelden beslenmesi lazım bence. Bilimsel bilgi üretiminde her türlü entelektüel faaliyetin altında aslında bir değiştirme çabası olması gerekir. Toplumu ve insanlığı ve doğayı, iyi yönde, eşitlikçi yönde ve barışçıl yönde dönüştürme çabasının bence esas olması gerektiğini düşünüyorum. (11E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

> Akademisyen, valla her şeyden önce kendine karşı sorumlu. Yalan söylemeyecek, erdem.. burada bence akademisyenin tek ahlakı var erdemlilik. Hani değişik ahlak kuralları var, bence en çok erdem yaklaşımı, şahsiyetin gelişmesine bağlı olanı, ahlak gelişimi her akademisyen için geçerli. (34E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF)

Bu noktada "hakikati arama" ve "objektiflik" tartışmasının olanakları da akademik bilgi üretim sürecinde öne çıkan değerlerle ilişkisi çerçevesinde sorgulanmaktadır. Akademik üretimin bu anlamda mutlaklaştırdığı bir hakikat arayışı ve

bu çaba sırasında üretim sürecinde tanımladığı objektiflik kriterinin katı, görünür ve uygulanabilir bir nitelikte olmadığı, bu durumun araştırma nesnesi açısından "sosyal bilimler" alanının bir parçası ve aynı zamanda temel bir tartışma konusu olduğu; ancak diğer yandan her iki duruma yönelik çabanın da sürekli olarak gözden geçirilmesi ve devamlılığının gözetilmesi yönündeki değerlendirmelerden söz etmek mümkündür

> Çok kısaca bunu toparlayacak olursam birincisi objektiflik ya da sadece salt bilginin hakikatin kendisini bulma, varılamayacak bir şeydir. Objektif olamayız ya da hakikati bulamayız. Hakikatin kendisini tanımlamak zaten aynı zamanda bir tahakküm yaratır. Benjamin ile bu konuda çok aynı şeyi düşünüyorum. Yani biz ya da Adorno ile biz bir şeyi hakikat ya da bunu bulduk bunu bulmak üzerine çalışıyoruz dediğimiz zaman tersine bir iktidar yaratmış oluyoruz. Ama bir şeyin olmaması, bizim ona yönelik çabamızı engellememeli. Yani biz objektiflik yok diye nasıl olsa, tarafgir yazalım dememeliyiz. Biz olabildiğince objektif olmak zorundayız. İnsanın kendi fıtratı kafa yapısı sınıfsal konum geldiği nokta zaten izin vermeyecek bunu biliyorum. (13E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Akademik bilgi üretim sürecinde ve akademisyenler tarafından benimsenmesi gereken temel değerler konusuna ilişkin olarak alınan yanıtlar arasında öne çıkan ve detaylandırılması gereken bir diğer nokta da "etik" vurgusu ve gereksinimi olarak ifade edilmiştir. Yapılan görüşmeler sırasında farklı altbaşlıklarla üzerinde durulan etik tartışmanın bir "değer" olarak ifade edilmesi ise akademisyenlerin görüş ve deneyimleri ile yakından ilişkilidir. Bu açıdan toplumsal konulara ve sorunlara işaret eden bir bakış açısına sahip olmak, araştırma sürecini planlarken belirlenen bilimsel ve mesleki kural ve ilkeleri gözetmek, intihal yapmamak, özgünlük gibi farklı örnekler üzerinden "etik" kodlara referans verilmekte ve bu durumun özellikle Türkiye'deki akademik bilgi üretim süreci açısından öncelikli bir gereksinim olduğu vurgulanmaktadır.

> Yani evet, tabi ki olmalıdır. Yani birincisi, araştırma etiği. Bir kere buna sadık kalmanız lazım. Telif. Buna çok sadık kalmanız lazım. İşte citation. Bunları direkt, kimden ne aldıysanız açık açık göstermeniz lazım. Ama kendi fikirlerinizi de çaldırmamanız lazım. Dolayısıyla temel şey bu bence. Ama etik çok önemli. Yani etik kurala uymayan hiç kimse, yani benim gözümde ne yaparsa yapsın yani bırak akademisyenliği birçok şey için şudur diyemem yani. (30E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

Bilim etiği ve/veya mesleki etik konusuna odaklanan bir temel değerler tartışması ortaya çıkmıştır. Akademik bilgi üretim süreci açısından da "hümanizmi" temel alan bir başlangıç noktasından hareket etmesi, bir araştırma faaliyeti sonucunda elde edilen geçerli ve güvenilir bir "veri" kaynağına dayanması ve çoklu ortak aktör ve üretimlerin

birlikte bulunduğu ve birikimsel olarak çoğalan üretim sürecinden faydalanılarak, yine bu alana her an sorgulanabilir ve eleştirilebilir yeni ve özgün katkıda bulunmasının esas alınmasına karşılık gelen bir "bilim etiği değeri" ifade edilmiştir:

> Etik dediğimiz zaman, bilim etiği şudur. Mutlak hümanist olmak zorunda. Yani insanın kendi yetkinlikleri açısından. İkincisi, mutlak unique bir sonucun olması lazım. Bu ikisi bence çok değerli. Mutlak hümanist olmasından kaynaklı şudur: Yani, veriye dayanmıyorsa bilim değildir. Yani Rabbim şu dağları ne kadar da güzel yaratmış acaba bunun arkasındaki bilimsel gerçeklik nedir diye bir bilim olmaz. Bilmiyorum ifade edebildim mi? Unique olması şudur: Ben dünyanın en iyi bilim adamıyım, dolayısıyla benden önceki ve (konuşurken masaya vuruyor) benim yanımdaki bilim insanları hiçbir halt bilmezler. Benim söylediğim şey mutlak ve gerçekten çok güzeldir. Hayır, başka bilim adamlarının üretimlerine saygı duymadan, onları yok sayarak yaptığın her bir çalışma, etik dışıdır, kavram dışıdır. Başkalarının kuralları üzerine tartışmadan ortaya çıkarttığın her bir kuram yanlıştır. Dolayısıyla başka bilim insanlarını, insanları, alanları yok sayarak kendini bir şeyler bulmuş hissetmek kadar çiğ ve etik dışı bir şey yok bence. (5E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bu bağlamda sosyal bilimlerin söz konusu bilim etiği tartışmasıyla birebir örtüşen ve tarihsel ve toplumsal olarak öne çıkan sosyal hareketler, savaşlar gibi olaylar ve toplumsal dışlanma ve ayrımcılıkla karşılaşan "azınlık" gruplar açısından, "toplum mühendisliği" olarak da ifade edilebilecek, toplumun kontrol altında tutulması yönündeki uygulamaların bir mesleki etik tartışmasıyla yan yana geldiği ve akademisyenlerin çalışma alanları ile çalışma biçimlerini ve "tercihlerini" birlikte tanımlayan bir mesleki ve bilimsel etik kavrayışı olarak ifade edilen bir temel değer olarak ifade edildiği görülmektedir.

> Yani sosyal bilimci olsun kim oluyorsa olsun etiğinin var olduğunu ve olması gerektiğini savunuyorum yani. Etik, tabi ki ondan anladığımız çok farklı şeyler var. Yani bu etik içerisinde bizim genel değerlere, toplumsal değerlere, dini değerlere vesaire birçok boyut giriyor. Sen tabi ki şimdi daha çok mesleki etiği soruyorsun. Yani şimdi bilgiyi üretirken mesleki etiği önemsiyorum. Yani sonuç olarak biz belki atom bombası üretmiyoruz. Atom bombası yapacak mıydın falan gibisinden diye bir soruya cevap vermek zorunda değilim, daha rahatım yani o anlamda. Ama sonuç olarak, bizim sosyal bilimci olarak özellikle toplumu yönetmek ve denetlemek için çok tehlikeli fikirleri üretebileceğimizi zannediyorum deneyimlemişizdir tüm insanlık tarihinde. Yani o anlamda bizimki bir atom bombası gibi birden patlamayabilir ama uzun sürede baya önemli olabiliyor. O anlamda bir etik sorumluluk var. Bu demek, yani özellikle bunları azınlıklara karşı olarak düşünebiliriz, gender boyutuna karşı olarak değerlendirebiliriz, işte pozitif ayrımcılığın savunuculuğunu yapma noktasına gidilebilir. Özellikle belirli konulara daha fazla önem verilmesinden tutun vesaire, yani ben örneğin hala eşitsizliğin toplum içerisinde çok belirgin ve daha vahşi bir şekilde yaşadığını son yıllarda gördüğümüzü ve o anlamda sorumluluklarımızın burada etik sorumluluğumuzu ve mesleki sorumluluğumuzu da görüyorum. Yani o anlamda etiksiz düşünemiyorum. Etiğin tabi ki mesleki kuralların içerisinde yani var. Yani nasıl bir araştırma yapacağını, nasıl bir yayın yapacağın dahil olmak üzere bunun içerisine ve neyi çalışacağın. Çünkü sonuç olarak sosyolog her şeyi çalışabilir ama yani her şeyi çalışabilir de aslında. Ama önemli olan bizim oradaki tercihlerimiz de çok önemli ve belirleyici. Yani ben özellikle toplumdaki eşitsizliği önemli görüyorsam ve bunun üzerine hareket ediyorsam. Bu bir tercih, etik bir tercih tabi ve siyasi de bir tercih yani sonuç olarak. (6K, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Bu bağlamda normatif etik ilke ve değerlerin sosyal bilimler içerisindeki farklı disiplinlerin, çalışma alanları ve araştırma konuları bağlamında da bir değerlendirmeye tabi tutulduğu yorumlar öne çıkmaktadır. Bu açıdan toplumsal fayda ve/veya kamusal fayda, görünenin altında yatan güç ilişkileri ve toplumsal gerçekliğin görünür kılınması gibi hususları temel alan bakış açısının da belirli yönleriyle farklılaştığı ifade edilmektedir. Sosyoloji ve İktisat alanındaki iki doktor öğretim üyesinin konuya ilişkin değerlendirmeleri şöyledir:

> Birincisi, her bilgi özünde değerlidir bence. Yani illa bir işlevi olmasına gerek yok yani bir yönüyle. Yani bilimsel faaliyetin kendisi değerlidir. İkincisi, tabi bizim alanımızda özellikle hani bu var, buna ek olarak da e tabi ki şöyle, policy. Yani ben öyle düşünüyorum. Politika üretmek. Yani şöyle söyleyeyim, bir toplumun organizasyonunda her zaman güç ilişkileri vardır, tahakküm ilişkileri vardır. Her zaman, her zaman… Ben sosyolojinin görevinin, tamamen bu tür güç ilişkilerinin insanları görünmez olarak nasıl işlediğini açığa çıkarmak olduğunu düşünüyorum. Bu anlamda kendinde değerli bir faaliyettir, çıktısı budur yani… Bence sosyolojik anlamda birinci şey budur. İnsanlara gösterebilmek. Yani bakın, size invisible olan, hepimize yani, invisible olan güç ilişkileri var. (31E, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

> Yani aslında bir anlamda böyle pozitif normatif gibi kısımlara giriyoruz o anlamda. Yani ekonomiden hareketle yine yani aslında, nihayetinde, ekonominin elbette çok standart bir tanımı var işte kıt kaynakların optimal kullanımı gibi… aslında şöyle diyebilirim, yaşam koşullarının, aslında iyileştirilmesi gibi bir odak nokta var işte belki gelir dağılımını olumlu hale getirmek, ya da o bozukluğu düzeltmek ya da ekonomik büyümeyi daha olumlu anlamda sağlamak işsizliği düşürmek vs. gibi. alında bir çok farklı endikatör var odaklanılmaya çalışılan ve aslında politika önerisi de yapılan araştırmalar sonucunda bir politika önerisiyle elbette çalışmaların sonlanması söz konusu. Yani yine numerik olarak bakıyor olduğumuz zaman herhangi bir böyle değerin göz önünde bulundurulmadan işlediğini de biliyoruz. İşte özellikle bu finansal piyasalara bakıyor olduğumuzda böyle bir durum var ve herhangi bir kitleye bir fayda sağlamak değil, kişinin aslında faydasına yönelik olarak yapılan bir çalışma ya da bilgilendirme, ama tabi ki elbette bu, alanın kendisine özgü olan kısım bir anlamda. Çünkü, finansal piyasaların elbette ekonomik anlamda, para akışının daha hızlı sağlanması anlamında tabi ki elbette faydası var ama NŞA'da finansal piyasalarla alakalı bildiğimiz şey paradan para kazanma gibi bir durum aslında çok böyle amiyane bir tabirle ifade edersek. Dolayısıyla burada topluma yarayacak bir şey yok bu konuyla alakalı olarak ders verecek hocanın da konuyla alakalı olarak ders veren hocanın da elbette topluma bir fayda sağlama anlamında elbette bir motivasyonu yine yok. ama ekonominin diğer kısımlarına bakıyor olduğumuzda, finansal kısmı bir kenara bırakıyor olduğunuz zaman orada evet değer yargıları devreye giriyor aslında. Evet biz burada toplumda olumsuz gördüğümüz bir şeyi aslında düzeltmeye çalışıyoruz. (32K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Akademik üretimin amaç, kapsam ve gerekçelerinin gözden geçirilmesine odaklanan etik tartışmasının bir boyutu da, elde edilen bulguların işaret ettiği gerçekliği ortaya koymak, doğru söylemek, "doğruya sadakat"in bir temel değer olarak savunulması biçiminde açıklanmaktadır:

> Bir akademisyenin bilimsel namusu, ahlakı doğruyu söylemeyi gerektirir. Bu gazeteci için de doğru. Dolayısıyla yazarken, çizerken araştırma yaparken, siz sadece gerçeğe sadık olmak durumundasınız, doğruyu söylemek durumundasınız. Bir araştırmanın verilerini, şu veya burayı memnun edecek şekilde eğip bükmemelisiniz. Bu araştırmadan şurayı memnun edecek veya burayı memnun edecek sonuçlar çıkarayım gibi bir derdiniz olmamalı. Dolayısıyla sadakatinizin

> sadece gerçeğe ve doğruya olması lazım. Tam da sosyal bilim açısından bu böyle, mesela göç çalışıyorsun ve bir bakanlık, belirli bir politikayı uygulamak istiyor. Sen de o politikanın uygulanmasına uygun sonuçlar çıkartıyorsun araştırmanda. Bu, gerçeğe sadakatten, doğruya sadakatten çok bir iktidar odağına sadakat anlamına geliyor. Ya da her neyi çalışıyorsan, araştırma fonu bir yerde, orayı memnun edecek şeyler söylemeye çalışıyorsun. Bunların tümü, gerçeğe ve doğruya sadık olmaya, yazarken, çizerken çalışırken gibi, olmazsa olmaz bir ilkeden seni sapıtan şeyler. (7E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Yapılan görüşmelerde akademik bilgi üretim süreci konusuna odaklanan temel değerler tartışmasında etik ile ilişkisi vurgulanan bir diğer nokta da "özgünlük" olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla etik tartışmasının bir diğer boyutunda, akademik olarak üretilen bilginin farklı açılardan bir "biricikliğe" sahip olması ve bunu sağlamak üzere; "tarafsızlık", "genel-geçerlik", "evrensellik" değerleriyle bütünleşen bir özgünlük kaygısı taşıması gerekliliğine işaret edilmektedir:

> Tabi, mutlaka. Yani, orjinalitenin peşinde koşmak. O tabi şey var, post-modernist bakış açısından baktığımız zaman bugün tekil olanı hani biricik olanı biraz Benjamin vari konuşursak yakalamak çok zor. Biriciklik kalmadı çünkü, her şey üretildi ve yapıldı. Ama akademi hala buna olanak sağlayan bir alan olduğu için bence biriciklik meselesinin peşinde koşmak ve bunu yaparken etik davranabiliyor olmak, etik tarafsızlık ve genel-geçerlik prensibi var ya, bugün benim söylediğim şey, Japonya'da belli şartlar altında da geçerli olmalı. O zaman biraz bilimden bahsediyor oluyoruz tabi. Kültürlerarası ve kültürel süreçleri hariç tutarak söylüyorum. Yani sosyal bilimlerde ne kadar hariç tutmak mümkün tabi belli olmaz ama, yani baktığınız şeylere göre değişir buralar önemli tabi dediğim gibi hani etik davranabiliyor olmak, bir kere kendinize karşı dürüst olursanız, üretmeye çalıştığınız bilime ve yaptığınız şeye karşı da bir dürüstlük olur. İyi ahlak ve dediğim gibi, bugün acaba biriciklik var mı meselesi de önemli. (8E, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademisyenlerin yaptıkları araştırmalarda özgünlük; özellikle Türkiye'deki literatür taraması çalışmaları sürecinde görünür olan, birbirini tekrar eden konu, başlık, içerik ve referanslarla "türetilen" bir üretim pratiği karşısında, "yeni bir tartışma açan", "literatüre alternatif bir bakış açısı sunan" nitelikli üretim vurgularını üretilen akademik metinlerin tekrara düşmeyen bir çabayla oluşturulmasının gözetilmesi olarak da ifade edilmiştir.

> Şimdi benim kendi açımdan önemli olan, birincisi, hani yazdığım şeyler, bir tartışma açabiliyor mu? literatüre bir katkı da oluyor mu? ya da işte kendi siyasal toplumsal düşüncem çerçevesinde bir etkisi oluyor mu? Tabi bu bir siyaset insanı gibi falan değil, bir akademik pozisyondan. Çünkü bizim pozisyonlarımızın da bir siyasi yönü var. Hani dar anlamda parti siyasetinden bahsetmiyorum. (26E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Akademik üretimde ve akademisyenlerin araştırma pratiklerinde bilimsel "tarafsızlık" konusu da benimsenmesi gereken temel ilkeler ve değerlerden bir tanesi olarak ifade edilmiştir. Akademik üretimde ve akademisyenler arasında tarafgiriğin bir

anlamda bilimsel üretimin eleştirel ve sorgulanabilirliği karşısında katı sınırlar inşa eden ve bir "fetişleştirme" durumuna karşılık geldiği, bunun da bilgi üretme sürecini sorgulanamaz bir kısırdöngüye sokan ve kendinden sonraki tüm diğer akademik ilke ve değerleri eylemsiz kılan bir duruma neden olduğu vurgulanmıştır.

> Biz bilimde hep şunu söyleriz. Bilimsel doğrular geçici doğrulardır. Mutlak doğru yok bilimde. Mutlak doğruymuş gibi, bir savaşçı gibi savunamazsın görüşünü, Hele etik sınırları aşarak savunamazsın. Hem de yine sosyal bilimlerin bize öğrettiği bir şey var. Manzara baktığınız tepeye göre değişir. Bu tepeden bakıyorsanız manzara böyle görünüyor. Başka bir tepeden bakıp başka bir şey göreni de dinlemelisiniz. O da çünkü kendi bakış açısından gördüğünü söylüyor size. Bu sabır işidir, bu anlayış işidir. Bu saygı işidir. Bilim dünyasında bir konferansta birisi bildiri sunduğunda, siz farklı bir kuramdan bakabilirsiniz. Farklı bir yöntemsel tercihiniz olabilir. O perspektifle bunu, geçersiz diye eleştiremezsiniz. Böyle araştırıldığında, böyle bakıldığında bu bulunuyor. Başka şekilde, yöntemle ya da başka bir örneklem grubundan veri toplanarak, başka bir araçla başka sonuçlar elde edebilirsiniz. Bilimin böyle bir çoğulcu yanı var. Bu katı tutumdan bıktığı için bazı bilim felsefecileri ne diyorlar? Yönteme hayır! Yöntemin hegemonyasından, yöntemin getirdiği sınırlılığın bilimin neredeyse bir din haline getirmesinde, sorgulanamaz bir şey ortaya çıkarmasından rahatsız insanlar. (23E, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademisyenlerin araştırma pratikleri çerçevesinde ele alınan bir konuda bilgi yetkinliğinin sağlanması bu açıdan literatür kaynaklarının tamamının incelenmesi ve tasnif edilmesi ve araştırma sürecine dair tüm bilimsel sorumlulukların ve akademik kaygının gözetilmesi yönündedir.

> … Mesela bir kere daha yani mutlaka ben şey yapmam lazım. O konuya ilişkin olan mesela her şeye mümkün olduğunca ulaşabildiğim her şeye ama her şeye bakmam gerekiyor. Yani mesela bir şekilde imkan varsa ve ben sonuna kadar zorlamadığım sürece, ben bu kadarını buldum. Bu kadarını şey yaptım bu mesela benim için kabul edilebilir bir şey değil, sonuna kadar o konuya ilişkin yapılmış her şeye bakmam gerekiyor benim. Sonrasında yani süreçte işte ulaşabildiğim tüm kaynaklar ya da kişiler yani her şeyin sonuna kadar tüm çaba ve emeğin gösterilmesi gerekiyor. Yani bu anlamda bir önceliğim var. (33K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Sosyal bilimlerde yapılan saha araştırmalarında farklı katılımcılarla görüşmeler gerçekleştiren akademisyenlerin vurguladıkları ilke olarak benimsenmesi gereken temel değerlerden biri de katılımcıların kişisel bilgilerinin korunması ve çalışılan konuda paylaşılan görüş ve değerlendirmeleri nedeniyle zarar görmemesi amacıyla bu bilgilerin ve kişilerin mahremiyetinin gözetilmesi durumudur. Özellikle sosyal bilimlerin farklı alanlarında araştırmaların belirli dezavantajlı gruplarla birlikte gerçekleştirilmesi bağlamında da elde edilen bulguların, "kamusal fayda" ve "katılımcıların korunması" esasıyla planlanması konusu, yapılan görüşmelerde öne çıkan bir nokta olarak saptanmıştır.

> Akademik bilgi üretmek bir kamusal iştir. Bu bilgiyi üretmenin riskli alanlar olduğunu da kabul edersek özellikle doğa bilimlerinde, belki sosyolojide antropolojide de öyle, o bilginin kimin hizmetine kimin faydasına, hangi saikle üretildiği meselesi temel meseledir. Bu yüzden de bilgiyi üretme süreci kesinlikle bu etik sınırlar içerisinde olmak zorundadır ve bu etik alan da, toplumda, akademinin üniversitenin kendisine içkin olan kamusal bilgi üretme ve kamusal bilgi üretirken de toplumun ekseriyetini zor durumda bırakmaktan ziyade, onun hayatını kolaylaştıracak daha düzgün ve iyi bir dünyanın daha da adil bir hayatın sağlanmasına hizmet edecek bir kamusal fayda üretmesi açısından şey olmak zorunda. Yoksa bilgi üretmek aynı zamanda iktidarların ve çeşitli güç odaklarının hizmetine sunulduğu vakit o bilginin nasıl topluma bir bumerang efekti yarattığını biliyoruz biz tarihsel olarak. Sosyal bilimlerin de öyle. Yani bir toplumu tanımak için hangi yani neyi sizin derdiniz nedir ki o konuda araştırma yapıyorsunuz ve o ürettiğiniz bilgiyi sonra ne yapacaksınız? O ürettiğiniz bilgi üstüne çalıştığınız kesimler eğer dezavantajlı gruplarsa onları güçlendirecek mi yoksa onları bir şeyin nesnesi haline mi getirecek? daha korunaksız bir belki de duruma mı düşürecek? Bu konular çok mühim konular…Yani eleştirel bakmak tek taraflı bakmak anlamına gelmez. Eleştirel bakmak, bizatihi insanın her şeyden önce kendisine eleştirel bakmasıyla ilgili bir pozisyonu içerir. Dolayısıyla dezavantajlı gruplarla ilgili olarak üretilen bilgi onların tarafını tutup başkasına laf yetiştirmek üzerine olan tek taraflı bir bilgi üretim sürecinden bahsetmiyorum. Eleştirel bilgi üretmek, bizatihi insanın içine atıldığı toplumun kendisine dair eleştirel bilgi üretmesi demektir bu ve bunun ama kamusal anlamda faydalı olduğu inancıyla yapılan bir bilgi üretme sürecidir. Yani bu işin doğasını ben bu şekilde görürüm. (37E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Temel değerler ve ilkeler konusundaki görüşlerin zaman zaman mevcut durumdan çok, bir "ideali" tanımladığı, akademisyenlerin bu değerler çerçevesindeki görüşlerinin de bir temenni olarak ifade edildiği görüş ve deneyimlerden de söz etmek gerekmektedir. Çünkü kitabi olarak sıralanan ve açıklanan ilkesel değerlerin akademisyenler arasında ve akademik bilgi üretimi süreci açısından farklı biçimde algılandığı[238] göz önünde bulundurulduğunda, bu değerlerin ne ölçüde uygulandığı sorusunu da görünür kılmak gerekmektedir. Bu konudaki eleştirilerde zaman zaman "etik" konusunda yapılan hatırlatmaların bir "dışlanma" sebebi haline geldiğine ilişkin ifadeler de yer almaktadır:

> Bunlar çok önemli…Birincisi benim taşrada gözlemlediğim şeyler şunlar. Biz biraz safmışız herhalde. Yani insanlar şuna önem verir diye düşünüyordum. Temel işte insan haklarına, yatay iletişime. Çünkü şunu düşünüyorsunuz… Kendi arkadaşlarımın çok büyük bir kısmı ÖYP'li. Siz de ÖYP'lisiniz ve buradaki insanlar da hani sizin gibi, Hani bazı temel şeylere değer veriyor gibi bir hissiyatla hareket ediyorsunuz ama ben gittiğimde 2010, hatta fark etmiyor, akademide şöyle bir şey var. Taşrada özellikle. İkili ilişkiler. Mikro-iktidar ilişkileri. Arkadan iş çevirmeler. Sizin haberinizin olmadan böyle yüzünüze gülünüp bambaşka şeylerin döndüğü ve bunu çok sonra fark ettiğiniz. Bu işte yayın olsun, bölüm başkanlıkları, dekan yardımcılıkları, şunlar bunlar vesaire işte sektörle işbirlikleri, gidip özel liselere atıyorum orada ders anlatmak, oradan para kazanmak vesaire. ve bunu siz, şeyden bahsediyorsanız eğer genel olarak böyle bu etik mi? bu yaptığın şey. Bir şeyi öğrendiğinizde, mesela ders paylaşımını öğrendiğinizde, siz aslında olması gerekeni söylerken bir anda marjinal bir insan konumuna düşüyorsunuz ve bir şekilde dışlanıyorsunuz ve bunu çok net gördüm. (24E, Arş. Gör. Dr (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

[238]Erdirençelebi ve Filizöz (2019:1250) tarafından 9 devlet üniversitesinden 587 akademisyenle gerçekleştirilen nicel araştırma sonucunda, "akademik etik değerlere yönelik algı ve tutumların demografik değişkenlere göre farklılık gösterdiği" sonucuna ulaşılmıştır.

İntihal konusu özellikle bu çalışmanın sınırlarını da aşan ve ayrı bir çalışmanın ana başlığı olabilecek bir yoğunluk ve sıklıkta, görüşme yapılan akademisyenlerin neredeyse tamamı tarafından işaret edilen bir nokta olmuştur.

> Çalmayacaksın. çalmayacaksın. çalmayacaksın. Benim en önemli ilkem. Sen olacaksın. Bırak, eleştirsinler. Bırak, yanlış yaz, ama çalma. Esinlen, ama o esinlendiğini birebir alma. Üstüne bir şey koyarak, bir şey koy. Yeni bir şey olsun. (4K, Dr. Öğr. Üyesi., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bu noktada zaman zaman bireysel olarak akademisyenin temel akademik değerleri ile "kurumlar" bağlamında ifade edilebilecek üniversitelerin etik kodları[239], değer ve "beklentiler" kitabi olarak uyumlaşmakla birlikte uygulamada çatışmalı bir durumu beraberinde getirebilmektedir. Bu noktada evrensel akademik ilkeler ve ortak iyi yönündeki değerlendirmeler kadar; bir devlet kurumu olarak üniversitelerin veya üniversiteler üzerindeki üst yönetim kurumunun akademiye, akademisyene ve akademik üretime yönelik "bakış açısı"nın belirleyicine yönelik ifadeler dikkat çekmektedir:

> …Bir defa yani işte burada da kontrol edebildiğimiz ve edemediğimiz bazı şeyler var işte dış etkenler var. Kontrol edebildiklerimiz için söyleyeceğim şeyler daha böyle kendi, kişiyle alakalı şeyler işte o disiplin, kendini nerede görmek istediğin, kendince neler yapmak istediğin, onu yapabilme disiplinine sahip olmak gibi. Ama diğer yandan da işte belli başlı dış etkenler var mesela işte bu konuştuğumuz performans, teşvik, çalıştığınız kurum, çalıştığınız kurumun akademiye bakış açısı. Yani bunlar da hani önemli. Ne bileyim çok idealistsinizdir ama çalıştığınız kurum çok böyle onun tam tersi yönünde ilerliyordur. Hani sizin tam tersi yönünüzdedir. Onun içinde ne kadar kalmak zorunda olduğunuz veya ne kadar kalmak istediğiniz gibi yani evet. (29K, Dr. Öğr. Üyesi., Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

Değerler tartışmasında akademisyen-kurum ikiliği kadar; akademisyenlerin bireysel motivasyon kaynakları ile akademik kaygılara ilişkin ortak değerler konusundaki çelişkilerden de söz etmek gerekmektedir. Önceki bölümlerde vurgulanan "farklı akademisyen tipleri" göz önünde bulundurulduğunda; bu bölümde ilk olarak bahsedilen dünyayı anlama, hakikati arama gibi temel ve öncelikli değerlerin yerini; akademik unvanlar, ekonomik sermaye temelli ilişki ağlarının genişletilmesi gibi "bireysel tercihler" ve "ideoloji" gibi faktörlerle birlikte de düşünülmesi gerekliliğinin altı

[239] Konuya ilişkin olarak, Gerçek ve arkadaşlarının (2011) "Yükseköğretim Kurumlarında Etik İlkeler Sorumluluklar ve Davranış Kuralları" başlıklı makalesi; YÖK tarafından hazırlanan "Etik Davranış İlkeleri" ve üniversitelerin yayımladıkları etik kodlara ilişkin dökümanlar incelenebilir.

çizilmektedir. Bu noktada da akademisyenlerin "motivasyon kaynakları" öne çıkmaktadır:

> Bu biraz ideoloji ile bağlantılı bir şey. Herkes gibi akademisyenin de ideolojisi olabilir ve hizmet etmeye çalıştığı şey, kendi kişisel varlığı ise (gülüyor) tabi ki bu değil yani meşru olmak, bütün ana akımı takip edip en rekabette üste çıkmak, bu benim saygı duyabileceğim bir şey olmaz. Tabi ki benim etik görüşüm açısından bu olmamalı. Hani titr için çalışmak olmamalı akademi. Tabi ki önce ülkenize sonra insanlığa belki önce insanlığa sonra ülkenize katkıda bulunacak şekilde bilimsel üretime yönelmek benim için etik olan bir şey. İnsanın kendini aşmak, bilgisine katmak, bu süreçte de bunları yapıyor olması yani etik olan bu. Yani dolayısıyla hani ama o ideoloji belli bir yönde katkı yapmayı gerektirir. Bir başkasınınki başka türlü bir katkıya… yani o tercihlere bağlı bir şey ama sonuçta ille de ana akımın yönlendirdiği, ben iki türlü gördüm bu olayı, yani sorunuzun cevabını. Biri genel-geçer akım içinde yükselme şeklinde bir yaklaşım, bir diğeri de kendi tercihleriniz ve ideolojileriniz doğrultusunda faydalı olmak kime ve neyeyse (gülüyor). (41K, Profesör, Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF)

> Var, bu ne biliyor musunuz? Kendinize samimi olacaksınız. Herkesi kandırabilirsiniz, kendinizi kandıramazsınız. Dolayısıyla öncelikle kişinin kendisini tanıması, neyin peşinde olduğunu neyi anlaması gerekiyor? Bunu da eğer siz başka bir nedenle akademisyen olmuşsanız, ne anlamda? merak ettiğinizin değil de işte başka bir dış faktörün teşvikiyle ya da motivasyonuyla buradaysınız ve bu soruyu sormamışsanız samimi olarak, o zaman kendinizi kandırıyorsunuzdur, bir. Kendini kandıran insan akademisyen olamaz. (34E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF)

Özetle; akademik bilgi üretim sürecinde benimsenmesi gereken farklı değerler öncelikli koşullar olarak da ifade edilmiştir. Bu tartışmalar ekseninde özellikle intihal, özgünlük ve mahremiyetin vurgulandığı bir bağlamda etik değerlere saygılı ve toplumu, insanı temel alan; hümanist akademik bilgi üretim süreci bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

3.4.2. Sosyal Bilimciler Açısından Farklılaşan Değerler var mı?

Akademik bilgi üretim sürecine ilişkin olarak benimsenmesi gereken temel değerler tartışmasında, sosyal bilimler ve akademisyenleri açısından farklılaşan değerlerin bulunup bulunmadığı konusundaki görüşler de incelenmiştir. Katılımcıların temel değerleri "evrensel bir bilim" anlayışı çerçevesinde değerlendirdikleri ve bu bağlamda söz konusu ilkelerin tüm bilimler için geçerli olduğu görüşü öne çıkmaktadır (30 katılımcı-%73). Diğer 11 katılımcı (%27) ise, sosyal bilimler için bu ilkelerin/değerlerin farklılaşabileceğini dile getirmişlerdir. Farklılaşan değerler üzerinde duran katılımcılar açısından da "bilgi üretiminde etik değerlere uymak" ve "özgünlük"

temel tartışma noktası olmakla birlikte; "toplumsal sorumluluk" ve "kamusal fayda yükümlülüğü" ve "politika üretmek" sosyal bilimler açısından öne çıkarılan değerler olmuştur.

Bu tartışma çerçevesinde akademisyenlerin çoğunluğu ilk olarak; yukarıda bir özeti sunulan ortak iyi ve temel değerler tartışması bağlamındaki değerlendirmelerinde fen bilimleri ve sosyal bilimlerinin büyük ölçüde benzer şekilde benimsenen ve/veya bu şekilde olması gereken ilkeleri ifade ettiklerini ve bunun genel bağlamda bilimsel ilke ve değerlerle ilişkili olduğunu vurgulamışlardır.

> Yani aslında bu noktada, doğa bilimcileri ile sosyal bilimciler açısından bir farklılık olduğunu düşünmüyorum ben. Ama sosyal bilimcilerin, yine konu insan ve toplum olduğu için ve bununla ilgilendikleri için biraz daha hassas davranmaları gerektiğini düşünüyorum… İşte sünnet kavramı, mesela bir sünnet kavramı örneği var. Yurtdışında bazı noktalarda çok geleneksel bir meseleyi savundukları düşünülen tıp doktorlarının aslında daha çok kendilerine kâr getiren bir şeyden çok da uzaklaşmamak için sünnetin çok yararlı çok gerekli çok önemli bir mesele olduğuyla ilgili tonlarca makale bulunabiliyor aslında. Bir çevre mühendisinin, çevre ile ilgili bir durumda gerçekten dik duruşlu olması gerekiyor ki ancak bilimi savunabilsin. Yani buna bilimi savunabilmek diyebiliriz, tam olarak oturdu aslında. Çünkü bilimin içine koyduğumuz kavramlar, hani gerçekten evrensel kavramlar. Bu kavramların içinde, toplum tarafında olmak var. Yani en basitinden. bu, popülist bir toplum tarafında olmak değil ama. Hani gerçekten, bazen halka rağmen, şimdi bu laf biraz modernist bakış açısı gibi olacak ama, bazen halka rağmen, çünkü halkın bazen istedikleri, gerçekten şirketlerin istedikleriyle uyumlu hale gelebilir. Senin bilimsel olarak gördüğün şey, gerçekten onun karşısında olsa bile doğru olan olabilir. Bu noktada gerçekten dik duruşlu olmak lazım. Tam da bir ilkelilikten bahsediyorum. Sosyal bilimci açısından bu daha da önemli, daha da dikkat edilmesi gerekiyor. Çünkü bizim söylediğimiz sözlerde, söz öyle bir hale geliyor ki, ben artık sözün silah olduğunu söylüyorum. Söz silah artık şu süreçte. Çünkü algı her şey. Yani gerçeklik diye bir şey yok, hipergerçeklik sürecindeyiz ve her şey aslında karayı beyaz yapma noktasında bir süreç işliyor artık. Ve bunun tam ortasında da sosyal bilimciler duruyor. Sosyal bilimciler ne kadar "kullanışlı" olursa birileri için, o kadar değerli olurlar, o kadar primleri teşvikleri artar ve o kadar da insanların gerçeğe ulaşmasında bir engel haline gelir. (25E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Sosyal bilimciler açısından ilke olarak benimsenmesi gereken temel değerler veya bu değerlerin sosyal bilimciler açısından farklı bir takım sonuçlara yol açtığını düşünen daha sınırlı sayıdaki akademisyenin ise özellikle "araştırma nesnesi" açısından fen bilimleriyle temel bir farklılığa sahip olduğu ve araştırma konusu, kapsamı, çalışma alanlarının da bu noktada bir ayrımı beraberinde getirdiği ifade edilmektedir. Bununla birlikte, toplumsal yapı, olgu ve olaylara ilişkin tarihsel artalanı da gözeten, ilişkisel ve bütüncül bir bakış açısına sahip olmak, bu konuda mevcut durumu "eleştirel" bir bakış açısıyla ortaya koymanın da sosyal bilimciler açısından karşı karşıya oldukları çeşitli baskılayıcı unsurlar karşısında zorlaştığı yönündeki değerlendirmelerle karşılaşılmıştır.

> Ya sosyal bilimciler her şartta 9 köyden kovulan doğrucu davut olmak zorundadırlar diye düşünüyorum. Ya çünkü bizim doğrudan odak noktamız toplumun kendisi olduğu için, belirli sorunlara kulak tıkaamak ya da seçici olmak gibi bir lüksümüz yok. Olmamalı. Yani ortadaki sorun ne ise, toplumu ilgilendiren temel mesele ne ise ona odaklanıp onun üzerine çalışmalıyız diye düşünüyorum. Ama bu Türkiye şartlarında maalesef olamıyor, olması imkansız şu anda. Çünkü, bunu yapamayan insanı da ben eleştirmiyorum. Yani çünkü dediğim gibi, mesleğinle ailenle, hayatınla, özgürlüğünle, her şeyinle tehdit edilebildiğin bir ortamdayız şu anda. (3E, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Dolayısıyla sosyal bilimler açısından farklılaşan değerler tartışması da bir önceki bölümde detaylı olarak vurgulanan, akademik bilgi üretim sürecinde benimsenmesi gereken temel değerler tartışmasıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Sosyal bilimler/akademisyenleri açısından da açıklamalar bu vurgular çerçevesinde değerlendirilebilir.

3.4.3. Akademik Bilgi Üretim Sürecinde "Öz" Tartışması

Yapılan görüşmelerde hem akademik kapitalizm hem de akademik ethos konusundaki kavram seti, yazma deneyimi, değerler, sosyal bilimler açısından bilgi üretim pratiği gibi farklı konu başlıklarında zaman zaman akademisyenlerin ifade ettikleri görüşler çerçevesinde bir "akademik öz" kavrayışının ortaya çıktığı ve bu kavrayışın çeşitli vurgular çerçevesinde tanımlandığı görülmüştür. Dolayısıyla akademi, akademisyen ve akademik bilgi üretim süreci açısından bir "öz" değerlendirmesinde bulunmak ve buna karşılık gelen kavramları saptamak; bireysel bir öngörüden çok; bu alanın sınırlarını tanımlayan, düşünsel kaygılarını taşıyan ve sorumluluğunu hisseden akademik topluluğun "sözü" ile inşa edilen ve yeniden üretilen bir yapıya sahiptir. İşte tam da bu noktada akademik kapitalizmin egemen söyleminin bir alternatifi olarak kurulan ve "özdüşünümselliği" temsil eden akademik ethos, bu bağlamıyla hem "ortak iyi"nin konumlandırılması; hem de sürekli olarak eleştirel bir sorgulamanın varlığı ve ulaştığı sonuçlar açısından anlam kazanmaktadır. Akademisyenlerin, akademik ethos ile kurdukları ilişki ve "akademik öz"ün olanaklarına ilişkin değerlendirmeleri de bu açıdan önem taşımaktadır.

Alınan yanıtlarda "öz" tartışması zaman zaman genel çerçevede bir akademik bilim anlayışını temsilen yapılmakta ve disiplinlerarası hatta disiplinler-ötesi bir kapsamda birikimsel olarak ilerleyen, birikimle temellenen, ondan beslenen ancak "yeni" olan ile mevcudun ötesine geçen bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan "hümanizm", "tekrar ve taklit dışı bir çaba", elde edilen bilgi ve bilme biçim ve pratiklerine "evrensel katkı" bu akademik "öz" ile yan yana gelen ifadelerdir.

> Bilim bir şekilde sizden önceki bilim alanlarına saygıyı, ondan beslenmeyi ve onu aşmayı gerektiriyor. Ne onları aynen taklit etmeyi veya reddetmeyi kabul etmiyor. O yüzden bilim hümanist bir yaklaşımdır. Yani şimdiye kadar bilim insanları tarafından yapılan duvarın üzerine bir tuğla koyabilmektir özüne baktığınız zaman. (5E,Profesör,Vakıf Üni.,İlk on dışında, İletişim)

> … Kendi fikrinize, üretiminize ulaşabilmeniz için, o yolu bulabilmeniz için, alternatiflerine ve dünyada olanlara ve bazen ülkemiz içinde olanlara geniş perspektiften bakmak gerekiyor. Bu da çoğunlukla o entelektüel bilgiyle ulaşabileceğimiz bir alan. Dolayısıyla o akademik özü, geçmişten bu güne gelen o geleneği tutmak gerektiğini düşünüyorum. O konuda şeyim çok. Tırnak içinde geri kafalı. Yani o alana bırakmak istemiyorum yani şey demek istemiyorum yani işte gençler de böyle okumuyorlar. Ya da işte çok fazla okumaktan şikayet eder öğrenci ama burası bir akademi yani burası üniversite. Daha kısa sürede meslek edindiğin bir yer değil. Veya buradan mezun olman çok iyi bir film geçebileceğini göstermiyor bu ama o birikimin bir kısmına sahip olacağını gösteriyor ve bunun garantisini verebiliyorum yani o birikime sahip olan birisi kesinlikle daha başka bakıyor. Dünyaya, alanına, sanatına, işine. Bir tarafta o var. Ama diğer tarafta da dediğim gibi demin bunun bir fildişi kuleye dönüşmemesini de önemsiyorum. Yani bulunduğu çevreden dünyadan hem yerel düzeyde hem evrensel düzeyde kopuk, kendi içerisinde üretim yapan ve sadece kendi dilini konuşan bir habitatının da olmaması gerektiğini düşünüyorum. Özellikle bizim gibi daha çok sosyal bilimler alanında çalışan kişilerin. (9K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bir diğer görüş ise, söz konusu öz tartışmasını akademi kavramıyla birlikte ele alan ve onu bir "hakikate ulaşma çabası" üzerinden daha felsefi anlamda bilgiyi ve bilgi üretim sürecini bu hakikatin birleştirilmeyi bekleyen parçaları olarak değerlendiren açıklamalardır. Bu açıdan "doğruya ve bilimsel bilginin kendisine sadakat", bu sadakatin "özerk" koşullarının inşa edilmesi ve "etik" boyutuyla da iç içe geçen bir vurgu öne çıkmaktadır.

> Özünde akademinin sahip olması gereken şey, bir hakikate ulaşma çabası. Ve bizim ürettiğimiz her bilgi, o hakikatin aslında parçaları olmalı ve o parçaları birleştirerek biz ilerlemeliyiz diye düşünüyorum. (3E, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Özellikle doğruya sadakat ve etik boyutların bizim açımızdan korunması çok önemli. Bu korunduğu zaman hoş işler olabilir Yani dolayısıyla böyle meselelerde bir biçimde işbirliği önemli ama özerkliğini, bilime olan sadakati, bilimsel bilginin kendisine olan sadakati korumak çok daha önemli diye düşünüyorum. Çünkü onu korumuyorsanız ürettiğiniz bilgi başka bir şeye dönüşür. (17E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

Yukarıdaki tartışmanın devamı niteliğindeki bir diğer yaklaşım da doğrudan akademik bilgi üretim süreci odağı üzerinden bu "akademik öz" tartışmasına yönelik olarak verilen yanıtlara ilişkindir. "Derinleşmek" olarak ifade edilen ve temelde bir bilgi arayışını vurgulayan bu kavram çerçevesinde belirli "trendler" yerine bir çalışma konusu üzerinde düşünsel anlamda dikey ve ilişkisel olarak hareket etmek, bu konuya "kafa yormak" ve "yeterli olarak tanınan" bir zaman dilimine dağılan bir düşünsel faaliyet alanı ile yazma çabasını birlikte karşılayan bir eylem bütününün kastedildiği gözlemlenmektedir. Söz konusu "öz"ü ve "derinleşme" pratiğini "dipsiz kuyu" metaforu üzerinden açıklayan bir akademisyen şunları söylemektedir:

> Şeye önem veriyorum ben akademide, birçok alanda çalışmaktansa spesifik belirli alanlarda çalışmak ve o alanlarda uzmanlaşmak daha doğru gibi geliyor. Yani biraz akademisyenliğin de özünde bu olmalı gibi geliyor. Çünkü etrafımda onu da çalışayım bunu da çalışayım ay şundan da bir şey yazayım diyen insanlar o kadar fazla ki. Ama baktığınız zaman nitelikten çok uzak bu işler. Çünkü bir şeyde derinleşmediğin sürece hep eksik. Kaldı ki derinleştiğin zamanda bile aslında ne kadar eksik olduğunu gözlemliyorsun kendi bilgilerinin. Çünkü bilgi biraz böyle bir şey, öğrendikçe daha fazlasını, daha fazlasının olduğunu görürsün. Akademisyenlik de aslında tam buymuş. Yani bu anlamda bence deli işi. Sürekli bir kuyunun içindeyiz, ama o kuyu sonsuz bir kuyu. (21K, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Görüşler arasında öne çıkan bir diğer nokta da bu akademik "öz"ün içerisinde ve bizzat onunla birlikte tanımlanan bir özgürlük ve özerklik tartışmasıdır. Buradaki özgürlük ve özerklik, hem akademi, hem bilgi üretimi hem de akademisyen açısından "fikir-düşünce hürriyeti", düşünme, araştırma ve ifade etme serbestisi ve bu alandaki çeşitliliğin, farklılıkların ve eleştirinin birlikte var olduğu ve bunu "talep eden" bir topluluk, bir kurumsal yapı ve bir bilgi üretme biçimi tanımlanmaktadır.

> Yani bu üniversite özerkliği, özgürlüğünü, fikir özgürlüğünün temel taşlarından birisi. Yani fikir özgürlüğünün bir parçası olarak; fikir araştırma, kendini ifade etme, düşünce özgürlüğü çerçevesinde görmek lazım üniversiteyi. Bu anlamda bir üniversiteyi de her zaman savunmak lazım. Bu anlamda bir özerkliği de her zaman savunmak lazım. O yüzden üniversiteler toplumun diğer kesimleri ya da diğer kurumlarla aynı olmak, onlar gibi olmak zorunda değil. Bir çeşitliliği, fikri çeşitliliği de her zaman barındırmak zorunda… Yani gerçekten dahisi de olabilir delisi de olabilir. Yani bu iki arada dünya kadar da insan da olabilir. Hani üniversiteler böyle yerlerdir aslına bakarsanız, ya da olması gerekir. (26E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Akademisyenlere odaklanan ve onların akademik bilgi üretme pratiği üzerinden ifade edilen "öz"e ilişkin değerlendirmelerde de bu üretimi uzun soluklu bir "süreç" olarak anlamak, dolayısıyla da bilginin kendisini sonlu ve sonuç odaklı ve mutlak bir yapı

olarak değil, "mütevazılıkla" aranan, sorularla sürdürülen bir bilgi arayışının peşinde yol alan, bunun için de sürekli kendisiyle, düşündükleriyle ve ürettikleriyle çatışan bir biçimde ifade edilmektedir:

> Yani kendinle hem barışık hem de kendiyle kavgalı olan insandır akademisyen. Barışık olan samimi olacak anlamında, bu değer. Kavgalı olacaksın. Bu. Kendini hiçbir zaman bitmiş, sonuna ermiş görmeyeceksin. Yani ortaya çıkıp ben bunu biliyorum diye anlatan insan akademisyen değildir. Biz böyle o mütevazılık gösteriş içinse bilemem ama o gösteriş değil onu hissetmen lazım, değer bu. Mütevazı olacak akademisyen. Yani hiçbir şekilde biliyormuş gibi değil bilginin peşinde olduğunu gösterecek. Çünkü yaptığı bu… özgürce soru soran ve doğru olduğuna inandığın anda da o sorunun hakkında bir yanıt arama anlamında bilgi üreten kişidir. Yani bilgi, sorunun bir çıktısıdır. Sorusu olan insan bilgiyi bir tek o benimseyebilir. (34E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF)

Akademik "öz" tartışmasında yukarıdaki çerçeveden farklılaşan bir başka bakış açısı ise; üniversite, akademi, akademisyen ve akademik bilgi üretim sürecini bu kurum ve pratik içerisinde "mutlaklaştıran" ve bu duruma bir "fildişi kule" metaforuyla karşı çıkan değerlendirmelerden oluşmaktadır. Burada bahsedilen anlamda doğrudan bir "özcülük" eleştirisinden ziyade; daha çok üniversite kurumuyla özdeşleştirilen ve sınırları da bu bağlamda çizilen bir "ayrıcalıklı" konumun sorgulanması durumu öne çıkmaktadır. Bu anlamda sivil toplum, düşünce kuruluşları gibi farklı aktörlerin de bahsedilen anlamda bir "öze" sahip olabileceği, "ortak iyi" bağlamı çerçevesinde bu değerleri taşıyabileceği ve söz konusu düşünme-yazma pratiğini önemseyen bir düzlemde alternatif mekanlar ve aktörler olarak var olabilecekleri vurgulanmaktadır.

> Yani şöyle bir şey. Şimdi, akademiyi bir defa böyle çok prestijli anlamında, sembolik anlamda daha ayrı bir fildişi kulesine koymamak lazım. Benim ilk eleştirim bu olabilir. Yani, akademiyi sanki hep böyle daha ayrıcalıklı bir pozisyonda aslında ona tahsis edilmiş bir misyonun, yani bilgi üretim sürecinin, bilimsel araştırma yapmanın mecrası olarak görülmüş olmanın getirdiği bir şey var, böyle bir prestij var ve ona atfediliyor sürekli. Bu hani kısmen modernlikle ilgili bir şey, modernleşme tarihiyle ilgili bir şey. Üniversitelerin kiliselere karşı verdiği mücadelenin belirli bir sonucu olarak görülebilir bir üniversite aydınlanmanın değerlerinin bilgi üretmenin, pozitif bilginin, sosyal bilimlerin her alanındaki bir yuvası bir mecrası olarak düşünülmüş olmasını, bir aydınlanma veya post aydınlanma sürecinin içine oturtularak görüldüğü için, üniversite böyle bir prestijli bir şey olarak görülüyor, kiliseye, sivil topluma ve diğer kurumlara göre. Öte yandan, ama biz öyle bir çağda değiliz. Artık yani bu anlamda üniversitenin diğer kurumlara nazaran daha üstte, hiyerarşinin başka bir yerinde duran ve aslında biraz da bilgi üretme misyonunun sadece ona atfedildiği bir durumda değiliz. (37E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Katılımcı görüşleri özetle ele alındığında, akademinin bir öze sahip olması gerekliliği vurgusu; "hümanizm, "etik," "hakikate ulaşma çabası", "özgünlük", "derinleşme", "mütevazılık" ve "ortak iyi" ifadeleriyle ön plana çıktığı görülmektedir.

3.4.4. Akademisyenin "Sorumluluğu"

Yapılan görüşmelerde; üretilen akademik bilginin konusu, kapsamı ve niteliği açısından bir kişi ve/veya gruba karşı sorumluluğunun bulunup bulunmadığı, akademisyenin de bu konuda bir sorumluluk taşıma gerekliliği konusundaki görüşleri sorulmuştur. Alınan yanıtlar doğrultusunda dört farklı yaklaşımın öne çıktığı gözlemlenmiştir. Bunlardan ilki; akademisyenin kendisine, akademiye ve akademik faaliyetlerine yönelik sorumluluklarına ilişkin olarak ifade edilen görüşlerdir. Akademisyenin içinde bulunduğu alan, burada üstlendiği görev ve sorumluluklar ile tüm bu süreci yürütmesindeki amacın sorgulandığı yanıtlarda, neden "bu işi" yapıyorum?, "ne için" yapıyorum? gibi soruların öne çıktığı ve akademisyenin özdüşünümselliğini öne çıkaran bu tür bir aşama üzerinden sorumluluk vurgusunun yapıldığı görülmektedir:

> Sonuçta sizin hani gerçekten her şey eşit olsa, her yerde standardizasyon olsa gerçekten onu mu yapardınız? başka bir şey mi? böyle düşünmek lazım. Yani işin içinde para ve ün olmasaydı, herkes eşit ün ve paraya sahip olsaydı, siz gerçekten onu mu yapardınız? sorusu var. (41K, Profesör, Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF)

> …Bence topluma insanlara değil, kişinin bir kere kendisine bence çok büyük bir sorumluluğu var. Ben sahte bir belgeyi, ya da saçma sapan kendi menfaatim için bir şeyi bambaşka biçimde yorumlayıp değerlendiremem. Bir yerler beni finanse ediyor diye onları mutlu edecek şekilde bir şeyler yazamam. Bence her şeyden önce kişinin vicdanı ve onuru gelir. Birincisi bu, bunu sağlamam gerekir ama ikincisi de şunu unutmayalım. Sosyal bilimler bizim kendimizce oturup eğlenelim diye oluşturulmuş bir disiplin değil. Biz sonuçta bir çalışma yapıyoruz ve bunu kamuya açıyoruz, insanlara açıyoruz. İnsanları bizim yanıltma hakkımız yok… Dolayısıyla siz, toplumdaki belirli bir şey, belirli bir kuram ya da perspektif içerisinden ele alıp analiz ettiğiniz zaman, onun kusur ve gediklerini dürüst bir şekilde dile getirmiyorsanız, ya da benim açıklamalarım bu ama tutmayan yerler bu demiyorsanız hakikati çözmüş gibi elinizde sanki kutsal kitap var gibi ortaya çıkıyorsanız, insanları da yanlış yönlendiriyorsunuz. Mütevazılık bence çok önemli. Yani bir şeyi yapıp her şekilde onu tartışmayı göze almak gerekiyor yaptığınız şeylerden eminseniz. Ama birincisi, kendi vicdanınız ve onurunuz bence her şeyden önce gelir. İçinizin rahat olması lazım onu o şekilde değerlendirmek için. İkincisi de tekrar söylüyorum biz sadece akademisyenler olarak birbirimize yazmıyoruz ya da kendime yazmıyorum veya para kazanmak için yazmıyorum. Bilgi bence kamusal bir şeydir, halk için olmalıdır. (13E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Bununla birlikte; akademik faaliyetlerin "sorumluluğunu" taşımak ve bunun "evrensel" nitelikte bir pratik olduğunu hatırlatan bir akademisyen tarafından; doktor unvanının verilişi örneği üzerinden, bu vurgu şu şekilde aktarılmıştır:

> Bizlerin üniversiteler olarak verdiği unvanlar, dünyanın bütün ülkelerindeki meslektaşlarımız adına verdiğimiz unvanlardır. Örneğin bir doktora tezini biz kabul ettiğimizde, o alanda dünyadaki bütün bilim insanları adına bu görevi yapıyoruz. Amerika Birleşik Devletlerinde görev yapan arkadaşlar da benim adıma görev yapıyor. Bu nedenle üniversitelerin verdiği dereceler evrensel

> derecelerdir. Aldığınız bir doktoranın, başka ülkelerde de doktora olarak kabul edilmesinin nedeni budur. Bunu aksattığınızda bir süre sonra Türkiye'nin itibarı ile oynamış olursunuz, Türk üniversitelerin verdiği derecelerin sorgulanması gerçeği ile karşılaşırsınız. O yüzden her birimiz bu sorumluluğu omuzlarında hissetmek zorunda. Ben bu jürideki görevimi, kendi alanımdaki binlerce akademisyen adına yürütüyorum, kişisel bir karar değil verdiğim karar diyebilmeli. Yani hem işlevsel hem yapısal açıdan hemen her boyutta köklü dönüşümler yaşamak zorundayız. Bunu yaşamadığımız, öteleyip durduğumuz sürece, ne üniversitelerimizin sorununu çözebiliriz. Ne de bilgi üretme ilgili sorunlarımızı ortadan kaldırmış oluruz. (23E, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Söz konusu sorumluluk bilinciyle aktarılan akademik bilgi üretiminin bu açıdan hem topluma hem de "mesleğe" yönelik genel bir sorumluluk etiği olarak da açıklandığı gözlemlenmiştir.

> Yani tek bir şey değil içinde birçok şeyi barındıran bir şey aslında akademik bilgi üretimi ve ben hep şunu söylüyorum, kendime de bunu hatırlatıyorum tezimi yazarken de. Bizler akademisyenleriz ve cidden büyük sorumluluklarımız var. Bir bilgiyi üretirken de bu sorumluluğu düşünerek bence üretmeliyiz. Yaşadığımız topluma, öğrencilerimize kendimize ve mesleğimize o sorumluluk bilinciyle bir şeyler yapmamız gerekir gibi geliyor. Bu yüzden de her şeyi yazıp çizmek bana kesinlikle çok etik dışı geliyor (21K, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Bu görüş çerçevesinde, akademisyenin kamusal fayda temelli sorumlulukları ile akademisyenler ve üniversiteler açısından mevcut durum arasındaki farklılıklara değinen ve bu anlamda didaktik ve a-priori bir içsel sorumluluk kavrayışının yerini alan pragmacı sorumluluk bilincinin öne çıkışına dair çeşitli eleştiriler de yöneltilmektedir. Bu kapsamda bir akademisyen şunları söylemektedir:

> …Olmalı, kamuya. Kamuoyuna karşı, vatandaşlara, topluma karşı bir sorumluluğumuz olup, ürettiğimiz bilginin toplum yararına bir dönüşüm sağlaması noktasında bir ideal durum var. Ama bu ideal olan durum. Mevcut durumda, ya çok böyle tekil, çok öznel yani, öznel derken özgün bazı çalışmalar dışında, özellikle Türkiye için konuşuyorum, bizim yaptığımız çalışmaların ne piyasaya, ne topluma, ne devlete hiç kimseye bir faydası yok yani kendi kişisel tatminlerimizi arada şey yapıyoruz. Ya da ben akademisyenim diyebilmek için üretiyoruz. Olur mu öyle şey diyeceksiniz? Oluyor. Yani bugün istatistiklere bakalım. Yapılan çalışmaların %90'ı, Avrupa'da Amerika'da orada burada yapılmış çalışmaların tekrarı. Yapılan çalışmaların çok büyük bir kısmı, Türkiye'de zaten daha önce yapılmış çalışmaların tekrarı. Yani yenilikçi olma anlamında sosyal bilimciler çok ürkek. Yani, biraz önce hani bir örnek verdim ya bana şey dediler, oğlum manyak mısın? Acayip acayip işlerle başını belaya sokuyorsun bu tez konumu söylediğimde. Aynı insanlar şey diyorlar, ya zaten işte Amerika'da yapılmış bir çalışma buldum, onu uyarlarım Türkiye'ye. E tamam uyarla, nedir bu çalışma? Ya işte orada 2 tane şarkıcıyla sohbet etmişler şöyle bir sonuç çıkmış, ben de burada 2 tane şarkıcıyla sohbet edeceğim nasıl bir sonuç çıkacak? E bu doktora tezi!? Gerçekten çok detay veremiyorum belki kişinin kimliği ortaya çıkar ama bu gerçek. Dolayısıyla, ben maaş alıyorum. Ben akademisyenim. Ben yükselmek için bunu yapmak zorundayım. Para kazanmak için bunu yapmak zorundayım. Dolayısıyla üretiyorum. Hani bu toplumsal faydayı sağlayan, toplumsal fayda için çalışan akademisyenlerin, gerçek anlamda böyle düşünen ideal akademisyen sayısı %1'i geçmez diye düşünüyorum bu anlamda üretim yapan... (3E, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

İkinci bakış açısında; yapılan araştırmaların doğrudan bu tür bir toplumsal kaygı, ekonomi, siyasi ve sosyo-kültürel yapı ve ilişkilerle örülü bir "toplumsal gerçeklik"

tartışması üzerine kurulu olması gerektiği ve hem akademik bilgi üretimi hem de akademisyenin çabasının bu tür bir sürece bilinçli ve iradi olarak yönelmesinin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bir diğer ifadeyle akademisyenin sorumluluğu, kamusal alanda ve aktörler düzeyinde inşa edilen bir biçimde değerlendirilmektedir. Burada aynı zamanda bir "objektiflik" tartışması da öne çıkmakta; bilimsel objektiflik durumu gözetilse dahi bir paradigma odağının ve buna bağlı bir perspektif eğiliminin bulunması gerekliliği görüşü vurgulanmaktadır.

> …Bir kere akademik bir perspektifiniz olacak. Yani hani şey diyorlar ya, objektifliğin anlamı şey değildir yani herhangi bir paradigmaya bağlı kalmamak gibi bir şey değildir. Paradigmanızı değiştirirsiniz belki yeniliklerle yeni fikirlerle ama yine de bir kök paradigmaya sahipsinizdir. Yani duruşunuz olmalı bir sosyal bilimciyseniz. Yani gidip bir Marksist paradigmadan beslenirken bir yandan da sezgicilerden Bergsonculardan bir şey yapamazsınız. Çünkü birbirinin zıttıdır yani öyle bir değeriniz bir duruşunuz olacak akademik anlamda. Dediğim gibi objektiflik farklı bir şeydir ama. Bu ideolojik bir duruş falan da değildir belki. Hani belki de öyledir. Ama zaten sosyal bilim işte yani ben daha çok Marksist perspektiften baktığım için her bilimin zaten ideolojik bir yanının olduğunu düşünüyorum ki zaten sosyal bilimlerin değil, fen bilimlerinde de aynı şey var yani. Mesela biyolojide. Bugün işte mesela COVID-19'un ortaya çıkmasını biyologlar da araştırıyor ama bunda mesela işte o kapitalist üretim sisteminin çevresel yıkımın etkilerinden bahsetmiyorlar değil mi? Somut olarak Çin'deki durumdan yani. İşte ne bileyim vahşi hayvanların pazara girmesini kapitalist birer metaya dönüşmesinin rolünü şey yapmıyorlar, vurgulayamıyorlar. Bunu söylemiyorlar. Demek ki burada bir duruş var. Yani onların da ideolojik bir duruşu var. O anlamda bir değer olmalı. Ayrıca liyakat, ondan bahsettiğim için tekrarlamaya gerek var mı bilmiyorum. Eşitlik. (10K, Arş. Gör. Dr. Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Akademisyenlerin bilgi üretim süreci ve sonuçları açısından sorumluluklarını daha çok kamusal perspektifte ve "kamu yararı" ile ilişkilendirdikleri görüşler öne çıkmaktadır:

> Bence bilgi kamusaldır bir kere. Yani ben bilgiyi ürettim. Siz ürettiniz şimdi. Bunun kamuya mal edilmesi lazım bir kere her şeyden önce. Benim kendi şeyim vardır yani. Ben sosyolojinin işlevini daha önce açıkladım, görünmez olanı görünür yapmak insanlara. Bu çok kamusal bir bilgi. Yani bu insanların hayatına değecek bir şey, onları etkileyecek bir şey…(31E, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

> Bu soru sosyal bilimler açısından düşünüyorum, olması gerekiyor bence. Ha yani vatandaşa, halka karşı bir sorumluluğunun olması gerekiyor. Mesela bu son dönemde benim çalıştığım konulardan birisi bu dürtme dediğiniz davranışsal iktisat. İnsanların bu psikolojik aksaklıklarından yola çıkarak davranışlarını değiştirebilir miyiz düşüncesi. Hani God Father'ı oynama olayı. Ya bilim o kadar tehlikeli bir şey olarak kullanılabilir ki. Ya o yüzden olması gerekiyor. (36K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

İki akademisyen, çalışması kapsamında dezavantajlı gruplarla gerçekleştirdiği görüşme sürecine yönelik değerlendirmelerini; hem akademik üretim hem de akademisyen sorumluluğu bağlamında şu şekilde aktarmaktadır:

> Yani hani baksan mesela, ben bir tane makalemi, mevsimlik tarım işçileri ile ilgili bir proje yapmıştım Dünya Bankası'yla birlikte. Benim o kızlara borcum vardı. Yani o kızların sesini daha çok insana duyurmam lazımdı, bu benim borcumdu yani onlar beni çadırlarına aldılar. Onlarla birlikte, bana ağladılar, bana böyle çok özel şeylerini anlattılar. Ben onların sesi olmayacağım öyle mi? Ben bunu yazmayacağım? Ayıp bana. Yani hani ben bunu ama ben sahadan geldikten sonra derslerimde bunu en az 3-4 defa anlatırım yani hangi derse girdiysem. Mutlaka bir bağlantı kurarım. Genç işsizler nasıl yaşıyorlar, nasıl çalışıyorlar biliyor musunuz? Genç kadınlar nasıl? Böyle anlatmaya başlarım. Arkadaşlarıma anlatmaya başlarım. Başka hocalara anlatmaya başlarım. (38K, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

> Ya şimdi şöyle, bilgiyi ürettiği gruba karşı belki bir sorumluluğu vardır. Hani çünkü birincisi yani yaptığı çalışmalarda onların dezavantajına, zararına olacak bir şey yaratacaksa o çalışma, belki yayınlanmayabilir bile. Ama tabi bu biraz da şeyle ilgili ya, dezavantajına derken, belki isimlerini yayımlamaz. Hani çalışma çünkü kendi saptadığı gerçeği yayınlayabilir ama yer ismi, kimlik bunları vermez. Bir de işte şey meselesi var hani. O gruplar hakkında belki de çok sert yazılar yazmaması gerekiyor. Atıyorum Romanlar hakkında. Mesela kentteki insanların Romanlara bakışı hakkında. Şimdi Roman belki çok acımasız ifadeleri okuyunca, di mi? Ya bir şey gerekiyor ya bir süzgeçten geçirmek gerekiyor galiba. Özellikle dezavantajlı gruplar konusunda böyle bir şey var. O konuda ben de çok deneyimli bir şey olmadığı için söyleyemiyorum yani. Atıyorum dezavantajlı gruplarla ilgili çalıştıysa onlar da okuyabilirler çünkü. Bu grupları incitmeden kırmadan bir ifade şekli gerekir yani o şekilde ifade etmesi gerekir veya grupları birbirine düşman etmeyecek şekilde. Ya onu yapmak da biraz zor bir iş galiba. (10K, Arş. Gör. Dr., Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Yapılan görüşmelerde öne çıkan üçüncü bakış açısı ise, akademisyenlerin ve akademik bilgi üretim sürecinin belirli bilimsel kaygıları taşımakla birlikte; söz konusu konu olay ve olguları tüm yönleriyle irdeleyebilmeleri açısından bir "tarafsızlık" sürecinin devrede tutulmasının gerekliliğine işaret etmektedirler. Bu açıdan akademisyenlerin bir kişi ve/veya gruba yönelik sorumluluklarından çok; burada akademisyenin mevcut durum karşısında "görece özerkliğini" vurgulayan ve akademik bilgi üretim sürecinde kurum ve/veya aktörlerin "taleplerinden" ve/veya "kaynaklarından" ziyade; toplumsal yapı, sistem ve ilişkilere odaklanan bir bakış açısına sahip olması gerekliliğine işaret edildiği gözlemlenmiştir.

> Akademisyen akademi için akademisyen olur, ben bunu söylüyorum. Yani ezilenlerle egemenler arasında tercih yapmak konusunda kalmamalıdır bir akademisyen. Ama bunun farkında olmalıdır… O yüzden hep bir görece özerk olmak lazım. Şunu söylemeye çalışıyorum, aktörlerden çok bu aktörlerin içine ait olduğu toplumdaki, yani yaşadıkları toplumdaki özgürleşememe sorunu sizin için sorun olmalı…Yani burada bir taraftarlık üzerinden akademik bilgi üretilemez… (34E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF)

> Bence objektiflik ilkesi çok şeyi kapsıyor. Mesela şunu da demek isterdim. Herhangi bir çıkar ilişkisinde çalışmamızın birinin çıkarına olacak şekilde gerçekleri çarpıtmaması, o da objektifliğe yine giriyor. Yani biz, gerçeğin ne olduğunu görmeye anlamaya betimlemeye ve anlamlandırmaya çalışıyoruz ve burada gerçeğin kendisi öncelikli. Biz değil, endüstri değil, kurum değil, sistem değil, ideoloji değil. Ha diyeceksiniz ki gerçek nedir? o da tartışılır, onu tartışırız yani. Demek istediğim, ilkesel olarak hiçbir şeyi gerçeğin önüne koymamalıyız. Bizi zaten akademisyen yapan bu değil mi? Bizim işimiz gerçekle, bilgiyle. Onu ortaya çıkarmak yani. Yoksa biz doğru yanlış veya iyi kötü işinde değiliz. (12K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Bu noktada akademik bilgi üretim süreci ile eğitim-öğretim faaliyetleri arasında "sorumluluk" bakımından bir ayrımın öne çıktığı görülmekte; yapılan görüşmelerde bilgi üretim süreci açısından doğrudan bir kişiye ve/veya gruba ilişkin bir sorumluluktan ziyade; lisans ve özellikle lisansüstü eğitim sürecinde öğrencilere karşı sorumluluk duygusunun vurgulandığı görüşlerle karşılaşılmıştır. Dolayısıyla; akademik üretimde akademisyenlerin tamamının bu anlamda genel-geçer bir "kamu yararı" sorumluluğunu aynı biçimde tanımlamadığı ve taşımadığı; eğitim-öğretim faaliyetleri açısından öğrenci merkezli bir sorumluluk vurusunun bulunduğu gözlemlenmiştir.

> Yani aman aman benim öyle bir şeyim yok, özellikle ürettiğim şeylere yönelik yok. Çünkü çok fazla okuyan yok. Grup dediğin işte akademisyen. O konuyu çalışan. Sorumluluk değil de bu, ben orada kendimle ilgili yapıyorum aslında baktığınızda, hani dedin ya biraz önce o merak var, iç enerjim yine oluyor, o merakım şuyum buyum, aslında o güdülüyor beni orada baktığınızda, ama bir şey ortaya çıktıktan sonra da yayın oluyor evet, tamam. Ama ben herhangi bir sorumluluk hissetmiyorum açıkçası, öyle bir duyguyla hareket etmiyorum ya da beynim öyle düşünerek ilerlemiyor. Ancak işte hani okuduklarında aa ne güzel ya bak okumuşlar benim makalemi. Hani, sorumluluk değil de hah, okunmuş bu makale, kaç kişi okumuşu gördüğümde ha iyi bari oluyorsun o kadar. Ama yani bilgiyi üretme, literatürde oluyor olma vesaire de, herhangi bir kişiye sorumluluğum ya da gruba sorumluluğum yok. Ama eğitim anlamında öğrencilerle ilişkime yönelik, sorumluluk evet ben duyuyorum. Çünkü o çocukların nasıl diyeyim, iyi yetişmesi gerekiyor bana göre. Bütün derslerimde yani böyle bir şeyle ilerliyorum ben aslında baktığında, sorumluluk olarak ben öğrencilere hissediyorum sorumluluğu, bilgi üretmede sorumluluk hissettiğim herhangi bir yer yok… Evet, öğrenciye sorumluyum ben, orada sorumluluk hissediyorum. O kadar. (35K, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Lisansüstü öğrencilerle birlikte yapılan bilgi üretim süreci açısından akademisyenin bir sorumluluğunun bulunduğunun altını çizen bir katılımcının ise ifadeleri şöyledir:

> Evet, düşünüyorum. Ama bunu, öğrencilere karşı olduğunu düşünüyorum ama bunu böyle çok lisans düzeyine indirmek ne kadar doğru ondan tam emin değilim. Ama mesela yüksek lisans ve doktora öğrencilerine, özellikle tez öğrencileri varsa onlara karşı evet, düşünüyorum. Çünkü literatüre daha kaliteli bir şey katmak, daha böyle önemli geliyor bana özellikle yüksek lisans tezi yazanlar, doktora tezi yazanlar ya da ders aşamasında olanlar için de bir şey olduğunu düşünüyorum ben, bir ışık olduğunu düşünüyorum. (29K, Dr. Öğr. Üyesi., Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

Diğer üç bakış açısı ile karşılaştırıldığında daha az karşılaşılan dördüncü ve son gruptaki değerlendirmelerin ise kamusal fayda ve/veya evrensellik gibi ilkeler çerçevesinin dışında kalan ve daha mikro ilişkiler düzeyinde sürdürülen ve sınırlandırılan, bu bağlamda görece daha bireysel bir sorumluluk kavrayışı ve deneyimi çerçevesinde geliştiği söylenebilir. Sorumluluk kavrayışının "hesap verilebilirlik" biçiminde

belirlenmesi ve bir kısıtlamaya işaret etmesi durumunda "tehlikeli" olabileceği yönünde eleştirildiği ve bu anlamda bir "özgürlük" vurgusunun öne çıktığı söylenebilir.

> Bence olmamalıdır. Yani sorumluluğu vardır da, ama hani sorumluluğu ben daha olumlu düşünürsem evet olmalı. Ama bu böyle hesap verilebilirlik gibi, bunun hani, Ben mesela bu kadar ulvi olduğunu düşünmüyorum yani öyle kamu yararına, milletim için, ülkem için, dünya evren için bilgi üretiyorum falan, o kadar abartılması gerektiğini düşünmüyorum. Hani sorumluluksa daha hani mikro düzeyde, daha işte hani… Şey için söyledim onu ben. Hesap verilebilirlikten kastım diyelim ki bir araştırma yaptınız bir yayın yaptınız ve onun sonuçlarıyla ilgili hani size bir hesap sorulmasıysa o sorumluluk denilen şey. Ona hayır dedim yani. Bu niye böyle gibi bir sorgulanmaya öyle bir sorumluluğum yok. Yoksa işte hani sen bunu yaptın ama zaten oradan oraya yani kamu menfaatine uygun değil o zaman çok tehlikeli bir boyut bence o iş. Sorumluluğu var, bu sorumluluğu yerine getirmedi diyip, hani başka bir yere taşınabilir bu iş. Ben biraz daha hani özgür olması, biraz daha değil tabi her zaman özgür olmasını tercih ederdim bunun. (28K, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Lisansüstü tez aşamasında bulunan bir akademisyen ise; bireysel akademik yaşamı üzerinden örneklendirdiği sorumluluk deneyimini şu şekilde aktarmaktadır:

> Yani ilk önce, kendimi iki yere sorumlu gibi hissediyorum. Bir çalıştığım okula, bir de hani okuduğum okula. İkisinden de hani bir beklenti oluyor tabi o kurumun altında yazdığım için aynı zamanda orada okuduğum için bu tezi oluştururken falan. Tabi ki de hissediyor hani belki okumasam hani tez yazıyor olmasam, sadece çalışıyor olsam, o zaman belki de sadece ona kendimi sorumlu hissederim. Ama şu iki farklı okulda şey olunca da, hani insan hissediyor tabi iki tarafa da kendini.. hani bu okuldan şöyle bir tez yazmış bir öğrenci olmak. Aynı zamanda da işte diğerinde de araştırma görevlisi olarak iyi bir yerde tezimi yazıp vermiş olmak falan hani. Dediğim gibi dekan hocamız sürekli geliyor. Tezin nasıl gidiyor? Hadi yaz da doktoraya gir bakalım diye böyle sürekli bir şey var. Öyle olunca tabi insan şey yapıyor oraya sorumlu hissediyor. (1K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Katılımcı görüşlerine özetle bakıldığında, bir akademisyenin öncelikle kendisine; bununla birlikte öğrencilere, topluma ve daha önemlisi akademik disiplinin kendisine karşı bir sorumluluğu olduğu ya da olması gerektiği vurgusunun baskın olduğu görülmektedir. Ancak öte yandan, bu sorumluluğun belirli çıkar gruplarına yönelik bir bağlılık ilişkisine dönüşmesi tehlikesine de vurgu yapılmakta; böylesi bir durumda akademik bilgi üretim sürecini olumsuz etkileyeceği ifade edilmektedir.

3.5. Akademik Bilgi Üretimi ve Yazma Deneyiminde Özdüşünümsellik

Akademik bilgi üretim sürecinde ethos tartışması çerçevesinde ele alınan bir diğer başlık, akademisyenlerin yazma deneyimleri, akademik üretim sürecinde amaç-sonuç ilişkisi ve son kertede metinle baş başa kalmak olarak ifade edilen üç düzeyde "özdüşünümselliğin" görünürlüğüne odaklanmaktadır. Akademisyenlerin yazdıkları

üzerine hümanist, bilimsel bir akademik bakış açısıyla yaklaşması ve burada hem bireysel hem de toplumsal bir sorumluluk taşıması, bu nedenle de metnini bu tür bir yaklaşımla sürekli olarak kendine dönen biçimde bir sorgulamaya tabi tutması, bu özdüşünümselliğe karşılık gelmektedir. Akademik kapitalizm tartışmasında öne çıkan egemen kavram setinin dayattığı bir standart ve tek tip düşünce biçimi ile puan, kriter, ranking, performans ve finansal kaynak temelinde biçimlenen bilgi üretim yapısının karşısında; neyin, hangi amaçla ve sonuçla ve nasıl yazıldığı üzerine ethosa odaklanan bir bakış açısı da bu bağlamda anlam kazanmaktadır.

3.5.1. Akademisyenlerin Yazma Deneyimleri

Çalışmada elde edilen bulgular kapsamında öne çıkan bir nokta da akademisyenlerin yazma deneyimlerine ilişkindir. Yapılan görüşmelerde öğretim üyelerinin farklı alanlarda statülerde ve aşamalarda bulunmaları; çalışma konularının gereklilikleri ve bireysel rutinleri itibariyle birbirinden farklılık gösteren yazma deneyimlerine sahip oldukları görülmüştür. Akademisyenlerin yazma süreçleri konusunda "çalışma grupları", "çalışma biçimleri","süre/dönem odağı" ve "çalışma alan/konularına uygun" bir "rutin"i takip ettikleri gözlemlenmiştir. Bu kapsamda da, literatür taraması, araştırma sorusu ile bağlantı noktalarının oluşturulması, yazma-okuma-yazma sürecinin genel itibariyle bu rutini tanımlayan ardışık aşamalar biçiminde tanımlandığı görülmüştür.

Akademik üretim sürecinde yazma deneyimlerine "çalışma grubuna" ilişkin olarak temelde birbirinden farklı üç eğilimin öne çıktığı görülmektedir. Bunlardan ilki, akademik metinlerin ve genel itibariyle akademik faaliyetlerin daha çok akademisyenin kendisi tarafından bireysel ve tekil olarak yürütülmesidir. Bu kapsamda yapılan araştırmalar, yazım faaliyetleri, araştırma konuları belirleme gibi süreçlerde akademisyenin kendisinin kişisel çaba ve planı doğrultusunda yürütülmektedir. İkinci

eğilim ise; akademik çalışmaların ve yazım süreçlerininin hem benzer alanlarda hem de disiplinlerarası olarak lisansüstü öğrenciler ve deneyimli akademisyenlerin birlikte bulunduğu bir ekiple birlikte yürütmenin tercih edildiği üretim biçimidir. Burada özellikle daha büyük ölçekli, ağırlıklı olarak bir proje kapsamında ve bir fon-bütçe düzeni gerektiren araştırmalarda, bu üretim biçiminin bir gerekliliği olarak talep edilen, görev tanımları belirlenmiş niteliklere uygun bir araştırma ekibinin oluşturulması durumu da öne çıkmaktadır. Dolayısıyla araştırma planının belirlenmesi, buna ilişkin bir akademik tartışmanın yürütülmesi, yazım süreci ve sonrasındaki değerlendirmelerde de birlikte ortak olarak gerçekleştirilen bir yazma ve üretim deneyimi öne çıkmaktadır. Bu iki eğilim, akademisyenlerin yazma deneyimleri bağlamında şöyle açıklanmaktadır:

> Şimdi ben akademik üretimleri 2 safhada gerçekleştiriyorum. Birincisi, ekip arkadaşlarımla tartışma safhası. Ben tek başıma makale yazmıyorum. Tek başıma bilimsel çalışma da yapmıyorum. Yapamıyorum çünkü. Ekip arkadaşlarım var. Bunların çoğu da benim öğrencilerim. Yani doktorasına danışmanlık yaptığım vesaire. Dolayısıyla böyle bir grubumuz var ve bu grup içerisinde tartışarak biz bir şey yapıyoruz. Dolayısıyla merak konusu bir tartışma ile başlıyor. bu tartışma aşaması mesai saatlerimde oluyor ve mesai saatinde ne kadar zaman ayırabilirsem o kadar iyi olur. Her gün düzenli görüşmeler yapmaya çalışıyorum bu arkadaşlarımla ve her gün öğlen arası mesela, çünkü zaman sorunu olduğu için, düzenli olarak tartışma seansları yapıyorum. Dolayısıyla öğle yemeği yemiyorum sabah kahvaltısı yapmıyorum. O zaman içerisinde arkadaşlarımla tartışma toplantıları yapıyoruz. Dolayısıyla da o mesaide oradan çalabildiğimiz kadar tartışmaları yapıyoruz. Ama metni okumak, bir şeyi modellemek, matematiğini oluşturma ve çalışmanın benim için akşam-gece 2 ile 6 arasında oluyor. Düzenli olarak 2 ile 6 arasında mutlaka akademik şeyime konsantre oluyorum. Dolayısıyla günümün o parçasını oraya ayırıyorum. Onun dışında zaman çünkü konsantrasyon ve şey açısından benim becerebildiğim bir alan olmuyor. Yapamıyorum yani. Ama benim tempom böyle çalışıyor. (5E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Üçüncü bir eğilim ise; akademisyenlerin yapılan araştırmanın kapsamı, biçimi ve gereksinimleri itibariyle ilk iki eğilimi birlikte kullandıkları "hibrit çalışma grubu" modelidir. Buna göre akademisyen, özellikle fon bulma, proje yazma gibi araştırma süreçlerinin bulunduğu akademik yazım faaliyetlerinde bir ekiple birlikte; buna karşın söz konusu araştırma süreçlerinin daha tekil olarak sürdürüldüğü yazım süreçlerinde ise bireysel olmak üzere iki yönlü bir yazma deneyimini birlikte sürdürmektedir. Farklılaşan bir çalışma ekibi prensibi üzerinden ilerleyen iki akademisyenin konuya ilişkin görüşleri şöyledir:

> Mutlaka kafamda ben onu önce yazarım. Bu şuna yol açıyordur bu buna yol açıyordur modeli kafamda kurmuş oluyorum. Onun üzerine ben o konuyu, işte nasıl yazarım nasıl fonlarım nasıl araştırırım yani bunlara sonra girerim. Ama öncelikle benim kafamda bir sorunsal olması lazım.

> Yani ya okuduğum bir şeyden esinlenirim. Bunu şu açılardan geliştirmek gerek diye. Ya da kendi kafamda kurduğum bir şey üzerine. Genellikle orijinal olur benimki. Yani bir şeyi okuyarak bir şey yapmam. Yani yazdığım işte en çok da atıf alan yazılarımdan biri sadece öyledir. Ders verirken yani iki ayrı görüş kapsamında bir şeyi anlatıyordum. E bunu biz niye test etmiyoruz ki diye düşündüm mesela bir yazı öyle çıkar. Ama genellikle şöyle, şuradan şunu yapabilirim diye özgün düşünen insanlar da vardır ben de onlardan biriyim yani. Kopya çekmem yani bir şeyden. Ha bunu da en iyi kiminle yazarım, arkadaşım kimdir buna yardımcı olacak onun şurasını kim yapar ona bakarım. Ne bileyim çalışabilecek insanları seçerim ya da kendim tek yaparım. (30E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

> Ya ilk önce şöyle oluyor, bir şeyi çalışmak istiyorum. Bir konu geliyor işte aklıma mesela bu kadın muhtarlar, aa kadın muhtarlar artıyor mu ya noluyor falan, böyle bir şey beni gerçekten hani meraklandırıyor, gerçekten de öyle başlıyor. Sonra, işte birlikte iyi çalıştığım arkadaşlarım var, bunların sayısı aslında 2'yi 3'ü geçmiyor, bunu hemen onlarla paylaşıyorum, bir kere akıllarına çok güveniyorum yani sosyolojisini görmesi bağlamında çok inandığım arkadaşlarım. Onlarla bunu çok çabuk böyle hani hemen konuşmak hemen şey yapmak istiyorum. Sonrasında, bir kere bütçe meselesi, hani saha yapma meselesi sosyolojide bizim için hani çok önemli bir şey, çıkacağız görüşme yapacağız anket yapacağız hemen aslında bu demek biraz para lazım demek. Çok küçük bütçeli işler yapabiliyorum. Hani benim yaptığım işlere baktığında, çok büyük bütçeli iki işim var diğer işlerim hep küçük bütçeli hatta bütçesiz işler kendi kendimize yaptığımız işler. Orada hani bu heyecanla, yapılabilir olduğu, toplulukla aslında karar veriyorum, yalnız değilim, yapamam yani, şimdi olur aa çok güzelmiş yapalım mı dediği yerde işte ben hemen bir heyecanlanıyorum ve işte bir şeyler yazmaya başlıyorum. Çoğu zaman, hani eksikliğim olarak söyleyeyim, literatürünü tükettiğim bir konuyu çalışmıyorum. Konuya giriyorum ve O konu içerisinde hem sahasını hem işte nasıl yapılacağını konuşurken literatürünü tüketiyorum. Ve aslında şöyle hep diyorum kendime, araştırma bitmiş ve ben makalesini yazmış olduğumda, asıl şimdi yazmalıyım yani ancak oldu hani. O anlamıyla böyle nasıl diyelim? Biraz hızlı, bir arada yani sahasını yaparken okumaya çalışıyorum o alanda yazılanları, uluslararası anlamda yazılanları, ama sahaya çıkmış oluyoruz çoğu zaman hani, bu okumalar yapılırken. Evet kendimi biraz değerlendirmem gerekirse evet, eksik yapıyorum ama sonunda çıkan makaleyi, ayy bu da ne biçim oldu da demiyorum yani, fena olmadı diyorum yani. (39K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Akademik yayınlar ve üretilen çalışmalar açısından da yazma deneyiminin "çalışma biçimi" açısından "teknik" ve "düşünsel" olarak temelde ikili bir ayrıma tabi tutulduğu ve birbirinden farklılaşan bir araştırma pratiğini beraberinde getirdiği ifade edilmektedir. Bu iki aşama, aynı metnin literatür taraması ve saha araştırma bulgularının yorumlanması gibi farklı şekilde hazırlık gerektiren bölümleri arasında olduğu gibi; doğrudan belirli bir süre içinde ve bir "rasyonel amaca yönelik" ve hızlı bir şekilde ortaya çıkartılacak metinler ile daha uzun süreli, düşünsel sürecin yoğunlukta olduğu metinler açısından da farklılaşmaktadır. Dolayısıyla bu vurgu, genel olarak akademik bilgi üretim sürecinin ve özel olarak da yazma deneyiminin bir amaç-sonuç ilişkisi çerçevesinde yeniden gözden geçirilmesini de gerekli kılmaktadır.

> Yani süreç, yani bir şeyleri üretmek istediğim zaman, bir metin, bir yazı, bir makale, bir bölüm, bir chapter. Ben onu genellikle böyle birazcık değişik dönemlere ayırıyorum. Belirli bir dönemde "hunting and gathering" diyorum ben ona şahsen, yani bu şey demek, mümkün olduğu kadar, benim zaten bildiğim veya araştırmak için geniş bir şekilde bir literatür taraması yapıyorum. Ben genellikle işte var olan bilgilerimi ve zaten ana çerçevem, hepimizin belirli bir çerçevesi var şüphesiz, fikri var. Bu çerçevede önemsediğim kavramlardan hareketle özellikle literatürü tarıyorum… Okuyorum, not çıkartıyorum, ayrıntılandırıyorum vesaire. Asıl yazma sürecine,

> bunun için minimum birkaç hafta arka arkaya benim rahat olmam gerekiyor. Yani bunu örneğin kaynakça 2 saat, 1 günde bir kaynak aramak yaparım. Bunu ders arasından da yaparım, akşam üstü de yaparım vesaire. Ama oturup yazma için birkaç haftaya ihtiyacım var. Yani şimdi tabi ki orada önce bir taslak çıkıyor, yeniden değerlendiriliyor bilmem ne. Şimdi şöyle bir şey var, counter-reading aslında, proof-reading, çok az kişiyle bunu yapabiliyorum. Yani bölümde 1-2 arkadaşla belki yapabiliyoruz ama kesinlikle bu çok kötü bir şey. Yani bizim çok beceremediğimiz, belki bölüm olarak da çok beceremediğimiz bir şey. Genellikle gene de en yakın çevremle, birazcık sosyal bilimden anlayan neyse, bir kocam da var. Yani o anlamda karşılıklı öyle bir okuma oluyor bir feedback ihtiyacı duyuyorsun. Ama bu örneğin peer-review kesinlikle çok daha fazla olması gerektiğini düşünüyorum. Yani bunu çok iyi becerebildiğimi de söyleyemem. Yani bunun belki yapısal belki de kendim bilmiyorum bir ihtiyaç var. Ama şüphesiz şimdi bir değişim, bir değiş tokuştan sonra ama yoğunlaşmak için ayrı bir dönem gerekiyor. Yani yazı üretmek farklı bir şey. Bir literatüre review yazmak da göreceli aradan yapabilirsin. Ama yeniden bir şeyleri inşa etmesi başka bir şey. Yani yeni bir fikir, bir şey üretmek zaman alır. Yani dediğim gibi, birazcık işte daha mekanik yapabileceğim işleri ayırıyorum, sonradan asıl yazma sürecini, tırnak içerisinde daha yaratıcı creative için daha sakin bir arka arkaya birkaç gün belki hafta gerekiyor. Yani o anlamda da genelde yaz tatillerinde yazıyoruz yani. (6K, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Akademik bilgi üretim sürecinde yazma rutinini belirleyen ve farklılaştıran bir diğer vurgu, "süre/dönem odaklı" çalışma biçimine ilişkindir. Yapılan görüşmelerde daha çok bireysel bir çalışma pratiğine sahip olan akademisyenler tarafından, belirli dönemlerde yoğunlaşan bir "kapanma" sürecinin bulunduğu, akademisyenlerin yılın belirli bir bölümünde birkaç ay ve günün önemli bir bölümünde yazdıkları metine yoğunlaşarak ve kendilerini "gündelik yaşamlarından soyutlayarak" gerçekleştirdikleri yazma deneyimlerini aktarmışlardır. Özellikle bu tür bir çalışma pratiği bulunan akademisyenler açısından ortaya çıkan temel nokta "zaman" ihtiyacıdır.

> Yani benim için şöyle, ben daha çok bir süreç içerisinde mesela 4 ay ya da 5 aylık bir süre veririm kendime. Bu süreç içinde diğer şeyleri kapatarak, olabildiğince kapatarak tabi artık ne kadar kapatılıyorsa, belirli bir günün belirli bir saati aralığında, bütün dışarıdaki etkenlerden kendimi soyutlayarak 4 saat ya da 5 saat günlük çalışmaya çalışırım. Ama daha da çalışamam, yani nihayetinde belirli bir süreçle giden bir şey. Ben onun koptuğunu düşünüyorum. Bir ay çalışıp, yazıp sonra iki ay bekleyip bir ay daha yazdığın zaman her şeyin bozulduğunu düşünüyorum. (25E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

> Nasıl yapıyorum? Şimdi bir ve ikinci öğretim olduğu için yıllardır bu böyle. 3 gün öğleden sonra derslerim. sonra 5'ten sonra ya da 10'a kadar derslerim oluyor benim. 3 gün 6 saat işte dersim olduğu için çok yoğunlaşamıyorum. Geriye kalan işte hafta içi iki gün, cumartesi pazar da dahil olmak üzere ben böyle akşam herkes uyuduktan sonra hani konsantre olurum. Öyle gündüz konsantre yani derslerle uğraşıyorum çünkü. Derslerin olduğu gün hiçbir şey yapamam dediğim gibi. Benim konsantre olmam gerekiyor. Bu rutinde yazmak zor benim için. Okuma, okuduğunu anlama, analiz yapma, sentez yapma birleştirmek için böyle 4-5 saatlik böyle bir zaman dilimiyle çalışırım. Öyle söyleyeyim. (35K, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Yazma rutinlerinde bahsedilen deneyimler, her zaman düzenli ve planlı bir sürecin olduğu "dağınık" bir çalışma pratiklerinin olduğunu ifade eden akademisyenlerin de hem belirli "deadline"lar üzerinden ilerleyen, hem aynı anda birden fazla metnin tamamlanması biçiminde gelişen veya daha kısa süreli çalışmalarla tamamlanabilen

yazma deneyimlerinin de bulunduğu ve akademisyenin kendisi açısından bu tür bir yazma deneyiminin aynı zamanda rutin bir akademik bilgi üretim süreci biçiminde açıklandığı da görülmektedir.

> Ya ben tek bir konuda gitmiyorum genelde birden fazla böyle bölünüp çalıştığım şeyler oluyor. Çünkü birden fazla kişiye söz vermiş bulunabiliyorum mesela hani bu tür şeylerde işte bir konferansa bir şeyler göndermiş oluyoruz işte onun yazılması gerekiyor gibi dağınık çalışıyorum ama böyle çok düzenli yani düzenli derken günü gününe çalışan bir insan değilim. Daha çok işte onun deadlinei ve onu göndereceğim zamanın gelmeye yakın başlıyorum. Evet yani böyle bir hafta kapandığım, kapanabiliyorsam tabi, ya da işte bir haftasonu kapatıp bitirmek zorunda olduğum ya da durumunda kaldığım şeyler. O tarzda çalışıyorum, hani böyle şimdi bir saatlik işte boşluğum var, hemen oturup bir şeyler yazayım gibi olmuyor bende. (29K, Dr. Öğr. Üyesi., Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

Yazma deneyimini farklılaştıran bir başka nokta da, akademisyenlerin "çalışma alan/konuları" ve genel itibariyle sosyal bilimlerde edebiyat, tarih veya sanat gibi farklı disiplinlerarası alanlarla etkileşim temelindeki bakış açıları ve yazma deneyimlerine ilişkindir. Yapılan görüşmelerde ele alınan konunun araştırma problemi, niteliği, bütünlüğü, aktarılma biçimi gibi noktaların yazım süreçlerini de etkilediği vurgulanmaktadır. Akademik üretimde "nicelik" vurgusunun da yazma deneyimini "körelten" veya engelleyen bir unsur olarak akademisyenler tarafından ifade edildiği görülmüştür. Sosyoloji alanından bu yönde görüş belirten bir akademisyenin ifadeleri şöyledir:

> Bunu engelleyici nokta biraz şu, yani bir deneme yazmaya çalışırken ya da farklı bir sanat alanında ya da kendinizce hevesli olduğunuz bir alanda kalem oynatmaya çalışırken rahat bir şekilde, ya bunu yapmayayım demek evet köreltici bir nokta oluyor çünkü sizden 4 tane makale bekleniyor, 5 tane makale bekleniyor ve bu zaten biraz önceki bahsettiğim nicelleştirmeden dolayı da yani ortaya çıkan makalelere de baktığımızda, ya hocalarımız için de geçerli herkes için geçerli. Ya aslında sığlaşan ve kafa yapısını da görmek mümkün burada. Edebiyat okumalarının azalmaya başlaması, atıyorum sanata temasın azalması… bunun sadece bununla ilgisi yok, yani bireyin atıyorum akademisyenin geldiği kültürel dünya ile de bağlantısı var. Ekonomik dünya ile de bağlantısı var. Yani kitaplarla temas sadece makale yazmak zorunda olduğu için temas etme ile ilgili bir durum yok. Akademi aslında şunu göstermesi gerekiyor. Biraz önce de söylediğim gibi, iş dünyası, makale yazma gibi meselelerden ziyade ya bir roman okutmalısın sosyolojide sen aslında, bir hedefe temas ettirmelisin, bir zihin açmalısın aslında. Ya bütün bu bahsettiğimiz süreçler bunu da engelliyor. Hocalara baktığımızda, sığ hocalar ortaya çıkıyor yani sığ akademisyenler ortaya çıkıyor. Yani bizim de yapmaya çalıştığımız şu an, aslında bunun içine girmemek, en azından bunun bilincinde olmak, bu nicelleştirilen sürecin. Yani o yüzden yine bir tiyatroya temas etmek, bir edebiyata temas etmek, çünkü bunu yapmadığınız sürece, sosyal bilimi, diğer edebi alanla, sanat alanıyla temas ettirmediğiniz sürece zaten çok da fazla bir şey üretme şansınız yok, yani bu noktada engelleyici bir konumda aslında bu nicelleştirme dediğimiz mesele. (22E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

İktisadi İdari Bilimler alanından bir akademisyen ise yazma deneyimini, çalışma alanlarına uygun ve öne çıkan tartışma konularını çeşitli dijital akademik platformlardan

takip etmek, SSCI yayın sürecinde bulunmak ve uluslararası literatürde yer alan çalışmaları Türkiye'deki durum açısından incelemek biçiminde ifade ettiği unsurlar üzerinden şöyle açıklamaktadır:

> Benim genelde full odaklanma. O yüzden ders dönemleri benim iptal. Yaz dönemlerinde çalışıyorum genelde, aralarda çalışıyorum ve şey. Çalışma disiplinim de çok şey, zaten hani birkaç yerden farklı alandan böyle okuyarak şey yaparak bir şeyleri yakalıyorsunuz. Bir de şey de çok güzel, bazı uygulamalar ortaya çıktı. Hani trend topikler nerede diye baktığınızda akademinin Twitterı denilen bir şey, researcher diye bir program var. O programda mesela trend topicleri yakalayabiliyorsunuz public administration ile ilgili. Dergilerde hani konular daha fazla işleniyor gibi, akım nereye gidiyor gibi bakabiliyorsunuz. Bizim avantajımız şey olabiliyor, onu Türkiye pratiklerine uygulayabilme oluyor. Türkçede hani literatüre kazandırabilme oluyor. Benim SSCI yayınım yok. Çok denedim, bu süreçte haliyle şey olmadı. Bundan sonra inşallah devam edecek diye düşünüyorum. Haliyle böyle bir yazma pratiğim var benim. Daha çok benim şeydir yani, okuyup highlight edip sonra onları bir şekilde harmanlayıp onları eleştirel olarak Türkiye versiyonuna dönüştürebilme şeklinde ilerliyor (36K, Dr. Öğr. Üyesi., Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Görüşmelerde yazma deneyimlerine ilişkin dikkate değer bir bulgu; akademisyenlerin, üniversitelerde lisansüstü eğitim süreçlerine başlamadan veya çeşitli kadrolara sahip olmadan daha önce, özellikle lise dönemlerinden itibaren çeşitli konularda bir yazma çabasına ve rutinine sahip olduklarının ifade edilmesidir. Bu durum, özellikle yazma konusuna ilişkin bir kaygı ve aşinalığın erken yaşlardan itibaren bir merak unsuru ve ilgi alanı olarak ortaya çıkması açısından da dikkate değerdir.

> Ya şöyle, bende aslında hani, lisenin son yılından, 17-18 yaşından beri aslında bir şeyleri bir not alma durumu, bir yazma durumu, yani şu an 100 sayfaya yakın aklıma gelmiş yıllarca not aldığım şeyler var ama karman çorman ve hani temas etmeyi bekleyen ve hani özenerek yazdığım şeyler değil. Yazayım aklıma bir şey gelmiş o an bir şey düşünmüşüm, etmişim. Yığılı bir dünya var aslında orada sayfalarca duran. Ama makale yazma konusunu dersek de yine biraz aynı yöntemi uyguluyorum aslında o makale yazmada da yani tezde de öyle yani şu ana kadar işte 3 yayınım var hepsinde de şöyle oldu yani ilk başta bir şeyleri aklıma ne geliyorsa not alma, biriktirme, parça parça paragrafların olduğu bir dünya. Ardından bunları başlıklandırma ve o paragrafları o başlıkların altına atma gibi bir yazma pratiği söz konusu. Ya zaten bunun haricinde de aslında bir yazma çabam var yani sadece akademi ile ilgili değil, işte bir yandan dediğim gibi, tiyatroya bir temas etme durumu orada bir şeyler üretme gibi bir çaba söz konusu… ya aynı anda parçalı oluyor biraz, yani o tek odaklanma gibi bir durum çok söz konusu olmuyor. Hatta herhangi bir makale üzerinde bir şey yazarken mesela kalem oynatırken, ya başka bir şey aklıma geldiğinde o sayfayı kapatıp başka bir şeyden devam ediyorum gibi bir durum var. Yani tamamen ona kanalize olup öyle geçmiyor yani geçmediği için o konu biraz sıkıntılı. (22E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Yapılan görüşmelerde daha sınırlı biçimde karşılaşılan bir bulgu akademisyenlerin bir bölümü açısından yazma pratiğinin "yaşamsal bir pratik" olarak; gündelik yaşam alanının tamamına yayılan, akademisyenin düşünme, yazma, çalışma alanının tamamına sirayet eden bir temel öncelikli rutin olarak ifade edilmesidir. Bu

bağlamda akademik kapitalizm bölümünde akademisyenlerin üretimlerine, ürettikleri bilginin kendisine ve bunu üretme biçimlerine yönelik olarak vurgulanan "yabancılaşma" durumunun aksine; akademik ethos ile öncelenen bir özdüşünümselliğin bulunduğu, akademik bir gündelik yaşam rutini ve amacından beslenen, akademik kaygıların belirleyici olduğu bir "özdeşleşme" söz konusudur.

> Kendi yazma pratiğim nedir? Ben geleneksel çalışırım aslında bir yanım merak etti mi önce biriktirmeye başlıyorum. Dolayısıyla o çalışma konusuna ilişkin, şu anda kendi evimde değilim, ama evi keşke gösterebilseydim. Şu anda mesela bitirmeye çalıştığım bir şey var, evin tümü o şeye dönüşüyor, o konuya dönüşüyor. Her yerde çeşitli malzemelerle ve işte o malzemeleri, dediğim gibi geleneksel çalışıyorum. Okuyorum, içerisinde olanı, benim için önemli olanı ayırıyorum. Bir kenara koyuyorum. Sonra hani klasik o metin üzerinde, kendi ürettiğim metin üzerinde çalışmaya devam ediyorum ama ben şöyle çalışan biriyim. Yani, nitelikli çalışabilmem için ona parçalanmayacak bir vakit ayırmam gerekiyor. Ama son 3 yılda maalesef bu hiç mümkün olamadı. Dolayısıyla çok böyle istediğim ritimde ya da nitelikte çalışma yapamıyorum ama şanslıyım ki, yapmak zorunda değilim. Yani bu olduğunda çok mutsuz hissederdim herhalde bu dayatılsaydı bir biçimde. (19K, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademisyenler arasında; yazma pratiklerini eğitim, araştırma ve yayın gibi diğer akademik faaliyetleri içerisinde yerleştirdiği konum ve yazma pratiğini bu faaliyetlerle bütününün bir parçası, aynı zamanda da diğer alanlardan elde edilen birikimle sürdürüldüğünü ifade eden değerlendirmeler de bulunmaktadır. Dolayısıyla yazma deneyimi, "yaşamsal bir pratik" olduğu kadar; akademik anlamda da eğitim araştırma ve yayın süreçleriyle birlikte ilerleyen bir bakış açısıyla da ifade edilmektedir. Bu anlamda daha önce ifade edilen belirli bir süre ve/veya dönem "kapanma" yoluyla ilerleyen akademik yazma pratiğine bir eleştiri olarak; etkileşimle beslenen alternatif bir yazma deneyimi öne çıkmaktadır:

> Ya ben sanıyorum burada outlayer bir akademisyenim. Yani ben dediğim gibi bir akademisyenin ders vermek araştırma yapmak ve yazma faaliyetlerini birbirinden bağımsız faaliyetler olarak görmüyorum. Bunların üçünün birlikte bir şey, bir tek şey ettiğine inanıyorum. Dolayısıyla hani araştırma yaparken, derslerimi verirken yazarken yani bunların hepsinin birlikte processler olduğunu, yani hani ben akademisyenin bir Orhan Pamuk, bir edebiyat-roman yazarı olduğunu düşünmüyorum. Yani şimdi ben gideceğim, bir yıl ya da 3 yıl işte kırmızı kitabı yazmak için hayattan çekileceğim, oturacağım kahramanlarını yazacağım, böyle değil bence akademik yaratma. Benim anladığım anlamda ve yaptığım anlamda akademik yazma süreci böyle bir süreç değil. Yani tam da ders verirken öğrencilerine, aslında yazmak istediğin şeyi kafanda biçimlendirmen gerekiyor. Onu biraz kavram uydurman gerekiyor, bunu böyle anlata anlata, yani sahaya çıktığında, eminim sen beni dinlerken bazı şeyler ilgini çekiyor, not alıyorsun. Yani onlar yani dediklerimin içinde diğerlerinin yanında onlar gerçekten daha önemli olduğu için değil. Senin puzzle'ında bir yere gittiği için. Sen aynı zamanda da düşünüyorsun, hatta compare ediyorsun, şu akademisyen de böyle demişti aa bak diye. Yani aslında araştırma, düşünme ve yazma bunlar birbirinden ayrı ayrı fakülteler, beynin ayrı ayrı bölümleri tarafından olmuyor benim açımdan…Hani ben şimdi bir makale yazacağım, çekiliyorum. Evet 3 ay bir makale. Böyle bir şey değil, benim açımdan böyle değil, benim açımdan üçü birlikte giden bir şey. Yani öğrencilerimle

> birlikte düşünüp araştırma yaptığımda, görüştüğüm insanlarla, okuyarak, böyle birbiri arasında gidip gelip ve ondan sonra yazmazsan öleceğim ya dediğim, bunu mutlaka yazmalıyım. (38K, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Çalışmada görünür olan çarpıcı bir bulgu da, akademik ethos ve yazma sürecindeki özdüşünümsellik üzerinde konuşurken; alınan yanıtların önemli bir bölümünde yazma rutinlerini esas alan nasıl yazıldığı sorusunun yerine, neden yazılamadığı sorusunun yanıtlanmasıdır. Bu noktada özdüşünümsellik tartışması, akademisyenlerin kendi rutinleriyle birlikte; içinde bulundukları koşulların da yazma deneyimlerine yansımalarından söz etmelerine neden olmuştur. Akademisyenlerin yazma deneyimleri bu bağlamda "yazamama deneyimlerinin" aktarımına dönüşmektedir. Bu noktada akademisyenler açısından "metinle baş başa kalmanın" ne anlam ifade ettiğine odaklanan ve burada akademik ethos tartışmasının önüne geçen bireysel-kurumsal-yapısal vurguları öne çıkaran bulgular, bir diğer alt başlıkta incelenmektedir.

3.5.2. Akademik Metinle "Baş Başa" Kalmak

Hem akademik yazma deneyimi hem de yazım sürecinin amacı ve sonucundan beklentilere ilişkin değerlendirmelerin; bir noktada akademisyenlerin ürettikleri metinler konusundaki özdüşünümden çok "rasyonel" gerekçeler üzerinden yaptıkları açıklamalarla bütünleştiği görülmüştür. Akademik metinle "baş başa kalmak" sorusu da bu bağlamda, akademik ethosu önceleyen; tüm rasyonel koşullar ve süreçler içerisinde üretimin kendisi üzerine düşünmeye çağıran bir soru olarak akademisyenlere yöneltilmiştir. Bu bağlamda alınan yanıtların, diğer iki bölümde de zaman zaman görünür olan akademik kapitalizm ve akademik ethos ikiliğini vurguladığı ve yazma sürecine ilişkin bir amaç-sonuç pratiğiyle yakından ilişkili olduğu saptanmıştır. Diğer yandan; akademisyenler arasında, yazdıklarında derinleşmek ve içlerine sinen metinler ortaya koyabilmek açısından da metinleriyle baş başa kalma durumunu önemseyen ve bunu önceleyen bir çalışma rutini oluşturmaya yönelik bir çabanın da öne çıktığı söylenebilir.

Dolayısıyla temel akademik faaliyetlerden biri olarak akademik bilgi üretim süreci açısından akademisyenin ürettiği metinlerle teması, baş başa kalma durumu ve bunun bir ihtiyaç olarak vurgulanması, hem kurumsal-bürokratik yapı ve koşullar, hem de akademisyenlerin bu yöndeki bireysel-akademik ilgi ve talepleri ile yakından ilişkilidir.

> Benim üzerimde engel teşkil ediyor bunlar. Özellikle danışmanlık ve idari görev işleri biraz beni zorluyor. Onun dışında bir de haftada 12, şimdi bir de doktora dersi veriyorum 15 saat onlara hazırlanmak falan, ya siz o kapsamda sormadınız ama o da benim için aslında engelleyici bir faktör. Şöyle olsa çok güzel olurdu. Evet 14 hafta dönem, ara veriyoruz idari işler, 14 hafta dönem.. yani o arada bir ay bana sadece süre verseler. Ben hiç idari işle falan uğraşmayayım, derse hazırlanmayayım. Oturayım işimi yapayım. Bir iki tane içime sinecek şekilde yapayım sonra yine kalan 11 ay yine o işlerle boğuşayım. Sadece öyle bir ayım olsa bile çok memnun olurum yani ama öyle bir şey yok. (27E, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

> Hiç ayıramıyorum pek çok nedenden dolayı. Hem idari işlerin çok fazla olması, üzerimizdeki ders yükünün çok fazla olması, hem de bütün bunların varlığında sürekli yayın yapmaya yönelik psikolojik baskının hissedilmesi yüzünden kendi ürettiğim, üretmek istediğim yayınlara vakit bulamadığım gibi, kendi ortaya çıkarttığım makalelere vesaireye de aslında şöyle bir dönüp baktığımda, her seferinde, keşke biraz daha zaman ayırsaydım daha fazla derinleştirme fırsatı bulurdum diye düşünüyorum. (11E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Araştırma görevlileri açısından da yüksek lisans ve doktora aşamalarındaki tez yazım süreçlerinde referans alabilecekleri, akademik gelişimlerini akademik kaygılarla destekleyen ve işlerlik kazanmış yönlendirici nitelikte bir değerlendirme sürecinin yokluğu/eksikliği yönünde belirtilen görüşler, daha ilk aşamadan itibaren akademik üretimin amacı ve niteliğinden çok, belirli bir sürede tamamlanması gereken zorunlu bir görevler silsilesi olarak algılanmasına neden olmaktadır. Araştırma görevlilerinin bir bölümünün yapılan görüşmelerde de ifade ettikleri kendileri tarafından "idealize edilen" durum ile "mevcut durum" arasındaki farklılıklar da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Bu noktada özellikle araştırma görevlilerinin doktora öncesinde ilgi ve araştırma alanları gözetilmeksizin ve kendi gelişimleri ile deneyim kazanma ihtiyaçlarından ziyade; daha üst unvana sahip öğretim üyelerinin bir bölümü tarafından sürdürülen ve idari yönetim aşamasında da desteklenen şekilde bir dersin tamamını ve/veya önemli bir bölümünü yüklenmeleri ve eğitim, sınav, notlandırma gibi bütün süreçleri yürütmek durumunda kalmaları konusunda önemli sorunlara işaret edilmiştir. Bu durum, akademisyenlerin henüz başlangıç noktasındaki yazma deneyimlerinin, metin üretme ile "tanışma" süreçlerinin ve bu süreç üzerine özdüşünümsel bir çaba ve zamanın önüne geçen ve

üretimin kendisinin de belirli araçsal hedefler doğrultusunda formüle edilmesine de yol açan bir sonucu beraberinde getirmektedir.

> Tezin geniş bir zamanı var. O süre içerisinde yazmak lazım ama işte insan ne zaman başlayacağını bilemiyor… Yani hiç yazmadan birden yazmaya başlıyoruz. Ama bu belki şeyden de olabilir. Ama sonuçta herkes yüksek lisans yapmayacak, herkes akademisyenliği şey yapmaycak o bölümde okuyanlardan. O yüzden daha çok işte.. gerçi tam ajansa hazırlanma durumu da yok projelerde. Orada çünkü hani bu demek ki yüksek lisans yapacak demek ki bu akademisyen olacak. O yüzden yazmaya başlasın. Ama önceden yazmadan birden yazmaya başlamak olmuyor… bir sürü hani derse falan girmem isteniyor. Ama işte tez zamanı böyle bir şeyin olması baya zamanını alıyor insanın. Az kişiyiz fakültede. Bazıları dışında neredeyse bütün bölümlerin sadece bir araştırma görevlisi var. Bu da tabi etkiliyor her şeyi. Çünkü her şeyi araştırma görevlisinin yapması bekleniyor. Ben mesela ücretsiz izin aldım. Alıp alamayacağımı bilemiyordum tezim için. Çünkü neden? Hani ben gitsem, benim yerime bakabilecek bir insan yok… (1K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Buna ek olarak; lisansüstü eğitim sürecini tamamlamış ancak benzer bir deneyimi olan ve doçentlik sürecine hazırlanan bir doktor öğretim üyesi tarafından da söz konusu durum şu şekilde ifade edilmektedir:

> Belki de her dönem anlattığım şey bu. Tezinizi yazarken neye dikkat edeceksiniz? Şu araştırma görevlilerini bana verseler…Ben mesela araştırma görevlilerinin odasına gidip doçentliği anlatıyorum biliyor musun? Acaba kaç tane hoca gidip doçentliği, bana anlatılmadı mesela onu söyleyebilirim, net. Yardımcı doçentlik de anlatılmadı bana. Ben her şeyi deneme-yanılma yöntemiyle. Keşke biri bana bunları anlatsaydı dediğim şeyi anlatıyorum. Bayrak teslimidir çünkü akademisyenlik bence. Doçent olmak zorundayım yani akademisyen olmak istiyorsam. Bir. O gün genç akademisyenlerin araştırma görevlilerinin odasına gittiğim zaman dedim ki, doçentlik, gördüğüm tüm araştırma görevlilerine de anlatıyorum. Aklınız varsa doktora sonrasında kendinize liste yapın diyorum doçent olabilmek için. Benim gibi tutkunun peşinde koşma o zaman süre uzuyor çünkü. Tutkunun peşinde koşuyorsun. Ama senin önünde bir de realite var. Kalbinin sesini dinle neyi araştırmak istiyorsan, ama o zaman doçentlik uzayacaktır. (4K, Dr. Öğr. Üyesi., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Doktora sonrası dönemde de çeşitli unvanlarda akademisyenlerin, metinleriyle baş başa kalma üzerine düşünmek yerine yoğun idari iş yükü, kendi ilgi ve araştırma alanları dışındaki yüksek saatli ders yoğunluğu, kadro süreçlerindeki belirsizlikler, kendilerini "yazmaya ikna etmek" durumunda kaldıkları bir süreçle karşı karşıya oldukları görülmektedir. Özellikle bu konuda yoğun baskı hisseden akademisyenlerin ifadelerinde yazmak için "nefes alamadıkları", "mesleğe küstükleri" gibi ifadelerle yorgunluk ve kırgınlıklarını ifade ettikleri ve kendi akademik yazma süreçleri ile baş başa kalmalarının ancak buna karar verme, odaklanma ve "kafayı takma" durumunda mümkün olduğu konusundaki zorlu koşullara yönelik vurguları anlamlıdır:

> Çok aşırı dağınığım. Kafam da çok dağınık. Her şeyi unutuyorum. Yani masam darmadağındır her zaman. Hiç şey yapmam yani planlı yaşayamadım, planlı olamadım. Yani gerçekten, hani yapmak, kafamda oluşturmak istediğim şeylerle yazmak istediğim şeylerle şu an içinde bulunduğum toplum

> arasında büyük bir çelişki var. Bunlar beni hep şey yapıyor, geriye itiyor. Yani hani, siyasal iletişimle ilgili bir şeyler yapmak istiyorum örneğin, politik söylemlerle ilgili ama yapamıyorum. Yani anlıyorsunuzdur…Hani bilmiyorum, belki gider miyim artık, gitmeyi bile düşünüyorum bu ülkeden artık o kadar şey oldum ki. O kadar nefes alamaz halde hissediyorum ki kendimi, yani, böyle bir şeyi belki gidersem, herhalde orada daha rahat, o daha düzenli o kafası daha net (kendim) olarak bir şeyler yaparım diye düşünüyorum ama şu an bulunduğum ülke fakültem meslektaşlarım genel olarak, beni yoruyor. Bir şey yapmamı engelliyor. Şu an 6 tane ders var üzerimde. Bir anda üzerimde, bir ay önce doktorasını vermiş biri olarak. Şu an ben nasıl bilimsel üretim yapayım?..Hoca yok, kadro yok. Kadrom şu an muallak…Yani o kadar zor ki. (24E, Arş. Gör. Dr (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Yani tabi olamıyor, yani şöyle, bütün benim mesela şu anda iki senedir daha çok yayın yapıyorum, o da yayın yapmayı kafaya takmakla ilgili bir şey olduğu için. Yani daha öncesinde böyle illa yazacağım gibi bir motivasyonum yoktu. Ama şu anda yani bir hocamla da görüştükten sonra ve bana şey dedi, hayır bırakma, sağaltıcı bir süreç senin için dedi. Ben kendimi ikna ettim yazmaya. Çünkü ben tamamen bir ara komple o mesleğe küsmüştüm. Sonra ben kendimi yazmaya ikna ettiğimden beridir yazıyorum, ama nasıl oluyor bu? Ben bölüyorum, yani şöyle ki, benzaten çok dağınık ve çok fazla işi bir arada yaptığım için, mesela yazma şeyini böyle daha teknik olan ve böyle kafamı çok yormayacak kısımlarını gün içerisinde böyle çok alakasız zamanlarda o kısımlarını yapıyorum. Sonrasında az uyuyabiliyorum. Geceleri yapıyorum. Çünkü idari şeyler ve okul çok işim var yani hakikaten çok iş var, yani mümkün değil. Kendimden yani özellikle buna kafayı takman gerekiyor yapabilmek için, yani yoksa bence yapmak pek mümkün değil. İçime de sinmediği için, genelde dersler bitiyor, yaşasın dersler bitti artık şey yapabilirim, bir şeyler okuyabilirim bir şeyler yazabilirim diyorum. Genellikle şey kısmında, ders dönemi varken, yani özellikle bir şey yetiştirmeye çalışmıyorsam, söz vermediysem, daha zor yazı yazmam. Ya da geceleri daha az uyuyarak yapabiliyorum. (33K, Dr. Öğr. Üyesi., Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Yapılan görüşmelerde daha sınırlı olarak karşılaşılan alternatif bir bakış açısında; özellikle büyük şehirlerde bulunan akademisyenler açısından "zaman" konusu ve akademik metinlerle baş başa kalma süreci bir "yaşam mücadelesi" çerçevesinde yorumlanmaktadır. Ev içi sorumluluklar, alınan ücretlerdeki yetersizlikler, gelir getiren ek bir iş yapma zorunluluğu, bu açıdan akademik üretim faaliyetlerini zorlaştıran ve buna ayrılan zamanın "kaybına" yol açan bir kapsamda eleştirilmektedir. Yazma ve metine odaklanma sürecinin de bir "burjuva lüksü" biçiminde sorgulamaya tabi tutulduğu gözlemlenmiştir. Akademisyenlerin sınıfsal konumları, iktisadi kayıpları ve prestij kaybı da bu bağlamda öne çıkan vurgular haline gelmiştir.

> Yani daha şimdi kapanacak şartlar yok şimdi sonuçta siz nasıl neye kapanacaksınız yani bir aileniz var. (Büyük şehirde) yaşıyorsunuz. Kapanacak şartlarınız yok. Nereye kapanmanız lazım işte bir dağ evine mi kapanacaksınız yurt dışına mı gideceksiniz? Kütüphaneye mi kapanacaksınız? Böyle bir şey yok yani sonuçta sabahleyin gidiyorsunuz akşam 5'te eve dönmeniz lazım trafiği var geçim derdi var çocuk varsa çocuk var, üniversitede bekleyen öğrenciler var. Bir de belki belirli bir burjuvalık gerektiren bir şey, yani belli bir burjuva sınıfının aidiyetini gerektiren bir şey kapanma lüksü. Bizde akademisyen deyince şu anda gerçekten bir yaşam mücadelesi veren akademisyen tipi ortaya çıkıyor. Özellikle büyük şehirlerdeki akademisyenlerden bahsediyorum. Ben büyük şehirler açısından akademisyen tipinin kendisini izole edebilecek yazı yazabilecek kurum sayısının gittikçe azaldığını aksine akademisyenlerin gittikçe o üst orta sınıftan orta sınıfa doğru bir prestij kaybı ve iktisadi olarak bir kayıp yaşadığını, dolayısıyla da herkes gibi, bir bankacı gibi çalışmak mecburiyetinde kalan ve dolayısıyla da o entelektüel tefekkür etme, boş zamanını yitiren bir şey olarak görüyorum akademisyeni. (37E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Akademisyenlerin daha sınırlı bir bölümü açısından ise metinlerine ve yazım süreçlerine ayırdıkları zaman açısından hem dersleri hem de idari iş yükleri gibi konuların belirleyici olmadığı ve metinleriyle baş başa kalma konusunda herhangi bir baskı veya zorlukla karşılaşılmadığına ilişkin ifadeler de yer almıştır. Bu noktada araştırma görevliliğinden profesörlüğe kadar olan dönemde, yazma pratiği açısından da bir deneyim kazanıldığı ve aynı anda pek çok sürecin birlikte yürütülebilmesinin de kolaylaştığı; ancak diğer yandan belirli zamanlarda, kişisel veya kurumsal gerekçelerle akademik metinlerin tamamlanabilmesi ve akademik metinlerle baş başa kalınabilmesinin de sakin bir ortamda çalışmak, izin dönemlerinde çalışmak, gece saatlerinde çalışmak gibi durumlarda mümkün olabildiği vurgulanmıştır.

> Bunu yapabiliyorum ama bunu eskiye oranla yani ilk asistanlık zamanlarıma oranla zaten daha kısa sürede yapmayı öğrendim. Çünkü, ben doktora tezimi yazarken de tezi bir tarafa koyup açık öğretim kitabı yazmak zorunda kalmıştım. Yine tezin başka bir aşamasında yurt dışına giden bir arkadaş yerine derse girdim hani o dönüp benden ders alacaktı beni hafifletecekti, dönmedi. Ben hem onun hem benim dersleri devam ettirmek zorunda kaldım. Mesela her gün aşağı yukarı sabahtan akşama kadar bir ya da iki ders, iki ya da üç dersim oluyordu, günde 1-2 saat uyuyarak analizimi yaptım mesela. Hani böyle şeyler oldu. Ama genel olarak şimdiki çalışma tarzıma baktığımda yani bölüm başkanı yardımcısı olmak çok fazla benden bir zaman çalmıyor. Ders yükümü de, yani ders yükü konusunda bir baskı yok üzerimizde, benim ders yüküm fazla. Fiili olarak sekiz tane dersim var bu dönem. Ama bunu ben kendim yaptım yani bana zorla dayatılmış bir şey de değildi açıkçası. Çeşitli başka sebeplerden yani, geçen yıl annem hastalandı ve bütün sene hastaneyle ev arasında geçtiği için hani o günler hasta yakını rolü ve ev kadını rolü yemek pişirici hizmet sağlayıcı rolünden sıyrılmak için can atıyorum. O yüzden hani okulda ne kadar iş varsa, hepsi benim için çok, mesela şu anda bölümde bilmiyorum kimse var mı? Ben okula geliyorum gidiyorum başka kimseyi pek görmüyorum hani işi olan gelip gidiyor. Dolayısıyla evet, çalışmalarıma yetecek kadar vakit bana kalıyor. Bölüm ya da fakülte veya rektörlük bana, çalışmalarımdan, ha aksi olduğu da oldu ama o zamanlarda şunu söyleyeyim, asistanlığımın ilk yılları dışında açıkçası hani hiçbir zaman okul bana çok dayatıcı bir şekilde ne ders verdi, ne de açık öğretimde de o yaptığım işlerde de hep benim rızam vardı yani, teklif edildi, bunu kabul etmeye de bilirdim. Dolayısıyla hiçbir zaman böyle aşırı bir iş yükü, aşırı idari işler, mecburiyetle dayatılan dersler gibi kendi çalışmalarımı ikinci plana atmak zorunda kalacağım şeyler, benim çalışma hayatımda olmadı. Ama ben çok şanslıyım hani çok iyi bir bölümde göreve başladım yani onun genellenemeyecek bir şey olduğunu biliyorum açıkçası. Ben herhangi bir mobbingle de karşılaşmadım burada, herhangi bir engelle de karşılaşmadım. Kişisel çatışma yaşamadım, yani çok ufak tefek şeyler olmuş olabilir tabi ama yani hani benim çalıştığım bölüm herhalde Türkiye'de akademik ortam olarak iyi bölümler arasındadır diye düşünüyorum. (12K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Benzer şekilde kendi odaklanma süreci ve koşulları açısından avantajlı olduğunu düşünen bir diğer akademisyen, akademik üretim rutinlerine odaklanma ve metinle baş başa kalma sürecinde üniversite, fakülte ve bölüm açısından farklılıkların önemine işaret eden şu açıklamalarda bulunmuştur:

> Devlet üniversitesinde çalışmaktan bahsetmiştim. Hani esneklik vesaire diye tanımlayacağımız. Bu şey bana çok avantaj sağlıyor bu anlamda. Uzun süreler ayırabiliyorum bu okuma işlerine vesaireye. Bu anlamda avantaj oluyor. O konuda şeyim yok hani bir engelle karşılaştığımı söyleyemem. Ama büyük üniversitede. Yine ona varacak olay. Yeterince içime sinebiliyor ve oldukça zevk alabiliyorum. Bir yerden işte yeni yeni şeyler öğreniyorum dallanıp budaklanıyor işte yeni bir şey buluyorum mesela daha detaylı bilgilere inebiliyorum. Bu anlamda sıkıntı çekmiyorum. Üretme aşamasında da yine birkaç işle birlikte götürmek zorunda kaldığım için odaklanma problemi olabiliyor; fakat yine yapabiliyorum. Yani üretme aşamamı da çok fazla engelleyemiyor. Aynı anda birkaç şeyle uğraşmış oluyorum. Hani tercih etsem uğraşmak istemem. Öncelik belirlemek isterim. O çalışmam varken, örneğin idari bir işle uğraşmak zevk vermez bana, o ertelenmeli diye düşünüyorum. Ertelense daha güzel olur. Sonuç olarak da bir takım, bunu şöyle söyleyebilirim, bir takım iş arkadaşlarınızla vesaire çalışıyorsunuz, işte kişilerle sohbet ediyorsunuz, geri bildirim alıyorsunuz ya da işte soruyorsunuz bu nasıl olmuş vesaire, şunu nasıl yapabilirim, kafamda bunu oluşturamadım işte şöyle mi yapayım böyle mi yapayım şöyle düşünüyorum ne diyorsun? gibi çok böyle şansım olabiliyor. Çok olumsuz şeyler duymuyorum. Hani o anlamda da yaptığım işle ilgili de genel olarak olumlu şeyler taşıyorum hissediyorum bittiğinde de. Ama şöyle söyleyeyim, ideal olanı sorarsanız, çok daha fazla sayıda, aklımda olan çalışmaları da yapmak isterdim. Sayısı sadece azalmış oluyor bu işlerden. (15E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Söz konusu koşulların yanı sıra; özellikle doçentlik ve profesörlük sürecinde, akademisyenlerin bir bölümü tarafından potansiyel olarak "baskı" unsuru oluşturan belirli aşamaların tamamlanması veya bu yönde bir kaygının birincil olmadığı durumlarda daha derinlikli, nitelikli yazma ve "kendini gerçekleştirme" ihtiyacının öne çıktığı görülmektedir. Akademisyenlerin ürettikleri metinle baş başa kalmaları da bu anlamda, hem içinde bulundukları aşamaya kadar getirdikleri bir akademik rutin ve bir akademik tatmin durumuyla; hem de bundan sonraki akademik üretimlerinin biçim ve kapsamını belirleyen bir ethosla ilişkilenmektedir.

> Bu, tam da bugünkü piyasa baskılarının yarattığı dinamizmin tersi. Ama bunun arkasında belki biraz da bulunduğum konumun etkisi de var. Çünkü, ben hani profesörüm, 5 yıldır profesörüm. Onun için, bundan sonra hani bir yükselme baskısı falan… Şimdi daha zor yazıyorum. Daha zor yazıyorum yani. Bu, mesela hani şöyle söyleyeyim ben. Benim elimdeki veriyle hani ben her türlü makale yazarım ve bununla çok sayıda bir şey elde edebilirim. Ama bu tür bir bilgi üretmek istemiyorum. Ürettiğim bilginin daha böyle hani kalıcılık açısından da bir etki yaratma açısından da çok daha sofistike sonuçlar yaratmasını istiyorum o yüzden de hani geçmişe göre daha az yazıyorum ama daha nitelikli yazdığımı düşünüyorum… Şöyle söyleyeyim, fazlaca baş başa kaldım. Eleştiri var yani hani onu söyleyeyim. Benim çevremde ee yeter artık hadi dedikleri bir şey. O yüzden ben piyasa baskısına iyi bir örnek değilim bu anlamda. (17E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

Akademisyenlerin tamamı tarafından; akademik yayın yapma ve yazma sürecinin temel ve öncelikli bir alan olduğu görüşünün geçerli olmadığı görülmüştür. Burada "eğitim odaklı akademisyen", "araştırma odaklı akademisyen" biçiminde de tanımladıkları ve ilgi alanları itibariyle ağırlıklı ilgi ve yönelimlerinin bu iki kapsamda

belirginleştiği gözlemlenmiştir. Dolayısıyla akademik yayın, yazım sürecine ve metinle baş başa kalmaya ilişkin kaygıların, bu açıdan da farklılaştığı saptanmıştır.

> Ben akademisyenliğin sadece ve sadece yayın yapma odaklı düşünülmemesi gerektiğine inananlardanım. Ben çocuklarım için, ben öğrencilerim için de bir şeyler yapmalıyım. Benim tek işim yazma, yazmaya odaklanma, akademik teşviki daha fazla alma olmamalı. Ben onların sorunlarıyla, ihtiyaçlarıyla, ben onlara daha fazla bilgiyi nasıl verebilirim, daha çok nasıl hayatlarına dokunabilirim kaygılarıyla da meşgul etmeyi seviyorum kendimce. O yüzden hatta beni tanıyan arkadaşlarım falan derler. Senin öğretmen yönün çok ağır. Gerçekten ağır. Bu bakımdan zamanı kullanma işte biraz aleyhime olabiliyor yazma çizme açısından. (14K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Sonuç olarak; akademik bilgi üretim sürecinde metinle baş başa kalmak; akademisyenliği eğitim-araştırma-yazma-idari görevler olarak bütünlüklü bir yapıda ele alan ve bu süreci birlikte yürütebildiğini belirten katılımcılar tarafından bir "sorun alanı" biçiminde değerlendirilmemektedir. Özellikle idari iş yükü ve ders yükü bağlamında metinleriyle baş başa kalamayan akademisyenler ise öne çıkan çerçeveyi oluşturmaktadır.

3.5.3. Akademik Üretim Sürecinde Amaç-Sonuç İlişkisi

Akademik bilgi üretim pratiği açısından, alana ilişkin literatürün okunması, araştırma ve yazma süreçleriyle bütünlüklü olarak gerçekleştirilen bir çalışmanın ne amaçla yapıldığı veya sonucuna ilişkin ne tür bir beklentinin bulunduğu noktası da önem kazanmaktadır. Yapılan görüşmelerde bu soruların yanıtlarının akademisyenler arasında bir takım farklılıklar gösterdiği saptanmıştır. Özellikle yeterlik, tez, doçentlik gibi belirli lisansüstü aşamalar veya atama yükseltmeye yönelik hazırlık süreçlerinde; bununla birlikte yayın üretimi sırasında akademisyenlerin diğer eğitim ve idari sorumluluklardan kalan zaman diliminde literatür okuması ve yazma faaliyetlerine odaklanabildikleri ve bu sırada da kısa sürede ve hızlı biçimde amaçlı bir okuma-değerlendirme-yazma motivasyonuna sahip olma eğilimleri öne çıkmaktadır.

> Akademik metni okurken…Yani bu aralar tez için genellikle işime yarayacak bir şey var mı diye okuyorum yani. Ya da işte derste bir şey yapılacaksa onunla alakalı. Yani oturup boş zamanda okur muyum bilmiyorum. Belki de. Ona o şekilde bakış oluyor. Ya da hangi kaynakları kullanmış ona bakıyorum özellikle hani Türkçe metinlerde. çünkü o metinden kullanmaktansa kaynağını bulup onu kullanmak daha şey geliyor bu açıdan daha sağlam geliyor. Yazarken de şu anda aynı amaçla teze yönelik bir şey. (1K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Yani okuma faaliyetleri hani siz de bilirsiniz, bizim için iki boyutlu. Bir, zorunda olduğumuz için okuduklarımız, iki, sevdiğimiz için okuduklarımız. Ben en son ne zaman sevdiğim için bir şey okuduğumu hatırlamıyorum, bunu söyleyeyim. İkincisi yazma meselesi. Yazma meselesinde gerçekten ben bunu yazmak istiyorum, ben bununla ilgileniyorum, bu benim için çok eğlenceli bir konu olabilir. Toplumsal faydayı falan bir kenara bırakıyorum. Ben bu konuda çalışmak istiyorum ve bu konuda bir şeyler karalarsam insanlar bunu okursa çok mutlu olacağım dediğim, 7 yıllık kariyerimde 2 tane yayınım var. Yani 14-15 tane yayın yaptım ben bu süreçte, bunlardan sadece 2 tanesi böyle. Ha birisini tamamlayamadım bile, özet olarak yayımlandı. Öbürü böyle tam yayımlanmıştı. Bunun dışında sürekli olarak; ya teşvik almamız gerekiyor çünkü evliyim bir ailem var ve ailemi geçindirmek zorundayım. Bunun için daha fazla paraya ihtiyacım var ve TL her geçen gün değer kaybediyor. Teşvik almak için, projede yer almak için, yükselmek için, insanlarla iyi ilişkiler kurup farklı konulardaki işlerimi çözebilmek için, hani işimden olmamak için, tazminat ödememek için, hep bu yüzden yazıp çiziyoruz yani. Çok isterdim, 15 tane yayın yaptım, 15'ini de çok mutlu olarak çok isteyerek, çok ya ben bunu çalışmalıyım diyerek yazdım demeyi. Ama mesela bunların içinde şey var. Danışman hocamın, bu konu benim ilgimi çekiyor, hadi bu konuda makale yazalım deyip, benim o konuda özel okuma yapmaya başlamışlığım da var. Benim başıma şu da geldi, doktora derslerinde bir tane hocam, dedi ki ya ben doktorada derse inanmıyorum. Hocam ne yapacağız? Makale yazın sizi geçireyim. Ben sınıf geçmek için makale yazdım ve Türkiye'nin prestijli dergilerinde yayınlandı bu. Şaka gibi. Mesela işte ya hocam tamam tezi yazmak zorundasınız işinizden olacaksınız da, tez konunuzu hiç mi severek seçmediniz? diyeceksiniz. Evet severek seçtim ama biraz önce söylediğim sebeplerden işte bu dünya akademisyeni olmak gibi şeylerden ötürü beni sadece kişisel ilgimin ötesinde akademik anlamda kariyer anlamında beni bir adım ileriye götürebilecek konuları seçtim. (3E, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademik unvanların ilk basamağında yer alan araştırma görevlerinin bu konudaki bakış açıları ve yanıtları da akademik bilgi üretim sürecine ilişkin faaliyetlerin kendileri tarafından nasıl tanımlandığı, akademisyenlerin bu yöndeki üretimlerini ne tür motivasyon kaynaklarıyla gerçekleştirdiklerinin açıklanabilmesi açısından da önem taşımaktadır. Araştırma görevlilerinden alınan yanıtlarda tez çalışmaları temelinde yapılan hazırlıkların doktora sonrası ders faaliyetlerinde birer materyal olarak kullanılması yönelik görüşler de ifade edilmiştir.

> Pragmatik olarak düşündüğüm zaman ben o tezdeki notları, derlediklerimi, kesinlikle derslerde anlatmayı planlıyorum. Çünkü hiçbir konu üzerinde herhalde hayatım boyunca o kadar çalışmadım doktora tezi dışında. O yüzden ilk gireceğim derste onlar slaytlar olacak. İşte, oradaki her şey öğrencilere gösterilecek. 3-4 haftalık bir eğitim programının bir parçası haline gelebilir bu tez. İlk başlangıçta bu. Sonrasında zaten hakikaten bana çok faydalı oldu. Üreteceğim işlere faydalı oldu. Onun dışında okuyacak insanlara faydalı olursa o da tabi önemli. (2K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademisyenlerin bir bölümü açısından ise bu üretimin sonucunda "içlerine sinen metin" vurgusu yapılmıştır. Bu bağlamda da üretimden akademik anlamda bir "tatmin olma" duyugusunun önemsendiği ortaya çıkmaktadır. Yapılan çalışmaya ilişkin öncelikli olarak bizzat akademisyenin kendisi tarafından yapılması gerektiğine ilişkin bir "özeleştiri" de burada ifade edilmiştir. Tamamlanan çalışmaların peer-reviewlar olarak

ifade edilen grup tarafından değerlendirilmesi ve geliştirilmesi; bununla birlikte yayım kaynakları aracılığıyla ihtiyaç duyan diğer akademisyenler veya lisansüstü öğrenciler tarafından da takip edilmesi, faydalı olması ve geribildirimlerin ulaştırılması, öğretim üyeleri açısından üretimin sonucuna ilişkin beklentiler arasında yer almaktadır.

> Çok güzel. İlk yemek yapmayı öğrenirken annem bana demişti ki, önce yemeğini kendin seveceksin. Yaptığın yemeği. Çok da böyle yemek yapıyorum havası falan atmayacağım. Çünkü yapmıyorum. Fena değilim, aç kalmam. Çocuklar da aç kalmaz. Ama biri benim adıma yaparsa çok sevinirim. Yaptığım zaman, herkesten önce, ilk önce ben tadına bakarım. Sevdiysem, güzel. Eleştiriyi önce kendim yaparım. Eşittir, yazılarım çizilerim projelerim. Önce ben seveceğim. Okuduğum zaman benim hoşuma gidecek. Doçentlik başvurusu yapıyorum. Eylül 2019. Puanım da yetiyor. Kafayı şeye taktım, sana anlatmış olabilirim. ISBN numaralı şey. Benim içime sinmedi ya. Çünkü ISBN numarası da olsa üstünde diyor ki, konferans kitabı diyor. Ama ISBN var. Birinden 5 puan alabiliyorum. Birinden 12 puan alabiliyorum. Önce ben kendime doğru olacağım. Kendim için bunu konuşabilirim. Çünkü benim doğrum bu. Herkes de böyle olsun demeyeceğim, demem. Çünkü sosyal bilimin özelliği de bence bu. Herkesin doğrusu kendine. Önce kendi vicdanını dinleyeceksin. Çünkü yazdığın çizdiğin ve öğrettiğin kadarsın özür dilerim. bu da senin karakterini ortaya çıkarır. (4K, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Üretim pratiği sonucunda ortaya çıkan metinde "yeni bir şey söylemek" vurgusu, daha sınırlı vurgulardan biri olmakla birlikte akademisyenleri bir bölümü tarafından "malumun ilanı" olarak tanımlanan ve "tekrar" niteliği taşıyan akademik çalışmalar karşısında ilgili literatüre özgün bir katkı sunmak, akademisyenin bu süreçte mevcut sorularına yanıt aradığı ve yeni sorularla karşılaştığı; bu anlamda hem akademik tartışma hem de üslup açısından cesaret gösterdiği, yaratıcı, keyifli, üretenin "sesinin ve sözünün" de görünür olduğu metinleri, akademik üretimdeki amaç sonuç ilişkisi üzerinde bir bileşen olarak tanımlamaktadır.

> Yeni bir şeyi, yeni bir biçimde söyleyebilmek. Tutarlı bir biçimde. Yani ben sonucunu dediğim gibi başından bildiğim bir şeyi çalışmam. Bunu bana çok kısır bir şey gibi geliyor. Ben yüksek lisans tezimi yazarken aklımda bile olmayan bir ton şey öğrenmiştim… Bence bu olmalı. Yani, ben şu an yazdığım tezde nereye varacağımı bilmiyorum gerçekten. Nelere bakmam gerektiğini biliyorum ama nereye varacağımı bilmiyorum. Yeni yeni okudukça yazdıkça bunu görüyorum. Bu bir keyif işi yani akademiyi biz.. biz robot değiliz, sadece ben bir bilgi buldum bunu ürettim. Keyif nerde peki? Hayatı biz sadece üretim olarak mı göreceğiz? Bu çok akademinin ya da bilginin kendisini üretim piyasasının içine hapseden bir şey değil mi? Ben bir şey okuduğumda şaşırmayacak mıyım aa ben bunu hiç böyle bilmiyordum diye. Ya da ben bir şey yazdığımda şöyle istiyorum. Yazdığım şeyin çalışmanın başlığı yoksa, benim adım bile üstünde olmasa biri okuduğunda şunu desin, ya bunu herhalde (adını söylüyor) yazmıştır. Hem dilinden belli, hem de bunu keyif alarak edebi bir dille de anlatabilmiş. Biz insanız, bence çok akademisyenler kendilerini egoist fildişi bir yere kulesine koyuyor ve şey olarak görüyor. Ben sadece üretirim ve yazarım ama senin duygularını ben görmek istiyorum. Yani yazdığın satırlarda ne gördün? Neyle kavga ettin? Neyin tartışmasını verdin? Hatalı olabilir tezin ama bir insanın bir şeyleri karşısına alıp, devleri, onlarla savaşma cesareti bence çok daha güzel. Oturup önünüze aldığınız belgelerle savaşmak çok daha değerli. Ben böyle olsun isterdim. (13E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Bunun yanı sıra; yapılan görüşmelerde akademisyenlerin yaptıkları çalışmalarda "ilk olmak", "öncü olmak" gibi ifadelerle de ürettikleri bilginin alandaki görünürlüğüne ve "rekabet gücüne" ilişkin bir sonuç beklentisi taşıdıkları da görülmüştür.

> Valla birincisi tabi aklınızla anlam, bir takım şeyler bulmanız lazım ve bunun da bazıları tarafından fark edilmesi lazım. En tatmin edici şey o bir araştırma sonucu itibariyle. Dolayısıyla işte yaptığınız bir indeks mesela (ismini söylüyor) endeksi olarak tanınsa çok iyi olurdu. Benim mesela doktora hocam şöyle demişti. Bu yaptığın şey içinde en iyi şey bu dedi, kendi endeksini oluşturmak, bununla rekabet etmek dedi. Ama iyi bir yerde yayımlanmayınca, daha doğrusu o zaman anlayamadık konuyu. Yani o tabi bir başkası tarafından daha sonra bir şekilde yapıldı. Hatta o adam benim gönderdiğim merkez bankasına bir makaleyi benden özel olarak istedi. Nasıl yapılır? Meğerse aynı yıl benzer şeyler çalışıyorlarmış. Ama o Kanada'da bir Journal'la bastı. Şimdi herhalde en çok cite edilen makalelerden biri o makale. Ama benden doktora tezimin resmen bir parçasını makale olarak aldı… Yani öyle, öncü olmak da önemli bir şeyi ilk yapabilmek. (30E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

Akademik üretimin amacı ve sonucu ilişkisinde öne çıkan bulgu; akademisyenlerin bilgi üretim faaliyetlerinin "değer gördüğünü" ve bir noktada sonucun bir "katkı sunduğunun görülme ihtiyacı" haline geldiği de söylenebilir. Akademik bilgi üretim sürecinde ilişkin olarak üretilen çalışmalarda, bu çalışmaların amacı ve sonuçları itibariyle önemli farklılıklar gösterdiğine işaret edilen yanıtlarda ise; özellikle "toplumsal fayda"nın bu üretimler sonucundaki gözlenebilirliği ve somut gündelik karşılıkları ile buradaki "faydacılık" prensibinin kendisine dönülerek; bu bakış açısının fen bilimleri ve sosyal bilimler açısından da ne anlama geldiğinin görünür kılınması önem kazanmaktadır. Bununla birlikte akademik üretimin hangi amaçla yapıldığı ve sonucundan ne beklendiğinin bir yönüyle zaman içerisinde dönüşen bir akademi açısından da yeniden tanımlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

> Şimdi bugünkü yine katıldığım toplantıda daha ağırlıklı olarak sağlık bilimciler ya da fen bilimlerinden hocalar vardı. Onlar dediler ki yani sonuçta bu araştırmalar halkın avantajına ya da toplumun avantajına olmalı. Yani böyle bir etik kriter olmalı ama sosyal bilimler alanının birçok ayağında dediğim gibi hani o başta söylediğim uygulama-teorik farkı gibi, öyle bir birikim oluşturmaya çalıştığında, onun tabi faydası ve amacı, bugünden yarına ortaya çıkmıyor. Hani felsefi alanda öyledir ya, hani fikir üretmek, başka bir alana hizmet etmek. Dolayısıyla oradaki amaç konusu galiba çok karmaşık. Ya da ne diyeyim? Yine bazı alanlardaki gibi, işte bir, bir daha iki gibi net bir çizgi, yol izlemiyor sanıyorum. Dolayısıyla, yani yine bu amaç bence hangi alanda çalıştığına göre akademisyenin değişir. ve fakat hani bilimsel ilerlemede elbette ki hani öyle bir çizgiden bakarsak, hepimizin kılavuzu herhalde yani. Bilimsel ilerlemenin devamlılığı ama tabi ki birçok alanda bir toplumsal yarar sağlamada diğer bir şey olabilir. Yani işte ben orada da biraz hani çalıştığım alan itibariyle sanki bana işte çalışmalarımın kime ne faydası oldu? (gülüyor) yani bilginin o kadar da hemen anında, gündelik fayda sağlamama ihtimalini de hep göz önünde bulundurmak gerektiğini düşünüyorum. O anlamda işte fen bilimleri alanında çalışan hocalarla, sosyal bilimler alanında çalışan hocaların çok ciddi, yani yayın anlamında da tabi makale süreçlerinde de özellikle çok yurt dışı yayınlarındaki farkı çok görüyorsunuz. Çok ciddi farklılıklar var. Yani ama dediğim gibi o hep en başından söylediğim gibi, entelektüel birikim, bilgi birikimi,

> akademik özü orada tutmak ve o birikimi asla yadsımamak veya oraya faydacı bakmamak gerekiyor. Yani hani üniversiteler meslek kazandıran yerler midir? sorusu vardır ya hani meşhur. Çok şüpheliyim evet cevabından. Ya da kazandırmalı mıdır mutlaka yani? Anlatabiliyor muyum? Akademi de o anlamda tabi geçmişten günümüze değişiyor, fonksiyonu değişiyor, işleyişi değişiyor. Hizmet ettiği şey, amacı değişiyor... (9K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Yapılan görüşmelerde öne çıkan bir başka değerlendirmede, üretilen akademik metinlerin yukarıda da ifade edilen lisansüstü eğitim sürecindeki belirli aşamalarda ve kadrolara ilişkin belirli akademik yükseltme kriterlerindeki bir takım gereklilikler ve zorunluluklar nedeniyle ve çerçevesinde gerçekleştirildiği, buradaki esas amacın ve motivasyon kaynaklarının özellikle akademik yükseltme, kadro, maaş, statü gibi durumlarla ilişkili olduğu ve akademik üretimin de bu amaçla "araçsallaştırıldığı" yönündeki görüşler ve buna ilişkin eleştirilerin yer aldığı görülmektedir.

> Ben gerçekten ya bilgi, yani şimdi yapılan yayınları düşündüğümüz zaman amaç bilgi üretmek değil, yükselmek. Yani titrinin yükselmesi, maaşının yükselmesi, statünün yükselmesi. Çünkü gerçekten bilgi üretimi olsaydı, insanlar bu bilginin kimler tarafından üretildiğinin ifadesinde işte makalelerle olsun projelerde kitaplarda olsun, bu kadar aç gözlü ve vahşi olmazlardı diye düşünüyorum. Üretilen bilgiye katkısı olan her insanın ismi de orada yer alırdı. Ama baktığımız zaman yani altta birçok insanın görünmez kılındğını, emeğin sömürüldüğünü, onlar sayesinde bir bilgi oluşturulduysa bunun tek kişiye iki kişiye falan mal edildiğini görüyoruz. O yüzden bence yani Türkiye'deki bilgi üretimi şeyle sınırlı yani. İnsanların bireysel olarak yükselme hırsıyla biçimlenen bir şey ki ben bunun sonucu yapılan o üretime de bilgi demiyorum. (10K, Arş. Gör. Dr., Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Bir doktor öğretim üyesinin akademik yayın araştırması sırasındaki deneyimi, bu amaç-araç ilişkisi bağlamında "sonuç odaklılık" eleştirisini şöyle özetlemektedir:

> Yaptığımız araştırma sonucu, aslında bir şey bekleyerek araştırmaya başlıyoruz bazen beklediğimiz çıkıyor bazen beklediğimiz çıkmıyor. Önemli olan, o sonucun bir şeye ışık tutuyor olması bence. Beklediğim sonucu almaya odaklanmam hiçbir zaman ben. Beklediğim sonucu almadığımda daha da mutlu oluyorum bazen hatta. Çünkü bu benim de yanılabileceğimi gösteriyor bana…O yüzden ben sonuçların beklenmedik etkilerinin daha sansasyon kattığına, yaratıcı, çarpıcı olduğuna bilime çok daha farklı bir açı kattığına inanıyorum hep aynı şeylerin ortaya çıkmasındansa. Hatta mesela burada şöyle bir şey söylemeliyim. Bir çalışmamda da şöyle bir şey oldu, entresan, bir daha kendisiyle yayın yapmadım zaten. Yani beklediğimiz sonuç çıkmadı anket sonucundan…Yani çok ciddi anlamda sonuç odaklı olmamak gerektiğine inanıyorum. Yani sonucun, çalışmayı oluşturmadığına inanıyorum. Çalışmayı bazen yapış şekliniz bile özgün olabilir. Sonuçta ne elde ettiğiniz değil, daha önce kullanılmamış bir yöntemi dizayn etmiş olmanız bile çok önemli bir artı olabilir. Her şey sonuç demek değil yani çalışmada. Beklediğinizin tam tersini elde etmeniz de, bence çok daha doyurucu bir hani veri olarak karşımıza çıkabiliyor. O yüzden hani sonuç konusunda biraz daha esnek olunması gerektiğine inanıyorum. Araştırma sonuçlarının da ondan sonra gelen araştırmalara ışık tuttuğu için değerlendirilmesi gerektiğine inanıyorum. (14K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni. İlk on dışında, İletişim)

Daha kısıtlı olarak karşılaşılan bir nokta ise; akademisyenlerin yapısal koşullar ve maaş, kadro, statü, sosyal ağlar vb. dışında, doğrudan akademik üretime odaklanan;

akademik kaygılarla kendilerini yetiştirmek; ürettiklerini kendi kuram, araştırma, literatür birikimi açısından bir aşama olarak değerlendiren görüşlerdir.

> Şöyle söyleyeyim, benim kendi alanım çevre sosyolojisi, o alanda. Yani bu alan göreli olarak daha yeni bir alan. Şimdi orada en son yazılıp çizilen İngilizcedeki makaleleri ben gördüğümde, işte kendi verilerim vardır, onlarla birlikte işte buralardan yola çıkarak kendi verilerimin ne söylediğine dair her türlü şeyi bir çözüp, literatürle birlikte, kendi topladığım verileri birleştiren bir bakış açısıyla bakabilme, bir kuramı orada kullanabilme, test etme, hangi kuramı destekliyor, benim çalışmalarım genelde böyle ilerler, hep böyle oldu. Yani veri, kuram ve literatürü birbiriyle şöyle çok iyi entegre edebilme. Benim için, beni tatmin eden tarafı. İlla yayımlanması da gerekmiyor. Hani yayınladım, aa ne güzel? o değil. Benim şeyim o üçlüyü aynı anda bir çalışmada benim yapabiliyor olmam ve bunun içime siniyor olması lazım, kendi içime. (35K, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Akademik üretimde özellikle saha araştırması bulunan sosyal bilimler çalışmalarında ise, katılımcıların araştırmaya kısa süreli ve amaç odaklı dahil edilmelerinden çok; bu çalışmada kendilerini özneler olarak gören, koşullarına ve sorunlarına işaret edilen sonuçların elde edildiği araştırmalara ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte sonuca ilişkin çarpıcı bir bulgu "açık erişim" sorunudur. Özellikle Ulusal Tez Merkezi'nde yer alan tez çalışmalarındaki "kısıtlar" ve makalelere erişim ücretlerinin talep edilmesi, bu noktada doğrudan bilgi üretim süreci kadar; bunun sonucunda ortaya çıkan paylaşım koşullarının da piyasalaşma ve ticarileşme tartışmaları çerçevesinde ele alınması gerekliliğini öne çıkarmaktadır.

> Yani birincisi şöyle, ben biraz eleştirel yaklaşımla yaklaşıyorum. Yani bir çalışma yapılıyorsa, o çalışmanın içine dahil olanlar da yani o görüştüğüm insanlar da onun bir tarafıdır. Sonucuna kadar onlarla iletişim kurar, onları bu araştırma sürecine dahil etmeye çalışırım. Neredeyse sonuç yazımına kadar bile. onun dışında beklentim budur. Bir araştırma yapılırken, araştırmanın bütün paydaşları, biraz yine şirketsel oldu ama, paydaşlarının hepsinin içine dahil olduğu, yani araştırma sürecinden bağımsız, onlardan bilgiyi alıp kendimin ürettiği bir şey olmasını istemem. Bir. İkincisi, bu ürettiği araştırma herkese ulaşmalı. Yani bir kısıt olmamalı. Yani bir tez yazdık mesela, gidip 5 yıl boyunca onu kapatalım. 30 tane de makale çıkaralım, 3 makale çıkaralım. Benden sonra gelecek kişiler de bundan mahrum kalsın gibi bir görüşüm yok. İşte tam olarak burada da Ulusal Tez Merkezlerindeki kısıtlar, kısıtların neden konulduğu, nasıl konulduğu çok önemli bir soru mesela. Akademik bilgi üretiminde sen neden ürettiğin bilgiyi paylaşmak istemezsin? Ya bu da mesela senin için belki yan bir soru olur belki diye söyledim. Yine aynı şekilde değerlendiriyorum ben bilgi üretimini araştırma sürecinin bütün taraflarıyla birlikte üretildiği, sonuçların herkesle paylaşıldığı, toplumla paylaşıldığı, onu belirli bir alana yönelik özel tutmadığımız bir süreç olarak görüyorum bilimsel süreci. (25E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Bu noktada lisansüstü tez çalışmaları ile makaleler arasında da bir ayrımın yapıldığı, özellikle başlangıç sürecinde tez çalışmalarının ilk ve temel aşamaların tamamlanması olarak değerlendirildiği görülmüştür. Buna karşın "iyi" yayınevlerinde ve/veya dergilerde yayımlanan, bu nedenle çeşitli akademik kongre ve sempozyumlara

davet alan ve alanında "onaylanan" makalelerin üretiminde akademik "prestij" beklentisinin taşıdığı saptanmıştır. Dolayısıyla akademik bilgi üretim sürecin ve yapılan çalışmaların takdir görmesi de sonuca ilişkin öne çıkan bir beklenti olarak ifade edilebilir.

> Bu çok güzel bir soru bence. Çünkü cevabı çok değişik şeyler anlatıyor olabilir. Ya ben şey, benim cevabım bunda şu olacak çünkü de, söylerken onu sorguluyorum. Onaylanması muhtemelen başarı hissi yaratacak bende. O yüzden de iyi bir yayın evinde yayımlanması, işte iyi bir dergide onaylanması, bu çalışma yüzünden bir yere konuşmaya davet edilmek gibi acayip egoist şeyler çıkıyor yani o yüzden çok iyi bir soru dedim. Çünkü hani hiç düşünmemiştim daha önce bunu, bunun sonucu ne olacak diye. Ya da ne olur da tatmin olurum diye. Çünkü tez yazmak öyle bir şey değil. Tezde yazıyorsun, hocalar beğeniyor ve belirli bir aşama tamamlanıyor gibi. Ama akademik yayınlarda, hmm.. o evet, onu da geliştireyim ben. Ne olsaydı başarılı hissederim?..(28K, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Buna ek olarak; günümüzde "prestijli" akademik üretimin koşullarını ve "iyi" dergilerin standartlarını belirleyen SSCI ve AHCI gibi uluslararası akademik indekslerde taranma, Q1 ve Q2 olmak üzere bilimsel dergilerin belirlenen "kalite standartları açısından" hangi çeyrekte yer aldığını gösteren ve sürekli olarak güncellenen listelerinde bulunma koşullarına uygunluk gibi bir takım kriterler üzerinden sürdürmenin bir gereklilik olarak ortaya çıktığı da görülmektedir:

> Yani daha akademik baktığım için iyi bir dergide basılmalı, işte hani biraz böyle şey de var tabi. Yani mesela çok şey odaklı bir insan değilim. Yani atıyorum yaptığım bu akademik çalışmaları doçentliğimde kullanmalıyım ve ona göre şeyler basmalıyım. Ona göre anahtar kelimelerim olmalı ona göre işte kendimi hazırlayıp puanlarımı toplamalıyım gibi biri değilim. Daha çok böyle bunu basmaktan ve bu konuyu çalışmaktan memnun oluyor muyum oluyorum. İyi bir yerde basılıyor mu basılacak mı ona odaklanıyorum mesela yani hani çok o anlamda şey değilim. Benim için sanıyorum güzel böyle benim istediğim SSCI'da Q1 Q2'de basılan bir dergi olması mesela daha üst sırada doçentlik dosyama koymakta. (29K, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

Özetle, akademik bilgi üretim sürecinin sonuçlarından beklentilerin akademisyenler tarafından geniş bir çerçevede yorumlandığı görülmektedir. Prestijli dergilerde yayın yapmak, değer görmek, ilk-öncü olmak, yeni bir şey söylemek, maaş-unvan-statü gibi farklı amaç-araç ilişkileriyle ortaya çıkan "sonuç"lar olarak değerlendirilebilir.

3.6. Akademik Bilgi Üretim Sürecindeki Dönüşümün "Dönüşümü" Üzerine: "İdeal" Akademi ve Olanakları

Akademik ethos tartışmasının son başlığı, akademisyenlerin, üniversite ve bilgi üretim sürecinde bir "ideal" duruma ilişkin görüşleri çerçevesinde özetlenmektedir. Bu kapsamda akademik kapitalizm tartışması ve sermaye-devlet ve üniversite aktörleri çerçevesinde üniversite, akademisyen ve akademik bilgi üretim sürecine ilişkin "mevcut durum" olarak tanımlanan çerçevede hangi unsurların öne çıktığı ve genel-geçerliği üzerinde durulmuştur. Ardından yine bu üç merkezli kurum-aktör-eylem açısından bir "ideal" durumdan söz edilip edilemeyeceği ve bu idealin nasıl tanımlandığına ilişkin akademisyen görüşleri aktarılmıştır. Son olarak; akademisyenlerin yorum ve deneyimlerinden hareketle alternatif bir akademik bilgi üretim sürecinin olanaklarına ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

3.6.1. Mevcut Durumun Genel-Geçerliği

Üniversiteler ve akademik bilgi üretim sürecinin mevcut durumu olarak ifade edilen ve bu çalışmada akademik kapitalizm başlığı altında farklı boyutlarıyla irdelenen biçimsel yapının ne ölçüde genel-geçer olarak kabul edildiği ve ne tür dinamiklerle ilişkilendirilebileceği bu başlıkta ele alınmaktadır. Bu anlamda hem performans, girişimcilik, teşvik, üniversite sanayi işbirliği, üçüncü kuşak üniversite, finansal olarak fonlanan projeler yoluyla çerçevelenen akademik bilgi üretim sürecinin hali hazırdaki durumu ve önümüzdeki dönemde bu bağlamıyla devamlılık kazanması konusunda akademisyenlerin görüşleri incelenmiştir. Katılımcıların 24'ü (%59) akademide var olan mevcut koşulları "mutlak" olarak değerlendirirken; 17'si (%41) ise mevcut koşulların bu tür bir mutlak durumu tanımlamadığını ve değişebileceğini düşünmektedir.

Bununla birlikte; yapılan görüşmelerde de mevcut durum akademisyenlerin bir bölümü tarafından, yukarıda ifade edilen akademik kapitalizm tartışmasının ölçüt ve kriterleri üzerinden neo-liberal yapıların tanımlandığı; bununla birlikte üniversiteleri aşan; ancak onu büyük ölçüde belirleyen genel iktisadi, siyasal ve sosyo-kültürel koşullardaki dönüşümün ve sonuçların öne çıktığı bir kavrayışla açıklanmıştır.

> Ya üniversitelerdeki hakim eğilim, bizim başta konuştuğumuz süreçler tarafından şekilleniyor daha çok. Üniversitelerin birer şirkete dönüşmesi, bilgi üretim süreçlerinin piyasa mekanizmalarına teslim olması ve bilim insanlarının da sanki kendi başına bir şirketmiş gibi davranması. Genel eğilimleri aslında bizim konuşmamız içerisinde bu şekilde tarif ettim. Bunlar genel eğilimler, bunları bugünden yarına aşmak kolay değil. Çok zor. Bu yüzden yapısal bir dönüşümün mümkün olabilmesi, ancak ve ancak aslında üniversiteyi de şekillendiren genel yapısal süreçlerin aşınmasıyla mümkün olabilir. Yani siz siyasal iktisadi ve toplumsal düzlemde, radikal, sarsıcı değişimler yaratamazsanız, tek başına üniversitelerdeki bilgi üretim süreçlerini de değiştiremezsiniz. Yani aslında üniversiteler de içinde yaşadığımız toplumdaki egemen siyasal ideoloji iktisadi yönelimlerin bir yansıması bir aynası olarak ortaya çıkıyorlar ve bu genel toplumsal yapıyı ve onun oluşturduğu düzeneği sadece üniversiteler içerisinden alternatif bir takım bilimsel faaliyetlerle aşmak, ya da orada bir gedik açmak mümkün değil. (11E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

> Şöyle, bu tabi total dönüşümle ilgili. Yani akademideki hikaye, siyasetin nereye gideceği ve yeni politik ekonominin ne olacağı ile ilgili bir şey. Çünkü bu yeni politik ekonomide üniversiteler kendi yerini bulacak. Üniversiteler krizde. Üniversiteler gerçekten krizde. Ben bu durumun biraz daha süreceğini düşünüyorum. Çünkü dünyadaki temel ideoloji şu anda bu… Artık devlet, bilgi üretimi alanından geriye çekilmiş oraya şirket girmiş, vakıf girmiş, her şey girmiş. Adam özel okul sahibi, konuşuyor televizyonda geçen dinliyordum. Şimdi diyor ki mesela, 1001 tane tırnak içinde bilimsel kanıt getiriyor bunun okul ortamında çok yayılmayacağı için. Yani şimdi burada artık ona güvenilemez, o güvenilir bir aktör değil. Çünkü çıkarı var anlatabiliyor muyum? Yani dolayısıyla bence devletin bilimsel alandaki faaliyetleri koruma gücünün zayıflamasına paralel olarak, bilimsel bilginin üretimi ve işlevi şekil değiştiriyor. Yani, bu alanın korunması, yani bir hakim gibi düşünelim. Hakimin kimsenin parasına ihtiyacı olmaması lazım yani. Bir çıkar grubuyla ilgisi olmaması lazım yoksa olmaz yani. By definition olmaz yani öyle bir şey. Dolayısıyla bu alanın yeniden böyle, ya da biz hayal edemiyoruz şu an, belki de göremiyoruz. Alanın yeniden tesis edilmesi lazım. (31E, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Dolayısıyla buradaki küresel koşullar, büyük ölçüde belirleyici olmakla birlikte; ülkelerin ve üniversitelerin özgün koşullarıyla da iç içe geçerek biçimlenmekte ve dönüşmektedir. Bu bağlamda akademik bilgi üretim sürecinde hem küresel hem de yerel bağlantıların tarihsel olarak da bütünlüklü bir bakış açısıyla değerlendirilmesi vurgulanmaktadır.

> Bir yandan burada söz ettiğimiz neo-liberal, girişimcilik türü bir şey her yerde var. Yaşamın ve akademinin de bir parçası haline gelmiş durumda. Almanya'da insanlar deliler gibi her üç yılda bir akademide kalabilmek için yeni proje bulmak zorundalar, koşuşturuyorlar. Bu Türkiye'de bu biçimde örgütlenmese bile belirli bir baskı var özellikle genç insanların üzerinde. Böyle bir hani kapitalizm ve neo-liberalizm nerede varsa, bu dinamizim bu biçimi üniversiteler de almış biçimde. Buna evrensel diyemem ama, küresel bir gerçeklik haline gelmiş durumda. Ama bir yandan da yani bilgi dediğimiz şey, bağlam bağımlı bir şey. Çünkü bulunulan ortamla çok yakından ilişkili. İçinde bulunduğumuz koşullarla çok yakından ilişkili. Oradan da kaynaklı hani bütün o genel-geçer küresel gerçeklik, evrensel demiyorum ama, karşısında her yerel durumun da farklı biçimler aldığını çünkü kendi tarihinin bulunduğunu görüyoruz. Yani hani bir üniversitenin kendi tarihi

> bile çok büyük farklılıklar yaratıyor. İşte Boğaziçi ODTÜ gibi üniversitelerin tarihsel bir gerçekliği var ve Türkiye gerçekliğinin parçası olmalarına rağmen, diğer üniversitelerden farklı bir yerde durduklarını görüyoruz falan işte. Özel üniversiteler içinde Bilkent başka bir yerde durabiliyor. İşte Koç, Sabancı başka bir yere, kendi ilişkileri içinde odaklanıyor falan. Onun içinde farklı bölgeler oluşturmaya başlıyorlar. Dolayısıyla hani bir genel-geçerlik durumu dünyada, Türkiye'de onun kendine özgü başka biçimleri, Barış Akademisyenleri gerçeği mesela Türkiye'ye özgü bir şey başka yerde başka biçimde tezahür ediyor olabilir ama bu mesela Türkiye'de önemli kırılganlıklar yarattı yani akademi açısından. Yani baktığınız zaman bu özgün bir durum olarak da karşınıza çıkıyor. Yani hani başka toplumlarda da buna benzer dinamikler görebiliyoruz. Ya da hani baktığımız zaman pandemi koşulları zamanda üniversite içindeki halet-i ruhiye her yerde birbirine benzemeye başladı. İşte Agamben mesela bu online eğitim karşısında, neredeyse bunu kabul eden öğretim üyelerini faşist olmakla falan suçladı. Ama bunu yani sadece İtalya'da baskı olarak görmüyoruz. Türkiye'de de benzer biçimde, şey görüyoruz. İşte Durnham Üniversitesi bir yandan işte bu onlineı fırsat bulup işte akademisyenlere harcamalarını kısmaya çalışırken, Türkiye'de de bir sürü üniversite şey yapıyor. Dolayısıyla belirli yönleriyle özgün, belirli yönleriyle ortaklaşan pratiklerden söz ediyoruz ama genelleyebilmek şey açısından, yani bugün geldiğimiz dünyanın, dünyanın dört bir yanına girişimciliği dayattığını görüyoruz. Ona dayanma, karşı gelme dinamiklerinin her ortamın kendi tarihsel birikiminden beslendiğini görüyoruz ama kimse dışında değil şu an o pratiklerin de. (17E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

Literatür tartışmasında da kapsamlı olarak irdelenen akademik kapitalizm kavram setinin ve kamu kaynaklarının yanı sıra uluslararası kuruluşlar yoluyla ve finansal fonlar aracılığıyla sürdürülen ve akademik teşvik mekanizmasıyla biçimlendirilen araştırma pratiğinin, Türkiye'de artarak devam edeceği ve sosyal bilimler açısından da bu yönde hız kazanarak akademik üretim sürecinde egemen pratik olarak yerleşik hale geleceğini öngören değerlendirmelerle karşılaşılmıştır.

> Konuşacağımızı düşünüyorum, hatta çok daha fazla proje endeksli, performans endeksli konuşacağımızı düşünüyorum ama umuyorum ki konuşmayız, ben konuşulmamasını isterim ve şu kadar makale yapacaksan bunu alırsın, bunu yaparsan bunu alırsın dayatmalarından kurtulmuş bir akademiyi hayal ediyorum. Ama bunun da özellikle yine coğrafyamızın insanı olmanın bir sonucu olarak da çok suiistimal edilecek bir şey olduğunu da düşünüyorum. Ama en azından teşviki konuşmazsak çok mutlu olurum. En azından bu kavram kaldırılırsa çok daha iyi olur diye düşünüyorum. (18K, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Mevcut duruma ilişkin önemli bir başlık, hem üniversite hem de akademi olarak tanımlanan yapının çözüldüğü, sınırlarının anlam ve kapsamının bulanıklaştığı, "itibarsızlaştırıldığı", "içinin boşaltıldığı", tarihten bu yana "en kötü dönemini yaşadığı" gibi bir takım ifadelerle açıklanmasıdır. Bu bağlamda son derece karamsar bir bakış açısının hakim olduğu görüş ve değerlendirmeler dikkat çekmektedir:

> Bir kere şunu söyleyeyim. Türkiye özelinde konuşursam, bence üniversiteler ve akademi, şu an en kötü dönemini yaşıyor. Yani kaç tane yayın çıkıyorsa, isteyen istediği yerde uluslararası ödüller alsın bilmem ne olsun falan filan. Kesinlikle en kötü dönemimizi yaşıyoruz. Her şey bir formaliteden ibaretmiş gibi ve bazı belli başlı kurumların kendi çabalarıyla bir şeyler yapmaya çalıştığı bir dönem. Çok itibarsızlaştırılmış bir dönem şuan akademi. Bu önce Barış İçin Akademisyenlerle başladı. İşte Barış için Akademisyenler döneminde herkes işte onları Kürt meselesinde devlete karşı oldukları için eleştirildiğini düşündü ama bu daha sonra oradan başlayarak tüm akademiyi bir itibarsızlaştırma ve küçültme dönemine gitti. Her şey, bir şeylere

> hizmet eder duruma geldi. Buradan çıkılacak. Yani bu.. kesinlikle çıkılacak. Belki sonucunda üniversite sayısı çok azalacak belki başka kriterler gelecek. Belki YÖK şu bu yani YÖK ortadan kalkacak, nasıl olursa olsun onu bilmiyorum ama hiçbir sektör böyle devam etmez yani, bu değişecek. Mecbur. Buradan çıkılacak yani kesinlikle 10 sene 20 sene sonra nerede olursak olalım, önceye göre daha iyi diyeceğiz yani her düşüşün bir çıkışı olacağına ben inanmak istiyorum. Bu şekilde olmasın istiyorum. (27E, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

Yapılan görüşmelerde önümüzdeki dönemde de akademik kapitalizmin kavram seti üzerinden ilerleyen tartışmaların yön vereceği üniversitelerde sosyal bilim akademisyenlerinin bu durumu kendi "söz hakları", "ürettikleri kamusal bilgi üzerindeki iradi konumları" açısından da bir sorgulamayı beraberinde getirebileceği yönünde itici bir güç oluşturabileceği; bunun geçerli olmadığı durumda ise, daha azınlık konumunda bulunan akademisyenler tarafından bu "idealin" muhafaza edildiği bir sürecin devam edeceği öngörüsü paylaşılmaktadır.

> Ya daha da fazla konuşacağız diye düşünüyorum. Belki sosyal bilim de kalmayacak o zaman (gülüyor) belki değişecek dönüşecek. Hani çok uzun bir süre ama, gidişat öyle. Önceki 30 yıla da baktığımızda yavaş yavaş bu oluşuyor yavaş yavaş dönüşüyor. Yani mesele işte aslında o, işte bölüme bir yazı geliyor, akredite olmanız için şunları yapmanız lazım diyor bölüm onunla koşturuyor. Yani yarın bir gün bu daha da çoğalacak elbette, daha da fazla olacak. Yani dijitalleşmenin devreye girmesi bunu çok daha fazla dönüştürecek bir şey haline gelecek gibi, daha da rasyonel, daha da belirli ve net şeyler olmaya başlayacak aslında baktığınızda. Ama her zaman bu içerisinde dediğim gibi tek tük de olsa hocalarla yine bunun karşısında duracak bir akademik duruş-anlayış yine de var olmaya devam edecektir. Hani biri tamamen bitecek, diğeri tamamen yok alacak demek de çok doğru değil aslında. Olmaya devam edecek şu anda da çünkü etrafımızda da baktığımızda bu süreçten uzak kalmaya çalışan, bu süreçleri sorgulamaya çalışan az da olsa kişi var, az da olsa burada konumlanmaya çalışan hoca var. Ama bu da illa ki azalacaktır bu durumlarda. Ya bence biraz öyle…Şu sebeple, o azınlık biraz da, yani çünkü baktığında biraz önce söylediğim şeyle de bağlantılı, şu an baktığında bir şeyler aldıysan, bir şeyler düşünebiliyorsan, bu hep o azınlığın sayesinde oluyor yani hani hangi o taraf olmayan hocaya, hangi o dönemin, ekonomik kültürel dönemin rüzgarına kapılmamış hoca varsa aslında ben o hocalığı o ideal akademiyi hep onlarda gördüm yani onlarda hissettim. Diğerleri biraz daha dediğim gibi o tarafın içerisinde o ensest ilişkisinde ve o aslında tırnak içinde üniversiteden beklenen dünya içinde var olmaya çalışan bireyler aslında baktığımızda. Bu ideal dünya dediğim evet biraz da o azınlık belki bunu yaratacak, belki taze tutacak, belki az olması da bir değerdir o kısmı da tam bilmiyorum ama önemli. (22E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Özellikle çalışmanın yapıldığı dönem açısından Covid-19 virüsünün tüm dünyada pandemi koşullarını da beraberinde getirmesiyle birlikte "mevcut durum" tespitleri arasında yer alan, hem üniversiteler hem de akademik bilgi üretim süreci açısından yeni koşulları tanımlayan biçimde görüşmelerde yer bulduğu söylenebilir. Bu açıdan akademik kapitalizm tartışmasına eşlik eden bir "risk toplumu" tartışması da "mekansız dijital üniversiteler"i beraberinde getirmekte, "kapalı odalarında yalnızlaşarak" teknoloji yoluyla küreselleşen akademisyenlerin üniversite ve sosyal bilimlerin mekânsal birliğinin

paylaşılmasının yerine geçtiği ölçülebilir ve denetlenebilir eğitim odaklı yeniden yapılanma süreci, alternatif bir bakış açısıyla değerlendirilmesi gereken durumlardır.

> Yani bence bilgi üretimi yani her üretimi sabit görmüyorum yani ne olursa olsun. Üretim değişen, biz sadece bir tarafa doğru evriliyoruz. Tam tersine daha otoriter daha tıkalı daha kapalı olabilecek; tam tersine belki daha farklı yollarına doğru daha experimental gidecek. Yani üretimi ben sabit ve belirli bir hat üzerinde ilerlemesini görmüyorum sadece. Its construct ve tabi ki bu konjonktürel mi diyelim, sosyal kültürel siyasi değerleri mi diyelim. Ama şu anda örneğin çok radikal bir biçimde, üniversite, akademia ve üniversite kavramı şu anda alt üst oluyor. Şu anda tümüyle alt üst oldu. Tabi ki Covid bunu alt üst etti. Çünkü şu anda bir üniversite ortamın online eğitimle, yani tümüyle onun yerine bir e eğitimi geçirme tartışmalarını çok tehlikeli buluyorum. Çünkü ister istemez yani bir yüz yüze iletişim hiçbir zaman bir e, yani ne kadar gelişirse de gelişsin. Belki de ileride 3 boyutlu olarak görüntülerimiz olacak. Ama yüz yüze temasınızın yerine geçemeyecek. Ve de ayrıca üniversitenin sadece ders anlatması değil. Okuması da sadece değil, derinleşmesi, bir arada olması, tartışması, mekanın paylaşılması hepsinin bir parçası olarak düşünüyorum. Yani o anlamda şu anda akademia ve üniversite daha doğrusu, yani çok ciddi ve dünyaca bence iyi bir yere doğru evrileceğini düşünmüyorum. En azından kısa dönemli yansımalarını çok daha restrictive, ölçülebilecek ve denetleyebilecek, kapalı odalarımızda üniversite eğitimi yapacağız. Yani çok tehlikeli. Hele de sosyal bilim açısından da, ama sadece sosyal bilim için değil. Yani bu benim üniversite anlayışım değil. Üniversite bunun ötesinde olan, bir yaşanmışlığı bir mekan, sosyal ve fiziki mekan paylaşımı dahil olmak üzere. (6K, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Pandemi sürecinde üniversitelerin bulundukları kente ve ekonomik ilişkiler ağına finansal katkısı bağlamında uzaktan eğitim ile birlikte hibrit bir konum üstlendiği, bu aşamada eğitim faaliyetlerine ve online derslere indirgenen işlevleriyle üniversitelerin hali hazırda tartışılan biçimiyle birer "diploma kurumu" ve "sertifika programına" dönüşeceği, bu durumun ağırlaştırılmış bir iş yükü bağlamında akademisyenler tarafından üstlenilmek durumunda kalınması ve istihdam politikaları açısından da piyasadaki biçimiyle benzeşen, az sayıda akademisyenden "maksimum verim" prensibinin işletilmesi nedeniyle "üniversitelerin potansiyel amacı, anlamı, önemi" ve varlığının sürdürülmesi üzerinde düşünmeyi zorlaştıran bir durumla ilişkilendirildiği görülmektedir.

> E şimdi bu uzaktan eğitim meselesi belki şey olacak yani işte kademe kademe üniversitelerin hani hibrit eğitim biraz yaygınlaşabilir. Tamamen geçmezler çünkü demin bahsettiğim şu hani kente üniversite öğrencisi akını ve kent ekonomisinden bahsettim ya o hala önemli yani. Ama bazı derslerin uzaktan eğitim yoluyla tamamen verileceğini düşünüyorum, yarı yarıya mesela. Akademisyen sayısının artmayacağını düşünüyorum üniversitelerde. Hem şeyden dolayı işte ekonomik kriz meselesinden dolayı hem de hibrit eğitime geçtikçe bir hoca belki daha çok öğrenciye birinci öğretim dersiyle ikinci öğretim dersini aynı anda yaptığını düşün mesela. Yetemeyecek belki hocaların iş yükü artacak bu şekilde daha fazla akademik personel alınmayacağını düşünüyorum. Üniversitenin anlamının zaten Türkiye'de son 10 yılda giderek değersizleştiğini görüyoruz. Bir işte gelecek 10 veya 20 yılda da neye dönüşür. İşte tamamen uzaktan eğitim veren belki kademe kademe böyle sertifika programı gibi bir şeye dönüşme yoluna doğru gidiyor… Ben silinip gideceğini düşünüyorum açıkçası. Belki bu titrlerin bile bir önemi kalmayacak bir süre sonra. Yani şimdi bu nesnelerin interneti meselesi, bir de şu 10-20 yıl içinde ne değişecek bilemiyoruz, çünkü çok hızlı değişiyor. Yani 10 yıl önce Zoom toplantısı, Google Meeting toplantısı gibi bir şey yoktu. Ne gibi yenilikler ortaya çıkacak bilemiyoruz ama zaten dünyada çoğu mesleğin ve titrin kaybolduğunu görüyoruz. Bence bu da yavaş yavaş ortadan

> kalkacak. Şu an hani son bir şey oldu. İşte insanlar bundan ekmeğini yedi. Yiyenler yedi. Yani şey bir şey ifade etmeyecek belki, yani şey meselesi de var hani yurtdışında da öyle, bu makaleler okunmuyor. Neden bunu yapıyoruz? Bu artık çok fazla sorgulanmaya başlandı. Gene çalışmalar, araştırmalar yapılır. Ama titrlerin öneminin ve performans verimliliğinin öneminin giderek kaybolacağını düşünüyorum. (10K, Arş. Gör. Dr., Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Tam bu noktada, akademik bilgi üretim sürecini teknoloji ile bir araya getiren ve bunun hem üretim hem de akademisyenlerin yaratıcılık, erişilebilirlik, hiper-gerçeklik ortamlarıyla öne çıkan deneyimler kazanma, dil yetkinliklerini evrensel bir boyuta taşıma biçiminde somutlanabilecek katkılar sunabilecek bir araç olarak değerlendirilmesi noktasında da genel-geçerlik durumunun söz konusu olmadığını farklı bir bakış açısıyla değerlendiren yaklaşımlar da söz konusudur. Üretilen bilginin yaygınlaştırılması konusunda da teknoloji ve dijitalleşme sürecinin teşvik edici bir konuma yerleşeceği yönünde önümüzdeki süreci olumlayan açıklamalar bulunmaktadır. Burada daha erken yaştaki akademisyenler açısından hızla içselleştirilen dijital-akademik deneyimin; görece daha üst yaş grubundaki akademisyenler tarafından "keşfedilmesi yönünde" bir eğilimin olduğu gözlemlenmiştir.

> Teknolojinin sağladığı olanaklarla, ya bu böyle olmak zorunda değil fikri tekabül eden insanın bulabileceği bilimsel kaynak açık kaynak konuşulabilir ortam gittikçe artıyor. İşte şu pandemi sürecinin hayatımıza soktuğu teknolojiler ile bu bir noktadan sonra şey olacak, bizim alanda native interfaces denilen bir şey konuşuluyor 'doğal arayüzler' araç mekanizmasını ortadan kaldırmak. Mesela sanal gerçeklik gözlüğü kullanmadan sanal gerçekliği hologramı vs. süreçleri konuşmak. Ben eminim ki işte Babil balığı dedikleri şey, ben Japonya'daki konferansın koltuklarından birinde oturabilsem, adamların hepsi Japon olsa ama ben anlasam, müthiş bir noktaya geleceğiz yani hani bu teknoloji sevicilik gibi bir durum getiriyor ama (gülüyor) buna da az kaldı gibi, geçenlerde okudum GT3 mü ne bir yapay zeka, baya akademik çeviri yapmaya başlamış, şiir yazıyor, kitap yazıyor işte tıbbi prosedürleri yerine getiriyor falan, bu tarafı, distopik senaryoları geride bırakıp değerlendirebilirsek, bu alanların bilime çok hızlı katkısı olacak. Ben, dil yetersizliğim nedeniyle, ne Alman makalesi takip edebiliyorum, işte ne atıyorum işte bir Fransız Journali ne bir Japon Journali takip edebiliyorum. Bunları anlar hale gelebilirsem, bu yaratıcılık dediğimiz yerlerden de başka bir şey olacak sanırım, oralara ama biz görür müyüz tabi o kadarını da bilmiyorum. (8E, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademik bilgi üretim sürecini destekleyici bir unsur olarak teknolojik olanakların mevcut durumdaki genel geçerliği dönüştürecek bir aşama olarak değerlendirilmesi noktasında, hem pandemi koşullarında hem de bu koşullar dışındaki genel durumda da hali hazırda tartışıldığı görülmektedir. Bu açıdan teknolojik olanaklar kadar bu olanakların "mülkiyeti"ne kimin sahip olduğu, üniversitelere ve akademik üretime duyulan "ihtiyaçların" yeniden belirlenmesi noktasında sermayenin ve üretim

ilişkilerinin belirlediği koşullarda sosyal bilimlerin bu ihtiyaçlara cevap vermediği ölçüde kapatılması ile sonuçlandırılan öngörülerden de söz edilmektedir:

> Yani kendi başında ben, akademi veya yöneticiler bunu yapamaz. Yani bu siyasetten ekonomiden bağımsız değildir. Bunu kim yapabilir? Ben bazı mesela kendi gördüğüm alanımda, bağımsız başka yerlerden geçimini sağlayan insanların ben daha güzel araştırmalar yaptığını görüyorum. Çünkü bir kaygıları yok birine yaranma derdi yok, bir yerden bir onay almasına gerek yok. Yani akademiyi piyasadan nasıl kurtaracağız ki? Piyasanın nüfuz etmediği bir yer kaldı mı? Sermayenin içine girmediği bir yer kaldı mı?... Telefonlar, internet, teknoloji bizim birbirimizle iletişim sağlamamıza imkan veriyor. Habermas'ın anlattığı gibi belki kamusal alana daha demokratik şekilde bir parça gitmemizi sağlıyor ama sermaye ve üretim halkın elinde olduğu zaman bu olur. Yapay zekanın robot ve makinaların üretimdeki payı insanlara göre işçi sınıfına göre daha fazla elinde tuttuğu bir ortamda ben bize çok ihtiyaç kalacağını düşünmüyorum açıkçası. Sorun orada başlayacak. Bu kadar gereksiz insanı ne yapsın ki piyasa? Onlara göre biz gereksiziz. Bir şeyler üretmiyorsanız, katılmıyorsanız bu. E benim beklediğim nedir? Üniversiteler şu an Türkiye'de benim gördüğüm sadece esnaf şu bu para kazansın piyasa dönsün diye açılıyor mantar gibi her yere. Bu ilerde çok büyük bir yük olduğu zaman, piyasa bunda bir kâr sezmediği zaman ben bölümlerin kapanacağını düşünüyorum… Dolayısıyla o özgür bağımsız bilmem ne bilmem ne akademiye ben inanmıyorum, bunun olacağını da düşünmüyorum. Ama sadece şunu söylüyorum, şu anki gidişatta internet bize akademide yapamayacağımız imkanları sağlayabilir. Bireysel olarak biz bir şeyleri yapabiliriz ama bilginin kendisi de çok şahsi bir şey değil. Bir grup tartışma üretim sürecinde değerlendiği zaman bir anlamı var. O yüzden ben 100-200 yıl sonrası akademiye baktığım zaman benim gördüğüm şu, sadece artık dünya üzerinde ülke adları değil de böyle Türkiye Cumhuriyeti sınırları üzerine bir Limak Cengiz Holding yazacağını, Amerika'da APPLE yazacağını düşünüyorum ve bunların birbirleriyle olan ilişkileri içerisinde gereksiz hiçbir şeye pay ayrılmayacak. Üretim ve akademik bilgi bence giderek hazza dönüşmeye başlıyor. Bize haz vermeyen şeyler çok da anlamlı hale gelmiyor ya da para kazandırmayan şeyler. (13E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Üniversiteler ve akademik bilgi üretim süreci açısından mevcut durumu genel-geçer olarak değerlendirmeyen yaklaşımlarda hem akademisyenler hem de öğrenciler açısından, teknolojik gelişmeler, rekabet, mekan-olanaklara erişilebilirlik gibi konularının hem toplumsal eşitsizlikler, hem sınıfsal koşullar hem de bir "fırsat eşitliği" noktasında farklı yönelimler ekseninde tartışmaya açıldığı ve eş zamanlı olarak ideal akademi kavrayışıyla da iç içe geçtiği görüşler ortaya çıkmaktadır.

> Yani bir defa ideal bir akademik hayat, bu bilinen piyasalaşma sürecinden daha korunaklı hale getirilmiş, toplumsal fayda üretmek üzerine üretilmiş, yapılandırılmış, kurumsallaşmış bir yapı olması anlamında daha ideal daha farklı daha alternatif bir akademik hayat olabilir. İkincisi, akademinin bizatihi kendi içerisindeki kimin öğrenci olup olmadığı, kimin buradan bu bilgi üretim sürecinden faydalanıp kimin faydalanmayacağı üzerine kurulan bu doğal seleksiyon mekanizmasının, yani akademik hayatta güçlü olanın hayatta kalabileceği, akıllı olanın üniversiteye gidip diğerlerinin dışarıda tutulduğu bu dışlama üzerine kurulmuş kurumsallaşmanın bizatihi dışında daha farklı herkesin bu bir kamu üniversitesindan kamu bilgi üretiminden faydalanabileceği, herkesin ders alabileceği ve geleneksel başka bilgi biçimlerinin de ders olarak okutulabileceği, muteber ve makbul bilginin ne olduğu ve aslında neyin akademik bilgi olmadığı ayrımının bu şekilde vurgulanmış olduğu bu kapitalist toplumdakinden daha farklı kurumsal iktidarların söz konusu olabileceğini, herkesin mesleki anlamda her şey olabileceği formların kurumların ortaya çıkabileceği, kendi ihtiyacı beklentisi açısından mesleki formasyonları arasında seçme imkanlarının gerçekten sağlandığı kurumsallaşma biçimlerinin toplumsal formasyonla olabileceğine inancım var tabi ki. Bu haliyle sanki bu üniversiteler bu sistemin daha becerikli, akıllı, çalışkan, kendini disipline edebilenin üniversite okuyup daha ortaklaşabileceği ve sınıf atlayabileceği bir şans sanki veriliyormuş ve eğitim üzerinden bir ulusal mobilite söz konusuymuş gibi bir görüntü üzerinden olmuş olmasına rağmen aslında bu eğitim sistemi yine bizim sosyolojik

açıdan bakıldığı zaman toplumsal eşitsizliği olduğu gibi doğallaştıran, toplumun ekseriyetini bu mobiliteden bu eğitim fırsat ve şartlarından yararlanamayacak şartlara sahip olmalarından dolayı bu doğrudan toplumsal eşitsizliği yeniden üreten bir sistem ve üniversiteler de bunun bir parçası. Üniversiteler bugün bir meritokrasiye dayanan bir yapıya dayanıyor. Meritokrasi fikri de sanki insanların üniversite okuyabilmesi ya da okuyamaması o insanların şahısların kendi ferdi kararlarıymış onlara dayatılarak akıllı olanlar olanlar olmayanlar, çalışkan olanlar olmayanlar, kendini disipline edenler etmeyenler üzerinden bir ayrım yapılıyor. Doğal seleksiyon şeysi haline getirip, eşitsizliği bu şekilde doğallaştıran bir süreç olduğu için bunu kabul etmekle beraber şu andaki bu şartlar altında bunun alternatifinin de herkesin istediği şekilde üniversite okumak isteyen istemeyenlerin bu şartlara haiz olanların ancak gerçekten verecekleri kararların özgür bir seçim olabileceğine inanıyorum. Bu seçimin zorunlu bir seçim olduğunu düşünüyorum. Toplumun alt sınıflarının ekseriyetle baktığınız zaman bu üniversite şartlarından faydalanmadığını, faydalanamadığını aslında üniversitenin bir orta sınıflı bir kurum olduğunu ve orta sınıflı bir yerden üreten ve meşrulaştıran bir yer olduğunu gördüğüm için, bundan farklı bir yapı mutlaka mümkündür ve var da böyle yapılar. (37E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Dolayısıyla akademik bilgi üretim sürecine ilişkin olarak farklı başlıklarda tartışmaya açılan mevcut koşulların "mutlak" olarak görülme eğiliminin öne çıkması; bu değerlendirmeyi "ideal akademi" alanına taşımayı gerekli kılmaktadır.

3.6.2. "İdeal" Akademi ve Bilgi Üretimi Üzerine

Akademik bilgi üretim süreçlerinde var olan durumun mutlaklığının tartışılmasının ardından, katılımcıların bir akademi idealine sahip olup olmadıkları sorgulanmıştır. Bu çerçevede, yapılan görüşmelerde ilk olarak; bir "ideal" öngörüsüne sahip olan ve bu yönde bir öngörüsü bulunmayan akademisyenlerin değerlendirmelerinden söz etmek gerekmektedir. 23 öğretim üyesinin (%56) üniversite, akademisyen ve akademik bilgi üretim süreci açısından bir ideali tanımladığı ve bunun gerçekleştirilmesi yönünde bir görüş sunduğu değerlendirmeler bulunmaktadır. Buna karşın; 18 öğretim üyesinin (%44) ise gerçekçi ve uygulanabilir bulmadıkları gibi gerekçelerle bu yönde bir "ideal" durum tanımı yapmadıkları söylenebilir. İkinci olarak; akademi ve akademik bilgi üretim süreci konusunda bir "ideal" öngörüsünü tanımlayan yaklaşımlar çerçevesinde de birbirinden farklılaşan niteliklerin ifade edildiği gözlemlenmiştir. Bu noktada akademisyenlerin bir bölümü açısından ideal, daha yapısal koşullarla ve makro ilişkiler ağı üzerinden değerlendirilen bir nitelik arz ederken; diğer

bölümü tarafından, mevcut durum ve koşullar içerisindeki "iyileştirmeleri" esas almaktadır.

İlk yaklaşımda sosyal bilimler alanını da kapsayacak şekilde, bilimsel sermaye coğrafyasının egemenliğinde üretilen akademik bilginin "ne"liğinin yeniden tanımlandığı, Batı merkezlilik, kültürlerarasılık ve oryantalizm tartışmasının alana getirildiği ve bu yönüyle de akademik kapitalizm tartışmasını akademik ethos özdüşünümselliği ile yeniden tartışmaya açan ve "ideal" bakış açısını bu biçimiyle ortaya çıkaran değerlendirmelerin bulunduğu görülmüştür.

> Bunu konuşurken niyeyse kendi içinde bulunduğum durum, işte coğrafya falan gelmedi aklıma falan da hep şey geldi. Bu özellikle salgın döneminde takip etmeyi bir yerden sonra bıraktım ama yine takip edebildiğim kadarıyla şöyle bir şey oldu. Yani bir şekilde hala sadece işte Batı diye tabir ettiğimiz, Batı toplumunun beyazın falan lafı dinlenir, bilimi kabul edilir durumda, hala dünyada böyle maalesef. Yani bu da biraz şey, post kolonyal bir bakış açısı yani işte ta şeylere kadar gider işte o Kristevalara, Mary Douglas'lara kadar falan, yani, öteki dediğin şey de çok uzun yıllar bilim üretti, senden ilerdeydi. Sen vebadan geberip kırılırken işte adam uzaya çıkıyordu nerdeyse, bunlar değişmedi yani Batı'ya doğru devam edersen yol doğuya doğru çıkıyor. Dünya yuvarlak falan, yani. Şeyi çok önemsiyorum yani, kültürlerarasılık çok önemli bir mesele aslında yani Japonya'da, Afrika'da Hindistan'da falan üretilen bilgi de çoğu zaman çok biricik, bilim temelli ve toplumsal değişken yaratabilecek nitelikte. Ama sanki şöyle bir şey var, bugün bunu Bill Gates ya da Elon Musk onaylamazsa, veya Facebook'ta okuma listesi olarak göstermezse sanki bir karşılığı yokmuş gibi. Yoo niye öyle? Kör hakemlik orada da var, ne biliyim indeksli dergi oralarda da üretiliyor. Buralarda biraz bana sorun var gibi geliyor ama bu, değişeceğini sanmadığım bir durum. Dünya böyle çünkü. Yani bu da kapitalle ilgili bir mesele haliyle. (8E, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademik kapitalizm tartışmasına ek olarak; özellikle ülkeler ve devletler düzeyindeki kurumsal bürokrasinin bağımsızlığının, kamusal yarar prensibine odaklanan kısa, orta ve uzun vadeli bir bilim politikasının da ideal akademi tartışmalarına ilişkin olarak önemli bir referans noktası oluşturduğu ifade edilmektedir. Diğer yandan; bu durumu bir sosyal politika önerisi çerçevesinde değerlendiren ve sosyal bilimler açısından da üniversitelerin politika yapıcılarla işbirliği ve bilgi ağları oluşturmasını öneren yaklaşımlarla da karşılaşılmıştır.

> Ya ben bir miktar ideal akademinin böyle rekabet ortamında olamayacağını bir kere düşünüyorum. Aynı zamanda bu fonlarla verilen teşviklerin baskınlığıyla çizilen yolun yanlış bir yol olduğunu düşünüyorum. Çünkü bu fonlar yurt dışından geliyorsa, kendi ülkenizde yararlı olacak konulara eğilmeniz büyük ölçüde aslında engelleniyor bile olabilir… Yani burada ben dolayısıyla maalesef, çoğu genç akademisyenin önce parlak oldukları için kendilerine verilen burslarla belirli eğitimler alıp belirli konulara yoğunlaşıp belki de aslında daha gerekli, daha çok katma değer isteyen alanlardan uzaklaştığını düşünüyorum. Dolayısıyla ideal, nerden nasıl tutulabilirdi? Şimdi ben şuna inanan bir insanım, yani insanın kendi, ya öyle bir dünyada yaşıyoruz ki hala paylaşım savaşları süregeliyor. Bu paylaşım savaşları da çok çeşitli yönlerle süregeliyor. Dolayısıyla insanın kendi bireysel ya da bilimsel, beyinsel bağımsızlığı, öncelikle kendi yaşadığı ülkenin

> bağımsızlığıyla da alakalı. Burada devlet politikası da dolayısıyla işin içine giriyor. Yoksa bütün o küreselleşme çerçevesinde işte deminden beri değindiğimiz belki de o çok doğru olmayan yönlendirmelere kapılma gerçeğiyle karşı karşıya kalabiliyoruz. Çin enteresan bir örnek, Çin, bilimi devlet politikası olarak finanse ediyor ve yurt dışına sosyal bilimlerde az gönderip temel bilimlerde daha çok gönderiyor ve beyin göçü çok da az yaşanıyor. Dolayısıyla yani mesela bilimin paylaşılabilirliği, patentler, bunlarla bizim ülkemizin çok sorunu var… Hala gidip patenti bile yurtdışında alıyorlar. Dolayısıyla bilimin üretiminin kendisini bile biz burada yaşayamıyoruz. Dolayısıyla yani o bilimi neye göre yapıyorsun, burada kullanamayacağın sonra dışarıdan satın alman gereken bir ürünü sen kendi bilim adamına ürettirip burada yerlileştiremiyorsun. Yani burada çok ciddi bir devletin, bu bilimin kamusal bir ürün olduğunu da anlaması gerekir, bilimin içselleştirilmesi de gerekiyor, ürününün içselleştirilmesi, burada onu söylemeye çalışıyorum. Yani bu hem teknolojik bir şey olabilir. Hem kendi toplumunu anlayıp toplum için bir tasarım yapmak, seçim sistemi geliştirmek, kendi toplumunun huzuru, geleceği ve kalkınması için çalışmak, bilim insanının buna yoğunlaşması ancak devletin yurt dışından daha çok teşvik vermesi, daha özgür bırakması, daha kaliteli eğitim sunmasıyla ancak mümkün. Yani, diye düşünüyorum. Biz böyle bir sistemi yaratabilirsek, yurt dışından adamlar gelip burada çalışmak isteyebilir belki, bizim oraya gidip orada çalışıp network sağlamamızdansa buraya gelenlerle network sağlayabiliriz ve kendimize faydaya dönüştürebiliriz diye düşünüyorum. (41K, Profesör, Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF)

Akademisyenler arasındaki unvan hiyerarşisi ve akademik rekabet ilişkilerinin akademik bilgi üretim sürecine zarar verdiğini belirten ve elde edilen bilginin "evrenselliği" ile "meslektaşlar" arasında paylaşılmasını "ideal" tanımıyla birleştiren görüş şöyledir:

> Bir kere ilk olarak rekabet konusundan uzak olmalı. Kendimi en iyi hissedeceğim ortam rekabet duygusunun olmadığı bir ortam buna eminim. Bilgimi gerçekten, ya ben bilgimi rahatlıkla paylaşabiliyorum ama başkasının rahatlıkla paylaşıp paylaşmadığından emin olamıyorum. Karşı tarafında bilgisini rahatlıkla benimle paylaşabildiğini, o samimiyeti görmek ekip arkadaşlarımın arasında, onun dışında bir takdir duygusu ve motivasyonuyla hareket etmiyor olmak. (2K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bununla birlikte, üstteki düşünce yapısı ile paralel bir şekilde, akademik hiyerarşi odağının yerine akademik bilgi üretim süreci açısından bir etkileşim ve karşılıklı desteğin öne çıkarıldığı bir idealden söz edilmektedir.

> Yani egodan daha çok bilgi üretimine daha çok şey bakılması. Yani çok egoya bağlı bir iş gibi geliyor bu. Hani dediğim gibi, gerçi bütün şeylerde var ama hani unvan arttıkça böyle daha birşey durumu oluyor. Prestij şey falan daha artıyor. Hani belki şu an hiç prestijimiz olmadığı için öyle düşünüyoruz biz de öyle olabiliriz yani insanoğlu (gülüyor) değişiyor tabi biraz saygı görünce şey görünce insanların egosu artıyor. İşte yani onun önüne geçmemesi olsa belki daha iyi olur ya da kendin bir araştırma görevlisi olarak, araştırma görevlisi hani ayak işi yapacak insan durumunda görülmemesi belki de. Hocaların belki kendilerinin araştırma görevlisi olduğu zamanları düşünüp biraz empati kurabilmesi o açıdan iyi olabilir. Dediğim gibi bizde bile oluyor mesela. Kendimiz mesela, sekreter senden şu işi istiyor, sen diyorsun hani ben araştırma görevlisiyim neden sekreterin yapacağı işi yapıyorum diye. Yani bizde bile oluyor aşağı olarak gördüğümüzü şey yapma. Hani ben niye idari iş yapıyorum falan diye. Yani onlara takılmadan iş yapsak, halletsek daha güzel ama o da ütopik gibi geliyor. (1K, Arş. Gör., Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademi ideali ile akademisyenlerin gelecek hedefleri ve beklentileri de zaman zaman iç içe geçmektedir. Diğer yandan buradaki "ideal" kavrayışının çeşitli motivasyon kaynakları ile de yakından ilişkili olabildiği görülmektedir. Maslow'un ihtiyaçlar

hiyerarşisinde kendini gerçekleştirme olarak belirlenen en üst noktada tanımlanan ihtiyacın karşılanması için öncelikli olarak akademisyenlerin temel yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanması ve buradaki zihin yükünün ortadan kaldırılmasına ilişkin değerlendirmelerle de karşılaşılmıştır.

> Yani mesela benim hayal ettiğim akademide akademisyen sadece öğrenci yetiştirmeye ve kendini geliştirmeye odaklanmalıdır. Yani akademisyenin para sorunu olmamalıdır. Geçim sıkıntısı olmamalıdır. Eş durumu sorunu olmamalıdır mesela. Çocuğum ne olacak sorunu olmamalıdır. Akademisyenin, hasta anneme kim bakacak derdi olmamalıdır. Bu sıkıntılar içerisinde zaten beyinle yapılan bir işi biz kaliteyle mümkün değil, istediğimiz kadar teknik donanıma sahip olalım, yapamayız… Biz gece de çalışıyoruz gündüz de çalışıyoruz sabah da çalışıyoruz aralarda da çalışıyoruz. Biz eve geldiğimizde işimizi bırakamıyoruz çünkü zihnimizde geliyor bizim iş. E şimdi, zihnimizde işle tatile çıkıyoruz ya biz. Ben öyle oluyorum yani en azından. Zihnimizde bir şey canlanıyor bunun duru yok durağı yok. bugün Cumartesi'ydi bu projeyi düşünmemeliyim diyemiyorum ki. Bugün yazmamalıyım diyemiyorum. Bir fikir geliyor mesela aklıma şununla ilgili bir şey üretebilir miyiz bir şey yazabilir miyiz? Şunu bir arayayım falan. Yok aa bugün mesai saati bitti. Artık bunları düşünemeyiz diyemiyorum ki. Dolayısıyla hani kalemi bırakıp eve gelip sıfırlandığım bir hayatım yoksa benim. Hayatımın her alanının bu akademik bilgiyi üretecek verimliliği sağlayacak standartta olması gerekiyor. Böyle insanların bulunduğu bir akademi ancak arzu edilen noktaya ulaşılabilir. Onun ötesi bence ütopik ya da kandırmaca…O yüzden hani biraz daha hani belki hayalimdeki akademi sadece bina değil mesela, sadece teknoloji değil. Sadece cebimin çok para gördüğü bir iş yapıyor olma duygusu değil mesela. Huzurlu mutlu, kendi problemlerimden arınmış, benim gibi problemlerinden arınmış, egosuz insanlarla beraber olduğum, ürettiğim, ürettiğimi paylaştığım çocuk yetiştirdiğim bir yer olmalı bana göre yani. (14K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bu ihtiyaçlar akademisyenin kendi yaşamsal ihtiyaçlarının yanı sıra; akademik bilgi üretim süreçlerinin araştırma nesneleri ve yaklaşımlarını oluşturacak şekilde, toplumsal ihtiyaçlarla da yakından ilişkidir. Akademik üretimin sivil toplum bilincine ve dezavantajlı gruplara katkı sağlamasına yönelik görüşler de bu tür bir ideali tanımlamaktadır.

> En büyük hayalim, gerçekten Türkiye'ye daha çok, piyasaya sivil toplum bilinci oluşmuş birey çıkarabilmek. Benim idealim bu. Özgür müyüm bu alanda? Hayır. Özgürlüğümü yaratabilir miyim? Evet. Bir nebze, ama benim için akademik geleceğimde ne bekliyor? Bir kere emekliliğim gelince Allah izin verirse emekli olmak. Mesela bazı arkadaşlarımla konuşuyorum. Asla emekli olmam, çalışırım ben. Yok arkadaş, ben gezerim. Arada bir gelirim, çağırırlar, ismim marka da olduysa giderim. Olmadıysam da ne mutlu bana, etrafımdakilere dokunurum. Güzel şeyler bırakabilmek için de yazmak, yani bence özür dilerim, yazdım çizdiğimi de akademisyen okuyor. Akademi edu ya halk mı giriyor oraya? Girmiyor. Sen giriyorsun ben giriyorum o giriyor. Yani çok özür dilerim körler sağırlar birbirini ağırlıyor. Keşke benim yazım ulusal medyada çıksa. Halka dokunuyor olsa. Bunu yapabilsek, işte bu benim idealim olur. Yani (üniversite kanalında) kalkıp şey anlatmak değil, ben CNN Türk'te anlatayım vücut dilini, o benim için başarı olur. Yani ben akademisyenlere değil ben halka ulaşmak istiyorum. Ama tabi bu benim ileride muhtar olma hayalimle de çok doğru orantılı o da ayrı bir şey. Halkı seviyorum ben. (4K, Dr. Öğr. Üyesi., Vakıf Üni., İlk on dışında, iletişim)

Daha geniş bir çerçevede ve bir devam aşaması olarak akademik bilgi üretim sürecinin toplumsal katkısı özellikle akademisyenler açısından araştırma ve yayınlarının

yaygınlaşması, okunurluğu ve erişilebilirliği konusunda, "açık erişim" hususu da bir "ideal" durum biçiminde tanımlanmıştır.

> Bilimsel yayınların makalelerin tamamının açık kaynak olabilmesi bile iyi bir ideal aslına bakarsanız. Çünkü ben işte bu yayın yaptığım indeksli dergiye, üniversite dışından bile erişemiyorum kendi makaleme. Bu sorun, benim az insan tarafından görülmemi sağlıyor, sınırlı etki yaratıyor falan buralardan önemli bence bu mesele… (8E, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

İdeal akademi kavrayışı ile bu akademinin günümüz koşullarındaki olanakları arasındaki "mesafenin" arttığı yorumlarda; bir akademi ideali olan; fakat bu ideali mümkün/gerçekleştirilebilir olarak görmeyen akademisyenlerin görüşlerinde bütüncül değerlendirmeler göze çarpmaktadır[240]. Akademik anlamda bir ihtisaslaşmanın sağlandığı, evrensel ölçekte akademisyenlerin bir araya gelerek hem alanlarına ilişkin konularda hem de bir parçası oldukları akademik üretim süreci ve üniversitelerin daha iyi bir yer olabilmesi noktasında çaba serf etmeleri üzerine kurulu bir idealden söz edilmektedir. Bu noktada bir idealin "olanağı", mevcut durumun eleştirisi biçiminde varlığını korumaktadır:

> İdeal akademi diye bir şeyin, ya idealimde tabi bir akademi anlayışım var benim. Bu mümkün müdür sorusuna ben mümkün değildir demek istiyorum. Şöyle, Türkiye küresel dünyanın bir parçası. Dünyadan bağımsız değiliz. Dünyada birkaç ülke haricinde, işte biraz Almanya, biraz İskandinav ülkeleri aslında akademi her yerde bir takım işte patron-müşteri ilişkileri üzerinden, liyakatin falan biraz ortadan kalktığı biçimde seyrediyor. En tipik örneklerinden birisi de İngiltere bunun. Yani, bu tek başına akademinin kendini düzeltmesiyle olabilecek bir şey değil. Ama söyleyeyim yine de, olsa ne güzel olurdu diye. Ben üniversitelerin sosyal bilimler alanı dahil, sadece pozitif bilimler için konuşmuyorum, ihtisaslaşması taraftarı birisiyim. Üniversite bölümlerinin belirli bir takım merkezlere endeksli bir şekilde faaliyet göstermesini. O merkezlerin belirli noktalarda uzmanlaşan, akademik çevresini oluşturan ve sürekli olarak farklı yerlerden benzer tiplerdeki insanlarla diyalogların meselelerin üstüne akademik exchange işte alışverişlerin olarak sürdürülmesi gerektiği taraftarıyım. Birçok uzmanlaşma alanlarının olması ve bu uzmanlaşma alanlarının da yeniliğe açık, kurumsallaşma süreçlerinin kısa ve bürokratik sürecin az olarak hemen tesis edilmesi gerektiğini düşünenlerdenim. Böyle bir şeyin olmayacağını düşünüyorum maalesef. bu yöne gitmeyeceğiz. Ama böyle de gitmez. O yüzden bir şey olacak (27E, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

[240]"Akademi(syen) ideali" ve "ideal akademi(syen)" arasındaki ilişkiselliğe odaklanan ve akademisyenlerin yaklaşımlarının değerlendirildiği benzer çalışmalarda katılımcıların önemli bir bölümünün, idealize edilen bir akademi kavrayışının "ütopik" olduğu ve Türkiye'de özellikle günümüzde akademi ve akademisyen açısından tanımlanabilecek bir ideal durum ile arasında önemli bir "mesafe" bulunduğu yönündeki açıklamaları öne çıkmaktadır (Tezcan, 2019). İdeal akademi açıklamalarını, devlet ve vakıf üniversitelerinde çalışan 15 akademisyenle gerçekleştirdikleri görüşmelerden hareketle "değer", "katkı" ve "kaynak" üzerinden değerlendiren Tüfekçi ve arkadaşları (2018: 584) mevcut durumdaki eksiklikler/yetersizliklerin vurgulandığı ve akademik özgürlüğün öne çıkarıldığı benzer bir sonuca işaret etmektedir.

İdeal akademi fikri akademisyenler tarafından yalnızca yapı üzerinden değil; aktör merkezli açıklamalarla da değerlendirilmektedir. Bir diğer ifadeyle, ideal akademi kavrayışı bu bağlamda "ideal akademisyen" üzerinden de açıklanmaktadır.

> Bizim meslekle ilgili düşündüğümde, bence mesleği, özel kendine has kılan bir tarafı var. O da gündelik hayattaki popüler şeylerden görece uzak, her zaman değilse de genellikle uzak olup biraz daha nasıl söyleyeyim, bilgin olmaya çalışmak, biraz daha bilge olmaya çalışmak. Ama bu bilgelik, sadece teori okumakla olacak bir şey değil. Yani felsefi olarak, sanatsal olarak insanın… Bir de şöyle bir şey var bence, şimdi paranın felsefesinde miydi, Simmel paraya dönüştürülebilecek olan ve olmayan şeylerden bahseder. Bence biz paraya dönüştürülmemesi gereken bir şey yapıyoruz. Bilgi kamusal bir maldır, mal da demek istemiyorum ama, kamuya ait bir şeydir. Dolayısıyla, nasıl bir patent bulduğu..ben bir doktorun bir aşı bulduğunda onu patentini almasını da tasvip etmiyorum açıkçası. Bu da yine bence aydınlanmacı bir düşünce olabilir ama kendi ürettiğin bilgi de kamuya aittir. Dolayısıyla ben kamuya ait bir şey üretiyorum ve açıkçası parada pulda gözümüz olsaydı da başka işler yapardık diye de düşünüyorum. Yani o da mümkün olabilirdi en azından akademide çalışan insanların hiç değilse üçte biri, yarısı değil ama üçte biri başka sektörlerde çok daha iyi hayatlar da inşa edebilirdi. Dolayısıyla, ideali akademisyen olmak olan bir insanın farklı bir motivasyonu var. O da bilgiyle kitapla yazmakla çizmekle araştırıp karıştırmakla, dünyayı anlamaya çalışmakla ilgili bir şey. bunun paraya dönüştürülebilecek bir şey olduğunu düşünmüyorum. Bilginin paraya dönüştürülme meselesi işte tamamen neo-liberalistlerin bütün dünyadaki ne var ne yoksa hepsini piyasa üyesi haline getirmeye çalışmasından kaynaklanıyor. Ama bizim de geldiğimiz noktada; sertifika verelim, ekstra program açalım, bölümü olmayan mesela, iki üç bölümden apartılmış yeni çekici isimlere sahip program isimleriyle tezsiz yüksek lisans satalım. Biz de buna dönüştük, satın alanlar da tamamen tüketicilere dönüştüler açıkçası. Ellerinde birikmiş belli 50 tane 100 tane sertifika var ama bir vasıf edindikleri şüpheli, bunun da bir işe yaramayacağını, sertifikaların açıkçası herkes biliyor. (12K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

İdeal akademinin olmadığı veya bir akademik idealden çok akademisyenlerin mikro alanlardaki bireysel idealleri veya "kariyerleri" ile sınırlandırıldığı görüşler çerçevesinde, deneyimlerin zaman içerisinde ideal duruma ilişkin tahayyülü körelten niteliği öne çıkmaktadır. "Merkez-taşra", "unvan hiyerarşisi", "ücret/maaş", "mobbing" gibi oldukça farklılaşan koşul ve olaylara yönelik tecrübeler, hem düşünsel alandaki ideal durumun potansiyel varlığının hem de akademisyenin öznesi olduğu ideal bir akademi, akademisyen ve akademik üretim üzerine düşünme pratiğinin ortadan kalkma tehlikesine işaret etmektedir:

> Çok güzel bir soru bu, bunu çünkü deneyimlemem için bana bir uygun ortam oluştu, şöyle oluştu. büyük üniversitede öğrenci ve çalışan biri iken, küçük üniversitede kurucu aktörlerden biri olacaktım yani bölüm kurucusu vesaire. Yani iktidar anlamında hani kararların alınması konusunda elimde bazı fırsatlar olacaktı. Ben de o eleştirdiğim şeyi, her zaman diyordum ki işte bir an önce kurumuma dönmeliyim taşra üniversitesine, orada eleştirdiğimiz şeylerden uzak, oldukça işte ideal dediğimiz şeye yakın ya da bu çabayı içeren davranışlarda bulunmalıyız. Kolektif biçimde bunu yapabiliriz, çünkü ilk atandığımda gördüğüm kadro oldukça idealist bir kadro gibi görünüyordu. Daha sonra, dediğim, 15 Temmuz sürecinden sonra bir 50d olayı 33a vesaire kadrolu kadrosuz sözleşmeli ilişik kesme olayları durumları gelince bu idealist kadronun %90'ı gelmemeyi tercih etti. Bu şartlarda zaten olmak istemiyoruz düşüncesine yol açtığı için idealist kadro, çoğu gelmemiş oldu ve kişiler bu taşra üniversitesinde bu bir fırsat değil tam tersi bir soruna dönüştü. Çünkü dönemsel boşluk vardı. Kişiler işte profesörlerin olmadığı ortamda

> doktorayı bitiren hemen yönetici oldu vesaire derken ilk şey oldu yani kendi arkadaşlarına zarar vermeye başladı görevini kötüye kullanmaya başladı, iktidar zehirlenmesine girdiler. Bu şeyim, ideal şeyim, o zaman çöktü benim. Yani oradaki içime dair umut tamamen çöktü, çünkü mesela verilen işleri de her zaman düzgün yapmaya çalıştım. İşte oraya döndüğümde de şunu yapacağım bir sürü planlar. Öyle bir hayatım vardı. Yani kuruma aidiyet konusunda bir sıkıntım yoktu. İdeallerim hakkında da bir sıkıntım yoktu; fakat böyle çoğunluk kötü niyetli olup iktidar zehirlenmesine girdikten sonra artık buna enerjimin kalmadığını anladım. Yani istesem de bir şeyleri değiştiremeyeceğimi ve bundan çok yıprandığımı, yorulduğumu gördüm. Şöyle bir, artık idealim, akademi ile ilgili değil ama kariyerimle ilgili şöyle bir idealim var. Kendi odama kapanıp çalışmak, kitap okumak, akademik çalışmalar yapmak o insanlarla çok az ilişki kurmak ve daha çok işte konferanslar vesaireler, dışarıdan insanlarla bir araya gelmek verilen işleri yapıp hiç ilişki kurmamak. Yani şu anki şeyim bu ve vereceğim dersleri mümkün olduğunca kaliteli vermeye çalışmak. Tamamen etki alanımda bulunan şeyleri idealimle uyuşturmaya çalışıyorum şu an, öyle bir plana geldim. Genelden vazgeçtim yani. Çok enerjik hissediyordum kendimi ama bu enerjiyi çok kaybettim diyebilirim. (15E, Arş.Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Diğer yandan akademik kapitalizme ilişkin kavram setinin sosyal bilime mühadalesinin artacağını düşünen; ancak bu koşullar karşısında kendi alanının sınırlarını mikro ölçekte de olsa yeniden belirleyen ve bu alana çekilerek direniş pratiklerini oluşturma yönünde çaba sarf eden ve bu durumun kendisini somutlaştırılabilir bir ideal olarak tanımlayan görüşlerle de karşılaşılmıştır:

> Bence bununla yoğunluklu ilgileneceğiz, yoğunlukla bu kavramlarla ve bu süreçlerle ilişkilendirileceğiz. Bana öyle geliyor. Yani önümüzdeki beş yıl, tam da hani işte bütün bu kalite işte dış paydaş işte para kazanan bölüm, para kazanan üniversite bu kavramlarla bence çok daha fazla birlikte olmaya başlayacağız ve ben o yüzden biraz oralardan çekilerek var olabileceğimi düşünüyorum. Kendi adıma, hani akademik heyecanımı ya da akademik ilgimi yaşadığım alanlar olarak şöyle bir kaç hani hem idealim hem de yapabildiğim pratikler var. Onlardan bir tanesi, işte biraz benim ekolümden bilimsel bilgiyle ilişki kurmaya çalışan asistan arkadaşlar ve kendi çalışma arkadaşlarımla bir araya gelip birlikte okumalar yapmak. Birinin tezi ile ilgili dayanışmak. Ya da bazen doktora öğrencilerim de oluyor, çok yok öyle ama 1-2 tane buraya dahil ettim, onlarla bu tartışmaları yürüttüğüm. Elbette bu tabi böyle çok bireysel bir hedef olduğu için düzenliliği şey oluyor, olmuyor, sürekliliği olmuyor. Hele şimdi işte salgın oldu filan biraz daha sekteye uğradı ama bunları yapmaya çalışıyorum yani işte birlikte bir şey okuyup tartışmak birlikte proje çalışmak, birilerinin teziyle ilgili şey yapmak, okuma kulübü okuma haftası, ayı yapmak gibi, böyle hani biraz romantik bulunabilir hani. Böyle şeyleri hala hayalperestçe yapıyorum yani öbür türlüsünün bana çok hani evet çok anlamsız çok kuru çok para için çalıştığımız hani niye akademisyensin ya ekmek parası falan olmaması için kendimce böyle alanlar, çok küçük de olsa alanlar yaratmaya çalışıyorum. Hedefliyorum da, bazen bazıları olmuyor ya dur yine yaparız diyorum filan. (39K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Sonuç olarak bir "akademi(syen) ideası"nın şu çerçevede tanımlandığı söylenebilir: "hiyerarşi yerine akademik üretime odaklanan bir akademi", "rekabetin değil faydanın önemsendiği bir akademi", "özgür bir akademi", "egemen iklime taraf olmayan bir akademi", "evrensel ölçekte bir araya gelmiş bir akademi", "otorite olan, derinlikli bilgiye sahip akademisyenlere sahip bir akademi", "ders yükünün ve diğer işlerin azaltıldığı, akademisyenlerin yayın odaklı çalışabildiği bir akademi", "akademisyenin kendi mikro-direniş alanını somutlaştırdığı bir akademi", "devletlerin

bilim politikaları ile iyileştirilmiş bir akademi" ve "temel yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayabilen bir akademisyen".

3.6.3. Alternatif Bir Bilgi Üretim Sürecinin Olanakları

Katılımcıların bir akademi idealine sahip olup olmadıklarının sorgulanmasının ardından, bununla bağlantılı olarak alternatif bir bilgi üretim sürecinin olanakları ile ilgili olarak ne düşündükleri ele alınmıştır. Bu soruya yanı olarak 17 katılımcı (%42) böyle alternatif bir sürecin mümkün olmadığını düşündüklerini belirtmişlerdir. Geri kalan 24 Katılımcı ise (%58) böyle bir sürecin mümkün olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir. Alternatif bir bilgi üretim sürenin mümkün olduğunu belirten katılımcılara bunun nasıl mümkün olabileceği sorulduğunda öne çıkan başlıklar; "dönüşümün akademisyenlerin bireysel çabasıyla gerçekleşebileceğini", "üniversitenin ve bilimin yeniden kurumsallaşması yoluyla gerçekleşebileceği", "yaşanan teknolojik gelişmelerin akademiyi dönüştüreceği", "özgür (piyasadan ve siyasetten) demokratik bir üniversite mücadelesi ile gerçekleşeceği", "politika yapıcılarla işbirliği yapılıp uygun politikaların üretilmesi durumunda gerçekleşebileceği" biçiminde özetlenebilir.

Daha detaylı ele alındığında, akademik bilgi üretim sürecinin olanaklarına ilişkin olarak iki ana odak üzerinden ilerleyen yanıtların söz konusu olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki; bu olanakları üniversite sınırları içerisinde; ancak üniversitenin mevcut durum ve koşullarını dönüştürmeye yönelik çaba ve mücadele ile değerlendiren yaklaşımlardır. Burada hem toplumsal olarak kolektif bir yaklaşım, hem de akademisyenlerin bireysel çabaları üzerinde durulmaktadır.

> Mutlaka var. Alternatif, bunların olmaması (performans, teşvik, girişimcilik vb.) Bu da aynı zamanda akademik bir mücadele, aynı zamanda politik bir mücadele. Özgür, demokratik bir üniversite mücadelesi (7E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

> Ya mümkün aslında, ama çok fazla kısıtlama var muhakkak. Yani özellikle Türkiye'deki bilim üretim sürecinin çok fazla kısıtlılıkları var demin aslında bahsettiğimiz mevzular bu soruyla çakışıyor belirli oranda. Yani demin özel üniversitelerdeki engellerden bahsetmiştik işte ticari kaygılar işte beklentiler, işte onların bütçe yönetimi gibi kısıtlılıklardan bahsettik ve hani işte

> devlet üniversitelerindeki kısıtlamalardan bahsettik, hükümetle olan iletişimi, ilişkisi, YÖK, Türkiye'de bilim ürettiğimiz için, bunların hepsini hesaba katmak zorundayız. Ve bunlar ciddi anlamda bilim üretimini, üretim sürecimizi, hani bunlar bizi baltalayan şeyler, engelleyen şeyler ama bunlarla mücadele etmek durumundayız eğer bilim gerçekten alternatif bir şeyler üretmek istiyorsak…Ama mümkün diyebilirim yani, çünkü Türkiye'de Türkiye koşullarını dediğim gibi toplumsal gerçeklikle bağlantılandıran, onun kaygısını duyan bir akademisyen olarak, bizden çok daha sıkıntı yaşayan, toplumsal kesimler var ve o toplumsal kesimlerin sözünü taşımak gibi bir mecburiyet, bir zorunluluğumuz, sorumluluğumuz var daha alternatif düşünen akademisyenler olarak…Dolayısıyla bu şeyleri üstlenmemiz gerekiyor, problemleri. Nasıl geniş toplumsal kesimler bazı şeyleri, problemleri üstleniyorlarsa, sorunları yaşıyorlarsa, biz de benzer sorunları yaşıyoruz ve bunu çok büyük bir problem olarak görmüyorum ve bunun üstesinden gelebiliriz diye düşünüyorum. (20E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Bununla birlikte, üniversitelerin kendilerine dönük yapısal, kurumsal, finansal, politik koşullarının gözden geçirildiği bir dönüşümle alternatif bilgi üretim sürecinden de bahsetmenin olanaklı olabileceği görülmektedir. Dolayısıyla bu noktada; sosyal bilimlerde üniversitelerin amaç, yapı ve işleyişinin "sorunsallaştırılması" önem kazanmaktadır. Bu durum bir noktada üniversite özerkliği tartışması ile doğrudan kesişmektedir. Bilimsel, özgür ve özgün bilginin üretilmesi ve kamusal fayda prensibiyle yaygınlaştırılması noktasında sosyal bilim alanları açısından da üniversitelerin kaynak özerkliği ile birlikte desteklenmesini gerektirmekte ve "kaynak bağımlılığı" bu açıdan akademik bilgi üretim süreci tartışmasında görünür hale gelmektedir.

> Bilim yapılacak evet, üniversitelere soruluyor mu bu? Nasıl bir bilim? Nasıl bir araştırma? Nasıl bir öğrenci? Mesela üniversitelerin alacağı öğrencileri kendileri seçemiyorlar, böyle bir şey olabilir mi? Üniversiteler lisanstan gelen öğrencileri, ÖSYM diye bir kurum bir sınav yapıyor ve ona göre seçiyor. Tamam, hani bir nasıl bir objektiflikten bahsedebiliriz diye söyleyecekler muhtemelen. Ama her üniversite kendi içinde öğretim üyeleri üzerinden bir yönetim belirlerse ve sınavlar da ona göre yapılırsa ben bunun kotarılabileceğini düşünüyorum. Yani üniversite öğrencisini seçmeli, özerk olmalı, bilimsel özerklik mali özerklikle birlikte olmalı ve üretim açısından da özerk olmalı. Bu özerkliğin getirdiği güçle aslında kendi sorunlarıyla da baş edebilen, kendi çözümlerini de üretebilen bir alan yaratılabilir. Yani ilk dönem 60'ların üniversitesi bence böyleydi ve onun bir sürü hataları sıkıntıları olmasına rağmen yani şu anda benim için yukarıdan bir şey yani çok değerli bir şey olarak görüyorum bunu. Yani bence üniversite üniversiteye bırakılmalı ve bütçe noktasında biraz daha bağımsızlaşmalı. (25E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Görüşme yapılan akademisyenler arasında önceki bölümlerde de tartışılan performans, teşvik, verimlilik, kalite, girişimcilik temelindeki uygulamalar karşısında belirli ölçüde benzeşen mağduriyetler, bu durumun içselleştirilmesi veya eleştirilerinin yöneltilmesi noktasında "kolektif bir dışavurum" ile "akademisyenlerin yalnızlaşması" olarak birbirinden farklılık gösteren görüşlerin öne çıktığı; alternatif bilgi üretim

sürecinin olanaklarının da bu ölçüde akademisyenlerin çaba ve mücadeleleri üzerinden açıklandığı değerlendirmelerle karşılaşılmıştır. Konuya ilişkin iki farklı görüş şöyledir:

> Ya bence mümkün. En azından şunu söyleyebilirim çok daha hani basit düzeyde. Etrafımda konuştuğum birçok insan aslında aynı şeylerden muzdarip. Mesela sizi bu çalışmayı yapmaya teşvik eden şey de bence böyle bir şey. Yani durduk yerde yapmıyorsunuz bu çalışmayı. Sonuç olarak bir şeyi görüyorsunuz ve bunun değişmesini istiyorsunuz esasen. Ama şu an var olan bir durumu önce ortaya koymanız lazım değişmesi için ve şimdi siz bunu yapıyorsunuz, böyle bir gözleminiz var çünkü bir taraftan. Bu bile bir şeyi gösteriyor. Demek ki bir şeylerin değişmesi lazım ve biz bunun için aslında çabalıyoruz. E çabalayan bir tek sen ben o bu değil, bir sürü insan var. Dolayısıyla ben bir şeylerin değişeceğine inanıyorum. Ama bu öyle bir anda olacak bir şey değil. Bu bir süreç. Pes etmememiz lazım. Birkaç soru önce şey dedim ya, umarım o sistemin içinde bir şekilde yer almam, umarım hani. Bundan çok korkuyorum. O sistemin içinde yer almadığımız sürece, ne bileyim ben, bir şeyleri değiştireceğiz gibi geliyor. Ekol diye bir şey var ya hani, sonuçta ne oluyor? Bir ekol bitiyor, bir başka ekol başlıyor. Şu an maalesef bu yoz ekolün içindeyiz yani maalesef böyle bir sistemin içindeyiz ama bu değişecek. Yani bu insanlar sonuçta gidecek. Akademi bunlarla devam etmeyecek. Her şey değişiyor yani. Ben açıkçası inanıyorum. Bizim öğrencilerle olan iletişimimiz de bence çok etkileyecek her şeyi. Yani biz de öğrenci yetiştireceğiz biz de akademisyen yetiştireceğiz ilerde. Bizim yetiştireceğimiz akademisyenler de bizim gibi düşünüyor olacak yani. Beni yetiştiren lisanstaki akademisyen hocalarım sebebiyle ben şu an böyle düşünüyorum. Evet bu kişilikle de alakalı ama son kertede gördüğün şeyi yaparsın ya. Hani ilk başta neyi görürsen, aslında o şekilde devam ediyor ve ikisi arasında kıyaslamayı böyle yapabiliyorsun. E ne olacak? Bizim yetiştirdiğimiz öğrenciler de bizi örnek alıp ona göre şekillenecek. Ben inanıyorum ya, yani var, nitelikli akademisyenler mevcut, o idealimizde yarattığımız o akademik dünyaya bence ulaşırız. Umutsuz değilim. Evet çok eleştiriyor olabilirim ama ben umutsuz değilim. En azından kendi adıma. Çünkü bu bireysel bir çabadır aynı zamanda. Ben bunu değiştirmek için çabalayacağım ve eminim, benim gibi bir sürü düşünen insan var. (21K, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

> Bence önümüzdeki 10-20 yılda da böyle bir şey olmayacak. Bu var olduğu şekliyle devam edecek. Belki daha kötüye de gidebilir. Çok böyle ümitvar değilim. Yani olabildiğince artık daha, çünkü dayanışacağınız insan da fazla olmadığı için ve kendi başınıza olduğunuz için. Benim aslında çok bir umudum yok. Türkiye'de akademiye dair, geleceğe dair çok bir umudum yok. Siyasetten dolayı çünkü siyaset çok belirleyici ve etkin olduğu için… o çok sevdiğiniz insanlar da ben özellikle benim yüksek lisanstaki danışmanım da barış akademisyeniydi. Şu an gittiler, insanların bir kısmı pasaportlarını aldılar. Artık Avrupa'da dünyanın başka bir yerinde kendilerine bir hayat kurmaya başladılar. Ben zaten onlar kadar mücadele eden bir insan zaten değilim yani…Ben Türkiye'de akademinin geleceğine dair maalesef çok karamsarım bu anlamda. İdeal akademinin de bu tür bir coğrafyada yeşerebileceğine dair bir ümit besleyemiyorum maalesef. (24E, Arş. Gör. Dr (ÖYP). Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bu kapsamda yapısal bir mücadele önerisi kadar; genel olarak eğitim sistemi, özel olarak da üniversite içerisindeki daha kurumsal işleyiş, müfredat ve teknik olanaklara odaklanan ve bu noktada tespit edilen sorunların çözümünün, alternatif bilgi üretim süreci açısından da belirli olanakları beraberinde getireceğine yönelik değerlendirmelerde bulunulmaktadır. Bir diğer deyişle; akademisyenlerin üretme pratiğinin ticarileşme sürecinin, eğitim öğretim faaliyetlerindeki sektörel bakış açısı, piyasalaşma ve kitleselleşme süreçleri ile iç içe geçerek bizzat bu dönüşümle bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu kapsamda üniversiteler ile meslek yüksekokulları arasında düşünsel-teknik odaklı eğitim, araştırma ve üretim sürecinin yeniden yapılandırılması ve meslek

yüksekokullarına da bu bağlamda bir "değer" atfedilmesi, üniversitelerdeki "mesleki" odağı ve yoğunluğu ortadan kaldıran ve bu anlamda akademik bilgi üretim süreçlerine yer açan bir dinamik olarak vurgulanmıştır. Buna ek olarak; hem üniversiteler hem de meslek yüksekokullarında anlam ve işlev açısından bir "değer kaybı" olması durumunda uzun vadede, kariyerist önceliklerle "kapı açan bir meslek olarak" tercih edilen akademisyenliğin yerini, akademik bilgi üretimini ve bilimsel kaygıları önceleyen bir iradeyi taşıyan akademisyenler tarafından yeniden mümkün kılabileceği de ifade edilmiştir.

> Fakat akademi nasıl daha ideal bir yere dönüşür? En azından benim kafamdaki, dediğim gibi o resmin genel bütünündeki bir sürü şeyle ilişkili o mesele. Yani keşke herkes mesela bu ağırlığın altına girmek istemeyen herkes, üniversite okumak yerine, mesela kendi işini yapabileceği iki yıllık okullara gittiğinde de aynı değeri görebilse... Ha amaç dediğimde o zaman benim aklım oraya varıyor. Dolayısıyla, daha özgürlüklerin olduğu bir üniversite hayal ediyorum. Bir eğitim sistemi hayal ediyorum zaten de, bir üniversiteyi de böyle hayal ediyorum. Ama bunun için oraya gelmek zorunda kalmamalı öğrenci ki işte gerçekten gelmiş olmak isteyen.. bence doktora yapanlar arasında bile bir sürüsü, akademisyenliğin iyi bir iş kolu olduğunu düşündüğü için yapanlar çok bence. Ama bu zorlu bir süreç yani. Hakkıyla yapmak istediğinde zorlu bir süreç, kolay bir süreç değil. Hayatımızdan bir sürümüz, defalarca işte ben geçen yaz kitabımı yazarken; bir ay çocuklarımı görmedim neredeyse…Yani demek istediğim şu ki, hani daha madde sıralayabiliriz alt alta belki ama o zaman da işte o zaman performansı oydu buydu vesaireydi belki o işlerle çok uğraşmasına gerek yok. Üniversitelerin üzerinde o anlamda da ciddi bir yük var. Bence meslek yüksekokullarına verilmesi gereken kıymet, önem, çok fazlaca verilmiyor. Ama toplum tarafından da yani. İki yıllık mezunu. Yani iki yıllıktan 4 yıllığa geçmek hep bir hedef. Ama yurt dışındaki örneklerine baktığında hiç öyle değil. Yani, üniversitenin anlamı değişmiş durumda Türkiye'de. Hatta yüksek lisansın, hatta doktoranın. Yani işte bir iş kolu, akademi bir iş kolu mu yani? Bence olmamalı. Fikir üreten, bilim üreten, kendi tarafımızdan bakarsak, bir yere belki o zaman dönüşebilir yük biraz alınırsa. Ama meslek edinilen yer olsun diyorsak da, o zaman o derinliği, illa ki biraz kaybediyoruz herhalde. Çünkü insan olarak bir hayat içinde ve 24 saat içinde yaşıyorsun. Hani belirli bir potansiyelin var yani. Dolayısıyla derinlik mi? o genişlik mi? orada bir tercih yapmak gerekiyor. (9K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Akademisyenler tarafından yürütülen lisans ve lisansüstü derslerinin sayısı ve süresine ilişkin yoğunluğun da benzer bir şekilde sistematik olarak akademik bilgi üretim sürecine ayrılabilecek zaman ve olanağı önemli ölçüde zorlaştırdığı, yapılan görüşmelerin önemli bir bölümünde vurgulanmıştır. Ders yoğunluğunun yanı sıra idari iş yükü konusunda da benzer bir yoğunluğun olduğu da ifade edilmektedir. Akademik üretim açısından "ideal" olarak tanımlanabilecek eğitim faaliyetleri ile araştırma ve yayın süreçlerinin dengeli bir biçimde yürütülebilmesi konusunda Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye'deki deneyimlerini karşılaştırmalı olarak paylaşan bir akademisyen bu konuda şunları söylemektedir:

> Şimdi ideal olması gereken bana göre de bu. Akademisyen dediğin kişi, öyle haldır huldur 7-8 tane derse girmez. Bunu ilkokul öğretmeni bile bu kadar yapmıyor mesela. Ben kendim için konuşuyorum. Yeri geldiğinde ben şunu da söylüyorum, keşke ilkokul öğretmeni olsaymışım. Nedir bu böyle? Şimdi bu pratikte yaşadığım benim, idealle kesinlikle örtüşmüyor. İdealde olması gereken, işte 2 derstir. Benim tanımım bellidir, akademisyen olarak hani öğretim üyesi olarak. Ben çocuklara 2 ders, bilemedin 3 ders olur bu. Bilemedin hadi 4'e çıksın, ama 6 ne 8 ne 9 ne? Ben bunu yıllarca yaptım. Anlatabiliyor muyum? Yani bunu Amerika'daki akademisyenlere söyleseniz, gülerler. Yani bu insan ötesi bir şey ve ben gerçekten özenerek, yani olması gereken idealde ders nasıl anlatılırsa öyle yapmaya çalışıyorum ve de bütün enerjim benim bitiyor ve ben hastalanıyorum ondan sonra. Diğerleri öyle yapmıyor… İdealde olması gereken canım benim, 2 ders, hoca ondan sonra kendini verimlemek için her şeyi yapar öğrencisine en iyi şekilde yenileyici bilgileri götürme açısından. Dersine odaklanır, hazırlanır güzelce. Onun için vakit ayırır. Ben şu anda hazırlanmak için vakit bile bulamıyorum… Yani asıl bunlara ek olarak, şimdi bizde bir de danışmanlığımız var bizim lisans öğrencileri için. Bu danışmanlık değil, bu tamamen memuriyet. Teknik elemanın işini de ben yapıyorum. Öğrenci kaydını yapıyor, danışmanlara yönlendiriyor. Danışmana niye yönlendiriyorsun ki sen? Sen kaydını yaptın işte, teknik eleman baksın. Ben tek tek herkesin 65-70 kişi var, her birine tek tek bakıyorum, ne yapmış, whatsapptan mesaj gönderiyorum ona buna, böyle kafayı yiyorum 1 hafta boyunca. Tamam mı? Onlar bana diyor ki, hocam şu dersi ben eklememişim, ben bu dersi çıkarmak istiyorum çıkarır mısın? Ben onları oturuyorum ve çıkarıyorum böyle. Ondan sonra bize diyorlar ki, kesin kayıt da yapın. Ben ondan sonra tekrar her birine tek tek kesin kayıt da yapıyorum. Ben akademisyen falan değilim artık. Ben artık neyim bilmiyorum. Ders de veriyorum. Teknik elemanlık yapıyorum, sekreterler iş yapamıyor, sekreterlerin işlerini yapıyorum. Her türlüsünü yapıyorum. Böyle bir curcunanın içindeyiz. (35K, Profesör, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Bir diğer yaklaşım ise, mevcut durumdaki kurumsal baskılar, egemen normların dayatmaları ölçüsünde alternatifini imkansızlaştıran bir mekan, üretim ve eğitim pratiğinin inşa edilmesi nedeniyle ancak ve ancak üniversitenin sınırları dışında tanımlanan ve olanaklı bulunan, sivil toplum insiyatifi biçiminde veya farklı bir kurumsallaşma süreci yoluyla ortaya çıkan bir bilimsel örgütlenmenin zorunluluğuna işaret etmektedir. Tarihsel olarak üniversitelerin kurumsallaşma sürecinden yola çıkarak; günümüzdeki aşamada akademik kapitalizm ile tanımlanan piyasalaşma ve ticarileşme merkezli tartışmaların tamamının bu kurumsallaşmanın bir parçası haline geldiği, akademik bilgi üretim süreci açısından da "sermaye piyasasına girdi sağlayan fabrikasyon üretim" ve "eğitim odaklı yapılanma"nın üniversitelerde egemen normları tanımladığı görülmektedir. Bu kapsamdaki mevcut durumun özerk bilimsel üretim olanaklarını ortadan kaldırdığı ve bu biçimiyle özdüşünümsel olarak akademik bilgi üretim sürecinde iradi bir düşünme, yazma, sorgulama pratiğinin işlerliğini mekânsal olarak hali hazırdaki "üniversitenin sınırları dışında" yeniden tanımlanmasının bir alternatif olarak öne sürüldüğü görülmektedir. Burada üniversitelerin yeniden bir akademik bilgi üretim sürecinin merkezi olması tartışması kadar; özerk, düşünsel sürecin öncelendiği, sermaye-

kâr prensibinden ayrışan, nitelikli bir akademik bilgi üretim sürecinin olanakları ve böylece bilimin (ve sosyal bilimlerin) yeniden meşru bir zemin kazanarak kurumsallaşmasına ilişkin bir önceliğin vurgulanma ihtiyacı da ortaya çıkmaktadır**.**

> Yani çok net bir şekilde akademia böyle devam etmeyecek. Üniversite gittikçe bu yanlış tercihten dolayı, tıpkı Osmanlı'da sekban medreselerinde yapılan yanlış gibi bunlar da şu an bir yanlış içerisinde. Bu da kapitalizmin sanayi tarafındaki dayatmalarından kaynaklı bir yanlışlık. O yanlış yönelim, üniversiteleri eğitim kurumları haline getirecek ve bilim artık üniversitelerde yapılamaz hale gelecek. Bilim o halde, üniversite dışına taşacak. üniversitelerin dışında bir kurumsallaşma yaşayacak ve bence bundan sonraki 50 yılda, üniversitelerin dışında bilimsel bir kurumsallaşma beklenmeli. Üniversiteler, yüksek eğitim kurumları olarak, yani sanayiye standart entelektüel sermayeyi üreten fabrikalar olarak fonksiyon vermeye başlayacaklar. Bilim, üniversiteleri terk edecek ve kendine başka bir kurumsallaşma tanımlayacak. Bunu şimdiden öngörmek çok zor. Bu kurumsallaşma nasıl olur? Hangi çatı altında olur? Nasıl yapılır? Onları şu anda çok iyi tanımlamak mümkün değil. Ama benim öngörüm şu ki, bilimin üniversite dışındaki kurumsallaşması, özerk yapılarla ancak mümkün olacak. Dolayısıyla bu özerk yapıların destekleyicisi de muhtemelen sivil toplum örgütleri olacak. Yani toplumun içerisinde bu şeye cevap veren kurumlar olacak. Ben bilimin bu kurumsallaşma sürecinde kendi kendine evrileceğini ve coğrafya da değiştirebileceğini düşünüyorum. Coğrafyada da yani, bu sanayinin ezip geçtiği, gelişmiş ülke coğrafyalarını da bilimin yavaş yavaş terk edeceğini, kendine soluk alabileceği, zamanın daha yavaş aktığı, insanların daha huzurlu yaşadığı coğrafyalara doğru kayabileceğini düşünüyorum. Şimdi dünyada öyle bir coğrafya var mı? Çok zor söylemesi, öyle bir coğrafya da yok. Ama ilk önce öyle bir yer icat olacak, yani zamanın daha yavaş akıp, sorunların daha statik tanımlandığı coğrafyalara bilim insanları kaçacak. Bunun için zannediyorum gelişmiş ülkelerden 1-2 tanesinin çökmesi gerekecek. O olduktan sonra, o evreler geçtikten sonra bilim yeniden kurumsallık kazanacak. O kurumsallık içerisinde yükseköğretim denilen bir şey değil ama bilim merkezi denen bir şey haline gelecek diye zannediyorum. (5E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Yukarıda ifade edilen her iki yaklaşımla birlikte; burada üniversite "sınırları"nı aşan ve bu açıdan akademisyenlerin hem içeride hem de üniversite dışında kolektif bir örgütlenme biçimi yoluyla bilgi üretimini temsil eden insiyatifleri destekleyecek bir toplumsal mücadele alanı oluşturmasının da alternatif bir pratik olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bununla birlikte; özellikle Türkiye'de üniversiteler bünyesinde yer alan sosyal bilim akademisyenleri açısından üniversite sınırlarının dışında bağımsız bir akademi fikri, emeğin "proleterleşmesi" noktasında da sorunsallaştırılması gereken bir tartışmayı[241] da beraberinde getirmektedir.

> Alternatifi tabi ki mümkündür. yani hani şu anda öngöremiyor olsak da bu alternatifinin mümkün olmadığı anlamına gelmez. Akademinin duvarları dışında bir akademi de mümkündür. Yani devlete bağlı olmadan rektörlüğe bağlı olmadan bölüme bağlı olmadan da insanlar bir araya gelerek akademik bağlarla, akademik bir cemaat oluşturabilirler. Ama tabi akademinin kendi geçmişine baktığımızda, yani İngiltere'den gelen geçmiş mi? Kıta Avrupası'ndan gelen geçmişe göre mi alıyoruz biz bunu. İngiltere'deki gibi düşünürsek, bağımsız akademisyen fikri söz konusu olabilir. Kıta Avrupası'nda ekoller fikri var işte o kiliselerdeki şeyler fikri var. Ama bu Türkiye

[241] Akademisyen emeğinin vasıfsızlaştırılması ve güvencesizleştirilmesi konusundaki kapsamlı tartışma için Vatansever ve Gezici-Yalçın'ın (2015) "Ne Ders Olsa Veririz: Akademisyenin Vasıfsız İşçiye Dönüşümü" çalışması incelenebilir.

> koşullarında çok zor. Çünkü Türkiye'de akademisyenler dediğim gibi hani zengin insanlar değiller, kendileri çok farkında değiller her zaman ama, gayet de proleterler yani hayatta kalmaları için o maaşa ihtiyaçları var en fazla birkaç ay idare edebilirler. O da şanslılarsa, dolayısıyla bağımsız akademi o yüzden çok zor görünüyor…Yani hani bence bizim ülkede Türkiye'de üniversitede hoca olmanın bir memuriyetle benzerlikten kaynaklı bir temel zemin meselesi var. Hani ilk üniversite de zaten devlet üniversitesi, zaten devlet için açılan, hani saraya hizmet etsin diye açılan bir üniversite geçmişimiz var. Şimdi de hala, ya devletten korkuyor akademisyen ya patrondan korkuyor. Yani özeldeyse de patrondan korkuyor. Dolayısıyla ne yapmak istediği ile ilgili özgür hiçbir zaman hissetmemiş ki. Yani acaba bu akademisyenlerin hayatında hiç kişisel meraka yer bırakacak ortamları acaba oldu mu? Ya da bunu soracak metinler okudular mı? Okuttular mı hocalar onlara bu metinleri? Dolayısıyla evet çok ciddi problemler var. İnsanlardan da kaynaklanan çok ciddi problemler var. Ama bu insanların kendi suçu değil, onların da arkasında başka yapısal nedenler var maalesef... (12K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

> Bunun aşılmasının yolu öncelikle eğer bizim de hakiki, sahici bir bilimsel bilgi üretimi gibi bir kaygımız varsa, bizim bu kaygılarımızı, bu piyasalaşma sürecinden muzdarip olan diğer insanların kaygılarıyla birleştirmemiz ve buna yönelik genel bir toplumsal mücadele vermemiz gerekiyor. O yüzden de kurum içerisinde, bilimsel alanın kendisi içerisinde o koyulacak, bir alternatifi mümkün kılacak olan şey de genel siyasal ideolojik iktisadi düzlemin değişmesi diye düşünüyorum. Fakat o zaman siz bunu mu bekleyeceksiniz diye sorarsanız, yani hiçbir şey yapmayıp, bu genel bahsettiğimiz toplumsal siyasal dönüşümün kopuşun cereyan etmesini bekleyip, bu piyasa mekanizmalarına ayak uydurmaktan başka yapacak bir şeyimiz yok mu diye sorarsanız, hayır böyle bir durumu takip etmek zorunda değiliz. Her ne kadar bahsettiğiniz radikal dönüşümü tek başına ortaya koyamayacak olsa da, bilim insanlarının kendilerinin, özellikle öğrencilerle, bilgi edinmek isteyen insanlarla kurdukları iletişimde, üniversite dışında, üniversitenin dışında da, alternatif yollar yaratabileceklerini düşünüyorum. Farklı alternatif eğitim modelleri ortaya konulabilir. Mümkün mertebe, her ne kadar üniversitenin kendi içerisinde belirli sınırlamalar olsa da bu sınırlamaların varlığında bile, hiç değilse daha toplumsal daha eşitlikçi daha kamusal bir bilgi üretimini temsil etmeye yönelik faaliyetlerde bulunulabilir. Dediğim gibi üniversite dışında alternatif eğitim süreçleri benimsenebilir ama bunun için vakit de yok gerçekten üniversite hocalarının önünde. Bunu yapmak çok meşakkatli bir yandan ama bunlar kolektif bir şekilde zorlanabilir diye düşünüyorum. (11E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Alternatif bir akademik bilgi üretim sürecinin olanaklarının da üniversite sınırları dışında değerlendiren öğretim üyeleri açısından; akademisyenliğin bir "memuriyet" ve üniversitelerin birer devlet kurumu ideal tipi ölçeğinde konumlandırılması ve yapılandırılmasıyla ilişkili olduğu, bu sürecin doğrudan akademik bilgi üretim sürecini de kapsayacak şekilde kurum odaklı bakış açısı ve "yapısal" olarak nitelendirilen koşulların egemenliğine yönelik bir işleyiş ve beklentilerin incelenmesi ve "kolektif mücadele" noktasında ortaya çıkmaktadır.

4. SOSYAL BİLİMLERDE AKADEMİNİN VE AKADEMİK BİLGİ ÜRETİM SÜRECİNİN ÖNCELİKLİ SORUNLARI

Sosyal bilimlerde akademi ve akademik bilgi üretim sürecine dair temel sorunların neler olduğu konusunda öğretim üyelerinin görüş ve deneyimlerini paylaştığı

bu bölümde öne çıkan bulgular "yönetimsel ve akademisyenlere odaklanan sorunlar", "bilgi üretim sürecinin kendisine odaklanan sorunlar" ve "yapısal sorunlar" olmak üzere üç ana başlık temelinde özetlenebilir. Bu üç başlık altında detaylandırılan sorunlar Tablo 20'de gösterilmiştir[242]:

Tablo 20. Sosyal Bilim Akademisyenlerinin Öncelikli Sorunları

Yönetimsel/Akademisyenlere Odaklanan Sorunlar	Bilgi Üretim Sürecine Odaklanan Sorunlar	Yapısal Sorunlar
Liyakat sorunları *14 Katılımcı*	Sanayi(sermaye) İşbirliklerinin Öncelenmesi/Akademiyi Kısıtlaması *7 Katılımcı*	Maddi Kaynak/Gelir Yetersizlikleri *10 Katılımcı*
Akademik Rekabet ve Etkileşim (dedikodu, ego vb.) Sorunları *5 Katılımcı*	Niteliksizleşme/Niceliğin Ön Plana Çıkarılması *6 Katılımcı*	Özgürlük Kaybı *5 Katılımcı*
Çalışma Ortamı/Altyapı Sorunları *5 Katılımcı*	Özgünlük Eksikliği/Tekrar *3 Katılımcı*	Öğrenci Kaynaklı Sorunlar *4 Katılımcı*
Yönetici Kaynaklı Sorunlar *4 Katılımcı*	Ulusal /Uluslararası Etkileşimsizlik *3 Katılımcı*	Siyaset Odaklılık ve Siyasal-Toplumsal Baskı *4 Katılımcı*
Araştırma Görevlilerinin/Genç Akademisyenlerin Sorunları *2 Katılımcı*	İntihal *2 Katılımcı*	Görev Tanımı/ Özlük Hakları Kaynaklı Sorunlar *3 Katılımcı*
Disiplinsizlik *2 Katılımcı*	Proje Odaklı Üretim/Üretimin Denetlenmesi *2 Katılımcı*	Kurumsal İtibarsızlaştırma *1 Katılımcı*
Sorumluluk almama *1 katılımcı*	Verilere Erişim ve Veri Güvenilirliği *1 Katılımcı*	Denetimsizlik *1 Katılımcı*
	Yabancı Dil Sorunları *1 Katılımcı*	Diğer Sorunlar *6 Katılımcı*

Bununla birlikte, öncelikle "yönetimsel ve kademisyenlere odaklanan" başlık ele alındığında, katılımcılar arasında çok yoğun bir şekilde "liyakatsizlik" sorunun ön plana çıktığı görülmektedir. Liyakatsizlik, akademisyenler tarafından (14 katılımcı-%34), hem bu kategoride hem de genel olarak en çok vurgulanan sorun olmuştur.

> Bence birinci öncelik liyakatsizlik… Türkiye'de öncelikle bir liyakat meselesi var. İkincisi ya da eşdeğerde yani bilemiyorum. Akademik özgürlük, akademik bağımsızlık meselesi var. Ha bunu niye ikinci sıraya koydum, çünkü liyakat yoksa akademik bağımsızlık bir işe yaramaz. Yani o yüzden önce, nasıl bilimci olacağını, nasıl sosyal bilimci olacağını bilen insanlar olması gerekiyor. O insanların akademik özgürlük ortamına ihtiyacı var. Yoksa akademik özgürlük ortamını koyup içine bomboş insanları yerleştirseniz de hiçbir şey elde edemezsiniz. İkincisi bu sanırım. Üçüncüsü de yani bu akademik özgürlükten biraz bağlı biraz bağımsız, hem insanların bir şey üretme konusunda, yani biraz da liyakate benziyor bu. Bir şey üretmeye çalışmamaları, yeni bir şey ortaya koymaya çalışmamaları. Ama bunun kendisi başlı başına, bunun altına 6-8 tane şey açılır. Çünkü,

[242]Tablo, akademisyenlerin farklı alanlarda belirttikleri birden fazla sorunun ifade edilmesi nedeniyle doğrudan katılımcı sayısını yansıtmamaktadır.

> mesela insanlar çalıştıkları üniversitelerde birileri işte barış akademisyeni olduğu için veya başka siyasi meselelerden atıldığına şahit oluyorlar, ondan önce başka sebeplerden atılmalara şahit oluyorsunuz ondan önce 1940'lara gidiyorsunuz akademide cadı avını okuyorsunuz. Yani, okul kendini güvende hissettiği bir yer değil akademisyenin. Hele şimdi hiç değil. Çünkü şimdi büyük bir rotasyon var. Herkes sürekli değişiyor. Rektörler değişiyor fakülte sekreterleri değişiyor dolayısıyla bir güvencesizlik hissi var insanlarda. Dolayısıyla bu da üretmeyi engelliyor olabilir. Yani burası benim yuvam. Emekli olana kadar ya da 67 yaşına kadar buradayım diye çoğu insanın düşündüğünü zannetmiyorum. (12K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Bu bağlamda alınan yanıtların önemli bir bölümünde, sosyal bilimlerde akademik bilgi üretim süreçleri konusundaki sorunlarla; akademinin mevcut durumu, yapısı, işleyişi ve çalışma koşullarına ilişkin pek çok sorunun iç içe geçtiği ve katılımcılar tarafından da birlikte ifade edildiği görülmektedir. Diğer bir deyişle, akademisyenler açısından sosyal bilimlerde akademik bilgi üretiminin sorunları, farklı iktisadi, politik ve sosyal aktörlerin mevcut yapısal koşullarda inşa edilen bütünlüklü sorunların karşısında ikincil bir aşamada bulunduğu veya ancak bu tür bir bakış açısıyla üretim tartışmasının gözden geçirilebileceği yönünde ortaya çıkmaktadır. Bir araştırma görevlisi buradaki özne-yapı ilişkisi ve bunun akademisyen ve üretim faaliyetleriyle olan bağlantısını şu şekilde değerlendirmektedir:

> Mesleki olarak yaşadığımız problemler olarak; bu genel değerlendirme kriterlerinin, akreditasyon meselelerinin akademide ciddi bir problem oluşturduğu açık. Bunun yanında politik olarak akademisyenlerin söz söylemesinin, kafamızdaki ideal akademisyenin pratiğini sergileyebilecek imkanları yaratmanın önünde ciddi engeller var, bunu söyleyebiliriz işte politik engellerden bahsedebiliriz, ekonomik engellerden bahsedebiliriz. Yani bunun dışında, işte akademisyenin işte mesleki olarak sendikalaşma, sendikal hakları veya işte, ekonomik hakları, özlük hakları bağlamında çok ciddi problemler yaşadıklarını söyleyebiliriz… Politik atmosfer, ülkenin politik atmosferi, bunun yanında dediğim gibi akreditasyon gibi meselelerin yaratmış olduğu muteber akademisyen profili ve bunun yanında özlük haklarımıza dair yaşadığımız problemler denebilir. (20E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Üniversitelerin son dönem stratejik raporlarında ve kalite süreçlerinde önemli bir başlık olarak ortaya çıkan "uluslararasılaşma" konusuna ilişkin olarak da benzer bir durumla karşılaşılmıştır. Sosyal bilimlerde akademinin ve akademik bilgi üretim sürecinin sorunlarının hem alana içkin kaynak ve yapısal unsurlarla; hem de bu alanın dışındaki makro ekonomi ve yönetimsel süreçlerin devrede olduğu unsurlarla eklektik bir noktaya yerleştiği görülmektedir. Uluslarasılaşma tartışması, tam da böyle bir noktada, akademisyenler açısından her iki alana da dahil olan gerilimli bir sürece karşılık gelmektedir. İletişim alanında doçent unvanına sahip bir akademisyen, kişisel gelir

kaynakları ile üniversite araştırma kaynaklarını birlikte değerlendirdiğinde; akademik bilgi üretim sürecini de destekleyen uluslararasılaşma konusunda bir deneyim elde etmenin zorlaştığına ilişkin olarak şunları paylaşmaktadır:

> Biraz kapalı yanıtlamak isterim kimseyi kırıp üzmeden. Yani, insan kaynağı sorunu, bunun içine nitelik, yaklaşım biçimi, tavır, bilgi birikimi gibi bir sürü şeyi koyabiliriz benim temel meselem bu. İnsan kaynağı dedik. Yani, ikincisine şöyle cevap vereyim yine benim temelimden ihtiyaçlar hiyerarşisi, yani karnımı doyurmak, barınma sorunumu çözmek, hayatta kalmak zorundayım. Ve bu bilim yapmama engel oluyor belirli noktalarda, yani çok temel bir sorun, çok da hani içgüdüsel varlık nedenlerine de çok yakın bir yerden çalışıyor. Yani, bunlara ne koyabiliriz, üçüncüsü, bizim bulunduğumuz yerden, Türkiye'den, çalıştığım yerden falan baktığımda, uluslararasılaşmak istesem de uluslararasılaşamıyorum. Çünkü para yok, çünkü ona göre ayrılabilecek kaynak, zaman yönetimi yok. Bu üç temel şeyden bahsedebiliriz sanırım. (8E, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Bu bağlamda bir araştırma görevlisi de akademik bilgi üretim süreç ve deneyimini doğrudan etkileyen uluslararasılaşma tartışması konusunda şunları söylemektedir:

> Bunlara bağlı olarak yani şu an maaşımızın döviz karşılığına baktığımızda da bir yandan gülüyorum. Ben nasıl olacak da Amerika'ya Avrupa'ya gideceğim? Yani bunu da düşünüyorum bir yandan. Benim vizyonum nasıl gelişecek? Ben sadece kitap okuyarak vizyonumu genişletemem ki. Ben gidip yurt dışında bir üniversiteyi görmeden, Erasmusla bir yere gideceğim zaman ya bunun bir kısmını cebimden karşılayayım ama ben bunu karşılayamam ki dediğim zaman… (13E, Arş. Gör (ÖYP), Devlet Üni., İlk on içinde, İletişim)

Bir başka sorun odağı, yapılan görüşmelerde sıklıkla yer bulan ve doğrudan akademik bilgi üretim tartışmasıyla ilişkili olan "niteliksizleşme" konusudur. Birçok akademisyen tarafından akademisyenlerin niteliği, bilgi üretim süreci ve "akademinin omugası" veya diğer problemler açısından kaynağı oluşturan temel ve kurucu problemlerden biri olarak tanımlanmıştır. Bu durum; akademik bilgi üretim faaliyetlerinin donanımlı, birikimli, sistematik ve özdüşünümsel işleyişinin ve bu tür bir ön varsayım ile genç akademisyenlere aktarılması konusundaki eksiklik ve yetersizliklere işaret eden bir vurgu taşımaktadır. Aynı zamanda akademik kapitalizm tartışmasında da vurgulandığı biçimiyle; akademik bilginin ne tür kaygılarla ve nasıl bir amaç ve işleyişle üretildiği konusundaki dönüşümün kendisinin bir problem alanı olarak kavranması ve tartışmaya açılması konusundaki bir önerinin de altını çizmektedir. Görüşmeler sırasında sosyoloji alanında bir profesör, bu nitelik tartışmasının; hem akademik bilgi üretim sürecinin üretiliş biçimi, hem de genç akademisyenlerin kendini yeniden üretmesi noktasında yeniden sorunsallaştırılma gereksinimini şu şekilde açıklamaktadır:

> Ya ben olumsuzluk anlamında bir kere şeyi çok önemsiyorum. Otonomi kaybı meselesini. Özerkliğini akademinin diğer alanlar, siyasi alan ve ekonomik alan karşısında yani otonomi kaybetmiş olmasını yani birinci problem olarak görüyorum bir kere. İkinci problem, akademinin kendi içinde yaşadığı niteliksizlik. Yani akademik alan son derece büyüdü. Son derece kurulan yeni üniversiteler, taşra üniversiteleri özel üniversiteler falan, yani bu büyümenin sonucunda akademinin çok önemli bir bölümünün niteliksizleştiğini düşünüyorum. Yani bilgiyi üretme açısından yeterli donanımı olmayan, birikimi olmayan ve kaygısı da olmayan bir akademik dünya çok ağırlık kazandı ve giderek diğer kesimleri marjine etmiyor. Gerçek bilim insanlarının daha ikincilleştiği ve marjine edildiği bir durumla karşı karşıyayız… Üçüncü bir mesele de bir kendini yeniden üretme sorunuyla karşı karşıya, niteliksizlikten öte, özellikle genç kesim açısından. Genç akademisyenlerin yeterince teşvik edilmediği, yeterince desteklenmediği, önlerinin açılmadığı ve önlerine iyi örneklerinin konulmadığı bir durumla karşı karşıyayız. Bunun da, bu ikinci sorunla ilişkili olmakla birlikte, daha özgün ve özel bir sorun olarak çok öne çıktığı kanaatindeyim. Yani bu üniversitenin geleceği, bilginin geleceği, bilimin geleceği açısından çok önemli. Çünkü, hani şöyle söyleyeyim. Ben akademik kariyerin şeyini 10 yıl daha 15 yıl daha ürettim. Sonra? Ben yokum. Yani benim yerime kim geliyor sorusuna baktığım zaman benim içim kararıyor. Hani bencilce kendimi beğenerek söylemiyorum. Geriden gelenlerin ne yazık ki gelebileceklerin önünün açılmadığı, açılanların da yetersiz kaldığı bir durumla karşı karşıyayız. Yani giderek bilimsel bilginin üretiliş biçimi vesairesiyle ilişkisi kopan ve giderek perspektifi tıkanan önü kapanan bir gençlik görüyorum akademik dünyaya yönelik olarak. Bunu da üçüncü büyük talihsizlik ve sorun alanı olarak ortaya koyuyorum. (17E, Profesör, Devlet Üni., İlk on içinde, İİBF)

Benzer bir değerlendirmede bulunan bir diğer öğretim üyesi ise, akademisyen ve akademik bilgi üretim süreci bağlamındaki niteliksizleşme tartışmasını, üniversitelerle ilişkili daha yapısal bir tartışma ile birleştirerek; ülke genelindeki üniversite, fakülte, bölüm ve öğrenci sayısındaki yoğunluğun, yoğun bir idari ve akademik iş yükü ile bir araya gelme noktasında, akademik bilgi üretim faaliyetlerinin ikincilleştiren yeni bir yeniden üretim koşulunu tanımladığını şu şekilde ifade etmektedir:

> Öncelikle herhalde nitelik. Yani, akademisyen diye tanımladığımız grubun ya da topluluğun niteliği. Akademik omurgası ya da en önemli problemlerinden birisi bence bu. Bu zaten pek çok başka sorunu da, nasıl söyleyeyim, belirliyor ya da tanımlıyor. Yani, ben şimdi tabi bu idari görev vb. nedenlerle öğrenci kısmını da, onu da göz ardı edemiyorum bir yandan. O da çünkü doğrudan benim hem üretim koşullarımı etkiliyor hem içerisinde bulunduğum toplulukla ilişkilerimi belirliyor. Bütün bu çok sayıda üniversite, fakülte ve öğrencinin, yani üniversite yapısı içerisine dahil edilmesi. Bu kadar çok fazla üniversite olması bence başlı başına bir sorun. Hani o çok şey, somut bir sorun olarak ifade edebilirim. Bir başka sorun da, ben hani yerel bağlamın önemli olduğunu düşünüyorum ama düşünce ve pratik, üretim pratiği bağlamında yerel kalmanın da sorunlu olduğunu düşünüyorum. Yani önemli sorunlardan birisi de bu. Evet kurumların içerisinde bulunduğu bağlam önemli ama araştırmacının ya da akademisyenin, araştırmacının diyelim, çok sınırlı kalması da bu anlamda, yerel içerisinde sınırlı kalması da bence önemli sorunlardan birisi. İlk aklıma gelenler bunlar. (19K, Profesör, Devlet Üni., ilk on dışında, İletişim)

Sosyal bilimlerde akademik bilgi üretim tartışmasını hem uluslararasılaşma hem de nitelik kavramlarıyla birlikte düşünmeyi gerektiren bir diğer nokta ise, akademisyenlerin hem eğitim hem de araştırma faaliyetlerinde; alanlarında hem uluslararası hem de ulusal literatür, tartışma ve kavramlara ilişkin yenilikleri ve güncel gelişmeleri takip etme konusunda dile getirilen sorunlardır. Bu durumun akademik bilgi

üretim süreci açısından da bir benzer çalışma konuları ve benzer yayınların sayısal artışıyla sonuçlanması ve kısır döngüye neden olması; kendilerinden de bu yönde bir yayın performansının beklenmesi konusunun özellikle daha alt unvan grubundaki genç akademisyenler tarafından daha sıklıkla ifade edildiği de gözlemlenmiştir. Sosyoloji alanında bir araştırma görevlisinin konuya ilişkin görüşleri şöyledir:

> Birincisi özgür değil bence. Özgür olsaydı biraz daha hani insanlar da farklı olurdu belki. Yani vizyon problemi de var da bunu hani vizyonsuzluk diye söylemek istemiyorum ama sosyal bilimlerde var hani bence. Vizyondan kastım şu. Dünyada olan biten hiçbir şeyden haberleri yok. Güncelleme yok. Yani bizim müfredat herhalde 70'li yıllar falan hani Böyle çok az hoca mesela böyle herhalde post-modern herhangi birini tanır. Çok eski yani hiçbir güncelleme yok. Üstelik merakı da yok. Yani hani merak etmiyor acaba yeni ne çıktı? Dünyada insanlar ne tartışıyor? ne konuşuyor? Hani benim vizyonsuzluktan kastım o. Hani hala böyle işte çok çok eski kavramlar yeniymiş gibi ya da işte bir kere üretildi o tamam bittiymiş gibi, vizyonsuzluktan kastım o. Yoksa ekol olsun hani ne diyim… Yoksa herkes istediği ekolde çalışsın. Vizyonsuzluk dediğim kısım burası yani seni kabul etmiyor, şu an o hakim akım ve sen buna adapte olursan olursun. Olmazsan işte oldururuz. O da öyle yani tercihine bile kalmıyor. O yüzden ben çok korkmuştum istediğim konuyu çalışabilecek miyim acaba izin verecekler mi diye… (28K, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Akademisyenler açısından özellikle saha araştırmasına ilişkin bilgi üretim süreçlerinde, bir "kurum çatısı" altında çalışıyor olmanın, söz konusu araştırma boyunca izin alma, katılımcılara ulaşma ve ikna, diğer kurum/kuruluşların katkı ve desteklerinin alınması gibi hususlarda yürütme aşamaları açısından da kolaylaştırıcı bir işlev gördüğü üzerinde durulmaktadır. İletişim alanından bir araştırma görevlisi, bu konuya ilişkin olarak görüş ve deneyimlerini şu şekilde aktarmaktadır:

> Bugün ben mesela akademiden ayrılsam, araştırma görevlisi unvanımı terk etsem ve desem ki, evet ben bağımsız bir akademik üretim sürecine gireceğim. Evet hani biraz önce bahsettiğim informal kanallarda bilgi üretip paylaşabilirim. Ama herhangi bir uluslararası dergide, prestijli bir dergide yayın yapmam çok imkansıza yakın bir hale gelir. Çünkü birincil talepleri, bir kuruma bağlı olmak. İkincisi, baştan eğer sahaya inerek bir bilgi üreteceksem, o da sıkıntıya girer. Çünkü, her ne olursa olsun, akademik bir kuruluşa bağlı olmak, bir üniversiteye bağlı olmak, insanlara bir soru sorduğunuzda insanlar ona cevap verirken bir güven kaynağı ve dolayısıyla insanlar, ha etik kurulu raporu var. Aman bak akademisyen, başında da profesör hocası var, biz buna yardımcı olalım tavrına bürünebiliyorlar. Ama dışarıdan kurumsal bağlılığı olmayan birisi olarak aynı çalışmayı yapmaya kalktığınızda insanlar o kadar yardımcı olmuyorlar. Ben bunu da deneyimledim birebir. Hani bir yl. tez çalışmamla ilgili bir akademisyenin odasına girdiğimde, bana ilk olarak hangi üni.de çalıştığımı, 2. olarak da etik kurul raporumu sordu. Ve ben dışarıdan birisi olarak bunu yapıyor olsaydım, yapamayacaktım. O insanla görüşemeyecektim. Dolayısıyla hani zorunluluklar derken sadece maddi zorunluluklar değil, farklı zorunluluklar da var… Biz bu zorunluluklardan ötürü bu akademik ortamda var olmak zorundayız. (3K, Arş. Gör., Devlet Üni., İlk on dışında, İletişim)

Buna karşın; söz konusu kurumsal bağlılık içerisinde bulunan; ancak akademik bilgi üretim sürecindeki deneyimi açısından bu durumun mutlak bir itibar kaynağı olmadığına işaret eden Sosyoloji alanından bir doçentin görüşü şöyledir:

> Bu çerçevede insanların üretmeye kalksa da bilgi edinme kaynaklarının sınırlılığı da önemli bir engel. Mesela araştırma yapacaksınız, kimse izin vermiyor. Bakanlığa gidiyorsunuz izin vermez, işte Sağlık Bakanlığı vermez, Milli Eğitim okula bile sokmaz. Efendime söyleyeyim, fabrikaya gidersiniz, almazlar. Yani, devlete sorarsınız istatistik yayımlamaz. Aile Bakanlığı'na gidersiniz, telefonlarınıza bile kimse dönmez. Yani bilimcinin biraz saygı görmesi gerekiyor en azından araştırmacı kimliği çerçevesinde. Yani bilimsel araştırma için geldiğinde onlara veri sunma konusunda devletin burada mesela bir tavrı olması gerekiyor ki bürokratlar bunu yapsın. E devlet kendisi bunu zaten istemediği için izin almak da çok zorlaşıyor açıkçası. E o zaman biz ne yapacağız? Tamam nitel yapalım da, hep de nitelle olmaz ki yani hep küçük grup sosyolojisiyle hep böyle bu tip konularla olmaz. Daha yapısal araştırmalara da ihtiyacımız var. Nereye gittiğini gösteren, genel deseni ortaya koyacak çalışmalara da bizim ihtiyacımız var. Kıytırık dernekler bile araştırmalara verilerini vermek istemiyor mesela ben kendi araştırmamda, hani dernekle konu, hayır kesinlikle konuşmuyor sanki kapıya gelmiş pazarlamacıymışsınız gibi bir muameleyle karşılaşıyoruz. Dolayısıyla üçüncü problemin de üretme problemi, üretme probleminin de sadece akademisyeni suçlayan bir perspektifle değil, bunu çevreleyen koşullarla birlikte üretimin önünün kesilmesi, zaten üretme konusunda çok da hevesli olmayan grubun da böylece daha gerilemesi diye düşünüyorum.(12K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Özellikle araştırma temelindeki akademik bilgi üretim süreçleri bağlamındaki bir diğer sorun da, akademisyenlerin kendi alanlarındaki ulusal kamu kurumları ve ilgili kuruluşların veri ve istatistiklerinin düzenli olarak açıklanmaması ve/veya bu istatistiki kaynaklara erişim zorluklarının yaşanması ile bu verilerin "geçerliği ve güvenirliği" konusunda ortaya çıkmaktadır. Saha araştırma sürecinde karşılaşılan kurumsal engellerle birlikte düşünüldüğünde, sosyal bilimler alanlarının çok farklı çalışma konularına ilişkin olarak ihtiyaç duyulan sayı, oran, istatistik gibi güncel ve geçmişe yönelik veri setlerine erişim konusu da bilgi üretim süreci açısından kısıtlayıcı bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Bu konuda İktisadi İdari Bilimler alanında bir doktor öğretim üyesi şunları söylemektedir:

> Temel problemler ve bana göre, bir yine kendi alanımla alakalı olarak verilere ulaşma anlamında sıkıntı yaşıyoruz yani şöyle, birçok veri ya ücretli olarak temin edilmek durumunda kalınıyor ya da kamu kurumları ve ilgili kurumlar tarafından açıklanmıyor ve bu aslında araştırma yapmak isteyen insanlara ciddi anlamda bir engel oluyor. İkinci sorun, ekonomi ile bağlantılı olarak söyleyeceğim. Açıklanan verilere güvenememe yine bu Türkiye özelinde olan bir şey çünkü işte işsizlik oranlarından enflasyon rakamlarına kadar açıklanan, artık mesela kamunun da konuyla alakalı bilgi sahibi olduğu, ama iktisatçıların ciddi anlamda alanla ilgili çalışma yaparken benim bile serzenişte bulunduğum, ben bir daha Türkiye üzerine çalışma yapmak istemiyorum çünkü zaten veriler gerçeği yansıtmıyor. Teoriye de uymuyor, burada bir anormallik var ben acaba beyhude bir çalışma mı yapıyorum diye kendimi sorguladığım zamanlar da oluyor. (32K, Dr. Öğr. Üyesi, Devlet Üni., İlk on dışında, İİBF)

Sosyal bilimlerin farklı alanlarında çalışan akademisyenlerin çalıştıkları devlet üniversiteleri ve vakıf üniversiteleri arasında da çalışma koşulları ve güvencesizlik gibi konuların akademik bilgi üretim süreci tartışmasının önüne geçen bir yoğunlukta yer bulduğuna da işaret etmek gerekir. Bununla birlikte; akademisyenlerin emeklilik durumları, unvanları, iş deneyimleri, idari görevleri gibi unsurlar açısından da kendi içerisinde farklılık göstermektedir. Ancak öne çıkan bir bulgu; özellikle doktora öncesi giriş unvanına sahip araştırma görevlileri açısından bu durumun, hem bizzat kendilerinin, hem de farklı unvanlara sahip öğretim üyeleri tarafından da dile getirilmekte olmasıdır. Diğer yandan, vakıf üniversitelerinin yapı ve koşulları itibariyle tüm unvan gruplarında genel eğilimin bu güvencesizlik konusuyla önemli ölçüde örtüştüğü çıkarımı yapılabilir. Bu konuda akademik üretkenlik konusunda sorun görmediğini ifade eden ve vakıf-devlet üniversiteleri ikiliği üzerinden değerlendirmede bulunan İletişim Fakültesinden bir profesörün sosyal bilimler alanında akademik bilgi üretim sürecinin temel sorunları konusundaki görüşleri şöyledir:

> Yani açıkçası akademinin üç temel problemi, bu nerede olduğunuza bağlı olarak değişir. Ben mesela kendi açımdan baktığımda, bana deseler ki yani senin problemin nedir deseler, ben açıkçası yani biraz utanırım yani benim problemlerim şunlardır diye söylemeye. Çünkü gerçekten mesela asistan arkadaşlarımla ben konuşuyorum. Onların anlattığı problemler çok farklı. Ben onların hiçbirini yaşamıyorum. İşte ne biliyim diğer hocaların mesela kaygıları var, diyelim ki hani üniversiteye bir şey olur da biz işsiz kalır mıyız diye, e ben emekli olmuşum onlara bir şey diyemiyorum yani ben mesela akademide şu anda temel sorunlar nedir diye sorulursa açıkçası en başta mesela istihdam konusunda özellikle yani vakıf üniversitelerinin geleceği konusunda biraz bilmiyorum problem olabilir diye düşünüyorum. Oralarda çalışan akademisyenler için böyle bir sıkıntı yaşanabilir istihdam konusunda Yani akademik üretkenlik konusunda bir problem görmüyorum açıkçası. Yani daha çok bu işte tez üretimi, makale üretimi, daha çok gergi yayınlanıyor bunlar şey değil, akademik kayırmacılık düzeyi mesela eskiye göre daha azalmış olabilir ama var, o özellikle devlet üniversitelerinde bunu sık duyuyoruz ama bunun bir sorun olduğunu hala daha düşünüyorum. Açıkçası iki tane sayabildim galiba, üç tane sayamadım. (16E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, İletişim)

Siyasal yapı ve koşulların üniversiteler üzerindeki işleyiş mekanizmaları üzerindeki belirleyiciliği gibi bir tartışmanın yanı sıra; Akademisyenlerin bir üyesi olarak yer aldıkları Üniversite, fakülte ve bölüm yönetimleri kapsamında da seçim ve yönetim süreçlerinin daha demokratik ve katılımcı bir şekilde aktif işlerliğinin sağlanması konusunda öneriler de bu bağlamda sunulmuştur. Bu konuda Sosyoloji bölümünden bir araştırma görevlisi şunları belirtmiştir:

> Yani akademinin üç büyük problemi, şöyle sıralayabiliriz. Bir kere siyasetten yani devletten ve şirketten yani sermayeden bağımsız bir akademi olmalı. Şu an bu olmuyor. Bu anda sorun bu birincisi, ilk olarak bu. İkincisi, kendi yönetim mekanizmalarının, demokratik bir şekilde, katılımcı bir şekilde bir süreçten geçerek, üniversite yönetimlerinin, dekanlığın bölüm başkanlığının işlemesi gerekiyor. Bunların böyle seçilmesi gerekiyor. Bundan da azadeyiz şu anda. Bu bir sorun. Üçüncü olarak da öğrenciyi ticari bir nesne olarak görüp ona göre davranmak değil. Öğrenciyi daha çok yönetim süreçlerine katmak. Öğrencinin taleplerini de aslında bu alanda değerlendirmek. Bu ikincinin içinde aslında, yönetim süreçleri dedim ya, onun içine öğrencileri katmadan bir üniversite, imkansız bir üniversitedir… Yani hani üniversite personeli yani akademiğinden diğerine yani herkesi kapsayan bir şekilde, o üniversitenin amblemini, o üniversitenin ismini kendi içinde taşıyabileceği, gerçekten bir duruşu olan, belirli konularda tavrını belli edebilen ve bu noktada kendisinin… yani arkasında durulabilecek bir üniversite. Kastettiğim şey şu, gerçekten öyle bir şey söyleyebilsin ki bu üniversite, bilim üretebilsin ki ve verdiği söz öyle bir söz olsun ki gerçekten onun sözüne itibar edilebilsin. (25E, Arş. Gör (ÖYP)., Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji).

Burada özellikle üniversitelerin karar verme ve yönetim süreçlerinde YÖK ve Rektörlük nezdinde ilerleyen yukarıdan aşağıya doğru bir idare anlayışı ve "merkezi yönetim" biçimi çerçevesindeki benzer bir eleştiriyi yine Sosyoloji alanından bir doçent şu şekilde açıklamaktadır:

> Birincisi, merkezi yönetim anlayışı yani rektörlükten YÖK'ten başlayan bir silsileyle ilişkilerin süreçlerin düzenlenmesi, nasıl diyebiliriz? Üniversitelerin kendileri hakkındaki kararlarını veya süreçlerini evet yani YÖK'ten başlayarak, rektörden devam ederek işletiyor olmasının sorun olduğunu düşünüyorum. Muhafazakar olduğunu düşünüyorum. Akademik anlayışın yani şöyle muhafazakar, ben de onlardan biriyim aslında. Yeni ile ilişkide ya korkak ya da çok çabuk içine hapsolan buluyorum. O anlamıyla canlı bulmuyorum, canlı değil. (39K, Doçent, Devlet Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

İktisadi İdari Bilimler alanından bir doktor öğretim üyesi ise, akademik bilgi üretim sürecine dair üç temel problemin neler olabileceği noktasında, doğrudan üniversite içerisindeki yönetim kademelerine işaret ederek şu yanıtı vermiştir.

> Yönetici, önce yönetici (gülüyor), ne olabilir? Biraz böyle zaman demek istiyorum, böyle hani, zaman. Bilmiyorum, üçüncü bile gelmedi aklıma. Böyle yönetici, yönetici, yönetici demek istiyorum (gülüyor). (29K, Dr. Öğr. Üyesi, Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

Benzer bir değerlendirmeyi İktisadi İdari Bilimler alanındaki bir doktor öğretim üyesi; siyasal ve iktisadi alandaki denetimci yapı ile yan yana gelen bir ticarileşme aşaması sonucunda eğitimin kapsam ve niteliğindeki dönüşümü birbiriyle ilişkilendirerek akademinin mevcut durumdaki temel sorunlarını şu şekilde aktarmaktadır:

> Birincisi kurumsal, politik ve bürokratik baskı. Kesinlikle bu. ve buna bağlı olarak itibarsızlaştırılma süreci üniversitelerin, kontrol altında tutulması. Birinci sorun bu. İkinci sorun, üniversitelerin aşırı ticarileşmesi ve buna bağlı olarak üniversite sayısının çok ama çok fazla sayıda artması bunun da işi.. ipin ucu kaçtı yani ben öyle düşünüyorum açıkçası. Başta sevmiştim o 81 vilayete birer üniversite fikrini de şimdi artık hata yaptığımı anladım yani. Yanlış bir şey yapmışım beğenerek bu politikayı. Üçüncüsü, şey, şöyle söyleyeceğim. Eğitimin niteliği diyeceğim ama bunu daha iyi bir şekilde ifade etmek istiyorum. Çünkü bu doğru kavram mı bilmiyorum. Ben tekrar aynı şeye döneceğim. Mış gibi yapma, kurumlar işliyor, ders oluyor, falan bunları

> yapıyoruz. İşte bu kadar. Yani anlatabildim mi ne demek istediğimi. Buna artık eğitimin niteliğinin düşmesi diyebilirsiniz. Eğitimin formaliteye dönmesi diyebilirsiniz. Üniversite hayatının bir şekle bürünerek hareket etmesi diyebilirsiniz. Ama 3 temel problem bunlar. Üçüncüye bir ek daha yapabilir miyim? Üniversitelerde her ne kadar meslektaşlarımız olsa da ve aynı zamanda bu idari görevleri alanlar genelde bizim hocalarımız bizden çok daha tecrübeli insanlar da olsa, belirli bir takım ilkeler ışığında üniversitelerin denetlenmesi gerektiğini düşünüyorum ben ve bu denetim mekanizmasının işte politik, bürokratik bir takım ilkelere, ideallere veya şekli bir takım, kaç tane bilgisayarın var işte falan gibi değil de, eğitimin niteliğinin, kapsamının ne olduğuna dair bir denetim yani. Eğitim anlayışını yükseltecek nitelikte bir denetim olması gerektiğini ben düşünüyorum. Üçüncüye bağlantılı olarak da bunu söylemek istedim. Çünkü bu çok fazla üniversitenin türemesi ve bunların genelde belirli başlı elitler tarafından, tanınmış nüfuzlu kişiler tarafından idare ediliyor olması aynı zamanda denetimden de biraz muaf bırakıyor onları ve bunun böyle olmaması gereken bir durum yani bir standardının olması lazım. (27E, Dr. Öğr. Üyesi., Vakıf Üni., İlk on dışında, İİBF)

Akademik araştırma odaklı faaliyetlerde üniversite bütçelerindeki kısıtların, genç akademisyenler tarafından, araştırma ve yazma pratikleri açısından farklı ülkelerdeki süreçleri ve kaynakları gözlemlenmesi ve dil konusundaki aksaklıkların giderilmesi bağlamında karşılaşılan sorunları pekiştirdiği yönünde görüşlerin aktarıldığı gözlemlenmiştir. Deneyimli akademisyenler açısından ise bu bütçe kısıtları, akademik bilgi üretim süreçlerinin yaygınlaşması, uluslararası çalışmalar ve yayınlar konusundaki deneyimin artırılması, bu yönde yapılandırılmış bir iletişim ve etkileşim sürecinin sürekli hale getirilmesini engelleyen çok temel bir problem olarak ifade edilmiştir. Söz konusu kaynak kısıtlarının sosyal bilimler alanındaki sonuçları ise; akademik üretimin kurumsallaşması, uzun dönemli ve kapsamlı yayınların yapılması, alanında uzman akademisyenlerin ve akademik ekollerin oluşmasının önündeki engeller olarak görünür hale gelmektedir. Bu konuda bir akademisyenin görüşleri şöyledir:

> Bu kadar çok bölüm açıldığında, bir yerde konsantre olunmuyor. Bilgi konsantre olmuyor. Çünkü yine sosyolojide iyi bir bölüm, 35-40 hocadan aşağı olmaması lazım bence yani bizim şartlarda 25-30 tane hocası olması lazım bölümün, ders çeşitliliği vesaire açısından. Bu da olmuyor, çünkü bir halbuki güçlü diğer sosyal bilim bölümleri olması lazım tarihin iktisadın falan ki bir şey olsun, ortam olsun. Hani yine üniversite ortamı gibi, diğer bölümler ne kadar güçlüyse ne kadar iyiyse, üniversitedeki entelektüel ortam da o kadar iyi oluyor. Yani işte kapısını çalıp bir şey sorabileceğin bir meslektaşın olması lazım. Hani ben kendi çalıştığım alanlarda da bazen işte yurtdışında arkadaşım var onunla 1-2 saat oturup online falan konuşuyoruz işte yine tarihçi arkadaşım Amerika'dan var oturup online konuşuyoruz. Yani işte ben şunu okudum şöyle düşündüm, iyi yolda mıyım? yanlış yolda mıyım? Sen ne diyorsun? O da diyor, ha bak şuna bak bu vardı falan diyor. Şimdi böyle bir üniversite ortamını bulamıyorsun. Hani bunun başka nedenleri de var ama bir bölüm sayısı, bölümdeki hoca sayısı bu açıdan önemli. Tabi hoca olarak her şeye yetişmen mümkün değil ama konuşursun bir arkadaşın da der ki hani şuna bir bak… Türkiye'deki en ciddi eksikliklerden bir tanesi bu. Aslında bu yayınlar ve uluslararası yayınlar öncelikli olduğu için, iletişimi biz başka şekilde kuruyoruz… Türkiye'de bir şekilde de kuramıyorsun bunu. Bu yayınlar vesaireyle ilgilendikçe, bunu gidip yurt dışında kuruyorsun… Üniversitelerdeki bu tür etkileşimler de zayıf. Yani şöyle söyleyeyim, bir konferans düzenlemeye çalışsan, 5 kuruş para bulamazsın. TÜBİTAK bir 20 bin lira falan bir para veriyor. Dünya kadar bürokrasisi var, dünya kadar kuralı var. Bir de tabi korkuları var. Aman bir kokteyl mokteyl, yemek memek yaparsın. Yurt dışından

> biri de gelmişse bir yemeğe götürmek adettendir yani. Bunlara para bulman mümkün değil, uçak biletini bulman mümkün değil. O anlamda da çok sınırlıyız. Ülke içinde de çok sınırlıyız. Konferans, workshop vs için para bulacağın bir kaynak yok, üniversitelerin de böyle kaynakları yok. Bu tür şeylerde de ciddi problem var… Bir de araştırma fonu yok. Başta da söyledim. O yüzden de bu yayın mayın konuştuğunuzda boş konuşuyorsunuz. Bir kurumsal devamlılık sağlamak çok zor. Diyelim ki bu batı üniversitelerini Amerikan Alman üniversitelerinin falan şeyi o, belirli bir yerde bir yoğunlaşma oluyor. Orada bir bakıyorsunuz, çok önemli isimler orada toplanmış, patır patır çok güçlü yayınlar yapmış. 40 yıl 50 yıl orası belki kent sosyolojisinde merkez olmuş. Ya da iletişim sosyolojisinde merkez olmuş. Bir bakıyorsun üç tane kallavi isim oradan çıkmış. Bunlar böyle bir üretim yapmışlar. Araştırmaları yazmaları doktoraları falan, orada da artık bir gelenek, bir birikim, bir kurumsal yapı oluşturmuşlar. Şimdi Türkiye'de bunu oluşturmak çok zor. Hem üniversite yapısı hem idari yapısı hem para meselesi, hepsinden dolayı da çok zor. (26E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Akademik özerklik konusu da bu noktada pek çok akademisyen tarafından sosyal bilimler alanında, gerek yapısal koşullar gerekse akademik bilgi üretim süreci pratikleri açısından üzerinde durulan temel bir problem alanı olarak karşılık bulmaktadır. Akademik bilgi üretim sürecinin örgütlenme biçimi, üniversitenin parasal ve bilgi birikimsel kaynaklara erişimi ve bunu kullanabilme kabiliyetine sahip olması ve burada kamusal fayda ve kamu kaynaklarının işlerliği, serbest piyasa koşullarının belirleyiciliği karşısında akademisyenin manevraları gibi birbiriyle iç içe geçen bir farklı alanlardan bir profesörün ve bir doçentin akademik kapitalizm tartışmasına yönelik eleştirisi ekseninde akademik bilgi üretim sürecindeki temel problemlere dair görüşleri şöyledir:

> Bir kere bugün akademinin önündeki en önemli şey, herhangi bir dış faktörden etkisinde ya da onun gündeminin içinde olmadan özerk olmalıdır. Bu parasal ve fikri anlamda olmalıdır. İkincisi, akademinin eğer belirli bir bilgi üretiminin belirli bir işletme mantığı açısından teşvik sistemine bağlayarak ve bilgi üretimini rekabetçi bir şekilde örgütleyecekse, bu, ki bugün böyle, olmamalıdır bence asla bu kabul edilemez Kamu kaynakları tarafından katkı yapılmalıdır buraya yani. Tekrar söyleyecek olursam, kamu işlevi göreceği için akademia, üniversitenin içerisinde, üniversite kurumunda yerleşik olacağından üniversitenin özellikle kamu olmasından çok, bu kamusal işlevi gördüğü için net bir içerikte işlev görmesi, çalışması önemlidir. Yani yasal statüsünden çok bilgi üretiminin nasıl planlandığı ve ne yandan yüklendiği bilgi üretimine bağlı olarak üniversite akademik bir özellik kazanır. Yani kamu ya da özel olmasından bağımsızdır bu bence. En son olarak da akademisyenlerin üzerine çok büyük görev düştüğünü düşünüyorum. Bu süreçte dayanmalıdır akademisyen. Akademisyenler neden bu işi seçtiklerini kendilerine çok net olarak yeniden sormalılar. O dönem geliyor, bunu bir örnekle sana açıklamaya çalışmıştım. Soranlar var sormadan gelişmelere böyle tamamen elimizden bir şey gelmez mantığıyla eklemlenmiş olanlar var. Bir de bu yabancılaşıp bu işten sıtkı sıyrılıp kürsüsüne çekilenler var. Yani akademi, akademisyenlerin darmadağın olduğu bir tarihte yönünü arıyor bence. Bu işte en kıdemli faktör demek ki akademisyenlerin tekrar kendilerine gelip bir şeyler yapmalarıdır. Hareket etmeleri lazım. (34E, Profesör, Vakıf Üni., İlk on içinde, İİBF)

> Akademinin üç temel problemi, işte kendi özerkliğinden yoksun bırakılması yani şahıs özerkliği kurumsal özerklik ve özgürlük. İkincisi, bilemiyorum yani özgürlük diyeceğim. Yani bu şartlar altında özgürlük dışında başka bir şey diyemiyorum. ve tabiki özgürlüğün öncesinde bir de eşitlik meselesine dahil olan bu iktisadi anlamdaki yoksunluk durumu. Akademisyenlerin yüz yüze kaldıkları bu aşırı sömürü sistemiyle görünmez kılındıkları o emek.. değersizleştirilmiş emekleri. Bu ikisini söyleyeyim üçüncüsü aklıma gelmiyor. (37E, Doçent, Devlet Üni., İlk on içinde, Sosyoloji)

Bununla birlikte, akademide, özellikle devlet üniversitelerinde, var olan bir "denetimsizliğin" ve bunun bir getirisi olarak "tembelliğin" varlığı katılımcılar tarafından eleştirilmektedir. Bahsi geçen bu denetimsizlik ve tembellik ilişkisini bir akademisyen şu şekilde sorunsallaştırmaktadır:

> (Gülüyor) Akademinin üç temel problemi, ben yine hani benim tanımladığım kadar ideal bir iş olmak zorunda değil ama, ben temel olarak bir denetimsizliğini görüyorum. Ben akademik özgürlüğün yanlış yorumlandığını düşünen birisiyim. Çünkü dediğim gibi X Üniversite deneyimim bana buranın çok denetimsiz olduğunu gösterdi. Yani hani güzelim, öğrenmek isteyen ya da küçük dokunuşlarla bambaşka yerlere gidebilecek gençlerin nasıl engellendiğini gördüm. Bu denetimsizlik benim açımdan birincisi. İkincisi ben tembellik. Yeterince, dediğim gibi akademi bence emek yoğun bir iştir. Öyle çok hani orta sınıf şıkır şıkır bir yaşam sürülecek bir meslek değildir. Yani sahanızı da yapacaksınız, iyi derslerini de vereceksiniz. Tezlerinizi de düzgün okuyacaksınız, ödevlerinizi.. bütün bunları yaptığınızda emek yoğun bir iştir. Ben hem şunu yapayım hem bunu yapayım hem seyahatimi yapayım hem bir şunu yapayım, böyle bir şey değildir. Ben görebildiğim kadarıyla tembellik. Yani gerçekten özgün düzgün ciddi bilgi üretimine akademik dünyanın katkısı çok azdır. Ve bu hatta bunu yapanları da yani böyle aceleci olmayan çabukçu olmayan, işkembeden konuşmayan, ciddi bu işin yapan insan sayısı az ve hani ben genel anlamda bir tembellik olduğunu, böyle hani 3 puan oradan alırım, 2 puan oradan alırım ne biliyim, bu böyle çirkin bir… ımm bir kitlenin olduğunu düşünüyorum. Gerçekten üretken emekçi akademisyenin az olduğunu düşünüyorum. Dediğim gibi bu çünkü öyle şıkır şıkır iki de çocuk yaparım bir de şuraya giderim bir de ben tatil, aman yazın da bir ay şurada. Böyle yapılabilecek, ama bu benim düşüncem, öyle yapılacak bir iş olduğunu düşünmüyorum. O anlamda denetimsizlik tembellik ve hani biraz da yani kitleselleşmesi diyelim, sıradanlaşması hani. O da zaman zaman insanı üzüyor. Yani hani bazen öyle şeyler oluyor ki, bu profesörse, ben kendime profesör demek istemiyorum diyorum yani hani. Böyle senin emeğini de hafifleten, senin kendi olma biçimini de şey yapan, o anlamda hani kitleselleşme, tembellik ve denetimsizlik diyebilirim. Belki hani şey olarak, ha bütün bunların karşılığında da düşük ücretli bir iş. Onu da söylemeden geçemeyeceğim yani hani bu kadar depending bir işin ücretini, ucuz yaptırdığınızda da olmuyor biliyor musunuz hani? (gülüyor) aynı şey değil ama bu kadar ücrete bu kadar… diyebiliyor insanlar…(38K, Profesör, Vakıf Üni., İlk on dışında, Sosyoloji)

Sonuç olarak; akademisyenlerin görüşleri doğrultusunda "liyakat" konusu öncelikli bir sorun alanı olarak işaretlenmekle birlikte; özerklik sorunlarından, bütçe sorunlarına, iş güvencesizliğinden denetimsizliğe ve tembelliğe uzanan geniş bir yelpazede ve oldukça fazla sayıda sorunun varlığı kendini göstermektedir.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında; Türkiye'de 1980 sonrası dönemden günümüze, üniversitelerdeki akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümünü ve bu dönüşümün sosyal bilimler alanındaki akademisyenlerin bilgi üretim süreçlerine yansımalarını, akademisyenlerin kendi görüş ve deneyimlerinden hareketle ve "akademik kapitalizm" kuramı ile akademik ethos" tartışması çerçevesinde değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu kapsamda; akademik bilgi üretim sürecinin koşulları, dönüşümü, mevcut durumu ve idealinin nasıl tanımlandığı, açıklandığı; akademik kapitalizm ve akademik ethos tartışmasıyla ne ölçüde ve hangi noktalarda ilişkilendirildiği sorularına yanıt aranmıştır.

Yapılan alan araştırmasında, belirlenen ulusal ve uluslararası ranking sistemlerine göre ilk on içerisinde yer alan (9) ve ilk on dışında kalan (15) toplamda 24 üniversitede, üç sosyal bilim alanı (Sosyoloji, İletişim, İktisadi İdari Bilimler) ve sekiz bölümde; farklı unvan, eğitim, aşama, ÖYP süreci, yurt dışı tecrübesi, görev süresi ile proje, teşvik ve sektör deneyimine sahip 41 akademisyenle (21 kadın-20 erkek) yarı-yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Alan araştırması Eylül-Aralık 2020 döneminde tamamlanmıştır.

Tez çalışması özellikle sosyal bilimlerde akademik bilgi üretim sürecini ele alması, buradaki "mevcut koşulları" akademik kapitalizm kuramıyla ilişkilendirmesi ve "akademik ethos"un bir olanak olarak görünürlüğünü tartışmaya açması bakımından literatüre özgün bir katkı sunmaktadır. Sosyal bilim akademisyenlerinin bu konuya ilişkin görüş ve deneyimlerinin incelenmesi ve aktarılması da çalışmanın bir diğer özgün katkısı olarak değerlendirilebilir.

Akademik kapitalizm tartışması çerçevesinde belirlenen kavram seti (projecilik, kariyerizm, performans-teşvik, girişimcilik, üniversite-sanayi işbirliği, akreditasyon ve ranking) zihinsel/entelektüel emeğin bir "girdi" olarak "yarı-metalaşması" (Jessop, 2018:105) üzerinden, akademik bilgi üretim sürecinin "piyasa ve benzeri davranışa dayalı

bilgi-öğrenme-tüketim rejimi"ne (Slaughter ve Leslie, 1997; Slaughter ve Rhoades, 2004:37) yakınsadığı bir çerçevede anlam kazanmaktadır. Bu konuda farklı görüşler bulunmakla birlikte; ilk bakışta genel bir "eleştiri"nin öne çıktığı; ancak detaylı görüşler çerçevesinde bu kavram setinin olumlandığı görülmektedir. Akademisyenlerin bu kavram setinde "performans sistemi" başta olmak üzere, "fon kaynaklı projeler" ve "üniversite sanayi işbirliği" çerçevesinde üç noktaya odaklandıkları ve temel eleştirilerini ağırlıklı olarak performans sistemine yönlendirdikleri görülmektedir. Bu durum çalışma açısından, akademik kapitalizm tartışmasının da odak noktaları ve üniversitelerde sosyal bilim akademisyenlerinin görüş ve deneyimlerinde, akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümünün görünür olduğu alanlar biçiminde değerlendirilebilir.

Performans sistemi konusundaki eleştiriler; "dönüşen akademik üretim mantığı" ve "iş güvencesi(zliği) yoluyla denetim" olmak üzere iki başlıkta değerlendirilebilir. Performans odaklı yaklaşım, sosyal bilimlerde, bilginin kullanım "amacı", "uygulanabilirliği" toplumsal ve sınai "değeri" konusunda bir farklılaşmayı getirmektedir. Eğitim-araştırma ve yayın faaliyetlerinde "hızlı ve kullanışlı sonuçlar" elde etmeye yönelen normatif bir performans sistemi, akademik kapitalizm tartışmalarıyla ilişkilendirildiği noktada işletme performansı ile benzeşmektedir. Bu durum iki şekilde ortaya çıkmaktadır. İlk durumda, performans sistemi yoluyla; akademik bilgi üretim sürecinde belirli faaliyet alanları ve üretim biçimlerine (örneğin kitap bölümü yazmak yerine proje hazırlamak) daha fazla puan verilerek "değeri" açısından "niteliğin ikincilleştirildiği" bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. İkinci durumda ise; bu sistem aracılığıyla üniversite sanayi işbirliği, proje uygulamaları, patent, faydalı model gibi "sermaye işbirlikleri" içeren ve sonuçları birer "üretim çıktısı" olarak beklenen kriterler, STEM alanlarında kullanılan dil-kavram ve formlarla sosyal bilimler alanından da talep edilmektedir. Dolayısıyla performans sistemi, bu kodlarla, aynı zamanda "muteber" bir akademik üretimi ve akademisyeni de tanımlamaktadır. Performans sistemi

"kurumsallaştığı ölçüde" iş güvencesi(zliği)ni doğrudan denetim altına alan bir ölçüt ve/veya bir sonuç olarak ortaya çıkmakta; bu kriterleri sağlayamamak; "teşvikten muaf olma"nın yanı sıra "meşru" bir sözleşme yenilememe/işten çıkarma gerekçesi, bir ceza ve/veya mobbing aracı olarak ortaya çıkmaktadır.

Teşvik uygulamaları farklı üniversiteler tarafından, araştırma, yayın vb. amaçlarla çeşitli biçimlerde sağlanmakla birlikte; bu çalışmada öne çıkan formu, YÖK tarafından 2015 yılından bu yana sürdürülen "akademik teşvik ödeneği" uygulamasıdır. Akademisyenler tarafından ek bir maddi kaynak olarak değerlendirilmekle birlikte; "akademik bilgi üretiminin teşvikle ödüllendirilmesi" yerine; popüler konularda, hızlı ve niteliği sorgulanan "teşvik için üretim" anlayışına dikkat çekilmektedir. Bu durum, yağmacı konferans ve dergiler, para karşılığı makale yayımlatmak, atıf çeteleri[243] gibi farklı örgütlenme biçimlerini de beraberinde getirmektedir. Akademik bilgi üretim sürecindeki "özgünlük-tekrar" tartışmasında da özgünlük vurgusu öne çıkmakta; ancak bilgi üretim sürecini bir "tekrarın üretimi" olarak değerlendirenler görüşlerde performans ve teşvik uygulamalarına işaret edilmektedir.

Akademisyenin kendisi ve/veya çalıştığı kuruma dışsal bir finansal fon kaynağı ile desteklenen "projecilik" merkezli bakış açısının akademik kapitalizm tartışmaları çerçevesinde akademik bilgi üretim sürecinin doğrudan piyasa sistemine dahil olan ve/veya ticari-işletme benzeri davranış pratiğiyle iç içe geçen bir durum arz ettiği görülmektedir. Görüşmelerde, çoklu proje faaliyetlerinde süreklilik arz eden biçimde bulunan ve projeyi temel bir akademik bilgi üretim faaliyeti olarak değerlendiren akademisyenlerin yaklaşımlarında; "kaynaklara erişim", "bilginin uygulanabilirliğini destekleme" ve "akademik rekabette avantaj sağlama" "katkısı" vurgulanmaktadır. Projecilik bu bağlamda akademik üretim sürecindeki ticari-işletme ve benzeri davranışa

[243]Haber için bkz: https://www.haberturk.com/yazarlar/pervin-kaplan/974474-akademisyenlerin-atif-cetesi

yönelen bir düşünsel dönüşümün en görünür olduğu noktalardan biri haline karşılık gelirken; ideal tip olarak tanımlanan "projeci akademisyen", neoliberalizm, akademik kapitalizm ve üniversite hiyerarşisinde bu yeni "nitelikleri" taşıdığı ölçüde kabul görmekte ve egemen kılınmaktadır. Bu koşullarda "müteşebbis akademisyen" ve kazanç/ kâr odaklı bir akademik üretim yaklaşımına eleştiri sınırlı kalırken; mevcut eğilimin akademisyenler tarafından, benimsenme ve içselleştirilme eğilimi görünür olmaktadır.

İşletmelerde en az girdi ile en fazla çıktıyı, bir "maksimum fayda"nın elde edilmesi, olarak tanımlanan girişimcilik kavramı sosyal bilimler akademisyenleri tarafından, doğrudan kendileri ve becerileriyle ilişkilendirilerek "değer katma", "öz disiplin" ve "kamusal fayda" biçiminde dönüştürülerek benimsenmekte ve olumlanmaktadır. Kavramı, iş ve çalışma biçimleri üzerinden değerlendiren akademisyenler ise kavramın akademik bilgi üretim süreciyle ilişkisini "proje ve A Sınıfı yayın yapmak", "disiplinlerarası çalışmak" ve "iyi zaman yönetimi yapmak" olarak açıklamaktadır. Verimliliği, niceliği ve kriterlerleri üzerinden "sorunsallaştırarak" bir piyasa vurgusunda bulunan ve kavramı üniversite-sosyal bilimler alanının dışında tanımlayan sınırlı ifadelerle karşılaşılmıştır.

Üniversite-sanayi (sermaye) işbirliği, akademik kapitalizm tartışmasının odak kavramlarından biri olarak ifade edilen *Üçlü Sarmal Modeli* (Etzkowitz ve Leydesdorff, 1995); sosyal bilimler alanına yansımaları önemlidir. Akademisyenlerin fakülte ve bölümlerinde üniversite-sanayi işbirliği faaliyetlerinin bulunduğu (24 katılımcı) ve üniversite sanayi işbirliğinin "kaynak" ve "ilişki ağı" oluşturma noktasında gerekli olduğu (25 katılımcı) biçiminde ağırlık kazanan görüşler, kavramın ve sürecin sosyal bilimler alanına ve buradaki bilgi üretim sürecinde varlık gösterdiğine ve benimsendiğine işaret etmektedir. Bu yaklaşıma yönelik sınırlı eleştiriler ise, söz konusu kaynak yaratma girişiminin sosyal bilimler alanına "entegre edilmesinin" üniversitelerde akademik bilgi üretim sürecinin araçsallaştırdığı ve olumsuz anlamda dönüştürdüğünü vurgulamaktadır.

Akreditasyon uygulamalarının "standartlaşma" ve "denetim mekanizması" işlevlerinin olumlu karşılanması; üniversitelerin finansal kaynaklarının oluşturulması ve geliştirilmesi konusunda sosyal bilimler alanının içine yerleşen, bilgi üretim sürecinin de bir parçası haline gelen ve talep edilen finansal kaynaklar, üniversite-sanayi işbirliği ilişkileri, küresel entegrasyon ilişkilerinin beraberinde getirdiği zorunlu sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer yandan idari yöneticilik tecrübesi ve/veya sektör deneyimi bulunan, teşvik alan üst unvan grubu tarafından bu sistemin büyük ölçüde desteklenmesine karşın bu sisteme en mesafeli bulunan araştırma görevlilerini ciddi iş yükü ile karşı karşıya getirmektedir.

Ranking sistemine yönelik olarak ise, araştırma görevlileri ve profesör unvanlarında yoğunlaşan ve ranking sıralamasında ilk onda yer alan üniversitelerde de benzer şekilde ortaya çıkan bir eleştiri söz konusudur. Kavramın piyasa ile ilişkisi kurularak yeni bir "rekabet" biçimini ortaya koyduğu, "niceliği" öncelediği, farklı bütçeli üniversitelerin karşılaştırılmasının doğru olmadığı ve ekollerin yerine derecelerin geldiği yönündeki açıklamalar; Türkiye'de görece yeni görünürlük kazanan bu sisteme, akademiye yerleşen ve kabul gören diğer kavramlarla karşılaştırıldığında henüz eleştirel bir mesafenin korunduğunu göstermektedir.

Sosyal bilimler alanında girişimci akademisyenlik; "proje yapmak", "fon bulmak/kaynak yaratmak", "fırsatları kovalamak", "yenilikçi olmak", "üniversite dışına iş yapmak", "paydaşlara ve ilişki ağlarına sahip olmak" biçimindeki "girişimci eylemler" (Clark, 1998:5) yoluyla açıklanmaktadır. Akademisyenlerin -özellikle araştırma görevlileri ve doktor öğretim üyeleri ile üç büyük şehir dışında kalan üniversitelerde- kendilerini girişimci bir akademisyen olarak tanımla(ya)madıkları; ancak akademisyenin girişimci olması gerektiği konusunda bir fikir birliğinin olduğu görülmektedir. Akademik kariyer(izm) ve akademik rekabet kavramları da bu "girişimcilik kültürü"nün bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

Akademisyenler, geçmişten günümüze akademik bilgi üretim sürecinde bir dönüşümün söz konusu olduğunda uzlaşmaktadır (38 katılımcı). Bu dönüşüm süreci, "piyasa ilişkileri ağına dahil olma", "şirketleşme", ve "1980 dönemi yapısal uyum politikaları" ile "YÖK'ün kuruluşu"nun üniversitelere yansımaları olarak değerlendirilmektedir. Bu durum, Türkiye'de 1980 ve sonrası dönem ile işaretlenen akademik kapitalizm tartışması, bu dönüşümün koşullarının yerleştiği tarihsel uğrak olarak akademisyenlerin benzer görüşleriyle de desteklenmektedir. Benzer bir dönüşüm vurgusu, sosyal bilimlerden piyasalaşma-ticarileşme yönündeki beklenti konusunda ortaya çıkmakta; akademisyenler sosyal bilimlerden de bu yönde bir beklenti olduğunu ifade etmektedir (39 katılımcı). Bilginin "niteliği", akademisyenin "amacı", üniversitenin "anlamı" ve akademi(k üretim)de "derinleşme"nin paranteze alınması, tanımlanan bu dönüşüm çerçevesinin akademik ethos bağlamına da vurgu yapmaktadır.

Akademik bilgi üretim sürecinde tekil bir devlet veya sermaye aktörü üzerinde durulmayarak bir "çoklu aktörler" yaklaşımının ağırlık kazanması (19 katılımcı) bilgi üretim sürecinin bu *yeni bilgi devreleri*[244] (Slaughter ve Leslie, 1997; Slaughter ve Rhoades, 2004) olarak tanımlanan bu çoklu aktör ve ilişki ağları arasında bir güç mücadelesi alanı olarak kavrandığını göstermektedir. Bu durum, üniversite-devlet-sanayi işbirliği odağındaki bir "üçlü sarmal modeli"nin odağında sivil toplum kuruluşları, araştırma merkezleri, teknoloji-transfer ofisleri gibi farklı aktörlerin bilgi üretim sürecinde artan rolünü vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra akademisyenlerin bilginin temel üreticisi ve bilgi üretim sürecinde baskın bir tekil aktör olduğu yaklaşımı da benimsenmektedir.

[244] Yeni bilgi devreleri, bilginin sınırlarını yeniden yapılandırmakta ve bunu "makro-yapısal", "örgütsel" ve "bireysel" olmak üzere yükseköğretim sisteminin çoklu düzeylerindeki aktörleri, girişimci ve piyasa odaklı araştırma ve eğitimi teşvik etmek için devlet kurumlarını, ticari işletmeleri ve üniversiteleri birbirine bağlayarak oluşturduğu ilişki ağlarını genişleterek sağlamaktadır (Sigahi ve Saltorato, 2019: 5). Diğer yandan yeni bilgi devreleri; çeşitli merkezler ve topluluklar yoluyla, araştırma, altyapı ve bilgi ekonomisinin geliştirilmesine hizmet eden ürün, hizmet ve süreçler yoluyla da üretilmekte ve yeniden üretilmektedir. Böylece yeni bilgi devreleri yoluyla üniversiteler, mütevelli heyetleri, patent uzmanları ve bilim şirketlerinin araştırma koşulları ve çalışma alanları birbirine yakınlaşmakta, benzeşmekte ve ortaklaşan çalışma koşulları ve paylaşım mekanizmaları ortaya çıkmaktadır.

Akademik kariyer, akademik bilgi üretimi ve birikiminin derinleştirilmesi odağından çok, akademik hiyerarşi, unvanların alınması ve idari pozisyonlara sahip olmak biçiminde tanımlanmakta ve olumlanmaktadır. Bu durumun sonucu, akademisyenin üretim sürecinin "kariyerizm" odağında yabancılaşma ve metalaşma yoluyla araçsallaşmasıdır. Diğer yandan unvan merkezli akademik kariyer tanımlarının bir baskı ve tahakküm ilişkisini dayatması ve "ciddiye alınmanın", değer görmenin", "özgür üretim yapabilmenin", "gelir artışının" zorunlu koşulu biçiminde tanımlanması, maddi olanaklar statü/prestij açısından bir "homo-academicus" (Bourdieu, 1990:30) pratiği olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla akademik unvanların olgunlaşma ve birikim süreçlerinin mutlak ve/veya doğrudan bir karşılığı olarak değerlendirilemeyeceği ve üretimin amaçsal niteliğinde bir "aşınma"nın meydana geldiği görülmektedir. Akademik rekabet ise akademiye zarar verdiği ve bu alana ait olmadığı yönünde olumsuzlanmaktadır (22 katılımcı). Rekabet ilişkileri bu bağlamda; "en çok yayını yapmak", "belirlenen kriterlere uygun yayın yapmak", "belirlenen sürede yayın yapmak", "bütçe-fon-kaynak eksenindeki çerçeveyi gözeten bir biçimde yayın yapmak" motivasyonuyla hareket eden ve unvan-kadro ve fon-hibe vb. konularda "meslektaşlarının" yerine "rakipleriyle" karşı karşıya gelen akademisyenler üzerinden yeniden üretilmektedir. Dolayısıyla bu durum yalnızca dışarıdan üniversitelere sirayet eden sermaye ve piyasa koşulları yoluyla değil; bizzat üniversitenin içinden ve akademisyenlerin pratiklerinin piyasa dinamikleriyle benzeşmesi yoluyla da akademik kapitalizm tartışmasını destekleyen bir sonuçtur.

Devlet-vakıf üniversitesi ayrımı, "kaynak", "denetim", "maksimum verimlilik" beklentisi açısından kabul gören eğilim olmakla birlikte; vakıf kavramının dönüşümü, vakıf üniversitesi kaynak ve yapısının dönüşümü ve ticarileşme vurguları bağlamında "vakıf üniversiteleşen" devlet üniversiteleri ile bu ikili ayrımı ortadan kaldıran bir başka aşamaya da dikkat çekilmektedir. Bu durumun akademik bilgi üretim süreci açısından

sonucu, devlet-vakıf ayrımının ötesinde, ranking sistemlerindeki mevcut durumun korunması ve iyileştirilmesi noktasında gittikçe artan yayın baskısı ve sayısallaşma (yayın niceliği) tartışmaları önem kazanmaktadır. Özellikle sıralama sistemlerinde ilk on içerisinde yer alan akademisyenlerin "yayın baskısı" vurgusu, bu durumun bir sonucudur.

Akademisyenlerin önemli bir bölümünün (20 katılımcı) bulundukları fakülte ve bölümlerini, üniversitelere "kaynak sağlama" ve "itibar-görünürlük" sağlamaya yönelik hızlı ve verimli yanıtlar veren "stratejik" bir konumda değerlendirdikleri görülmüştür. Stratejik plan ve bakış açısı; girişimcilik, küresel rekabet, işgücü piyasasının ihtiyaçları, fikri mülkiyet birikimi, kalite, ticarileşme, sektör ile işbirliği gibi noktalarda akademik kapitalizm tartışmasıyla örtüşmektedir[245] (Bullard, 2007). Buna karşın; söz konusu uygulamaların akademisyenlerin yazma deneyimleri ve üretim süreçlerine yansımaları oldukça sınırlı biçimde ifade edilmiştir. Çarpıcı bir sonuç; akademisyenlerin bölümleri ve fakültelerinin "stratejik" konumlarını "PR faaliyetleri" ile ilişkilendirerek tanımlamasıdır. Özellikle iletişim alanında çalışan akademisyenler, kanal, radyo vb. çeşitli medya kanalları yoluyla hem üniversitenin kendisine yönelik tanıtım faaliyetleri hem de diğer paydaşları arasında medya kaynaklarına sahip bir kurum/bölüm olarak buradaki "stratejik işbirliklerinin" yürütülmesi ve piyasa kaynaklarına iş üretilmesi noktasında halkla ilişkiler uygulamalarına yaklaşan bir rol üstlendiğine ilişkin değerlendirmelerde bulunulmaktadır. İktisadi İdari bilimler açısından da strateji, üniversiteye "para kazandırma" işleviyle ilişkilendirilmekte ve bölümleri bu tür bir stratejik hedefe sahip olduklarını vurgulamakla birlikte Sosyoloji stratejik alanın dışında, "tekinsiz", "kaynak ve altyapı sorunlarıyla mücadele eden"; ancak diğer yandan öğrenci

[245]Üniversite kurumlarının varlıklarını sürdürebilmeleri açısından mevcut dışsal "kurumsal çevre"nin zorunlu yapısal koşul ve dayatmaları doğrultusunda ve bu çevredeki diğer kurumlarla benzeşen "rekabetçi, girişimci, stratejik, verimli" meşruiyet ve uyumlaşma sürecini geliştirmek durumunda kaldığı ve bunun bir zorunluluk haline geldiği gösterilmektedir (Bullard, 2007: 55).

sayısı ve talep edilen kaynaklara ilişkin düşük maliyetli bir alan olarak, üniversitelerde farklı türden bir stratejik alanda konumlandırılmaktadır.

Performans-teşvik sistemi ve yoğun ders yükü ve idari iş yükü akademisyenleri olumsuz etkilemekte; özellikle iş yükünün arttığı durumlarda akademik faaliyete ayrılan zamandan feragat edildiği görülmektedir. Bu noktada profesörlerin söz konusu sistem, kriter ve iş yüküne yönelik bir "muafiyet insiyatifi"nin olduğu görülmektedir. Ancak araştırma görevlilerin lisansüstü ders süreçleri, yeterlik ve tez gibi akademik yaşamları açısından oldukça önemli aşamalarda "sekreterya" işleri olarak ifade ettikleri çeşitli idari görevleri yoğun bir biçimde üstlendikleri ve bu durumun da henüz başında oldukları akademik yaşamlarında eğitim, araştırma, yazma gibi süreçleri öğrenmeleri ve bu konuda deneyim kazanmalarını güçleştirdiği, öne çıkan bir sonuçtur. Benzer bir durum farklı ölçülerde doktor öğretim üyeleri ve doçentler için de geçerli olmakta; özellikle idari iş yükü konusundaki "yoğunluk" ile akademik üretim süreci açısından ihtiyaç duyulan "yoğunlaşma" süreçlerinin çatıştığı görülmektedir. Diğer yandan bu durumun kendileri açısından bir baskı unsuru yaratmadığını belirten daha sınırlı sayıdaki görüşler de göz önünde bulundurulduğunda bu durum, akademisyenlerin bulundukları üniversitedeki idari görev dağılımı, unvan hiyerarşisi ve çalışma koşullarının farklılaştığını da göstermektedir.

Akademik kapitalizm tartışmasına odaklanan bu sonuçlar, çalışmanın "akademik ethos" başlığında özetlenen; üniversite, akademi, akademisyen ve akademik bilgi üretim sürecini "etik -meslek etiği- eleştirel sorgulama, değerler, özdüşünümsellik" yoluyla yeniden gözden geçirilmesi bağlamında ikinci bir değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.

Görüşmelerde "akademisyen doğmak" ve "akademisyen olmak" biçiminde ifade edilen her iki öğretim üyesi "ideal tip"iyle karşılaşılmakla birlikte; akademisyenlerin neredeyse yarısının (19 katılımcı) bir akademisyenlik hedefinin olmadığı görülmüştür.

Bu durum, akademisyenlerin "beklentileri" konusunda bir farklılığı ve bir ikilemi ortaya çıkarmıştır. Akademisyen olma hedefi bulunan öğretim üyeleri bu durumu büyük ölçüde, kendileri açısından bir ideal, bilme-öğrenme ihtiyaç ve meraklarının karşılanması yönünde çaba sarf etme, tek seçenek, yaşam görüşüne uygun bir çalışma alanı ve bireysel tatmin ve mutluluk duygusu ile açıklamaktadır. Buna ek olarak; özellikle iletişim ve iktisadi bilimlerin çeşitli alanlarında, öncelikli olarak bir sektör deneyiminin kazanılmasının, akademisyenliği güçlendiren bir unsur olarak değerlendirildiği görüşlerle de karşılaşılmıştır. Akademisyenlik hedefi bulunmayan öğretim üyeleri açısından ise; "iş arama" süreçlerinde diğer mesleklere göre akademisyenliğin hem maddi hem de statü kaynakları anlamında olumlu bir "alternatif" olarak da değerlendirildiği; dolayısıyla meslek tercihlerinde akademisyen olmanın ekonomik ve sosyal sermaye kazanımı ve "iş güvencesi" açısından da belirleyici bir faktör olarak öne çıktığı da görülmektedir.

Bu sonuç, akademisyenliğin bir meslek veya onun ötesinde bir düşünsel uğraş olarak değerlendirilmesine de yansımaktadır. Akademisyenliğin yüksek statü ve görece düzenli bir ekonomi kaynağı sunan bir "meslek" olduğu görüşü farklı unvan, üniversite, ranking kriterleri gözetildiğinde ağırlık kazanan eğilimdir. Bu kapsamda akademik hiyerarşinin ve kariyerin devam ettirilmesi noktasında akademisyenliğin zorunlu olarak bir meslek biçiminde kavranması gerektiği yorumu ve akademisyenliğin eğitim-öğretim faaliyetlerine yakınlaştırıldığı ölçüde bir meslek biçiminde kavranması; kariyerizmin ve bir "memuriyet olarak akademisyenliğin" birlikte düşünülmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Buna karşın; sektör deneyimi olan akademisyenlerin bu alanı daha çok bir düşünsel uğraş olarak değerlendirmesi, sektör deneyimi olmayan akademisyenlerin ise bir meslek olduğu görüşünü belirtmesi, sosyal bilim akademisyenlerinin kendilerine ve üretimlerine yönelik bir "yabancılaşma" biçiminde değerlendirilebilir.

Merak ilgi heyecan ve yaratıcılık akademik bilgi üretim sürecinde temel bir motivasyon kaynağı olarak değerlendirilmekle birlikte; buradaki akademik merak ve

ilginin "kişisel ilgi ve merak", "toplumsal merak ve fayda" ile birlikte günümüzdeki piyasalaşma ve ticarileşme tartışmaları bağlamında "girişimci merak" temelinde farklılaştığı söylenebilir. Diğer yandan, günümüzde akademik üretimin akademik ilgi ve merak doğrultusunda gerçekleştirilebilmesi konusunda araştırma görevlisi ve doktor öğretim üyeleri ile ranking sıralamasında ilk ona dahil olmayan ve üç büyük şehirde bulunmayan üniversitelerdeki akademisyenler arasında ağırlık kazanan "mümkün değildir" görüşü dikkat çekmekte; olan ve olması gereken ikilemi, bu bağlamda da ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla merak, ilgi ve yaratıcılıkla nitelikli akademik üretim, kişisel haz ve mesleki tatmin arasında bir bağlantı kurulmakta; ancak kaynak kısıtları, üretim bakısı, ve mevcut akademik iklimin kurallarına uyma zorunluluğu gibi gerekçelerle, günümüzde akademisyenlerin üretimlerinin "dışsal olarak" yönlendirildiği (performans-teşvik uygulamaları, atıf endeksleri, yayın niceliği kriterleri ve iş yükü) ve korunmaya/sürdürülmeye çalışılan ilgi-merak ve yaratıcılığın da zaman içinde kaybolduğu söylenebilir.

Akademik bilgi üretim sürecinde ilke olarak benimsenmesi gereken temel değerler olduğu yönünde bir görüş birliği bulunmakla birlikte; katılımcıların bir bölümü tarafından (11 akademisyen) sosyal bilimler açısından bu değerlerin "araştırma nesneleri" ve "eleştirel sorgulama" noktasında diğer bilimlerden farklılık gösterebileceği de vurgulanmıştır. Bu kapsamda "bilim etiği" ile "mesleki etik" arasında bir ayrım görünür olmakta; akademik ethosa ilişkin "hakikat arayışı", "hümanizm", "ortak iyi", "etik", "özgürlük", "erdem", "doğruya sadakat" gibi bilim etiği çerçevesinde ifade edilen temel değerler, görüşlerde sınırlı olarak bir "ideal durum" biçiminde değerlendirilmektedir. Bununla birlikte mesleki etik, üniversite, sosyal bilimler ve akademisyenlerden "beklentilerin" akademik kapitalizm yoluyla örgütlenen dönüşümüne işaret etmektedir. Burada, temel değerler (bilim etiği-akademik ethos) ile mesleki etik (akademik kapitalizmle yeniden örülen ihtiyaç ve beklentilerin karşılanması) Merton Normları

(1968) ve Mitroff'un (1974) "karşıt normlar" tartışmasıyla dikkat çektiği biçimiyle çatışmaktadır.

Farklı konu başlıklarında, akademisyenlerin ifade ettikleri görüşler çerçevesinde mekandan (üniversite) ve zamandan (neo-liberalizm) bağımsız bir bilim anlayışı, bir "akademik öz" kavrayışı ortaya çıkmaktadır. Bu öz, ortaklaşan bilimsel değerlerle yakından ilişkilidir ve "uzun soluklu", "derinleşen" "evrensel bir bilgi arayışı" olarak tanımlanabilir. Temel nokta ise, bu "öz"ün varoluş koşulları tartışmasında görünür olmaktadır. Akademik özgürlük ve özerklik, hem akademi, hem bilgi üretimi hem de akademisyen açısından "fikir-düşünce hürriyeti", düşünme, araştırma ve ifade etme serbestisi ve bu alandaki çeşitliliğin, farklılıkların ve eleştirinin birlikte var olduğu ve bunu "talep eden" bir topluluk, bir kurumsal yapı ve bir bilgi üretme biçimi olarak günümüzde görünürlüğünü kaybetmekte ve sınırları akademik kapitalizmin denetimine girerek bulanıklaşmaktadır. Sosyal bilimlerde akademik ethos; yerine inşa edilen "dil ve pratikle" egemen kılınan akademik kapitalizm ethosunun "tek boyutlu" bir "yeni öz" girişimiyle karşı karşıyadır (Vostal vd., 2011:78). Üretilen akademik bilginin kapsam ve niteliği açısından herhangi bir kişi/gruba karşı sorumlulukları; akademisyenler tarafından, bireysel ve kamusal faydaya odaklanan bir yaklaşım ve bilgi üretim süreci ile eğitim öğretim faaliyetleri arasında farklılık gösteren vurgularla açıklanmıştır. Buna karşın; bu sorumluluğun "kimin denetiminde olduğu"na odaklanan bir yaklaşımla karşılaşılmamış, faydacı bir sorumluluk anlayışına yönelen eleştiriler sınırlı kalmıştır.

Akademisyenlerin yazma deneyimleri; üniversite-sanayi işbirliği ve proje odaklı araştırma ağına dahil olma ve bu örüntünün dışında kalma durumuna göre farklılaşmaktadır. İlk durumda bir "araştırma ekibi" ile yürütülen bilgi üretim sürecine karşın; ikinci durumda, akademisyenin bireysel olarak sürdürdüğü bir çalışma pratiği geçerli olmaktadır. Bir diğer çarpıcı nokta; akademisyenlerin yazım sürecini ve hatta amacını "teknik" ve "düşünsel" olarak ikili bir ayrıma tabi tutmasıdır. Özellikle atama-

yükseltme, performans ve teşvik uygulamalarının yerleşiklik kazanmasıyla birlikte; daha kısa sürede, hızlı ve bu araçsal amaçlara uygun "deadline"cı bir yazma pratiği devreye girmekte, bu durum, akademisyenlerin metinleriyle "baş başa" kalmalarının zorlaşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla hem akademik bilgi üretim süreci hem de yazma deneyiminde amaç-sonuç ilişkisi; "nasıl yazılır?" sorusunun yerine, "neden yazılamaz?" sorusunun öne çıkmasıyla, akademik kapitalizm ve akademik ethos geriliminin bir diğer boyutuna işaret etmektedir.

İdeal akademi veya akademi ideali akademisyenlerin çoğunluğu tarafından benimsenmekle birlikte; hem akademik bilgi üretim süreci hem de genel itibariyle üniversite ve sosyal bilimlerdeki akademik kapitalizmin kavram seti çerçevesinde ifade edilen sorun ve güçlüklerle açıklanan "akademinin mevcut durumu"nun mutlak olduğu yönündeki görüşler çarpıcıdır. Bu sonuç, tezde savunulan egemen akademik kapitalizm hegemonyası karşısında akademik ethosun ve amaca ilişkin eleştirel bir sorgulamanın olanaklarının yitimi açısından dikkat çekilmek istenen noktaya işaret etmektedir. Özellikle akademinin başlangıç aşamasındaki araştırma görevlilerinin önemli bir bölümü tarafından benimsenen bu görüşün, mevcut amaç, yapı, koşul kavram ve pratikleri içselleştirme eğilimi vurgulanmalıdır. Akademik kapitalizm koşullarını mutlak olmadığını savunan akademisyenlerin, ranking kriterlerinde ilk on içerisinde yer alan ve üç büyük şehirde bulunan üniversitelerde olmaları, hem araştırma-üretim-yayın baskısına bir eleştiri; hem de üniversite kültürünün "kurumsallaşması" ile birlikte değerlendirilebilir.

Akademisyenlerin, akademik kapitalizm ve akademik ethos konusuna ilişkin açıklamaları; kendi görüş, deneyim ve gözlemlerine dayanan "öncelikli" ve "ortaklaşan" sorun alanlarıyla yakından ilişkilidir. Liyakatsizlik, maddi yetersizlikler/geçim zorluğu, akademik özgürlük-özerkliğin kaybı, dışsal araştırma kaynaklarına bağımlı üretim, üniversite-sanayi işbirliği odaklı bir üniversite fikrinin ortaya çıkması, çalışma

ortamındaki rekabet ilişkisi, akademik üretimde nicelik odaklılık ve sayısallaşma, hem sosyal bilim akademisyenlerinin hem de akademik kapitalizm ve ethos tartışmalarının sorunsallaştırdığı alanlar olarak birbiriyle örtüşmektedir.

Bu çalışma, alan araştırmasının gerçekleştirildiği üniversiteler ile sosyal bilimlerin belirli alan ve bölümlerindeki akademisyenlerin bir kısmının görüş ve deneyimleri çerçevesinde bir bakış açısını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla elde edilen bulgular, nitel araştırma yönteminin kapsamı da göz önünde bulundurulduğunda üniversite, sosyal bilimler ve akademisyenler açısından bir genelleme amacı içermemekte, Eylül-Aralık 2020 dönemine ilişkin bulgu ve gözlemlerle sınırlandırılmaktadır. Bununla birlikte; görüşmelerin pandemi sürecinde yürütülmesi nedeniyle karşılaşılan zaman ve mekan, erişilebilirlik ve farklı kategorilerdeki katılımcı dağılımı konusunda da belirli sınırlılıklar bulunmaktadır. Akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümü ve akademisyenlerin üretim pratiklerine yansımaları ile örülen akademik kapitalizm ve akademik ethos tartışması da bu çerçevede yürütülmüştür.

Çalışmanın sonucunda; sosyal bilimlerde akademik bilgi üretim süreci açısından, kâr veya yönlendirilmiş fayda sunan bir çıktıya dönüşmediği ölçüde daralan, değersizleştirilen ve "altı oyulan" (Özbudun, 2014:115) diğer yandan da yapı ve pratiğinde bu işletme benzeri davranışları içselleştirme tercihi/baskısı ile karşı karşıya kalan iki yönlü bir "dönüşüm"ün yaşandığı görülmüştür. Bu durum, daha büyük ölçekli iktisadi, siyasi, jeopolitik ve sosyo-kültürel alanlardaki neoliberal yapısal dönüşümün ve Türkiye'deki özgün yansımalarının bir sonucu olarak değerlendirilmelidir. Akademik bilgi üretim süreci, koşulları, dönüşümü, mevcut durumu ve ideali akademisyenler tarafından "akademik kapitalizm" kavram seti çerçevesinde ortaya koyulmakta; ancak büyük ölçüde bütünlüklü bir akademik kapitalizm eleştirisiyle değerlendirilmemektedir. Özellikle ast unvanlarda bulunan genç akademisyenler arasında öne çıkan "içselleştirme" vurgusu, hakim eğilim biçiminde görünür olmaktadır. Akademik ethos ve

"düşünümsellik" yaklaşımı, söz konusu "sessiz devrim" (Hackett, 2014) karşısında; akademik kapitalizm tartışmasını yeniden gözden geçirmek için sosyal bilimler tarafından "hızla akademiye yeniden çağırılması gereken" bir düşünme-davranış pratiği haline gelmektedir. Bununla birlikte; akademik ethos kapsamındaki yazma pratikleri, temel değerler ve ideal akademi konularına ilişkin bir özdüşünümsel olanağın inşasında akademik kapitalizmin biçimlendirici-denetleyici koşulları ve akademinin ve bilgi üretim sürecinin öncelikli sorunları görünür olmaktadır. Bu noktada ethos tartışması ikincilleşmekte ve "olanaksız bir ideal" biçiminde değerlendirilmektedir. Diğer yandan bu sonuç; akademik ethosa ilişkin "düşünümsel olanak" ideali ve inşasına ilişkin bir başlangıç noktasının, akademik kapitalizm tartışması ve eleştirisiyle yakından ilişkili olduğu ve buradan hareketle oluşturulabileceğine de işaret etmesi bakımından anlamlıdır.

Dolayısıyla akademisyenlerin görüş ve deneyimleri tüm bu bağlantıların kurulabileceği referans noktaları haline gelmektedir. Bu durum, sosyal bilimler alanında farklı üniversite, bölüm unvan ve deneyimlere sahip akademisyenlerin akademik bilgi üretim süreçlerinde karşılaştıkları alternatif sorunların ve kaynaklarının belirlenmesi açısından da önem taşımaktadır. Akademi, üniversite, akademisyen, akademik bilgi üretim sürecinin mutlak ve tekil kavranışından ziyade; farklı motivasyon kaynakları, amaç ve beklentilerin yönlendirdiği çoklu ve kapsayıcı bakış açısı ile çeşitli "ideal tipler" üzerinden yapılacak açıklama ve çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Ranking sıralamasında öne çıkan üniversiteler ile üç büyük şehir dışında kalan üniversitelerin projecilik, üniversite-sanayi işbirliği, performans-teşvik sistemi konusundaki "farklılaşan deneyimleri-talepleri" dikkate alınmalıdır. Sosyal bilimlerde akademik ethosun olanaklarını farklı araştırma soruları ve farklı üniversite/bölüm/üniversite dışı pratik ve örneklerle inceleyen karşılaştırmalı saha araştırmaları önem taşımaktadır. Gelecek çalışmalar açısından bu vurgular bir başlangıç noktası olarak kabul edilebilir.

KAYNAKÇA

Ağdemir, Z., (2020). "Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya'da Yükseköğretimin Gelişimi ve Finansmanı: Anarko Liberalizm ve Ordo-Liberalizm Çerçevesinde Bir Karşılaştırma". *Mülkiye Dergisi*, 44(3): 457-486

Aktan, C.C., Gencel, U., (2010). Yüksek Öğretimde Akreditasyon. Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi 2(2): 137-155. ISSN: 1309-8039 https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/333097 (Erişim Tarihi 11.12.2020).

Al, U., Soydal, İ., (2014). "Akademinin Atıf Dizinleri ile Savaşı". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 31(1): 23-42.

Alaşehir, O., Ömrüuzun, F., Baykal, N., (2011). Üniversite Sıralama Sistemlerinin Anlattıkları ve Türkiye İçin Yeni bir Sıralama Sistemi Gereksinimi. "Uluslararası Yükseköğretim Kongresi: Yeni Yönelişler ve Sorunlar" 27-29 Mayıs 2011 (pp. 1003-1009). İstanbul.

Alemdaroğlu, A., (2015) "Yabancı Şirketler, Özel Üniversiteler ve Yükseköğretimin Dönüşümü: Laureate Education Inc. Örneği". İçinde. Yükseköğretimin Serbest Düşüşü: Özel Üniversiteler. 123-141. (Ed.), Serdar M. Değirmencioğlu ve Kemal İnal. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Altbach, P. G., (2019). Küresel Yükseköğretimin Mantığı. İçinde Neoliberalizm Bilgi ve Üniversiteler. (Ed.), Mete Kurtoğlu. s. 171-190. NotaBene: İstanbul.

Anderson, M. S., Ronning, E. A., De Vries, R., Martinson, B.C. (2010). "Extending the Mertonian Norms: Scientist' Subscribtion to Norms of Research". *The Journal of Higher Education*, 81(3): 386-393. DOI: 10.1353/jhe.0.0095.

Arslan, H.T., (2018). "Darülfünun'dan İstanbul Üniversitesi'ne Felsefe Öğreniminin Yapılandırılması". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Güz (61): 51-86.

Atalay, S., (2019). "Akademik Taylorizm Performans Yönetimi ve Akademik Üretimde Niceliğin Önemi: Akademisyenler Üzerine Niteliksel Bir Çalışma". *SEFAD*, 42: 291-322.

Atalay, S., Cangül, N., (2008). Öğrenim Sürelerinin ve Diplomaların Tanınması. İçinde. Bologna Süreci'nin Türkiye'de Uygulanması: Bologna Uzmanları Ulusal Takımı Projesi 2007-2008 Sonuç Raporu. s. 47-61. Ed. Kerim Edinsel. SETAV. http://file.setav.org/Files/Pdf/bologna-surecinin-turkiyede-uygulanmasi.pdf

Awbery, S. M., (2002). Making the "Invisible Hand" Visible: The Case for Dialogue About Academic Capitalism. National Center for Research on Teacher Learning: Michigan. Report Number: HE035298.

Aydın Turan, Ş., Dil, E., Memiş Sağır, P., (2019). "Performans Odaklı Bir Üniversitede Akademisyenlerin Çalışma Deneyimleri". *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 17(33):59-84.

Bal, T., (2016). "Performans Esaslı Bütçeleme (PEB) Sistemi ve Sistemin Uygulanabilirliğinin Artırılmasına Yönelik Öneriler". *Sayıştay Dergisi*, (101):1-29.https://www.sayistay.gov.tr/tr/Upload/95906369/files/dergi/pdf/der101m1.pdf (Erişim Tarihi: 13.12.2020).

Bahadır, O., (2007). "1933 Reformu Niçin Yapıldı?" ed. N. Kemal Aras, E. Dölen, O. Bahadır, Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961). 52-86.

Baltacıoğlu, I. H., (1998). Hayatım. (Yayına Hazırlayan: Baltacıoğlu, A.Y). Dünya Yayıncılık: İstanbul.

Baltacıoğlu, A., (2008). Darülmuallimattan İnas Darülfünununa. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* X-1. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/13213 (Erişim Tarihi: 6 Aralık 2018)

Benton, T., Craib, I., (2008). Sosyal Bilim Felsefesi. (Çev. Ümit Tatlıcan ve Berivan Binay). Sentez Yayıncılık: Bursa.

Bermek, E., (2007). "Önsöz". içinde. Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961). 7-16. Ed. N. Kemal Aras, E. Dölen, O. Bahadır. Türkiye Bilimler Akademisi: Ankara.

Bernal, J. D., (1995). "Modern Çağ Öncesi Fizik", çev. Deniz Yurtören TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları: Ankara.

Bieliński, J., Tomczyńska, A., (2018) "The Ethos of Science in Contemporary Poland". *Minerva*, 57:151–173 https://doi.org/10.1007/s11024-018-9365-1

Bingöl, B., (2012). "Üniversite Özerkliğinin Değişen Tanımı ve Üniversitelerin Yeniden Yapılandırılması". *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi,* 2(2): 39-75.

Bourdieu, P., (1990). Homo-academicus. Polity Press: Cambridge.

Bourdieu, P., Wacquant, L., (2016). Düşünümsel Bir Antropoloji için Cevaplar. Çev. N. Öktem. İletişim Yayınları: İstanbul.

Bourdieu, P., (2019). Akademik Aklın Eleştirisi: Pascalca Düşünme Çabaları. 3. Basım. Metis: İstanbul.

Boyer, R., (2007). "Capitalism Strikes Back: Why and What Consequences for Social Sciences". *Revue de la régulation.* 1:1-42. DOI : 10.4000/regulation.2142

Braun, V., Clarke, V., (2013). Successful Qualitative Research: A Practical Guide for Beginners. SAGE.

Braun, V., Clarke, V., (2019), "Thematic Analysis". Handbook of Research Methods in Health Social Sciences. Hoboken, New Jersey: Springer: 843–860. doi:10.1007/978-981-10-5251-4_103. ISBN 978-981-10-5250-7.

Brunila K., Hannukainen, K., (2017). "Academic Researchers on the Project Market in the Ethos of Knowledge Capitalism". *European Educational Research Journal*, 16(6) 907–920

Bora, T., (2003). "Bu Sayı Hakkında". *Toplum ve Bilim*, Güz (97): 3-5.

Bullard, D. B., (2007). Academic Capitalizm in the Social Sciences: Faculty Responses to the Entrepreneurial University. Unpublished Doctorate Thesis. University of South Florida.

Bülbül, T., Tunç, B., (2011). Yeni Üniversite. Akademik Kimlik, Akademik Yükseltmeler, Çalışma Koşulları ve Ücretler. Kriter Yayınevi: İstanbul.

Campbell, D.F.J., Güttel, W. H., (2005), "Knowledge Production of Firms: Research Networks and the 'Scientification' of Business R&D". *International Journal of Technology Management*, 31 (1-2):152–175.

Campbell, D. F. J., Carayannis, E. G., Rehman, S. S., (2015). "Quadruple Helix Structures of Quality of Democracy in Innovation Systems: the USA, OECD Countries and EU Member Countries in Global Comparison". *Journal of Knowledge Economy*, 6:467-493.

Cangızbay, K., (2003). "Sürekli Seferberlik ve Teyakkuz Rejiminin Kurumu Olarak Üniversite". *Toplum ve Bilim*, 97: 81-92.

Cansız, M., (2016). Türkiye'de Akademik Girişimcilik. Kalkınma Bakanlığı: Ankara. ISBN: 978-605-9041-77-5.

Cantwell, B., (2014). "Laboratory Management, Academic Production and the Building Blocks of Academic Capitalism". *Higher Education*, 70: 487-502.

Cantwell, B. & Kauppinen, I., (2014). Academic Capitalism in Theory and Research. In (eds. B.Cantwell and I. Kauppinen) *Academic Capitalism in the Age of Globalization*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Carayannis, E. G., ve Campbell, D. F. J., (2006). 'Mode 3': Meaning and Implications from A Knowledge Systems Perspective. (içinde) Knowledge Creation, Diffusion and Use in Innovation Networks and Knowledge Clusters. A Comparative Systems Approach Across the United State, Europe and Asia. Carayannis, E.G., Campbell, D.F., (ed). Praeger: Westport. Connecticut: USA. 1-25.

Carayannis, E. G., ve Campbell, D. F. J., (2009). " 'Mode 3' and 'Quadruple Helix': Toward A 21'st Century Fractal Innovation Ecosystem". *International Journal of Technology Management*, 46(3-4): 201–234.

Carayannis, E. G., ve Campbell, D. F. J., (2010). "Triple Helix, Quadruple Helix and Quintuple Helix and How do Knowledge, Innovation and the Environment Relate to Each Other? A Proposed Framework for a Trans-Disciplinary Analysis of Sustainable Development and Social Ecology". *International Journal of Social Ecology and Sustainable Development*, 1(1):41–69.

Carayannis, E. G., Barth, T. D., Campbell, D. F. J., (2012). "The Quintuple Helix Innovation Model: Global Warming as a Challenge and Driver for Innovation". *Journal of Innovation and Entrepreneurship*, 1(2):1-12.

Chan-Tiberghien, J., (2010). Academic Capitalism in Japan: National University Incorporation and Special Zones for Structural Reform (içinde). Joseph Zajda and MacLeans A. Geo-JaJa (ed). The Politics of Education Reforms. s.41-53. Globalisation, Comparative Education and Policy Research Book Series: 9. Springer.

Charle, C., Verger, J., (2005). Üniversitelerin Tarihi. Dost: Ankara.

Cevizci, A., (1999). Felsefe Sözlüğü. Paradigma Yayınları: İstanbul.

Clark, B. R., (1983). The Higher Education System: Academic Organization in Cross National Perspectives. California University Press: Berkeley.

Clark, B. R., (1998). Creating Entrepreneurial Universities. Organizational Pathways of Transformation. Pergamon Press: Oxford.

Clark, B. R., (2001). "The Entrepreneurial University: New Foundations for Collegiality, Autonomy, and Achievement, Higher Education Management". *Journal of the Programme on Institutional Management in Higher Education*, 13(2):9-24.

Clark, B. R., (2004). "Delineating the Character of the Entrepreneurial University". *Higher Education Policy*, 17:355-370.

Coghlan, D., (2014). *Mode 1 and Mode 2 Knowledge Production*. The SAGE Encyclopedia of Action Research. (ed.) David Coghlan ve Mary Brydon-Miller. SAGE Publications.

Conceiçao, V., Heitor, M.V., Oliveira, P. M., (1998). "Expectations for the University in the Knowledge-Based Economy". *Technological Forecasting and Social Change*, 58: 203-214.

Cresswell, J., (2003). Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches (2. Baskı). SAGE: Thousand Oaks, CA

Croom, N. N., Marsh, T, E, J., (2016). Envisioning Critical Race Praxis in Higher Education Through Counter Storytelling (ed). Charlotte, NC: Information Age Publising.

Çakır, M. (2008). Vakıf Üniversitelerinde Akademik Personelin Performans Değerlendirmelerinin Eğitim Kalitesine Katkısı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çalışkan, A., Çınar, F., Çınar, F., (2018). "Türkiye Devlet Üniversiteleri Meslek Yüksekokullarında İkinci Öğretimin Gelecek Sorunsalı ve Sürdürülemezliği Üzerine Bir Değerlendirme". *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1):21-25.

Çavdar, T., (1992). Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1839-1950), 3. Baskı. İmge Yayınları: Ankara.

Çelik, Z., (2012). "Bologna Süreci'nin Avrupa Yükseköğretim Sistemi Üzerine Etkileri". *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2(2):100-105.

Çelik, M., (2018). "Üniversite-Sanayi İşbirliğinde Yeni Bir Model: ASELSAN Akademi". *Yüksek Öğretim Dergisi,* (7): 17-28.

Çiğdem, A., (2003). "Üniversiteye Ne Oldu?". *Toplum ve Bilim,* 97: 65-71.

Dağtaş, E., (2011). "Üniversite Sanayi İşbirliği Perspektifinden Türkiye'deki İletişim Eğitimine İlişkin Bir Değerlendirme". *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 15: 32-48.

Damar, M., Özdağoğlu, G., Özveri, O., (2020). "Bilimsel Üretkenlik Bağlamında Dünya Sıralama Sistemleri ve Türkiye'deki Üniversitelerin Mevcut Durumu", *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(3): 107-123.

Dayıoğlu-Öcal, S., Kavak, Y., (2018). "Revisiting Academic Capitalism in Turkey: An Interactional Model for University-Industry Collaboration". *Athens Journal of Mediterarean Studies*, 4(2): 107-121.

Deem, R., (2001). "Globalisation, New Managerialism, Academic Capitalism and Entrepreneurialism in Universities: Is the Local Dimension Still Important?". *Comparative Education*, 37(1):7-20.

Demir, E., Göloğlu Demir, C., Özdemir, M.Ç., (2017). "Akademik Yükseltme ve Atama Sürecine Yönelik Öğretim Üyesi Görüşleri". *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi,* 7(1): 12-23.

Demircioğlu, M.Y., (2016). "Yeni Düzenlemeler Çerçevesinde Doçentlik Sınavı". *Ankara Barosu Dergisi,* (3): 363-415.

Demirer, Y., Duran, M., Orhangazi, Ö., (2000). Ateş Altındaki Üniversite. Ankara: Özgür Üniversite Defterleri-5.

DPT., (2019). On Birinci Kalkınma Planı. 2019-2023, Ankara. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf (Erişim Tarihi 12.9.2020)

DiMaggio, P. J., Powell, W. W., (1983). "The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields". *American Sociological Review*, 48(2): 147-160.

DiMaggio, P. J., Powell, W. W. (1991). "Introduction", Powell, Walter ve DiMaggio, Paul. (Ed.), The New Institutionalism in Organizational Analysis, s.1-40. University of Chicago Press: Chicago.

DiMaggio P. J., (1997). "Culture and Cognition". *Annual Review of Sociology*, 23: 263-287.

Dobbin, F. R., Edelman, L. B., Meyer, J. W., Scott, W. R., Swidler, A., (1988). The Expansion of Due Process in Organizations. (içinde) Zucker, L. G., (ed). Institutional Patterns and Organizations: Culture and Environment. Ballinger: Cambridge.

Doğan, İ., (2018). Türkiye'de Performans Esaslı Bütçeleme: Sorunlar ve Öneriler. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.

Doğan, G., Al, U., (2018). "Üniversite Sıralama Sistemlerindeki Üniversite Adlarının Standardizasyon Sorunu: 'University Ranking by Academic Performance (URAP) Örneği'". *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi,* 8(3): 583-592.

Dölen, E., (2008). "Bilimsel Devrim ve Türkiye". *Osmanlı Bilimi Araştırmaları,* X/I: 2-46.

Dölen, E., (2010b). "Türkiye Üniversite Tarihi 2: Cumhuriyet Döneminde Osmanlı Darülfünunu 1922-1933". 2. Cilt. Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Dölen, E., (2010c). Türkiye Üniversite Tarihi 3: Darülfünun'dan Üniversiteye Geçiş. Tasfiye ve Yeni Kadrolar. 3.Cilt. Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Dölen, E., (2010e). "Türkiye Üniversite Tarihi 5: Özerk Üniversite Dönemi 1946-1981". 5.Cilt. Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Drees, J.M., Heugens, P., (2013). "Synthesizing and Extending Resource Dependence Theory: A Meta-Analysis". *Journal of Management,* 39(6):1666-1698.

Dünya Bankası., (2015). Dünya Bankası Grubu-Türkiye Ortaklığı: Ülke Programında Mevcut Durum. https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/Turkey-Snapshot.pdf

Eikenberry, A., Klover, J., (2004). "The Marketization of the Non-Profit Sector: Civil Society at Risk?". *Public Administration Review.* 64(2): 132-140.

Ekinci, C. E., Türkkaş-Anasız, B., Iliman-Püsküllüoğlu, E., (2018). "Yükseköğretim Modelleri ve Türkiye'de Yükseköğretim Modellerinin Değerlendirilmesi". *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(2):778-791.

Er, E., Kılınç, A.Ç.,Öğdem, Z., (2019). "Türk Yükseköğretiminde Öğretim Elemanı Yetiştirmeye Yönelik Bir Değerlendirme: Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı (ÖYP) Örneği". *Baskent University Journal of Education,* 6(2):304-312.

Er, F., Yıldız, E., (2018). "Türkiye Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi 2016 ve 2017 Sonuçlarının ORESTE ve Faktör Analizi ile İncelenmesi". *Alphanumeric Journal,* 6(2):293-310.

Erdem, A.R. (2006). "Dünyadaki Yükseköğretimin Değişimi". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15): 299-314.

Erdem, A.R., (2012). "Küreselleşme: Türk Yükseköğretimine Etkisi". *Yükseköğretim Dergisi*, 2(2): 109-117.

Erdem, A.R., (2012). "Üniversite Özerkliği: Mali Akademik ve Yönetsel Açıdan Yaklaşım". *Yükseköğretim Dergisi*, 3(2):97-107.

Erdil, E., Pamukçu, T., Akçomak, İ. S., Erden, Y., (2013). "Değişen Üniversite-Sanayi İşbirliğinde Üniversite Örgütlenmesi". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68(2): 95-127.

Erdirençelebi, M., Filizöz, B., (2019). "Meslek Etiği ve Akademisyenlerin Etik Değerleri Üzerine Nicel Bir Araştırma". *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14(20):1228-1258.

Erdoğan, N., (2003). "Kültürel Çalışmalar ve Akademya". *Toplum ve Bilim.* (97):43-64.

Eren, V., Aydın, A., (2016). "Neo-Liberalizmle Gelen Değişimin Yükseköğretim Sistemine Etkileri". *Route Educational and Social Science Journal*, 3(3): 218-232.

Ergin, O. (1977). Türk Maarif Tarihi. (Cilt 1-2). I: Eser Matbaası: İstanbul

Ergur, A., (2003). "Üniversitenin Pazarla Bütünleşmesi Sürecinde Akademik Dünyanın Dönüşümü". *Toplum ve Bilim*, Güz (97):183-216.

Espinosa, L. L., Turk, J. M., Taylor, M., Chessman, H. M., (2019). Race and Ethnicity in Higher Education: A Status Report. Washington, DC: American Council on Education.

Etzkowitz, H., (1983). "Entrepreneurial Scientists and Entrepreneurial Universities in American Academic Science". *Minerva*, 21(2-3): 198-233.

Etzkowitz, H., Leydesdorff, L. A., (1995). Universities and the Global Knowledge Economy: A Triple Helix of University-Industry-Government Relations. University of Amsterdam: Amsterdam.

Etzkowitz, H., Leydesdorff, L. A., (1996). "Emergence of a Triple-Helix of University-Industry-Government Relations". *Science and Public Policy*, 23(5): 279-286.

Etzkowitz, H., Leydesdorff, L., (1997). Universities in the Global Economy: A Triple Helix of University-Industry-Government Relations. Cassel Academic: London.

Etzkowitz, H., (1998a). "The Norms of Entrepreneurial Science: Cognitive Effects of the New University-Industry Linkages". *Research Policy*, 27(8): 823-833.

Etzkowitz, H., Leydesdorff, L. A., (1998b). "The Endless Transition: A Triple Helix of University-Industry-Government Relations: Introduction". *Minerva,* 36(3): 203-208.

Etzkowitz, H., Webster, A., (1998c). Capitalizing Knowledge: New Intersections of Industry and Academia Etzkowitz, H., Webster, A., Healey, P. (ed.). State University of New York Press: Albany.

Etzkowitz, H., Leydesdorff, L. A., (2000). "The Dynamics of Innovation: from National Systems and Mode-2 to a Triple Helix of University-Industry-Government Relations". *Research Policy*, 29:(109-123).

Etzkowitz, H., (2002a). "Networks of Innovation: Science Technology and Development in the Triple Helix Era". *International Journal of Technology Management & Sustainable Development,* 1(1): 7-20

Etzkowitz, H., (2002b). "The Triple Helix of University-Industry–Government Implications for Policy and Evaluation", Working paper 2002-11, ISSN 1650-3821 Stockholm. http://www.sister.nu/pdf/wp_11.pdf (Erişim Tarihi: 7.4.2020).

Etzkowitz, H., (2003). "Research Groups as 'Quasi-Firms': The Invention of the Entrepreneurial University". *Research Policy,* 32: 109-121.

Etzkowitz, H., (2004). "The Evolution of the Entrepreneurial University". *International Journal of Technology and Globalisation*, 1(1): 64-77.

Etzkowitz, H., (2008). The Triple Helix: University-Industry-Government Innovation in Action. Routledge: New York.

Etzkowitz, H., (2012). "Triple Helix Clusters: Boundary Permeability at University-Industry-Governemnt Interfaces as a Regional Innovation Strategy". *Environment and Planning C: Government and Policy*, 30(5): 766-779

Fassin, Y., (2014). "Academic Ethos versus Business Ethics". *International Journal of Technology Management*, 6(5-6): 533-546.

Feeney, S., (1997). "Shifting the Prism: Case Ezplications of Institutional Analysis in Non-Profit Organizations". *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 26(4): 489-508.

Ferree, M. M., Zippel, K., (2015). "Gender Equality in the Age of Academic Capitalism: Cassandra and Polyanna Interpret University Restructing". *Social Politics*, 22(4): 561-584.

Filippakou, O., Williams, G., (2014). "Academic Capitalism and Entrepreneurial Universities as a New Paradigm of Development". *Open Review of Educational Research*, 1(1): 70-83.

Fromm, H., (1991). Academic Capitalism and Literary Value. Athens, GA: University of Georgia Press.

Foucault, M., (2012). İktidarın Gözü (3. Baskı). (Çev. I. Ergüden).Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Fujimoto, E., Medina, N., (2016). Leadership Accountability and Diversity in Higher Education: A Critical Race Counterstory, (içinde). N. N. Croom ve T.E.J. Marsh (ed). Envisioning Critical Race Praxis in Higher Education Through Counter Storytelling. s. 55-74. Charlotte, NC: Information Age Publising.

Gadamer, H. G., (1992). "The Idea of the University: Yesterday, Today, Tomorrow", (içinde). Hans-Georg Gadamer On Education, Poetry and History: Applied Hermeneutics (s.47-62). (Çev & Ed. D. Misgeld ve G. Nicholson), SUNY Press: Albany.

Gasset, J. O., (1997). "Üniversitenin Misyonu", (Çev. B. Üçpınar), Birleşik Yayıncılık: İstanbul.

Gencel, U., (2001). "Yükseköğretim Hizmetlerinde Toplam Kalite Yönetimi ve Akreditasyon". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(3): 164-218.

Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P., and Trow, M., (1994). The New Production of Knowledge: The Dynamics of Science and Research in Contemporary Societies. London: Sage.

Gibbons, M., (1998). *Higher Education Relevance in the 21'st Century*. Education: The World Bank.

Gulbenkian Komisyonu (2011). Sosyal Bilimleri Açın: Sosyal Bilimlerin Yeniden Yapılanması Üzerine Rapor. (Çev. Ş. Tekeli). Metis: İstanbul.

Gumport, P. J., & Snydman, S. K., (2002). "The Formal Organization of Knowledge", *The Journal of Higher Education*, 73(3): 375-408.

Günay, D., (2004). Üniversitenin Neliği Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği "International Congress on Higher Education". 27-29 Mayıs: İstanbul.

Günergun F., ve Ata, K., (2007), "İstanbul Üniversitesi'nde Fen Bilimlerinde Araştırmanın Kurumsallaşması: 1933 Reformu'nu İzleyen Otuz Yıl İçinde Yapılan Doktoralar", ed. N. Kemal Aras, E. Dölen, O. Bahadır, Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961), TÜBA, 2007 163-189. Türkiye Bilimler Akademisi: Ankara.

Günergun, F., (2007). "İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Araştırmanın Kurumsallaşması: 1933 Reformu'nu İzleyen Otuz Yıl İçinde Yapılan Doktoralar", ed. N. Kemal Aras, E. Dölen, O. Bahadır, Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961). 190-213. Türkiye Bilimler Akademisi: Ankara.

Gürüz, K., (2003). Dünyada ve Türkiye'de Yükseköğretim: Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri. İkinci Baskı. Cem Web Ofset: Ankara. https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Turk-Yuksekogretim-Arsivi/dunyada_ve_turkiyede_yuksekogretim_tar_ve_%20bugun_sevk_ve_idare_sistemleri_2003-4.pdf (Erişim Tarihi 2.7.2020).

Gürüz, K., (1994). "Türkiye'de ve Dünyada Yüksek Öğretim Bilim ve Teknoloji", *TÜSİAD*, yayın no: TÜSİAD/94. 6-167.

Habermas, J., (2007). İdeoloji Olarak Teknik ve Bilim. Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

Hackett, E. J., (1990). "Science as a Vocation in the 1990s: The Cahnging Organizational Culture of Academic Science". *The Journal of Higher Education.* 61(3): 241-279.

Hackett, E. J., (2014). "Academic Capitalism". *Science Technology and Human Values,* 39(5): 635-638.

Halıcı, A., Ötkan, C.Ç., Tekkurşun-Demir, G., (2017). "Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı ile Atanan Araştırma Görevlilerinin Statülerinin Değiştirilmesine Yönelik Akademisyen Görüşleri". *Journal of Human Sciences,* 14(3):2730-2747.

Hanoğlu, M., (2018). "Üniversite Döner Sermaye İşletmelerinde Gelirlerin Oransal Dağılımı ve Hesaplanması". *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 12(2): 171-180.

Hatipoğlu, T., (2000). Türkiye Üniversite Tarihi, *(2. Baskı)*. Selvi Yayınları: Ankara.

Heidegger, M., (1998). Bilim Üzerine İki Ders, Çev. Hakkı Hünler. Paradigma: İstanbul.

Hız, G., (2010). "1980 Sonrasında Türkiye'de Yükseköğretimde Piyasalaştırma ve Özelleştirmedeki Gelişmeler". *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (25):55-80.

Hill, D., (2004). "Books, Banks and Bullets: Controlling Our Minds: The Global Project of Imperialistic and Militaristic Neo-liberalism and Its Effects on Education Policy". *Policy Futures in Education,* 2(3-4):504-522.

Hirş, Hirsch, Ernst Eduard. (1950). Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi, Cilt I-II, İstanbul.

Hoffman, S., (2012). "Academic Capitalism". *Contexts,* 11(4): 12-13.

Hsieh, H. S., Sarah E., (2005). "Three Approaches to Qualitative Content Analysis". *Qualitative Health Research,* 15(9): 1277-1288.

Imber, J. B., (1998). "The Ethos of Social Science", *Society*, March/April. 8-14.

İnönü, E., (2004). "Bilimsel Devrim ve Türkiye". *Osmanlı Bilimi Araştırmaları,* V/2:103-116. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/13313 (Erişim Tarihi: 29 Kasım 2020).

Janićijević, N., (2015). "The Reactions of Universities to Imposing New a Institutional Pattern: The Case of Higher Education in Serbia". *Procedia - Social and Behavioral Sciences,* 174: 1550-1559.

Jaeger, A.J., Thornton, C. H., (2005). "Moving Toward the Market and away from Public Service? Effects of Resource Dependency and Academic Capitalism". *Journal of Higher Education Outreach and Engagement,* 10(3): 53-67.

Jaffee, D., (2001). "Organization Theory, Tension and Change". McGraw-Hill: New York.

Jessop, B., (2004). "Critical Semiotic Analysis and Cultural Political Economy". *Critical Discourse Studies.* 1(2): 159-174.

Jessop, B., (2017). Varieties of Academic Capitalism and Entrepreneurial Universities: On Past Research and Three Thought Experiments. *Higher Education,* 73: 853-870.

Jessop, B., [2017] (2019). Akademik Kapitalizm Çeşitleri ve Girişimci Üniversiteler: Geçmişteki Araştırmalar ve Üç Düşünce Deneyi Üzerine. (içinde). Mete Kurtoğlu (ed). Neoliberalizm Bilgi ve Üniversiteler. s. 137-167. NotaBene Yayınları: İstanbul.

Jessop, B., (2018). “On Academic Capitalism”. *Critical Policy Studies*, 12(1): 104-109. DOI: 10.1080/19460171.2017.1403342

Kaidesoja, T., Kauppinen, I (2014). How to Explain Academic Capitalism? A Mechanism-Based Approach. (içinde). B. Cantwell ve I. Kauppinen (ed). Academic Capitalism in the Age of Globalization. s. 166-186. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Kallio, K.M., Kallio, T., Tienari, J., (2016). “Ethos at Stake: Performance Management and Academic Work in Universities”. *Human Relations*, 69(3): 685-709.

Karaaslan Şanlı, H., (2011). “Basında ve Mecliste 1948 Tasfiyesine İlişkin Tartışmaların Söylemi”. *Kültür ve İletişim*, 14(1): 105-133.

Kardash, C.M., Edwards, O.V., (2012). “Thinking and Behaving Like Scientists: Perceptions of Undergraduate Science Interns and Their Faculty”. *Instructional Science*, 40:875-899. DOI: 10.1007/s11251-011-9195-0

Kauppinen, I., (2012). “Towards Transnational Academic Capitalism”. *Higher Education*, 64 (4): 543-556.

Kauppinen, I., (2013). Academic Capitalism and the Informational Fraction of the Transnational Capitalist Class”, *Globalisation, Societies and Education*, 11(1): 1-22.

Kauppinen, I., & Kaidesoja, T., (2014). “A Shift Towards Academic Capitalism in Finland”, *Higher Education Policy*, 27: 23-41.

Kauppinen, I., Cantwell, B., (2014). Transnationalization of Academic Capitalism Through Global Production Networks’. (içinde). B. Cantwell ve I. Kauppinen (ed.) Academic Capitalism in the Age of Globalization. s. 147-165. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Kauppinen, I., (2015). “Towards A Theory of Transnational Academic Capitalism”. *British Journalof Sociology of Education*, 36(2): 336-353.

Kerr C., (1963). The Uses of The University. Harper&Row: New York.

Kılıçbay, M. A., (1999). "Hayalimdeki Üniversite", *Düşünen Siyaset* 1(2): 17-20.

Kiper, M., (2010). Dünyada ve Türkiye'de Üniversite-Sanayi İşbirliği ve Bu Kapsamda Üniversite-Sanayi Ortak Araştırma Merkezi Programı. Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı: Ankara.

Kongar, E., (2017). Sağ İktidarlar, Askeri Darbeler ve Üniversiteler. *Cumhuriyet*. http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/828177/Sag_iktidarlar__askeri_darbeler_ve_universiteler.html

Köksoy, M. (1997). Yükseköğretimde Kalite ve Türk Yükseköğretimi İçin Öneriler. s. 84-97. Hacettepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Yayınları: Ankara.

Kurul, N., (2010). Türkiye Üniversitelerinde 1980 Sonrası Dönem: İnsanın Özgürleşmesi Amacından Akademik Kapitalizme Geçişin Öyküsü, *Bilim ve Gelecek*, 71:1-21.

Kwiek, M., (2016). Constructing Universities as Organisations: University Reforms in Poland in the Light of Institutional Theory. s.193-215. (içinde) Eugenie Samier (ed.), Educational Administration and Leadership. New York: Routledge.

Lammers, J. C., Garcia, M. A., (2017). Institutional Theory Approaches. (içinde) The International Encyclopedia of Organizational Communication. (Chapter 8) s.195-216. Wiley. DOI: 10.1002/9781118955567.

Lee, R.E., Wallerstein, I., (2007). İki Kültürü Aşmak: Modern Dünya Sisteminde Fen Bilimleri ile Beşeri Bilimler Ayrılığı. İstanbul: Metis.

Leydesdorff, L., Etzkowitz, H., (2001). "The Transformation of University-Industry Government Relations", *Electronic Journal of Sociology*, 5(4): 338-344.

Leydesdorff, L., (2006). The Knowledge-Based Economy: Modeled, Measured, Simulated. Universal Publishers: Boca Raton-Florida.

Macfarlane, B., Cheng, M., (2008). "Communism, Universalism and Disinterestedness: Re-examining Contemporary Support among Academics for Merton's Scientific Norms". *J Acad Ethics.* Springer. 6(6):67-78.

Martin, B. R., ve Etzkowitz, H., (2000). "The Origin and Evolution of the University Species", *Journal for Science and Technology Studies,* 13 (3-4): 9-34.

McClure, K. R., (2016). "Building the Innovative and Entrepreneurial University: An Institutional Case Study of Administrative Academic Capitalism", *The Journal of Higher Education,* 87(4): 516-543, DOI: 10.1080/00221546.2016.11777412

Merton, R. K., (1942). "Science and Technology in a Democratic Order". *Journal of Legal and Political Sociology* 1(1/2): 115-126.

Merton, R. K., [1942] (1973). "The Normative Structure of Science", in. Robert K. Merton. The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations. Chicago University of Chicago Press.

Merton, R. K., (1968). Social Theory and Social Structure. Free Press: New York.

Merton, R. K., (2010a). Bilim ve Toplumsal Düzen, s.148-164. (içinde). Bekir Balkız, B., ve Öğütle, V.S., (ed). Bilim Sosyolojisi İncelemeleri. Çev. Ümit Tatlıcan, Doğu-Batı: Ankara.

Merton, R. K., (2010). Bilimin Normatif Yapısı, s.165-179. (içinde). Bekir Balkız, B., ve Öğütle, V.S., (ed). Bilim Sosyolojisi İncelemeleri. Çev. Ümit Tatlıcan, Doğu-Batı: Ankara.

Meyer, J. W., Rowan, B., (1977). "Institutionalized Organizations: Formal Structures as Myth and Cerenomy". *American Journal of Sociology,* 83(2): 340-363.

Meyer, J. W., (1983). "Organizational Factors Affecting Legalization in Education" (içinde). Meyer, J. W., ve Scott W. R., (ed). Organizational Environments: Ritual and Rationality s. 217-232. Jossey-Bass: San Francisco.

Meyer, J. W., Jepperson, R. L. (2000). "The Actors of Modern Society: The Cultural Construction of Social Agency". *Sociological Theory*, 18(1): 100-120.

Metcalfe, A. S., (2010). "Examining the Trilateral Networks of the Triple Helix: Intermediating Organizations and Academy-Industry-Government Relations". *Critical Sociology*, 36(4): 503-519.

Mitroff, I. (1974). Norms and Counter-norms in a Select Group of the Apollo Moon Scientists: A Case Study of the Ambivalence of Scientists. *American Sociological Review*, 39: 579–595.

Marx, K. (2010). Kapital: 1. Cilt. (Çev. M. Selik ve N. Satılgan). Yordam Kitap: İstanbul.

Münch, R. (2014). Academic Capitalism: Universities in the Global Struggle for Excellence. Routledge: New York.

Nalbantoğlu, H.Ü. (2009) "Arayışlar: Bilim, Kültür, Üniversite". İletişim Yayınları: İstanbul.

Nalçaoğlu, H., (1999). "Türkiye'nin Yeni Üniversite Düzeni: Kriz ve Kalite". *Doğu-Batı* 2(7): 91-106.

Nixon, G. (2004). "Academic Capitalism and Entrepreneurial College Leadership or Lessons in How to Juggle". Leadership Abstracts, 17(12). http://www.league.org/publication/abstracts/leadership/labs0412.htm (Erişim Tarihi: 12.3.2020).

Nowotny, H., Scott, P., Gibbons, M., (2001). Re-Thinking Science: Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty. Polity Press: London.

Nowotny, H., Scott P., Gibbons M., (2003). "Introduction 'Mode 2' Revisited: The New Production of Knowledge". *Minerva*, 41(3): 179-194.

O' Hagan, C., O'Connor, P., Myers, E. S., Baisner, L., Apostolov, G., Topuzova, I., Sağlamer, G., Tan, M. G., Çağlayan, H., (2019). "Perpetuating Academic Capitalism and Maintaining Gender Orders Through Career Practices in STEM in

Universities", *Critical Studies in Education*, 60(2): 205-225, DOI: 10.1080/17508487.2016.1238403

Oliver, C., (1991). "Strategic Responses to Institutional Processes". *Academy of Management Review.* 16(1): 145-179.

Özbudun, S., (2014). "Sosyal Bilimler: Bir Şey Yapmalı!". *Mülkiye Dergisi*, 38(2): 113-120.

Özçiçek, Y., Karaca, A., (2019). Yükseköğretim Kurumlarında Kalite ve Akreditasyon: Mühendislik Eğitim Programlarının Değerlendirilmesi. *Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 3(1):114-149.

Özdem, G., Sarı, E., (2008). "Yükseköğretimde Yeni Bakış Açılarıyla Birlikte Yeni Kurulan Üniversitelerden Beklenen İşlevler (Giresun Örneği)", *Bilim Eğitim ve Düşünce Dergisi*, 8 (1):1-15.

Özer, M., Gür, B. S., & Küçükcan, T. (2010). Yükseköğretimde Kalite Güvencesi. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı: Ankara.

Özer., M., Gür, B. S., Küçükcan, T., (2011). "Kalite Güvencesi: Türkiye Yükseköğretimi için Stratejik Tercihler". *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi* 1(2): 59-65.

Özkazanç, A. (2005). "Türkiye'nin Neo-Liberal Dönüşümü ve Liberal Düşünce". Ankara Üniversitesi SBF Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi Tartışma Metinleri 85:1-33 (http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/tartisma/2005/neo-liberal.pdf) (Erişim tarihi: 10.12.2020).

Paasi, A., (2015). Academic Capitalism and the Geopolitics of Knowledge (içinde). J. Agnew, V. Mamadouh, A. Secor, J. Sharp (ed.) The Wiley Blackwell Companion Political Geography. s. 509-523. Wiley.

Peris-Ortiz, M., Ferreira, J. J., Farinha, L., Fernandes, N.O., (ed). (2016). *Multiple Helix Ecosystems for Sustainable Competitiveness.* Introduction. Springer.

Peters, M. A., (2003). "Classical Political Economy and the Role of Universities in the New Knowledge Economy". *Globalisation, Societies and Education.* 1(2): 153-168.

Powell, W. W. 1985. The Institutionalization of Rational Organizations. *Contemporary Sociology*, 14: 564-566.

Powell, W. W., Colyvas, J. A., (2008). Microfoundations of Institutional Theory. (içinde). R.Greenwood, C.Oliver, K.Sahlin ve R.Suddaby (Ed). Handbook of Organizational Institutionalism s.276-298. SAGE: London.

Readings, B., (1996). The University in Ruins. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Renault, C. S., (2006). "Academic Capitalism and University Incentives for Faculty Entrepreneurship", *Journal of Technology Transfer*, 31: 227-259.

Rhoades, G., Slaughter, S. (1997). "Academic Capitalism, Managed Professionals, and Supply-Side Higher Education". *Social Text* 51, 15(2): 9-38.

Ross, S. N., (2009). "Critical Race Theory Democratization and the Public Good: Deploying Postmodern Understandings of Racial Identity in the Social Justice Classroom to Contest Academic Capitalism", *Teaching in Higher Education*, 14(5): 517-528.

Rubins, I. M., (2007). Risks and Rewards of Academic Capitalism and the Effects of Presidental Leadership in the Entrepreneurial University. *Perspectives in Public Affairs,* 4: 3-18.

Rüegg, W., (1986). "The Academic Ethos". *Minerva*, 24:393-412.

Sanoff, A. P., (2007). The U.S. News College Rankings: A View from the Inside. (içinde) College and University Ranking Systems: Global Perspectives and American Challenges (s. 9-22). Institute for Higher Education Policy (ed.). Washington, DC. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED497028.pdf (Erişim Tarihi: 12.11.2020).

Sargın, S., (2007). Türkiye'de Üniversitelerin Gelişim Süreci ve Bölgesel Dağılımı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 3(5): 133-150.

Sayılan, F., (2007). "Eğitimdeki Değişim", Küreselleşme ve Türkiye. Dipnot Yayınevi: Ankara.

Sayılı, A., (1985). "Batılılaşma Hareketimizde Bilimin Yeri ve Atatürk" *Erdem*, 1(2): 309-408.

Scott, W. R., ve Meyer, J. W., (1983). The Organization of Societal Sectors. (içinde) J. W. Meyer ve W. R. Scott (ed.), Organizational Environments: Ritual and Rationality (129-153). SAGE: Beverly Hills, CA.

Scott, W. R., ve Meyer, J. W., (1991). The Organization of Social Sectors: Propositions and Early Evidence. (içinde) W.W. Powell ve P.J. DiMaggio (Ed.), The New Institutionalism in Organizational Analysis (108-140), University Of Chicago Press: Chicago.

Scott, W.R., (1991). Unpacking Institutional Arguments. (içinde) W.W. Powell ve P.J. DiMaggio, (Ed.), In the New Institutionalism in Organizational Analysis (164-182), University Of Chicago Press: Chicago.

Scott, W. R., (1995). Institutions and Organizations. SAGE: Thousand Oaks.

Selznick, P., (1949). TVA and the Grass Roots. University of California Press: Berkeley.

Selznick, P., (1957). Leadership in Administration: A Sociological Interpretation. Evanston, III: Row, Peterson.

Selznick, P., (1996). "Institutionalism Old and New", *Administrative Science Quarterly*, 41(2): 270-277.

Sharif, P. S., Yeoh, K. K., (2014). "Independent Directors' Resource Provision Capability in Publicly-Listed Companies in Malaysia". *Corporate Ownership & Control*, 11(3): 113-121.

Shils, E., (1975). "The Academic Ethos Under Strain". *Minerva*, 13:1-37.

Shils, E., (1978). "The Academic Ethos". *The American Scholar*. 47(2): 165-190.

Shinn, T., (2002). "The Triple Helix and New Production of Knowledge: Prepackaged Thinking on Science and Technology", *Social Studies of Science,* 32: 599-614.

Sigahi, T. F. A. C., Saltorato, P., (2018). "The Emergence of the Operational University: Networks, Liquidity and Academic Capitalism". *Educ. Soc.* [online]. 39(144): 522-546. ISSN 0101-7330. https://doi.org/10.1590/es0101-73302018187694.

Sighai, T. F. A. C., Saltorato, P., (2019). "Academic Capitalism: Distinguishing Without Disjoining Through Classification Schemes". *Higher Education.* https://doi.org/10.1007/s10734-019-00467-4

Slaughter, S., Leslie, L. L., (1997). Academic Capitalism: Politics, Policies and the Entrepreneurial University. Johns Hopkins University Press: Baltimore.

Slaughter S., Leslie L. L., (2001). Expanding and Elaborating the Concept of Academic Capitalism. *Organisation Overviews*. Volume 8(2):154-161. SAGE: London, Thousand Oaks, CA and New Delhi).

Slaughter, S., Rhoades, G., (2004). Academic Capitalism and the New Economy: Markets State and Higher Education. Johns Hopkins University Press: Baltimore.

Slaughter, S., Rhoades, G., (2008). The Academic Capitalist Knowledge/Learning Regime. (içinde). A.S. Chan ve D. Fisher (ed). The Exchange University: Corporatization of Academic Culture s. 19-48. Vancouver: University of British Columbia Press.

Slaughter, S., Cantwell, B., (2012). Transatlantic Moves to the Market: The United States and the European Union. *Higher Education.* 63: 583-606.

Slaughter, S., (2014a). Retheorizing Academic Capitalism: Actors, Mechanisms, Fields and Networks. (içinde). B. Cantwell & I. Kauppinen (Ed.), Academic Capitalism in the Age of Globalization (s. 10-32). Baltimore: John Hopkins University Press.

Slaughter, S., (2014b). Foreword. (içinde). B. Cantwell & I. Kauppinen (Ed.), Academic Capitalism in the Age of Globalization (s. vii–x). Baltimore: John Hopkins University Press.

Slaughter, S., Taylor B. J., (2016). Introduction. (içinde). S. Slaughter ve B. J. Taylor (ed). Higher Education, Stratification, and Workforce Development: Competitive Advantage in Europe the U.S and Canada. Switerland: Springer.

Stephenson, M., Zanotti, L., (2019). "Neoliberalism Academic Capitalism and Higher Education: Exploring the Challenges of One University in Rural Haiti". *International Journal of Education Development,* 65(1):115-122.

Su, M., Harrison, L. M., (2016). Being Wholesaled: "An Investigation of Chinese International Students' Higher Education Experiences", *Journal of International Students,* 6(4): 905-919. ISSN: 2166-3750 Online.

Subaşı, T., (2011). Tanzimat Döneminde Eğitim Alanında Yeniden Yapılanma: Maarif-i Umumiye Nezareti'nin Kuruluşu. *International Conference on New Horizons in Education,* Guarda, Portugal June 5-7.

Şenses, F., (2007). Uluslararası Gelişmeler Işığında Türkiye Yükseköğretim Sistemi: Temel Eğilimler, Sorunlar, Çelişkiler ve Öneriler, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ekonomik Araştırma Merkezi, Çalışma Raporu.

Tang, H. H., (2014). Academic Capitalism in Greater China: Theme and Variations. (içinde). B. Cantwell ve I. Kauppinen (ed). Academic Capitalism in the Age of Globalization. s. 208-225. Baltimore, Maryland: Johns Hopkins University Press.

Teichler, U., (2019). Yükseköğretim İçin Yeni Zorluklar ve Yükseköğretim Araştırmalarının Geleceği (içinde). M. Kurtoğlu (ed). Neoliberalizm Bilgi ve Üniversiteler. s.33-62. İstanbul: Notabene.

Tekeli, İ., (2003). Eğitim Üzerine Düşünmek. Türkiye Bilimler Akademisi: Ankara.

Tekeli, İ., (2007). Cumhuriyet Öncesinde Üniversite Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gerçekleştirilmesinde Alınan Yol. Ed. N. K. Aras, E. Dölen, O. Bahadır, Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961) 19-51. Türkiye Bilimler Akademisi: Ankara.

Tekeli, İ., (2009). Türkiye'de Üniversitelerin YÖK Sonrasındaki Gelişme Öyküsü (1981-2007). Ed. T. Çelik, İ. Tekeli, içinde. Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi II (1961-2007). 55- 225. Türkiye Bilimler Akademisi: Ankara

Tekin, S., (2003). "Üniversite İdeasını Yeniden Düşünmek: Neoliberalizm, Teknik Akıl ve Üniversitenin Geleceği". *Toplum ve Bilim*. Sayı 97. 144-163.

Tekkurşun-Demir, G., Levent, E. İ., (2016). "Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı ÖYP Uygulamasının İptali Hakkında Farklı Statüdeki Akademisyenlerin Görüşleri: Nitel Araştırma Örneği". *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi.* Kış(10): 1-30.

Tezsürücü, D., Aybarç-Bursalıoğlu, S., (2013). "Yükseköğretimde Değişim: Kalite Arayışları", *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (2): 97-108.

Thomas, G. M., ve Meyer, J. W., (1984). "The Expansion of the State". *Annual Review of Sociology.* 10: 461-482.

Thornham, S., (2017). "Reflections on Equality Diversity and Gender at the End of a Media Studies Headship". *Television and New Media.* 18(7): 689-696.

Thornton, M., (2013). "The Mirage of Merit: Reconstituting the 'Ideal Academic'". *Australian Feminist Studies,* 28(76): 127-143.

Tjeldvoll, A., (2010). "The Service University". *Managing Global Transitions.* 8(4):423-447.

Timur, T., (2000). Toplumsal Değişme ve Üniversiteler. İmge: Ankara.

Tolbert, P. S., ve Zucker, L. G., (1983). "Institutional Sources of Change in the Formal Structures of Organizations: The Diffusion of Civil Service Reform 1880–1935". *Administrative Science Quarterly*, 28(1), 22–39.

Tolbert, P. S., Zucker, L. G., (1996). The Institutionalization of Institutional Theory. S. Clegg, C. Hardy ve W. Nord (Ed). Handbook of Organization Studies (içinde) s. 175-190. SAGE: London.

Tonta, Y., (2014). "Akademik Performans, Öğretim Üyeliğine Yükseltme ve Yayın Destekleme Ölçütleriyle İlgili Bir Değerlendirme." 1-20. http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/tonta-yukseltme-kriterleri-hakkinda-degerlendirme-11-Temmuz-2014.pdf (Erişim Tarihi 21.12.2020)

Turner, S., Mccreery, G., (2015). Scientific Norms/Counternorms. The Blackwell Encyclopedia of Sociology. G. Ritzer (ed.). https://doi.org/10.1002/9781405165518.wbeoss052.pub2

Türkcan, E., (2010). Dünya'da ve Türkiye'de Bilim, Teknoloji ve Politika. Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Ulutürk, S., (2012). Yeni Kamu İşletmeciliği Yaklaşımı Performans Esaslı Bütçeleme ve Üniversitelerde Performans Uygulaması. Karaburun Bilim Kongresi, 6-9 Eylül 2012. Karaburun-Mordoğan, İzmir.

Unat, F. R., (1964). "Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihî Bir Bakış", Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: Ankara.

Vatansever, A., Gezici-Yalçın, M., (2015). Ne Ders Olsa Veririz: Akademisyenin Vasıfsız İşçiye Dönüşümü. İletişim Yayınları: İstanbul.

Veijola, S. E. J., Jokinen, E., (2018). "Coding Gender in Academic Capitalism", *Ephemera: Theory and Politics in Organization*, 18(3), 527-549.

Vergin, N., (1999). "Bilim Camiası ve Tanınma İsteği". *Doğu-Batı* 2(7). 43-61.

Vostal, F., Silvaggi, L., Vasilaki, R., (2011). "One-dimensional University Realised: Capitalist Ethos and Ideological Shifts in Higher Education", *Journal of Social Science*, 8(1): 62-82.

Weber, M., (1952). The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism. Scribner: New York.

Weber, M., (2004). Meslek Olarak Bilim. (içinde) Sosyoloji Yazıları. s. 200-236. Der. (H.H. Gerth ve C.W. Mills). Çev. (Taha Parla). Metis: İstanbul.

Widmann H., (1981). Atatürk Üniversite Reformu. İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Yayınları: İstanbul.

Wissema, J. G., (2009). Towards the Third Generation University: Managing the University in Transition. Edward Elgar Publisihng Limited: United Kingdom.

Yıldırım, H., Sertel, E., Özmen Akyol, S., (2017). "Meslek Yüksekokullarının Güncel Sorunlarına İlişkin Öğretim Elemanlarının Görüşleri", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(21):287-300.

Yılmaz, D. V., (2016). "Türk Yükseköğretiminde Uluslararasılaşma: Tarihsel Perspektiften Bir Analiz". *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(9): 154-172.

Yılmaz, Ö., Memişoğlu, S.P., (2019). "Yükseköğretim Kurumlarında Akademik Performans Değerlendirmeye İlişkin Akademisyen Görüşleri". *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*,9(3):542-554.

Yükseköğretim Kurulu., (2004). Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu. Ankara Üniversitesi Basımevi. https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/Turk-yuksekogretiminin-bugunku-durumu-kasim-2004.pdf (Erişim Tarihi: 2.1.2021)

Yükseköğretim Kurulu., (2007a). Vakıf Üniversiteleri Raporu. Ankara: T.C. Yükseköğretim Kurulu

Yükseköğretim Kurulu., (2007b). Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi. http://planipolis.iiep.unesco.org/sites/planipolis/files/ressources/turkey_hed_strategy_2007.pdf (Erişim Tarihi: 17.2.2020).

Yükseköğretim Kurulu., (2015). 2016-2020 Stratejik Planı, Ankara. https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/strateji_dairesi/YOK_Stratejik_Plan_2016_2020.pdf (Erişim Tarihi 3.5.2020).

Yükseköğretim Kurulu., (2020a). Yükseköğretimde Yeni YÖK Projeleri: Yükseköğretimde İhtisaslaşma ve Misyon Farklılaşması-Araştırma Üniversiteleri. Ankara.https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2020/misyon-faklilasmasi-ve-ihtisaslasma-arastirma-universiteleri.pdf (Erişim Tarihi 4.2.2021).

Yükseköğretim Kurulu., (2020b). Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporu 2020. Ankara Üniversitesi Basımevi: Ankara. https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2021/02-universite-izleme-ve-degerlendirme-kriteri-2021/index.html#page/2

Ziman, J., (1996). "Is Science Losing its Objectivity?", *Nature*, 382: 751–754.

Ziman, J., (2000). Post Academic Science: Constructing Knowledge with Networks and Norms. s. 135-154. (içinde). U. Segerstråle (ed). Beyond the Science Wars: The Missing Discource about Science and Society. State University of NewYork Press: Albany.

Ziman, J., [2000] (2003), Real Science: what it is, and what it means. Cambridge University Press: Cambridge. ISBN: 978-0-521-77229-7

Zucker, L. G., (1977). "The Role of Institutionalization in Cultural Persistence". *American Sociological Review*, 42(5): 726-743.

Zucker, L. G., (1987a). “Institutional Theories of Organization”. *Annual Review of Sociology*, 13: 443-464.

Zucker, L. G., (1988). “Where do Institutional Patterns Come from? Organizations as Actors in Social Systems”. *Institutional Patterns and organizations: Culture and Environment*, *20*(3), 23-49.

Zucker, L.G., (1991). The Role of Institutionalization in Cultural Persistence. s. 83-107. (içinde) W. W. Powell ve P. J. DiMaggio (Ed). The New Institutionalism in Organizational Analysis. University of Chicago Press: Chicago.

ÖZET

MODERN AKADEMİK BİLGİ ÜRETİM SÜRECİNİN DÖNÜŞÜMÜ VE DÖNÜŞTÜRDÜKLERİ: TÜRKİYE'DE AKADEMİK ETHOSUN OLANAKLARI

BAL KIZILHAN, Sevil
Doktora, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Halise KARAASLAN ŞANLI
Mayıs 2021, 548 sayfa

Bu tez çalışmasında; Türkiye'de 1980 sonrası dönemden günümüze, üniversitelerdeki akademik bilgi üretim sürecinin dönüşümünü ve bu dönüşümün sosyal bilimler alanındaki akademisyenlerin bilgi üretim süreçlerine yansımalarını, akademisyenlerin kendi görüş ve deneyimlerinden hareketle ve "akademik kapitalizm" kuramı ile akademik ethos" tartışması çerçevesinde değerlendirmek amaçlanmıştır. Bu kapsamda akademik bilgi üretim sürecinin; koşulları, dönüşümü, mevcut durumu ve idealinin nasıl tanımlandığı, açıklandığı ile akademik kapitalizm ve akademik ethos tartışmasıyla ne ölçüde ve hangi noktalarda ilişkilendirildiği sorularına yanıt aranmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi tercih edilerek; saha araştırması kapsamında farklı üniversite ve sosyal bilim alanlarından sekiz bölümde; çeşitli unvan, eğitim, aşama, görev süresi ile proje, teşvik ve sektör deneyimine sahip akademisyenlerle yarı-yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Bulgular, görüşme yapılan akademisyenlerin genel-demografik özellikleri, akademik kapitalizm tartışmasına ilişkin görüş ve deneyimleri ile akademik ethos bağlamındaki fikir ve pratikleri olmak üzere üç temel başlık altında tematik olarak gruplandırılan açıklamalar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Akademik Kapitalizm, Akademik Ethos, Akademik Bilgi Üretimi, Sosyal Bilimler, Üniversite, Türkiye.

ABSTRACT

TRANSFORMATION AND TO TRANSFORMED OF MODERN ACADEMIC KNOWLEDGE PRODUCTION PROCESS: POSSIBILITY OF ACADEMIC ETHOS IN TURKEY

BAL KIZILHAN, Sevil
Ph.D., Ankara University Institute of Social Sciences
Department of Public Relations and Publicity
Supervisor: Associate Professor Halise KARAASLAN ŞANLI
May 2021, 548 pages.

This thesis aimed to evaluate the transformation of the academic knowledge production process in universities since the 1980s in Turkey, and the reflection of these transformations on the knowledge production processes of academicians in the field of social sciences, based on the opinions and experiences of the academicians and within the framework of the "academic capitalism" theory and "academic ethos" debate. In this context, answers were sought for the questions of how the conditions, transformation, current state, and ideal of the academic knowledge production process are defined and explained, and to what extent and at what points these definitions are associated with the discussion of academic capitalism and academic ethos. In the field research, semi-structured interviews were conducted with academicians with various titles, education, stage, tenure, project, incentive, and sector experience in eight departments from different universities and social science fields. The findings were evaluated within the framework of explanations grouped thematically under three main headings: the general demographic characteristics of the interviewed academics, their views and experiences on the academic capitalism debate, and their ideas and practices within the context of the academic ethos.

Keywords: Akademic Capitalism, Academic Ethos, Academic Knowledge Production, Social Sciences, University, Turkey.

EKLER

EK-1: Görüşme Bilgileri

Katılımcı Kodu	Görüşme Tarihi	Görüşme Süresi	Ranking Sistemlerinde	Şehir/Bölge*	Üniversite Türü	Bölüm	Başlangıç Unvanı	Mevcut Unvanı	Akademisyenlik Deneyimi
1K	20.09.2020	1 Saat 47 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ'de	Vakıf	İletişim	Arş. Gör.	Arş. Gör.	1,5 Yıl
2K	20.09.2020	1 Saat 16 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ'de	Vakıf	İletişim	Arş. Gör.	Arş. Gör.	1 Yıl
3E	20.09.2020	2 Saat 40 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ Dışında	Devlet	İletişim	Arş. Gör.	Arş. Gör.	7 Yıl
4K	22.09.2020	2 Saat 1 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ'de	Vakıf	Halkla İlişkiler	Öğr. Gör.	Dr. Öğr. Ü.	18 Yıl
5E	22.09.2020	1 Saat 53 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ'de	Vakıf	Halkla İlişkiler	Doç. Dr.	Prof. Dr.	19 Yıl
6K	23.09.2020	2 Saat 2 Dakika	İlk 10 İçinde	ÜBŞ'de	Devlet	Sosyoloji	Arş. Gör.	Prof. Dr.	35 Yıl
7E	23.09.2020	1 Saat	İlk 10 Dışında	ÜBŞ'de	Vakıf	Halkla İlişkiler	Prof. Dr.	Prof. Dr.	33 Yıl
8E	24.09.2020	1 Saat 35 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ Dışında	Devlet	İletişim	Öğr. Gör.	Doç. Dr.	11 Yıl
9K	24.09.2020	1 Saat 16 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ Dışında	Devlet	Gazetecilik	Arş. Gör.	Doç. Dr.	11 Yıl
10K	29.09.2020	1 Saat 48 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ Dışında	Devlet	Sosyoloji	Arş. Gör.	Arş. Gör. Dr.	6 Yıl
11E	30.09.2020	1 Saat	İlk 10 İçinde	ÜBŞ'de	Devlet	Gazetecilik	Öğr. Gör	Doç. Dr.	18 Yıl
12K	30.09.2020	1 Saat 30 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ Dışında	Devlet	Sosyoloji	Arş. Gör.	Doç. Dr.	19 Yıl
13E	30.09.2020	1 Saat 34 Dakika	İlk 10 İçinde	ÜBŞ'de	Devlet	Radyo TV ve Sinema	Arş. Gör.	Arş. Gör.	4 Yıl
14K	1.10.2020	2 Saat 4 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ Dışında	Devlet	Halkla İlişkiler	Arş. Gör.	Dr. Öğr. Ü.	18 Yıl
15E	1.10.2020	1 Saat 11 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ Dışında	Devlet	İletişim	Arş. Gör.	Arş. Gör.	7 Yıl
16E	2.10.2020	1 Saat 1 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ'de	Vakıf	Gazetecilik	Arş. Gör.	Prof. Dr.	32 Yıl
17E	3.10.2020	1 Saat 17 Dakika	İlk 10 İçinde	ÜBŞ'de	Devlet	Siyaset Bilimi	Arş. Gör.	Prof. Dr.	33 Yıl
18K	5.10.2020	45 Dakika	İlk 10 İçinde	ÜBŞ'de	Devlet	Radyo TV ve Sinema	Arş. Gör.	Arş. Gör.	3,5 Yıl
19K	6.10.2020	1 Saat 3 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ Dışında	Devlet	Gazetecilik	Arş. Gör.	Prof. Dr.	17 Yıl
20E	6.10.2020	1 Saat	İlk 10 İçinde	ÜBŞ'de	Devlet	Sosyoloji	Arş. Gör.	Arş. Gör.	6 Yıl
21K	7.10.2020	1 Saat 38 Dakika	İlk 10 İçinde	ÜBŞ'de	Devlet	Radyo TV ve Sinema	Arş. Gör.	Arş. Gör.	7 Yıl
22E	8.10.2020	1 Saat 6 Dakika	İlk 10 İçinde	ÜBŞ'de	Devlet	Sosyoloji	Arş. Gör.	Arş. Gör.	3,5 Yıl
23E	9.10.2020	2 Saat 46 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ Dışında	Devlet	İletişim	Arş. Gör.	Prof. Dr.	35 Yıl
24E	10.10.2020	55 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ Dışında	Devlet	Halkla İlişkiler	Arş. Gör.	Arş. Gör. Dr.	7 Yıl

25E	13.10.2020	1 Saat 18 Dakika	İlk 10 İçinde	ÜBŞ'de	Devlet	Sosyoloji	Arş. Gör.	Arş. Gör.	4 Yıl
26E	13.10.2020	2 Saat 10 Dakika	İlk 10 İçinde	ÜBŞ'de	Devlet	Sosyoloji	Arş. Gör.	Doç. Dr.	30 Yıl
27E	14.10.2020	1 Saat 12 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ'de	Vakıf	Siyaset Bilimi	Dr. Öğr. Ü.	Dr. Öğr. Ü.	5 Yıl
28K	15.10.2020	1 Saat 30 Dakika	İlk 10 İçinde	ÜBŞ'de	Devlet	Sosyoloji	Arş. Gör.	Arş. Gör.	6 Yıl
29K	15.10.2020	48 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ'de	Vakıf	İşletme	Öğr. Gör.	Dr. Öğr. Ü.	5,5 Yıl
30E	15.10.2020	1 Saat 15 Dakika	İlk 10 İçinde	ÜBŞ'de	Devlet	İktisat	Dr. Öğr. Ü.	Prof. Dr.	30 Yıl
31E	18.10.2020	1 Saat 8 Dakika	İlk 10 İçinde	ÜBŞ'de	Vakıf	Sosyoloji	Dr. Öğr. Ü.	Dr. Öğr. Ü.	4 Yıl
32K	19.10.2020	1 Saat 4 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ'de	Devlet	İktisat	Arş. Gör.	Dr. Öğr. Ü.	10 Yıl
33K	21.10.2020	1 Saat 3 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ'de	Devlet	Siyaset Bilimi	Arş. Gör.	Dr. Öğr. Ü.	18 Yıl
34E	22.10.2020	1 Saat 35 Dakika	İlk 10 İçinde	ÜBŞ'de	Vakıf	İşletme	Arş. Gör.	Prof. Dr.	35 Yıl
35K	22.10.2020	2 Saat 4 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ Dışında	Devlet	Sosyoloji	Dr. Öğr. Ü.	Prof. Dr.	25 Yıl
36K	23.10.2020	56 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ Dışında	Devlet	Siyaset Bilimi	Arş. Gör.	Dr. Öğr. Ü	9 Yıl
37E	24.10.2020	1 Saat 17 Dakika	İlk 10 İçinde	ÜBŞ'de	Devlet	Sosyoloji	Dr. Öğr. Ü.	Doç. Dr.	10 Yıl
38K	27.10.2020	1 Saat 28 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ'de	Vakıf	Sosyoloji	Dr. Öğr. Ü.	Prof. Dr.	23 Yıl
39K	28.10.2020	1 Saat 2 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ Dışında	Devlet	Sosyoloji	Öğr. Gör.	Doç . Dr.	13 Yıl
40K	3.11.2020	1 Saat 12 Dakika	İlk 10 Dışında	ÜBŞ'de	Devlet	Sosyoloji	Arş. Gör.	Dr. Öğr. Ü.	11 Yıl
41K	3.11.2020	59 Dakika	İlk 10 İçinde	ÜBŞ'de	Vakıf	Ekonomi	Dr. Öğr. Ü.	Prof. Dr.	18 Yıl

* Bu sütunda "ÜBŞ" üç büyük şehirden birinde yer alan üniversite; "ÜBŞ Dışında" ise bu üç büyük şehrin dışında kalan bir üniversite kısaltması olarak kullanılmıştır.

EK-2: Görüşme Formu

I.BÖLÜM: KATILIMCIYA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

1. Kendinizi kısaca tanıtır mısınız? (Yaş-Unvan-Eğitim)
    - Kaç yıldır akademisyensiniz?
    - Akademiye hangi unvanla başladınız?
    - Çalışma konularınız/alanlarınız nelerdir?
    - Akademiye giriş hikayenizden biraz bahseder misiniz?
    - Üniversite veya öncesinde akademisyenlik hedefiniz var mıydı?
    - Üniversitede herhangi bir idari yöneticilik göreviniz bulunuyor mu?
    - Eğitim/araştırma sürecinizde yurt dışı deneyiminiz bulunuyor mu?

II.BÖLÜM: AKADEMİK BİLGİ ÜRETİM SÜRECİNİN TANIMLANMASI VE AKADEMİK KAPİTALİZM KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLER

Tanımı, amacı, kriterleri, dönüşümü

2. Sizce akademik bilgi üretimi nedir? Sizce akademik olarak bilgiyi üretmek ne anlama gelir? (Akademik bilgi üretimini tanımlayan kavramlar nelerdir?)

3. Günümüz akademik bilgi üretim sürecinde öne çıkan performans (ve değerlendirilmesi), verimlilik, girişimcilik, üniversite-sanayi işbirliği, toplam kalite yönetimi, ranking kriterleri, akademik teşvik gibi kavramlar hakkında ne düşünüyorsunuz?

    a. Çeşitli fon/kaynaklardan yararlanarak araştırma/proje yürüttünüz mü? Dışsal kaynaklarla yürütülen araştırma/projelerin avantajları/ dezavantajları hakkındaki görüşleriniz nelerdir? Sizce proje üretmek öncelikli bir akademik bilgi üretim faaliyeti midir? Neden?
    b. Düzenli olarak teşvik alıyor musunuz? Kaç kez aldınız?
    c. Bölüm/Fakülteniz için kaynak sağlamaya yönelik bir bilgi üretim faaliyetinde yer aldınız mı? (eğitim, danışmanlık, yazılım geliştirme vb).
    d. Bölümünüzde/Fakültenizde/Üniversitenizde patent, kuluçka merkezleri, telif hakları, teknoloji transferi gibi konularda sanayi ile işbirliği ortaklığı bulunuyor mu? (Sizin böyle bir ortaklığınız var mı?) Üniversite-sanayi-devlet işbirliğinin üniversiteler açısından katkısı/yaratacağı kısıtlar konusundaki görüşleriniz nelerdir?
    e. Kendinizi çeşitli araştırma kaynakları (sermaye, fiziksel olanaklar, teçhizat vb) elde etme noktasında "girişimci" bir akademisyen olarak tanımlar mısınız?
    f. Üniversitelerin kurumsallaşma süreçlerini derecelendiren akreditasyon standartlarına uyum sağlamak ve uluslararası sıralama sistemlerinde üst basamaklarda yer almak önemli midir?

4. Sizce akademik bilgi üretim sürecinin amacı nedir?

5. Geçmişte ve günümüzdeki akademik bilgi üretim sürecinde bir dönüşüm olduğunu düşünüyor musunuz? Sizce bu kavramlar ne zamandan beri ve neden akademik bilgi üretim sürecini tanımlıyor?

6. Günümüzde akademik bilgi üretimi nasıl ve hangi kriterler üzerinden (performans-teşvik, bireysel ilgi-merak, ekonomik fayda vs.) yapılmaktadır? (ve devamında nasıl ve hangi kriterler üzerinden yapılmalıdır?)

7. Sosyal bilimler alanındaki akademik bilgi üretim sürecinin, önceki dönemlerle karşılaştırdığınızda karşı karşıya olduğu baskılayıcı unsurlar var mıdır? (kaynak sağlama, yasal zorunluluklar, bürokrasi vb.)

8. Sizce günümüzde üniversitelerdeki akademik bilgi üretim sürecinin temel aktörü kimdir? (Devlet, sermaye, akademisyen… vb.) Sizce akademik bilgi üretim süreci ile ekonomi ve/veya politika ile arasında bir bağlantı bulunuyor mu? Nasıl?

9. Günümüzde akademik bilgi üretim sürecini çevreleyen koşul ve kriterler açısından sosyal bilimlere yönelik bir beklenti oluşmakta mıdır? Evet ise nedir?

10. Üniversitelerdeki ticari/işletme benzeri davranışlar/ hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu durumun nedenleri nelerdir? Sizce sosyal bilimlerdeki akademik bilgi üretiminde piyasa dinamikleri etkili midir?

11. Akademik bilgi üretim süreci açısından devlet üniversiteleri ve vakıf üniversiteleri arasında bir farklılığın olduğunu düşünüyor musunuz? Ne tür farklılıklar? Neden?

12. Sizce bölümünüz, üniversite kalite, performans ve verimliliği açısından "stratejik" bir konumda mıdır?

13. Bölümünüzün/Fakültenizin üniversite-sanayi işbirliği politikaları akademik üretim sürecinizi etkiliyor mu? Nasıl?

14. Bölümünüzün/Fakültenizin kalite/performans/teşvik politikaları akademik üretim sürecinizi etkiliyor mu? Nasıl?

15. Bölümünüzün/Fakültenizin idari iş yükü konusundaki görev dağılım politikaları akademik üretim sürecinizi etkiliyor mu? Nasıl?

16. Sizce akademik rekabet bilgi üretim sürecini etkiler mi? (Gerekli midir?)

III.BÖLÜM: AKADEMİK BİLGİ ÜRETİM SÜRECİNDE AKADEMİK ETHOS ÜZERİNE GÖRÜŞLER

17. Akademik kariyer ifadesi sizin için ne anlama geliyor?

18. Sizce akademide verimli olmak ne demek? Bilgi üretim süreci açısından nasıl/neden verimli olunur?

19. Sizce akademisyenlik akademik merak ve ilgiler üzerine inşa edilen felsefi anlamda bir "uğraş" mıdır? Yoksa kariyer hedefleri ve görev tanımları doğrultusunda tanımlanan ve sürdürülen bir "meslek" midir? (Neden?)

20. Günümüzde akademisyenler akademik çalışmalarını kendi merakları, ilgileri ve kaynakları ile yürütebilmekte midir?

21. Kendi akademik metinlerinizle ne kadar baş başa kalabiliyorsunuz? Yazdıklarınızın artalanı ve sonrası üzerine kapsamlı bir şekilde düşünebileceğiniz bir zaman bulabiliyor musunuz?

22. Akademik bilgi üretim sürecinde ilke olarak benimsenmesi gereken temel değerler var mıdır? (Neden?-Nelerdir?) Sosyal bilimci olmak açısından böyle bir sorumluluk olmalı mıdır?

23. Akademik araştırma/çalışma konusu seçerken ve çalışmanıza başlarken veya araştırma sürecinizi planlarken öncelikli amacınız (sizin için temel itici faktör) nedir? Daha çok hangi amaçla okuyor ve yazıyorsunuz? Bu süreçte hangi öncelikler devreye giriyor? (merak/yaratıcılık, zorunluluk/çıkar vb.)

24. Akademik bilgi üretim sürecinde, merak ve heyecan duygusu olmalı mı? (Siz Akademik bir metin yazarken veya okurken heyecan ve merak duyuyor musunuz?)

25. Sizce yaratıcılık, akademik bilgi üretim sürecinin bir parçası mıdır? Günümüz akademik bilgi üretim süreci ve yaratıcılık ilişkisi konusundaki düşünceniz nedir?

26. Yaptığınız akademik çalışmadan (sonucundan) beklentileriniz nelerdir?

27. Sizce diğer disiplinlerle karşılaştırdığınızda, sosyal bilimler alanında akademisyen olmanın herhangi bir farklı niteliği var mıdır? Olmalı mıdır? Varsa nedir?

28. Sizce akademisyenlerin idealleri ile akademik bilgi üretim sürecinin beklentileri arasında bir çatışma mı yoksa bir uyum mu var?

29. Sizce mevcut akademik bilgi üretim süreci, akademisyenlerin çalışma motivasyonlarını/prensiplerini, ilgi ve meraklarını nasıl etkiliyor?

30. Akademisyenlerin ürettikleri bilginin niteliği açısından herhangi bir kişi/gruba karşı sorumluluğu var mıdır? (Kimlere?-Neden?)

31. Sizce akademik bilgi üretim sürecinin mevcut durumu, mutlak ve genel-geçer bir durum mu arz ediyor? İdeallerinizdeki akademi? Şu an mevcut olana alternatif/ ideal bir akademik bilgi üretim süreci mümkün müdür? özellikleri neler olabilir?

32. Sizce akademinin üç temel problemi nedir?